

มงคลตฤททีปนิยา

ปจโม ภาค

ภาค อ.ภาค ปจโม ที่ ๑ มงคลตฤททีปนิยา แห่งคัมภีร์มังคลัตถที่ปนี

(มยา) อันข้าพเจ้า(พระสิริมังคลาจารย์)

(วจุจเต) จะกล่าว ฯ

มังคลัตถที่ปนี

ภาค ๑

ปณามคาถา

ปณามคาถา อ.คาถาอันเป็นเครื่องแสดงซึ่งการนอบน้อม

(มยา) อันข้าพเจ้า(พระสิริมังคลาจารย์)

(วจุจเต) จะกล่าว ฯ

คาถาแสดงความนอบน้อม(พระรัตนตรัย)

[๑] พุทฺโธ โย มงคลตฤทนี	มงคลํ อิติ วิสุสุโต
เทสโก มงคลตฤทานิ	มงคลนตฺตํ นมามิหิ ฯ
ธมฺโม โย มงคลตฤทนี	มงคลํ อิติ วิสุสุโต
โชตโก มงคลตฤทานิ	มงคลนตฺตํ นมามิหิ ฯ
สงฺฆो โย มงคลตฤทนี	มงคลํ อิติ วิสุสุโต
การโก มงคลตฤทานิ	มงคลนตฺตํ นมามิหิ ฯ

อิจฺเจว มงฺคลานมฺเม	ปณฺาโม สุภโต อหุ
ตพฺพาหสา อหิ หุตฺวา	อนฺตรายวินาสโก
มงฺคลทีปํ ยนฺตํ	มงฺคเลน สุเทสิตํ
มงฺคลสุตฺตนาเมน	วิสุตฺตํ อติอาณนํ
มงฺคลตฺถญจ ปาณินิ	กถิตฺตสฺสริช เกนจิ
โกฏฺฐิลกฺเขสุ ยสฺสาณา	จกฺกฺวาเพสุ ปตฺถญฺา
นานาคณฺเณสุ สารตฺถํ	วิโลเกตฺวา ตมาทีย
ตสฺสตฺถํ ทีปยิสฺสามิ	ตํ สฺญาณถ สฺมาหิตาติ ฯ

โย พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้าพระองคฺ์ใด วิสุตฺโต ทรงปรากฏ
แล้ว มงฺคลํ อิติ ว่าเป็นมงฺคล มงฺคลตฺถินิ (ชนาหิ) แก่
ชน ท. ผู้มีความต้องการด้วยมงฺคล เทสโก เป็นผู้แสดง
มงฺคลตฺถานํ ซึ่งอรรถแห่งมงฺคล ท. (โหติ) ย่อมเป็น, อหิ
อ.ข้าพเจ้า(พระสิริมังคลาจารย์) นมามิ ขอนอบน้อม ตํ
(พุทฺธํ) ซึ่งพระพุทฺธเจ้าพระองคฺ์นั้น มงฺคลํ ผู้เป็นมงฺคล ฯ

โย ธมฺโม อ.พระธรรมใด วิสุตฺโต ปรากฏแล้ว มงฺคลํ อิติ
ว่าเป็นมงฺคล มงฺคลตฺถินิ (ชนาหิ) แก่ชน ท. ผู้มีความ
ต้องการด้วยมงฺคล โชตโก เป็นสภาพแสดง มงฺคลตฺถานํ
ซึ่งอรรถแห่งมงฺคล ท. (โหติ) ย่อมเป็น, อหิ อ.ข้าพเจ้า(พระ
สิริมังคลาจารย์) นมามิ ขอนอบน้อม ตํ (ธมฺมํ) ซึ่งพระ
ธรรมนั้น มงฺคลํ อันเป็นมงฺคล ฯ

โย สงฺฆो อ.พระสงฆฺ์ใด วิสุตฺโต ปรากฏแล้ว มงฺคลํ อิติ
ว่าเป็นมงฺคล มงฺคลตฺถินิ (ชนาหิ) แก่ชน ท. ผู้มีความ
ต้องการด้วยมงฺคล การโก เป็นผู้กระทำ มงฺคลตฺถานํ ซึ่ง
อรรถแห่งมงฺคล ท. (โหติ) ย่อมเป็น, อหิ อ.ข้าพเจ้า(พระ
สิริมังคลาจารย์) นมามิ ขอนอบน้อม ตํ (สงฺฆํ) ซึ่งพระ
สงฆฺ์นั้น มงฺคลํ ผู้เป็นมงฺคล ฯ

ปณามโ อ.การนอบน้อม เม สุกโต เป็นกิริยา- อัน
ข้าพเจ้า-กระทำดีแล้ว (รตนตุดยาน์) แก่พระรัตนตรัย ท.
มงคลาน์ อันเป็นมงคล อหุ ได้เป็นแล้ว เอวัง อย่างนี้ อิติ
ด้วยประการฉะนี้

อหิ อ.ข้าพเจ้า อหุตรายวินาสโก เป็นผู้ยังอันตรายให้
พินาศ ตพพาหสา ด้วยอาณูภาพแห่งการนอบน้อมซึ่งพระ
รัตนตรัยนั้น หุตวา เป็น วิโลเกตวา เลือกแล้ว สารตถิ
ซึ่งอรรถอันเป็นสาระ นานาคนุเกสุ ในคัมภีร์ต่างๆ ท.
อาทिय ถือเอาแล้ว ติ (สารตถิ) ซึ่งอรรถอันเป็นสาระนั้น
ที่ปิยัสสามิ จักแสดง อตถิ ซึ่งอรรถ ตสฺส (สฺตตสฺส)
ของ-, ยิ ติ (สฺตตติ) อ.พระสูตรนั้นใด มงคลที่ปกิ อัน
แสดงซึ่งมงคล (พุกุเรน) อันพระพุทฺธเจ้า มงคลเลน ผู้เป็น
มงคล สุเทสิตฺ ทรงแสดงไว้ดีแล้ว อติอาณกั อันมีอาชญา
ยิ่งนัก วิสฺสุติ ปรากฏแล้ว มงคลสฺตตนาเมน โดยชื่อว่า
มงคลสูตร (จ) ด้วย, อาณา อ.อาชญา ยสฺส (สฺตตสฺส)
แห่งพระสูตรใด เกนจิ กถิตสฺส อัน- อันใครๆ -กล่าวแล้ว
อิธ (โลก) ในโลกนี้ มงคลตถิ เพื่อเป็นมงคล ปาณินิ
แก่สัตว์ ท. ปตถุภา แผ่ไปแล้ว จกุกวาเฟสฺ ในจักรวาล
ท. โภกฺกิลกฺเขสฺ อันมีแสนโกฏิเป็นประมาณ, -พระสูตรนั้น,
(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. สมหิตา ตั้งมั่นดีแล้ว สุณาถ จงฟัง
ติ (มงคลตถิ) ซึ่งอรรถแห่งมงคลสูตรนั้น อิติ ดังนี้แล ฯ

พระพุทฺธเจ้าพระองค์ใด ทรงปรากฏว่าเป็นมงคล แก่เหล่า
ชน ผู้มีความต้องการด้วยมงคล เป็นผู้แสดงอรรถแห่ง
มงคลทั้งหลาย ข้าพเจ้า(พระสิริมังคลาจารย์) ขอนอบน้อม
พระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงเป็นมงคล

พระธรรมใด ที่ปรากฏว่าเป็นมงคล แก่เหล่าชนผู้มีความ
ต้องการด้วยมงคล เป็นสิ่งที่ส่งอรรถแห่งมงคลทั้งหลาย

ข้าพเจ้า (พระสิริมังคลาจารย์) ขอนอบน้อมพระธรรมนั้น
อันเป็นมงคล

พระสงฆ์หมู่ใด ผู้ปรากฏว่าเป็นมงคล แก่เหล่าชนผู้มีความ
ต้องการด้วยมงคล เป็นผู้กระทำอรรถแห่งมงคลทั้งหลาย
ข้าพเจ้า(พระสิริมังคลาจารย์) ขอนอบน้อมพระสงฆ์หมู่
ผู้เป็นมงคล

ข้าพเจ้าได้เป็นผู้กระทำการนอบน้อมดีแล้วแต่พระ
รัตนตรัยที่เป็นมงคลอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้

ด้วยอานุภาพแห่งการนอบน้อมแต่พระรัตนตรัยนั้น
ข้าพเจ้า(พระสิริมังคลาจารย์)เป็นผู้ทำอันตรายให้พินาศ
ได้แล้ว เลือกถือเอาอรรถที่เป็นสาระในคัมภีร์ต่างๆ ทั้ง
หลายนั้นแล้ว จักแสดงอรรถของพระสูตรที่แสดงมงคล ที่
พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นมงคลทรงแสดงไว้ดีแล้ว มีอาชญา
ยิ่งนัก ปรากฏโดยชื่อว่า “มงคลสูตร” และพระสูตรที่มี
อาชญาที่ใดๆ กล่าวไว้ในโลกนี้ เพื่อเป็นมงคลแก่เหล่า
สัตว์ ซึ่งแผ่ไปในแสนโกฏิจักรวาล ขอท่านทั้งหลายจงมี
สมาธิตั้งใจฟังอรรถแห่งมงคลสูตรนั้นเถิด ดังนี้แล ฯ

อุปฺตติกา

อุปฺตติกา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการเกิดขึ้น (มยา) อันข้าพเจ้า

(วฺจเต) จะกล่าว ฯ

เรื่องว่าด้วยการเกิดขึ้น(แห่งมจล)

[๒] สุตตตถํ สํวณฺณนฺเตน ทิ ปจฺมํ สุตฺตฺตฺตํ ววตฺถานญจ วตฺวา ปจฺฉา อตฺโถ สํวณฺณียเต, ตสฺมา สุตฺตฺตฺตยาทิ วฺจเต ฯ สพฺพสฺสฺตฺตฺตานิ อตฺตชฺชฺมาสยา ปรัชฺชฺมาสยา อตฺตฺตฺตฺติกา ปุจฺฉาวสิกา จาติ จตฺตฺตฺตฺตํ อุปฺตฺติ โหติ ฯ

สุตตตถํ สํวณฺณนฺเตน (อฏฺจกถาจรียเน) ทิ ปจฺมํ สุตฺตฺตฺตํ (จ) ววตฺถานํ จ วตฺวา ปจฺฉา อตฺโถ สํวณฺณียเต, ตสฺมา (มยา) สุตฺตฺตฺตยาทิ (วจฺนํ) วฺจเต ฯ สพฺพสฺสฺตฺตฺตานิ ทิ “อตฺตชฺชฺมาสยา ปรัชฺชฺมาสยา อตฺตฺตฺตฺติกา ปุจฺฉาวสิกา จาติ จตฺตฺตฺตฺตํ อุปฺตฺติ โหติ ฯ

ทิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร อตฺโถ อ.เนื้อความ (อฏฺจกถาจรียเน) อันพระอรธกถาจารย์ สํวณฺณนฺเตน ผู้เมื่อจะสังวณฺณนา สุตตตถํ ซึ่งเนื้อความแห่งพระสูตร วตฺวา กล่าวแล้ว สุตฺตฺตฺตํ (จ) ซึ่งเหตุเกิดขึ้นแห่งพระสูตรด้วย ววตฺถานํ จ ซึ่งการกำหนดด้วย ปจฺมํ ก่อน สํวณฺณียเต ย่อมสังวณฺณนา ปจฺฉา ในภายหลัง, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สุตฺตฺตฺตยาทิ (วจฺนํ) อ.คำ มีเหตุเกิดขึ้นแห่งพระสูตรเป็นต้น (มยา) อันข้าพเจ้า วฺจเต จะกล่าว ฯ ทิ จจริงอยู่ อุปฺตฺติ อ.เหตุเกิดขึ้น สพฺพสฺสฺตฺตฺตฺตํ แห่งพระสูตรทั้งปวง ท. จตฺตฺตฺตฺตํ อันมีอย่าง ๔ อิติ คือ “อตฺตชฺชฺมาสยา (จ) เพราะอธฺยาศัยของตนด้วย ปรัชฺชฺมาสยา (จ) เพราะอธฺยาศัยของบุคคลอื่นด้วย อตฺตฺตฺตฺติกา (จ) เพราะการเกิดขึ้นแห่งเรื่องด้วย ปุจฺฉาวสิกา จ เพราะอำนาจแห่งคำถามด้วย” โหติ ย่อมมี ฯ

ความพิสดารว่า พระอรธกถาจารย์เมื่อจะสังวณฺณนาเนื้อความพระสูตร กล่าวเหตุเกิดแห่งพระสูตรและการกำหนดก่อน ภายหลังจึงสังวณฺณนาเนื้อความ, เพราะฉะนั้น คำมีเหตุเกิดแห่งพระสูตรเป็นต้น ข้าพเจ้าจะกล่าวไว้. ความจริง เหตุเกิดแห่งพระสูตรทั้งปวง มี ๔ อย่าง คือ “(๑) เกิดเพราะอธฺยาศัยของตน (๒) เกิดเพราะอธฺยาศัยของผู้อื่น (๓) เกิดเพราะเรื่องเกิดขึ้น และ (๔) เกิดเพราะอำนาจแห่งคำถาม”.

ตตถ ทวยตานุปลสนาทีนํ สุตตานํ อตตชฎาสยโต อุปฺปตฺติ เมตตสฺสุตตาทีนํ
 พรชฎาสยโต อรคคฺสฺสุตตาทีนํ อตตอุปฺปตฺติโต วมฺมิกสฺสุตตาทีนํ ปุจฺฉาวสโต ๗ ตาสฺ
 ปุจฺฉาวสิกฺุปฺปตฺติ อธิปฺเปตา ๗ มงฺคลสฺสุตตมฺปิ หิ ปุจฺฉาวสโต อุปฺปชฺชเตว ๗

ตตถ (จตุสฺ อุปฺปตฺตีสฺ) ทวยตานุปลสนาทีนํ สุตตานํ อตตชฎาสยโต อุปฺปตฺติ (โหติ),
 เมตตสฺสุตตาทีนํ (สุตตานํ) พรชฎาสยโต (อุปฺปตฺติ โหติ), อรคคฺสฺสุตตาทีนํ (สุตตานํ)
 อตตอุปฺปตฺติโต (อุปฺปตฺติ โหติ), วมฺมิกสฺสุตตาทีนํ (สุตตานํ) ปุจฺฉาวสโต (อุปฺปตฺติ โหติ) ๗ ตาสฺ
 (อุปฺปตฺตีสฺ) ปุจฺฉาวสิกฺุปฺปตฺติ (อฏฺฏกถาจาริเยน) อธิ (มงฺคลสฺสุตเต) อธิปฺเปตา ๗ มงฺคลสฺสุตตมฺปิ หิ
 ปุจฺฉาวสโต อุปฺปชฺชติ เอว ๗

ตตถ (จตุสฺ อุปฺปตฺตีสฺ) อุปฺปตฺติ อ.- ในเหตุเกิด ท. ๔ เหล่านั้นหนา -การเกิด
 ขึ้น **อตตชฎาสยโต** เพราะอัยยาศัยของตน **สุตตานํ** แห่งพระสูตร ท. **ทวยตา-**
นุปลสนาทีนํ มีทวยตานุปลสนาสูตรเป็นต้น (โหติ) ย่อมมี, (**อุปฺปตฺติ**) อ.การ
 เกิดขึ้น **พรชฎาสยโต** เพราะอัยยาศัยของบุคคลอื่น (**สุตตานํ**) แห่งพระสูตร
 ท. **เมตตสฺสุตตาทีนํ** มีเมตตสฺสุตตรเป็นต้น (โหติ) ย่อมมี, (**อุปฺปตฺติ**) อ.การเกิดขึ้น
อตตอุปฺปตฺติโต เพราะการเกิดขึ้นแห่งเรื่อง (**สุตตานํ**) แห่งพระสูตร ท. **อรคค-**
สฺสุตตาทีนํ มีอรคคฺสฺสุตตรเป็นต้น (โหติ) ย่อมมี, (**อุปฺปตฺติ**) อ.การเกิดขึ้น **ปุจฺฉาวสโต**
 เพราะอำนาจแห่งคำถาม (**สุตตานํ**) แห่งพระสูตร ท. **วมฺมิกสฺสุตตาทีนํ** มีวมฺมิก
 สฺสุตตรเป็นต้น (โหติ) ย่อมมี ๗ **ตาสฺ (อุปฺปตฺตีสฺ) ปุจฺฉาวสิกฺุปฺปตฺติ** อ.- ในเหตุเกิด
 ท. เหล่านั้นหนา -เหตุเกิดเพราะอำนาจแห่งการทูลถาม (**อฏฺฏกถาจาริเยน**) อันพระ
 อรรถกถาจารย์ **อธิปฺเปตา** ประสงค์เอาแล้ว **อธิ (มงฺคลสฺสุตเต)** ในมงฺคลสฺสุตตรนี้ ๗ หิ
 จริงอยู่ **มงฺคลสฺสุตตมฺปิ** แม้ อ.มงฺคลสฺสุตตร **อุปฺปชฺชติ เอว** ย่อมเกิดขึ้น **ปุจฺฉาวสโต**
 เพราะอำนาจแห่งคำทูลถามนั้นเกี่ยว ๗

ในบรรดาเหตุเกิด ๔ อย่างเหล่านั้น พระสูตรทั้งหลายมีทวยตานุปลสนาสูตรเป็นต้น
 เกิดเพราะอัยยาศัยของตน, พระสูตรทั้งหลายมีเมตตสฺสุตตรเป็นต้น เกิดเพราะอัยยาศัย
 ของผู้อื่น, พระสูตรทั้งหลายมีอรคคฺสฺสุตตรเป็นต้น เกิดเพราะเกิดเรื่องขึ้น, พระสูตรทั้ง
 หลายมีวมฺมิกสฺสุตตรเป็นต้น เกิดเพราะคำถาม. บรรดาเหตุเกิดเหล่านั้น เหตุเกิดเพราะ
 อำนาจคำทูลถาม พระอรรถกถาจารย์ประสงค์เอาในมงฺคลสฺสุตตรนี้. ความจริง แม้มงฺคล
 สฺสุตตร ก็เกิดเพราะอำนาจคำทูลถามนั้นแหละ.

[๓] ตตฺรายนนุพุพิกถา

ตตฺร (มงฺคลวตฺตฺสุมี) อัย อนุพุพิกถา ฯ

อนุพุพิกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ **ตตฺร (มงฺคลวตฺตฺสุมี)** ในเรื่องแห่งมงฺคลนั้น **อัย** นี้ ฯ

มีเรื่องเล่าตามลำดับในเรื่องมงฺคลนั้น ดังต่อไปนี้

.....

ขมุพุทีเป กิร ตตฺถ ตตฺถ นครทวารสณฺจาคารสภาทีสุ มหาชนา สนนฺปิติตฺวา หิรณฺยสุวณฺณํ ทตฺวาปิ นานปฺปการํ สีตาทรรณาทิกํ พาทิรกาณํ กถํ กถาเปนฺติ ฯ

เอเกกา กถา จาตุมาสจฺจเยน นิฏฺฐาติ ฯ ตตฺถเอกทิวสํ มงฺคลกถา อุทฺปาที กิณฺหู โข มงฺคลํ กิ ติฏฺฐจํ มงฺคลํ สุตํ มงฺคลํ มุตํ มงฺคลํ โก มงฺคลํ ชานาตีติ ฯ

ขมุพุทีเป กิร ตตฺถ ตตฺถ นครทวารสณฺจาคารสภาทีสุ (จาเนสุ) มหาชนา สนนฺปิติตฺวา หิรณฺยสุวณฺณํ ทตฺวาปิ (อณฺญมณฺย) นานปฺปการํ สีตาทรรณาทิกํ พาทิรกาณํ (ชานา) กถํ กถาเปนฺติ ฯ

เอเกกา กถา จาตุมาสจฺจเยน นิฏฺฐาติ ฯ ตตฺถ (จาเน) เอกทิวสํ มงฺคลกถา อุทฺปาที “กิณฺหู โข มงฺคล (โหติ), กิ (ปฺคฺคฺเลน) ติฏฺฐจ (รูป) มงฺคล (โหติ), (ปฺคฺคฺเลน) สุต (สทฺทฺชาต) มงฺคล (โหติ), (ปฺคฺคฺเลน) มุต (อารมฺมณ) มงฺคล (โหติ), โก มงฺคล ชานาตีติ ฯ

กิร ได้ยินว่า มหาชนา อ.มหาชน ท. สนนฺปิติตฺวา ประชุมกันแล้ว (จาเนสุ) ในที่ ท. นครทวารสณฺจาคารสภาทีสุ มีประตูเมือง ศาลาว่าราชการ และหอประชุมเป็นต้น ตตฺถ ตตฺถ เหล่านี้ ทตฺวาปิ แม่ให้แล้ว หิรณฺยสุวณฺณํ ซึ่งเงินและทอง (อณฺญมณฺย) ยังกันและกัน กถาเปนฺติ ย่อมให้กล่าว กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว นานปฺปการํ อันมีประการต่างๆ (ชานา) ของชน ท. พาทิรกาณํ ผู้มีอยู่ในภายนอกพระศาสนา สีตาทรรณาทิกํ มีการนำนางสีดามาเป็นต้น ฯ

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว เอเกกา เรื่องหนึ่งๆ นิฏฺฐาติ ย่อมจบ จาตุมาสจฺจเยน โดยอันล่วงไปแห่งเดือน ๔ ฯ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง มงฺคลกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งมงฺคล อุทฺปาที ได้เกิดขึ้นแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น อิติ ว่า “กิณฺหู โข อ.อะไรหนอแล มงฺคล เป็นมงฺคล (โหติ) ย่อมเป็น, (รูป) อ.รูป (ปฺคฺคฺเลน) ติฏฺฐจ อัน-

อันบุคคล -เห็นแล้ว มงคล เป็นมงคล (โหด) ย่อมเป็น ก็ หรือ, (สทุทชาติ) อ.เสียง (บุคคล) สุต อัน- อันบุคคล -ได้ยินแล้ว มงคล เป็นมงคล (โหด) ย่อมเป็น, (อารมณ) อ.อารมณ (บุคคล) มุต อัน- อันบุคคล -รู้แล้ว มงคล เป็นมงคล (โหด) ย่อมเป็น, โภ อ.โคร ซาหาติ ย่อมรู้ มงคล ซึ่งมงคล” อิติ ดังนี้ ๕

ได้ทราบมาว่า มหาชนประชุมกันในที่นั้นๆ มีประตูเมือง ศาลาว่าราชการ และหอประชุมเป็นต้น ถึงขนาดให้เงินและทองกัน ให้กันและกันเล่าเรื่องอันมีประการต่างๆ ของพวกชนภายนอกพระศาสนา มีเรื่องการนำนางสีดามาเป็นต้น. แต่ละเรื่อง ผ่านไป ๔ เดือน จึงจะจบ. วันหนึ่ง เรื่องมงคลเกิดขึ้นในที่ประชุมนั้นว่า “อะไรหนอ เป็นมงคล, รูปที่เห็นแล้วหรือเป็นมงคล หรือว่า เสียงที่ได้ยินแล้ว เป็นมงคล หรือว่า อารมณที่รู้แล้ว เป็นมงคล, มีใครทราบมงคลบ้างไหม”

.....

อเถโก ทิฏฐมงคลิโก นาม ปุริโส อาห “อห มงคล ซานามิ, ทิฏฐ โลเก มงคล ทิฏฐ นาม อภิมงคลสมมต รูป, เสยยถิท ? อิทธกจโจ กาลสเสฏฐจาย วาตสกุณ วา ปสสตี เวพุลลภูจิจี วา คพุภินี วา กุมารเก วา อลงกตปปฏิยตเต ปุณณฆฏฐ วา อลลโรหิตมจจัน วา อาชณณ วา อาชณณรต วา อุสม วา คาวี วา กปิล วา, ยัม วา ปนณณมปิ กิณจิจิ เอวรูป อภิมงคลสมมต รูป ปสสตี, อิถ วุจจติ ทิฏฐ-มงคลนุติ ๕

อถ เอโก ทิฏฐมงคลิโก นาม ปุริโส อาห “อห มงคล ซานามิ, (บุคคล) ทิฏฐ (รูป) โลเก มงคล (โหด), ทิฏฐ นาม อภิมงคลสมมต รูป, “เสยยถิท (บุคคล) ทิฏฐ รูป โลเก มงคล โหตีติ ปุจจา). “อิธ (โลก) เอกจโจ (บุคคล) กาลสเส อเว อฏฐจาย วาตสกุณ วา ปสสตี เวพุลลภูจิจี วา คพุภินี วา กุมารเก วา อลงกตปปฏิยตเต ปุณณฆฏฐ วา อลลโรหิต-มจจัน วา อาชณณ วา อาชณณรต วา อุสม วา คาวี วา กปิล วา (ปสสตี), ยัม วา ปน-ณณมปิ กิณจิจิ เอวรูป อภิมงคลสมมต รูป ปสสตี, อิถ (รูป ปณทิตถ) วุจจติ ทิฏฐมงคลนุติ (วิสสชชนนุติ) ๕

อถ ครั้งนั้น ปุริโส อ.บุรุษ ทิฏฐมงคลิโก นาม ชื่อว่าทิฏฐมงคลิโก เอโก คนหนึ่ง อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อห อ.กระผม ซานามิ ย่อมรู้ มงคล ซึ่งมงคล, (รูป) อ.รูป

(บุคคลเผลอ) ทิฏฐิ อั้น- อั้นบุคคล -เห็นแล้ว มงฺคลํ เป็นมงคล โลเก ในโลก (โหติ) ย่อมเป็น, รูป อ.รูป อภิมงฺคลสมฺมตํ อั้นถูกสมมุติแล้วว่าเป็นมงคลยิ่ง ทิฏฐิ นาม ชื่อว่ารูปอั้นถูกเห็นแล้ว, (ปุจฺฉา) อ.อั้นถาม อิติ ว่า “(รูป) อ.รูป (บุคคลเผลอ) ทิฏฐิ อั้น- อั้นบุคคล -เห็นแล้ว มงฺคลํ เป็นมงคล โลเก ในโลก (โหติ) ย่อมเป็น เสຍยถิํ ใช้อย่างไรนี้” (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสุสฺซขฺห) อ.อั้นแก้ อิติ ว่า “เอกจฺโจ (บุคคลเผลอ) อ.บุคคล บางคน อธิ (โลก) ในโลกนี้ อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว กาลสุส เอว โดยกาลนั้นเที่ยว ปสฺสติ ย่อมเห็น ชาติ-สกุณํ ชาติ ซึ่งนกแอ่นลมหรือ เวฬุาลกฺขิ ชาติ หรือว่า ซึ่งมะตูมอ่อน คพฺภิณี ชาติ ซึ่งหญิงมีครรภ์หรือ กุมารเก ชาติ หรือว่า ซึ่งเด็ก ท. อลงฺกตปฺปฏฺยตฺเต ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว ปุณฺณมฺภุํ ชาติ ซึ่งหม้ออันเต็มแล้วหรือ อลฺลโรหิตมจฺฉิ ชาติ หรือว่า ซึ่งปลาตะเพียนสด อาชณฺณํ ชาติ ซึ่งม้าอาชาไนยหรือ อาชณฺณรณํ ชาติ หรือว่า ซึ่งรถอันเทียมแล้วด้วยม้าอาชาไนย อุสภํ ชาติ ซึ่งโคอุสุภะหรือ คาวี ชาติ หรือว่า ซึ่งแม่โค กปิลํ ชาติ ซึ่งโคแดงหรือ ชาติ ปน ก็หรือว่า ปสฺสติ ย่อมเห็น รูป ซึ่งรูป อภิมงฺคลสมฺมตํ อั้นถูกสมมุติว่าเป็นมงคลยิ่ง เอวรูป อั้นมีอย่างนี้เป็นรูป กิณฺณิ อะไรๆ อณฺณมฺปิ แม้อัน ยํ ใด, อิทํ (รูป) อ.รูปนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อั้นบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก ทิฏฐิมงฺคลํ ว่ารูปที่เห็นแล้วเป็นมงคล” อิติ ดังนี้” (อิติ) ดังนี้ ฯ

ที่นั่น ชายคนหนึ่งชื่อว่าทิฏฐิมังคลิกะกล่าวว่่า “ผมรู้มงคล, รูปที่เห็นแล้ว เป็นมงคลในโลก, รูปที่ถูกสมมุติว่าเป็นมงคลยิ่ง ชื่อว่ารูปที่เห็นแล้ว, ถามว่า “รูปที่เห็นแล้ว เป็นมงคลในโลก อย่างไร?”

แก้ว่า “บุคคลบางคนในโลกนี้ ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ เห็นนกแอ่นลมบ้าง ผลมะตูมอ่อนบ้าง หญิงมีครรภ์บ้าง เด็กๆ ผู้ที่ประดับแล้วตกแต่งแล้วบ้าง หม้อน้ำที่เต็มบ้าง ปลาตะเพียนสดบ้าง ม้าอาชาไนยบ้าง รถเทียมม้าอาชาไนยบ้าง โคอุสุภะบ้าง แม่โคบ้าง โคแดงบ้าง, ก็หรือว่าเห็นรูปที่ถูกสมมุติว่าเป็นมงคลยิ่งเห็นปานนี้ะไรๆ แม้อันใด, นี้เรียกว่าทิฏฐิมงคล”

.....

ตัม สุตวา สุตมงฺคฺลิกโก นามะโก ปุริโส อาห “จกฺขุ นามะตัง โภ สุจิมฺปิ อสุจิมฺปิ
 สุนฺทรมฺปิ อสุนฺทรมฺปิ มนาปมฺปิ อมนาปมฺปิ ปสฺสตี, ยถิ เตน ทิฏฺฐัง มงฺคฺลํ สียา,
 สพฺพมฺปิ มงฺคฺลํ สียา, ตสฺมา น ทิฏฺฐัง มงฺคฺลํ, อปิจ โข ปน สุตํ มงฺคฺลํ สุตํ
 นาม, อภิมนฺคฺลสมฺมโต สทฺโท, เสยฺยถิทํ ? อิทฺธจฺจ กาลสฺเสวฺจฺจาย วทฺธมาตี วา
 วทฺธมานาตี วา ปุณฺณนาตี วา ปุสฺสาตี วา สุมฺนาตี วา สิริตี วา สิริวทฺธมาตี วา
 อชฺช สุนกฺขตฺตํ สุมฺหุตฺตํ สุติวสํ สุมงฺคฺลนฺตี เอวฺรูปํ วา ยงฺกิณฺจ อภิมนฺคฺลสมฺมตํ
 สทฺทํ สุตฺนาตี. อิทํ วุจฺจตี สุตมงฺคฺลนฺตี ฯ

ตัม (วจนฺ) สุตวา สุตมงฺคฺลิกโก นาม เอโก ปุริโส อาห “จกฺขุ นาม เอตัง โภ สุจิมฺปิ อสุจิมฺปิ
 สุนฺทรมฺปิ อสุนฺทรมฺปิ มนาปมฺปิ อมนาปมฺปิ (รูปํ) ปสฺสตี, ยถิ เตน (จกฺขุ)นา ทิฏฺฐัง (รูปํ)
 มงฺคฺลํ สียา, สพฺพมฺปิ (รูปํ) มงฺคฺลํ สียา, ตสฺมา น (จกฺขุ)นา ทิฏฺฐัง (รูปํ) มงฺคฺลํ (โหตี) ฯ
 อปิจ โข ปน (ปุคฺคเลน) สุตํ (สทฺทชาตํ) มงฺคฺลํ (โหตี), สุตํ นาม อภิมนฺคฺลสมฺมโต สทฺโท ฯ
 “เสยฺยถิทํ (ปุคฺคเลน) สุตํ สทฺทชาตํ โลเก มงฺคฺลํ โหตีตี ปุจฺฉา) ฯ “อิธ (โลเก) เอกจฺจ
 (ปุคฺคโล) กาลสฺส เอว อญฺจาย ‘วทฺธมาตี วา ‘วทฺธมานาตี วา ‘ปุณฺณนาตี วา ‘ปุสฺสาตี วา
 ‘สุมฺนาตี วา ‘สิรีตี วา ‘สิริวทฺธมาตี วาตี สุตฺนาตี, อชฺช สุนกฺขตฺตํ สุมฺหุตฺตํ สุติวสํ สุมงฺคฺลํ
 (โหตี)’ อิติ เอวฺรูปํ วา ยงฺกิณฺจ อภิมนฺคฺลสมฺมตํ สทฺทํ สุตฺนาตี. อิทํ (สทฺทชาตํ ปณฺหิตฺเตน)
 วุจฺจตี สุตมงฺคฺลนฺตี (วิสฺสชฺชน” อิติ) ฯ

ปุริโส อ.บุรุษ เอโก คนหนึ่ง สุตมงฺคฺลิกโก นาม ชื่อว่าสุตมังคฺลิกะ สุตวา ฟังแล้ว
 ตัม (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ เอตัง จกฺขุ
 นาม ชื่อ อ.จักขุ นั้น ปสฺสตี ย่อมเห็น (รูปํ) ซึ่งรูป สุจิมฺปิ อันสะอาดบ้าง อสุจิมฺปิ
 อันไม่สะอาดบ้าง สุนฺทรมฺปิ อันดีบ้าง อสุนฺทรมฺปิ อันไม่ดีบ้าง มนาปมฺปิ อันยังใจ
 ให้เอิบอาบบ้าง อมนาปมฺปิ อันไม่ยังใจให้เอิบอาบบ้าง, ยถิ ติว่า (รูปํ) อ.รูป เตน
 (จกฺขุ)นา ทิฏฺฐัง อัน- อันจักขุ นั้น -เห็นแล้ว มงฺคฺลํ เป็นมงฺคฺล สียา ฟังเป็นไชรั,
 (รูปํ) อ.รูป สพฺพมฺปิ แม้ทั้งหมด มงฺคฺลํ เป็นมงฺคฺล สียา ฟังเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุ
 นั้น (รูปํ) อ.รูป (เตน จกฺขุ)นา อัน- อันจักขุ นั้น -เห็นแล้ว มงฺคฺลํ เป็นมงฺคฺล (โหตี)
 ย่อมเป็น น หามิได้ ฯ ปน แต่ว่า อปิจ โข อีกอย่างหนึ่งแล (สทฺทชาตํ) อ.เสียง
 (ปุคฺคเลน) สุตํ อัน- อันปุคฺค -ได้ยินแล้ว มงฺคฺลํ เป็นมงฺคฺล (โหตี) ย่อมเป็น, สทฺโท
 อ.เสียง อภิมนฺคฺลสมฺมโต อันถูกสมมุติแล้วว่าเป็นมงฺคฺลยึง สุตํ นาม ชื่อว่าเสียงที่

ฟังแล้ว ฯ (ปุจฉา) อ.อันทาม (อิตติ) ว่า “(สททชาติ) อ.เสียง (ปุคฺคเลน สุตฺ) อ.อ.นบุคฺคล - ฟังแล้ว (มงฺคลฺ) เป็นมงฺคล (โลก) ในโลก (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถิทิ อย่างไรนี้” (อิตติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺขชฺชน) อ.อ.นแก้ อิตติ ว่า “เอกจฺจ (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล บางคน อธิ (โลก) ในโลกนี้ อุกฺกจาย ลุกขึ้นแล้ว กาลสฺส เอว โดยกาลนั้นเทียว สฺสนาติ ย่อมฟัง วทฺตมาติ วา ว่า ‘จิงเจริญฺ’ ดังนี้หรือ วทฺตมานาติ วา หรือว่า ว่า ‘เจริญฺอยู่’ ดังนี้ ปุณฺณนาติ วา ว่า ‘เต็มแล้ว’ ดังนี้หรือ ปุสฺสาติ วา หรือว่า ว่า ‘ขาว’ ดังนี้ สฺมฺนาติ วา ว่า ‘ใจดี’ ดังนี้หรือ สิริติ วา หรือว่า ว่า ‘สิริ’ ดังนี้ สิริวทฺตมาติ วา ว่า ‘เจริญฺด้วยสิริ’ ดังนี้หรือ วา หรือว่า สฺสนาติ ย่อมฟัง สทฺทฺ ทึ ซึ่งเสียง อภิมงฺคลสมฺมตฺ อ.น.ถูกสมมุติแล้วว่าเป็นมงฺคลยิง ยงฺกิกฺกจฺ อย่างใดอย่างหนึ่ง เอวรฺรูป อ.น.มีอย่างนี้เป็นรูป อิตติ ว่า ‘อชฺช อ.วันนี สฺนุกฺขตฺตํ เป็นวันฤกษ์ดี สฺมฺหุตฺตํ เป็นวันขณะดี สฺทิวสํ เป็นวันดี สฺมงฺคลฺ เป็นวันมงฺคลดี (โหติ) ย่อมเป็น” อิตติ ดังนี้, อิทฺ (สทฺทชาติ) อ.เสียงนี้ (ปณฺทฺทิตฺ) อ.น.บัตฺทิต วุจฺจติ ย่อมเรียก สฺตมงฺคลฺ ว่าเสียงที่ฟังแล้วเป็นมงฺคล” อิตติ ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้ ฯ

ชายคนหนึ่งชื่อว่าสุตมังกลิเก ได้ฟังคำนั้นแล้ว ก็กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่าจักขุ นั้น ย่อมเห็นรูปที่สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง น่าชอบใจบ้าง ไม่น่าชอบใจบ้าง, ถ้าแม้ว่า รูปที่จักขุ นั้นเห็นแล้วจะฟังเป็นมงฺคลไซ้, ก็จะเป็นมงฺคลไปเสียทุกอย่าง, เพราะฉะนั้น รูปที่จักขุ นั้นเห็นแล้ว จึงไม่เป็นมงฺคล, ก็แต่ว่า อีกอย่างหนึ่ง เสียงที่บุคฺคลฟังแล้ว เป็นมงฺคล, เสียงที่ถูกสมมุติว่าเป็นมงฺคลยิง ชื่อว่าเสียงที่ฟังแล้ว, ถามว่า “เสียงที่บุคฺคลฟังแล้ว ย่อมเป็นมงฺคลในโลก อย่างไร ?”

แก้ว่า “บุคฺคลบางคนในโลกนี้ ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ย่อมฟังว่า ‘จิงเจริญฺ’ ดังนี้บ้าง ว่า ‘กำลังเจริญฺ’ ดังนี้บ้าง ว่า ‘เต็มแล้ว’ ดังนี้บ้าง ว่า ‘ขาว’ ดังนี้บ้าง ว่า ‘ใจดี’ ดังนี้บ้าง ว่า ‘สิริ’ ดังนี้บ้าง ว่า ‘สิริเจริญฺ’ ดังนี้บ้าง หรือว่า ย่อมฟังเสียงที่ถูกสมมุติว่าเป็นมงฺคลยิง อย่างใดอย่างหนึ่ง เห็นปานนี้ว่า ‘วันนี ฤกษ์ดี ยามดี วันดี มงฺคลดี’ ดังนี้, เสียงนี้ บัตฺทิต ย่อมเรียกว่า ‘สฺตมงฺคล’ ดังนี้

ตํ สุตฺวา มุตมงฺคฺลโก นามเอโก ปุริโส อาห “โสตํ นามตํ โภ สาธุมฺปิ อสาธุมฺปิ มนาปมฺปิ อมฺนาปมฺปิ สฺกฺนาติ, ยถิ เตน สฺตํ มงฺคฺลํ ลียา, สพฺพมฺปิ มงฺคฺลํ ลียา. ตสฺมา น สฺตํ มงฺคฺลํ. อปิจ โข ปน มุตํ มงฺคฺลํ มุตํ นาม อภิมงฺคฺลสมฺมตํ คณฺธรส- โฝฏฺจพฺพํ. เสยฺยถิทํ. อิเชกฺจโจ กาลสฺเสวฺจฺจาย ปทุมคณฺธาทีปฺปผคณฺธํ วา ฆายติ ปุสฺสทนฺตกฺกฺจํ วา ขาทติ ปจฺวี วา อามสฺติ หริตสฺสํ วา อลฺลโคมยํ วา กจฺจปํ วา ติลวาทํ วา ปุปฺผํ วา ผลํ วา อามสฺติ ปุสฺสมตฺติกาย วา สมฺมา ลิมฺปติ ปุสฺสสาฎกํ วา นิวาเสติ ปุสฺสเวจฺนํ วา ธาเรติ, ยํ วา ปนญฺณมฺปิ กิณฺจิ เหวรฺรูปํ อภิมงฺคฺลสมฺมตํ คณฺธํ วา ฆายติ รสํ วา สายติ โฝฏฺจพฺพํ วา ผุสฺติ. อิทํ วุจฺจติ มุตมงฺคฺลนฺติ ฯ”

ตํ (วจนํ) สุตฺวา มุตมงฺคฺลโก นาม เอโก ปุริโส อาห “โสตํ นาม เอตํ โภ สาธุมฺปิ อสาธุมฺปิ มนาปมฺปิ อมฺนาปมฺปิ (สทฺทํ) สฺกฺนาติ, ยถิ เตน (โสเตน) สฺตํ (สทฺทชาตํ) มงฺคฺลํ ลียา, สพฺพมฺปิ (สทฺทชาตํ) มงฺคฺลํ ลียา. ตสฺมา น (โสเตน) สฺตํ (สทฺทชาตํ) มงฺคฺลํ (โหติ). อปิจ โข ปน (ปุคฺคเลน) มุตํ (อารมฺมณํ) มงฺคฺลํ (ลียา), มุตํ นาม อภิมงฺคฺลสมฺมตํ คณฺธรสโฝฏฺจพฺพํ ฯ ‘เสยฺยถิทํ (ปุคฺคเลน) มุตํ อารมฺมณํ มงฺคฺลํ โหติ’ อิติ ปุจฺฉา) ฯ ‘อิธ (โลเก) เอกฺจโจ (ปุคฺคโล) กาลสฺส เหว อญฺจาย ปทุมคณฺธาทีปฺปผคณฺธํ วา ฆายติ ปุสฺสทนฺตกฺกฺจํ วา ขาทติ ปจฺวี วา อามสฺติ หริตสฺสํ วา อลฺลโคมยํ วา กจฺจปํ วา ติลวาทํ วา ปุปฺผํ วา ผลํ วา อามสฺติ ปุสฺสมตฺติกาย วา สมฺมา ลิมฺปติ ปุสฺสสาฎกํ วา นิวาเสติ ปุสฺสเวจฺนํ วา ธาเรติ, ยํ วา ปน อญฺณมฺปิ กิณฺจิ เหวรฺรูปํ อภิมงฺคฺลสมฺมตํ คณฺธํ วา ฆายติ รสํ วา สายติ โฝฏฺจพฺพํ วา ผุสฺติ, อิทํ (อารมฺมณํ ปณฺหิตฺเตน) วุจฺจติ มุตมงฺคฺลนฺติ’ (วิสฺสชฺชน)” อิติ ฯ

เอโก ปุริโส อ.บุรุษคนหนึ่ง มุตมงฺคฺลโก นาม ชื่อว่ามุตมังกฺลิกะ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคํานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โภ ตูก่อนท่านผู้เจริญ เอตํ โสตํ นาม ชื่อ อ.หุณฺนํ สฺกฺนาติ ย่อมฟัง (สทฺทํ) ซึ่งเสียง สาธุมฺปิ อันดีบ้าง อสาธุมฺปิ อันไม่ดีบ้าง มนาปมฺปิ อันเป็นที่ยังใจให้เอิบอาบบ้าง อมฺนาปมฺปิ อันไม่เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบบ้าง, ยถิ ผิดว่า (สทฺทชาตํ) อ.เสียง เตน (โสเตน) สฺตํ อัน อันหุณฺนํ ฟังแล้ว มงฺคฺลํ เป็นมงฺคฺล ลียา ฟังเป็นไซ้, (สทฺทชาตํ) อ.เสียง สพฺพมฺปิ แม้ทั้งหมด มงฺคฺลํ เป็นมงฺคฺล ลียา ฟังเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (สทฺทชาตํ) อ.เสียง (โสเตน) สฺตํ อัน อันหุ ฟังแล้ว มงฺคฺลํ เป็นมงฺคฺล (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้, ปน ก็ อปิจ

ไซ อีกอย่างหนึ่งแล (อารมฺมณ) อ.อารมณ (ปุคฺคเลน) มุตฺ อัน อันบุคคล รู้แล้ว มงฺคฺล เป็นมงคล (สียา) ฟังเป็น, คนฺธรสโผฏฺฐพฺพ อ.กลิ่น รส และโผฏฺฐัพพะ อภิมงฺคฺลสมฺมตฺ อันถูกสมมุติแล้วว่าเป็นมงคลยิ่ง มุตฺ นาม ชื่อว่าอารมณที่ถูกรู้แล้ว, (ปุจฺจนา) อ.อันถาม (อิติ) ว่า ‘(ปุคฺคเลน มุตฺ อารมฺมณ) อ.อารมณ อันอัน บุคคล รู้แล้ว (มงฺคฺล) เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถิทํ อยางไรนี้?’ (อิติ) ดังนี้, (วิสุสฺซชฺห) อ.อันแก้ อิติ ว่า ‘เอกจฺจ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล บางคน อิศ (โลก) ในโลกนี้ อุกฺกฺจาย ลุกขึ้นแล้ว กาลสฺส เอว โดยกาลนั้นเทียว ฆายติ ย่อมสุดตม ปทุมคนฺธาทีปฺปุผคฺคฺหฺรฺ ซึ่งกลิ่นแห่งดอกไม้มีกลิ่นแห่งดอกปทุมเป็นต้น วา หรือ วา หรือว่า ขาทติ ย่อมเคี้ยวกิน ปุสฺสทนต์กฏฺจฺ ซึ่งไม้ชำระฟันขาว อามสฺติ ย่อมจับต้อง ปจฺวิ ซึ่งแผ่นดิน วา หรือ วา หรือว่า อามสฺติ ย่อมจับต้อง หริตสฺสสฺสิ วา ซึ่งข้าวกล้าอันเขียวสดหรือ อุลฺลคฺมยฺ วา หรือว่า ซึ่งโคมัยสด กจฺนปฺ วา ซึ่งเต่า หรือ ติลวาทฺ วา หรือว่า ซึ่งเกวียนเป็นเครื่องนำไปซึ่งงา ปุปฺผิ วา ซึ่งดอกไม้หรือ ผล วา หรือว่า ซึ่งผลไม้ ลิมฺปติ ย่อมพอก ปุสฺสสมตฺติกาย ด้วยดินสอพอง สมฺมา โดยชอบ วา หรือ วา หรือว่า นิวาเสติ ย่อมนุ่ง ปุสฺสสาฎกํ ซึ่งผ้าขาว วา หรือว่า ธาเรติ ย่อมทรงไว้ ปุสฺสเวจฺหํ ซึ่งผ้าโพกขาว, วา ปน ก็หรือว่า ฆายติ ย่อมสุดตม คฺคฺหฺรฺ ซึ่งกลิ่น วา หรือ วา หรือว่า สายติ ย่อมลิ้ม รส ซึ่งรส วา หรือว่า ผุสฺติ ย่อมสัมผัส โผฏฺฐพฺพ ซึ่งโผฏฺฐัพพะ อภิมงฺคฺลสมฺมตฺ อันถูกสมมุติว่าเป็นมงคลยิ่ง เอวรूपิ อันมีอย่างนี้เป็นรูป กิณฺจ อะไรๆ อญฺญมฺปิ แม้อัน ยํ ใด, อิทํ (อารมฺมณ) อ.อารมณนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก มุตฺมงฺคฺลนฺหฺติ ว่าอารมณที่ทราบแล้วเป็นมงคล’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ชายคนหนึ่งชื่อว่ามุตมังกฺลิกะ ฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ชื่อว่าหุณันยอม ได้ยินเสียงที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง น่าพอใจบ้าง ไม่น่าพอใจบ้าง ถ้าเสียงที่หุณันได้ยินแล้ว ฟังเป็นมงคลไซ้, ก็จะมีฟังเป็นมงคลไปเสียทุกอย่าง, เพราะฉะนั้น เสียงที่หุณันได้ยินแล้ว จึงไม่เป็นมงคล, ก็อีกอย่างหนึ่งแล อารมณที่รู้แล้ว เป็นมงคล, กลิ่น รส และ โผฏฺฐัพพะ ที่ถูกสมมุติว่าเป็นมงคลยิ่ง ชื่อว่าอารมณที่รู้แล้ว. ถามว่า ‘อารมณที่รู้แล้ว เป็นมงคล อยางไร? แก้วว่า ‘บุคคลบางคนในโลกนี้ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ สุดตมกลิ่นดอกไม้ มีกลิ่นดอกปทุมเป็นต้นบ้าง เคี้ยวไม้ชำระฟันสีขาวบ้าง จับต้องแผ่นดินบ้าง จับต้อง ข้าวกล้าที่เขียวขจีบ้าง โคมัยสดบ้าง เต่าบ้าง เกวียนบรรทุกงาบ้าง ดอกไม้บ้าง ผลไม้

บ้าง ลูบไล้ดินสอพองอย่างถูกวิธีบ้าง นุ่งผ้าขาวบ้าง โปกผ้าขาวบ้าง ก็หรือว่า ย่อมสุด
ดมกลืน ลิ้มรส หรือถูกต้องสัมผัส ที่สมมุติว่าเป็นมงคลยิ่งเห็นปานนี้ อะไรๆ แม้อื่นใด,
นี้ เรียกว่ามุตมงคล”.

เต เตโย อญญมณณํ สญญาเปตุํ นาสกขีสุ ๕ ตทญฺเณสุ ปน มนุสฺเสสุ เอกจฺเจ
เตสํ วจัน คณฺหีสุ, เอกจฺเจ น คณฺหีสุ, เย น คณฺหีสุ, เต เตหิ สทฺธิ วิวทิสฺสุ ๕
เย ทิฏฺฐมงฺคฺลิกสฺส วจัน คณฺหีสุ, เต ‘ทิฏฺฐํเยว มงฺคฺลนฺติ คตา, เย อิตเรสํ วจัน
คณฺหีสุ, เต สุตฺตํเยว มงฺคฺลํ, มุตฺตํเยว มงฺคฺลนฺติ คตา ๕ เอวมยํ มงฺคฺลกถา สกฺล-
ชมฺพุทฺธิเป ปากฺกฺวา ๕

เต เตโย (ปริสา) อญญมณณํ สญญาเปตุํ น อสกขีสุ ๕ ตทญฺเณสุ ปน มนุสฺเสสุ เอกจฺเจ
(มนุสฺสา) เตสํ (ติณฺณํ ปริสานํ) วจัน คณฺหีสุ, เอกจฺเจ (มนุสฺสา) น คณฺหีสุ, เย (มนุสฺสา)
น คณฺหีสุ, เต (มนุสฺสา) เตหิ (คณฺหกมนุสฺเสหิ) สทฺธิ วิวทิสฺสุ ๕ เย (มนุสฺสา) ทิฏฺฐมงฺคฺลิกสฺส
วจัน คณฺหีสุ, เต (มนุสฺสา ‘ปุกฺคเลน) ทิฏฺฐํ เอว (รูปํ) มงฺคฺลํ (โหติ) อิติ คตา, เย (มนุสฺสา)
อิตเรสํ (สุตมงฺคฺลิกมุตมงฺคฺลิกานํ) วจัน คณฺหีสุ, เต (มนุสฺสา ‘ปุกฺคเลน) สุตฺตํ เอว (สทฺทชาตํ)
มงฺคฺลํ (โหติ, ปุกฺคเลน) มุตฺตํ เอว (อารมณฺณํ) มงฺคฺลํ (โหติ) อิติ คตา ๕ เอวํ อยํ มงฺคฺลกถา
สกฺลชมฺพุทฺธิเป ปากฺกฺวา ๕

(ปริสา) อ.บุรุษ ท. เตโย สาม เต เหล่านั้น น อสกขีสุ ไม่ได้ आजแล้ว อญญมณณํ
สญญาเปตุํ เพื่ออัน ยังกันและกัน ให้ยินยอมได้ ๕ ปน ส่วนว่า ตทญฺเณสุ
มนุสฺเสสุ เอกจฺเจ (มนุสฺสา) อ.- ในมนุษย์ ท. เหล่าอื่นจากบุรุษ ๓ คนนั้นหนา -
มนุษย์ ท. บางพวก คณฺหีสุ ถือเอาแล้ว วจัน ซึ่งคำ เตสํ (ติณฺณํ ปริสานํ) ของ
บุรุษ ท. สาม เหล่านั้น, เอกจฺเจ (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. บางพวก น คณฺหีสุ ไม่ถือ
เอาแล้ว, เย (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่าใด น คณฺหีสุ ไม่ถือเอาแล้ว, เต (มนุสฺสา)
อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น วิวทิสฺสุ ตกเถียงกันแล้ว สทฺธิ กับ เตหิ (คณฺหกมนุสฺเสหิ)
ด้วยมนุษย์ผู้ถือเอา ท. เหล่านั้น ๕ เย (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่าใด คณฺหีสุ ถือเอา
แล้ว วจัน ซึ่งคำ ทิฏฺฐมงฺคฺลิกสฺส ของนายทิฏฐมังคฺลิกะ, เต (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท.
เหล่านั้น คตา ถึงแล้ว อิติ ว่า “(ปุกฺคเลน) ทิฏฺฐํ เอว (รูปํ) อ.รูป อันอันบุคคล เห็น
แล้วนั้นเที่ยว มงฺคฺลํ เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, เย (มนุสฺสา) อ.มนุษย์
ท. เหล่าใด คณฺหีสุ ถือเอาแล้ว วจัน ซึ่งคำ อิตเรสํ (สุตมงฺคฺลิกมุตมงฺคฺลิกานํ)

ของนายสุตมังคลิกะและมุตมังคลิกะ ท. นอกนี้, เต (มhusสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น
 คตา ถึงแล้ว อิติ ว่า “(บุคคล) สุตฺ เอว (สทฺทชาต) อ.เสียง อันอันบุคคล พัง
 แล้วนั้นเที่ยว มงฺคล เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, อิติ ว่า “(บุคคล)
 มุตฺ เอว (อารมฺมณ) อ.อารมณ อัน อันบุคคล ทราบแล้วนั้นเที่ยว มงฺคล เป็นมงคล
 (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕ อัย มงฺคลกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งเรื่องมงคล
 นี้ ปากฎา ปรากฎแล้ว สกฺลชมฺพุทฺธิเป ในชมพูทวีปทั้งสิ้น เอว ด้วยประการฉะนี้ ๕

ชายทั้ง ๓ คนเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะทำให้กันและกันยินยอมกันได้. ส่วนในบรรดา
 พวกมนุษย์เหล่าอื่นจากนั้น บางพวกถือเอาคำของชายทั้ง ๓ เหล่านั้น. บางพวกไม่
 ถือเอา. พวกใดไม่ถือเอา, พวกนั้น ก็จะโต้เถียงกับพวกที่ถือเอาเหล่านั้น. พวกใดถือ
 เอาคำของนายทิวฐมังคลิกะ, พวกนั้นก็ถึงความตกลงใจว่า “รูปที่เห็นแล้วนั้นแหละ
 เป็นมงคล”, พวกใดถือเอาคำของชายอีก ๒ คนนอกนี้, พวกนั้นก็ถึงความตกลงใจ
 ว่า “เสียงที่ได้ยินแล้วนั้นแหละ เป็นมงคล, อารมณที่รู้แล้วนั้นแหละ เป็นมงคล”. เรื่อง
 มงคลนี้ปรากฏไปทั่วชมพูทวีป ด้วยประการฉะนี้.

[๔] อถ สกฺลชมฺพุทฺธิเป มhusสา คุมฺพคฺคฺคา หุตฺวา “กั นุ โข มงฺคฺลนฺติ มงฺคฺลนํ
 จินฺตยีสฺสุ ๕ เตสํ มhusสํ อารกฺขเทวตาปี มhusสโต ตํ กถํ สุตฺวา ตเถว มงฺคฺลนํ
 จินฺตยีสฺสุ ๕ เอเตเนว อุปาเยน มhusสํ อารกฺขเทวตํ มิตฺตา ภูมฺมเทวตา ตาสํ
 มิตฺตา อากาสฏฺจเทวตา ตาสํ มิตฺตา จาตุมฺมหาราชิกา เทวตา ๕เปยฺ สฺทสฺสี-
 เทวตํ มิตฺตา อกนิฏฺจเทวตาติ ตโต ตโต ตํ กถํ สุตฺวา คุมฺพคฺคฺคา หุตฺวา
 เทวพฺรหฺมาโน มงฺคฺลนํ จินฺตยีสฺสุ ๕

อถ สกฺลชมฺพุทฺธิเป มhusสา คุมฺพคฺคฺคา หุตฺวา “กั นุ โข มงฺคฺลนฺติ มงฺคฺลนํ จินฺตยีสฺสุ ๕
 เตสํ มhusสํ อารกฺขเทวตาปี มhusสโต ตํ กถํ สุตฺวา ตเถว มงฺคฺลนํ จินฺตยีสฺสุ ๕ เอเตเนว
 อุปาเยน มhusสํ อารกฺขเทวตํ มิตฺตา ภูมฺมเทวตา ตาสํ (ภุมฺมเทวตํ) มิตฺตา
 อากาสฏฺจเทวตา ตาสํ (อากาสฏฺจเทวตํ) มิตฺตา จาตุมฺมหาราชิกา เทวตา ๕เปยฺ สฺทสฺสี-
 เทวตํ มิตฺตา อกนิฏฺจเทวตา (ตถา เอว มงฺคฺลนํ จินฺตยีสฺสุ) อิติ ตโต ตโต (มิตฺตโต)
 ตํ กถํ สุตฺวา คุมฺพคฺคฺคา หุตฺวา เทวพฺรหฺมาโน มงฺคฺลนํ จินฺตยีสฺสุ ๕

ออก ครั้งนั้น มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. สกลขมฺพุทฺทีเป ในขมฺพุทฺทีปทั้งสิ้น คุมฺพคฺคฺพา เป็นพวกๆ หุตฺวา เป็นแล้ว จินฺตยฺยิสฺส คิดแล้ว มงฺคฺลาหิ ซึ่งมงฺคฺล ท. อิติ ว่า “กีนุ โข อ.อะไรหนอแล มงฺคฺล เป็นมงฺคฺล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ อารกฺข-
 เทวตาปิ แม้อ.เทวดาผู้อารักขา ท. เตสฺ มนุสฺसानํ ของมนุษย์ ท. เหล่านั้น สุตฺวา
 ฟังแล้ว ตํ กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น มนุสฺสโต จากมนุษย์ จินฺตยฺยิสฺส คิด
 แล้ว มงฺคฺลาหิ ซึ่งมงฺคฺล ท. ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว ฯ ภูมฺมเทวตา
 อ.เทวดาผู้อยู่ที่ภาคพื้น ท. มิตฺตา ผู้เป็นมิตร อารกฺขเทวตานํ ของเทวดาอารักขา
 ท. มนุสฺसानํ ของมนุษย์ ท. อากาสกฺกฺเทวตา อ.เทวดาผู้ดำรงอยู่ในอากาศ ท.
 มิตฺตา ผู้เป็นมิตร ตาสฺ (ภูมฺมเทวตานํ) ของเทวดาผู้อยู่ที่ภาคพื้น ท. เหล่านั้น
 เทวตา อ.เทวดา ท. จาตุมฺหาราชิกา ผู้อยู่ในชั้นจาตุมาหาราช มิตฺตา ผู้เป็น
 มิตร ตาสฺ (อากาสกฺกฺเทวตานํ) ของเทวดาผู้ดำรงอยู่ในอากาศ ท. เหล่านั้น ฯลฯ
 อกฺนิฏฺฐเทวตา อ.เทวดาชั้นอกนิษฐ์ ท. มิตฺตา ผู้เป็นมิตร สฺทสฺสีเทวตานํ ของ
 เทวดาชั้นสฺทสฺสี ท. (จินฺตยฺยิสฺส) คิดแล้ว (มงฺคฺลาหิ) ซึ่งมงฺคฺล ท. (ตถา เอว) เหมือน
 อย่างนั้นนั้นเทียว เอเตน เอว อุปาเยน ด้วยอุบายนั้นนั้นเทียว, เทวพฺรหฺมาโ
 อ.เทวดาและพรหม ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น ตโต ตโต
 (มิตฺตโต) จากมิตรนั้นๆ คุมฺพคฺคฺพา เป็นพวกๆ หุตฺวา เป็นแล้ว จินฺตยฺยิสฺส คิดแล้ว
 มงฺคฺลาหิ ซึ่งมงฺคฺล ท. อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ครั้งนั้น พวกมนุษย์ในขมฺพุทฺทีปทั้งสิ้น พากันคิดมงฺคฺลกันเป็นกลุ่มว่า “อะไรหนอ เป็น
 มงฺคฺล”. แม้เทวดาอารักขาของพวกมนุษย์เหล่านั้น ฟังคำนั้นจากมนุษย์ ก็ได้พากัน
 คิดมงฺคฺลทั้งหลาย เหมือนกันอย่างนั้นแหละ. โดยอุบายนั้นนั้นแหละ พวกภูมฺมเทวตา
 ผู้เป็นมิตรของพวกเทวดาผู้อารักขาของพวกมนุษย์ พวกอากาสกฺกฺเทวตาผู้เป็นมิตร
 ของพวกภูมฺมเทวตา เทวตาชั้นจาตุมาหาราชผู้เป็นมิตรของพวกอากาสกฺกฺเทวตา ฯลฯ
 พวกอกฺนิฏฺฐเทวตาผู้เป็นมิตรของพวกสฺทสฺสีเทวตา ก็ได้พากันคิดมงฺคฺลเหมือนอย่าง
 นั้นนั้นแหละ, พวกเทวดาและพรหม ฟังคำนั้นๆ จากเพื่อนๆ ต่อๆ กันมา ต่างพากัน
 คิดมงฺคฺลทั้งหลายเป็นกลุ่มๆ ด้วยประการฉะนี้.

เอวํ ยาวทสฺสทสฺสจกฺวาเพสฺสุ สพฺพตฺถ มงฺคฺลจินฺตา อุทฺปาที ฯ อุปฺปนฺนา จ สว
 “อิทํ มงฺคฺลนฺติ วินิจฺฉยมปฺปตฺตาเยว ทฺวาทส วสฺसानิ อฏฺฐาสิ ฯ ตทา สพฺเพ

เทวมนุสสา จเปตวา อริยสาวเก ทิฏฐสูตมุตวเสน ติธา ภินนา ๕ เอโกปี “อิทเมว มงคลนุติ ยถาภุจจโต นิฏฐจงคโต นาโหสิ ๕ อถ สุทฐาวาสเทวา มนุสสานัน จิตตํ ฌตวา “ทวาทสนนํ วสฺสานัน อจฺจเยน สมฺมาสมพุทฺโธ มงฺคลํ กถยิสฺสตีติ มนุสฺสสเป วิจริตวา อารโจะนฺติ ๕ อถ ทวาทสวสฺสจฺจเยน ตาวตีสฺสา เทวตา สมฺกนฺตวา สกฺกํ เทวีนฺทํ อุปสงฺกมิตฺวา “มาริส มงฺคลปญฺหา สมฺภูจิตฺตา, เอเก ทิฏฐัน มงฺคลนุติ วทนฺติ, เอเก สุตํ, เอเก มุตํ, ตตฺถ มยญจ อญฺเวย จ อนิฏฐจงฺคตา, สาธุ วต โน ตวํ ยถาสภาวโต พุยาภิโรหิตี อหํสุ ๕ สกฺโก “อโย มงฺคลกถา กตฺถ ปจฺมํ สมฺภูจิตฺตาติ ปุจฺฉิ ๕ “มนุสฺสโลเกติ ๕ “กตฺถ วสฺติ ภควาติ ๕ “มนุสฺสโลเกติ ๕ สกฺโก “เตนฺหิ เอถ มาริสฺสา ตํ ภควนฺตํ ปุจฺฉามาติ วตฺวา “ตวํ ภควนฺตํ ปุจฺฉาติ เอกํ เทวปุตฺตํ อาณฺาเปตฺวา เทวคณฺมาทาย เชตวนํ อากณฺฉิ ๕ อถ โส เทวปุตฺโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ จตฺวา มงฺคลปญฺหํ ปุจฺฉิ ๕ ภควา ตสฺส ตํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ สุตฺตมภาสีติ ๕

เอวํ ยาวทสสทสจกฺวาเพสฺสุ สพุพตฺถ (จาเนสฺสุ) มงฺคลจินฺตา อุทปาที ๕ อุปฺปนฺนา จ สฺวา (มงฺคลจินฺตา) “อิทํ (วตฺถุ) มงฺคลํ (โหติ)” อิติ วินิจฺฉยมปฺปตฺตาเยว ทวาทส วสฺสานัน อญฺจาสิ ๕ ตทา สพุเพ เทวมนุสสา จเปตฺวา อริยสาวเก ทิฏฐสูตมุตวเสน ติธา ภินนา ๕ เอโกปี (ปุคฺคโล) “อิทํ เอว (วตฺถุ) มงฺคลํ (โหติ)” อิติ ยถาภุจจโต นิฏฐจงคโต น อโหสิ ๕ อถ สุทฐาวาสเทวา มนุสสานัน จิตตํ ฌตฺวา “ทวาทสนนํ วสฺสานัน อจฺจเยน สมฺมาสมพุทฺโธ มงฺคลํ กถยิสฺสตีติ มนุสฺสสเป วิจริตวา อารโจะนฺติ ๕ อถ ทวาทสวสฺสจฺจเยน ตาวตีสฺสา เทวตา สมฺกนฺตวา สกฺกํ เทวีนฺทํ อุปสงฺกมิตฺวา “มาริส มงฺคลปญฺหา สมฺภูจิตฺตา, เอเก (ชนา) (ปุคฺคเลน) ทิฏฐัน (รูป) มงฺคลํ (โหติ)” อิติ วทนฺติ, เอเก (ชนา) (ปุคฺคเลน) สุตํ (สทฺทชฺาตํ มงฺคลํ โหติ), เอเก (ชนา) (ปุคฺคเลน) มุตํ (อารมฺมณํ มงฺคลํ โหติ), ตตฺถ (มงฺคลาวตฺถุมฺหิ) มโย จ อญฺเวย (ชนา) จ อนิฏฐจงฺคตา, สาธุ วต โน ตวํ ยถาสภาวโต พุยาภิโรหิตี อหํสุ ๕ สกฺโก “อโย มงฺคลกถา กตฺถ (จาเน) ปจฺมํ สมฺภูจิตฺตาติ ปุจฺฉิ ๕ (เทวตา) “อโย มงฺคลกถา) มนุสฺสโลเก (ปจฺมํ สมฺภูจิตฺตา)” อิติ (อหํสุ) ๕ (สกฺโก) “กตฺถ (จาเน) วสฺติ ภควาติ (ปุจฺฉิ) ๕ (เทวตา) “(ภควา) มนุสฺสโลเก (วสฺติ)” อิติ (อหํสุ) ๕ (สกฺโก) “เตนฺหิ (ตุมฺเห) เอถ มาริสฺสา, (มโย) ตํ ภควนฺตํ ปุจฺฉามาติ วตฺวา “ตวํ ภควนฺตํ ปุจฺฉาติ เอกํ เทวปุตฺตํ อาณฺาเปตฺวา เทวคณฺ อาทาย เชตวนํ อากณฺฉิ ๕ อถ โส เทวปุตฺโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ จตฺวา มงฺคลปญฺหํ ปุจฺฉิ ๕ ภควา ตสฺส (เทวปุตฺตสฺส) ตํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ สุตฺตํ อภาสีติ ๕

มงคลจินดา อ.การคิดซึ่งมงคล อุปาภิ ได้เกิดขึ้นแล้ว สัพพตถ (จาเนสฺ) ในที่
 ท. ทั้งปวง ยาวทสสหัสสจกฺวาเสสฺ ในจักรวาลหมื่นหนึ่งเพียงใด ท. เอว ด้วย
 ประการฉนี้ ๗ จ ก็ สา (มงคลจินดา) อ.การคิดซึ่งมงคลนั้น อุปฺปนา อันเกิด
 ขึ้นแล้ว อุปฺตดา เอว ไม่ถึงแล้วนั้นเทียว วิหิจฺย ซึ่งการวิหิจฺย อิติ ว่า “อิทฺ
 (วตฺถ) อ.เรื่องนี่ มงคล เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อฏฺฐาสฺ ได้ตั้งอยู่แล้ว
 วสฺสาณิ สิ้นปี ท. ทฺวาทสฺ สิบสอง ๗ ตทา ในกาลนั้น เทวมนุสฺสา อ.เทวดาและ
 มนุสฺย ท. สพฺเพ ทั้งปวง จเปตฺวา เวณ อริยสาวเก ซึ่งพระอริยสาวก ท. ภินฺหา
 แดกกันแล้ว ติธา โดยส่วนสาม ทิฏฺฐสมฺมุตฺวเสณ ด้วยสามารถแห่งทิฏฺฐมฺกคฺล สุต-
 มฺกคฺล และมุตฺมกคฺล ๗ เอโกปี (ปุคฺคโล) อ.บุคคล แม้หนึ่ง นิฏฺฐจฺโคโต เป็นผู้ถึงแล้ว
 ซึ่งการตัดสิ้นใจ ยถาภุจฺโคโต ตามความเป็นจริงอย่างไร อิติ ว่า “อิทฺ เอว (วตฺถ)
 อ.เรื่องนี้นั้นเทียว มงคล เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ น อโหสิ ไม่ได้มี
 แล้ว ๗ อถ ครั้งนั้น สุทฺธาวาสเทวตา อ.เทวดาผู้อยู่ในชั้นสุทฺธาวาส ท. อยฺวา รู้
 แล้ว จิตฺตํ ซึ่งจิต มนุสฺสานํ ของมนุษย์ ท. วิจฺริตฺวา อาโรเจหฺติ ย่อมเที่ยวบอก
 แล้ว มนุสฺสสฺเป ในถิ่นของมนุษย์ อิติ ว่า “สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ.พระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า
 กถยิสฺสตี จักตรัสบอก มงคล ซึ่งมงคล อจฺเจเน ในกาลอันล่วงไป วสฺสาณํ แห่ง
 ปี ท. ทฺวาทสฺนํ สิบสอง” อิติ ดังนี้ ๗ อถ ครั้งนั้น เทวตา อ.เทวดา ท. ดาวตฺติสา
 ผู้อยู่ในชั้นดาวตฺติสา สฺมาคฺนฺตฺวา มาพร้อมกันแล้ว อุปฺสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว
 สกฺกํ ซึ่งท้าวสักกะ เทวิทฺถิ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อาหฺสิ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มาริส
 ข้าแต่ท่านผู้บริสุทธิ มงคลปญฺหา อ.ปัญหาในเรื่องมงคล สมฺมุจฺติตา ตั้งขึ้นพร้อม
 แล้ว, เอเก (ชนา) อ.ชน ท. พวกหนึ่ง วทฺหฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(ปุคฺคเลน)
 ทิฏฺฐจฺ (รูป) อ.รูป อัน อันบุคคล เห็นแล้ว มงคล เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ
 ดังนี้, เอเก (ชนา) อ.ชน ท. พวกหนึ่ง (วทฺหฺติ) ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(ปุคฺคเลน) สฺตํ
 (สทฺทชาต) อ.เสียงอันอันบุคคล ฟังแล้ว (มงคล) เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น’ (อิติ) ดังนี้,
 เอเก (ชนา) อ.ชน ท. พวกหนึ่ง (วทฺหฺติ) ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(ปุคฺคเลน) มุตฺ
 (อารมฺมณ) อ.อารมณ อัน- อันบุคคล -ทราบแล้ว (มงคล) เป็นมงคล (โหติ) ย่อม
 เป็น’ (อิติ) ดังนี้, มยฺ จ อ.ข้าพเจ้า ท. ด้วย อฏฺเฏ (ชนา) จ อ.ชน ท. เหล่าอื่น
 ด้วย อนิฏฺฐจฺโคตา ไม่ถึงแล้วซึ่งการตัดสิ้น ตตฺถ (มฺกคฺลวตฺถุมฺหิ) ในเรื่องมงคลนั้น,
 สาธฺ วต ขอประทานวโรกาสหนอ ตฺวํ อ.พระองค์ พฺยาภโรทฺธิ ขอจงพยากรณ์

ยถาสภาวโต ตามสภาวะอย่างไร โหน แก่ข้าพเจ้า ท.” อิติ ดังนี้ ๕ สกฺโก อ.ท้าว
 สักกะ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อโย มงฺคลกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งมงคล
 นี้ สมฺภูจिता ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว กตฺถ (จาเน) ในที่ไหน ปจฺมํ ครั้งแรก” อิติ ดังนี้ ๕
 (เทวดา) อ.เทวดา ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้วว่า “(อโย มงฺคลกถา) อ.วาจาเป็นเครื่อง
 กล่าวซึ่งมงคลนี้ (สมฺภูจिता) ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว มนุสฺสโลเก ในมนุษยโลก (ปจฺมํ)
 ครั้งแรก” อิติ ดังนี้ ๕ (สกฺโก) อ.ท้าวสักกะ (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภควา
 อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วสฺติ ย่อมประทับอยู่ กตฺถ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕
 (เทวดา) อ.เทวดา ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค
 เจ้า (วสฺติ) ย่อมประทับอยู่ มนุสฺสโลเก ในมนุษยโลก” อิติ ดังนี้ ๕ สกฺโก อ.ท้าว
 สักกะ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มาริสฺวา ดูก่อนท่านผู้บริบูรณ์ ท. เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น
 (ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. เอถ จงมา, (มยํ) อ.เรา ท. ปุจฺฉาม จะทูลถาม ตํ (มงฺคลกถํ)
 ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งมงคลนั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาคเจ้า” อิติ ดังนี้
 อาณาเปตฺวา ทรงรับสั่งแล้ว เทวปฺตฺตํ ซึ่งเทพบุตร เอกํ ตนหนึ่ง (วจเนน) ด้วย
 พระดำรัส อิติ ว่า “ตฺวํ อ.ท่าน ปุจฺฉ จทูลถาม ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาคเจ้า”
 อิติ ดังนี้ อาทาย ทรงพาเอาแล้ว เทวคณํ ซึ่งหมู่แห่งเทวดา อาคณฺฉิ เสด็จมา
 แล้ว เชตฺวานํ สู่พระวิหารชื่อว่าเชตวัน ๕ อถ ครั้งนั้น โส เทวปฺตฺโต อ.เทพบุตรนั้น
 อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า จตฺวา ยืนอยู่แล้ว
 เอกมฺหฺตํ ณ ที่สมควร ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว มงฺคลปญฺหํ ซึ่งปัญหาในมงคล ๕ ภควา
 อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วิสฺสชฺเชนฺโต เมื่อทรงแก้ ตํ ปญฺหํ ซึ่งปัญหานั้น ตสฺส
 (เทวปฺตฺตสฺส) ของเทพบุตรนั้น อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อิมํ สุตฺตํ ซึ่งพระสูตรนี้ อิติ
 ดังนี้แล ๕

การคิดเรื่องมงคลได้เกิดขึ้นในทุกที่ตลอดในหมื่นจักรวาล ด้วยประการฉะนี้. ก็ การคิด
 เรื่องมงคลนั้นที่เกิดขึ้นแล้ว ยังตัดสินไม่ได้เลยว่า “สิ่งนี้ เป็นมงคล” ได้ตั้งอยู่ถึง ๑๒ ปี.
 คราวนั้น พวกมนุษย์และเทวดาทั้งหมด เว้นพระอริยสาวก แดกกันเป็น ๓ กลุ่ม คือ
 ทิฏฐมฺงคฺล สุตมฺงคฺล และมุตมฺงคฺล. บุคคลแม้แต่คนเดียว ได้เป็นผู้ถึงการตกลงใจตาม
 ความเป็นจริงว่า “สิ่งนี้เท่านั้น เป็นมงคล” ไม่มีเลย. ที่นั้น พวกเทวดาชั้นสุทธาวาส
 รู้จิตของพวกมนุษย์ พวกนี้เที่ยวบอกในถิ่นมนุษย์ว่า “ผ่านไป ๑๒ ปี พระสัมมาสัม-
 พุทฺธเจ้าจักตรัสมงคล”. ครั้งนั้น ผ่านไป ๑๒ ปี พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาประชุม

กัน เข้าไปเฝ้าท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ กราบทูลว่า “ขอเดชะท่านผู้วิรุฑูรย์ ปัญหาในเรื่องมงคลได้ตั้งขึ้นแล้ว, พวกหนึ่ง ย่อมกล่าวว่า ‘รูปที่เห็นแล้ว เป็นมงคล’, พวกหนึ่งกล่าวว่า ‘เสียงที่ได้ยินแล้ว เป็นมงคล’, พวกหนึ่งกล่าวว่า ‘อารมณ์ที่รู้แล้ว เป็นมงคล’, ทั้งพวกข้าพเจ้า ทั้งพวกชนเหล่าอื่น ยังตกลงกันไม่ได้ในปัญหาเรื่องมงคลนั้น, ขอประทานวโรกาส ขอพระองค์จงพยากรณ์แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตามความเป็นจริงเถิด”. ท้าวสักกะตรัสถามว่า “เรื่องมงคลนี้ตั้งขึ้นในที่ไหนครั้งแรก”. พวกเทวดากราบทูลว่า “ในมนุษยโลก”. ท้าวสักกะตรัสถามต่อว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหน”. พวกเทวดากราบทูลว่า “ในมนุษยโลก”. ท้าวสักกะตรัสว่า “ดูก่อนท่านผู้วิรุฑูรย์ทั้งหลาย เชิญมาทันเถอะ พวกเราจะทูลถามปัญหาในเรื่องมงคลนั้นกับพระผู้มีพระภาคเจ้ากัน” แล้วรับสั่งเทพบุตรคนหนึ่งว่า “เชิญท่านทูลถามกับพระผู้มีพระภาคเจ้า” พาเอาหมู่เทวดามาสู่พระเชตวัน. ที่นั่น เทพบุตรนั้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วยืน ณ ที่สมควร ทูลถามปัญหาในเรื่องมงคล. พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแก้ปัญหานั้น ได้ตรัสพระสูตรนี้ ดังนี้แล.

อยนฺตาเวตฺถ อุปฺปตฺติกา ฯ

อุปฺปตฺติกา อ. วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการเกิดขึ้น **เอตฺถ มงฺคลกถายํ**

ในวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งมงคลนี้ **อัยฺ นี้ ตาว** ก่อน ฯ

เรื่องการเกิดขึ้นในเรื่องมงคลนี้ เพียงเท่านั้นก่อน

สูตรวาทถาน์

สูตรวาทถาน์ อ.การกำหนดซึ่งพระสูตร (มยา) อันข้าพเจ้า (วุจเต) จะกล่าว ๗

การกำหนดพระสูตร

[๕] ตตถ เอวมเม สุตฺนุตฺยาถิ นิตานวจนฺ ปจฺมมหาสงฺคีติกาเล ฌมฺมี สงฺคายนฺเตน มหากุสฺสปตฺเถเรน ปุฏฺฐเณ อานนฺตฺเถเรน ปญฺจนฺ อรหฺตฺสตาณํ วุตฺตํ ๗ พหุ เทวา มนุสฺสา จาติ เอกคาถา เทวตฺยา ๗ อเสวนา จ พาลานนฺตฺยาถิกกา เอกาทสคาถา ภควตา ๗ อิทมโวจ ภควา อตฺตมฺหา สฺวา เทวตา ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ตตฺถเอวฺนฺตรธายีติ นิคมวจนฺปิ อานนฺตฺเถเรน วุตฺตํ ๗ ตเตตํ สพฺพมฺปิ สโมชานेतฺวา มงฺคฺลสฺตฺตฺนฺติ วุจฺจติ ๗ กิมตฺถํ นิตานนิกมวจนฺติ เจ ๗ สุตฺตสฺส ติวิชกฺลฺยาณปริปฺปฺรณตฺถํ ๗ มงฺคฺลสฺตฺตฺมฺปิ หิ นิตานเนน อาทิกฺลฺยาณํ นิคเมเนน ปริโยสานกฺลฺยาณํ ตทฺภฺยมชฺฌเณน มชฺฌเณกฺลฺยาณนฺติ ๗

ตตถ (มงฺคฺลสฺตฺเต) “เอวมเม สุตฺนุตฺยาถิ นิตานวจนฺ ปจฺมมหาสงฺคีติกาเล ฌมฺมี สงฺคายนฺเตน มหากุสฺสปตฺเถเรน ปุฏฺฐเณ อานนฺตฺเถเรน ปญฺจนฺ อรหฺตฺสตาณํ วุตฺตํ ๗ “พหุ เทวา มนุสฺสา จาติ เอกคาถา เทวตฺยา (วุตฺตํ) ๗ อเสวนา จ พาลานนฺตฺยาถิกกา เอกาทสคาถา ภควตา (วุตฺตํ) ๗ “อิทมโวจ ภควา อตฺตมฺหา สฺวา เทวตา ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ตตฺถเอวฺนฺตรธายีติ นิคมวจนฺปิ อานนฺตฺเถเรน วุตฺตํ ๗ ตํ เอตํ สพฺพมฺปิ (วจนฺ ปณฺหิตฺเตน) สโมชานेतฺวา ‘มงฺคฺลสฺตฺตฺนฺติ วุจฺจติ ๗ “กิมตฺถํ นิตานนิกมวจนฺ (โหติ)” อิติ เจ (ปุจฺจา ลียา) ๗ “สุตฺตสฺส ติวิชกฺลฺยาณปริปฺปฺรณตฺถํ (นิตานนิกมวจนฺ โหติ)” (อิติ วิสฺสชฺชนํ ลียา) ๗ มงฺคฺลสฺตฺตฺมฺปิ หิ นิตานเนน อาทิกฺลฺยาณํ นิคเมเนน ปริโยสานกฺลฺยาณํ ตทฺภฺยมชฺฌเณน มชฺฌเณกฺลฺยาณํ (โหติ) อิติ ๗

นิตานวจนฺ อ.คำขึ้นต้น “เอวมเม สุตฺนุตฺยาถิ มี “เอวมเม สุตฺ” ดังนี้เป็นต้น ตตถ (มงฺคฺลสฺตฺเต) ในมงคลสูตรนั้น อานนฺตฺเถเรน อันพระอานนทฺผู้เถระ ปจฺมมหาสงฺคีติกาเล ฌมฺมี สงฺคายนฺเตน มหากุสฺสปตฺเถเรน ปุฏฺฐเณ ผู้- อันพระมหา กัสสปะผู้เถระ ผู้สังคายนาอยู่ ซึ่งพระธรรม ในกาลเป็นที่สังคายนาใหญ่ครั้งแรก -ถาม แล้ว วุตฺตํ กล่าวแล้ว อรหฺตฺสตาณํ แก้วร้อยแห่งพระอรหันต์ ท. ปญฺจนฺ ห้า ๗

เอกคาถา อ.คาถาหนึ่ง “พหู เทวา มนุสฺสา จาติ ว่า “พหู เทวา มนุสฺสา จ”
 ดังนี้ เป็นต้น เทวดาย อันเทวดา (วุดุตฺ) กล่าวแล้ว ฯ เอกาทสคาถา อ.พระคาถา
 ๑๑ ท. “อเสวนา จ พาลานนฺตฺยาทิกา มีว่า “อเสวนา จ พาลานํ” ดังนี้ เป็นต้น
 ภควตา อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (วุดุตฺ) ตรัสแล้ว ฯ นิคมวจนฺมปิ แม้อ.คำลงท้าย
 “อิทมโวจ ภควา อตฺตมนา सा เทวตา ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา ภควนฺตํ
 อภิวาเทตฺวา ตตฺถเถวณฺตรธายีติ ว่า “อิทมโวจ ภควา อตฺตมนา सा เทวตา ภควโต
 ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ตตฺถเถวณฺตรธายี” ดังนี้ อาณนฺตฺยเถเรน
 อันพระอาณนฺตฺยเถระ วุดุตฺ กล่าวแล้ว ฯ ตํ เอตํ (วจนํ) อ.คำนั้นนั้น สพฺพมฺปิ แม้
 ทั้งหมด (ปญฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต สโมธานเตตฺวา ประมวลแล้ว วุจฺจติ ย่อมเรียก
 “มฺงคฺลสฺสฺตฺตมฺปิ” ว่าเป็นมงคลสูตร ฯ เจ หากว่า (ปฺจฺจนา) อ.อันถาม อิติ ว่า “นิตาน-
 นิคมวจนํ อ.คำขึ้นต้นและคำลงท้าย กิมตฺถํ มีประโยชน์อะไร (โหติ) ย่อมมี” อิติ
 ดังนี้ (สฺยยา) ฟังมีไสร้ ฯ (วิสุสฺซชฺชนํ) อ.อันแก่ (อิตฺติ) ว่า “(นิตานนิคมวจนํ) อ.คำ
 ขึ้นต้นและคำลงท้าย สุตฺตสฺส ติวิชกฺลฺยาณปริปุรณตฺถํ มีประโยชน์ในการยังความ
 งามอันมีอย่างสาม ของพระสูตร ให้เต็มรอบ (โหติ) ย่อมมี” อิติ ดังนี้ (สฺยยา) ฟังมี ฯ
 หิ จริงอยู่ มฺงคฺลสฺสฺตฺตมฺปิ แม้อ.มงคลสูตร อาทิกฺลฺยาณํ เป็นพระสูตรอันงามใน
 เบื้องต้น นิตานเนน เพราะคำขึ้นต้น ปรีโยสานกฺลฺยาณํ เป็นพระสูตรอันงามในที่สุด
 รอบ นิคเมเนน เพราะคำลงท้าย มชฺฌเมกฺลฺยาณํ เป็นพระสูตรอันงามในท่ามกลาง
 ตทฺถกฺลฺยาณเมเนน เพราะคำท่ามกลางแห่งคำขึ้นต้นและคำลงท้ายทั้งสองนั้น (โหติ)
 ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ฯ

ในมงคลสูตรนั้น คำขึ้นต้นว่า “เอวมฺเม สุตฺ” ดังนี้ เป็นต้น พระอาณนฺตฺยเถระ ฤกพระ
 มหากัสสปเถระผู้ขณะทำการสังคายนาพระธรรมในคราวสังคายนาใหญ่ครั้งแรกถาม
 กล่าวไว้แก่พระอรหันต์ ๕๐๐ รูป. คาถาแรกว่า “พหู เทวา มนุสฺสา จ” ดังนี้ เป็นต้น
 เทวดากล่าวไว้. คาถา ๑๑ คาถา มี “อเสวนา จ พาลานํ” ดังนี้ เป็นต้น พระผู้มีพระ
 ภาคเจ้าตรัสไว้. แม้อ.คำลงท้ายว่า “อิทมโวจ ภควา อตฺตมนา सा เทวตา ภควโต
 ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ตตฺถเถวณฺตรธายี” ดังนี้ เป็นต้น พระ
 อาณนฺตฺยเถระ ก็ได้กล่าวไว้. ประมวลคำนั้นแม้อันทั้งหมดรวมเรียกว่า “มฺงคฺลสฺสฺตฺตมฺปิ”. หาก
 จะมีคำถามว่า “คำขึ้นต้นและคำลงท้าย มีประโยชน์อะไร?”. ฟังแก้วว่า “เพื่อความ
 บริบูรณ์แห่งความงาม ๓ อย่าง ของพระสูตร”. แท้จริง แม้มงคลสูตร งามในเบื้องต้น

เพราะคำขึ้นต้น งามในที่สุด เพราะคำลงท้าย งามในท่ามกลาง เพราะคำในท่ามกลาง
แห่งคำขึ้นต้นและคำลงท้ายทั้งสองนั้น.

อิทเมตถ สุตตวตถานํ ฯ

สุตตวตถานํ อ.การกำหนดซึ่งพระสูตร **เอตถ (มงคลสูตรเต)** ในมงคลสูตรนี้

อิทํ นี้ ฯ

นี่ เป็นการกำหนดพระสูตรในมงคลสูตรนี้

ปจฺจาคาถายตถวณฺณนา

นิตานสฺส จ ปจฺจาคาถาย จ อตถวณฺณนา

อตถวณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความ

นิตานสฺส จ แห่งคำขึ้นต้นด้วย ปจฺจาคาถาย จ แห่งคาถาอันเป็นคำถามด้วย

(มยา) อันข้าพเจ้า (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

พรรณนาเนื้อความแห่งคำขึ้นต้นและคาถาทูลถาม

[๖] อิทานิ ยนฺตํ มงฺคฺลสฺสฺตตสฺส ปจฺจาวสโต อูปรฺปตฺตี วิภาเวเนเตน วุตฺตํ นิตานํ
ตสฺเสวมตฺโต เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ “เอวมฺเม สุตฺนฺติ เอตถ มยาสทฺทโต เมสทฺโท
โสตทฺวารวิญญาณตฺโต สุตฺสทฺโท อากาเรนิทสฺสนาวธารณตฺโต เอวฺสทฺโท ฯ
อากาเรตฺเถน เहेเตน เถโร นานานยปริพฺพณฺณํ ฌมฺมตฺถเทสหาปฺปฏิเวคฺมภีโร สพฺพ-
สฺตเตหิ สกสฺสกาสาณฺรูปมฺปลกฺขณียสกาว่า สตฺถุ วจฺนํ ฯ ตํ สพฺพปฺปกาเรณ โโก
สมตฺโต วิญญาตฺตุ อถ โข มยาปิ เอเกนากาเรณ สุตฺติ โสตฺติวิญญาณปฺพพฺงคฺมาย
โสตฺติวิญญาณวีธียา อูปรฺจาริตฺนฺติ ทีเปติ ฯ นิตสฺสนตฺเถน อิทานิ วตฺตพฺพํ สกฺลํ
สฺสฺตํ นิตสฺเสติ ฯ โส หิ นาหํ สยมฺภู น มยา อิทํ สจฺฉิกตฺนฺติ อตฺตาทนํ
ปริโมเจนโต “เอวมฺเม สุตฺนฺตฺยาห ฯ มยา เอวํ อิทํ วุจฺจมานํ สุตฺตํ สุตฺนฺตฺยตฺโต ฯ
อวธารณตฺเถน ตมตฺถโต พฺยญฺชนโต วา อญฺณมนธิกํ เอวํ น อญฺญตา

ทฎฐพพหุติ ทีเปติ ๕ โส หิ อตตโน ธารณพลํ ทสเสนโต สุตตานํ โสตุกมยตํ
ชเนนโต “เอวมเม สุตนุตยาห ๕ ตํ เม สุตํ เอวํ อีทิสเมวาทุยตุโธ ๕

อิทานิ ยํ ตํ มงคลสูตรตสฺส ปุจฺฉาวสโต อุปฺปตฺตี วิภาเวเนเตน (อานนฺทตฺเถเรน) วุตฺตํ นิทานํ,
(ปญฺชิตฺเตน) ตสฺส (นิทานสฺส) เอวํ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ๕ ตตฺถ (นิทาน) “เอวมเม สุตนฺติ
เอตฺถ (วจฺเณ) มยาสทฺทตฺโถ เมสทฺโท (โหติ), โสตทวารวิญฺญาณตฺโถ สุตฺสทฺโท (โหติ), อากา-
รนิทสฺสทวารณตฺโถ (โหติ) เอวํสทฺโท ๕ อาการตฺเถน หิ เอเตน (เอวํสทฺเทน) เถโร “นา-
นยปริปฺพุณฺณ ฌมฺมตฺถเทสฺนาปฏฺวิเวคฺมกฺกัรึ สพฺพสฺสตฺเตหิ สกสฺกภาสฺซานุรูปฺมุปลกฺขณียสฺสาวํ สตฺถ
วจฺนํ, ตํ (สตฺถ วจฺนํ) สพฺพปฺปกาเรณ โก สมตฺโถ (โหติ) วิญฺญาตฺ, อถ โข (ตํ สตฺถ วจฺนํ) มยปิ
เอเกน อากาเรณ สุตํ โสตฺวิญฺญาณปฺพุพฺงคฺมาย โสตฺวิญฺญาณวีธฺยา อุปฺชาริตนฺติ ทีเปติ ๕
(เถโร) นิตสฺสทฺเถน (เอวํสทฺเทน) อิทานิ วตฺตพฺพํ สกฺลํ สุตฺตํ นิตสฺเสติ ๕ โส (เถโร) หิ
“น อหํ สยมฺภู (อมฺหิ), น มยา อิหํ (สุตฺตํ) สจฺฉนิกตนฺติ อตฺตานํ ปริโมเจนโต “เอวมเม
สุตฺนฺติ อห ๕ “มยา เอวํ อิหํ วุจฺจมานํ สุตฺตํ สุตฺนฺติ อตฺโถ ๕ (เถโร) อวธารณตฺเถน (เอวํ
สทฺเทน) “ตํ (สุตฺตํ) อตฺถโต พฺยณฺชนโต วา อญฺหนํ อนธฺกํ (หุตฺวา ปญฺชิตฺเตน) เอวํ น อญฺณถา
ทฎฐพพหุติ ทีเปติ ๕ โส (เถโร) หิ อตตโน ธารณพลํ ทสเสนโต สุตตานํ โสตุกมยตํ
ชเนนโต “เอวมเม สุตนฺติ อห ๕ “ตํ (สุตฺตํ) เม สุตํ เอวํ อีทิส เอว” อิติ อตฺโถ ๕

อิทานิในกาลนี้ นิทานอ.คำขึ้นต้น (อานนฺทตฺเถเรน) อันพระอานนทผู้เถระ มงคล-
สูตรตสฺส ปุจฺฉาวสโต อุปฺปตฺตี วิภาเวเนเตน ผู้เมื่อ- ยังการเกิดขึ้น ด้วยสามารถ
แห่งการถาม แห่งมงคลสูตร -ให้แจ่มแจ้ง ยํ ตํ นั้นใด วุตฺตํ กล่าวแล้ว, อตฺโถอ.เนื้อ
ความ ตสฺส (นิทานสฺส) แห่งคำขึ้นต้นนั้น (ปญฺชิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ
พึงทราบ เอวํ อย่างนี้ ๕ เมสทฺโท อ.เมศัพทํ ตตฺถ นิทาน “เอวมเม สุตนฺติ
เอตฺถ (วจฺเณ) ใน- ในคำขึ้นต้นนั้น -คำนี้ว่า “เอวมเม สุตํ” ดังนี้ มยาสทฺทตฺโถ มี
มยาศัพทเป็นอรรถ (โหติ) ย่อมเป็น, สุตฺสทฺโท อ.สุตศัพทํ โสตทวารวิญฺญาณตฺโถ
มีวิญฺญาณในโสตทวารเป็นอรรถ (โหติ) ย่อมเป็น, เอวํสทฺโท อ.เอวศัพทํ อากา-
รนิทสฺสทวารณตฺโถ มีอาการ นิตสฺสนะ และอวธารณะเป็นอรรถ (โหติ) ย่อมเป็น
๕ หิ จริงอยู่ เถโร อ.พระเถระ ทีเปติ ย่อมแสดง อิติ ว่า “วจฺนํ อ.พระดำรัส สตฺถ
ของพระศาสดา นานานยปริปฺพุณฺณ อันเต็มรอบแล้วด้วยนัยต่างๆ ฌมฺมตฺถเทสฺนา
ปฏฺวิเวคฺมกฺกัรึ อันลุ่มลึกด้วยธรรม อรรถ เทศนา และปฏฺวิเวค สพฺพสฺสตฺเตหิ สกสฺก-

ภาสานุรูป อุปลักขณียสภาว อันมีสภาพ อันสัตว์ทั้งปวง ท. ฟังเข้าไปกำหนด ตามสมควรแก่ภาษาของตนๆ, โภ อ.ใคร สมตฺโถ เป็นผู้สามารถ วิญญาตุ์ เพื่ออันรู้ ตํ (สตฺถุ วจนํ) ซึ่งพระดำรัส ของพระศาสดา นั้น สพฺพปฺกาเรณ โดยประการทั้งปวง (โหติ) ย่อมเป็น, อกฺโข ที่แท้แล (ตํ สตฺถุ วจนํ) อ.พระดำรัส ของพระศาสดา นั้น มยาปิ แม้อันข้าพเจ้า สุตํ ฟังแล้ว เอเกณ อากาเรณ ด้วยอาการอย่างหนึ่ง อุปฐาริตํ ทรงจำไว้แล้ว โสตฺวิญญาณวิธิยา ด้วยวิธีแห่งโสตฺวิญญาณ โสตฺวิญญาณปฺพุพฺพคฺมา ย อันมีโสตฺวิญญาณเป็นสภาพถึงก่อน” อิติ ดังนี้ เอเตน (เอวํ สทฺเทน) ด้วยเอวํศัพท์นั้น อากาเรณ อันมีอรรถอาการ ๕ (เถโร) อ.พระเถระ นิสฺเสติ ย่อมแสดง สุตตํ ซึ่งพระสูตร สกฺลํ ทั้งสิ้น วตฺตพฺพํ อันฟังถูกกล่าว อิทานิ ในกาลนี้ (เอวํ สทฺเทน) ด้วยเอวํศัพท์ นิสฺสนตฺเถน อันมีอรรถนิตฺสนะ ๕ หิ จริณฺยฺโส (เถโร) อ.พระเถระนั้น ปริโมเจนฺโต เมื่อจะเปลื้อง อดฺตฺนํ ซึ่งตน อิติ ว่า “อหํ อ.ข้าพเจ้า สยมฺภู เป็นพระสยฺมภู (อมฺหิ) ย่อมเป็น น หามิได้, อิหํ (สุตฺตํ) อ.พระสูตรนี้ มยา อันข้าพเจ้า สจฺฉิกตํ กระทำให้แจ้งแล้ว น หามิได้” อิติ ดังนี้ อาท กแล้ว “เอวมฺเม สุตฺนฺติ ว่า “เอวมฺเม สุตํ” ดังนี้ ๕ อดฺโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “สุตฺตํ อ.พระสูตร วุจฺจมา นํ อันถูกกล่าวอยู่ อิหํ นี้ เอวํ อย่างนี้ มยา อันข้าพเจ้า สุตํ ฟังแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕ (เถโร) อ.พระเถระ ทีเปติ ย่อมแสดง อิติ ว่า “ตํ (สุตฺตํ) อ.พระสูตรนั้น อญฺหนิ เป็นพระสูตรอันไม่หย่อน อนธิกํ เป็นพระสูตรอันไม่ยิ่ง อดฺตฺโต โดยอรรถ วา หรือว่า พฺยญฺชนโต โดยพยัญชนะ (หุตฺวา) เป็น (ปญฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต น ทฏฺฐพฺพํ ไม่พึงเห็น อญฺญตา โดยประการอื่น เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ (เอวํ สทฺเทน) ด้วยเอวํศัพท์ อวธารณตฺเถน อันมีอรรถอวธารณะ ๕ หิ จริณฺยฺโส (เถโร) อ.พระเถระนั้น ทสฺเสนฺโต เมื่อจะแสดง ธารณพลํ ซึ่งกำลังแห่งการทรงจำ อดฺตฺโน ของตน โสตฺกมฺยตํ ยังความเป็นผู้ใคร่เพื่ออันฟัง ชเนนฺโต ให้เกิดขึ้น อยู่ สดฺตฺนํ แก่สัตว์ ท. อาท กแล้ว “เอวมฺเม สุตฺนฺติ ว่า “เอวมฺเม สุตํ” ดังนี้ เป็นต้น ๕ อดฺโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “ตํ (สุตฺตํ) อ.พระสูตรนั้น เม อันข้าพเจ้า สุตํ ฟังแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิหิสิ เอว คือกว่า เช่นนี้นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

บัดนี้ พระอานนทเถระผู้เมื่อจะทำเรื่องเกิดแห่งมงคลสูตร ด้วยอำนาจคำถาม ให้กระจำ จึงกล่าวคำขึ้นต้นใด, เนื้อความแห่งคำขึ้นต้นนั้น บัณฑิตพึงทราบอย่างนี้. ในคำขึ้นต้นนั้น เมศัพท์ในคำว่า “เอวมฺเม สุตํ” นั้น มีอรรถของมยาศัพท์, สุตศัพท์ มี

โสตทวารวิญญานเป็นอรรถ, เอวคัพพ์ มีอรรถอาการะ นิทสสนะ และอวชารณะ. ที่จริง ด้วยเอวคัพพ์ที่มีอรรถอาการะ พระเถระย่อมแสดงว่า “พระดำรัสของพระศาสดา เต็มไปด้วยนัยต่างๆ ลึกด้วยธรรม อรรถ เทศนา และปฏิเวธ มีสภาวะที่สรรพสัตว์จะ ฟังเข้าไปกำหนดตามสมควรแก่ภาษาของตนๆ, ใครจะสามารถรู้พระดำรัสของพระศาสดานั้น โดยทุกประการได้, ที่แท้ แม้ข้าพเจ้า ก็ฟังพระดำรัสของพระศาสดานั้น มา ด้วยอาการอย่างหนึ่ง ทรงไว้ด้วยโสตวิญญานวิถี ที่มีโสตวิญญานเป็นหัวหน้า”. พระเถระย่อมชี้แจงพระสูตรทั้งสิ้นที่ฟังถูกกล่าวในบัดนี้ ด้วยเอวคัพพ์ ที่มีอรรถ นิทสสนะ. ที่จริง พระเถระเมื่อจะเปลื้องตนว่า “ข้าพเจ้าหาใช่เป็นพระสยัมภูไม่, พระสูตรนี้ ข้าพเจ้าก็ได้กระทำให้แจ้ง” ดังนี้ จึงกล่าวว่า “เอวมุเม สุตฺ” . อธิบายว่า “พระสูตรที่กำลังกล่าวอยู่นี้อย่างนี้ ข้าพเจ้าก็ฟังมา”. พระเถระย่อมแสดงว่า “พระสูตรนั้น ไม่หย่อนและไม่ยิ่งเกิน โดยอรรถ โดยพยัญชนะ บัณฑิตไม่พึงเห็นโดยประการอื่นอย่างนี้” ดังนี้ ด้วยเอวคัพพ์ที่มีอรรถอวชารณะ. ความจริง พระเถระนั้น เมื่อจะแสดง กำลังแห่งการทรงจำของตน และเมื่อจะทำความเป็นผู้ใคร่ฟังให้เกิดขึ้นแก่สัตว์ทั้งหลาย จึงกล่าวว่า “เอวมุเม สุตฺ” ดังนี้. อธิบายว่า “พระสูตรนั้น ข้าพเจ้าฟังแล้วอย่างนี้ คือเช่นนั้นนั่นแหละ”

[๗] **เอกํ สมยหนฺติ** เอกํ กาลํ เอกสฺมี วา กाले ๫

“เอกํ สมยหนฺติ (ปททวยสฺส) “เอกํ กาลํ เอกสฺมี วา กाले” (อิตติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เอกํ กาลํ ในกาลหนึ่ง วา หรือว่า เอกสฺมี กาลे ในกาลหนึ่ง” (อิตติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “เอกํ สมยหนฺติ ว่า “เอกํ สมยํ” ดังนี้ ๫

สองบทว่า “เอกํ สมยํ” ความว่า กาลหนึ่ง หรือในกาลหนึ่ง

.....

สาวตฺถิยหนฺติ ปุพฺเพ สวตฺถสฺส นาม อิลินโน นีวาสนภูจฺจานตฺตา สาวตฺถิตฺติ ลทฺชนามเกนคเร ๫ สมปีตฺเต เหตุถ ภูมฺมิ ๫

“สาวตถิยฺหุติ (ปทสฺส) “(ตสฺส นครสฺส) ปุพฺเพ สวตถสฺส นาม อิลิโน นีวาสนนฺฎจฺานตฺตา สวตถึติ ลทฺธนามเก นฺคร” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ สมิปฺตฺเถ หิ เอตฺถ “สาวตถิยฺหุติ ปเท) ฎุมฺม (โหติ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “นฺคร เกล้เมือง ลทฺธนามเก อันมีชื่ออันถูกได้แล้ว ‘สาวตถึติ’ ว่า ‘สาวตถึ’ ดังนี้ (ตสฺส นครสฺส) ปุพฺเพ สวตถสฺส นาม อิลิโน นีวาสนนฺฎจฺานตฺตา เพราะความที่ แห่งเมืองนั้น เป็นที่เป็นที่อยู่ ของฤๅษี ชื่อว่า สวตถะ ในกาลก่อน” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สาวตถิยฺหุติ ว่า “สาวตถิยฺ” ดังนี้ ๕ หิ จริยังอยู่ ฎุมฺม อ.สํตตมีวิภตฺติ (โหติ) ย่อมลง สมิปฺตฺเถ ในอรรธว่าสมิปะ (ไกล้) เอตฺถ (“สาวตถิยฺหุติ ปเท) ในบทว่า “สาวตถิยฺ” นี้ ๕

บทว่า “สาวตถิยฺ” ความว่า ไกล้เมืองที่มีชื่ออันได้แล้วว่า ‘สาวตถึ’ เพราะเป็นสถานที่ที่อยู่อาศัยของฤๅษีชื่อว่าสวตถะมาก่อน, ความจริง ในบทว่า “สาวตถิยฺ” นี้ ลงสํตตมีวิภตฺติในอรรธว่าไกล้

วิหฺรตีติ เอกํ อิริยาปถพาธนํ อปฺเรน อิริยาปถเณ วิจฺฉินฺหิตฺวา อปฺริปฺตฺนฺตํ อตฺตภาวํ หฺรตี ปวตฺเตติ ๕

“วิหฺรตีติ (ปทสฺส) “เอกํ อิริยาปถพาธนํ อปฺเรน อิริยาปถเณ วิจฺฉินฺหิตฺวา อปฺริปฺตฺนฺตํ (กตฺวา) อตฺตภาวํ หฺรตี ปวตฺเตติ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “วิจฺฉินฺหิตฺวา ทรงตัดแล้ว อิริยาปถพาธนํ ซึ่งความ เบียดเบียนซึ่งอิริยาบถ เอกํ อย่างหนึ่ง อิริยาปถเณ ด้วยอิริยาบถ อปฺเรน อย่างอื่น อีก หฺรตี ย่อมนำไป อตฺตภาวํ ปวตฺเตติ คือว่า ยังอัทธภาพ ย่อมให้เป็นไปทั่ว (กตฺวา) ทรงกระทำ อปฺริปฺตฺนฺตํ ไม่ให้ตกไปรอบอยู่” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วิหฺรตีติ ว่า “วิหฺรตี” ดังนี้ ๕

บทว่า “วิหฺรตี” ความว่า ทรงบำบัดการเบียดเบียนอิริยาบถอย่างหนึ่ง ด้วยอิริยาบถ อย่างอื่น ทรงนำไป คือทำให้อัทธภาพเป็นไป ทำมิให้ตกไป

เซตวเนติ เซเตน นาม ราชกุมารเณ โรปีตส์วทุฆิตตุดา เขตสสุ วนนติ เซตวนนติ
ลทุชนามเก ฯ

“เซตวเนติ (ปทสฺส) “(ตสฺส วนสฺส) เซเตน นาม ราชกุมารเณ โรปีตส์วทุฆิตตุดา เขตสสุ
วนนติ (วิคฺคเหน) ‘เซตวนนติ ลทุชนามเก” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ลทุชนามเก อันมีชื่ออันถูกได้แล้ว ‘เซตวนนติ’ ว่า
‘เซตวัน’ ดังนี้ (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ อิติ ว่า ‘วณ อ.สวณ เขตสสุ’ ของพระราช-
กุมารพระนามว่าเซต (ตสฺส วนสฺส) เซเตน นาม ราชกุมารเณ โรปีตส์วทุฆิตตุดา
เพราะความที่ แห่งป่านั้น เป็นป่า อันพระราชกุมาร พระนามว่าเซต ทรงปลูกแล้วและ
ให้เจริญดีแล้ว’ (อิตติ) ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เซตวเนติ ว่า “เซตวเน”
ดังนี้ ฯ

บทว่า “เซตวเน” ความว่า ที่ได้ชื่อว่าเซตวัน เพราะวิเคราะห์ว่า ‘สวณของพระราช-
กุมารพระนามว่าเซต เพราะสวณนั้น พระราชกุมารพระนามว่าเซต ทรงปลูกและให้
เจริญเติบโตแล้ว’.

อนาถปิณฑิกสฺสชาติ อนาถานํ ปิณฑฺเฑ เอตฺถ อตฺถิติ อนาถปิณฑฺิโกติ ลทุชนามกสฺส
คหปติโน ฯ

“อนาถปิณฑิกสฺสชาติ (ปทสฺส) “อนาถานํ (ชนานํ) ปิณฑฺเฑ เอตฺถ (เสฏฺฐจิมฺหิ) อตฺถิติ (วิคฺคเหน)
อนาถปิณฑฺิโกติ ลทุชนามกสฺส คหปติโน” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “คหปติโน ของคฤหบดี ลทุชนามกสฺส ผู้มีชื่ออันถูกได้
แล้ว ‘อนาถปิณฑฺิโกติ’ ว่า ‘อนาถปิณฑฺิกะ’ ดังนี้ (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ อิติ ว่า
‘ปิณฑฺเฑ อ.กัณช้าว อนาถานํ (ชนานํ) เพื่อชน ท. ผู้ไม่มีที่พึ่ง อตฺถิ มีอยู่ เอตฺถ
(เสฏฺฐจิมฺหิ) ในเศรษฐกิจนี้’ (อิตติ) ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อนาถปิณฑฺิกสฺสชาติ
ว่า “อนาถปิณฑฺิกสฺส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อนาถปิณฑฺิกสฺส” ความว่า คฤหบดีผู้มีชื่ออันได้แล้วว่า ‘อนาถปิณฑฺิกะ’ ดังนี้
เพราะวิเคราะห์ว่า ‘กัณช้าวเพื่อคนอนาถทั้งหลายมีอยู่ในเศรษฐกิจนี้’.

อาราเมติ เตน จตูปปณณาสโกฎฐิหิรณณปริจจาเคน นิฎฐาปีเต มหาวิหารเ ๕

“อาราเมติ (ปทสฺส) “เตน จตูปปณณาสโกฎฐิหิรณณปริจจาเคน (อนาถปิณฑิกเณ) นิฎฐาปีเต มหาวิหารเ” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มหาวิหารเ ในมหาวิหาร (อนาถปิณฑิกเณ) นิฎฐาปีเต อัน- อันเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ -ให้สำเร็จแล้ว เตน จตูปปณณาสโกฎฐิหิรณณ-ปริจจาเคน ด้วยการบริจาคซึ่งเงินห้าสิบบัสโกฎฐินั้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อาราเมติ ว่า “อาราเม” ดังนี้ ๕

บทว่า “อาราเม” ความว่า ในมหาวิหารที่ท่านอนาถปิณฑิกะเศรษฐีให้สำเร็จแล้ว ด้วยการบริจาคเงิน ๕๔ โกฎฐินั้น.

[๘] อถาติ อวิจเจตตเถ นิปาโต ๕

“อถาติ (สทฺโท) อวิจเจตตเถ นิปาโต (โหติ) ๕

(สทฺโท) อ.ศัพทฺ “อถาติ ว่า “อถ” ดังนี้ นิปาโต เป็นนิบาต อวิจเจตตเถ ในอรรถ ไม่ขาดสาย (โหติ) ย่อมเป็น ๕

ศัพทฺว่า “อถ” เป็นนิบาตใช้ในอรรถไม่ขาดสาย.

โชติ อธิการนฺตรนิตฺสฺสนตฺเถ ๕

“โชติ (สทฺโท) อธิการนฺตรนิตฺสฺสนตฺเถ (นิปาโต โหติ) ๕

(สทฺโท) อ.ศัพทฺ “โชติ ว่า “โช” ดังนี้ (นิปาโต) เป็นนิบาต อธิการนฺตรนิตฺสฺสนตฺเถ ในอรรถว่าแสดงซึ่งเรื่องอื่น (โหติ) ย่อมเป็น ๕

ศัพทฺว่า “โช” เป็นนิบาตใช้ในอรรถว่าแสดงเรื่องอื่น.

เตน อวิจฺฉินฺหนึเวย ตตฺถ ภควโต วิหาเร อธิการนฺตรมฺหาปาทิตี นิตฺสเสติ ฯ

(อานนฺทตฺเถโร) เตน (“อถ โขติ อุกฺกยปเทน) อวิจฺฉินฺหนึ เวย ตตฺถ ภควโต วิหาเร อธิการนฺตรฺ อุกฺกยปาทิตี นิตฺสเสติ ฯ

(อานนฺทตฺเถโร) อ.พระอานนฺทผู้เถระ นิตฺสเสติ ย่อมแสดง อิติ ว่า “อธิการนฺตรฺ อ.เรื่องอื่น อุกฺกยปาทิตี ได้เกิดขึ้นแล้ว วิหาเร ในพระวิหาร ภควโต ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ตตฺถ นั้น อวิจฺฉินฺหนึ เวย ไม่ขาดสายแล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ เตน (“อถ โขติ อุกฺกยปเทน) ด้วยบททั้งสองว่า ‘อถ โข’ ดังนี้ นั้น ฯ

ด้วยสองบทว่า “อถ โข” นั้น พระอานนฺทเถระย่อมแสดงว่า “เรื่องอื่นได้เกิดขึ้น ไม่ขาดสายเลย ในพระวิหารของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น.

.....
 กิณฑนฺติ อาห อญฺญตฺรา เทวตาตฺยาที ฯ

(อานนฺทตฺเถโร) “กึ (วตฺถ) ตํ (อธิการนฺตรฺ)” อิติ (ปุจฺฉํ วิสฺสขฺเชตฺตํ) อาห “อญฺญตฺรา เทวตาตฺยาที (วจนฺ) ฯ

(อานนฺทตฺเถโร) อ.พระอานนฺทผู้เถระ อาห กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ “อญฺญตฺรา เทวตาตฺยาที” มีว่า “อ.เทวดา ตนใดตนหนึ่ง” ดังนี้ เป็นต้น (วิสฺสขฺเชตฺตํ) เพื่ออันแก่ (ปุจฺฉํ) ซึ่งคำถาม อิติ ว่า “ตํ (อธิการนฺตรฺ) อ.เรื่องอื่นนั้น กึ (วตฺถ) คือ อ.เรื่องอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระอานนฺทเถระ กล่าวคำว่า “เทวดาตนใดตนหนึ่ง” ดังนี้ เป็นต้น เพื่อจะแก้คำถามที่ว่า “เรื่องอื่นนั้น คือเรื่องอะไร ?”

.....
 ตตฺถ อญฺญตฺราติ นามโคตฺตโต อปากฺกฺวา เอกา ฯ

ตตฺถ (ปเทศฺ) “อญฺญตฺราติ (ปทสฺส) “นามโคตฺตโต อปากฺกฺวา เอกา (เทวตา)” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(เทวตา) อ.เทวดา เอกา ตนหนึ่ง อปากฺกฺวา ผู้ไม่ปรากฏ

แล้ว นามโคตุดโต โดยชื่อและโคตร” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปะเทสุ) “อญจตราติ (ปะทสุ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “อญจตรา” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อญจตรา” ความว่า เทวดาตนหนึ่ง ผู้ไม่ปรากฏโดยชื่อ และโคตร.

.....

เทวดาติ เหต์ อิตถิปุริสสาธารณิ นามิ ฯ อิธ ปน ปุริโสเอว เทวดาติ วุตโต ฯ เทวปุตุโตตยตุโถ ฯ

เทวดาติ หิ เอตัง (วจนัง) อิตถิปุริสสาธารณิ นามิ (โหติ) ฯ อิธ (จาเน) ปน ปุริโส เอว (อาณนุทตเถเรน) “เทวดาติ วุตโต ฯ “เทวปุตุโตติ อตุโถ ฯ

หิ จจริงอยู่ เอตัง (วจนัง) อ.ค่านัน “เทวดาติ ว่า “เทวดา” ดังนี้ นามิ เป็นชื่อ อิตถิปุริสสาธารณิ อันทั่วไปของหญิงและบุรุษ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ปน แต่ว่า ปุริโส เอว อ.บุรุษนั้นเทียว (อาณนุทตเถเรน) อันพระอาณนทผู้เถระ วุตโต กล่าวแล้ว “เทวดาติ ว่า “อ.เทวดา” ดังนี้ อิธ (จาเน) ในที่นี้ ฯ อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “เทวปุตุโต อ.เทพบุตร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่จริง คำว่า “เทวดา” ดังนี้ นั้น เป็นชื่อทั่วไปทั้งหญิงและชาย, แต่ในที่นี้ ชายเท่านั้นที่ พระอาณนทเถระกล่าวว่า “เทวดา”, อธิบายว่า “เทพบุตร”.

.....

อภิกุกนุตตาย รตติยาติ ปริกขีณาย ปจมายามสงฆาตตาย รตติยา ฯ อภิกุกนุตา ฆนเต รตติ นิกขนุโต ปจโม ยาโมตยาทีสุ วिय เหตุถ อภิกุกนุตสทุโท ขเย วตตติ รตติสทุโท ปจมายาเม ฯ

“อภิกุกนุตตาย รตติยาติ (ปะททวยสสุ) “ปริกขีณาย ปจมายามสงฆาตตาย รตติยา” (อติ อตุโถ) ฯ “อภิกุกนุตา ฆนเต รตติ นิกขนุโต ปจโม ยาโมตยาทีสุ (อุททาหรณฺสุ) วिय หิ เอตถ (ปะเท) อภิกุกนุตสทุโท ขเย วตตติ, รตติสทุโท ปจมายาเม (วตตติ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “รตติยา ครั้นเมื่อราตรี ปจมายามสงฆาตตาย อันอัน

บัณฑิตกล่าวแล้วว่ายามที่หนึ่ง **ปริกษิณาย** สิ้นไปรอบแล้ว” **อิตี** ดังนี้ (**ปททวยสุส**)
 แห่งหมวดสองแห่งบท “**อภิกุณฺตตาย รตฺตติยา**ติ ว่า “**อภิกุณฺตตาย รตฺตติยา**” ดังนี้ ๕
 หิ **จริงอยู่ อภิกุณฺตสทฺโท** อ.อภิกุณฺตศัพฺทฺ **เอตถ (ปเท)** ในบทนี้ **วตฺตติ** ย่อม
 เป็นไป **ขเย** ในความสิ้นไป, **รตฺตติสทฺโท** อ.รตฺตติศัพฺทฺ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปจฺม-**
ยามเม ในยามที่หนึ่ง (**อุทฺทหฺรณฺเสสุ**) **วिय** รวากะในอุทฺทหฺรณฺ ท. “**อภิกุณฺตยา ฆนฺเต**
รตฺตติ ฆิกฺขนฺโต ปจฺโม ยามฺตฺยยาทีสุ ว่า “**ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ** อ.ราตรี **ก้าวล่วง**
 แล้ว, อ.ยาม ที่หนึ่ง ผ่านไปแล้ว” ดังนี้เป็นต้น ๕

สองบทว่า “**อภิกุณฺตตาย รตฺตติยา**” ความว่า เมื่อราตรีกล่าวคือปฐมยามสิ้นไปแล้ว.
 ความจริง **อภิกุณฺตศัพฺทฺ** ในบทนี้ ย่อมเป็นไปในความสิ้นไป, **รตฺตติศัพฺทฺ** ย่อมเป็นไป
 ในปฐมยาม **ดูจ**ในตัวอย่างว่า “**ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ** ราตรีก้าวล่วงแล้ว **ปฐมยาม**ผ่าน
 ไปแล้ว” เป็นต้น.

.....

อภิกุณฺตวณฺณาติ อภิรูปจฺฉวี ๕

“**อภิกุณฺตวณฺณาติ (ปทสุส) “อภิรูปจฺฉวี” (อิตี อตฺโถ)** ๕

(**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตี**) ว่า “**อภิรูปจฺฉวี** ผู้มีผิวพรรณงดงาม” (**อิตี**) ดังนี้ (**ปทสุส**)
 แห่งบท “**อภิกุณฺตวณฺณาติ** ว่า “**อภิกุณฺตวณฺณา**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**อภิกุณฺตวณฺณา**” คือ ผู้มีผิวพรรณงดงาม.

.....

อภิกุณฺตเตน วณฺเณน สพฺพา โอบาสยฺ ทิสฺวา ตฺยยาทีสุ **วिय** **เอตถ อภิกุณฺตสทฺโท**
อภิรูปเ **สุวณฺณวณฺโณ** **ภควา ตฺยยาทีสุ** **วिय** **วณฺณสทฺโท** **ฉวี** ๕

“**อภิกุณฺตเตน วณฺเณน สพฺพา โอบาสยฺ ทิสฺวา**” **อิตี** **อาทีสุ (อุทฺทหฺรณฺเสสุ)** **วिय** **หิ** **เอตถ**
 “(**อภิกุณฺตวณฺณาติ** **ปเท**) **อภิกุณฺตสทฺโท** **อภิรูปเ** (**วตฺตติ**), “**สุวณฺณวณฺโณ** **ภควา**” **อิตี**
อาทีสุ (อุทฺทหฺรณฺเสสุ) **วिय** **วณฺณสทฺโท** **ฉวี** (**วตฺตติ**) ๕

หิ **จริงอยู่ อภิกุณฺตสทฺโท** อ.อภิกุณฺตศัพฺทฺ **เอตถ** “(**อภิกุณฺตวณฺณาติ** **ปเท**)

ในบทว่า “อภิกฺกนฺตวณฺณนา” ดังนี้ (วตฺตติ) ย่อมเป็นไป อภิรूप ในความงดงาม (อุทฺทหฺรณฺสฺ) วย รวากะในอุทฺทหฺรณฺ ท. “อภิกฺกนฺตวณฺณน สพฺพา โอบาสยฺ ทิสฺสา” อิติ อาทิสุ ว่า “มีผิวพรรณงดงาม ยังทศ ท. ทั้งปวง ให้สว่างอยู่” ดังนี้เป็นต้น, วณฺณสทฺโท อวณฺณศัพฺทฺ (วตฺตติ) ย่อมเป็นไป จวียํ ในผิวพรรณ (อุทฺทหฺรณฺสฺ) วย รวากะในอุทฺทหฺรณฺ ท. “สุวณฺณวณฺโณ ภควา” อิติ อาทิสุ ว่า “อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีวรรณะเพียงตั้งวรรณะแห่งทอง” ดังนี้เป็นต้น ฯ

อภิกฺกนฺตศัพฺทฺ ในบทว่า “อภิกฺกนฺตวณฺณนา” นี้ ย่อมเป็นไปในความงดงาม จุจในอุทฺทหฺรณฺทั้งหลายเป็นต้นว่า “มีผิวพรรณงดงาม ทำทศทั้งปวงให้สว่างไสวอยู่”, วณฺณศัพฺทฺ ย่อมเป็นไปในผิวพรรณ จุจในอุทฺทหฺรณฺทั้งหลายเป็นต้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีวรรณะดุจวรรณะทอง”

.....
 เกวลกปฺปนฺติ อนวเสสฺ สมนฺตโต ฯ เกวลสทฺทสฺส เหตุถ เกวลปฺริปฺญณฺ์ ปฺริสฺสุทฺธฺ พุทฺทมจฺริยฺนฺตยาทิสฺ วย อนวเสสตา อตุโถ, เกวลกปฺป เวพฺพน โอบาสฺตวาทฺยาทิสฺ วย สมนฺตภาโว กปฺปสทฺทสฺส อตุโถ ฯ

“เกวลกปฺปนฺติ (ปทสฺส) “อนวเสสฺ สมนฺตโต” (อิติ อตุโถ) ฯ เกวลสทฺทสฺส หิ เอตฺถ (“เกวลกปฺปนฺติ ปเท) (“ภควา) เกวลปฺริปฺญณฺ์ ปฺริสฺสุทฺธฺ พุทฺทมจฺริยฺ (ปกาสสิ) อิตฺยาทิสฺ (อุทฺทหฺรณฺสฺ) วย อนวเสสตา อตุโถ (โหติ), “เกวลกปฺป เวพฺพน โอบาสฺตวาทฺยาทิสฺ (อุทฺทหฺรณฺสฺ) วย สมนฺตภาโว กปฺปสทฺทสฺส อตุโถ (โหติ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อนวเสสฺ ไม่มีส่วนเหลือลง สมนฺตโต ในที่โดยรอบ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เกวลกปฺปนฺติ ว่า “เกวลกปฺป” ดังนี้ ฯ หิ จฺริยฺอยู่ อนวเสสตา อ.ความไม่มีส่วนเหลือลง อตุโถ เป็นอรรถ เกวลสทฺทสฺส ของเกวลศัพฺทฺ เอตฺถ (“เกวลกปฺปนฺติ ปเท) ในบทว่า “เกวลกปฺป” ดังนี้ (อุทฺทหฺรณฺสฺ) วย รวากะในอุทฺทหฺรณฺ ท. “(ภควา) เกวลปฺริปฺญณฺ์ ปฺริสฺสุทฺธฺ พุทฺทมจฺริยฺ (ปกาสสิ) อิตฺยาทิสฺ ว่า “อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประกาศแล้ว ซึ่งพหฺมจฺรยฺ อันหมจดจฺรอบแล้ว อันเต็มรอบแล้วสิ้นเชิง” ดังนี้เป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น, สมนฺตภาโว อ.ความเป็นโดยรอบ อตุโถ เป็นอรรถ กปฺปสทฺทสฺส ของกปฺปศัพฺทฺ (อุทฺทหฺรณฺสฺ) วย รวากะ

ในอุททาหรณ์ ท. “เกวลกปป์ เวฬุวัน โอภาเสตวา” อิติ อาทิสฺส ว่า “ยังเวฬุวัน อันเป็นส่วนโดยรอบทั้งสิ้น ให้สว่างแล้ว” ดังนี้เป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น ๗

บทว่า “เกวลกปป์” ความว่า ไม่มีส่วนเหลือ ในที่โดยรอบ, ที่จริง ความไม่มีส่วนเหลือ เป็นอรรถของเกวลศัพท์ในบทว่า “เกวลกปป์” นี้ ดุจในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง”, ความมีโดยรอบ เป็นอรรถของกปป์ศัพท์ ดุจในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า “ยังพระเวฬุวันโดยรอบทั้งสิ้นให้สว่างใสแล้ว”

.....

โอภาเสตวาติ อากาย ฝริตฺวา จนฺทสุริยา วีย เอโกภาสํ กริตฺวาตฺตฺโต ๗

“โอภาเสตวาติ (ปทสฺส) “อากาย ฝริตฺวา” (อิตติ อตฺโต), “จนฺทสุริยา วีย เอโกภาสํ กริตฺวา” อิตติ อตฺโต ๗

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ฝริตฺวา ฝริไปแล้ว อากาย ด้วยรัศมี, อตฺโต อ.อธิบาย อิตติ ว่า “กริตฺวา กระทำแล้ว เอโกภาสํ ให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน จนฺทสุริยา วีย ราวกะ อ.พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.” (อิตติ) ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โอภาเสตวาติ ว่า “โอภาเสตวา” ดังนี้ ๗

บทว่า “โอภาเสตวา” ความว่า ฝริรัศมีไป, อธิบายว่า ทำให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน ดุจพระจันทร์และพระอาทิตย์.

.....

เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺติ ยตฺถ ภควา นิสฺสิตฺติ ตตฺถ คตา ๗ ภูมฺมตฺเถ ฏรณฺวจฺน์ เหนฺ ๗ เยน วา นานปฺปการคฺคุณวิเสสชาติปฺปายสงฺขาเตน การเณน ภควา เทวมนุสฺเสหิ อุปสงฺกमितฺพุโพ เตน การเณน อุปสงฺกมิตฺติ อตฺโต ๗

“เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺติ (ปทานํ) “ยตฺถ (จาเน) ภควา นิสฺสิตฺติ, (เทวดา) ตตฺถ (จาเน) คตา” (อิตติ อตฺโต) ๗ ภูมฺมตฺเถ ฏรณฺวจฺน์ หิ เอตํ (“เยน เตนาคติ ปททฺวยํ โหติ) ๗ เยน วา นานปฺปการคฺคุณวิเสสชาติปฺปายสงฺขาเตน การเณน ภควา เทวมนุสฺเสหิ อุปสงฺกमितฺพุโพ,

(เทวดา) เตน การเถน อุปสงกมิตี อดุโธ ฯ

(อดุโธ) อ.อรรถ (อิตี) ว่า “ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า นิสิตติ ย่อมประทับนั่ง ยตุถ (จาเน) ในที่ใด, (เทวดา) อ.เทวดา คตา ไปแล้ว ตตุถ (จาเน) ในที่นั้น” (อิตี) ดังนี้ (ปทาน์) แห่งบท ท. “เยน ภควา เตนอุปสงกมิตี ว่า “เยน ภควา เตนอุปสงกมิ” ดังนี้ ฯ หิ จริยังอยู่ เอตัง (“เยน เตนาคติ ปททวยัง) อ.หมวดสองแห่งบท ว่า “เยน เตน” ดังนี้ นั้น กรณวจนัง เป็นตติยวิภัติ (โหติ) ย่อมลง ภูมุตถ ใน อรรถสัตตมวิภัติ ฯ วา อีกอย่างหนึ่ง อดุโธ อ.อธิบาย อิตี ว่า “ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า เทวมนุสเสหิ อันเทวดาและมนุษย์ ท. อุปสงกมิตพิโพ พึงเข้าไปเฝ้า การเถน ด้วยเหตุ นานุปการคุณวิเสสาธิปปายสงฆาเตน อันอันบัณฑิตกล่าว แล้วว่าความประสงค์ซึ่งคุณวิเศษอันมีประการต่างๆ เยน ใด, (เทวดา) อ.เทวดา อุปสงกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน การเถน ด้วยเหตุ นั้น” อิตี ดังนี้ ฯ

หลายบทว่า “เยน ภควา เตนอุปสงกมิ” ความว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมประทับนั่ง ณ สถานที่ใด, เทวดาก็ไปยังสถานที่แห่งนั้น, ที่จริง บทว่า “เยน เตน” นั้น เป็นตติยวิภัติลงในอรรถสัตตมวิภัติ, อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า พวกรเทวดาและมนุษย์พึงเข้าไปเฝ้าด้วยเหตุกล่าวคือความประสงค์คุณวิเศษนานุปการใด, เทวดาก็เข้าไปเฝ้าด้วยเหตุ นั้น”.

[๗] อุปสงกมิตฺวาติ อุปสงกมนาวสานทีปนี ฯ เหว วา คตา ตโต อาสนนตรัง สตุถุสมิปสงฆาตัง จานัง คนฺตฺวาติปฺยตุโธ ฯ

“อุปสงกมิตฺวาติ (ปทัง) อุปสงกมนาวสานทีปนี (โหติ) ฯ “(เทวดา) เหว วา คตา ตโต (จานโต) อาสนนตรัง สตุถุสมิปสงฆาตัง จานัง คนฺตฺวา” อิตีปิ อดุโธ ฯ

(ปทัง) อ.บท “อุปสงกมิตฺวาติ ว่า “อุปสงกมิตฺวา” ดังนี้ อุปสงกมนาวสานทีปนี เป็นบทแสดงซึ่งการสิ้นสุดแห่งการเข้าเฝ้า (โหติ) ย่อมเป็น ฯ วา อีกอย่างหนึ่ง อดุโธ อ.อธิบาย อิตี ว่า “(เทวดา) อ.เทวดา คตา ไปแล้ว เหว อย่างนี้ คนฺตฺวา คือว่าไปแล้ว จานัง สู่ที่ อาสนนตรัง อันใกล้กว่า ตโต (จานโต) กว่าที่นั้น สตุถุสมิปสงฆาตัง อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าที่ใกล้แห่งพระศาสดา” อิตีปิ ดังนี้บ้าง ฯ

บทว่า “อุปสงฺกมิตฺวา” เป็นบทแสดงการสิ้นสุดแห่งการเข้าไปเฝ้า, อีกอย่างหนึ่งอธิบายว่า “เทวดาไปอย่างนี้ คือไปสู่ที่ใกล้กว่าที่นั้น กล่าวคือใกล้พระศาสดา” ดังนี้บ้าง.

.....

อภิวาเทตฺวาติ วนฺทิตฺวา ฯ

“อภิวาเทตฺวาติ (ปทสฺส) “วณฺทิตฺวา” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “วณฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อภิวาเทตฺวาติ ว่า “อภิวาเทตฺวา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อภิวาเทตฺวา” แปลว่า ถวายบังคมแล้ว.

.....

เอกมฺนฺตฺนฺตฺติ เอโกกาสิ เอภสฺสํ ฯ ภาวนปฺุสฺกเมตฺตํ ฯ ภูมฺมตฺเต วา อุปโยคฺวจนฺ
เอโกกาเสตฺยตฺโถ ฯ

“เอกมฺนฺตฺนฺตฺติ (ปทสฺส) “เอโกกาสิ เอภสฺสํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ภาวนปฺุสฺกํ เอตฺตํ (“เอกมฺนฺตฺนฺตฺติ ปทํ โหติ) ฯ ภูมฺมตฺเต วา อุปโยคฺวจนฺ (โหติ), “เอโกกาเส” อิตฺติ อตฺโถ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “เอโกกาสิ ฌ โโอกาสแห่งหนึ่ง เอภสฺสํ ฌ ข้างหนึ่ง” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอกมฺนฺตฺนฺตฺติ ว่า “เอกมฺนฺตฺ” ดังนี้ ฯ เอตฺตํ (“เอกมฺนฺตฺนฺตฺติ ปทํ) อ.บทว่า “เอกมฺนฺตฺ” ดังนี้ นั้น ภาวนปฺุสฺกํ เป็นภಾವะนปฺุสฺกสิงค์ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ วา หรือว่า อุปโยคฺวจนฺ อ.ทุกฺติยาวิภตฺติ (โหติ) ย่อมลง ภูมฺมตฺเต ในอรรถสํตฺตมีวิภตฺติ, อตฺโถ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “เอโกกาเส ในโอกาสแห่งหนึ่ง” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

บทว่า “เอกมฺนฺตฺ” ความว่า ฌ โโอกาสแห่งหนึ่ง ฌ ข้างหนึ่ง, บทว่า “เอกมฺนฺตฺ” นั้น เป็นภಾವะนปฺุสฺกสิงค์ หรือว่า ลงทุกฺติยาวิภตฺติในอรรถสํตฺตมีวิภตฺติ, อธิบายว่า “ในโอกาสแห่งหนึ่ง”.

.....

อฏฐาสีติ จานํ กปเปสิ จิตา อโหสีตยโต โย อติปจฺจโต จานํ อติปุโรโต อจฺจาสนุเน
 อติทุเร ปฏฺวิวาเต อุนฺนตปฺปเทเส จานนฺติ ฉฏฺจจานโทเส วชฺเชตฺวา จิตา หิ เอกมฺนฺตํ
 จิตา นาม ๕ กสฺมา ปนํ ยํ น นิสีทติ ๕ ลหฺนฺวตฺติตฺตํกมตฺยา ๕ เทวตา หิ กิณฺจ
 เทว การณํ ปฏฺิจจ อสฺสจฺปิรฺติ วจฺจฏฺจจานํ วิย มนุสฺสโลกํ อากจฺฉนฺติ ปกตฺยา
 ปเนตาสํ โยชนสฺตปฺปฏฺติ มนุสฺสโลโก ทฺคคฺนฺชตฺยา ปฏฺิจฺจโล โหติ น ตตฺถ อภิรมฺนฺติ
 เตนํ อากตฺกิจฺจํ กตฺวา ลหฺนฺวตฺติตฺตํกมตฺยา น นิสีทติ ๕

“อฏฐาสีติ (ปทสฺส) “จํา กปเปสิ” (อติ อตฺโถ), “จิตา อโหสิ” อติ อตฺโถ ๕ “อติปจฺจโต จานํ
 อติปุโรโต อจฺจาสนุเน อติทุเร ปฏฺวิวาเต อุนฺนตปฺปเทเส จานนฺติ ฉฏฺจจานโทเส วชฺเชตฺวา จิตา
 (เทวตา) หิ เอกมฺนฺตํ จิตา นาม ๕ “กสฺมา ปน อัย (เทวตา) น นิสีทติ” (อติ ปุจฺฉา) ๕ “(อัย
 เทวตา อตฺตโน) ลหฺนฺวตฺติตฺตํกมตฺยา (น นิสีทติ)” (อติ วิสฺสชฺชนา) ๕ เทวตา หิ กิณฺจ เหว
 การณํ ปฏฺิจจ อสฺสจฺปิรฺติ วจฺจฏฺจจานํ วิย มนุสฺสโลกํ อากจฺฉนฺติ, ปกตฺยา ปน เอตาสํ (เทวตานํ)
 โยชนสฺตปฺปฏฺติ มนุสฺสโลโก (ตสฺส มนุสฺสโลกสฺส) ทฺคคฺนฺชตฺยา ปฏฺิจฺจโล โหติ, (เทวตา) น ตตฺถ
 (มนุสฺสโลเก) อภิรมฺนฺติ, เตน อัย (เทวตา อตฺตโน) อากตฺกิจฺจํ กตฺวา ลหฺนฺวตฺติตฺตํกมตฺยา
 น นิสีทติ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “กปเปสิ สำเร็จแล้ว จานํ ซึ่งการยี่น, อตฺโถ อ.อธิบาย
 อติ ว่า “จิตา เป็นผู้ยี่นแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว” อติ ดังนี้ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “อฏฐาสีติ ว่า “อฏฐาสี” ดังนี้ ๕ หิ จริชฺชอยู่ (เทวตา) อ.เทวตา จิตา ผู้ยี่นแล้ว วชฺเชตฺวา
 วัณ ฉฏฺจจานโทเส ซึ่งโทษของการยี่น ๖ ท. อติ คือ “จํา ซึ่งการยี่น อติปจฺจโต ใน
 ที่ข้างหลังยี่ง อติปุโรโต ในที่ข้างหน้ายี่ง อจฺจาสนุเน ในที่ไกลยี่ง อติทุเร ในที่ไกลยี่ง
 ปฏฺวิวาเต ในที่ทวนแห่งลม จานํ ซึ่งการยี่น อุนฺนตปฺปเทเส ในประเทศอันสูง” จิตา
 นาม ชื่อว่ายี่นแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควร ๕ (ปุจฺฉา) อ.อันถาม (อติ) ว่า “ปน ก็
 อัย (เทวตา) อ.เทวดานี้ น นิสีทติ ย่อมไม่นั่ง กสฺมา เพราะเหตุอะไร” (อติ) ดังนี้
 ๕ (วิสฺสชฺชนํ) อ.อันแก้ (อติ) ว่า “อัย (เทวตา) อ.เทวดานี้ (น นิสีทติ) ย่อมไม่นั่ง
 (อตฺตโน) ลหฺนฺวตฺติตฺตํกมตฺยา เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกลับเร็ว”
 (อติ) ดังนี้ ๕ หิ จริชฺชอยู่ เทวตา อ.เทวดา ท. ปฏฺิจจ อาศัยแล้ว การณํ ซึ่งเหตุ กิณฺจ
 เหว บางอย่างนั้นเกี่ยว อากจฺฉนฺติ ย่อมมา มนุสฺสโลกํ สุมฺนุชฺยโลเก วจฺจฏฺจจานํ
 วิย ราวกะว่าผู้ที่แห่งคุณ อสฺสจฺปิรฺติ อันเต็มแล้วด้วยของอันไม่สะอาด, ปน ก็ มนุสฺส-

โลโก อ.มนุษย์โลก ปฏิภูโล เป็นที่ปฏิภูล (ตสฺส มนุสฺสโลกสฺส) ทุคฺคนุชฺชตาย เพราะความที่- แห่งมนุษย์โลกนั้น -เป็นที่มิกลีนเหม็น เอตาสฺ (เทวดาน) ของเทวดา ท. เหล่านั้น ปกตฺยา ตามปกติ โยชนสตปฺปฏิภูติ จำเดิมแต่ร้อยแห่งโยชน โหติ ย่อม เป็น, (เทวดา) อ.เทวดา ท. น อภิรมนฺหติ ย่อมไม่ยินดียิ่ง ตตฺถ (มนุสฺสโลก) ใน มนุษย์โลกนั้น, เตน เพราะเหตุนี้ อยฺ (เทวดา) อ.เทวดานี้ น นิสฺสทติ ย่อมไม่นั่ง (อดตฺโน) อาคตฺกัจจํ กตฺวา ลหฺนฺหิวตฺติตฺตูกามตาย เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้ ใครเพื่ออัน กระทำ ซึ่งกิจของผู้มาแล้ว แล้วจึงกลับเร็ว ๆ

บทว่า “อฏฺฐจาสิ” ความว่า สำเร็จการยืน, อธิบายว่า ได้เป็นผู้ยืนแล้ว. ความจริง เทวดายืนเว้นจากโทษของการยืน ๖ อย่าง คือ “ยืนในที่ข้างหลังนัก ข้างหน้านัก ไกล เกินไป ไกลเกินไป เหนือลม และในที่สูงกว่า” ชื่อว่ายืน ณ ที่สมควร. ถ้ามว่า “ก็เพราะเหตุไร ? จึงไม่นั่ง”. แก้วว่า “เพราะต้องการจะทำกิจของผู้มา แล้วรีบกลับ”. ความจริง พวกเทวดาอาศัยเหตุบางอย่างเท่านั้น จึงมายังมนุษย์โลก ซึ่งเปรียบเหมือนที่แห่งคุณ อันเต็มไปด้วยของอันไม่สะอาด, ก็มนุษย์โลก เป็นสถานที่ปฏิภูลสำหรับพวกเทวดา เหล่านั้นตามปกติ จำเดิมแต่หนึ่งร้อยโยชน เพราะมิกลีนเหม็น, พวกเทวดาจึงไม่ อภิรมย์ในมนุษย์โลกนั้น, เพราะเหตุนี้ เทวดานี้จึงไม่นั่ง เพราะประสงค์จะทำกิจ ของผู้มา แล้วรีบกลับไป.

[๑๐] เอวํ เอกมฺหุตํ จิตฺโต โส เทวปฺตุโต ทสฺสทสฺสจกฺกฺวาเพสฺสุ เทวพฺรหฺมาโน มงฺคฺลปญฺหํ โสตุกํมตาย อิมสฺมึ จกฺกฺวาเพ สนฺนิปตฺติตฺวา เอกวาลคฺคโกภฺวิโอกาสมตฺเต ทสมฺปิ วิสฺมฺปิ ตีสฺมฺปิ จตฺตาทิสฺมฺปิ ปญฺญาสมฺปิ สภฺวจิมฺปิ สตฺตตฺติมฺปิ อสฺตีติมฺปิ สุขุมตฺตภาเว นิมนฺนิตฺวา สพฺเพ เต อตฺติกฺกมฺม วิราชมาณํ ปญฺญตฺตปฺปวฺรพฺพุทฺธาสนฺเน นิสฺสินฺนํ ภควนฺตํ ปรีวาเรตฺวา จิตฺเต ทิสฺวา ตสฺมึ สมเย อนาคตานมฺปิ สกฺลชมฺพุทฺธิปกาณํ มนุสฺसानํ เจตฺสา เจโตปรีวิตกฺกมฺมญฺาย สพฺพเทวมนุสฺसानํ วิจิกฺกฺจาสฺลล- สมุทฺตรณตฺถํ ภควนฺตํ ปุจฺฉิ ฯ เตน วุตฺตํ เอกมฺหุตํ จิตฺตา โข สาทฺยาทิ ฯ

โส เทวปฺตุโต อ.เทพบุตรนั้น จิตฺโต ผู้ยืนแล้ว เอกมฺหุตํ ณ ที่สมควร เอวํ อย่างนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว เทวพฺรหฺมาโน ซึ่งเทวดาและพรหม ท. ทสฺสทสฺสจกฺกฺวาเพสฺสุ ใน

จักรวาลหนึ่งหนึ่ง ท. มงคลปญห์ โสตุกามตาย อิมสมิ จกุกวาเพ สหุณีปติตวา
 เอกวาลคคโกฎิโอกาสมตเต ทสมปิ วิสมปิ ตีสมิปิ จตตาทีสมิปิ ปญญาสมปิ
 สฎฐิมปิ สตตติมิปิ อสีติมิปิ สุขุมตตภาเว นิสมินิตวา สพุเพ เต อติกมม
 วิชาสมาน์ ปญญตตปวรพุทธาสเน นิสินห์ ภควนุต์ ปริวาเรตวา จิตะ ผู้
 ประชุมกันแล้ว ในจักรวาลนี้ เพื่อความที่- แห่งตน เป็นผู้ใคร่เพื่ออันฟัง ซึ่งปัญหาใน
 มงคล เนมิตแล้ว ซึ่งอัตภาพอันละเอียด ท. สิบบ้าง ยี่สิบบ้าง สามสิบบ้าง สี่สิบบ้าง
 ห้าสิบบ้าง หกสิบบ้าง เจ็ดสิบบ้าง แปดสิบบ้าง อันมีโอกาสแห่งปลายแห่งชนทรายเส้น
 หนึ่งเป็นประมาณ ยืนแวดล้อมแล้ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รุ่งเรืองอยู่ ก้าวล่วง ซึ่ง
 เทวดาและพรหม ท. เหล่านั้น ทั้งปวง ผู้ประทับนั่งแล้ว บนอาสนะของพระพุทธรเจ้าอัน
 ประเสริฐอันบุคคลพลาดแล้ว อญญา รู้แล้ว เจโตปริวิตกุกิ ซึ่งความปริวิตกแห่งใจ
 มนุสฺสสาห์ ของมนุษย์ ท. สกลชมฺพุทฺธิปกาน์ ผู้อยู่ในชมพูทวีปทั้งสิ้น อนาคตานิมิ
 มิผู้ไม่ได้มาแล้ว ตสฺมิ สมเยในสมัยนั้น เจตสาด้วยใจ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว ภควนุต์
 กะพระผู้มีพระภาคเจ้า วิจิกิจฉาสลสมฺพุทฺธธรรณตฺถิ เพื่ออันถอนขึ้นด้วยดีซึ่งลูกศร
 คือความสงสัย สพุเพเทวมนุสฺสสาห์ ของเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง ท. ๕ เตน เพราะ
 เหตุนั้น “เอกมฺหุต์ จิตา โข สาทฺยาทิ (วจน) อ.คำ ว่า “เอกมฺหุต์ จิตา โข สา”
 ดังนี้เป็นต้น (อาหนุทตฺเถเรน) อันพระอาณนทฺผู้เถระ วุตฺติ กล่าวแล้ว ๕

เทพบุตรนั้นผู้ยืนอยู่ ณ ที่สมควรอย่างนี้ ได้เห็นพวกเทวดาและพรหมในหมื่นจักรวาล
 ผู้มาประชุมกันในจักรวาลนี้ เพื่อประสงค์จะฟังปัญหาในมงคล เนมิตต์อัตภาพที่
 ละเอียด สิบบ้าง ยี่สิบบ้าง สามสิบบ้าง สี่สิบบ้าง ห้าสิบบ้าง หกสิบบ้าง เจ็ดสิบบ้าง
 แปดสิบบ้าง มีประมาณโอกาสขนาดเท่าปลายชนทรายเส้นหนึ่ง ยืนแวดล้อมพระผู้มี
 พระภาคเจ้าผู้รุ่งเรืองก้าวหน้าและพรหมเหล่านั้นทั้งหมด ผู้ประทับนั่งบนพุทธ
 อาสน์อันบรรพที่บุคคลพลาดไว้แล้ว ทราบความปริวิตกแห่งใจของพวกมนุษย์ชาวชมพู
 ทวีปทั้งสิ้น แม้มิได้มาในเวลานั้น ด้วยใจ จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่ออันถอน
 ลูกศรคือความสงสัยของพวกเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง. เพราะฉะนั้น พระอาณนท
 เเถระจึงกล่าวคำว่า “เอกมฺหุต์ จิตา โข สา” ดังนี้เป็นต้นไว้.

.....

๑๑] ตตถ คาถายาติ อกฺขรปทํ นียमितฺวา กถิตฺเตน วจเนนาตุยฺภูจกถายํ วุตฺตํ ๗ ตตถ ปาทสงฺขาเต ปเท อกฺขโร อกฺขรปทนต์ยตุโถ ยฺชฺชติ ๗ ตถา หิ

เอกปาทกฺขรานปี นียโม จหนฺทลฺกฺขณํ
จตุปฺปาทคฺลานนฺตุ นียโม วุตฺตติลฺกฺขณนฺติ

จหนฺทวุตฺติปฺที่เป วุตฺตํ ๗ อปีจ อกฺขรนียโม จหนฺทํ ครุหลฺหฺนียโม ภเว วุตฺตีติ สนฺธิ-
พาลาวตาทเร เจว ยชฺมานรวีโตยฺภูมิชฺลนโสมมารุตนภสงฺขาเตหิ ย ร ต ภ ช ส ม นาติ
อิมเหิ อกฺขเรหิ นียโม อุปฺลฺกฺขิตโต วิธิวิเสโส อวชฺชํ ฉาเทตีติ จหนฺทํ นาม ภเว ครุหิ จ
ลฺหฺหิ จ นียโม วุจฺจติ เอตายาติ วุตฺติ นาม ภเวติ ตมฺภูฏีกายญจ วุตฺตตตฺตา อกฺขโร
ปทํ อกฺขรปทนต์ยตุโถ ยฺชฺชติ ๗ อกฺขรคฺคฺคหณฺน เหตุถ ยการาทโย อภูจกฺขรราว
คหิตา เยสํ วเสน ยคณนาทินามํ ลภนฺติ อภูจ คณา ๗ ตตถ อกฺขรนียโม วณฺณวุตฺเต
ลพฺภติ ตตถ จ มคโณ ติคฺรุ นคโณ ติลฺหุ ๗ ครุหลฺหฺนียโม ตู มตฺตาวุตฺเต ตตถ จ
มคโณ ทฺวิครุ นคโณ จตุลฺลฺหุ ๗ เสสา คณา ตู อุกฺยตฺถ เอกสฺทิสฺสาติ ๗

ตตถ (“เอกมฺหนฺตํ จิตฺตา โข สฺสาติ วจเน วินิจฺจโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตพฺโพ) ๗

(วินิจฺจโย) อ.การวินิจฉัย ตตถ (“เอกมฺหนฺตํ จิตฺตา โข สฺสาติ วจเน) ในคำว่า
“เอกมฺหนฺตํ จิตฺตา โข สฺสา” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตพฺโพ) ฟังทราบ ๗
บัณฑิตฟังทราบวินิจฉัยในคำว่า “เอกมฺหนฺตํ จิตฺตา โข สฺสา” ดังนี้

“คาถายาติ (ปทสฺส) “อกฺขรปทํ นียमितฺวา กถิตฺเตน วจเนน” (อติ อตุโถ) อติ (วจนํ อภูจกถา-
จริเยน) อภูจกถายํ วุตฺตํ ๗

(วจนํ) อ.คำ อติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “วจเนน ด้วยคำ อกฺขรปทํ นียमितฺวา
กถิตฺเตน อันถูกกำหนด ซึ่งอักษรในบาท แล้วจึงกล่าว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“คาถายาติ ว่า “คาถาย” ดังนี้” อติ ดังนี้ อภูจกถาจริเยน อันพระอรรถกถาจารย์
วุตฺตํ กล่าวแล้ว อภูจกถายํ ในอรรถกถา ๗

พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “บทว่า ‘คาถาย’ ความว่า ด้วยคำที่ถูก
กำหนดอักษรในแต่ละบาทแล้วจึงกล่าว.

ตตถ (“อักษรปทนต์ วิจเน) “ปาทสงฺขาทเต ปเท อกฺขโร อกฺขรปทนต์” อิติ อตฺโถ ยฺชฺชติ ๗ ตถา หิ (ฅาณมฺงคฺลตฺเถเรน)

“เอกปาทกฺขรณปี นียโม ฅนฺทลกฺขณํ (โหติ),
จตฺตปปาทคฺลณํ ตฺ นียโม วุตฺติลกฺขณํ (โหติ)” อิติ

(วจน) ฅนฺทวุตฺติปฺปทึเป วุตฺตํ ๗ อปีจ (ตสฺส “อักษรปทนต์ วิจเนสฺส ฅมฺมกิตฺติตฺเถเรน) “อักษรณียโม ฅนฺทํ คฺรฺลหฺนียโม ภเว วุตฺตึตฺติ สนฺธิพาลาวตารเ เจว ยชฺมานรวฺโรทยภฺมฺมิ- ชลนโสมนฺมารุตฺนภสงฺขาทเตหิ ย ร ต ภ ช ส ม นาติ อิมเหติ อกฺขเรหิ นียโม อฺปลกฺขชฺโร วิริวิเสโส (อักษรณียมน) อวชฺช ฅาเทตฺตึ (วิคฺคเหน) ฅนฺทํ นาม ภเว, คฺรุหิ จ ลหฺหุหิ จ นียโม (กถา) วุจฺจติ เอตาย (คาทาย) อิติ (วิคฺคเหน) วุตฺติ นาม ภเวติ ตฺมฺมฺกฺกียํ จ วุตฺตตฺตธา “อกฺขโรว ปทนต์ อกฺขรปทนต์” อิติ อตฺโถ ยฺชฺชติ ๗ อกฺขรคฺคหเณน หิ เอตถ (“อักษรปทนต์ ปเท เต) ยการาทโย อฏฺจกฺขราว คหิตา, เยสํ (อักษรณ) วเสน ยคณาทินามํ ลภนฺติ อฏฺจ คณา ๗ ตตถ (ทฺวิสฺสู นียเมสฺ) อกฺขรณียโม วณฺณวุตฺเต ลพฺภติ, ตตถ (วณฺณ- วุตฺเต) จ มคฺโณ ตฺคฺรุ (โหติ), นคฺโณ ตฺลหฺ (โหติ) ๗ คฺรฺลหฺนียโม ตฺ มตฺตาวุตฺเต (ลพฺภติ), ตตถ (มตฺตาวุตฺเต) จ มคฺโณ ทฺวิกฺรุ (โหติ), นคฺโณ จตฺลลหฺ (โหติ) ๗ เสสา คณา ตฺ อุมยตถ (วณฺณวุตฺตมตฺตาวุตฺเตสฺ) เอกสทิสฺสา (โหนติ)” อิติ ๗

อตฺโถ อ.เนื่อความ อิติ ว่า “อกฺขโร อ.อักฺษร ปเท ในปท ปาทสงฺขาทเต อันอัน บัณฺทิตถกฺล่าวแล้ววาท อกฺขรปทนต์ ซื่อวอักฺษรปทนต์” อิติ ดั่งนี้ ตตถ (“อักษรปทนต์ วิจเน) ในคําวา “อกฺขรปทนต์” ดั่งนี้เนื่อ ยฺชฺชติ ย่อมสมคฺวร ๗ หิ เหมื่อเนื่ออย่างว (วจน) อ.คํ อิติ ว่า

“นียโม อ.การกำหนด เอกปาทกฺขรณปี แมซึ่งอักฺษรใน ปาทหนึ่ง ท. ฅนฺทลกฺขณํ เป็นลักฺษณะของฅนฺท (โหติ) ย่อมเป็น, ตฺ ส่วนว นียโม อ.การกำหนด จตฺตปปาท- คฺลณํ ซึ่งคฺรุและลหฺในปาทสิ ท. วุตฺติลกฺขณํ เป็นลักฺษณะ ของคาทา (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้

(ฅาณมฺงคฺลตฺเถเรน) อันพระฅาณมฺงคฺลผู้เถระ วุตฺตํ กฺล่าวแล้ว ฅนฺทวุตฺติปฺปทึเป ในคํมฺกฺรึฅนฺทํซื่อวฅนฺทวุตฺติปฺปทึเป ตถา เหมื่อเนื่ออย่างนั้น ๗ อปีจ อีกร้อยหนึ่ง

อดุโธ อ.เนื้อความ อิติ ว่า “อกุขโรว อ.อักษรเทียว ปหิ เป็นบท อกุขรปหิ ชื่อว่า
 อักขรบท” อิติ ดังนี้ (ตสฺส “อกุขรปทหฺติ วจนสฺส ธมฺมกิตฺติตฺถเถเรน) วุตฺตตฺตา
 เพราะความที่- แห่งคำว่า “อกุขรปหิ” ดังนี้ นั้น -เป็นคำ อันพระธรรมกิตติผู้เถระ กล่าว
 แล้ว สนฺธิพาลาวตาร ในคัมภีร์พาลาวตารในสนธิกัณฑ์ อิติ ว่า “อกุขร-นียโม
 อ.การกำหนดซึ่งอักษร จหนฺติ มีชื่อว่าจันท์ (ภเว) ฟังเป็น, ครุหลุหนีโย อ.การ
 กำหนดซึ่งครุและลหุ วุตฺติ มีชื่อว่าคาถา ภเว ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ เจว ด้วยนั้น
 เทียว ตฺถุฏฺฐิกาย ในฎีกาของคัมภีร์พาลาวตารในสนธิกัณฑ์นั้น อิติ ว่า “นียโม
 อ.การกำหนด วิธิวเสโส คือว่า อ.วิธีพิเศษ อุปฺลภฺชิตฺ อัญญกกำหนดแล้ว อิมฺหิ
 อกุขเรหิ ด้วยอักษร ท. เหล่านี้ ยรตภชสมน อิติ คือ ย, ร, ต, ภ, ช, ส, ม และ น
 ยชฆานรวิตฺยภุมิขลนโสฆมารุตฺนภสงฺขาเตหิ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่ายชฆาน
 (ผู้บูชาอัย), รวิ (พระอาทิตย์), โตย (น้ำ), ภูมิ (แผ่นดิน), ชลน (ไฟ), โสฆ (พระจันทร์),
 มารุต (ลม) และ นภ (ท้องฟ้า) จหนฺติ นาม มีชื่อว่าจันท์ (วิคฺคฺเหณ) เพราะวิเคราะห์
 อิติ ว่า “(อกุขรนียมน) อ.การกำหนดซึ่งพยางค์ จาเทติ ย่อมปกปิด อวชฺชฺ ซึ่งโทษ”
 อิติ ดังนี้ ภเว ฟังเป็น, นียโม อ.การกำหนด ครุหิ จ ด้วยครุ ท. ด้วย ลหุหิ จ ด้วย
 ลหุ ท. ด้วย วุตฺติ นาม มีชื่อว่าคาถา (วิคฺคฺเหณ) เพราะวิเคราะห์ อิติ ว่า “(ภเว)
 อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว วุจฺจติ ย่อมถูกกล่าว เอตาย (คาถาย) ด้วยคาถานั้น” อิติ
 ดังนี้ ภเว ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ จ ด้วย ยฺชฺชติ ย่อมสมควรฯ หิ กิ คณา อ.คณะ ท. อฏฺฐ
 แปด ลภฺหติ ย่อมได้ ยคณาทินามิ ซึ่งชื่อว่ายคณะเป็นต้น วเสน ด้วยสามารถ เยสฺ
 (อกุขราน) แห่งอักษร ท. เหล่าใด, อฏฺฐกฺขราว อ.อักษร ๘ ตัว ท. เทียว ยการาทโย
 มีอักษรเป็นต้น (เต) เหล่านั้น คหิตา ถูกถือเอาแล้ว อกุขรคฺคฺเหณ ด้วยอกุขร
 ศัพท์ เอตฺถ (“อกุขรปทหฺติ ปเท) ในบทว่า “อกุขรปหิ” ดังนี้ ๕ ตตฺถ (ทฺวิสุ
 นียเมสุ) อกุขรนียโม อ.- ในการกำหนด ท. ๒ เหล่านั้นหนา -การกำหนดซึ่งอักษร
 ลพฺภติ ย่อมถูกได้ วณฺณวุตฺเต ในวัณณคาถา, จ อนึ่ง มคฺโณ อ.มคณะ ติครุ มี
 ครุสามพยางค์ (โหติ) ย่อมเป็น, นคฺโณ อ.นคณะ ติลหุ มีลหุสามพยางค์ (โหติ)
 ย่อมเป็น ตตฺถ (วณฺณวุตฺเต) ในวัณณคาถานั้น ๕ ตฺ ส่วนว่า ครุหลุหนีโย อ.การ
 กำหนดด้วยครุและลหุ (ลพฺภติ) ย่อมถูกได้ มตฺตาวุตฺเต ในมาตราคาถา, จ อนึ่ง
 มคฺโณ อ.มคณะ ทฺวิครุ มีครุสองพยางค์ (โหติ) ย่อมเป็น, นคฺโณ อ.นคณะ จตฺลลหุ
 มีลหุสี่พยางค์ (โหติ) ย่อมเป็น ตตฺถ (มตฺตาวุตฺเต) ในมาตราคาถานั้น ๕ ตฺ ส่วน

ว่า **คณา** อ.คณะ ท. **เสสา** ที่เหลือ **เอกสทิส** เป็นคณะเช่นเดียวกัน **อุภยตุถ** (วณฺณวตุตมตฺตาวตุตฺเตสุ) ในวัณณคาถาและมาตราคาถา ท. ทั้งสอง (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น **อิตี** ดังนี้แล ฯ

เนื้อความว่า “ในบทว่า ‘**อฺกฺขรปทํ**’ นั้น อักขรในบทกล่าวคือบาท ชื่อว่าอักขรบท” ดังนี้ ก็ควร. เหมือนอย่างคำที่พระญาณมงคลเถระกล่าวไว้ในฉันทวุตติปทีปว่า

“การกำหนดพยางค์ในบาทหนึ่ง ๆ เป็นลักษณะของฉันท,
ส่วนการกำหนดครุและลหุในบาททั้งสิ้น เป็นลักษณะของ
คาถา” ดังนี้ ก็ควร

อีกอย่างหนึ่ง เนื้อความว่า “บทคืออักขร ชื่อว่าอักขรบท” ดังนี้ เพราะคำว่า “อฺกฺขรปทํ” นั้น พระธรรมกิตติเถระกล่าวไว้ในคัมภีร์พาลาวตารตอว่าด้วยสนธิว่า “การกำหนดพยางค์ ฟังมีชื่อว่าฉันท, การกำหนดครุและลหุ ฟังมีชื่อว่าคาถา” ดังนี้ และกล่าวไว้ในฎีกาของคัมภีร์พาลาวตารตอว่าด้วยสนธิว่า “การกำหนด คือว่าวิธีพิเศษที่ถูกต้องจำด้วยอักขรเหล่านี้ คือ ย, ร, ต, ฎ, ช, ส, ม และ น กล่าวคือ ยชมาน (ผู้บูชาญ), รวิ (พระอาทิตย์), โตย (น้ำ), ฎมิ (แผ่นดิน), ชลน (ไฟ), โสม (พระจันทร์), มารุต (ลม) และ นภ (ท้องฟ้า) ฟังมีชื่อว่าฉันท เพราะวิเคราะห์ว่า ‘ปกปิดโทษ’ ดังนี้, การกำหนดด้วยครุและลหุ ฟังมีชื่อว่าคาถา(พฤติ) เพราะวิเคราะห์ว่า ‘เป็นเครื่องอันเขากล่าว’ ดังนี้ ก็ย่อมควร. ก็ คณะ ๘ คณะ ย่อมได้ชื่อว่ายคณะเป็นต้น ด้วยสามารถแห่งอักขรเหล่านี้, อักขร ๘ ตัวมีอักขรเป็นต้นเหล่านั้น ถูกถือเอาด้วย**อฺกฺขรศัพทํ**ในบทว่า “อฺกฺขรปทํ” นี้. ในบรรดาการกำหนด ๒ อย่างเหล่านั้น การกำหนดพยางค์ ย่อมถูกต้องในวัณณพฤติ, อนึ่ง ในวัณณพฤตินั้น มคณะ มีครุ ๓ พยางค์, นคณะ มีลหุ ๓ พยางค์. ส่วนการกำหนดครุและลหุ ย่อมถูกต้องในมาตราพฤติ, อนึ่ง ในมาตราพฤตินั้น มคณะ มีครุ ๒ พยางค์ นคณะ มีลหุ ๔ พยางค์. ส่วน คณะที่เหลือ เหมือนกันในวัณณพฤติและมาตราพฤติทั้งสอง ดังนี้แล.

[๑๒] **อชฺฌภาสีติ** อภาสิ ปุจฺฉีติ อตุโถ ๗

“**อชฺฌภาสีติ** (ปทสฺส) “อภาสิ ปุจฺฉีติ อตุโถ ๗

อตุโถ อ.อรรถ **อิตติ** ว่า “**อภาสิ** ได้กราบทูลแล้ว **ปุจฺฉิ** คือว่า ทูลถามแล้ว” **อิตติ** ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อชฺฌภาสีติ** ว่า “**อชฺฌภาสิ**” ดังนี้ ๗

บทว่า “**อชฺฌภาสิ**” ความว่า ได้กราบทูลแล้ว คือว่า ได้ทูลถามแล้ว.

.....

อริตี เจตํ อุปลศฺคฺคมตฺตํ ๗

“**อริตี** จ เอตํ (วจนฺ) อุปลศฺคฺคมตฺตํ (โหติ) ๗

จ ก็ **เอตํ** (วจนฺ) อ.คำนั้น “**อริตี** ว่า “**อริ**” ดังนี้ **อุปลศฺคฺคมตฺตํ** เป็นสักว่าอุปสัค (โหติ) ย่อมเป็น ๗

ก็ คำว่า “**อริ**” นั้น เป็นเพียงอุปสัค.

.....

พหูติ อเนกา ๗

“**พหูติ** (ปทสฺส) “อเนกา” (อิตติ อตุโถ) ๗

อตุโถ อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า “**อเนกา** มิใช่หนึ่ง” (**อิตติ**) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**พหูติ** ว่า “**พหู**” ดังนี้ ๗

บทว่า “**พหู**” ได้แก่ มิใช่หนึ่ง.

.....

เทวาติ จาตุมฺหาราชิกาทโย อุปลตฺติเทวา ๗

อุปลตฺติเทวา อ.เทวดาโดยอุบัติ ท. **จาตุมฺหาราชิกาทโย** มีเทวดาชั้นจาตุ-
มหาราชเป็นต้น **เทวาติ** ชื่อว่าเทวดา ๗

อุบัติ เทพทั้งหลายมีเทวดาชั้นจาตุมหาราชเป็นต้น ชื่อว่าเทพ.

มธุรสชาติ ชมพูทีปกา ชนา ฯ

มธุรสชาติ ชมพูทีปกา ชนา ฯ

ชนา อ.ชน ท. **ชมพูทีปกา** ผู้อยู่ในชมพูทวีป **มธุรสชาติ** ชื่อว่ามนุษย์ทั้งหลาย ฯ
พวกชนชาวชมพูทวีป ชื่อว่าพวกมนุษย์.

มงคลานีติ สัพพสมปัตติยา วุฑฺฒิปัตติการณานีติ อตุโถ ฯ เตนอฏฺจกถาย
มฺกนฺตฺติ อิมฺเหสิ สตุตฺตาทิ มฺกฺคลานิ อิทฺธี วุฑฺฒินฺจ ปาปฺปณฺตฺตฺติ อตุโถติ วุตฺตํ ฯ
สทฺทหนฺตฺติยมฺปิ มฺกฺคลนฺตฺติ เอตฺถ มคฺติ คตฺติยนฺตฺติ ธาตุวตฺตํ วตฺวา มฺกฺคตฺตฺติ กิริยาปทํ
วุตฺตํ ฯ อิการนฺโต หิ มคฺติธาทู เตน นิปฺพนฺนรฺรูปิ พินฺทาคโม โหติ ฯ

“มงคลานีติ (ปทสฺส) “สัพพสมปัตติยา วุฑฺฒิปัตติการณานีติ อตุโถ ฯ เตน (อฏฺจกถา-
จริเยน) อฏฺจกถาย “มฺกนฺตฺติ อิมฺเหสิ (การณฺเหสิ) สตุตฺตาทิ (อิมานิ การณานิ) มฺกฺคลานิ, ‘อิทฺธี
(จ) วุฑฺฒิ จ ปาปฺปณฺตฺตฺติ อตุโถติ (วจนฺ) วุตฺตํ ฯ (อคฺควํสาจริเยน) สทฺทหนฺตฺติยมฺปิ “มฺกฺคลนฺตฺติ
เอตฺถ (ปเท) “มคฺติ คตฺติยํ (วตฺตตฺติ)” อิติ ธาตุวตฺตํ วตฺวา “มฺกฺคตฺตฺติ กิริยาปทํ วุตฺตํ ฯ อิการนฺโต
(โหติ) หิ มคฺติธาทู, เตน นิปฺพนฺนรฺรูปิ พินฺทาคโม โหติ ฯ

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “**วุฑฺฒิปัตติการณานิ** ซึ่งเหตุอันเป็นเครื่องบรรลู่ถึง
ซึ่งความเจริญ ท. **สัพพสมปัตติยา** แห่งสมบัติทั้งปวง” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บท “**มงคลานีติ** ว่า “มงคลานิ” ดังนี้ ฯ เตน เพราะเหตุนั้น (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า
“**สตุตฺตา** อ.สํตฺว ท. **มฺกนฺตฺติ** ย่อมบรรลู่ถึง, **อตุโถ** อ.อธิบาย อิติ ว่า ‘**ปาปฺปณฺตฺติ**
ย่อมบรรลู่ถึง **อิทฺธี (จ)** ซึ่งความสำเร็จด้วย **วุฑฺฒิ จ** ซึ่งความเจริญด้วย’ อิติ ดังนี้,
อิมฺเหสิ (การณฺเหสิ) ด้วยเหตุ ท. เหล่านี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (อิมานิ การณานิ) อ.เหตุ
ท. เหล่านี้ **มฺกฺคลานิ** ชื่อว่ามงคล” อิติ ดังนี้ (อฏฺจกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์
วุตฺตํ กล่าวแล้ว **อฏฺจกถาย** ในอรรถกถา ฯ **กิริยาปทํ** อ.กิริยาบท “**มฺกฺคตฺตฺติ** ว่า
“**มฺกฺคตฺติ**” ดังนี้ (อคฺควํสาจริเยน) อันพระอัครวงศาจารย์ **วตฺวา** กล่าวแล้ว **ธาตฺวตฺตํ**
ซึ่งอรรถของธาตุ อิติ ว่า “**มคฺติ** อ.มคฺติธาทู (วตฺตตฺติ) ย่อมเป็นไป **คตฺติย** ในการไป”
อิติ ดังนี้ **เอตฺถ (ปเท)** ในบทนี้ “**มฺกฺคลนฺตฺติ** ว่า “มงคล” ดังนี้ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว

สททนีติยมปิ แม้ในสัททนีตีปกรณฺ์ ๗ หิ จริยังอยู่ มคิธาตุ อ.มคิธาตุ อิการนุโต เป็นธาตุอันมีอักษรเป็นที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น, เทน เพราะเหตุนั้น พินทาคโม อ.การลงนิกหิตอาคม โหติ ย่อมมี นิปฺพนฺรูป ในรูปอันสำเร็จแล้ว ๗

บทว่า “มฺกุลานิ” ความว่า “เหตุเป็นเครื่องบรรลู่ถึงความเจริญแห่งสมบัติทุกอย่าง. เพราะเหตุนั้น ในอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า “เหล่าสัตว์ ย่อมบรรลู่ถึง, อธิบายว่า ‘ย่อมบรรลู่ถึงความสำเร็จและความเจริญ’, ด้วยเหตุเหล่านี้ เพราะเหตุนี้ เหตุเหล่านี้ จึงชื่อว่ามกฺล. แม้ในสัททนีตีปกรณฺ์ พระอัครวงศาจารย์ก็กล่าวถึงอรรถ ของธาตุว่า “ในบทว่า ‘มฺกุล’ นี้ ว่า “มคิธาตุ เป็นไปในอรรถการไป” แล้วกล่าวกิริยาบท ว่า “มฺกฺลติ (ย่อมถึง)”. ความจริง มคิธาตุเป็นอิการันต์, เพราะฉะนั้น ในรูปสำเร็จ จึง มีการลงนิกหิตอาคม.

.....

อจินฺตยฺนฺติ จินฺตสฺสุ ๗

“อจินฺตยฺนฺติ (ปทสฺส) “จินฺตสฺสุ” (อติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “จินฺตสฺสุ คิดแล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อจินฺตยฺนฺติ ว่า “อจินฺตยฺนฺติ” ดังนี้ ๗

บทว่า “อจินฺตยฺนฺติ” ได้แก่ พากันคิดแล้ว.

.....

อากฺขฺมานาติ อิจฺจฺมานา ปฏฺจฺยฺมานา ๗

“อากฺขฺมานาติ (ปทสฺส) “อิจฺจฺมานา ปฏฺจฺยฺมานา” (อติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อิจฺจฺมานา ต้องการอยู่ ปฏฺจฺยฺมานา คือว่าปรารถนา อยู่” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อากฺขฺมานาติ ว่า “อากฺขฺมานา” ดังนี้ ๗

บทว่า “อากฺขฺมานา” ความว่า ต้องการอยู่ คือปรารถนาอยู่.

.....

โสดุถานนุติ โสตุถิกาวุ สพุเพสั โสภณานั ทิฏฐธมฺมิกสมฺปรายิกธมฺมานมตฺติ
ตฺนตฺยตฺโต ๕

“โสดุถานนุติ (ปทสฺส) “โสตุถิกาวุ” (อิตฺติ อตฺโต), “สพุเพสั โสภณานั ทิฏฐธมฺมิกสมฺปรายิก-
ธมฺมานั อตฺติตฺ” อิตฺติ อตฺโต ๕

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “โสตุถิกาวุ ซึ่งความสวัสดี”, (อตฺโต) อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า
“สพุเพสั โสภณานั ทิฏฐธมฺมิกสมฺปรายิกธมฺมานั อตฺติตฺ” ซึ่งความที่- แห่งธรรม
อันเป็นไปในภพนี้และอันเป็นไปในภพหน้า ท. อันงาม ทั้งปวง -เป็นธรรมมีอยู่” อิตฺติ
ดังนี้ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โสดุถานนุติ ว่า “โสดุถานั” ดังนี้ ๕

บทว่า “โสดุถานั” ความว่า ความสวัสดี, อธิบายว่า “ความที่ธรรมอันเป็นไปในภพนี้
และอันเป็นไปในภพหน้า อันงามทั้งปวง มีอยู่”.

[๑๓] พุรุหิตฺติ อาจิกฺข เทเสหิ ๕

“พุรุหิตฺติ (ปทสฺส) “อาจิกฺข เทเสหิ” (อิตฺติ อตฺโต) ๕

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อาจิกฺข ของจงตรัสบอก เทเสหิ คือว่าของจงแสดง” (อิตฺติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “พุรุหิตฺติ ว่า “พุรุหิ” ดังนี้ ๕

บทว่า “พุรุหิ” ความว่า โปรดตรัสบอกเกิด คือโปรดแสดงเกิด.

อฺตุตฺตมฺนุติ วิสิฏฺฐจํ ปวริ สพุพโลกฺหิตฺตฺสฺชาวหํ ๕

“อฺตุตฺตมฺนุติ (ปทสฺส) “วิสิฏฺฐจํ ปวริ สพุพโลกฺหิตฺตฺสฺชาวหํ” (อิตฺติ อตฺโต) ๕

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “วิสิฏฺฐจํ อันวิเศษ ปวริ คือว่าอันประเสริฐ สพุพโลกฺหิต-
ตฺสฺชาวหํ คือว่าอันเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่สัตว์โลกทั้งปวง”
(อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อฺตุตฺตมฺนุติ ว่า “อฺตุตฺตมฺ” ดังนี้ ๕

บทว่า “อฺตุตฺตมฺ” ความว่า วิเศษ คือประเสริฐ ได้แก่อันเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์

เกื้อกูลและความสุขแก่สัตว์โลกทั้งปวง.

.....

เอตถ จ ยถา

วรั วรรสสุ ราชิสี

วเร อฏฺจ ททามิ เตติ

เอตถ เกทชจจาเปกฺขวเสน วจนเกโท กโต ตถา มงฺคลานีติ เกทาเปกฺขวเสน
 มงฺคลนฺติ ชจจาเปกฺขวเสน จาติ ทฏฺจพฺพํ ๕ อฏฺจกถายนฺตุ ภควา พุรุหิ มงฺคล-
 มุตฺตมฺนฺติ เอกํ อชฺฌลีสโตปิ อปฺปํ ยาจิตฺโต พหุทายโก อุกฺขารปฺริโส วีย เอกาย
 คาถาย ตีณิ มงฺคลานิ วตฺวาติ วุตฺตํ ๕

เอตถ (ปฺจุจฺจคาถาย) จ (ปณฺทิตฺเตน) “ยถา

‘(ตุว) วรั วรรสสุ ราชิสี,

(อห) วเร อฏฺจ ททามิ เตติ

เอตถ (อุททาหรณฺ สกฺเกน) เกทชจจาเปกฺขวเสน วจนเกโท กโต (จ), ตถา (เทวตฺตาย)
 ‘มงฺคลานีติ เกทาเปกฺขวเสน (วจนเกโท กโต เทวตฺตาย) ‘มงฺคลนฺติ ชจจาเปกฺขวเสน จ
 (วจนเกโท กโต) อิติ (สนฺนิฏฺฏจฺาน) ทฏฺจพฺพํ ๕ (อฏฺจกถาจรียเณ) อฏฺจกถายํ ตู “ภควา
 (เทวปฺตุเตน) ‘(ตุว) พุรุหิ มงฺคลํ อุตฺตมฺนฺติ เอกํ (มงฺคลํ กถาเปตฺตุ) อชฺฌลีสโตปิ อปฺปํ (วตฺตํ)
 ยาจิตฺโต พหุทายโก อุกฺขารปฺริโส วีย เอกาย คาถาย ตีณิ มงฺคลานิ วตฺวาติ (วจน) วุตฺตํ ๕

จ ก็ (สนฺนิฏฺฏจฺาน) อ.ข้อสันนิษฐาน อิติ ว่า “วจนเกโท อ.ความต่างกันแห่งวจนะ
 (สกฺเกน) อันท้าวสักกะ กโต กระทำแล้ว เกทชจจาเปกฺขวเสน ด้วยสามารถแห่ง
 การมองหาคึ่งประเภทและชาติ เอตถ (อุททาหรณ) ในอุททาหรณฺนี้ อิติ ว่า

‘ราชิสี ข้าแต่พระฤๅษีเจ้า (ตุว) อ.พระองค์ วรรสสุ จงเลือก วรั

ซึ่งพร, (อห) อ.หม่อมฉัน ททามิ ขอถวาย วเร ซึ่งพร ท.

อฏฺจ แปล เต แก่พระองค์’ อิติ ดังนี้

ยถา ฉนฺไต, (วจนเกโท) อ.ความต่างกันแห่งวจนะ (เทวตฺตาย) อันเทวดา (กโต)
 กระทำแล้ว เกทาเปกฺขวเสน ด้วยสามารถแห่งการมองหาคึ่งประเภท ‘มงฺคลานีติ
 ว่า ‘มงฺคลานิ’ ดังนี้ (จ) ด้วย, (วจนเกโท) อ.ความต่างกันแห่งวจนะ (เทวตฺตาย) อัน

เทวดา (กโถ) กระทำแล้ว **ชจจาเปกขวเสน** ด้วยสามารถแห่งการมองหาซึ่งชาติ ‘มงคลนุติ’ ว่า ‘มงคล’ ดังนี้ จ ด้วย **ตถา ฉันนั้น** อิติ ดังนี้ (**ปณฺฑิติน**) อันบัณฑิต ทฎฺฐพฺพิ ฟิงทราบ **เอตถ (ปุจฺจนคากาย)** ในคาถาทูลถามนี้ ๆ ตุ ส่วนว่า (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (**เทวปฺตฺเตน**) **เอกั (มงคล กถาเปตฺ)** **อชฺเชสิโตปิ** แม้ผู้ อันเทพบุตร เชื่อเชิญแล้ว เพื่ออันให้ตรัส ซึ่งมงคลหนึ่ง อิติ ว่า ‘(ตฺว) อ.พระองค์ **พฺรุหิ** ของจงตรัส **มงคล** ซึ่งมงคล **อฺตฺตมํ อันสูงสุด**’ อิติ ดังนี้ **วตฺวา** ตรัสแล้ว **มงคลานิ** ซึ่งมงคล ท. **ตีณิ** สาม **คากาย** ด้วยคาถา **เอกาย** หนึ่ง **อฺพารปฺริโส** **วีย** รวากะ อ.บุรุษผู้โอร **อปฺปิ (วตฺถุ)** **ยาจิต** ผู้ถูกขอแล้ว ซึ่งวัตถุ อันน้อย **พฺหุทายโก** ผู้ให้ซึ่งวัตถุอันมาก” อิติ ดังนี้ (**อฏฺฐกถาจรเณ**) อันพระอรรถกถาจารย์ **วฺตฺตํ** กล่าวแล้ว **อฏฺฐกถายํ** ในอรรถกถา ๆ

สำหรับในคาถาทูลถามนี้ บัณฑิตฟิงทราบข้อสันนิษฐานว่า “ท้าวสักกะทำความต่างกันแห่งวจนะ ด้วยสามารถแห่งการมองหาประเภทและชาติ ดุจในอุทาหรณ์นี้ว่า

‘ข้าแต่พระฤๅษีเจ้า ขอพระองค์จงทรงเลือกพรเถิด, หม่อมฉัน
ขอถวายพร ๘ ประการแก่พระองค์’ ดังนี้

ฉันไต, เทวดาทำความต่างกันแห่งวจนะ ด้วยสามารถมองหาประเภทว่า ‘มงคลานิ’ และด้วยสามารถมองหาชาติว่า ‘มงคล’ ก็ฉันนั้น. ส่วนในอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์ กล่าวคำว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า ถูกเทพบุตรเชื่อเชิญเพื่อให้ตรัสมงคลอย่างหนึ่ง ว่า ‘ขอพระองค์โปรดตรัสมงคลอันสูงสุดเถิด’ ดังนี้ ตรัสถึง ๓ มงคล ด้วยคาถาเดียว ดุจบุรุษผู้มีอัยยาศัยกว้างขวาง ถูกขอแต่น้อย ก็ยังให้มาก ฉะนั้น”

[๑๔] ปจฺยาวตฺตํ นามายํ คากา ๆ

สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน

ปจฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตนฺหิติ

หิ วฺตฺโตทเย วฺตฺตํ ๆ

ปรุยาวตต์ นาม อัย คาทา ฯ

“สเมสุ (ปาเทศุ) สินธุโต (ปรเน) เซน ปรุยาวตต์ ปกิตติตฺตํ

(วจนํ สงฺฆรชิตตฺตฺเถเรน) หิ วุตฺโตทเย วุตฺตํ ฯ

อัย คาทา อ.คาทานี้ ปรุยาวตต์ นาม ชื่อว่าปัฐยาวัตร ฯ หิ จริงอยู่ (วจนํ) อ.คำ
อิติ ว่า

“ปรุยาวตต์ อ.ปัฐยาวัตร ปกิตติตฺตํ ถูกกล่าวแล้ว เซน ด้วย
ชคณะ (ปรเน) อันเป็นเบื้องหลัง สินธุโต จาก ๔ พยางค์
สเมสุ (ปาเทศุ) ในบาท ท. อันเป็นคู่” อิติ ดังนี้ (สงฺฆ-
รชิตตฺตฺเถเรน) อันพระสังฆรักชิตะผู้เถระ วุตฺตํ กล่าวไว้แล้ว
วุตฺโตทเย ในคัมภีร์วุตฺโตทัย ฯ

คาทานี้ ชื่อว่าปัฐยาวัตร. สมจริงดังคำที่พระสังฆรักชิตเถระกล่าวไว้ในคัมภีร์วุตฺโตทัย
ว่า

“ปัฐยาวัตร ถูกกล่าวไว้ด้วยชคณะหลังจาก ๔ พยางค์แรก ใน
บาทคู่ทั้งหลาย (บาทที่ ๒ กับบาทที่ ๔)”.

ตตฺถ สเมสุติ หุตฺติยจตฺตฺถปาทสงฺฆาเตสุ สมปาเทศุ ฯ

ตตฺถ (ปะเทศุ) “สเมสุติ (ปะทสุ) “หุตฺติยจตฺตฺถปาทสงฺฆาเตสุ สมปาเทศุ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สมปาเทศุ ในบาทคู่ ท. หุตฺติยจตฺตฺถปาทสงฺฆาเตสุ อัน
อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าบาทที่ ๒ และบาทที่ ๔” (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทศุ) “สเมสุติ
(ปะทสุ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “สเมสุ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สเมสุ” ความว่า ในบาทคู่ทั้งหลาย กล่าวคือบาทที่ ๒ และ
บาทที่ ๔.

สินธุโตติ จตุรกุขรโต อุฑฐิ ๗ นิทสนนมตุดเมตี มงฺคลานิ อจินฺตยฺนุติ เอตถ
ปจฺมกุขรโตปิ ชคณฺสฺส ทสฺสนโต ๗

“สินธุโตติ (ปทสฺส) “จตุรกุขรโต อุฑฐิ” (อิติ อตฺโถ) ๗ นิทสนนมตุด (โหติ) เอตี (วจนฺ)
“มงฺคลานิ อจินฺตยฺนุติ เอตถ (ปาเท) ปจฺมกุขรโตปิ (ปรสฺส) ชคณฺสฺส ทสฺสนโต ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อุฑฐิ ในเบื้องบน จตุรกุขรโต จากพยางค์ ๔” (อิติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สินธุโตติ ว่า “สินธุโต” ดังนี้ ๗ เอตี (วจนฺ) อ.คํานัน
นิทสนนมตุด เป็นคำสักว่าตัวอย่าง ทสฺสนโต เพราะการเห็น ชคณฺสฺส ซึ่งชคณ
(ปรสฺส) อันเป็นเบื้องหลัง ปจฺมกุขรโตปิ แม้แต่พยางค์แรก เอตถ (ปาเท) ในบาท
นี้ “มงฺคลานิ อจินฺตยฺนุติ ว่า “มงฺคลานิ อจินฺตยฺ” ดังนี้ (โหติ) ย่อมเป็น ๗

บทว่า “สินธุโต” ความว่า ถัดจาก ๔ พยางค์ไป. คํานัน เป็นเพียงตัวอย่าง เพราะ
เห็นชคณหลังจากแม้แต่พยางค์แรก ในบาทนี้ว่า “มงฺคลานิ อจินฺตยฺ” ดังนี้.

.....
เซนาติ ชคณฺน ๗

“เซนาติ (ปทสฺส) “ชคณฺน” (อิติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ชคณฺน ด้วยชคณ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“เซนาติ ว่า “เซน” ดังนี้ ๗

บทว่า “เซน” แปลว่า ด้วยชคณ.

.....
ปกิตฺติตนฺหติ กถิตํ ๗

“ปกิตฺติตนฺหติ (ปทสฺส) “กถิตํ” (อิติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “กถิตํ ถูกกล่าวแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“ปกิตฺติตนฺหติ ว่า “ปกิตฺติตํ” ดังนี้ ๗

บทว่า “ปกิตฺติตํ” แปลว่า ถูกกล่าวแล้ว.

ปจิตพุพโต ปจฺยา จ สา จตุรราวตฺเตน ปริวตฺตพุพโต วตฺตญฺจาติ ปจฺยาวตฺตํ ฯ
 ปรมตฺตียปาทสงฺขาเตสฺส ปน วิสเมสฺส อาทุยกฺขรโต อุทฺธํ สคณนคณา น สนฺติ
 อญฺเฆ อนิวาริตา ฯ

ปจิตพุพโต ปจฺยา จ สา (ปจฺยา) จตุรราวตฺเตน ปริวตฺตพุพโต วตฺตํ จ อิติ ปจฺยาวตฺตํ ฯ ปรม-
 ตฺตียปาทสงฺขาเตสฺส ปน วิสเมสฺส (ปาเทสฺส) อาทุยกฺขรโต อุทฺธํ สคณนคณา น สนฺติ, อญฺเฆ
 (คณา) อนิวาริตา ฯ

ปจฺยา อ.ชื่อว่าปจฺยยา ปจิตพุพโต เพราะเป็นคาถาอันบุคคลพึงกล่าว จ ด้วย สา
 (ปจฺยา) อ.ชื่อว่าปจฺยานั้น วตฺตํ ชื่อว่าวัตร ปริวตฺตพุพโต เพราะอันบุคคลพึงให้เป็น
 ไปโดยรอบ จตุรราวตฺเตน ด้วยการหมุนมา ๔ รอบ จ ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
 ปจฺยาวตฺตํ ชื่อว่าปจฺยาววัตร ฯ ปน ส่วนว่า สคณนคณา อ.สคณและนคณะ ท. น
 สนฺติ ย่อมไม่มี อุทฺธํ ในเบื้องบน อาทุยกฺขรโต แต่พยางค์แรก วิสเมสฺส (ปาเทสฺส)
 ในบาท ท. อันไม่เสมอ ปรมตฺตียปาทสงฺขาเตสฺส อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าบาทที่
 ๑ และบาทที่ ๓, อญฺเฆ (คณา) อ.คณะ ท. เหล่าอื่น อนิวาริตา ไม่ถูกห้ามแล้ว ฯ

คาถานั้น ชื่อว่าปจฺยยา เพราะจะต้องถูกกล่าว และชื่อว่าวัตร เพราะจะต้องถูกให้เป็น
 ไปโดยรอบ ด้วยจตุราววัตร เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าปจฺยาววัตร. ส่วน สคณและนคณะ
 ย่อมไม่มีถัดพยางค์แรกในวิสมบาท (บาทคือ) กล่าวคือบาทที่ ๑ และบาทที่ ๓, คณะ
 เหล่าอื่น ท่านไม่ห้าม.

ปจฺจนาคทายตฺถวณฺณนา ฯ

ปจฺจนาคทายตฺถวณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งคาถาทูลถาม

(นิฎฺฐิตา) จบแล้ว ฯ

จบ พรรณนาความแห่งคาถาทูลถาม

—————

ปรมคากายตถวณฺณนา

ปรมคากายตถวณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งคาถาที่ ๑

(มยา) อันข้าพเจ้า (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

พรรณนาความแห่งคาถาที่ ๑

[๑๕] เวนฺนเตน ปุณฺโณ ภควา ตํ วิสฺสชฺเชนฺโต อเสวนา จ พาลานนฺตฺยาทิกา อฏฺฐตฺตีส-
มฺงคฺลทีปิกา ทส คาทาโย อภาสี ฯ ตตฺถ ปรมคากายนฺตฺวาตฺถุโธ วุจฺเจเต ฯ

เอวํ เตน (เทวปฺตฺเตน) ปุณฺโณ ภควา ตํ (ปญฺหํ) วิสฺสชฺเชนฺโต “อเสวนา จ พาลานนฺตฺยาทิกา
อฏฺฐตฺตีสมฺงคฺลทีปิกา ทส คาทาโย อภาสี ฯ ตตฺถ (คาทาสฺ) ปรมคากายํ ตาว อตฺถุโธ (มยา)
วุจฺเจเต ฯ

ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า เตน (เทวปฺตฺเตน) ปุณฺโณ ผู้ อันเทพบุตรนั้น ทูลถาม
แล้ว เอวํ อย่างนี้ วิสฺสชฺเชนฺโต เมื่อทรงแก้ ตํ (ปญฺหํ) ซึ่งปัญหานั้น อภาสี ได้ตรัส
แล้ว คาทาโย ซึ่งพระคาถา ท. ทส สิบ อฏฺฐตฺตีสมฺงคฺลทีปิกา อันแสดงซึ่งมงคล
๓๘ ประการ “อเสวนา จ พาลานนฺตฺยาทิกา” มีว่า “อเสวนา จ พาลาน” ดังนี้
เป็นต้น ฯ อตฺถุโธ อ.เนื้อความ ตตฺถ (คาทาสฺ) ปรมคากายํ ใน- ในคาถา ท. เหล่า
นั้นหนา -คาถาที่ ๑ (มยา) อันข้าพเจ้า วุจฺเจเต จะกล่าว ตาว ก่อน ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทูลเทพบุตรนั้นทูลถามอย่างนี้ เมื่อจะทรงแก้ปัญหานั้น จึงได้ตรัส
พระคาถา ๑๐ พระคาถา อันแสดงมงคล ๓๘ ประการ มีว่า “อเสวนา จ พาลาน”
ดังนี้เป็นต้น. ในบรรดาคาถาเหล่านั้น ข้าพเจ้าจะกล่าวเนื้อความในคาถาที่ ๑ ก่อน.

[๑๖] อเสวนาติ อภชนา ฯ

อภชนา อ.การไม่คบ อเสวนาติ ชื่อว่าอเสวนา ฯ

การไม่คบ ชื่อว่าอเสวนา.

पालานหฺตฺติ พาลชนานํ ๕ กมฺมณิ ฌฏฺฐิ ๕

“पालานหฺตฺติ (ปทสฺส) “พาลชนานํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ กมฺมณิ ฌฏฺฐิ (โหติ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “พาลชนานํ ซึ่งชนพาล ท.” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บท “पालานหฺตฺติ ว่า “พาลานํ” ดังนี้ ๕ ฌฏฺฐิ อ.ฌฏฺฐิวิภตฺติ (โหติ) ย่อมลง กมฺมณิ
ในอรรถกรรม ๕

บทว่า “พาลานํ” ได้แก่พวกชนพาลทั้งหลาย. ลงฌฏฺฐิวิภตฺติในอรรถกรรม.

ทฺฤติยปาเทปิ เอเสว นโย ๕

นโย อ.นัย ทฺฤติยปาเทปิ แม้นในบาทที่ ๒ เอโส เอว นี้นั้นเทียว ๕

นัยแม้นในบาทที่ ๒ ก็มีนัยนั้นนั่นแหละ.

ปฺุชาติ ปฺุชนํ ๕

ปฺุชนํ อ.การบูชา ปฺุชาติ ชื่อว่าบูชา ๕

การบูชา ชื่อว่าบูชา.

ปฺุชฺเฌยฺยานหฺตฺติ ปฺุชฺอารหานํ วัตฺถุนํ ๕ สมฺปทาเน จตฺตุถิ ๕ กมฺมณิ ฌฏฺฐิติปิ
วทฺหฺตฺติ ๕

“ปฺุชฺเฌยฺยานหฺตฺติ (ปทสฺส) “ปฺุชฺอารหานํ วัตฺถุนํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ สมฺปทาเน จตฺตุถิ (โหติ) ๕
(เกจิ อจฺริยา) “กมฺมณิ ฌฏฺฐิ (โหติ)” อิตฺติปิ วทฺหฺตฺติ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “วัตฺถุนํ แก้วตฺถุ ท. ปฺุชฺอารหานํ อันควรแก่การบูชา” (อิตฺติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปฺุชฺเฌยฺยานหฺตฺติ ว่า “ปฺุชฺเฌยฺยานํ” ดังนี้ ๕ จตฺตุถิ อ.จตฺตุถิ
วิภตฺติ (โหติ) ย่อมลง สมฺปทาเน ในอรรถสัมปทาน ๕ (เกจิ อจฺริยา) อ.อาจารย์

ท. บางพวก **วทนต์** ย่อมกล่าว **อิติ** ว่า “**จัญจิ** อ.จัญจิวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **กมฺม**นิ
ในอรรถกรรม” **อิติปิ** ดังนี้บ้าง ฯ

บทว่า “**ปุชเนยฺยานํ**” ได้แก้วัตถุทั้งหลายที่ควรแก่การบูชา. ลงจตุตถวิภัตติในอรรถ
สัมปทาน. อาจารย์บางพวก ย่อมกล่าวว่า “**ลงจัญจิวิภัตติในอรรถกรรม**” ดังนี้บ้าง.

.....

เอตฺนฺติ ยา จ พาลานํ อเสวนา ยา จ ปณฺสิตานํ เสวนา ยา จ ปุชเนยฺยานํ
ปุชา อิํ อเสวนาติ ติวริํ กมฺมํ อุตฺตมํ มงฺคลนฺตฺยโต ฯ ยนฺตยา ปุจฺจํ พฺรหฺมิ
มงฺคลมฺุตฺตมนฺติ เอตฺถ ตาว เอตํ มงฺคลมฺุตฺตมนฺติ คณฺหาหิ เทวเตติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อยเมตฺถ สงฺเขปโต ฯ

“**เอตฺนฺติ** (ปทสฺส) “ยา จ พาลานํ อเสวนา, ยา จ ปณฺสิตานํ เสวนา, ยา จ ปุชเนยฺยานํ
(วตฺถุณฺ) ปุชา, อิํ อเสวนาติ ติวริํ กมฺมํ อุตฺตมํ มงฺคล (โหติ)” **อิติ** อตฺโต ฯ ยํ (ปญฺหกมฺม)
ตยา ปุจฺจํ ‘(ตุว) พฺรหฺมิ มงฺคล อุตฺตมนฺติ, (ตุว) เอตฺถ (ปญฺหกมฺเม) ตาว เอตํ (ติวริกมฺม)
‘มงฺคล อุตฺตมนฺติ คณฺหาหิ เทวเตติ (วจฺน ภาควตา) วุตฺตํ โหติ ฯ อยํ เอตฺถ (ปจฺมคาถาย)
สงฺเขปโต ฯ

อตฺโต อ.อรรถ **อิติ** ว่า “**อเสวนา** อ.การไม่เสพ **พาลานํ** ซึ่งคนพาล ท. **ยา** ไต่ จ
ด้วย, **เสวนา** อ.การเสพ **ปณฺสิตานํ** ซึ่งบัณฑิต ท. **ยา** ไต่ จ ด้วย, **ปุชา** อ.การบูชา
(วตฺถุณฺ) แก่วัตถุ ท. **ปุชเนยฺยานํ** อันควรแก่การบูชา **ยา** ไต่ จ ด้วย, **กมฺม** อ.กรรม
ติวริ อันมีอย่างสาม **อเสวนา** มีการไม่เสพเป็นต้น **อิ** นี้ **มงฺคล** เป็นมงคล
อุตฺตม อันสูงสุด (**โหติ**) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**เอตฺนฺติ** ว่า “**เอต**”
ดังนี้ ฯ (วจฺน) อ.พระดำรัส **อิติ** ว่า “**เทวเต** ดูก่อนเทวดา **ย** (**ปญฺหกมฺม**) อ.ปัญหา
กรรมใด **ตยา** อันท่าน **ปุจฺจ** ถามแล้ว **อิติ** ว่า ‘(ตุว) อ.พระองค์ **พฺรหฺมิ** ของจตรัส
มงฺคล ซึ่งมงคล **อุตฺตม** อันสูงสุด’ **อิติ** ดังนี้, (ตุว) อ.ท่าน **คณฺหาหิ** จงถือเอา **เอต**
(**ติวริกมฺม**) ซึ่งกรรมอันมีอย่างสามนั้น ‘**มงฺคล อุตฺตมนฺติ** ว่า ‘เป็นมงคล อันสูงสุด’
ดังนี้ **เอตฺถ** (**ปญฺหกมฺเม**) ในปัญหากรรมนั้น **ตาว** ก่อน” **อิติ** ดังนี้ (**ภาควตา**) **วุตฺต**
เป็นพระดำรัส อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว **โหติ** ย่อมเป็น ฯ **สงฺเขปโต** อ.เนื้อ
ความโดยย่อ **เอตฺถ** (**ปจฺมคาถาย**) ในคาถาที่ ๑ นี้ **อย** นี้ ฯ

บทว่า “เอต” ความว่า “การไม่เสพคนพาล ๑ การเสพบัณฑิต ๑ การบูชาวัตถุทั้งหลาย ที่ควรแก่การบูชา ๑, กรรม ๓ อย่าง มีการไม่เสพเป็นต้นนี้ เป็นมงคลสูงสุด, มีคำอธิบายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “ดูก่อนเทวดา ปัญหากกรรมใดที่ท่านถามว่า ‘ขอพระองค์จงตรัสบอกมงคลอันสูงสุด’ ดังนี้, ท่านจงถือเอากรรม ๓ อย่างนั้น ว่าเป็นมงคลอันสูงสุดในปัญหากกรรมนั้น ก่อน. เนื้อความย่อในคาถาที่ ๑ เพียงเท่านี้.

.....

อยนฺเตวตฺถ วิตฺถาโร ฯ

อยํ ตู เอตฺถ (ปจฺมคฺคาถาย) วิตฺถาโร ฯ

ตฺถ ส่วนว่า วิตฺถาโร อ.ความพิสดาร เอตฺถ (ปจฺมคฺคาถาย) ในคาถาที่ ๑ นี้ อยํ นี้ ฯ ส่วนความพิสดารในคาถาที่ ๑ ดังต่อไปนี้

.....

๑-๒. พาลปณฺฑิตเสวนาเสวนกถา

พาลปณฺฑิตเสวนาเสวนกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการไม่เสพคนพาล และการเสพบัณฑิต (มยา) อันข้าพเจ้า (วฺจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

กถาวาด้วยการไม่เสพคนพาลและเสพบัณฑิต

[๑๗] อเสวนา นาม อภชนา อสหายตา อตฺสมปวฺงกตา ฯ พาลา นาม เย เกจิ ปาณา-
ติปาตาทิทสอกุสลกมฺมปถสมนฺนาคตา สตฺตา ฯ อปิจ ปุโรโณ กสฺสโป มกฺขลิ โคสาโล
นิกฺคณฺโฐ นาฏปฺตุโต สณฺชโย เวลฺกฺฐปฺตุโต ปกฺกฺโข กจฺจายโน อชิโต เกสกมฺพโลติ
อิเม ฉ สตฺถาโร ตทณฺเฒ จ เทวตฺตโตโกกาลิกาทโย ปาปปฺคฺคฺลา พาลาติ
เวทิตพฺพา ฯ สพฺเพปิ เจเต ปณฺณาชฺวีเตน อชฺวีนฺตา หุตฺวา อสฺสาสนมตฺเตน
ชฺวีนโต พาลาติ วฺจฺจนฺติ ฯ

อเสวนา นาม อภชนา อสหายตา อตฺสมปวฺงกตา ฯ (เต สพฺเพ สตฺตา) พาลา นาม, เย เกจิ

ปาณาติปาตาทิทสอกุสลกมฺมปถสมนฺหาตฺตา สตฺตา ฯ อปิ จ “ปุรโณ กสฺสโป มกฺขลฺล โคสาลโ
 นิคฺคณฺโจ นาฏปฺตฺโต สยฺชโย เวลฺกฺจปฺตฺโต ปกฺทฺโร กจฺจายโน อชิโต เกสกมฺพโลติ อิม จ
 สตฺถาโร (จ) ตทญฺเณ จ เทวทตฺตโกกาลีกาทโย ปาปปฺคฺคฺลา (ปณฺทฺติเตน) “พาลาติ เวทิตพฺพา ฯ
 สพฺเพปิ จ เอเต (ปฺคฺคฺลา) ปณฺญาชีวิเตน อชีวนฺตา หุตฺวา อสฺสาสนมตฺเตน (การณฺน)
 ชีวนฺโต (ปณฺทฺติเตน) “พาลาติ วุจฺจนฺติ ฯ

อกฺขนฺหา อ.การไมคอบ อสหายตา อ.ความไมมีแหงคนพาลนั้นเป็นสหาย **อตฺสมฺป-**
วฺงกฺตา อ.ความไมเข้าพวกด้วยคนพาลนั้น **อเสวนา นาม** ชื่อว่าการไมเสพ ฯ
สตฺตา อ.สัตว์ ท. **ปาณาติปาตาทิทสอกุสลกมฺมปถสมนฺหาตฺตา** ผู้มาตามพร้อม
 แล้วด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ มีการยังสัตว์ให้ตกล่วงไปเป็นต้น **เย เกจิ** เหล่าใดเหล่า
 หนึ่ง, (**เต สตฺตา**) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น (**สพฺเพ**) ทั้งปวง **พาลา นาม** ชื่อว่าคนพาล ฯ
อปิ อีกอย่างหนึ่ง **สตฺถาโร** อ.ครู ท. **จ ๖ อิม** เหล่านี้ **อิติ** คือ “ปุรโณ อ.ครูชื่อว่า
 ปุรณะ **กสฺสโป** ผู้กัสนปะ, **มกฺขลฺล** อ.ครูชื่อว่ามักขลล **โคสาลโ** ผู้โคสาละ, **นิคฺคณฺโจ**
 อ.ครูชื่อว่านิครนถ์ **นาฏปฺตฺโต** ผู้นำฏบุตร, **สยฺชโย** อ.ครูชื่อว่าสัณฺชย **เวลฺกฺจปฺตฺโต**
 ผู้เวลัฏฐบุตร, **ปกฺทฺโร** อ.ครูชื่อว่าปกุทระ **กจฺจายโน** ผู้กัจจายนะ, **อชิโต** อ.ครูชื่อว่า
 อชิตะ **เกสกมฺพโล** ผู้เกสกัมพล” (จ) ด้วย **ปาปปฺคฺคฺลา** อ.บุคคลผู้ชั่ว ท. **ตทญฺเณ**
 เหล่าอื่นจากครู ๖ เหล่านั้น **เทวทตฺตโกกาลีกาทโย** มีพระเทวทัตและพระโกกาลิกะ
 เป็นต้น **จ** ด้วย (**ปณฺทฺติเตน**) อันบัณฑิต **เวทิตพฺพา** ฟิงทราบ “พาลาติ ว่า ‘เป็น
 คนพาล’ ดังนี้ ฯ **จ** หนึ่ง **เอเต (ปฺคฺคฺลา)** อ.บุคคล ท. เหล่านั้น **สพฺเพปิ** แม้ทั้งปวง
อชีวนฺตา ไม่เป็นอยู่อยู่ **ปณฺญาชีวิเตน** ด้วยการเป็นอยู่ด้วยปัญญา **หุตฺวา** เป็น
 (**ปณฺทฺติเตน**) อันบัณฑิต **วุจฺจนฺติ** ย่อมเรียก “พาลาติ ว่า ‘เป็นคนพาล’ ดังนี้ **ชีวนฺโต**
 เพราะการเป็นอยู่ (การณฺน) ด้วยเหตุ **อสุสาสนมตฺเตน** สักว่าหายใจเข้า ฯ

การไมคอบ ความไมมีคนพาลนั้นเป็นสหาย ความไมเข้าพวกกับคนพาลนั้น ชื่อว่าการ
 ไมเสพ. พวกสัตว์ผู้ประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการมีปาณาติบาตเป็นต้น
 เหล่าใดเหล่าหนึ่ง, พวกสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด ชื่อว่าคนพาล. อีกอย่างหนึ่ง ครูทั้ง ๖
 คือ “ปุรณกัสนปะ มักขลลโคสาล นิคครนถ์นาฏบุตร สัณฺชยเวลัฏฐบุตร ปกุทระกัจจายนะ
 และอชิตะ เกสกัมพล” และพวกคนชั่วพวกอื่นจากครูทั้ง ๖ นั้น มีพระเทวทัตและพระ
 โกกาลิกะเป็นต้น บัณฑิตฟิงทราบว่าเป็นคนพาล. หนึ่ง คนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด ไม่

เป็นอยู่ด้วยการเป็นอยู่ด้วยปัญญา ย่อมถูกเรียกว่าคนพาล เพราะการเป็นอยู่ด้วยเหตุ
สักว่าหายใจเข้า.

.....

เตนภูจกถาย วุตตํ พลนุตีติ พาลา อสฺสสิตฺตปฺปสฺสสิตฺตมตฺเตน ชีวนุติ น เสฏฺฐเจน
ปญฺญาชีวิเตนาติ อธิปฺปาโยติ ฯ

เตน (อภูจกถาจริเยน) อภูจกถาย (วจนํ) วุตตํ “(เย ชนา) พลนุตีติ (เต ชนา) พาลา,
‘อสุสสิตตปสุสสิตตมตเตน (การณน) ชีวนุติ น เสฏฐเจน ปญญาชีวิเตน (ชีวนุติ)’ อิติ
อธิปปาโยติ ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด พลนุติ
ย่อมเป็นอยู่, อธิปปาโย อ.อธิบาย อิติ ว่า ‘ชีวนุติ ย่อมเป็นอยู่ (การณน) เพราะ
เหตุ อสุสสิตตปสุสสิตตมตเตน สักว่าการหายใจเข้าและการหายใจออก (ชีวนุติ)
ย่อมเป็นอยู่ ปญญาชีวิเตน ด้วยการเป็นอยู่ด้วยปัญญา เสฏฐเจน อันประเสริฐที่สุด
น หามิได้’ อิติ ดังนี้, อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น พาลา ชื่อ
ว่าคนพาล” อิติ ดังนี้ (อภูจกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตตํ กล่าวไว้แล้ว
อภูจกถาย ในอรรถกถา ฯ

เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “พวกชนเหล่าใด ย่อม
เป็นอยู่, อธิบายว่า ‘ย่อมเป็นอยู่เพราะเหตุสักว่าการหายใจเข้าและการหายใจออก
หาเป็นอยู่ด้วยปัญญาอันประเสริฐสุดไม่’ ดังนี้, เพราะเหตุนี้ พวกชนเหล่านั้น จึงชื่อ
ว่าคนพาล”.

.....

สทฺทนีติยมฺปิ พล ปาณเน ปาณนํ ชีวนํ สสนนฺจ พลติ อสฺสสฺสติ เจว ปสฺสสฺสติ
จาติ พาโล อสฺสสิตฺตปฺปสฺสสิตฺตมตฺเตน ชีวติ น เสฏฺฐเจน ปญฺญาชีวิเตนาติ วุตตํ
โหตีติ วุตตํ ฯ

(อคุควสาจริเยน) สทฺทนีติยมฺปิ “พล ปาณเน (วตฺตติ), ปาณนํ ชีวนํ (จ) สสนํ จ,
(โย ปุคฺคโล) พลติ อสฺสสฺสติ เจว ปสฺสสฺสติ จาติ (โส ปุคฺคโล) พาโล, ‘อสุสสิตตปสุสสิตตมตเตน

(การณน) ชีวิติ น เสฏฺเฐน ปญฺญาชีวิติน (ชีวิติ) อิติ (วจนฺ อคฺควํสาจริเยน) วุตฺตํ โหตีติ (วจนฺ) วุตฺตํ ฯ

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “พล อ.พลธาตุ (วตฺตติ) ย่อมเป็นไป ปาณน ในอรรถการเป็น อยู่, ปาณน อ.ปราณ ชีวนฺ (จ) คือ อ.การเป็นอยู่ด้วย สสนฺ จ คือ อ.การหายใจ ด้วย, (โย บุคฺคโล) อ.บุคคลใด พลติ ย่อมเป็นอยู่ อสฺสสตี เจว คือ ย่อมหายใจ เข้าด้วยนั้นเทียว ปสฺสสตี จ คือ ย่อมหายใจออกด้วย, (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า ‘ชีวิติ ย่อมเป็นอยู่ (การณน) เพราะเหตุ อสฺสสตีปสฺสสตีมตฺเตน สักว่าการหายใจเข้า และการหายใจออก (ชีวิติ) ย่อมเป็นอยู่ ปญฺญาชีวิติน ด้วยการเป็นอยู่ด้วยปัญญา เสฏฺเฐน อันประเสริฐที่สุด น หามิได้’ อิติ ดังนี้ (อคฺควํสาจริเยน) วุตฺตํ เป็นคำ อธิบาย อันพระอัครวงศาจารย์ กล่าวไว้แล้ว โหติ ย่อมเป็น, อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น พาลो ชื่อว่าพาล” อิติ ดังนี้ (อคฺควํสาจริเยน) อันพระอัครวงศาจารย์ วุตฺตํ กล่าวไว้แล้ว สทฺทนีติยมฺปิ แม้นในปรกณชื่อว่าสทฺทนีติ ฯ

แม้นในสทฺทนีติปรกณฺ พระอัครวงศาจารย์ก็กล่าวไว้ว่า “พลธาตุ ย่อมเป็นไปในอรรถว่า ปราณ, ปราณ คือการเป็นอยู่ และการหายใจ, บุคฺคโล ย่อมเป็นอยู่ คือย่อมหายใจ เข้าและหายใจออก, มีคำที่ทำนอธิบายไว้ว่า ‘ย่อมเป็นอยู่เพราะเหตุสักว่าหายใจเข้า และหายใจออก หาเป็นอยู่ด้วยปัญญาอันประเสริฐสุดไม่’ ดังนี้ เพราะเหตุ นั้น บุคฺคล นั้น ชื่อว่าพาล” ดังนี้

พาลลกฺขณานิ ตฺวํ ทฺวจินฺติตฺตจินฺตนาทิวเสน เวทิตพฺพานิ ฯ พาลो हि จินฺตยนฺโตปิ อภิชฺฌาพฺยาปาทมิจฺฉาทิจฺฉิวเสน ทฺวจินฺติตฺตเมว จินฺเตติ ภาสฺมานปิ มุสฺวาทาที-
 เกทํ ทฺพุภาสิตเมว ภาสตี กโรนฺโตปิ ปาณาติปาตาทิวเสน ทฺวกฺกมฺมเมว กโรตี ฯ
 เตนสฺส ทฺวจินฺติตฺตจินฺตนาทีนิ พาลो ลกฺขियตี ฌายตี เอเตหีติ พาลลกฺขณานิ
 พาลสฺส สมฺชานนการณโต พาลนิมิตฺตานิ พาลสฺส จริตาปทานโต พาลาปทานานีติ
 จ วฺจฺจฺนฺติ ฯ

พาลลกฺขณานิ ตฺวํ (ปญฺหิตฺเตน) ทฺวจินฺติตฺตจินฺตนาทิวเสน เวทิตพฺพานิ ฯ พาลो हि จินฺตยนฺโตปิ อภิชฺฌาพฺยาปาทมิจฺฉาทิจฺฉิวเสน ทฺวจินฺติตฺตํ เอว (วตฺถุ) จินฺเตติ ภาสฺมานปิ มุสฺวาทาทีเกทํ

ทพฺฐาสิตํ เอว (วจนฺ) ภาสติ กโรหฺโตปิ ปาณาติปาตาทิวเสน ทุกฺกฏกมฺมํ เอว กโรติ ฯ เตน อสฺส (พาลสฺส) ทฺวจินฺติตฺตจินฺตนาทีนํ (ทฺวจริตานิ), พาลโ อ.คนพาล ลกฺขณฺยติ ฌายติ เอเตหิ (ลกฺขณฺเหหิ) อิติ (วิคฺคเหน) ‘พาลลกฺขณานํ’ (อิตติ วุจฺจนฺติ จ), พาลสฺส สญฺชานนการณฺโต ‘พาลนํมิตฺตานิ’ (อิตติ วุจฺจนฺติ จ), พาลสฺส จริตฺตปทานฺโต ‘พาลาปทานานํติ จ วุจฺจนฺติ ฯ

ดู ส่วนว่า พาลลกฺขณานํ อ.ลักษณะของคนพาล ท. (ปญฺหฺมฺมิตฺต เวกิตฺตพฺพานํ) ฟังทราบ ทฺวจินฺติตฺตจินฺตนาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งทฺวจริตมีความคิด ซึ่งเรื่องอันคิดชั่วแล้วเป็นต้น ฯ หิ จริชฺชอยู่ พาลโ อ.คนพาล จินฺตยฺนฺโตปิ แม้เมื่อคิด จินฺเตติ ย่อมคิด ทฺวจินฺติตฺ เอว (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอันตนคิดชั่วแล้วนั้นเกี่ยว อภิชฺฌา- พยาบาทมิจฺฉาทิฏฺฐิวเสน ด้วยสามารถแห่งอภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฏฺฐิ, ภาสฺมาโหปี แม้เมื่อกล่าว ภาสติ ย่อมกล่าว ทพฺฐาสิตํ เอว (วจนฺ) ซึ่งคำ อันต กล่าวชั่วแล้วนั้นเกี่ยว มุสฺสาวาทาทิเกทํ อันต่างด้วยวิทฺวจริตมีการกล่าวเท็จเป็นต้น, กโรหฺโตปิ แม้เมื่อกระทำ กโรติ ย่อมกระทำ ทุกฺกฏกมฺมํ เอว ซึ่งกรรมอันตน กระทำชั่วแล้วนั้นเกี่ยว ปาณาติปาตาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งกายทฺวจริตมีการยัง สัตฺวให้ตกล่วงไปเป็นต้น ฯ เตน เพราะเหตุนี้ (ทฺวจริตานิ) อ.ทฺวจริต ท. ทฺวจินฺติต- จินฺตนาทีนํ มีความคิดซึ่งเรื่องที่คิดชั่วแล้วเป็นต้น อสฺส (พาลสฺส) ของคนพาล นั้น (วุจฺจนฺติ) ย่อมถูกเรียก ‘พาลลกฺขณานํ’ อิติ ว่าเป็นลักษณะของคนพาล’ ดังนี้ (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ อิติ ว่า ‘พาลโ อ.คนพาล ลกฺขณฺยติ ย่อมถูกกำหนด ฌายติ คือว่าย่อมถูกรู้ เอเตหิ (ลกฺขณฺเหหิ) ด้วยลักษณะ ท. เหล่านั้น’ อิติ ดังนี้ (จ) ด้วย, (วุจฺจนฺติ) ย่อมถูกเรียก ‘พาลนํมิตฺตานิ’ อิติ ว่าเป็นเครื่องหมายของคนพาล’ ดังนี้ สญฺชานนการณฺโต เพราะเป็นเหตุแห่งการรู้ พาลสฺส ซึ่งคนพาล (จ) ด้วย, วุจฺจนฺติ ย่อมถูกเรียก ‘พาลาปทานานํติ ว่า ‘เป็นความประพฤติน่าชดสหายแห่งคนพาล’ ดังนี้ จริตฺตปทานฺโต เพราะความไม่ชดสหายแห่งความประพฤติ พาลสฺส แห่งคนพาล จ ด้วย ฯ

ส่วนลักษณะของคนพาล บัณฺหิตฺตฟังทราบด้วยสามารถแห่งทฺวจริตมีความคิดเรื่องที่คิดชั่ว เป็นต้น. ความจริง คนพาลแม้เมื่อจะคิด ย่อมคิดแต่เรื่องที่คิดชั่วเท่านั้น ด้วยสามารถ แห่งอภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฏฺฐิ, แม้เมื่อจะกล่าว ก็กล่าวเฉพาะแต่คำที่กล่าวชั่ว เท่านั้น มีมุสฺสาวาทเป็นต้นเป็นประเภท, แม้เมื่อจะทำ ย่อมทำแต่กรรมที่ทำชั่วเท่านั้น

ด้วยสามารถกายทุจริตมีปาณาติบาตเป็นต้น. เพราะฉะนั้น ทุจริตมีคิดเรื่องทีคิดชั่วเป็นต้นของคนพาลนั้น ย่อมถูกเรียกว่าพาลลักษณะ เพราะวิเคราะห์ว่า ‘คนพาล ย่อมถูกกำหนด คือย่อมถูกรู้ ด้วยลักษณะเหล่านั้น’ ดังนี้, ย่อมถูกเรียกว่าพาลนิमित เพราะเป็นเหตุให้รู้คนพาล และย่อมถูกเรียกว่าพาลापทาน เพราะความประพฤติที่ไม่ขาดสายของคนพาล.

.....

เตน วุตตํ อุปริปณฺณาสเก พาลปนฺนทิตฺตสฺส เต เตณิมาณิ ภิกฺขเว พาลสฺส พาลลกฺขณานิ พาลนิमितฺตานิ พาลापทานานิ กตมานิ เตณิ อิทฺ ภิกฺขเว พาลอํ ทุจฺจินฺติตฺตจฺจินฺตํ จ โหติ ทุพฺภาสิตฺตภาสี จ ทุกฺกฏกฺกมฺมการี จาติ ๕

เตน วุตตํ (ภควตา) อุปริปณฺณาสเก พาลปนฺนทิตฺตสฺส เต “เตณิ อิมานิ ภิกฺขเว พาลสฺส พาลลกฺขณานิ พาลนิमितฺตานิ พาลापทานานิ, กตมานิ เตณิ (พาลสฺส) พาลลกฺขณานิ พาลนิमितฺตานิ พาลापทานานิ), อิทฺ (โลก) ภิกฺขเว พาลอํ ทุจฺจินฺติตฺตจฺจินฺตํ จ โหติ ทุพฺภาสิตฺตภาสี จ ทุกฺกฏกฺกมฺมการี จาติ (วจน) ๕

เตน เพราะเหตุนี้ (วจน) อ.พระดำรัส อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. พาลลกฺขณานิ อ.ลักษณะของคนพาล ท. พาลนิमितฺตานิ อ.เครื่องหมายแห่งคนพาล ท. พาลापทานานิ อ.ความประพฤติไม่ขาดสายแห่งคนพาล ท. พาลสฺส ของคนพาล เตณิ สาม อิมานิ เหล่านี้, (พาลลกฺขณานิ) อ.ลักษณะของคนพาล ท. (พาลนิमितฺตานิ) อ.เครื่องหมายแห่งคนพาล ท. (พาลापทานานิ) อ.ความประพฤติไม่ขาดสายแห่งคนพาล ท. (พาลสฺส) ของคนพาล เตณิ สาม กตมานิ เป็นไฉน ? ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. พาลอํ อ.คนพาล อิทฺ (โลก) ในโลกนี้ ทุจฺจินฺติตฺตจฺจินฺตํ จ เป็นผู้คิดซึ่งเรื่องอันคิดชั่วแล้วโดยปกติด้วย ทุพฺภาสิตฺตภาสี จ เป็นผู้กล่าวซึ่งคำอันกล่าวแล้วชั่วโดยปกติด้วย ทุกฺกฏกฺกมฺมการี จ เป็นผู้กระทำให้กรรมอันทำแล้วชั่วโดยปกติด้วย โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตตํ ตรัสไว้แล้ว พาลปนฺนทิตฺตสฺส ในพาลปนฺนทิตฺตสฺส อุปริปณฺณาสเก ในอุปริปณฺณาสกํ ๕

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสพระดำรัสไว้ในพาลปนฺนทิตฺตสฺส อุปริปณฺณาสกํว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พาลลักษณะ พาลนิमित พาลापทาน ของคนพาล

มี ๓ ประการเหล่านี้, ๓ ประการเป็นไฉน ? ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนพาลในโลกนี้ ย่อมคิดแต่เรื่องที่เกิดชั่วโดยปกติ ย่อมพูดแต่เรื่องที่พูดชั่วโดยปกติ ย่อมกระทำแต่เรื่องที่ทำชั่วโดยปกติ”.

.....

[๑๘] ปณฺฑิตา นาม เย เกจิ ปาณาติปาตาเวรมณีนํอาทิสกุสลกมฺมปถสมนฺหาตตาสตุตฺตา ฯ อปิฉ พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธอสีติมหาสาวกา อญฺเฆ จ ตถาคตสาวกา อตีเตสุเนตฺตสตุถาอกิตฺติตาปสาทโย จ ปณฺฑิตาติ เวทิตพฺพา ฯ สพฺเพปิ เต อตฺถเกสุปญฺญาคตฺติยา คมนโต ปณฺฑิตาติ วุจฺจนฺติ ฯ

(เต สพฺเพ) ปณฺฑิตา นาม, เย เกจิ ปาณาติปาตาเวรมณีนํอาทิสกุสลกมฺมปถสมนฺหาตตาสตุตฺตา ฯ อปิฉ (ปณฺฑิตฺเตน) พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธอสีติมหาสาวกา (จ) อญฺเฆ จ ตถาคตสาวกา อตีเต สุเนตฺตสตุถาอกิตฺติตาปสาทโย (ชนา) จ “ปณฺฑิตาติ เวทิตพฺพา ฯ สพฺเพปิ เต (ชนา ปณฺฑิตฺเตน) อตฺถเกสุ ปญฺญาคตฺติยา คมนโต “ปณฺฑิตาติ วุจฺจนฺติ ฯ

สตุตฺตา อ.สัตฺว์ ท. ปาณาติปาตาเวรมณีนํอาทิสกุสลกมฺมปถสมนฺหาตฺตา ผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ มีการงดเว้นจากการยังสัตว์ให้ตกลงไปเป็นต้น เย เกจิ เหล่าใดเหล่าหนึ่ง, (เต สตุตฺตา) อ.สัตฺว์ ท. เหล่านั้น (สพฺเพ) ทั้งปวง ปณฺฑิตา นาม ชื่อว่าบัณฑิต, อปิฉ อีกอย่างหนึ่ง พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธอสีติมหาสาวกา อ.พระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกพุทฺธเจ้า และพระมหาสาวก ๘๐ รูป ท. (จ) ด้วย ตถาคตสาวกา อ.สาวกของพระตถาคต ท. อญฺเฆ เหล่าอื่น จ ด้วย (ชนา) อ.ชน ท. สุเนตฺตสตุถาอกิตฺติตาปสาทโย มีครูชื่อว่าสุเนตร และอกิตฺติตาปสเป็นต้น อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว จ ด้วย (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา ฟังทราบ “ปณฺฑิตาติ ว่า ‘เป็นบัณฑิต’ ดังนี้ ฯ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจนฺติ ย่อมเรียก “ปณฺฑิตาติ ว่า ‘เป็นบัณฑิต’ ดังนี้ คมนโต เพราะดำเนินไป อตฺถเกสุ ในประโยชน์ ท. ปญฺญาคตฺติยา ด้วยการดำเนินไปด้วยปัญญา ฯ

พวกสัตว์ที่ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการมีการงดเว้นจากปาณาติปาตเป็นต้น เหล่าใดเหล่าหนึ่ง, พวกสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด ชื่อว่าบัณฑิต, อีกอย่างหนึ่ง

พระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธรเจ้า และพระมหาสาวก ๘๐ รูป สาวกของพระตถาคต
ทั้งหลาย และพวกชนมีครูสุนทรและอกิตติตบาสเป็นต้นในอดีต ก็พึงทราบว่าเป็น
บัณฑิต. พวกชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด ท่านเรียกว่าเป็นบัณฑิต เพราะดำเนินไปใน
ประโยชน์ทั้งหลาย ด้วยปัญญาคติ.

.....
เตนภูจกถายั ปณฺทหนฺตํตีติ ปณฺทิตตา ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิเกสุ อตฺถเกสุ ฅาณคตฺติยา
คจฺจนฺตํตีติ อธิปฺปาโยติ ฯ

เตน (อภูจกถาจริเยน) อภูจกถายั “(เย ชนา) ปณฺทหนฺตํตีติ (เต ชนา) ปณฺทิตตา, ‘ทิฏฺฐธมฺมิก-
สมฺปรายิเกสุ อตฺถเกสุ ฅาณคตฺติยา คจฺจนฺตํตีติ อธิปฺปาโยติ (วจนํ วุตฺตํ) ฯ”

เตน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ปณฺทหนฺติ
ยอมดำเนินไป, อธิปฺปาโย อ.อธิบาย อิติ ว่า ‘คจฺจนฺติ ย่อมดำเนินไป อตฺถเกสุ
ในประโยชน์ ท. ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิเกสุ อันเป็นไปในธรรมอันสัตว์เห็นแล้วและใน
ภพหน้า ฅาณคตฺติยา ด้วยญาณคติ’ อิติ ดังนี้, อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน
ท. เหล่านั้น ปณฺทิตตา ชื่อว่าบัณฑิต” อิติ ดังนี้ (อภูจกถาจริเยน) อันพระอรธ-
กถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวไว้แล้ว อภูจกถายั ในอรรถกถา ฯ

เพราะฉะนั้น ในอรรถกถา พระอรธกถาจารย์จึงกล่าวไว้ว่า “พวกชนเหล่าใด ย่อม
ดำเนินไป, อธิบายว่า ‘ไปในประโยชน์ทั้งหลายที่เป็นไปในภพนี้และภพหน้า ด้วย
ญาณคติ’ ดังนี้, เพราะเหตุนี้ พวกชนเหล่านั้น จึงชื่อว่าบัณฑิต”

.....
สทฺทหนฺตฺติยมฺปิ ปฺทฺติ คตฺติยํ สุขุเมสุปิ อตฺถเกสุ ปณฺทติ คจฺจติ ทฺกฺขาทินํ ปิพฺพนาทิกํปิ
อากาโร ชานาตํตีติ ปณฺททา ปณฺททาย อิตฺโต คโต ปวตฺตโตติ ปณฺทิตฺโต อถวา สญฺชาตา
ปณฺททา เอตฺตสฺสาติ ปณฺทิตฺโต ปณฺทติ ฅาณคตฺติยา คจฺจติติ ปณฺทิตฺโตติ วุตฺตํ ฯ

(อศฺควสฺวาจริเยน) สทฺทหนฺตฺติยมฺปิ “ปฺทฺติ คตฺติยํ (วตฺตติ), (ยา ปณฺณมา) สุขุเมสุปิ อตฺถเกสุ ปณฺทติ
คจฺจติ ทฺกฺขาทินํ (อริยสจฺจานํ) ปิพฺพนาทิกํปิ อากาโร ชานาตํตีติ (สา ปณฺณมา) ปณฺททา, (โย
ปฺคฺคโล) ปณฺททาย อิตฺโต คโต ปวตฺตโตติ (โส ปฺคฺคโล) ปณฺทิตฺโต, อถวา สญฺชาตา ปณฺททา

เอตสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) อิติ (เอโส ปุคฺคฺโล) ปณฺหิตโต, (โย ปุคฺคฺโล) ปณฺหติ ฌาณคฺติยา
คจฺจตีติ (โส ปุคฺคฺโล) ปณฺหิตโตติ (วจนฺ) วุตฺตํ ๕

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “ปฺหิ อ.ปฺหิชาตุ (วตฺตติ) ย่อมเป็นไป คติยฺ ในอรรถว่าไป,
(ยา ปณฺญา) อ.ปฺญญาโต ปณฺหติ ย่อมดำเนินไป คจฺจติ คือว่าย่อมไป อตฺถสฺ
ในประโยชน์ ท. สุขุเมสุปี แม้อันละเอียด ชานาติ คือว่าย่อมรู้ อากาโร ซึ่งอาการ
ปฺพินาทิกปิ แม้อันมีการบีบคั้นเป็นต้น (อริยสจฺจจวนฺ) แห่งอริยสัจ ท. ทุกฺขาทีนํ มี
ทุกข์เป็นต้น อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ปณฺญา) อ.ปฺญญานัน ปณฺหา ชื่อว่าปณฺหา,
(โย ปุคฺคฺโล) อ.บุคฺคฺลโต อิตฺโต ไปแล้ว คโต คือว่าดำเนินไปแล้ว ปวตฺโต คือว่า
เป็นไปแล้ว ปณฺหาย ด้วยปณฺญาอันชื่อว่าปณฺหา อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคฺโล)
อ.บุคฺคฺลนํ ปณฺหิตโต ชื่อว่าบณฺหิต, อถวา อีกอย่างหนึ่ง ปณฺหา อ.ปฺญญาอันชื่อว่า
บณฺหา สยฺชาตา เกิดพร้อมแล้ว เอตสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคฺคฺลนํ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เอโส ปุคฺคฺโล) อ.บุคฺคฺลนํ ปณฺหิตโต ชื่อว่าบณฺหิต, (โย ปุคฺคฺโล) อ.บุคฺคฺลโต
ปณฺหติ ย่อมดำเนินไป คจฺจติ คือว่าย่อมไป ฌาณคฺติยา ด้วยญาณคฺติ อิติ
เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคฺโล) อ.บุคฺคฺลนํ ปณฺหิตโต ชื่อว่าบณฺหิต” อิติ ดังนี้ (อคฺค-
วฺสาจริเยน) อันพระอัครวงศาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว สทฺทหนฺตियมฺปิ แม้นในคัมภีร์
สัททหนฺตติ ๕

แม้นในสัททหนฺตติปกรณ์ พระอัครวงศาจารย์ก็กล่าวไว้ว่า “ปฺหิชาตุ ย่อมเป็นไปในอรรถ
ว่าไป, ปณฺญาโตย่อมดำเนินไป คือไปในประโยชน์ทั้งหลายที่แม้อันละเอียด ได้แก่รู้
อาการแม้อันมีการบีบคั้นเป็นต้น แห่งอริยสัจมีทุกข์เป็นต้น เพราะเหตุนั้น ปณฺญานัน ชื่อ
ว่าปณฺหา, บุคฺคฺลโต ไป คือดำเนินไป ได้แก่เป็นไป ด้วยปณฺญาอันชื่อว่าปณฺหา เพราะ
เหตุนั้น บุคฺคฺลนํ ชื่อว่าบณฺหิต, อีกอย่างหนึ่ง ปณฺญาชื่อว่าบณฺหา เกิดพร้อมแล้ว แก่
บุคฺคฺลนํ เพราะเหตุนั้น บุคฺคฺลนํ ชื่อว่าบณฺหิต, บุคฺคฺลโต ย่อมดำเนินไป คือย่อมไป
ด้วยญาณคฺติ เพราะเหตุนั้น บุคฺคฺลนํ ชื่อว่าบณฺหิต”.

.....

ปณฺหิตลฺกฺขณานิ ตุ ตีณฺมาณี ภิคฺขเว ปณฺหิตสฺส ปณฺหิตลฺกฺขณานิ ปณฺหิต-
นิมิตฺตานิ ปณฺหิตาปทานานิ กตฺมานิ ตีณิ อิท ภิคฺขเว ปณฺหิตโต สจฺจินฺติจินฺตฺติ

จ โหติ สุภาสิตภาสี จ สุกตกมมการี จาติ เอวํ พาลปณฺหิตสฺสฺเต วุตฺตานํ
 สฺจินฺตติจฺจินฺตนาทึนํ วเสน เวทิตพฺพานิ ๕ สฺจินฺตติจฺจินฺตตีติอาทิ จ มโนสฺจฺริตาทิวเสน
 โยเชตพฺพนฺติ ๕

ปณฺหิตลฺกฺขณานิ ตฺ (ปณฺหิตฺเตน) “ตีณิ อิมานิ ภิกฺขเว ปณฺหิตสฺส ปณฺหิตลฺกฺขณานิ
 ปณฺหิตนิมิตฺตานิ ปณฺหิตาปทานานิ, กตมานิ ตีณิ (ปณฺหิตลฺกฺขณานิ ปณฺหิตนิมิตฺตานิ
 ปณฺหิตาปทานานิ), อึช (โลเก) ภิกฺขเว ปณฺหิตโต สฺจินฺตติจฺจินฺตี จ โหติ สุภาสิตภาสี จ
 สุกตกมมการี จาติ เอวํ พาลปณฺหิตสฺสฺเต (ภควตา) วุตฺตานํ สฺจินฺตติจฺจินฺตนาทึนํ (สฺจฺริตानํ)
 วเสน เวทิตพฺพานิ ๕ (ปณฺหิตฺเตน) “สฺจินฺตติจฺจินฺตตีติอาทิ (วจนํ) จ มโนสฺจฺริตาทิวเสน
 โยเชตพฺพนฺติ ๕

ตฺ ส่วนว่า **ปณฺหิตลฺกฺขณานิ** อ.ลักษณะของบัณฑิต ท. **(ปณฺหิตฺเตน)** อันบัณฑิต
เวทิตพฺพานิ ฟังทราบ **วเสน** ด้วยสามารถ **(สฺจฺริตानํ)** แห่งสุจริต ท. **สฺจินฺตติ-**
จฺจินฺตนาทึนํ มีความคิดซึ่งเรื่องที่ดีดีแล้วเป็นต้น **(ภควตา)** **วุตฺตานํ** อันอันพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว **พาลปณฺหิตสฺสฺเต** ในพาลบัณฑิตสูตร **เอวํ** อย่างนี้ **อิตติ**
 ว่า “**ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **ปณฺหิตลฺกฺขณานิ** อ.ลักษณะของบัณฑิต ท. **ปณฺหิต-**
นิมิตฺตานิ อ.เครื่องหมายแห่งบัณฑิต ท. **ปณฺหิตาปทานานิ** อ.ความประพฤติไม่ขาด
 สายแห่งบัณฑิต ท. **ตีณิ** สาม **อิมานิ** เหล่านี้, **(ปณฺหิตลฺกฺขณานิ)** อ.ลักษณะของ
 บัณฑิต ท. **(ปณฺหิตนิมิตฺตานิ)** อ.เครื่องหมายแห่งบัณฑิต ท. **(ปณฺหิตาปทานานิ)**
 อ.ความประพฤติไม่ขาดสายแห่งบัณฑิต ท. **ตีณิ** สาม **กตมานิ** เป็นไฉน ? **ภิกฺขเว**
 ดูก่อนภิกษุ ท. **ปณฺหิตโต** อ.บัณฑิต **อึช (โลเก)** ในโลกนี้ **สฺจินฺตติจฺจินฺตี** จ เป็นผู้คิด
 ซึ่งเรื่องที่ดีดีแล้วโดยปกติด้วย **สุภาสิตภาสี** จ เป็นผู้กล่าวซึ่งคำอันกล่าวดีแล้วโดย
 ปกติด้วย **สุกตกมมการี** จ เป็นผู้กระทำซึ่งกรรมอันกระทำดีแล้วโดยปกติด้วย **โหติ**
 ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้ ๕ **จ** ก็ **(วจนํ)** อ.คำ **สฺจินฺตติจฺจินฺตตีติอาทิ** ว่า “**สฺจินฺตติจฺจินฺตี**” ดังนี้
 เป็นต้น **(ปณฺหิตฺเตน)** อันบัณฑิต **โยเชตพฺพนํ** ฟังประกอบ **มโนสฺจฺริตาทิวเสน** ด้วย
 สามารถแห่งสุจริตมีมโนสุจริตเป็นต้น **อิตติ** ดังนี้แล ๕

ส่วนลักษณะของบัณฑิต บัณฑิตฟังทราบด้วยสามารถแห่งสุจริตมีคิดแต่เรื่องที่ดี
 ดีเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในพาลบัณฑิตสูตรอย่างนี้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้ง
 หลาย บัณฑิตลักษณะ บัณฑิตนิมิต บัณฑิตาปทาน ๓ ประการเหล่านี้, ๓ ประการ

เป็นไฉน ? ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตในโลกนี้ เป็นผู้คิดแต่เรื่องที่ดีดีโดยปกติ เป็นผู้กล่าวแต่เรื่องที่ดีดีโดยปกติ เป็นผู้กระทำแต่กรรมดีโดยปกติ” ดังนี้ ก็คำว่า “**สุจินฺตจินฺตํ**” ดังนี้เป็นต้น บัณฑิตพึงประกอบด้วยสามารถแห่งสุจริตมีมโนสุจริตเป็นต้น ดังนี้แล.

[๑๙] อปโร นโย ฯ

นโย อ.นัย **อปโร** อื่นอีก ฯ

ยังมีนัยอื่นอีก

“ทิฏฺฐเจ ฐมฺเม จ โย อตุโถ โย จตุโถ สมฺปรายิกโ
 อตุถาภิสมยา ฐโร ปณฺหิตฺตติ ปวฺจจตฺติ

เอวํ โภสฺสสํยุตเต อุกฺโขตฺตสฺสยุตเต วุตฺตตฺตตา เย เทว อตุเถ ปฏฺฐิภนฺติ ตทตฺถปฺ-
 ปฏฺฐิลากาย ปฏฺฐิปชฺชุนฺติ เต ปณฺหิตา นาม ฯ

(วจนฺตฺส ภควตา)

“ทิฏฐเจ ฐมฺเม จ โย อตุโถ โย จ อตุโถ สมฺปรายิก (สนฺติ),
 (เตสุ ทิฏฐฐมฺมสมฺปรายิกेषฺ) อตุถาภิสมยา ฐโร (ปุกฺคเลน) ‘ปณฺหิตฺตติ ปวฺจจตฺติ

เอวํ โภสฺสสํยุตเต อุกฺโขตฺตสฺสยุตเต วุตฺตตฺตตา ये (ชนา) เทว อตุเถ ปฏฺฐิภนฺติ ตทตฺถปฺ-
 ปฏฺฐิลากาย ปฏฺฐิปชฺชุนฺติ, เต (ชนา) ปณฺหิตา นาม ฯ

เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด **ปฏฺฐิภนฺติ** ย่อมได้เฉพาะ **อตุเถ** ซึ่งประโยชน์ ท. **เทว**
 ๒ **ปฏฺฐิปชฺชุนฺติ** คือว่าย่อมปฏิบัติ **ตทตฺถปฺปฏฺฐิลากาย** เพื่ออันได้เฉพาะซึ่งประโยชน์
 ทั้ง ๒ นั้น, **เต (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่านั้น **ปณฺหิตา นาม** ชื่อว่าบัณฑิต (วจนฺตฺส
 ภควตา) **วุตฺตตฺตตา** เพราะความที่ แห่งพระดำรัส เป็นพระดำรัส อันพระผู้มีพระภาค
 เจ้า ตรัสไว้แล้ว **อุกฺโขตฺตสฺสยุตเต** ในอุกฺโขตฺตสฺสยุตฺต **โภสฺสสํยุตเต** ในโภสฺสสํยุต **เอวํ**

อย่างนี้ **อิตี** ว่า

“โย **อดุโธ** อ.ประโยชน์ใด **ธมฺเม** ในธรรม **ทิกฺขุเจ** อันสัตว์
เห็นแล้ว **จ** ด้วย, โย **อดุโธ** อ.ประโยชน์ใด **สมุปรายิก** อัน
เป็นไปในภพหน้า **จ** ด้วย (**สนฺติ**) มีอยู่, **ธีโร** อ.นักปราชญ์
(**ปุคฺคเลน**) อันบุคคล **ปฺวฺจฺจติ** ย่อมเรียก “**ปณฺทิตฺติ**” ว่า
‘เป็นบัณฑิต’ ดังนี้ **อดุถาภิสฺมยา** เพราะการรู้อย่างซึ่งประโยชน์
(**เตสุ ทิกฺขุธมฺมสมุปรายิกेषु**) ในธรรมอันสัตว์เห็นแล้วและ
อันเป็นไปในภพหน้า **ท. เหล่านั้น**” **อิตี** ดังนี้ ๕

พวกชนเหล่าใดย่อมได้ประโยชน์ ๒ อย่าง คือย่อมปฏิบัติเพื่ออันได้ประโยชน์ ๒ อย่าง
นั้น, พวกชนเหล่านั้น ชื่อว่าบัณฑิต เพราะพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้
ในอุโกธัตถสูตร โกสลสังยุต อย่างนี้ว่า

“ประโยชน์ใด ในภพนี้และภพหน้า มีอยู่ **ธีรชน**ท่านเรียกว่า
‘บัณฑิต’ เพราะรู้ประโยชน์ในภพนี้และภพหน้าเหล่านั้น”.

เย **เทว** **อดุเถ** **ฉินฺทฺหนฺติ** **เทว** **อนฺตฺเถ** **อาทียฺหนฺติ** **เต** **พาลา** **นาม** ๕ **เต** **หิ** **เทว**
อนฺตฺเถ **ลฺนฺตีติ** **พาลา** **เทว** **อดุเถ** **ลฺนฺหนฺตีติ** **พาลาติ** **จ** **วฺจฺจฺหนฺติ** ๕ **ทฺวิสทฺทฺอุปฺโท**
ลา **อาทาเนติ** **ภฺวาทิกณฺโณ** **ลฺ** **เจทเนติ** **กียาทิกณฺโณ** ๕

เย (ชนา) **เทว** **อดุเถ** **ฉินฺทฺหนฺติ** **เทว** **อนฺตฺเถ** **อาทียฺหนฺติ**, **เต** (ชนา) **พาลา** **นาม** ๕ **เต** (ชนา) **หิ**
‘(ชนา) **เทว** **อนฺตฺเถ** **ลฺนฺตีติ** (วิคฺคเหเน) ‘พาลา’ (อิตี **จ** **วฺจฺจฺหนฺติ**), ‘(ชนา) **เทว** **อดุเถ** **ลฺนฺหนฺตีติ**
(วิคฺคเหเน) ‘พาลาติ **จ** **วฺจฺจฺหนฺติ** ๕ **ทฺวิสทฺทฺอุปฺโท** **ลา** **อาทาเน** (วตฺตเต)’ **อิตี** (‘ลฺนฺตีติ
กิริยาปท) **ภฺวาทิกณฺโณ** (โหติ), (ทฺวิสทฺทฺอุปฺโท) **ลฺ** **เจทเน** (วตฺตเต) **อิตี** (‘ลฺนฺหนฺตีติ **กิริยาปท)**
กียาทิกณฺโณ (โหติ) ๕

เย (ชนา) อ.ชน **ท. เหล่าใด** **ฉินฺทฺหนฺติ** ย่อมตัด **อดุเถ** ซึ่งประโยชน์ **ท. เทว** ๒
อาทียฺหนฺติ ย่อมถือเอา **อนฺตฺเถ** ซึ่งสิ่งอันมิใช่ประโยชน์ **ท. เทว** ๒, **เต** (ชนา) อ.ชน
ท. เหล่านั้น **พาลา** **นาม** ชื่อว่าพาล ๕ **หิ** **จริงอยู่** **เต** (ชนา) อ.ชน **ท. เหล่านั้น**

(วุจจนฺต) ย่อมถูกเรียก “พาลา” อิติ ว่า ‘พาล’ ดังนี้ (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. ลนฺตฺติ ย่อมถือเอา อนตฺเต ซึ่งสิ่งอันมิใช่ประโยชน์ ท. เทว ๒” อิติ ดังนี้ (จ) ด้วย, วุจจนฺตฺติ ย่อมถูกเรียก “พาลา”ติ ว่า ‘พาล’ ดังนี้ (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. ลนฺตฺติ ย่อมตัด อตฺเต ซึ่งประโยชน์ ท. เทว ๒” อิติ ดังนี้ จ ด้วย ๙ ลา อ.ลาธาตุ ทฺวิสทฺทูปฺโท อันมีทิวศัพท์เป็นบทถูกสวด ไกล้ธาตุ (วตฺตเต) ย่อมเป็นไป อาทาเน ในการถือเอา อิติ เพราะเหตุ นั้น (“ลนฺตฺติ กิริยาปทฺ) อ.กิริยาบทว่า “ลนฺตฺติ” ดังนี้ ฎฺวาทิกณฺโถ เป็นธาตุอันประกอบในหมู่แห่ง ธาตุมีภูธาตุเป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น, ลุ อ.ลฺธาตุ (ทฺวิสทฺทูปฺโท) อันมีทิวศัพท์เป็น บทอันถูกสวดไกล้ธาตุ (วตฺตเต) ย่อมเป็นไป เจทเน ในการตัด อิติ เพราะเหตุ นั้น (กิริยาปทฺ) อ.กิริยาบท “ลนฺตฺติติ ว่า “ลนฺตฺติ” ดังนี้ กิยาทิกณฺโถ เป็นธาตุ อันประกอบในหมู่ธาตุมีภูธาตุเป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น ๙

พวกชนเหล่าใด ย่อมตัดประโยชน์ ๒ อย่าง ย่อมถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ๒ อย่าง, พวกชนเหล่านั้น ชื่อว่าพาล. จริงอยู่ พวกชนเหล่านั้น ย่อมถูกเรียกว่าพาล เพราะวิเคราะห์ว่า “ถือเอาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ๒ อย่าง” และย่อมถูกเรียกว่าพาล เพราะวิเคราะห์ว่า “ตัดประโยชน์ ๒ อย่าง”. ลาธาตุที่มีทิวศัพท์เป็นสัททูปฺทหะ ย่อม เป็นไปในอรรถว่าการถือเอา ฉะนั้น กิริยาบทว่า “ลนฺตฺติ” จึงเป็นฎฺวาทิกณฺโถธาตุ, ลฺธาตุ ที่มีทิวศัพท์เป็นสัททูปฺทหะ ย่อมเป็นไปในอรรถว่าตัด ฉะนั้น กิริยาบทว่า “ลนฺตฺติ” จึง เป็นกิริยาทิกณฺโถธาตุ.

[๒๐] ตตฺถ ปณฺทิตาว เสวิตพฺพา น พาลา ปฺตุติมจฺจนฺตฺติสา หิ พาลา ปฺตุติมจฺจนฺตฺตสทฺติโส ตํเสวโก วิญฺญฺนํ ฉทฺทฺทนียตํ ชิกฺขจฺจนฺตฺตมฺจ ปตฺโต ๙ ตครมาลาทิกนฺธภณฺตฺตสทฺติสา ปณฺทิตา ตครมาลาทิกนฺธภณฺตฺตปฺลิเวจฺนปตฺตสทฺติโส ตํเสวโก วิญฺญฺนํ ภาวนียตํ มนฺุญญตฺตมฺจ ปตฺโต ๙ โย หิ ยํ เสวติ โส ตํคตฺติโกว ๙ อิมสฺส ปนตฺตสฺส ที่ปนตฺตํ สฺวโปตกาทิวตฺถุ กเถตพฺพิ ๙

ตตฺถ (พาลปณฺทิตเตสฺ) ปณฺทิตาว (ปฺคฺคเลน) เสวิตพฺพา, น พาลา (ปฺคฺคเลน เสวิตพฺพา), ปฺตุติมจฺจนฺตฺติสา (โหนฺติ) หิ พาลา, ปฺตุติมจฺจนฺตฺตสทฺติโส (โหนฺติ) ตํเสวโก (ปฺคฺคโล), (โส ตํเสวโก ปฺคฺคโล ปฺคฺคลสฺส) วิญฺญฺนํ ฉทฺทฺทนียตํ (จ ปฺคฺคลสฺส วิญฺญฺนํ) ชิกฺขจฺจนฺตฺตมฺจ ปตฺโต ๙

ตครมาลาทิกนุภณทสทิสสา (โหนติ) ปณทิตา, ตครมาลาทิกนุภณทปลิเวจนปตตสทิสโส (โหติ) ตเสวโก (ปุคฺคโล), (โส ตเสวโก ปุคฺคโล ปุคฺคลสฺส) วิญญูณ ภาวนียตํ (จ ปุคฺคลสฺส วิญญูณ) มนุญตํ จ ปตฺโต ๗ โย (ปุคฺคโล) หิ ยํ (ปุคฺคลํ) เสวติ, โส (ปุคฺคโล) ตคฺติโกว (โหติ) ๗ (ปณฺทิตฺเตน) อิมสฺส ปน อตฺถสฺส ทีปนตฺถํ สุวโปตกาทิวตฺถุ กเถตพฺพํ ๗

ตตฺถ (พาลปณฺทิตฺเตสุ) ปณฺทิตาว อ.- ในคนพาลและบัณฑิต ท. เหล่านั้นหนา - บัณฑิต ท. นั้นเทียว (ปุคฺคเลน) อันบุคคล เสวิตพฺพา พึงเสพ, พาลา อ.คนพาล ท. (ปุคฺคเลน) อันบุคคล น เสวิตพฺพา ไม่พึงเสพ, หิ เพราะวา พาลา อ.คนพาล ท. **ปุตฺติมจฺจนทิสสา** เป็นเช่นกับด้วยปลาเนา (โหนติ) ย่อมเป็น, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล **ตเสวโก** ผู้เสพซึ่งคนพาลนั้น **ปุตฺติมจฺจนทฺปตฺตสทิสโส** เป็นเช่นกับด้วยใบไม้อันเป็นเครื่องผูกซึ่งปลาเนา (โหติ) ย่อมเป็น, (โส ตเสวโก ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้เสพซึ่งคนพาลนั้นนั้น **ปตฺโต** ถึงแล้ว (ปุคฺคลสฺส) วิญญูณ ฅทฺทนียตํ (จ) ซึ่งความที่- แห่งบุคคล -เป็นผู้ อันวิญญูชน ท. พึงทิงด้วย (ปุคฺคลสฺส วิญญูณ) **ชิตฺตุจฺจนียตํ** จ ซึ่งความเป็น- แห่งบุคคล -เป็นผู้ อันวิญญูชน ท. พึงรังเกียจด้วย ๗ **ปณฺทิตา** อ.บัณฑิต ท. **ตครมาลาทิกนุภณทสทิสสา** เป็นเช่นกับด้วยสิ่งของแห่งของหอมมีกฤษณาและพวงมาลัยเป็นต้น (โหนติ) ย่อมเป็น, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล **ตเสวโก** ผู้เสพซึ่งบัณฑิตนั้น **ตครมาลาทิกนุภณทปลิเวจนปตฺตสทิสโส** เป็นเช่นกับด้วยใบไม้เป็นเครื่องพันซึ่งสิ่งของแห่งของหอมมีกฤษณาและพวงมาลัยเป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (**ตเสวโก**) ผู้เสพซึ่งบัณฑิตนั้น (โส) นั้น **ปตฺโต** ถึงแล้ว (ปุคฺคลสฺส วิญญูณ ภาวนียตํ (จ) ซึ่งความที่- แห่งบุคคล -เป็นผู้ อันวิญญูชน ท. พึงสรรเสริญด้วย (ปุคฺคลสฺส วิญญูณ) **มนุญตํ** จ ซึ่งความที่- แห่งบุคคล -เป็นผู้ ฟูใจ แห่งวิญญูชน ท. ด้วย ๗ **หิ** ก็ **โย (ปุคฺคโล)** อ.บุคคลใด **เสวติ** ย่อมเสพ **ยํ (ปุคฺคลํ)** ซึ่งบุคคลใด, **โส (ปุคฺคโล)** อ.บุคคลนั้น **ตคฺติโกว** เป็นผู้มีบุคคลนั้นเป็นคติเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ๗ **ปน** ก็ **สุวโปตกาทิวตฺถุ** อ.เรื่องมีนแก้วตัวลูกน้อยเป็นต้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต **กเถตพฺพํ** พึงกล่าว **ทีปนตฺถํ** เพื่ออันแสดง **อิมสฺส อตฺถสฺส** ซึ่งเนื้อความนี้ ๗

บรรดาคนพาลและบัณฑิตเหล่านั้น พวกบัณฑิตเท่านั้น ควรคบ, พวกคนพาล ไม่ควรคบ, เพราะวา พวกคนพาล เป็นเช่นกับปลาเนา, บุคคลผู้คบคนพาลนั้น ก็เป็น

เช่นกับใบไม้ที่ห่อปลาเน่า และถึงความเป็นผู้ที่วิญญูชนทั้งหลายฟังทั้งและรังเกียจ. พวกบัณฑิต เป็นเช่นกับสิ่งของที่เป็นของหอมมีกฤษณาและพวงมาลัยเป็นต้น, ผู้คบบัณฑิตนั้น ก็เป็นเช่นกับใบไม้ที่ใช้ห่อสิ่งของที่เป็นของหอมมีกฤษณาและพวงมาลัยเป็นต้น, ถึงความเป็นผู้ที่วิญญูชนทั้งหลายฟังสรรเสริญและชื่นชม. ก็ผู้ใดคบบุคคลใดผู้นั้นก็มีบุคคลนั้นเป็นคตินั้นแหละ. ก็เรื่องลูกนกแก้วเป็นต้น บัณฑิตฟังกล่าวเพื่อจะแสดงเนื้อความนี้.

๑. สุวาทถุ

[๒๑] อตีเต กิร สาธุปพฺพเต สิมฺพลีวเน เทว ภาตโร สุวโปตกา อหะสุ ๗ ปพฺพตสฺส ปน อปริวาเต ปณฺจโจรสตนิวาโส คาโม อโหสิ, อโรวาเต ปณฺจอิสฺสตนิวาโส อสฺสโม ๗ สุวโปตกาณิ ปกฺขานิกฺขมณกาเล วาตมณฺฑลิกา อุทฺปาติ ๗ เต ตาย ปทฺฐา วิสุํ ปตีสฺสุ ๗ ตตฺถเอโก โจรคามเก อวฺรุตฺตเร ปตฺติตฺวา ตตฺถ ปตฺติตฺตฺตา “สตฺติคฺคฺมโปติ โจรเหติ กตนาโม เตสมนฺตเร วฑฺฒิ ๗ เอโก อสฺสเม วาลุกาตเล ปุพฺพนฺตเร ปตฺติตฺวา ตตฺถ ปตฺติตฺตฺตา “ปุพฺพโกติ อีสฺสิหิ กตนาโม เตสมนฺตเร วฑฺฒิ ๗ ตทา อุตฺตร- ปญฺจาลนคเร ปณฺจาลอ นาม ราชา สพฺพาลงการภูสิโต รถมภฺริหิตฺวา มิคฺวชาย วนํ คนฺตฺวา “ยสฺส ปสฺเสน มิโค ปลายติ, ตสฺเสว คีวาติ วตฺวา ธธา โอรุยฺห ปฏฺิจฺจนฺนฺจฺจาเน ฐนฺมาทาย อฏฺุจาสิ ๗ อเถโก เอณิมิโค มนฺุสฺเสหิ วนคฺคฺมเพสุ โปถฺยมาเนสุ อฏฺุจาย คมณมคฺคํ โอลเณนฺโต รณฺโณ จิตฺฏฺุจฺจานสฺเสว วิวิตตตํ ทิสฺวา ตทภฺมิชฺช ปกฺขนฺหิตฺวา ปลายิ ๗ มนฺุสฺสา รณฺเณ สทฺธิ เกฬิ กเรฺสุ ๗ โส “อิทานิ ตํ คเสฺสสามิตฺติ รถมารุยฺห เวเคน มิคํ อณฺุพนฺธิ ๗ ตํ ปุริสา อณฺุพนฺธิตฺุ นาสกฺขีสุ ๗ ราชา สารถฺทิทฺุโย มิคํ อทิสฺวา นิวตฺุโต โจรคามสมิเป รณฺเณยาย กนฺุทฺราย นหายิตฺวา จ ปิวิตฺวา จ รุกฺขจฺจายาย นิปชฺชิ ๗

กิร ได้ยินว่า อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว สุวโปตกา อ.นกแก้วตัวลูกน้อย ท. ภาตโร ผู้เป็นพี่น้องกัน เทว สองตัว สิมพลีวเน ในป่าจ้าว สาธุปพฺพเต ไกล ไหล่แห่งภูเขา อหะสุ ได้มีแล้ว ๗ ปน ก็ คาโม อ.หมู่บ้าน ปณฺจโจรสตนิวาโส อันเป็นที่อยู่แห่งร้อยแห่งโจรห้า อโหสิ ได้มีแล้ว อปริวาเต ในด้านเหนือแห่งลม

ปพฺพตสฺส แห่งภูเขา, **อสุสโม** อ.อาศรม **ปญฺจอิสฺสตนิวาโส** อันเป็นที่อยู่แห่งร้อยแห่งฤๅษีห้า (**อโหสิ**) ได้มีแล้ว **อโรวาเต** ในด้านใต้แห่งลม (**ปพฺพตสฺส**) แห่งภูเขา ฯ
วาทมณฺฑลิกา อ.ลมหัวด้วน **อุทฺปาที** ได้เกิดขึ้นแล้ว **ปฏฺขานิกฺขมณฺกาล** ในกาลเป็นที่ไม่ออกแห่งชนปีก **สุวโปตกา** แห่งนกแก้วตัวลูกน้อย ท. ฯ **เต (สุวโปตกา)** อ.นกแก้วตัวลูกน้อย ท. เหล่านั้น **ตาย (วาทมณฺฑลิกาย)** **ปทฺฐา** ตัวอันลมหัวด้วนนั้น พัดแล้ว **ปตฺติสุ** ตกไปแล้ว **วิสุ** แยกกัน ฯ **ตตฺถ (สุวโปตเกสุ)** **เอโก (สุวโปตโก)** อ.- ในนกแก้วตัวลูกน้อย ท. เหล่านั้นหนา -นกแก้วตัวลูกน้อย ตัวหนึ่ง **ปตฺติวาท** ตกไปแล้ว **อาวฺรุณฺหฺตเร** ในระหว่างแห่งอาวฺรุ **โจรคามเก** ในหมู่บ้านของโจร **โจเรทิกตนาโม** ตัวมีชื่อ- อันโจร ท. -กระทำแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**สตฺตติคฺคฺมุโป** อ.นกชื่อว่าสตฺตติคฺคฺมุพะ” **อิตฺติ** ดังนี้ **ตตฺถ (อาวฺรุณฺหฺตเร ตสฺส สุวโปตกสฺส)** **ปตฺติตตฺตา** เพราะความที่- แห่งนกแก้วตัวลูกน้อยนั้น -เป็นสัตว์ตกไปแล้ว ในระหว่างแห่งอาวฺรุณฺหฺตเรนั้น **วทฺถิ** เต็บโตแล้ว **อนฺหฺตเร** ในระหว่าง **เตสฺ (โจราน)** แห่งโจร ท. เหล่านั้น ฯ **เอโก (สุวโปตโก)** อ.นกแก้วตัวลูกน้อย ตัวหนึ่ง **ปตฺติวาท** ตกไปแล้ว **ปฺปฺพมฺหฺตเร** ในระหว่างแห่งดอกไม้ **วาลูกาตเล** บนพื้นแห่งทราย **อสุสเม** ใกล้อาศรม **อิสฺสิทฺติ** **กตนาโม** ตัวมีชื่อ- อันฤๅษี ท. -กระทำแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**ปฺปฺพมฺโก** อ.นกชื่อว่าปฺปฺพมฺกะ” **อิตฺติ** ดังนี้ **ตตฺถ (ปฺปฺพมฺหฺตเร ตสฺส สุวโปตกสฺส ปตฺติตตฺตา)** เพราะความที่- แห่งนกแก้วตัวลูกน้อยนั้น เป็นสัตว์ตกไปแล้ว ในระหว่างแห่งดอกไม้มันั้น **วทฺถิ** เต็บโตแล้ว **อนฺหฺตเร** ในระหว่าง **เตสฺ (อิสฺสิ)** แห่งฤๅษี ท. เหล่านั้น ฯ **ตทา** ในกาลนั้น **ราชา** อ.พระราชา **ปญฺจาโล** **นาม** พระนามว่าปัญจาละ **อฺตุตฺตรปญฺจาลนฺคร** ในพระนครชื่อว่าอฺตุตฺตรปัญจาละ **สพฺพพาลงฺการภูสิโต** ผู้ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง **อภฺิรฺหิตฺวา** เสด็จขึ้นแล้ว **รถํ** สู่ราชรถ **คณฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **วณฺ** สู่ป่า **มิควธา** เพื่ออันฆ่าซึ่งเนื้อ **วตฺวา** ตรีศแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**มิโค** อ.เนื้อ **ปฺลายติ** ย่อมหนีไป **ปฺสฺเสน** โดยข้าง **ยสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส)** ของบุคคลใด, **คิฺวา** อ.สินไหม **(โหตุ)** จะมี **ตสฺส** **เอว (ปฺคฺคฺลสฺส)** แก่บุคคลนั้นนั่นเทียว” **อิตฺติ** ดังนี้ **โอรุยฺห** เสด็จลงแล้ว **รธา** จากราชรถ **อาทาย** **อฏฺฐาสิ** ได้ประทับยืนถือเอาแล้ว **ธนฺ** ซึ่งธนู **ปฏฺิจฺจนฺหฺนฺจฺจาเน** ในที่เป็นที่ปักปิดแล้ว ฯ **อถ** ครั้งนั้น **เอโก** **เอณฺนิมิโค** อ.เนื้อทราย ตัวหนึ่ง, **วณฺคฺมุเพสุ** ครั้นเมื่อกอไม้ในป่า ท. **มณฺุสฺเสหิ** อันมนุษย์ ท. **โปถฺยมาเนสุ** ฟาดอยู่, **อฏฺฐาย** ลุกขึ้นแล้ว **โโอลเกนฺโต** แลดูอยู่ **คมนมคฺค** ซึ่งหนทางเป็นที่ไป **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **รณฺโย** **จิตฺฏฺจฺานสุเสว** **วิวิทฺตต** ซึ่งความ

ที่- แห่งที่เป็นที่ประทับยืน ของพระราชานั้นเทียว -เป็นที่สงัดแล้ว ตทกมิชฺโช ผู้มีหน้า
 เฉพาะต่อที่นั้น ปกขนุกิตฺวา วิ่งไปแล้ว ปลายิ หนีไปแล้ว ฯ มนุสฺสา อ.มนุสฺย ท.
 กรีสุ กระทำแล้ว เกฬี ซึ่งการเยาะเย้ย สทฺธิ กับ รณฺญา ด้วยพระราชฯ โส (ราชา)
 อ.พระราชานั้น (จิหฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา คหฺเสสฺสามิ จักจับ
 ตํ (มิก) ซึ่งเนื่อนั้น อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ อารุยฺห เสด็จขึ้นแล้ว รถิ สู่ราชรถ
 อนุพนฺธิ ติดตามแล้ว มิก ซึ่งเนื้อ เวเคน โดยเร็ว ฯ ปุริสา อ.บุรุษ ท. น อสฺกขีสุ
 ไม่ได้ आजแล้ว อนุพนฺธิตุํ เพื่ออันติดตาม ตํ (ราชาน) ซึ่งพระราชานั้น ฯ ราชา
 อ.พระราชฯ สารถิตุติโย ทรงมีนายสารถิเป็นที่สอง อทิสฺวา ไม่ทอดพระเนตรแล้ว
 มิก ซึ่งเนื้อ นิวตฺโต เสด็จกลับแล้ว นหายิตฺวา จ ทรงสนานแล้วด้วย ปิวิตฺวา จ
 ทรงดื่มแล้วด้วย กนฺทราย ที่ชอกเขา รณฺณียาย อันอันบุคคลพึงยินดี โจรคาม-
 สมิเป ในที่ใกล้แห่งหมู่บ้านของโจร นิปชฺชิ บรรทมแล้ว รุกฺขจฺฉายาย ที่ร่มเงาของ
 ต้นไม้ ฯ

ดังได้สดับมา ในอดีตกาล มีลูกนกแก้ว ๒ ตัวพี่น้อง ที่ป่าจิว ใกล้ไหลเขา. ก็ที่ด้าน
 เหนือลมของภูเขา ได้มีหมู่บ้านซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกโจร ๕๐๐ คน, ที่ด้านใต้ลม ได้มี
 อาศรมซึ่งเป็นที่อยู่ของฤๅษี ๕๐๐ ท่าน. ในคราวที่ขนปีกของลูกนกแก้วยังไม่ออก ได้
 เกิดลมหัวด้วน (ลมบ้าหมู). ลูกนกเหล่านั้น ถูกลมพัดไปตกตัวละแห่ง. บรรดาลูก
 นกสองตัวนั้น ตัวหนึ่งตกในระหว่างอาวฺฐในหมู่บ้านของโจร พวกโจรจึงตั้งชื่อให้ว่า
 “สัตติคฺคุมพะ” เพราะเหตุที่ตกในระหว่างอาวฺฐนั้น เติบโตแล้วท่ามกลางพวกโจรเหล่านั้น.
 อีกตัวหนึ่ง ตกในระหว่างดอกไม้ บนพื้นทราย ใกล้อาศรม พวกฤๅษีจึงตั้งชื่อให้
 ว่า “ปุปผกะ” เพราะเหตุที่ตกในระหว่างดอกไม้ นั้น เติบโตท่ามกลางพวกฤๅษีเหล่านั้น.
 คราวนั้น พระราชาพระนามว่าปัญฺจาละ ในพระนครชื่อว่าอุตฺตรปัญฺจาละ ทรงประดับ
 ด้วยเครื่องประดับทุกอย่าง เสด็จขึ้นสู่ราชรถ เสด็จเข้าป่าเพื่อจะฆ่าเนื้อ ตรัสว่า “เนื้อ
 หนีไปทางผู้ใด, ผู้นั้น ต้องถูกปรับ” ดังนี้ แล้วเสด็จลงจากราชรถ ได้ประทับยืนถือธนู
 ในที่ปกปิด. ที่นั้น เนื้อทรายตัวหนึ่ง เมื่อพวกมนุษย์พากันฟาดดอกไม้ในป่าอยู่ ก็ได้ลุก
 ขึ้นมองดูทางไป เห็นว่าที่ที่พระราชฯประทับยืนอยู่เท่านั้นว่าง หันหน้ามุ่งตรงนั้น วิ่ง
 ออกไป หนีไปแล้ว. พวกมนุษย์พากันเยาะเย้ยกับพระราชฯ. พระราชฯนั้นทรงดำริ
 ว่า “เราจักจับเนื้อนั้นในบัดนี้” แล้วเสด็จขึ้นสู่ราชรถ เสด็จติดตามเนื้อนั้นไปโดยเร็ว.
 พวกราชบุรุษไม่สามารถที่จะติดตามพระราชฯนั้นได้. พระราชฯทรงมีนายสารถิเป็น

คนที่ ๒ ไม่พบเนื้อ จึงเสด็จกลับ ทรงสนานและเสวยน้ำที่ลำธารอันนารีนรมย์ ใกล้หมู่บ้านโจร แล้วบรรทมไ้ร่มเงาไม้.

.....

ตทา สพเพ โจรา อรณฺณเมว ปวิฏฺฐา ๕ อนุโตคาเม เอเกน ภตฺตการเกน สหฺฐี สตฺตติคฺมุโพ โอิหิย ๕ สตฺตติคฺมุโพ คามโต นิกฺขมิตฺวา ตถานิปนฺนํ ราชานํ ทิสฺวา คามํ ปวิสิตฺวา “ราชานํ มาเรตฺวา วตฺถาภรณานิสุส คเหตุวา นํ ปาเท คเหตุวา กขุตฺติตฺวา เอกมฺนฺเต สาขาทิ ปฏฺิจฺฉาเทสฺสามาติ ภตฺตการเกน สหฺฐี มนุสฺสภาสาย กเถสิ ๕ ราชา ปพฺขุตฺติตฺวา ตํ กถํ สุตฺวา “สปรปฏฺิจฺฉายมิตํ จานฺนฺติ ภีโต รถมารุยฺห ตโต ปลายิตฺวา อีสึนฺมสฺสมํ ปตฺโต ๕

ตทา ในกาลนั้น โจรา อ.โจร ท. **สพเพ** ทั้งปวง **ปวิฏฐา** เข้าไปแล้ว **อรณณ** เหว สู่ป่านั้นเที่ยว ๕ **สตตติคฺมุโพ** อ.นกชื่อว่าสัตตติคฺมุพะ **สหฺฐี** กับ **ภตฺตการเกน** ด้วยบุคคลผู้กระทำซึ่งภัต **เอเกน** คนหนึ่ง **โอหิย** ล้าลงแล้ว **อนุโตคาเม** ในภายในแห่งหมู่บ้าน ๕ **สตตติคฺมุโพ** อ.นกชื่อว่าสัตตติคฺมุพะ **นิกฺขมิตฺวา** ออกไปแล้ว **คามโต** จากหมู่บ้าน **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ราชานํ** ซึ่งพระราชา **ตถานิปนฺนํ** ผู้บรรทมแล้วเหมือนอย่างนั้น **ปวิสิตฺวา** เข้าไปแล้ว **คามํ** สู่หมู่บ้าน **กเถสิ** กล่าวแล้ว **มนุสฺสภาสาย** ด้วยภาษาของมนุษย์ **สหฺฐี** กับ **ภตฺตการเกน** ด้วยบุคคลผู้กระทำซึ่งภัต **อิติ** ว่า “(มย) อ.เรา ท. **ราชานํ** ยังพระราชา **มาเรตฺวา** ให้สวรรคตแล้ว **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **วตฺถาภรณานิ** ซึ่งผ้าและเครื่องประดับ ท. **อสุส (รณฺโณ)** ของพระราชานั้น **คเหตุวา** จับแล้ว **นํ (ราชานํ)** ซึ่งพระราชานั้น **ปาเท** ที่เท้า **กขุตฺติตฺวา** คร่ำมาแล้ว **ปฏฺิจฺฉาเทสฺสาม** จักปกปิด **สาขาทิ** ด้วยกิ่งไม้ ท. **เอกมฺนฺเต** ในที่สุดส่วนข้างหนึ่ง” **อิติ** ดังนี้ ๕ **ราชา** อ.พระราชา **ปพฺขุตฺติตฺวา** ทรงตื่นแล้ว **สุตฺวา** ทรงสดับแล้ว **ตํ กถํ** ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น **ภีโต** ทรงหวาดผวาลแล้ว **อิติ** ว่า “**อิทํ จานํ** อ.ที่นี้ **สปรปฏฺิจฺฉาย** เป็นที่ไปกับด้วยภัยเฉพาะ **(โหติ)** ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ **อารุยฺห** เสด็จขึ้นแล้ว **รถํ** สู่ราชรถ **ปลายิตฺวา** เสด็จหนีไปแล้ว **ตโต (จานฺโต)** จากที่นั้น **ปตฺโต** เสด็จถึงแล้ว **อสุสมํ** ซึ่งอาศรม **อิสึนํ** ของฤๅษี ท. ๕

ในคราวนั้น พวกโจรทั้งหมดพากันเข้าป่าไป. นกสัตตติคฺมุพะกับพ่อครัวอีกหนึ่งคนที่

เหลืออยู่ภายในหมู่บ้าน. นกสัตตาคุมพะบินออกไปจากหมู่บ้าน พบพระราชผู้บรรทม อยู่อย่างนั้น จึงเข้าไปยังหมู่บ้าน แล้วพูดด้วยภาษามนุษย์กับพ่อครัวว่า “พวกเราช่วย กันฆ่าพระราชให้ตาย ถือเอาผ้าและเครื่องประดับของเขา แล้วจับพระราชานั่นที่เท้า ดึงลากมา แล้วใช้กิ่งไม้ปกปิดไว้ ณ ที่แห่งหนึ่ง”. พระราชาทรงตื่นบรรทม สดับคำ กล่าวนั้น ทรงหวาดผวาว่า “ที่นี่ มีภัย” จึงเสด็จขึ้นราชรถ เสด็จหนีไปจากสถานที่แห่ง นั้น เสด็จถึงอาศรมของเหล่าฤๅษี.

.....
ดทา อิสโย ผลาผลตถาย คตา ปุप्फโกว อสฺสเม อจฺฉิ ๗ โส ราชานํ ทิสฺวา

[๒๒] สุวาคตฺตุนฺเต มหาราช อโถ เต อทฺุรคตฺตุนฺตยาทินา ปฏฺิสณฺจาร-
มกาสิ ๗ ราชา ตสฺส ปฏฺิสณฺจารเ ปสฺสีทิตฺวา

ภทฺทโก วตายํ ปกฺขี ทฺุวิโซ ปรมฺชมิโก
อเถโส อิตโร ปกฺขี สุโว ลุทฺททานิ ภาสตีติ

ปุप्फกํ ปสฺสีทิตฺวา อิตโร นินฺทิตฺ ๗ ตํ สุตฺวา ปุप्फโก “มหาราช อหนฺเตน สห
เอกมาตุโก, โส ปน อสาธฺนํ สนฺตฺเก สฺวทฺุโฆ เตหิ จอฺรชฺเมเน วินีโต, อหํ สาธฺนํ
สนฺตฺเก สฺวทฺุโฆ เตหิ อธิชฺเมเน วินีโต, ตสฺมา อุโก มยํ ชฺเมเน นานา โหมาติ
วตฺวา รมฺโย ชฺมมํ เทเสนฺโต อีมา คาทา อภาสิ

[๒๓] “ยํ ยญฺหิ ราช ภชติ สนฺตํ วา ยทฺิวา อสฺ
สึลวณฺตํ วิสึลํ วา วสํ ตสฺเสว คจฺฉติ ๗
ยาทิสํ กุรุเต มิตฺตํ ยาทิสญฺจฺปเสวติ
ส เว ตาทิสโก โหติ สหฺวาโส หิ ตาทิส ๗
เสวมาโน เสวมานํ สมฺมุจฺโจ สมฺมุสํ ปรี
สโร ทฺุจฺโจ กลาปัว อลิตฺตมฺปฺลิมฺปติ
อุปฺเลปภยา ชฺโร เหว ปาปสฺขา สฺยา ๗
ปฺุติมจฺฉํ กุสฺคฺเคน โย นโร อุปฺนยฺหติ
กุสาปี ปฺุตี วายนฺติ เหวํ พาลุปฺเสวนา ๗

ตครณจ ปลาเสน	โย นโร อุปนยหติ
ปตตปิ สุรกี วายนุติ	เอว ธีรูปเสวนา ๗
ตสุมา ปตตปฏุสเสว	ณตวา สมปากมตตโน
อสนุเต นุปเสเวยย	สนุเต เสเวยย ปณฺทิตโต
อสนุโต นิรยํ เนนฺติ	สนุโต ปาเปนฺติ สุกคตินฺติ ๗

ตทา ในกาลนั้น อีสโย อ.ฤษี ท. คตา ไปแล้ว ผลาผลตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ผล ไม่น้อยใหญ่, ปุบุผโก อ.นกกปุพพะเกยว อจฺฉิ อยู่แล้ว อสฺสเม ที่อาศรม ๗ โส (ปุบุผโก) อ.นกกปุพพะเกยว ทิสฺวา เห็นแล้ว ราชานํ ซึ่งพระราชา อกาสิ ได้กระทำ แล้ว ปฏิสนฺจจารี ซึ่งการต้อนรับ (วจนฺ) ด้วยคำ อิติ อาทินา เป็นต้นว่า

“มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า สุวาคตํ อ.การเสด็จมาตี เต ของพระองค์ (อตฺถิ) มีอยู่, อโถ อนึ่ง อทฺราคตํ อ.การเสด็จมาไม่ดีหามิได้ เต ของพระองค์ (อตฺถิ) มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๗

ราชา อ.พระราชา ปสฺสิตฺวา ทรงเลื่อมใสแล้ว ปฏิสนฺจจารเ ในกการต้อนรับ ตสฺส (ปุบุผกสฺส) ของนกกปุพพะเกยว ปสฺสิตฺวา ทรงสรรเสริญแล้ว ปุบุผกํ ซึ่งนกกปุพพะเกยว ทรงแทหนึแล้ว อิตฺร (สฺตฺตฺติคฺคฺมฺพ) ซึ่งนกกสฺตฺตฺติคฺคฺมฺพะนอภนี้ อิติ ว่า

“อัยํ ปกฺขี อ.นกกนี้ ภทฺทโก วัต ดีหนอ ทฺวิโซ เป็นสัตว์ เกิดสองครั้ง ปรมธฺมฺมิโก เป็นสัตว์ประกอบในธรรมอย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, อถ ส่วนว่า ปกฺขี อ.นกก สุโว แก้ว อิตโร นอภนี้ เอโส นั้น ภาสติ ย่อมกล่าว ลุกฺททานิ ซึ่งคำว่าฆ่าๆ” อิติ ดังนี้ ๗

ปุบุผโก อ.นกกปุพพะเกยว สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัสนั้น วัตฺวา กราบทูล แล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า อหิ อ.ข้าพระองค์ เอกมาตุโก เป็นผู้มีมารดาเดียวกัน สห กับ เตน (สฺตฺตฺติคฺคฺมฺเพน) ด้วยนกกสฺตฺตฺติคฺคฺมฺพะนั้น (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ปน แต่วว่า โส (สฺตฺตฺติคฺคฺมฺโพ) อ.นกกสฺตฺตฺติคฺคฺมฺพะนั้น สฺวทฺโธ เตบโตะแล้ว สนฺติเก ในสำนัก อสฺสานฺนํ ของคนไม่ดี ท. เตหิ (อสฺสานฺนํ) อันคนไม่ดี ท. เหล่านั้น

วิหิตี แนะนำแล้ว โจรธมฺเมน ด้วยกรรมของโจร, อหิ อ.ข้าพระองค์ ส่วทุโต เตบโตแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สาธุญฺ ของคนดี ท. เตหิ (สาธุหิ) อันคนดี ท. เหล่า นั้น วิหิตี แนะนำแล้ว อธิธมฺเมน ด้วยกรรมของฤๅษี, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. อุโก ทั้งสอง นานา เป็นผู้ต่างกัน ธมฺเมน โดยกรรม โหมม ย่อม เป็น” อิติ ดังนี้ เทเสหนโต เมื่อแสดง ธมฺมํ ซึ่งกรรม รมฺโย แก่พระราช อภาสิ ได้กล่าวแล้ว อิมมา คาถา ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“ราช ข้าแต่พระราช (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ฆตฺติ ย่อมคบ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ยํ ยํ หิ ไฉนแล สนฺตํ ว่า ผู้เป็นสัตบุรุษหรือ ยทิวา ก็หรือว่า อสํ ผู้เป็นอสัตบุรุษ สิวฺนฺตํ ว่า ผู้มีศีลหรือ วิสึลํ ว่า หรือว่าผู้มีศีลไปปราศแล้ว, (โสปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น คจฺจติ ย่อมไป วสํ สู้อำนาจ ตสฺส เอว (ปุคฺคลสฺส) ของ บุคคลนั้นนั้นเทียว ฯ

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ฆรฺเต ย่อมกระทำ ยาทิสํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ผู้เช่นใด มิตฺตํ ให้เป็นมิตร (จ) ด้วย, อุปเสวติ ย่อมเข้าไปเสพ ยาทิสํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ผู้เช่นใด จ ด้วย, โส เว (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้นแล ตาทิสโก เป็นผู้เช่นนั้น โหติ ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า สหวาโส อ.การอยู่ร่วม ตาทิส เป็นสภาพเช่นนั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

เสวมาโน อ.อาจารย์ (อุปฺลิมฺปติ) ย่อมเปื่อน เสวมานํ ซึ่ง อันเตวาสิก, สมฺมุจฺโจ อ.อาจารย์ผู้อันอันเตวาสิกและต้องแล้ว อุปฺลิมฺปติ ย่อมเปื่อน สมฺมุสํ ซึ่งอันเตวาสิก ผู้และต้อง ปรึ อื่น อลิตฺตํ ผู้ไม่เปื่อนแล้ว สโร อิว เพียงดัง อ.ลูกศร ทฺวฺโจ อันร้าย (อุปฺลิมฺปฺโต) เปื่อนอยู่ กลาปํ ซึ่งแสง, อีโร อ.นัก ปราชญฺ ปาปสขา เป็นผู้มีคนชั่วเป็นเพื่อน สียา พึงเป็น เหว หามิได้นั้นเทียว อุปฺเลปฺกยา เพราะกลัวแต่อันเปื่อน ฯ โย นโร อ.นรชนใด อุปฺนยฺหติ ย่อมเข้าไปผูกสอดไว้ ปฺติมจฺฉํ ซึ่งปลาอันเนา ฆุสฺคฺเคน ด้วยปลายแห่งหญาคา,

กุสาปิ แม อ.หญาคา ท. ปูติ เป็นของเนา (หุตวา) เป็น วายหุติ ย่อมฟุ้งไป (ยถา) ฉนฺใด, พาลุปเสวนา อ.การ เข้าไปเสพซึ่งคนพาล เอวฺ ฉนฺนั้น ๆ จ ส่วนว่า โย นโร อ.นรชนใด อุปนยหุติ ย่อมเข้าไปผูกไว้ ตคริ ซึ่งกฤษณา ปลาเสน ด้วยใบไม้, ปตตปิ แม อ.ใบไม้ ท. สุรกี เป็นของ มีกลิ่นหอม (หุตวา) เป็น วายหุติ ย่อมฟุ้งไป (ยถา) ฉนฺใด, ธีรูปเสวนา อ.การเข้าไปเสพซึ่งนักปราชญ์ เอวฺ ฉนฺนั้น ๆ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ปณฺทิต อ.บัณฑิต ฃตฺวา รู้แล้ว สมฺปากํ ซึ่งความอบรม อตฺตโน แห่งตน ปตฺตปฺกุสฺส อิว เพียงดังใบไม้เป็นเครื่องห่อ น อุปเสเวยฺย ไม่พึงเข้าไปเสพ อสนฺเต ซึ่งอสัตบุรุษท. เสเวยฺย พึงเสพ สนฺเต ซึ่งสัตบุรุษท. ฯ อสนฺโต อ.อสัตบุรุษ ท. เนหฺติ ย่อมนำไป นิริยํ สฺนฺรก, สนฺโต อ.สัตบุรุษ ท. (สฺตฺเต) ยังสัตว์ ท. ปาเปหฺติ ย่อมให้ถึง สฺคฺติ ซึ่งสุคติ” อิติ ดังนี้ ฯ

ในคราวนั้น พวกฤษีไปเพื่อต้องการผลไม้ไม่น้อยใหญ่. เหลือแต่คนกูปผกะเท่านั้นที่อยู่ใน อาศรม. คนกูปผกะนั้นเห็นพระราชฯ จึงได้ทำการปฏิสนธารกับพระราชฯ ด้วย คำเป็นต้นว่า

“ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์เสด็จมาดี อหนึ่ง พระองค์มิได้ เสด็จมาไม่ดี” ดังนี้.

พระราชฯทรงเลื่อมใสในปฏิสนธารของคนกูปผกะนั้น ทรงชมเชยคนกูปผกะ ทรง ตำนินกสัตติคุมพะนอกนี้ว่า

“นกนี้ ดีหนอ เป็นสัตว์เกิด ๒ ครั้ง มีธรรมอันประเสริฐ, ส่วน นกแก้วอีกตัว ย่อมกล่าวแต่คำว่าฆ่าฯ” ดังนี้.

คนกูปผกะฟังพระดำรัสนั้นแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ข้าพระองค์กับ นกสัตติคุมพะนั้น มีมารดาท่านเดียวกัน, แต่กสัตติคุมพะนั้น เติบโตในสำนักของ พวกคนไม่ดี พวกคนไม่ดีเหล่านั้น แนะนำด้วยกรรมของโจร, ข้าพระองค์เติบโตใน

สำนักของพวกเขาคนดี พวกคนดีแนะนำด้วยธรรมของฤๅษี, เพราะฉะนั้น พวกข้าพระองค์ ทั้งสอง จึงมีความต่างกันโดยธรรม” ดังนี้ เมื่อจะแสดงธรรมแก่พระราชา จึงได้กล่าว คาถาเหล่านี้ว่า

“ข้าแต่พระราชา บุคคลยอมคบกับบุคคลใดๆ จะเป็นสัตบุรุษ หรือว่าอสัตบุรุษ จะเป็นคนมีศีล หรือไม่มีศีล, เขาย่อมไปสู่ อำนาจของบุคคลนั้นนั่นแหละ.

บุคคลทำบุคคลเช่นใดให้เป็นมิตร และยอมเข้าไปเสพบุคคล เช่นใด, แม้เขาแล ก็เป็นเหมือนเช่นกับบุคคลนั้น, เพราะว่าการอยู่ร่วมกัน ก็เป็นเช่นนั้น.

อาจารย์ยอมเปื้อนศิษย์ อาจารย์ผู้ที่ลูกศิษย์สัมผัส ย่อมเปื้อน ลูกศิษย์ผู้สัมผัสอื่น ผู้ซึ่งมิได้เปื้อนมาก่อน ดุจลูกศรร้ายที่ เปื้อนแล่ง ฉะนั้น, นักปราชญ์ ไม่มีคนชั่วเป็นเพื่อนเลย เพราะกลัวแต่การเปื้อน.

นรชนใดใช้ปลายใบหญ้าคาห่อปลาเน่า ถึงหญ้าคาทั้งหลาย ก็พลอยเหม็นฟุ้งไป ฉนใด, การเข้าไปเสพบคนพาล ก็ฉนนั้น เหมือนกัน.

ส่วน นรชนใดใช้ใบไม้ห่อกฤษณา ถึงใบไม้ทั้งหลาย ก็พลอยหอมฟุ้งไป ฉนใด, การเข้าไปเสพบนักปราชญ์ ก็ฉนนั้นเหมือนกัน.

เพราะฉะนั้น บัณฑิตรู้การอบรมตน ว่าเหมือนใบไม้ที่ใช้ห่อ ฉะนั้น ไม่พึงเข้าไปเสพอสัตบุรุษทั้งหลาย พึงเสพบสัตบุรุษทั้งหลาย, อสัตบุรุษทั้งหลายยอมนำไปสู่นรก สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมให้ถึงสุคติ” ดังนี้.

ตตถ (ปเทศุ) “**สนฺตฺนฺติ** (ปทสฺส) “**สฺปฺปฺริสฺ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**สฺปฺปฺริสฺ** ซึ่งสฺตฺบฺรุษ” (อิตฺติ) ดั่งนี้ ตตถ (ปเทศุ) “**สนฺตฺนฺติ** (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บทว่า “**สนฺตฺ**” ดั่งนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านี้ บทว่า “**สนฺตฺ**” แปลว่า สฺตฺบฺรุษ.

.....

อสนฺติ อสฺปฺปฺริสฺ ๕

“**อสนฺติ** (ปทสฺส) “**อสฺปฺปฺริสฺ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**อสฺปฺปฺริสฺ** ซึ่งอสนฺตฺบฺรุษ” (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อสนฺติ** ว่า “**อสนฺ**” ดั่งนี้ ๕

บทว่า “**อสนฺ**” แปลว่า อสนฺตฺบฺรุษ.

.....

เสวมานฺติ อาจฺริโย ๕

“**เสวมานฺติ** (ปทสฺส) “**อาจฺริโย**” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**อาจฺริโย** อ.อาจฺรยฺ” (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**เสวมานฺติ** ว่า “**เสวมาน**” ดั่งนี้ ๕

บทว่า “**เสวมาน**” แปลว่า อาจฺรยฺ.

.....

เสวมานฺนฺติ อนฺเตวาลิกํ ๕

“**เสวมานฺนฺติ** (ปทสฺส) “**อนฺเตวาลิกํ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**อนฺเตวาลิกํ** ซึ่งอันเตวาลิก” (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**เสวมานฺนฺติ** ว่า “**เสวมาน**” ดั่งนี้ ๕

บทว่า “**เสวมาน**” ความว่า ซึ่งอันเตวาลิก.

สมมุฏโจติ อนุตเววาสินา สมมุฏโจ อาจริโย ฯ

“สมมุฏโจติ (ปทสฺส) “อนุตเววาสินา สมมุฏโจ อาจริโย” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อาจริโย อ.อาจารย์ อนุตเววาสินา สมมุฏโจ ผู้อันอันเตวาสิกกระทบแล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สมมุฏโจติ ว่า “สมมุฏโจ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สมมุฏโจ” ความว่า อาจารย์ที่ลูกศิษย์สัมผัสแล้ว.

สมมุสฺสึ ปฺรหฺตึ ปฺริ อาจริยํ สมมุสนฺตํ อนุตเววาสี ฯ

“สมมุสฺสึ ปฺรหฺตึ (ปททวยสฺส) “ปฺริ อาจริยํ สมมุสนฺตํ อนุตเววาสี” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อนุตเววาสี ซึ่งอันเตวาสิก สมมุสนฺตํ ผู้กระทบอยู่ อาจริยํ ซึ่งอาจารย์ ปฺริ อื่น” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “สมมุสฺสึ ปฺรหฺตึ ว่า “สมมุสฺสึ ปฺริ” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “สมมุสฺสึ ปฺริ” ความว่า ซึ่งอันเตวาสิกผู้สัมผัสอยู่ซึ่งอาจารย์อื่น”.

อลิตฺตฺนฺตึ ปาปฺชฺมเมเน อลิตฺตํ ตํ อนุตเววาสี โส อาจริโย ลิมฺปติ สรกลาปํ ทฏฺโจะ วิสปีโต สโร วีย ฯ

“อลิตฺตฺนฺตึ (ปทสฺส) “ปาปฺชฺมเมเน อลิตฺตํ ตํ อนุตเววาสี โส อาจริโย ลิมฺปติ สรกลาปํ (ลิมฺปนฺโต) ทฏฺโจะ วิสปีโต สโร วีย” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “โส อาจริโย อ.อาจารย์นั้น ลิมฺปติ ย่อมเปื้อน ตํ อนุตเววาสี ซึ่งอันเตวาสิกนั้น อลิตฺตํ ผู้ไม่เปื้อนแล้ว ปาปฺชฺมเมเน ด้วยกรรมอันชั่ว สโร วีย รวากะ อ.ลูกศร ทฏฺโจะ อันชั่ว วิสปีโต อันยาพิษกำซาบแล้ว (ลิมฺปนฺโต) เปื้อนอยู่ สรกลาปํ ซึ่งแสงแห่งลูกศร” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อลิตฺตฺนฺตึ ว่า “อลิตฺตํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อลิตฺตํ” ความว่า อาจารย์นั้นย่อมเปื้อนอันเตวาสิกนั้น ผู้ไม่เปื้อนด้วยบาป

ธรรม ดุจลูกศรชวที่กำซาบด้วยยาพิษ เป็อนแลงลูกศร.

พาลุปลเสวี หิ ปาปกมม อกรโหนโตปี พาลุปลเสวีติ อวณณ อกิตฺตี ลภติ, เตน วุตฺตํ “เอว พาลุปลเสวนาติ ๗ ธีรูปเสวี ปณฺหิตโต ภวิตฺตุ อสกุโกหนโตปี กลยาณमितฺตเสวีติ คุณกิตฺตี ลภติ, เตน วุตฺตํ “เอว ธีรูปเสวนาติ ๗

พาลุปลเสวี (ปุคฺคโล) หิ ปาปกมม อกรโหนโตปี “พาลุปลเสวีติ อวณณ อกิตฺตี ลภติ, เตน (ปุปฺพเกน) วุตฺตํ “เอว พาลุปลเสวนาติ (วจนฺ) ๗ ธีรูปเสวี (ปุคฺคโล) ปณฺหิตโต ภวิตฺตุ อสกุโกหนโตปี “กลยาณमितฺตเสวีติ คุณกิตฺตี ลภติ, เตน (ปุปฺพเกน) วุตฺตํ “เอว ธีรูปเสวนาติ (วจนฺ) ๗

หิ จริงอยุ พาลุปลเสวี (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้เข้าไปเสพซึ่งคนพาลโดยปกติ อกรโหนโตปี แม้ไมกระทำอยุ ปาปกมม ซึ่งกรรมอันชว ลภติ ย่อมได้ อวณณ ซึ่งโทษมิใช่คุณอัน บุคคลพึงพรรณนา อกิตฺตี ซึ่งคำติเตียนมิใช่ชื่อเสียง พาลุปลเสวีติ ว่า ‘ผู้เข้าไปเสพ ซึ่งคนพาลโดยปกติ’ ดังนี้, เตน เพราะเหตุนั้น (วจนฺ) อ.คำ “เอว พาลุปลเสวนาติ ว่า “เอว พาลุปลเสวนา” ดังนี้ (ปุปฺพเกน) อันนทปุพพะกะ วุตฺตํ กล่าวแลว ๗ ธีรูปเสวี (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้เข้าไปเสพซึ่งนทปราชญ์โดยปกติ อสกุโกหนโตปี แม้ไมอาจอยุ ปณฺหิตโต ภวิตฺตุ เพื่ออัน เป็บัณฑิต เป็ ลภติ ย่อมได้ คุณกิตฺตี ซึ่งเกียรติคุณ กลยาณमितฺตเสวีติ ว่าเป็ผู้เข้าไปเสพซึ่งกัลยาณมิตรโดยปกติ” ดังนี้, เตน เพราะ เหตุนั้น (วจนฺ) อ.คำ “เอว ธีรูปเสวนาติ ว่า “เอว ธีรูปเสวนา” ดังนี้ (ปุปฺพเกน) อันนท ปุพพะกะ วุตฺตํ กล่าวแลว ๗

ความจริง บุคคลผู้เข้าไปเสพคนพาลโดยปกติ แม้จะไม่ทำบาปกรรม ก็ย่อมได้รับคำ ต่าหนิ ซึ่งมีใช่เกียรติคุณว่า “ผู้เข้าไปเสพคนพาลโดยปกติ”, เพราะฉะนั้น นทปุพพะกะ จึงกล่าวคำว “เอว พาลุปลเสวนา” ดังนี้. บุคคลผู้เข้าไปเสพนทปราชญ์ แม้ไม สามารถที่จะเป็บัณฑิตได้ ย่อมได้รับเกียรติคุณว่า “ผู้เข้าไปเสพกัลยาณมิตรโดย ปกติ”, เพราะฉะนั้น นทปุพพะกะจึงกล่าวว “เอว ธีรูปเสวนา” ดังนี้.

ปตฺตปฏฺฐสฺเสวาทิ ตคฺราทิกนฺธชาตปฺลิวฺจนปณฺณสฺเสว ๕

“**ปตฺตปฏฺฐสฺเสวาทิ** (ปทสฺส) “ตคฺราทิกนฺธชาตปฺลิวฺจนปณฺณสฺเสว” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ตคฺราทิกนฺธชาตปฺลิวฺจนปณฺณสฺส อิว เพียงดั่ง แห่ง
ไปไม้เป็นเครื่องห่อซึ่งคันธชาตมีกฤษณาเป็นต้น” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“**ปตฺตปฏฺฐสฺเสวาทิ** ว่า “ปตฺตปฏฺฐสฺเสว” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ปตฺตปฏฺฐสฺเสว**” ความว่า ดูกุไปไม้ที่ใช้ห่อของหอมมีกฤษณาเป็นต้น.

สมฺปากนฺหติ กลฺยาณมิตฺตสํสคฺควเสณ อตฺตโน ปฺริปกฺกภาวํ ฅตฺวา ๕

“**สมฺปากนฺหติ** (ปทสฺส) “กลฺยาณมิตฺตสํสคฺควเสณ อตฺตโน ปฺริปกฺกภาวํ ฅตฺวา” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**ฅตฺวา** รู้แล้ว **อตฺตโน ปฺริปกฺกภาวํ** ซึ่งความที่ แห่งตน
เป็นผู้บรรมอบแล้ว **กลฺยาณมิตฺตสํสคฺควเสณ** ด้วยสามารถแห่งความเกี่ยวข้อ
ด้วยกัลยาณมิตร” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สมฺปากนฺหติ** ว่า “สมฺปากํ” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สมฺปากํ**” ความว่า รู้ว่าตนบรรมแล้ว ด้วยอำนาจแห่งการเกี่ยวข้อด้วย
กัลยาณมิตร.

สนฺโตติ สมฺมาทิฏฺฐิกา อตฺตานํ นิสฺสิตฺเต สตฺเต สคฺคเมว ปาเปนฺตีติ ๕

“**สนฺโตติ** (ปทสฺส) “สมฺมาทิฏฺฐิกา (ชนา) อตฺตานํ นิสฺสิตฺเต สตฺเต สคฺคเมว ปาเปนฺตีติ”
(อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. **สมฺมาทิฏฺฐิกา** ผู้มีความเห็นชอบ **สตฺเต**
ยังสัตว์ ท. **นิสฺสิตฺเต** ผู้อาศัยแล้ว **อตฺตานํ** ซึ่งตน **สคฺคํ** เอว **ปาเปนฺติ** ย่อมให้ถึง
ซึ่งสวรรค์นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สนฺโตติ** ว่า “สนฺโต” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สนฺโต**” ความว่า พวกชนผู้เป็นสัมมาทิฏฐิ ทำพวกสัตว์ที่อาศัยตนให้ถึงสวรรค์
เท่านั้น.

ราชา ตสฺส ฐมมกถาย ปสฺสิตฺวา อาคเต อีสโย วนฺทิตฺวา “ภนฺเต มํ อนุภุมฺปมาณา มยฺหํ นคเร วสถาติ วตฺวา นครํ คนฺตฺวา สุวานํ อภยํ ทตฺวา ตตฺถาคตํ อีสิณฺณํ อุตฺถาเน วสาเปตฺวา ยาวชฺวี อุปฺภูจฺหิตฺวา สคฺคปทํ ปฺปูเรสิ ๗ ปฺุปฺฟโก ปน อรณฺเย วสนฺโต ยถากมฺมํ คโต ๗

ราชา อ.พระราชชา **ปสฺสิตฺวา** ทรงเลื่อมใสแล้ว **ฐมมกถาย** ในวาจาเป็นเครื่องกล่าว ซึ่งธรรม **ตสฺส (ปฺุปฺฟกสฺส)** ของนกปุพฺผกะนั้น **วนฺทิตฺวา** ทรงไหว้แล้ว **อิสโย** ซึ่ง ฤษี ท. **อาคเต** ผู้มาแล้ว **วตฺวา** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (**ตฺมุเห**) อ.ท่าน ท. **อนุภุมฺปมาณา** เมื่ออนุเคราะห์ มํ ซึ่งข้าพเจ้า **วสถ** ของจงอยู่ **นคเร** ใน เมือง **มยฺหํ** ของข้าพเจ้า” **อิติ** ดังนี้ **คนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **นครํ** สูเมือง **ทตฺวา** พระราชทานแล้ว **อภยํ** ซึ่งอภัย **สุวานํ** แก่คนแก้ว ท. **อิสิณฺณํ** ยังหมู่แห่งฤษี **อาคตํ** ผู้มาแล้ว **ตตฺถ (จาเห)** ในที่นั้น **วสาเปตฺวา** ให้อยู่แล้ว **อุตฺถาเน** ในพระราชอุทยาน **อุปฺภูจฺหิตฺวา** ทรงอุปฺภูจฺจากแล้ว **ยาวชฺวี** ตลอดกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต **สคฺคปทํ** ยังทางแห่งสวรรค์ **ปฺปูเรสิ** ให้เต็มแล้ว ๗ **ปน** ส่วนว่า **ปฺุปฺฟโก** อ.นกปุพฺผกะ **วสนฺโต** อยู่อยู่ **อรณฺเย** ในป่า **คโต** ไปแล้ว **ยถากมฺมํ** ตามกรรม ๗

พระราชาทรงเลื่อมใสในธรรมกถาของนกปุพฺผกะนั้น ทรงไหว้ฤษีทั้งหลายผู้มาถึงแล้ว ตรัสว่า “ท่านผู้เจริญ พวกท่านเมื่อจะอนุเคราะห์ข้าพเจ้า ของจงอยู่ในพระราชอุทยาน ของข้าพเจ้าเถิด” ดังนี้ แล้วเสด็จกลับไปยังเมือง พระราชทานอภัยแก่คนแก้วทั้งหลาย เชิญหมู่ฤษีผู้มาแล้ว ให้อยู่ในพระราชอุทยาน ทรงอุปฺภูจฺจากตลอดพระชนม์ชีพ ทำทางสวรรค์ให้เต็มแล้ว. ส่วนนกปุพฺผกะอยู่ในป่า ได้ไปตามกรรม.

.....
 วิสฺตินิปาเต สตฺติคฺคฺมุพฺชาตกาวณฺณนายํ สุวทฺถุ ๗

สุวทฺถุ อ.เรื่องแห่งคนแก้ว **สตฺติคฺคฺมุพฺชาตกาวณฺณนายํ** ในวาจาเป็นเครื่อง พรรณนาแห่งสัตติคฺคฺมุพฺชาตก **วิสฺตินิปาเต** ในวิสฺตินิปาต (**นฺญจิตฺ**) จบแล้ว ๗

จบเรื่องคนแก้ว ในอรรถกถาสตฺติคฺคฺมุพฺชาตก ในวิสฺตินิปาต.

๒. มหิฬามุขวตถุ

[๒๕] อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตตสฺส รมฺโถ มหิฬามุโข นาม มงฺคลหตฺถิ อโหสิ สีลวา อาจารสมฺปนฺโน น กญฺจิ วิเหเจติ ฯ อถกทิวสํ รตฺติภาเค โจรา อาคนฺตวา ตสฺส सालาสมีเป นิสีทิตฺวา มนฺตยีสฺสุ “เอวํ อุมฺมงฺโก ภินฺทิตฺพุโป, เอวํ สนฺธิจฺเจทก- กมฺมํ กตฺตพฺพํ, อุมฺมงฺคญฺจ สนฺธิจฺเจทนญฺจ กตฺวา ภณฺทํ หริตฺตํ วฏฺฏติ, หรฺนฺเตน มาเรตฺวา ปหริตฺวา จ หริตฺพพํ, เอวํ อุกฺกจาตฺตํ สมตฺโถ นาม น ภวิสฺสติ, โจเรน จ นาม สีลาจารวฺนฺเตน น ภวิตฺพพํ, กกฺขเพน ผรุเสน สาหสิเกน ภวิตฺพพฺนติ ฯ เต เอวํ มนฺเตตฺวา อญฺญมญฺญํ อุกฺคณฺหาเปตฺวา คตา ฯ

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว มงฺคลหตฺถิ อ.ช้างมงคล มหิฬามุโข นาม ชื่อว่ามหิฬามุข รมฺโถ ของพระราชชา พุรหุมทตตสฺส พระนามว่าพรหมทัต พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี สีลวา เป็นสัตว์มีศีล อาจารสมฺปนฺโน เป็นสัตว์ถึงพร้อมแล้วด้วยอาจารย์ อโหสิ ได้เป็นแล้ว น วิเหเจติ ย่อมไม่เบียดเบียน กญฺจิ ซึ่งใครๆ ฯ อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โจรา อ.โจร ท. อาคนฺตวา มาแล้ว รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว सालาสมีเป ในที่ใกล้แห่งโรง ตสฺส (มงฺคลหตฺถิโน) ของช้างมงคลนั้น มนฺตยีสฺสุ ปรึกษากันแล้ว อิติ ว่า “อุมฺมงฺโก อ.อุโมงค์ (อมฺเหติ) อันเรา ท. ภินฺทิตฺพุโป ฟึ่งทำลาย เอวํ อย่างนี้, สนฺธิจฺเจทกมฺมํ อ.กรรมแห่งบุคคลผู้ตัดซึ่งที่ต่อ (อมฺเหติ) อันเรา ท. กตฺตพฺพํ ฟึ่งกระทำ เอวํ อย่างนี้, (อมฺเหติ) อุมฺมงฺค จ สนฺธิจฺเจทน จ กตฺวา ภณฺทํ หริตฺตํ อ.อัน- อันเรา ท. กระทำ ซึ่งอุโมงค์ด้วย ซึ่งการตัดซึ่งที่ต่อด้วย แล้วจึงนำไป ซึ่งภณฺทะ วฏฺฏติ ย่อมควร, (ภณฺทํ) อ.ภณฺทะ (มยา) อันเรา หรฺนฺเตน ผู้เมื่อนำไป (ธนฺสามิกํ) ยังเจ้าของ แห่งทรัพย์ มาเรตฺวา ให้ตายแล้ว (จ) ด้วย ปหริตฺวา ดีแล้ว จ ด้วย หริตฺพพํ ฟึ่งนำไป, (ปฺคคฺโล) อ.บุคคล สมตฺโถ นาม ชื่อว่าผู้สามารถ อุกฺกจาตฺตํ เพื่ออันลุก ขึ้น น ภวิสฺสติ จักไม่มี เอวํ อย่างนี้, จ อนึ่ง โจเรน นาม ชื่ออันโจร สีลาจารวฺนฺเตน เป็นผู้ที่มีศีลและอาจารย์ น ภวิตฺพพํ ไม่ฟึ่งเป็น, กกฺขเพน เป็นผู้กระด้าง ผรุเสน เป็นผู้หยาบคาย สาหสิเกน เป็นผู้ร้ายกาจ ภวิตฺพพํ ฟึ่งเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ เต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น มนฺเตตฺวา ปรึกษากันแล้ว เอวํ อย่างนี้ อญฺญมญฺญํ ยังกันและกัน อุกฺคณฺหาเปตฺวา ให้เรียนเอาแล้ว คตา ไปแล้ว ฯ

ในอดีตกาล ช้างมงคลของพระราชาพระนามว่าพรหมทัต ชื่อว่ามหิพามุข ในเมืองพาราณสี ได้เป็นสัตว์มีศีล สมบูรณ์ด้วยอาจารย์ ย่อมไม่เบียดเบียนใครๆ. ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกโจรพากันมาในส่วนกลางคืน นิ่งที่ใกล้โรงช้างมงคลนั้น แล้วปรึกษากันว่า “พวกเราควรทำลายอุโมงค์อย่างนี้, พวกเราพึงทำกรรมของบุคคลผู้ตัดที่ต่ออย่างนี้, พวกเราทำลายอุโมงค์และทำการตัดที่ต่อ แล้วลักขโมยภัณฑะ จึงจะควร, เราผู้เมื่อจะลักขโมยภัณฑะ ทำให้เจ้าของทรัพย์เสียชีวิตและตี แล้วจึงลักขโมย, บุคคลชื่อว่าเป็นผู้สามารถที่จะลุกขึ้น(ต่อสู) จักไม่มีอย่างนี้, อนึ่ง ธรรมดาว่าโจร ไม่ต้องมีศีลและอาจารย์, (แต่)ต้องเป็นคนกระด้าง หยาบคาย ร้ายกาจ” ดังนี้. พวกโจรเหล่านั้นปรึกษากันอย่างนี้แล้ว สอนกันและกันให้สำเหนียก แล้วก็พากันกลับไป.

.....

เต เอเตเนว อุปาเยน พหู ทิวเส ตตถาคนตุวา มนุตยีสู ๗ หตถิ เตสั วจันสุตฺวา “เอเต มั สิग्ขาเปนุตีติ สญญา ย “อิทานิ มยา กกฺขเพน ผรุเสน สาหสิเกน ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา ตถารูโป อโหสิ ๗ โส ปาโตว อากตาคตฺ หตถิโคปกั โสญฺหาย คเหตุวา ภูมียิ โปเถตฺวา มาเรสิ ๗ มนุสฺสา รณโย อาโรเจสุ ๗ ราชา เอกั อมจจํ เปเสสิ “คจฺจ ปณฺทิต ชานาหิ เกน การณฺน โส ทฺฏฺโงจชาโตติ ๗ โส คนฺตุวา หตถิสรีเร โรคั อทิสฺวา “เกเนส ทฺฏฺโงจติ อุปฺชาเรนโต “อทฺธา อวิทฺฐเร เกสญฺจิทฺ ทฺฏฺจวจัน สุตฺวา ทฺฏฺโงจติ สนนฺนิฏฺฏจัน กตฺวา “อตถิ นุ โข หตถิ-สาลา ย สมีเป รตฺติภาเค เกหิจิ กิณฺณจิท กถิตปฺพพฺพนฺติ หตถิโคปกเก ปุจฺจิท ๗ “อาม สามี โจรา อากนฺตุวา มนุตยีสฺสูติ ๗

เต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น อากนฺตุวา มาแล้ว ตตถ (จาเน) ในที่นั้น มนุตยีสู ปรึกษากันแล้ว ทิวเส ลีวัน ท. พหู มาก เอเตน เอว อุปาเยน ด้วยอุบายนั้นนั้น เทียว ๗ หตถิ อ.ช้าง สุตฺวา ฟังแล้ว วจัน ซึ่งคำ เตสั (โจรานั) ของโจร ท. เหล่า นั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ มยา อันเรา กกฺขเพน เป็นผู้กระด้าง ผรุเสน เป็นผู้หยาบคาย สาหสิเกน เป็นผู้ร้ายกาจ ภวิตพฺพํ ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ สญญา ย ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “เอเต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น มั ยัง เรา สิग्ขาเปนุติ ย่อมให้สำเหนียก” อิติ ดังนี้ ตถารูโป เป็นสัตว์มีอย่างนั้นเป็นรูป อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ โส (หตถิ) อ.ช้างนั้น คเหตุวา จับแล้ว หตถิโคปกั ซึ่งบุคคลผู้

รักษาซึ่งช้าง อาคตาคดี ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้าเทียว โสณทนาย ด้วยวงง ไปเถตุวา ฟาดแล้ว ภูมิมิ ที่ภาคพื้น (หตุถิโคปก) ยังบุคคลผู้รักษาซึ่งช้าง มาเรสิ ให้ตายแล้ว ฯ มนุสสา อ.มณุษย์ ท. อาโรเจสุ กราบทูลแล้ว รณโย แก่ พระราชา ฯ ราชา อ.พระราชา เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว เอก อมจจ ซึ่งอำมาตย์คนหนึ่ง (วจน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ปณทิต ดูก่อนบัณฑิต (ตุ) อ.เธอ คจจ จงไป, (ตุ) อ.เธอ ชานาหิ จงรู้, โส (หตุถิ) อ.ช้างนั้น ทุฏโจ เป็นสัตว์ดุร้าย ชาโต เกิดแล้ว เกน การณน เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ โส (อมจจ) อ.อำมาตย์นั้น คนตุวา ไปแล้ว อทิสวา ไม่เห็นแล้ว โรค ซึ่งโรค หตุถิสรีเร ในตัวของช้าง อุปราเรนโต ใคร่ครวญอยู่ อิติ ว่า “เอโส (หตุถิ) อ.ช้างนั้น ทุฏโจ เป็นสัตว์ดุร้าย (ชาโต) เกิดแล้ว เกน (การณน) เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ กตุวา กระทำแล้ว สนุญจัน ซึ่งการตกลงใจ อิติ ว่า “(หตุถิ) อ.ช้าง สุตวา ฟังแล้ว ทุฏจจจ ซึ่งคำ อันชั่วช้า เกสญจิ ของใครๆ ท. อวิทุเร ในที่ไม่ไกล ทุฏโจ เป็นสัตว์ดุร้าย (ชาโต) เกิดแล้ว อตุธา แน่นแท้” อิติ ดังนี้ ปุจจิ ถามแล้ว หตุถิโคปก ซึ่งบุคคลผู้รักษาซึ่ง ช้าง ท. อิติ ว่า “กัญจิ (วจน) อ.คำอะไรๆ เกหิจิ กถิตปุพพ เป็นคำ อันใครๆ ท. กล่าวแล้วในกาลก่อน รตุติภาเค ในส่วนแห่งราตรี สมิเป ในที่ใกล้ หตุถิสาลาย แห่งโรงแห่งช้าง อตุถิ หุ โข มีอยู่หรือหนอแล” อิติ ดังนี้ ฯ (หตุถิโคปก) อ.บุคคล ผู้รักษาซึ่งช้าง ท. (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย อาม ครับ, โจรา อ.โจร ท. อาคนตุวา มาแล้ว มนุตยีสฺ ปรีชากันแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกโจรเหล่านั้นมาปรึกษากันในที่นั้นหลายต่อหลายวัน ด้วยอุบายนั้นนั้นแหละ. ช้าง ฟังคำของพวกโจรเหล่านั้น ก็คิดว่า “บัดนี้ เราควรเป็นผู้กระด้าง หยาบคาย ร้ายกาจ” ด้วยความสำคัญว่า “พวกโจรเหล่านี้ทำให้เราสำเหนียก” ได้เป็นเช่นนั้นแล้ว. ช้างใช้ วงงจับนายควาญช้างผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้วแต่เข้าตู่ แล้วฟาดที่พื้น ทำให้นายควาญ ช้างเสียชีวิต. พวกมณุษย์กราบทูลแต่พระราชา. พระราชาทรงส่งอำมาตย์คนหนึ่งไป ด้วยพระดำรัสว่า “นี่แน่ะบัณฑิต ท่านจงไป จงรู้ ช้างนั้นกลายเป็นสัตว์ดุร้ายเพราะ เหตุอะไรกัน”. อำมาตย์นั้นไปแล้ว ไม่พบโรคในตัวของช้าง จึงใคร่ครวญอยู่ว่า “ช้าง นั้นกลายเป็นสัตว์ดุร้าย เพราะเหตุอะไรกัน” ทำการสันนิษฐานว่า “ช้างฟังคำอันชั่วช้า ของใครๆ ในที่ไม่ไกล กลายเป็นสัตว์ดุร้ายเป็นแน่” ดังนี้ ถาถามนายควาญช้างทั้งหลาย ว่า “เคยมีใครๆ มากล่าวคำอะไรๆ ใกล้โรงช้างในเวลากลางคืนบ้างไหมหนอ” ดังนี้.

พวกนายควาญช้างกล่าวว่า “มีครับ นายท่าน, พวกโจรพากันมาปรึกษากัน”.

โส คนดูวา “เทว อยุโย หตฺถิสฺส สรีเร วิกาโร นตฺถิ, โจรานํ กถํ สุตฺวา ทฺวฺจโจชาโต, อิทานิ สีลวนฺเต สมณพฺรหฺมณฺเ หตฺถิสาลายํ นิสีทาเปตฺวา สีลาจารกถํ กเถตุํ วฏฺฏตีติ อาท ๗ ราชชา ตถา กาทเรสิ ๗ เต “น โกจิ ปรามสิตพฺโพ, น มาเรตพฺโพ, สีลาจารสมฺปนฺเนน ขนฺติเมตฺตานุกฺทฺยยฺตุเตน ภวิตุํ วฏฺฏตีติ สีลกถํ กถยีสฺ ๗ หตฺถิ ตํ สุตฺวา “มํ เอเต สิกฺขาเปนฺตีติ สญฺญาถ “อิโตทานิ ปฏฺจาย สีลวตา ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา สีลวา อโหสิ ๗

โส (อมจฺโจ) อ.อำมาตย์นั้น คนดูวา ไปแล้ว อาท กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ วิกาโร อ.ความผิดปกติ สรีเร ในตัว หตฺถิสฺส ของช้าง อยุโย อย่างอื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี, (หตฺถิ) อ.ช้าง สุตฺวา ฟังแล้ว กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว โจรานํ ของโจร ท. ทฺวฺจโจ เป็นสัตว์ดุร้าย ชาโต เกิดแล้ว, อิทานิ ในกาลนี้ (ตุมฺเหหิ) สีลวนฺเต สมณพฺรหฺมณฺเ หตฺถิสาลายํ นิสีทาเปตฺวา สีลาจารกถํ กเถตุํ อ.อัน- อันพระองค์ ยังสมณะและพราหมณ์ ท. ผู้มีศีล ให้นั่งแล้ว ในโรงแห่งช้าง -กล่าว ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีลและอาชาระ วฏฺฏตีติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๗ ราชชา อ.พระราชา (ปฺคฺคฺล) ทรงยังบุคคล กาทเรสิ ให้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๗ เต (สมณพฺรหฺมณฺเ) อ.สมณะและพราหมณ์ ท. เหล่านั้น กถยีสฺ กล่าวแล้ว สีลกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล อิติ ว่า “โกจิ อ.ใครๆ (ปฺคฺคฺเลท) อันบุคคล น ปรามสิตพฺโพ ไม่พึงจับต้อง, (โกจิ) อ.ใครๆ (ปฺคฺคฺเลท) อันบุคคล น มาเรตพฺโพ ไม่พึงให้ตาย, (ปฺคฺคฺเลท) สีลาจารสมฺปนฺเนน ขนฺติเมตฺตานุกฺทฺยยฺตุเตน ภวิตุํ อ.อัน- อันบุคคล เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีลและอาชาระ เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยความอดทน เมตฺตา และความเอ็นดู -เป็น วฏฺฏตีติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๗ หตฺถิ อ.ช้าง สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา สีลวตา เป็นผู้มีศีล ปฏฺจาย จำเดิม อิโต (กาลโต) แต่กาลนี้ อิทานิ ในกาลนี้ ภวิตพฺพํ ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ สญฺญาถ ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “เอเต (สมณพฺรหฺมณฺเ) อ.สมณะและพราหมณ์ ท. เหล่านั้น มํ ยังเรา สิกฺขาเปนฺติ ย่อมให้สำเหนียก” อิติ ดังนี้ สีลวา เป็นสัตว์มีศีล อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ อำมาตย์นั้นไปกราบทูลพระราชาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ความผิดปกติใน

ตัวของช่างอย่างอื่น ย่อมไม่มี, ช่างฟังคำของพวกโจร กลายเป็นสัตว์ดุร้าย, บัดนี้ พระองค์เชิญสมณะและพราหมณ์ผู้มีศีลให้หนึ่ง แล้วกล่าวเรื่องศีลและอาจระะ จึงจะ ควร” ดังนี้. พระราชารับสั่งให้ทำเหมือนอย่างนั้น. สมณะและพราหมณ์เหล่านั้นกล่าว เรื่องศีลว่า “บุคคลไม่ควรจับต้องใครๆ, ไม่ควรทำให้เขาเสียชีวิต, บุคคลเป็นผู้สมบูรณ์ ด้วยศีลและอาจระะ ประกอบด้วยขันติ เมตตา และความเอ็นดู จึงจะควร” ดังนี้. ช่าง ฟังคำนั้นแล้ว ก็คิดว่า “บัดนี้ เราควรเป็นผู้มีศีล จำเดิมแต่กาลนี้” ดังนี้ ด้วยความ สำคัญว่า “สมณะและพราหมณ์เหล่านั้น ทำให้เราสำเหนียก” ดังนี้ ได้เป็นสัตว์มีศีล แล้ว.

.....

เอกนิปาเต มหิฬามุขชาตกถณณนาย มหิฬามุขวตถุ ๕

มหิฬามุขวตถุ อ.เรื่องแห่งช่างชื่อว่ามหิฬามุข มหิฬามุขชาตกถณณนาย ในวาจา เป็นเครื่องพรรณนาซึ่งมหิฬามุขชาตก เอกนิปาเต ในเอกนิบาต (นิฎฐิตัม) จบแล้ว ๕
จบเรื่องช่างมหิฬามุข ในมหิฬามุขชาตกอรธกถา ในเอกนิบาต.

.....

๓. ปญทาวตถุ

[๒๖] อตีเต พาราณสิยัม สามี นาม ราชา อโหสิ ๕ โพธิสตโต ตสส อตถธมมานุสาสโก อมจโจ ๕ รณโณ ปน ปญทโว นาม มงคลอสฺโส, ตสส คิริทตโต นาม อสฺสภณฺโฆ ขณฺโฆ ๕ อสฺโส มุขรชฺชุกัม คเหตุวา ตัม ปุโรโต ปุโรโต คจฺจนฺตัม ทิสฺวา “มัม เอส ลิกฺขทาเปตีติ สญฺญาถ ตสฺส อนฺลิกฺขณฺโโต ขณฺโฆ อโหสิ ๕ ราชา ตสฺส ขณฺชภาวํ สุตฺวา เวชฺเช เปเสสิ ๕ เต คนฺตฺวา อสฺสสฺส สรีเร โรคัม อปฺสฺสนฺดา รณโณ กถยีสฺสุ “โรคมสฺส น ปสฺสามาติ ๕ ราชา โพธิสตตัม เปเสสิ “คจฺจ, เอตฺถ การณํ ชานาหิตี ๕ โส คนฺตฺวา ขณฺชอสนฺภณฺทสฺสคฺเคน ตสฺส ขณฺชภาวํ ญตฺวา “สํสคฺคโทเสน นาม เอวํ โหติ มหाराชาติ วตฺวา “สุนฺทรํ อสนฺภณฺทํ ลภิตฺวา ยถาไปราโณ ภวิสฺสตีติ อาห ๕ ราชา ตถา การสิ ๕ อสฺโส ปกตฺมาเว ปติฏฺฐาสิ ๕

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ราชา อ.พระราชสาโม นาม พระนามว่าสามะ
 อโหสิ ได้มีแล้ว พาราณสีย์ ในเมืองพาราณสี ๕ โภธิสตุโต อ.พระโพธิสัตว์ อมจโจ
 เป็นอำมาตย์ อุตถมมานุสาสโก ผู้สั่งสอนซึ่งอรรถและธรรม ตสฺส (รณฺโณ) ของ
 พระราชานั้น (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๕ ปน ก็ มงฺคลอสฺโส อ.ม้ามงคฺล ปณฺทโว นาม
 ชื่อว่าบัณฑิต รณฺโณ ของพระราชานั้น (อโหสิ) ได้มีแล้ว, อสฺสภณฺโท อ.คนเลี้ยง
 ม้า ตสฺส (รณฺโณ) ของพระราชานั้น คิริทตฺโต นาม ชื่อว่าคิริทต ขณฺโฆ เป็นคน
 ขาเขยก (โหติ) ย่อมเป็น ๕ อสฺโส อ.ม้า ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (คิริทตต) ซึ่งนายคิริ
 ทตนั้น มุขรชฺชุกํ คเหตฺวา ปุโรโต ปุโรโต คจฺจนฺตํ ผู้จับแล้ว ซึ่งเชือกที่ปาก ไปอยู่
 ในที่ข้างหน้า ๑ อนุสิทฺตฺวา ตามศึกษาอยู่ ตสฺส (คิริทตตสฺส) ต่อนายคิริทตนั้น
 สญฺญาถ ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “เอโส (คิริทตโต) อ.นายคิริทตนั้น มํ ยังเรา
 สิทฺธาเปติ ย่อมให้สำเหนียก” อิติ ดังนี้ ขณฺโฆ เป็นสัตว์ขาเขยก อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕
 ราชา อ.พระราช สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตสฺส (อสฺสสฺส) ขณฺฆภาวํ ซึ่งความที่-แห่ง
 ม้านั้น -เป็นสัตว์ขาเขยก เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว เวชฺเช ซึ่งหมอ ท. ๕ เต (เวชฺชา)
 อ.หมอ ท. เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว อปฺสฺสนฺดา ไม่เห็นอยู่ โรคฺ ซึ่งโรค สรีเร
 ในตัว อสฺสสฺส ของม้า กถยฺสิสุ กราบทูลแล้ว รณฺโณ แก่พระราช อิติ ว่า “(มย)
 อ.ข้าพระองค์ ท. น ปสฺสาม ย่อมไม่เห็น โรคฺ ซึ่งโรค อสฺส (อสฺสสฺส) ของม้านั้น”
 อิติ ดังนี้ ๕ ราชา อ.พระราช เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว โภธิสตุตฺ ซึ่งพระโพธิสัตว์
 (วจนฺน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ คจฺจ จงไป, (ตฺว) อ.เธอ ชานาหิ จง
 รั การณฺ ซึ่งเหตุ เอตฺถ (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่องนี้” อิติ ดังนี้ ๕ โส (โภธิสตุโต) อ.พระ
 โพธิสัตว์นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ญตฺวา รู้แล้ว ตสฺส (อสฺสสฺส) ขณฺฆภาวํ ซึ่งความ
 ที่-แห่งม้านั้น -เป็นสัตว์ขาเขยก ขณฺฆอสฺสภณฺทสฺสคฺเคน เพราะคลุกคลีด้วยบุคคล
 ผู้เลี้ยงม้าขาเขยก วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า เอว
 (กรณฺ) อ.อากัปกิริยาอย่างนี้ โหติ ย่อมมี สํสคฺคโทเสน เพราะโทษคือการคลุกคลี”
 อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(อสฺโส) อ.ม้า ลภิตฺวา ได้แล้ว อสฺสภณฺทํ
 ซึ่งบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งม้า สุนฺทฺรํ ผู้ดี ยถาไปราโณ เป็นม้านั้นมีในกาลก่อนอย่างไร
 ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๕ ราชา อ.พระราช (ปฺคคฺล) ทรงยังบุคคล กาเรสิ
 ให้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕ อสฺโส อ.ม้า ปติฏฺฐาสิ ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว
 ปกตฺภาเว ในความเป็นแห่งปกติ ๕

ในอดีตกาล ได้มีพระราชานามว่าสามะ ในเมืองพาราณสี. พระโพธิสัตว์ได้เป็น
 อำมาตย์ผู้สั่งสอนอรรถและธรรม ของพระราชานามองค์นั้น. ก็พระราชานาม
 มงคลชื่อว่าปัญทวะ. คนเลี้ยงม้าของพระราชานามองค์นั้น มีชื่อว่าคิริทัต ได้เป็นคน
 ขาเขยก. ม้าเห็นนายคิริทัต ผู้จับเชือกใกล้ปาก เดินนำหน้าไปๆ เลียนแบบนายคิริ
 ทัตนั้น ด้วยความสำคัญว่า “นายคิริทัตทำให้เราสำเหนียก” ดังนี้ ได้เป็นสัตว์ขาเขยก
 แล้ว. พระราชาทรงสดับว่าม้านั้นเป็นสัตว์ขาเขยก จึงทรงส่งพวกหมอไป. พวกหมอ
 เหล่านั้น พากันไปแล้ว ก็ไม่พบโรคในตัวของม้า จึงกราบทูลแต่พระราชานามว่า “พวก
 ข้าพระองค์ไม่พบโรคของม้านั้น”. พระราชาทรงส่งพระโพธิสัตว์ไป ด้วยพระดำริส
 ว่างว่า “เธอจงไป, จงรู้เหตุในเรื่องนี้เถิด”. พระโพธิสัตว์นั้น ไปแล้ว รู้ว่าม้านั้นเป็นสัตว์ขา
 เขยก เพราะคลุกคลีกับคนเลี้ยงที่ขาเขยก จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า อา
 กัปภิกิริยาอย่างนี้ ย่อมมี เพราะโทษคือการคลุกคลี” แล้วกราบทูลว่า “ม้าได้คนเลี้ยงม้า
 ที่ดี จักเป็นม้าเหมือนในกาลก่อน”. พระราชารับสั่งให้ทำเหมือนอย่างนั้น. ม้าดำรงอยู่
 ในภาวะปกติแล้ว.

.....
 ทุกนิปาเต คิริทตตชาตกวรรณนาย ปณทวตตุ ๗

ปณทวตตุ อ.เรื่องแห่งม้าชื่อว่าปัญทวะ (ภาคดี) มาแล้ว คิริทตตชาตกวรรณนาย
 ในวาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งคิริทตตชาตก ทุกนิปาเต ในทุกนิปาต ๗

เรื่องม้าปัญทวะ มาในอรรถกถาคิริทตตชาตก ในทุกนิปาต.

.....

๔. อมพวตตุ

[๒๗] อตีเต พาราณสียัม ทิวาหโน นาม ราชา อโหสิ ๗ โพธิสตุโต ตสฺส อตฺถธมฺมา
 นุสาสโก อมจฺใจ ๗ อถกทิวสํ ราชา มหานทียํ อุปริ จ เหมจฺจา จ ชาลํ
 จปาเปตฺวา อุทกํ กิพฺปิ ๗ เอกํ เทวตาปริโมคํ อมพปุกกํ กณฺณมฺนุททโธ
 อาคนฺตฺวา ชาเล ลคฺคิ ๗ ชาลํ อุทฺชิปนฺตฺวา ตํ ทิสฺวา รมฺโณ อทํสุ ๗ ราชา “กิสฺส

ผลมิทนต์ วนจรเก ปุจฉิตวา “อมพผลนต์ สุตวา ปริกฤษิตวา อฏฐี อตตโน
 อุตยานะ โรปาเปตวา ซีโรทเกน สิญจาเปสิ ๕ รุกโซ นิพพตติตวา ตติเย สัจจเน
 ผล อทาสี ๕ อมพสส สกกาโร มหา อโหสิ ๕ ซีโรทเกน สิญจนต์ิ คนฐปนญจคูลิก
 เทนติ มาลาทามา นิ ปริกชิปนติ คนฐเตเลน ปทีปี ซาเลนต์ิ ๕ ปริกเชโป ปนสส
 ปฏิสาณียา อโหสิ ๕ ผลานิ มฐรานี สุวณณวณณานิ อหะสุ ๕

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ราชชา อ.พระราชชา ทริวาหโน นาม พระนามว่า
 ทริวาหนะ อโหสิ ได้มีแล้ว พาราณสี ในเมืองพาราณสี ๕ โพธิสตโต อ.พระ
 โพธิสัตว์ อมจโจ เป็นอำมาตย์ อตถธมฺมานุสาสโก ผู้สั่งสอนซึ่งอรรถและธรรม
 ตสส (รณฺโณ) ของพระราชชาพระองค์นั้น (โหติ) ย่อมเป็น ๕ อถ ครั้งนั้น เอกทิวส์
 ในวันหนึ่ง ราชชา อ.พระราชชา (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ จปาเปตวา ให้กินไว้
 แล้ว ซาล ซึ่งช่าย อูปริ จ ในเบื้องบนด้วย เหฏฐา จ ในภายใต้ด้วย มหันทิย ใน
 แม่น้ำใหญ่ กิฬิ ทรงกรีธาแล้ว อุกก ซึ่งน้ำ ๕ อมพปกก อ.มะม่วงสุก เอก ผลหนึ่ง
 เทวตาปริภค อันเป็นผลไม้ปริภคของเทวดา อาคนุตวา มาแล้ว กณณมฺนุท-
 ททโต จากสระชื่อว่ากณณมฺนุท ลคฺคิ ดิดแล้ว ซาเล ที่ช่าย ๕ (ราชปุริสา)
 อ.ราชบุรุษ ท. อุกชิปนตา เมื่อยกขึ้น ซาล ซึ่งช่าย ทิสวา เห็นแล้ว ต (อมพปกก)
 ซึ่งมะม่วงสุกนั้น อทสุ ได้ถวายเป็นแล้ว รณฺโณ แก่พระราชชา ๕ ราชชา อ.พระราชชา
 ปุจฉิตวา ตรัสถามแล้ว วนจรเก ซึ่งบุรุษผู้เที่ยวไปในป่า ท. อิติ ว่า “อิท ผล อ.ผล-
 ไม้ นี้ กิสส ของอะไร” อิติ ดังนี้ สุตวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “อมพผล อ.ผลมะม่วง”
 อิติ ดังนี้ ปริกฤษิตวา เสวยแล้ว (ปุคคล) ทรงยังบุคคล โรปาเปตวา ให้ปลุกแล้ว
 อฏฐี ซึ่งเมล็ด อุตยานะ ในพระราชอุทยาน อตตโน ของพระองค์ สิญจาเปสิ ทรง
 ให้รดแล้ว ซีโรทเกน ด้วยน้ำอันเจือแล้วด้วยน้ำนม ๕ รุกโซ อ.ต้น นิพพตติตวา
 งอกแล้ว อทาสี ได้ให้แล้ว ผล ซึ่งผล สัจจเน ในปี ตติเย ที่สาม ๕ สกกาโร อ.สัก
 การะ มหา เป็นของใหญ่ อโหสิ ได้มีแล้ว อมพสส แก่ต้นมะม่วง ๕ (นาคธา) อ.ชาว
 นคร ท. สิญจนต์ิ ย่อมรด ซีโรทเกน ด้วยน้ำอันเจือแล้วด้วยน้ำนม เทนติ ย่อมให้
 คนฐปนญจคูลิก ซึ่งการเจิม ๕ ด้วยของหอม ปริกชิปนติ ย่อมใส่เข้าไป มาลา-
 ทามา นิ ซึ่งพวงแห่งระเบียบ ท. ปทีปี ยังประทีป ซาเลนต์ิ ย่อมให้โพลง คนฐ-
 เตเลน ด้วยน้ำมันแห่งของหอม ๕ ปน ก็ ปริกเชโป อ.การล้อม อสส (อมพ-
 รุกขสส) แห่งต้นมะม่วงนั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ปฏิสาณียา ด้วยผ้ามาน ๕ ผลานิ

อ.ผล ท. มธฺรานิ เป็นผลอันมีรสอร่อย สุวณฺณวณฺณานิ เป็นผลมีสีเพียงดั่งสีแห่งทอง อเหตุสฺมฺ ได้เป็นแล้ว ฯ

ในอดีตกาล ได้มีพระราชอาชวาทว่าทริวาหนะ ในเมืองพาราณสี. พระโพธิสัตว์เป็นอำมาตย์ผู้สั่งสอนอรรถและธรรมของพระราชอาชวาทองค์นั้น. ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระราชารับสั่งให้ราชบุรุษกันข้ายทั้งที่เหนือน้ำและใต้แม่น้ำใหญ่ แล้วทรงกรීทาน้ำ. มะม่วงผลสุกผลหนึ่งลอยมาจากสระกัณณมุณฑิตติที่ข้าย. พวกราชบุรุษ ได้เห็นมะม่วงผลสุก ขณะกำลังยกข้ายขึ้น จึงได้ถวายแด่พระราชอาชวาท. พระราชอาชวาทตรัสถามนายพรานป่าทั้งหลายว่า “ผลนี้ เป็นผลของอะไร” ทรงสดับว่า “เป็นผลของมะม่วง” จึงเสวย แล้วรับสั่งให้นำเมล็ดไปเพาะปลูกในพระราชอุทยานของพระองค์ แล้วทรงให้รดด้วยน้ำที่เจือด้วยน้ำนม. ต้นงอกขึ้น ได้ออกผลในปีที่ ๓. สักการะเป็นของใหญ่ได้มีแก่ต้นมะม่วง. ชาวเมืองพากันใช้น้ำที่เจือด้วยน้ำนมรด ย่อมให้การเจริญ ๕ อย่างด้วยของหอม ย่อมใส่พวงมาลัย ตามประทีปด้วยน้ำมันของหอม. ก็การล้อมต้นมะม่วงนั้น ได้มีด้วยการใช้ผ้ามาน. ผลทั้งหลายที่มีรสอร่อย ได้เป็นผลมีสีดุจทอง.

ราชา อญฺเณสฺ ราชฺฐนํ อมฺพผลํ เปเสนุโต องฺกุณิพฺพตฺตญฺจานํ มณฺฑกกณฺญเกน วิชฺฌิตฺวา เปเสสิ ฯ เตสฺ อมฺพํ ขาทิตฺวา องฺกุจิ โรปีตํ น สมฺปชฺชติ ฯ อเถโกราชา การณํ ฌตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา เอกํ อุยฺยานปาลํ เปเสสิ “คจฺฉ ทริวาหนสฺส อมฺพผลานํ รสํ นาเสตฺวา ติตฺติกภาวํ กโรหีติ ฯ โส “สาธฺฐติ ทริวาหนราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา อตฺตโน อุยฺยานปาลตฺตํ อจฺจิกฺขิตฺวา อตฺตโน อานุกาเว วณฺเณสิ ฯ ราชา ตํ อตฺตโน อุยฺยานปาลสฺส สนฺติเก วสาเปสิ ฯ ตโต ปญฺจาย เทว ชนา อุยฺยานํ ปฏฺิชฺคณฺหติ ฯ อรฺุณาคโต อุยฺยานปาโล อกาลปฺปฺพานิ ปฺปฺพาเปนโต อกาลผลานิ คณฺหาเปนโต อุยฺยานํ รมณฺียํ อกาสิ ฯ ราชา ปสฺสีทิตฺวา โปราณกํ อุยฺยานปาลํ นีหริตฺวา ตสฺเสว อุยฺยานํ อทาสิ ฯ โส อมฺพรฺุฑฺฑํ ปรีวาเรตฺวา นิมฺเพจ ผคฺคววลฺโย จ โรเปสิ ฯ อนฺุพฺพเพน วชฺุฑฺฑิสฺสุ ฯ มฺุเลหิ สาขาทิ จ สฺสฺฐจฺา อมฺพสฺส มฺุลสาขาย เตน อมฺรฺุสฺสคฺเคน ตาวมฺรฺุสฺสโล อมฺโพ ติตฺติโก ชาโต นิมฺพปณฺณสทิสฺโร ฯ อุยฺยานปาโล อมฺพผลสฺส ติตฺติกตฺตํ ฌตฺวา ปลายิ ฯ

ราชา อ.พระราชชา เปเสหนโต เมื่อทรงส่งไป อมพผล ซึ่งผลของมะม่วง อญเณล
 ราชูนั แก่พระราชชา ท. เหล่าอื่น วิชฌิตวา แทนแล้ว องกรุณีพุดตฤจານั ซึ่งที่
 เป็นที่อกแห่งหน่อ มณฑกทกณฏเกน ด้วยเงียงแห่งกระเบน เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว
 ๗ อฏจ อ.เมล็ด เตส (ราชูนั) อมพ ขาติตวา โรปีต อัน- อันพระราชชา ท. เหล่า
 นั้น ทรงเสวยแล้ว ซึ่งมะม่วง รับสั่งให้ปลูกแล้ว น สมปชชติ ย่อมไมสำเร็จ ๗ อถ
 ครั้งนั้น เอโก ราชชา อ.พระราชชาพระองค์หนึ่ง ฌตวา ทรงทราบแล้ว การณั ซึ่ง
 เหตุ ทตวา พระราชทานแล้ว สหสสิ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว เอกั
 อญยานปาลั ซึ่งบุคคลผู้รักษาซึ่งสวน คนหนึ่ง (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า
 “(ตว) อ.เธอ คจจ จงไป, (ตว) อ.เธอ รสิ ยังรส อมพผลลานั แห่งผลของมะม่วง
 ท. ทริวาทนสส ของพระเจ้าทริวาทนะ นาสตวา ให้ฉิบหายแล้ว กโรหิ จงกระทำ
 (อมพผลลานั) ติตตติภวา ซึ่งความที่- แห่งผลของมะม่วง ท. เป็นของชม” อิติ ดังนี้
 ๗ โส (อญยานปาล) อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งสวนนั้น (สมปฏิจจิตวา) ทูลรับแล้ว อิติ
 ว่า “สารุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อุปสงกมิตวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ทริวาทนราชานั ซึ่งพระ
 ราชชาพระนามว่าทริวาทนะ อัจจขิตวา กราบทูลแล้ว อตตโน อญยานปาลตต
 ซึ่งความที่- แห่งตน -เป็นบุคคลผู้รักษาซึ่งสวน วณเณสิ พรรณนาแล้ว อาณูภาว
 ซึ่งอาณูภาพ อตตโน ของตน ๗ ราชชา อ.พระราชชา ตั (อญยานปาลั) ยังบุคคล
 ผู้รักษาซึ่งสวนนั้น วสาเปสิ ให้อยู่แล้ว สนุติเก ในสำนัก อญยานปาลสส ของ
 บุคคลผู้รักษาซึ่งสวน อตตโน ของพระองค์ ๗ ชนา อ.ชน ท. เทว สอง ปฏิชคคหุติ
 ย่อมดูแล อญยานั ซึ่งสวน ปฏุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๗ อญยาน-
 ปาลอ อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งสวน อาคโต ผู้มาแล้ว อรุณา ในกาลไม่นาน อกาล-
 ปุปผาหิ ยังดอกไมในสมัยมิใช่กาล ท. ปุปผาเปนโต ให้ออกดอกอยู่ คณหาเปนโต
 ให้ถือเอาอยู่ อกาลผลานิ ซึ่งผลในสมัยมิใช่กาล ท. อกาลิ ได้กระทำแล้ว อญยานั
 ซึ่งสวน รณณิยั ให้เป็นที่อันบุคคลพึงรื่นรมย์ ๗ ราชชา อ.พระราชชา ปสิทิตวา ทรง
 เลื่อมใสแล้ว นิหริตวา นำออกไปแล้ว อญยานปาลั ซึ่งบุคคลผู้รักษาซึ่งสวน
 ไปรณกั คนเก่า อทาลิ ได้พระราชทานแล้ว อญยานั ซึ่งสวน ตสส เอว อญยาน-
 ปาลสส แก่บุคคลผู้รักษาซึ่งสวนนั้นนั้นเทียว ๗ โส (อญยานปาล) อ.บุคคลผู้รักษา
 ซึ่งสวนนั้น โรเปสิ ปลูกแล้ว นิมุเพ จ ซึ่งต้นสะเดา ท. ด้วย ผคคววลลियो จ ซึ่งเถาขอ-
 ระเพ็ด ท. ด้วย ปริวาเรตวา ล้อม อมพรุกขั ซึ่งต้นมะม่วง ๗ (นิมุพา จ) อ.ต้นสะเดา

ท. ด้วย (ผศุควาลโย จ) อ.เถาบระเพ็ด ท. ด้วย วฑุฒิสุ เจริญแล้ว อนุปุพพะเพน ตามลำดับ ฯ มูลสาขาโย อ.รากและกิ่ง ท. อมพสุสของมะม่วง สัมภูจาเกี่ยวพันกัน แล้ว มูลเอหิ (จ) ด้วยราก ท. ด้วย สาขาหิ จ ด้วยกิ่ง ท. ด้วย, อมโพ อ.มะม่วง ดาว มธูรผลโล มีผลอันอร้อยเพียงนั้น ติตติโก เป็นผลอันขม นิมพปณฺณสทิสโรส เป็นผลมีรสอันเช่นกับด้วยใบของสะเดา ชาโต เกิดแล้ว เตน อมธูรสสุคเคน เพราะการเกี่ยวของด้วยของอันไม่อร้อยนั้น ฯ อุทยานปาโล อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งสวน ฃตุวารุแล้ว อมพผลสุส ติตติกตฺตํ ซึ่งความที่ แห่งผลมะม่วง เป็นของมีรสขม ปลายินี้ไปแล้ว ฯ

พระราชามาเมื่อจะทรงส่งผลมะม่วงไปถวายแก่พระราชาเหล่าอื่น ทรงใช้เงียงกระเบน เจาะที่เป็นกิ่งอกของหน่อ แล้วจึงทรงส่งไป. เมล็ดที่พระราชาเหล่านั้นทรงเสวยแล้ว รับสั่งให้เพาะปลูก ย่อมไม่สำเร็จ. ที่นั้น พระราชาพระองค์หนึ่งทรงทราบเหตุ จึงพระราชทานทรัพย์ ๑,๐๐๐ แล้วทรงส่งคนสวนคนหนึ่งไปด้วยทรงสั่งว่า “เธอจงไป จงทำให้รสของผลมะม่วงทั้งหลายของพระเจ้าทริวาหนะเสียหาย จงทำให้มะม่วงมีรสขมเถิด”. คนสวนนั้นทูลรับว่า “พระเจ้าข้า” ดังนี้แล้ว ก็เข้าไปเฝ้าพระเจ้าทริวาหนะ กราบทูลว่าตนเป็นคนสวน แล้วพรรณนาความสามารถของตน. พระราชารับสั่งให้คนสวน(ใหม่)นั้นอยู่ในสำนักของคนสวน(เก่า)ของพระองค์. คนสวนทั้งสองช่วยกันดูแลสวน จำเดิมตั้งแต่นั้นมา. คนสวนผู้มาไม่นาน ทำดอกไม้ที่ไม่ใช่ฤดูให้ออกดอก ทำผลไม้มิให้ติดผลในสมัยที่มีใช่ฤดูกาล ได้ทำสวนให้เป็นที่น่ารื่นรมย์. พระราชาทรงเลื่อมใส จึงทรงปลดคนสวนเก่า แล้วได้พระราชทานสวนแก่คนสวนนั้นนั้นแหละ. คนสวนนั้นปลูกต้นสะเดาและเถาบระเพ็ดทั้งหลายล้อมต้นมะม่วงนั้น. ต้นสะเดาและต้นบระเพ็ดทั้งหลาย เติบโตขึ้นตามลำดับ. รากและกิ่งของต้นมะม่วงเกี่ยวพันกับรากและกิ่งทั้งหลาย, มะม่วงซึ่งมีผลอร้อยเพียงนั้น ได้กลายเป็นรสขม มีรสเช่นกับใบสะเดา เพราะการเกี่ยวพันกับของไม่อร้อยนั้น. คนสวนรู้ว่าผลมะม่วงมีรสขมแล้ว ก็หนีไป.

.....
 ราชาน อุทยานิ คนตุวา อมพผลิ ขาหนโต อมพยุสํ นิมพกสภูํ วिय อชฺโณหริตุํ
 อสกุโกนุโต กกุกาเรตุวา ญฺฐหิตฺวา “ปณฺหิต อิมสฺส รุกฺขสฺส โปราณกบริหารโต

ปริหานิ นตฺถิ, เหว สนฺเตปิสุส ผลํ ติตฺตํ กิ ชาตํ, กิ นุ โข การณนฺติ โปธิสฺสตํ
 ปุจฺฉิ ๗ โส ตสฺส การณํ อาจิกฺขนฺโต

[๒๘] “ปุจิมนุทปริวารโ อมฺโพ เต ทริวาทน
 มฺลํ มฺเลน สํสฺฏจํ สาขา สาขํ นิเสวเร
 อสาดสฺสนฺนิวาเสน เตนมฺโพ กฏฺกปฺผลฺลิตฺติ อาห ๗

ราชา อ.พระราชชา คนฺตฺวา เสด็จไปแลว อยูยฺยานํ สู่พระอุทฺยาน ขาทนฺโต เสวยอยู
 อมฺพผลํ ซึ่งผลของมะม่วง อสฺกโกนฺโต ไมทรงอาจอยู อชฺโฆหริตฺตํ เพื่ออันทรงกลืน
 อมฺพยฺยสํ ซึ่งเยื่อของมะม่วง นิมฺพกสฺสํ วย รวากะกากของสะเดา กฏฺกาเรตฺวา ทรง
 ขากแลว นุจฺฉิตฺวา ทรงถ่มทิ้งแลว ปุจฺฉิ ตริสฺถามแลว โปธิสฺสตํ ซึ่งพระโปธิสฺสฺตฺว
 อิติ ว่า “ปณฺทิตฺ ดูก่อนบัณฑิต ปริหานิ อ.ความเสื่อมรอบ ไปราณกปริหารโต
 จากการบริหารเกา อิมสฺส รุกฺขสฺส แห่งตันไมนี้ นตฺถิ ย่อมไมมี, เหว (ภาเว) ครั้น
 เมื่อความเป็นอยางนั้น สนฺเตปิ แมมีอยู, ผลํ อ.ผล อสฺส (อมฺพสฺส) ของมะม่วง
 นั้น ติตฺตํ เป็นของมีรสขม ชาตํ เกิดแลว, การณํ อ.เหตุ กิ นุ โข อะไรหนอแล”
 อิติ ดั่งนี้ ๗ โส (โปธิสฺสตฺโต) อ.พระโปธิสฺสฺตฺว นั้น อาจิกฺขนฺโต เมื่อกราบทูล การณํ
 ซึ่งเหตุ ตสฺส (อมฺพสฺส) แห่งมะม่วงนั้น อาห กราบทูลแลว อิติ ว่า

“ทริวาทน ข้าแต่พระเจ้าทริวาทนะ อมฺโพ อ.มะม่วง เต ของ
 พระองค์ ปุจิมนุทปริวารโ เป็นต้นไมมีตันสะเดาแวดล้อม
 (โหติ) ย่อมเป็น, มฺลํ อ.ราก สํสฺฏจํ เกี่ยวข้องแลว มฺเลน
 ด้วยราก, สาขา อ.กิ่ง ท. นิเสวเร ย่อมเกี่ยวข้อง สาขํ ซึ่ง
 กิ่ง, อมฺโพ อ.มะม่วง กฏฺกปฺผลฺลิตฺติ เป็นต้นไมมีผลอันขม เตน
 อสาดสฺสนฺนิวาเสน เพราะการอยูร่วมนกับด้วยของอันไมอรอย
 นั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ๗

พระราชชาเสด็จไปยังพระอุทฺยาน เสวยผลมะม่วง ไมทรงสามารถเพื่อจะทรงกลืน
 เยื่อมะม่วง ซึ่งเป็นดุกจากของสะเดาได้ ทรงขากถ่มทิ้งเสีย ตริสฺถามพระโปธิสฺสฺตฺว
 ว่า “บัณฑิต ความเสื่อมจากการบริหารเดิม ของตันไมนี้ ไมมี, เมื่อเป็นเชนนี้ ผลของ
 มะม่วง เกิดมีรสขม, เหตุอะไรหนอ” ๗ พระโปธิสฺสฺตฺวเมื่อจะกราบทูลเหตุแห่งมะม่วงนั้น

จึงทูลว่า

“ข้าแต่พระเจ้าทริวาหนะ มะม่วงของพระองค์ มีต้นสะเดา
แหวดล้อม, รากเกี่ยวพันราก กิ่งเกี่ยวพันกิ่ง, เพราะเหตุที่อยู่
ร่วมกับของไม่อร่อนั้น มะม่วงจึงมีรสขม”.

.....

ตตถ ปุจฉิมนุโท นาม นิมุพรุโข ฯ

ตตถ (คาถาย) ปุจฉิมนุโท นาม นิมุพรุโข ฯ

นิมุพรุโข อ.ต้นสะเดา **ปุจฉิมนุโท** นาม ชื่อว่าปุจฉิมันทะ **ตตถ (คาถาย)** ในคาถา
นั้น ฯ

ต้นสะเดา ชื่อว่าปุจฉิมันทะ ในคาถานั้น.

.....

สาขาติ ปุจฉิมนุทสุส สาขาโย ฯ

“สาขาติ ปุจฉิมนุทสุส สาขาโย ฯ

สาขาโย อ.กิ่ง ท. **ปุจฉิมนุทสุส** ของต้นสะเดา **สาขาติ** ชื่อว่าสาขา ฯ

กิ่งทั้งหลายของต้นสะเดา ชื่อว่าสาขา.

.....

สาขํ นิเสวเรติ อมฺพสุส สาขํ นิเสวนุติ ฯ

“สาขํ นิเสวเรติ (ปททวยสุส) “อมฺพสุส สาขํ นิเสวนุติ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**นิเสวนุติ** ย่อมเกี่ยวพัน **สาขํ** ซึ่งกิ่ง **อมฺพสุส** แห่ง
มะม่วง” (อิตติ) ดังนี้ **(ปททวยสุส)** แห่งหมวดสองแห่งบท “**สาขํ นิเสวเรติ** ว่า “สาขํ
นิเสวเร” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “**สาขิ นิสเวเร**” ความว่า ย่อมเกี่ยวพันกึ่งของต้นมะม่วง.

.....
อสาตสนุนิวาเสนาติ อมรุเรหิ ปุจิมนุเทหิ สห นิวาเสน ฯ

“**อสาตสนุนิวาเสนาติ** (คาถาปาทสุส) “**อมรุเรหิ ปุจิมนุเทหิ สห นิวาเสน**” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**นิวาเสน** เพราะการอยู่ **สห** กับ **ปุจิมนุเทหิ** ด้วย
 สะเดา ท. **อมรุเรหิ** อันมีรสไม่อร่อย” อติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งคาถา
 “**อสาตสนุนิวาเสนาติ** ว่า “**อสาตสนุนิวาเสน**” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “**อสาตสนุนิวาเสน**” ความว่า เพราะการอยู่ร่วมกับต้นสะเดาทั้งหลาย
 ซึ่งมีรสไม่อร่อย.

.....
เตนาติ เตน การณน ฯ

“**เตนาติ** (ปทสุส) “**เตน การณน**” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**เตน การณน** เพราะเหตุนี้” (อติ) ดังนี้ (ปทสุส) แห่ง
 บท “**เตนาติ** ว่า “**เตน**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**เตน**” แปลว่า เพราะเหตุนี้.

.....
กฏุกปฺผลโลติ ติตฺตติกฺผลโล ชาโตติ ฯ

“**กฏุกปฺผลโลติ** (ปทสุส) “**ติตฺตติกฺผลโล ชาโตติ**” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**ติตฺตติกฺผลโล** เป็นต้นไม่มีผลอันขม **ชาโต** เกิดแล้ว” (อติ)
 ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท “**กฏุกปฺผลโลติ** ว่า “**กฏุกปฺผลโล**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**กฏุกปฺผลโล**” ความว่า กลายเป็นต้นไม่มีผลรสขม.

.....

ตี สุตฺวา ราชา สพฺเพ ปุจิมฺหฺเต จ ผคฺคเว จ จินฺหาเปตฺวา มฺลานิ อุทฺธาเปตฺวา
สมฺหฺตา อมฺรฺรปฺสึ หฺราเปตฺวา มฺรฺรปฺสึ ปกฺชิปาเปตฺวา ปุณฺ ฆิโรทกสฺกฺขโรทก-
คฺนฺโรทเกหิ อมฺพึ สิณฺจาเปตฺวา ปุณฺ โปราณกอุยฺยานปาลสฺเสว อุยฺยานํ นิยฺยาเทสิ
ฯ อมฺโพ มฺรฺรสรฺสคฺเคน ปุณฺ มฺรฺโรว อโหสิ ฯ

ราชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตี (วจฺหิ) ซึ่งคํานั้น (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล
จินฺหาเปตฺวา ให้ตัดแล้ว ปุจิมฺหฺเต จ ซึ่งต้นสะเดา ท. ด้วย ผคฺคเว จ ซึ่งเถาบอระ
เพ็ด ท. ด้วย สพฺเพ ทั้งปวง อุทฺธาเปตฺวา ทรงให้ถอนขึ้นแล้ว มฺลานิ ซึ่งรากไม้
ท. หฺราเปตฺวา ทรงให้นำไปปราศแล้ว อมฺรฺรปฺสึ ซึ่งฝู่นอันไม่อร่อย สมฺหฺตา ในที่
โดยรอบ ปกฺชิปาเปตฺวา ทรงให้ใส่แล้ว มฺรฺรปฺสึ ซึ่งฝู่นอันอร่อย สิณฺจาเปตฺวา ทรง
ให้รดแล้ว อมฺพึ ซึ่งมะม่วง ฆิโรทกสฺกฺขโรทกคฺนฺโรทเกหิ ด้วยน้ำอันเจือด้วยน้ำนม
น้ำอันเจือด้วยน้ำตาลกรวด และน้ำอันเจือด้วยของหอม ท. ปุณฺ อีก นิยฺยาเทสิ
ทรงมอบให้แล้ว อุยฺยานํ ซึ่งสวน โปราณกอุยฺยานปาลสฺส เหว แก่บุคคลผู้รักษา
ซึ่งสวนคนแก่นั้นเทียว ฯ อมฺโพ อ.มะม่วง มฺรฺโรว เป็นของมีรสอร่อยเทียว ปุณฺ อีก
มฺรฺรสรฺสคฺเคน เพราะการเกี่ยวข้องด้วยของมีรสอร่อย อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระราชาทรงสดับคํานั้นแล้ว รับสั่งให้ตัดต้นสะเดาและเถาบอระเพ็ดทั้งหมด ทรงให้
ถอนรากทั้งหลาย รับสั่งให้นำดินไม่ดีในที่โดยรอบออกไป ให้ใส่ดินที่ดี แล้วรับสั่งให้
รดมะม่วงด้วยน้ำเจือน้ำนม น้ำเจือด้วยน้ำตาลกรวดและน้ำเจือด้วยของหอมอีก แล้ว
ทรงมอบสวนให้กับคนสวนคนแก่นั้นแหละ. มะม่วง ได้เป็นผลไม่มีรสอร่อยอีกครั้ง
เพราะเกี่ยวข้องกับของมีรสอร่อย.

.....
ทุกฺนิปาเต ทฺริวาหฺนชาตกาวณฺณนายํ อมฺพวตฺตุ ฯ

อมฺพวตฺตุ อ.เรื่องแห่งมะม่วง (อาคตฺ) มาแล้ว ทฺริวาหฺนชาตกาวณฺณนายํ ในวจา
เป็นเครื่องพรรณนาแห่งทฺริวาหฺนชาตก ทุกฺนิปาเต ในทุกฺนิปาต ฯ

เรื่องมะม่วง มาในอรรถรกถาทฺริวาหฺนชาตก ทุกฺนิปาต.

.....

[๒๙] เอวํ นิชชีวกวตถุมปิ อนิฏฺฐสํโยเคน อนิฏฺฐํ อิญฺจสํโยเคน อิญฺจํ ปเคว สชีวก ๕
 เตนหา ทริวาหนชาตกสฺส อตถุปรปตฺตติยํ ภิกฺขเว อสารถุสนฺนิวาโส นาม ปาโป
 อนตถกโร ตตถ มนุสฺสญฺญตานิ ตาว ปาปสนฺนิवासสฺส อนตถกรณตาย ก็ วตฺตพฺพํ
 ปุพฺเพ อสาเตน อมรฺเรน นิมฺพรุฑฺเชน สทฺธิ สนฺนิवासมาคฺคมฺม มรฺุรโร ทิพฺพรสฺส-
 ปฏฺิภาโค อเจตโน อมฺพรุฑฺโฆปิ อมรฺุโร ติตฺติโก ชาโตติ ๕

นิชชีวกวตถุมปิ แม้ อ.วัตถุอันมีชีวิตไปปราศแล้ว **อนิฏฺฐํ** เป็นของอันบุคคลไม่
 ปรารถนาแล้ว **อนิฏฺฐสํโยเคน** เพราะการประกอบด้วยของอันบุคคลไม่ปรารถนาแล้ว
อิญฺจํ เป็นของอันบุคคลปรารถนาแล้ว **อิญฺจสํโยเคน** เพราะการประกอบด้วยของ
 อันบุคคลปรารถนาแล้ว (**โหติ**) ย่อมเป็น **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้, **ปเคว** จะป่วย
 กล่าวไปไย (**วตถุมฺหิ**) ในวตถุ **สชีวก** อันเป็นไปกับด้วยชีวิต ๕ **เตน** เพราะเหตุนั้น
(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อาห** ตรัสแล้ว **อตถุปรปตฺตติยํ** ในเหตุแห่งการเกิดขึ้น
ทริวาหนชาตกสฺส แห่งทริวาหนชาตก **อิติ** ว่า “**ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **อสารถุ-**
สนฺนิวาโส นาม ชื่อ อ.การอยู่ร่วมกับด้วยคนไม่ดี **ปาโป** เป็นความชั่ว **อนตถกโร**
 เป็นสิ่งกระทำซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **ก็ (วจฺห)** อ.คำอะไร
(บุคคลเณ) อันบุคคล **วตฺตพฺพํ** ฟังกล่าว **ตตถ (อสารถุสนฺนิวาเส)** ในการอยู่ร่วม
 กับด้วยคนไม่ดีนั้น **อนตถกรณตาย** เพราะความเป็นอันกระทำซึ่งความฉิบหาย
 มิใช่ประโยชน์ **ปาปสนฺนิवासสฺส** แห่งการอยู่ร่วมกับด้วยคนชั่ว (**ชนานํ**) แก่ชน ท.
มนุสฺสญฺญตานิ ผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว **ตาว** ก่อน, **อมฺพรุฑฺโฆปิ** แม้ อ.ต้นมะม่วง
อเจตโน อันไม่มีเจตนา **ทิพฺพรสฺสปฏฺิภาโค** อันมีส่วนเปรียบด้วยรสอันเป็นทิพย์
มรฺุรโร อันมีรสอันอร่อย **อาคคฺคมฺ** อาศัยแล้ว **สนฺนิवासํ** ซึ่งการอยู่ร่วม **สทฺธิ**
 กับ **นิมฺพรุฑฺเชน** ด้วยต้นสะเดา **อสาเตน** อันมีรสขม **อมรฺเรน** อันมีรสไม่อร่อย
อมรฺุโร เป็นต้นไม้มีรสไม่อร่อย **ติตฺติโก** เป็นต้นไม้มีรสอันขม **ชาโต** เกิดแล้ว
ปุพฺเพ ในกาลก่อน” **อิติ** ดังนี้ ๕

แม้วตถุที่ไม่มีชีวิต เป็นของไม่น่าปรารถนา เพราะประกอบกับสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา
 เป็นของน่าปรารถนา เพราะประกอบกับสิ่งที่น่าปรารถนา ด้วยประการฉะนี้ จะป่วย
 กล่าวไปไยถึงในสิ่งที่มีชีวิตเล่า. เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ในเหตุ
 เกิดแห่งเรื่องทริวาหนชาตกว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่าการอยู่ร่วมกับคน

ไม่ดี เป็นความชั่ว เป็นสิ่งกระทำความฉิบหายมิใช่ประโยชน์, คำพูดอะไรที่บุคคล ควรจะกล่าวในการอยู่ร่วมกับคนไม่ดีนั้น เพราะความเป็นคืออันกระทำความฉิบหาย แห่งการอยู่ร่วมกับคนชั่ว แก่พวกชนผู้เป็นมมนุษย์ก่อน, แม้ตั้งนมะม่วงซึ่งไม่มีเจตนา เปรียบด้วยรสทิพย์ มีรสอร่อย อาศัยการอยู่ร่วมกับต้นสะเดาซึ่งมีรสขม ไม่อร่อย ใน กาลก่อน กลายเป็นของไม่อร่อย มีรสขมไป.

[๓๐] อปิจ อสิहतถอมิตตดา วिय พาลา ปิยฆาตกา วिय ปณฺหิตตา ๕ ตถา หิ ภควา เวสาลิยา ทกฺขิณปสฺเส อวิทฺฐเร จิตฺตํ เวพฺพคามากํ โคจรคามากํ กตฺวา วิหรนฺโต อุปฺปนฺนโลहितปฺปทฺทกฺขนฺทิกาทาโร อโหสิ ๕ ตํ ฆตฺวา สกฺโก เทวราชา อาคนฺตฺวา สตฺถารํ อุปฺภูจฺจนฺโต สตฺถุ สรรีรวลณฺชภาชนํ อณฺณสฺส หตฺถเณนาปิ ผุสฺสิตุํ อทตฺวา สีเสเยว จเปตฺวา คนฺธภาชนํ วिय นีหฺรติ ๕ โส เอวํ อุปฺภูจฺหิตฺวา สตฺถุ ผาสฺสกกาเล เทวโลกํ คโต ๕ ภิกฺขุ อโห สตฺถริ สกฺกสฺส สินฺโห โส ทิพฺพสมฺปตฺตี ปหาย อุปฺภูจฺหิตฺติ อาหํสุ ๕ สตฺถา สกฺโก ภิกฺขเว อริยานํ ทสฺสนํปิ เตหิ สทฺธี เอกภฺจฺจาเน นิสฺสีหนาทิกาวोปิ เตสํ วตฺตปฺปฏฺิวตฺตํ กาทํ ลภนภาโวปิ สาธฺตฺติ อาคนฺตฺวา มํ อุปฺภูจฺหิตฺติ ทสฺเสนโต ฐมฺมปทสฺส สุขวคฺเค สกฺกเทวินฺทวตฺถุมฺหิ คาทา อภาสิ

[๓๑] พาลสงฺกตจารี หิ ที่ชมมทฺธาน โสจติ
ทกฺโข พาลหิ สํวาโส อมิตฺเตเนว สพฺพทา
ธีโร จ สุขสํวาโส ฆาตีนํ สมากโม ๕

ตสฺมา หิ

ธีรณฺจ ปณฺณณฺจ พหุสฺสุตฺถณฺจ
โรรยฺหสิลพฺพตฺวานตฺมริยํ
ตฺนตาทิสํ สปฺปริสํ สุเมธํ
ภเชถ นกฺขตฺตปถํ จนฺทิมาทิ ๕

อปิจ อีกอย่างหนึ่ง พาลา อ.คนพาล ท. อสิहतถอมิตตดา วिय รวากะ อ.อมิตรผู้มี ดาบในมือ ท. ปณฺหิตตา อ.บัณฑิต ท. ปิยฆาตกา วिय รวากะ อ.ญาติผู้เป็นที่รัก ท. ๕ หิ เหมือนอย่างว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วิหรนฺโต เมื่อประทับ กตฺวา ทรง

กระทำ เวฬุคามกัม ซึ่งเวฬุคาม จิต্ত์ อันตั้งอยู่แล้ว อวิหุเร ในที่ไม่ไกล ทกฺขิน-
 ปสฺเส ในเมืองแห่งทิศทักษิณ เวสาลียา แห่งเมืองเวสาลี โคจรคาม ให้เป็นโคจร-
 คาม อุปฺปนฺนโหลหิตปฺปกุขนฺทิกภาพาโร เป็นผู้ทรงมีพระประชรมีพระโลหิตอันแล่น
 ไปอันเกิดขึ้นแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๗ สกฺโก อ.ท้าวสักกะ
 เทวราชา ผู้เป็นพระราชแห่งเทพ ฆตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ (การณ) ซึ่งเหตุอัน
 อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว อุปฺภูจฺจนฺโต เมื่อทรงอุปฺภูจฺจก สดฺถาโร ซึ่งพระศาสดา
 อทฺตฺวา ไม่ให้แล้ว มุสิคฺคํ เพื่ออันสัมผัส สรีรวลณฺชภาชนํ ซึ่งภาชนะแห่งสรีรวลณฺช
 สดฺถุ ของพระศาสดา หตฺถเนหาปี แม้ด้วยมือ อณฺณสฺส (บุคคลสฺส) แก่บุคคล
 อื่น จเปตฺวา ทรงวางไว้แล้ว สีเส เหว บนศีรษะนั้นเทียว นีหฺรติ ย่อมนำออก
 คนฺธภาชนํ วยิ ราวกะซึ่งภาชนะแห่งของหอม ๗ โส (สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น
 อุปฺภูจฺจิตฺวา ทรงอุปฺภูจฺจกแล้ว เหว อย่างนี้ คโต เสด็จไปแล้ว เทวโลกํ สูเทวโลก
 ผาสุกกาเล ในกาลเป็นที่ผาสุก สดฺถุ แห่งพระศาสดา ๗ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อาหํสู
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ สีเนโห อ.ความรัก สกฺกสฺส ของท้าวสักกะ สดฺถริ
 ในพระศาสดา, โส (สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น ปหาย ทรงละแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺติ ซึ่ง
 สมบัติอันเป็นทิพย์ อุปฺภูจฺหิ ทรงอุปฺภูจฺจกแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗ สดฺถา อ.พระศาสดา
 ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สกฺโก อ.ท้าวสักกะ
 อาคนฺตฺวา มาแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘ทสฺสนปี แม้ อ.การเห็น
 อริยานํ ซึ่งพระอริยะ ท. นิสิตฺนาทิกาวปี แม้ อ.ความเป็นแห่งอาการมีการนั่ง
 เป็นต้น เอกฺกฺจาเน ในที่แห่งเดียวกัน สทฺธิ กับ เตหิ (อริเยหิ) ด้วยพระอริยเจ้า
 ท. เหล่านั้น ลกฺนภาวปี แม้ อ.ความเป็นคืออันได้ กาคฺคํ เพื่ออันกระทำ วตฺตปฺ-
 ปฺภิวตฺตํ ซึ่งวัตรใหญ่และวัตรน้อย เตสํ (อริยานํ) แก่พระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น สาธฺ
 เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ อุปฺภูจฺหิ อุปฺภูจฺจกแล้ว มํ
 ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. สกฺกเทวิหฺนฺทตฺถุมฺหิ
 ในเรื่องแห่งท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทพ สุขวคฺเค ในสุขวรรค ธมฺมปทสฺส แห่ง
 ธรรมบท อิติ ว่า

“หิ จริงอยู่ (บุคคล) อ.บุคคล พาลสงคตจาริ ผู้มีการเทียว
 ไปสู่การไปร่วมกับด้วยคนพาลโดยปกติ โสจติ ย่อมเศร้า
 โศก อทฺธานํ ลินกาล ทิมฺ อ้นยาวนาน, หิ เพราะว่่า ส่วาโส

อ.การอยู่ร่วม พาเลหิ กับด้วยคนพาล ท. ทุกุโย เป็นเหตุ
 นำมาซึ่งความทุกข์ (โหด) ย่อมเป็น (สัวาโส) อิว เพียงดัง
 อ.การอยู่ร่วม อมิตเตน ด้วยอมิตร สัพพทา ในกาลทุกเมื่อ,
 จ ส่วนว่า ธีโร อ.นักปราชญ์ สุขสัวาโส มีการอยู่ร่วมเป็นสุข
 (โหด) ย่อมเป็น สมากโม อิว เพียงดัง อ.สมาคม ญาตีห
 แห่งญาตี ท.

ตสฺมา ทิ เพราะเหตุนั้นแล

(นโร) อ.นรชน ภเชถ ฟิงคบ (บุคคล) ซึ่งบุคคล ธีริ จ ผู้
 เป็นนักปราชญ์ด้วย ปญญิ จ ผู้มีปัญญาด้วย พหุสฺสูติ จ ผู้มี
 สุตตะมากด้วย โธรยหสิลพพตวนหฺตฺ จ ผู้มีการนำไปซึ่งฐานะ มี
 ศีล และมีวัตรด้วย อริยิ จ ผู้ไกลจากกิเลสด้วย ตาทิสฺ ผู้เช่น
 นั้น สปุริสฺ จ ผู้เป็นสัตบุรุษด้วย สฺเมธิ จ ผู้มีปัญญาดีด้วย
 ตํ นั้น จนฺทิมมา อิว เพียงดัง อ.ดวงจันทร์ (ภขนฺโต) คบอยู่
 นกขตตปถิ ซึ่งอากาศอันเป็นทางแห่งดวงดาว” อิติ ดังนี้ ฯ

อีกอย่างหนึ่ง พวกคนพาล เปรียบเหมือนศัตรูผู้มีดาบในมือ เหล่าบัณฑิต เปรียบ
 เหมือนหมูญาติผู้เป็นที่รัก. เหมือนอย่างที่มีพระภาคเจ้า เมื่อประทับ ทรงทำ
 เวฬุคามที่ตั้งอยู่ในที่ไม่ไกล เบื้องทิศใต้จากเมืองเวสาลี ให้เป็นโคจรคาม ทรงพระ
 ประชวรลงพระโลหิต. ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพทรงทราบเหตุนั้นแล้ว ก็เสด็จมา ขณะ
 ที่ทรงอุปัฏฐากพระศาสดา ไม่ทรงให้การแตะต้องภาชนะสรีรวัสสของพระศาสดา
 แม้ด้วยมือ แก่ใครๆ อื่นเลย ทรงวางไว้เหนือศีรษะนั้นแหละ นำออกไป ดุจภาชนะ
 ของหอม ฉะนั้น. ท้าวสักกะทรงอุปัฏฐากอย่างนี้ เสด็จกลับไปยังเทวโลก ในกาลที่
 พระศาสดาทรงพระเกษมสำราญ. พวกภิกษุพากันกล่าวว่า “นำอัครจริยจริง ความรัก
 ของท้าวสักกะในพระศาสดา, ท้าวสักกะทรงละทิพยสมบัติ ทรงอุปัฏฐากแล้ว”. พระ
 ศาสดาเมื่อจะทรงแสดงว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกะมาด้วยความคิดว่า ‘การ
 เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลายก็ดี ความเป็นแห่งอาการมีการนั่งในที่แห่งเดียวกันเป็นต้น
 กับด้วยพระอริยเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นก็ดี ภาวะคือการได้เพื่อจะทำวัตรน้อยใหญ่แก่
 พระอริยเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นก็ดี เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ’ ดังนี้ จึงอุปัฏฐากเรา”

ไดตรัสพระคาถาทองหลาย ในเรื่องทาวสักกะผูเป็นจอมเทพ ในสุขวรรค แหงธรรมบท
วา

“ความจริง บุคคลผูคบกับคนพาลโดยปกติ ยอมเสราไสก
สิ้นกาลอนยาวนาน เพราะวาการอยูกับคนพาลเป็นเหตุนำ
ความทุกข์มาให้ ดุจการอยูร่วมกับศัตรูในกาลทุกเมื่อ, ส่วน
นักปราชญ์ มีการอยูร่วมเป็นสุข ดุจสมาคมแห่งหมู่ญาติ
จะนั้น.

เพราะจะนั้นแล

นรชนพึงคบบุคคลผูเป็นนักปราชญ์ มีปัญญา มีสุตะมาก เอา
ธุระ มีศีล มีชอวัตร หางไกลจากกิเลส ผูเช่นนั้น ผูเป็นสัตบุรุษ
มีปัญญาดีนั้น ดุจพระจันทรคบอากาศซึ่งเป็นทางของดวงดาว
จะนั้น.

.....
ตตถ พาลสงคตจारी หีติ หิ สจจํ พาเลน सहजारी पुकुलो च

ตตถ (ปะเทสุ) “พาลสงคตจारी หีติ (คาถาปาทสุส) “หิ สจจํ พาเลน सहजारी पुकुलो” (อิตติ
อติโต) ๗

(อติโต) อ.อรรถ (อิตติ) วา “หิ สจจํ จริงอยู ปุคุโล อ.บุคคล พาเลน सहजारी ผู
เทียวไปกับ ดัวคนพาล โดยปกติ” (อิตติ) ดั่งนี้ ตตถ (ปะเทสุ) “พาลสงคตจारी หีติ
(คาถาปาทสุส) แหง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาทหงพระคาถาวา “พาลสงคตจारी
หิ” ดั่งนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาวา “พาลสงคตจारी หิ” ความวา ความจริง บุคคล
ผูเทียวไปร่วกับคนพาลโดยปกติ.

.....

ที่म्मทธานนุติ พาเลน สหุธิ เอกจจนุโท หุตฺวา สหฺริจฺเจทาทีนึ กโรนฺโต หตฺถจฺเจทาทีทุกฺขํ ปตฺวา จิรํ กาลํ โสจติ ๫

“ที่म्मทธานนุติ (ปทสฺส) “พาเลน สหุธิ เอกจจนุโท หุตฺวา สหฺริจฺเจทาทีนึ (กมฺมานิ) กโรนฺโต หตฺถจฺเจทาทีทุกฺขํ ปตฺวา จิรํ กาลํ โสจติ” (อิตติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เอกจจนุโท เป็นผู้มีฉันทะเป็นอันเดียวกัน สหุธิ กับ พาเลน ด้วยคนพาล หุตฺวา เป็น กโรนฺโต เมื่อกระทำ (กมฺมานิ) ซึ่งกรรม ท. สหฺริจฺเจทาทีนึ มีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้น ปตฺวา ถึงแล้ว หตฺถจฺเจทาทีทุกฺขํ ซึ่งทุกฺขํ มีการตัดซึ่งมือเป็นต้น โสจติ ชื่อว่าย่อมเสร้างา ไสว ลี้กกาล จิรํ อันยาวนาน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ที่म्मทธานนุติ ว่า “ที่म्मทธาน” ดังนี้ ๫

บทว่า “ที่म्मทธาน” ความว่า “เป็นผู้มีฉันทะร่วมกันกับด้วยคนพาล เมื่อทำกรรมทั้งหลายมีการตัดที่ต่อเป็นต้น ถึงทุกฺขํมีการถูกตัดมือเป็นต้น ชื่อว่าย่อมเสร้างา ลี้กกาล นาน.

.....

สํวาโสติ เอกโต วาโส ๫

“สํวาโสติ (ปทสฺส) “เอกโต วาโส” (อิตติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “วาโส อ.การอยู่ เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สํวาโสติ ว่า “สํวาโส” ดังนี้ ๫

บทว่า “สํวาโส” แปลว่า การอยู่โดยความเป็นอันเดียวกัน.

.....

อมิตฺเตเนวาติ อสิหตฺถอมิตฺเตเน อาสีวีสาทินา วา สหุธิ สํวาโส วีย ๫

“อมิตฺเตเนวาติ (ปทสฺส) “อสิหตฺถอมิตฺเตเน อาสีวีสาทินา (สตฺเตเน) วา สหุธิ สํวาโส วีย” (อิตติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สํวาโส วีย ราวกะ อ.การอยู่ร่วม สหุธิ กับ อสิหตฺถ-

อมิตเตน ด้วยอมิตรผู้มีดาบในมือ วา หรือว่า อาสีวิสาภินา (สตเตน) ด้วยสัตว์มือสรรพวิษตัวมีพิษร้ายเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อมิตเตเนวาทิ ว่า “อมิตเตเนว” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อมิตเตเนว” ความว่า ดุจการอยู่ร่วมกับศัตรูผู้มีดาบในมือ หรือด้วยสัตว์มีงูพิษเป็นต้น.

.....
สพฺพทาทิ นิจฺจํ ทุกฺโข พาลเอหิ สฺวาโส ฯ

“สพฺพทาทิ (ปทสฺส) “นิจฺจํ ทุกฺโข พาลเอหิ สฺวาโส (โหติ)” (อิตติ อตฺถ) ฯ

(อตฺถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สฺวาโส อ.การอยู่ร่วม พาลเอหิ กับด้วยคนพาล ท. ทุกฺโข เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ นิจฺจํ เป็นนิจ (โหติ) ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สพฺพทาทิ ว่า “สพฺพทา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สพฺพทา” ความว่า การอยู่ร่วมกับพวกคนพาล เป็นเหตุนำทุกข์มาให้เป็นนิจ.

.....
สุโข สฺวาโส เอเตนาติ สุขสฺวาโส ธีโร ปณฺทิตฺเตน สทฺธิ เอกภูจฺจาเน วาโส สุขฺ-
ตฺยตฺถ ๕ กิมิว ๕ ฅาตีหฺวาทิ ปิยฅาตีหฺนํ สมากโม สุขฺ วย ๕

สุโข สฺวาโส เอเตน (ธีเรน โหติ) อิตติ สุขสฺวาโส ธีโร, ปณฺทิตฺเตน สทฺธิ เอกภูจฺจาเน วาโส สุข (โหติ) อิตติ อตฺถ ๕ “กํ อิว (ธีโร สุขสฺวาโส โหติ) อิตติ ปุจฺฉา) ๕ “ฅาตีหฺนํ อิว (สมากโม” อิตติ วิสฺสซฺชนํ), “ปิยฅาตีหฺนํ สมากโม สุขฺ วย (โหติ)” (อิตติ อตฺถ) ๕

สฺวาโส อ.การอยู่ร่วม เอเตน (ธีเรน) กับด้วยนักปราชญ์นั้น สุขฺ เป็นเหตุนำสุขมาให้ (โหติ) ย่อมเป็น, อตฺถ อ.อธิบาย อิตติ ว่า “วาโส อ.การอยู่ เอกภูจฺจาเน ในที่แห่งเดียวกัน สทฺธิ กับ ปณฺทิตฺเตน ด้วยบัณฑิต สุขฺ เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น” อิตติ ดังนี้, อิตติ เพราะเหตุนั้น ธีโร อ.นักปราชญ์ สุขสฺวาโส ชื่อว่ามีการอยู่ร่วมเป็นสุข ๕ (ปุจฺฉา) อ.อันถาม อิตติ ว่า “ธีโร อ.นักปราชญ์ สุข- สฺวาโส มีการอยู่ร่วมเป็นสุข (โหติ) ย่อมเป็น กํ อิว เพียงตั้ง อ.อะไร” (อิตติ) ดังนี้ ฯ

(วิสุตฺตชฺชน) อ.อันแก่ อิติ ว่า “(สมาคโม) อิว เพียงดั่ง อ.สมาคม ฅาติหนั แห่งฅาติ ท.” อิติ ดังนี้, (อตฺโถ) อ.อธิบาย (อิติ) ว่า “สมาคโม วิย ราวกะ อ.สมาคม ปิย- ฅาติหนั แห่งฅาติผู้เป็นที่รัก ท. สุขโห เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น” (อิติ) ดังนี้ ฯ

การอยู่ร่วมกับด้วยนักปราชญ์ เป็นเหตุนำสุขมาให้, อธิบายว่า “การอยู่ในที่แห่ง เดียวกันกับด้วยบัณฑิต เป็นเหตุนำสุขมาให้” ดังนี้, เพราะเหตุนั้น นักปราชญ์ ชื่อว่ามี การอยู่ร่วมเป็นสุข. ถามว่า “เหมือนกับอะไร ?” แก้วว่า “เหมือนสมาคมแห่งหมู่ฅาติทั้งหลาย, อธิบายว่า “ดูจสมาคมแห่งหมู่ฅาติผู้เป็นที่รัก เป็นเหตุนำสุขมาให้ ฉะนั้น”.

.....

ตสฺมา หิติ ยสฺมา พาลสฺวาโส ทฺกุโห ปณฺทิตสฺวาโส สุขโห ตสฺมา ฯ

“ตสฺมา หิติ (ปทสฺส) “ยสฺมา พาลสฺวาโส ทฺกุโห (โหติ), ปณฺทิตสฺวาโส สุขโห ตสฺมา (โหติ) อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “พาลสฺวาโส อ.การอยู่ร่วมกับด้วยคนพาล ทฺกุโห เป็น เหตุนำมาซึ่งความทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ปณฺทิตสฺวาโส อ.การอยู่ร่วมกับด้วยบัณฑิต สุขโห เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตสฺมา หิติ ว่า “ตสฺมา หิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ตสฺมา หิ” ความว่า การอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นเหตุนำทุกข์มาให้ เพราะเหตุ ใด, เพราะเหตุนั้น การอยู่ร่วมกับบัณฑิต เป็นเหตุนำสุขมาให้.

.....

ธีรฺหฺติ ธิติสมฺปนฺนํ ฯ

“ธีรฺหฺติ (ปทสฺส) “ธิติสมฺปนฺนํ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ธิติสมฺปนฺนํ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยปัญญาเป็นเครื่องทรง จำ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ธีรฺหฺติ ว่า “ธีรํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ธีรํ” แปลว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ.

ปญฺญนฺติ โลกียโลกุตฺตรปฺปญฺญาสมฺปนฺนํ ฯ

“**ปญฺญนฺติ** (ปทสฺส) “โลกียโลกุตฺตรปฺปญฺญาสมฺปนฺนํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “โลกียโลกุตฺตรปฺปญฺญาสมฺปนฺนํ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ปัญญาอันเป็นโลกียะและโลกุตระ” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปญฺญนฺติ** ว่า “ปญฺญ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ปญฺญ**” แปลว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา.

.....
พหุสฺสุตฺตนฺติ อาคมาธิกมพหุสฺสุตฺตํ ฯ

“**พหุสฺสุตฺตนฺติ** (ปทสฺส) “อาคมาธิกมพหุสฺสุตฺตํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “อาคมาธิกมพหุสฺสุตฺตํ ผู้มีสตะมากด้วยนิกายเป็นที่มา และมรรคผลนิพพานเป็นที่บรรลู่” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**พหุสฺสุตฺตนฺติ** ว่า “พหุสฺสุตฺต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**พหุสฺสุตฺต**” แปลว่า ผู้มีสตะมากด้วยปริยัติและปฏิเวธ.

.....
โรธฺยหสิลพฺพตฺวานนฺติ อรหตฺตปฺปาปนสงฺฆาตฺยา ชฺรวหนตฺยา โรธฺยหํ สีสฺวานนฺตํ
ฐตฺงควนฺตฺยจฺ ฯ

“**โรธฺยหสิลพฺพตฺวานนฺติ** (ปทสฺส) “อรหตฺตปฺปาปนสงฺฆาตฺยา ชฺรวหนตฺยา โรธฺยหํ (จ)
สีสฺวานนฺตํ (จ) ฐตฺงควนฺตํ จ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “โรธฺยหํ ผู้นำไปซึ่งฐานะเป็นปกติ ชฺรวหนตฺยา เพราะ
ความเป็นคืออันนำไปซึ่งฐานะ อรหตฺตปฺปาปนสงฺฆาตฺยา อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว
ว่าการยังตนให้บรรลู่ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ (จ) ด้วย **สีสฺวานนฺตํ (จ)** ผู้มีศีลด้วย
ฐตฺงควนฺตํ จ ผู้มีธุดงค์ด้วย” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**โรธฺยหสิลพฺพตฺวานนฺติ**
ติ ว่า “โรธฺยหสิลพฺพตฺวานนฺตํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**โอรุยหสีลพุตวนต์**” ความว่า ผู้มีการนำธูระไปเป็นปกติ เพราะฉะนั้นธูระไปกล่าวคือการทำให้นบรลฺลพระอรหัต ผู้มีศีล และผู้มีธุดงค์.

.....

อริยหนฺติ กิเลสโต อารกา จิตฺ ๕

“**อริยหนฺติ** (ปทสฺส) “กิเลสโต อารกา จิตฺ” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**จิตฺ** ผู้ดำรงอยู่แล้ว **อารกา** ห่างไกล **กิเลสโต** จากกิเลส” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อริยหนฺติ** ว่า “**อริยํ**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**อริยํ**” แปลว่า ผู้ดำรงอยู่ห่างไกลจากกิเลส.

.....

สุเมธหนฺติ โสภณปฺปณฺณํ ๕

“**สุเมธหนฺติ** (ปทสฺส) “โสภณปฺปณฺณํ” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**โสภณปฺปณฺณํ** ผู้มีปัญญาอันงาม” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สุเมธหนฺติ** ว่า “**สุเมธํ**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สุเมธํ**” แปลว่า ผู้มีปัญญางาม.

.....

นภฺตตฺตปถฺวาทิ นภฺตตฺตานํ ปถฺภูตํ อากาสํ ภาชนฺโต จนฺทิมมา จนฺทวิมานํ วิทยาติ ๕

“**นภฺตตฺตปถฺวาทิ** (ปทสฺส) “นภฺตตฺตานํ ปถฺภูตํ อากาสํ ภาชนฺโต จนฺทิมมา จนฺทวิมานํ วิทยาติ (อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิตติ ว่า “**จนฺทิมมา** วย รวากะ อ.พระจันทร์ **จนฺทวิมานํ** คือ อ.วิมาน แห่งพระจันทร์ **ภาชนฺโต** คบอยู่ **อากาสํ** ซึ่งอากาศ **ปถฺภูตํ** อันเป็นทางเป็นแล้ว **นภฺตตฺตานํ** ของดวงดาว ท.” อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**นภฺตตฺตปถฺวาทิ** ว่า “**นภฺตตฺตปถฺว**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**นกุขตตปถัว**” ความว่า ดุจพระจันทร์ คือวิมานของพระจันทร์ คบอากาศ ซึ่งเป็นทางของนักษัตรทั้งหลาย.

๕. ปุตโตวาทกตปสวตถุ

[๓๒] โพริสตโตปิ หิมวนตปฺปเทเส ตาปโส หุตฺวา วิหรนฺโต อุกฺกณฺจิตฺ อรณฺญา นิกฺขมฺม มนุสฺสฺสเปถ คนฺตฺวา วสิตุกามํ อตฺตโน ปุตฺตํ ตาปสฺกุมารํ โอวทฺนฺโต นวกนิปาเต หลิทุทราคชาตเก อีมา คากา อภาสิ

“ยสฺส กาเยน วาจา	มนสา นตฺถิ ทุกฺกณฺ
อฺรสีว ปตฺติฏฺจา	ตํ ภาเชหิ อิตฺ คโต
โย จ ฌมฺเมน จรติ	จรนฺโตปิ น มณฺณติ
วิสุทฺธการี สปฺปนฺณํ	ตํ ภาเชหิ อิตฺ คโต
หลิทุทราคํ กปิจิตฺตํ	ปฺริสํ รากวิราคินํ
ตาทิสํ ตาต มา เสวิ	นิมฺมนุสฺสํปิ เจ สียา
อาสีวิสํ กุปฺปิตํ	มิพฺพหลิตฺตํ มหาปถํ
อารกา ปรีวชเชหิ	ยานีว วิสมํ ปถํ
อนตฺถา ตาต วทฺตฺนฺติ	พาสํ อจฺจุปเสวโต
มาสฺสุ พาลเณ สงฺคณฺนิ	อมิตฺเตเนว สพฺพทา
ตฺนฺตาทํ ตาต ยาจามิ	กรสฺสุ วจัน มม
มาสฺสุ พาลเณ สงฺคณฺนิ	ทุกฺโข พาลेหิ สงฺคโมติ ๕

โพริสตโตปิ แม้อ.พระโพธิสัตว์ ตาปโส เป็นดาบส หิมวนตปฺปเทเส ในประเทศชื่อว่าหิมพานต์ หุตฺวา เป็นแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่ โอวทฺนฺโต เมื่อโอวาท ตาปสฺกุมารํ ซึ่งกุมารผู้เป็นดาบส ปุตฺตํ ผู้เป็นบุตร อตฺตโน ของตน อุกฺกณฺจิตฺ ผู้เปื้อนหายแล้ว อรณฺญา นิกฺขมฺม มนุสฺสฺสเปถ คนฺตฺวา วสิตุกามํ ผู้ใคร่เพื่ออัน ออกแล้ว จากป่า

ไปแล้ว อยู่ในถิ่นของมนุษย์ อภาสี ได้กล่าวแล้ว อีมา คาถา ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้
 หลิทุทธราชาตเถ ในหลิทุทธราชาตเถ นวกนิปาเต ในนวกนิปาต อิติ ว่า

“ทุกกฏ อ.กรรมชัว กายเน ทางกาย วาจา ทางวาจา
 มนสา ทางใจ ยสุส (บุคคลสุส) ของบุคคลใด นตฺถิ ย่อม
 ไม่มี, (ตุ) อ.เจ้า คโต ไปแล้ว อิต (จานโต) แต่ที่นี้
 ปติฏฺฐาย ตั้งไว้เฉพาะแล้ว (อตฺตานํ) ซึ่งตน อูรสี อิว เพียง
 ดัง อ.บุตรผู้เกิดแล้วแต่อก ภเชหิ จงคป ตํ (บุคคล) ซึ่งบุคคล
 นั้น, จ อหนึ่ง โย (บุคคล) อ.บุคคลใด จรติ ย่อมประพฤติ
 ธมฺเมเน โดยธรรม จรฺหฺโตปิ แม้ประพฤติอยู่ น มนฺญตฺติ
 ย่อมไม่ดูหมิ่น, (ตุ) อ.เจ้า คโต ไปแล้ว อิต (จานโต) แต่
 ที่นี้ ภเชหิ จงคป (บุคคล) ซึ่งบุคคล วิสุทฺถการี ผู้กระทำ
 ซึ่งกรรมอันหมดจดแล้ว สบฺปญฺญํ ผู้เป็นไปกับด้วยปัญญา ตํ
 นั้น, ตาต ดูก่อนลูก เจ หากว่า (สกลชมฺพุทฺธิปตล) อ.พื้นแห่ง
 ชมพูทวีปทั้งสิ้น นิมฺมหนุสฺสํปี แม้เป็นที่อันมีมนุษย์ไปปราศ
 แล้ว ลียา พิงมีไซร์, (ตุ) อ.เจ้า มา เสวิ อย่าเสพแล้ว ปูริส
 ซึ่งบุคคล กปิจิตตํ ผู้มีจิตอันหวั่นไหว หลิทุทธาคํ ผู้เช่น
 กับผ้าที่บุคคลย่อมด้วยขม้น ราววิราคินํ ผู้รักและมีความ
 รักไปปราศแล้วโดยปกติ ตาทิสํ ผู้เช่นนั้น ๆ (ตุ) อ.เจ้า
 ปริวชฺเชหิ จงเว้นรอบ อารกา ให้ห่างไกล (บุคคล) อิว
 เพียงดัง อ.บุคคล (ปริวชฺเชหฺโต) เว้นรอบอยู่ อาสิวิส
 ซึ่งอสรพิษ กุปฺปีตํ ตัวกำเริบแล้ว (บุคคล) วีย ราวกะ
 อ.บุคคล (ปริวชฺเชหฺโต) เว้นรอบอยู่ มหาปถํ ซึ่งทางใหญ่
 มิหฺหฺลิตตํ อันเปื้อนแล้วด้วยคุณ ยานี อิว เพียงดัง อ.บุคคล
 ผู้ไปด้วยยาน (ปริวชฺเชหฺโต) เว้นรอบอยู่ ปถํ ซึ่งทาง วิสมํ
 อันไม่เสมอ ๆ ตาต ดูก่อนลูก อนตฺถา อ.ความฉิบหายมิใช่
 ประโยชน์ ท. วทฺฒนฺตฺติ ย่อมเจริญ (บุคคลสุส) แก่บุคคล
 อจฺจุปเสวโต ผู้เข้าไปเสพยิ่งอยู่ พาลํ ซึ่งคนพาล, (ตุ)

อ.เจ้า มา สุ สงคณฉิ ออย่าสมาคมแลแล้วแล พาเลน
 กับด้วยคนพาล, (หิ) เพราะวา (สัวาโส) อ.การออยู่ร่วม
 (พาเลน) กับด้วยคนพาล (ทุกโข) เป็นเหตุนำทุกขมาให้
 (โหติ) ย่อมเป็น (สัวาโส) วียราวกะ อ.การออยู่ร่วม อมิตุเตน
 กับด้วยอมิตร สพพทา ในกาลทั้งปวง ๕ ตาต ดูก่อนลูก ตั
 เพราะเหตุนั้น อหิ อ.เรา ยาจามิ ย่อมขอร้อง ตั ซึ่งเจ้า,
 (ตุวิ) อ.เจ้า กรสสุ จงกระทำ วจนั ซึ่งคำ มม ของเรา, (ตุวิ)
 อ.เจ้า มา สุ สงคณฉิ ออย่าสมาคมแลแล้วแล พาเลน กับด้วย
 คนพาล, (หิ) เพราะวา สงคโม อ.การสมาคม พาเลหิ กับ
 ด้วยคนพาล ท. ทุกโข เป็นเหตุนำทุกขมาให้ (โหติ) ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ ๕

แม้พระโพธิสัตว์เป็นดาบสอยู่ในหิมวันตประเทศ เมื่อกล่าวสอนดาบสกุมาร ผู้เป็น
 ลูกของตน ผู้เบื้อหนาย ผู้ประสงคจะออกไปจากป่า แลไปอยู่ในถิ่นมนุษย์ ได้กล่าว
 คาถาทั้งหลายว่า

“กรรมชั่วทางกาย วาจา และใจ ของบุคคลใด ย่อมไม่มี, เจ้า
 ไปจากที่นี้แลแล้ว ตั้งตนไว้ ดูบุตรผู้เกิดแต่อก จงคบบุคคลนั้น,
 อนึ่ง บุคคลใดประพตติโดยธรรม แม้ประพตติอยู่ ก็ไม่ยิง,
 เจ้าไปจากที่นี้แลแล้ว จงคบบุคคลผู้ทำกรรมที่หมจดจตโดยปกติ
 ผู้มีปัญญา นั้น, ลูกเอ๋ย หากวาพื้นชมพูทวีปทั้งสิ้นปราศจาก
 มนุษย์ไซรั, เจ้าก็อย่าคบบุคคลผู้มีจิตหวั่นไหว ผู้เช้นกับผ้าที่
 ย้อมด้วยขมิ้น ผู้รักงายหนายเร็วเช้นนั้นเลย, เจ้าจงเว้นให้ห่าง
 ไกล ดูบุคคลผู้เว้นอสรพิษตัวดูร้าย ดูบุคคลเว้นหนทางใหญ่
 ที่เปื้อนคูด ดูบุคคลผู้ไปด้วยยานพาหนะเว้นหนทางที่ขรุขระ
 เสีย ฉะนั้น, ลูกเอ๋ย ความฉิบหายทั้งหลายจะเจริณแก่บุคคล
 ผู้เข้าไปเสพนสิทกับคนพาล, เจ้าอย่าสมาคมกับคนพาลนะ,
 เพราะวา การออยู่ร่วมกับคนพาล เป็นเหตุนำทุกขมาให้ ดูการ
 ออยู่ร่วมกับศัตรูทุกเมื่อ. ลูกเอ๋ย เพราะฉะนั้น พ่อจึงขอร้องเจ้า,

เจ้าจงทำตามคำของพ่อ, เจ้าจงอย่าสมาคมกับคนพาล, เพราะ
ว่า การสมาคมกับพวกคนพาล เป็นเหตุนำทุกข์มาให้”.

.....

ตตถ อูรสีวาติ มาตุ อูรสุมา ชาตปุตโต วย ปติฏฺจาย ปติฏฺจหิตฺวา ฯ ตฺวํ เหวํ
ปติฏฺจหิตฺวา อตฺตโน มาตฺรํ วย มณฺญมาโน ตํ ภเชยฺยาสีติ อธิปฺปาโย ฯ

ตตถ (ปเทศ) “อูรสีวาติ (ปทสฺส) “มาตุ อูรสุมา ชาตปุตโต วย ปติฏฺจาย ปติฏฺจหิตฺวา” (อิตติ
อตฺโต) ฯ “ตฺวํ เหวํ ปติฏฺจหิตฺวา อตฺตโน มาตฺรํ วย มณฺญมาโน ตํ (ปุกฺคฺลํ) ภเชยฺยาสีติ
อธิปฺปาโย ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ปติฏฺจาย** ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว **ปติฏฺจหิตฺวา** คือว่า
ตั้งไว้เฉพาะแล้ว **ชาตปุตโต** วย รวากะ อ.บุตรผู้เกิดแล้ว **อูรสุมา** จากอก **มาตุ**
ของมารดา” (อิตติ) ดังนี้ **ตตถ (ปเทศ)** “**อูรสีวาติ (ปทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น
หนา -บทว่า “อูรสีว” ดังนี้ ฯ **อธิปฺปาโย** อ.อธิบาย อิตติ ว่า “**ตฺวํ** อ.เจ้า **ปติฏฺจหิตฺวา**
ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว **เอวํ** อย่างนี้ **มณฺญมาโน** สำคัญอยู่ **มาตฺรํ วย** รวากะว่า
ซึ่งมารดา **อตฺตโน** ของตน **ภเชยฺยาสี** ฟังคบ **ตํ (ปุกฺคฺลํ)** ซึ่งบุคคลนั้น” อิตติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อูรสีว” ความว่า ดำรงตน คือว่า ตั้งตนไว้ ดุจบุตรที่เกิด
จากอกของมารดา, อธิบายว่า “เจ้าดำรงตนอย่างนี้ สำคัญดูจุมารดาของตน ฟังคบ
บุคคลนั้น.

.....

ธมฺเมนาติ ติวิสฺสุจฺริตฺธมฺเมเนว ฯ

“**ธมฺเมนาติ** (ปทสฺส) “ติวิสฺสุจฺริตฺธมฺเมเนว” (อิตติ อตฺโต) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ติวิสฺสุจฺริตฺธมฺเมเนว** เหว โดยธรรมอันเป็นสุจริตอันมี
อย่างสามนั้นเทียว” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ธมฺเมนาติ** ว่า “ธมฺเมเนว” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ธมฺเมเนว**” ความว่า โดยสุจริตธรรม ๓ ประการนั้นแหละ.

.....

น มนุญตีติ ตถา จรฺนุโตปิ จ อหิ ฌมฺมํ จรามิตี มานํ น กโรติ ฯ

“น มนุญตีติ (ปทสฺส) “ตถา จรฺนุโตปิ จ ‘อหิ ฌมฺมํ จรามิตี มานํ น กโรติ’ (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “จ อหิํ จรฺนุโตปิ แม้ประพฤติอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น น กโรติ ย่อมไม่กระทำ มานํ ซึ่งมานะ อติ ว่า ‘อหิ อ.เรา จรามิ ย่อมประพฤติ ฌมฺมํ ซึ่งธรรม’ อติ ดังนี้” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “น มนุญตีติ ว่า “น มนุญตีติ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “น มนุญตีติ” ความว่า อหิํ แม้ประพฤติอยู่เหมือนอย่างนั้น ย่อมไม่ทำความเหยื่อหยิ่งว่า เราประพฤติธรรม.

วิสุทฺธการินฺหุติ วิสุทฺธานํ ทสนฺนํ กุสลกมฺมปถานํ การกํ ฯ

“วิสุทฺธการินฺหุติ (ปทสฺส) “วิสุทฺธานํ ทสนฺนํ กุสลกมฺมปถานํ การกํ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “การกํ ผู้กระทำ กุสลกมฺมปถานํ ซึ่งกุสลกรรมบถ ท. ทสนฺนํ สิบ วิสุทฺธานํ อันหมดจดแล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วิสุทฺธการินฺหุติ ว่า “วิสุทฺธการี” ดังนี้ ฯ

บทว่า “วิสุทฺธการี” ความว่า ผู้ทำกุสลกรรมบถ ๑๐ ประการที่หมดจดแล้ว.

หฺลิตฺททราคนฺหุติ อถิรจิตฺตตาย หฺลิตฺททราคสทิสฺสํ ฯ

“หฺลิตฺททราคนฺหุติ (ปทสฺส) “(ตฺสฺส ปุคฺคฺลสฺส) อถิรจิตฺตตาย หฺลิตฺททราคสทิสฺสํ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “หฺลิตฺททราคสทิสฺสํ ผู้เช้นกับด้วยผ้าอันย้อมด้วยขมิ้น (ตฺสฺส ปุคฺคฺลสฺส) อถิรจิตฺตตาย เพราะความที่แห่งบุคคลนั้นเป็นผู้มีจิตไม่มั่นคง” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “หฺลิตฺททราคนฺหุติ ว่า “หฺลิตฺททราค” ดังนี้ ฯ

บทว่า “หฺลิตฺททราค” ความว่า ผู้เช้นกับผ้าที่ย้อมด้วยขมิ้น เพราะว่ามีจิตไม่มั่นคง.

กบิจิตตเหตุ กมฺปนจิตฺตํ จมฺจลจิตฺตํ ฯ

“กบิจิตตเหตุ (ปทสฺส) “กมฺปนจิตฺตํ จมฺจลจิตฺตํ” (อิตฺติ อตฺตโถ) ฯ

(อตฺตโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “กมฺปนจิตฺตํ ผู้มีจิตอันหวั่นไหว จมฺจลจิตฺตํ คือว่าผู้มีจิตอันกลับกลอก” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กบิจิตตเหตุ” ว่า “กบิจิตฺตํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “กบิจิตฺตํ” ความว่า ผู้มีจิตหวั่นไหว คือว่าผู้มีจิตกลับกลอก.

ปุริสเหตุ ปุคฺคสฺส ฯ

“ปุริสเหตุ (ปทสฺส) “ปุคฺคสฺส” (อิตฺติ อตฺตโถ) ฯ

(อตฺตโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ปุคฺคสฺส ซึ่งบุคฺคส” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปุริสเหตุ” ว่า “ปุริสฺ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปุริสฺ” แปลว่า บุคฺคส.

ราควิราคินเหตุ ราคินญจ วิราคินญจ, รัชฺติวา ตํขณฺณเวย วิรชฺชนสภาวนฺตฺยตฺตโถ ฯ

“ราควิราคินเหตุ (ปทสฺส) “ราคินญจ วิราคินญจ” (อิตฺติ อตฺตโถ), “รัชฺติวา ตํขณฺณเวย วิรชฺชนสภาว” อิตฺติ อตฺตโถ ฯ

(อตฺตโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ราคินฺ จ ผู้มีอันรักเป็นปกติด้วย วิราคินฺ จ ผู้มีอันรักไปปราศแล้วเป็นปกติด้วย, อตฺตโถ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “รัชฺติวา ตํขณฺณเวย วิรชฺชนสภาว” ผู้มีอันรักแล้ว จึงหน่าย ในขณะนั้นนั้นเกี่ยวเป็นสภาพ” อิตฺติ ดังนี้ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ราควิราคินเหตุ” ว่า “ราควิราคินฺ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ราควิราคินฺ” ความว่า ผู้มักรัก และมักหน่าย, อธิบายว่า มีความรัก แล้วก็หน่ายไปในขณะนั้นนั้นแหละเป็นสภาพ.

นิมมนุสฺสปี เจ สียาติ สเจปิ สกลชมฺพทูปตลํ นิมมนุสฺสํ โหติ โสเวโก มนุสฺโส
ติฏฺฐติ ตถาปิ ตาทิสํ มา เสวิ ฯ

“นิมมนุสฺสปี เจ สียาติ (คถาปาทสฺส) “สเจปิ สกลชมฺพทูปตลํ นิมมนุสฺสํ โหติ, โส เอว
(ปุคฺคโล) เอโก มนุสฺโส (หุตฺวา) ติฏฺฐติ, (ตฺวํ) ตถาปิ ตาทิสํ (ปุคฺคลํ) มา เสวิ” (อิตติ
อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “สเจปิ แมถ้ว สกลชมฺพทูปตลํ อ.พื้นแห่งชมพทวืป
ทังสิ้น นิมมนุสฺสํ เป็นทึมิมนุษย์ไปปราศแล้ว โหติ ย่อมเป็นไชร้, โส เอว
(ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้นนั้นทึยว มนุสฺโส เป็นมนุษย์ เอโก คนเดียว (หุตฺวา) เป็น
ติฏฺฐติ ย่อมดำรงอยู่, ตถาปิ แมถ้วอยง้นั้น (ตฺวํ) อ.เจ้า มา เสวิ อย่ำเสพแล้ว
(ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ตาทิสํ ผู้เช่นนั้น” (อิตติ) ดั่งนี้ (คถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคถา
“นิมมนุสฺสปี เจ สียาติ ว่า “นิมมนุสฺสปี เจ สียา” ดั่งนี้ ฯ

บาทคถาว่า “นิมมนุสฺสปี เจ สียา” ความว่า แมหากว่ำ พื้นชมพทวืปทังสิ้น ไร้
มนุษย์ไชร้, มีเขาเป็นมนุษย์เพ็ยงผู้เดี่ยวดำรงอยู่ ถึงอยง้นั้น เจ้าก็อย่ำเสพผู้เช่นนั้น.

.....
มิพฺพหฺลิตฺตํ มหฺปาถนฺหฺติ คฺฤมมกฺขิตฺตํ มหฺมคฺคํ วีย ฯ

“มิพฺพหฺลิตฺตํ มหฺปาถนฺหฺติ (คถาปาทสฺส) “คฺฤมมกฺขิตฺตํ มหฺมคฺคํ (ปริวชเชนฺโต ปุคฺคโล) วีย”
(อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “(ปุคฺคโล) วีย ราวกะ อ.บุคคล (ปริวชเชนฺโต) หลีกเส็ยง
อยู่ มหฺมคฺคํ ซึ่งหนทางใหญ่ คฺฤมมกฺขิตฺตํ อันเป็อนแล้วด้วยคฺฤ” (อิตติ) ดั่งนี้ (คถา-
ปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคถา “มิพฺพหฺลิตฺตํ มหฺปาถนฺหฺติ ว่า “มิพฺพหฺลิตฺตํ มหฺปาถ”
ดั่งนี้ ฯ

บาทคถาว่า “มิพฺพหฺลิตฺตํ มหฺปาถ” ความว่า ดูจบุคคลผู้หลีกเส็ยงหนทางใหญ่ทึ
เป็อนคฺฤ ฉะนั้น.

.....

ยานีวาติ ยานเนน คจฺจนฺโต วีย ฯ

“ยานีวาติ (ปทสฺส) “ยานเนน คจฺจนฺโต วีย” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “คจฺจนฺโต วีย รวากะผู้ไปอยู่ ยานเนน ด้วยยาน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยานีวาติ ว่า “ยานีว” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ยานีว” ความว่า ดูกผู้เดินทางไปอยู่ด้วยยานพาหนะ.

.....

วิสมนฺหติ นินฺนอุณฺนตฺตชาณฺฺปาสาณฺนาทิวิสฺมํ ฯ

“วิสมนฺหติ (ปทสฺส) “นินฺนอุณฺนตฺตชาณฺฺปาสาณฺนาทิวิสฺมํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นินฺนอุณฺนตฺตชาณฺฺปาสาณฺนาทิวิสฺมํ อันมีความเสมอไป ปราศแล้วมีที่เนิน ที่ลุ่ม มีตอ และก้อนหินเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วิสมนฺหติ ว่า “วิสมํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “วิสมํ” แปลว่า ที่ขรุขระมีที่เนิน ที่ลุ่ม และด้วยวัตถุมีตอและก้อนหินเป็นต้น.

.....

พาลํ อจฺจุปเสวโตติ อปฺปปฺปญฺญํ อติเสวนฺตฺตสฺส ฯ

“พาลํ อจฺจุปเสวโตติ (คาถาปาทสฺส) “อปฺปปฺปญฺญํ (ปุคฺคฺลํ) อติเสวนฺตฺตสฺส” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อติเสวนฺตฺตสฺส ผู้เสวยอยู่ (ปุคฺคฺลํ) ซึ่งบุคคล อปฺปปฺปญฺญํ ผู้มีปัญญาน้อย” (อิตติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “พาลํ อจฺจุปเสวโตติ ว่า “พาลํ อจฺจุปเสวโต” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “พาลํ อจฺจุปเสวโต” ความว่า ผู้เสวยสิทธิบุคคลผู้มีปัญญาน้อยอยู่.

.....

สพฺพทาติ พาเลน สทฺธี สฺว่าโส นาม อมิตฺตสฺว่าโส วีย นิจฺจกาลเมว ทฺกุโฆ ฯ

“**สพพทาติ** (ปทสฺส) “พาเลน สทฺธี สฺวาโส นาม อมิตตสฺวาโส วีย นิจจกัลล เอว ทุกฺโข (โหติ” อิติ อตฺโถ) ๕

(**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิติ**) ว่า “**สฺวาโส นาม** ชื่อ อ.การอยู่ร่วม **สทฺธี** กับ **พาเลน** ด้วยคนพาล **ทุกฺโข** เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ **นิจจกัลล เอว** ตลอดกาลเป็นนิจนั้น เทียว (**โหติ**) ย่อมเป็น **อมิตตสฺวาโส** **วีย** รวากะ อ.การอยู่ร่วมกับด้วยอมิตร” (**อิติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**สพพทาติ** ว่า “**สพพทา**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สพพทา**” ความว่า ธรรมดาว่าการอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นเหตุนำทุกข์มาให้ ตลอดกาลเป็นนิจที่เตียว ดุจการอยู่ร่วมกับศัตรู.

.....
ตฺนตฺตาหนฺติ เตน การณฺน ตํ อหํ ยาจามิตี ๕

“**ตฺนตฺตาหนฺติ** (ปทสฺส) “เตน การณฺน ตํ อหํ ยาจามิตี (อตฺโถ) ๕

(**อตฺโถ**) อ.อรรถ **อิติ** ว่า “**เตน การณฺน** เพราะเหตุนั้น **อหํ** อ.เรา **ยาจามิ** ย่อมขอร้อง **ตํ** ซึ่งเจ้า” **อิติ** ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**ตฺนตฺตาหนฺติ** ว่า “**ตฺนตฺตาหํ**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ตฺนตฺตาหํ**” ความว่า เพราะฉะนั้น ฟอจึงขอร้องเจ้า.

.....
พาลปณฺทิตลกฺขณ

[๓๓] อปีจ เย เกจิ ภยฺยุปทฺวฺอุปสคฺคา สพฺเพ เต พาลเมว นิสฺสาย อุปฺปชฺชนฺติ ๕ พาลโหิ รชฺชํ วา อุปรชฺชํ วา อญฺญํ วา ปน มหนฺตํ จานํ ปฏฺฐเจนฺโต กติปเย อตฺตนา สทิสฺเส มหาธฺตฺเต คเหตุวา เอถ อหํ ตุมฺเห อีสฺสเร กริสฺสสามิตี ปพฺพตคฺหนาทีนิ นิสฺสาย อนฺตฺนฺเต คาเม ปหรนฺโต อนฺุปฺพฺเพน นิคเมปิ ชนปฺเทปิ ปหรติ ๕ มนุสฺสา เคหาณี จศฺพฺเตตฺวา เขมฏฺฐานํ ปฏฺฐเจนฺตา ปกฺกมฺนฺติ ๕ เต นิสฺสาย วสนฺตา ภิกฺขุปี ภิกฺขุณีโยปี สกสฺกฏฺฐานานิ จศฺพฺเตตฺวา ปกฺกมฺนฺติ ๕ เตสํ คตคตฺตฏฺฐานเ

ภิกขาปิ เสนาสนมปิ ทูลลภ โหติ ฯ ปพพชิตะสุปิ เทว พาลา ภิกขุ อญญมณฺญั
 วิวาทิ ปฏฺจเปตฺวา โจทฺหิ อารภฺนติ ฯ อิติ โกสมพิวาสิกานํ วิย มหาภลโห
 อุปฺปชฺชติ ฯ

อปิจ อิกอยางหนึ่ง ภัยปทุทวุปสคฺคา อ.ภัย อุปฺทวะและอุปสัค ท. เย เกจิ เหล่าใด
 เหล่าหนึ่ง (สนฺหติ) มีอยู่, เต (ภัยปทุทวุปสคฺคา) อ.ภัย อุปฺทวะและอุปสัค ท. เหล่า
 นั้น สพฺเพ ทั้งปวง อุปฺปชฺชนฺติ ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย เพราะอาศัย พาลํ เอว ซึ่ง
 คนพาลนั้นเที่ยว ฯ หิ จริงอยู่ พาลโ อ.คนพาล ปฏฺจเนโต เมื่อปรารถนา รชฺชํ วา
 ซึ่งความเป็นแห่งพระราชหรือ วา หรือว่า อุปฺรชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งอุปราช วา
 ปน ก็หรือว่า จาหํ ซึ่งตำแหน่ง มหฺนฺตํ อันใหญ่ อญฺญํ อันอื่น คเหตุวา พาเอาแล้ว
 มหาธฺตฺเต ซึ่งนักเลงใหญ่ ท. สทิสฺเส ผู้เช่นกับ อตฺตนา ด้วยตน กติปเย เล็กน้อย
 (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. เถถ จงมาเถิด, อหํ อ.เรา กฤษฺฐาไม
 จักกระทำ ตฺมุเห ซึ่งท่าน ท. อิสฺสเร ให้เป็นใหญ่” อิติ ดั่งนี้ นิสฺสาย อาศัยแล้ว
 (จาหานิ) ซึ่งที่ ท. ปพฺพตคฺคหฺนาทีนํ มีชฎแห่งภูเขาเป็นต้น ปหฺรฺนฺโต ปล้นอยู่ คาเม
 ซึ่งหมู่บ้าน ท. อนฺตฺนฺเต ในที่สุดที่สุดในที่สุด ปหฺรฺติ ย่อมปล้น นิคเมปิ ซึ่งนิคม ท.
 บ้าง ชนปเทปิ ซึ่งชนบท ท. บ้าง อนฺุปฺพฺเพน ตามลำดับ ฯ มนฺุสฺสา อ.มนุษย์ ท.
 จทฺเทตฺวา ทิ้งแล้ว เคหานิ ซึ่งเรือน ท. ปฏฺจเนตฺวา ปรารถนาอยู่ เขมฏฺจานํ ซึ่งที่
 เป็นที่เกษม ปกฺกมฺหฺติ ย่อมหลีกเลี่ยงไป ฯ ภิกขุปี อ.ภิกษุ ท. บ้าง ภิกขุณีโยปิ อ.ภิกษุณี
 ท. บ้าง เต (มนฺุสฺเส) นิสฺสาย วสนฺตา ผู้อาศัยแล้ว ซึ่งมนุษย์ ท. เหล่านั้น อยู่อยู่
 จทฺเทตฺวา ทิ้งแล้ว สกสฺกฏฺจานานิ ซึ่งที่ของตณฺๆ ท. ปกฺกมฺหฺติ ย่อมหลีกเลี่ยงไป ฯ
 ภิกขาปิ อ.ภิกษุบ้าง เสนาสนมปิ อ.เสนาสนะบ้าง ทูลลภ เป็นของอันบุคคลพึง
 ได้โดยยาก คตคตฺฏฺจานเ ในที่เป็นที่ทิ้งไปแล้วทิ้งไปแล้ว เตสํ (ปพฺพชิตานํ) แห่ง
 บรรพชิต ท. เหล่านั้น โหติ ย่อมเป็น ฯ ปพฺพชิตะสุปิ เทว พาลา ภิกขุ อ.- แม้ใน
 บรรพชิต ท. หนา-ภิกษุ ท. ผู้เป็นคนพาล ๒ รูป ปฏฺจเปตฺวา เริ่มตั้งไว้แล้ว วิวาทิ ซึ่ง
 ความวิวาท อญฺญมณฺญั กะกันและกัน อารภฺนติ ย่อมปรารถนา โจทฺหิ ซึ่งการฟ้องร้อง
 กัน ฯ มหาภลโห อ.ความทะเลาะใหญ่ อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น เตสํ (ปพฺพชิตานํ)
 แก่บรรพชิต ท. เหล่านั้น (อุปฺปชฺชนฺโต) วิย ราวกะว่าเกิดขึ้นอยู่ โกสมพิวาสิกานํ
 (ภิกขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. ผู้อยู่ในเมืองโกสุมพีโดยปกติ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อีกอย่างหนึ่ง ภัย อุบัติหะ และอุปสัคเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีอยู่, ภัย อุบัติหะ และอุปสัคเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้น เพราะอาศัยคนพาลเท่านั้น. ความจริง คนพาลเมื่อปรารถนาความเป็นพระราชชา อุปราช หรือว่าตำแหน่งที่ใหญ่โตอย่างอื่น พาเอาพวกนักเลงใหญ่ผู้เช่นกับตัวเอง ๒-๓ คน กล่าวว่า “จงมาเถิดพวกท่าน, เราจะทำพวกท่านให้เป็นใหญ่” ดังนี้แล้ว อาศัยที่หลบมีชฎัญญาเขาเป็นต้น ปล้นชาวบ้านที่ตั้งอยู่ชายแดนๆ ย่อมปล้นสะดมนิคมบ้าง ชนบทบ้าง ตามลำดับ. พวกมนุษย์พากันทิ้งบ้านเรือน ปรารถนาที่ปลอดภัย ย่อมหนีไป. พวกภิกษุบ้าง พวกภิกษุณีบ้าง ผู้อาศัยพวกมนุษย์เหล่านั้นอยู่ ก็พากันทิ้งที่ของตนๆ ย่อมหนีไป. ภิกษุบ้าง เสนาสนะบ้าง เป็นของหาได้ยาก ในที่ที่พวกบรรพชิตเหล่านั้นทิ้งไปแล้วทั้งไปแล้ว. แม้ในบรรดาบรรพชิต ภิกษุ ๒ รูปผู้เป็นพาล เริ่มตั้งความวิวาทกะกันและกัน ปรารถนาการฟ้องร้องกัน. ความทะเลาะใหญ่ย่อมเกิดขึ้นแก่พวกภิกษุเหล่านั้น เหมือนกับที่เกิดแก่พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ฉะนั้น.

๖. ภาษาทิวตถุ

เอวํ พาลํ นิสฺสาย จตฺตฺสนฺหนฺมปิ ปริสํหนํ ภาษาทิกํ อากจฺจติ ฯ เตนาหฺ ติกงฺคฺตฺตเร สพฺพปฺจเม ลกฺขณฺสฺตฺเต เต เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว นพาคารา วา ตินฺนาคารา วา อคฺคิ มฺตฺโต กุฎฺถาคารานิปิ ทฺหติ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตานิ นิวัตานิ ผุสฺสิตคฺคพานิ ปิหิตฺวาตปานานิ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ภาษานิ อฺปฺปชฺชนฺตฺติ สพฺพานิ ตานิ พาลโต อฺปฺปชฺชนฺตฺติ โน ปณฺทิตโต เย เกจิ อฺปฺปทฺทวา ฯ เปยฺย เย เกจิ อฺปฺปสฺสคฺคา อฺปฺปชฺชนฺตฺติ สพฺเพ เต พาลโต อฺปฺปชฺชนฺตฺติ โน ปณฺทิตโต อิติ โข ภิกฺขเว สบฺบปฏิภโย พาลो อฺปฺปปฏิภโย ปณฺทิตโต สอฺปฺปทฺทโว พาลो อฺนฺปฺปทฺทโว ปณฺทิตโต สอฺปฺปสฺสคฺโค พาลो อฺนฺปฺปสฺสคฺโค ปณฺทิตโต นตฺถิ ภิกฺขเว ปณฺทิตโต ภยํ นตฺถิ ปณฺทิตโต อฺปฺปทฺทโว นตฺถิ ปณฺทิตโต อฺปฺปสฺสคฺโคติ ฯ

(ทุกขการณ) อ.เหตุแห่งทุกข์ ภาษาทิกํ มีภัยเป็นต้น อากจฺจติ ย่อมมา ปริสํหนํ แก่บริษัท ท. จตฺตฺสนฺหนฺมปิ แม้ ๔ นิสฺสาย เพราะอาศัย พาลํ ซึ่งคนพาล เอวํ ด้วยประการ

จะนี้ ๓ เตน เพราะเหตุนี้ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว **ลกฺขณ-
สฺสุดเต** ในลักษณะสูตร **สพฺพปฺจเม** อันเป็นสูตรแรกในสูตรทั้งปวง **ติงฺกคฺตฺเต**
ในติกนิบาต อังคตตรนิกาย **อิตฺติ** ว่า “**ภิกฺขเว** **ดูก่อนภิกษุ ท. อคฺคิ** **อ.ไฟ** **มฺตฺโต** **อัน**
พฺนแล้ว **นพาคารา** **วา** **จากเรือนไม้**หรือ **ติณาคารา** **วา** หรือว่าจากเรือนหญ้า
ทฺหติ **ย้อมไหม** **กฺฎฏาคารานิปี** **แม่ซึ่งเรือนยอด** **ท. อุลลิตฺตาวาลิตฺตานิ** **อันบุคคลทั้ง**
โปกแล้วทั้งโปกแล้ว **นิวตฺตานิ** **อันมีลมไปปราศแล้ว** **มุสฺสิตคฺคฺคฺพานิ** **อันมีบานประตู**
อันกระทบแล้ว **ปีหิตฺตวตฺตปานานิ** **มีช่องเป็นที่ตีมกินซึ่งลมอันปิดแล้ว** **เสยฺยถาปี**
แม่จันใด, **ภิกฺขเว** **ดูก่อนภิกษุ ท. ภยฺยานิ** **อ.ภัย** **ท. ยานิ** **กานฺนิจิ** **เหล่าใดเหล่าหนึ่ง**
อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ **จะเกิดขึ้น**, **ตฺตานิ** **(ภยฺยานิ)** **อ.ภัย** **ท. เหล่านั้น** **สพฺพานิ** **ทั้งปวง** **อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ**
ย้อมเกิดขึ้น **พาลโต** **จากคนพาล**, **โหน** **(อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ)** **ย้อมไม่เกิดขึ้น** **ปณฺทิตโต**
จากบัณฑิต, **อุปฺปทฺทวา** **อ.อุปัทวะ** **ท. เย** **เกจิ** **เหล่าใดเหล่าหนึ่ง** **อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ** **จะเกิด**
ขึ้น, **เต** **(อุปฺปทฺทวา)** **อ.อุปัทวะ** **ท. เหล่านั้น** **สพฺพเพ** **ทั้งปวง** **อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ** **ย้อมเกิด**
ขึ้น **พาลโต** **จากคนพาล**, **โหน** **(อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ)** **ย้อมไม่เกิดขึ้น** **ปณฺทิตโต** **จากบัณฑิต**,
อุปฺปสฺสคฺคา **อ.อุปสัค** **ท. เย** **เกจิ** **เหล่าใดเหล่าหนึ่ง** **อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ** **จะเกิดขึ้น**, **เต**
(อุปฺปสฺสคฺคา) **อ.อุปสัค** **ท. เหล่านั้น** **สพฺพเพ** **ทั้งปวง** **อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ** **ย้อมเกิดขึ้น** **พาลโต**
จากคนพาล, **โหน** **(อุปฺปชฺชฺหฺตฺติ)** **ย้อมไม่เกิดขึ้น** **ปณฺทิตโต** **จากบัณฑิต** **เอวเมว** **โฆ**
จันนั้นนั้นเทียวแล, **ภิกฺขเว** **ดูก่อนภิกษุ ท. พาลโ** **อ.คนพาล** **สพฺปปฏิภโย** **เป็นผู้เป็น**
ไปกับด้วยภัยเฉพาะหน้า **(โหติ)** **ย้อมเป็น**, **ปณฺทิตโต** **อ.บัณฑิต** **อปฺปปฏิภโย** **เป็นผู้**
ไม่มีภัยเฉพาะหน้า **(โหติ)** **ย้อมเป็น**, **พาลโ** **อ.คนพาล** **สอุปฺปทฺทโว** **เป็นผู้เป็นไปกับ**
ด้วยอุปัทวะ **(โหติ)** **ย้อมเป็น**, **ปณฺทิตโต** **อ.บัณฑิต** **อนุปฺปทฺทโว** **เป็นผู้ไม่มีอุปัทวะ**
(โหติ) **ย้อมเป็น**, **พาลโ** **อ.คนพาล** **สอุปฺปสฺสคฺโค** **เป็นผู้เป็นไปกับด้วยอุปสัค** **(โหติ)**
ย้อมเป็น, **ปณฺทิตโต** **อ.บัณฑิต** **อนุปฺปสฺสคฺโค** **เป็นผู้ไม่มีอุปสัค** **(โหติ)** **ย้อมเป็น** **อิตฺติ** **โฆ**
ด้วยประการจะนี้แล, **ภิกฺขเว** **ดูก่อนภิกษุ ท. ภยฺย** **อ.ภัย** **นตฺถิ** **ย้อมไม่มี** **ปณฺทิตโต**
จากบัณฑิต, **อุปฺปทฺทโว** **อ.อุปัทวะ** **นตฺถิ** **ย้อมไม่มี** **ปณฺทิตโต** **จากบัณฑิต**, **อุปฺปสฺสคฺโค**
อ.อุปสัค **นตฺถิ** **ย้อมไม่มี** **ปณฺทิตโต** **จากบัณฑิต”** **อิตฺติ** **ดังนี้ ๓**

เหตุแห่งทุกข์มีภัยเป็นต้นย้อมมาแก่บริษัททั้ง ๔ เพราะอาศัยคนพาล ด้วยประการ
จะนี้. เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ในลักษณะสูตร ซึ่งเป็นสูตรแรกก่อน
สูตรทั้งปวง ในติกนิบาต อังคตตรนิกายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฟที่หลุดมาจาก

เรือนไม้อ้อหรือเรือนหญ้า ย่อมไหม้แม้เรือนยอดทั้งหลาย ที่บุคคลฉาบทาทั้งภายใน และภายนอก ที่อับลม มีบานประตูที่มีดขัด ถูกปิดหน้าต่างไว้แล้ว แม้ฉนใจ, ตุก่อน ภิษุทั้งหลาย ภัยเหล่าใดเหล่าหนึ่งจะเกิดขึ้น, ภัยเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นจาก คนพาล หากเกิดจากบัณฑิตไม, อุปุทวะเหล่าใดเหล่าหนึ่ง จะเกิดขึ้น, อุปุทวะเหล่านั้น ทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นจากคนพาล หากเกิดจากบัณฑิตไม, อุปุสัคเหล่าใดเหล่าหนึ่ง จะ เกิดขึ้น, อุปุสัคเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นจากคนพาล หากเกิดจากบัณฑิตไม ฉน นั้นเหมือนกัน. ตุก่อนภิษุทั้งหลาย คนพาลมีภัยเฉพาะหน้า บัณฑิตหาภัยเฉพาะ หน้ามิได้, คนพาลมีอุปุทวะเฉพาะหน้า บัณฑิตหาอุปุทวะเฉพาะหน้ามิได้, คนพาลมี อุปุสัคเฉพาะหน้า บัณฑิตหาอุปุสัคเฉพาะหน้ามิได้ ด้วยประการฉนี้แล, ตุก่อนภิษุ ทั้งหมด ภัยไมมีจากบัณฑิต อุปุทวะไมมีจากบัณฑิต อุปุสัคไมมีจากบัณฑิต” ดังนี้.

[๓๔] ตตถ นพาคารา วาติ นเพหิ ฉนุนปริจฉนุหา อคารา เสสสมุการา ปเนตถ รุกขมยา โหนติ ๗

ตตถ (ปเทศุ) “นพาคารา วาติ (ปทสฺส) “นเพหิ ฉนุนปริจฉนุหา อคารา, เสสสมุการา ปน เอตถ (อคาเร) รุกขมยา โหนติ” (อติ อตุโถ) ๗

ตพพณฺณหา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวแห่งลักษณสูตรนั้น อติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อคารา จากเรือน ฉนุนปริจฉนุหา อันอันบุคคลทั้งมุงแล้วทั้งมุงโดยรอบ แล้ว นเพหิ ด้วยไม้อ้อ ท., ปน แต่วา เสสสมุการา อ.สัมภาระที่เหลือ ท. รุกขมยา เป็นสัมภาระอันสำเร็จด้วยไม้ เอตถ (อคาเร) ในเรือนนี้ (โหนติ) ย่อมเป็น’ (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “นพาคารา วาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า ‘นพาคารา วา’ ดังนี้ ๗

อรรถกถาแห่งลักษณสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘นพาคารา วา’ ความว่า จากเรือนที่เขา มุงบังด้วยไม้อ้อทั้งหลาย, แต่สัมภาระที่เหลือ เป็นของสำเร็จด้วยไม้ใน เรือนนั้น.

ติณาคาเรปี เอเสว นโย ๕

นโย อ.นัย ติณาคาเรปี แม้ในเรือนอันบุคคลมุงแล้วด้วยหญ้า เอโสว นี้นั้นเกี่ยว ๕
แม้ในเรือนหญ้า ก็มีนัยนี้แน่แท้ละ.

.....

กฎการานีติ กฎสงคหิตานี อการานี ๕

“กฎการานีติ (ปทสฺส) “กฎสงคหิตานี อการานี” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘อการานี ซึ่งเรือน ท. กฎสงคหิตานี อันอันบุคคล
สงเคราะห์แล้วด้วยยอด’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘กฎการานีติ ว่า ‘กฎการานี’
ดังนี้ ๕

บทว่า ‘กฎการานี’ ความว่า เรือนทั้งหลายที่สงเคราะห์เอาเรือนยอด.

.....

อุลลิตตาวลิตตานีติ อนฺโต จ พหิ จ ลิตตานิ ๕

“อุลลิตตาวลิตตานีติ (ปทสฺส) “อนฺโต จ พหิ จ ลิตตานิ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘ลิตตานิ อันอันบุคคลฉาบแล้ว อนฺโต จ ในภายในด้วย
พหิ จ ในภายนอกด้วย’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘อุลลิตตาวลิตตานีติ ว่า
‘อุลลิตตาวลิตตานิ’ ดังนี้ ๕

บทว่า ‘อุลลิตตาวลิตตานิ’ ความว่า ที่เขาฉาบไว้ทั้งภายในและภายนอก.

.....

นิวัตานีติ นิวาริตวาตปฺปเวसानี ๕

“นิวัตานีติ (ปทสฺส) “นิวาริตวาตปฺปเวसानี” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘นิวาริตวาตปฺปเวसानี อันมีการเข้าไปแห่งลมอันถูกห้าม
แล้ว’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘นิวัตานีติ ว่า ‘นิวัตานี’ ดังนี้ ๕

บทว่า ‘นิวาตานิ’ ความว่า ห้ามการพัดเข้าแห่งลม.

.....
มุสิตคคพานีติ เจเกหิ วฑุฏกกีหิ กตตตทา ปิฏฺฐิสงฆาตสฺมี สุกฺขมุสิตกวาฏฺฐานิ ฯ

“มุสิตคคพานีติ (ปทสฺส) “(อคารานํ) เจเกหิ วฑุฏกกีหิ กตตตทา ปิฏฺฐิสงฆาตสฺมี สุกฺขมุสิตกวาฏฺฐานิ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘สุกฺขมุสิตกวาฏฺฐานิ อันบานประตุอันกระทบแล้วด้วยดี ปิฏฺฐิสงฆาตสฺมี ที่กรอบเซ็ดหน้า (อคารานํ) เจเกหิ วฑุฏกกีหิ กตตตทา เพราะความที่ แห่งเรือน ท. เป็นเรือน อันนายช่างไม้ ท. ผู้ฉลาด กระทำแล้ว’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘มุสิตคคพานีติ ว่า ‘มุสิตคคพานี’ ดังนี้ ฯ

บทว่า ‘มุสิตคคพานี’ ความว่า บานประตุที่กรอบเซ็ดหน้าอันสนิทดี เพราะเป็นของ อันนายช่างผู้ฉลาดทั้งหลายทำไว้.

.....
ปีหิตวาตปานานีติ ยุตฺตวาตปานานี ฯ

“ปีหิตวาตปานานีติ (ปทสฺส) “ยุตฺตวาตปานานี” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘ยุตฺตวาตปานานี อันมีช่องเป็นที่ตีมกินซึ่งลม อันถูกประกอบแล้ว’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ปีหิตวาตปานานีติ ว่า ‘ปีหิตวาตปานานี’ ดังนี้ ฯ

บทว่า ‘ปีหิตวาตปานานี’ ความว่า ที่เขาติดหน้าต่างไว้.

.....
 อิมินา ปททฺวเณน กวาฏฺฐวาตปานานํ นิจฺจํ ปีหิตตตฺตํ อกเถตฺวา สมฺปตฺติเยว กถิตา ฯ
 อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺกฺขณฺเณ ปน ตานี ปิถียนฺติ จ วิวริยนฺติ จ ฯ

กวาฏฺฐวาตปานานํ นิจฺจํ ปีหิตตตฺตํ อกเถตฺวา สมฺปตฺติ เหว อ.การ ไมตรัส ซึ่งความที่ แห่งบานประตุและช่องเป็นที่ตีมกินซึ่งลม ท. เป็นของอันบุคคลปิดแล้ว เป็น

นิจ แล้วจึงถึงพร้อมนั้นเทียว (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า กถิตา ตรัสแล้ว
 อิมินา ปททวยเณ ด้วยหมวดสองแห่งบทนี้ ฯ ปน แต่ว่า ตาหิ (กวางฺกวาตปาหนิ)
 อ.บานประตูและช่องเป็นที่ตีมกินซึ่งลม ท. เหล่านั้น (ปุคฺคฺเลน) อันบุคคล ปิถิยฺหฺติ
 จ ย่อมปิดด้วย วิวริยฺหฺติ จ ย่อมเปิดด้วย อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺกฺขณ ในขณะอันบุคคลทั้ง
 ประรณานาแล้วทั้งประรณานาแล้ว ฯ

ความไม่ตรัสถึงความที่บานประตูและหน้าต่าง ถูกปิดไว้เป็นนิจ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ตรัสไว้ด้วยสองบทนี้. แต่บานประตูและหน้าต่างเหล่านั้น ถูกปิดและถูกเปิด ในทุก ๆ
 ขณะที่เขาประรณานา.

.....
พาลโต อุปฺปชฺชฺหฺติติ พาลเมว นิสฺสาย อุปฺปชฺชฺหฺติ ฯ

“พาลโต อุปฺปชฺชฺหฺติติ (ปททวยสฺส) “พาลเมว นิสฺสาย อุปฺปชฺชฺหฺติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘อุปฺปชฺชฺหฺติ ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย เพราะอาศัย พาล
 เหว ซึ่งคนพาลนั้นเทียว’ (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท ‘พาลโต
 อุปฺปชฺชฺหฺติติ ว่า ‘พาลโต อุปฺปชฺชฺหฺติ’ ดังนี้ ฯ

สองบทว่า ‘พาลโต อุปฺปชฺชฺหฺติ’ ความว่า ย่อมเกิดขึ้น เพราะอาศัยคนพาลเท่านั้น.

ภยฺหฺติ จิตฺตฺตฺราโส ฯ

จิตฺตฺตฺราโส อ.ความสะดุ้งแห่งจิต **ภยฺหฺติ** ชื่อว่าภัย ฯ

ความสะดุ้งจิต ชื่อว่าภัย

.....
อุปฺทฺทวโถติ อเนกคฺคตาการโ ฯ

อเนกคฺคตาการโ อ.อาการคือความที่แห่งบุคคลเป็นผู้มีอารมณ์มิใช่หนึ่ง **อุปฺทฺทวโถติ**
 ชื่อว่าอุปฺทวะ ฯ

อาการคือความมีจิตฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอุปฺทวะ.

อุปสกุโคติ อุปสกุจากาโร ตตถ ตตถ ลคคณาการโรติ ตพพณณนา ฯ

“**อุปสกุโคติ** อุปสกุจากาโร ตตถ ตตถ (อารมมณ) ลคคณาการโรติ ตพพณณนา ฯ

อุปสกุจากาโร อ.อาการอันติดขัด **ลคคณาการโร** คือว่า อ.อาการคืออันข้อง **ตตถ ตตถ (อารมมณ)** ในอารมณนั้นๆ **อุปสกุโคติ** ชื่อว่าอุปสกุ” **อิติ** ดังนี้ ฯ

อาการติดขัด คืออาการขัดข้องในอารมณนั้นๆ ชื่อว่าอุปสกุ.

[๓๕] **จนฺหปริจฺจนฺหาติ** นเพหิ ตินฺจจนฺทสงฺเขเปน อุปฺริ จาเทตฺวา เตหิเยว ทารุกุฑฺทก-
นียาเมน ปรีโต ฉาทิตา ฯ

“**จนฺหปริจฺจนฺหาติ** (ปทสฺส) “(ปุคฺคเลน) นเพหิ ตินฺจจนฺทสงฺเขเปน อุปฺริ จาเทตฺวา เตหิเยว (นเพหิ) ทารุกุฑฺทกนียาเมน ปรีโต ฉาทิตา” (อิติ อตุโถ) ฯ

ตฎฺฎีกา อ.ฎีกาแห่งลักษณสูตรนั้น **อิติ** ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘(ปุคฺคเลน) นเพหิ ตินฺจจนฺทสงฺเขเปน อุปฺริ จาเทตฺวา เตหิเยว (นเพหิ) ทารุกุฑฺทกนียาเมน ปรีโต ฉาทิตา อันอันบุคคล มุงแล้ว ในเบื้องบน ด้วยไม้้อ ท. โดยทำนองแห่งการมุงด้วยหญ้า มุงแล้ว ด้วยไม้้อ ท. เหล่านั้นนั้นเกี่ยว ในที่โดยรอบ โดยทำนองแห่งฝาไม้’ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**จนฺหปริจฺจนฺหาติ** ว่า “จนฺหปริจฺจนฺหา” ดังนี้ ฯ

ฎีกาแห่งลักษณสูตรว่า “บทว่า ‘**จนฺหปริจฺจนฺหา**’ ความว่า ที่เขาใช้ไม้้อทั้งหลายมุงบังในเบื้องบน โดยทำนองอย่างมุงด้วยหญ้า แล้วใช้ไม้้อเหล่านั้นนั้นแหละมุงโดยรอบ โดยทำนองแห่งฝาไม้.

ภยฺหติ ภิตฺเจตฺโส พฺยโถติ อาห จิตฺตฺตฺตราโสติ ฯ

ภยฺหติ ภิตฺเจตฺโส พฺยโถติ (อฎฺฐกถาจริโย) อาห ‘จิตฺตฺตฺตราโสติ ฯ

พฺยโถ อ.ความสะดุ้ง **ภิตฺเจตฺโส** แห่งใจของบุคคลผู้กลัวแล้ว **ภยฺหติ** ชื่อว่าภย **อิติ**

เพราะเหตุนี้ (อฏฺฐกถาจารย์) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า
'จิตตตุตราโส อ.ความสะดุ้งแห่งจิต' อิติ ดังนี้ ฯ

ความสะดุ้งแห่งใจของบุคคลผู้กลัว ชื่อว่าภัย เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์กล่าว
ว่า 'ความสะดุ้งแห่งจิต'.

.....
อุปทุทโวติ อนฺตรายโย ฯ

อนฺตรายโย อ.อันตราย อุปทุทโวติ ชื่อว่าอุปัทวะ ฯ

อันตราย ชื่อว่าอุปัทวะ.

.....
ตสฺส ปน วิกุเขปการณตฺตทา วุตฺตํ อเนกคฺคตาทกาโรติ ฯ

(อฏฺฐกถาจารย์) ตสฺส (อนฺตรายสฺส) ปน วิกุเขปการณตฺตทา วุตฺตํ 'อเนกคฺคตาทกาโรติ
(วจนฺ) ฯ

ปน ก็ (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า 'อเนกคฺคตาทกาโร อ.อาการคือความที่แห่งจิตมี
อาการมีไช่หนึ่ง' อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจารย์) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าว
แล้ว ตสฺส (อนฺตรายสฺส) วิกุเขปการณตฺตทา เพราะความที่ แห่งอันตรายนั้น เป็น
เหตุแห่งความฟุ้งซ่าน ฯ

ก็พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า 'อาการคือความมีจิตฟุ้งซ่าน' ดังนี้ เพราะว่าอันตราย
นั้น เป็นเหตุแห่งความฟุ้งซ่าน.

.....
อุปสคฺโคติ อุปสชฺชนํ เทวโตปปีพาทินา อปฺปฏิการวิฆาตาปตฺติ สา ปน ยสฺมา
ปฏิการามาเวน วิหณฺณมานสฺส กิณฺจิกิ กาทฺถุ อสมตฺถสฺส โอสีทนการณํ ตสฺมา วุตฺตํ
ตตฺถ ตตฺถ ลคฺคนาทกาโรติ ตมฺภูฏีกา ฯ

อุปสคฺโคติ อุปสชฺชนํ เทวโตปปีพาทินา (การณณ) อปฺปฏิการวิฆาตาปตฺติ, สา (วิฆาตาปตฺติ)

ปน ยสุมา ปฏิการากาเวณ วิหณณมานสฺส กิณฺจิก กาทุ อสมตฺถสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) โอสีทนการณ (โหติ), ตสฺมา (อฏฺฏกถาจริเยน) วุตฺตํ ‘ตตฺถ ตตฺถ (อารมฺมณ) ลคฺคฺนากาโร’ (อิติ วจน)”
อิติ ตมฺมฏีกา ฯ

อุปสขฺขณ อ.ความขัดข้อง **อุปปฏิการวิฆาตาปตฺติ** คือว่า อ.การถึงซึ่งความคับแค้น เพราะกระทำตอบแทนไม่ได้ **เทวโตปปีฬาทินา (การณ)** เพราะเหตุ มีการบีบคั้นแห่งเทวดาเป็นต้น **อุปสคฺโคติ** ชื่อว่าอุปสัค, **ปน** ก็ **สา (วิฆาตาปตฺติ)** อ.การถึงซึ่งความคับแค้นนั้น **โอสีทนการณ** เป็นเหตุแห่งการจมลง (**ปฺคฺคฺลสฺส**) แห่งบุคคล **วิหณณมานสฺส** ผู้เดือดร้อนอยู่ **อสมตฺถสฺส** ผู้ไม่สามารถ **กาตุ** เพื่ออันกระทำ **กิณฺจิก** ซึ่งอะไรๆ **ปฏิการากาเวณ** เพราะความไม่มีแห่งการกระทำตอบแทน (**โหติ**) ย่อมเป็น **ยสุมา** เพราะเหตุใด, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (**วจน**) อ.คำ **อิติ** ว่า ‘**ลคฺคฺนากาโร** อ.อาการคืออันข้อง **ตตฺถ ตตฺถ (อารมฺมณ)** ในอารมณนั้นๆ’ (**อิติ**) **ดังนี้ (อฏฺฏกถาจริเยน)** อันพระอรธกถาจารย์ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว” **อิติ** ดังนี้ ฯ

ความขัดข้อง คือการประสบความคับแค้นเพราะทำคืนไม่ได้ เพราะเหตุมีถูกเทวดาบีบคั้นเป็นต้น ชื่อว่าอุปสัค, ก็ การประสบความคับแค้นนั้น เป็นเหตุแห่งความท้อแท้แห่งบุคคล ผู้เดือดร้อนอยู่ ผู้ไม่สามารถเพื่อจะทำอะไรๆ ได้ เพราะไม่มีการทำโต้ตอบ เพราะเหตุใด, เพราะเหตุนั้น พระอรธกถาจารย์จึงกล่าวว่า ‘อาการคือความข้องในอารมณนั้นๆ’.

พาลปณฺธิตวิเสส

[๓๖] ตสฺมา อคฺคิปปฺพิตฺตํ อการมิว พาลา เวทิตพฺพา ฯ เต หิ อตฺตโน วจนการกานํ สพฺพภยาทิวาหฺนสมตฺถา โหนฺติ ฯ ภเย รุกฺขา วिय อนุชกาเร ปทีโป วिय จ ขุปฺปิปาสาทิกุขฺวาภิภเว อนฺนปนาทูปฺปฏิลาโภ วिय จ ปณฺธิตา ฯ เต หิ อตฺตโน วจนการกานํ สพฺพภยาทิวิทฺธฺสนสมตฺถาติ ฯ เอวํ พาลานํ ปฺตมิจฺฉาทินา ปณฺธิตานณฺจ คณฺธภณฺฑาทินา สทิสตณฺเจว พาลปณฺธิตสงฺคฺมานํ สุขทุกฺขตณฺจ ญตฺวา ปณฺธิตาเอว เสวิตพฺพา น พาลา ฯ

ตสุมา เพราะเหตุนี้ พาลา อ.คนพาล ท. (วิญญูหิ) อันวิญญูชน ท. เวทิตพุพา ฟิงทราบ อคาร์ อิว ว่าเป็นเพียงตั้งเรือน อคฺคิปปทิตฺตํ อันไฟติดโพลงแล้ว ฯ หิ ด้วยว่า เต (พาลา) อ.คนพาล ท. เหล่านั้น สพุพภยาทิวาหวนสมตฺถา เป็นผู้สามารถในอันนำมาซึ่งทุกข์มีภัยเป็นต้นทั้งปวง (ปุคฺคฺลานํ) แก่บุคคล ท. วจนการภานํ ผู้กระทำซึ่งคำ อตฺตโน ของตน โหนฺติ ย่อมเป็น ฯ ปณฺทิตา อ.บัณฑิต ท. (วิญญูหิ) อันวิญญูชน ท. (เวทิตพุพา) ฟิงทราบ รกฺษา วีย ราวกะ อ.การรักษา ภเย ในภัย (จ) ด้วย ปทฺธิโป วีย ราวกะ อ.ประทีป อนฺธกาเร ในที่มืด จ ด้วย อนฺหนปนาทิตฺตปฏิลาโก วีย ราวกะ อ.การได้เฉพาะซึ่งวัตถุมีข้าวและน้ำเป็นต้น ขุปปิปาสาทิตฺตฺวาภิภเว ในความครอบงำแห่งทุกข์มีความหิวและกระหายเป็นต้น จ ด้วย ฯ หิ ด้วยว่า เต (ปณฺทิตา) อ.บัณฑิต ท. เหล่านั้น สพุพภยาทิวิรุสฺสนสมตฺถา เป็นผู้สามารถในอันกำจัดซึ่งทุกข์มีภัยเป็นต้นทั้งปวง (ปุคฺคฺลานํ) แก่บุคคล ท. วจนการภานํ ผู้กระทำซึ่งคำ อตฺตโน ของตน (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ อย่างนี้แล ฯ (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคล ฅตฺวา รู้แล้ว พาลานํ ปุติมจฺฉาทินา (วตฺตฺนา) ปณฺทิตานํ จ คนฺธภณฺฑาทินา (วตฺตฺนา) สทิสฺสํ เจว ซึ่งความที่ แห่งคนพาล ท. เป็นเช่นกับ ด้วย วัตถุ มีปลาเนาเป็นต้นด้วย แห่งบัณฑิต ท. เป็นเช่นกับ ด้วยวัตถุ มีภณฑะห่อของหอม เป็นต้น ด้วยนั้นเทียว พาลปณฺทิตสงฺคฺมานํ สุขทุกฺขตํ จ ซึ่งความที่ แห่งการคบ ซึ่งคนพาลและบัณฑิต ท. เป็นสุขและเป็นทุกข์ด้วย เหว ด้วยประการฉะนี้, ปณฺทิตา เหว อ.บัณฑิต ท. นั้นเทียว (ปุคฺคฺเลน) อันบุคคล เสวิตพุพา ฟิงเสพ, พาลา อ.คนพาล ท. (ปุคฺคฺเลน) อันบุคคล น (เสวิตพุพา) ไม่ฟิงเสพ ฯ

เพราะฉะนั้น พวกคนพาล อันบุคคลผู้มีปรีชาฟิงทราบว่าเป็นดุจเรือนที่ไฟติดโพลงแล้ว, ด้วยว่า พวกคนพาลเหล่านั้น เป็นผู้สามารถในการนำทุกข์มีภัยเป็นต้นทุกอย่างมาให้ แก่เหล่าบุคคลผู้ทำตามคำของตน, บัณฑิตทั้งหลาย อันบุคคลผู้มีปรีชาฟิงทราบว่าเป็นดุจการอารักขาในภัย ดุจประทีปในที่มืด และดุจการได้วัตถุมีข้าวและน้ำเป็นต้น ในบุคคลที่ถูกทุกข์มีความหิวและความกระหายครอบงำ, ด้วยว่า พวกบัณฑิตเหล่านั้น เป็นผู้สามารถในการกำจัดทุกข์มีภัยเป็นต้นทั้งปวงได้ แก่เหล่าบุคคลผู้ทำตามคำของตน. บุคคลรู้ว่าพวกคนพาลเป็นเช่นกับด้วยวัตถุมีปลาเนาเป็นต้น และพวกบัณฑิตเป็นเช่นกับด้วยวัตถุมีของที่ใช้ห่อของหอมเป็นต้น และรู้ว่าการคบคน

พาล เป็นทุกข์ การคบบัณฑิต เป็นสุข ฟังเสพเฉพาะบัณฑิตทั้งหลายเท่านั้น ไม่ฟังเสพเหล่าคนพาล.

.....

๗. จนนตเถรวตถุ

ภควาปิ จนนตเถร โอวทนต์ ฌมมปทสฺส ปณฺทิตวคฺเค อิมํ คาถมาห

[๓๗] “น ภเช ปาปกเก มิตฺเต น ภเช ปุริสาธเม
 ภเชถ มิตฺเต กลฺยาเณ ภเชถ ปุริสุตฺตเมติ ฯ

ภควาปิ แม้อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า โอวทนต์ เมื่อโอวาท จนนตเถร ซึ่งพระฉันทะผู้เถระ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ ปณฺทิตวคฺเค ในบัณฑิตวารวค ฌมมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“(ปณฺทิต) อ.บัณฑิต น ภเช ไม่ฟังคบ มิตฺเต ซึ่งมิตร ท. ปาปกเก ผู้ชั่ว น ภเช ไม่ฟังคบ ปุริสาธเม ซึ่งบุรุษผู้ต่ำทราม ท. ภเชถ ฟังคบ มิตฺเต ซึ่งมิตร ท. กลฺยาเณ ผู้ดี ภเชถ ฟังคบ ปุริสุตฺตเม ซึ่งบุรุษผู้สูงสุด ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะทรงโอวาทพระฉันทเถระ ตรัสพระคาถานี้ ในบัณฑิตวารวค ธรรมบทว่า

“บัณฑิตไม่ฟังคบพวกมิตรชั่ว พวกบุคคลผู้ต่ำทราม ฟังคบเหล่ามิตรที่ดี เหล่าบุคคลผู้สูงสุด”.

.....

ตตถ ภเชติ ภเชยฺย ปยิริปาเสยฺย ปณฺทิตอ ฯ

ตตถ (ปทสฺ) “ภเชติ (ปทสฺ) “ภเชยฺย ปยิริปาเสยฺย ปณฺทิตอ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรธ (อติ) ว่า “ปณฺทิตอ อ.บัณฑิต ภเชยฺย ฟังคบ ปยิริปาเสยฺย คือว่า

ฟังเข้าไปนั่งใกล้” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปทสฺส) “ภเชติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่า
นั้นหนา -บทว่า “ภเช” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ภเช” ความว่า บัณฑิต ฟังคบ คือว่าฟังเข้าไปนั่งใกล้.

.....

ปริสสารเมติ ปริสสีเน ลามกปุคฺคเล ฯ

“ปริสสารเมติ (ปทสฺส) “ปริสสีเน ลามกปุคฺคเล” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ปริสสีเน ซึ่งบุรุษผู้ต่ำทราม ท. ลามกปุคฺคเล คือว่า
ซึ่งบุคคลผู้ชั่ว ท.” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปริสสารเมติ ว่า “ปริสสารเม” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปริสสารเม” ความว่า พวกบุรุษผู้ต่ำทราม คือพวกบุคคลผู้ชั่ว.

.....

ภเชถาติ ภเชยฺย ฯ

“ภเชถาติ (ปทสฺส) “ภเชยฺย” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ภเชยฺย ฟังคบ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ภเชถาติ
ว่า “ภเชถ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ภเชถ” แปลว่า ฟังคบ.

.....

เอตถ จ เย กายทฺวจฺจริตาทีสุ อภิรมนฺติ เต ปาปมิตฺตา นาม ฯ เย ปน สนฺธิจฺ-
เฉทาทีเก วา เอกวีสฺติอเนสนาทีเกเท วา อฏฺฐาเน นีโยเชนฺติ เต ปริสสารมา นาม ฯ
อุโภปี วา เอเต ปาปมิตฺตา เจว ปริสสารมา จ ฯ ตพฺพิปริตฺตา กลฺยาณมิตฺตา เจว
ปริสฺสุตฺตมา จาติ ฯ

เอตถ (ขเนสฺส) จ เย (ขนา) กายทฺวจฺจริตาทีสุ (ทฺวจฺจริเตสุ) อภิรมนฺติ, เต (ขนา) ปาปมิตฺตา
นาม ฯ เย (ขนา) ปน สนฺธิจฺเฉทาทีเก วา เอกวีสฺติอเนสนาทีเกเท วา อฏฺฐาเน นีโยเชนฺติ,

เต (ชนา) ปุริสาธมา นาม ๗ อุโกปิ วา เอเต (ชนา) ปาปมิตตา เจว ปุริสาธมา จ (โหนติ) ๗
 ตพพิปริตา (ชนา) กลยาณมิตตา เจว ปุริสูตตมา จ (โหนติ)” อิติ ๗

จ ก็ **เอตถ (ชเนสฺ) เย (ชนา) อ.**- ในชน ท. เหล่านี้หนา -ชน ท. เหล่าใด **อภิรมหฺติ**
 ย่อมยินดียิ่ง **กายทฺวจฺริตาทีสุ (ทฺวจฺริเตสุ)** ในทฺวจฺริต ท. มีกายทฺวจฺริตเป็นต้น, **เต**
(ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **ปาปมิตตา นาม** ชื่อว่ามีตรผู้ชั่ว ๗ **ปน** ส่วนว่า **เย**
(ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด **นโยเชนฺหฺติ** ย่อมแนะนำ **อฏฺฐาเน** ในฐานะอันไม่ควรแนะนำ
สนฺธิจฺเจทาทีเก วา มีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้นหรือ **เอกวีสฺตือเนสนาทีเก** เท วา
 หรือว่าอันต่างด้วยการเลี้ยงชีพไม่ชอบมีการแสวงหาอันไม่สมควร ๒๑ เป็นต้น, **เต**
(ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **ปุริสาธมา นาม** ชื่อว่าบุรุษผู้ต่ำทราม ๗ **วา** หรือว่า **เอเต**
(ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **อุโกปิ** แม้ทั้งสอง **ปาปมิตตา เจว** เป็นมิตรผู้ชั่วด้วยนั้น
 เทียว **ปุริสาธมา จ** เป็นบุรุษผู้ต่ำทรามด้วย **(โหนติ)** ย่อมเป็น ๗ **(ชนา) อ.**ชน ท.
ตพพิปริตา ผู้ตรงกันข้ามกับบุคคลเหล่านั้น **กลยาณมิตตา เจว** เป็นกัลยาณมิตร
 ด้วยนั้นเทียว **ปุริสูตตมา จ** เป็นบุรุษผู้สูงสุดด้วย **(โหนติ)** ย่อมเป็น **อิติ** ดังนี้แล ๗

ก็ในบรรดาชนเหล่านี้ พวกชนเหล่าใด ย่อมยินดียิ่งในทฺวจฺริตทั้งหลายมีกายทฺวจฺริต
 เป็นต้น, พวกชนเหล่านั้น ชื่อว่าบาปมิตร. ส่วนพวกชนเหล่าใด ย่อมแนะนำในฐานะ
 อันไม่สมควรมีการตัดที่ต่อเป็นต้น หรือมีการแสวงหาอันไม่สมควร ๒๑ เป็นต้นเป็น
 ประเภท, พวกชนเหล่านั้น ชื่อว่าบุรุษผู้ต่ำทราม. หรือว่า พวกชนเหล่านั้นแม้ทั้ง ๒
 เป็นทั้งบาปมิตรและบุรุษผู้ต่ำทราม. พวกชนผู้ตรงกันข้ามกับบาปมิตรและบุรุษผู้ต่ำ
 ทรามนั้น ชื่อว่ากัลยาณมิตร และชื่อว่าบุรุษผู้สูงสุด ดังนี้แล.

ปณฺฑิตพาลเสวนา

[๓๘] เอกวารมฺปิ หิ ปณฺฑิตเสวนา อตฺตรกฺขา โหติ สฺจิริมฺปิ พาลเสวนา น อตฺตรกฺขา ๗
 ตถา หิ นนฺทพฺราหฺมโณ ตกฺกสิลโต วีสฺติโยชนสฺตมตฺตเก อินฺทปตฺถนคฺริ คณฺตุวา
 มหาสฺตโสมนสฺส รณฺโณ ฐมฺมํ เทเสนฺโต มหาสฺตโสมนชาตเก อิมํ คาถมาห

“สกีเทว สุตโสม สพุภิ โหติ สมากโม
 สา นํ สงฺคติ ปาเลติ นาสพุภิ พหุ สงฺคโมติ ฯ

หิ จจริงอยู่ ปณฺทิตเสวนา อ.การเสพซึ่งบัณฑิต เอกวารมฺปิ แม้สิ้นวาระเดียว อตฺต-
 รกฺษา ชื่อว่าเป็นการรักษาซึ่งตน โหติ ย่อมเป็น, พาลเสวนา อ.การเสพซึ่งคนพาล
 สุจฺริรมฺปิ แม้สิ้นกาลอันยาวนาน อตฺตรกฺษา ชื่อว่าเป็นการรักษาซึ่งตน (โหติ) ย่อม
 เป็น น หามิได้ ฯ ตถา หิ จจริงอย่างนั้น นนฺทพฺรหฺมณฺ อ.พราหมณ์ชื่อนั้นทะ
 คนฺตฺวา ไปแล้ว อินฺทปตฺถนคฺรํ สู่เมืองอินทปัตถ์ วิสตีโยชนสทมตฺถเก ในที่สุด
 แห่งร้อยแห่งโยชนย์สืบ ตกฺกสิลาโต จากเมืองตักกสิลา เทเสฺนฺโต เมื่อแสดง ธรรม์
 ซึ่งธรรม รมฺโย แก่พระราชา มหาสุตโสมสุส พระนามว่ามหาสุตโสมะ อาห กล่าว
 แล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ มหาสุตโสมชาตเก ในมหาสุตโสมชาตก อิติ ว่า

“สุตโสม ข้าแต่พระองค์พระนามว่าสุตโสมะ สมากโม อ.การ
 สมากม สพุภิ กับด้วยสัตบุรุษ ท. สกีเทว สิ้นคราวเดียว
 นั้นเทียว โหติ ย่อมมี, สา สงฺคติ อ.การคบนั้น ปาเลติ
 ย่อมรักษา นํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น, สงฺคโม อ.การคบ พหุ
 มาก อสพุภิ กับด้วยสัตบุรุษ ท., (สา สงฺคติ) อ.การคบนั้น
 น (ปาเลติ) ย่อมไม่รักษา (นํ บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น” อิติ
 ดังนี้ ฯ

ความจริง การเสพบัณฑิต แม้เพียงครั้งเดียว ชื่อว่าเป็นการรักษาตน, การเสพคน
 พาลแม้สิ้นกาลยาวนาน ก็ไม่ชื่อว่ารักษาตน, จจริงอย่างนั้น นนฺทพฺรหฺมณฺเดินทางจาก
 เมืองตักกสิลาสู่เมืองอินทปัตถ์ ในที่สุดหนทาง ๑๒๐ โยชน์ เมื่อจะแสดงธรรมแก่พระ
 ราชาพระนามว่ามหาสุตโสมะ จึงกล่าวคาถานี้ในมหาสุตโสมชาตก ว่า

“ขอเดชะ พระองค์พระนามว่าสุตโสมะ การสมาคมกับด้วย
 สัตบุรุษทั้งหลาย เพียงครั้งเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้น ย่อม
 รักษาบุคคลนั้นได้, ส่วนการสมาคมกับด้วยสัตบุรุษทั้งหลาย
 ถึงจะมาก ก็ไม่รักษาบุคคลนั้นได้เลย”.

ตตถ สกิทเววติ เอกวารเมว ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “สกิทเววติ (ปทสฺส) “เอกวาริ เอว” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “เอกวาริ เอว สีนวาระเดียนั้นเทียว” (อติ) ดังนี้ ตตถ “สกิทเววติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “สกิทเว” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สกิทเว” ความว่า เพียงครั้งเดียวเท่านั้น.

สพฺภีติ สปุริเสหิ ฯ

“สพฺภีติ (ปทสฺส) “สปุริเสหิ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สปุริเสหิ กับด้วยสัตบุรุษ ท.” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง บท “สพฺภีติ ว่า “สพฺภี” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สพฺภี” ความว่า กับด้วยสัตบุรุษทั้งหลาย.

สา หํ สงฺคตฺตีติ โส สพฺภี สมากโม เอกวารปฺวตฺโตปิ ตํ ปุคฺคํ ปาเลติ รกฺขติ ฯ

“สา หํ สงฺคตฺตีติ (ปทานํ) “โส สพฺภี สมากโม เอกวารปฺวตฺโตปิ ตํ ปุคฺคํ ปาเลติ รกฺขติ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “โส สมากโม อ.การสมาคมนั้น สพฺภี กับด้วยสัตบุรุษ ท. เอกวารปฺวตฺโตปิ แม้เป็นไปแล้วสินวาระหนึ่ง ปาเลติ ย่อมคุ้มครอง รกฺขติ คือว่า ย่อมรักษา ตํ ปุคฺคํ ซึ่งบุคคลนั้น” (อติ) ดังนี้ (ปทานํ) แห่งบท ท. “สา หํ สงฺคตฺตีติ ว่า “สา หํ สงฺคติ” ดังนี้ ฯ

หลายบทว่า “สา หํ สงฺคติ” ความว่า การสมาคมนั้นกับพวกสัตบุรุษ แม้เป็นไปเพียง ครั้งเดียว ย่อมคุ้มครอง คือว่าย่อมรักษาบุคคลนั้นได้.

นาสพุทฺธิ พหุ สงฺคโมติ อสฺปฺปริเสหิ ปน สฺจิริมฺปิ กโต สงฺคโม เอกกฺกฺจาเน นินฺวาโส
น ปาเลติ น ทาวโร โหตีติ อตุโถ ๕

“นาสพุทฺธิ พหุ สงฺคโมติ (คาถาปาทสฺส) “(บุคคลเล่น) อสฺปฺปริเสหิ ปน สฺจิริมฺปิ กโต สงฺคโม
เอกกฺกฺจาเน นินฺวาโส น ปาเลติ” (อติ อตุโถ), “น ทาวโร โหตีติ อตุโถ ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ปน ส่วนว่า สงฺคโม อ.การคบ (บุคคลเล่น) กโต อัน
อันบุคคลกระทำแล้ว อสฺปฺปริเสหิ ด้วยอัสตบฺรุษ ท. สฺจิริมฺปิ แม้สิ้นกาลยาวนาน
นินฺวาโส คือว่า อ.การอยู่ เอกกฺกฺจาเน ในที่แห่งเดียวกัน น ปาเลติ ย่อมไม่รักษา”,
อตุโถ อ.อธิบาย อติ ว่า “ทาวโร เป็นความมั่นคง โหติ ย่อมเป็น น หามิได้” อติ
ดังนี้ (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “นาสพุทฺธิ พหุ สงฺคโมติ ว่า
“นาสพุทฺธิ พหุ สงฺคโม” ดังนี้ ๕

บาทคาถาว่า “นาสพุทฺธิ พหุ สงฺคโม” ความว่า ส่วนการคบที่บุคคลกระทำกับ
อัสตบฺรุษทั้งหลาย แม้สิ้นกาลยาวนาน คือการอยู่ในที่แห่งเดียวกัน ชื่อว่าไม่รักษา,
อธิบายว่า ไม่เป็นความมั่นคง

๘. อภิตติตปสวตฺถ

[๓๙] ตสฺมา ปณฺฑิเตเอว เสเวยฺย น พาลे ๕ น เกวลเมว พาลे น เสเวยฺย, ปณฺฑิเต
เสเวยฺย, อถ โข กิณฺจิ ปุณฺณํ กตฺวา อิมินา ปุณฺณเณนาหํ ปณฺฑิเตเอว ปสฺเสยฺย, น
พาลेติปิ ปฏฺจन्हํ กเรยฺย ยถา อภิตติปณฺฑิโต ๕

ตสฺมา เพราะเหตุนี้ (บุคคล) อ.บุคคล เสเวยฺย ฟังเสพ ปณฺฑิเต เอว ซึ่ง
บัณฑิต ท. นั้นเที่ยว น (เสเวยฺย) ไม่ฟังเสพ พาลे ซึ่งคนพาล ท. ๕ (บุคคล)
อ.บุคคล น เสเวยฺย ไม่ฟังเสพ พาลе ซึ่งคนพาล ท., เสเวยฺย ฟังเสพ ปณฺฑิเต
ซึ่งบัณฑิต ท. เกวล เอว อย่างเดียนั้นเที่ยว น หามิได้, อถ โข โดยที่แท้แล
(บุคคล) อ.บุคคล กตฺวา กระทำแล้ว กิณฺจิ ปุณฺณํ ซึ่งบุญอะไรๆ กเรยฺย ฟัง
กระทำ ปฏฺจन्हํ ซึ่งความปรารถนา อติปิ แม้ว่า “อหํ อ.ข้าพเจ้า ปสฺเสยฺย

พืงเห็น **ปณฺฑิต** **เอว** ซึ่งบัณฑิต **ท.** นั้นเที่ยว **น (ปสุเสยฺย)** ไม่พืงเห็น **พาล** ซึ่งคนพาล **ท.** **อิมินา ปุญฺเณน ด้วยบุญนี้** **อิตติ** ดังนี้ **ยถา อกิตฺติปณฺฑิต** **ราวกะ** **อ.อกิตฺติบัณฑิต** ฯ

เพราะฉะนั้น บุคคลพืงเสพบัณฑิตทั้งหลายเท่านั้น ไม่พืงเสพพวกคนพาล. บุคคลไม่พืงเสพพวกคนพาลอย่างเดียวกันเท่านั้นหามิได้ พืงเสพบัณฑิตทั้งหลาย, ที่แท้แล บุคคลทำบุญอะไรๆ พืงทำความปรารถนาแม้ว่า “ด้วยบุญนี้ ขอข้าพเจ้าพืงพบบัณฑิตทั้งหลายเท่านั้น ไม่พืงพบพวกคนพาล” ดังนี้ **ดูจอกิตฺติบัณฑิต** ฉะนั้น.

โส กิร พาราณสียํ อสีติโกฏิวิภวสฺส พุราหุณฺนมหาสาลสฺส ปุตุโต หุตฺวา มาตา-
 ปิตุสฺส มเตสฺส สพฺพํ ปหาย อสิปปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา อนุปฺพฺเพน กปิพรภูจํ ปตฺวา
 กปิพรภูจฺสมิเป อุตฺยาเน วิหรนฺโต ฌานาภิญญา นิพฺพตฺเตตฺวา อากาเสนาคนฺตฺวา
 นาคทีปสมิเป การทีเป โอตริตฺวา ตตฺถ มหฺนตํ การรฺกฺขํ อุปฺนิสฺสาย ปณฺณสาลํ
 มาเปตฺวา วิหาสิ ฯ โส อปฺปิจฺจตาย กตฺถจि อคนฺตฺวา ตสฺส รฺกฺขสฺส ผลกาเล
 ผลานิ ปตฺตกาเล ปตฺตานิ อุกฺกสิณฺหานิ ชาทติ ฯ

กิร ได้ยินว่า **โส (อกิตฺติปณฺฑิต)** **อ.อกิตฺติบัณฑิต** นั้น **ปุตุโต** เป็นบุตร **พุราหุณ-**
มหาสาลสฺส ของพราหฺมณผู้มหาศาล **อสีติโกฏิวิภวสฺส** ผู้มีสมบัติอันบุคคลพืงเสวย
 มีโกฏิแปดสิบ **พาราณสียํ** ในเมืองพาราณสี **หุตฺวา** เป็นแล้ว, **มาตาปิตุสฺส** ครั้นเมื่อ
 มารดาและบิดา **ท.** **มเตสฺส** ตายแล้ว, **ปหาย** สละแล้ว **สพฺพํ (สมฺปตฺติ)** ซึ่งสมบัติทั้ง
 ปวง **ปพฺพชิตฺวา** บวชแล้ว **อสิปปพฺพชฺชํ** บวชเป็นฤๅษี **ปตฺวา** ถึงแล้ว **กปิพรภูจํ**
 ซึ่งแคว้นชื่อว่ากปิพะ **อนุปฺพฺเพน** โดยลำดับ **วิหรนฺโต** อยู่อยู่ **อุตฺยาเน** ในอุทยาน
กปิพรภูจฺสมิเป ในที่ใกล้แห่งแคว้นชื่อว่ากปิพะ **ฌานาภิญญา** ยังฌานและอภิญญา
ท. **นิพฺพตฺเตตฺวา** ให้บังเกิดแล้ว **อคนฺตฺวา** มาแล้ว **อากาเสน** ทางอากาศ
โอตริตฺวา ช้ามลงแล้ว **การทีเป** ที่เกาะไม้หมากเม่า **นาคทีปสมิเป** ที่ใกล้แห่งเกาะ
 ไม้กาะทิง **อุปฺนิสฺสาย** เข้าไปอาศัยแล้ว **การรฺกฺขํ** ซึ่งต้นหมากเม่า **มหฺนตํ** ต้นใหญ่
ตตฺถ (ทีเป) ที่เกาะนั้น **มาเปตฺวา** สร้างแล้ว **ปณฺณสาลํ** ซึ่งบรรณศาลา **วิหาสิ** อยู่
 แล้ว ฯ **โส (อกิตฺติตาปโส)** **อ.อกิตฺติตาบสนัน** **อคนฺตฺวา** ไม่ไปแล้ว **กตฺถจि (จาเน)**

ในที่ไหนๆ (อตุตโน) อปฺปิจฺจตาย เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้มีความปรารถนา
น้อย ขาพติ ย่อมเคี้ยวกิน ผลานิ ซึ่งผลไม้ ท. ตสฺส รุกฺขสฺส ผลกาเล ในกาล
แห่งต้นไม้ นั้น มีผล ปตฺตานิ ซึ่งใบ ท. อุทฺทสิหนฺนํ ันถฺกนึ่งแล้วด้วยน้ำ (ตสฺส
รุกฺขสฺส) ปตฺตกาเล ในกาล แห่งต้นไม้ นั้น มีใบ ฯ

ดังมีเรื่องเล่ามาว่า อภิตติบัณฑิตนั้น เป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาลผู้มีสมบัติ ๘๐
โกฏิ ในเมืองพาราณสี เมื่อมารดาบิดาเสียชีวิตแล้ว ก็สละทรัพย์สมบัติทั้งหมด แล้ว
บวชเป็นฤๅษี มาถึงแคว้นกปิพะโดยลำดับ อยู่ในอุทยานใกล้แคว้นกปิพะ ทำฌานและ
อภิญญาให้บังเกิดขึ้นแล้ว เหาะมาทางอากาศ ลงที่เกาะไม้หมากเฒ่า ใกล้กับเกาะ
ไม้กาะทิง อาศัยต้นหมากเฒ่าใหญ่ แล้วสร้างบรรณศาลาอยู่ที่เกาะนั้น. ท่านอภิตติ
ดาบสนั้นมิได้ไปไหนเลย เพราะว่าเป็นคนมักน้อย ในฤดูต้นไม้มีผล ก็ฉันผล ในฤดู
ต้นไม้มีแต่ใบ ก็ฉันใบที่หนึ่งด้วยน้ำ.

.....

ตสฺส สีลเตเชน สกฺกสฺส อาสนํ อุณฺหมโหสิ ฯ สกฺโก ตํ การณํ ญตฺวา
พฺราหฺมณวณฺณเณน ตตฺถ คนฺตฺวา ภิกฺขุขุโตะ วีย อฏฺฐจาสิ ฯ ตาปโส การปตฺตานิ
เสเตตฺวา โอตฺวาเรตฺวา สีตฺธิฏฺฏานิ ขาทิสฺสามิติ ปณฺณสาลาทฺวาเร นิสฺสินฺโน ตํ
ทิสฺวา โสมนสฺสปฺปตฺโต อตุตโน อเสเสตฺวา ตสฺส ภิกฺขาภาชเน ปกฺขิปิตฺวา ปฺน
อปฺจิตฺวา ปิตฺติสุเขเนว ยาเปสิ ฯ สกฺโกปิ ตํ คเหตุวา โถกํ คนฺตฺวา อนุตฺรธายิ ฯ
เอเตเนวฺปาเยน สกฺโก ตีหํ คโต ฯ ตาปโสปิสฺส ตีหํ สพฺพํ อาหารํ ทตฺวา สยํ
นีราหาโร อโหสิ ฯ อถสฺส ตตฺยทิวเส สกฺโก ปสฺสิทฺวา วรํ อทาสิ ฯ โส วรํ
คนฺหนฺโต เตรสฺนิปาเต อภิตฺติชาตเก อิมิ คากมฺาห

[๔๐] “พาลํ น ปสฺเส น สุณฺเณ น จ พาลेณ สํวเส
พาลेณลฺลาปสฺลลาปํ น กเร น จ โรจयेติ ฯ

อาสนํ อ.อาสนะ สกฺกสฺส ของท้าวสักกะ อุณฺหํ เป็นของร้อน อโหสิ ได้เป็นแล้ว
สีลเตเชน เพราะเดชแห่งศีล ตสฺส (อภิตฺติตาปสฺส) ของอภิตติดาบสนั้น ฯ สกฺโก
อ.ท้าวสักกะ ญตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ การณํ ซึ่งเหตุ นั้น คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตตฺถ
(จาเน) ในที่นั้น พฺราหฺมณวณฺณเณน ด้วยเพศแห่งพราหมณ์ ภิกฺขุขุโตะ วีย ราวกะ

ว่าขออยู่ อกุจาสี ได้ยินแล้ว ฯ ตาปโส อ.ดาบส เสเตตวา หนึ่งแล้ว การปตฺตานิ ซึ่งโหมมากเม่า ท. (การปตฺตานิ) ยังโหมมากเม่า ท. โอตารตฺตวา ให้ข้ามลงแล้ว จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ขาทิสฺสามิ จักเคี้ยวกิน (การปตฺตานิ) ซึ่งโหมมากเม่า ท. สิตฺตฺตฺตานิ อันเป็นของเย็นเป็นแล้ว” อิติ ดังนี้ นิสฺสินฺโหน หนึ่งแล้ว ปณฺณสาลาทฺตวาเร ที่ประตูแห่งบรรณศาลา ทิสฺสุวา เห็นแล้ว ตํ (พฺรหฺมณ) ซึ่งพฺรหฺมณนั้น โสมนสฺสปฺตฺโต ถึงแล้วซึ่งความโสมนัส ปกฺขิปิตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว ภิกฺขุภษาชเน ในภษาชนะแห่งภิกษา ตสฺส (พฺรหฺมณสฺส) ของพฺรหฺมณนั้น อเสเสตฺตวาว มิให้เหลือแล้วเทียว อตฺตโน เพื่อตน อปฺจิตฺวา ไม่นิ่งแล้ว ปุณ อิก (อตฺตภาว) ยังอัทภพ ยาเปสิ ให้เป็นไปแล้ว ปิตฺตฺสฺเชน เหว ด้วยสุขอันเกิดแล้วแต่ปีตินั้นเทียว ฯ สกฺโกปि แม อ.ท้าวสักกะ คเหตุวา ถือเอาแล้ว ตํ (การปตฺต) ซึ่งโหมแห่งหมากเม่า นั้น คนฺตฺตวา ไปแล้ว โถกํ หน้อยหนึ่ง อนุตฺตรธา ยิ หายไปแล้ว ฯ สกฺโก อ.ท้าวสักกะ คโต เสตฺจไปแล้ว ตีหํ สิ้นวันสาม เอตฺน เหว อุปาเยน โดยอุบายนั้นนั้นเทียว ฯ ตาปโสปิ แม อ.ดาบส ทตฺตวา ให้แล้ว อาหาร ซึ่งอาหาร สพฺพํ ทังปวง ตีหํ สิ้นวันสาม อสฺส (สกฺกสฺส) แก่ท้าวสักกะนั้น นีรหาโร เป็นผู้มีอาหารออกไปแล้ว สยํ ด้วยตนเอง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ อถ ครั้งนั้น ตตฺตยทิวเส ในวันที่สาม สกฺโก อ.ท้าวสักกะ ปสฺสิตฺตฺตวา ทรงเลื่อมใสแล้ว อทาสี ได้ประทานแล้ว วรํ ซึ่งพร อสฺส (อกิตฺติตฺตฺตปสฺส) แก่อกิตฺติตฺตฺตปสนั้น ฯ โส (อกิตฺติตฺตฺตปโส) อ.อกิตฺติตฺตฺตปสนั้น คณฺหนฺโต เมื่อรับ วรํ ซึ่งพร อาห กล่าวแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ อกิตฺติตฺตฺตเก ในอกิตฺติตฺตฺตค เตรสฺสนิปาเต ในเตรสฺสนิปาต อิติ ว่า

“(อห) อ.ข้าพเจ้า น ปสฺสเส ไม่พึงเห็น พาลํ ซึ่งคนพาล (จ) ด้วย น สฺสุณ ไม่พึงได้ยิน (วจน) ซึ่งคำ (พาลสฺส) ของคนพาล (จ) ด้วย น สฺวเส ไม่พึงอยู่ร่วม พาเลน กับด้วยคนพาล จ ด้วย น กเร ไม่พึงกระทำ (จ) ด้วย น โรจเย ไม่พึงชอบใจ อลฺลาปสฺลลฺลาปํ ซึ่งการสนทนาและการปราศรัย พาเลน กับด้วยคนพาล จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

อาสนะของท้าวสักกะได้เป็นของร้อน เพราะเดชแห่งศีลของอกิตฺติตฺตฺตปสนั้น. ท้าวสักกะได้ทราบเหตุ นั้นแล้ว เสตฺจไปในที่นั้น ด้วยเพศของพฺรหฺมณฺ์ ดุจขออยู่ ได้

ยืนอยู่แล้ว. ดาบสหนึ่งโบหมากเม่าทั้งหลาย ปลงโบหมากเม่าลง แล้วคิดว่า “เราจัก
 เคี้ยวกินโบหมากเม่าที่เย็นแล้ว” ดังนี้ นั่งอยู่ที่ประตูบรรณศาลา เห็นพราหมณ์นั้น
 ถึงความโสมนัส ใส่ในภาชนะภิกษาของพราหมณ์ มิให้เหลือไว้เพื่อตนเองเลย ทั้ง
 ไม่นิ่งใหม่ ทำอัฐภาพให้เป็นไปด้วยความสุขที่เกิดแต่ปีติเท่านั้น. แม้อ้าวสักกะ
 รับเอาโบหมากเม่านั้น ไปหนอยหนึ่ง ก็หายไป. อ้าวสักกะเสด็จไปสิ้น ๓ วัน โดย
 อุบายนั้นนั่นแหละ. แมื่อดาบสให้อาหารทั้งหมด สิ้น ๓ วัน แก้อ้าวสักกะนั้น เป็นผู้
 ปราศจากอาหารด้วยตนเอง. ที่นั่น ในวันที่ ๓ อ้าวสักกะทรงเลื่อมใส ได้ประทานพร
 แก้อกิตติดาบสนั้น. อกิตติดาบสนั้น เมื่อจะรับพร จึงกล่าวคาถาในอกิตติชาดก ใน
 เตรสนีบาตว่า

“ขอข้าพเจ้าไม่พึงเห็นคนพาล ไม่พึงได้ยินคำของคนพาล ไม่
 พึงอยู่ร่วมกับคนพาล ไม่พึงทำและไม่พึงชอบใจการสนทนา
 และปราศรัยกับคนพาล”.

.....
 ตตฺถ น สุณฺเถติ อสุกฺกฺจาเน นาม วสตีติปิ อิเมหิ กณฺเณหิ น สุณฺเณยฺยํ ๕

ตตฺถ (ปเทศุ) “น สุณฺเถติ (ปทสฺส) “(อหํ โส พาลโ) อสุกฺกฺจาเน นาม วสตีติปิ อิเมหิ
 กณฺเณหิ น สุณฺเณยฺยํ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(อหํ) อ.ข้าพเจ้า น สุณฺเณยฺยํ ไม่พึงได้ยิน อิเมหิ กณฺเณหิ
 ด้วยหู ท. เหล่านี้ อติปิ แม้ว่า (โส พาลโ) อ.คนพาลนั้น วสตี ย่อมอยู่ อสุกฺกฺจาเน
 นาม ชื่อในที่โน้น” อติ ดังนี้” (อติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) “น สุณฺเถติ (ปทสฺส) แห่ง-
 ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บทว่า “น สุณฺเถ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “น สุณฺเถ” ความว่า ข้าพเจ้าไม่พึงได้ยินด้วยหูเหล่านี้ แม้ว่า
 คนพาลนั้น ย่อมอยู่ในที่ชื่อโน้น.

.....
 ตํ สุตฺวา สกุโก ตํ พาลาทสฺสเน การณํ ปุจฺจนฺโต อิมํ คาถมาห

“ก็ นุ เต อกริ พาลอ วท กสฺสป การณ
 เกน กสฺสป พาลสฺส ทสฺสนํ นาภิกงฺขสีติ ฯ

สกฺโก อ.ท้าวสักกะ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจน) ซึ่งคำนั้น ปุจฺจนฺโต เมื่อตรัสถาม การณ ซึ่งเหตุ พาลาทสฺสเน ในเพราะการไม่เห็นซึ่งคนพาล ตํ นั้น อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ อิติ ว่า

“กสฺสป ข้าแต่ท่านกัสสปะ พาลอ อ.คนพาล อกริ ได้กระทำ แล้ว ก็ นุ ซึ่งอะไรหนอ เต แก่ท่าน, (ตุว) อ.ท่าน วท ขอจงบอก การณ ซึ่งเหตุ, กสฺสป ข้าแต่ท่านกัสสปะ (ตุว) อ.ท่าน น อภิกงฺขสี ย่อมไม่ปรารถนายิ่ง ทสฺสนํ ซึ่งการเห็น พาลสฺส ซึ่งคนพาล เกน เพราะเหตุอะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะฟังคำนั้นแล้ว เมื่อตรัสถามเหตุในเพราะการไม่เห็นคนพาลนั้น จึงตรัสคาถานี้ว่า

“ท่านกัสสปะ คนพาลได้ทำอะไรให้แก่ท่านหนอ, ขอท่านจงบอกเหตุ, ท่านกัสสปะ ท่านไม่ปรารถนาจะเห็นคนพาล เพราะเหตุอะไร?”

ตตฺถ ก็ นุ เต อกรฺนฺติ ก็ ตว พาลเณ มาตา มาริตา อุทาหุ ปิตา อญฺญํ วา ปน เต กิณฺนาม พาลอ อนตฺถํ อกริ ฯ

ตตฺถ (ปะเทสุ) “ก็ นุ เต อกรฺนฺติ (ปะทาน) “ก็ ตว พาลเณ มาตา มาริตา อุทาหุ (ตว พาลเณ) ปิตา (มาริต), อญฺญํ วา ปน เต ก็ นาม พาลอ อนตฺถํ อกริ” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มาตา อ.มารดา ตว ของท่าน พาลเณ อันคนพาล มาริตา ให้ตายแล้ว ก็ หรือ อุทาหุ หรือว่า ปิตา อ.บิดา (ตว) ของท่าน (พาลเณ) อันคนพาล (มาริต) ให้ตายแล้ว, วา ปน ก็หรือว่า พาลอ อ.คนพาล อกริ ได้กระทำแล้ว อนตฺถํ ซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ก็ นาม ชื่ออะไร อญฺญํ อื่น เต แก่ท่าน” (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทสุ) “ก็ นุ เต อกรฺนฺติ (ปะทาน) แห่ง- ในบท ท.

เหล่านั้นหนา -บท ท. ว่า “ก็ หนู เต อกริ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น หลายบทว่า “ก็ หนู เต อกริ” ความว่า มารดาของท่าน คนพาลฆ่าให้ตายหรือ หรือว่าบิดาของท่าน คนพาลฆ่าให้ตาย ก็หรือว่า คนพาลได้ทำความฉิบหายชื่ออะไรอย่างอื่นแก่ท่าน”.

โส ตสฺส การณ์ อัจฉิขนฺโต อาห

“อนนํ นยตี ทุมฺเมโธ	อรุรายํ นิยุจฺจติ
ทุนฺนโย เสยฺยโส โหติ	สมฺมา วุตฺโตปิ กุปฺปติ
วินยํ โส น ชานาติ	สาธุ ตสฺส อทสฺสนนฺติ ฯ

โส (อกิตติตตปโส) อ.อกิตติตตปสนั้น อัจฉิขนฺโต เมื่อทูลบอก การณ์ ซึ่งเหตุตสฺส (สกุสฺส) แก่ท้าวสักกะนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“(พาล) อ.คนพาล ทุมฺเมโธ ผู้มีปัญญาทราวม นยตี ย่อมแนะนำ อนนํ ซึ่งสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ นิยุจฺจติ ย่อมประกอบอรุรายํ ในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ, ทุนฺนโย อ.การแนะนำชั่ว เสยฺยโส เป็นความประเสริฐ โหติ ย่อมเป็น, (พาล) อ.คนพาล (ปรปฺคฺคฺเลน) วุตฺโตปิ แม้ผู้อันบุคคลอื่นกล่าวแล้ว สมฺมา โดยชอบ กุปฺปติ ย่อมโกรธ, โส (พาล) อ.คนพาลนั้น นชานาติ ย่อมไม่รู้ วินยํ ซึ่งอุบายเป็นเครื่องแนะนำ, อทสฺสนํ อ.การไม่เห็น ตสฺส (พาลสฺส) ซึ่งคนพาลนั้น สาธุ เป็นการดี (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

อกิตติตตปสนั้น เมื่อจะทูลบอกเหตุแก่ท้าวสักกะนั้น จึงกล่าวว่า

“คนพาลมีปัญญาทราวม ย่อมแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ย่อมประกอบในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ, การแนะนำชั่ว เป็นความประเสริฐ, คนพาล แม้บุคคลอื่นพูดถูกต้อง ก็โกรธ, คนพาลนั้น ย่อมไม่รู้

อุบายเป็นเครื่องแนะนำ, การไม่เห็นคนพาลนั้น เป็นการดี”.

.....
ตตถ **อนยํ นยตีติ** อการณํ การณนฺติ คณฺหาติ ปาณาติปาตาทีนํ กตฺวา ชีวิตํ
กปฺเปสฺสามีติ เอวฺรฺพานิ อนตฺถกมฺมานิ จินฺเตติ ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “**อนยํ นยตีติ** (ปททวยสฺส) “(พาล) อการณํ การณนฺติ คณฺหาติ ‘(อหํ)
ปาณาติปาตาทีนํ (กมฺมานิ) กตฺวา ชีวิตํ กปฺเปสฺสามีติ เอวฺรฺพานิ อนตฺถกมฺมานิ จินฺเตติ” (อติ
อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(พาล) อ.คนพาล **คณฺหาติ** ย่อมถือเอา **อการณํ** ซึ่ง
สิ่งที่มีไ้เหตุ **การณนฺติ** ว่าเป็นเหตุ **จินฺเตติ** ย่อมคิด **อนตฺถกมฺมานิ** ซึ่งกรรม
อันฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ท. **เอวฺรฺพานิ** อันมีอย่างนี้เป็นรูป **อติ** ว่า ‘(อหํ) อ.เรา
กตฺวา กระทำแล้ว **ปาณาติปาตาทีนํ (กมฺมานิ)** ซึ่งกรรม ท. มีการยังสัตว์ให้ตก
ล่วงไปเป็นต้น **กปฺเปสฺสามิ** จักสำเร็จ **ชีวิตํ ซึ่งชีวิต’ (อติ) ดังนี้”** อติ ดังนี้ **ตตถ**
(ปเทศุ “อนยํ นยตีติ (ปททวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หมวดสองแห่ง
บทว่า “อนยํ นยติ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “**อนยํ นยติ**” ความว่า คนพาลย่อมถือเอาสิ่งที่ไม่ใช่
เหตุ ว่าเป็นเหตุ ย่อมคิดแต่กรรมที่ฉิบหายทั้งหลายเห็นปานนี้ว่า ‘เราทำกรรมมี
ปาณาติบาตเป็นต้น จักเลี้ยงชีวิต’.

.....
อธฺรายนฺหฺติ สทฺธาธฺรฺสึลธฺรฺปนฺณณฺธาธฺรฺเรสุ อโยเชตฺวา อโยเค นียฺญชฺติ ฯ

“**อธฺรายนฺหฺติ** (ปทสฺส) “**สทฺธาธฺรฺสึลธฺรฺปนฺณณฺธาธฺรฺเรสุ** อโยเชตฺวา อโยเค นียฺญชฺติ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**อโยเชตฺวา** ไม่ประกอบแล้ว **สทฺธาธฺรฺสึลธฺรฺปนฺณณฺธาธฺรฺเรสุ**
ในธฺรฺระคือศรัทธา ธฺรฺระคือศีล และธฺรฺระคือปัญญา ท. **นียฺญชฺติ** ย่อมประกอบ **อโยเค**
ในสิ่งอันไม่ควรประกอบ” (อติ) ดังนี้ **(ปทสฺส)** แห่งบท “**อธฺรายนฺหฺติ** ว่า “**อธฺรายนํ**
ดังนี้ ฯ

บทว่า “อธูราย” ความว่า ไม่ประกอบในศรัทธาฐานะ ศีลฐานะ และปัญญาฐานะ ย่อมประกอบในสิ่งที่ไม่ควรประกอบ.

.....

ทุณหโยติ ทุณหโยว ตสฺส เสยฺยโส โหติ ฯ

“ทุณหโยติ (ปทสฺส) “ทุณหโยว ตสฺส (พาลสฺส) เสยฺยโส โหติ” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ทุณหโยว** อ.การแนะนำชั่วนั้นเที่ยว **เสยฺยโส** เป็นความประเสริฐ **ตสฺส (พาลสฺส)** ของคนพาลนั้น **โหติ** ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ทุณหโยติ** ว่า “**ทุณหโย**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ทุณหโย**” ความว่า การแนะนำชั่วเท่านั้น เป็นความดีของคนพาลนั้น.

.....

ปญฺจ ทุสฺสีลกมฺมานิ สมาทาย วตฺตนฺเมว เสยฺโย โหตีติ เอวํ โส คณฺหาติ ฯ
 หิตปฏิปัตติยา วา ทุณหโย เนตุมสกุณฺเอยโย โหติ ฯ

“ปญฺจ ทุสฺสีลกมฺมานิ สมาทาย วตฺตนํ เอว เสยฺโย โหตีติ เอวํ โส (พาล) คณฺหาติ ฯ
 (เกนจิ) หิตปฏิปัตติยา วา ทุณหโย เนตุมสกุณฺเอยโย โหติ ฯ

โส (พาล) อ.คนพาลนั้น **คณฺหาติ** ย่อมถือเอา **เอวํ** อย่างนี้ **อิตติ** ว่า “**ปญฺจ ทุสฺสีลกมฺมานิ สมาทาย วตฺตนํ เอว** อ.การสมาทาน ซึ่งกรรมแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว ท. ห้า แล้วจึงประพตตินั้นเที่ยว **เสยฺโย** เป็นคุณชาติประเสริฐกว่า **โหติ** ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้ ฯ **วา** หรือว่า **ทุณหโย** อ.การแนะนำชั่ว (เกนจิ) **อสกุณฺเอยโย** เป็นกิริยา อันใครๆ ไม่พึงอาจ **เนตุม** เพื่ออันแนะนำ **หิตปฏิปัตติยา** ในข้อปฏิบัติ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูล **โหติ** ย่อมเป็น ฯ

คนพาลถือเอาอย่างนี้ว่า “การสมาทานแห่งบุคคลผู้ทุศีล ๕ แล้วประพตติ เป็นสิ่งประเสริฐกว่า หรือว่า การแนะนำไม่ดี เป็นสิ่งที่ใครๆ ไม่สามารถเพื่อจะแนะนำในข้อปฏิบัติที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลได้.

.....

สมมาติ เหตุนา การณน วุตโตปิ ฯ

“สมมาติ (ปทสฺส) “(ปรปฺคฺเลน) เหตุนา การณน วุตโตปิ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อติ) วา “(ปรปฺคฺเลน) วุตโตปิ แม้ผู้อันบุคคลอื่นกล่าวแล้ว เหตุนา โดยเหตุ การณน คือวาโดยการณ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สมมาติ วา “สมมา” ดังนี้ ฯ

บทวา “สมมา” ความวา แม้บุคคลอื่นจะพูดโดยเหตุ คือวาโดยการณ.

วินยฺหติ เอวํ อภิกฺกมิตพฺพนฺตฺยาทิกํ อจฺจารวินยํ น ชานาติ โอวาทญฺจ น สมฺปฏฺิจฺจติ ฯ

“วินยฺหติ (ปทสฺส) “(ปรปฺคฺเลน) เอวํ อภิกฺกมิตพฺพํ” อติอาทิกํ อจฺจารวินยํ น ชานาติ (จ) โอวาทํ จ น สมฺปฏฺิจฺจติ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อติ) วา “น ชานาติ ย่อมไม่รู้ อจฺจารวินยํ ซึ่งระเบียบคือมารยาท อติอาทิกํ เป็นต้นวา ‘(ปรปฺคฺเลน) อันบุคคล อภิกฺกมิตพฺพํ ฟิงกาวไปข้างหน้า เอวํ อย่างนี้’ อติ ดังนี้ (จ) ด้วย น สมฺปฏฺิจฺจติ ย่อมไม่รับ โอวาทํ ซึ่งโอวาท จ ด้วย” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วินยฺหติ วา “วินยํ” ดังนี้ ฯ

บทวา “วินยํ” ความวา ย่อมไม่รู้ระเบียบคือมารยาท เป็นต้นวา ‘บุคคลฟิงกาวไปข้างหน้าอย่างนี้’ ดังนี้ และไม่ยอมรับโอวาท.

สาธฺวํ ตสฺสาติ เอเตหิ การณฺเห พาลสฺส อทสฺสนฺเมว สุนฺทรนฺติ ฯ

“สาธฺวํ ตสฺสาติ (ปททฺวยสฺส) “เอเตหิ การณฺเห พาลสฺส อทสฺสนํ เอว สุนฺทรํ (โหติ)” อติ ” (อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ อติ วา “อทสฺสนํ เอว อ.การไม่เห็น พาลสฺส ซึ่งคนพาลนั้นเที่ยว สุนฺทรํ เป็นการดี (โหติ) ย่อมเป็น เอเตหิ การณฺเห ด้วยเหตุ ท. เหล่านั้น” อติ ดังนี้

(ปททวยสุส) แห่งหมวดสองแห่งบท “สาธฺ ตสุสาติ ว่า “สาธฺ ตสุส” ดังนี้ ๕

สองบทว่า “สาธฺ ตสุส” ความว่า การไม่เห็นคนพาลนั้นแหละ เป็นการดี ด้วยเหตุเหล่านั้น.

ดาปโส ปุณฺณณํ วรํ คณฺหฺนุโต อาห

“ธีรํ ปสฺเส สฺเณ ธีรํ ธีเรน สห สํวเส
ธีเรนลฺลาปสฺลลาปํ ตํ กเร ตมฺจ โรจเยติ ๕

ดาปโส อ.ดาบส คณฺหฺนุโต เมื่อรับ วรํ ซึ่งพร อยุณฺณํ อื่น ปุณฺณํ อีก อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“(อหํ) อ.ข้าพเจ้า ปสฺเส ฟังเห็น ธีรํ ซึ่งนักปราชญ์ สฺเณ ฟัง ได้ยิน ธีรํ ซึ่งนักปราชญ์ สํวเส ฟังอยู่ร่วม สห กับ ธีเรน ด้วยนักปราชญ์ กเร ฟังกระทำ (จ) ด้วย โรจเย ฟังชอบใจ จ ด้วย ตํ ตํ อลฺลาปสฺลลาปํ ซึ่งการสนทนาและการปราศรัย นั้นๆ ธีเรน กับด้วยนักปราชญ์” อิติ ดังนี้ ๕

ดาบสเมื่อจะรับพรอย่างอื่นอีก จึงกล่าวว่า

“ข้าพเจ้าฟังเห็นนักปราชญ์ ฟังได้ยินนักปราชญ์ ฟังอยู่ร่วม กับนักปราชญ์ ฟังทำและฟังชอบใจการสนทนาและปราศรัย นั้นๆ กับด้วยนักปราชญ์”.

สกุโก

“กึ นฺ เต อกรํ ธีโร วท กสฺสป การณํ
เกน กสฺสป ธีรสฺส ทสฺสนํ อภิกงฺขสีติ ปุจฺฉิ ๕

สกุโก อ.ท้าวสักกะ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า

“กสุสป ข้าแต่ท่านกัสสปะ ธีโร อ.นักปราชญ์ อกริ ได้กระทำแล้ว ก็ หนู ซึ่งอะไรหนอ เต แก่ท่าน, (ตุวิ) อ.ท่าน วท ของจงบอก การณ์ ซึ่งเหตุ, กสุสป ข้าแต่ท่านกัสสปะ (ตุวิ) อ.ท่าน อภิกงฺขสิ ย่อมหวังเฉพาะ ทสฺสน์ ซึ่งการเห็น ธีรสฺส ซึ่งนักปราชญ์ เกน เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะตรัสถามว่า

“ท่านกัสสปะ นักปราชญ์ได้กระทำอะไรแก่ท่านหนอ, ขอท่านจงบอกเหตุ, ท่านกัสสปะ ท่านหวังแต่การเห็นนักปราชญ์ เพราะเหตุอะไร ?”.

ดาบโส อาห

“นายนํ นยตี ธีโร	อรุรายํ น ยุญชติ
สุนโย เสยฺยโส โหติ	สมฺมา วุตฺโต น กุปฺปติ
วินยํ โส ปชานาติ	สาธุ เตน สมากโมติ ฯ

ดาบโส อ.ดาบส อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“ธีโร อ.นักปราชญ์ น นยติ ย่อมไม่แนะนำ อนนํ ซึ่งสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ น ยุญชติ ย่อมไม่ประกอบ อรุรายํ ในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ, สุนโย อ.การแนะนำดี เสยฺยโส เป็นสิ่งประเสริฐ โหติ ย่อมเป็น, (ธีโร) อ.นักปราชญ์ (ปรปฺบุคคล) วุตฺโต ผู้อันบุคคลอื่นกล่าวแล้ว สมฺมา โดยชอบ น กุปฺปติ ย่อมไม่โกรธ, โส (ธีโร) อ.นักปราชญ์นั้น ปชานาติ ย่อมรู้ทั่ว วินยํ ซึ่งอุบายเป็นเครื่องแนะนำ, สมากโม อ.การสมาคม เตน (ธีเรน) กับด้วยนักปราชญ์นั้น สาธุ เป็นความดี (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ดาบสกล่าวว่

“นักปราชญ์ย่อมไม่แนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ย่อมไม่ประกอบ
ในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ การแนะนำดี เป็นสิ่งประเสริฐ นักปราชญ์เมื่อ
ผู้อื่นกล่าวถูกต้อง ย่อมไม่โกรธ นักปราชญ์นั้นย่อมรู้ทั่วอุบาย
เป็นเครื่องแนะนำ การสมาคมกับนักปราชญ์นั้น เป็นความดี”.

ปณฺฑิตพาลทสฺสน

[๔๑] ปณฺฑิตทสฺสนมฺปิ หิ สุขํ พาลทสฺสนนฺตุ ทุกฺขํ ๕ เตนาห ภควา สกฺกเทวีนฺทวตฺถุมฺหิ

“สาหุ ทสฺสนมรียานํ สนฺหิวาโส สทา สุขो
อทสฺสเนน พาลานํ นิจฺจเมว สุขี สียาติ ๕

หิ จจริงอยู่ ปณฺฑิตทสฺสนมฺปิ แม้ อ.การเห็นซึ่งบัณฑิต สุขํ เป็นความสุข (โหติ)
ย่อมเป็น, ตฺ ส่วนว่ พาลทสฺสนํ อ.การเห็นซึ่งคนพาล ทุกฺขํ เป็นความทุกข์ (โหติ)
ย่อมเป็น ๕ เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว สกฺก-
เทวีนฺทวตฺถุมฺหิ ในเรื่องแห่งท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ อิติ ว่

“ทสฺสนํ อ.การเห็น อรียานํ ซึ่งพระอริยเจ้า ท. สาหุ เป็นคุณ
ยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น, สนฺหิวาโส อ.การ
อยู่ร่วม สุขो เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข สทา ในกาลทุกเมื่อ
(โหติ) ย่อมเป็น, (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล สุขี เป็นผู้มีมีความสุข
นิจฺจํ เอว เป็นนิจนั้นเทียว อทสฺสเนน เพราะการไม่เห็น
พาลานํ ซึ่งคนพาล ท. สียา พึงเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ความจริง แม้การพบบัณฑิต เป็นความสุข, ส่วนการพบคนพาล เป็นความทุกข์,
เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ในเรื่องท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพว่

“การพบพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ

การอยูรวม เป็นเหตุนำความสุขมาให้ ในกาลทุกเมื่อ บุคคล
พึงเป็นผู้มีความสุขเป็นนิจที่เดียว เพราะการไมพบคนพาลทั้ง
หลาย”.

.....
ตตถ อริยานนุติ ภิกขเว สปปุริสาณํ พุทฺธาทีนํ ปณฺหิตานํ ทสฺสนํ สาหุ สาธุ
สุนฺทรํ สุขนฺตยตุโถ ๕

ตตถ (ปะเทสฺ) “อริยานนุติ (ปะทสฺส) “ภิกขเว สปปุริสาณํ พุทฺธาทีนํ ปณฺหิตานํ ทสฺสนํ สาหุ
สาธุ สุนฺทรํ (โหติ) อิติ อตุโถ), “สุขํ” อิติ อตุโถ ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. **ทสฺสนํ** อ.การเห็น **สปปุริสาณํ**
ซึ่งสัตบุรุษ ท. **ปณฺหิตานํ** คือว่าซึ่งบัณฑิต ท. **พุทฺธาทีนํ** มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น
สาหุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ **สาธุ** คือว่าเป็นความดี **สุนฺทรํ** คือว่าเป็นความ
งาม **(โหติ) ย่อมเป็น” (อิติ) ดังนี้, อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “สุขํ เป็นความสุข” อิติ**
ดังนี้, ตตถ (ปะเทสฺ) “อริยานนุติ (ปะทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า
“อริยานํ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อริยานํ” ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การเห็นสัตบุรุษ
ทั้งหลาย คือว่าบัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ
คือว่าเป็นการดี ได้แก่เป็นความงาม, อธิบายว่า เป็นความสุข.

.....
น เกวลํ เตสํ ทสฺสนเมว อถ โข เตหิ สทฺธิ เอภฺภูจาเน นิสฺสีทนาทิกาวปิ สาธุ-
เยวาติ อาห สนนฺนิวาโสตุยาที ๕

น เกวลํ เตสํ (อริยานํ) ทสฺสนํ เอว (สาธุ โหติ), อถ โข เตหิ (อริเยหิ) สทฺธิ เอภฺภูจาเน
นิสฺสีทนาทิกาวปิ สาธุ เอว (โหติ) อิติ (ภควา) อาห สนนฺนิวาโสตุยาที (วจนํ) ๕

ทสฺสนํ เอว อ.การเห็นนั้นเที่ยว **เตสํ (อริยานํ)** ซึ่งพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น **(สาธุ)**
เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ **(โหติ) ย่อมเป็น** เกวลํ อย่างเดียว น หามิได้, **อถ โข**

ที่แท้แล **นิสันทาทิภาโวปี** แม้อ.ความเป็นแห่งอาการมีการนั่งเป็นต้น **เอกภูจาเน** ในที่แห่งเดียวกัน **สทุธิ** กับ **เตหิ (อริเยหิ)** ด้วยพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น **สาธู** เอว เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จนั้นเที่ยว (**โหติ**) ย่อมเป็น **อิติ** เพราะเหตุนั้น (**ภควา**) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อาห** ตรัสแล้ว (**วจนั**) ซึ่งพระดำรัส “**สนฺนิวาโสตุยาที** ว่า “**สนฺนิวาโส**” ดังนี้เป็นต้น ๕

การพบเห็นพระอริยเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นเท่านั้น เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จอย่าง เดียว ก็หามิได้ แท้จริงแล้ว แม้อ.ภาวะมีการนั่งเป็นต้น ในที่แห่งเดียวกันกับพระอริย- เจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ก็เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จทั้งนั้น เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระ- ภาคเจ้าจึงตรัสว่า “**สนฺนิวาโส**” ดังนี้เป็นต้น.

.....

อทสฺสเนนาติ **อทสฺสเนเหตุ** ๕

“**อทสฺสเนนาติ** (**ปทสฺส**) “**อทสฺสเนเหตุ**” (**อิตติ** **อตฺโถ**) ๕

(**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า “**อทสฺสเนเหตุ** เพราะเหตุแห่งการไม่เห็น” (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**อทสฺสเนนาติ** ว่า “**อทสฺสเนน**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**อทสฺสเนน**” ความว่า เพราะเหตุแห่งการไม่พบ.

.....

สุขีติ **สุขิตโต** **ปุคฺคโล** ๕ **สุขนฺติปิ** **ปาโร** ๕

“**สุขีติ** (**ปทสฺส**) “**สุขิตโต** **ปุคฺคโล**” (**อิตติ** **อตฺโถ**) ๕ **สุขนฺติปิ** **ปาโร** ๕

(**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า “**ปุคฺคโล** อ.บุคคล **สุขิตโต** ผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข” (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**สุขีติ** ว่า “**สุขี**” ดังนี้ ๕ **ปาโร** อ.บาลี **สุขนฺติปิ** ว่า “**สุขั**” ดังนี้ บ้าง ๕

บทว่า “**สุขี**” แปลว่า บุคคลผู้ถึงความสุข. บาลีว่า “**สุขั**” ก็มี.

.....

พาลปณฑิตทสสี

[๔๒] พาลทสสี หิ พาลวจนั กโรนโต ทุกขั ปปโปติ ปณฑิตทสสี ตู ปณฑิตวจนั กโรนโต สุขั ฯ วิพฆนติภิกขุ เจตถ นิสสนัน ฯ

หิ จจริงอยู่ พาลทสสี (บุคคล) อ.บุคคล ผู้เห็นซึ่งคนพาลโดยปกติ กโรนโต เมื่อกระทำ พาลวจนั ซึ่งคำของคนพาล ปปโปติ ย่อมถึง ทุกขั ซึ่งความทุกข์, ตู ส่วนว่า ปณฑิตทสสี (บุคคล) อ.บุคคล ผู้เห็นซึ่งบัณฑิตโดยปกติ กโรนโต เมื่อกระทำ ปณฑิตวจนั ซึ่งคำของบัณฑิต (ปปโปติ) ย่อมถึง สุขั ซึ่งความสุข ฯ จ ก็ วิพฆนติภิกขุ อ.ภิกษุผู้ลาสิกขา นิสสนัน เป็นอุทาหรณ์ เจตถ (วตถุมหิ) ในเรื่อง นี้ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

แท้จริง บุคคลผู้พบคนพาลโดยปกติ เมื่อจะทำตามคำของคนพาล ย่อมถึงความทุกข์, ส่วนบุคคลผู้พบบัณฑิตโดยปกติ เมื่อจะทำตามคำของบัณฑิต ย่อมถึงความสุข. ก็ เรื่องภิกษุผู้ลาสิกขา เป็นอุทาหรณ์ในเรื่องนี้.

.....

๙. วิพฆนติกาตถุ

โส กิร มหากสฺสปตฺเตรสฺส สทฺธิวหาริโก จตฺตถชฺฆมานลาภิ อตฺตโน มาตูลสฺส เคาเห วิสภาครูปารมฺมณั ทิสฺวา ตตฺถ ปฎิพทฺชจิตฺโต วิพฆมิตฺวา อลสภาวเณ เคาหา นีหโต ปาปมิตฺตานั วจนั คเหตฺวา โจรกมฺเมเน ชีวิตั กโรนโต วิจรติ ฯ โส เอกทิวสั ราชปฺริเสหิ คเหตฺวา ปจฺฉาพาหุ ทพฺหั พนฺธิตฺวา จตฺกเก จตฺกเก กสฺสาคาพิยมาโน ราชคหฺนนครสฺส ทกฺขิณทฺวารเณ อาฆาตณั นียติ ฯ ตัทิวสั มหากสฺสโป ปิณฺฑทาย นครั ปวิสิตฺวา ตั ทิสฺวา พนฺธณั ลิตฺถิ กาทเรตฺวา ปุพฺเพ ดยา ปรีหฺว-กมฺมฏฺฐจัน ปุณ อวชฺชาหิตี อาห ฯ โส เถรสฺส วจนั คเหตฺวา ปุณ จตฺตถชฺฆมานั นิพพตฺเตตฺวา เตหิ อาฆาตณั เนตฺวา สฺสุเล อุตฺตาสิโตปิ อาวฺเชหิ สนฺตชฺชิตฺโตปิ น ภายติ ฯ ตั อภายนฺตั ทิสฺวา ราชปฺริสา พิมพิสาร์ธมฺโย กเถสุ ฯ ราชา วิสฺสชฺเชถ นนฺติ วตฺวา เวพฺพวนั คนฺตฺวา สตฺถุ อาโรเจสิ ฯ สตฺถา เวพฺพเวเน นิสฺสินโน โอภาสั

ผริตวา ตสฺส ฐมฺมํ เทเสสิ ฯ โส เทสนํ สุตฺวา สฺลลคฺเคเยว นิสินฺโน ติลกฺขณํ
 อาโรเปตฺวา สงฺขारे สมฺมสนฺโต โสตาปนฺโน หุตฺวา เวหาเสน สตฺถุ สนฺติกํ
 คนฺตฺวา ปพฺพชิตฺวา สราชิกาย ปริสาย มชฺฌเยเว อรหฺตํ ปาปฺณีติ ฯ

กิริ ได้ยินว่า โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น สทฺธิวิหาริกो เป็นสทฺธิวิหาริก มหาภุสฺสปะ-
 เภรฺสฺส ของพระมหากัสสปะผู้เถระ จตฺตถฺขฺมานลาภี เป็นผู้มีการได้ซึ่งฌานที่ ๔
 โดยปกติ (หุตฺวา) เป็น ทิสฺวา เห็นแล้ว วิสภาคฺรูปารมฺมณํ ซึ่งอารมณ์คือรูป
 อันมีส่วนเสมอไปปราศแล้ว เคเห ในเรือน มาตฺลสฺส ของลุง อตฺตโน ของตน
 ปฏฺิพฺพจฺจิตฺโต เป็นผู้มิจิตฺปฏิพัทฺธแล้ว ตตฺถ (อารมฺมณ) ในอารมณ์นั้น (หุตฺวา)
 เป็นแล้ว วิพฺภมิตฺวา สิกแล้ว (ปฺคฺคฺเลข) นีหโต ผู้อันบุคคลนำออกแล้ว เคหา จาก
 เรือน (อตฺตโน) อลสฺภาเวน เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้เกียจคร้าน คเหตุวา ถือ
 เอาแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ ปาปมิตฺตानํ ของมิตรผู้ชั่ว ท. กโรนฺโต กระทำอยู่ ชีวิตํ ซึ่ง
 ชีวิต โจรกมฺเมณ ด้วยกรรมของโจร วิจฺรติ ย่อมเที่ยวไป ฯ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง
 โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น ราชปฺริเสหิ คเหตุวา ปจฺฉาพาหุํ ทพฺหํ (กตฺวา) พนฺธิตฺวา
 จตฺกฺเก จตฺกฺเก กสาหิ ตาพฺิยมาโน ผู้อันราชบุรุษ ท. จับแล้ว ผูกแล้ว ซึ่งแขนในกาย
 หลัง กระทำ ให้มัน เขียนอยู่ ด้วยหวาย ท. ในหนทาง สี่แพร่งๆ นียติ ย่อมถูกนำไป
 อาฆาตํ สู่ที่เป็นที่นำมาฆ่า ทกฺขินฺทฺวาเรน โดยประตูกิศได้ ราชคฺชนครสฺส แห่ง
 เมืองราชคฤห์ ฯ ตํทิวสํ ในวันนั้น มหาภุสฺสโป อ.พระมหากัสสปะ ปวฺิสิตฺวา เข้าไป
 แล้ว นครํ สู่เมือง ปินฺทฺทาย เพื่อบิณฑบาต ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปฺริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น (ราช-
 ปฺริเส) ยังราชบุรุษ ท. กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว พนฺธํ ซึ่งเครื่องผูก สิกฺกิลํ ให้หย่อน
 อากล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ อาวชฺชาหิ จงพิจารณา ตยา ปฺริทฺฏกมฺมฏฺจฺจานํ
 ซึ่งกรรมฐาน อันเธอ นำไปรอบแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปุณ อิก” อิติ ดังนี้ ฯ โส
 (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ เภรฺสฺส ของพระเถระ
 จตฺตถฺขฺมานํ ยังฌานที่ ๔ นีพฺพตฺเตตฺวา ให้บังเกิดแล้ว ปุณ อิก เตหิ (ราช-
 ปฺริเสหิ) อาฆาตํ เนตฺวา สฺลล อุตฺตาสีโตปี แม้ผู้อันราชบุรุษ ท. เหล่านั้น นำ
 ไปแล้ว สู่ที่เป็นที่นำมาฆ่า ให้อนหงายแล้ว บนหลาว (ราชปฺริเสหิ) อาวฺุเทหิ
 สนฺตชฺชิตฺโตปี แม้ผู้อันราชบุรุษ ท. ชู่แล้ว ด้วยอาวุธ ท. น ภายติ ย่อมไม่กลัว ฯ
 ราชปฺริสา อ.ราชบุรุษ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปฺริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น อภายนฺตํ ผู้ไม่กลัว
 อยู่ กเถสฺสุ กราบทูลแล้ว พิมฺพิสารถฺโย แก่พระราชอาพระนามว่าพิมพิสาร ฯ ราชา

อ.พระราชา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมเห) อ.เชอ ท. วิสุสชฺเชถ จงปล่อย นั (ปุริส) ซึ่งบุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ คนุตฺวา เสด็จไปแล้ว เวพฺพนั สู้พระวิหารชื่อว่าเวพฺวัน อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว สตฺถุ แก่พระศาสดา ฯ สตฺถา อ.พระศาสดา นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺวัน ปริตฺวา ทรงแผ่ไปแล้ว โอภาสั ซึ่งพระรัศมี เทเสสิ ทรงแสดงแล้ว ธมฺมึ ซึ่งธรรม ตสฺส (ปุริสสฺส) แก่บุรุษนั้น ฯ โส (ปุริส) อ.บุรุษนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว เทสนั ซึ่งพระเทศนา นิสินฺโน นั่งแล้ว สุลลฺเค เอว บนปลายแห่งหลาวนั้นเทียว อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว ติลกฺขณั สู้ลักษณะ สาม สมฺมสนฺโต พิจารณาอยู่ สงฺขาเร ซึ่งสังขาร ท. โสตาปนฺโน เป็นพระโสดาบัน หุตฺวา เป็นแล้ว คนุตฺวา ไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา เวหาเสน ทางอากาศ ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ปาปฺถึ บรรลุแล้ว อรหฺตฺตึ ซึ่งความเป็นแห่งพระ อรหันต์ มชฺเฒ เอว ในท่ามกลางนั้นเทียว ปริสาย แห่งบริษัท สราชิกาย ผู้เป็นไป กับด้วยพระราชา อิติ ดังนี้แล ฯ

เล่ากันมาว่า ภิกษุนี้เป็นสัทธาวิหริกของพระมหากัสสปเถระ ได้ฌานที่ ๔ เห็น รูปารมณฺ์ที่เป็นข้าศึกในเรือนของลุงของตน มีจิตปฏิบัติในรูปารมณฺ์นั้น ลาลึกษา แล้ว ถูกไล่ออกจากบ้าน เพราะว่าเกียจคร้าน ถือเอาคำของพวกมิตรชั่ว เลี้ยงชีวิต ด้วยโจรกรรมเทียวไป. วันหนึ่ง เขาถูกพวกราชบุรุษจับ ผูกแขนไพล่หลังอย่างแน่น แล้วใช้หวายเชี่ยนตี ทุกๆ สี่แยก ถูกนำไปสู่แดนประหาร ทางประตูทิศใต้แห่งเมือง ราชคฤห์. ในวันนั้น พระมหากัสสปะ เข้าไปสู่เมืองเพื่อบิณฑบาต เห็นเขา จึงขอให้ พวกราชบุรุษช่วยทำเครื่องผูกให้หย่อนลง แล้วกล่าวว่า “เธอจงพิจารณากรรมฐานที่ เธอเคยบริกรรมในกาลก่อนอีกครั้ง”. เขาถือเอาคำของพระเถระ ทำให้ฌานที่ ๔ เกิด ขึ้นอีก ถูกพวกราชบุรุษเหล่านั้นนำไปสู่แดนประหาร ให้นอนหงายบนหลาวบ้าง ถูก คุกคามด้วยอาวุธทั้งหลายบ้าง ย่อมไม่กลัว. พวกราชบุรุษเห็นเขาไม่กลัว จึงกราบทูล แต่พระเจ้าพิมพิสาร. พระราชารับสั่งว่า “พวกเธอจงปล่อยเขาไป” แล้วเสด็จไปยังวัด เวพฺวัน กราบทูลแต่พระศาสดา. พระศาสดาประทับนั่งในวัดเวพฺวัน ทรงแผ่พระรัศมี ไป ทรงแสดงธรรมแก่เขา. เขาฟังพระเทศนา นั่งอยู่บนปลายหลาวนั้นแหละ ยกขึ้นสู่ ไตรลักษณ์ พิจารณาสังขารทั้งหลาย เป็นพระโสดาบัน ไปสู่สำนักของพระศาสดาทาง อากาศ บวชแล้ว บรรลุพระอรหัต ที่ท่ามกลางบริษัทที่มีพระราชานั้นแหละ ดังนี้แล.

ธมมปทสฺส ตณฺหาวคฺเค วิพฺภนฺตีกาวตฺถุ ฯ

วิพฺภนฺตีกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้ลาสิกขา (อาคตฺ) มาแล้ว ตณฺหาวคฺเค ในตัณหา-
วรรค ธมมปทสฺส แห่งธรรมบท ฯ

เรื่องภิกษุผู้ลาสิกขามาในตัณหาวรรคแห่งธรรมบท.

๑๐. เทวทตฺตาวตฺถุ

[๔๓] อปีจ พาลา อตฺตนา ทุคฺคหิตฺเตน อตฺตนาญจ อตฺตโน วจนการเก จ วินาเสนฺติ ยถา
เทวทตฺตาทโย ฯ

อปีจ อีกอย่างหนึ่ง พาลา อ.คนพาล ท. อตฺตนาํ จ ย้งตนด้วย (ขเน) ย้งชน ท.
วจนการเก ผู้กระทำซึ่งคำ อตฺตโน ของตน จ ด้วย วินาเสนฺติ ย่อมให้พินาศ
(วตฺตนา) ด้วยเรื่อง อตฺตนา ทุคฺคหิตฺเตน อันอันตนถือเอาแล้วชั่ว ยถา
เทวทตฺตาทโย (ขนา) ราวกะ อ.ชน ท. มีพระเทวทัตเป็นต้น ฯ

อีกอย่างหนึ่ง พวกคนพาลทำให้ตนและพวกคนที่ทำตามคำของตนให้ฉิบหาย เพราะ
สิ่งที่ตนเองถือเอาชั่ว ดุจพวกชนมีพระเทวทัตเป็นต้น.

เทวทตฺโต กิร สตฺถารํ อนุปฺปพฺพชิตฺวา โปถุชฺชนิกิทธิลาภี หุตฺวา อปรภาเค
อชาตสตฺตุนา กตลาภสฺสกาโร อโหสิ ฯ โส ลาภสฺสการาภิกฺขโต “อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ
ปฺริหริสฺสามีติ ปาปจิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สห จิตฺตฺตูปฺปาทา อิทธิโต ปฺริหายิตฺวา
เอกทิวสํ เวพฺพนํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา “ภควา ภนฺเต เอตฺรหิ ชินฺโณ วุฑฺฒ
มหลฺลโก อปฺโปสฺสกุโก ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยฺยชฺตุ, อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปฺริหริสฺสามิ,
นินฺยยาเทถ เม ภิกฺขุสงฺฆนฺติ วตฺวา สตฺถารา เขพาสิกฺวาเทน อปฺสาเทตฺวา
ปฏิกฺขิตฺโต อนตฺตมโน สตฺถริ อาฆาตํ พนฺธิตฺวา ปกฺกามี ฯ โส อปรภาเค อชาต-
สตฺตฺตฺรณฺญา สทุธิ มนฺเตตฺวา สตฺถุ วรฺชนตฺถํ ฐนฺคฺคเห เปเสตฺวา เตสุ ปจฺมผลํ ปตฺวา

นิวตตุนเตสฺส สยํ คิชฌกุฏฏํ อารุยห สิลล์ ปวิชฌิตฺวา โลหิตุปฺปาทกมมํ กตฺวา ปฺน
 สตุถุ วรณตฺถเมว นาพาคีรี วิสฺสชฺชาเปนฺโต มาเรตุํ นาสกฺขิ ๗ โส ตโต ปฏฺจาย
 ปรีหีนลามสฺกกาโร โกหณฺณเณน ชีวิตฺกามา สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา สาธุ ฆนฺเต ภิกฺขุ
 ยาวชีวํ อารณฺณกา อสฺสุ ปิณฑปาติกา ปัสฺสกุลิกา รุกฺขมฺมูลิกา มจฺจมํสํ น
 ชาเทยฺยุนฺหติ ปญฺจ วตฺถุณี ยาจิ ๗ สตุถา นานฺชานิ ๗ โส ทฺกฺขา มุจฺจิตฺกามา
 มยา สทฺธิ อากจฺจตฺตติ วตฺวา, เย ตสฺส วจฺนํ คณฺหนฺติ, เต คเหตฺวา ปญฺจหิ
 วตฺถุหิ ลฺล
 ปรฺกมฺนฺโต อุปฺสทฺทิวเส อตฺตโน ปรีสาย สทฺธิ นิสฺสิตฺวา “ยสฺสิมานิ ปญฺจ
 วตฺถุณี ขมฺนฺติ, โส สลากํ คณฺหาตฺตติ วตฺวา, ฐมฺมวินเย อโกวิทฺเทหิ ปญฺจหิ
 ภิกฺขุสฺเตหิ คหิตาย สลากาย, สงฺฆํ ภินฺทิตฺวา คยาสีสฺวิหารํ คโต ๗ โส ตโต
 ปฏฺจาย นว มาเส คีลาโน หุตฺวา สตุถารํ ทฏฺฐกาโม อตฺตโน สวาเกหิ
 มญฺจเกนาทาย สวาตฺถึ นีโต เซตวนโต พหิ จิตฺํ โปกฺขรณฺตีรํ ปตฺวา ตตฺถเวว ปจฺวี
 ปวิสิตฺวา อวิจิมฺหิ นินฺพตฺติ ๗

กิริ ได้ยินว่า เทวทตฺโต อ.พระเทวทตฺต อหฺนฺอุปฺพชิตฺวา บวชตามแล้ว สตุถารํ ซึ่ง
 พระศาสดา โปถุชฺชนิกทฺธิลาภิ เป็นผู้ได้ซึ่งฤทธิ์อันเป็นของมีอยู่ของปุถุชน หุตฺวา
 เป็นแล้ว อชาตสตุตฺตนา กตลามสฺกกาโร เป็นผู้มีลามและสักการะ อันพระเจ้าอชาต-
 ศัตฺรุ ทรงกระทำแล้ว อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ โส
 (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น ลามสฺกการาภิกฺขุโต ผู้อันลามและสักการะครอบงำแล้ว
 ปาปจิตฺตํ ยังจิตอันชั่ว อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ปรีหริสฺสามิ
 จักบริหาร ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ” อิติ ดังนี้ ปรีหายิตฺวา เสื่อมรอบแล้ว อิทฺธิโต
 จากฤทธิ์ สห กับ จิตฺตูปฺปาทา ด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต คนฺตฺวา ไปแล้ว เวพฺพวนํ สู้
 พระวิหารชื่อว่าเวพฺพวน อเอกทิวสํ ในวันหนึ่ง วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่ง
 พระศาสดา วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระ
 ผู้มีพระภาคเจ้า ชินฺโณ ทรงเป็นผู้ชราแล้ว วุทฺโธ ทรงเป็นผู้เฒ่าแล้ว มหฺลลฺโก ทรง
 เป็นผู้แก่ อุปฺโปสฺสกุโก ทรงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย (หุตฺวา) เป็นแล้ว เอตฺรหิ
 ในกาลนี้ อหฺนฺยชฺตฺต จงตามประกอบ ทิฏฺฐธมฺมสฺสฺวิหารํ ซึ่งธรรมเป็นเครื่องอยู่
 เป็นสุขในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว, อหํ อ.ข้าพระองค์ ปรีหริสฺสามิ จักบริหาร ภิกฺขุสงฺฆํ
 ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ, (ตฺมฺเห) อ.พระองค์ นียยาเทถ ขอจงทรงมอบให้ ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่

แห่งภิกษุ เม แก่ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ สตุถารา เขฬาสิกวาเทน อปสาเทตวา ปฏิภุชิตโต ผู้อันพระศาสดา รุกรานแล้ว ด้วยวาทว่าผู้กลืนกินซึ่งน้ำลาย ทรงห้ามแล้ว, อนตตมโน เป็นผู้ที่มีใจมิใช่ของตน (หุตวา) เป็นแล้ว พนฺธิตวา ผูกแล้ว อาฆาตฺ ซึ่งความอาฆาต สตุถริ ในพระศาสดา ปกุกามิ หลีกไปแล้ว ฯ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น มนฺเตตฺตวา ปรีชากันแล้ว สทุธิ กับ อชาตสตุตฺตฺรญฺญา ด้วยพระราชาพระนามว่าอชาตศตฺตฺร เปเสตฺตวา ส่งไปแล้ว ฐนุคฺคเห ซึ่งนายขมังธนู ท. วรรณตฺถํ เพื่ออันปลงพระชนม์ สตุถุ ซึ่งพระศาสดา, เตสฺสุ (ฐนุคฺคเหสฺสุ) ครั้นเมื่อนายขมังธนู ท. เหล่านั้น ปตฺตวา บรรลุแล้ว ปรมผล ซึ่งผลที่ ๑ นิวตฺตนฺเตสฺสุ กลับอยู่, อารุยฺห ขึ้นแล้ว คิซฺฆณฺณํ สู่ภูเขาคิซฆณฺณ สยํ ด้วยตนเอง ปวิซฺฆมิตฺตวา กลิ้งแล้ว สิลฺลํ ซึ่งหินศิลา กตฺตวา กระทำแล้ว โลหิตฺตฺปาทกมฺมํ ซึ่งกรรมคือการยิงพระโลหิตให้ห้อ วิสฺสซฺชชาเปนฺโต ให้ปล่อยอยู่ นหาพาคิริ ซึ่งช้างนาพาคิริ วรรณตฺถํ เอว เพื่ออันปลงซึ่งพระชนม์ สตุถุ ซึ่งพระศาสดานั้นเทียว น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว (สตุถารํ) มาเรตฺตํ เพื่ออัน ยังพระศาสดา ให้สิ้นพระชนม์ ฯ โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น ปรีหิณฺลาภสฺกกาโร ผู้มีลาภและสักการะอันล้อมรอบแล้ว ปฏฺฐาย จํ เติม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ชีวิตฺตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเป็นอยู่ โภทญฺเยน ด้วยความหลอกลวง (หุตวา) เป็น อุปสงฺกมิตฺตวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา ยาจิ ทูลขอแล้ว วัตฺตญฺหิ ซึ่งวัตตฺต ท. ปญฺจ ห้า อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สารุ ดั่งข้าพระองค์ขอร้องโอกาส ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อารญญกา เป็นอยู่ในป่าเป็นปกติ ยาวชีว์ สิ้นกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต อสฺสุ พึ่งเป็น, (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. ปิณฺทปาทิกา เป็นผู้เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นปกติ (ยาวชีว์) สิ้นกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต (อสฺสุ) พึ่งเป็น, (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. ปัสฺสูลิกา เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นปกติ (ยาวชีว์) สิ้นกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต (อสฺสุ) พึ่งเป็น, (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. รุกฺขมฺมูลิกา เป็นผู้อยู่ที่โคนแห่งต้นไม้เป็นปกติ (ยาวชีว์) สิ้นกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต (อสฺสุ) พึ่งเป็น, (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. น ชาเทยฺยํ ไม่พึงฉัน มจฺจมํสํ ซึ่งปลาและเนื้อ” อิติ ดังนี้ ฯ สตุถา อ.พระศาสดา น อนฺุชานิ ไม่ทรงอนุญาตแล้ว ฯ โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น วัตฺตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด มุจฺจิตฺตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันพ้น ทุกฺขา จากทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อาคจฺจตฺต จงมา สทุธิ กับ

มยา ด้วยเรา” อิติ ดังนี้ **ค**เหตุวา พาเอาแล้ว **เต** (ภิกขุ) ซึ่ง-, **เย** (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่าใด **คณฺหฺนฺติ** ย่อมถือเอา **วจนฺ** ซึ่งคำ **ตสฺส** (เทวทตฺตสฺส) ของพระเทวทัต นั้น, -ภิกษุ ท. เหล่านั้น **ชนฺ** ยังชน **ลูบฺปฺสนฺหนฺ** ผู้เลื่อมใสแล้วในวัดถุอันเตร้าหมอง **สญฺญาเปนฺโต** ให้ยินยอมแล้ว **วตฺตฺถิ** ด้วยวัดถุ ท. **ปญฺจฺหิ** ห้า **วิญฺญาเปตฺวา** ให้รู้แล้ว **กุเลสุ** ในตระกูล ท. **ภุญฺชฺนฺโต** จันอยู่ **ปรกฺกมฺนฺโต** ตะเกียกตะกายอยู่ **สงฺฆเมทาย** เพื่ออันทำลายซึ่งสงฆ์ **นึสึทิตฺวา** นั่งแล้ว **สทฺธิ** กับ **ปริสาย** ด้วยบริษัท **อตฺตโน** ของตน **อุโปสทฺทิวเส** ในวันแห่งอุโปสท **วตฺวา** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**วตฺตฺถิ** อ.วัดถุ ท. **ปญฺจ** ห้า **อิมานิ** เหล่านี้ **ขมฺนฺติ** ย่อมชอบใจ **ยสฺส** (บุคฺคฺลสฺส) แก่ **บุคฺคฺลโต,** **โส** (บุคฺคฺโล) อ.บุคฺคฺลนั้น **คณฺหาตุ** จงจับ **สลากํ** ซึ่งสลาก” อิติ ดังนี้, **สลากาย** ครั้นเมื่อสลาก **ภิกฺขุสฺเตหิ** อันร้อยแห่งภิกษุ ท. **ปญฺจฺหิ** ห้า **อโกวิทฺเทหิ** ผู้ไม่ฉลาด **ธมฺมวินเย** ในพระธรรมวินัย **คหิตาย** จับแล้ว, **ภินฺทิตฺวา** ทำลายแล้ว **สงฺฆํ** ซึ่งสงฆ์ **คโต** ไปแล้ว **คยาสิสฺวิหารํ** สุวิหารอันตั้งอยู่ที่คยาสิสะ ฯ **โส** (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัตนั้น **คิลานो** เป็นผู้อาพาธ **มาเส** ลื่นเดือน ท. **นฺว** เก้า **ปญฺจาย** จำเดิม **ตโต** (กาลโต) แต่กาลนั้น **หุตฺวา** เป็นแล้ว **ทฏฺฐกาโม** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเผ่า **สตฺถารํ** ซึ่งพระศาสดา (**หุตฺวา**) เป็นแล้ว **อตฺตโน** สาวเกหิ **มญฺจเกน** อาทาย **สาวตฺถิ** **นีโต** ผู้อันสาวก ท. ของตน **พาเอาแล้ว** ด้วยเตียง **นำไปแล้ว** สู่มืองสาวตถิ **ปตฺวา** ถึงแล้ว **โปกฺขรณฺตีรํ** ซึ่งฝั่งแห่งสระโปกขรณิ **จิตํ** อันตั้งอยู่แล้ว **พหิ** ในภายนอก **เชตวนฺโต** จากพระวิหารชื่อว่าเชตวัน **ปวิสิตฺวา** เข้าไปแล้ว **ปจฺวี** สู่ม้วนดิน **ตตฺถ** **เอว** (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว **นิพฺพตฺติ** บังเกิดแล้ว **อวิจิมฺหิ** ในนรกชื่อว่าอเวจี ฯ

ทราบมาว่า พระเทวทัตบวชตามพระศาสดา เป็นผู้ได้ฤทธิ์ที่เป็นของปุถุชน ต่อมา ได้เป็นผู้มีลาภและสักการะที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทำถวายให้. พระเทวทัตนั้นถูกลาภและสักการะครอบงำ ทำจิตที่ชั่วให้เกิดขึ้นว่า “เราจักบริหารภิกษุสงฆ์” เสื่อมจากฤทธิ์พร้อมกับจิตตูปบาท วันหนึ่ง ไปยังพระเวฬุวัน ถวายบังคมพระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้ ทรงชราภาพ แก่เฒ่าห่อมแล้ว ขอเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย ตามประกอบธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมเถิด, ข้าพระองค์จักบริหารภิกษุสงฆ์, ขอพระองค์จงทรงมอบภิกษุสงฆ์แก่ข้าพระองค์เถิด” ถูกพระศาสดาทรงรุกรานด้วยวาทว่าผู้กลั่นกินน้ำลายตรัสห้ามแล้ว เป็นผู้ไม่

พอใจ ผูกอาฆาตในพระศาสดา แล้วก็หนีไป. ต่อมา พระเทวทัตนั้นปรึกษากับพระเจ้าอชาตศัตรู ส่งนายขมังธนูทั้งหลายไปเพื่อจะให้ปลงพระชนม์พระศาสดา, เมื่อพวคนายขมังธนูเหล่านั้นบรรลุผลที่ ๑ พวกนั้นก็กลับแล้ว, จึงขึ้นสู่ภูเขาคิชฌกูฏด้วยตนเอง กลิ้งศิลา ทำกรรมคือโลहितุปบาท ให้ปล่อยข้างนาพาคีรี เพื่อให้ปลงพระชนม์พระศาสดานั้นแหละ ไม่อาจเพื่อจะให้สิ้นพระชนม์ได้. พระเทวทัตนั้นเป็นผู้เสื่อมจากลาภและสักการะจำเดิมแต่กาลนั้น มีความประสงค์จะมีชีวิตอยู่ด้วยความหลอกลวง จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลขอวัตถุ ๕ อย่างว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอภิกษุทั้งหลายพึงอยู่ในป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต, พึ่งเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต, พึ่งทรงผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต, พึ่งอยู่โคนต้นไม้ตลอดชีวิต, ไม่พึงฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต”. พระศาสดาไม่ทรงอนุญาต. พระเทวทัตนั้นกล่าวว่า “บุคคลใดประสงค์จะพ้นจากทุกข์ จงมากับเรา” แล้วพาเอาพวกภิกษุผู้ถือเอาคำของตนไป ทำให้ชนผู้เลื่อมใสในวัตรอุณเระรำหมองให้ยินยอมด้วยวัตถุ ๕ อย่าง ออกปากขอในตระกูลทั้งหลาย ฉนอยู่ ตะเกียกตะกายเพื่อจะทำลายสงฆ์ นั่งพร้อมกับบริษัทของตนในวันอุโบสถ กล่าวว่า “วัตถุ ๕ อย่างเหล่านี้ ย่อมชอบใจแก่ผู้ใด, ผู้นั้นจงจับสลากเถิด” เมื่อพวกภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ผู้ไม่ฉลาดในพระธรรมวินัย พวกนั้นจับสลากแล้ว, ก็ทำลายสงฆ์ ไปสู่วิหารที่ตั้งอยู่ที่คยาสี่สะ. พระเทวทัตนั้น จำเดิมแต่กาลนั้นมา ก็อาพาธตลอด ๙ เดือน มีความประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา ถูกพวกสาวกของตนพาไปด้วยเตียง นำไปยังเมืองสาวัตถี ถึงฝั่งสระโบกขรณีที่ตั้งอยู่ข้างนอกพระเชตวัน ถูกแผ่นดินสูบในที่นั้นนั้นแหละ บังเกิดในอเวจีนรกแล้ว.

.....

เทวทัตตวตถุ ๗

เทวทัตตวตถุ อ.เรื่องแห่งพระเทวทัต (นิฎฐิต) จบแล้ว๗

จบเรื่องพระเทวทัต.

.....

๑๑. อชาติสตุตฺวตฺถุ

[๔๔] อชาติสตุตฺวราชาปี เทวทตฺตํ นิสฺสาย ปิตฺตฺวาทกมฺมกรเณน ทิฏฺฐจรมฺเม ลภิตพฺพสฺส
ปจฺมมคฺคผลสฺสฺสนิสฺสยํ อุปจฺฉินฺหิตฺวา มหาวินาสมปฺตฺโต ๗

อชาติสตุตฺวราชาปี แม้ อ.พระเจ้าอชาติศัตรู นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว เทวทตฺตํ ซึ่ง
พระเทวทตฺตํ **อุปจฺฉินฺหิตฺวา** เข้าไปตัดแล้ว **อุปนิสฺสยํ** ซึ่งอุปนิสฺย **ปจฺมมคฺคผลสฺส**
แห่งมรรคและผลที่ ๑ (**อตฺตนา**) **ลภิตพฺพสฺส** อัน อันตน ฟังได้ **ทิฏฺฐจรมฺเม** ในธรรม
อันสัตฺว์เห็นแล้ว **ปฺตฺโต** ทรงถึงแล้ว **มหาวินาสํ** ซึ่งความพินาศใหญ่ **ปิตฺตฺวาทกมฺม-**
กรเณน เพราะการกระทำซึ่งกรรมคือการยังพระราชบิดาให้สวรรคต

แม้พระเจ้าอชาติศัตรูอาศัยพระเทวทตฺตํ ตัดอุปนิสฺยแห่งมรรคและผลที่ ๑ ที่พระองค์
จะฟังได้ในปัจจุบัน เพราะทรงทำกรรมคือปิตฺตฺวาท ทรงถึงความพินาศใหญ่.

โส กิร อุปฺราชาเล เทวทตฺตสฺส อิทฺธิปาฏิหาริเย ปสฺสีทิตฺวา เทวสิกํ สายํ ปาตํ
ตสฺส อุปฺภูจฺฉานํ อคฺมาสิ ๗ อถกทิวสํ เทวทตฺโต ตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา ปุพฺเพ ไช กุมาร
มนุสฺสา ทีฆายุกา เอตฺรหิ อุปฺปายุกา เตนหิ ตฺวํ ปิตฺรํ หนฺตฺวา ราชา โหหิ อหํ
ภควนฺตํ หนฺตฺวา พุทฺโธ ภวิสฺสามิตี อาห ๗ โส ตสฺส วจฺนํ คเหตุวา มชฺฌนฺตฺก-
สมเย จฺริกํ คเหตุวา อนฺเตปฺรํ ปาวิสสิ ๗ อมจฺจา ตํ คเหตุวา อนฺยุญฺชิตฺวา ตมตฺถํ
รณฺโณ อาโรเจสฺสุ ๗ ราชา กิสฺส ตฺวํ กุมาร มํ มาเรตฺมิจฺฉนฺตฺสิตี ปุจฺฉิ ๗ รชฺเชนฺมฺหิ
เทว อตฺถิโกตี ๗ ราชา ตสฺส รชฺชํ อทาสสิ ๗ โส มยฺหํ มโนโรถ นิปฺพนฺโนตี
เทวทตฺตสฺส อาโรเจสิ ๗ ตฺวํ สิคาลํ อนฺโต กริตฺวา เภริปฺริโยนทฺชปฺริโส วิย
สุกฺิจจการิมฺหิติ มณฺณสิ กติปาเหเนว เต ปิตา ตยา กตํ อวฺมานํ จินฺเตตฺวา สยเมว
ราชา ภวิสฺสตีตี ๗ กิ กโรมิ ภนฺเตตี ๗ ตํ จฺมาเตหิติ ๗ นนุ ภนฺเต มยฺหํ ปิตา น
สตุถวชฺโฆตี ๗ อาหารุปฺจฺเจเทน นํ มาเรหิติ ๗

กิร ได้ยินว่า **โส (อชาติสตุตฺ)** อ.พระเจ้าอชาติศัตรูนั้น **ปสฺสีทิตฺวา** ทรงเลื่อมใสแล้ว
อิทฺธิปาฏิหาริเย ในอิทธิปาฏิหาริย์ **เทวทตฺตสฺส** ของพระเทวทตฺตํ **อุปฺราชาเล** ใน
กาลแห่งตนเป็นอุปราช **อคฺมาสิ** ได้ไปแล้ว **อุปฺภูจฺฉานํ** สู่ที่เป็นที่บำรุง **ตสฺส (เทว-**
ทตฺตสฺส) ของพระเทวทตฺตํนั้น **สายํ** ในเวลาเย็น **ปาตํ** ในเวลาเช้า **เทวสิกํ** ทุกๆ วัน ๗

อด ครั้งนั้น เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง เทวทูตโต อ.พระเทวทัต อุปสงกมิตวา เข้าไป
 ฝ้าแล้ว ตัม (อชาตสตุตฺ) ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตฺรฺนั้น อาห ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า
 “กุมาร ดูก่อนพระกุมาร มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ปุพฺเพ โข ในกาลก่อนแล ที่มายุกา
 เป็นผู้มีอายุยืนยาว เอตฺรหิ ในกาลนี้ อปฺปายุกา เป็นผู้มีอายุน้อย (โหนฺติ) ย่อม
 เป็น, เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ.พระองค์ หนฺตฺวา ปลงพระชนม์แล้ว ปิตฺรฺ ซึ่ง
 พระบิดา ราชา เป็นพระราชา โหหิ ของจงเป็น, อหํ อ.อาตมภาพ หนฺตฺวา ปลง
 พระชนม์แล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า พุทฺโธ เป็นพระพุทฺธเจ้า ภวิสฺสามิ
 จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ โส (อชาตสตุตฺ) อ.พระเจ้าอชาตศัตฺรฺนั้น คเหตุวา ถือเอา
 แล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ ตสฺส (เทวทูตตสฺส) ของพระเทวทัตนั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว
 จฺริกํ ซึ่งกริช มชฺฌนฺตฺกสมเย ในสมัยอันมีในท่ามกลาง ปาวิสฺสิ ได้เสด็จเข้าไปแล้ว
 อหฺเตปฺปฺรํ สู่ภายในแห่งบุรี ฯ อมจฺจา อ.อำมาตย์ ท. คเหตุวา จับแล้ว ตัม (อชาตสตุตฺ)
 ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตฺรฺนั้น อหฺยฺยฺชิตฺวา ตามประกอบแล้ว อาโรเจสฺสุ กราบทูลแล้ว
 ตัม อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น รมฺโย แก่พระราชา ฯ ราชา อ.พระราชา ปุจฺฉิ ตรีสฺถาม
 แล้ว อิติ ว่า “กุมาร ดูก่อนกุมาร ตฺวํ อ.เธอ อิจฺฉสิ ย่อมปรารถนา มํ มาเรตฺถ์ เพื่อ
 อัน ยังเรา ให้ตาย กิสฺส เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ (อชาตสตุตฺ) อ.พระเจ้าอชาต
 ศัตฺรฺ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อหํ) อ.หม่อม
 จัน อตฺถิโก เป็นผู้มีความต้องการ รชฺเชน ด้วยความเป็นแห่งพระราชา อมฺหิ ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ ราชา อ.พระราชา อทาสฺสิ ได้พระราชทานแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็น
 แห่งพระราชา ตสฺส (อชาตสตุตฺส) แก่พระเจ้าอชาตศัตฺรฺนั้น ฯ โส (อชาตสตุตฺ)
 อ.พระเจ้าอชาตศัตฺรฺนั้น อาโรเจสิ ตรีสฺบอกแล้ว เทวทูตตสฺส แก่พระเทวทัต อิติ ว่า
 “มโนโรถ อ.ความปรารถนา มยฺหํ ของข้าพเจ้า หนีปฺนฺโน เสร็จแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ
 (เทวทูตโต) อ.พระเทวทัต (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.พระองค์ สิคาลํ
 อหฺโต กริตฺวา เกริปริโยนฺทฺปฺริโส วิย เป็นราวกะว่าบุรุษผู้ กระทำ ซึ่งสนับขี้จอก
 ในภายใน แล้วห่อหุ้มแล้วด้วยกลอง (หฺตฺวา) เป็นแล้ว มนฺยฺยฺสึ ย่อมสำคัญ อิติ ว่า
 ‘(อหํ) อ.เรา สุกิจฺจการี เป็นผู้กระทำซึ่งกิจอย่างดี อมฺหิ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้, ปิตา
 อ.พระบิดา เต ของพระองค์ จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อวมานํ ซึ่งการดูหมิ่น ตยา
 กตฺถํ อัน อันพระองค์ ทรงกระทำแล้ว ราชา เป็นพระราชา สยํ เหว ด้วยพระองค์เอง
 นั้นเทียว ภวิสฺสติ จักเป็น กติปาเหน เหว โดยวันเล็กน้อยนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

(อชาตศัตรู) อ.พระเจ้าอชาตศัตรู (ปุรุฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อห) อ.ข้าพเจ้า กโรมิ จะกระทำ ก็อย่างไร” อิติ ดังนี้ ฯ (เทวทโธ) อ.พระเทวทัต (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.พระองค์ (ปุคุคล) ยังบุคคลฆาเทหิ จงให้ปลงพระชนม์ ตั (พิมพิสารราชาน) ซึ่งพระราชอาชญาพระนามว่าพิมพิสารนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ (อชาตศัตรู) อ.พระเจ้าอชาตศัตรู (ปุรุฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปิตา อ.พระบิดา มยหิ ของข้าพเจ้า สตุถวชโฆ เป็นผู้อันบุคคลพึงปลงพระชนม์ด้วยศัสตรา (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ นหุ มิใช่หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ (เทวทโธ) อ.พระเทวทัต (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.พระองค์ หิ (พิมพิสารราชาน) ยังพระราชอาชญาพระนามว่าพิมพิสารนั้น มาเรหิ จงให้สวรรคต อาหารปุจเจเทน ด้วยการเข้าไปตัดซึ่งอาหาร” อิติ ดังนี้ ฯ

ได้ยินว่า พระเจ้าอชาตศัตรุนั้น ในคราวที่ทรงเป็นอุปราช ทรงเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเทวทัต ได้เสด็จไปสู่ที่บำรุงของพระเทวทัตทุกๆ วัน ตอนเย็นและเช้า. ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระเทวทัตเข้าไปเฝ้าพระองค์แล้ว ถวายพระพรว่า “พระกุมาร ในกาลก่อนแล พวกมนุษย์มีอายุยืนยาว บัดนี้ มีอายุน้อย, ถ้ากระไรพระองค์ปลงพระชนม์พระบิดา จงเป็นพระราชอาชญา, อาตมภาพปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จักเป็นพระพุทธเจ้า”. ท้าวเธอถือเอาคำของพระเทวทัตนั้น พกกริชได้เสด็จเข้าไปยังภายในพระราชวังในเวลาเที่ยงวัน. พวกอำมาตย์พากันจับท้าวเธอซักถามแล้ว จึงกราบทูลเนื้อความนั้นแก่พระราชอาชญา. พระราชอาชญาตรัสถามว่า “เพราะเหตุอะไร เจ้าจึงประสงค์จะฆ่าเรา กุมาร”. พระเจ้าอชาตศัตรูลงตอบว่า “ขอเดชะ หม่อมฉันมีความต้องการด้วยราชสมบัติ”. พระราชอาชญาได้พระราชทานราชสมบัติให้แก่ท้าวเธอแล้ว. ท้าวเธอแจ้งแก่พระเทวทัตว่า “มโนรถของข้าพเจ้าสำเร็จแล้ว”. พระเทวทัตถวายพระพรว่า “พระองค์ เป็นดุษฎีผู้ทำสนับจึงจอกไว้ในภายในแล้วหุ้มไว้ด้วยกลอง ย่อมสำคัญว่า ‘เราเป็นผู้ทำกิจอย่างดี’ ดังนี้, พระบิดาของพระองค์ทรงดำริถึงการดูหมิ่นที่พระองค์ทรงกระทำแล้ว จักเป็นพระราชอาชญาด้วยพระองค์เองนั้นแหละ โดยเพียง ๒-๓ วัน”. พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะอย่างไร”. พระเทวทัตถวายพระพรว่า “จงรับสั่งให้ประหารเสียเถิด”. พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ พระบิดาของข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่สมควรประหารด้วยศัสตรามิใช่หรือ”. พระเทวทัตถวายพระพรว่า “จงรับสั่งให้ปลงพระชนม์ด้วยการเข้าไปตัดอาหารเถิด”.

โส ปิตริ กมฺมกรณตฺถํ กตฺถมฺมชฺรสงฺขาเต ตาปนเคเห ปกฺขิปาเปตฺวา มม มาตฺริ
 จเปตฺวา อญฺญสฺส ทฺถจฺจุ มา เทถาติ อาห ๕ เทวี สุวณฺณสรเก ภาตฺตํ ปกฺขิปิตฺวา
 อฺจุจฺจเคนาทย ปวิสิตฺวา รมฺโย อทาสี ๕ โส เตน ยาเปติ ๕ อชาตสฺตตฺต มยฺหํ
 ปิตา กถํ ยาเปตีติ ปุจฺจิตฺวา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา มยฺหํ มาตฺร อฺจุจฺจเค กตฺวา
 ปวิสิตฺตํ มา เทถาติ อาห ๕ เทวี โมลียํ ปกฺขิปิตฺวา ปวิสติ ๕ ตมฺปิ สุตฺวา โมลී
 พนฺธิตฺวา ปวิสิตฺตํ มา เทถาติ อาห ๕ เทวี สุวณฺณปาทุกาสุ ภาตฺตํ ปกฺขิปิตฺวา
 ปิทิตฺวา ปาทุกา อารุยฺห ปวิสติ ๕ ตมฺปิ สุตฺวา ปาทุกา อารุยฺห ปวิสิตฺตํ มา
 เทถาติ อาห ๕ เทวี คนฺโฑทเกน นหาตฺวา สรีริ จตฺตุมฺมชฺเรน มกฺขเขตฺวา
 ปารุปีตฺวา ปวิสติ ๕ ราชา ตสฺสา สรีริ เลหิตฺวา ยาเปติ ๕ อตฺตูปฺปกฺกเมน มรณํ
 อยฺตฺตุนฺติ ๕ น หิ อริยสาวกา อตฺตทานํ วินิปาเตนฺตีติ ๕

โส (อชาตสฺตตฺต) อ.พระเจ้าอชาตศัตรุนั้น (ราชปฺริสํ) ทรงยังราชบุรุษ ปกฺขิปาเปตฺวา
 ให้ใส่ไว้แล้ว ปิตริ ซึ่งพระราชบิดา ตาปนเคเห ในเรือนอันเป็นที่ให้ร้อน กตฺถมฺมชฺร-
 สงฺขาเต อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าเรือนอันมีควันอันบุคคลกระทำแล้ว กมฺมกรณตฺถํ
 เพื่ออันกระทำซึ่งกรรม อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. มา เทถ ของจง
 อย่าให้ ทฺถจฺจุ เพื่ออันเยียม อญฺญสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคลอื่น จเปตฺวา เว้น มาตฺริ
 ซึ่งพระมารดา มม ของเรา” อิติ ดังนี้ ๕ เทวี อ.พระเทวี ปกฺขิปิตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว
 ภาตฺตํ ซึ่งภัตฺร สุวณฺณสรเก ในชั้นอันเป็นนิการแห่งทอง อาทาย ทรงถือเอาแล้ว อฺจุ-
 จฺจเคน ด้วยชายพก ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว อทาสี ได้ถวายแล้ว รมฺโย แก่พระ
 ราชฯ โส (พิมฺพิสาร์) อ.พระเจ้าพิมพิสาร (อตฺตภาวํ) ยังอัตฺตภาพ ยาเปติ ย่อมให้
 เป็นไป เตน (ภาตฺเตน) ด้วยภัตฺรนั้น ๕ อชาตสฺตตฺต อ.พระเจ้าอชาตศัตรุ ปุจฺจิตฺวา
 ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปิตา อ.พระราชบิดา มยฺหํ ของเรา (อตฺตภาวํ) ยังพระวรกาย
 ยาเปติ ย่อมให้ เป็นไป กถํ อย่างไร” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่ง
 ความเป็นไปทั่วนั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. มา เทถ ของจงอย่า
 ให้ อฺจุจฺจเค กตฺวา ปวิสิตฺตํ เพื่ออัน กระทำ ซึ่งชายพก ท. แล้วจึงเข้าไป มาตฺร แก่
 พระราชมารดา มยฺหํ ของเรา” อิติ ดังนี้ ๕ เทวี อ.พระเทวี ปกฺขิปิตฺวา ใส่เข้าไป
 แล้ว โมลียํ ที่พระโมลียํ ปวิสติ ย่อมเข้าไป ๕ (อชาตสฺตตฺต) อ.พระเจ้าอชาตศัตรุ
 สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตมฺปิ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องเมื่อนั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมฺเห)
 อ.ท่าน ท. มา เทถ ของจงอย่าให้ โมลียํ พนฺธิตฺวา ปวิสิตฺตํ เพื่ออัน ผู้ก ซึ่งพระโมลียํ

แล้วจึงเข้าไป” อิติ ดังนี้ ฯ เทวี อ.พระเทวี ปกฺขิปิตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว ภตฺตํ ซึ่ง
 ภัตฺร สุวณฺณปาทุกาสุ ที่ฉลองพระบาทอันเป็นนิการแห่งทอง ท. ปิตฺทิตฺวา ทรงปิด
 แล้ว อารุญฺห เสตฺจขึ้นแล้ว ปาทุกา สู่ฉลองพระบาท ท. ปวิสฺติ ย่อมเสด็จเข้าไป
 ฯ (อชาตศตฺตุ) อ.พระเจ้าอชาตศตฺตรู สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตมฺปิ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่อง
 แม่นั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. มา เทถ ขอจงอย่าให้ ปาทุกา
 อารุญฺห ปวิสฺติ เพื่ออัน เสตฺจขึ้น สู่ฉลองพระบาท ท. แล้วจึงเข้าไป” อิติ ดังนี้ ฯ
 เทวี อ.พระเทวี นหาตฺวา ทรงสนานแล้ว คนฺโธทเกน ด้วยน้ำอันเจือด้วยของหอม
 มกฺขเขตฺวา ทรงทาแล้ว สริริ ซึ่งพระวรกาย จตฺมมฺฐเรน ด้วยของอันอร้อยสืออย่าง
 ปารุปีตฺวา ทรงห่มแล้ว ปวิสฺติ ย่อมเสด็จเข้าไป ฯ ราชา อ.พระราชา เลหิตฺวา ทรง
 เลี้ยแล้ว สริริ ซึ่งพระวรกาย ตสฺสา (เทเวีย) ของพระเทวีนั้น (อตฺตภาว) ทรงยัง
 พระวรกาย ยาเปติ ย่อมให้เป็นไป ฯ (ปฺจุฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “มรณ อ.ความ
 ตาย อตฺตปฺปกฺกเมน ด้วยความพยายามด้วยตน อยุตฺตํ ไม่สมควรแล้วหรือ” อิติ
 ดังนี้ ฯ (วิสฺสชฺชน) อ.อันแก้ อิติ ว่า “หิ จริงอยู่ อริยสาวกา อ.พระอริยสาวก ท.
 อตฺตทานํ ยังตน วิหิปาเตนฺติ ย่อมให้ตกลงไป น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอชาตศตฺรูนั้นรับสั่งให้ขังพระราชบิดาไว้ในเรือนร้อนกล่าวคือเรือนที่ทำให้มี
 ควันไฟ เพื่อลงโทษ ตรัสว่า “เว้นพระมารดาของเรา พวกท่านอย่าให้เพื่อจะเยียมแก่
 คนอื่น”. พระเทวีใส่ภัตฺรไว้ในขันทองคำ พกไว้ที่ชายพกเอาเข้าไปได้ถวายแก่พระ
 ราชา. พระราชายังพระวรกายให้เป็นไปด้วยพระกระยาหารนั้น. พระเจ้าอชาตศตฺตรู
 ตรัสถามว่า “พระราชบิดาของเรายังพระวรกายให้เป็นไปได้อย่างไร ?” ทรงสดับเรื่อง
 รานั้น จึงตรัสว่า “พวกท่านจงอย่าให้เพื่อที่จะทำที่ชายพกแล้วเข้าไป แก่พระราช
 มารดาของเรา”. พระเทวีใส่ไว้ที่พระโมลี ย่อมเสด็จเข้าไป. พระเจ้าอชาตศตฺตรูทรงสดับ
 เรื่องราวแม่นั้น จึงตรัสว่า “พวกท่านจงอย่าให้เพื่อที่จะเกล้าพระโมลีแล้วเสด็จเข้าไป”.
 พระเทวีใส่พระกระยาหารไว้ที่ฉลองพระบาททองคำ ปกปิดแล้ว ทรงสวมฉลอง
 พระบาท แล้วเสด็จเข้าไป. พระเจ้าอชาตศตฺตรูทรงสดับเรื่องราวแม่นั้น ตรัสว่า “พวก
 ท่านจงอย่าให้เพื่อจะสวมฉลองพระบาทแล้วเสด็จเข้าไป”. พระเทวีทรงสนานด้วย
 น้ำหอม เอาของอร้อย ๔ ชนิดทาที่พระวรกาย คลุมผ้าแล้วก็เสด็จเข้าไป. พระราชา
 ทรงเลี้ยพระวรกายของพระนาง ยังพระวรกายให้เป็นไป. ถามว่า “ความตาย ด้วย
 ความพยายามแห่งตนเอง ไม่ควรหรือ ?” แก้วว่า “แท้จริง พระอริยสาวกทั้งหลาย ย่อม

“ไม่ทำให้ตนตกสว่างไป”

.....

อชาตสตตฺตฺ ปุณฺ ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺตํ สุตฺวา “อิโต ปฏฺจาย มยฺหํ มาตุ ปเวสนํ
 นีวาเรธาติ อาห ๕ เทวี ทวารมฺมุเล จตฺวา “สามิ พิมฺพิสาร์ อิทํทานิ โว ปจฺฉิม-
 ทสฺสนํ, นาหํ อิโต ปฏฺจาย ตุมฺเห ปสฺสิตฺตํ ลภามิ, สเจ มยฺหํ โทโส อตฺถิ, ขมถ
 เทวาทิ โรทิตฺวา นีวตฺติ ๕ ตโต ปฏฺจาย ราชานีราหาโร มคฺคผลสฺขุปลฺสํหิตেন
 จงฺกเมน ยาเปติ ๕ อตฺตภาโว จสฺสาปิ อติวิย วิโรจติ ๕ อชาตสตตฺตฺ “กถํ เม ปิตา
 ยาเปตฺติ ปุจฺฉิตฺวา “จงฺกเมนาติ สุตฺวา “มยฺหํ ปิตุ ปาเท ขุเรน ผาเลตฺวา โลณ-
 เตเลหิ มกุเขตฺวา ขทฺริจฺจเรหิ ปจฺฉาติ นหาปีเต เปเสสิ ๕ เต คนฺตฺวา สาสนํ
 รณฺเอย อาจิกฺขิตฺวา “ตุมฺหากํ รณฺเอย มนํ กโรธาติ วุตฺตา “นีสึท เทว, มยํ รณฺเอย
 อาณํ กโรม, มา โน กุชฺฉิตฺถ, นยิทํ ตุมฺหากิสานํ ธรรมราชฺชนมนุจฺฉนฺวิกนฺติ วตฺวา
 ตถา กรึสุ ๕

อชาตสตตฺตฺ อ.พระเจ้าอชาตศัตรุ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว ปุณฺ อีก สุตฺวา ทรงสดับ
 แล้ว ตํ ปวตฺตํ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.
 นีวาเรธ จงห้าม ปเวสนํ ซึ่งการเข้าไป มาตุ แห่งพระมารดา มยฺหํ ของเรา ปฏฺจาย
 จำเดิม อิโต (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ ๕ เทวี อ.พระเทวี จตฺวา ประทับยืนแล้ว
 ทวารมฺมุเล ที่ใกล้แห่งประตู (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “พิมฺพิสาร์ ข้าแต่เสด็จพี่
 พิมฺพิสาร์ สามิ ผู้เป็นพระสวามี อิทํ (ทสฺสนํ) อ.การเห็นนี้ ปจฺฉิมทสฺสนํ เป็นการ
 เห็นอันมีในภายหลัง โว ซึ่งท่าน อิทานิ ในกาลนี้ (โหติ) ย่อมเป็น, อหํ อ.หม่อม
 ฉัน น ลภามิ จะไม่ได้ ปสฺสิตฺตํ เพื่ออันเห็น ตุมฺเห ซึ่งพระองค์ ปฏฺจาย จำเดิม
 อิโต (กาลโต) แต่กาลนี้, สเจ ถ้าว่า โทโส อ.โทษ มยฺหํ ของหม่อมฉัน อตฺถิ มี
 อยู่ไฉรั, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตุมฺเห) อ.พระองค์ ขมถ ขอจงอดโทษ”
 อิติ ดังนี้ โรทิตฺวา ทรงกันแสงแล้ว นีวตฺติ เสด็จกลับแล้ว ๕ ราชานีราหาโร
 นีราหาโร เป็นผู้มิอาหารไปปราศแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น
 (อตฺตภาวํ) ทรงยังพระวรกาย ยาเปติ ย่อมให้เป็นไป จงฺกเมน ด้วยการจงกรม
 มคฺคผลสฺขุปลฺสํหิตেন อันเข้าไปอาศัยแล้วซึ่งความสุขอันเกิดแล้วแต่มรรคและผล ๕
 จอหนึ่ง อตฺตภาโว อ.พระวรกาย อสฺสาปิ (พิมฺพิสาร์รณฺเอย) ของพระราชานามว่า

พิมพิสารแม่นั้น วิโรจติ ยอมรุงโรจน อติวิย เกินเปรี๊ยะ ๗ **อชาติสตุต** อ.พระ
 เจ้าอชาติศัตรุ **ปุจฉิตวา** ตรัสถามแล้ว **อติ** ว่า “**ปิตา** อ.พระราชบิดา **เม** ของเรา
 (**อตุตถาว**) ยังพระวรกาย **ยาเปติ** ยอมให้เป็นไป **กถ** อยางไร” **อติ** ดั่งนี้ **สุตวา**
 ทรงสดับแล้ว **อติ** ว่า “(**ปิตา**) อ.พระราชบิดา (**เต**) ของพระองค์ (**อตุตถาว**) ยังพระ
 วรกาย (**ยาเปติ**) ยอมให้เป็นไป **จกเมน** ด้วยการจงกรม” **อติ** ดั่งนี้ **เปเสสิ** ทรง
 ส่งไปแล้ว **นหาปีเต** ซึ่งชางกัลบก ท. (**วเจเนน**) ด้วยพระดำรัส **อติ** ว่า “(**ตุมุเห**)
 อ.ท่าน ท. **ผาเลตวา** ผ่าแล้ว **ปาเท** ซึ่งพระบาท ท. **ปิตู** ของพระราชบิดา **มยห**
 ของเรา **ขุเรน** ด้วยมีดโกน **มกุเขตวา** ทาแล้ว **โลณเตเลหิ** ด้วยน้ำมันอันเจือด้วย
 กลี้อ ท. **ปจถ** จงกรม **ขทิงรุคาเรหิ** ด้วยถ่านเพลิงแห่งไม้ตะเคียน ท.” **อติ** ดั่งนี้ ๗ **เต**
 (**นหาปีตา**) อ.ชางกัลบก ท. เหล่านั้น **คหุตวา** ไปแล้ว **อากิจุขิตวา** กราบทูลแล้ว
สาสน ซึ่งชาวสาสน **รณโย** แก่พระราช (พิมพิสารรณญา) **วุดตา** ผู้อันพระเจ้า
 พิมพิสาร ตรัสแล้ว **อติ** ว่า “(**ตุมุเห**) อ.เธอ ท. **กิโรถ** จงกระทำ **มหน** ซึ่งใจ **รณโย**
 ของพระราช **ตุมุหาก** ของเธอ ท.” **อติ** ดั่งนี้ **วตวา** กราบทูลแล้ว **อติ** ว่า “**เทว**
 ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (**ตุวั**) อ.พระองค์ **นีสิต** ของจงประทับนั่ง, **มย** อ.ข้าพระองค์
 ท. **กิโรม** จะกระทำ **อาณ** ซึ่งอาชญา **รณโย** ของพระราช, (**ตุมุเห**) อ.พระองค์
มา **กุชฌิตถ** อยาโกรธแล้ว **โน** ต่อข้าพระองค์ ท., **อิท** (**กมุม**) อ.กรรมนี้ **อนุจวิก**
 เป็นกรรมสมควร **ธมมราชูหน** แก่พระราชผู้ทรงธรรม ท. **ตุมุหาทิสาน** ผู้เช้นกับ
 พระองค์ (**โหติ**) ยอมเป็น **นหามีได้**” **อติ** ดั่งนี้ **กริสู** กระทำแล้ว **ตถา** เหมือนอยาง
 นั้น ๗

พระเจ้าอชาติศัตรุตรัสถามอีก ทรงสดับเรื่องราวนั้นแล้ว รับสั่งว่า “จำเดิมแต่นี้ไป พวก
 ท่านจงห้ามการเข้าไปแห่งพระมารดาของเรา”. พระเทวีประทับยืนอยู่ ณ ที่ใกล้ประตู
 กราบทูลว่า “ขอเดชะพระเจ้าพิมพิสารผู้สวามี การเห็นนี้ เป็นการเห็นพระองค์เป็น
 ครั้งสุดท้าย ณ บัดนี้ หม่อมฉันจะไม่ได้เพื่อจะเห็นพระองค์ จำเดิมแต่กาลนี้ ถ้าโทษ
 ของหม่อมฉันมีอยู่ ขอพระองค์จงอดโทษเกิด เพคะ” ทรงกันแสง แล้วก็เสด็จกลับไป.
 จำเดิมแต่กาลนั้น พระราชาปราศจากอาหาร ยังพระวรกายให้เป็นไปด้วยการจงกรม
 อันเข้าไปอาศัยความสุขอันเกิดแต่มรรคและผล. อนึ่ง พระวรกายแม่ของพระเจ้า
 พิมพิสารนั้น ยอมรุงโรจนอยางยิ่ง. พระเจ้าอชาติศัตรุตรัสถามว่า “พระราชบิดาของ
 เรายังพระวรกายให้เป็นไปได้ออยางไร” ทรงสดับว่า “ด้วยการจงกรม” ทรงส่งพวก

นายช่างกลับไปด้วยพระราชโองการว่า “พวกท่านฝ่าพระบาททั้งหลายของพระราชบิดาของเราด้วยมีดโกน แล้วทาด้วยน้ำมันผสมเกลือ แล้วจรมด้วยถ่านไม้ตะเคียน”. พวกนายช่างกลับเหล่านั้น ไปแล้ว กราบทูลข่าวสาส์นแก่พระราชเจ้า ผู้อันพระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า “พวกท่านจงทำตามพระหฤทัยของพระราชบิดาของพวกท่านเถิด” ดังนี้ กราบทูลว่า “ข้าแต่สมมุติเทพ ขอพระองค์จงประทับนั่งเถิด พวกข้าพระองค์จะทำอาชญาพระราชบิดา, พระองค์อย่าโกรธต่อพวกข้าพระองค์, กรรมนี้ เป็นกรรมที่เหมาะสมแก่พระราชเจ้าผู้ทรงธรรม ผู้เช่นกับพระองค์ หามิได้” แล้วก็พากันทำเหมือนอย่างนั้น.

.....

ราชา กิร ปุพเพ คนุชปุผาที่หิ ปุชณภูจันเจติยงคณ สอุปาทโน อโหสิ ฯ กิกขุสงฆสฺส นิสิตนตถาย ปญฺจตตํ กฏฺสสารกํ อโธเตหิ ปาทเหติ อกฺกมิ ตสฺสายํ นิสฺสนุโทติปิ วทฺหติ ฯ ราชา อุปฺปนฺนพลวเวทโน อโห พุทฺโธ อโห ฌมฺโม อโห สงฺฆมฺหิติ อนุสฺสรนฺโตเอว จวิตฺวา จาตุมฺมหาราชิกเทวโลเก เวสฺสวณฺสสฺส ปรีจารโก ชนวสโก นาม ยกุไซ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ตตฺถ พหฺลนินิพฺพตฺตปุพฺพตฺตาย จิรปริจฺจิตนิกนฺติวเสน ฯ เอวํ โส ปิตฺรํ ฆาเตตฺวา ปจฺฉา อุปฺปนฺนปิตฺุสฺสเนโห โรทิตฺวา ปรีเทวิตฺวา ตสฺส สรีริกัจจํ อกาสิ ฯ

กิร ได้ยินว่า ราชา อ.พระราชบิดา สอุปาทโน เป็นผู้เป็นไปกับด้วยฉลองพระบาท ปุชณภูจันเจติยงคณ ที่เนินแห่งพระเจดีย์อันเป็นที่บูชา คนุชปุผาที่หิ (วตฺถุหิ) ด้วยวัตถุ ท. มีของหอมและดอกไม้เป็นต้น ปุพเพ ในกาลก่อน อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ (เกจิ อาจริยา) อ.อาจารย์ ท. บางพวก วทฺหติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “(ราชา) อ.พระราชบิดา ออกุมิ ทรงเหยียบแล้ว กฏฺสสารกํ ซึ่งเสื่อลำแพน ปญฺจตตํ อันอันบุคคลปลูอาดแล้ว นิสิตนตถาย เพื่อประโยชน์แก่การนั่ง กิกขุสงฆสฺส แห่งหมู่แห่งภิกษุ ปาทเหติ ด้วยพระบาท ท. อโธเตหิ อันไม่ล้างแล้ว, อยํ (วิปาโก) อ.วิปากนี้ นิสฺสนุโท เป็นวิปากเป็นเครื่องไหลออก ตสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติป ดังนี้บ้าง ฯ ราชา อ.พระราชบิดา อุปฺปนฺนพลวเวทโน เป็นผู้มิเวทนาอันมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว อนุสฺสรนฺโต เอว ทรงระลึกถึงอยู่นั้นเทียว อิติ ว่า “อโห โอ พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า อโห โอ ฌมฺโม อ.พระธรรม อโห โอ สงฺฆมฺหิติ อ.พระสงฆ์”

อิตี ดังนี้ จิวตวา ทรงเคลื่อนแล้ว ยกฺโข เป็นยักษ์ ชนวสโก นาม ชื่อว่าชนวสกะ
 ปริจารโก ผู้รับใช้ เวสฺสวณฺสฺส ของท้าวเวสฺสุวัณ จาตุมฺมหาราชิกเทวโลกเก ใน
 เทวโลกชั้นจาตุมหาราช หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว จิรปริจิตนิกนฺตฺวเสน
 ด้วยสามารถแห่งความชอบใจอันถูกสั่งสมแล้วสิ้นกาลนาน (อดฺตโน) ตตฺถ (จาเน)
 พหุสนิพฺพตฺตปฺพตฺตาย เพราะความที่ แห่งพระองค์ เป็นผู้บังเกิดแล้ว ในที่นั้น โดย
 มากในกาลก่อน ๕ โส (อชาตสฺตฺต) อ.พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น (ปฺคฺคฺล) ทรงยังบุคคล
 ฆาเตตฺวา ให้ปลงพระชนม์แล้ว ปิตฺรึ ซึ่งพระราชบิดา เอวํ อย่างนี้ อุปฺปนฺน-
 ปิตฺตฺสิเนโห ผู้มีความรักในพระราชบิดาอันเกิดขึ้นแล้ว โรทิตฺวา ทรงกันแสงแล้ว
 ปรีเทเวตฺวา ทรงคร่ำครวญแล้ว อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว สรีริกฺจํ ซึ่งกิจด้วยพระ
 สรีระ ตสฺส (พิมฺพิสารณฺโณ) ของพระราชานามว่าพิมพิสารนั้น ๕

มีเรื่องเล่าว่า ในกาลก่อน พระราชาได้ทรงฉลองพระบาทบนลานพระเจดีย์ซึ่งเป็น
 สถานที่บูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า “พระองค์ได้
 ใช้พระบาทที่ไม่ล้าง ทรงเหยียบเสื่อลำแพนที่เข้าปุ้ไว้เพื่อเป็นที่นั่งของภิกษุสงฆ์, นี้
 เป็นผลกรรมนั้น” ดังนี้บ้าง. พระราชาทรงเกิดเวทนาอย่างแสนสาหัส ทรงระลึกถึงอยู่
 ว่า “อัครรย์จริง พระพุทธเจ้า อัครรย์จริง พระธรรม อัครรย์จริง พระสงฆ์” นั้นแหละ
 ก็ทรงสวรรคต บังเกิดเป็นยักษ์ชื่อว่าชนวสกะ ผู้รับใช้ท้าวเวสฺสุวัณ ในเทวโลกชั้น
 จาตุมหาราช ด้วยอำนาจความชอบใจที่เคยสั่งสมไว้เป็นเวลานาน เพราะว่าพระองค์
 เคยเกิดในที่นั้นโดยมาก. พระเจ้าอชาตศัตรูรับสั่งให้ปลงพระชนม์พระราชบิดาด้วย
 ประการฉนี้แล้ว ทรงเกิดความสึเนหาพระราชบิดา ทรงกันแสงคร่ำครวญถึง ได้ทรง
 ทำพระสรีริกของพระเจ้าพิมพิสารนั้นแล้ว.

ตโต ปรี เทวทตฺโต เตน สทุธิ มนฺเตตฺวา วุตฺตนฺเยน สตฺถุ วรฺนตฺถึ ฐนฺคฺคฺหป-
 เปสนาทีโต ยาว สงฺฆเมทา ปาปํ กตฺวา ปจฺวี ปาวิสึ ๕ ตํ สุตฺวา ราชา กจฺจิ นุ
 โข มปิ ปจฺวี คิเลยยาตี ภัตฺตสิโต รชฺชสฺสุํ น ลภตี สยเน อสฺสาทํ น วินฺทตี
 กมฺมกรณาทินฺโน เปโต วีย กมฺปมาโน วิจฺรตี ๕ โส หิ ปจฺวียา คิลियมานํ วีย
 อวิจฺจาลาย นิกฺขมฺนฺตํ วีย ปจฺวียํ อุตฺตานกํ นิปฺชชาเปตฺวา อยฺสฺสุเลหิ โภภฺยิมานํ
 วีย จ อุตฺตานํ สมฺนุปฺสสิ ๕ เตนสฺส ปหฺนฺนํ กุภฺนฺนํ สว กมฺปมานสฺส มุหฺตฺตํ อวฺนฺนํ

นาโหสิ ๗ โส สตุถาริ ปสฺสิตฺวา ปญฺหณฺจ ปุจฺฉิตฺวา ขมาเปตฺกาโมปิ อตฺตโน
 อปฺรารมฺหฺนตฺตาย สตุถาริ อฺปฺสงฺกมิตฺุ น สกฺโกติ ๗ โส เอกสฺมี ปุณฺณมีทิวเส
 กตฺถ ภควา เอตฺรหิ วสตีติ ชีวํโก โภมารภจฺจํ ปุจฺฉิ ๗ อมฺหากํ อมฺพวนเติ ๗
 ปุพฺเพ กิร ชีวโก ตตฺถ รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานเลนฺนกุฎฺติมณฺฑปาทินิ สมฺปาเทตฺวา สตุถ
 คณฺฐกุฎฺธิญฺจ การेतฺวา ตํ อตฺตโน พิมฺพิสาเรณ ทินฺนํ อมฺพวนุญฺยานํ วิหาริ กตฺวา
 นิยฺยาเทสิ ๗ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ๗

ปริ ในเบื้องหน้า ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น เทวทตโต อ.พระเทวทัต มนุเตตฺวา
 ปรีกษาแล้ว สทุธิ กับ เตน (อชาตสตุตฺนา) ด้วยพระเจ้าอชาตศัตฺรุนั้น กตฺวา
 กระทำแล้ว ปาปี ซึ่งความชั่ว สตุถุ วรฺนตฺถิ ธุคฺคหฺปฺเสนาทิตโต (กมฺมโต)
 แต่กรรม มีการส่งไปซึ่งนายขมังธนู เพื่ออันปลงพระชนม์ ซึ่งพระศาสดา เป็นต้น
 ยาว เพียงใด สงฺฆเมทา แต่อันทำลายซึ่งสงฆ์ ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว ปจฺวี สฺสูแผ่นดิน
 วุตฺตนเยน โดยนัยแห่งคำอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ๗ ราชชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรง
 สดับแล้ว ตํ (สาสนํ) ซึ่งข่าวสาสน์นั้น ภิตฺตสิโต ทั้งทรงหวาดหวั่นแล้วทั้งทรงสะดุ้ง
 แล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริ อิติ ว่า “ปจฺวี อ.แผ่นดิน คิเลยฺย พิงฺกลินฺนิน มํปิ
 แม้ซึ่งเรา กจฺจิ หนู โข แลหรือหนอแล” อิติ ดังนี้ น ลกฺติ ย่อมไม่ได้ รชฺชสฺสุขิ ซึ่ง
 ความสุขแห่งความเป็นแห่งพระราชา น วิหฺตติ ย่อมไม่ประสพ อสฺสาทํ ซึ่งความ
 พอพระเหตุภัย สยเน ในการบรรทม กมฺปมาโน หวันไหวอยู่ วิจฺรติ ย่อมเที่ยวไป
 เปโต วิย ราวกะ อ.เปรต กมฺมกรณาทฺตุนโน ผู้ถูกแทงแล้วด้วยเครื่องกรรมกรรม ๗
 ทิ ก็ โส (อชาตสตุตฺ) อ.พระเจ้าอชาตศัตฺรุนั้น สมฺหุปฺสฺสิ ทรงพิจารณาเห็นแล้ว
 อตฺตนาํ ซึ่งพระองค์ ปจฺวียา คิลियมาํ วิย จ ผู้ราวกะว่า อันแผ่นดิน กลินฺนินอยู่ด้วย
 อวิจฺจาลาย นิกฺขมฺนตํ วิย จ ผู้ราวกะว่า ออกไปอยู่ จากเปลวไฟในนรกชื่อว่าอเวจี
 ด้วย (วธฺเกน) ปจฺวียิ อุตฺตนาํ นิปฺชฺชาเปตฺวา อยฺสุเลหิ โภกฺกียมาํ วิย จ ผู้ราวกะ
 ว่าอันนายเพชฌฆาต ให้นอนแล้ว หงาย บนแผ่นดิน ตอกอยู่ ด้วยหลาวอันเป็นวิการ
 แห่งเหล็กด้วย ๗ เตน เพราะเหตุนี้ อวฺภูจฺจาํ อ.ความตั้งมั่น มุหุตฺตํ ลินฺกาลชฺวคฺฐุ
 น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว อสฺส (อชาตสตุตฺสฺส) แก่พระเจ้าอชาตศัตฺรุนั้น ปหฺมฺกุกฺกฺกฺสฺส
 อิว เพียงดั่งไก่อันบุคคลประหารแล้ว กมฺปมาณสฺส หวันไหวอยู่ ๗ โส (อชาตสตุตฺ)
 อ.พระเจ้าอชาตศัตฺรุนั้น สตุถาริ ปสฺสิตฺวา ปญฺหิ จ ปุจฺฉิตฺวา ขมาเปตฺกาโมปิ
 แม้เป็นผู้ไคร้เพื่ออัน ฝ่าแล้ว ซึ่งพระศาสดาด้วย ทูลถามแล้ว ซึ่งปัญหาด้วย ยังพระ

ศาสดาให้อดโทษ (หุตวา) เป็น น สกโกติ ย่อมไม่อาจ อุปสงกมิตุ์เพื่ออันเข้าไปเฝ้า
 สตถาริ์ ซึ่งพระศาสดา อดุตโน อปรารหมหุตตาย เพราะความที่ แห่งพระองค์ เป็น
 ผู้มีความผิดใหญ่ ๆ โส (อชาตสตตฺ) อ.พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น ปุจฉิ ตรีธามแล้ว ชิวกั
 ซึ่งหมอชิวก โกมารภจจ ผู้โกมารภจจ อิติ ว่า “ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วสติ ย่อม
 ประทับอยู่ กตถ (จาเน) ในที่ไหน เอตริในกาลนี้” อิติ ดังนี้ เอกสมิ ปุณณมีทิวเส
 ในวันแห่งดิถีเป็นที่เต็ม วันหนึ่ง ๆ (ชิวโก) อ.หมอชิวก (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า
 “(สตถา) อ.พระศาสดา (วสติ) ย่อมประทับ อมฺพวเน ในสวนอัมพวัน อมฺหากั ของ
 ข้าพระองค์ ท.” อิติ ดังนี้ ๆ กิร ได้ยินว่า ปุพฺเพ ในกาลก่อน ชิวโก อ.หมอชิวก
 รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานเลณกฺฎิมณฺฑปาทีน (จานานิ) ยังที่ ท. มีที่เป็นที่พักในเวลา
 กลางคืน ที่เป็นที่พักในเวลากลางวัน ถ้า กุฎิ และมณฑปเป็นต้น สมฺปาเทตฺวา ให้ถึง
 พร้อมแล้ว ตตถ (อมฺพวเน) ในสวนอัมพวันนั้น (ปุคฺคล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้
 กระทำแล้ว คนฺธกฺฎิ ซึ่งพระคันธกฺฎิ สตฺถุ เพื่อพระศาสดา จ ด้วย กตฺวา กระทำ
 แล้ว อมฺพวนุยุยานั ซึ่งสวนแห่งอัมพวัน พิมฺพิสาเรน ทินฺนั อันอันพระเจ้าพิมพิ-
 สารพระราชทานแล้ว อดุตโน แก่ตน ตั นัั้น วิหาริ ให้เป็นวิหาร นิยุยาเทสิ มอบ
 ถวายแล้ว ๆ เอตั (วจน) อ.คำนั้น (ชิวเกน) อันหมอชิวก วุตฺตึ กล่าวแล้ว สนฺธาย
 หมายเอา ตั (อุยุยาน) ซึ่งสวนนั้น ๆ

ในเบื้องหน้าแต่นั้น พระเทวทัตปรึกษากับพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น ทำบาปแต่การส่ง
 นายขมังธนูไปเพื่อปลงพระชนม์พระศาสดาเป็นต้น จนถึงสังฆเภท แล้วเข้าไปสู่แผ่นดิน
 ตามนัยที่กล่าวแล้ว. พระราชาทรงสดับข่าวสาส์นนั้น ทั้งทรงหวาดหวั่นทั้งทรง
 สะดุ้ง ด้วยความดำริว่า “แผ่นดินพึงกลืนกินแม้เราบ้างหรือหนอแล” ย่อมไม่ได้ความ
 สำราญในราชสมบัติ ย่อมไม่ประสพความพอพระหฤทัยในการบรรทม ทรงหวั่นไหว
 เทียวไป ดุจเปรตที่ถูกแทงด้วยเครื่องกรรมกรณ์. ก็พระเจ้าอชาตศัตรูนั้นพิจารณา
 พระองค์ว่าดุจถูกแผ่นดินกลืนกิน ว่าดุจกำลังออกจากเปลวไฟในอเวจี และดุจถูก
 นายเพชรฆาตให้นอนหงายบนแผ่นดิน แล้วตอกไว้ด้วยหลาวเหล็กทั้งหลาย. เพราะ
 ฉะนั้น ความตั้งมั่นเพียงชั่วคราว ก็ไม่ได้มีแก่ท้าวเธอเลย ดุจไก่ที่ถูกเชือด สันสะท้าน
 อยู่. ท้าวเธอแม้มีความประสงค์จะเฝ้าพระศาสดาและทูลถามปัญหา แล้วขอขมาพระ
 ศาสดา ก็ไม่สามารถเพื่อจะเข้าเฝ้าพระศาสดาได้ เพราะว่าพระองค์มีความผิดใหญ่.
 ท้าวเธอตรีธามหมอชิวกโกมารภจจว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหน

บัดนี้” ในวันดิถีพระจันทร์เต็มดวง วันหนึ่ง. หมอชีวกกราบทูลว่า “ในสวนอัมพวันของพวกข้าพระองค์”. เล่ามาว่า ในกาลก่อน หมอชีวก ทำที่พักในเวลากลางคืน ที่พักในเวลากลางวัน ถ้ำ กุฎิ และมณฑปเป็นต้น ให้ถึงพร้อมในสวนนั้น และให้สร้างคันธกุฎิเพื่อพระศาสดา สร้างสวนอัมพวันที่พระเจ้าพิมพิสารพระราชทานแก่ตนนั้น ให้เป็นวิหาร แล้วมอบถวาย. คำนั้น หมอชีวกกล่าวหมายเอาสวนนั้น.

.....

อถ ราชา ตทเหว รตติภาเค ชีวกั มคคณายกั กตฺวา ชีวกมฺพวนารามั คนฺตุวา สตุถารั วนฺทิตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส จญฺชลี กตฺวา เอกมฺหุตั นิสินฺโน สามญฺญผลสฺสุเต วุตฺตนเยเนว ปญฺหิ ปุจฺฉิ ๕ อถ ภควา อัย ราชา ปิตุ มาริตกาลโต ปฏฺจาย เนว รตฺติทิวํ นิทุํ ลภติ โส หิ นิทฺทายิสฺสามีติ นิมฺมิลิตมตฺเตสฺสเยว อภฺชีสุ สตุตฺติสฺต-
อพฺภาหโต วีย กนฺทมานเวยว ปพฺพชฺฉติ อชฺช ปนายั มํ อุปสงฺกมิตฺวา อิมิสฺสา เทสนาย สตุตฺกาลโต ปฏฺจาย นิทุํ อุเปสฺสติ รตนตฺตยสฺส จ สกฺกาโร กริสฺสติ, โปถุชฺชนิกสทฺธาสมฺปนฺโน นาม อิมินา รณฺฎา สทิสฺโส น เหสฺสติ, เทสนาวาสาเน จ ตีสุ สรณฺธุ ปติฏฺฐหิสฺสติ ยสฺมา เจส ติสฺรณํ คโต, ตสฺมา มม สาสนสฺสมหฺนตฺตาย ยถา นาม โกจิ ปริสวริ กตฺวา ปุปฺผมฺภูจิมตฺเตน ทณฺฑเนน มุจฺเจยฺย, เอวเมส โสภกฺุมภियํ นิตฺพตฺติตฺวา อโธ ปตฺนโต ตีสา ย วสฺสสทฺสเสหิ กุมภีตลํ ปตฺวา ปนฺ อุทฺธํ คจฺฉนฺโต ตีสา ย วสฺสสทฺสเสหิ กุมภีมุขํ ปตฺวา มุจฺจิสฺสติ อนาคเต จ ชีวิตฺวิเสโส นาม ปจฺเจกพฺุโธ หุตฺวา ปรินิพฺพายิสฺสตีติ อิมํ เตน ฐมฺมํ สุตฺวา ลภิตพฺุฬํ มหานิสฺสํ ฅตฺวา ตสฺส ปญฺหิ พฺุยาโกโรนฺโต สีลกฺขนฺธวคฺเค สามญฺญผลสฺสุตฺตํ เทเสสิ ๕

อถ ครั้งนั้น ราชา อ.พระราชชา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ชีวกั ซึ่งหมอชีวก มคค-
ณายกั ให้เป็นผู้นำซึ่งหนทาง รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี ตทเหว ในวันนั้นนั้น
เทียว คนฺตุวา เสด็จไปแล้ว ชีวกมฺพวนารามั สู่อารามชื่อว่าชีวกัมพวัน วนฺทิตฺวา
ถวายบังคมแล้ว สตุถารั ซึ่งพระศาสดา (จ) ด้วย กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อญฺชลี
ซึ่งอัญชลี ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว เอกมฺหุตั ณ ที่
สมควรส่วนข้างหนึ่ง ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว ปญฺหิ ซึ่งปัญหา วุตฺตนเยเนว เอว โดย
นัยอันพระธรรมสังคากาจารย์กล่าวแล้วนั้นเทียว สามญฺญผลสฺสุตฺเต ในสามัญญผล

สูตร ๙ อถ ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (จินุเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อัย ราชา อ.พระราชาณี เหว ลภติ ย่อมไม่ได้มันเกี่ยว นิทฺทํ ซึ่งความหลับ รตฺติหนิวํ ตลอดคืนและวัน ปฏฺจาย จำเดิม ปิตุ มาริตกาลโต แต่กาล แห่งพระราช บิดา เป็นผู้อันพระองค์ให้สวรรคตแล้ว, หิ ด้วยว่า โส (อชาตสตุตฺ) อ.พระเจ้าอชาต- ศัทรุณัน, อภฺขีสุ ครั้นเมื่อพระเนตร ท. นิมฺมิลิตมตฺเตสุ เอว เป็นอวัยวะสักว่าหลับ แล้วนั้นเกี่ยว (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริ อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา นิทฺทายิสฺสามิ จัก ประพฤติหลับ’ อิติ ดังนี้ (สนฺเตสุ) มีอยู่, สตฺติสโตพฺภาทโต วย ผู้ราวกะว่าอันร้อย แห่งหอกแทงแล้ว กนฺทมานฺ เอว ทรงกันแสงอยู่นั้นเกี่ยว ปพฺพชฺชติ ย่อมทรงตื่น, ปน แต่ว่า อชฺช ในวันนี้ อัย (ราชา) อ.พระราชาณี อุปฺสงฺกมิตฺวา เสด็จมาหาแล้ว มํ ซึ่งเรา อุปฺเสสฺสติ จักเข้าถึง นิทฺทํ ซึ่งความหลับ ปฏฺจาย จำเดิม อิมิสฺสา เทสนาย สุตฺกาลโต แต่กาล แห่งเทศนาที่ อันพระองค์ ทรงสดับแล้ว (จ) ด้วย กริสฺสติ จัก ทรงกระทำ สกฺกาโร ซึ่งสักการะ รตนตฺตยสฺส แก่หมวดสามแห่งรัตนะ จ ด้วย, (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล โปถฺชฺชนิกสทฺธาสมฺปนฺโน นาม ชื่อว่าผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ศรัทธาอันเป็นของมีอยู่ของปุถุชน สทิสฺโส เป็นเช่นกับ อิมินา รมฺญา ด้วยพระราชา นี้ นฺ เหสฺสติ จักไม่มี, จ อนึ่ง เทสทวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (อัย ราชา) อ.พระราชาณี ปติฏฺฐหิสฺสติ จักตั้งอยู่เฉพาะ สรณฺสุ ในสรณะ ท. ติสฺ สาม, จ ก็ เอโส (ราชา) อ.พระราชานั้น คโต ทรงถึงแล้ว ติสฺรณํ ซึ่งสรณะ สาม ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อัย ราชา) อ.พระราชาณี คโต ทรงถึงแล้ว ติสฺรณํ ซึ่งสรณะสาม มม สาสนสฺส มหฺนตฺตาย เพราะความที่แห่ง ศาสนา ของเรา เป็นศาสนาใหญ่, โภจฺ อ.ใครๆ กตฺวา กระทำแล้ว ปฺริสฺวรํ ซึ่งการ ฆ่าซึ่งบุรุษ มุจฺเจยฺย ฟิงพัน ทณฺเทน จากอาชญา ปฺปฺพมฺภูจิมฺตฺเตน (การณฺ) ด้วยเหตุ สักว่ากำแห่งดอกไม้ ยถา นาม ชื่อฉันใด, เอโส (ราชา) อ.พระราชา นั้น นิทฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว โลหฺกมฺภิยํ ในนรกชื่อว่าโลหกมภี ปตฺนโต ตกไป อยู่ อโร ในเบื้องล่าง ปตฺวา ถึงแล้ว กุมฺภิตลํ ซึ่งพื้นแห่งหม้อ วสฺสสทฺสเสหิ โดย พันแห่งปี ท. ติสาย สามสิบ คจฺจนโต ไปอยู่ อุทฺธํ ในเบื้องบน ปฺน อิก ปตฺวา ถึงแล้ว กุมฺภิมุขํ ซึ่งปากแห่งหม้อ วสฺสสทฺสเสหิ โดยพันแห่งปี ท. ติสาย สามสิบ มุจฺจิสฺสติ จักพัน เอวํ ฉินฺนํ, จ อนึ่ง อนาคเต ในอนาคตกาล (อัย ราชา) อ.พระ ราชาณี ปฺจฺเจกพฺุโร เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ชีวิตฺวิเสโส นาม ชื่อว่าชีวิตวิเสสะ

หุตวา เป็นแล้ว ปรินิพพายิสฺสตี จักปรินิพพาน” อิติ ดังนี้ **หุตวา** ทรงทราบแล้ว มหาหิंसสิ ซึ่งอานิสงสีใหญ่ **อิมิ เตน (รณฺญา) ธมฺมิ สุตฺวา** ลกิตพฺพิ อัน อัน พระราชานั้น ทรงสดับแล้ว ซึ่งธรรมนี้ ฟังได้ **พฺยากรโหนโต** เมื่อทรงพยากรณ์ **ปญฺหิ** ซึ่งปัญหา **ตสฺส (รณฺโฆ)** แก่พระราชานั้น **เทเสสิ** ทรงแสดงแล้ว **สามญฺญผลสุตฺติ** ซึ่งสามัญญผลสูตร **สีลกฺขนฺธวคฺเค** ในสี่ลขันธวรรค ฯ

ที่นั่น พระราชาทรงทำหมอชิวกให้เป็นผู้นำทางในช่วงเวลากลางคืนในวันนั้นนั้นแหละ เสด็จไปสู่ชิวกัมพวัน ถวายบังคมพระศาสดา และทรงทำอัญชลีแก่ภิกษุสงฆ์ ประทับนั่ง ณ ที่สมควร แล้วทูลถามปัญหาตามนัยที่พระธรรมสังคากาจารย์กล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตรนั้นแหละ. ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำริว่า “พระราชานี้ ย่อมไม่ได้ความหลับตลอดคืนและวัน ตั้งแต่กาลที่พระองค์ทรงทำให้พระราชบิดาสวรรคตแล้ว, ด้วยว่าพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น เมื่อมีการสักว่าหลับพระเนตรลงด้วยทรงดำริว่า “เราจักงีบ” เป็นจุกถูกหอกตั้งร้อยแทง ทรงกันแสงอยู่ ย่อมทรงตื่น, แต่ว่า วันนี้ พระราชาเข้ามาหาเรา จำเดิมแต่กาลที่ได้ฟังเทศนา นี้ จักเข้าถึงความหลับ และจักทรงทำสักการะแก่พระรัตนตรัย, ขึ้นชื่อว่าบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาอันเป็นของมีอยู่ของปุถุชน เช่นกับพระราชานี้ จักไม่มี, อนึ่ง เวลาจบพระเทศนา จักตั้งอยู่ในไตรสรณะ, ก็พระราชานั้นทรงถึงสรณะ เพราะเหตุใด, เพราะเหตุนั้น พระราชาทรงถึงไตรสรณะ เพราะว่าศาสนาของเรา เป็นศาสนาใหญ่, ใครๆ ทำการฆ่าบุรุษ ฟังพินจากอาชญา ด้วยเหตุสักว่ากำดอกไม้ ชื่อฉันไค, พระราชานั้นบังเกิดในโลหกุมภิมหานรก ตกลงไป ในเบื้องล่าง ถึงพื้นหม้อ โดย ๓๐,๐๐๐ ปี ขึ้นไปข้างบนอีก ถึงปากหม้อ โดย ๓๐,๐๐๐ ปี จักพ้น ฉันนั้น, อนึ่ง ในอนาคตกาล จักเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อว่าชีวิตวิเสสะ จักปรินิพพาน” ดังนี้ ทรงทราบอานิสงสีใหญ่ที่ท้าวเธอทรงสดับพระธรรมนี้แล้วจะฟังได้ เมื่อทรงพยากรณ์ปัญหาของท้าวเธอ จึงทรงแสดงสามัญญผลสูตร ในสี่ลขันธวรรค.

.....

เทสนาวสานเ ราชา อุพฺจฉินฺนํมคฺคฺปนินฺสยตฺตา โสตาปตฺติผลโต ปริหายิตฺวา
 อตฺตสนฺนินฺยยาตเนน ติสฺรณํ อคณฺฉิ ฯ สเจ หิ เตน ปิตา ฆาติโต นาภวิสฺส
 ตสฺมีเยवासเน โสตาปนฺโน อภวิสฺส ปาปมิตฺตสฺสคฺเคน ปนฺสฺส มคฺคนฺตราโย
 ชาโต ฯ เอวํ ราชา สฺรณํ คนฺตฺวา สตฺถุ สมฺมุขฺยา อตฺตนา กตํ อปรารฺหํ ปกาเสตฺวา

สตถาริ ขมาเปตวา อุฏฐายาสนา ติกขตตุํ ปทกฺขินิํ กตฺวา สิริสิ อญฺชลิ
 ปติฏฺฐเปตวา ยาว ทสฺสนวิสยา สตฺถุ อภิมุโขว ปฏิกฺกมิตฺวา ทสฺสนวิขหนฏฺฐาเน
 ฎุมิยํ ปญฺจปฺปติฏฺฐจิตฺเตน วนฺทิตฺวา ปกฺกามีติ ๕

เทศนาว่าสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา ราชา อ.พระราชา **ปริหายิตฺวา**
 เสื่อมรอบแล้ว **โสตาปัตติผลโต** จากโสตาปัตติผล **อุปัจฉินฺหฺนฺมคฺคฺปนฺนํสฺสยตฺตา**
 เพราะความที่แห่งอุปนิสัยแห่งมรรคอันพระองค์เข้าไปตัดแล้ว **อคฺคฺมิ** ได้ถึงแล้ว
ติสรณํ ซึ่งสรณะสาม **อตฺตสนฺนํ** นียายตเนน ด้วยการมอบซึ่งพระองค์ ๕ **ทึ** ก็ **ส** เจ
 ถ้าวา **ปีตา** อ.พระราชบิดา **เตน (อชาตสตฺตฺตฺนา)** **ฆาตีโต** เป็นผู้อันพระเจ้าอชาต-
 ศัตฺตฺรฺนํ ให้ปลงพระชนม์แล้ว **น อภิวิสฺส** จักไม่ได้เป็นแล้วไซ้, (**โส อชาตสตฺตฺ**)
 อ.พระเจ้าอชาตศัตฺตฺรฺนํ **โสตาปนฺโน** เป็นพระโสตาบัน **ตสฺมิ** **เอว** **อาสเน** บน
 อาสนะนั้นนั้นนึ่งเที่ยว **อภิวิสฺส** จักได้เป็นแล้ว, **ปน** แต่ว่า **มคฺคฺนฺตฺราโย** อ.อันตราย
 แห่งมรรค **ชาโต** เกิดแล้ว **อสฺส (อชาตสตฺตฺตฺส)** แก่พระเจ้าอชาตศัตฺตฺรฺนํ
ปายมิตฺตํสํสคฺเคน เพราะการคลุกคลีด้วยมิตรผู้ชั่ว ๕ **ราชา** อ.พระราชา **คฺนฺตฺวา**
 ถึงแล้ว **สรณํ** ซึ่งสรณะ **เอว** อย่างนี้ **ปกาสเสตฺวา** ทรงประกาศแล้ว **อปฺราริ**
 ซึ่งความผิด **อตฺตนา** **กตํ** อันอันพระองค์ทรงกระทำแล้ว **สมฺมุขาน** ในที่พร้อมพระ
 พักตร์ **สตฺถุ** ของพระศาสดา **สตฺถาริ** ทูลยังพระศาสดา **ขมาเปตฺวา** ให้อดโทษแล้ว
อุฏฐาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว **อาสนา** จากอาสนะ **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **ปทกฺขินิ**
 ซึ่งการประทักษิณ **ติกฺขตตุํ** สามครั้ง **ปติฏฺฐเปตฺวา** ทรงตั้งไว้เฉพาะแล้ว **อญฺชลิ**
 ซึ่งอัญชลี **สิริสิ** เหนือพระเศียร **อภิมุโขว** มีพระพักตร์เฉพาะ **สตฺถุ** ต่อพระศาสดา
ยาว เพียงใด **ทสฺสนวิสยา** แต่วิสัยแห่งการทอดพระเนตรเที่ยว **ปฏิกฺกมิตฺวา** เสด็จ
 ก้าวกลับแล้ว **วณฺทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **ปญฺจปฺปติฏฺฐจิตฺเตน** ด้วยการตั้งไว้เฉพาะ
 ซึ่งองค์ห้า **ฎุมิยํ** ที่ภาคพื้น **ทสฺสนวิขหนฏฺฐาเน** ในที่เป็นที่ทรงละซึ่งการเห็น
ปกฺกามี เสด็จหลีกไปแล้ว **อิติ** ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระเทศนา พระราชาทรงเสื่อมจากโสตาปัตติผล เพราะว่าพระองค์เข้าไป
 ตัดอุปนิสัยแห่งมรรค ได้ทรงถึงไตรสรณะ ด้วยการมอบพระองค์. ก็ถ้าพระราชบิดา
 จักเป็นผู้ที่พระองค์มิได้ให้ปลงพระชนม์แล้วไซ้ พระองค์จักได้เป็นพระโสตาบันบน
 อาสนะนั้นนั้นนึ่งแหละ แต่อันตรายแห่งมรรคเกิดแก่ท้าวเธอ เพราะคลุกคลีกับมิตรชั่ว.

พระราชาทรงถึงสรณะอย่างนี้ ทรงประกาศความผิดที่พระองค์ทรงกระทำในที่เฉพาะ พระพักตร์ของพระศาสดา ขอบมาพระศาสดา เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ ทรงทำประทักษิณ ๓ รอบ ตั้งอัญชลีไว้เหนือพระเศียร เฉพาะพระพักตร์พระศาสดาตราบเท่า วิสัยแห่งการเห็นนั้นแหละ เสด็จก้าวกลับ ทรงถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ที่ภาคพื้น ในสถานที่เป็นที่ละการเห็น เสด็จหลีกไป ดังนี้แล.

.....

สามัญผลวณณนายํ อชาตสตุตฺวตฺถุ ๫

อชาตสตุตฺวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระเจ้าอชาตศัตรู (อาคต) มาแล้ว **สามัญผลวณณนายํ** ในวาทเป็นเครื่องพรรณนาแห่งสามัญญผลสูตร ๫

เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรู มาในอรรถกถาสามัญญผลสูตร.

.....

๑๒. ทิมฺภิกขุสฺส

[๔๕] อตีเต ทิมฺภิกขุสฺส ภาตาปี อตฺตนา ทุคฺคหิตฺเตน จตุพฺพทฺฐนฺตรํ สภฺภูจฺโงชนมตฺเตน อตฺตภาเวณ อุตฺตนาโน ปตีโต มหानิรเย ปจฺจติ ๫ ตสฺส ทิภฺภูจิมภฺริจฺตานิ ปญฺจ กุลสฺตานิ ตสฺเสว สหพฺยตํ อุปฺปนฺนานิ มหानิรเย ปจฺจนฺติ ๫

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ภาตาปี แม่ อ.พี่ชาย **ทิมฺภิกขุสฺส** ของนิครนถ์ชื่อว่า ทิมฺภิกขุ **อตฺตภาเวณ** มีอัตภาพ **สภฺภูจฺโงชนมตฺเตน** อันมีโยชน์หกสิบเป็นประมาณ **อุตฺตนาโน** หงาย **ปตีโต** ตกไปแล้ว **ปจฺจติ** ย่อมไหม้ **มหานิรเย** ในนรกใหญ่ **จตุพฺพทฺฐนฺตรํ** สิ้นพุทธานฺตรสี่ (**กมุเมหน**) เพราะกรรม **อตฺตนา ทุคฺคหิตฺเตน** อันอันตน ถือเอาแล้วชั่ว ๫ **กุลสฺตานิ** อ.ร้อยแห่งตระกูล ท. **ปญฺจ** ห้า **อภฺริจฺตานิ** ผู้ชอบใจยิ่งแล้ว **ทิภฺภูจฺ** ซึ่งทิภฺภูจ **ตสฺส (ภาตฺุโน)** ของพี่ชายนั้น **อุปฺปนฺนานิ** เข้าถึงแล้ว **สหพฺยตํ** ซึ่งความเป็นแห่งสหาย **ตสฺส เอว (ภาตฺุโน)** ของพี่ชายนั้นนั้นเทียว **ปจฺจนฺติ** ย่อมไหม้ **มหานิรเย** ในนรกใหญ่ ๫

ในอดีตกาล แม่พี่ชายของนิครนถ์ชื่อว่าทมิฬะ มีอัตรภาพประมาณ ๖๐ โยชน์ หงาย
ท้องตกหมกใหม่อยู่ในมหานคร ๔ พุทธรันดร เพราะกรรมที่ตนถือเอาไม่ดี. ตระกูล
๕๐๐ ตระกูลที่ชอบใจทมิฬะของเขา ก็เข้าถึงความเป็นสหายของเขานั้นแหละ หมกใหม่
อยู่ในมหานคร.

.....
อิทมฏจกถายมาคตํ วตถุ ๫

อิทํ วตถุ อ.เรื่องนี่ อาคตํ มาแล้ว อฏจกถายํ ในอรรถกถา ๫

เรื่องนี่มาในอรรถกถา.
.....

๑๓. จสฺสตุฏฺฐวตถุ

[๔๖] ปุรณกสฺสปาทโย จ สตุฏฺฐาโรปิ อตตนา ทุคฺคหิตฺเตน อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิํ
อภิสมฺพุทฺธา มยฺหติ ปฏฺิชาหนฺตา อตฺตานํ วินาเสหฺติ เตสํ ทิฏฺฐิมภฺริจฺจิตาปี พหุ
อนฺธพาลา วินาสํ ปาปฺุณฺหนฺติ ๫ สพุเพปิ เหนฺเต ทุคฺคตฺติปรายนาเยว ๫ กสฺมา ปเนเต
ปุรณาทินามํ ลภานฺตีติ ๫ วุจฺจเต ๫

สตุฏฺฐาโรปิ แม่ อ.ครุ ท. จ หก ปุรณกสฺสปาทโย มีครูชื่อว่าปุรณกสฺสปะเป็นต้น
ปฏฺิชาหนฺตา ปฏฺิญาอยู่ อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. อภิสมฺพุทฺธา เป็นผู้ตรัสรู้เฉพาะ
สมฺมาสมฺโพธิํ ซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณ อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม (อมฺห) ย่อมเป็น”
อิตฺติ ดั่งนี้ อตฺตานํ ยังตน วินาเสหฺติ ย่อมให้พินาศ (กมฺเมน) เพราะกรรม อตฺตนา
ตุคฺคหิตฺเตน อัน อันตน ถือเอาแล้วชั่ว, อนฺธพาลา อ.คนอันธพาล ท. พหุ มาก
อภิรฺจฺจิตาปี แม้ผู้ชอบใจยิ่งแล้ว ทิฏฺฐิ ซึ่งทมิฬะ เตสํ (สตุฏฺฐานํ) ของครู ท. เหล่านั้น
ปาปฺุณฺหนฺติ ย่อมถึง วินาสํ ซึ่งความพินาศ ๫ หิ จริงอยู่ เหนฺเต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่า
นั้น สพุเพปิ แม้ทั้งปวง ทุคฺคตฺติปรายนา เหว เป็นผู้มิตุคติเป็นไปในเบื้องหน้านั้น
เทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ๫ (ปุจฺจนา) อ.อันถาม อิติ ว่า “ปน กิ เหนฺเต (สตุฏฺฐาโร)

อ.ครูท. เหล่านั้น **ลภนฺติ** ย่อมได้ **ปุรณาทินามํ** ซึ่งชื่อมีปุรณะเป็นต้น **กสฺมา** เพราะเหตุอะไร” **อิตติ** ดังนี้ ฯ (**วิสฺสชฺชนํ**) **อ.อันแก** (**มยา**) **อันข้าพเจ้า** **วฺจฺจเต** จะกล่าว ฯ

แม้ครูทั้ง ๖ มีปุรณกัสสปะเป็นต้น ปฏิญาณว่า “พวกเราเป็นผู้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ” ย่อมทำให้ตนพินาศ เพราะกรรมที่ตนถือเอาชั่ว, พวกชนอันธพาลจำนวนมากที่ชอบใจทิวฐิของครูทั้ง ๖ เหล่านั้น ก็ถึงความพินาศ. ที่จริง พวกชนเหล่านั้นแม่ทั้งหมด มีทุกติเป็นเบื้องหน้าทั้งนั้น. ถ้ามว่า “ก็ พวกครูเหล่านั้น ย่อมได้ชื่อว่าปุรณะเป็นต้น เพราะเหตุอะไร ?” ข้าพเจ้าจะกล่าววิชันนาต่อไปนี้.

(๑) ปุรณกัสสปวตฺถุ

เอโก กิร อญฺญตรสฺส กุสฺสฺส เอภฺนทาสสฺสํ ปุรยมาโน ชาโต, เตนสฺส “ปุรโณติ นามมกํสุ ฯ” มงฺคลทาสตฺตฺตา จสฺส สุกตํ ทุกกฺกฺกนฺติ วทนฺตา “นตฺถิ อกตํ วา กตฺนฺติ ฯ” โส “ก็ มยฺหํ เอตฺถ วาเสนาติ ปรายิ ฯ” อถสฺส โจรา วตฺถานิ อจฺฉินฺทิสฺสุ ฯ โส ตินฺนปฺนฺนเถหิ ปฏฺิจฺฉาเทตฺถปิ อชานนฺโต นคฺโคว เอกํ คามํ ปาวิสฺสิ ฯ” มนุสฺสา ตํ ทิสฺวา “อโย สมฺโณ อรหา อปฺปิจฺจ, นตฺถิ อิมินา สทิสฺโสติ ปฺววตฺตฺตาทีนํ อทฺสุ ฯ” โส มยฺหํ วตฺถสฺส อนิวตฺถภาเวน “อิทํ อฺปฺปนฺนนฺติ ตโต ปฏฺิจฺฉาย วตฺถํ ลภิตฺวาปิ น นินฺวาเสสิ ตเทว นคฺครูปํ ปพฺพชฺชํ กตฺวา อคฺคเหสิ ฯ” ตสฺส สนฺติเก ปญฺจสฺต-มนุสฺสา ปพฺพชฺชิสฺสุ ฯ โสเยว “กสฺสโปติ โคตฺตวเสน นามํ ปฏฺิลภติ ฯ”

กิร ได้ยินว่า **เอโก (ทาโส)** **อ.ทาสคนหนึ่ง** **อญฺญตรสฺส กุสฺสฺส เอภฺนทาสสฺสํ** **ปุรยมาโน** เป็นผู้ ยังร้อยแห่งทาสอันหย่อนด้วยหนึ่ง แห่งตระกูล ตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ให้เต็มอยู่ **ชาโต** เกิดแล้ว, **เตน** เพราะเหตุนั้น (**สามิกา**) **อ.เจ้านาย ท.** **อกํสุ** ได้กระทำแล้ว (**วจนํ**) ซึ่งคำ **อิตติ** ว่า “**ปุรโณ** **อ.ทาสชื่อว่าปุรณะ**” **อิตติ** ดังนี้ **นามํ** ให้เป็นชื่อ **อสฺส (ทาสสฺส)** ของทาสนั้น ฯ **จ ก็ (สามิกา)** **อ.เจ้านาย ท.** **วทนฺตา** กล่าวอยู่ **อิตติ** ว่า “**(กมฺม)** **อ.การงาน** **อสฺส (ปุรณสฺส)** **อันนายปุรณะนั้น** **สุกตํ** **กระทำดีแล้ว** **ทุกกฺกนฺติ** **กระทำชั่วแล้ว**” **อิตติ** ดังนี้ **วา** หรือว่า **อิตติ** ว่า “**(กมฺม)** **อ.การงาน (อสฺส ปุรณสฺส)** **อันนายปุรณะนั้น** **อกตํ** **ไม่กระทำแล้ว** **กตํ** **กระทำแล้ว**” **อิตติ** ดังนี้

หนฺติ ย่อมไม่มี (ตสฺส ปุรณฺสฺส) มงคลทาสตฺตา เพราะความที่ แห่งนายปุรณะนั้น เป็นทาสผู้เป็นมงคล ฯ โส (ปุรโณ) อ.นายปุรณะนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “กั (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร วาเสน ด้วยการอยู่ เอตฺถ (จาเน) ในที่นี้ มยฺหํ แก่เรา” อิติ ดังนี้ ปลายิ หนีไปแล้ว ฯ อถ ครั้งนั้น โจรา อ.โจร ท. อจฺฉินฺทิสฺสุ แอ้งชิงเอาแล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท. อสฺส (ปุรณฺสฺส) ของนายปุรณะนั้น ฯ โส (ปุรโณ) อ.นายปุรณะนั้น อชานฺหนโต ไม่รู้้อยู่ ปฏิจฺฉาเทตฺปิ แม้เพื่ออันปกปิด ดิณฺปนฺนเณหิ ด้วยหญ้าและใบไม้ ท. หนฺคโคว เป็นผู้เปลือยเทียว (หุตฺวา) เป็น ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว เอกํ คามํ สู้หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ฯ มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปุรณํ) ซึ่งนายปุรณะนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัยฺ (ปุริโส) อ.บุรุษนี้ สมโณ เป็นสมณะ อรหา เป็นพระอรหันต์ อปฺปิจฺโณ เป็นผู้มีความปรารถนาล้อย (โหติ) ย่อมเป็น, (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล สทิสฺโส ผู้เซ่นกับ อิมินา (ปุริเสน) ด้วยบุรุษนี้ หนฺติ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ อทฺสฺ ได้ให้แล้ว ปฺวภตฺตาทินิ (วตฺถุณี) ซึ่งวัตถุ ท. มีขนมและภัตตรเป็นต้น ฯ โส (ปุรโณ) อ.นายปุรณะนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทํ (ปฺวภตฺตาทิวตฺถุ) อ.วัตถุมีขนมและภัตตรเป็นต้นนี้ อฺปฺปนฺหนํ เกิดขึ้นแล้ว มยฺหํ แก่เรา (มยา) วตฺถสฺส อหิวตฺถภาเวน เพราะความที่ แห่งผ้า เป็นของ อันเรา ไม่นุ่งแล้ว” อิติ ดังนี้ ลภิตฺวาปิ แม้ได้แล้ว วตฺถํ ซึ่งผ้า น หิวาเสสิ ไม่นุ่งแล้ว ปฏฺจาย จาเดิมตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น, (โส ปุรโณ) อ.นายปุรณะนั้น อคฺคฺเขสิ ได้ถือเอาแล้ว ตํ เอว หนฺคฺคฺรูปิ ซึ่งรูปแห่งบุคคลผู้เปลือยนั้นนั้นเทียว กตฺวา กระทำแล้ว ปพฺพชฺชํ ให้เป็นการบวช ฯ ปญฺจสตฺมมนุสฺสา อ.มนุษย์มีร้อยห้าเป็นประมาณ ท. ปพฺพชฺชิสฺสุ บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก ตสฺส (ปุรณฺสฺส) ของครูปุรณะนั้น ฯ โส เอว (ปุรโณ) อ.ครูปุรณะนั้นนั้นเทียว ปฏฺิลภติ ย่อมได้เฉพาะ หนาม ซึ่งชื่อ อิติ ว่า “กสฺสโป อ.กัสสปะ” อิติ ดังนี้ โคตฺตวเสน ด้วยสามารถแห่งโคตร ฯ

ดังได้สดับมา ทาสคนหนึ่งเกิดมา ทำให้ทาส ๘๘ คนของตระกูลใดตระกูลหนึ่งเต็มพอดี, เพราะฉะนั้น พวกนายจึงตั้งชื่อทาสคนนั้นว่า “ปุรณะ”, และพวกนายพูดว่า “การงานอันปุรณะนั้นทำดี ทำชั่ว” หรือ “ยังไม่ได้ทำ ทำแล้ว” ย่อมไม่มี เพราะเขาเป็นทาสผู้เป็นมงคล. เขาคิดว่า “เราจะมีประโยชน์อะไรด้วยการอยู่ในที่นี้” จึงหลบหนีไป. ครั้งนั้น พวกโจรได้แย่งชิงผ้าของเขาไป. เขาเมื่อไม่รู้แม้จะใช้หญ้าหรือใบไม้ปกปิด ก็เป็นผู้เปลือยกายเข้าไปสู่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง. พวกมนุษย์เห็นเขาเข้า สำคัญว่า “บุรุษนี้

เป็นสมณะ เป็นพระอรหันต์ มีความมักน้อย, บุคคลอื่นเช่นกับบุรุษนี้ ไม่มี” จึงได้ให้
ขนมและข้าวเป็นต้น. เขาคิดว่า ขนมและข้าวเป็นต้นนี้ เกิดขึ้นเพราะความที่เราไม่หุง
ผ้า” ตั้งแต่นั้นมา แม้ได้ผ้าแล้วก็ไม่หุง, เขาได้ถือเอาเพศเปลือยนั้นนั่นเอง ทำให้เป็น
บรรพชา. พวกมนุษย์ ๕๐๐ คน พากันบวชในสำนักของเขา. ปุรณะนั้นแล ได้นำมาด้วย
อำนาจโคตรว่า “กัสสปะ”.

(๒) มกขลิวตถุ

เอโก ปน เอกสามิกสูส ทาโส สกททุมาย ภูมียา เตลขมฺภู คเหตุวา จจณโต
สามิเกน “ตาท มา ขลิตี วุตโต ปมาเทน ขลิตวา สามิกสูส ภเยน ปลายิตุมารุโ
ฯ สามิโก อุปธาวิตวา ทุสสกณฺณ อคฺคเหสิ ฯ โส ทุสฺส จฑฺเตตฺวา อเจลกโ หุตฺวา
ปลายิ ฯ เสสฺ ปุรณสทิสเมว ฯ โสเยว โคสาลาย ชาตตฺตา “โคสาลโติปิ วุจฺจติ ฯ

ปน ส่วนว่า เอโก (ปุริโส) อ.บุรุษคนหนึ่ง ทาโส เป็นทาส เอกสามิกสูส ของเจ้านาย
คนหนึ่ง (หุตฺวา) เป็น คเหตุวา ถือเอาแล้ว เตลขมฺภู ซึ่งหม้อแห่งน้ำมัน จจณโต
ไปอยู่ ภูมียา บนภาคพื้น สกททุมาย อันเป็นไปกับด้วยนม สามิเกน วุตโต ผู้อัน
เจ้านาย กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาท เนะพ่อ (ตุว) อ.เธอ มา ขลิ อยาลิ้นแล้ว” อิติ
ดังนี้ ขลิตฺวา ลิ้นแล้ว ปมาเทน เพราะความพลั้งเผลอ อารุโธ เริ่มแล้ว ปลายิตุ
เพื่ออันหนีไป ภเยน เพราะความกลัว สามิกสูส แต่เจ้านาย ฯ สามิโก อ.เจ้านาย
อุปธาวิตวา วิ่งตามแล้ว อคฺคเหสิ ได้จับแล้ว ทุสสกณฺณ ซึ่งชายแห่งผ้า ฯ โส
(ปุริโส) อ.บุรุษนั้น จฑฺเตตฺวา ทิ้งแล้ว ทุสฺส ซึ่งผ้า อเจลกโ เป็นผู้ไม่มีผ้า หุตฺวา
เป็นแล้ว ปลายิ หนีไปแล้ว ฯ เสสฺ (วจน) อ.คำที่เหลือ ปุรณสทิสฺ เอว เป็นเช่นกับ
ปุรณะนั้นเที่ยว โหติ ย่อมเป็น ฯ โส เอว (มกขลิ) อ.มักขลिनั้นนั้นเที่ยว (ชเนหิ)
อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “โคสาลโ อ.โคสาล” อิติปิ ดังนี้บ้าง (ตสฺส
มกขลิสฺ) โคสาลาย ชาตตฺตา เพราะความที่ แห่งมักขลिनั้น เป็นผู้เกิดแล้ว ที่โรง
โค ฯ

ส่วนบุรุษคนหนึ่ง เป็นทาสของเจ้านายคนหนึ่ง ถือเอาหม้อน้ำมัน เดินไปที่ภาคพื้นที

มีตม ถูกเจ้านายเตือนว่า “พ่อคุณ ระวังสิ้น” ก็สิ้น เพราะความพลั้งเผลอ เริ่มที่จะหนีไป เพราะกลัวเจ้านาย. เจ้านายวิ่งตามไป จับชายผ้า. เขาทิ้งผ้า กลายเป็นคนไม่มีผ้าแล้วหนีไป. คำที่เหลือ ก็เหมือนกับปุรณะนั้นแหละ. มักขลिनั้นแหละ ถูกเรียกว่า “โคสาละ” ดังนี้บ้าง เพราะว่าเขาเกิดที่โรงโค.

(๓) นิคณฺหาฏปุตฺตวตฺตฤ

เอโก ปน อมฺหากํ คณฺจนฺกฺกิลโส นตฺถิ กิลฺเสศฺคณฺจฺรหิตา มยฺนติ เอวํ วาทิตาย นิคฺคณฺโจติ ลทฺธนาโม นาฏฺสฺส ปุตฺตตฺตตา นาฏฺปุตฺโตติ วุจฺจติ ฯ เอตฺถจฺจ คณฺจนฺกฺกิลโสติ ปฺลิตฺพฺชนฺกฺกิลโส ตสฺส อคาเร ปฺลิตฺพฺชนฺกฺจฺโจ รากาทิกฺกิลโส เขตฺตวตฺตฤปุตฺตทาราทิวิสโย ฯ

ปน ส่วนว่า เอโก (ปุริโส) อ.บุรุษคนหนึ่ง ลทฺธนาโม เป็นผู้ที่มีชื่ออันได้แล้ว อิติ ว่า “นิคฺคณฺโจ อ.นิครนถ์” อิติ ดังนี้ (หุตฺวา) เป็น (อตฺตโน) วาทิตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้กล่าวโดยปกติ เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “คณฺจนฺกฺกิลโส อ.กิลเสเป็นเครื่องร้อยรัด อมฺหากํ ของเรา ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี, มยฺ อ.เรา ท. กิลฺเสศฺคณฺจฺรหิตา เป็นผู้เว้นแล้วจากกิลเสเครื่องร้อยรัด (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “นาฏฺปุตฺโต อ.นาฏบุตร” อิติ ดังนี้ (ตสฺส ปฺริสฺสฺส) นาฏฺสฺส ปุตฺตตฺตตา เพราะความที่ แห่งบุรุษนั้น เป็นบุตร ของนักฟ้อน ฯ จ ก็ ปฺลิตฺพฺชนฺกฺกิลโส อ.กิลเสเป็นเครื่องพัวพัน คณฺจนฺกฺกิลโสติ ชื่อว่ากิลเสเป็นเครื่องร้อยรัด เอตฺถ (วจฺเห) ในคำนี้, รากาทิกฺกิลโส อ.กิลเสมีรากะเป็นต้น ตสฺส (ปฺริสฺสฺส) ของบุรุษนั้น อคาเร ปฺลิตฺพฺชนฺกฺจฺโจ มีความพัวพัน ในเรือน เป็นกิจ เขตฺตวตฺตฤปุตฺตทาราทิวิสโย มีนา สวน บุตร และภรรยาเป็นต้นเป็นอารมณฺ์ (โหติ) ย่อมมี ฯ

ส่วนบุรุษคนหนึ่ง มีชื่อที่ได้แล้วว่า “นิครนถ์” เพราะว่าตนมีปกติกล่าวอย่างนี้ว่า “กิลเสเป็นเครื่องร้อยรัดของพวกเรา ไม่มี, พวกเราเป็นผู้เว้นจากกิลเสเครื่องร้อยรัด” ดังนี้ ถูกเรียกขานว่า “นาฏบุตร” เพราะว่าเป็นลูกของนักฟ้อน. ก็กิลเสเครื่องผูกพัน ชื่อว่า กิลเสเครื่องร้อยรัด ในคำนี้, กิลเสมีรากะเป็นต้นของเขา มีความพัวพันในเรือนเป็นกิจ

มีนา สวน บุตร และภรรยาเป็นต้นเป็นอารมณ์.

(๔) สมชยวตถุ

เอโก ปน นามวเสน สมชโย เวลฎุจสุส ปุตตตตตา เวลฎุจปุตโตติ จ วุจจติ ฯ

ปน ส่วนว่า เอโก (ปุริโส) อ.บุรุษคนหนึ่ง (ขเนหิ) อันชน ท. วุจจติ ย่อมเรียก (อิติ) ว่า “สมชโย อ.สัณชัย” (อิติ) ดังนี้ นามวเสน ด้วยสามารถแห่งชื่อ (จ) ด้วย อิติ ว่า “เวลฎุจปุตโต อ.เวลัฎฐบุตร” อิติ ดังนี้ (ตสุส ปุริสสุส) เวลฎุจสุส ปุตตตตตา เพราะความที่แห่งบุรุษนั้น เป็นบุตร ของช่างสาน จ ด้วย ฯ

ฝ่ายบุรุษคนหนึ่ง ถูกเรียกว่า “สัณชัย” ด้วยสามารถแห่งชื่อ และเรียกกันว่า “เวลัฎฐบุตร” เพราะเป็นบุตรของช่างสาน

(๕) ปกุกุทธกจฉายนหวตถุ

เอโก ปน นามวเสน ปกุกุโธ โคตตวเสน “กจฉายโนติ จ วุจจติ ฯ สิตุกกั ปฎิกุขิตตโก เอส ฯ โส หิ วจจ กตวาปิ โภชนั ฎุชิตวาปิ เกนจิ อสุจินา มกุขิตตปิ อุกกิกิจจ น กโรติ อุนโหทกั วา กณชิกั วา ลภิตวา กโรติ นที วา มคโคทกั วา อติกุกम्म “สีลั เม ภินนุนติ วตตวเสน วาลิกาย ฎุปี กตวา สีลั อธิฎุจาย คจจติ ฯ เอวรูปนิสสิริกัลทริโก เอส ฯ

ปน ส่วนว่า เอโก (ปุริโส) อ.บุรุษคนหนึ่ง (ขเนหิ) อันชน ท. วุจจติ ย่อมเรียก (อิติ) ว่า “ปกุกุโธ อ.ปกุกุทธะ” (อิติ) ดังนี้ นามวเสน ด้วยสามารถแห่งชื่อ (จ) ด้วย “กจฉายโนติ ว่า “กัจฉายนะ” ดังนี้ โคตตวเสน ด้วยสามารถแห่งโคตร จ ด้วย ฯ

เอโส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ปฎิกุขิตตโก เป็นผู้ห้าม สิตุกกั ซึ่งน้ำเย็น (โหติ) ย่อม เป็น ฯ หิ จริจอยู่ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น กตวาปิ แม้กระทำแล้ว วจจ ซึ่งอุจจาระ

ภุชิตวาปี แมบริโภคแลว โภชน ซึ่งโภชนะ มกุชิตปี แมเปื้อนแลว อสุจินา
 ดวยของอันไมสะอาด เกนจิ อะไรๆ น กรโติ ยอมไมกระทำ อุทกกิจจ ซึ่งกิจดวยน้ำ
 ลภิตวา ไดแลว อุณโหทก วา ซึ่งน้ำร้อนหรือ ภุชิก วา หรือวาซึ่งน้ำขาว กรโติ
 ยอมกระทำ อติภุมม ก้าวล่วงแลว นที วา ซึ่งแม่น้ำหรือ มคโคทก วา หรือวา
 ซึ่งน้ำในหนทาง (จินเตตวา) คิดแลว อิติ วา “สีล อ.ศีล เม ของเรา ภินห์ แดก
 แลว” อิติ ดังนี้ กตวา กระทำแลว ฎปี ซึ่งสฎป วาเลียาย ดวยทราย วตตวเสน
 ดวยสามารถแห่งวัตร อธิฎจาย อธิษฐานแลว สีล ซึ่งศีล คจจติ ยอมไป ๗ เอโส
 (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น เอวรูปนิสสิริกลทุธิโก เป็นผู้มีลัทธิอันมีสิริออกแลวอันมีอยางนี้
 เป็นรูป (โหติ) ยอมเป็น ๗

ส่วนบุรุษคนหนึ่ง พวกชนเรียกวา “ปกุทธะ” ดวยสามารถชื่อ และเรียกวา “กัจจายนะ”
 ดวยสามารถโคตร. บุรุษนั้นเป็นผู้ห้ามน้ำเย็น. แท้จริง เขาแม้ทำการถ่ายอุจจาละ แม้
 บริโภคโภชนะ แม้เปื้อนดวยของไมสะอาดบางอยาง ก็ไมใช้น้ำชำระ ไดน้ำร้อน หรือ
 น้ำขาว จึงจะทำ เดินผ่านแม่น้ำหรือน้ำในทาง ก็คิดว่า “ศีลของเราแตกแลว” ตะล่อม
 ทรายให้เป็นสฎป อธิษฐานศีลดวยสามารถวัตรเสียก่อน แลวจึงจะไป. บุรุษนั้น เป็นผู้
 มีลัทธิที่ไมมีสิริเห็นปานนี้.

(๖) อชิตเกสภมพลาวตฤ

เอโก ปน นามวเสน อชิต มนุสฺสเกเสหิ กตภมพลํ ธาเรตีติ “เกสภมพโลติ จ
 วุจจตีติ ๗

ปน ส่วนวา เอโก (ปุริโส) อ.บุรุษคนหนึ่ง (ชเนหิ) อันชน ท. วุจจติ ยอมเรียก
 (อิติ) วา “อชิต อ.อชิตะ” (อิติ) ดังนี้ นามวเสน ดวยสามารถแห่งชื่อ (จ) ดวย
 “เกสภมพโลติ วา “เกสภมพล” ดังนี้ จ ดวย (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ อิติ วา
 “(ปคฺคโล) อ.บุคคล ธาเรติ ยอมทรงไว้ มนุสฺสเกเสหิ กตภมพลํ ซึ่งผ้ากัมพล
 อันถูกกระทำแลว ดวยผมของมนุษย์ ท.” อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้แล ๗

ปน ส่วนวา ปณฺทิตา อ.บัณฑิต ท. อุตตนา จ อุตตโน วจนการเก (ชเน)
 จ น วินาเสหฺติ ย่อมไมยังตนด้วย ยงชน ท. ผูกระทำซึ่งคา ของตนด้วย ใหพินาศ
 ปาเปหฺติ ยอมใหถึง วุฑฺฒิ ซึ่งความเจริญ (กมุเมน) เพราะกรรม อุตตนา
 สุกฺคหิตน อันอันตนถือเอาดีแลว ยถา พุฑฺธาทย (ปณฺทิตา) รวากะ อ.บัณฑิต
 ท. มีพระพุทฺธเจาเป็นตน ๗ หิ จจริงอยู่ พุฑฺโธ อ.พระพุทฺธเจา ปตฺโต ทรงบรรลุแลว
 สพฺพญฺตุ ซึ่งสัพพัญญุตญาณ สพฺพคุณาลงฺกต อันประดับแลวด้วยคุณทั้งปวง
 (กมุเมน) เพราะกรรม อุตตนา สุกฺคหิตน อันอันพระองค์ทรงถือเอาดีแลว ๗
 ตถา เหมือนอนางนั้น สาริปฺตฺตาทโย (สาวกา) อ.สาวก ท. มีพระสาริปฺตรเป็นตน
 ปตฺตา บรรลุแลว สาวกปารมิตฺตญาณาทิคุณชาต ซึ่งคุณชาตมีสาวกบารมีญาณ
 เป็นตน ๗ ปน ก็ เทวมนุสฺสา อ.เทวดาและมนุษย์ ท. อปริมาณา ไมมีประมาณ
 อาคมุม อาศัยแลว พุฑฺธ ซึ่งพระพุทฺธเจา ปตฺตา ถึงแลว อาสวกุขย ซึ่งความสิ้นไป
 แหงอาสวะ (จ) ด้วย อุปฺปหนา เข้าถึงแลว พุฑฺโหมโลก จ ซึ่งพรหมโลกด้วย, อสตีกุล-
 สหฺสฺสาหิ อ.พันแหงตระกูลแปดสิบ ท. จิตฺต ยงจิต ปสาเทตฺวา ใหเลื่อมใสแลว
 สาริปฺตฺตเตเว ในพระสาริปฺตรผู้เถระ อุปฺภูจฺหิตฺวา บารุงแลว เถริ ซึ่งพระเถระ
 จตฺตฺตฺยเยน ด้วยปัจจัยสี่ นีพฺพตฺตีสฺส บังเกิดแลว สคฺเค ในสวรรค, ตถา อ.เหมือน
 อนางนั้น (อสตีกุลสหฺสฺสาหิ) อ.พันแหงตระกูลแปดสิบ ท. (จิตฺต) ยงจิต (ปสาเทตฺวา)
 ใหเลื่อมใสแลว สพฺพมหาสาวเกสฺส ในพระมหาสาวกทั้งปวง ท. มหาโมคคฺคฺลฺลาน-
 มหากสฺสปาทิสฺส มีพระมหาโมคคฺคฺลฺลานะและพระมหากัสสปะเป็นตน (อุปฺภูจฺหิตฺวา)
 บารุงแลว (เต มหาสาวเก) ซึ่งพระมหาสาวก ท. เหลานั้น (จตฺตฺตฺยเยน) ด้วยปัจจัย
 สี่ (นีพฺพตฺตีสฺส) บังเกิดแลว (สคฺเค) ในสวรรค ๗

ส่วนพวกบัณฑิต ไมทำตนและเหล่าชนผู้ทำตามคาของตนใหฉิบหาย ยอมใหถึง
 ความเจริญ เพราะกรรมที่ตนถือเอาดีแลว อย่างเช่นพระพุทฺธเจาเป็นตน. แท้จริง
 พระพุทฺธเจาทรงบรรลุสัพพัญญุตญาณที่ประดับด้วยคุณทุกประการ เพราะกรรมที่
 พระองค์ทรงถือเอาดีแลว. สาวกทั้งหลายมีพระสาริปฺตรเป็นตน ก็เช่นกัน บรรลุคุณ
 ชาตมีสาวกบารมีญาณเป็นตน. ก็ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลายไมมีประมาณ อาศัย
 พระพุทฺธเจา ถึงความสิ้นอาสวะกิเลส และเข้าถึงพรหมโลก, ตระกูล ๘๐,๐๐๐ ตระกูล
 ทำจิตใหเลื่อมใสในพระสาริปฺตรเถระ อุปฺภูจฺจากระเถระด้วยปัจจัย ๔ บังเกิดใน
 สวรรค, อนึ่ง ตระกูล ๘๐,๐๐๐ ตระกูลทำจิตใหเลื่อมใสในพระมหาสาวกทั้งปวงมีพระ

มหาโมคคัลลานะและพระมหากัสสปะเป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.

๑๔. สุนेतตวตถุ

[๔๘] อตีเต โภทิสตุโต สุนेतโต นาม คนสตถุตา สุกตี่ โอคาหนติตถุสส การโก
 วิกขมภนวเสน กาเมสุ วิตราโค อโหสิ ยั สนุชาย อถ โข ภิกขเว สุนेतโต
 สตถา สตต วสฺसानิ เมตตจิตตํ ภาเวติ สตต วสฺसानิ เมตตจิตตํ ภาเวตวา
 สตต สํวภูฏววิภูฏกปเป นยิมํ โลกํ ปุณาคมิ สํวภูฏมานะ สุกํ ภิกขเว โลเก
 อาภสฺสรูปโค โหติ วิภูฏมานะ โลเก สุกฺขณํ พุรหุมวิมานํ อุปปชฺชตีติ สตตกงฺคตฺตเร
 สตตสุริยสุตเต วุตฺตํ ฯ

(วจนั) อ.พระดำรัส อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อถ โข ครั้งนั้นแล สตถา อ.ครู
 สุนेतโต ชื่อว่าสุนัตต์ เมตตจิตตํ ยังจิตอันประกอบแล้วด้วยเมตตา ภาเวติ ย่อม
 ให้เจริญ วสฺसानิ สิ้นปี ท. สตต เจ็ด, (สุนेतโต) อ.ครูชื่อว่าสุนัตต์ เมตตจิตตํ ยัง
 จิตอันประกอบแล้วด้วยเมตตา ภาเวตวา ครั้นให้เจริญแล้ว วสฺसानิ สิ้นปี ท. สตต
 เจ็ด น อาคมิ ไม่มาแล้ว อิมํ โลกํ สุกโลกนี้ ปุณ อีก สํวภูฏววิภูฏกปเป สิ้นสังวัฏฏ-
 กัปปีและวิวัฏฏกัปปี ท. สตต เจ็ด, ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สุกํ ได้ยินว่า โลเก
 ครั้นเมื่อโลก สํวภูฏมานะ บรรลี่ยอยู่ (สุนेतโต) อ.ครูสุนัตต์ อาภสฺสรูปโค เป็นผู้
 เข้าถึงซึ่งอาภัสสรพรหม โหติ ย่อมเป็น, โลเก ครั้นเมื่อโลก วิภูฏมานะ เจริญอยู่
 อุปปชฺชติ ย่อมเข้าถึง พุรหุมวิมานํ ซึ่งวิมานแห่งพรหม สุกฺขณํ อันว่างเปล่า” อิติ
 ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว สตตสุริยสุตเต ในสัตต-
 สุริยสูตร สตตกงฺคตฺตเร ในสัตตกนิบาต อังคตตรนิกาย สนุชาย ทรงหมายเอา ยั
 (สุนेतโต) ซึ่งครูชื่อว่าสุนัตต์โต, อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โภทิสตุโต อ.พระ
 โภทิสตฺว คนสตถุตา เป็นครูของคณะ (โส) สุนेतโต นาม ชื่อว่าสุนัตต์นั้น การโก
 เป็นผู้กระทำ โอคาหนติตถุสส ซึ่งลัทธิเพียงตั้งทำเป็นที่หยั่งลง สุกตี่ สุกฺคตติ (หุตฺวา)
 เป็นแล้ว วิตราโค เป็นผู้มึราคะไปปราศแล้ว กาเมสุ ในกาม ท. วิกขมภนวเสน
 ด้วยสามารถแห่งการข่มไว้ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสัตตสุริยสูตร ในสัตตกนิบาต อังคุตตร-
นิกายทรงหมายเอาพระโพธิสัตว์ผู้เป็นครูของคณะชื่อว่าสุนัตต์นั้น ในอดีตกาล เป็น
ผู้ทำลัทธิดุจทำเป็นที่ขำลงสู่สุดติ ได้เป็นผู้ปราศจากราคะในกามทั้งหลาย ด้วย
สามารถวิกรมข่มภนพหวน ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ครูสุนัตต์เจริญเมตต
จิตตลอด ๗ ปี ครั้นเจริญเมตตจิตตลอด ๗ ปีแล้ว ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีกเลย สิ้น
สังวัฏฏกัปปีและวิวัฏฏกัปปี ๗, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อโลกกำลังบรรลัยอยู่
ครูสุนัตต์ เป็นผู้เข้าถึงอาภัสสรพรหม เมื่อโลกเจริญอยู่ เข้าถึงวิมานของพรหมที่ว่าง”

.....

ตตถ เมตตจิตตํ ภาเวตฺวาติ ติกจตุกกขุฆมานิกาย เมตตตาย สมปยุตฺตํ ปณิตํ
กตฺวา จิตฺตํ ภาเวตฺวา ฯ

ตตถ (ปะเทสุ) “เมตตจิตตํ ภาเวตฺวาติ (ปะททวยสุส) “ติกจตุกกขุฆมานิกาย เมตตตาย สมปยุตฺตํ
ปณิตํ กตฺวา จิตฺตํ ภาเวตฺวา” (อิตติ อตุโถ) ฯ

**(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “จิตตํ ยังจิต สมปยุตฺตํ อันประกอบแล้ว เมตตตาย ด้วย
เมตต ติกจตุกกขุฆมานิกาย อันเป็นไปกับด้วยติกฆานและจตุกกฆาน ภาเวตฺวา
ครั้นให้เจริญแล้ว กตฺวา กระทำ ปณิตํ ให้ประณีต” (อิตติ) ดังนี้ ตตถ (ปะเทสุ)
“เมตตจิตตํ ภาเวตฺวาติ (ปะททวยสุส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หมวดสอง
แห่งบทว่า “เมตตจิตตํ ภาเวตฺวา” ดังนี้ ฯ**

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “เมตตจิตตํ ภาเวตฺวา” ความว่า อบรมจิตที่ประกอบ
ด้วยเมตตที่สหระคตด้วยติกฆานและจตุกกฆาน ทำให้ประณีต.

.....

จิตตสีเสน เหตุถ สมมาธิ วุตุโตติ เมตตาสมาธิ เมตตาทุรุมวิหารี อุปปาเทตฺวา
เจว วฑฺฒเตตฺวา จาติ อตุโถ ฯ

(ภควตา) จิตตสีเสน หิ เหตุถ (ปะททวยเย) สมมาธิ วุตุโตติ “เมตตาสมาธิ เมตตาทุรุมวิหารี
อุปปาเทตฺวา เจว วฑฺฒเตตฺวา จาติ อตุโถ ฯ

หิ จริงอยู่ สมาริ อ.สมาริ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตโต ตรัสแล้ว จิตตสีเสน ด้วยหัวข้อคือจิต เอตถ (ปททวย) ในหมวดสองแห่งบทนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น อตฺโถ อ.เนื้อความ อิติ ว่า “เมตตาสมาริ ยังสมาริอันประกอบด้วยเมตตาสมาริ เมตตาสมาริวิหาริ คือว่ายังพรหมวิหารคือเมตตาสมาริ อุปฺปาเตตฺวา เจว ให้เกิดขึ้นแล้วด้วยนั้นเทียว วทฺเตตฺวา จ ให้เจริญแล้วด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

แท้จริง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสมาริ ด้วยศัพท์คือจิตเป็นใหญ่ ในบททั้งสองนี้ เพราะฉะนั้น จึงมีความว่า “ทำสมาริที่ประกอบด้วยเมตตาสมาริ คือว่าทำเมตตาสมาริวิหาริให้เกิดขึ้นและให้เจริญขึ้น”.

.....

สตฺต สํวณฺณวิภวณฺณกปฺเปติ สตฺต มหากปฺเป ฯ

“สตฺต สํวณฺณวิภวณฺณกปฺเปติ (ปททวยสฺส) “สตฺต มหากปฺเป” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “มหากปฺเป สิ้นมหากปฺเป ท. สตฺต เจต” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “สตฺต สํวณฺณวิภวณฺณกปฺเปติ ว่า “สตฺต สํวณฺณวิภวณฺณกปฺเป” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “สตฺต สํวณฺณวิภวณฺณกปฺเป” ได้แก่ สิ้น ๗ มหากปฺเป.

.....

สํวณฺณวิภวณฺณกคฺคเณเนว สํวณฺณจายิวิภวณฺณจายิโนปิ คหิตา ฯ

สํวณฺณจายิวิภวณฺณจายิโนปิ แม้ อ.กปฺปอันตั้งอยู่ในฝ่ายเสื่อมและกปฺปอันตั้งอยู่ในฝ่ายเจริญ ท. (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า คหิตา ทรงถือเอาแล้ว สํวณฺณวิภวณฺณกคฺคเณเนว ด้วยสํวณฺณศัพท์และวิภวณฺณศัพท์นั้นเทียว ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถือเอาแม้กปฺปที่ตั้งอยู่ในฝ่ายเสื่อมและที่ตั้งอยู่ในฝ่ายเจริญ ด้วยสํวณฺณศัพท์และวิภวณฺณศัพท์นั้นแหละ.

.....

อิม โลกนุติ กามโลกํ ฯ

“อิม โลกนุติ (ปททวยสฺส) “กามโลกํ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “กามโลกํ สูกามโลก” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “อิม โลกนุติ ว่า “อิม โลกํ” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “อิม โลกํ” แปลว่า สูกามโลก.

สํวฏฺฐมาเน สุนฺหติ สํวฏฺฐมาเน ฉายมาเน วิปชฺชมาเน ฯ

“สํวฏฺฐมาเน สุนฺหติ (ปทสฺส) “สํวฏฺฐมาเน ฉายมาเน วิปชฺชมาเน” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สํวฏฺฐมาเน บรรลัยอยู่ ฉายมาเน คือว่าอันไฟไหม้อยู่ วิปชฺชมาเน คือว่าวิบัติอยู่” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สํวฏฺฐมาเน สุนฺหติ ว่า “สํวฏฺฐมาเน สุกํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สํวฏฺฐมาเน สุกํ” ความว่า กำลังบรรลัยอยู่ คือว่า กำลังถูกไฟไหม้อยู่ได้แก่ วิบัติอยู่.

สุนฺหติ จ นิปาตมตฺตํ ฯ

“สุนฺหติ จ (สทฺโท) นิปาตมตฺตํ (โหติ) ฯ

จ ก็ (สทฺโท) อ.ศัพทํ สุนฺหติ ว่า “สุกํ” ดังนี้ นิปาตมตฺตํ เป็นสักว่านิบาต (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ก็ ศัพทํว่า “สุกํ” เป็นเพียงนิบาต.

โลเกติ กปเป ฯ

“โลเกติ (ปทสฺส) “กปเป” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “กปเป ครั้นเมื่อกัปปิ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โลเกติ ว่า “โลเก” ดังนี้ ฯ

บทว่า “โลเก” ได้แก่ ครั้นเมื่อกัปปิ.

.....

आगसुसुरूपकोटि तदुत्त प्रगुसनृकुकहनवसेन आगसुसुरपुरहुमलोकं उपकोटो सुनेतुतो ฯ

“आगसुसुरूपकोटि (ปทสฺส) “ตตุถ (आगसुसुरपुरहुमโลก) प्रगुसनृकुकहनवसेन आगसुसुरपुरहु-
โลกं उपकोटो सुनेतुतो” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สุเนตโต อ.ครุสุเนตต์ อุปโคโต เข้าถึงแล้ว आगसु-
पुरहुमโลกं ซึ่งพรหมโลกชั้นอาภัสสร ประกฤษณคคหวนวเสน ด้วยสามารถแห่งการ
ถือเอาซึ่งประกฤษณคิ ตตุถ (आगसुसुरपुरहुमโลก) ในพรหมโลกชั้นอาภัสสรนั้น” (อิตติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “आगसुसुरूपकोटि ว่า “आगसुसुरूपโค” ดังนี้ ฯ

บทว่า “आगसุสुरूपโค” คือ ครุสุเนตต์เข้าถึงอาภัสสรพรหมโลก ด้วยสามารถการถือ
ประกฤษณคิในที่นั้น.

.....

एतेन तेचोसुवगुणो तसुसुतो ฯ

(ภควตา) เอเตน (วจนเนน) เตชอสุวगुणो तसुसुतो ฯ

เตชอสุวगुणो อ.กัปปิอันบรรลัด้วยไฟ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า तसुसुโต
ทรงแสดงแล้ว เอเตน (วจนเนน) ด้วยคำนั้น ฯ

กัปปิที่บรรลัด้วยไฟ พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงแสดงด้วยคำนั้น.

.....

วิภูฏมาเนติ สณฺหมาเน ชายมาเน ฯ

“วิภูฏมาเนติ (ปทสฺส) “สณฺหมาเน ชายมาเน” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สณฺหมาเน ตั้งอยู่พร้อมอยู่ ชายมาเน คือว่าเกิดอยู่” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วิภูฏมาเนติ ว่า “วิภูฏมาเน” ดังนี้ ฯ

บทว่า “วิภูฏมาเน” ได้แก่ตั้งอยู่ คือว่าเกิดอยู่.

.....
สุญฺญนฺติ กสฺสจฺจิ สตฺตสฺส ตตฺถ นิพฺพตฺตสฺส อภาวโต สุญฺญํ ยํ ปจฺมชฺฌานญฺมิ-
สงฺขาตํ พุรฺหมวิมานํ อาทิตฺโต นิพฺพตฺตํ, ตํ ปฏฺิสนฺธิคฺคหณวเสน อุปฺปชฺชติ
อุปฺคจฺจติ สฺเนตฺโตติ อตฺโถ ฯ

“สุญฺญนฺติ (ปทสฺส) “กสฺสจฺจิ สตฺตสฺส ตตฺถ (จาเน) นิพฺพตฺตสฺส อภาวโต สุญฺญํ “ (อิติ อตฺโถ),
ยํ ปจฺมชฺฌานญฺมิสงฺขาตํ พุรฺหมวิมานํ อาทิตฺโต นิพฺพตฺตํ, ตํ (พุรฺหมวิมานํ) ปฏฺิสนฺธิคฺคหณ-
วเสน อุปฺปชฺชติ อุปฺคจฺจติ สฺเนตฺโตติ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สุญฺญํ ชื่อว่าอันว่าง อภาวโต เพราะความไม่มี สตฺตสฺส
แห่งสัตว์ กสฺสจฺจิ อะไรๆ นิพฺพตฺตสฺส ผู้บังเกิดแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น, อตฺโถ
อ.อธิบาย อิติ ว่า “พุรฺหมวิมานํ อ.วิมานของพรหม ปจฺมชฺฌานญฺมิสงฺขาตํ อันอัน
บัณฑิตกล่าวแล้วว่าภูมิแห่งฌานที่ ๑ ยํ ไต นิพฺพตฺตํ บังเกิดแล้ว อาทิตฺโต ในเบื้องต้น
แรก, สฺเนตฺโตติ อ.ครุชื่อวสุเนตต์ อุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าถึง อุปฺคจฺจติ คือว่าย่อมเข้าไป
ถึง ตํ (พุรฺหมวิมานํ) ซึ่งวิมานแห่งพรหมนั้น ปฏฺิสนฺธิคฺคหณวเสน ด้วยสามารถ
แห่งการถือเอาซึ่งปฏิสนธิ” อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สุญฺญนฺติ ว่า
“สุญฺญํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สุญฺญํ” ความว่า ชื่อว่าว่าง เพราะไม่มีสัตว์อะไรๆ ผู้บังเกิดในที่นั้นเลย,
อธิบายว่า วิมานพรหมกล่าวคือชั้นปฐมฌานภูมิใด บังเกิดในเบื้องต้นแรก, ครุสุเนตต์เกิด
คือว่าเข้าถึงวิมานพรหมนั้น ด้วยสามารถการถือปฏิสนธิ.

.....

ตทา กิร โภชิตโต อฏฐสมาปตติลาภีปิ สมานो ตถา สตุตทิตฺตํ อตฺตโน ปารมิ-
 ปุรณณจ โอลิเกนฺโต ตาสฺสเอว ทวีสุ ฆานนฺทิมิสฺสุ นิกนฺตี อฺปฺปาเทตฺวา เมตฺตา-
 พรหมวิหารวเสน อปรารฺปํ สํสริ ๗ สฺเสนตฺตสฺส ปน สตุฏฺโณ อนเภาณิ สวากสฺตานิ
 อหฺลํ ๗ เต สพฺเพ โภชิตตฺตสฺส เทสนํ สุตฺวา ตสฺสวาทเ ปตฺติฏฺจาย สุกฺติปรายนา
 อหฺลํ ๗ เตสุ หิ อฺปฺเปกฺจเจ พรหมโลกฺปคา อฺปฺเปกฺจเจ จกามาวจรฺปคา
 อฺปฺเปกฺจเจ ขตฺติยพฺรหฺมณคหฺปติมหาสาลูปคา อหฺลํ ๗

กิร ได้ยินว่า ตทา ในกาลนั้น โภชิตโต อ.พระโพธิสัตว์ อฏฐสมาปตติลาภีปิ
 แม้เป็นผู้ได้ซึ่งสมบัติ ๘ สมานो เป็นอยู่ ตถา ถึงอย่างนั้น โอลิเกนฺโต แลดูอยู่
 สตุตทิตฺตํ ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ (จ) ด้วย ปารมิปุรณํ ซึ่งความเต็มแห่งบารมี
 อตฺตโน ของตน จ ด้วย นิกนฺตี ยังความรักใคร่ อฺปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว ฆาน-
 นฺทิมิสฺสุ ในภูมิแห่งฆาน ท. ทวีสุ สอง ตาสฺส เอว เหล่านั้นนั้นเที่ยว สํสริ ท่องเที่ยว
 ไปแล้ว อปรารฺปํ ไปๆ มาๆ เมตฺตาพรหมวิหารวเสน ด้วยสามารถแห่งเมตตา
 พรหมวิหาร ๗ ปน ก็ สวากสฺตานิ อ.ร้อยแห่งสวาก ท. อนเภาณิ มิใช่หนึ่ง สตุฏฺโณ
 ของครู สฺเสนตฺตสฺส ชื่อว่าสฺเสนตฺต อหฺลํ ได้มีแล้ว ๗ เต (สาวกา) อ.สาวก ท.
 เหล่านั้น สพฺเพ ทั้งปวง สุตฺวา ฟังแล้ว เทสนํ ซึ่งเทศนา โภชิตตฺตสฺส ของพระ
 โพธิสัตว์ ปตฺติฏฺจาย ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว โอวาท ในโอวาท ตสฺส (โพชิตตฺตสฺส)
 ของพระโพธิสัตว์นั้น สุกฺติปรายนา เป็นผู้มีความสุขที่เป็นที่ไปเบื้องหน้า อหฺลํ ได้เป็น
 แล้ว ๗ หิ ก็ เตสุ (สาวเกสุ) อฺปฺเปกฺจเจ (สาวกา) อ.- ในสาวก ท. เหล่านั้นหนา
 -แม่สาวก ท. บางพวก พฺรหฺมโลกฺปคา เป็นผู้เข้าถึงซึ่งพรหมโลก (อหฺลํ) ได้เป็น
 แล้ว, อฺปฺเปกฺจเจ (สาวกา) อ.สาวก ท. แม้บางพวก จกามาวจรฺปคา เป็นผู้เข้าถึง
 ซึ่งกามาวจร ๖ (อหฺลํ) ได้เป็นแล้ว, อฺปฺเปกฺจเจ (สาวกา) อ.สาวก ท. แม้บางพวก
 ขตฺติยพฺรหฺมณคหฺปติมหาสาลูปคา เป็นผู้เข้าถึงซึ่งกษัตริย์ผู้มหาศาล พฺรหฺมณค
 ผู้มหาศาล และคฤหบดีผู้มหาศาล อหฺลํ ได้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้แล ๗

เล่ากันมาว่า คราวนั้น พระโพธิสัตว์ แม้เป็นผู้ได้สมบัติ ๘ ก็ตาม ถึงอย่างนั้น ก็ยัง
 ตรววจฺปฺโยชนํเกื้อกูลแก่สัตว์และการบำเพ็ญบารมีของตนอยู่ ทำความรักใคร่ให้
 เกิดขึ้นในภูมิฆาน ๒ ชั้นเหล่านั้นนั้นแหละ ท่องเที่ยวไปๆ มาๆ ด้วยสามารถเมตตา
 พรหมวิหารธรรม. ก็ครูสฺเสนตฺตได้มีสาวกหลายร้อยท่าน. สาวกเหล่านี้ทั้งหมด ฟัง

เทศนาของพระโพธิสัตว์แล้ว ดำรงอยู่ในโอวาทของท่าน ล้วนได้เป็นผู้มีสุดความเป็นที่ไป
ในเบื้องหน้า. ก็ในบรรดาสาวกเหล่านั้น แม้สาวกบางพวก ได้เป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก
แม้บางพวกได้เข้าถึงกามาวจรภูมิ ๖ แม้บางพวกได้เข้าถึงกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์
มหาศาล และคฤหบดีมหาศาล ดังนี้แล.

.....

สุนุตตวตถุ สุตตงคฺคตฺตเร ปุณฺณภายนฺสฺสฺส เต โอลเกตพฺพ ๕

สุนุตตวตถุ อ.เรื่องแห่งครูชื่อว่าสุนัตต์ (**ปณฺฑิตเณ**) อันบัณฑิต **โอลเกตพฺพ**
พึงแลดู **ปุณฺณภายนฺสฺสฺส** ในปุณฺณภายนฺสฺสฺส **สุตตงคฺคตฺตเร** ในสัตตกนิบาต
อังกุตตรนิกาย ๕

บัณฑิตพึงตรวจดูเรื่องครูสุนัตต์ในปุณฺณภายนฺสฺสฺส ในสัตตกนิบาต อังกุตตรนิกาย.

.....

๑๕. สมุททวณิชาตถุ

[๔๙] อตีเต สุตตสวณิชา นาวาย สมุทฺทํ ปกฺขนฺทิสฺสุ ๕ นาวา สุตตเม ทิวเส
มหาสมุทฺทมชฺชเม ภิชฺชช ๕ อุทกํ อุกคณฺณฉ ๕ วณิชา อตฺตโน อตฺตโน เทวตานิ
นามานิ คเหตุวา อายาจนาทินิ กรีสฺสุ ภยปฺปตฺตทา ๕ เตสํ มชฺชเม ปเนโก ปุริโส
อตฺตโน นาวาภิรฺุหนทิวเส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทินฺนทานญฺเจว คหิตสรณสีลญฺจ
อวชฺชมาโน อภีโต ว นิสีทิ ๕ อิตเร ตํ อภายนฺตํ ทิสฺวา อภายนการณํ ปุจฺฉิสฺสุ ๕
โส ตํ เตสํ อาจิกฺขิ ๕ “กึ ปน สามิ สีลํ ญฺเยสฺปิ วฏฺฏตีติ ๕ “อาม วฏฺฏตีติ ๕
“เตนหิ อมฺหากํปิ เทถาติ ๕ โส เต มนุสฺเส สตํ สตํ กตฺวา สุตฺต โกฏฺฐาเส
กตฺวา ปญฺจสีลมหาสิ ๕

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **สุตตสวณิชา** อ.พ่อคำมีร้อยเจ็ดเป็นประมาณ ท.
ปกฺขนฺทิสฺสุ แล่นไปแล้ว **สมุทฺทํ** สู้สมุทฺท **นาวาย** ด้วยเรือ ๕ **นาวา** อ.เรือ **ภิชฺชช** แดก
แล้ว **มหาสมุทฺทมชฺชเม** ในท่ามกลางแห่งมหาสมุทร **ทิวเส** ในวัน **สุตตเม** ที่เจ็ด ๕

อุทก อ.น้ำ อुकคณฺฉิ ฟุ้งขึ้นแล้ว ฯ วาณิชา อ.พ่อค้า ท. ภยปฺปตฺตา ผู้ถึงแล้วซึ่งภัย
 คเหตุวา ถือเอาแล้ว นามานิ ซึ่งชื่อ ท. เทวตานิ ของเทวดา ท. อตฺตโน อตฺตโน
 ของตน ฯ กริสุุ กระทำแล้ว อายาจนาทีนฺ (กมุมาณิ) ซึ่งกรรม ท. มีการอ้อนวอน
 เป็นต้น ฯ ปน แต่ว่า เอโก ปุริโส อ.บุรุษคนหนึ่ง มชฺฌ ในท่ามกลาง เตสฺ
 (มhusฺสาณฺ) ของมนุษย์ ท. เหล่านั้น อาวชฺชมาโน ไครครวญอยู่ ภิกขุสงฺฆสฺส
 ทินฺนทานฺ เจว ซึ่งทาน อันตน ถวายแล้ว แก่หมู่แห่งภิกษุ ด้วยนั้นเทียว คหิตสรณ-
 สึลฺล จ ซึ่งสละและศีล อันตน รับเอาแล้วด้วย อตฺตโน ของตน นาวาภิกฺขุททวเส
 ในวันเป็นที่ขึ้นสู่เรือ อภิโตว ไม่กลัวแล้วเทียว นิสิตฺติ นิ่งแล้ว ฯ อิตเร (มhusฺสา)
 อ.มนุษย์ ท. นอกนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปุริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น อภายนฺตํ ผู้ไม่กลัวอยู่
 ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว อภายนการณฺ ซึ่งเหตุแห่งความไม่กลัว ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น
 อาจิกฺขิ บอกแล้ว ตํ (อภายนการณฺ) ซึ่งเหตุแห่งความไม่กลัวนั้น เตสฺ (มhusฺสาณฺ)
 แก่มนุษย์ ท. เหล่านั้น ฯ (เต มhusฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามแล้ว อิติ
 ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ปน ก็ สึลฺล อ.ศีล วฏฺฏติ ย่อมควร อญฺเณสฺปิ (ชานาณฺ) แก่
 ชน ท. แม่เหล่าอื่น ก็ หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า “อาม ครับ (สึลฺล) อ.ศีล วฏฺฏติ ย่อมควร (อญฺเณสฺปิ ชานาณฺ) แก่ชน ท. แม่
 เหล่าอื่น” อิติ ดังนี้ ฯ (เต มhusฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “เตนฺหิ ถ้อย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน เทถ ขอจงให้ อมฺหากปิ แม่แก่ข้าพเจ้า
 ท.” อิติ ดังนี้ ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น กตฺวา กระทำแล้ว เต มhusฺเส ซึ่งมนุษย์ ท.
 เหล่านั้น สตํ สตํ ให้เป็นร้อย ๆ กตฺวา กระทำแล้ว โภจฺจาสฺส ให้เป็นส่วน ท. สตฺต
 เจตฺ อทาสิ ได้ให้แล้ว ปญฺจสึลฺล ซึ่งศีล ๕ ฯ

ในอดีตกาล พวกพ่อค้า ๗๐๐ คน ได้พากันแล่นเรือไปสู่สมุทร. เรืออับปางท่ามกลาง
 มหาสมุทร ในวันที่ ๗. น้ำฟุ้งขึ้น. พวกพ่อค้าผู้ประสบภัย ต่างถือเอาชื่อของเหล่า
 เทวดาของตน ๆ ทำการอ้อนวอน เป็นต้น. แต่มีบุรุษคนหนึ่ง ในท่ามกลางพวกชนเหล่า
 นั้น นึกถึงทานที่ได้ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ และสละศีลที่ได้รับแล้วของตน ในวันเป็น
 ที่ขึ้นเรือ นิ่งไม่กลัวเลย. พวกมนุษย์นอกนี้เห็นเขาผู้ไม่กลัว จึงพากันถามเหตุแห่ง
 ความไม่กลัว. เขาจึงบอกเหตุที่ไม่กลัวแก่พวกมนุษย์เหล่านั้น. พวกมนุษย์พากันถาม
 ว่า “คุณ ก็ศีลย่อมควรแม่แก่พวกอื่นหรือไม่ ?” “เขาตอบว่า “ครบ ครว”. พวกมนุษย์
 จึงกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอท่านจงให้แม่แก่พวกข้าพเจ้าด้วยเถิด”. เขาทำพวกมนุษย์

เหล่านั้น เป็นชุดละ ๑๐๐ คน จัดเป็น ๗ ชุด แล้วได้ให้ศีล ๕.

.....

เตสุ ปจรม ชนสต โคปุมกมตเต อุทเก จิต อคคเหสิ ทุตยิ ชานุมตเต ตติยิ
 กภูมตเต จตตถิ นากิมตเต ปญจมิ ถนมตเต จฏจ คลปฺปมาเถ สตตมมิ มุเข
 โลโณทเก ปวิสฺนเต อคคเหสิ ๗ โส เตส สีสํ ทตฺวา อญญํ ตุมฺหากํ ปฏิสฺรณํ
 นตฺถิ สีสฺเมว อวชฺเชธาติ อุกฺโขเสตฺวา กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสวเน นิพฺพตฺติ ๗ เตปิ
 มรณาสฺนงฺกาเล คหิตฺตีสํ นิสฺสาย ตตฺถเวว นิพฺพตฺตีสฺส ๗ เต สพฺเพ สตํ ฆมฺมิ
 สมาทานวเสน อุลลเปตฺวา สคฺคกาเย นิพฺพตฺตตฺตา สตฺลลปกาโยกาติ วุตฺตา ๗ ตตฺถ
 สพฺเพสํ มชฺเฒ อจฺริยสฺส โยชนสติกํ สุวณฺณวิมานํ อนฺตเววาสินํ ตํ ปรีวาเรตฺวา
 วิมานานิ เตสํ สพฺพเหฏฺฐิมิ ทฺวาทสโยชนิกนฺติ เอวํ เตสํ จมฺภาวเสเนว วิมานานิ
 นิพฺพตฺตีสฺส ๗ เต นิพฺพตฺตกฺขณฺเวยว กมฺมิ อวชฺเชนฺตฺวา อจฺริยํ นิสฺสาย สมฺปตฺติ-
 ลาภํ ญตฺวา สตฺถุ สนฺติเก อจฺริยสฺส วณฺณํ กเถตฺูกามา มชฺฉิมิยามสมนฺนตฺเร
 เชตฺวานิ อาคนฺตฺวา สตฺถาริ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐจฺสุ ๗

เตสุ (ชเนสฺ) ปจรม ชนสต อ.- ในชน ท. เหล่านั้นหนา -ร้อยแห่งชน ที่หนึ่ง จิต ดำรง
 อยู่แล้ว อุทเก ในน้ำ โคปุมกมตเต อันมีข้อเท้าเป็นประมาณ อคคเหสิ ได้รับแล้ว,
 ทุตยิ (ชนสต) อ.ร้อยแห่งชน ที่สอง (จิต) ดำรงอยู่แล้ว (อุทเก) ในน้ำ ชานุมตเต
 อันมีเข้าเป็นประมาณ (อคคเหสิ) ได้รับแล้ว, ตติยิ (ชนสต) อ.ร้อยแห่งชน ที่สาม
 (จิต) ดำรงอยู่แล้ว (อุทเก) ในน้ำ กภูมตเต อันมีสะเอวเป็นประมาณ (อคคเหสิ)
 ได้รับแล้ว, จตตถิ (ชนสต) อ.ร้อยแห่งชน ที่สี่ (จิต) ดำรงอยู่แล้ว (อุทเก) ในน้ำ
 นากิมตเต อันมีสะดือเป็นประมาณ (อคคเหสิ) ได้รับแล้ว, ปญจมิ (ชนสต) อ.ร้อย
 แห่งชน ที่ห้า (จิต) ดำรงอยู่แล้ว (อุทเก) ในน้ำ ถนมตเต อันมีนมเป็นประมาณ
 (อคคเหสิ) ได้รับแล้ว, จฏจ (ชนสต) อ.ร้อยแห่งชน ที่หก (จิต) ดำรงอยู่แล้ว
 (อุทเก) ในน้ำ คลปฺปมาเถ อันมีคอเป็นประมาณ (อคคเหสิ) ได้รับแล้ว, สตตมมิ
 (ชนสต) อ.ร้อยแห่งชน ที่เจ็ด (จิต) ดำรงอยู่แล้ว โลโณทเก ในน้ำอันเค็ม ปวิสฺนเต
 อันไหลเข้าอยู่ มุเข ในปาก อคคเหสิ ได้รับแล้ว ๗ โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น ทตฺวา ให้
 แล้ว สีสํ ซึ่งศีล เตสํ (ชานํ) แก่ชน ท. เหล่านั้น อุกฺโขเสตฺวา ประกาศแล้ว อิติ ว่า
 “ปฏิสฺรณํ อ.ที่พึงเฉพาะ ตุมฺหากํ ของท่าน ท. อญญํ อื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี, (ตุมฺเห)

อ.ท่าน ท. อวชฺเชท จงพิจารณา **สีลํ เอว** ซึ่งศีลนั้นเกี่ยว” อิติ ดังนี้ **กตฺวา** กระทำแล้ว **กาลํ** ซึ่งกาละ **นิพฺพตฺติ** บังเกิดแล้ว **ดาวตีสภฺวเน** ในภพชื่อว่าดาวตีส ๗ **เตปี (ชนา)** อ.ชน ท. แม้เหล่านั้น **นิสฺสาย** อาศัยแล้ว **คหิตสีลํ** ซึ่งศีลอันตนรับแล้ว **มรณาสนฺนกาเล** ในกาลเป็นที่ใกล้แห่งความตาย **นิพฺพตฺตีสู** บังเกิดแล้ว **ตตฺถ เอว (ดาวตีสภฺวเน)** ในภพชื่อว่าดาวตีสนั้นนั้นเกี่ยว ๗ **เต (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่า นั้น **สพฺเพ** ทั้งปวง **(ปญฺหิตฺเตน)** อันบัณฑิต **วุตฺตา** กล่าวแล้ว **สตฺถุสฺส** ปรากฏว่า “**สตฺถุสฺส** ปรากฏ” ดังนี้ **(เตสํ ชนา)** **สตํ ฐมฺมํ** สมาทานวเสน **อูลฺลเปตฺวา** **สคฺคกาเย** **นิพฺพตฺตตฺตา** เพราะความที่- แห่งชน ท. เหล่า นั้น ยกย่องแล้ว ซึ่งธรรมของสัตบุรุษ ท. ด้วยสามารถแห่งการสมาทาน -เป็นผู้บังเกิดแล้ว ในหมู่แห่งสวรรค์ ๗ **วิมานานิ** อ.วิมาน ท. **นิพฺพตฺตีสู** บังเกิดแล้ว **ขณฺฑาวเสน** **เอว** ด้วยสามารถแห่งการลดหลั่นนั้นเกี่ยว **เตสํ (วิมานานิ)** แห่งวิมาน ท. เหล่า นั้น **เอว** อย่างนี้ อิติ คือ “**ตตฺถ (วิมานेषุ) สุวณฺณวิมานํ** อ.-ในวิมาน ท. เหล่า นั้นหนา -วิมานอันเป็นวิหารแห่งทอง **โยชนสตฺถิกํ** อันประกอบด้วยร้อยแห่งโยชน **อาจริยสฺส (เทวปฺตฺตสฺส)** ของเทพบุตร ผู้เป็นอาจารย์ **(นิพฺพตฺติ)** บังเกิดแล้ว **มชฺเช** ในท่ามกลาง **สพฺเพสํ (วิมานานิ)** แห่งวิมาน ท. ทั้งปวง, **วิมานานิ** อ.วิมาน ท. **อนฺเตवासินิ (เทวปฺตฺตานิ)** ของเทพบุตร ท. ผู้เป็นอันเตवासิก **(นิพฺพตฺตีสู)** บังเกิดแล้ว **ปริวารเตวา** **เวตฺถลลอมตํ (อาจริยเทวปฺตฺตวิมานํ)** ซึ่งวิมานของเทพบุตรผู้เป็นอาจารย์นั้น, **สพฺเพเหฏฺฐิมิ (วิมานํ)** อ.วิมาน อันมีในภายใต้แห่งวิมานทั้งปวง **เตสํ (วิมานานิ)** แห่งวิมาน ท. เหล่า นั้น **ทฺวาทสโยชนิกํ** เป็นวิมานอันประกอบด้วยโยชนสิบสอง **(โหติ)** ย่อมเป็น” ๗ **เต (เทวปฺตฺตา)** อ.เทพบุตร ท. เหล่า นั้น **อวชฺเชนฺตฺตา** พิจารณาอยู่ **กมฺมํ** ซึ่งกรรม **นิพฺพตฺตกฺขณ** **เอว** ในขณะที่บังเกิดแล้วนั้นเกี่ยว **ถตฺวา** รู้แล้ว **สมฺปตฺติลาภํ** ซึ่งการได้ซึ่งสมบัติ **นิสฺสาย** เพราะอาศัย **อาจริยํ** ซึ่งอาจารย์ **กเถตฺตุกามา** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกล่าว **วณฺณํ** ซึ่งคุณอันบุคคลพึงพรรณนา **อาจริยสฺส** ของอาจารย์ **สนฺติเก** ในสำนัก **สตฺถุ** ของพระศาสดา **อาคฺนฺตฺวา** มาแล้ว **เชตฺวานิ** สูพระวิหารชื่อว่าเชตวัน **มชฺฌิมยามสมนฺนตฺเร** ในระหว่างแห่งยามอันมีในท่ามกลาง **วณฺทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **สตฺถาริ** ซึ่งพระศาสดา **อฏฺฐิสฺสุ** ได้ยืนอยู่แล้ว **เอกมฺนฺตํ** ณ ที่สมควร ๗

ในบรรดาชนเหล่านั้น หนึ่งในร้อยคนแรก ดำรงอยู่ในน้ำประมาณข้อเท้า ได้รับเอา, ร้อยคนกลุ่มที่ ๒ ดำรงอยู่ในน้ำประมาณหัวเข่า ได้รับเอา, ร้อยคนกลุ่มที่ ๓ ดำรงอยู่ในน้ำ

ประมาณสะเอว ใต้รับเอา, ร้อยคนกลุ่มที่ ๔ ดำรงอยู่ในน้ำประมาณสะเอว ใต้รับเอา, ร้อยคนกลุ่มที่ ๕ ดำรงอยู่ในน้ำประมาณนม ใต้รับเอา, ร้อยคนกลุ่มที่ ๖ ดำรงอยู่ในน้ำประมาณคอ ใต้รับเอา, ร้อยคนกลุ่มที่ ๗ ดำรงอยู่ในน้ำเต็มกำลังไหลเข้าปาก ใต้รับเอา. เขาให้ศีลแก่พวกชนเหล่านั้น ประกาศว่า “ที่พึงของพวกท่านอย่างอื่นไม่มี, ขอท่านทั้งหลายจงพิจารณาถึงศีลเท่านั้น” ดังนี้ เสียชีวิตลง บังเกิดในภพดาวดึงส์. พวกชนแม่เหล่านั้น อาศัยศีลที่รับในเวลาใกล้ตาย บังเกิดในภพดาวดึงส์นั้นนั้นแหละ. พวกชนเหล่านั้นทั้งหมด ถูกเรียกว่า “สตูลุลปกายิกา” เพราะว่าพวกเขาเหล่านั้น ยกย่องธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายด้วยสามารถการสมาทาน แล้วบังเกิดในหมู่สวรรค์. วิมานทั้งหลายบังเกิดด้วยสามารถแห่งการลดหลั่นกันนั้นนั้นแหละแห่งวิมานเหล่านั้น อย่างนี้ คือ “ในบรรดาวิมานเหล่านั้น วิมานทองประกอบด้วย ๑๐๐ โยชน์ ของเทพบุตรผู้เป็นอาจารย์ บังเกิดในท่ามกลางแห่งวิมานเหล่านั้น, วิมานทั้งหลายของเทพบุตรผู้เป็นอันเตวาสิก บังเกิดล้อมวิมานของเทพบุตรผู้เป็นอาจารย์นั้น, วิมานอันมีภายใต้แห่งวิมานทั้งปวง แห่งวิมานเหล่านั้น ประกอบด้วย ๑๒ โยชน์”. เทพบุตรเหล่านั้นพิจารณากรรมในขณะที่บังเกิดแล้วนั้นนั้นแหละ รู้ว่าได้สมบัติเพราะอาศัยเทพบุตรผู้เป็นอาจารย์ มีความประสงค์จะกล่าวคุณของอาจารย์ในสำนักของพระศาสดา จึงมาสู่พระเชตะวันในระหว่างมัชฌิมยาม ถวายบังคมพระศาสดา ได้ยืน ณ ที่สมควร.

.....

เตสุ ฉ เทวดา ปฏิปาทิยา เอเกกั คากั วตตุกามา จตุตถปาหิ วิสมิ อิตร-
 ปาทตตยญจ เอกสมิ กตวา ฉ คากา อภาสิสุ

“สพฺภิเรว สฺมาเสถ	สพฺภิ กุพฺเพถ สฺนถวํ
สตี สทุมมมณฺเวย	เสยโย โหตี น ปาปิโย ๙
.....	ปณฺณํ ลภตี นาญญโต ๙
.....	โสภมชฺเฒ น โสจตี ๙
.....	ฉาติมชฺเฒ วิโรจตี ๙
.....	สตุตา คจฺจนฺตี สุกคตี ๙
สพฺภิเรว สฺมาเสถ	สพฺภิ กุพฺเพถ สฺนถวํ

สตัดฺ สทฺทรมฺมอญฺจาย สตุตฺตา ติฏฺฐจฺนฺตฺติ สฺธาตตฺนฺตฺติ ฯ

เตสุ (เทเวสุ) ฉ ทเวตฺตา ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา เอเกกํ คาคํ วตฺตुकามา (หุตฺวา) จตฺตฺตฺตฺปาหํ วิสมํ
(จ) อิตฺรปาทตฺตฺยํ จ เอกสมํ กตฺวา ฉ คาคา อภาสีสุ

“(ปุคฺคโล) สพุทฺธิ เอว สฺมาเสถ สพุทฺธิ กุพฺเพถ สฺนถวํ
สตัดฺ สทฺทรมฺมํ อญฺจาย เสยฺโย (คฺุณชาโต) โหติ น (โหติ) ปาปิโย (คฺุณชาโต) ฯ
(ปุคฺคโล) สพุทฺธิ เอว สฺมาเสถ สพุทฺธิ กุพฺเพถ สฺนถวํ
สตัดฺ สทฺทรมฺมํ อญฺจาย (ปุคฺคโล) ปณฺณํ ลภติ น อญฺจโต (ปุคฺคโล) ฯ
(ปุคฺคโล) สพุทฺธิ เอว สฺมาเสถ สพุทฺธิ กุพฺเพถ สฺนถวํ
สตัดฺ สทฺทรมฺมํ อญฺจาย (ปุคฺคโล) โสภมชฺจเณ น โสจติ ฯ
(ปุคฺคโล) สพุทฺธิ เอว สฺมาเสถ สพุทฺธิ กุพฺเพถ สฺนถวํ
สตัดฺ สทฺทรมฺมํ อญฺจาย (ปุคฺคโล) จาติมชฺจเณ วิโรจติ ฯ
(ปุคฺคโล) สพุทฺธิ เอว สฺมาเสถ สพุทฺธิ กุพฺเพถ สฺนถวํ
สตัดฺ สทฺทรมฺมํ อญฺจาย สตุตฺตา คจฺจฺนฺตฺติ สฺสุคฺคตฺตี ฯ
(ปุคฺคโล) สพุทฺธิ เอว สฺมาเสถ สพุทฺธิ กุพฺเพถ สฺนถวํ
สตัดฺ สทฺทรมฺมํ อญฺจาย สตุตฺตา ติฏฺฐจฺนฺตฺติ สฺธาตตฺนฺตฺติ ฯ

เตสุ (เทเวสุ) ฉ ทเวตฺตา อ.-ในทเวตฺตา ท. เหล่านั้นหนา -ทเวตฺตา ท. ๖ ตน วตฺตฺ-
กามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกล่าว คาคํ ซึ่งคาคา เอเกกํ หนึ่งๆ ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา ตามลำดับ
(หุตฺวา) เป็น อภาสีสุ ได้กล่าวแล้ว คาคา ซึ่งคาคา ท. ฉ หก กตฺวา กระทำ
จตฺตฺตฺตฺปาหํ ซึ่งบาทที่ ๔ วิสมํ ให้เป็นบาทอันแตกต่างกัน (จ) ด้วย อิตฺรปาทตฺตฺยํ
ซึ่งหมวดสามแห่งบาทนอกนี้ เอกสมํ ให้เป็นบาทอันเหมือนเป็นอันเดียวกัน จ ด้วย
อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สฺมาเสถ ฟังสมาคม สพุทฺธิ เอว กับ
ด้วยสัตบุรุษ ท. นั้นเทียว กุพฺเพถ ฟังกระทำ สฺนถวํ ซึ่ง
ความเชยชิด สพุทฺธิ กับด้วยสัตบุรุษ ท., เสยฺโย (คฺุณชาโต)
อ.คฺุณชาตอันประเสริฐกว่า โหติ ย่อมมี ปาปิโย (คฺุณชาโต)

อ.คุณชาตอันชัวกว่า น (โหด) ยอมไมมี อญญา เพราะรู
ยั้ง สทุมมัม ซึ่งสัทธรรม สติ ของสัตบุรุษ ท. ๗

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมาสเถ พิงสมาคม สพุภิ เอว กัปปตว
สัตบุรุษ ท. นั้นเทียว กุพฺเพถ พิงกระทำ สนฺถวึ ซึ่งความ
เชยชิต สพุภิ กัปปตวสัตบุรุษ ท., (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ลภติ
ยอมได ปญญั ซึ่งปญญา อญญา เพราะรูยั้ง สทุมมัม
ซึ่งสัทธรรม สติ ของสัตบุรุษ ท. ลภติ จะได ปญญั ซึ่งปญญา
อญญโต (ปุคฺคฺลโต) จากบุคคลอื่น น หามิได ๗

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมาสเถ พิงสมาคม สพุภิ เอว กัปปตว
สัตบุรุษ ท. นั้นเทียว กุพฺเพถ พิงกระทำ สนฺถวึ ซึ่งความเชย
ชิต สพุภิ กัปปตวสัตบุรุษ ท., (ปุคฺคโล) อ.บุคคล น โสจติ
ยอมไมเศร้าโตก โสภมชฺเฆ ในทามกลางแหงชนผุ้เศร้าโตก
อญญา เพราะรูยั้ง สทุมมัม ซึ่งสัทธรรม สติ ของสัตบุรุษ
ท. ๗

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมาสเถ พิงสมาคม สพุภิ เอว กัปปตว
สัตบุรุษ ท. นั้นเทียว กุพฺเพถ พิงกระทำ สนฺถวึ ซึ่งความเชย
ชิต สพุภิ กัปปตวสัตบุรุษ ท., (ปุคฺคโล) อ.บุคคล วิโรจติ
ยอมรุงโรจนั ญาติมชฺเฆ ในทามกลางแหงญาติ อญญา
เพราะรูยั้ง สทุมมัม ซึ่งสัทธรรม สติ ของสัตบุรุษ ท. ๗

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมาสเถ พิงสมาคม สพุภิ เอว กัปปตว
สัตบุรุษ ท. นั้นเทียว กุพฺเพถ พิงกระทำ สนฺถวึ ซึ่งความเชย
ชิต สพุภิ กัปปตวสัตบุรุษ ท., สตุตา อ.สัตวึ ท. คจฺจนฺติ
จะไป สุกฺคตี สุกฺคตี อญญา เพราะรูยั้ง สทุมมัม ซึ่งสัทธรรม
สติ ของสัตบุรุษ ท. ๗

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมาสเถ พิงสมาคม สพุภิ เอว กัปปตว
สัตบุรุษ ท. นั้นเทียว กุพฺเพถ พิงกระทำ สนฺถวึ ซึ่งความเชย

ชิต สพุภิก กับด้วยสัตบุรุษ ท., สตุตา อ.สัตว์ ท. ติฏฺฐนฺติ
 ย่อมดำรงอยู่ สาตตํ เป็นนิจ อญฺเวย เพราะรู้ยิ่ง สทฺธมฺมํ
 ซึ่งสัทธรรม สติ ของสัตบุรุษ ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ในบรรดาเทวดาเหล่านั้น เทวดา ๖ ตน มีความประสงค์จะกล่าวตนละหนึ่งคาถา ตามลำดับ ได้กล่าว ๖ คาถา ทำบาทที่ ๔ ให้แตกต่างกัน ส่วนอีกสามบาทนอกนี้ เหมือนกันว่า

“บุคคลพึงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเท่านั้น พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย มีแต่คุณชาติที่ประเสริฐกว่าไม่มีความเลวทรามเลย.

บุคคลพึงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเท่านั้น พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย บุคคลย่อมได้ปัญญา จะได้ปัญญาจากคนอื่นก็หาไม่.

บุคคลพึงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเท่านั้น พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย บุคคลย่อมไม่เศร้าโศกในท่ามกลางหมู่มชนที่เศร้าโศก.

บุคคลพึงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเท่านั้น พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย บุคคลย่อมรุ่งโรจน์ในท่ามกลางญาติ.

บุคคลพึงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเท่านั้น พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายจะไปสู่สุคติ.

บุคคลพึงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเท่านั้น พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมดำรงอยู่เป็นนิจ.

.....

อถาปรา เทวดา “กสสาปี หนู โข ภควา สุภาสิตนติ ปุจฺฉิ ๕ สพฺพาสํ โว สุภาสิตํ
 ปรียาเยน อปีจ มม สุณาถาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“สพฺภิเรว สมาสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนฺถวํ
 สติ สทุมมมณฺเวย สพฺพทฺกฺขา ปมฺจจตีติ ๕

อถ ครั้งนั้น เทวดา อ.เทวดา อปรา อื่นอีก ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ภควา ข้าแต่
 พระผู้มีพระภาคเจ้า (วจน) อ.คำ กสสาปี หนู โข แม่ของใครหนอแล สุภาสิตํ เป็น
 สุภาสิต (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วตฺวา ตรัส
 แล้ว อิติ ว่า “(วจน) อ.คำ โว ของท่าน ท. สพฺพาสํ ทั้งปวง สุภาสิตํ เป็นสุภาสิต
 ปรียาเยน โดยปริยาย (โหติ) ย่อมเป็น, อปีจ อีกอย่างหนึ่ง (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.
 สุณาถ จงฟัง (วจน) ซึ่งคำ มม ของเรา” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ
 ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมาสถ พิงสมาคม สพฺภิ เอว กับด้วย
 สัตบุรุษ ท. นั้นเทียว กุพฺเพถ พิงกระทำ สนฺถวํ ซึ่งความเซย
 ชิต สพฺภิ กับด้วยสัตบุรุษ ท., (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปมฺจจติ
 จะหลุดพ้น สพฺพทฺกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง อณฺเวย เพราะรู้
 ยิง สทุมมํ ซึ่งสังกรรม สติ ของสัตบุรุษ ท.” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น เทวดาตนอื่นอีก ทูลถามว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า คำของใครบ้างหนอ
 เป็นคำสุภาสิต” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “คำของทุกท่านเป็นคำสุภาสิตโดย
 เหตุผล, อนึ่ง ขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของเรา” แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลพิงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเท่านั้น พิงทำความ
 สนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ยั้งกรรมของสัตบุรุษ
 ทั้งหลาย บุคคลจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”.

.....

[๕๐] ตตฺถ สพุทฺธิเรวาทิ ปณฺหุติเตหิ สปุปรุเสหิ เอว ๕ รกาโร ปทสนฺธิกรโร ๕

ตตฺถ (ปเทศุ) “สพุทฺธิเรวาทิ (ปทสฺส) “ปณฺหุติเตหิ สปุปรุเสหิ เอว” (อิตติ อตุโถ) ๕ รกาโร ปทสนฺธิกรโร (โหติ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปณฺหุติเตหิ กับด้วยบัณฑิต ท. สปุปรุเสหิ เอว คือว่า กับด้วยสัตบุรุษ ท. นั้นเทียว” (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) “สพุทฺธิเรวาทิ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “สพุทฺธิเรว” ดังนี้ ๕ รกาโร อ.รอักษร ปทสนฺธิกรโร เป็นอักษรอันกระทำการเชื่อมซึ่งบท (โหติ) ย่อมเป็น ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สพุทฺธิเรว” แปลว่า กับด้วยบัณฑิตทั้งหลาย คือว่ากับด้วย สัตบุรุษทั้งหลายนั้นแหละ. รอักษรทำการเชื่อมบท .

.....

สมาเสถาติ สห นิสฺสึเทยฺย ๕ เทสนาสีสมเว เจตฺ ๕ สพุทฺธิริยาปเถ สพุทฺธิเรว สห กปฺเปยฺยาติ อตุโถ ๕

“สมาเสถาติ (ปทสฺส) “สห นิสฺสึเทยฺย” (อิตติ อตุโถ) ๕ เทสนาสีสม เอว จ เจตฺ (วจนํ โหติ) ๕ สพุทฺธิริยาปเถ สพุทฺธิ เอว สห กปฺเปยฺยาติ อตุโถ ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นิสฺสึเทยฺย ฟังนัง สห กับ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สมาเสถาติ ว่า “สมาเสถ” ดังนี้ ๕ จ ก็ เจตฺ (วจนํ) อ.คำนั้น เทสนาสีสม เอว เป็น หัวข้อแห่งเทศนานั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ๕ อตุโถ อ.อธิบาย อิตติ ว่า “กปฺเปยฺยาติ ฟังสำเร็จ สพุทฺธิริยาปเถ ซึ่งอิริยาบถทั้งปวง ท. สห กับ สพุทฺธิ เอว ด้วยสัตบุรุษ ท. นั้นเทียว” อิตติ ดังนี้ ๕

บทว่า “สมาเสถ” ความว่า ฟังนังร่วม. คำนั้น เป็นเพียงหัวข้อเทศนาเท่านั้น. อธิบาย ว่า “ฟังสำเร็จอิริยาบถทั้งปวงกับด้วยสัตบุรุษทั้งหลายนั้นแหละ”.

.....

กุกฺกุเพถาติ กเรยฺย ๕

“กุกฺกุเพถาติ (ปทสฺส) “กเรยฺย” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) วา “กรรย พงกรรทำ” (อิตติ) ดงนี้ (ปรทสุส) แหงบพ “กุกุเพถาติ วา “กุกุเพถ” ดงนี้ ๕

บพวา “กุกุเพถ” แเปลวา พงกรรทำ.

.....
สนทวนหติ มิตตสนทว ๕

“สนทวนหติ (ปรทสุส) “มิตตสนทว” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) วา “มิตตสนทว” ซึ่งความเซยชิตเพียงดงมิตร” (อิตติ) ดงนี้ (ปรทสุส) แหงบพ “สนทวนหติ วา “สนทว” ดงนี้ ๕

บพวา “สนทว” ไดแกความสนิทสนมโดยฐานะแหงมิตร.

.....
มิตตสนทว หิ พุทฐปรจเจกพุทฐสาวเกหิ สทฐี กตตพุโพ, ตณหาสนทว ไตุ น เกนจิ สทฐี ๕

มิตตสนทว หิ (ปรคคเลน) พุทฐปรจเจกพุทฐสาวเกหิ สทฐี กตตพุโพ, ตณหาสนทว ไตุ (ปรคคเลน) น เกนจิ สทฐี (กตตพุโพ) ๕

หิ จริงอยู มิตตสนทว อ.ความเซยชิตโดยฐานะแหงมิตร (ปรคคเลน) อันบุคคล กตตพุโพ พงกรรทำ สทฐี กับ พุทฐปรจเจกพุทฐสาวเกหิ ดวยพระพุทฐเจา พระบัจเจกพุทฐเจา และพระสาวก ท., ไตุ ส่วนวา ตณหาสนทว อ.ความเซยชิต โดยฐานะแหงตณหา (ปรคคเลน) อันบุคคล น (กตตพุโพ) ไมพงกรรทำ สทฐี กับ เกนจิ ดวยไครๆ ๕

ความจริง ความสนิทสนมโดยฐานะแหงมิตร บุคคลควรทำกับพระพุทฐเจา พระ บัจเจกพุทฐเจา และพระสาวกทงหลาย, แตความสนิทสนมโดยฐานะแหงตณหา บุคคลไมควรทำกับไครๆ เลย.

.....

สตนฺติ พุทฺธาทีนํ สปุริสานํ ฯ

“สตนฺติ (ปทสฺส) “พุทฺธาทีนํ สปุริสานํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “**สปุริสานํ** แห่งสัตบุรุษ ท. พุทฺธาทีนํ มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สตนฺติ** ว่า “**สตี**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**สตี**” ได้แก่สัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น.

.....

สทฺธมฺมฺนฺติ ปญฺจสีลทสสีลจตุสฺสตีปฏฺจานาทิเกทํ สทฺธมฺมํ ฯ อธิ ตฺถ ปญฺจสีล-
มธิปฺเปตํ ฯ

“สทฺธมฺมฺนฺติ (ปทสฺส) “ปญฺจสีลทสสีลจตุสฺสตีปฏฺจานาทิเกทํ สทฺธมฺมํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ
(เทวปฺตฺเตหิ) อธิ (จาเน) ตฺถ ปญฺจสีลํ อธิปฺเปตํ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “**สทฺธมฺมํ** ซึ่งพระสัทฺตรม ปญฺจสีลทสสีลจตุสฺสตีปฏฺ-
จานาทิเกทํ อันต่างด้วยพระสัทฺตรมมีศีล ๕ ศีล ๑๐ และสติปฏฺฐาน ๔ เป็นต้น” (อิตฺติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สทฺธมฺมฺนฺติ** ว่า “**สทฺธมฺมํ**” ดังนี้ ฯ ตฺถ ส่วนว่า **ปญฺจสีลํ** อ.ศีล
๕ (เทวปฺตฺเตหิ) อันเทพบุตร ท. **อธิปฺเปตํ** ประสงค์เอาแล้ว **อธิ (จาเน)** ในที่นี้ ฯ

บทว่า “**สทฺธมฺมํ**” ความว่า พระสัทฺตรมมีประเภทคือ ศีล ๕ ศีล ๑๐ และสติปฏฺฐาน ๔
เป็นต้น. แต่ในที่นี้ ศีล ๕ พวกเทพบุตรทั้งหลายประสงค์เอา.

.....

อญฺญาชาติ ชานิตฺวา ชานนฺเหตุ ฯ

“อญฺญาชาติ (ปทสฺส) “ชานิตฺวา ชานนฺเหตุ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “**ชานิตฺวา** เพราะรู้ **ชานนฺเหตุ** คือว่า เพราะเหตุแห่งการ
รู้” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อญฺญาชาติ** ว่า “**อญฺญา**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**อญฺญา**” แปลว่า เพราะรู้ คือว่าเพราะเหตุแห่งการรู้.

.....

เสยโยติ วุฑฺฒิ ฯ

“เสยโยติ (ปทสฺส) “วุฑฺฒิ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “วุฑฺฒิ อ.ความเจริญ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เสยโยติ ว่า “เสยโย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “เสยโย” คือ ความเจริญ.

น ปาปิโยติ ลามกํ กิณฺจิ น โหติ ฯ

“น ปาปิโยติ (ปทสฺส) “ลามกํ กิณฺจิ น โหติ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ลามกํ อ.ความเลวทราม กิณฺจิ อะไรๆ น โหติ ย่อมไม่มี” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “น ปาปิโยติ ว่า “น ปาปิโย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “น ปาปิโย” ความว่า ไม่มี ความเลวทรามอะไร

ทุดฺยคากายํ ฯ

ทุดฺยคากายํ (วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย ทุดฺยคากายํ ในคากาที่ ๒ (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ฯ

พึงทราบวินิจฉัยในคากาที่ ๒

นายญฺโตะติ อญฺโตะ อนุชพาลโต ปญฺณํ น ลภติ ฯ ตถา หิ วาลิกาทิหิ เตลาทีนินิ วีย อนุชพาลโต ปญฺญา นาม น ลพฺภติ ตีลาทีนินิ เตลาทีนินิ วีย สत्ตํ ฆมฺมํ ญตฺวา ปณฺหิตเมว เสวนฺโต ลภตීติ ฯ

“นายณโตติ (ปทสฺส) “อณณโต (ปุคฺคฺลโต) อนุธพาลโต ปณณํ น ลภติ” (อิตติ อตุโถ) ๗ ตถา
 หิ (เกนจ) วาลิกาทิหิ (วตฺตฺตฺหิ อลพฺภมาหานิ) เตลาทีนึ (วตฺตฺตฺนึ) วีย (เกนจ) อนุธพาลโต
 ปณณมา นาม น ลพฺภติ, (เกนจ) ติลาทิหิ (วตฺตฺตฺหิ ลพฺภมาหานิ) เตลาทีนึ (วตฺตฺตฺนึ) วีย
 (ปุคฺคฺโล) สตํ ฐมฺมํ ฅตฺวา ปณฺฑิตํ เอว เสวนฺโต ลภตฺตีติ ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “น ลภติ ย่อมไม่ได้ ปณณํ ซึ่งปัญญา อณณโต (ปุคฺคฺลโต)
 จากบุคคลอื่น อนุธพาลโต คือว่าจากคนอันธพาล” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “นายณโตติ ว่า “นายณโต” ดังนี้ ๗ ตถา หิ จริงเหมือนอย่างนั้น ปณณมา นาม
 ชื่อ อ.ปัญญา (เกนจ) อันใครๆ น ลพฺภติ ย่อมไม่ได้ อนุธพาลโต จากคนอันธพาล
 เตลาทีนึ (วตฺตฺตฺนึ) วีย ราวกะ อ.วัตตฺตฺ ท. มีน้ำมันเป็นต้น (เกนจ อลพฺภมาหานิ)
 อันใครๆ ไม่ได้ได้อยู่ วาลิกาทิหิ (วตฺตฺตฺหิ) จากวัตตฺตฺ ท. มีทรายเป็นต้น, (ปุคฺคฺโล)
 อ.บุคคล ฅตฺวา รู้แล้ว ฐมฺมํ ซึ่งธรรม สตํ ของสัตบุรุษ ท. เสวนฺโต เอว เมื่อเสพ
 นั้นเที่ยว ปณฺฑิตํ ซึ่งบัณฑิต ลภติ ย่อมได้ เตลาทีนึ (วตฺตฺตฺนึ) วีย ราวกะ อ.วัตตฺตฺ
 ท. มีน้ำมันเป็นต้น (เกนจ ลพฺภมาหานิ) อันใครๆ ได้ได้อยู่ ติลาทิหิ (วตฺตฺตฺหิ) จาก
 วัตตฺตฺ ท. มีงาเป็นต้น” อิตติ ดังนี้แล ๗

บทว่า “นายณโต” ความว่า ย่อมไม่ได้ปัญญาจากบุคคลอื่น คือว่าจากอันธพาล.
 จริงอย่างนั้น ธรรมดาว่าปัญญา ใครๆ ก็ไม่ได้จากคนอันธพาล ดูจวัตตฺตฺทั้งหลายมี
 น้ำมันเป็นต้นที่ใครๆ ก็หาไม่ได้จากวัตตฺตฺมีทรายเป็นต้น, บุคคลรู้ธรรมของสัตบุรุษทั้ง
 หลาย เมื่อเสพบัณฑิตเท่านั้น จึงจะได้ ดูจวัตตฺตฺทั้งหลายมีน้ำมันเป็นต้นที่ใครๆ หาได้
 จากวัตตฺตฺมีงาเป็นต้น ดังนี้แล.

๑๖. พหุธุลเสนาปติวตฺตฺ

[๕๑] ตติยคาถายํ ๗

ตติยคาถายํ (วินิจฺจนโย ปณฺฑิตฺเตน เวทิตฺตฺโพ) ๗

(วินิจฺจนโย) อ.การวินิจฉัย ตติยคาถายํ ในคาถาที่ ๓ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต
 เวทิตฺตฺโพ พึงทราบ ๗

พืงทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๓.

โสภมชฺเฒติ โสภวตฺถุณฺโณ โสภานุคตานิ วา สตฺตานิ มชฺชคโต น โสจติ พนฺธุล-
เสนาปติสฺส อุปาสิกา วีย ปญฺจนฺโณ โจรสทานิ มชฺชเฒ สงฺกิจฺจสามเณโร วีย จ ๫

“โสภมชฺเฒติ (ปทสฺส) “โสภวตฺถุณฺโณ โสภานุคตานิ วา สตฺตานิ มชฺชคโต น โสจติ พนฺธุล-
เสนาปติสฺส อุปาสิกา วีย (จ) ปญฺจนฺโณ โจรสทานิ มชฺชเฒ สงฺกิจฺจสามเณโร วีย จ” (อิตติ
อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มชฺชคโต ผู้ไปแล้วในท่ามกลาง สตฺตานิ แห่งสัตว์
ท. โสภวตฺถุณฺโณ ผู้เป็นที่ตั้งแห่งความเศร้าโศก วา หรือว่า โสภานุคตานิ ผู้ไปตาม
ซึ่งบุคคลผู้เศร้าโศก น โสจติ ย่อมไม่เศร้าโศก อุปาสิกา วีย ราวกะ อ.อุปาสิกา
พนฺธุลเสนาปติสฺส ของเสนาบดีชื่อว่าพันธุละ (จ) ด้วย สงฺกิจฺจสามเณโร วีย
ราวกะ อ.สามเณรชื่อว่าสังกิจจะ มชฺชเฒ ในท่ามกลาง โจรสทานิ แห่งร้อยแห่งโจร
ท. ปญฺจนฺโณ ห้า จ ด้วย” อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โสภมชฺเฒติ ว่า “โสภมชฺเฒ
ดังนี้ ๫

บทว่า “โสภมชฺเฒ” ความว่า ผู้ไปอยู่ในท่ามกลางพวกสัตว์ผู้เป็นที่ตั้งแห่งความเศร้า
โศกหรือผู้ไปตามบุคคลผู้เศร้าโศก ย่อมไม่เศร้าโศก ดุจอุปาสิกาของพันธุละเสนาบดี
และดุจสังกิจจสามเณรในท่ามกลางหมู่โจร ๕๐๐ ฉะนั้น

กุสินารายํ กิร พนฺธุโล นาม มลฺลราชปุตฺโต ปเสนทิรณฺเฒ สทฺธิ เอกาจริยกุเล
อุคฺคหิตสิปโป อโหสิ ๫ โส มลฺลิกํ นาม เทวี คเหตุวา กุสินาราโต สาวตฺถึ
คเหตุวา ปเสนทิรณฺเฒ เสนาปติ อโหสิ ๫ มลฺลิกา ตํ ปฏิจฺจ โสพสฺสขตฺตํ ยมเก
ปุตฺเต วิชಾಯิ ๫ เต สพฺเพปิ สุรา ฅามสมฺปนฺนา สพฺพลิปฺปานํ นิปฺพตฺตี คตา
อหฺลํ ๫ เตเสวเกโก ปุริสสหสฺสปริวารโ ๫

กิร ได้ยินว่า มลฺลราชปุตฺโต อ.พระราชโอรสของพระเจ้ามัลละ พนฺธุโล นาม
พระนามว่าพันธุละ กุสินารายํ ในเมืองกุสินารา อุคฺคหิตสิปโป เป็นผู้มีศิลปะอัน

เรียนเอาแล้ว เอกาจริยกุล ในตระกูลแห่งอาจารย์เดียวกัน สทุธิ กับ ปเสนทิกิ-
 รัญญา ด้วยพระราชานามว่าปเสนทิ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ โส (พหุรุโล) อ.พระ
 ราชกุมารพระนามว่าพันธุละนั้น คเหตุวา ทรงพาเอาแล้ว เทวี ซึ่งพระเทวี มลลิกิ
 นาม พระนามว่ามลลิกา คเหตุวา เสด็จไปแล้ว สาวตฤถิ สู่เมืองสาวัตถิ กุสินาราโต
 จากเมืองกุสินารา เสนาปติ เป็นเสนาบดี ปเสนทิกิรุญโย ของพระราชานามว่า
 ปเสนทิ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ มลลิกา อ.พระเทวีพระนามว่ามลลิกา ปฏิจจ อาศัย
 แล้ว ตั (พหุรุล) ซึ่งเสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น วิชาเยี คลอดแล้ว ปุตเต ซึ่งบุตร ท.
 ยมเก คู่แฝด โสพสกุชตตุ สิบหกครั้ง ฯ เต (ปุตตา) อ.บุตร ท. เหล่านั้น สพเพปิ
 แม่ทั้งปวง สุรา เป็นผู้กล้าหาญ งามสมบุพนา เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยกำลัง คตา
 เป็นผู้ถึงแล้ว นิปุตติ ซึ่งความสำเร็จ สพพิลปพานิ แห่งศีลปะทั้งปวง ท. อเหตุ
 ได้เป็นแล้ว ฯ เตสุ (ปุตเตสุ) เอเกโก (ปุตโต) อ.- ในบุตร ท. เหล่านั้นหา -บุตรคน
 หนึ่ง ๆ ปุริสสหัสสปริวาริ เป็นผู้มืพันแห่งบุรุษเป็นบริวาร (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ

ได้ยินมาว่าพระราชโอรสของพระเจ้ามัลละพระนามว่าพันธุละในเมืองกุสินาราได้เป็น
 ผู้ศึกษาศิลปะในตระกูลแห่งอาจารย์เดียวกันกับพระเจ้าปเสนทิโกศล. ท่านพันธุละนั้น
 พาพระเทวีพระนามว่ามลลิกาไปเมืองสาวัตถิจากเมืองกุสินารา ได้เป็นเสนาบดีของ
 พระเจ้าปเสนทิโกศล. พระนางมลลิกาอาศัยท่านพันธุละนั้น คลอดบุตรแฝด ๑๖ ครั้ง.
 บุตรเหล่านั้นแม้ทุกคน เป็นผู้กล้าหาญ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกำลัง ได้เป็นผู้ถึงความ
 สำเร็จแห่งศีลปะทุกอย่าง. ในบรรดาบุตรเหล่านั้น บุตรคนหนึ่ง ๆ ได้มีบุรุษ ๑,๐๐๐ คน
 เป็นบริวาร.

.....

อถกทิวสิ กุญญกุปราชิตา มนุสสา พหุรุล อากจจนตติ ทิสวา วินิจฉยามจจัน
 กุญญกุณณิ ตสส อากิขิสิ ฯ โส วินิจฉยิ คเหตุวา ตั อญจัน ตีเรตวา สามิกเมว
 สามิกิ อากสิ ฯ มหาชโน สารุการิ อทาสิ ฯ ตั สุตวา ราชา ปุจฉิตวา ตมตถิ
 ฌตวา วินิจฉยามจเจ หราเปตวา พนุรุลสเสว วินิจฉยิ นิยยาเทสิ ฯ โส ตโต
 ปญจาย สมมา วินิจฉินาติ ฯ ตโต โปราณวินิจฉยกา ลญจึ อลภนตวา อปปลามา
 หุตวา พนุรุโล รชชั ปญเจตติ รมโย ปริภินทิสู ฯ ราชา เตสิ วจัน คเหตุวา
 ปยุตตปุริเสหิ ปจจนตติ ปหราเปตวา ปจจนโต กิริ กุปีโต ตว ปุตเตหิ สทุธิ

คนุตวา โจเร คณฺหาติ พนฺธุลํ เปเสตฺวา เอตฺถวาสฺส ทฺวตฺตีสาย ปุตฺเตหิ สทฺธิ สีสํ
 จินฺทภาติ อญฺเฆ สมตฺเต มหาโยเช เปเสสิ ๗ เต ตถา กิริสฺส ๗ ตํทิวสํ มลฺลิกา
 ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สทฺธิ เทว อคฺคสาวเก นิมนฺเตสิ ๗

อถกทิวสํ ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ภูฏภูฏปราชิตา ผู้พ่าย
 แพ้แล้วเพราะคดีโกง ทิสฺวา เห็นแล้ว พนฺธุลํ ซึ่งเสนาบดีชื่อว่าพันธุละ อาคจฺจนฺตํ
 ผู้มาอยู่ อาจิกฺขิสฺส บอกแล้ว ภูฏภูฏกรณํ ซึ่งการกระทำซึ่งคดีโกง วิหิจฺจยามจฺจําหนั
 ของอำมาตย์ผู้วินิจฉัย ท. ตสฺส (พนฺธุลสฺส) แก่เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น ๗ โส
 (พนฺธุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น คนุตฺวา ไปแล้ว วิหิจฺจยํ สู้ที่เป็นที่วินิจฉัย
 ตํ อญฺญํ ยังคดีนั้น ตีเรตฺวา ให้ข้ามลงแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว สามิกํ เอว ซึ่ง
 เจ้าของนั้นเที่ยว สามิกํ ให้เป็นเจ้าของ ๗ มหาชโน อ.มหาชน อทาสิ ได้ให้แล้ว
 สาธุการํ ซึ่งสาธุการ ๗ ราชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (สทฺทํ) ซึ่ง
 เสียงนั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว ฃตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น
 (ราชปฺริสํ) ทรงยังราชบุรุษ หาราเปตฺวา ให้นำไปแล้ว วิหิจฺจยามจฺเจ ซึ่งอำมาตย์
 ผู้วินิจฉัย ท. นียฺยาเทสิ ทรงมอบให้แล้ว วิหิจฺจยํ ซึ่งการวินิจฉัย พนฺธุลสฺส เอว
 แก่เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้นเที่ยว ๗ โส (พนฺธุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น
 วิหิจฺจินาติ ย่อมวินิจฉัย สมฺมา โดยชอบ ปญฺญา ยจำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาล
 นั้น ๗ ตโต ในลำดับนั้น โปราณวิหิจฺจยกา อ.อำมาตย์ผู้วินิจฉัยเก่า ท. อลภนฺตุ
 เมื่อไม่ได้ ลยจํ ซึ่งสินบน อปฺปลาภา เป็นผู้มียลภน้อย หุตฺวา เป็นแล้ว ปริกฺขินฺทิสฺส
 ยุยงแล้ว รณฺโฆ แก่พระราชา อิติ ว่า “พนฺธุโล อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ ปญฺเจติ
 ย่อมปรารถนา รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา” อิติ ดังนี้ ๗ ราชา อ.พระราชา
 คเหตุวา ทรงถือเอาแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ เตสํ (วิหิจฺจยามจฺจําหนั) ของอำมาตย์ผู้วินิจฉัย
 ท. เหล่านั้น ปยุตฺตปฺริเสหิ ยังบุรุษผู้อันพระองค์ทรงประกอบแล้ว ท. ปหาราเปตฺวา
 ให้ตีแล้ว ปจฺจนฺตํ ซึ่งประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว พนฺธุลํ
 ซึ่งเสนาบดีชื่อว่าพันธุละ (วจฺเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า ปจฺจนฺโต
 อ.ประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน (โจเรหิ) อันโจร ท. กุปีโต ให้กำเรียบแล้ว, (ตฺวํ)
 อ.ท่าน คนุตฺวา ไปแล้ว สทฺธิ กับ ปุตฺเตหิ ด้วยบุตร ท. ตว ของท่าน คณฺห จง
 จับ โจเร ซึ่งโจร ท.” อิติ ดังนี้ เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว มหาโยเช ซึ่งนักรบผู้ใหญ่
 ท. สมตฺเต ผู้สามารถ อญฺเฆ เหล่าอื่น (วจฺเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตฺมฺเห)

อ.ท่าน ท. **ฉินทถ** จงตัด **สีส์** ซึ่งศีระชะ **อสุส (พนฺธุลสุส)** ของเสนาบดีชื่อว่า พันธุละนั้น **สทุธิ** กับ **ปุตฺเตติ** ด้วยบุตร ท. **ทฺวตฺตี**สาย สามสิบสองคน **เอตถ (จาเน)** เอว ในที่นั้นนั้นเกี่ยว” **อิตติ** ดังนี้ ๗ **เต (มหาโยธา)** อ.นักรบผู้ใหญ่ ท. เหล่านั้น **กรีสุ** กระทำแล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้น ๗ **ตํทิวสํ** ในวันนั้น **มลฺลิกา** อ.นางมัลลิกา **นิมนฺเตสิ** นิมนต์แล้ว **อคฺคสาวเก** ซึ่งพระอัครสาวก ท. **เทว** สอง **สทุธิ** กับ **ภิกฺขุสเตติ** ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. **ปญฺจหิ** ห้า ๗

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกมนุษย์ผู้พ่ายแพ้เพราะคดีโกงเห็นท่านพันธุละกำลังเดินมา จึงบอกการทำคดีโกงของพวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยแก่ท่าน. ท่านพันธุละนั้นไปสู่ที่วินิจฉัย พิจารณาคดีนั้น ได้ทำเจ้าของนั้นแหละ ให้เป็นเจ้าของ. มหาชนได้ให้สาธุการ. พระราชาทรงสดับเสียงนั้น ตรัสถาม ทรงทราบความนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้ปลดพวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยออก แล้วทรงมอบการวินิจฉัยให้แก่ท่านพันธุละนั้นแหละ. ตั้งแต่นั้นมา ท่านพันธุละก็วินิจฉัยอย่างถูกต้อง. ลำดับนั้น พวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยเก่าเมื่อไม่ได้สินบน เป็นผู้มีลาภน้อย จึงพากันยุยงแก่พระราชาว่า “ท่านพันธุละปรารถนาราชสมบัติ” ดังนี้. พระราชาทรงถือเอาคำของพวกอำมาตย์เหล่านั้น ใช้พวกบุรุษที่ทรงประกอบขึ้นให้ตีเมืองชายแดน แล้วทรงส่งท่านพันธุละไปด้วยรับสั่งว่า “ทราบว่ายชายแดน ถูกพวกโจรให้กำเริบ, ท่านพร้อมกับบุตรทั้งหลายของท่าน จงพากันไปจับโจร” ดังนี้ แล้วทรงส่งนายทหารชั้นผู้ใหญ่ผู้สามารถเหล่าอื่นไป ด้วยรับสั่งว่า “พวกท่านจงตัดศีระชะของท่านพันธุละพร้อมกับบุตร ๓๒ คน ในที่นั้นนั้นแหละ”. พวกทหารชั้นผู้ใหญ่เหล่านั้นได้ทำเหมือนอย่างนั้น. ในวันนั้น นางมัลลิกานิมนต์พระอัครสาวกทั้ง ๒ รูป พร้อมกับภิกษุอีก ๕๐๐ รูป.

.....

อถสุสา ปุพฺพพณฺหสมเย สามิกสุส เต สทุธิ ปุตฺเตติ สีส์ ฉินฺทนฺตํตีติ ปณฺณํ อทฺสุ ๗
 สา ตํ ฌตฺวา กสุสจฺจิ กิณฺนจฺจิ อวตฺวา ปณฺณํ อจฺจจฺงเค กตฺวา ภิกฺขุสงฺฆเมว ปรีวีสึ ๗
 อถสุสา ปรีจาริกา สปปิปาฎี ออาหารนฺตี เถรานํ ปุโรโต ปาฎี กิณฺนทึ ๗ ฌมฺมเสนาปติ
 เกทนฌมฺมํ กิณฺนํ น จินฺเตตพฺพนฺนติ อาท ๗ สา อจฺจจฺงคโต ปณฺณํ นีหริตฺวา อิมํ
 ปวตฺตี สุตฺวาปิ น จินฺเตมิ สปปิปาฎียา กิณฺนนาย ก็ จินฺเตสุสสามิ ฆนฺเตติ อาท ๗
 เถโร ตสุสา ฌมฺมํ เทเสตฺวา วิหารํ อคฺมาสิ ๗ สา ทฺวตฺตีสุสฺสนิสสา ปกฺโกสาเปตฺวา

สามิกา โว นีรปราชา อตตโน ปุริมกมมผล ลภิสฺส มา โสจิตถ มา จ รมโย โภถฺ
กริตถาติ โอวทิตฺวา ตาสฺ โสภปฺตตฺตานํ มชฺเฌ น โสจติ ฯ อโย นโย ภทฺทสา
ลาตถวณฺณนาทิสฺส วุตฺโต ฯ

ถน ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. อทำสูได้ให้แล้ว ปณณ ซึ่งจดหมาย อสุสา (มลลิกาย) แก่นางมัลลิกานั้น ปุพพณฺหสมเย ในสมัยอันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งวัน อิติ ว่า “(โยธา) อ.ทหาร ท. จินฺทนฺติ ย่อมตัด สีสํ ซึ่งศึรชะ สามิกสฺส ของสามี เต ของ ท่าน สทฺธิ กับ ปุตฺเตหิ ด้วยบุตร ท.” อิติ ดังนี้ ฯ สา (มลลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น ญตฺวา รู้แล้ว ตํ (สาสนํ) ซึ่งข่าวสาสน์นั้น อวตฺวา ไม่กล่าวแล้ว กิญฺจิ (วจนํ) ซึ่งคำอะไรๆ กสฺสจฺจि แก่ใครๆ กตฺวา กระทำแล้ว ปณณ ซึ่งจดหมาย อุจฺจณฺเค ที่ ชายพก ปริวิสิ อังคาสแล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ เอว ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ นั้นเทียว ฯ ถน ครั้งนั้น ปริจาริกา อ.หญิงรับใช้ อสุสา (มลลิกาย) ของนางมัลลิกานั้น อาหฺรหฺตึ นำมาอยู่ สบฺปิปาฎิ ซึ่งเถาตแห่งเนยใส ภินฺทิ ทำลายแล้ว ปาฎิ ซึ่งเถาต ปุรฺโต ในที่ข้างหน้า เถรานํ ของพระเถระ ท. ฯ ฐมฺมเสนาปติ อ.พระธรรมเสนาบดี อาหฺร กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภทฺทนฺธมฺมํ อ.สิ่งมีอันแตกไปเป็นธรรมดา ภินฺทํ แตกไปแล้ว, (ตยา) อันท่าน น จินฺเตตพฺพํ ไม่พึงคิด” อิติ ดังนี้ ฯ สา (มลลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น นีหฺริตฺวา นำออกแล้ว ปณณ ซึ่งจดหมาย อุจฺจณฺคโต จากชายพก อาหฺร กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน สุตฺวาปิ แม้ฟังแล้ว อิมํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนี้ น จินฺเตมิ ย่อม ไม่คิด, ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สบฺปิปาฎิยา ครั้นเมื่อเถาตแห่งเนยใส ภินฺทฺยา แตกแล้ว (อหํ) อ.ดิฉัน จินฺเตสฺสามิ จักคิด ก็ ทำไม” อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ.พระเถระ เทเสตฺวา แสดงแล้ว ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ตสฺสา (มลลิกาย) แก่นางมัลลิกานั้น อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว วิหารํ สุวิหาร ฯ สา (มลลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น (ปุคฺคลํ) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว ทฺวตฺตีสสฺสนิสฺสา ซึ่งหญิงสะใภ้ ๓๒ คน ท. โอวทิตฺวา กล่าวสอนแล้ว อิติ ว่า “สามิกา อ.สามี ท. โว ของเธอ ท. นีรปราชา เป็นผู้มีความ ผิดออกแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว ลภิสฺส ได้แล้ว ปุริมกมฺมผล ซึ่งผลแห่งกรรมอันมีใน ก่อน อตตโน ของตน, (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. มา โสจิตถ อย่าเศร้าโศกแล้ว (จ) ด้วย มา กริตถุ อย่างกระทำแล้ว โภถฺ ซึ่งความโกรธ รมโย แก่พระราชา จ ด้วย” อิติ ดังนี้ น โสจติ ย่อมไม่เศร้าโศก มชฺเฌ ในท่ามกลาง (อิตฺถินํ) ของหญิง ท. โสภปฺตตฺตานํ ผู้ถึงแล้วซึ่งความเศร้าโศก ตาสฺ เหล่านั้น ฯ อโย นโย อ.นัยนี้

วุดโต ถูกกล่าวแล้ว ภัททสาธชาตกถณณนาทีสุ (จาเนส) ในที่ ท. มีวาจาเป็น
เครื่องกล่าวแห่งภัททสาธชาตกเป็นต้น ฯ

ที่นั่น พวกชนได้ให้จดหมายแก่นางมัลลิกานั้น ในเวลาเช้าว่า “ทหารทั้งหลายตัดศีรษะ
ของสามีของท่านพร้อมกับบุตรทั้งหลาย”. นางรู้ข่าวนั้นแล้ว ไม่พูดอะไรๆ แก่ใครๆ
พวกจดหมายไว้ที่ชายพก อังคาสภิกษุสงฆ์นั้นแหละ. ครั้งนั้น หญิงรับใช้ของนาง นำ
ถาดเนยใสมา ทำถาดแตกต่อหน้าพระเถระทั้งหลาย. พระธรรมเสนาบดึกกล่าวว่า “สิ่ง
ที่มีความแตกไป แตกไปแล้ว ท่านไม่ควรคิด”. นางจึงนำจดหมายออกมาจากชายพก
กล่าวว่า “ดิฉันแม่ฟังข่าวนี้แล้ว ก็ไม่คิด, ท่านผู้เจริญ เมื่อถาดเนยใสแตก ดิฉันจักคิด
ทำไม”. พระเถระแสดงธรรมแก่นาง แล้วได้ไปวิหาร. นางใช้คนไปเรียกลูกสะใภ้ ๓๒
คนมา กล่าวสอนว่า “พวกสามีของเธอทั้งหลาย ไม่มีความผิด ได้รับผลกรรมเก่าของ
ตน, พวกเธออย่าเศร้าโศก และอย่าทำความโกรธแก่พระราชินี” ย่อมไม่เศร้าโศกใน
ท่ามกลางเหล่าหญิงผู้ถึงความเศร้าโศกเหล่านั้น. นัยนี้ถูกกล่าวไว้ในภัททสาธชาตก
อรรถกถาเป็นต้น.

๑๗. สงกัจจสามเณรวตถุ

[๕๒] สงกัจจโงปี สาวตถิยั พุราหุณณมหาสาธสสุ ปุตุโต สตุตวสุสิกกกาลे सारिपुत्तुत्तुเถरसु
สนุติगे ปพुพชิต्वा ชुरुकेเยว सह प्रुत्तिสมुगिताहि อรहतตु ปตุโต ฯ सो सामेणर-
กाले तीसय गिगुच्छि सत्थि ओणुणे विहरुत्तो पणुजहि जोरसतेहि “อิมั มาเรตฺวา
เทวดาย พลิกมมံ กริสฺสามาติ คเหตุวา เอกมनुเต จปิโต ตตุเถว ฆานั
สมาปชฺชิตฺวา ว นิสฺสิทิ ฯ जोरเชणुจโก อคฺคิกรณาทิกं กิจจं กारेत्वा อสิना
สามेणरसुส ชนุत् ปหริ ฯ อสิ นมิत्वा ชาราย ชารุ ปหริ ฯ जोरเชणुจโก पुन तुं
อุชुकं กत्वा ปहริ ฯ अस्ति तालपत्तुं विय वेजेनुत्तो ठरुमुत्तुं कत्तो ते सपुपे जोरा
त्तुं अज्जुरियं तिसुवा तसुस ज तेसनं सुत्तुวา पसनुना तसुस สนุติगे पपुพชิต्वा तेन
सत्थि चेतवन्नुं कनुत्वा सत्तु तेसनं सुत्तुवा सह प्रुत्तिสมुगिताहि अरहतत्तु पत्तुता ฯ

สงกัจจปิ แม้ อ.สามเณรชื่อว่าสังกัจจะ ปุตโต เป็นบุตร พุราหมณมหาศาลสุส ของพราหมณ์ผู้มหาศาล สาวตถิย์ในเมืองสาวัตถี หุตวา เป็น ปพพชิตวา บวชแล้ว สหติเกในสำนัก สารีปุตตตเถรสุส ของพระสารีบุตรผู้เถระ (อตตโน) สตตวสุสิก- กाल ในกาล แห่งตน เป็นผู้มีกมลฝนเจ็ด ปตโต บรรลุแล้ว อรหตต ซึ่งความเป็น แห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมภิทาหิ ด้วยปฏิสัมภิทา ท. ขุรคเค เอว ในกาลเป็น ที่สุดลงแห่งกรรมอันบุคคลพึงกระทำด้วยมิดโกนนั้นเทียว ๗ โส (สงกัจจ) อ.สามเณร ชื่อว่าสังกัจจะนั้น วิหรนโต เมื่ออยู่ อรณเณ ในป่า สหุธิ กับ ภิกขุหิ ด้วยภิกษุ ท. ดีสาย สามสิบ (อตตโน) สามเณรกาล ในกาลแห่งตนเป็นสามเณร ปญจหิ โจรสเดหิ คเหตุวา เอกมเหตุ จปีโต ผู้อันร้อยแห่งจร ท. ห้า จับแล้ว ให้ดำรง อยู่แล้ว ณ ที่สมควร (มเหตุเนน) ด้วยอันปริกษากัน อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. อิมิ (สามเณร) ยังสามเณรนี้ มาเรตวา ให้ตายแล้ว กริสสาม จักกระทำ พลิกมม ซึ่ง พลีกรรม เทวตาย แก่เทวดา” อิติ ดังนี้ สมาปชชิตวาว นิสสิหิ นิ่งเข้าแล้วเทียว ฌาน ซึ่งฌาน ตตถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว ๗ โจรเชฏจโก อ.โจรผู้เจริญ ที่สุด (โจเร) ยังจร ท. การเหตุวา ให้กระทำแล้ว กิจจ ซึ่งกิจ อคคิกรณาทิกิ มีการกระทำซึ่งไฟเป็นต้น ปหริ ประหารแล้ว ขนุธิ ซึ่งคอ สามเณรสุส ของสามเณร อสิหา ด้วยดาบ ๗ อสิ อ.ดาบ นมิตวา งอแล้ว ปหริ ดีแล้ว ธารี ซึ่งคม ธาราย ด้วยคม ๗ โจรเชฏจโก อ.โจรผู้เจริญที่สุด กตวา กระทำแล้ว ต (อสิ) ซึ่งดาบนั้น อชุกิ ให้ตรง ปุน อิกิ ปหริ ประหารแล้ว ๗ อสิ อ.ดาบ เวเจนโต ม้วนอยู่ ตาลปตติ วีย รวากะ อ.โบแห่งตาล คโต ไปแล้ว ทรุมูล สู่โคนของด้าม ๗ เต โจรา อ.โจร ท. เหล่านั้น สหุเพ ทั้งปวง ทิสวา เห็นแล้ว ต อจจริย ซึ่งความอัศจรรย์นั้น (จ) ด้วย สุตวา ฟังแล้ว เทสนิ ซึ่งเทศนา ตสุส (สามเณรสุส) ของสามเณรนั้น จ ด้วย ปสนหา เลื่อมใสแล้ว ปพพชิตวา บวชแล้ว สหติเกในสำนัก ตสุส (สามเณรสุส) ของสามเณรนั้น คนเหตุวา ไปแล้ว เขตวนิ สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน สหุธิ กับ เทน (สามเณเรน) ด้วยสามเณรนั้น สุตวา ฟังแล้ว เทสนิ ซึ่งพระเทศนา สตถุ ของ พระศาสดา ปตตวา บรรลุแล้ว อรหตต ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมภิทาหิ ด้วยปฏิสัมภิทา ท. ๗

แม้สังกัจจสามเณรเป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาลในเมืองสาวัตถี บวชในสำนักของ พระสารีบุตรเถระ ในคราวมีอายุ ๗ ขวบ บรรลุพระอรหัตพร้อมปฏิสัมภิทา ในขณะที่

ปลงผมเสร็จนั้นแหละ. สังกิจจสามเณรนั้น เมื่ออยู่ในป่าพร้อมกับภิกษุ ๓๐ รูป ในคราวเป็นสามเณร ถูกพวกโจร ๕๐๐ จับ แล้วให้ดำรงอยู่ ณ ที่สมควร ด้วยปรึกษากันว่า “พวกเราจะฆ่าสามเณรนี้ให้ตาย แล้วจักทำพิธีกรรมแก่เทวดา” นั่งเข้ามานอนที่นั่นนั้นแหละ. หัวหน้าโจรใช้พวกโจรให้ทำกิจมีการก่อไฟเป็นต้น ใช้ดาบฟันก้นคอกของสามเณร. ดาบม้วน คมกระทบคม. หัวหน้าโจรทำดาบนั้นให้ตรงอีก แล้วก็ฟันใหม่. ดาบม้วนกลับดูใบตาล ไปถึงโคนด้าม. พวกโจรเหล่านั้นทุกคนเห็นความอัศจรรย์นั้น และฟังเทศนาของสามเณรนั้น เลื่อมใส บวชในสำนักของท่าน ไปสู่พระเชตวันพร้อมกับสามเณรนั้น ฟังพระเทศนาของพระศาสดา ก็บรรลुพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภีทา.

.....

อัย โนโย ธมฺมปทวณฺณนาทีสุ วุตฺโต ฯ

อัย โนโย อ.นัยนี้ วุตฺโต ถูกกล่าวแล้ว ธมฺมปทวณฺณนาทีสุ (จาเนสฺ) ในที่ ท. มีวาจาเป็นเครื่องพรรณนาแห่งธรรมบทเป็นต้น ฯ

นัยนี้ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาธรรมบทเป็นต้น.

.....

๑๘. อธิมุตฺตกสามเณรวตฺถุ

[๕๓] จตฺตฺถคาถายฺ ฯ

จตฺตฺถคาถายฺ (วินิจฺจโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตฺตฺพฺโพ) ฯ

(วินิจฺจโย) อ.การวินิจฺจย จตฺตฺถคาถายฺ ในคาถาที่ ๔ (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตฺพฺโพ) ฟังทราบ ฯ

ฟังทราบวินิจฺจยในคาถาที่ ๔.

.....

ฅาติมชฅเฅ วิโรจตีติ ฅาติคณมชฅเฅ อธิมุตตกสามเณโร วิย โสภติ ฅ

“ฅาติมชฅเฅ วิโรจตีติ (คาคาปาทสฺส) “ฅาติคณมชฅเฅ อธิมุตตกสามเณโร วิย โสภติ” (อิติ อตุโถ) ฅ

(อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) วา “อธิมุตตกสามเณโร วิย ราวกะ อ.สามเณรชื้อวา อธิมุตตกะ โสภติ ยอมงดงาม ฅาติคณมชฅเฅ ในทามกลางแหงหมูแหงญาติ” (อิติ) ดั่งนี้ (คาคาปาทสฺส) แหงบาทแหงคาคา “ฅาติมชฅเฅ วิโรจตีติ วา “ฅาติมชฅเฅ วิโรจติ” ดั่งนี้ ฅ

บาทคาคา วา “ฅาติมชฅเฅ วิโรจติ” ความวา ดุจอธิมุตตกสามเณร ยอมงดงามใน ทามกลางหมูญาติ ฉะนั้น

.....
โส กิร สงกิจจตุเถรสฺส ภาคิเนยโย โหติ ฅ โส “คจจ, วสฺसानิ ปุจฺฉิตฺวา เอหิ, อุปสมปาเทสฺสามิ ทนฺติ เถเรน ปหิโต ปตฺตจิวรมาทาย เชฏฺฐภคินีคามิ คนฺตฺวา ตตฺถ ภตฺตกิจจํ กตฺวา วสฺसानิ ปุจฺฉิ ฅ สว “นาหิ ชานามิ มาตา โน ชานาตีติ อาห ฅ โส “ติฏฺฐ ตฺวํ, อหํ มาตุ สฺนฺติกํ คมิสฺสามีติ วตฺวา โจราภูวี่ ปาวิสฺส ฅ โจรา ตํ คเหตุวา เอกจฺเจ “มาเรม นนฺติ วทีสฺส, เอกจฺเจ “วิสฺสชฺชเฅมาติ ฅ สามเณโร “อหํ เสโข สกฺรณฺเฅโย, อิเมหิ สทฺธี มนฺเตตฺวา โสตุถิมตฺตานํ กวิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “สเจ ตุมฺเห มํ มาเรสฺสธ, อถ ตํ ฅตฺวา อทฺธิกา นาคมิสฺสนนฺติ, ฅนชานิ โว ภวิสฺสตีติ อาห ฅ เต “อຍํ ยุตฺตํ วทตีติ จินฺเตตฺวา “สเจ อญฺเฅ ปฏฺธิเปถ ทิสฺวา นาโรเจสฺสสิ, คจฺฉาติ วตฺวา, “อามาติ วุตฺเต, ตํ วิสฺสชฺชเฅสุ ฅ โส เตหิ วิสฺสชฺชิตฺโต คจฺฉนฺโต มาตาปีตาทโย ฅาตโยปี ทิสฺวา เตสมฺปิ นาโรเจสิ ฅ โจรา เต อนฺุปฺตเต คเหตุวา วิเหจฺยีสุ ฅ

กิร ไดยินวา โส (อธิมุตตกสามเณโร) อ.สามเณรชื้อวาอธิมุตตกะนั้นั้น ภาคิเนยโย เป็นหลาน สงกิจจตุเถรสฺส ของพระสงกิจจจะผู้เถระ โหติ ยอมเป็น ฅ โส (อธิมุตตโก) อ.สามเณรชื้อวาอธิมุตตกะนั้นั้น เถเรน ปหิโต ผู้อันพระเถระสงไปแล้ว (วจเนน) ด้วยคำ อิติ วา “(ตฺวํ) อ.เรอ คจจ จงไป, (ตฺวํ) อ.เรอ ปุจฺฉิตฺวา ถาม แล้ว วสฺसानิ ชึ่งปี ท. เอหิ จงมา, อหํ อ.เรา ตํ ยิงเรอ อุปสมปาเทสฺสามิ จักให้

อุปสมบท” อิติ ดังนี้ อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและจีวร คนฺตฺวา ไปแล้ว เชฏฺฐภคินีคามิ สู่หมู่บ้านของพี่สาวผู้เจริญที่สุด กตฺวา กระทำแล้ว ภตฺตภิกฺขุซึ่งกิจด้วยภัตฺร ตตฺถ (คาเม) ในหมู่บ้านนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว วสฺसानิ ซึ่งปี ท. ๙ สา (เชฏฺฐภคินี) อ.พี่สาวผู้เจริญที่สุดนั้น อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.ดิฉัน นชานามิ ย่อมไม่รู้, มาตา อ.มารดา โห ของเรา ท. ชานาติ ย่อมรู้” อิติ ดังนี้ ๙ โส (อธิมุตฺตโก) อ.สามเณรชื่อว่าอธิมุตฺตกะนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺวิ อ.ท่านติฏฺฐ จงคอย, อหิ อ.ข้าพเจ้า คมิสฺสามิ จักไป สนฺติกั สู่สำนัก มาตุ ของมารดา” อิติ ดังนี้ ปาวิสฺสิ ได้เข้าไปแล้ว โจราภฺวิ สูดงแห่งโจร ๙ โจรา อ.โจร ท. คเหตุวา จับแล้ว ตํ (อธิมุตฺตกั) ซึ่งสามเณรชื่อว่าอธิมุตฺตกะนั้น เอกจฺเจ บางพวก วทิสฺสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยิ) อ.เรา ท. หิ (สามเณริ) ยังสามเณรนั้น มาเรม จะให้ตาย” อิติ ดังนี้ เอกจฺเจ บางพวก (วทิสฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยิ) อ.เรา ท. วิสฺสชฺเชม จะปล่อย” อิติ ดังนี้ ๙ สามเณโร อ.สามเณร จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา เสโห เป็นพระเสขะ สกรณฺโโย เป็นผู้เป็นไปกับด้วยกิจอันบุคคลพึงกระทำ มนฺเตตฺวา ปรีक्षाแล้ว สทฺธิ กับ อิเมหิ (โจเรหิ) ด้วยโจร ท. เหล่านี้ กริสฺสามิ จักกระทำ อตฺตทานิ ซึ่งตน โสตฺถิ ให้เป็นผู้สวัสดิ” อิติ ดังนี้ อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวา ตุมฺเห อ.ท่าน ท. มิ ยังข้าพเจ้า มาเรสฺสถ จักให้ตายไซ้, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, อทฺธิกา (ชนา) อ.ชน ท. ผู้ไปสู่หนทางไกล ฃตฺวา รู้แล้ว ตํ (ปวตฺติ) ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น น อาคมิสฺสนฺติ จักไม่มา, ธนชานิ อ.ความเสื่อมจากทรัพย์ ภวิสฺสติ จักมี โว แก่ท่าน ท.” อิติ ดังนี้ ๙ เต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านี้ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อยิ (สามเณโร) อ.สามเณรนี้ วทติ ย่อมกล่าว (วจฺหิ) ซึ่งคำ ยุตฺตํ อันควรแล้ว” อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวา (ตฺวิ) อ.ท่าน ทิสฺวา เห็นแล้ว (ชเน) ซึ่งชน ท. อญฺเเย เหล่าอื่น ปฏิปเต ในทางสวนกลับ น อาโรเจสฺสสิ จักไม่บอกไซ้, (ตฺวิ) อ.ท่าน คจฺฉงไป” อิติ ดังนี้, (วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อาม เจริญพร” อิติ ดังนี้ (เตน สามเณเรน) อันสามเณรนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, วิสฺสชฺเชสฺสุ ปล่อยแล้ว ตํ (สามเณริ) ซึ่งสามเณรนั้น ๙ โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น เตหิ (โจเรหิ) วิสฺสชฺชิตฺโต ผู้อันโจร ท. เหล่านี้ ปล่อยแล้ว คจฺฉนฺโต ไปอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว ฃตฺโยปิ แม้ซึ่งญาติ ท. มาตาปิตาทโย มีมารดาและบิดาเป็นต้น น อาโรเจสิ ไม่บอกแล้ว เตสมฺปิ (ชนาหิ)

แก่ชน ท. แม่เหล่านั้ ๗ โจรา อ.โจร ท. **คเหตุวา** จับแล้ว **เต (ชเน)** ซึ่งชน ท. เหล่า
 นั้น **อนุปรตเต** ผู้ถึงแล้วโดยลำดับ **วิหะยิสู** เบียดเบียนแล้ว ๗

ไดยินมาว่า อธิมุตตกสามเณรนั้น เป็นหลานของพระสังกัจจเอระ. อธิมุตตกสามเณร
 นั้น ถูกพระเอระส่งไปด้วยสั่งว่า “เธอจงไป, ถามปี แล้วจงกลับมา, เราจักให้เธอ
 อุปสมบท” ถือเอาบาตรและจีวร ไปยังหมู่บ้านของพี่สาวคนโต ทำภักตกิจที่บ้านนั้น
 แล้วถามปี. พี่สาวนั้นกล่าวว่า “ดิฉันไม่รู้, แม่ของพวกเรา ย่อมรู้”. สามเณรนั้นกล่าว
 ว่า “ท่านจงคอยก่อน, ข้าพเจ้าจักไปยังสำนักของมารดา” ดังนี้ แล้วได้เข้าไปยังดง
 โจร. พวกโจรจับท่าน บางพวกกล่าวว่า “พวกเราจะฆ่าเณรนั้นให้ตาย” บางพวกกล่าว
 ว่า “พวกเราจะปล่อยไป”. สามเณรคิดว่า “เรายังเป็นพระเสขะ มีกิจที่ต้องทำอยู่, เรา
 ปรีกษากับพวกโจรเหล่านี้ จักทำตนให้ปลอดภัย” ดังนี้ จึงกล่าวว่า “ถ้าพวกท่านจักฆ่า
 ข้าพเจ้าให้ตายไซ้, เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกคนเดินทางไกลรู้ช้านั้น ก็จักไม่มา, ความ
 เสื่อมทรัพย์จักมีแก่พวกท่าน”. พวกโจรเหล่านั้น คิดกันว่า “สามเณรนี้ กล่าวสมควร
 แล้ว” จึงกล่าวว่า “ถ้าท่านเห็นพวกชนเหล่าอื่นสวนทางมา จักไม่บอกไซ้, ท่านจงไป
 ถิด”, เมื่อสามเณรนั้นกล่าวว่า “ได้ เจริญพร”, จึงปล่อยสามเณรนั้นไป. สามเณรนั้นถูก
 พวกโจรเหล่านั้นปล่อยแล้ว เดินทางไปอยู่ พบแม่พวกญาติมีมารดาและบิดาเป็นต้น
 ก็ไม่บอกแก่ญาติแม่เหล่านั้. พวกโจรจับญาติเหล่านั้น ผู้ถึงโดยลำดับ เบียดเบียน
 แล้ว.

.....

อด สามเณรมาตาปี ปรีเทวมานา โจเรหิ ปุฎฺฐา “อหิ อธิมุตตกสฺส มาตา, อัย
 ปีตา, อิเม ภาตโรติ อาจิกฺขิ ๗ โจรา “อัย สจฺจวาที สมโณติ ปสฺสีติตฺวา ตสฺส
 ฌาตโย วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺเสว สนฺติเก ปพฺพชฺชีสุ ๗ โส เต อาทาย สงฺกัจจตุเถรสฺส
 สนฺติกั คนฺตฺวา ปจฺมํ อตฺตนา อุปสมฺปนฺโน ปจฺฉา เต อตฺตโน อนฺเตวาสิเก กตฺวา
 อุปสมฺปาเทสิ ๗ เต อธิมุตตกตฺเถรสฺส โอวาเท จตฺวา อรหตฺตํ ปตฺตทา ๗

อด ครั้งนั้น สามเณรมาตาปี แม่ อ.มารดาของสามเณร ปรีเทวมานา คร้าครวญอยู่
 โจเรหิ ปุฎฺฐา ผู้อันโจร ท. ถามแล้ว อาจิกฺขิ บอกแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.ดิฉัน มาตา
 เป็นมารดา อธิมุตตกสฺส ของสามเณรชื่อว่าอธิมุตตกะ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, อัย (ปฺริโส)

อ.บุรุษนี้ ปิตา เป็นบิดา (อริมุตตกสฺส) ของสามเณรชื่อว่าอริมุตตกะ (โหติ) ย่อมเป็น, อิเม (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ ภาคโร เป็นพี่น้องชาย (อริมุตตกสฺส) ของสามเณรชื่อว่าอริมุตตกะ (โหนติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ โจรา อ.โจร ท. ปสฺสิตฺวา เลื่อมใสแล้ว อิติ ว่า “อโย (สามเณโร) อ.สามเณรนี้ สมโณ เป็นสมณะ สจฺจวาทิ ผู้กล่าวซึ่งคำสัตย์โดยปกติ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชตฺวา ปล่อยแล้ว ฃาตโย ซึ่งญาติ ท. ตสฺส (อริมุตตกสฺส) ของสามเณรชื่อว่าอริมุตตกะนั้น ปพฺพชฺชิสฺส บวชแล้ว สหฺตึเก ในสำนัก ตสฺส เอว (อริมุตตกสฺส) ของสามเณรชื่อว่าอริมุตตกะ นั้นนั้นเทียว ฯ โส (อริมุตตโก) อ.สามเณรชื่อว่าอริมุตตกะนั้น อาทาย พาเอาแล้ว เต (สามเณเร) ซึ่งสามเณร ท. เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สหฺตึกั สู่สำนัก สงฺกึจฺจเต- เณรฺสฺส ของสังกัจจะผู้เถระ อุปสมฺปนฺโน อุปสมบทแล้ว อตฺตนา ด้วยตน ปจฺมึ เป็องแรก เต (สามเณเร) ยังสามเณร ท. เหล่านั้น อุปสมฺปาเทสิ ให้อุปสมบทแล้ว ปจฺจนา ในภายหลัง กตฺวา กระทำ อหฺเตวาสึเก ให้เป็นอันเตวาสิก อตฺตโน ของตน ฯ เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว โอวาเท ในโอวาท อริมุตตกเถรฺสฺส ของพระอริมุตตกะผู้เถระ ปตฺตา บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

ที่นั้น แม้มารดาของสามเณร คร่ำครวญอยู่ ถูกพวกโจรถาม ก็บอกว่า “ดิฉันเป็นมารดาของอริมุตตกสามเณร, ผู้นี้ก็เป็บิดา, พวกชนเหล่านี้ ก็เป็นพี่น้องชาย”. พวกโจรเลื่อมใสว่า “สามเณรนี้ เป็นสมณะผู้กล่าวคำสัตย์โดยปกติ” จึงปล่อยพวกญาติของท่านไป แล้วบวชในสำนักของสามเณรนั้นนั้นแหละ. อริมุตตกสามเณรนั้น พาเอาสามเณรเหล่านั้นไปยังสำนักของพระสังกัจจะเถระ อุปสมบทด้วยตนเองก่อน แล้วให้สามเณรเหล่านั้นอุปสมบททีหลัง ทำให้เป็นอันเตวาสิกของตน. ภิกษุเหล่านั้นดำรงอยู่ในโอวาทของพระอริมุตตกเถระ ต่างบรรลุพระอรหัต.

[๕๔] ฉฏฺฐคาถายฺ ฯ

ฉฏฺฐคาถายฺ (วินิจฺฉโย ปณฺฑิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย ฉฏฺฐคาถายฺ ในคาถาที่ ๖ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต

(เวทิตพุโพ) พึงทราบ ๫

พึงทราบวินิจฉัยในพระคาถาที่ ๖.

.....

สาตตนุติ สตตํ สุขํ วา จิรํ สุขํ วา ติฏฺฐนุติ ๫

“สาตตนุติ (ปทสฺส) “สตตํ สุขํ วา จิรํ สุขํ วา ติฏฺฐนุติ” (อติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ติฏฺฐนุติ ย่อมดำรงอยู่ สุขํ เป็นสุข สตตํ เป็นนิจ วา หรือ วา หรือว่า สุขํ เป็นสุข จิรํ สิ้นกาลนาน” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สาตตนุติ ว่า “สาตตํ” ดังนี้ ๫

บทว่า “สาตตํ” ความว่า ดำรงอยู่เป็นสุขเป็นนิจ หรือเป็นสุขสิ้นกาลนาน.

.....

โวติ ตุมหากํ ๫

“โวติ (ปทสฺส) “ตุมหากํ” (อติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ตุมหากํ ของท่าน ท.” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โวติ ว่า “โว” ดังนี้ ๫

บทว่า “โว” แปลว่า ของพวกท่าน.

.....

ปริยาเยนาติ การณน ๫

“ปริยาเยนาติ (ปทสฺส) “การณน” (อติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “การณน โดยเหตุ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปริยาเยนาติ ว่า “ปริยาเยน” ดังนี้ ๫

บทว่า “ปริยาเยน” แปลว่า โดยเหตุ.

สพฺพทุกฺขาติ น เกวลํ เสยฺโย โหติ น จ เกวลํ ปญฺญํ ลภติ โสภมชฺเชน น
โสจติ ฌาติมชฺเชน วิโรจติ สุกฺติยํ นิพฺพตฺตติ จิรํ สุขํ ติฏฺฐติ อถ โข สกลสฺมา
วฏฺฏทุกฺขาปิ ปมฺจจตฺติ ๕

“สพฺพทุกฺขาติ (ปทสฺส) “น เกวลํ เสยฺโย โหติ, น จ (ปฺคฺคโล) เกวลํ ปญฺญํ ลภติ, โสภมชฺเชน
น โสจติ, ฌาติมชฺเชน วิโรจติ, สุกฺติยํ นิพฺพตฺตติ, จิรํ สุขํ ติฏฺฐติ; อถ โข (ปฺคฺคโล) สกลสฺมา
วฏฺฏทุกฺขาปิ ปมฺจจตฺติ (อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “เสยฺโย อ.คุณชาตอันประเสริฐกว่า โหติ ย่อมมี เกวลํ
อย่างเดียว น หามิได้, จ หนึ่ง (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล ลภติ ย่อมได้ ปญฺญํ ซึ่งปัญญา,
น โสจติ ย่อมไม่เศร้าโศก โสภมชฺเชน ในท่ามกลางแห่งบุคคลผู้เศร้าโศก, วิโรจติ
ย่อมรุ่งโรจน์ ฌาติมชฺเชน ในท่ามกลางแห่งญาติ, นิพฺพตฺตติ ย่อมบังเกิด สุกฺติยํ
ในสุคติ, ติฏฺฐติ ย่อมดำรงอยู่ สุขํ เป็นสุข จิรํ สิ้นกาลนาน เกวลํ อย่างเดียว น
หามิได้, อถ โข โดยที่แท้แล (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล ปมฺจจติ จะหลุดพ้น วฏฺฏทุกฺขาปิ
แม้จากทุกข์ในวัฏฏะ สกลสฺมา ทั้งสิ้น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สพฺพทุกฺขาติ
ว่า “สพฺพทุกฺขา” ดังนี้ ๕

บทว่า “สพฺพทุกฺขา” ความว่า คุณชาตที่ประเสริฐกว่า จะมีอย่างเดียวก็น่าหามิได้, หนึ่ง
บุคคลย่อมได้ปัญญา ย่อมไม่เศร้าโศกในท่ามกลางแห่งบุคคลผู้เศร้าโศก ย่อมรุ่งโรจน์
ในท่ามกลางหมู่ญาติ บังเกิดในสุคติ ดำรงอยู่เป็นสุขสิ้นกาลนาน อย่างเดียว ก็หามิได้,
ที่แท้แล บุคคลจะหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์แม้ทั้งสิ้น.

.....
เทวดาสังยุตฺตวณฺณนายํ สมุทฺทวาณิชาตฺถ ๕

สมุทฺทวาณิชาตฺถ อ.เรื่องแห่งพ่อค้าในสมุทร (อาคตฺ) มาแล้ว เทวดาสังยุตฺต-
วณฺณนายํ ในวาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งเทวดาสังยุตต์ ๕

เรื่องพ่อค้าในมหาสมุทรมาในอรรถกถาเทวดาสังยุตต์.

.....

เอว ปรณทิตา อตตทานญจ อตตโน วจนการเก จ น วินาเสนุตตี ๗

ปรณทิตา อ.บัตถทิต ท. **อตตทาน** จ **อตตโน** วจนการเก (ชเน) จ น **วินาเสนุตตี**
 ย่อมไมยังตนด้วย ไมยังชน ท. ผู้กระทำซึ่งคำ ของตนด้วย ให้พินาศ เอว ด้วยประการ
 ฉะนี้ **อิติ** ดังนี้แล ๗

พวกบัตถทิตจะไมทำให้ตนและพวกชนที่ทำตามคำ ของตนเองให้ฉิบหาย ด้วยประการ
 ฉะนี้ ดังนี้แล.

พาลปรณทิตเสวนาเสวนาหวตถ

[๕๕] ตตถ ยสฺมา โย พาลे น เสวติ, โส ปรณทิตे เสวति นาม, โย ปรณทิตे เสวति,
 โส พाले न सेवति नाम, तस्मा त्पुण्यमत्ततो ऐकमेव होति किञ्चाप्येकं,
 यथा पन मकुकुसलो प्रिसो मकुकुं आजिखनतो वामं मुञ्ज त्पुञ्जं कण्हाति, एव
 अकुकुहेतुप्पं प्रम् वत्ता प्रजा कहेतुप्पं वत्ति, तत्त यस्मा โย वामं
 मुञ्जति, सो त्पुञ्जं कण्हाति नाम, โย त्पुञ्जं कण्हाति, सो वामं मुञ्जति नाम,
 तस्मा त्पुण्यमपि अत्ततो ऐकमेव, तथापि “वामं मुञ्जति इति “मा त्पुञ्जं
 मुञ्जति इमं विप्रित्तत्तिपि विण्णापेतुं वुत्तं, “त्पुञ्जं कण्हाति इति “मा वामं
 कण्हाति इमंपि विण्णापेतुं वुत्तं, एवमिहापि “**อเสวนา จ พาลานนฺติ** เอตं พาลานं
 เสวนา อมङ्กลนฺติ इमं विप्रित्तत्तिपि विण्णापेतुं वुत्तं, ปรณทิตานญจ เสวนาติ เอตं
 ปรณทิตาน อเสวนา อมङ्กลนฺติ इमंपि विण्णापेतुं वुत्तन्ति ทฏ्ठพพ, เอวญจ กत्वा
 ปรณทิตเสวนं प्रम् अवत्ता พालอเสวนา प्रम् वुत्ता ๗ ยทิ हि ปรณทิตเสวนं प्रम्
 वथेय, न ปรณทित्वजनेन पालत्तो विण्णायति, तस्मि अविण्णाเต, पालसेवनापि न
 विण्णायते ॗ यस्मा ज पालसेวนं प्रम् विण्णापेतุมिञ्जति, तस्मा पालอसेवना-
 येव प्रम् वुत्ता ๗ **อเสวนา จ พาลานนฺติ** हि वत्ता พालसेवनापि विण्णापियति
 ๗ मकुकुसलसिโส हि णक्वा तस्मा वामมकुकुसलิส อकुकुहेतुप्पं ปรณทิตอเสวน-
 สง्खात् पालसेวนं प्रम् विण्णापेतत्वा प्रजा त्पुञ्जिमकुकुसलิส कहेतुप्पं ปรณทित-
 सेवनसङ्खात् पालसेवनं विण्णापेति ๗

ตตถ (วจนฺสุ) ยสฺมา โย (ปุคฺคโล) พาลเ น เสวติ, โส (ปุคฺคโล) ปณฺหิตเ เสวติ นาม,
 โย (ปุคฺคโล) ปณฺหิตเ เสวติ, โส (ปุคฺคโล) พาลเ น เสวติ นาม, ตสฺมา ตํ อุกฺขํ (วจนฺ)
 อตฺถโต เอกํ เอว โหติ, (ตํ วจนฺ) กิณฺจาปี เอกํ (โหติ), ยถา ปน มคฺคกฺุสโล ปุริโส มคฺคํ
 อจฺจิกฺขนโต “(ตฺว) วามํ (มคฺค) มุณฺจ, ทกฺขิณํ (มคฺค) คณฺห” อิติ เอวํ (ปุคฺคเลน)
 อคฺคเหตุพฺพํ (มคฺค) ปจฺมํ วตฺวา ปจฺฉา (ปุคฺคเลน) คเหตุพฺพํ (มคฺค) วทติ, ตตถ (วจนฺสุ)
 ยสฺมา โย (ปุคฺคโล) วามํ (มคฺค) มุณฺจติ, โส (ปุคฺคโล) ทกฺขิณํ (มคฺค) คณฺหาติ นาม, โย
 (ปุคฺคโล) ทกฺขิณํ (มคฺค) คณฺหาติ, โส (ปุคฺคโล) วามํ (มคฺค) มุณฺจติ นาม, ตสฺมา (กิณฺจาปี)
 ตํ อุกฺขมฺปิ (วจนฺ) อตฺถโต เอกํ เอว (โหติ), ตถาปี “(ตฺว) วามํ (มคฺค) มุณฺจาติ อิทํ (วจนฺ ตํ
 ปุคฺคล) “(ตฺว) มา ทกฺขิณํ (มคฺค) มุณฺจาติ อิมํ วิปริตฺตถฺปิ วิณฺญาเปตฺตุ (เตน ปุริเสน) วุตฺตํ,
 “(ตฺว) ทกฺขิณํ (มคฺค) คณฺหาติ อิทํ (วจนฺ ตํ ปุคฺคล) “(ตฺว) มา วามํ (มคฺค) คณฺหาติ อิมํปิ
 (มคฺค) วิณฺญาเปตฺตุ (เตน ปุริเสน) วุตฺตํ, เอวํ อิทาปี (ปจฺมคฺคาถาย) “**อเสวนา จ พาลานนฺติ**
เอตํ (วจนฺ ปณฺหิตเ) “(ปุคฺคล) ‘พาลานํ เสวนา อมฺงฺคฺล (โหติ)’ อิติ อิมํ วิปริตฺตถฺปิ
 วิณฺญาเปตฺตุ (ภควตา) วุตฺตํ” (อิติ ทกฺขฺพฺพํ), “**ปณฺหิตานมฺจ เสวนาติ เอตํ (วจนฺ ปณฺหิตเ)**
 “(ปุคฺคล) ‘ปณฺหิตานํ อเสวนา อมฺงฺคฺล (โหติ)’ อิติ อิมํปิ (วิปริตฺตถฺ) วิณฺญาเปตฺตุ (ภควตา)
 วุตฺตนฺติ ทกฺขฺพฺพํ, (ภควตา) เอวํ จ กตฺวา ปณฺหิตเสวนํ ปจฺมํ อวตฺวา พาลอเสวนา ปจฺมํ
 วุตฺตา ๕ ยถิ หิ (ภควา) ปณฺหิตเสวนํ ปจฺมํ วทฺเยย, น (เวเนยฺเยน) ปณฺหิตวจนฺ พาลตฺถโต
 วิณฺญาติ, ตสฺมี (พาลตฺถเว เวนฺเยน) อวิณฺญาเต, (เวเนยฺเยน) พาลเสวนาปี น วิณฺญาติ
 เอว ๕ ยสฺมา จ (ภควา เวนฺเยย) พาลเสวนํ ปจฺมํ วิณฺญาเปตฺตุ อิจฺฉติ, ตสฺมา (ภควตา)
 พาลอเสวนา เอว ปจฺมํ วุตฺตา ๕ (ภควตา) “**อเสวนา จ พาลานนฺติ** หิ วทฺตา พาลเสวนาปี
 วิณฺญาปฺยติ ๕ มคฺคกฺุสสทิส (โหติ) หิ ภควา, ตสฺมา (ภควา เวนฺเยย) วามมคฺคสทิส
 (ปุคฺคเลน) อคฺคเหตุพฺพํ ปณฺหิตอเสวนสงฺขาตํ พาลเสวนํ ปจฺมํ วิณฺญาเปตฺวา (เวเนยฺเยย) ปจฺฉา
 ทกฺขิณมคฺคสทิส (ปุคฺคเลน) คเหตุพฺพํ ปณฺหิตเสวนสงฺขาตํ พาลอเสวนํ วิณฺญาเปติ ๕

โย (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคไลโต **น เสวติ** ย่อมไม่เสพ **พาลเ** ซึ่งคนพาล ท., **โส (ปุคฺคโล)**
 อ.บุคฺคไลนํ **เสวติ นาม** ชื่อว่าย่อมเสพ **ปณฺหิตเ** ซึ่งบัณฑิต ท., **โย (ปุคฺคโล)**
 อ.บุคฺคไลโต **เสวติ** ย่อมเสพ **ปณฺหิตเ** ซึ่งบัณฑิต ท., **โส (ปุคฺคโล)** อ.บุคฺคไลนํ **น**
เสวติ นาม ชื่อว่าย่อมไม่เสพ **พาลเ** ซึ่งคนพาล ท. **ยสฺมา** เพราะเหตุใด, **ตสฺมา**
 เพราะเหตุนี้ **ตตถ (วจนฺสุ) ตํ อุกฺขํ (วจนฺ)** อ.-ในคำ ท. เหล่านี้หนนา -คำนี้
 ทั้งสอง **เอกํ เอว** เป็นคำเดียวกันนั้นเที่ยว **อตฺถโต** โดยอรรถ **โหติ** ย่อมเป็น, (ตํ

วจน) อ.คำนั้น เอก เป็นคำเดียวกัน (โหติ) ย่อมเป็น ภิญจาปิ แมกัจจิง, ปน เหมือนอย่างว่า ปุริโส อ.บุรุษ มคคกุลโส ผู้ฉลาดในหนทาง อาจิกขนุโต เมื่อบอก มคคัม ซึ่งหนทาง วตฺวา กล่าวแล้ว (มคคัม) ซึ่งหนทาง (ปุคฺคเลน) อคฺคเหตุพพิ อันอันบุคคลไม่พึงถือเอา เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน มุญจ จงปล่อย วาม (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างซ้าย คณฺห จงถือเอา ทกฺขิณ (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างขวา” อิติ ดังนี้ ปรม กอน วทติ ย่อมกล่าว (มคคัม) ซึ่งหนทาง (ปุคฺคเลน) คเหตุพพิ อันอัน บุคคลพึงถือเอา ปจฺจนา ในภายหลัง, โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด มุญจติ ย่อมปล่อย วาม (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างซ้าย, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น คณฺหาติ นาม ชื่อว่า ย่อมถือเอา ทกฺขิณ (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างขวา, โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด คณฺหาติ ย่อมถือเอา ทกฺขิณ (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างขวา, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มุญจติ นาม ชื่อว่าย่อมปล่อย วาม (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างซ้าย ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ตตฺถ (วจฺเนสฺสุ) ตํ อุกฺขมฺปิ (วจน) อ.-ในคำ ท. เหล่านั้น หนา -คำนั้น แมทังสอง เอก เอว เป็นคำเดียวกันนั้นเทียว อตฺถโต โดยความหมาย (โหติ) ย่อมเป็น (ภิญจาปิ) แมกัจจิง, ตถาปิ ถึงอย่างนั้น อิทํ (วจน) อ.คำนี้ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน มุญจ จงปล่อย วาม (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างซ้าย” อิติ ดังนี้ (เตน ปุริเสน) อันบุรุษนั้น วุตฺตํ กล่าวแล้ว (ตํ ปุคฺคล) วิญญาเปตฺตุ เพื่ออัน ยังบุคคล นั้น ให้รู้ อิมฺปิ วิปริตตฺถํ ซึ่งเนื้อความอันตรงกันข้ามนี้ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน มา มุญจ จงอย่าปล่อย ทกฺขิณ (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างขวา” อิติ ดังนี้, อิทํ (วจน) อ.คำนี้ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน คณฺห จงถือเอา ทกฺขิณ (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างขวา” อิติ ดังนี้ (เตน ปุริเสน) อันบุรุษนั้น วุตฺตํ กล่าวแล้ว (ตํ ปุคฺคล) วิญญาเปตฺตุ เพื่ออัน ยังบุคคลนั้น ให้รู้ อิมํ วิปริตตฺถํ แมทังเนื้อความอันตรงกันข้ามนี้ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน มา คณฺห จงอย่าถือเอา วาม (มคคัม) ซึ่งหนทางข้างซ้าย” อิติ ดังนี้ ยถา ฉนฺใด, เอตํ (วจน) อ.คำนั้น อิติ ว่า “อเสวนา อ.การไม่เสพ พาลานํ ซึ่งคน พาล ท. จ ด้วย” อิติ ดังนี้ (ปญฺชิตฺเตน) อันบัณฑิต (ทฏฺฐพฺพิ) พิงทราบ (อิติ) ว่า “(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว (ปุคฺคล) วิญญาเปตฺตุ เพื่ออัน ยังบุคคล ให้รู้แจ้ง อิมฺปิ วิปริตตฺถํ ซึ่งเนื้อความอันตรงกันข้ามนี้ อิติ ว่า “เสวนา อ.การเสพ พาลานํ ซึ่งคนพาล ท. อมฺงคฺล เป็นสิ่งไม่เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น” (อิติ) ดังนี้, เอตํ (วจน) อ.คำนั้น อิติ ว่า “เสวนา อ.การเสพ ปญฺชิตานํ ซึ่ง

บัณฑิต ท. จ ด้วย” อิติ ดังนี้ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต ทฎฺฐพฺพํ ฟิงฺทราบ อิติ ว่า “(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตริสฺสแล้ว (ปฺคุคฺคํ) วิญญาเปตฺตุ เพื่ออัน ยังบุคคล ให้รู้แจ้ง อิมํ วิปริตตฎฺฎิปี แม้ซึ่งเนื้อความอันตรงกันข้ามนี้ อิติ ว่า “อเสวนา อ.การไม่เสพ ปณฺฑิตานํ ซึ่งบัณฑิต ท. อมฺงคฺคํ เป็นสิ่งไม่เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อิทาปิ ปจฺมคาคายํ ในพระคาถาที่ ๑ แม่นี้ เอวํ ฉนฺนํ นั้น, จ อนึ่ง พาลอเสวนา อ.การไม่เสพซึ่งคนพาล (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า กตฺวา ทรฺงกระทำให้แล้ว เอวํ อย่างนี้ อวตฺวา ไม่ตรัสแล้ว ปณฺฑิตเสวนํ ซึ่งการเสพซึ่งบัณฑิต ปจฺมํ ก่อน วุตฺตา ตริสฺสแล้ว ปจฺมํ ก่อน ๕

ทฺธิ กิ ยทฺธิ ฌิว่า (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วเทยฺย ฟิงฺตริสฺส ปณฺฑิตเสวนํ ซึ่งการเสพซึ่งบัณฑิต ปจฺมํ ก่อนไซริ, พาลตฺถอ อ.เนื้อความของพาลศัพท์ (เวเนยฺเยน) อันเวไนยสัตว์ น วิญญาติ ย่อมไม่รู้ ปณฺฑิตวจนฺ เณ ด้วยคำว่าบัณฑิต, ตสฺมิมิ (พาลตฺถ) ครั้นเมื่อเนื้อความของพาลศัพท์ (เวเนยฺเยน) อันเวไนยสัตว์ อวิญญาเต ไม่รู้แล้ว, พาลเสวนาปิ แม้ อ.การเสพซึ่งคนพาล (เวเนยฺเยน) อันเวไนยสัตว์ น วิญญาติ เอว ย่อมไม่รู้นั้นก็เหว ๕ จ กิ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อิจฺจติ ย่อมทรงปรารภนา (เวเนยฺย) วิญญาเปตฺตุ เพื่ออัน ยังเวไนยสัตว์ ให้รู้แจ้ง พาลเสวนํ ซึ่งการเสพซึ่งคนพาล ปจฺมํ ก่อน ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น พาลอเสวนา เอว อ.การไม่เสพซึ่งคนพาลนั้นก็เหว (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตา ตริสฺสแล้ว ปจฺมํ ก่อน ๕ ทฺธิ จริงอยู่ พาลเสวนาปิ แม้ อ.การเสพซึ่งคนพาล (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วทตา ผู้เมื่อตรัส อิติ ว่า “อเสวนา อ.การไม่เสพ พาลานํ ซึ่งคนพาล ท. จ ด้วย” อิติ ดังนี้ วิญญาปิยติ ย่อมให้รู้แจ้ง ๕ ทฺธิ เพราะว่ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า มคฺคกฺุสฺสทฺธิโส เป็นเช่นกับด้วยบุรุษผู้ฉลาดในหนทาง (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (เวเนยฺย) ยังเวไนยสัตว์ วิญญาเปตฺวา ให้รู้แล้ว พาลเสวนํ ซึ่งการเสพซึ่งคนพาล ปณฺฑิตอเสวนสงฺขาทํ อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าการไม่เสพบัณฑิต วามมคฺคทฺธิสํ อันเช่นกับด้วยหนทางข้างซ้าย (ปฺคุคฺคเลน) อคฺคเหตุพฺพํ อันอันบุคคลไม่พึงถือเอา ปจฺมํ ก่อน (เวเนยฺย) ยังเวไนยสัตว์ วิญญาเปสิ ให้รู้แล้ว พาลอเสวนํ ซึ่งการไม่เสพซึ่งคนพาล ปณฺฑิตเสวนสงฺขาทํ อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าการเสพซึ่งบัณฑิต ทกฺขินมคฺคทฺธิสํ อันเช่นกับด้วยหนทางข้างขวา (ปฺคุคฺคเลน) คเหตุพฺพํ อันอัน

บุคคลพึงถือเอา **ปจจา** ในภายหลัง ๕

ก็เพราะบุคคลใด ย่อมไมเสพพวกคนพาล, บุคคลนั้น ชื่อว่าย่อมเสพพวกบัณฑิต, บุคคลใด ย่อมเสพพวกบัณฑิต, บุคคลนั้น ชื่อว่าย่อมไมเสพพวกคนพาล เพราะฉะนั้น ในบรรดาคำเหล่านั้น คำทั้งสองนั้น โดยความหมาย ก็เป็นคำเดียวกันนั้นแหละ เป็นคำเดียวกัน แม้ก็จริง เหมือนอย่างบุรุษผู้ฉลาดในหนทาง เมื่อจะบอกทาง บอกทางที่ไม่พึงถือเอาอย่างนี้ว่า “ท่านจงละทางข้างซ้าย ถือเอาทางข้างขวา” ดังนี้ก่อน แล้วจึงบอกทางที่ควรถือเอาในภายหลัง, ก็เพราะบุคคลใดละทางข้างซ้าย บุคคลนั้น ชื่อว่าย่อมถือเอาทางข้างขวา, บุคคลใดถือเอาทางข้างขวา บุคคลนั้น ชื่อว่าย่อมละทางข้างซ้าย เพราะฉะนั้น ในบรรดาคำเหล่านั้น คำนั้นแม้ทั้งสอง โดยความหมาย ก็เป็นอย่างเดียวกันนั้นแหละ, ถึงอย่างนั้น คำนี้ว่า “ท่านจงละทางซ้าย” ดังนี้ ท่านกล่าวไว้เพื่อให้รู้แม่เนื้อความที่ตรงกันข้ามนี้ว่า “ท่านจงอย่าละทางขวา” ดังนี้, คำนี้ว่า “ท่านจงถือเอาทางขวา” ดังนี้ ท่านกล่าวไว้เพื่อให้รู้แม่เนื้อความที่ตรงกันข้ามนี้ว่า “ท่านจงอย่าถือเอาทางซ้าย” ฉนใด, แม้ในพระคาถาที่ ๑ นี้ คำนั้นว่า “การไมเสพคนพาลทั้งหลาย” ดังนี้ พึงทราบวาพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้เพื่อให้รู้แจ้งแม่ซึ่งเนื้อความที่ตรงกันข้ามนี้ว่า “การเสพคนพาลทั้งหลาย ไมเป็นมงคล”, คำนี้ว่า “การเสพบัณฑิตทั้งหลาย” ดังนี้ พึงทราบวาพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้เพื่อให้รู้แจ้งแม่ซึ่งเนื้อความที่ตรงกันข้ามนี้ว่า “การไมเสพบัณฑิตทั้งหลาย ไมเป็นมงคล” ดังนี้, ก็พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงทำอย่างนี้แล้ว ไม่ตรัสการเสพบัณฑิตก่อน ตรัสการไมเสพคนพาลก่อน, ก็ฉิว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงตรัสการเสพบัณฑิตก่อนไซร์, เนื้อความของพาลศัพท์ เวไนยสัตว์ จะไมเข้าใจ ด้วยคำว่าบัณฑิต, เมื่อเนื้อความของพาลศัพท์นั้น เวไนยสัตว์ ไมเข้าใจ, แม้การเสพคนพาล เวไนยสัตว์ ก็จะไม่เข้าใจเลย. ก็เพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประสงค์จะทำเวไนยสัตว์ให้รู้แจ้งการเสพคนพาลก่อน ฉะนั้น จึงตรัสการไมเสพคนพาลนั้นแหละก่อน. แท้จริง พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อตรัสว่า “การไมเสพคนพาลทั้งหลาย” ดังนี้ ย่อมให้เวไนยสัตว์รู้แจ้งแม่ซึ่งการเสพคนพาล. ความจริง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นเช่นกับบุรุษผู้ฉลาดในหนทาง, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้เวไนยสัตว์รู้การเสพคนพาลกล่าวคือการไมเสพบัณฑิต อันเช่นกับหนทางข้างซ้ายที่บุคคลไมควรถือเอาก่อน แล้วจึงให้เวไนยสัตว์รู้แจ้งการไมเสพคนพาล กล่าวคือการเสพบัณฑิต อันเช่นกับหนทางข้างขวา ที่บุคคลควรถือเอา

ในภายหลัง.

[๕๖] พาลเสวนาปิ หิ ปราภวเหตุตุตา อมงคฺลํ, เตนาห ภควา

“อสนฺตสฺส ปิยา โหนฺติ สฺนฺเต น กฺุเต ปิยํ
อสนฺตํ ฐมฺมํ โรเจติ ตํ ปราภวโต มุขฺนฺติ ๗

หิ จริงอยู่ พาลเสวนาปิ แม้ อ.การเสพซึ่งคนพาล อมงคฺลํ ชื่อว่าไม่เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น (ตสฺสา พาลเสวนาย) ปราภวเหตุตุตา เพราะความที่ แห่งการเสพซึ่งคนพาลนั้น เป็นเหตุแห่งความเสื่อม, เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า

“อสนฺตา อ.อัสตบุรุษ ท. ปิยา เป็นที่รัก อสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น โหนฺติ ย่อมเป็น, (โส ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น น กฺุเต ย่อมไม่กระทำ สฺนฺเต ซึ่งสัสตบุรุษ ท. ปิยํ ให้เป็นที่รัก, (โส ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น โรเจติ ย่อมชอบใจ ฐมฺมํ ซึ่งธรรม อสนฺตํ ของอัสตบุรุษ ท., ตํ (ติวิธกมฺมํ) อ.กรรมอันมีอย่างสาม นั้น มุขํ เป็นปาก ปราภวโต แห่งความเสื่อม (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

แท้จริง แม้การเสพคนพาล ก็ชื่อว่าไม่เป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งความเสื่อม. เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

“พวกอัสตบุรุษย่อมเป็นที่รักของเขา, เขาไม่ทำพวกสัสตบุรุษ ให้เป็นที่รัก, เขาย่อมชอบใจธรรมของพวกอัสตบุรุษ, กรรม ๓ อย่างนั้น เป็นปากทางแห่งความเสื่อม”.

ตตถ อสนฺตสฺสาติ อสนฺโต ฉสฺสตุถาราทโย อสฺสปุริสา อสฺส ปุคฺคฺลสฺส ปิยา โหนฺติ ๗

ตตถ (ปเทศ) “อสนุตสสาติ (ปทสส) “อสนโต ฉสสตถาราทโย อสปปริสา อสส ปุคคลสส ปียา โหนติ” (อติ อตโถ) ๕

(อตโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อสนโต อ.อสัตบุรุษ ท. อสปปริสา คือวา อ.ผู้มีไช สัตบุรุษ ท. ฉสสตถาราทโย มีครูทั้ง ๖ เป็นต้น ปียา เป็นที่รัก อสส (ปุคคลสส) ของบุคคลนั้น โหนติ ย่อมเป็น” อติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “อสนุตสสาติ (ปทสส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทวา “อสนุตสส” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทวา “อสนุตสส” ความวา พวกอสัตบุรุษ คือวาพวกคนผู้มีไช สัตบุรุษมีครูทั้ง ๖ เป็นต้น เป็นที่รักของบุคคลนั้น.

.....

สนฺเต น กุรุเต ปียนฺติ พุทฺธาทโย สปปริเส อตฺตโน ปิเย น กโรติ ๕

“สนฺเต น กุรุเต ปียนฺติ (คาถาปาทสส) “(โส ปุคฺคโล) พุทฺธาทโย สปปริเส อตฺตโน ปิเย น กโรติ” (อติ อตโถ) ๕

(อตโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น น กโรติ ย่อมไมกระทำ สปปริเส ซึ่งสัตบุรุษ ท. พุทฺธาทโย มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น ปิเย ให่เป็นที่รัก อตฺตโน ของตน” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “สนฺเต น กุรุเต ปียนฺติ” ว่า “สนฺเต น กุรุเต ปิย” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาวา “สนฺเต น กุรุเต ปิย” ความวา เขาไมทำสัตบุรุษทั้งหลายมี พระพุทธรเจ้าเป็นต้น ให่เป็นที่รักของตน.

.....

เวเนยฺวเสน เหตุถ สนฺเต ปียนฺติ วจนภโท กโต ๕ อสตี รมโม นาม ทฺวาสภูจิทฺถุจิตตานิ ทสากุสลกมฺมปถา จ ตํ โรจติ ปิเหติ เสวติ ๕

(ภควตา) เวเนยฺวเสน หิ เหตุถ (คาถาปาเท) “สนฺเต ปียนฺติ วจนภโท กโต ๕ อสตี รมโม นาม ทฺวาสภูจิทฺถุจิตตานิ (จ) ทส อกุสลกมฺมปถา จ, (โส ปุคฺคโล) ตํ (รมม) โรจติ ปิเหติ เสวติ” ๕

หิ ก็ **วจนเภท** อ.ความต่างกันแห่งวจนะ “**สนฺเต ปิยนฺติ** ว่า “**สนฺเต ปิย**” ดังนี้ **เอตถ (คาถาปาเท)** ในบาทแห่งพระคาถานี้ (**ภควตา**) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **กโต** ทรงกระทำแล้ว **เวเนยฺยวเสน** ด้วยสามารถแห่งเวไนยสัตว์ ฯ **ทฺวาสฏฺฐิจิฏฺฐจิตฺตานิ (จ)** อ.ทิวฺฐิ ๖๒ ท. ด้วย **อกุสลกมฺมปถา** อ.อกุศลกรรมบถ ท. **ทส สิบ จ** ด้วย **ธมฺโม นาม** ชื่อว่าธรรม **อสตํ** ของอัสตบฺรุษ ท., (**โส ปุคฺคโล**) อ.บุคคลนั้น **โรจติ** ย่อมชอบใจ **ปิเพติ** คือว่าย่อมรักใคร่ **เสวติ** คือว่าย่อมเสพ **ตํ (ธมฺมํ)** ซึ่งธรรมนั้น ฯ

ก็ในบาทพระคาถานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำความต่างกันแห่งวจนะว่า “**สนฺเต ปิย**” ดังนี้ ด้วยสามารถแห่งเวไนยสัตว์. ทิวฺฐิ ๖๒ และอกุศลกรรมบถ ๑๐ ชื่อว่าธรรมของอัสตบฺรุษ, เขาย่อมชอบใจ คือว่าย่อมรักใคร่ ได้แก่อย่อมเสพธรรมนั้น.

ตฺนฺติ อสนฺตปฺปิยตา สฺนฺตอปฺปิยตา อสฺตํ ธมฺมโรจณฺจ ติวฺธิ กมฺมํ ปฺราภวโต มุขํ ปฺราภวานฺตสฺส วินสฺสนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส วินาสการณํ วุตฺตํ, เอเตน หิ สมนฺนาคโต ปฺราภวติ ปฺริหายติ เหนว อิท น หุํ วุฑฺฒิ ปาปฺณาติ, ตสฺมา ปฺราภวโต มุขฺนฺติ วุจฺจตีติ ฯ

“**ตฺนฺติ (ปทสฺส)** “อสนฺตปฺปิยตา (จ) สฺนฺตอปฺปิยตา (จ) อสฺตํ ธมฺมโรจณฺ จ ติวฺธิ กมฺมํ ปฺราภวโต มุขํ (โหติ, ภควตา) ปฺราภวานฺตสฺส วินสฺสนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส วินาสการณํ วุตฺตํ, (ปุคฺคโล) เอเตน (ติวฺธิกมฺเมน) หิ สมนฺนาคโต ปฺราภวติ ปฺริหายติ, เหนว อิท (โลเก วุฑฺฒิ ปาปฺณาติ), น หุํ วุฑฺฒิ ปาปฺณาติ, ตสฺมา (ภควตา) “ปฺราภวโต มุขฺนฺติ (วจนํ) วุจฺจตีติ (อตฺถ) ฯ

(อตฺถ) อ.อรรถ **อิตติ** ว่า “**กมฺมํ** อ.กรรม **ติวฺธิ** อันมีอย่างสาม **อสนฺตปฺปิยตา (จ)** คือ อ.ความที่แห่งบุคคลนั้นเป็นผู้มีอัสตบฺรุษเป็นที่รักด้วย **สฺนฺตอปฺปิยตา (จ)** คือ อ.ความที่แห่งบุคคลนั้นเป็นผู้มีอัสตบฺรุษไม่เป็นที่รักด้วย **อสฺตํ ธมฺมโรจณํ จ** คือ อ.ความชอบใจซึ่งธรรม ของอัสตบฺรุษ ท. ด้วย **มุขํ** เป็นปาก **ปฺราภวโต** แห่งความเสื่อม (**โหติ**) ย่อมเป็น, **วินาสการณํ** อ.เหตุแห่งความพินาศ **ปุคฺคลสฺส** ของบุคคล **ปฺราภวานฺตสฺส** ผู้เสื่อมอยู่ **วินสฺสนฺตสฺส** คือว่าผู้พินาศอยู่ (**ภควตา**) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตํ** ตรัสแล้ว, **หิ** จริงอยู่ (**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สมนฺนาคโต** ผู้มาตามพร้อมแล้ว **เอเตน (ติวฺธิกมฺเมน)** ด้วยกรรมอันมีอย่างสามนั้น **ปฺราภวติ** ย่อมเสื่อม

ปรีหายติ คือว่ายอมเสื่อมรอบ, เหว (ปาปุนาติ) คือว่ายอมไม่ถึงนั้นเทียว (วุฑฺฒิ) ซึ่งความเจริญ อธิ (โลก) ในโลกนี้, น ปาปุนาติ ย่อมไม่ถึง วุฑฺฒิ ซึ่งความเจริญ หุริ ในโลกหน้า, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วจน) อ.พระดำรัส อิติ ว่า “มุขํ เป็นปาก ปราภาวโต แห่งความเสื่อม” อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อม ตรัส” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตฺนฺติ ว่า “ตํ” ดังนี้ ๕

บทว่า “ตํ” ความว่า กรรม ๓ อย่าง คือ ความเป็นผู้มีสัตบุรุษเป็นที่รัก ๑ ความเป็นผู้มีสัตบุรุษไม่เป็นที่รัก ๑ ความชอบใจธรรมของอสัตบุรุษทั้งหลาย ๑ เป็นปากทางแห่งความเสื่อม, พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเหตุแห่งความพินาศของบุคคลผู้เสื่อมอยู่ คือว่าผู้พินาศอยู่, แท้จริง บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓ อย่างนั้น ย่อมเสื่อม คือว่า ย่อมเสื่อมรอบ ได้แก่ไม่ถึงความเจริญในโลกนี้ ทั้งไม่ถึงความเจริญในโลกหน้า, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระดำรัสว่า “เป็นปากทางแห่งความเสื่อม”.

พาลบัณฑิตเสวนาเสวนกถา ๕

พาลบัณฑิตเสวนาเสวนกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการไมเสพซึ่งคนพาล

และการเสพซึ่งบัณฑิต (นิฏฺฐิตา) จบแล้ว ๕

จบ เรื่องการไมเสพคนพาลและการเสพบัณฑิต

อดตนิ กตาย ปุชชาย ทิฆรตตํ หิตสุขาวททาวกรณน เพราะกระทำซึ่งความ
ที่ แห่งการบูชา อันอันบุคคล กระทำแล้ว ในตน แม้น้อย เป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์
เกื้อกูลและความสุข สิ้นราตรีอันยาวนาน (เตสํ ชนานํ) ทกฺขิณเวยยตฺตา เพราะ
ความที่ แห่งชน ท. เหล่านั้น เป็นทักษิณเวยยบุคคล ฯ

ชื่อว่า การบูชา มี ๒ อย่าง ด้วยสามารถอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา. บรรดาการบูชา
ทั้ง ๒ อย่างเหล่านั้น การบูชาด้วยสักการะมีดอกไม้เป็นต้นและด้วยปัจจัย ๔ ชื่อว่า
อามิสบูชา, การบูชาด้วยการปฏิบัติ ชื่อว่าปฏิบัติบูชา. ส่วนในอรรถกถา ท่านกล่าว
ว่า “การทำสักการะ เคารพ นบ นอบและไหว้ ชื่อว่าบูชา”. โดยกำหนดบุคคลอย่าง
สูงสุด พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสาวก ชื่อว่าบูชาในบุคคล. จริ่ง
อยู่ ท่านเหล่านั้น เรียกว่าบูชาในบุคคล เพราะทำภาวะแห่งการบูชาที่บุคคลทำในตน
แม้เล็กน้อย นำประโยชน์สุขมาให้ตลอดกาลนาน เหตุเป็นทักษิณเวยยบุคคล.

.....

ตตถ ปุชฺชียเต ปุชฺชนํ ปุชฺชา, ภาเว ยฺ, ปุชฺชนํ อรหฺนฺตํ ปุชฺชาย อนุจฺฉวิกา โหณฺตํ
ปุชฺชนเวยฺยา “ปุชฺชารหา ปุชฺชานุจฺฉวิกาติ อตฺถโ ๗ “อรหฺตฺเถ อีเยยฺยาติ สทฺทหนฺตํ สุตฺเตน
เอยฺยปฺปจฺจโย ๗ อิทานิ ปน “ปุชฺชนียานนฺตํ ปจฺนฺตํ ๗ เตเนว สุตฺเตน อีเยยฺยปฺปจฺจโย ๗
“อนีโยติ เกจิ ๗ ตนฺตุ “ปุชฺชนเวยฺยานนฺตํ ปุชฺชารหานนฺตํ อฏฺฐกถายํ น สเมติ ๗

ตตถ (ปุชฺชนเวยฺยาติ ปเท วิคฺคโห ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตํ) ๗ (ปุคฺคเลน) ปุชฺชียเต ปุชฺชนํ ปุชฺชา,
ภาเว ยฺ (โหติ), (เย ชนา) ปุชฺชนํ อรหฺนฺตํ ปุชฺชาย อนุจฺฉวิกา โหณฺตํ (เต ชนา) ปุชฺชนเวยฺยา,
“ปุชฺชารหา ปุชฺชานุจฺฉวิกาติ อตฺถโ ๗ “อรหฺตฺเถ อีเยยฺยาติ สทฺทหนฺตํ สุตฺเตน เอยฺยปฺปจฺจโย (โหติ)
๗ อิทานิ ปน (ชนา) “ปุชฺชนียานนฺตํ ปจฺนฺตํ ๗ เตเนว สุตฺเตน อีเยยฺยปฺปจฺจโย (โหติ) ๗ “อนีโย
(โหติ)” อิติ เกจิ (อาจรียา วทฺนฺตํ) ๗ ตํ (วจฺนํ) ตฺ “ปุชฺชนเวยฺยานนฺตํ (ปทสฺส) ‘ปุชฺชารหานนฺตํ
(อตฺถโ)” อิติ อฏฺฐกถายํ น สเมติ ๗

(วิคฺคโห) อ.การวิเคราะห์ ตตถ (“ปุชฺชนเวยฺยาติ ปเท) ในบทว่า “ปุชฺชนเวยฺยา” ดังนี้
(ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตํ) ฟังทราบ ๗ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปุชฺชียเต ย่อม
บูชา ปุชฺชนํ อ.การบูชา ปุชฺชา ชื่อว่าบูชา, ยฺ อ.ยปัจจัย (โหติ) ย่อมลง ภาเว ในอรรถ
ภาวะ, (เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด อรหฺนฺตํ ย่อมควร ปุชฺชนํ ซึ่งการบูชา อนุจฺฉวิกา

คือว่าเป็นผู้ควรร **ปุชชาย** แก่การบูชา **โหนติ** ย่อมเป็น **อติ** เพราะเหตุนั้น (**เต ชนา**) อ.ชน ท. เหล่านั้น **ปุชเนยยา** ชื่อว่าปุชเนยย, **อตฺโถ** อ.อธิบาย **อติ** ว่า “**ปุชารหา** เป็นผู้ควรรซึ่งการบูชา **ปุชานุจฉริกา** คือว่าเป็นผู้ควรรแก่การบูชา” **อติ** ดังนี้ ฯ **เอยฺยปฺจจโย** อ.เอยฺยปฺจจโย (**โหติ**) ย่อมลง **สทฺทนีติสฺสฺเตน** ด้วยสูตรในสัททนีติปกรณ์ “**อรหฺตฺเถ อีเยยฺยติ** ว่า “**อรหฺตฺเถ อีเยยฺย**” ดังนี้ ฯ **ปฺน** แต่ว่า **อิทานิ** ในกาลนี้ (**ชนา**) อ.ชน ท. **ปฺรหฺนฺติ** ย่อมสวด “**ปุชเนยานนฺติ**” ว่า “**ปุชเนยาน**” ดังนี้บ้าง ฯ **เอยฺยปฺจจโย** อ.เอยฺยปฺจจโย (**โหติ**) ย่อมลง **เตน เอว สฺสฺเตน** ด้วยสูตรนั้นนั้นเกี่ยว ฯ **เกจิ** (**อาจริยา**) อ.อาจารย์ ท. บางพวก (**วทฺหฺติ**) ย่อมกล่าว **อติ** ว่า “**อนีโย** อ.อนีโยปฺจจโย (**โหติ**) ย่อมลง” **อติ** ดังนี้ ฯ **ตุ** ส่วนว่า **ตํ (วจฺนํ)** อ.คำนั้น **น สเมติ** ย่อมไม่สม **อฏฺฐกถายํ** ในอรรถกถา **อติ** ว่า “(**อตฺโถ**) อ.อรรถ **อติ** ว่า ‘**ปุชารหานํ** ผู้ควรรซึ่งการบูชา’ **อติ** ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท ‘**ปุชเนยฺยานนฺติ**’ ว่า ‘**ปุชเนยฺยาน**’ ดังนี้” **อติ** ดังนี้ ฯ

ในบทว่า “**ปุชเนยฺยา**” นั้น พึงทราบวิเคราะห์ดังนี้ :- อันเขา ย่อมบูชา การบูชา ชื่อว่าการบูชา, ลงยุปฺจจโยในอรรถภาวะ, ชนเหล่าใด ย่อมควรรซึ่งการบูชา คือเป็นผู้เหมาะสมแก่การบูชา เพราะเหตุนี้ ชนเหล่านั้น ชื่อว่าปุชเนยยะ, อธิบายว่า “เป็นผู้สมควรซึ่งการบูชา คือเหมาะแก่การบูชา”, ลง **เอยฺยปฺจจโย** โดยสูตรในสัททนีติปกรณ์ว่า “**เอยฺย** และ**เอยฺยปฺจจโย** ย่อมลงในอรรถว่าควรร”. แต่พุทธศาสนิกชนในบัดนี้ สวดกันว่า “**ปุชเนยาน**” ก็มี. ลง **เอยฺยปฺจจโย** โดยสูตรนั้นเหมือนกัน. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า “ลง **อนีโยปฺจจโย**”. แต่คำนั้น ไม่สมในอรรถกถา “บทว่า ‘**ปุชเนยฺยาน**’ ได้แก่ผู้ควรรซึ่งการบูชา”.

ปุชเนยฺยปุชากถา

[๕๘] พุทฺธาทีสุ ปุชฺชา จ นาม อปฺปกปิ ทีฆรตฺตํ หิตฺสฺชาวหา โหติ ฯ สุมฺนมาลาการาทโย เจตฺถ นิตฺสฺสนํ ฯ

พุทฺธาทีสุ (ปุชารหฺปุคฺคฺเลสุ) ปุชฺชา จ นาม อปฺปกปิ ทีฆรตฺตํ หิตฺสฺชาวหา โหติ ฯ สุมฺนมาลาการาทโย (ชนา) จ เจตฺถ (ปุชาย) นิตฺสฺสนํ (โหติ) ฯ

จ ก็ ปุชา นาม ชื่อ อ.การบูชา (บูชาหบุคคลเลส) ในบุคคลผู้ควรแก่การบูชา ท. พุทธาทิสฺส มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น อปฺปกาปิ แม่น้อย หิตสุขาวหา เป็นเหตุนำมา ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ทิฆรตฺตํ สิ้นราตรีอันยาวนาน โหติ ย่อมเป็น ฯ

จ ก็ (ชหา) อ.ชน ท. สุมมมาลาการาทโย มีนายมาลาการชื่อว่าสุมมะเป็นต้น นิทฺสสนฺ เป็นตัวอย่าง เอตถ (บูชา) ในการบูชา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ก็ชื่อว่าการบูชาในบูชาในบุคคลมีพระพุทธรเจ้าเป็นต้นแม้เล็กน้อย ก็ย่อมนำประโยชน์ และความสุขมาให้ตลอดกาลนาน. ก็ในการบูชา มีนายสุมมมาลาการเป็นต้น เป็น อุทาหรณ์.

๑. สุมมมาลาการวตถุ

ราชคเห กิร เอโก สุมโน นาม มาลาการโ อโหสิ ฯ โส เทวสิกํ ปาโตว อฏฺฐหิ สุมนฺปุผนาพีหิ พิมพิสารถราชานํ อฏฺฐจหนโต อฏฺฐ กหาปณฺ ลภติ ฯ โส เอกทิวสํ ปุผนานิ คเหตุวา ราชูปฏฺฐานํ คจจนโต ภิภุขฺสงฺฆปริวฺตํ ฉพฺพณฺณรสิโย วิสฺสชฺเชตฺวา นครํ ปิณฺฑทาย ปวิสฺนตํ สตถารํ ทิสฺวา ปสฺนฺนจิตฺโต ราชานํ อิมานํ อลภนฺโต มํ ชวาเตตฺวา วา รฏฺฐจโต วา ปพฺพาเชตฺวา โส หิ มยฺหํ ททฺหนโตปิ ทิฏฺฐชฺมเมเยว ชีวิตกปฺปนมตฺตํ ฐนํ ททฺเหยย สตถุ ปุชา ปน อสงฺเขยฺยผลา ทิฆรตฺตํ หิตสุขาวหา โหติ อิเมหิ สตถารํ ปุเชสฺสามีติ จินฺเตตฺวา อตฺตโน ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา อฏฺฐ ปุผนาปิโย อฏฺฐ มุฏฺฐิโย กตฺวา ชิปี ฯ ปจฺมํ ชิตฺตา หิ เทว ปุผนฺมุฏฺฐิโย สตถุ อฺปริ มาลาวิตานํ หุตฺวา อฏฺฐจฺสุ ทฺติยํ ชิตฺตา เทว ทกฺขิณฺปสฺเส ตติยํ ชิตฺตา เทว ปิฏฺฐิปสฺเส จตฺตยํ ชิตฺตา เทว วามปสฺเสติ ติสฺส ปสฺเสสฺสุ ฉ ปุผนฺมุฏฺฐิโย มาลาปฏฺฐิจฺหา หุตฺวา อฏฺฐจฺสุ ฯ ปุโรโต คมนทวารมตฺตเมว อโหสิ ฯ ปุผนํ วณฺณานํ อนฺโต อหฺลฺลํ ปตฺตานานิ พหิมฺขานานิ ฯ สตถา ราชตปฏฺฐปริกฺขิตฺโต วิย หุตฺวา ปายาสี ฯ ปุผนานิปิ อภิขฺชิตฺวา อปตฺติวา สตถารา สทฺธิเยว คจจนฺติ จิตฺตฺวาเน ติฏฺฐนฺติ ฯ ตมจฺจริยํ ทิสฺวา สกฺลนฺครํ สงฺขฺภึ ฯ อนฺโตนฺครสฺมี หิ นวโกฏฺฐิมตฺตา ชนา ฯ เตสฺส เอโกปิ ภิภุขฺ คเหตุวา อนิภุขฺหนโต นาม นตฺถิ ฯ มหาชนฺ อุกฺกุฏฺจ-

สทสุสานิ เจลุกเขปสทสุสานิ จ กรุโนโต สตุถารา สทฐิ วิจริ ๗

กิริ ไดยินว่า มาลาการุ อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบ เอโก คนหนึ่ง สุมโน นาม
 ชื่อว่าสมณะ อโหสิ ได้มีแล้ว ราชคเห ในเมืองชื่อว่าราชคฤห์ ๗ โส (สุมโน) อ.นาย
 สมณะนั้น อุปฎฐหนโต บำรุงอยู่ พิมพิสารราชานั ซึ่งพระราชาพระนามว่าพิมพิสาร
 สุมนปุฎฐนาพีหิ ด้วยทะนานแห่งดอกมะลิ ท. อฎฐหิ ๘ ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว
 เทวสิกั ทุกๆ วัน ลภติ ย่อมได้ กหาปณเ ซึ่งกหาปณะ ท. อฎฐ ๘ ๗ เอกทิวส์
 ในวันหนึ่ง โส (สุมโน) อ.นายสมณะนั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปุฎฐนาหิ ซึ่งดอกไม้
 ท. คจณนโต ไปอยู่ ราชปุฎฐจัน สู่ที่เป็นที่บำรุงของพระราชา ทิสวา เห็นแล้ว
 สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา ภิกขุสงฆปริวุดิ ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว จพพณณ-
 รัสสิโย วิสสุชชเวตวา นคร ปินุทาย ปวิสนนุดิ ผู้ทรงเปล่งแล้ว ซึ่งพระรัศมีอันมีวรัณะ
 ๖ ท. เสตจเข้าไปอยู่ สู่พระนคร เพื่อบิณฑบาต ปสนนจิตโต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว
 จินเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา อลนนโต เมื่อทรงไม่ได้ อิมานิ
 (สุมนปุฎฐนาหิ) ซึ่งดอกมะลิ ท. เหล่านี้ (บุคคล) ทรงยังบุคคล ฆาเตต จงให้ฆ่า
 มั ซึ่งเรา วา หรือ วา หรือว่า ปพพาเซต จงเนรเทศ รฎฐโต จากแว่นแคว้น, หิ
 เพราะวา โส (ราชา) อ.พระราชานั้น ททนโตปิ แม้เมื่อพระราชทาน มยหิ แก่เรา
 ทเทยย พิงพระราชทาน ธนั ซึ่งทรัพย์ ชีวิตกปพนมตุดิ สักว่าอันเป็นเครื่องสำเร็จ
 ซึ่งชีวิต ทิฎฐธมเม เอว ในธรรมอันสัตว์เห็นแล้วนั้นเทียว, ปน ส่วนว่า ปุชชา อ.การ
 บูชา สตุถุ ซึ่งพระศาสดา อสงเขยยผลา มีผลอันบุคคลไม่พึงนับ หิตสุขาวหา เป็น
 เหตุนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ทิฆรตุดิ สันราตรีอันยาวนาน โหติ ย่อม
 เป็น, (อหิ) อ.เรา ปุเชสสามิ จักบูชา สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อิมหิ (สุมนปุฎฐนาหิ)
 ด้วยดอกมะลิ ท. เหล่านี้” อิติ ดังนี้ ปริจจชิตวา สละรอบแล้ว ชีวิตั ซึ่งชีวิต อตตโน
 ของตน ขิปี ชัดไปแล้ว ปุฎฐนาพีโย ซึ่งกำแห่งดอกไม้ ท. อฎฐ ๘ กตวา กระทำ
 มฎฐจิโย ให้เป็นกำ ท. อฎฐ ๘ ๗ หิ ก็ ปุฎฐมฎฐจิโย อ.กำแห่งดอกไม้ ท. เทว ๒
 (สุมเนน) ขิตตา อันอันนายสมณะชัดไปแล้ว ปจมึ ครั้งแรก มาลาวิตานั เป็น
 เพดานอันเป็นนิการแห่งระเบียบ อูปริ ในเมืองบน สตุถุ ของพระศาสดา หุตวา
 เป็น อฎฐจิสู ได้ดำรงอยู่แล้ว, (ปุฎฐมฎฐจิโย) อ.กำแห่งดอกไม้ ท. เทว ๒ (สุมเนน)
 ขิตตา อันอันนายสมณะชัดไปแล้ว ทุดิยั ครั้งที่ ๒ (อฎฐจิสู) ได้ดำรงอยู่แล้ว
 ทกขินปสเส ที่พระปรตบ็องขวา, (ปุฎฐมฎฐจิโย) อ.กำแห่งดอกไม้ ท. เทว ๒

(สุมเนน) ขิตฺตฺตา อันอันนายสุมณะชัตไปแล้ว ตติยฺม์ ครั้งที่ ๓ (อฏฺฐจฺสิ) ได้ดำรงอยู่แล้ว ปิฏฺฐจิปฺสฺเส ที่พระประภฺษฏางค์, (ปฺพุพฺมฏฺฐจฺโย) อ.กำแห่งดอกไม้ ท. เทว ๒ (สุมเนน) ขิตฺตฺตา อันอันนายสุมณะชัตไปแล้ว จตฺตฺตฺถิ ครั้งที่ ๔ (อฏฺฐจฺสิ) ได้ดำรงอยู่แล้ว วามปฺสฺเส ที่พระปรตฺตเบ็องชัย อิติ เพราะเหตุั้น ปฺพุพฺมฏฺฐจฺโย อ.กำแห่งดอกไม้ ท. จ ๖ กำ มาลาปฏฺฐจฺจทา เป็นเครื่องกำบังอันเป็นวิกิการแห่งระเบียบ ปฺสฺเสสฺสุ ที่ข้าง ท. ตฺสิ ๓ หุตฺวา เป็น อฏฺฐจฺสิ ได้ดำรงอยู่แล้ว ๫ (จําห์) อ.ที่ คมนทวารมตฺตฺติ เอว สักว่าช่องเป็นทีเสด็จไปนั้นเทียว ปฺรฺโต ในที่ข้างพระพักตร์ อโหสิ ได้มีแล้ว ๫ วณฏฺฐาณี อ.ชัว ท. ปฺพุพฺผาห์ แห่งดอกไม้ ท. อหฺเสฺสุ ได้มีแล้ว อนฺโถ ในภายใน, ปตฺตฺตานี อ.กลีบ ท. พหิมุขานี มีหน้าในภายนอก (อหฺเสฺสุ) ได้เป็นแล้ว ๫ สตฺถา อ.พระ ศาสดา รชตปฏฺฐปฺริกฺขิตฺโต วิย เป็นราวกะว่าอันแผ่นอันเป็นวิกิการแห่งเงินแวดล้อม แล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว ปายาสี ได้เสด็จดำเนินไปแล้ว ๫ ปฺพุพฺผาห์ปี แม อ.ดอกไม้ ท. อภิขฺชิตฺวา ไม่แตกแล้ว อปตฺติวา ไม่ตกแล้ว คจฺจนฺติ ย่อมไป สทฺธิ เอว กับ สตฺถารา ด้วยพระศาสนานั้นเทียว ตฺวิฏฺฐนฺติ ย่อมดำรงอยู่ จิตฺตฺจําเน ในที่เป็นที่ ประทับยืนแล้ว ๫ สกฺลนฺครํ อ.ชาวนครทั้งสิ้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ อจฺจฺริยฺม์ ซึ่งความ อัจจรรยฺม์นั้น สงฺขฺฤติ แตกตื่นแล้ว ๫ ทิ กิ ชนา อ.ชน ท. นวโกฏฺฐิมตฺตฺตา มีโกฏฺฐิกำเป็น ประมาณ อนฺโตนครสฺมุณี ในภายในแห่งพระนคร (อหฺเสฺสุ) ได้มีแล้ว ๫ เตสฺ (ชเนสฺ) เอโกปี (ชโน) อ.- ในชน ท. เหล่านั้นหนา -ชน แมคนหนึ่ง ภิกฺขุ คเหตุวา อนิกฺขนฺโถ นาม ชื่อว่าเป็นผู้ ไม่ถือเอาแล้ว ซึ่งภิกษา ออกไปแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี ๫ มหาชโน อ.มหาชน กโรนฺโถ เมื่อกระทำ อุกฺกฏฺฐจิสฺหสฺสาณี จ ซึ่งพันแห่งการให้ ร้อง ท. ด้วย เจลฺกฺเขปสฺหสฺสาณี จ ซึ่งพันแห่งการยกขึ้นซึ่งผ้า ท. ด้วย วิจฺริ เทียว ไปแล้ว สทฺธิ กับ สตฺถารา ด้วยพระศาสดา ๫

ดังได้สดับมา ในเมืองราชคฤห์ ได้มีนายมาลาการคนหนึ่ง ชื่อว่าสุมณะ. เขาจะบารุง พระเจ้าพิมพิสารด้วยดอกมะลิ ๘ ทะนาน แต่เช้าทุกๆ วัน ย่อมได้ ๘ กหาปณะ. วัน หนึ่ง เขาถือเอาดอกไม้ทั้งหลายแล้ว ขณะไปสู่วที่บารุงของพระราชฯ เห็นพระศาสดา ผู้อันภิกษุสงฆ์แวดล้อม ผู้ทรงเปล่งฉัพพวรรณรังสี ขณะกำลังเสด็จเข้าไปสู่พระนคร เพื่อบิณฑบาต มีจิตเลื่อมใส คิดว่า “พระราชฯเมื่อไม่ทรงได้ดอกไม้เหล่านี้ จงรับสั่งให้ ชำเรา หรือว่าจงทรงเนรเทศจากแคว้นแคว้นก็ตาม, เพราะพระองค์แม่เมื่อพระราชทาน แก่เรา ฟิงพระราชทานทรัพย์พอเป็นเครื่องเลี้ยงชีพในภิกฺขุธรรมได้เท่านั้น, แต่การ

บูชาพระศาสดา มีผลอันใครๆ ไม่พึงนับ เป็นกิริยานำประโยชน์สุขมาให้ตลอดกาลยาวนาน, เราจักบูชาพระศาสดาด้วยดอกมะลิเหล่านี้” สละชีวิตของตน ชดดอกไม้มะลิ ๘ ทะนาน ทำเป็นกำ ๘ กำ. ก็ดอกไม้ ๒ กำ ที่ชดไปครั้งแรก เป็นเพดานดอกไม้ในเบื้องบนพระศาสดา ได้ตั้งอยู่แล้ว, ดอกไม้ ๒ กำ ที่ชดไปครั้งที่ ๒ ได้ตั้งอยู่ที่พระปรีศร์เบื้องขวา, ดอกไม้ ๒ กำ ที่ชดไปครั้งที่ ๓ ได้ตั้งอยู่ที่ด้านพระปฤษฎางค์, ดอกไม้ ๒ กำ ที่ชดไปครั้งที่ ๔ ได้ตั้งอยู่ด้านพระปรีศร์เบื้องซ้าย สรุปว่า ดอกไม้ ๖ กำ เป็นเครื่องกำบังดอกไม้ ได้ตั้งอยู่ในด้าน ๓ ด้าน. ได้มีสถานที่สักว่าช่องเป็นที่เสด็จไปในที่ข้างหน้าเท่านั้น. ขั้วทั้งหลายของดอกไม้ทั้งหลาย ได้มีในภายใน, กลีบทั้งหลาย ได้มีหน้าออกข้างนอก. พระศาสดาเป็นดุษฎีด้วยแผ่นเงิน ได้เสด็จดำเนินไปแล้ว. แม้ออกไม้ทั้งหลาย ไม่แตก ไม่ตกหล่น ย่อมไปพร้อมกับพระศาสดานั้นแหละ เมื่อพระองค์ประทับยืน ย่อมตั้งอยู่. ชาวนครทั้งสิ้น เห็นความอัศจรรย์นั้น พวกกันแตกตื่นแล้ว. ก็ภายในพระนคร มีชนอยู่ประมาณ ๙ โกฏิ. บรรดาชนเหล่านั้น แม้นคนหนึ่ง ขึ้นชื่อว่าไม่ถือเอาภิกษาแล้วออกไป ไม่มีเลย. มหาชน ทำการโห่ร้องพันหนึ่ง และทำการสวดโบทผืนผ้าพันหนึ่ง เทียวไปกับพระศาสดา.

มาลากาโร ปน เอรุ สตุถารุ ปุชุตวา โถเมตวา วนุทิตวา ตุจจนปัจฉิมเวคเหตุวา เคหิ นิวตติตวา “กหิ ปุบุผานีติ ภริยาย ปุฏฺโฐ “เตหิ เม สตุถา ปุชิติตติอาห ฯ “รณฺโณ อิทานิ ก็ กริสฺสสีติ ฯ “ราชา มํ ฆาเตตฺตุ วา รณฺโฐโต วา ปพฺพาเชตฺตุ, ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา สตุถารุ ปุชฺเชสี, เอวรฺรูปา ปุบุผปุชา ชาตาติ สพฺพํ ปวตฺตี กเถสิ ฯ ภริยา ปนสฺส อนฺธพาลา เอวรฺรูเป อจฺฉริเย ปสาทํ ออกตฺวา ตํ อฏฺโกลิตฺวา “ราชาโน นาม จณฺฐา สกึ กุฑฺธา พหฺมุปี อนตฺถิ กโรนฺติ, ตยา กตกมฺเมน มยฺหิปี อนตฺถิ ลียาติ ปุตฺเต อาทาย ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา เตน อตฺตนา จ วุตฺตวจนํ สพฺพํ กเถตฺวา “เตน กตกมฺมํ สุกตํ วา โหตุ ทุกกฺกฺว วา, ตสฺสเว ตํ, มยา ตสฺส ฉชฺชิตฺตภาวํ ชานาหิ เทวาติ อาห ฯ

ปน ส่วนว่า มาลากาโร อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบ บูชาแล้ว โถเมตวา ชมเชยแล้ว วนุทิตวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารุ ซึ่งพระศาสดา เอรุ อย่างนี้ คเหตุวา ถือเอาแล้ว ตุจจนปัจฉิม เอรุ ซึ่งกระเช้าเปล่านั้นเทียว นิวตติตวา กลับแล้ว เคหิ

สู่เรือน ภริยาย ปุฏโจ ผู้อันภรรยา ถามแล้ว อิติ ว่า “ปุฎพานิ อ.ดอกไม้ ท. (สนหฺติ) มีอยู่ กหฺ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สตถา อ.พระ ศาสดา เม อันฉัน ปุชิตฺ บูชาแล้ว เตหิ (ปุฎเพหิ) ด้วยดอกไม้ ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ๕ (ภริยา) อ.ภรรยา (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุวฺ) อ.ท่าน กริสฺสุสสิ จักกระทำ ก็ ซึ่งอะไร รมฺโย แก่พระราชา อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ๕ (มาลาการโ) อ.บุคคล ผู้กระทำซึ่งระเบียบ (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา (ปุคฺคฺล) ทรง ยังบุคคล ฆาเตตุ จงให้ฆ่า มํ ซึ่งฉัน วา หรือ วา หรือว่า ปพฺพาเชตุ จงเนรเทศ รมฺจฺโต จากแวนแคว้น, (อหฺ) อ.ฉัน ปริจฺจชิตฺวา สลระอบแล้ว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต ปุเชสิ บูชาแล้ว สตถาริ ซึ่งพระศาสดา, ปุฎผฺปฺชา อ.การบูชาด้วยดอกไม้ เอวรฺูปา อันมีอย่างนี้เป็นรูป ชาติา เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ กเถสิ บอกแล้ว ปวตฺติ ซึ่งความเป็น ไปทั่ว สพฺพํ ทั้งปวง ๕ ปน ส่วนว่า ภริยา อ.ภรรยา อสฺสุส (มาลาการสฺสุส) ของ บุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้น อหฺธพาลา เป็นหญิงอันธพาล (หฺตุวา) เป็น ออกตฺวา ไม่กระทำแล้ว ปสํทํ ซึ่งความเลื่อมใส อจฺฉริเย ในความน่าอัศจรรย์ เอวรฺูเป อันมีอย่างนี้เป็นรูป ออกฺโกสิตฺวา ต่าแล้ว ตํ (มาลาการิ) ซึ่งบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบ นั้น (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ราชาโน นาม ชื่อ อ.พระราชา ท. จณฺฺทา เป็น ผู้ดูร้าย (หฺตุวา) เป็น กุฑฺธา ทรงกริ้วแล้ว สกิ คราวเดียว กโรนฺฺติ ย่อมทรงกระทำ อนตฺถิ ซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ พหฺมปิ แม้มาก, อนตฺถิ อ.ความฉิบหาย มิใช่ประโยชน์ สียา ฟิงมี มยฺหฺปิ แม้แก่ดิฉัน ตยา กตกมฺฺเมน เพราะกรรม อัน ท่าน กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ อาทาย พาเอาแล้ว ปฺตฺเต ซึ่งบุตร ท. อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ราชานํ ซึ่งพระราชา กเถตฺวา กราบทูลแล้ว เตน (มาลาการเ) จ อตฺตนา จ วุตฺตวจฺนํ ซึ่งคำ อันบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้นด้วย อันตนด้วย กล่าว แล้ว สพฺพํ ทั้งปวง อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ เตน (มาลาการเ) กตกมฺฺมํ อ.กรรม อันบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้น กระทำ แล้ว สุกตํ วา เป็นกรรมอันเขากระทำดีแล้วหรือ ทุกฺกภูํ วา หรือว่าเป็นกรรมอัน เขากระทำชั่วแล้ว โหตุ จงเป็น, ตํ (กมฺฺม) อ.กรรมนั้น (โหตุ) จงมี ตสฺสุส เหว (มาลาการสฺสุส) แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้นนั้นเทียว, (ตุวฺ) อ.พระองค์ ชานาหิ ขอจงทรงทราบ มยา ตสฺสุส (มาลาการสฺสุส) จทฺทิตฺถาวํ ซึ่งความที่ แห่งบุคคล ผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้น เป็นผู้อันดิฉัน ทิงแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

ส่วนนายมาลาการบูชา ชมเชย ถวายบังคมพระศาสดาอย่างนี้แล้ว ถือน้ำเอาน้ำกระเช้า
 เปล่ากลับบ้าน ถูกภรรยาถามว่า “ดอกไม้อยู่ที่ไหนล่ะ ?” ก็กล่าวว่า “ฉันเอาดอกไม้
 เหล่านั้นบูชาพระศาสดาเสียแล้ว”. ภรรยาถามว่า “บัดนี้ ท่านจักทำอะไรแต่พระราช
 เล่า”. เขาจึงตอบว่า “พระราชาก็ทรงรับสั่งให้ฆ่าหรือจะทรงเนรเทศฉันจากแคว้น
 แคว้น, ฉันสละชีวิตบูชาพระศาสดา, การบูชาด้วยดอกไม้เห็นปานนี้เกิดแล้ว” จึงบอก
 เรื่องทั้งหมด. ฝ่ายภรรยาของเขา เป็นหญิงอันธพาล ไม่ทำความเลื่อมใสในความน่า
 อัจฉริยะอันเห็นปานนี้ ต่ำเขา กล่าวว่า “ธรรมดาว่าพระราชาทิ้งหลาย เป็นผู้ดูร้าย
 ทรงกริ้วแล้วคราวเดียว ย่อมทรงทำความฉิบหายมิใช่ประโยชน์แม้มากมาย, ความ
 ฉิบหายมิใช่ประโยชน์พึงมีแม้แก่ดิฉัน เพราะกรรมที่ท่านทำแล้ว” พาเอาลูกๆ ไปเข้า
 ฝ้าพระราชากราบทูลคำที่นายมาลาการนั้นและตนกล่าวแล้วทั้งหมด กราบทูลว่า
 “กรรมที่นายมาลาการนั้นทำแล้ว จงเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว, กรรมนั้นจงมีแก่เขา
 เท่านั้น, ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ขอพระองค์จงทรงทราบว่ามีมอมฉันทั้งเขาแล้ว”.

ตัม สุตฺวา พิมฺพิสาโร ราชานํ “อโห อโย อิตฺถิ อนฺธพาลา เอวรูปฺเป คุณฺเณ ปสฺสทํ
 น อูปฺปาเทสีติ จินฺเตตฺวา กุฑฺโฆ วีย หุตฺวา “มยฺหํ อูปฺภูจฺจานปฺปฺเพหิ เตน ปุชฺชา
 กตฺตาติ ปุจฺจิตฺวา, “อาม เทวาทิ วุตฺเต, “ภทฺทกํ เต กตํ ตํ จชฺเชนฺตฺติยา, มม
 ปฺปฺเพหิ ปุชฺชาทตฺตฺสสทํ กตฺตพฺพยฺตฺตกํ ชานิสฺสามีติ ตํ อโยเชตฺวา เวเคน สตฺถ
 สนฺตํ กนฺตฺวา สตฺถารา สทฺธิเยว วิจฺจติ ฯ สตฺถา รมฺโยเอ จิตฺตปฺปสฺสทํ ญตฺวา
 มาลาการสฺส คุณฺเณ ปากฺกํ กาคฺคํ ติคาคฺคเต นคเร เภริจฺจณฺมคฺเคเนว วิจฺจนฺโต กสฺสจ
 ปตฺตํ อทตฺวา ราชชฺคณฺเณ กนฺตฺวา คณฺหิตฺตฺกามสฺส รมฺโยเอ ปตฺตํ ทตฺวา ราชเคหํ
 อปฺปวิสิตฺวา ตตฺเถว นิสฺสีตฺวา รมฺยา ปณฺเฑิตาหารเณ ปรีวิสิโต ภตฺตกิจฺจาวสานเณ
 อนฺุโมหนํ กตฺวา วิหารํ กนฺตฺวา คนฺธกฺกํ ปาวิสฺสี ฯ ปุปฺพานิปี สตฺถริ คจฺจนฺเต
 คจฺจนฺติ ติฏฺฐนฺเต ติฏฺฐนฺติ คนฺธกฺกํ ปวีฏฺฐเจ ทวารโกฏฺฐเจ ปตฺนฺติ ฯ ราชานํ ปน
 สตฺถารํ อนฺุคฺนตฺวา นีวตฺโต มาลาการํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตสฺมี ปสนฺโน “หตฺถิอฺสฺส-
 ทาสทาสีโย สพฺพาลงฺการปฺปฏฺิมนฺตฺติตฺนาริโย คามเวร กหาปณฺสทฺสฺสานีติ หตฺถิ-
 อาทโย สตฺตฺวิเช อฏฺฐจ อฏฺฐจ เจว มหาปสาธนาณิ จสฺส อทาสี ฯ

ราชา อ.พระราชชา พิมพิสารโ พระนามว่าพิมพิสาร สุตวา ทรงสดับแล้ว ตั (วตถุ) ซึ่งเรื่องนั้น จินตตวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ อัย อิตถิ อ.หญิงนี้ อหุพาลา เป็นหญิงอันธพาล (หุตวา) เป็น เอวรูเป คุณะ ปสาท์ น อูปาเทสิ ไม่ยังความเลื่อมใส ในคุณ อันมีอย่างนี้เป็นรูป ให้เกิดขึ้นแล้ว” อิติ ดังนี้ กุทโธ วีย เป็นราวกะว่าทรงกริ้วแล้ว หุตวา เป็น ปุจฉิตวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปุชา อ.การบูชา เตน (มาลาการเณ) อันบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้น กตา กระทำแล้ว อฎฐานปุเปหิ ด้วยดอกไม้เป็นเครื่องบำรุง ท. มยหิ ของเราหรือ ?” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ (ตาย อิตถิยา) อันหญิงนั้น วุตเต กราบทูลแล้ว, (วตวา) ตรัส แล้ว อิติ ว่า “ภททกั (กมม) อ.กรรม อันเจริญ เต อันเชอ จทเทหุตติยา ผู้ตั้งอยู่ ตั (มาลาการ) ซึ่งบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้น กตั กระทำแล้ว, อหิ อ.เรา ชานิสฺสามิ จักรู กตตพพุตตกั (กมม) ซึ่งกรรม อันควรแล้วแก่ความเป็นกรรมอันเราพึง กระทำ ปุชากตสฺส (สุมนสฺส) แก่นายมาลาการชื่อว่าสุมนะ ผู้กระทำแล้วซึ่งการ บูชา ปุเปหิ ด้วยดอกไม้ ท. มม ของเรา” อิติ ดังนี้ อุยโยเซตวา ส่งไปแล้ว ตั (อิตถิ) ซึ่งหญิงนั้น คนตวา เสด็จไปแล้ว สหติกั สู้สำนัก สตถุ ของพระศาสดา เวเคน โดยเร็ว วิจรติ ย่อมเที่ยวไป สทฐิ เอว กับ สตถารา ด้วยพระศาสดานั้น เทียว ๗ สตถา อ.พระศาสดา ฃตวา ทรงทราบแล้ว จิตตปฺปสาท์ ซึ่งความเลื่อมใส แห่งจิต รมโย ของพระราชชา วิจรหุโต เสด็จเที่ยวไปอยู่ เภริจรมคฺเคน เอว โดยทางเป็นที่เที่ยวไปแห่งกลอนนั้นเที่ยว นคเร ในพระนคร ติคาวุเต อันมีคาวุต สามเป็นประมาณ กาคู เพื่ออันทรงกระทำ คุณ ซึ่งคุณ มาลาการสฺส ของบุคคลผู้ กระทำซึ่งระเบียบ ปากฏ ให้ปรากฏ อทตวา ไม่ทรงประทานแล้ว ปตตั ซึ่งบาตร กสฺสจि แก่ใครๆ คนตวา เสด็จไปแล้ว ราชงฺคณั สู้เนินแห่งพระราชชา ทตวา ทรง ประทานแล้ว ปตตั ซึ่งบาตร รมโย แก่พระราชชา คณหิตุกามสฺส ผู้ใคร่เพื่ออันทรง รับเอา อปฺปวิสิตวา ไม่เสด็จเข้าไปแล้ว ราชเคหิ สู้พระราชมณเฑียร นิสิติตวา ประทับนั่งแล้ว ตตถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเที่ยว รมญา ปรีวิสิตโต ผู้อันพระ ราชา ทรงอังคาสแล้ว ปณิตาหารเณ ด้วยอาหารอันประณีต กตวา ทรงกระทำแล้ว อหุโมทนั ซึ่งการอนุโมทนา กตตกิจจาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วย ภัตร คนตวา เสด็จไปแล้ว วิหาริ สู้พระวิหาร ปาวิสิ ได้เสด็จเข้าไปแล้ว คนธกฺฎิ

สู่พระคันธกุฎี ๗ **ปุพฺผาหิปี** แม้อ.ดอกไม้ ท. **สตฺถริ** ครั้นเมื่อพระศาสดา **คจฺจนฺเต** เสด็จไปอยู่ **คจฺจนฺติ** ย่อมไป (**สตฺถริ**) ครั้นเมื่อพระศาสดา **ติฏฺฐนฺเต** ประทับยืนอยู่ **ติฏฺฐนฺติ** ย่อมตั้งอยู่ (**สตฺถริ**) ครั้นเมื่อพระศาสดา **ปวิฏฺฐเจ** เสด็จเข้าไปแล้ว **คณฺธกุฎิ** สู่พระคันธกุฎี **ปตฺนฺติ** ย่อมตกลง **ทวารโกฏฺฐเจ** ที่ซุ้มแห่งประตู ๗ **ปน** ส่วนว่า **ราชา** อ.พระราชา **อนฺคณฺตฺวา** ตามส่งเสด็จแล้ว **สตฺถาริ** ซึ่งพระศาสดา **นิวตฺโต** เสด็จกลับแล้ว (**ปฺคคฺล**) ทรงยังบุคคล **ปโกสฺยาเปตฺวา** ให้ร้องเรียกแล้ว **มาลาการิ** ซึ่งบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบ **ปสนฺโน** ทรงเลื่อมใสแล้ว **ตสฺมิ** (มาลาการ) ในบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้น **อทาสิ** ได้พระราชทานแล้ว **หตฺถิอาทโย** (ทาเย) ซึ่งรางวัล ท. มีข้างเป็นต้น **อฏฺฐ** **อฏฺฐ** แปร ๆ **สตฺตฺวิเร** อันมีอย่างเจ็ด **อิติ** คือ “**หตฺถิสฺส-ทาสทาสิโย** ซึ่งข้าง **มา** **ทาส** และ **ทาสี** ท. **สพฺพาลงฺการปฺปฏิมณฺทิตนาริโย** ซึ่งหญิงผู้ประดับแล้วด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ท. **คามวเร** ซึ่งบ้านสวย ท. **กหาปณ-สทฺสฺสาหิ** ซึ่งพันแห่งกหาปณะ ท.” **เจว** ด้วยนั้นเทียว **มหาปสาธนาหิ** ซึ่งเครื่องประดับชื่อวามหาปสาธน์ ท. **จ** ด้วย **อสุส** (มาลาการสุส) แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบนั้น ๗

พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับเรื่องราวนั้นแล้ว ทรงดำริว่า “โอ หญิงนี้เป็นอันธพาล ไม่ทำความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นในพระคุณอันเห็นปานนี้” เป็นดุษฎีว่าทรงกริ้วแล้ว ตรัสถามว่า “นายมาลาการนั้นทำการบูชาด้วยดอกไม้เป็นเครื่องบำรุงของเราหรือ ?” เมื่อนางกราบทูลว่า “ใช่แล้ว พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “กรรมดีที่เธอทำการทั้งเขา, เราจักรู้กรรมที่ควรทำแก่นายมาลาการผู้ทำการบูชาด้วยดอกไม้ทั้งหลายของเรา” ดังนี้แล้ว ทรงส่งหญิงนั้นไป เสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดาโดยเร็ว เสด็จเที่ยวไปพร้อมกับพระศาสดานั้นแหละ. พระศาสดาทรงทราบความเลื่อมใสแห่งจิตของพระราชา เสด็จเที่ยวไปอยู่ตามทางที่กลองเที่ยวไปนั้นแหละ ในพระนครมี ๓ คาบ เพื่อจะทรงทำคุณของนายมาลาการให้ปรากฏ ไม่ประทานบาตรแก่ใครๆ เสด็จไปสู่ลานหลวง ประทานบาตรแก่พระราชาผู้ประสงค์จะรับ ไม่เสด็จเข้าไปยังราชมณฑลียร ประทับนั่งอยู่ ณ ที่ลานหลวงนั้นนั้นแหละ ผู้ที่พระราชาทรงอังคาสด้วยอาหารอันประณีต ในกาลจบกิจด้วยภัตตร ทรงทำการอนุโมทนา เสด็จไปสู่พระวิหาร ได้เสด็จเข้าไปยังพระคันธกุฎี. แมื่อดอกไม้ทั้งหลาย เมื่อพระศาสดากำลังเสด็จไป ย่อมไป เมื่อทรงประทับยืน ย่อมตั้งอยู่ เมื่อเสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี ก็ตกลงที่ซุ้มประตู. ฝ่ายพระราชาตามส่งเสด็จพระ

ศาสดา แล้วเสด็จกลับ รับสั่งให้เรียกนายมาลาการ ทรงเลื่อมใสในนายมาลาการ นั้น ได้พระราชทานช้างเป็นต้นอย่างละ ๘ ๑ ๗ อย่าง คือ “ช้าง ม้า ทาส ทาสี หญิง ผู้ประดับด้วยเครื่องประดับทุกอย่าง บ้านส่วย กหาปณะหนึ่งพัน” และเครื่องประดับ ชื่อมหาปสาธน์แก่เขา.

สตถา วิหาริ คนุตวา “โก หนู โข ภนฺเต มาลาการสฺส วิปาโกติ อานนฺทตฺเถเรน ปุญฺโຈ “อัย อานนฺท มยฺหิ ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา ปุปฺผปุชฺช กตฺวา กปฺปสฺตสฺสทฺสฺสํ ทุคฺคตี อคนฺตฺวาว เทวมฺหุสฺเสสฺสํ สฺสริตฺวา สุมฺโน นาม ปจฺเจกพฺพุโร ภวิสฺสตีติ วตฺวา ฐมฺมํ เทเสฺนฺโต ฐมฺมปทสฺส พาลวคฺเค อิมํ คาถมาห

“ตถจ กมฺมํ กตฺม สาทฺธ ยํ กตฺวา นานตฺตปฺปติ
ยสฺส ปิตฺโต สุมฺโน วิปากํ ปฏฺิเสวตีติ ๑

สตถา อ.พระศาสดา คนุตวา เสด็จไปแล้ว วิหาริ สู้วิหาร อานนฺทตฺเถเรน ปุญฺโຈ ผู้อันพระอานนฺทผู้เถระ ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โโก หนู โข อ.อะไรหนอแล วิปาโก เป็นวิปาก มาลาการสฺส ของนายมาลาการ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนฺท ดูก่อนอานนฺท อัย (มาลาการโ) อ.นายมาลาการนี้ ปริจฺจชิตฺวา สละรอบแล้ว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต มยฺหิ แก่ เรา กตฺวา กระทำแล้ว ปุปฺผปุชฺช ซึ่งการบูชาด้วยดอกไม้ อคนฺตฺวาว ไม่ไปแล้ว เทียว ทุคฺคตี สู้ทุกติ กปฺปสฺตสฺสทฺสฺสํ สิ้นแสนแห่งกับ สฺสริตฺวา ท่องเทียวไปแล้ว เทวมฺหุสฺเสสฺสํ ในเทวดาและมนุษย์ ท. ปจฺเจกพฺพุโร เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า สุมฺโน นาม ชื่อว่าสมณะ ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ เทเสฺนฺโต เมื่อทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่ง ธรรม อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ พาลวคฺเค ในพาลวรรค ฐมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล กตฺวา กระทำแล้ว ยํ (กมฺมํ) ซึ่งกรรม ใด น อนฺตฺตปฺปติ ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปิตฺโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งปิตี สุมฺโน เป็นผู้มึใจดี (หุตฺวา) เป็น ปฏฺิเสวติ ย่อมเสวย วิปากํ ซึ่งวิปาก ยสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมใด, ตํ จ กมฺมํ อ.กรรมนั้นแล (ปุคฺคเลน)

กต๋ อัน อ้นบุคคล กระทำแล้ว สาธุ เป็นกรรมดี (โหติ) ย่อม
เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จไปสู่พระวิหาร ถูกพระอานนทเถระทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
วิบากจักมีแก่นายมาลาการอย่างไรหนอ ?” ตรัสตอบว่า “อานนท์ นายมาลาการนี้สละ
ชีวิตเพื่อเรา ทำการบูชาด้วยดอกไม้ จะไม่ไปสู่ทุกคติที่เดียดลอดแสนกัปป์ ท่องเที่ยว
ไปในเทวโลกและมนุษย์โลก แล้วจักเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่าสุমনะ” ดังนี้
เมื่อทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ในพาลวรรค แห่งธรรมบทว่า

“บุคคลทำกรรมใดแล้ว ไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง มีปีติ มีใจดี
เสวยวิบากของกรรมใด, กรรมนั้นแล ที่บุคคลทำแล้ว เป็น
กรรมดี”.

.....
คาถาวसानะ จตุราสีติยา ปาณสหสุสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสีติ ฯ

คาถาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระคาถา ธมฺมาภิสมโย อ.การตรัสรู้
ซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณสหสุสานํ แก่พันแห่งสัตว์ ท. จตุราสีติยา แปลสิบสี่
อิตติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระคาถา สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้มีการตรัสรู้ธรรม ดังนี้แล.

.....
สุมนมาลาการวตฺถุ ฯ

สุมนมาลาการวตฺถุ อ.เรื่องแก่นายมาลาการชื่อว่าสุমনะ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

จบเรื่องนายสุมนมาลาการ.

.....

๒. สุธาปิณฑิยตเถรวตถุ

[๕๙] เอโก กิร กุลปุตโต ปุริมพุทธेषु กตาทิการो ตตถ ตตถ ภเว ปุณฺณานิ อุปจिनฺนโต
 สิทฺตตถสฺส ภควโต กाले กุลเคเห นิพฺพตฺโต ภควติ ธรรมานเ ปุณฺณํ กาคฺคํ
 อสกุโณโต ปรีนิพฺพุตเต ภควติ ตสฺส เจตียธาตฺตคพฺเภ กรียมานเ อุภินฺนํ
 ปรีจเจทานมนฺตเร เอกํ สุธาปิณฑมทาสิ ๗ โส เตน ปุณฺณกมฺเมน จตฺตุนฺนวุติ-
 กปฺปานิ เทวมนุสฺเสสฺสเยว สํสริตฺวา อิมสฺมี พุทฺธรูปฺปาเท เอกสฺมี กุลเคเห
 นิพฺพตฺโต วิญญุตํ ปตฺตวา สตฺถริ ปสฺสีทิตฺวา ปพฺพชฺชิตฺโต นจิริสฺเสว อรหา อโหสิ ๗
 โส สุธาปิณฑิยตเถโรติ ปณฺณายิตฺถ ๗ โส อตฺตโน ปุพฺพจริตาปทานํ ปกาเสนฺโต
 อีมา คาคา อภาสิ

“ปุชารเห ปุชยโต	พุทฺธेषุ ยทิจ สวาก
ปปณฺจสมตฺติกกนฺเต	ติณฺณโสภปริทฺทเว
เต ตาทิสเ ปุชยโต	นิพฺพุตเต อุกฺโตภเย
น สกฺกา ปุณฺณํ สงฺฆาตุํ	อิมตฺตมปิ เกนจิ ๗
จตฺตุนฺนปิ จ ทิปานํ	อิสฺสรํ โยธ การเย
เอตฺติสฺสา ปุชฺณาเยตํ	กัลลํ นาคฺฆตฺติ โสพสี ๗
สิทฺตตถสฺส นรคฺคสฺส	เจตฺติเย อิกฺกจกนฺตเร
สุธาปิณฑฺโต มยา ทินฺโน	วิปฺปสฺนเนน เจตฺตสา ๗
จตฺตุนฺนวุเต อิตฺโต กปฺเป	ยํ กมฺมมกฺกริ ตทา
ทฺตคฺคตี นาทิขานามิ	ปฏฺฐิสงฺฆารสฺสทํ ผลํ ๗
อิตฺโต ตีเสว กปฺปมฺหิ	ปฏฺฐิสงฺฆารสฺสวหฺยา
สตฺตตรตนสมฺปนฺนา	เตรส จกฺกวตฺตติโน
ปฏฺฐิสมฺภิทา จตฺตโส	วิโมกฺขาปิ จ อฏฺฐิเม
ฉพฺภิณฺญา สจฺฉิกิตา	กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนฺติ ๗

กิร ได้ยินว่า กุลปุตโต อ.กุลบุตร เอโก คนหนึ่ง กตาทิการิ เป็นผู้มื่อธิการ
 อันกระทำแล้ว ปุริมพุทฺธेषุ ในพระพุทฺธเจ้าผู้มีไ่ก่อน ท. (หุตฺวา) เป็น อุปจินฺนโต

สั่งสมอยู่ **บุญญา** ซึ่งบุญ ท. **ตตถ ตตถ** ภาเว ในภพนั้นๆ **นิพพุโต** บังเกิดแล้ว **กุลเคเห** ในเรือนแห่งตระกูล **กาล** ในกาล **ภควโต** ของพระผู้มีพระภาคเจ้า **สิทธตถสฺส** พระนามว่าสิทธัตถะ, **ภควติ** ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า **ธรรมาเน** ทรงพระชนม์อยู่, **อสกฺโกหนโต** ไม่อาจอยู่ **กาตุ** เพื่ออันกระทำ **บุญ** ซึ่งบุญ, **ภควติ** ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า **ปรินิพพุเต** ปรินิพพานแล้ว, **เจติยธาตฺตคฺค** ครั้นเมื่อห้องเป็นที่บรรจุซึ่งพระธาตุที่พระเจดีย์ **ตสฺส (สิทธตถสฺส)** ของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่าสิทธัตถะนั้น **(ชเนหิ)** อันชน ท. **กริยามาเน** กระทำอยู่, **อทาสิ** ได้ให้แล้ว **สุธาปิณฺฑํ** ซึ่งก้อนแห่งปฐขาว **เอกํ** ก้อนหนึ่ง **อนฺดเร** ในระหว่าง **ปริจฺเจทาณ** แห่งก้อนอิฐ ท. **อุภินฺหน** ทั้งสอง ๆ **โส (กุลปฺตฺโต)** อ.กุลบุตรนั้น **สํสริตฺวา** ท่องเที่ยวไปแล้ว **เทวมนุสฺเสสุ** เหวในเทวดาและมนุษย์ ท. **จตฺตุนฺหวตฺติกฺปฺปาหิ** ล้นกับเกล้าสิบสี่ ท. **เตน** **บุญญกมฺเมน** ด้วยบุญกรรมนั้น **นิพพุโต** บังเกิดแล้ว **กุลเคเห** ในเรือนแห่งตระกูล **เอกสมิ** ตระกูลหนึ่ง **อิสมิ** **พฺพุทฺตฺปฺปาเท** ในกาลเป็นที่อุบัติขึ้นแห่งพระพุทธรเจ้าพระองค์นี้ **ปตฺวา** ถึงแล้ว **วิญญุตํ** ซึ่งความเป็นผู้รู้เพียงสา **ปสฺสิตฺวา** เลื่อมใสแล้ว **สตฺถริ** ในพระศาสนา **ปพฺพชิต** บวชแล้ว **อรหา** เป็นพระอรหันต์ **นจิรสฺเสว** โดยกาลไม่นานนั้นเที่ยว **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ๆ **โส (ภิกฺขุ)** อ.ภิกษุนั้น **ปญฺญาติตฺถ** ปรากฏแล้ว **อิติ** ว่า “**สุธาปิณฺฑํ** ทิยตฺเถโร อ.พระสุธาปิณฺฑํทิยะผู้เถระ” **อิติ** ดังนี้ ๆ **โส (เถโร)** อ.พระเถระนั้น **ปกาสเนหนโต** เมื่อประกาศ **ปฺพพฺพจิริตาปทาน** ซึ่งความไม่ขาดสายแห่งความประพฤดีในกาลก่อน **อตฺตโน** ของตน **อภาสิ** ได้กล่าวแล้ว **อิมา** **คาถา** ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ **อิติ** ว่า

“(เกนจิ) อันใครๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (สงฺขาตุ) เพื่ออันนับ (บุญ) ซึ่งบุญ (บุคคลสฺส) ของบุคคล **บุชฺชโต** ผู้บูชาอยู่ (บุคคล) ซึ่งบุคคล ท. **บุชฺชารเห** ผู้ควรซึ่งการบูชา **พฺพุเต** คือ ซึ่งพระพุทธรเจ้า ท. **ยทิจ** หรือว่า **สาวเก** คือ ซึ่งสาวก ท. **ปปฺพจสมตฺติกฺกนฺเต** ผู้ก้าวล่วงด้วยดีแล้วซึ่งธรรมเป็นเครื่องเห็นช้า **ติณฺณโสภปริทฺทเว** ผู้มีความโศกและความรำไรอันข้ามแล้ว,

เกนจิ อันใครๆ น สกฺกา ไม่อาจ สงฺขาตุ เพื่ออันนับ บุญ

ซึ่งบุญ (บุคคลุส) ของบุคคล ปุชยโต ผู้บูชาอยู่ (บุคคล) ซึ่งบุคคล ท. เต เหล่านั้น ตาทิเส ผู้คงที่ นิพพุโต ผู้ดับแล้ว อุกุโตภเย ผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ อิติ ว่า 'อิมิ (บุญ) อ.บุญ นี้ เอตติ อปิ แม้มีประมาณเท่านั้น' อิติ ดังนี้,

จอนึ่ง โย (บุคคล) อ.บุคคลใด อิธ (โลก) ในโลกนี้ (บุคคล) ยังบุคคล การเย ฟังให้กระทำ อีสสรุ ซึ่งความเป็นใหญ่ ที่ปานั แห่งทวีป ท. จตุนหิปี แมสี่, เอต (สพพิ ธน) อ.ทรัพย์ นั้นทั้งปวง น อคฺขติ ย่อมไม่ถึงค่า กลั ซึ่งเสี้ยว โสฬสิ ที่สิบหก เอตีสสา ปุชนาย แห่งการบูชา นั้น,

สุธาภิณฺโท อ.ก่อนแห่งปุนขาว มยา อันข้าพเจ้า เจตสา มีใจ วิปฺปสฺสนฺเหณ อันเลื่อมใสแล้ว ทินฺโน ใส่แล้ว อิกฺกจกฺกฺตเร ในระหว่างแห่งอิจฺฐ เจติเย ในพระเจดีย์ สิฑฺธตฺถสฺส ของ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ นรคฺคฺสฺส ผู้เป็นนรชน ผู้เลิศ,

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า อกริ ได้กระทำแล้ว ยิ กมฺมํ ซึ่งกรรมใด ตทา ในกาลนั้น, (อหิ) อ.ข้าพเจ้า น อภิขานามิ ย่อมไม่รู้ ทุคฺคฺติ ซึ่งทุกติ กปฺเป สิ้นกับ ท. จตุนฺหฺวเต แก้อิบบิ อิต (ภทฺทกปฺปโต) แต่ภทฺทกปฺปนี้, อิท (ผล) อ.ผลนี้ ผล เป็นผล ปฏิสงฺขารสฺส แห่งการปฏิสังขรณ์ (ตสฺส) นั้น (โหติ) ย่อม เป็น,

(มยิ) อ.ข้าพเจ้า ท. จกฺกวตฺติโน เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ปฏิสงฺขารสฺวหฺยา ผู้มีชื่อว่าปฏิสังขาร สตฺตฺรตฺนสมฺปฺนฺหา เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยรัตนะเจ็ด เตรส สิบบสาม กปฺปมฺหิ ในกับ ดีเสว ที่สามสิบนั้นเทียว อิต (ภทฺทกปฺปโต) แต่ ภทฺทกปฺปนี้ (อมฺห) ย่อมเป็น,

(ธมฺมา) อ.ธรรม ท. อิเม เหล่านี้ อิติ คือ "ปฏิสมฺภิกา

อ.ปฏิสัมพันธ์ ท. จตฺสูโส สี่ (จ) ด้วย วิโมกฺขาปิ แม้อ.วิโมกข์ ท. อฏฺฐ แปะต จ ด้วย อภิญญา อ.อภิญญา ท. จ หก จ ด้วย (มยา) อันข้าพเจ้า สัจฉิกตา กระทำให้แจ้งแล้ว, **สาสน์** อ.คำสอน พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า (มยา) อันข้าพเจ้า กตฺ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ได้ทราบมาว่า กุลบุตรคนหนึ่ง ได้ทำอธิการในพระพุทฺธเจ้าแต่ปางก่อนทั้งหลาย สัมบูรณ์ทั้งหลายในภพนั้นๆ บังเกิดในเรือนของตระกูล ในกาลของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระชนม์อยู่ ไม่สามารถเพื่อจะทำบุญได้ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อมหาชนกำลังสร้างห้องสำหรับบรรจุพระเจดีย์ธาตุ ได้ใส่ปูนขาวหนึ่งก้อน ในระหว่างก้อนอิฐ ๒ ก้อน. เพราะบุญกรรมนั้น เขาท่องเที่ยวไปในเทวโลกและมนุษย์โลกเท่านั้น สิ้น ๘๔ กัป ในพุทฺธรูปบาทนี้ บังเกิดในเรือนของตระกูลหนึ่ง ถึงความเป็นผู้รู้เตยงสาแล้ว เลื่อมใสพระศาสดา บวช โดยกาลไม่นานเลย ก็ได้เป็นพระอรหันต์. ท่านปรากฏชื่อว่า “สุธาปิตฺธิยเถระ”. พระเถระเมื่อประกาศความไม่ขาดสายแห่งความประพฤติก่อนของตน จึงได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“ใครๆ ไม่อาจเพื่อจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาพุทฺธารบุคคลทั้งหลาย คือพระพุทฺธเจ้าหรือเหล่าสาวกผู้ก้าวล่วงธรรมเป็นเหตุเนิ่นช้า ข้ามความศอกและความร่ำไรราพันได้แล้ว ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้, อนึ่ง ใครๆ ไม่อาจเพื่อจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาพุทฺธารบุคคลเหล่านั้น ผู้คงที่ ผู้ดับสนิทแล้ว ผู้หาภัยแต่ที่ไหนๆ มิได้ ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้. อนึ่ง บุคคลใดในโลกนี้ พึงครอบครองความเป็นใหญ่แห่งทวีปทั้ง ๔ ทรัพฺย์ทั้ง สิ้นของบุคคลนั้นนั้น ย่อมไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งการบูชานี้เลย. ข้าพเจ้ามีใจเลื่อมใสได้ใส่ก้อนปูนขาวในระหว่างแผ่นอิฐในพระเจดีย์ของพระพุทฺธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ ผู้เลิศกว่านรชน เพราะกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้แล้วในครั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่รู้จักทุกติเลยตลอด ๘๔ กัป แต่ภทฺทกัปนี้ นี้เป็นผลแห่ง

การปฏิสังขรณ์. ในกัณฑ์ที่๓๐ แต่ภัทรรกัณฑ์ ข้าพเจ้าได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดินามว่าปฏิสังขาร ผู้เพียบพร้อมด้วยรัตนะ
๗ ประการ ถึง ๑๓ ครั้ง ธรรมเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิตา ๔ วิโมกข์
๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำแล้ว”.

[๖๐] ตตถ ปุซารเหติ ปุซารหา นาม พุทธปจเจกพุทธสาวกาจริยฺชฌายมาตาปิตุ-
ครุอาทโย เต มาลาทีปฐปนคฺคาภรณจตุปจฺจยาทีหิ อภิวนฺทนาทีหิ จ ปุชฺยโต
ปุกฺคฺลสฺส ปุณฺณนฺติ โยชฺนา ฯ

ตตถ (ปะเทสฺ) “ปุซารเหติ (ปะทสฺส) “ปุซารหา นาม พุทธปจเจกพุทธสาวกาจริยฺชฌาย-
มาตาปิตุครุอาทโย (ปุคฺคฺลา), เต (ปุซารหปุคฺคฺเล) มาลาทีปฐปนคฺคาภรณจตุปจฺจยาทีหิ
(วตฺถุหิ จ) อภิวนฺทนาทีหิ (กัจฺเจหิ) จ ปุชฺยโต ปุกฺคฺลสฺส ปุณฺณ (เกนฺจि น สกฺกา) สงฺขาตุํ’
อิตติ อตุโถ)” อิตติ โยชฺนา ฯ

โยชฺนา อ.โยชฺนา อิตติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “พุทธปจเจกพุทธสาวกา-
จริยฺชฌายมาตาปิตุครุอาทโย (ปุคฺคฺลา) อ.บุคฺคฺล ท. มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจก
พุทธเจ้า สาวก อาจารย์ อุปัชฌาย์ มารดา บิดา และครูเป็นต้น ปุซารหา นาม ชื่อ
ว่าบุคฺคฺลผู้ควรซึ่งการบูชา, (เกนฺจิ) อันใครๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (สงฺขาตุํ) เพื่ออัน
นับ ปุณฺณ ซึ่งบุญ ปุกฺคฺลสฺส ของบุคฺคฺล ปุชฺยโต ผู้บูชาอยู่ เต (ปุซารหปุคฺคฺเล)
ซึ่งบูชาหบุคฺคฺล ท. เหล่านั้น มาลาทีปฐปนคฺคาภรณจตุปจฺจยาทีหิ (วตฺถุหิ
จ) ด้วยวัตถุ ท. มีระเบียบ ประทีป รูป ของหอม อารมณ์ และปัจจัยสี่เป็นต้นด้วย
อภิวนฺทนาทีหิ (กัจฺเจหิ) จ ด้วยกิจ ท. มีการกราบไหว้เป็นต้นด้วย’ (อิตติ) ดังนี้
ตตถ (ปะเทสฺ) “ปุซารเหติ (ปะทสฺส) แห่ง- ไนบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “ปุซารเห
ดังนี้” อิตติ ดังนี้ ฯ

โยชฺนาว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘ปุซารเห’ ความว่า พระพุทธเจ้า พระปัจเจก-
พุทธเจ้า พระสาวก อาจารย์ อุปัชฌาย์ มารดาบิดา และครูเป็นต้น ชื่อว่าปุซารห-
บุคฺคฺล, ใครๆ ไม่อาจเพื่อจะนับบุญของบุคฺคฺลผู้บูชาซึ่งปุซารหบุคฺคฺลเหล่านั้น ด้วย

เปรียบเทียบ ประทีป รูป ของหอม เครื่องประดับ และด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น และด้วยกิจทั้งหลายมีการกราบไหว้เป็นต้นได้.

.....

อิทานิ อุกกฏฐปริจเฉทวเสน ปุชารเห ทสฺเสตุมาห พุทฺเธตฺยาที ๕

(เถโร) อิทานิ อุกกฏฐปริจเฉทวเสน ปุชารเห (ปุคฺคฺล) ทสฺเสตุ อาห “พุทฺเธตฺยาที (วจนฺ) ๕

อิทานิ ในกาลนี้ (เถโร) อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ “พุทฺเธตฺยาที” ว่า “พุทฺเธ” ดังนี้เป็นต้น ทสฺเสตุ เพื่ออันแสดง (ปุคฺคฺล) ซึ่งบุคคล ท. ปุชารเห ผู้ควร ซึ่งการบูชา อุกกฏฐปริจเฉทวเสน ด้วยสามารถแห่งการกำหนดอย่างสูงสุด ๕

บัดนี้ พระเถระกล่าวคำว่า “พุทฺเธ” ดังนี้เป็นต้น เพื่อจะแสดงบุคคลผู้ควรบูชาทั้งหลาย ด้วยสามารถแห่งการกำหนดอย่างอุกฤษฏ์.

.....

ตตฺถ พุทฺเธติ สมฺมาสมฺพุทฺเธ ปจฺเจกพุทฺเธ จ ๕

ตตฺถ (ปฺเทสฺ) “พุทฺเธติ (ปฺทสฺ) “สมฺมาสมฺพุทฺเธ (จ) ปจฺเจกพุทฺเธ จ” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สมฺมาสมฺพุทฺเธ (จ) ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท. ด้วย ปจฺเจกพุทฺเธ จ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. ด้วย” อิติ ดังนี้ ตตฺถ (ปฺเทสฺ) “พุทฺเธติ (ปฺทสฺ) แห่ง- ไนบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “พุทฺเธ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “พุทฺเธ” ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย และพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย.

.....

ยทิจ อิติ อถฺวาทฺยตฺโถ ๕

“ยทิจ” อิติ (วจนฺสฺ) “อถฺวา” อิติ อตฺโถ ๕

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “อถฺวา หรือว่า” อิติ ดังนี้ (วจนฺสฺ) แห่งคำ “ยทิจ” อิติ

ว่า “ยทิจ” ดังนี้ ฯ

คำว่า “ยทิจ” แปลว่า หรือว่า.

.....

สาวเกติ พุทฺธสาวเก ฯ

“สาวเกติ (ปทสฺส) “พุทฺธสาวเก” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “พุทฺธสาวเก ซึ่งสาวกของพระพุทธเจ้า ท.” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สาวเกติ ว่า “สาวเก” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สาวเก” ได้แก่ สาวกของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

.....

ปปญฺจสมตฺติกุณฺเฑติ สมตฺติกุณฺตตตฺตหาทิกฺขิมาณปปญฺเจ ฯ

“ปปญฺจสมตฺติกุณฺเฑติ (คาถาปาทสฺส) “สมตฺติกุณฺตตตฺตหาทิกฺขิมาณปปญฺเจ” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สมตฺติกุณฺตตตฺตหาทิกฺขิมาณปปญฺเจ ผู้มีธรรมเป็นเครื่องเน้นช้ำคือตตฺตหา ทิกฺขิ และมานะ อันก้าวล่วงด้วยดีแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “ปปญฺจสมตฺติกุณฺเฑติ ว่า “ปปญฺจสมตฺติกุณฺเฑ” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “ปปญฺจสมตฺติกุณฺเฑ” ความว่า ผู้มีธรรมเป็นเครื่องเน้นช้ำคือ ตตฺตหา ทิกฺขิ และมานะที่ข้ามพ้นได้เด็ดขาดแล้ว.

.....

ติณฺณโสภปริทฺทเวติ โสภปริเทเว ติณฺณเณ อตฺติกุณฺเฑ ฯ

“ติณฺณโสภปริทฺทเวติ (คาถาปาทสฺส) “โสภปริเทเว ติณฺณเณ อตฺติกุณฺเฑ” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ติณฺณเณ ผู้ข้ามแล้ว อตฺติกุณฺเฑ คือว่าผู้ก้าวล่วงแล้ว โสภปริเทเว ซึ่งความเศร้าโศกและความร่ำไรร่ำพัน” (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “ติณฺณโสภปริทฺทเวติ ว่า “ติณฺณโสภปริทฺทเว” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “**ดิณฺณโสภปริทฺทเว**” ความว่า ผู้ข้ามพ้น คือก้าวล่วงพ้นความเศร้า โศกและความรำไรรำพัน.

.....

น เกวลเมว ธรรมาเน พุทฺธาทโย ปุชฺยโต ปรีนิพฺพุเตปิ เตสํ เจตียปฺปฏิมาทโยปิ ปุชฺยโต ปุณฺณสมฺมึปิ เอเสว นโยติ ทสฺเสตฺตฺมาห “เต ตาทิเสตฺตฺยาที ๕

(เถโร) “(เกนจิ) น เกวลํ เอว ธรรมาเน พุทฺธาทโย (ปุชฺชารหฺปุคฺเคล) ปุชฺยโต (ปุคฺคลสฺส ปุณฺณ สงฺขาทํ น สกฺกา), ปรีนิพฺพุเตปิ เตสํ (พุทฺธาทีปุชฺชารหฺปุคฺคลานํ) เจตียปฺปฏิมาทโยปิ (ปุคฺเคล) ปุชฺยโต (ปุคฺคลสฺส) ปุณฺณสมฺมึปิ เอโส เอว นโยติ ทสฺเสตฺตฺ อาท “เต ตาทิเสตฺตฺยาที (วจนฺ) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ **อาท** กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ “**เต ตาทิเสตฺตฺยาที**” มีว่า “**เต ตาทิเส**” ดังนี้เป็นต้น **ทสฺเสตฺตฺ** เพื่ออันแสดง **อิติ** ว่า “(เกนจิ) อันใครๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (สงฺขาทํ) เพื่ออันนับ (ปุณฺณ) ซึ่งบุญ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคล **ปุชฺยโต** ผู้บูชาอยู่ (ปุชฺชารหฺปุคฺเคล) ซึ่งบุคคลผู้ควรซึ่งการบูชา ท. **พุทฺธาทโย** มีพระพุทฺธเจ้า เป็นต้น **ธรรมาเน** ผู้ทรงพระชนม์อยู่ **เกวลํ เอว** อย่างเดียวกันนั้นเทียบ **น** หามีได้, **นโย** อ.นัย **ปุณฺณสมฺมึปิ** แม้ในบุญ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคล **ปุชฺยโต** ผู้บูชาอยู่ (ปุชฺชารหฺปุคฺเคล) ซึ่งวัตรธรรมอันบุคคลพึงบูชา ท. **เจตียปฺปฏิมาทโยปิ** แม้มีพระเจดีย์และพระปฏิมาเป็นต้น **เตสํ (พุทฺธาทีปุชฺชารหฺปุคฺคลานํ)** ของบุคคลผู้ควรซึ่งการบูชา มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น ท. เหล่านั้น **ปรีนิพฺพุเตปิ** แม้ผู้ปรีนิพพานแล้ว **เอโส เอว** นี้หนึ่งเทียบ” **อิติ** ดังนี้ ๕

พระเถระกล่าวคำว่า “**เต ตาทิเส**” ดังนี้เป็นต้น เพื่อจะแสดงว่า “ใครๆ ไม่สามารถที่จะนับบุญของบุคคลผู้บูชาบุคคลผู้ควรบูชาทั้งหลายมีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้นผู้ทรงพระชนม์อยู่อย่างเดียวกันเท่านั้นได้, นัยแม้ในบุญของบุคคลผู้บูชาปุชฺชารหฺปุคฺเคลแม้มีพระเจดีย์และพระปฏิมาเป็นต้น ของบุคคลผู้ควรบูชา มีพระพุทฺธเจ้าเหล่านั้นแม้ผู้ปรีนิพพานแล้ว ก็นัยนี้หนึ่งแหละ.

.....

ตตถ เตติ พุทธาทิเก ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “เตติ (ปทสฺส) “พุทฺธาทิเก” (อิตฺติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “พุทฺธาทิเก มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “เตติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “เต” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “เต” ความว่า มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น.

.....

ตาทิเสติ ยถาวุตฺตคฺคณวเสน ตาทิคฺคณยฺตุเต ฯ

“ตาทิเสติ (ปทสฺส) “ยถาวุตฺตคฺคณวเสน ตาทิคฺคณยฺตุเต” (อิตฺติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ตาทิคฺคณยฺตุเต ผู้ประกอบแล้วด้วยคุณแห่งบุคคลผู้คงที่ยถาวุตฺตคฺคณวเสน ด้วยสามารถแห่งคุณอันข้าพเจ้ากล่าวแล้วอย่างไร” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตาทิเสติ ว่า “ตาทิเส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ตาทิเส” ความว่า ผู้ประกอบด้วยคุณแห่งบุคคลผู้คงที่ ด้วยสามารถแห่งคุณตามที่กล่าวแล้ว.

.....

นิพฺพุเตติ ราคาตินิพฺพุติยา นิพฺพุเต ฯ

“นิพฺพุเตติ (ปทสฺส) “ราคาตินิพฺพุติยา นิพฺพุเต” (อิตฺติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “นิพฺพุเต ผู้ดับแล้ว ราคาตินิพฺพุติยา ด้วยการดับกิเลส มีราคาจะเป็นต้น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นิพฺพุเตติ ว่า “นิพฺพุเต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “นิพฺพุเต” ความว่า ผู้ดับแล้ว ด้วยการดับกิเลสมีราคาจะเป็นต้น.

.....

นตฺถิ กุโตะ ภวโตะ วา อารมฺมณโตะ วา เอเตสํ ภยฺนฺตฺติ อกุโตะภยา ฯ

นตฺถิ กุโตะ (จฺานโตะ) ภวโตะ วา อารมฺมณโตะ วา เอเตสํ (ปฺุชฺจารหฺปคฺคณาน) ภยฺนฺตฺติ (เอเต

บูชาหฤคฺคลา) อุกุโตภยา ฯ

ภยํ อ.ภยฺย เอเตสํ (บูชาหฤคฺคลา) ของบุคคลผู้ควรซึ่งการบูชา ท. เหล่านั้น **นตฺถิ** ย่อมไม่มี **กุโธ (จาทฺ)** แต่ที่ไหนๆ **ภวโต** วา คือว่า แต่ภพหรือ **อารมฺมณโต** วา คือว่า หรือว่าแต่อารมณฺ์ **อิตฺติ** เพราะเหตุนั้น (เอเต **บูชาหฤคฺคลา**) อ.บุคคลผู้ควรซึ่งการบูชา ท. เหล่านั้น **อุกุโตภยา** ชื่อว่าผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ ฯ

ภัยของบุคคลผู้ควรบูชาเหล่านั้น ย่อมไม่มีแต่ที่ไหนๆ คือแต่ภพหรือว่าแต่อารมณฺ์ เพราะเหตุนั้น บุคคลผู้ควรบูชาเหล่านั้น ชื่อว่าผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ.

.....
อิมฺเตตฺตฺนฺตฺติ อิมํ เอตฺตฺตฺกนฺตฺติ สงฺฆาตุํ สตฺสทฺสสฺสาทิวเสณ สงฺขํ กาทฺตุํ คณฺตฺตุํ น สกฺกา ฯ

“**อิมฺเตตฺตฺนฺตฺติ** (ปทสฺส) “อิมํ (ปฺญณฺ) เอตฺตฺตฺกนฺตฺติ (เกณฺจ) สงฺฆาตุํ สตฺสทฺสสฺสาทิวเสณ สงฺขํ กาทฺตุํ คณฺตฺตุํ น สกฺกา” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(**อตฺโถ**) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “(เกณฺจ) อันใครๆ **น สกฺกา** ไม่อาจ **สงฺฆาตุํ** เพื่ออันนับ **กาทฺตุํ** คือว่า เพื่ออันกระทำ **สงฺขํ** ซึ่งการนับ **สตฺสทฺสสฺสาทิวเสณ** ด้วยสามารถแห่งการนับมีร้อยและพันเป็นต้น **คณฺตฺตุํ** คือว่า เพื่ออันคำนวณ **อิตฺติ** ว่า ‘อิมํ (ปฺญณฺ) อ.บุญนี้ **เอตฺตฺกํ** มีประมาณเท่านั้น’ **อิตฺติ** ดังนี้” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อิมฺเตตฺตฺนฺตฺติ** ว่า “อิมฺเตตฺตฺ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**อิมฺเตตฺตฺ**” ความว่า ใครๆ ก็ไม่สามารถเพื่อจะนับ คือว่าเพื่อจะทำการนับด้วยสามารถการนับมีร้อยหรือพันเป็นต้น ได้แก่เพื่อจะคำนวณว่า ‘บุญนี้ มีประมาณเท่านั้น’

.....
อปี เกณฺจฺติ เกณฺจ มหาณฺุภาเวนาปี ปุคฺคเลน, ตีรณฺุชาเรณฺุปรณฺุวเสณ ตีสุ มาเนสุ วา เกณฺจ อปี มาเนน ฯ

“**อปี เกณฺจฺติ** (ปทสฺส) “เกณฺจ มหาณฺุภาเวนาปี ปุคฺคเลน, ตีรณฺุชาเรณฺุปรณฺุวเสณ ตีสุ มาเนสุ วา เกณฺจ อปี มาเนน” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เกนจิ อันใครๆ ปุคฺคเลน คือว่า อันบุคคล มหา-
 ภูภาเวหาปี แม้มีอานุภาพมาก, วา หรือว่า ตีรณธารณปุรณวเสน ตีสฺ มาเนสุ
 เกนจิ อปี มาเนน อัน- ในการนับ ท. สาม ด้วยสามารถแห่งการนับ การชั่ง และการ
 ดวงหนา -การนับ แม้อะไรๆ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อปี เกนจิตฺติ ว่า “อปี
 เกนจิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อปี เกนจิ” ความว่า อันใครๆ คืออันบุคคลแม้มีอานุภาพมาก หรือว่า ใน
 บรรดาการนับ ๓ อย่าง คือ การนับ การชั่ง และการดวง การนับแม้อะไรๆ.

.....
 ตตฺถ ตีรณํ นาม อิทํ เอตฺตกนฺตฺติ นยคฺคาโห ฯ ธารณนฺตฺติ ตฺลาคณฺหา ฯ
 ปุรณนฺตฺติ อทฺตมปฺปสฺตนาพิกาทีสุ ปุเรตฺวา คณฺหา ฯ อิทานิ ตํ ปุชฺชํ ทีเปตฺตุ จตฺตุนฺนปี
 จ ทีปานนฺตฺยาทีมาห ฯ

ตตฺถ (ตีสฺ มาเนสุ) ตีรณํ นาม “อิทํ (วตฺถุ) เอตฺตกนฺตฺติ นยคฺคาโห ฯ ธารณนฺตฺติ ตฺลาคณฺหา ฯ
 ปุรณนฺตฺติ อทฺตมปฺปสฺตนาพิกาทีสุ (ปุรณฺเสสุ) ปุเรตฺวา คณฺหา ฯ (เถโร) อิทานิ ตํ ปุชฺชํ ทีเปตฺตุ
 “จตฺตุนฺนปี จ ทีปานนฺตฺยาที (วจนฺ) อาห ฯ

นยคฺคาโห อ.การถือเอาซึ่งนับ อิตติ ว่า “อิทํ (วตฺถุ) อ.วตฺถุนฺนี้ เอตฺตกํ มีประมาณ
 เท่านั้น” อิตติ ดังนี้ ตตฺถ (ตีสฺ มาเนสุ) ตรณํ นาม ชื่อว่า- ในการนับ ท. สาม เหล่า
 นั้นหนา -การนับ ฯ ตฺลาคณฺหา อ.การนับด้วยตาชั่ง ธารณนฺตฺติ ชื่อว่าการชั่ง ฯ
 อทฺตมปฺปสฺตนาพิกาทีสุ (ปุรณฺเสสุ) ปุเรตฺวา คณฺหา อ.- ในการดวง ท. มีกึ่งฟายมือ
 ฟายมือหนึ่ง และทะนานเป็นต้น ให้เต็มแล้ว -การนับ ปุรณนฺตฺติ ชื่อว่าการดวง ฯ
 อิทานิ ในกาลนี้ (เถโร) อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ “จตฺตุนฺนปี จ
 ทีปานนฺตฺยาที ว่า “จตฺตุนฺนปี จ ทีปาน” ดังนี้เป็นต้น ทีเปตฺตุ เพื่ออันแสดง ตํ ปุชฺชํ
 ซึ่งการบูชา นั้น ฯ

การถือเอานัยว่า “สิ่งนี้ มีประมาณเท่านั้น” ในบรรดาการนับ ๓ อย่างเหล่านั้น ชื่อว่าการ
 นับ. การนับด้วยตาชั่ง ชื่อว่าการชั่ง, บรรดาการดวงทั้งหลาย มีครึ่งฟายมือ ฟายมือ
 และทะนานเป็นต้นให้เต็มแล้วนับ การทำให้เต็มแล้วจึงนับ ชื่อว่าการดวง. บัดนี้ พระ

เถระกล่าวคำว่า “**จตุหนุปี จ ทิปานั**” ดังนี้เป็นต้น เพื่อจะแสดงการบูชานั้น.

.....

ตตถ **ทีปานหุติ** ทวิสหสฺสปริตฺตทีปปริวารานั มหาทีปานั ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “**ทีปานหุติ** (ปทสฺส) “ทวิสหสฺสปริตฺตทีปปริวารานั มหาทีปานั” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**มหาทีปานั** แห่งทวีปใหญ่ ท. **ทวิสหสฺสปริตฺตทีป-ปริวารานั** อันมีทวีปเล็กพันสองเป็นบริวาร” (อิตติ) ดังนี้ **ตตถ (ปเทศุ) “ทีปานหุติ (ปทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “**ทีปานั**” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**ทีปานั**” ความว่า แห่งทวีปใหญ่ มีทวีปเล็ก ๆ ๒,๐๐๐ ทวีป เป็นบริวาร.

.....

อิสฺสรหุติ ยถาวุตฺเต ทีเป เอกโต กตฺวา สกลจกฺกวาพคฺพฺเภ อิสฺสรัง จกฺกวัตฺติรชฺชั กายเรยฺย ฯ

“**อิสฺสรหุติ** (ปทสฺส) “(ปุคฺคโล) ยถาวุตฺเต ทีเป เอกโต กตฺวา (ปุคฺคลั) สกลจกฺกวาพคฺพฺเภ อิสฺสรัง จกฺกวัตฺติรชฺชั กายเรยฺย” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล **กตฺวา** กระทำแล้ว **ทีเป** ซึ่งทวีป ท. **ยถาวุตฺเต** อันข้าพเจ้ากล่าวแล้วอย่างไร **เอกโต** โดยความเป็นอันเดียวกัน (ปุคฺคลั) ยังบุคคล **กายเรยฺย** พึงให้กระทำ **อิสฺสรัง** ซึ่งความเป็นใหญ่ **จกฺกวัตฺติรชฺชั** คือว่า ซึ่งความเป็นแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ **สกลจกฺกวาพคฺพฺเภ** ในห้องแห่งจักรวาลทั้งสิ้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อิสฺสรหุติ** ว่า “**อิสฺสรัง**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**อิสฺสรัง**” ความว่า บุคคลรวมทวีปตามที่กล่าวแล้วเข้าด้วยกัน พึงครองความเป็นใหญ่ คือความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ในห้องจักรวาลทั้งหมด

.....

เอติสฺสา ปุชฺชาเยตฺนฺติ เจติเย ธาตุคฺคพฺเภ เอกสฺมี สุชฺชาปิณฺฑเท ปุชฺชนาย เอตฺ สกฺลทีเป สตุตฺรตนาทิกํ สกฺลํ ฐนํ ๕

“เอติสฺสา ปุชฺชาเยตฺนฺติ (คาถาปาทสฺส) “เจติเย ธาตุคฺคพฺเภ เอกสฺมี สุชฺชาปิณฺฑเท ปุชฺชนาย (โสฬสฺมํ กฺลํ) เอตฺ สกฺลทีเป สตุตฺรตนาทิกํ สกฺลํ ฐนํ (น อคฺขมฺติ)” (อิตฺติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ฐนํ อ.ทรรฺพํ สกฺลํ ทั้งสิ้น สตุตฺรตนาทิกํ มีรัตนะ ๗ เป็นต้น สกฺลทีเป ในทวีปทั้งสิ้น เอตฺ นั้น (น อคฺขมฺติ) ย่อมไม่ถึงค่า (กฺลํ) ซึ่งเสี้ยว (โสฬสฺมํ) ที่ ๑๖ ปุชฺชนาย แห่งการบูชา สุชฺชาปิณฺฑเท ในเพราะก่อนแห่งปุชฺชนาย เอกสฺมี ก้อนหนึ่ง ธาตุคฺคพฺเภ ที่ห้องเป็นที่บรรจุซึ่งพระธาตุ เจติเย ที่พระเจดีย์” (อิตฺติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “เอติสฺสา ปุชฺชาเยตฺนฺติ ว่า “เอติสฺสา ปุชฺชนายเอตฺ” ดังนี้ ๕

บาทคาถาว่า “เอติสฺสา ปุชฺชนายเอตฺ” ความว่า ทรรฺพย์ทั้งหมดมีรัตนะ ๗ เป็นต้นใน ทวีปทั้งสิ้นนั้น ไม่ถึงค่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการบูชา ในเพราะก่อนปุชฺชนายก่อนเดียว ใน ห้องเป็นที่บรรจุพระธาตุที่พระเจดีย์ได้เลย.

.....

กลฺหฺนฺติ เจติเย กตฺตปุชฺชาย โสฬสฺวาเร โสฬสฺกฺขตฺตํ วิภตฺตสฺส โสฬสฺมโกฏฺฐาสฺส น อคฺขมฺตีติ อตุโถ ๕

“กลฺหฺนฺติ (ปทสฺส) “(เอตฺ สกฺลํ ฐนํ) เจติเย กตฺตปุชฺชาย โสฬสฺวาเร โสฬสฺกฺขตฺตํ วิภตฺตสฺส โสฬสฺ มโกฏฺฐาสฺส น อคฺขมฺตีติ อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิตฺติ ว่า “(เอตฺ สกฺลํ ฐนํ) อ.ทรรฺพย์ทั้งสิ้นนั้น น อคฺขมฺติ ย่อมไม่ถึงค่า โสฬสฺมโกฏฺฐาสฺส แห่งส่วนที่ ๑๖ วิภตฺตสฺส อันบุคคลแบ่งแล้ว โสฬสฺวาเร สิ้น ๑๖ ครั้ง ท. โสฬสฺกฺขตฺตํ สิ้น ๑๖ ครา กตฺตปุชฺชาย แห่งการบูชาที่บุคคลกระทำแล้ว เจติเย ที่พระเจดีย์” อิตฺติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กลฺหฺนฺติ ว่า “กฺลํ” ดังนี้ ๕

บทว่า “กฺลํ” ความว่า ทรรฺพย์ทั้งหมดนั้น ย่อมไม่ถึงค่าแห่งส่วนที่ ๑๖ ที่บุคคลจำแนก ๑๖ ครั้ง ๑๖ ครา แห่งการบูชาที่บุคคลกระทำที่พระเจดีย์ได้เลย.

.....

นรคคสุชาติ นรานํ อคคสุส เสฏฺฐสุส สิฑฺฐตฺถสุส ภควโต เจติยชาติคพฺภมฺหิ
สุธาภมฺเม กรียมาเน ฯ

“**นรคคสุชาติ** (ปทสฺส) “(ชเนหิ) นรานํ อคคสุส เสฏฺฐสุส สิฑฺฐตฺถสุส ภควโต เจติยชาติ-
คพฺภมฺหิ สุธาภมฺเม กรียมาเน” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**สุธาภมฺเม** ครั้นเมื่อการกระทำด้วยปุณขาว **เจติยชาติ-
คพฺภมฺหิ** ในห้องเป็นที่บรรจุซึ่งพระธาตุที่พระเจดีย์ **ภควโต** ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
สิฑฺฐตฺถสุส พระนามว่าสิทธัตถะ **อคคสุส** ผู้เลิศ **เสฏฺฐสุส** ผู้ประเสริฐที่สุด **นรานํ**
กว่านรชน ท. (ชเนหิ) อันชน ท. **กรียมาเน** กระทำอยู่” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บท “**นรคคสุชาติ** ว่า “นรคคสุส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**นรคคสุส**” ความว่า เมื่อพวกชนพากันฉาบปุณขาวที่ห้องเป็นที่บรรจุพระธาตุ
ที่พระเจดีย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะผู้เลิศ ผู้ประเสริฐกว่านรชน
ทั้งหลาย.

.....
อิฏฺฐกนฺตเรติ อุกฺกิณฺโณ ปริจฺเจทานํ เวมฺชเฒे ฯ อถวา ปุพฺผชานคคฺกุจฺจานมนฺตเร ฯ

“**อิฏฺฐกนฺตเรติ** (ปทสฺส) “**อุกฺกิณฺโณ ปริจฺเจทานํ เวมฺชเฒे** ฯ **อถวา** ปุพฺผชานคคฺกุจฺจานํ (อิฏฺฐกานํ)
อนฺตเร” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**เวมฺชเฒे** ในท่ามกลาง **ปริจฺเจทานํ** แห่งก้อนอิฐ ท.
อุกฺกิณฺโณ ทั้งสอง ฯ **อถวา** อีกอย่างหนึ่ง **อนฺตเร** ในระหว่าง (อิฏฺฐกานํ) แห่งก้อน
อิฐ ท. **ปุพฺผชานคคฺกุจฺจานํ** อันตั้งอยู่บนยอดอันเป็นที่รองรับซึ่งดอกไม้” (อิติ) ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบท “**อิฏฺฐกนฺตเรติ** ว่า “อิฏฺฐกนฺตเร” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**อิฏฺฐกนฺตเร**” ความว่า ในท่ามกลางก้อนอิฐ ๒ ก้อน. อีกอย่างหนึ่ง ในระหว่าง
ก้อนอิฐทั้งหลายที่ตั้งอยู่บนยอดเป็นที่รองรับดอกไม้.

.....

ทินโนติ ปกฺขิตฺโต ฯ

“ทินโนติ (ปทสฺส) “(มยา) ปกฺขิตฺโต” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(มยา) อันข้าพเจ้า ปกฺขิตฺโต ใส่ไว้แล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทินโนติ ว่า “ทินโน” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ทินโน” ความว่า ข้าพเจ้าใส่ไว้แล้ว.

.....

อปทานสฺส ทสมวคฺเค สุธาปิณฑฺยิตฺตเถรวตฺถุ ฯ

สุธาปิณฑฺยิตฺตเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระสุธาปิณฑฺยิตฺตผู้เถระ (อาคตฺ) มาแล้ว ทสมวคฺเค ในทสมวรรค อปทานสฺส แห่งอปทาน ฯ

เรื่องพระสุธาปิณฑฺยิตฺตเถระ มาในทสมวรรคแห่งอปทาน.

.....

ธมฺมปทสฺส พุทฺถวคฺเค สุวณฺณเจตฺติยวตฺถุมฺปิ กเถตพุพฺพ์ ฯ

สุวณฺณเจตฺติยวตฺถุมฺปิ แม้ อ.เรื่องแห่งเจตีย์อันเป็นนิการแห่งทอง พุทฺถวคฺเค ใน พุทฺถววรรค ธมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท (ปณฺฑิตฺน) อันบัณฑิต กเถตพุพฺพ์ ฟังกล่าว ฯ

บัณฑิตฟังกล่าวถึงเรื่องเจตีย์ทอง ในพุทฺถววรรคแห่งธรรมบทด้วย.

๓. โกสาทกีเทวตาวตฺถุ

[๖๑] ภควติ ปรีนิพฺพุเต, รมฺญา อชาติสฺตตฺตฺนา อตฺตนา ปฏฺฐิตฺตา ภควโต สรีรชาติโย คเหตุวา ฐฺเป จ ฐฺปมเห จ กเต, เอกา ราชคฺหวาสินี อุปาสิกา ปาโตว สรีร์ ปฏฺฐิตฺตวา “สฺตฺถ ฐฺปํ ปุเชสฺสามีติ จตฺตาริ โกสาทกีปฺปูผานิ คเหตุวา สทฺธา-เวเคน สมฺมุสฺสาหิตฺมานสา มคฺคปริสฺสยํ อนุปฺชาเรตฺวา ว ฐฺปาภิมุขี อคฺมาสิ ฯ อถ

นั ตรุณวจฺจา คาวี เวเคน อภิธาวนุตี สิงเคน ปหริตฺวา ชีวิตกฺขยํ ปาเปสิ ฯ सा
 ดาวเทว กาลํ กตฺวา ดาวตีเสสุ นิพฺพตฺติตฺวา สกฺกสฺส เทวธมฺโม อุตฺตยานกัปปาย
 คจฺจนฺตสฺส ปริวารมชฺเช สห รเถน ปาตุโรหสิ ฯ ตํ ทิสฺวา สกฺโก ปุจฺจนฺโต อิมา
 คาถา อภาสิ

“ปีตวตฺเต ปีตทฺชเช	ปีตาลงฺการภูสิเต
ปีตจฺนทฺนลิตฺตงฺเค	ปีตอุปฺพลธาริณี
ปีตปฺปาสาทสยเน	ปีตาสเ ปีตโกชเน
ปีตจฺจตฺเต ปีตรเถ	ปีตสฺเส ปีตวิชเน
กั กมฺมํ อกริ ภาทฺเท	ปฺพุเพ มานุสเก ภาเว
เทวเต ปุจฺจิตฺตาจิกฺข	กิสฺส กมฺมสฺสิทํ ผลนฺติ ฯ

ภควติ ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า **ปรีนิพฺพุเต** เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว, **ภูเป จ**
 ครั้นเมื่อพระสฤปด้วย **ภูปมเห จ** ครั้นเมื่อการฉลองซึ่งพระสฤปด้วย **ธมฺมา** อันพระ
 ราชา **อชาตสตุตฺตา** พระนามว่าอชาตศัตถุ **คเหตฺวา** ทรงรับเอาแล้ว **สรีรธาตฺโย**
 ซึ่งพระธาตฺในพระสรีระ **ท. ภควโต** ของพระผู้มีพระภาคเจ้า **อตฺตนา ปฏิลทฺธา** อัน
 อันพระองค์ ได้เฉพาะแล้ว **กเต** ทรงกระทำแล้ว, **อุปาสิกา อ.อุปาสิกา** **เอกา** คน
 หนึ่ง **ราชคฺหวาสินี** ผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์โดยปกติ **ปฏิกฺขคฺคิตฺวา** ปฏิบัติแล้ว **สรีริ**
 ซึ่งสรีระ **ปาโตว** ในเวลาเข้าเที่ยว **คเหตฺวา** ถือเอาแล้ว **โกสาคทกัปปุผานิ** ซึ่งดอก
 บวบขม **ท. จตฺตาริ** สีดอก (**จินฺตเนน**) ด้วยอันคิด **อิติ** ว่า “(อห) อ.เรา **ปุเชสฺสามิ**
จกฺกฺขุชา ภูปี ซึ่งพระสฤป **สตฺถุ** ของพระศาสดา” **อิติ** ดังนี้ **สทฺธาเวเคน สมุสฺสสาหิต-**
มานสา ผู้มีใจ อันกำลังแห่งศรัทธา ให้อุตฺตสาหะขึ้นแล้ว **อนุปรธาเรตฺวาว** ไม่พิจารณา
 แล้วเที่ยว **มคฺคปริสฺสยํ** ซึ่งอันตรายในหนทาง **ภูปาทิมุขี** ผู้มีหน้าเฉพาะต่อ
 พระสฤป **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว ฯ **อถ** ครั้งนั้น **คาวี** อ.แม่โค **ตรุณวจฺจา** ตัวลูก
 อ่อน **อภิธาวนุตี** วิ่งมาอยู่ **เวเคน** โดยเร็ว **ปหริตฺวา** ขวิดแล้ว **นํ (อุปาสิกํ)**
 ซึ่งอุปาสิกานั้น **สิงเคน** ด้วยเขา (**ตํ อุปาสิกํ**) ยังอุปาสิกานั้น **ปาเปสิ** ให้ถึงแล้ว
ชีวิตกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต ฯ **สา (อุปาสิกา)** อ.อุปาสิกานั้น **กตฺวา** กระทำ
 แล้ว **กาลํ** ซึ่งกาละ **ดาวเทว** ในขณะนั้นนั้นเที่ยว **นิพฺพตฺติตฺวา** บังเกิดแล้ว
ดาวตีเสสุ ในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ **ท. ปาตุโรหสิ** ได้มีปรากฏแล้ว **สหกับ รเถน**

ด้วยรถ **ปริวารมขุณ** ในท่ามกลางแห่งบริวาร **สกุสุส** ของท้าวสักกะ **เทวณโณ** ผู้เป็นพระราชอาชญาแห่งเทพ **คจฺจนฺตสฺส** ผู้เสด็จไปอยู่ **อุยฺยานกัณฺโณ** เพื่ออันทรงกรีธา ในพระอุทยาน ฯ **สกุโก** อ.ท้าวสักกะ **ทิสฺวา** ทอดพระเนตรแล้ว **ตํ (เทวธิดา)** ซึ่งเทพธิดานั้น **ปฺจฺจนฺโต** เมื่อตรัสถาม **อภาสิ** ได้ตรัสแล้ว **อิมา** **คาถา** ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ **อิตติ** ว่า

“**ภทฺเท** **นํ** **นางผู้เจริญ** **ปีตวตฺเต** **ผู้มีผ้าเหลือง** **ปีตทฺธ** **ผู้มีธงเหลือง** **ปีตาลงฺการภูสิเต** **ผู้ประดับแล้วด้วยเครื่อง**
อลังการเหลือง **ปีตจฺนฺทลิตฺตงฺเค** **ผู้มีอวัยวะอันลุปได้แล้ว**
ด้วยจันท์เหลือง **ปีตอฺปฺลธาริณี** **ผู้ทรงไว้ซึ่งดอกอุบล**
เหลือง **ปีตปฺปาสาทสยเน** **ผู้มีปราสาทและที่นอนเหลือง**
ปีตาส **ผู้มีอาสนะเหลือง** **ปีตโกชเน** **ผู้มีโกชนะเหลือง**
ปีตจฺจตฺเต **ผู้มีร่มเหลือง** **ปีตเร** **ผู้มีรถเหลือง** **ปีตสฺเส** **ผู้มีม้า**
เหลือง **ปีตวิชเน** **ผู้มีพัดเหลือง** **(ตัว)** **อ.เชอ** **อกริ** **ได้กระทำ**
แล้ว **กิ** **กมฺมํ** **ซึ่งกรรมอะไร** **ภเว** **ในภพ** **มานุสฺสเก** **อันเป็น**
หมู่ของมนุษย์ **ปฺพฺเพ** **ในกาลก่อน**, **เทวเต** **ดูก่อนเทพธิดา**
(ตัว) **อ.เชอ** **(มยา)** **ปฺจฺจिता** **ผู้อันเรา** **ถามแล้ว** **อาจิกฺข**
ของจงบอก, **อิทํ (ผล)** **อ.ผลนี้** **ผล** **เป็นผล** **กิสฺส** **กมฺมสฺส**
ของกรรมอะไร **(โหติ)** **ย่อมเป็น**” **อิตติ** **ดังนี้** ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว, เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับเอาพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่พระองค์ทรงได้แล้ว ทรงสร้างพระสถูปและการฉลองพระสถูปแล้ว, อุบาสิกาชาวเมืองราชคฤห์คนหนึ่ง ดูแลร่างกายแต่เข้าตู่ แล้วถือเอาดอกบวบขม ๔ ดอก ด้วยตั้งใจว่า “จะบูชาพระสถูปของพระศาสดา” มีใจอันกำลังศรัทธาให้อุตสาหะแล้ว ไม่ทันพิจารณาอันตรายในหนทางเที่ยว มุ่งหน้าตรงต่อพระสถูป ได้เดินไปแล้ว. ที่นั่น แมโคตัวมีลูกอ่อนวิ่งมาโดยเร็ว ใช้เขาขวิดอุบาสิกานั้น ทำให้นางถึงความสิ้นชีวิตไป. นางเสียชีวิตในทันทีทันใด บังเกิดในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ปรากฏพร้อมกับรถในท่ามกลางบริวารของท้าวสักกะผู้เป็นพระราชอาชญาของเทวดา ผู้กำลังเสด็จไปเพื่อทรงกรีธาในอุทยาน. ท้าวสักกะทอดพระเนตร

เทพธิดานั้น เมื่อจะตรัสถาม จึงได้ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

“นี่แน่นางผู้เจริญ ผู้มีผ้าเหลือง ผู้มีธงเหลือง ผู้ประดับแล้ว
ด้วยเครื่องอลังการเหลือง ผู้มีอวัยวะอันลุปไล้แล้วด้วยจันทน์
เหลือง ผู้ทรงไว้ซึ่งดอกกุบลเหลือง ผู้มีปราสาทและที่นอน
เหลือง ผู้มีอาสนะเหลือง ผู้มีโภชนะเหลือง ผู้มีร่มเหลือง ผู้มี
รถเหลือง ผู้มีม้าเหลือง ผู้มีพัดเหลือง เธอได้กระทำการอะไร
ไว้ในภพมนุษย์ ในกาลก่อน, นี่แน่เทพธิดา เธอ ผู้อันเราถาม
แล้ว ขอจงบอก, นี้ เป็นผลของกรรมอะไรกัน”.

.....
ตตถ ปิตจนุททลิตตุงเคติ สุวณฺณวณฺณเนน จนุทเนน อนฺลิตตฺตสรีเร ฯ

ตตถ (ปะเทศุ) “**ปิตจนุททลิตตุงเคติ** (คาถาปาทสฺส) “**สุวณฺณวณฺณเนน จนุทเนน อนฺลิตตฺตสรีเร**”
(อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**อนฺลิตตฺตสรีเร** ผู้มีสร้อยอันลุปไล้แล้ว **จนุทเนน** ด้วย
จันทน์ **สุวณฺณวณฺณเนน** อันมีสีเพียงดั่งสีแห่งทอง” (อิตติ) **ดั่งนี้ ตตถ (ปะเทศุ)**
“**ปิตจนุททลิตตุงเคติ (คาถาปาทสฺส)** แห่ง-ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บาทแห่งคาถา
ว่า “**ปิตจนุททลิตตุงเค**” **ดั่งนี้** ฯ

บรรดาบทเหล่านี้ บาทคาถาว่า “**ปิตจนุททลิตตุงเค**” ความว่า ผู้มีสร้อยที่ลุปไล้ด้วย
จันทน์ที่มีสีดุจทองคำ.

.....
ปิตปุปาสาทสยเนติ สุวณฺณมยปุปาสาทเนน สุวณฺณปริกฺขิตตสยเนหิ จ สมฺนาคเต
ฯ

“**ปิตปุปาสาทสยเนติ** (คาถาปาทสฺส) “**สุวณฺณมยปุปาสาทเนน สุวณฺณปริกฺขิตตสยเนหิ จ**
สมฺนาคเต” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**สมฺนาคเต** ผู้มาตามพร้อมแล้ว **สุวณฺณมยปุปาสาทเนน**

(จ) ด้วยปราสาทอันสำเร็จแล้วด้วยทองด้วย สุวณฺณปริกฺขิตฺตสยเนหิ จ ด้วยที่นอนอันขลิบแล้วด้วยทอง ท. ด้วย” (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งคาถา “ปีตปฺปาสาทสยเนติ ว่า “ปีตปฺปาสาทสยเน” ดังนี้ ๕

บาทคาถาว่า “ปีตปฺปาสาทสยเน” ความว่า ประกอบด้วยปราสาทที่ทำมาจากทองคำ และที่นอนที่ขลิบด้วยทองคำ.

.....

เอวํ สพฺพตฺถ เหมจฺจา อุปริ จ ปีตสทฺเทเน สุวณฺณเมว คหิตํ ๕

เอวํ (สกุเกน) สพฺพตฺถ (ปเทสุ) เหมจฺจา (จ) อุปริ จ ปีตสทฺเทเน สุวณฺณ เอว คหิตํ ๕

สุวณฺณ เอว อ.ทองคำนั้นเที่ยว (สกุเกน) อันท้าวสักกะ คหิตํ ทรงถือเอาแล้ว ปีตสทฺเทเน ด้วยปีตศัพท์ เหมจฺจา (จ) ในภายใต้ด้วย อุปริ จ ในข้างบนด้วย สพฺพตฺถ (ปเทสุ) ในบท ท. ทั้งปวง เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ๕

ทองคำเท่านั้น ท้าวสักกะทรงถือเอาด้วยปีตศัพท์ ทั้งข้างล่างและข้างบน ในทุกๆ บท ด้วยประการฉะนี้.

[๖๒] อถสฺส สา อัจฉิขณฺตี อีมา คาถา อภาสิ

“โกสาตกี ลตตฺถิ ฆนฺเต	ติตฺติกา อนภิชฺฉิตา
ตสฺสา จตฺตารี ปุปฺพานิ	ฐูปิ อภิหรี อหํ
สตฺถุ สรีรํ อุทฺทิสฺส	วิปฺปสนฺเนน เจตฺสา
นาสฺส มคฺคํ อเวกฺขิสฺสํ	ตทงฺกมฺนสา สตี
ตโต มํ อวธี คาวิ	ฐูปิ อปฺปตฺตมานสํ
ตณฺจาทํ อภิสณฺเจยฺย	ภิชฺชโย นฺน อิตฺโต ลียา
เตน กมฺเมเน เทวีนฺท	มจฺจวา เทวภูณฺชเร
ปฺหาย มาณฺสํ เทหํ	ตว สหพฺยตฺมาคตาติ ๕

อก ครั้งนั้น **สา (เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น อาจิภขุหนดี** เมื่อกราบทูล **อสฺส (สกุภสฺส)** แก่ท้าวสักกะนั้น **อภาสี** ได้กล่าวแล้ว **อิมา คาคา** ซึ่งคาคา ท. เหล่านี้ **อิติ** ว่า

“**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **โกสาคกี** ชื่อว่า **อ.บวบขม** **ลดา** เป็นไม้เถา **ติตฺติกา** เป็นของมีรสขม (**เกนจิ**) **อนภิชฺฌิตา** เป็นของ อันใครๆ ไม่ต้องการแล้ว **อดฺธิ** มีอยู่, **อหิ** อ.หม่อมฉัน **เจตสา** มีใจ **วิปฺปสฺสนฺเหเน** อันเลื่อมใสแล้ว **อภิหรี** นำไปเฉพาะแล้ว **ปฺปฺผานี** ซึ่งดอก ท. **จตุตตาริ** สี่ **ตสฺสา (โกสาคกียา)** ของบวบขมนั้น (**ปฺุเชตฺตุ**) เพื่ออันบูชา **ญฺปิ** ซึ่งพระสญฺปิ **อุทฺทิสฺส** เจาะจง **สรีริ** ซึ่งพระสรีระ **สตฺถุ** ของพระศาสดา, (**อหิ**) อ.หม่อมฉัน **ตทฺกคฺคณฺสา** เป็นผู้มีใจอัน ส่งไปในพระบรมสารีริกธาตุของพระศาสดานั้น **สตี** มีอยู่ **น** **อเวกฺขิสฺส** ไม่พิจารณาแล้ว **มคฺค** ซึ่งหนทาง **อสฺส (โครูปสฺส)** ของแม่โคนั้น, **ตโต** เพราะเหตุนั้น **คาวี** อ.แม่โค **อวริ** ได้ฆ่า แล้ว **ม** ซึ่งหม่อมฉัน **อปฺปตฺตมาหฺส** ผู้มีใจอันไม่ถึงแล้ว **ญฺปิ** ซึ่งพระสญฺปิ, **เจ** หากว่า (**อหิ**) อ.หม่อมฉัน **อภิสญฺเจยฺย** พึ่ง ก่อ **ต** (**ปฺุญฺณ**) ซึ่งบุญนั้นไซ้, (**สมฺปตฺติ**) อ.สมบัติ **ภิชฺฌ** ยิ่ง **อิโต (สมฺปตฺติโต)** กว่าสมบัตินี้ **สียา** พึ่งมี **นฺน** แน่แท้, **มฆวา** ข้าแต่ท้าวมฆวาน **เทวิหฺท** ผู้เป็นจอมเทพ **เทว- กุญฺช** ผู้เป็นเทพกุญฺช (**อหิ**) อ.หม่อมฉัน **ปหาย** ละแล้ว **เทหิ** ซึ่งร่างกาย **มานุสฺส** อันเป็นของมนุษย์ **อาคตา** เป็นผู้ มาแล้ว **สหพฺยต** สู่ความเป็นสหาย **ตว** ของพระองค์ **เตน** **กมฺเมเน** เพราะกรรมนั้น (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ ฯ

ที่นั้น เทพธิดานั้น เมื่อกราบทูลแก่ท้าวสักกะ ได้กล่าวคาคาเหล่านี้ว่า

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ชื่อว่าบวบขม เป็นไม้เถา มีรสขม ใครๆ ก็ ไม่ต้องการ, หม่อมฉันมีใจอันเลื่อมใสแล้ว นำดอกบวบขมนั้น ๔ ดอกไป เพื่อจะบูชาพระสญฺปิ เจาะจงพระบรมสารีริกธาตุ ของพระศาสดา, หม่อมฉันมีใจส่งไปในพระบรมสารีริกธาตุ

ของพระศาสดานั้น ไม่ทันพิจารณาหนทาง, เพราะฉะนั้น แม้
 โคจึงได้ฆ่าหม่อมฉัน ผู้มีใจยังไม่ทันถึงพระสฎูป, หากว่า
 หม่อมฉันพึงก่อสร้างบุญนั้น สมบัติอันยิ่งกว่าสมบัตินี้ พึงมี
 เป็นแน่, ข้าแต่ท้าวมชวาน ผู้เป็นจอมเทพ เทพกฤษร หม่อม
 ฉันละร่างของมนุษย์ มาสู่ความเป็นสหายของพระองค์ เพราะ
 กรรมนั้น”.

.....
 ตตถ ลตตถิติ ลตา อตถิ ฯ

ตตถ (ปะเทสุ) “ลตตถิติ (ปะเท) “ลตา อตถิ” (อิติ ปทจเจโท ปณฺหิตเตน กาทพุโ) ฯ

(ปะทจเจโท) อ.การตัดซึ่งบท “ลตา อตถิ” (อิติ) ว่า “ลตา อตถิ” ดังนี้ ตตถ
 (ปะเทสุ) “ลตตถิติ (ปะเท) ใน- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “ลตตถิติ” ดังนี้
 (ปะณฺหิตเตน) อันบัณฑิต (กาทพุโ) พึงกระทำ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ลตตถิติ” ตัดบทว่า “ลตา อตถิ”.

.....
 ฆนฺเตติ สกุกํ คารเวนาลปติ ฯ

(เทวธีตา) “ฆนฺเตติ สกุกํ คารเวนาลปติ ฯ

(เทวธีตา) อ.เทพธิดา อาลปติ ย่อมร้องเรียก สกุกํ ซึ่งท้าวสักกะ คารเวน ด้วย
 ความเคารพ อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพธิดาร้องเรียกท้าวสักกะด้วยความเคารพว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ”.

.....
 อนภิขุฌิตาติ น อภิกงฺขิตา ฯ

“อนภิขุฌิตาติ (ปะทสฺส) “(เกนจิ) น อภิกงฺขิตา” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ **(อิตติ)** ว่า “**(เกนจิ) น อภิกงฺขิตา** เป็นของ อันใครๆ ไม่ต้องการแล้ว” **(อิตติ)** ดังนี้ **(ปทสฺส)** แห่งบท “**อนภิชฺฌิตาติ** ว่า “**อนภิชฺฌิตา**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**อนภิชฺฌิตา**” ความว่า เป็นของอันใครๆ ก็ไม่ต้องการแล้ว.

.....

สรีรฺนฺติ **สรีรฺนฺตํ** **ชาตํ** ๕

“**สรีรฺนฺติ** (ปทสฺส) “**สรีรฺนฺตํ** **ชาตํ**” (อิตติ **อตฺโถ**) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ **(อิตติ)** ว่า “**ชาตํ** ซึ่งพระชาต **สรีรฺนฺตํ** อันเป็นสรีระเป็นแล้ว” **(อิตติ)** ดังนี้ **(ปทสฺส)** แห่งบท “**สรีรฺนฺติ** ว่า “**สรีรํ**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สรีรํ**” ความว่า ซึ่งพระชาตอันเป็นสรีระ.

.....

อวยเววายํ **สมุทฺทาย** **โหวหาโร** **ยถา** **ปโฏ** **ททฺโฒ** **สมุทฺโท** **ทิกฺกุจฺจติ** จ ๕

อวยเว **เอว** **อัย** (สทฺโท) **สมุทฺทาย** **โหวหาโร** (โหติ) **ยถา** “**ปโฏ** (อคฺคินา) **ททฺโฒ**” (อิตติ จ), **สมุทฺโท** (มยา) **ทิกฺกุจฺจติ** จ ๕

อัย (สทฺโท) อ.ศัพทฺนี้ **สมุทฺทาย** **โหวหาโร** เป็นศัพทฺเรียกรวม **อวยเว** **เอว** ในส่วนย่อยนั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น **ยถา** “**ปโฏ** (อคฺคินา) **ททฺโฒ**” (อิตติ จ) ราวกะว่า “อ.ผ้าอันไฟไหม้แล้ว” ดังนี้ด้วย “**สมุทฺโท** (มยา) **ทิกฺกุจฺจติ** จ” ว่า “อ.มหาสมุทร อันเราเห็นแล้ว” ดังนี้ด้วย ๕

ศัพทฺนี้ เป็นศัพทฺเรียกรวม มุ่งในส่วนย่อยเท่านั้น ดุจอุทาหรณ์ว่า “ผ้า ไฟไหม้แล้ว” และว่า “มหาสมุทร เราเห็นแล้ว”.

.....

อสุสาติ โครูปสุส ฯ

“อสุสาติ (ปทสุส) “โครูปสุส” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “โครูปสุส ของโค” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท
“อสุสาติ ว่า “อสุส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อสุส” ความว่า ของโค.

.....

มคฺคหฺติ อาคมนมคฺคํ ฯ

“มคฺคหฺติ (ปทสุส) “อาคมนมคฺคํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อาคมนมคฺคํ ซึ่งหนทางเป็นที่มา” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสุส)
แห่งบท “มคฺคหฺติ ว่า “มคฺคํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “มคฺคํ” ความว่า หนทางเป็นที่มา.

.....

น อเวกฺขิสฺสนฺติ น โอลฺลเกสฺสี ฯ

“น อเวกฺขิสฺสนฺติ (ปทสุส) “น โอลฺลเกสฺสี” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “น โอลฺลเกสฺสี ไม่แลดูแล้ว” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท
“น อเวกฺขิสฺสนฺติ ว่า “น อเวกฺขิสฺส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “น อเวกฺขิสฺส” ความว่า ไม่ทันแลดู.

.....

ตทคฺคฺมนสา สตีติ ตสฺมี สตฺถุ ญฺเป คตมฺนา เอว สมานา ฯ ยสฺมา สตฺถุ
ญฺเป คตมฺนา เอวาทํ น ตสฺสํ คาวียํ คตมฺนา อโหสฺสี ตสฺมา นาทํ ตสฺสา มคฺคํ
โอลฺลเกสฺสินฺตฺยตฺโถ ฯ

“**ตทคฺคมนา สตีติ** (คาถาปาทสฺส) “ตสฺมี สตุฏฺ ฏุเป คตมนา เอว สมานา” (อติ อตุโถ) ฯ
 “ยสฺมา สตุฏฺ ฏุเป คตมนา เอว อหํ น ตสฺสํ คาวียํ คตมนา อโหสี, ตสฺมา น อหํ ตสฺสา
 (คาวียา) มคฺคํ โอลเกสี” อติ อตุโถ ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**คตมนา เอว** เป็นผู้มีใจอันส่งไปแล้ว ฏุเป ในพระสฎฺพ
สตุฏฺ ของพระศาสดา **ตสฺมี** นั้นนั่นเทียว **สมานา** เป็นอยู่” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส)
 แห่งบาทแห่งคาถา “**ตทคฺคมนา สตีติ** ว่า “ตทคฺคมนา สตี” ดังนี้ ฯ **อตุโถ**
 อ.อธิบาย อติ ว่า “**อหํ** อ.หม่อมฉัน **คตมนา เอว** ผู้มีใจอันส่งไปแล้ว ฏุเป ในพระ
 สฎฺพ **สตุฏฺ** ของพระศาสดานั้นนั่นเทียว **คตมนา** เป็นผู้มีใจอันส่งไปแล้ว **ตสฺสํ คาวียํ**
 ในแม่โคนั้น **อโหสี** ได้เป็นแล้ว **น** หามิได้ **ยสฺมา** เพราะเหตุใด, **ตสฺมา** เพราะเหตุ
 นั้น **อหํ** อ.หม่อมฉัน **น โอลเกสี** ไม่แลดูแล้ว **มคฺคํ** ซึ่งหนทาง **ตสฺสา (คาวียา)**
 ของแม่โคนั้น” อติ ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “**ตทคฺคมนา สตี**” ความว่า เป็นผู้มีใจอันส่งไปแล้วในพระสฎฺพของ
 พระศาสดานั้นเท่านั้น ฯ อธิบายว่า เพราะหม่อมฉันผู้มีใจอันส่งไปแล้วในพระสฎฺพ
 ของพระศาสดาเท่านั้น มิได้เป็นผู้มีใจอันส่งไปแล้วในแม่โคนั้น, เพราะฉะนั้น หม่อม
 ฉัน จึงไม่ทันแลดูทางของแม่โคนั้น.

.....
 ตทคฺคมนาตีปิ ปาโจ ฯ ตทงฺเค ตสฺส สตุฏฺ องฺเค ธาตุยา มโน เอติสฺสาตี
 ตทคฺคมนาตฺยตุโถ ฯ

“ตทคฺคมนาตีปิ ปาโจ ฯ “ตทงฺเค ตสฺส สตุฏฺ องฺเค ธาตุยา (คโต) มโน เอติสฺสา (มยหํ อตุถิ)
 อติ (เอสา อหํ) ตทคฺคมนา” อติ อตุโถ ฯ

ปาโจ อ.บาลี “**ตทคฺคมนาตีปิ** ว่า “ตทงฺคมนา” ดังนี้บ้าง ฯ **อตุโถ** อ.อธิบาย อติ
 ว่า “**มโน** อ.ใจ **เอติสฺสา (มยหํ)** ของหม่อมฉันนี้ (**คโต**) ไปแล้ว **ตทงฺเค** ในองค์แห่ง
 พระสฎฺพนั้น **องฺเค** คือว่าในพระสรีระ **ธาตุยา** คือว่าในพระธาตุ **ตสฺส สตุฏฺ** ของ
 พระศาสดานั้น (**อตุถิ**) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (**เอสา อหํ**) อ.หม่อมฉันนี้ **ตทคฺค-**
มนา ชื่อว่ามีใจอันส่งไปแล้วในองค์พระศาสดานั้น” อติ ดังนี้ ฯ

บาลีว่า “**ตทงคฺมนสา**” ดังนี้บ้าง ฯ อธิบายว่า ใจของหม่อมฉันนี้ ไปในองค์แห่งพระ
 สกฺขปณฺธี คือว่าในพระสรีระ ใต้แก่นพระชาตุ ของพระศาสนานั้น เพราะเหตุนั้น หม่อม
 ฉันนี้ ซึ่งว่ามีใจอันส่งไปในองค์พระศาสนานั้น.

.....
กฺขปณฺธี เจตีย์ ฯ

“**กฺขปณฺธี** (ปทสฺส) “**เจตีย์**” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**เจตีย์** ซึ่งเจตีย์” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**กฺขปณฺธี**
 ว่า “**กฺขป**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**กฺขป**” แปลว่า เจตีย์.

.....
อปฺปตฺตมานสนฺธิ อสมฺปตฺตอชฺชมาสยํ ฯ

“**อปฺปตฺตมานสนฺธิ** (ปทสฺส) “**อสมฺปตฺตอชฺชมาสยํ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**อสมฺปตฺตอชฺชมาสยํ** ผู้มีอหฺยาศัยอันไม่ถึงพร้อมแล้ว”
 (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อปฺปตฺตมานสนฺธิ** ว่า “**อปฺปตฺตมานสน**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**อปฺปตฺตมานสน**” ความว่า ผู้มีอหฺยาศัยยังไม่ถึงพร้อม”

.....
 มนสิ ภาโวติ หิ มานโส อชฺชมาสโย มโนโรถ ฯ กฺขปํ อฺปนฺนตฺวา ปฺปนฺนเปหิ ปฺปนฺนชฺชามํติ
 อฺปนฺนมนฺโรถสฺส อสมฺปฺนฺนตฺตาย เอวํ วุตฺตํ ฯ กฺขเป ปน ปฺปนฺนเปหิ ปฺปนฺนจิตฺตํ
 สิทฺฐเมว เยน สา เทวโลเก อฺปนฺนนา ฯ

มนสิ ภาโว (จฺนฺโท) อิตฺติ หิ มานโส อชฺชมาสโย มโนโรถ ฯ (วจฺนํ เทวธิตฺตรา) “(อหํ) กฺขปํ
 อฺปนฺนตฺวา ปฺปนฺนเปหิ ปฺปนฺนชฺชามํติ อฺปนฺนมนฺโรถสฺส อสมฺปฺนฺนตฺตาย เอวํ วุตฺตํ ฯ กฺขเป ปน
 ปฺปนฺนเปหิ (ตํ) ปฺปนฺนจิตฺตํ สิทฺฐํ เอว, เยน (ปฺปนฺนจิตฺเตน) สา (เทวธิตฺตรา) เทวโลเก อฺปนฺนนา ฯ

หิ ก็ (จหนโ) อ.ฉันทะ ภโว อันมีอยู่ มนสิ ในใจ อิติ เพราะเหตุนั้น มานัส ชื่อว่า มานัส, อชฺฌาสโย อ.อัชยาตัย มโนรโถ คือว่ามโนรถ ฯ (วจนฺ) อ.คำ (เทวธิตรา) อันเทพธิดา วุตฺตํ กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนั้น “(อหฺ) ญปฺ อูปคหนฺตฺวา ปฺุปฺเภหิ ปฺุเชสฺสามีติ อูปฺปนฺหฺนฺมโนรถสฺส อสมฺปฺญฺณตฺยา เพราะความที่ แห่งมโนรถอันเกิดขึ้นแล้ว ว่า “อ.เรา เข้าไปแล้ว สู่พระสฤป จักบูชา ด้วยดอกไม้ ท.” ดังนี้ เป็นสภาพไม่เต็มแล้ว ฯ ปนฺ ก็ สา (เทวธิตา) อ.เทพธิดานั้น อูปฺปนฺหา เกิดขึ้นแล้ว เทวโลเก ในเทวโลก เยน (ปฺุชนฺจิตฺเตน) เพราะจิตในการบูชาใด, (ตฺ) ปฺุชนฺจิตฺตํ อ.จิตในการบูชา นั้น ญเป ในพระสฤป ปฺุปฺเภหิ ด้วยดอกไม้ ท. สิหฺธํ เอว สำเร็จแล้วนั้นเทียว ฯ

ก็ฉันทะที่มีอยู่ในใจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามานัส คืออัชยาตัย ได้แก่มโนรถ. คำที่ เทพธิดากล่าวอย่างนั้นเพราะความที่มโนรถที่เกิดขึ้นว่า “เราเข้าถึงสฤปจักใช้ดอกไม้ทั้งหลายบูชา” ดังนี้ ยังไม่สมบูรณ์. ก็จิตคิดจะบูชาด้วยดอกไม้ในพระสฤป ที่เป็นเหตุเกิดขึ้นในเทวโลกแห่งนาง สำเร็จแล้วแท้จริง.

.....

ตฺนฺติ ตํ ปฺุญฺณํ ฯ

“ตฺนฺติ (ปทสฺส) “ตํ ปฺุญฺณํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ตํ ปฺุญฺณํ ซึ่งบุญนั้น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตฺนฺติ ว่า “ตํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ตํ” แปลว่า บุญนั้น.

.....

จําหนฺติ เจ อหฺ ฯ

“จําหนฺติ (ปเท) “เจ อหฺ” (อิตฺติ ปทจฺเจโท ปญฺชิตฺเตน กาทพฺโพ) ฯ

(ปทจฺเจโท) อ.การตัดซึ่งบท “เจ อหฺ” (อิตฺติ) ว่า “เจ อหฺ” ดังนี้ (ปเท) ในบท “จําหนฺติ ว่า “จํา” ดังนี้ (ปญฺชิตฺเตน) อันบัณฑิต (กาทพฺโพ) ฟังกระทำ ฯ

บทว่า “จํา” ตัดบทเป็น เจ อหฺ.

อภิสญเจยฺยหฺตฺติ ฐปฺปี อภิกนฺตฺวา อุปนฺตฺวา ยถาธิปฺปายํ ปุปฺผปุชเนน สมฺมาเทว
วิจิเนยฺยํ อุปฺจิเนยฺยํ ฯ

“อภิสญเจยฺยหฺตฺติ (ปทสฺส) “(อหํ) ฐปฺปี อภิกนฺตฺวา อุปนฺตฺวา ยถาธิปฺปายํ ปุปฺผปุชเนน
สมฺมา เหว วิจิเนยฺยํ อุปฺจิเนยฺยํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(อหํ) อ.หม่อมฉัน อภิกนฺตฺวา ถึงเฉพาะแล้ว อุปนฺตฺวา
คือว่าเข้าไปแล้ว ฐปฺปี สู้สญฺญ วิจิเนยฺยํ ฟังก่อสร้าง อุปฺจิเนยฺยํ คือว่าฟังสั่งสม
สมฺมา เหว โดยชอบนั้นเทียว ปุปฺผปุชเนน ด้วยการบูชาด้วยดอกไม้ ยถาธิปฺปายํ
ตามที่ประสงคฺไวั” (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อภิสญเจยฺยหฺตฺติ ว่า “อภิสญเจยฺยํ”
ดั่งนี้ ฯ

บทว่า “อภิสญเจยฺยํ” ความว่า หม่อมฉันฟังถึงเฉพาะ คือเข้าถึงพระสญฺญ ก่อสร้าง
คือสั่งสมโดยชอบที่เตียว ด้วยการบูชาด้วยดอกไม้ ตามที่ประสงคฺไวั.

.....
ภฺยโย นฺน อิตฺติ ยถาลทฺธสมฺปตฺติโต อุตฺตริตฺตรา สมฺปตฺติ สียา มณฺเฑติ อตฺโถ ฯ

“ภฺยโย นฺน อิตฺติ (วจนานํ) “ยถาลทฺธสมฺปตฺติโต อุตฺตริตฺตรา สมฺปตฺติ สียา มณฺเฑติ
อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อรรถ อิตฺติ ว่า “สมฺปตฺติ อ.สมบัติ อุตฺตริตฺตรา อันยิ่งกว่า ยถาลทฺธ-
สมฺปตฺติโต กว่าสมบัติอันหม่อมฉันได้แล้วอย่างไร สียา มณฺเฑ เห็นจะพึงมี” อิตฺติ
ดั่งนี้ (วจนานํ) แห่งคำ ท. “ภฺยโย นฺน อิตฺติ ว่า “ภฺยโย นฺน อิตฺติ” ดั่งนี้ ฯ

คำว่า “ภฺยโย นฺน อิตฺติ” ความว่า ชะรอยจะพึงมีสมบัติที่ยิ่งยอดกว่าสมบัติตามที่
หม่อมฉันได้แล้วเป็นแน่.

.....
มฆฺวาติ อาลปนํ ฯ

“มฆฺวาติ (ปทํ) อาลปนํ (โหติ) ฯ

(ปท) อ.บท “มฆวติ ว่า “มฆวา” ดังนี้ อาลปน เป็นอาลปนนะ (โหติ) ย่อมเป็น ๗
 บทว่า “มฆวา” เป็นอาลปนนะ.

.....
 เทวภูษรติ สพพผลปรกุกมาทีหิ วิเสเสหิ เทเวสุ ภูษรตีส ๗ ตพพิเสสน ๗
 “เทวภูษรติ (ปทส) “สพพผลปรกุกมาทีหิ วิเสเสหิ เทเวสุ ภูษรตีส” (อติ อตโถ) ๗
 (อิท “เทวภูษรติ ปท) ตพพิเสสน (โหติ) ๗

(อตโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ภูษรตีส ผู้เชนกับตวภูษร เทเวสุ ในเทวดา ท.
 วิเสเสหิ โดยคุณวิเศษ ท. สพพผลปรกุกมาทีหิ มีกำลังและความบากบั้นทั้งปวง
 เป็นต้น” (อติ) ดังนี้ (ปทส) แห่งบท “เทวภูษรติ ว่า “เทวภูษร” ดังนี้ ๗ (อิท
 “เทวภูษรติ ปท) อ.บทว่า “เทวภูษร” ดังนี้ ตพพิเสสน เป็นวิเสสนะของบท
 ว่า “มฆวา” นั้น (โหติ) ย่อมเป็น ๗

บทว่า “เทวภูษร” ความว่า ผู้เชนกับภูษร ในทวยเทพทั้งหลาย โดยคุณวิเศษทั้ง
 หลายมีกำลังและความบากบั้นทุกอย่างเป็นต้น. บทว่า “เทวภูษร” นี้ เป็นวิเสสนะ
 ของบทว่า “มฆวา”.

.....
 สหพุตนติ สหภาว ๗

“สหพุตนติ (ปทส) “สหภาว” (อติ อตโถ) ๗

(อตโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สหภาว สู้ความเป็นแห่งบุคคลผู้ร่วมกัน” (อติ) ดังนี้
 (ปทส) แห่งบท “สหพุตนติ ว่า “สหพุต” ดังนี้ ๗

บทว่า “สหพุต” ความว่า สู้ความเป็นผู้ร่วมกัน.

.....

[๖๓] ตัม สุตฺวา สกฺโก มาตลิลฺปฺมุขสฺส เทวคณสฺส ฐมฺมํ เทเสหฺนโต อีมา คาถา อภาสี

“ปสฺส มาตลิล อจฺเจรํ	จิตฺตํ กมฺมผลํ อิทํ
อปฺปกํปิ กตํ เทยฺยํ	ปฺบุญญํ โหติ มหปฺผลํ
นตฺถิ จิตฺเต ปสฺนฺนมุหิ	อปฺปกา นาม ทกฺขิณา
ตถาคเต จ สมฺพุทฺเธ	อถวา ตสฺส สวาก
เอหิ มาตลิล อมฺเหปิ	ภียโย ภียโย มหม เส
ตถาคตสฺส ธาตุโย	สุโข ปฺบุญญานมฺจฺจโย
ติฏฺฐนฺเต นิพฺพุเต วาปี	สเม จิตฺเต สมฺ ผลํ
เจโตปณฺธิเหตุ หิ	สตุตา คจฺจนฺติ สุกคฺตี
พหฺนํ วต อตฺถาย	อุปฺปชฺชนฺติ ตถาคตา
ยตฺถ การํ กริตฺวาน	สคฺคํ คจฺจนฺติ ทายกาติ ฯ

สกฺโก อ.ท้าวสักกะ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตัม (วจนํ) ซึ่งคำนั้น เทเสหฺนโต เมื่อทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม เทวคณสฺส แก่หมู่แห่งเทวดา มาตลิลฺปฺมุขสฺส มีมาตลิลเทพบุตรเป็นประมุข อภาสี ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“มาตลิล ดูก่อนมาตลิลี (ตุวํ) อ.ท่าน ปสฺส จงดู อิทํ กมฺม-ผลํ ซึ่งผลแห่งกรรมนี้ จิตฺตํ อันวิจิตร อจฺเจรํ อันน่าอัศจรรย์, เทยฺยํ (วตฺถุ) อ.วัตถุ อันบุคคล พึงให้ อปฺปกํปิ แม้น้อย (ปฺบุคคล) อันบุคคล กตํ กระทำแล้ว, ปฺบุญญํ อ.บุญ มหป-ผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น, จิตฺเต ครั้นเมื่อจิต ปสฺนฺนมุหิ เลื่อมใสแล้ว ตถาคเต ในพระตถาคต สมฺพุทฺเธ ผู้สัมพุทธเจ้า จ ด้วย (ปฺจเจกพุทฺเธ จ) ในพระปัจเจก-พุทธเจ้าด้วย อถ วา ก็หรือว่า สวาก ในพระสาวก ตสฺส (ตถาคตสฺส) ของพระตถาคตนั้น, ทกฺขิณา อ.ทักษิณา อปฺปกา นาม ชื่อว่าเป็นของน้อย นตฺถิ ย่อมไม่มี, มาตลิล ดูก่อนมาตลิลี (ตุวํ) อ.ท่าน เอหิ จงมา, อมฺเหปิ แม้ อ.เรา ท. มหม เส จะบูชาสิ ธาตุโย ซึ่งพระธาตุ ท. ตถาคตสฺส

ของพระตถาคต ภิโย ภิโย โดยยิ่งๆ, อัจฉโย อ.การ
 สัม ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท. สุข เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข
 (โหติ) ย่อมเป็น, (พุทฺธ) ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้า ติฏฺฐนฺเต
 ทรงพระชนม์อยู่ นิพฺพุเต วาปี หรือว่า แม้นิพพานแล้ว,
 จิตฺเต ครั้นเมื่อจิต สเม เป็นสภาพเสมอ (สติ) มีอยู่, ผล
 อ.ผล สมนํ เป็นสภาพเสมอ (โหติ) ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า
 สตุตา อ.สัตว์ ท. เจโตปณฺธิเหตุ ผู้มีการตั้งความปรารถนา
 แห่งจิตเป็นเหตุ คจฺจนฺติ ย่อมไป สุขฺติ สุขฺติ, ทายกา
 อ.ทายก ท. กริตฺวาน กระทำแล้ว การิ ซึ่งสักการะ ยตุถ
 (ตถาคเตสุ) ในพระตถาคต ท. เหล่าใด คจฺจนฺติ ย่อมไป
 สุขฺติ สุขฺติ, (เต) ตถาคตา อ.พระตถาคต ท. เหล่านั้น
 อุปฺปชฺชนฺติ ย่อมอุบัติขึ้น อตฺถาย เพื่อประโยชน์ พหุหนํ
 (ชนานํ) วต แก่ชน ท. มากหนอ” อิติ ดังนี้ ฯ

ทำสักการะทรงสดับคำนั้น เมื่อจะแสดงธรรมแก่หมู่เทวดามีมาตลีเทพบุตรเป็นประมุข
 ได้ตรัสคาถาเหล่านั้นว่า

“มาตลี เชิญท่านดูผลกรรมอันวิจิตร นำอัครจรรย์นี้ ไทยกาน
 แม่น้อยอันบุคคลทำแล้ว, บุญมีผลมาก, เมื่อจิตเลื่อมใสในพระ
 ตถาคตผู้สัมพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้า หรือว่า ในพระ
 สาวกของพระตถาคตนั้น, ทักซิณาชื่อว่า เป็นของน้อยไม่มีเลย.
 มาเถิดมาตลี แม้พวกเราก็จะบูชาพระธาตุของพระตถาคตเจ้า
 ให้ยิ่งๆ ขึ้นไป, เพราะการสั่งสมบุญทั้งหลายนำสุขมาให้, แม้
 เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ก็ดี นิพพานแล้วก็ดี เมื่อจิต
 สม่่าเสมอ ผลก็ย่อมมีสม่่าเสมอ เหตุว่าสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีการ
 ตั้งความปรารถนาแห่งใจเป็นเหตุ ย่อมไปสู่สุขฺติ ทายกทั้ง
 หลายทำสักการะในพระตถาคตเหล่าใด แล้วไปสู่สวรรค์, พระ
 ตถาคตเหล่านั้น ทรงอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก
 หนอ”.

ตตถ จิตฺตฺนุติ วิจิตฺตํ อจินฺเตยฺยํ ฯ

ตตถ (ปทสฺส) “จิตฺตฺนุติ (ปทสฺส) “วิจิตฺตํ (เกนจิ) อจินฺเตยฺยํ” (อติ อตฺโถ) ฯ

โยชนา อ.โยชนา อิติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘วิจิตฺตํ อันวิจิตร (เกนจิ) อจินฺเตยฺยํ คือว่าอันใครๆ ไม่พึงคิด’ (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปทสฺส) ‘จิตฺตฺนุติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า ‘จิตฺตํ’ ดังนี้ ฯ

โยชนาว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘จิตฺตํ’ ความว่า วิจิตร คือว่าใครๆ ไม่ควรคิด.

กมฺมผลฺลฺนุติ เทยฺยธมฺมสฺส อหฺนุพารตฺเตปิ เขตฺตสมฺปตฺติยา จิตฺตสมฺปตฺติยา จ อจฺจุพารสฺส ปุณฺณกมฺมสฺส ผลํ ปสฺสาติ โยชนา ฯ

“กมฺมผลฺลฺนุติ (ปทสฺส) “เทยฺยธมฺมสฺส อหฺนุพารตฺเตปิ (สติ), (ตฺวํ) เขตฺตสมฺปตฺติยา (จ) จิตฺตสมฺปตฺติยา จ อจฺจุพารสฺส ปุณฺณกมฺมสฺส ผลํ ปสฺส” (อติ อตฺโถ)” อิติ โยชนา ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘เทยฺยธมฺมสฺส อหฺนุพารตฺเตปิ แม้ครั้งเมื่อความที่ แห่งไทยธรรม เป็นของไม่โอพาร (สติ) มีอยู่, (ตฺวํ) อ.ท่าน ปสฺส จงดู ผล ซึ่งผล ปุณฺณกมฺมสฺส ของบุญกรรม อจฺจุพารสฺส อันโอพารยิ่ง เขตฺตสมฺปตฺติยา (จ) เพราะความถึงพร้อมแห่งเขตด้วย จิตฺตสมฺปตฺติยา จ เพราะความถึงพร้อมแห่งจิตด้วย’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘กมฺมผลฺลฺนุติ ว่า ‘กมฺมผล’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

บทว่า ‘กมฺมผล’ ความว่า แม้ครั้งเมื่อความที่ไทยธรรมไม่โอพารมีอยู่, ท่านจงดูผลของบุญกรรมที่โอพารยิ่ง เพราะถึงพร้อมด้วยเขตและถึงพร้อมด้วยจิต.

กตฺนุติ สกฺการวเสน आयตเน วินิยฺตุตฺตเมว ฯ

“กตฺนุติ (ปทสฺส) “สกฺการวเสน आयตเน วินิยฺตุตฺตํ เอว” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “วินิยฺตุตฺตํ เอว ประกอบแล้วนั้นเกี่ยว आयตเน ในเขตอันเป็นบ่อเกิด สกฺการวเสน ด้วยสามารถแห่งสักการะ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง

บท “กตุนติ ว่า “กต” ดังนี้ ๕

บทว่า “กต” ความว่า ประกอบแล้วในเขตอันเป็นบ่อเกิดด้วยสามารถสักการะนั้น
แหละ.

.....
เทยฺยนฺติ ทาทพฺพวตฺถ ๕

ทาทพฺพวตฺถ อ.วัตถุอันบุคคลพึงให้ เทยฺยนฺติ ชื่อว่าไทยทาน ๕
วัตถุที่บุคคลพึงให้ ชื่อว่าไทยทาน.

.....
ปฺญฺณนฺติ ปฺญฺณมมํ ๕

ปฺญฺณมมํ อ.กรรมอันเป็นบุญ ปฺญฺณนฺติ ชื่อว่าบุญ ๕
กรรมที่เป็นบุญ ชื่อว่าบุญ.

.....
อิทานิ ยตฺถ อปฺปํ กตํ ปฺญฺณํ มหฺพฺผลํ โหติ, ตํ ปากฺกํ กตฺวา ทสฺเสนฺโต “นตฺถิ
จิตฺเตติ คาคฺคา มาห ๕

(สกุโก) อิทานิ ยตฺถ (เขตเต) อปฺปํ (ปุคฺคเลน) กตํ ปฺญฺณํ มหฺพฺผลํ โหติ, ตํ (เขตตํ)
ปากฺกํ กตฺวา ทสฺเสนฺโต “นตฺถิ จิตฺเตติ คาคํ อาห ๕

อิทานิ ในกาลนี้ (สกุโก) อ.ท้าวสักกะ ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ตํ (เขตตํ) ซึ่ง-,
ปฺญฺณํ อ.บุญ อปฺปํ อันน้อย (ปุคฺคเลน) กตํ อันอันบุคคลกระทำแล้ว ยตฺถ
(เขตเต) ในเขตใด มหฺพฺผลํ เป็นบุญมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น, -เขตนั้น กตฺวา กระทำ
ปากฺกํ ให้เป็นสภาพปรากฏ อาห ตรัสแล้ว คาคํ ซึ่งคาถา “นตฺถิ จิตฺเตติ ว่า “นตฺถิ
จิตฺเต” ดังนี้ เป็นต้น ๕

บัดนี้ ท้าวสักกะเมื่อจะแสดงเขตบุญที่บุคคลทำน้อย มีผลมาก ให้ปรากฏ จึงตรัสคาถา

ว่า “**หนตุถิ จิตฺเต**” ดังนี้ เป็นต้น.

.....

ตตฺถ **สมฺพุทฺเต**ติ สมฺมาสมฺพุทฺเต ๕

ตตฺถ (ปเทศุ) “**สมฺพุทฺเต**ติ (ปทสฺส) “สมฺมาสมฺพุทฺเต” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**สมฺมาสมฺพุทฺเต** ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) “**สมฺพุทฺเต**ติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หน้า -บทว่า “**สมฺพุทฺเต**” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านี้ บทว่า “**สมฺพุทฺเต**” ความว่า ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

.....

จกาโร ปจฺเจกพุทฺธํ สมฺจุจฺินาติ ๕

จกาโร อ.จศัพท์ สมฺจุจฺินาติ ย่อมรวบรวม ปจฺเจกพุทฺธํ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕
จศัพท์รวบรวมพระปัจเจกพุทธเจ้า.

.....

อมฺเหปีติ มยฺปิ ๕

“อมฺเหปีติ (ปทสฺส) “มยฺปิ” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**มยฺปิ** แม่ อ.เรา ท.” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อมฺเหปีติ ว่า “อมฺเหปี” ดังนี้ ๕

บทว่า “อมฺเหปี” แปลว่า แม่เราทั้งหลาย.

.....

มเหม เสติ มหยาม เส ปุชาม เส ๕

“มเหม เสติ (ปทสฺส) “มหยาม เส ปุชาม เส” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มหยาม เส จะฉลองสิ ปุชาม เส คือว่า จะบูชาสิ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มเหม เสติ ว่า “มเหม เส” ดังนี้ ๕

บทว่า “มเหม เส” ความว่า จะฉลอง คือว่าจะบูชา.

.....
เจโตปณฺธิเหตุ หีติ อตฺตโน จิตฺตสฺส สมฺมเทว จปนนิมิตฺตํ อตฺตสมฺมาปณฺธาเนนาติ อตฺโถ ๕

“เจโตปณฺธิเหตุ หีติ (คาถาปาทสฺส) “อตฺตโน จิตฺตสฺส สมฺมเทว จปนนิมิตฺตํ” (อิติ อตฺโถ), “อตฺตสมฺมาปณฺธาเนนาติ อตฺโถ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อตฺตโน จิตฺตสฺส สมฺมา เอว จปนนิมิตฺตํ มีการตั้งไว้ ซึ่งจิต ของตน โดยชอบนั้นเทียว เป็นนิมิต, อตฺโถ อธิบาย อิติ ว่า “อตฺตสมฺมา-ปณฺธาเนน เพราะการตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบ” อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “เจโตปณฺธิเหตุ หีติ ว่า “เจโตปณฺธิเหตุ หี” ดังนี้ ๕

บาทคาถาว่า “เจโตปณฺธิเหตุ หี” ความว่า มีการตั้งจิตของตนไว้โดยชอบนั้นแหละ เป็นนิมิต, อธิบายว่า เพราะการตั้งตนไว้ชอบ.

.....
 เอรุ เทเสตฺวา สกฺโก อฺยุยานกีฬายุสฺสาหํ ปฏิปฺปสฺสมฺภตฺวา ตโต ว ปฏินิวตฺติตฺวา จูฬามณฺิเจติเย สตฺตาทํ ปุชฺชํ กตฺวา อปรภาเค เทวจาริกํ จรณฺตสฺส อายสมฺโตนารทตฺถเรสฺส ตํ ปวตฺติ คาถาหิ กเถสิ ๕ เถโร ปจฺมสงฺคีติกาเล ฌมฺมสงฺคาหกาณํ กเถสิ ๕ เถรา ตํ ตถา สงฺคหํ อารोเปสฺนฺติ ๕

สกฺโก อ.ท้าวสักกะ **เทเสตฺวา** ครั้นทรงแสดงแล้ว **เอว** อย่างนี้ **ปฏิปฺปสฺสมฺภตฺวา** ทรงระงับแล้ว **อฺยุสฺสาหํ** ซึ่งความอดุสสาหะ **อฺยุยานกีฬาย** ในการทรงกรีฑาในอุทยาน **ปฏินิวตฺติตฺวา** เสด็จกลับแล้ว **ตโต** (จาทโต) จากที่นั้นเทียว **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **ปุชฺชํ** ซึ่งการบูชา **สตฺตาทํ** ตลอดวันเจ็ด **จูฬามณฺิเจติเย** ที่พระเจดีย์ชื่อว่าจูฬามณฺิ **กเถสิ** ตรัสบอกแล้ว **ตํ ปวตฺติ** ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น **คาถาหิ** ด้วยคาถา ท.

นารทฤๅษเฐส แก่พระนารทเฐผู้เถระ อายุสมโต ผู้มีอายุ จรหุตส ผู้เที่ยวไปอยู่ เทวจาริกิ์ สู่ที่จาริกิ์ในเทวโลก อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ๗ เถโร อ.พระเถระ กเถสิ บอกแล้ว ฐมฺมสงคากาหํ แก่พระธรรมสังคากาจารย์ ท. ปจฺม-สงคิตฺติกาเล ในกาลเป็นที่ทำสังคายนาครั้งแรก ๗ เเถรา อ.พระเถระ ท. อาโรเปสฺสึ ยกขึ้นแล้ว ตํ (คาถ) ซึ่งคาถานั้น สงคหํ สู่การรวมรวบ ตถา เหมือนอย่างนั้น อิติ ดั่งนี้แล ๗

ท้าวสักกะ ครั้นทรงแสดงอย่างนี้แล้ว ทรงระงับความอดุสาหะในการทรงกริษาใน อุทยาน เสด็จกลับจากที่นั่นแหละ ทรงทำการบูชาตลอดสัปดาห์ ที่จุฬามณีเจดีย์ ในเวลาต่อมา ตรีสบอความเป็นไปนั้นแก่ท่านพระนารทฤๅษเฐผู้เที่ยวไปสู่ที่จาริกิ์ใน เทวโลกด้วยคาถาท้งหลาย. พระเถระบอกแก่พระธรรมสังคากาจารย์ท้งหลาย ใน คราวสังคายนาครั้งแรก. พระเถระท้งหลายยกคาถานั้นสู่การรวมรวบเหมือนอย่างนั้น ดั่งนี้แล.

.....

ปีติวิมานวณฺณนาย โกสาทกิเทวตาวตถุ ๗

โกสาทกิเทวตาวตถุ อ.เรื่องแห่งเทพธิดาชื่อว่าโกสาทกิ (อาคต) มาแล้ว ปีติวิมาน-วณฺณนาย ในวาจาเป็นเครื่องพรรณนาแห่งปีติวิมาน ๗

เรื่องโกสาทกิเทพธิดามาในอรรถกถาปีติวิมาน.

.....

เอวํ พุทฺธปฺปชา ทิฆรตฺตํ หิตสุขาวหา โหติตีติ ๗

พุทฺธปฺปชา อ.การบูชาซึ่งพระพุทฺธเจ้า หิตสุขาวหา เป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูล และความสุข ทิฆรตฺตํ สิ้นราตรีอันยาวนาน โหติ ย่อมเป็น เอวํ ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดั่งนี้แล ๗

การบูชาพระพุทฺธเจ้า เป็นเหตุนำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขมาให้สิ้นกาลนาน ด้วย ประการฉะนี้ ดั่งนี้แล.

๔. ปณจปาปาวตถุ

[๖๔] อตีเต พาราณสียํ เอกา ทลิทฺฐธิตา มตฺตติกํ มทฺทิตฺวา เคหภิตฺตี ลิมฺเปลฺลิ ๗ อเถโก ปจฺเจกพุทฺโธ อตฺตโน ปพฺพการปริภณฺทกรณตฺถํ มตฺตติกภิกฺขุทาย นครํ ปวิสิตฺวา ตสฺสา อวิทฺเฐ อฏฺฐจาสิ ๗ สา กุชฺฌิตฺวา โอลฺลเกนฺตี “สมณ มตฺตติกมฺปิ น ลภสฺสิดิ วตฺวา มหนฺตํ มตฺตติกปิณฺฑํ ตสฺส ปตฺเต จเปสิ ๗ ปจฺเจกพุทฺโธ ตํ คเหตุวอ อคมาสิ ๗ สา ตโต จุตฺตา พาราณสียา ปาจฺฉินทฺวารคาเม เอกสฺส ทลิทฺฐสฺส ธิตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ ๗ ตสฺสา กุชฺฌิตฺวา โอลฺลกิตตฺตา หตฺถปาทมฺขอกฺชินาสาณิ ปาปาณิ วิรูปาณิ อหฺลํ ๗ เตน นํ ปณจปาปาเตวว สณฺชานิสฺสุ ๗ มตฺตติกปิณฺฑทฺพลน ปนสฺสา สรฺรํ ผลสฺสมฺปนฺนํ อโหสิ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ทลิทฺฐธิตา อ.ธิดาของบุคคลผู้ขัดสน เอกา คนหนึ่ง พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี มทฺทิตฺวา ขยำแล้ว มตฺตติกํ ซึ่งดินเหนียว ลิมฺเปลฺลิ ฉาบทาแล้ว เคหภิตฺตี ซึ่งฝาแห้งเรื้อน ๗ อถ ครั้งนั้น ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า เอโก องค์หนึ่ง ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว นครํ สู่พระนคร มตฺตติกภิกฺขุทาย เพื่ออันขอซึ่งดินเหนียว ปพฺพการปริภณฺทกรณตฺถํ เพื่ออันกระทำซึ่งการโบกซึ่งเงื่อมเขา อตฺตโน ของตน อฏฺฐจาสิ ได้ยื่นแล้ว อวิทฺเฐ ในที่ไม่ไกล ตสฺสา (ธิดุยา) แห่งธิดานั้น ๗ สา (ธิดา) อ.ธิดานั้น กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว โอลฺลเกนฺตี แลดูอยู่ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมณ ข้าแต่สมณะ (ตฺว) อ.ท่าน น ลภสิ ย่อมไม่ได้ มตฺตติกมฺปิ แม้ซึ่งดินเหนียวหรือ” อิติ ดังนี้ จเปสิ วางไว้แล้ว มตฺตติกปิณฺฑํ ซึ่งก้อนแห่งดินเหนียว มหนฺตํ ก้อนใหญ่ ปตฺเต ในบาตร ตสฺส (ปจฺเจกพุทฺธสฺส) ของพระปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น ๗ ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า คเหตุวอ รับเอาแล้ว ตํ (มตฺตติกปิณฺฑํ) ซึ่งก้อนแห่งดินเหนียวนั้น อคมาสิ ได้ไปแล้ว ๗ สา (ธิดา) อ.ธิดานั้น จุตฺตา เคลื่อนแล้ว ตโต (อตฺตภาวโต) จากอัฐภาพนั้น ธิดา เป็นธิดา ทลิทฺฐสฺส ของบุคคลผู้ขัดสน เอกสฺส คนหนึ่ง ปาจฺฉินทฺวารคาเม ที่หมู่บ้านใกล้ประตูในทิศปราจีน พาราณสียา แห่งเมืองพาราณสี หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ๗ หตฺถปาทมฺขอกฺชินาสาณิ อ.มือ เท้า ปาก ตา และจมูก ท. ตสฺสา (ธิดุยา) ของธิดานั้น ปาปาณิ เป็นอวัยวะชี้เท้า วิรูปาณิ เป็นอวัยวะมีรูปผิดปกติ อหฺลํ ได้เป็นแล้ว (ตสฺสา ธิดุยา) กุชฺฌิตฺวา โอลฺลกิตตฺตา เพราะความที่ แห่งธิดานั้น เป็นผู้โกรธแล้ว

แลดูแล้ว ฯ เตน เพราะเหตุนี้ (ชหา) อ.ชน ท. สยชานีสู จำได้แล้ว นั (ธิตร์) ซึ่ง
 ริดานัน “ปญจปาปา” อิติ เอว ว่า “อ.นางปัญจปาปา” ดังนี้นั้นเทียว ฯ ปน แต่ว่า
 สรริ อ.สรริระ อสุสา (ธิตฺยา) ของริดานัน ผสฺสสมฺปนฺน เป็นอวัยวะอันถึงพร้อมแล้ว
 ด้วยผัสสะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว มตฺติกปิณฺฑทผลน เพราะผลแห่งกัณฺธแห่งดินเหนียว
 ฯ

ในอดีตกาล มีธิดาของคนชัตสนคนหนึ่ง ในเมืองพาราณสี ขยำดินเหนียว ฉาบทา
 ฝาเรือน. ที่นั่น พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง เข้ามาพระนคร เพื่อขอดินเหนียว เพื่อ
 ทำการโบกเงื่อมเขาของตน ได้ยืนอยู่ ณ ที่ไม่ไกลนาง. นางโกรธ แลดู กล่าวว่ “ท่าน
 สมณะ ท่านไม่ได้แม่ดินเหนียวหรือ” แล้ววางกัณฺธดินเหนียวก้อนใหญ่ บนบาตรของ
 พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น. พระปัจเจกพุทธเจ้ารับเอาดินเหนียวนั้นแล้ว ก็ได้ไป. นาง
 เคลื่อนจากอัทภานันแล้ว ไปบังเกิดเป็นธิดาของคนชัตสนคนหนึ่ง ในหมู่บ้านใกล้
 ประตูกิศจราจิมเมืองพาราณสี. มีอ เท้า ปาก นัยน์ตา และจุมุกของนางชี้เหรฺมิตรูป
 เพราะนางโกรธแล้วมอดดู. เพราะเหตุนี้ พวกชนจดจำนางว่า “นางปัญจปาปา” นั้น
 แหละ. แต่ร่างกายของนาง ได้ถึงพร้อมด้วยผัสสะ เพราะผลแห่งกัณฺธดินเหนียว.

.....

ตทา พโก นาม พาราณสีราชา อโหสิ ฯ โส เอกทิวสํ รตฺตี อณฺฎาตกเวเสน
 นครํ ปริศฺคณฺหนุโต ตํ ปเทสํ คโต ฯ ปญจปาปาปิ คามทาริกาหิ สทฺธิ กิพฺนฺตี
 อชานิตฺวาว รมฺโย หตฺถํ คณฺหิ ฯ ราชา ทิพฺพผสฺเสน ผุฏฺโຈ วิย สกภาเวน
 สณฺจาทํ อสฺสโกนฺโต ผสฺสราคโรโต “กสฺส ธีตาสีติ ปุจฺฉิ ฯ “ทวารวาลีโนติ ฯ โส
 ตสฺสา อสฺสามิกภาวํ ปุจฺฉิตฺวา “อหนฺเต สามิโก ภวิสฺสามิ, คจฺฉ มาตาปิตโร
 อนุชานาเปหิติ ฯ สา เคหํ คนฺตฺวา มาตาปิตฺวนํ อโรเจสิ ฯ เต อนุชานีสฺสุ ฯ สา
 ปจฺจาคนฺตฺวา รมฺโย อโรเจสิ ฯ ราชา ตาย สทฺธิ เคหํ คนฺตฺวา สฺวาสํ วสิตฺวา
 ปาโตว ราชนิเวสนํ อคมาสิ ฯ ตโต ปฏฺจาย โส อณฺฎํ อิตฺถิ โอลเกตุํ อนิจฺฉนฺโต
 อณฺฎาตกเวเสน นิวทฺธิ ตตฺถ คจฺฉติ ฯ อเอกทิวสํ ตสฺสา ปิตุํ โลหิตปฺปกฺขนฺทิกกา
 อุกฺพาหิ ฯ อสมฺภินฺนํขีรมรฺฐสฺกฺขราทियฺตุโต ปายาโส ตสฺส เภสชฺชํ ฯ ตํ เต
 ทลิตฺทตาย อฺปฺปาเทตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ อถสฺสา มาตา “กิ อมม ตว สามิโก
 ปายาสํ อฺปฺปาเทตุํ สกฺขิสฺสตีติ อาห ฯ สา รมฺโย อาคตกาเล ตมตฺถํ อโรเจสิ ฯ

ราชา “ภทเท อิทํ อิสฺสรเมสฺสชฺชํ กุโธ ลภิสฺสามาติ วตฺวา ตํ อุปาเยน อนฺเตปฺรูเนตฺกามาโม ปุณฺทิวเส ราชนิเวสนํ คนฺตฺวา ตาทิสํ ปายาสํ ปจาเปตฺวา เทว ปุณฺเฏ กตฺวา เอกสมฺมึ จูฬามณฺี ปกฺขิปิตฺวา รตฺตี อาคนฺตฺวา “ภทเท ตว ปิตา อชฺช อิมํ ภูณฺชตฺ, เสว อิมนฺติ อาห ๗ สา ตถา อกาลสิ ๗ ตสฺสา ปิตุ โรโค ปฏฺิปปสฺสมภิ ๗ ราชา ปุณฺทิวเส ราชนิเวสนํ คนฺตฺวา มุขํ โชวิทฺวา “จูฬามณฺี เม อาหารถาติ อาห ๗ “น ปสฺสาม เทวาติ ๗ “อนฺโตนครโต ยาว พหฺินครา สพฺพตฺถ อนฺตมโส ภตฺตปุณฺเฏปิ วิจินาถาติ อาห ๗ ราชปฺริสา วิจินนฺตา ปญฺจปาปาย ฆเร มณฺี ทิสฺวา ตสฺสามาตาปิตโร พนฺธิตฺวา นยฺิสฺ ๗

ตทาในกาลนั้น พาราณสีราชา อ.พระราชารู้เป็นผู้ใหญ่ในเมืองพาราณสี พโก นาม พระนามว่าพกะ อโหสิ ได้มีแล้ว ๗ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (พโก) อ.พระราชารู้ พระนามว่าพกะนั้น ปรีคฺคณฺฺหนฺโต ทรงกำหนดถือเอารอบอยู่ นครี ซึ่งพระนคร (เกนจิ) อญฺญาตกเวเสน ด้วยเพศอันใครๆ ไม่รู้แล้ว รตฺตี ในเวลากลางคืน คโต เสด็จไปแล้ว ตํ ปเทสํ สู่ประเทศนั้น ๗ ปญฺจปาปายิ แม้อ.นางปัญจปาปา ก็พนฺหฺติ เล่นอยู่ สทฺธิ กับ คามทาทิกาทิ ด้วยเด็กหญิงในหมู่บ้าน ท. อชานิตฺวาว ไม่รู้แล้ว เทียว คณฺฺหิ จับแล้ว หตฺถิ ซึ่งพระหัตถ์ รมโย ของพระราชารู้ ๗ ราชา อ.พระราชารู้ ทิพฺพผลฺเสน มุฏฺุจ วิย ผู้ราวกะว่า อันผัสสะอันเป็นทิพย์ กระทบแล้ว อสฺกโกหนฺโต ไม่ทรงอาจอยู่ สณฺฺจาทู เพื่ออันดำรงอยู่ด้วยดี สกฺภาเวน โดยภาวะของพระองค์ ผลฺสรครโต ผู้ทรงยินดีแล้วในความกำหนดด้วยผัสสะ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ ธีตา เป็นธิดา กสฺส ของใคร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ๗ (สา ปญฺจปาปา) อ.นางปัญจปาปานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน (ธีตา) เป็นธิดา ทฺวารวาลิโน (ชนสฺส) ของชน ผู้อยู่ใกล้ประตูโดยปกติ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ๗ โส (ราชา) อ.พระราชารู้ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว ตสฺสา (ปญฺจปาปาย) อสฺสามิกภาวํ ซึ่งความที่แห่งนางปัญจปาปานั้น เป็นผู้ไม่มีสามี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อห อ.เรา สามิโก เป็นสามี เต ของเธอ ภวิสฺสามิ จักเป็น, (ตฺว) อ.เธอ คจฺฉ จงไป, (ตฺว) อ.เธอ มาตาปิตโร ยังมารดาและบิดา ท. อหฺุชานาเปหิ จงให้อุญฺญาต” อิติ ดั่งนี้ ๗ สา (ปญฺจปาปา) อ.นางปัญจปาปานั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ สู่เรือน อาโรเจสิ บอกแล้ว มาตาปิตฺุณฺ์ แก่มารดาและบิดา ท. ๗ เต (มาตาปิตโร) อ.มารดา และบิดา ท. เหล่านั้น อหฺุชานิสฺสู อญฺญาตแล้ว ๗ สา (ปญฺจปาปา) อ.นางปัญจปาปา

นั้น **ปจฺจาคนฺตฺวา** กลับมาแล้ว **อาโรเจสิ** กราบทูลแล้ว **รณฺโฆ** แก่พระราชฯ **ราชา**
 อ.พระราชฯ **คนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **เคหํ** สู่เรือน **สทุธิ** กับ **ตาย** (**ปญฺจปาปาย**)
 ด้วยนางปัญจปาปานั้น **วสิตฺวา** อยู่แล้ว **สํวาสํ** อยู่ร่วม **อคมาสิ** ได้เสด็จไปแล้ว
ราชนิเวสนํ สู่พระราชนิเวศน์ **ปาโตว** ในเวลาเช้าเทียวฯ **โส** (**ราชา**) อ.พระราชฯ นั้น
อนิฉนฺโต ไม่ทรงปรารถนาอยู่ **โอลิเกตุํ** เพื่ออันทรงแลดู **อณฺณํ** **อิตฺถิ** ซึ่งหญิง
 อื่น **ปญฺจาย** จำเดิม **ตโต** (**กาลโต**) แต่กาลนั้น **คจฺจติ** ย่อมเสด็จไป **ตตฺถ** (**จาเน**)
 ในที่นั้น **นิวฺทํ** เนื่องนิตย (เกนจิ) **อณฺญาตกเวเสน** ด้วยเพศอันใครๆ ไม่รู้แล้วฯ
อถ ครั้งนั้น **เอกทิวสํ** ในวันหนึ่ง **โลหิตปฺปุกฺขนฺทิกา** อ.โรคแดง **อุทฺปาทิ** ได้
 เกิดขึ้นแล้ว **ปิตุ** แก่บิดา **ตสฺสา** (**ปญฺจปาปาย**) ของนางปัญจปาปานั้นฯ **ปายาโส**
 อ.ข้าวยายาส **อสมฺภินฺหฺนฺชิร์มรฺฐสฺกฺขราทียุตฺโต** อันบุคคลปรุงแล้วด้วยวัตถุมีน้ำนม
 น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวดเป็นต้นอันไม่เจือปนแล้ว **เภสชฺชํ** เป็นยา **ตสฺส** (**ปิตุ**) ของ
 บิดานั้น (**โหติ**) ย่อมเป็นฯ **เต** (**ชนา**) อ.ชน ท. เหล่านั้น **น** **สฺกฺโกหฺติ** ย่อมไม่อาจ
 ตํ (**เภสชฺชํ**) **อุปฺปาเทตุํ** เพื่ออัน ยังยานั้น ให้เกิดขึ้น (**เตสํ** **ชนานํ**) **ทลิตฺทตาย**
 เพราะความที่ แห่งชน ท. เหล่านั้น เป็นคนขัดสนฯ **อถ** ครั้งนั้น **มาตา** อ.มารดา
อสุสา (**ปญฺจปาปาย**) ของนางปัญจปาปานั้น **อาห** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**อมฺม** **ดูก่อน**
แม่ **สามิโก** อ.สามิ **ตว** ของเจ้า **สฺกฺขิสฺสตี** จักอาจ **ปายาสํ** **อุปฺปาเทตุํ** เพื่ออัน ยังข้าว
 ยายาส ให้เกิดขึ้น **กิ** หรือ” **อิติ** ดังนี้ฯ **สา** (**ปญฺจปาปา**) อ.นางปัญจปาปานั้น
อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว **ตํ** **อตฺถํ** ซึ่งเนื้อความนั้น **รณฺโฆ** แก่พระราชฯ **อาคตฺกाले**
 ในกาลเป็นที่เสด็จมาแล้วฯ **ราชา** อ.พระราชฯ **วตฺวา** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**ภทฺเท**
แนะนำนางผู้เจริญ **อิทํ** (**เภสชฺชํ**) อ.ยานี้ **อิสฺสรเภสชฺชํ** เป็นยาของบุคคลผู้เป็นใหญ่
(โหติ) ย่อมเป็น, (**มยํ**) อ.เรา ท. **ลภิสฺสาม** จักได้ **กุโต** (**จฺานโต**) แต่ที่ไหน?” **อิติ**
 ดังนี้ **เหตฺกานิ** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันทรงนำไป **ตํ** (**ปญฺจปาปํ**) ซึ่งนางปัญจปาปานั้น
อนฺเตปฺปุริ สู่ภายในแห่งบุรี **อุปาเยน** โดยอุบาย (**หุตฺวา**) เป็น **คนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว
ราชนิเวสนํ สู่พระราชนิเวศน์ **ปฺนทิวเส** ในวันรุ่งขึ้น (**สุทํ**) ทรงยังพ้อครว **ปจาเปตฺวา**
 ให้หุงแล้ว **ปายาสํ** ซึ่งข้าวยายาส **ตาทิสํ** อันเช่นนั้น **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **ปฺญฺเ**
 ให้เป็นห่อ ท. **เทว** ๒ **ปฺกฺขิปิตฺวา** ทรงใส่เข้าไปแล้ว **จฺูฬามณิ** ซึ่งปิ่น **เอกสฺมิ** (**ปฺญฺเ**)
 ในห่อหนึ่ง **อาคนฺตฺวา** เสด็จมาแล้ว **รตฺติ** ในเวลากลางคืน **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า
 “**ภทฺเท** **แนะนำนางผู้เจริญ** **ปิตา** อ.บิดา **ตว** ของเธอ **ภฺยชฺตฺ** **จงบริโภค** **อิมํ** (**ปฺญํ**)

ซึ่งห่อนี้ อชฺช ในวันนี้, (บิดา) อ.บิดา (ตา) ของเธอ (ภุชชตฺ) จงบริโภค (อิมฺ ปุณฺ) ซึ่งห่อนี้ เสว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ฯ सा (ปญฺจปาปา) อ.นางปัญฺจปาปา นั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ โรโค อ.โรค ปิตุ ของบิดา ตสฺสา (ปญฺจปาปาย) ของนางปัญฺจปาปานั้น ปฏิปฺปสฺสมฺภิ ระวังแล้ว ฯ ราชา อ.พระราชา คนตุวา เสด็จไปแล้ว ราชนิเวสนํ สู่พระราชนิเวศน์ ปุณทิวเส ในวัน รุ่งขึ้น โรวิตฺวา ทรงล้างแล้ว มุขํ ซึ่งพระพักตร์ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อหารถ จงนำมา จูฬามณิ ซึ่งปิ่น เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ฯ (เต ราชปฺริสา) อ.ราชบุรุษ ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่ พระองค์ผู้สมมุติเทพ (มยํ) อ.ข้าพระองค์ ท. น ปสฺสาม ย่อมไม่เห็น” อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ.พระราชา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. วิจินาถ จงคั้น สพฺพตฺถ (จาเนสฺสุ) ในที่ ท. ทั้งปวง อหฺโตนครโต แต่ภายในแห่งพระนคร ยาว เพียงใด พหินครา แต่ภายนอกแห่งพระนคร อหฺตมฺโส โดยที่สุด ฆตฺตปฺญฺปิ แม้ ในห่อแห่งภัตฺร” อิติ ดังนี้ ฯ ราชปฺริสา อ.ราชบุรุษ ท. วิจินนฺดา คั่นอยู่ ทิสฺวา เห็น แล้ว มณิ ซึ่งแก้วมณี ฆเร ที่เรือน ปญฺจปาปาย ของนางปัญฺจปาปา พหฺริตุวา มัด แล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ตสฺสา (ปญฺจปาปาย) ของนางปัญฺจปาปา นั้น นยิสฺสุ นำไปแล้ว ฯ

ในคราวนั้น ได้มีพระเจ้ากรุงพาราณสี พระนามว่าพกะ. วันหนึ่ง ในเวลากลางคืน ท้าว เธอปลอมเพศเสด็จตรวจพระนคร เสด็จไปถึงประเทศนั้น. ฝ่ายนางปัญฺจปาปา ขณะ กำลังเล่นกับพวกเด็กหญิงชาวบ้าน ไม่ทันได้รู้เลย ก็จับพระหัตถ์ของพระราชา. พระ ราชาทรงเป็นดุจถูกผัสสะทิพย์กระทบ ไม่สามารถจะดำรงอยู่ในภาวะของพระองค์ได้ ทรงยินดีด้วยความกำหนัดในผัสสะ ตรัสถามว่า “เธอเป็นธิดาของใคร”. นางกราบทูล ว่า “เป็นลูกสาวของคนที่อยู่ใกล้ประตู”. พระราชานั้นตรัสถามถึงความเป็นผู้ ไม่มีสามี แล้วตรัสว่า “เราจะเป็นสามีของเธอ, เธอจงไป, จงขออนุญาตมารดาบิดา เถิด”. นางไปยังเรือน บอกแก่มารดาบิดา. ท่านทั้งสองก็อนุญาต. นางกลับมากราบ ทูลแก่พระราชา. พระราชาเสด็จไปยังเรือนพร้อมกับนาง ทรงอยู่ร่วมกัน ได้เสด็จ สู่พระราชนิเวศน์ในเวลาเช้าตรู่. จำเดิมแต่นั้น ท้าวเธอไม่ทรงปรารถนาเพื่อจะทรง เหลียวแลดูนางสนมอื่นเลย ทรงปลอมเพศเสด็จไปที่เรือนหลังนั้นเนื่องนิตย์. ครั้น ภายหลัง ณ วันหนึ่ง โรคลงแดงเกิดขึ้นแก่บิดาของนางปัญฺจปาปานั้น. ข้าวยายาสที่

ปรุงด้วยน้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวดเป็นต้นที่ไม่ผสม เป็นเภสัชของบิดาของนางนั้น. พวกชนเหล่านั้นไม่สามารถที่จะทำเภสัชนั้นให้เกิดขึ้นได้ เพราะว่าเป็นคนขี้ดสน. ที่นั่น มารดาของนางกล่าวว่า “แม่ สามีของเธอ จักอาจเพื่อจะทำให้ข้าวปายาสเกิดขึ้นได้หรือ?”. นางจึงกราบทูลความนั้นแก่พระราชินี ในเวลาที่พระราชินีเสด็จมาถึงแล้ว. พระราชินีตรัสว่า “นางผู้เจริญ พวกเราจักได้เภสัชของคนผู้เป็นใหญ่นี้แต่ที่ไหน?”. ทรงมีความประสงค์จะนำนางไปสู่ภายในบุรีโดยอุบาย ในวันรุ่งขึ้น เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์แล้ว รับสั่งให้หุงข้าวปายาสเช่นนั้น ทรงทำให้เป็น ๒ ห่อ ทรงใส่ปิ่นมณีไว้ในห่อหนึ่ง เสด็จมาในเวลากลางคืน ตรัสว่า “นางผู้เจริญ บิดาของเธอจงบริโภคน้ำนี้ในวันนี้, พຼ່ງนี้ จงบริโภคน้ำนี้” ดังนี้. นางได้ทำตามนั้น. โรคของบิดาของนาง ก็ระงับไป. พระราชินีเสด็จกลับพระราชนิเวศน์ในวันรุ่งขึ้น ทรงล้าพระพักตร์ ตรัสว่า “พวกท่านจงนำปิ่นมณีมาแก่เรา”. พวกราชบุรุษกราบทูลว่า “ไม่เห็น พระเจ้าข้า”. พระราชินีรับสั่งว่า “พวกท่านจงค้นภายในเมือง จนถึงภายนอกเมือง ทุกที่ โดยที่สุดแม้ในหอข้าว”. พวกราชบุรุษพากันค้นอยู่ ก็พบปิ่นมณีในเรือนของนางปัญจปาปา มัดมารดาบิดาของนางปัญจปาพานั้น แล้วนำไป.

.....

อถสฺสา ปีตา “น มยฺ โจรา, อยฺ มณี ซามาตรา อามโตติ อาห ๗ “กหฺ โสติ ๗ “ซีตา เม ซานาตีติ วตฺวา ตํ ปุจฺฉิ ๗ “ตาท โส อนฺธกาเร อากนฺตฺวา อนฺธกาเรเว ยยติ, เตนสฺส รุปํ น ซานามิ, หตฺถสมฺผลฺเสน นํ ซานิตฺุํ สกฺโกมิตฺิ ๗ โส ราชปฺริสํ อารุเจสิ ๗ เตปี รณฺเอย อารุเจสุํ ๗ ราชา อซํนฺโต วีย “เตนหิ ตํ อิตฺถิ ราชงฺคเณ อนฺโตสาณิยํ จเปตฺวา สาณิยา หตฺถปฺปมาณํ จิทฺุํ กตฺวา หตฺถสมฺผลฺเสน โจรํ คณฺหาเปถาติ อาห ๗ เต ตถา กตฺวา สกฺลนฺครวาลิโน สนฺนิปาเตสุํ ๗ สา อากตาคตฺสฺส ปฺสํริตฺหตฺถํ คเหตฺวา “อยฺ เนโสติ วทติ ๗ มนฺุสฺสา ตสฺสา ทิพฺพสมฺผลฺสสฺสทิสฺเส ผลฺเส พชฺฉิมิตฺวา “สจายํ ทณฺฑทํารหา ทณฺฑทํ ทตฺวาปี ทาสกมฺมกรภาวํ อุปคณฺตฺวาปี เอตํ ชฺเร กริสฺสามาติ จินฺตยณฺตฺวา อปคณฺตฺ นาสกฺขีสุ ๗ อถ เน ราชปฺริสา ทณฺฑเทหิ ปฺหริตฺวา ปฺพฺพาเชสุํ ๗ อุปราชาทโย สพฺเพ อุมฺมตฺตกา วีย ซาตา ๗ อถ ราชา “กจฺฉิ อหํ ภเวยฺยณฺติ หตฺถํ ปฺสํเรสิ ๗ สา หตฺถํ คเหตฺวาว “โจโร เม คหิโตติ มหาสทฺทมฺกาสิ ๗ ราชา ยถาภูตํ

อาโรเจตวา ตํ อภิสัมจิตฺวา อคฺคมहेสี กตฺวา ตสฺสา มาตาปิตูนํ อีสฺสรียํ ทตฺวา ตโต ปฏฺจาย อณฺฎาปิ อิตฺถิโย น โอลฺเกสิ ฯ ตา ตสฺสา กุชฺฌิตฺวา อนฺตรํ ปริเยสีสุ ฯ

อด ครั้งนั้น **ปีตา** **อ.ปีตา** **อสุสา (ปญฺจปาปา)** ของนางปญฺจปาปานั้น **อาห** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**มยํ** **อ.เรา** **ท. โจรา** เป็น**โจร (อมฺห)** ย่อมเป็น **น** **หามีได้**, **อยํ** **มณิ** **อ.แก้วมณี**นี้ **ชามาตรา** **อันลูกเขย** **อาภโต** นำมาแล้ว” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ (**ราชปฺริสา**) **อ.ราชบุรุษ** **ท. (ปฺจจฺสิ)** ถามแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**โส (ชามาตา)** **อ.ลูกเขย**นั้น (**วสฺติ**) ย่อมอยู่ **กหิ (จาเน)** ในที่ไหน” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ (**ปีตา**) **อ.ปีตา (ตสฺสา ปญฺจปาปา)** ของนางปญฺจปาปานั้น **วตฺวา** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**ธิตา** **อ.ธิดา** **เม** ของข้าพเจ้า **ชานาติ** ย่อมรู้” **อิตฺติ** ดังนี้ **ปฺจจฺสิ** ถามแล้ว **ตํ (ปญฺจปาปิ)** ซึ่งนางปญฺจปาปานั้น ฯ (**สา ปญฺจปาปา**) **อ.นางปญฺจปาปานั้น (อาห)** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**ตาด** **ข้าแต่พ่อ** **โส (สามิโก)** **อ.สามีนั่น** **อาคนฺตฺวา** มาแล้ว **อนฺธกาเร** ในเวลามืด **ยาติ** ย่อมไป **อนฺธกาเร** **เอว** ในเวลามืดนั้นเทียว, **เตน** เพราะเหตุนั้น (**อหํ**) **อ.ดิฉัน** **น** **ชานามิ** ย่อมไม่รู้ **รูปํ** ซึ่ง**รูป** **อสุส (สามิกสฺส)** ของสามีนั่น, (**อหํ**) **อ.ดิฉัน** **สกุโกมิ** ย่อมอาจ **ชานิตฺตํ** เพื่ออันรู้ **นํ (สามิกํ)** ซึ่งสามีนั่น **หตฺถสมฺพฺสฺเสน** ด้วยการสัมผัสด้วยมือ” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ **โส (ปีตา)** **อ.ปีตานั่น** **อาโรเจสิ** บอกแล้ว **ราชปฺริสํ** แก่**ราชบุรุษ** **ท. ฯ** **เตปิ (ราชปฺริสา)** **อ.ราชบุรุษ** **ท. แม่**เหล่านั้น **อาโรเจสุ** กราบทูลแล้ว **รณฺโณ** แก่**พระราชา** ฯ **ราชา** **อ.พระราชา** **อชานนฺโต** **วिय** รวากะว่าไม่ทรงทราบอยู่ **อาห** **ตรัส** แล้ว **อิตฺติ** ว่า “**เตนหิ** ถ้าอย่างนั้น (**ตฺมุเห**) **อ.ท่าน** **ท. จเปตฺวา** **พักไว้แล้ว** **ตํ** **อิตฺถิ** ซึ่งหญิงนั้น **อนฺโตสณฺนิยํ** ในภายในแห่งผ้าม่าน **ราชงฺคเณ** ที่เนินแห่ง**พระราชา** **กตฺวา** **กระทำแล้ว** **ฉิทฺทํ** ซึ่งช่อง **หตฺถปฺปมาณํ** อันมีมือเป็นประมาณ **สณฺนิยา** ที่ผ้าม่าน (**ตํ** **อิตฺถิ**) ยังหญิงนั้น **คณฺหาเปถ** จึงให้จับ **โจริ** ซึ่ง**โจร** **หตฺถสมฺพฺสฺเสน** ด้วยการสัมผัสด้วยมือ” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ **เต (ราชปฺริสา)** **อ.ราชบุรุษ** **ท. กตฺวา** **กระทำ** แล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้น **สกลนฺครวาสิโน (ชเน)** **ยังชน** **ท. ผู้**อยู่ในพระนครทั้งสิ้น **โดยปกติ** **สนฺหิปาเตสุ** ให้ประชุมกันแล้ว ฯ **สา (ปญฺจปาปา)** **อ.นางปญฺจปาปานั้น** **คเหตุวา** **จับแล้ว** **อาคฺตาคตฺสฺส (ปฺริสฺสฺส)** **ปสฺาริตหตฺถํ** ซึ่งมี **อันบุรุษ** **ผู้**ทั้งมา แล้วทั้งมาแล้ว **เหยียด**ออกแล้ว **วทติ** **ย่อม**กล่าว **อิตฺติ** ว่า “**อยํ (ปฺริโส)** **อ.บุรุษ** นี้ **เอโส (ปฺริโส)** เป็น**บุรุษ**นั้น (**โหติ**) **ย่อม**เป็น **น** **หามีได้**” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ **มฺหุสฺสา**

อ.มณูชย์ ท. พชฺฌิตฺวา ติตฺใจแล้ว ผสฺเส ในผัสสะ ทิพฺพสมฺผสฺสทิสฺเส อันเช่นกับ
 ด้วยสัมผัสอันเป็นทิพย์ ตสฺสา (ปญฺจปาปาย) ของนางปัญฺจปาปานั้น จินฺตยฺหฺตฺวา
 คิดอยู่ อิติ ว่า “สเจ ถ้าว้า อยฺ (อิตฺถิ) อ.หญิงนี้ ทณฺฑาทฺธา เป็นผู้ควรแก่
 สินใหม่ (โหติ) ย่อมเป็นไซ้, (มยฺ) อ.เรา ท. ทตฺวาปิ แม่ให้แล้ว ทณฺฑํ ซึ่งสินใหม่
 อุปคณฺฑตฺวาปิ แม่เข้าถึงแล้ว ทาสกมฺมกรภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งทาสและกรรมกร
 กริสฺสาม จักกระทำ เอตฺ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น ฆเร ในเรือน” อิติ ดั่งนี้ น อสฺกขิสิ
 ไม่ได้อาจแล้ว อุปคณฺฑํ เพื่ออันไปปราศ ๗ อถ ครั้งนั้น ราชปฺริสา อ.ราชบุรุษ
 ท. ปหฺริตฺวา ดีแล้ว เน (ปฺริเส) ซึ่งบุรุษ ท. เหล่านั้น ทณฺฑเทหิ ด้วยพลอง ท.
 ปพฺพาเชสิ นเรทศไปแล้ว ๗ (ชนา) อ.ชน ท. อุปฺราชาทโย มีอุปราชเป็นต้น
 สพฺเพ ทั้งปวง อุมฺมตฺตกา วีย เป็นราวกะว่าคนบ้า ซาตา เกิดแล้ว ๗ อถ ครั้ง
 นั้น ราชา อ.พระราชา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา ภเวยฺย ฝั่งเป็น
 กจฺจิ แลหรือ” อิติ ดั่งนี้ ปสาเรสิ ทรงเหยียดออกแล้ว หตฺถํ ซึ่งพระหัตถ์ ๗ สา
 (ปญฺจปาปา) อ.นางปัญฺจปาปานั้น คเหตุวาว จับแล้วเทียว หตฺถํ ซึ่งพระหัตถ์
 อกาลิ ได้กระทำแล้ว มหาสทฺทํ ซึ่งเสียงดัง อิติ ว่า “โจโร อ.โจร เม อันดิฉัน
 คหิโต จับแล้ว” อิติ ดั่งนี้ ๗ ราชา อ.พระราชา อาโรเจตฺวา ตรัสบอกแล้ว
 ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง อภิสฺมิยจิตฺวา ทรงอภิเษกแล้ว ตํ (ปญฺจปาป) ซึ่ง
 นางปัญฺจปาปานั้น กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อคฺคฺมเหสิ ให้เป็นอักรรมเหสิ ทตฺวา
 พระราชทานแล้ว อิสฺสรียํ ซึ่งความเป็นใหญ่ มาตาปิตุํ แก่มารดาและบิดา ท.
 ตสฺสา (ปญฺจปาปาย) ของนางปัญฺจปาปานั้น น โอลเกสิ ไม่ทรงแลดูแล้ว
 อิตฺถิโย ซึ่งหญิง ท. อญฺญาปิ แม่เหล่าอื่น ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่
 กาลนั้น ๗ ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว ตสฺสา (ปญฺจ-
 ปาปาย) ต่อนางปัญฺจปาปานั้น ปฺริเยสิสิ สแสวงหาแล้ว อนฺตฺริ ซึ่งช่อง ๗

ครั้งนั้น บิดาของนางปัญฺจปาปานั้น กล่าวว่ “พวกเรา หาใช่เป็นโจรไม่, แก้วมณีนี้
 ลูกเขย นำมา”. พวกราชบุรุษถามว่ “เขาอยู่ที่ไหน”. บิดาของนางจึงกล่าวว่ “ชิดา
 ของเราย่อมรู้” จึงถามนางปัญฺจปาปานั้น. นางปัญฺจปาปากกล่าวว่ “พ่อ เขามาในเวลา
 มีด กลับไปเวลามีดนั้นแหละ, เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงไม่รู้รูปของสามีนั้น แต่อาจรู้สามี
 นั้น ด้วยการสัมผัสมือได้”. บิดาจึงบอกแก่พวกราชบุรุษ. แม้พวกราชบุรุษเหล่านั้นจึง
 กราบทูลแก่พระราชา. พระราชาเป็นตจว่ไม่ทรงรู้ ตรัสว่ “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจง

พักหญิงนั้นไว้ในภายในผ้ามาที่ลานหลวง ทำช่องประมาณมือที่ผ้ามา ให้นางจับโจร ด้วยการสัมผัสด้วยมือ". พวกราชบุรุษเหล่านั้นทำเหมือนอย่างนั้น ให้ชาวเมืองทั้งหมดประชุมกัน. นางปัญจปาปาจับมือที่บุรุษผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้วเหยียดออก ย่อมกล่าววว่า "ผู้นี้ ไม่ใช่บุรุษนั้น". พวกมนุษย์ตั้งใจในผัสสะของนางอันเช่นกับสัมผัสอันเป็นทิพย์ คิดอยู่ว่า "ถ้าหญิงนี้ เป็นผู้ควรแก่สินไหม พวกเราให้สินไหมบ้าง เข้าถึงความเป็นทาสหรือกรรมกรบ้าง จักกระทำนางนั้นในเรือน" ไม่สามารถเพื่อจะจากไปได้. ที่นั้น พวกราชบุรุษใช้พลองตีคนเหล่านั้น แล้วไล่ออกไป. พวกชนมีอุปราชเป็นต้นทั้งหมด เกิดเป็นดุกคนบ้า. ที่นั้น พระราชาตรัสว่า "ชะรอยจะพึงเป็นเรา" ดังนี้แล้ว ก็เหยียดพระหัตถ์ออก. นางพอจับพระหัตถ์เท่านั้น ได้ทำเสียงดังว่า "ดิฉันจับโจรได้แล้ว". พระราชาจึงตรัสบอกตามความเป็นจริง ทรงอภิเษกนางทำให้เป็นพระอัครมเหสี พระราชทานอิสสิริยศแก่มารดาและบิดาของนาง จำเดิมแต่นั้นมา ไม่ทรงเสียวแลนางสนมแม่เหล่าอื่นเลย. นางสนมเหล่านั้นพากันโกรธต่อนางปัญจปาปานั้น จึงแสวงหาช่อง.

.....

เอกทิวส์ สา ทูวินุ ราชูณ อคฺคมหสิตตฺตสฺส สุปิเน นิมิตฺตํ ทิสฺวา รณฺโณ อาจิกฺขิ ฯ อถ ตา ตํ ฃตฺวา สุปิเนปจกานํ ลณฺจํ อทิสฺ ๕ เต รณฺณา ปุณฺณจฺา "มหาราช เทวียา สพฺพสเสตฺตหตฺติกฺขนฺเช นิสฺสินฺตตฺตํ ตุมฺหากํ มรณฺสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ, หตฺติกฺขนฺชคตฺตาย จ จนฺทปฺรามสนํ ตุมฺหากํ ปจฺจามิตฺตฺราชาณนสฺสาติ วตฺวา, "อิทานิ ก็ กาทพฺพนฺติ วุตฺเต, "เทว อิมํ มาเรตุํ น วฏฺฏติ, นาวาย นํ จเปตฺวานทียํ วิสฺสชฺเชตุํ วฏฺฏตีติ วทิสฺ ๕ ราชฺา อาหารวตฺถาลงฺกาเรหิ สทฺธิ รตฺติยํ ตํ นาวาย จเปตฺวา วิสฺสชฺชาเปสิ ๕

.....

อก ครั้งนั้น เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง สา (ปัญจปาปา) อ.พระนางปัญจปาปานั้น ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว นิมิตฺตํ ซึ่งนิมิต (อตฺตโน) ทูวินุ ราชูณ อคฺคมหสิตตฺตสฺส แห่งความที่ แห่งพระองค์ เป็นพระอัครมเหสี ของพระราชา ท. ๒ สุปิเน ในพระสุบิน อาจิกฺขิ กราบทูลแล้ว รณฺโณ แก่พระราชา ๕ อก ครั้งนั้น ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น ฃตฺวา รู้แล้ว ตํ (การณ) ซึ่งเหตุนั้น อทิสฺ ได้ให้แล้ว ลณฺจํ ซึ่งสินบน สุปิเนปจกานํ แก่บุคคลผู้ทำนายซึ่งสุบิน ท. ๕ เต (สุปิเนปจกา) อ.บุคคลผู้ทำนายซึ่งสุบิน ท.

เหล่านั้น รญา ปุฏจา ผู้อันพระราชธาตริสตามแล้ว วตุวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า เทเวีย สพฺพสเสตหตฺถิกฺขนฺธะ นิสินฺนตฺตํ อ.ความที่แห่งพระเทวีเป็นผู้ประทับนั่ง บนคอกแห่งข้างตัวชาวปลอด ปุพฺพนิมิตฺตํ เป็นบุรพนิมิต มรณสฺส แห่งการสวรรคต ตุมฺหากํ ของพระองค์ (โหติ) ย่อมเป็น จ ด้วย, จนฺทปรามสนฺ อ.การลูปคำซึ่งพระจันท์ (เทเวีย) แห่งพระเทวี หตฺถิกฺขนฺธคตฺตาย ผู้ไปแล้วบนคอกแห่งข้าง (ปุพฺพนิมิตฺตํ) เป็นบุรพนิมิต ปจฺจามิตฺตฺตราชานยนสฺส แห่งการนำมาซึ่งพระราชผู้เป็นศัตรุ ตุมฺหากํ ต่อพระองค์ (โหติ) ย่อมเป็น จ ด้วย” อิติ ดังนี้, (วจฺเห) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ ก็ (กมฺม) อ.กรรมอะไร (มยา) อันเรา กาทพฺพํ ฟิงฺกระทำ” อิติ ดังนี้ (รญา) อันพระราช วุตฺเต ตริสแล้ว, วทิสฺสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตุมฺเหหิ) อิมฺ (เทวี) มาเรตุํ อ.อัน- อันพระองค์ ยังพระเทวีนี้ ให้สวรรคต น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร, (ตุมฺเหหิ) นาวาย นํ (เทวี) จเปตฺวา นทียํ วิสฺสชฺชเชตุํ อ.อัน- อันพระองค์ วางไว้แล้ว ซึ่งพระเทวีนั้น ในเรือ ปล่อย ในแม่น้ำ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๗ ราชาน อ.พระราช จเปตฺวา พักไว้แล้ว ตํ (เทวี) ซึ่งพระเทวีนั้น นาวาย ในเรือ รตฺตยํ ในเวลากลางคืน สทฺธิ กับ อาหารวตฺถาลงฺกาเรหิ ด้วยอาหาร ผ้า และเครื่องประดับ ท. (ราชปฺริเส) ยังราชบุรุษ ท. วิสฺสชฺชชาเปสิ ให้ปล่อยแล้ว ๗

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระนางปัญจปาปานั้นทรงเห็นนิมิตแห่งความที่พระนางจะต้องเป็นพระอัครมเหสีของพระราชชา ๒ พระองค์ ในพระสุบิน จึงกราบทูลแต่พระราชชา. ที่นั้น พวกนางสนมเหล่านั้นทราบเหตุ นั้น จึงได้ให้สินบนแก่โหรผู้ทำนายฝันทั้งหลาย. พวกโหรทำนายฝันเหล่านั้น ถูกพระราชธาตริสตาม จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า ความที่พระเทวีประทับนั่งบนคอกข้างเผือก เป็นบุรพนิมิตแห่งการสวรรคตของพระองค์ และข้อที่พระเทวีเสด็จอยู่เหนือคอกข้าง ทรงลูปคลำพระจันท์ เป็นบุรพนิมิตแห่งการนำมาซึ่งพระราชผู้เป็นปัจจามิตรต่อพระองค์”, เมื่อท้าวเธอตรัสว่า “บัดนี้ เราควรทำอย่างไร?”, จึงทูลว่า “ขอเดชะ การที่พระองค์จะปลงพระชนม์พระนางปัญจปาปานี้ ไม่ควร, การที่พระองค์เชิญพระนางปัญจปาปาไว้ในเรือ แล้วปล่อยลงแม่น้ำ จึงควร”. พระราชชาทรงเชิญพระนางปัญจปาปานั้นลงเรือในเวลากลางคืนพร้อมกับอาหาร ผ้า และเครื่องประดับ แล้วรับสั่งให้ปล่อย.

เอโก ที่ปาวาริโก นาม ราชา เหฎฐา อุทกกีฬ กิพนโตะ อาคตาย นาวาย ตํ
 ทิสฺวา “กา นาม ตฺวํ ปิสาจิสฺทิสฺสาติ ปุจฺฉิ ๗ สา ลิตํ กตฺวา พกฺสฺส รมฺโถ
 อคฺคฺมเหสีตฺตํ กเถสิ ๗ สา กิร “ปญฺจปาปาติ สกฺลขมฺพุทฺธิเป ปากฺกฺวา ๗ อถ ราชา
 ตํ คเหตฺวา ผสฺสรคฺครโต อญฺญาสุ อิตฺถิสฺสุ สญฺญํปิ อกตฺวา อคฺคฺมเหสี อกาสิ ๗
 ตํ สุตฺวา พโก ราชา นานฺหุตํ ตสฺส ทสฺสามิตฺติ เสนํ สงฺกทฺตฺติตฺวา ตสฺส ปฏฺติตฺเต
 นิเวสนํ กตฺวา ปณฺณํ เปเสสิ ภาริยํ วา เทตฺตํ ยุทฺธํ วาติ ๗ ที่ปาวาริโกปิ ยุทฺธสฺสชฺไชว
 อโหสิ ๗ อุภินฺนํ อมจฺจา “อิตฺถิ นิสฺสาย มรณํ อยฺยตฺตํ, ปุริมฺสามิกตฺตา เอสา พกฺสฺส
 ปาปฺนฺนาติ, นาวาย ลทฺธตฺตา ที่ปาวาริกสฺส, ตสฺมา เอเกกสฺส เคเห สตฺตาหํ วสฺตฺตฺติ
 มนฺเตตฺตา เทวํปิ ราชานํ สญฺญาเปสฺสุ ๗ เต เทวํปิ อตฺตมฺนา หุตฺวา ปฏฺติตฺเต
 นครานิ มาเปตฺวา วสฺสิสฺสุ อิติ สา ทฺวินฺนํปิ เตสํ มเหสีตฺตํ การฺสิ ๗

อถ ครั้นนั้น ราชา อ.พระราชา ที่ปาวาริโก นาม พระนามว่าที่ปาวาริกะ เอโก
 พระองค์หนึ่ง กิพนโตะ ทรงเล่นอยู่ อุทกกีฬ ทรงเล่นซึ่งน้ำ เหฎฐา ในทางใต้ ทิสฺวา
 ทรงเห็นแล้ว ตํ (ปญฺจปาป) ซึ่งพระนางปญฺจปาปานั้น นาวาย ในเรือ อาคตาย อัน
 มาแล้ว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.เธอ ปิสาจิสฺทิสฺสา เป็นผู้เช่นกับด้วยปีศาจ
 กา นาม เป็นผู้ชื่อว่าอะไร (อสิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗ สา (ปญฺจปาปา) อ.พระนาง
 ปญฺจปาปานั้น กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ลิตํ ซึ่งการแยม กเถสิ กราบทูลแล้ว (อตฺตโน)
 พกฺสฺส รมฺโถ อคฺคฺมเหสีตฺตํ ซึ่งความที่ แห่งพระองค์ เป็นอัคฺรมเหสี ของพระราชา
 พระนามว่าพกะ ๗ กิร ได้ยินว่า สา (เทวี) อ.พระเทวีนั้น ปากฺกฺวา ปรากฏแล้ว
 สกฺลขมฺพุทฺธิเป ในขมพุทฺธิปทั้งสิ้น อิติ ว่า “ปญฺจปาปา อ.พระนางปญฺจปาปา” อิติ
 ดังนี้ ๗ อถ ครั้นนั้น ราชา อ.พระราชา คเหตฺวา ทรงจับแล้ว ตํ (ปญฺจปาป)
 ซึ่งพระนางปญฺจปาปานั้น ผสฺสรคฺครโต ทรงยินดีแล้วด้วยความกำหนัดในผัสสะ
 อกตฺวา ไม่ทรงกระทำแล้ว สญฺญํปิ แม้ซึ่งความสำคัญ อิตฺถิสฺสุ ในหญิง ท. อญฺญาสุ
 เหล่าอื่น อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อคฺคฺมเหสี ให้เป็นพระอัคฺรมเหสี ๗ ราชา
 อ.ราชา พโก พระนามว่าพกะ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (สาสนํ) ซึ่งข่าวสาสน์นั้น
 (จินฺเตตฺตา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา น ทสฺสามิ จักไม่ให้ ตํ (ปญฺจปาป)
 ซึ่งพระนางปญฺจปาปานั้น ตสฺส (ที่ปาวาริกสฺส) แก่พระราชาพระนามว่าที่ปาวาริกะ
 นั้น” อิติ ดังนี้ สงฺกทฺตฺติตฺวา ทรงเสด็จกรีธาแล้ว เสนํ ซึ่งกองทัพ กตฺวา ทรง
 กระทำแล้ว นิเวสนํ ซึ่งค่าย ปฏฺติตฺเต ที่ทำอันตรงกันข้าม ตสฺส (ที่ปาวาริกสฺส)

ของพระราชอาชญาที่ปาวาริกะนั้น เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว ปณฺณ ซึ่งราชสาส์น
 อิติ ว่า “(ที่ปาวาริกโก) อ.พระราชอาชญาที่ปาวาริกะ เทตุ จงให้ ภริยํ ซึ่ง
 พระชายา วา หรือ วา หรือว่า ยุกุํ ซึ่งการรบ” อิติ ดังนี้ ๕ ที่ปาวาริกโกปี แม่
 อ.พระราชอาชญาที่ปาวาริกะ ยุกุสซุโขว ทรงเป็นผู้ตระเตรียมซึ่งการรบเที่ยว
 อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕ อมจจา อ.อำมาตย์ ท. อุภินฺ (ราชานํ) ของพระราชอาชญา ท. ทั้ง
 สอง มนฺเตตฺวา ปรีกษากันแล้ว อิติ ว่า “มรณํ อ.การตาย นิสฺสาย เพราะอาศัย
 อิตฺถิ ซึ่งหญิง อยู่ดุดํ ไม่สมควรแล้ว, เอสา (เทวี)อ.พระเทวีนั้น ปาปฺณาติ ย่อม
 ถึง พกฺสฺส แก่พระราชอาชญาที่ปาวาริกะ (พกฺสฺส) ปุริมฺสามิกตฺตา เพราะความที่
 แห่งพระราชอาชญาที่ปาวาริกะ ทรงเป็นพระสวามีผู้มีในกาลก่อน, (เอสา เทวี) อ.พระ
 เทวีนั้น (ปาปฺณาติ) ย่อมถึง ที่ปาวาริกสฺส แก่พระราชอาชญาที่ปาวาริกะ
 (ตฺสฺสา เทเวีย ที่ปาวาริกเกน) นาวาย ลทฺตฺตา เพราะความที่ แห่งพระเทวีนั้น
 เป็นผู้อันพระราชอาชญาที่ปาวาริกะ ทรงได้แล้ว ในเรือ, ตฺสฺมา เพราะเหตุนี้
 (เอสา เทวี) อ.พระเทวีนั้น วสตุ จงอยู่ สดฺดาหํ ตลอดวัน ๗ เคาเห ในพระราช-
 มณเฑียร (รณฺโฆ) ของพระราชอาชญา เอเกกฺสฺส พระองค์หนึ่ง” อิติ ดังนี้ ราชานโ
 ยิงพระราชอาชญา ท. เทวปี แม่ทั้งสอง สญฺญาเปสฺสุ ให้ทรงยินยอมแล้ว ๕ เต (ราชานโ)
 อ.พระราชอาชญา ท. เหล่านี้ เทวปี แม่ทั้งสอง อตฺตมฺนา เป็นผู้ที่มีพระหฤทัยเป็นของ
 ตน หุตฺวา เป็น มาเปตฺวา ทรงสร้างแล้ว นครานิ ซึ่งพระนคร ท. ปฏิติตฺถ
 ที่ทำอันตรงกันข้าม วสฺสิสุ ประทับอยู่แล้ว ๕ สา (ปญฺจปาปา) อ.พระนางปัญจปาปา
 นั้น (ราชานโ) ทรงยังพระราชอาชญา ท. กาลเรสิ ให้กระทำแล้ว (อตฺตโน) ทฺวิหนฺปิ เตสิ
 (ราชานโ) มหฺสิตฺตํ ซึ่งความที่ แห่งพระองค์ เป็นพระมเหสี ของพระราชอาชญา ท. เหล่านี้
 แม่ทั้งสอง อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๕

ที่นั้น พระราชอาชญาองค์หนึ่ง พระนามว่าที่ปาวาริกะ ทรงเล่นกีฬาในน้ำด้านใต้ ทรง
 เห็นพระนางปัญจปาปา บนเรือลำที่ลอยมา ตรัสถามว่า “เธอชื่อว่าเป็นใคร ซึ่งเหมือน
 กับปีศาจ”. พระนางปัญจปาปานั้น ทรงทำการแยม กราบทูลความที่พระนางเป็นพระ
 อัครมเหสีของพระเจ้าพคะ. ทราบมาว่า พระนางปรากฏไปทั่วชมพูทวีปว่า “ปัญจ-
 ปาปา”. ที่นั้น พระราชอาชญาจับพระนาง ทรงยินดีเพราะความกำหนดในผัสสะ ไม่ทรง
 ทำแม้ความสำคัญในนางสนมเหล่าอื่น ได้ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระอัครมเหสี. พระเจ้า
 พคะทรงสดับข่าวนั้น ดำริว่า “เราจักไม่ให้เป็นพระนางแก่พระราชอาชญา” ทรงจัดกองทัพ

ทรงทำค่ายพักที่ทำน้ำตรงกันข้ามกับพระเจ้าที่ปาวาริกะนั้น ทรงส่งพระราชสาส์นไปว่า “พระเจ้าที่ปาวาริกะจงให้พระเทวีหรือการรบ”. แม้พระเจ้าที่ปาวาริกะ ก็ได้มีการตระเตรียมการรบเช่นกัน. เหล่าอำมาตย์ของพระราชาทัง ๒ พระองค์ ปรึกษากันว่า “การสวรรคต เพราะอาศัยหญิง ไม่ควรเลย, พระนางปัญจปาปานั้น ย่อมถึงแก่พระเจ้าพกะ เพราะว่าพระองค์ทรงเป็นพระสวามีมาก่อน, ย่อมถึงแก่พระเจ้าที่ปาวาริกะ เพราะว่าพระองค์ทรงได้ทีเร็ว, เพราะฉะนั้น ขอพระนางปัญจปาปาจงประทับอยู่ที่พระตำหนักของพระราชาพระองค์หนึ่งๆ ที่ละสัปดาห์” ทูลยังพระราชาม่าทั้ง ๒ พระองค์ให้ทรงยินยอมแล้ว. พระราชาม่าทั้ง ๒ พระองค์เหล่านั้น ทรงมีพระราชหฤทัยยินดี ทรงสร้างพระนครทั้งหลาย ที่ทำน้ำตรงกันข้าม ประทับอยู่แล้ว. พระนางปัญจปาปานั้น ได้ครองความเป็นพระมเหสีของพระราชาม่าเหล่านั้นแม้ทั้งสองพระองค์ ด้วยประการฉะนี้.

.....
 กุณาลชาตกวรรณนาย ปญจปาปาวตถุ ฯ

ปญจปาปาวตถุ อ.เรื่องแห่งนางปัญจปาป (อาคต) มาแล้ว กุณาลชาตกวรรณนาย
 ในอรรถกถาแห่งกุณาลชาตก ฯ

เรื่องนางปัญจปาป มาในอรรถกถากุณาลชาตก.

.....
๕. ปทุมวัตตัตถุ

[๖๕] อตีเต พาราณสียํ เอกสุมี คามเก เอกา อิตถิ สหตุถา กมมํ กตฺวา ชีวนฺตี
 เอกทิวสํ เขตตกุฎี คจฺจนฺตี อนฺตรามคฺเค เอกสุมี สเร ปาโตว ปุปฺพิตํ ปทุมปุปฺฝํ
 ทิสฺวา ตํ สรํ โอรุยฺห ตมฺเจว ปุปฺฝํ ลาชปกุชิปนตฺถาย ปทุมินิปตฺตมฺจ คเหตฺวา
 เกทาเร สาลิสฺसानิ จินฺทิตฺวา กุฎิกาย นิสินฺหา ลาชเ ภชิตฺวา ปญจ ลาชสทานิ
 คณฺเณสิ ฯ

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว อดีต อ.หญิง เอกา คนหนึ่ง เอกสมิ คามเก ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พาราณสี ในเมืองพาราณสี กตวา กระทำแล้ว กมัม ซึ่ง การงาน สหตุถา ด้วยมือของตน ชีวนติ เป็นอยู่อยู่ คจจนติ ไปอยู่ เขตตฤฎี สูกระท่อมในนา เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง ทิสวา เห็นแล้ว ปทุมปุปฺผิ ซึ่งดอกแห่ง ปทุม ปุปฺผิ อันบานแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว เอกสมิ สเร ในสระแห่งหนึ่ง อนุตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง โอรุยฺห ลงแล้ว ตํ สริ สู่สระนั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว ตํ เจว ปุปฺผิ ซึ่งดอกนั้นด้วยนั้นเที่ยว ปทุมนิปตฺตํ ซึ่งใบแห่งปทุม ลาชปกุชิปนตฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การใส่ซึ่งข้าวตอก จ ด้วย จินฺหิตฺวา เต็ดแล้ว สาลิสฺसानิ ซึ่งรวงแห่งข้าวสาลี ท. เกทาเร ไกลคันนา นิสินฺหา นังแล้ว กุฎิกาย บนกระท่อม ภชิตฺวา แบ่งแล้ว ลาเช ซึ่งข้าวตอก ท. คณฺเษสิ นับแล้ว ลาชสตานิ ซึ่งร้อยแห่งข้าวตอก ท. ปญจ ๕ ๆ

ในอดีตกาล มีหญิงคนหนึ่งหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในเมืองพาราณสี ทำการงานด้วยมือ ของตนเป็นอยู่ วันหนึ่ง ไปยังกระท่อมนา ระหว่างทาง เห็นดอกปทุมที่บ้านแต่เข้าตุ้ ในสระน้ำแห่งหนึ่ง จึงลงสู่สระนั้น เก็บดอกปทุมนั้นนั้นแหละ และใบปทุมเพื่อใส่ข้าว ตอก เต็ดรวงข้าวสาลีทั้งหลาย ไกล ๆ คันนา นังบนกระท่อม แบ่งข้าวตอกทั้งหลาย นับได้ ๕๐๐ เมล็ด.

.....

ตสมิ ขณฺ คณฺฆมาทนปพฺพเต นิโรธสมาปตฺติโต วุฏฺฐิจิโต เอโก ปจฺเจกพฺพุโร อาคนฺตฺวา ตสฺสา อวิหฺูเร อฏฺฐจาลิฯ สา ตํ ทิสฺวา ลาเชหิ สทฺธิ ปทุมปุปฺผิ คเหตุวา กุฎิโต โอรุยฺห ลาเช ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส ปตฺเต ปกุชิปิตฺวา ปทุมปุปฺผเณ ปตฺตํ ปิชาย ทตฺวา ปจฺเจกพฺพุโร โถกํ คเต ปพฺพชิตา นาม ปุปฺผเณ อนตฺติกา อหิ ปุปฺผิ คณฺหิตฺวา ปิลนฺธิสฺสามิตี คณฺตฺวา ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส หตฺถโต ปุปฺผิ คเหตุวา “สเจ อโยโย ปุปฺผเณ อนตฺติโก อภวิสฺส, ปตฺตมตฺถเก จเปตุํ น อทสฺส, อทฺธา อสฺส อตฺถโก ภวิสฺสตีตี ปุณฺ จินฺเตตฺวา อนฺคณฺตฺวา ปตฺตมตฺถเก จเปตฺวา ปจฺเจกพฺพุทฺธิ ขมาเปตฺวา “ภนฺเต อิมสฺส เม ลาชานํ นิสฺสนฺเทน ลาชคณฺนาย ปุตฺตา อสฺสุ, ปทุม- ปุปฺผสฺส นิสฺสนฺเทน นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน เม ปเท ปเท ปทุมปุปฺผิ อฏฺฐจหฺตฺติ ปฏฺฐจฺหํ อกาลิฯ ปจฺเจกพฺพุโร ตสฺสา ปสฺสนฺติยา ว อากาเสน คณฺฆมาทนํ คณฺตฺวา

ตํ ปทุมํ นนทมูลกปพฺภาเร ปจฺเจกพฺพุธานํ อกฺกมณโสปานสมมีเป ปาทปฺปญฺจนํ
 กตฺวา จเปสิ ฯ สปิ ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนฺเทน เทวโลเก นินฺพตฺติ ฯ นินฺพตฺต-
 กาลโต ปฏฺจาย จสฺสา ปเท ปเท มหาปทุมปฺปํ อฏฺฐหิ ฯ สาทโต จิตฺวา
 ปพฺพตปาเท เอกสมมี ปทุมสเร ปทุมคพฺเภ นินฺพตฺติ ฯ ตํ สํ นิสฺสาย วสนฺโต เอโก
 ตาปโส ปาโตว มุขฺชฺวณตฺถาย สํ คนฺตฺวา ตํ ปุปฺปํ ทิสฺวา “อิทํ ปุปฺปํ เสเสหิ
 มหนฺตตรํ, เสสานิ จ ปุปฺปิตานิ, อิทํ มกฺกิลิตเมว, ภวิตพฺพเมตฺถ การณฺนาติ
 จินฺเตตฺวา โอตฺริตฺวา ตํ ปุปฺปํ คณฺหิ ฯ ตํ เตน คหิตมตฺตเมว ปุปฺปิตํ ฯ

ตสมมี ขณะ ในขณะนั้น ปจฺเจกพฺพุโร อ.พระปัจเจกพฺพุทเจ้า เอโก องค์หนึ่ง วุฏฺฐิต
 ผู้ออกแล้ว นโรธสมาปตฺติโต จากนโรธสมาปฺติ คนฺธมาทนปพฺพเต ที่ภูเขาคือว่า
 คณฺธมาทน อาคนฺตฺวา มาแล้ว อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว อวิหฺวเร ในที่ไม่ไกล ตสฺสา
 (อิตฺถิยา) แห่งหญิงนั้น ฯ สาท (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปจฺเจกพฺพุทํ)
 ซึ่งพระปัจเจกพฺพุทเจ้านั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปทุมปฺปํ ซึ่งดอกแห่งปทุม สทฺธิ
 กับ ลาเซหิ ด้วยข้าวตอก ท. โอริยุห ลงแล้ว กุฏฺฐิต จากกระท่อม ปกฺขิปิตฺวา ใส่
 เข้าไปแล้ว ลาเซ ซึ่งข้าวตอก ท. ปตฺเต ในบาตร ปจฺเจกพฺพุทสฺส ของพระปัจเจก
 พฺพุทเจ้า ปิธาย ปิดแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร ปทุมปฺปฺเพน ด้วยดอกแห่งปทุม ทตฺวา
 ถวายแล้ว, ปจฺเจกพฺพุโร ครั้นเมื่อพระปัจเจกพฺพุทเจ้า คเต ไปแล้ว โลกํ หนอย
 หนึ่ง, (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ปพฺพชิตา นาม ชื่อ อ.บรรพชิต ท. อนตฺถิกา
 เป็นผู้ไม่มีความต้องการ ปุปฺปฺเพน ด้วยดอกไม้ (โหนฺติ) ย่อมเป็น, อหํ อ.เรา
 คณฺหิตฺวา ถือเอาแล้ว ปุปฺปํ ซึ่งดอกไม้ ปิลนฺธิสฺสามิ จักประดับ” อิติ ดั่งนี้ คนฺตฺวา
 ไปแล้ว คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปุปฺปํ ซึ่งดอกไม้ หตฺถโต จากมือ ปจฺเจกพฺพุทสฺส
 ของพระปัจเจกพฺพุทเจ้า จินฺเตตฺวา คิดแล้ว ปุณ อิก อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า อโย
 อ.พระคุณเจ้า อนตฺถิโก เป็นผู้ไม่มีความต้องการ ปุปฺปฺเพน ด้วยดอกไม้ อภวิสฺส จัก
 ได้เป็นแล้วไซ้, (อโย) อ.พระคุณเจ้า น อทสฺส จักไม่ได้ให้แล้ว จเปตฺตุ เพื่ออันวาง
 ไว้ ปตฺตมตฺถเก บนที่สุดแห่งบาตร, อตฺถโ อ.ความต้องการ ภวิสฺสติ จักมี อสฺส
 (ปจฺเจกพฺพุทสฺส) แก่พระปัจเจกพฺพุทเจ้านั้น อทฺธา แน่แท้” อิติ ดั่งนี้ อนฺคนฺตฺวา
 ตามไปแล้ว จเปตฺวา วางไว้แล้ว ปตฺตมตฺถเก บนที่สุดแห่งบาตร ปจฺเจกพฺพุทํ ยัง
 พระปัจเจกพฺพุทเจ้า ขมาเปตฺวา ให้อดโทษแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว ปฏฺจหนํ ซึ่ง
 ความปรารถนา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปตฺตา อ.บุตร ท. อสฺสุ ฟังมี

เม แก่ดิฉัน लाखคนนาย ตามจำนวนแห่งข้าวตอก นิสฺสนุแทน เพราะวิบากเป็น
 เครื่องไหลออก อิมะสิ लाखาห์ แห่งข้าวตอก ท. เหล่านี้, ปทุมปุพฺผิ อ.ดอกแห่งปทุม
 อุฏฺฐหตุ จงผุดขึ้น เม เพื่อดิฉัน ปเท ปเท ในอย่างก้าวๆ นินฺพุตตนิพุตตฏฺฐาเน
 ในที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว นิสฺสนุแทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก
 ปทุมปุพฺผสฺส แห่งดอกปทุม” อิติ ดังนี้ ฯ ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า,
 ตสฺสา (อิตฺถิยา) เมื่อหญิงนั้น ปสฺสนุติยาว เห็นอยู่เที่ยว, คนฺตุวา ไปแล้ว
 คนฺธมาทฺหิ สฺภูเขาศือว่าคนฺธมาทฺหิ อากาเสน ทางอากาศ จเปสิ วางไว้แล้ว
 ตํ ปทุมํ ซึ่งดอกปทุมนั้น กตฺวา กระทำ ปาทปฺปญฺจนํ ให้เป็นเครื่องเซ็ดซึ่งเท้า
 อุกฺกมฺนโสปาณสมิเป ในที่ไกลแห่งบันไดเป็นที่เหยียบ ปจฺเจกพุทฺธานํ ของพระ
 ปจฺเจกพุทฺธเจ้า ท. นนฺทมฺมูลกปฺพุภาเร ที่เงื่อมเขาชื่อนั้นทมูลกะ ฯ สปิ (อิตฺถิ)
 อ.หญิงแม่นั้น นินฺพุตติ บังเกิดแล้ว เทวโลก ในเทวโลก นิสฺสนุแทน เพราะวิบาก
 เป็นเครื่องไหลออก ตสฺส กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้น ฯ จ กิ มหาปทุมปุพฺผิ อ.ดอกปทุม
 ใหญ่ อุฏฺฐหิ ผุดขึ้นแล้ว ปเท ปเท ในอย่างก้าวๆ อสฺสา (เทวธิตฺยา) ของเทพธิดา
 นั้น ปฏฺฐาย จำเดิม นินฺพุตตกาลโต แต่กาลเป็นที่บังเกิดแล้ว ฯ ส (เทวธิตา)
 อ.เทพธิดานั้น จวิตฺวา เคลื่อนแล้ว ตโต (เทวโลกโต) จากเทวโลกนั้น นินฺพุตติ
 บังเกิดแล้ว ปทุมคพฺเภ ในห้องแห่งปทุม ปทุมสเร ในสระแห่งปทุม เอกสฺมิ สระ
 หนึ่ง ปพฺพตปาเท ที่เชิงแห่งภูเขา ฯ ตาปโส อ.ดาบส เอโก รูปหนึ่ง นิสฺสาย
 วสนฺโต ผู้อาศัยอยู่แล้ว ตํ สริ ซึ่งสระนั้น คนฺตุวา ไปแล้ว สริ สฺสูสระ มุขโรวนตุทาย
 เพื่อประโยชน์แก่การล้างซึ่งหน้า ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ปทุมํ ซึ่ง
 ปทุมนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทํ ปุพฺผิ อ.ดอกนี้ มหนฺตตริ เป็นดอกใหญ่กว่า
 เสเสหิ (ปุพฺผิ) กว่าดอก ท. ที่เหลือ (โหติ) ย่อมเป็น (จ) ด้วย, เสสาหิ (ปุพฺผาหิ)
 อ.ดอก ท. ที่เหลือ ปุพฺผิตานิ บานแล้ว จ ด้วย, อิทํ (ปุพฺผิ) อ.ดอกนี้ มกฺกสิตํ เอว เป็น
 ดอกอันตมแล้วนั้นเที่ยว (โหติ) ย่อมเป็น, การณฺน อันเหตุ เอตถ (วตถุมฺหิ) ในเรื่องนี้
 ภวิตพฺพิ พิงมี” อิติ ดังนี้ โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว คนฺธุหิ เต็ดเอาแล้ว ตํ ปุพฺผิ
 ซึ่งดอกนั้น ฯ ตํ (ปุพฺผิ) อ.ดอกนั้น เตน (ตาปเสน) คหิตมตฺตํ เอว เป็นของสีกว่า
 อันดาบสนั้น ถือเอาแล้วนั้นเที่ยว (หุตฺวา) เป็น ปุพฺผิตํ บานแล้ว ฯ

ในขณะนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ออกจากนิโรธสมาบัติ ที่ภูเขาคนฺธมาทฺหิ
 มายืนในที่ไมไกลแห่งหญิงนั้น. หญิงนั้นเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ถือเอาดอกปทุม

พร้อมกับข้าวตอก ลงจากกระท่อม ใส่ข้าวตอกในบาตรของพระปัจเจกพุทธเจ้า ปิดบาตรด้วยดอกปทุมถวาย เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าไปได้หน้อยหนึ่ง คิดว่า “ธรรมดาว่าบรรพชิตทั้งหลายไม่มีความต้องการด้วยดอกไม้, เราถือเอาดอกไม้ จักประดับ” ดังนี้ แล้วไปถือเอาดอกไม้จากมือของพระปัจเจกพุทธเจ้า คิดอีกว่า “ถ้าพระคุณเจ้าจักเป็นผู้ไม่มีความต้องการด้วยดอกไม้ไซ้, จักไม่ให้เพื่อที่จะวางไว้บนบาตร, ท่านจักมีความต้องการเป็นแน่” ดังนี้แล้ว จึงตามไป วางไว้บนบาตร ขอขมาพระปัจเจกพุทธเจ้า ได้ทำความปรารถนาว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดินฉันพึงมีบุตรตามจำนวนข้าวตอก เพราะวิบากแห่งข้าวตอกเหล่านี้, ขอดอกปทุมจงผุดขึ้นในทุกๆ อย่างก้าวของดิฉัน ในที่ที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว เพราะวิบากแห่งดอกปทุม”. พระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อหญิงนั้นเห็นอยู่นั้นแหละ ก็ไปสู่ภูเขาคันธมาทน์ทางอากาศ วางดอกปทุมนั้นไว้ที่เงื่อมเขานั้นทมูลกะ ทำให้เป็นเครื่องเซ็ดเท้า ในที่ใกล้บันไดเป็นที่เหยียบของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย. หญิงแม้นั้น บังเกิดบนเทวโลก เพราะวิบากแห่งกรรมนั้น. อนึ่ง จำเดิมแต่กาลเป็นที่บังเกิด ดอกปทุมใหญ่ผุดขึ้นในทุกๆ อย่างก้าว เพื่อนาง. นางเทพธิดานั้นเคลื่อนจากเทวโลกนั้นแล้ว บังเกิดในห้องดอกปทุม ในสระปทุมแห่งหนึ่งที่เชิงภูเขา. ดาบสองศรหนึ่งผู้อาศัยสระนั้นอยู่ ไปยังสระน้ำนั้นเพื่อต้องการจะล้างหน้าในเวลาเช้าตรู่ เห็นดอกปทุมนั้น จึงคิดว่า “ดอกปทุมนี้ เป็นดอกใหญ่กว่าดอกที่เหลือ และดอกที่เหลือ ก็บานแล้ว ดอกนี้ยังตูมอยู่เลย น่าจะมีเหตุในเรื่องนี้” ดังนี้ จึงลง เก็บเอาดอกนั้น. ดอกนั้น พอدابสนั้นสักว่าถือเอาแล้วเท่านั้น ก็บานแล้ว.

.....

ตาปโส อนุโตปทุมคพุกะ นิปนุณ ทาริกั ทิสฺวา ฐิตฺตฺสึเนหํ ปฏฺลิภิตฺวา ปทุมเนว
 สทุธิ ปณฺณสาลํ เนตฺวา มณฺจเก นิปชฺชาเปสิ ๗ อถสฺสา ปุณฺณานุภาเว
 องคฺกุจฺเก ฆีริ นิพฺพตฺติ ๗ โส ตสฺมี ปุปฺผे มิลาเต อณฺณํ นวํ ปุปฺผํ อหริตฺวา
 ตํ นิปชฺชาเปสิ ๗ อถสฺสา อาชาวนวิชาวนเนน กิพิตฺตุ สมตฺถกาลโต ปฏฺจาย ปทฺวาเร
 ปทฺวาเร ปทุมปุปฺผํ อฏฺจาสิ ๗ ตาปโส ปทุมวตฺตีติ นามมกาสิ ๗ กกุชฺราสิสฺส วิยสฺสา
 สรีรวณฺโณ อโหสิ ๗ सा अप्पत्तता त्त्ववण्णं อดิกกนฺดา มานุสฺสวณฺณํ อโหสิ ๗ ตํ
 ทิสฺวา พาราณสีรณฺโณ วนจรโก พาราณสี คนฺตฺวา รณฺโณ อาโรเจสิ ๗ ตํ สุตฺวา
 ราชา ตตฺถ คนฺตฺวา ตาปสํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสิทฺวา ตาปสฺส ฐิตฺโร คเหตฺวา

ตตฺเถว กหาปณฺราสิมฺหิ ตํ จเปตฺวา อภิเสกํ กตฺวา ตํ คเหตฺวา อตฺตโน นครํ
 อาเนตฺวา อาคตกาลโต ปฏฺจาย เสสิตฺถิโย อโนโลเกตฺวา ตาย สทฺธิเยว รมติ ๕
 สํวาสมนฺวาเยว จสฺสา กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ ๕ ปรีปกุกคพฺภาย จสฺสา คพฺภวฏฺฐจํ
 อโหสิ ๕ มหาปทุมํกุมาโร เอกโกว กุจฺฉิยํ วสิ ๕ อวเสสา เอกฺกนปณฺจสฺตทวารกา
 ปน มหาปทุมํกุมาโร มาตุ กุจฺฉิโต นิภฺขมิตฺวา นิปฺนฺนกาเล สํเสทฺชา หุตฺวา
 นิพฺพตฺตีสุ ๕ เต สพฺเพปิ อตฺตโน โสฬสวสฺสุทฺเทสิกกาเล เอกโต หุตฺวา อุตฺตยาเน
 ปทุมสฺสณฺณนาย มจฺจลโปกฺขรณฺนิยา กิพฺนฺตา นวปทุมํนิ ปุปฺพิตานิ ปุราณปทุมํนิ
 จ วนฺภูโต ปตฺนฺตานิ ทิสฺวา อิมสฺส ตาว อนฺุปาทินฺนํกสฺส เอวรฺฐปา ชฺรา กิมจฺคํ
 ปน อมฺหากํ สรีรฺสฺส อิทฺมปิ หิ เอวํคตฺกเมว ภวิสฺสตีติ อารมฺมณํ คเหตฺวา
 ปจฺเจกพฺพุธา หุตฺวา อากาเสน นนฺทมฺลกปฺพทฺวารํ คนฺตฺวา ตตฺถ วสฺมาเน อายุห-
 ปรีโยสฺสเน ปรีนิพฺพายีสุ ๕ ปทุมวตี ปน ตโต จิตฺวา สํสรฺนฺตี อิมสฺมี พุทฺธฺบุปฺปาเท
 อปฺปลวณฺณาเถรี อโหสิตี ๕

ตาปโส อ.ดาบส ทิสฺวา เห็นแล้ว ทาริกํ ซึ่งเด็กหญิง นิปฺนฺนํ ผู้นอนแล้ว อนฺุโต-
 ปทุมคพฺภเก ในภายในแห่งห้องแห่งปทุม ปฏิภิตฺวา ได้เฉพาะแล้ว ธีตฺติเนหิ
 ซึ่งความรักเพียงดังธิดา เหตฺวา นำไปแล้ว ปณฺณสาลํ สุปฺรรณศาลา สทฺธิ กับ
 ปทุมเมธ เอว ด้วยดอกปทุมนั้นเที่ยว (ตํ ทาริกํ) ยังเด็กหญิงนั้น นิปฺชฺชาเปสิ ให้
 นอนแล้ว มยฺจเก บนเตียงน้อย ๕ อถ ครั้งนั้น ชีรี อ.น้ำนม นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว
 องคฺกุจฺเก ที่นิ้วหัวแม่มือ ปุณฺณภาวเณ ด้วยอานุกาพแห่งบุญ อสฺสา (ทาริกาย)
 ของเด็กหญิงนั้น ๕ โส (ตาปโส) อ.ดาบสนั้น, ตสฺมี ปุปฺเพ ครั้นเมื่อดอกไม้นั้น
 มิลาเต เที่ยวแห้งแล้ว, อาทริตฺวา นำมาแล้ว ปุปฺผํ ซึ่งดอก หน้ อันใหม่ อยฺถ
 อันอื่น ตํ (ทาริกํ) ยังเด็กหญิงนั้น นิปฺชฺชาเปสิ ให้นอนแล้ว ๕ อถ ครั้งนั้น ปทุม-
 ปุปฺผํ อ.ดอกแห่งปทุม อฏฺฐาสิ ผุดขึ้นแล้ว ปทฺวาเร ปทฺวาเร ในวาระแห่งอย่าง
 ก้าวๆ ปฏฺจาย จำเดิม อสฺสา (ทาริกาย) สมตฺถกาลโต แต่กาล แห่งเด็กหญิงนั้น
 เป็นผู้สามารถ กิพฺิตุ์ เพื่ออันเล่น อาธาวนวิธาวเนน ด้วยการวิ่งมารวิ่งไป ๕ ตาปโส
 อ.ดาบส อกาสิ ได้กระทำแล้ว หนามฺ ซึ่งชื่อ อิติ ว่า “ปทุมวตี อ.นางปทุมวตี” อิติ
 ดังนี้ ๕ สรีรฺวณฺโณ อ.วรรณะแห่งสรีระ อสฺสา (ปทุมวติยา) ของนางปทุมวตินั้น
 (วณฺโณ) วย เป็นราวกะวาววรรณะ กกุธฺราสิสฺส แห่งกองแห่งดอกกุ่ม อโหสิ ได้
 เป็นแล้ว ๕ สา (ปทุมวตี) อ.นางปทุมวตินั้น อปฺปลตฺตา เป็นผู้ไม่ถึงแล้ว เทวณฺณํ

ซึ่งวรรณของเทวดา อติกฤษดา เป็นผู้ก้าวล่วงแล้ว มาหุสวณณ์ ซึ่งวรรณของ มนุษย์ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ วนจรโก อ.บุคคลผู้เที่ยวไปในป่า พาราณสีรณโย ของ พระราชาผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี ทิสวา เห็นแล้ว ตั (ปทุมวดี) ซึ่งนางปทุมวดี นั้น คนดูวา ไปแล้ว พาราณสี สู่มืองพาราณสี อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว รณโย แก่พระราชา ฯ ราชา อ.พระราชา สุตวา ทรงสดับแล้ว ตั (สาสน์) ซึ่งข่าวสาสน์นั้น คนดูวา เสด็จไปแล้ว ตตถ (อสุสม) ที่อาศรมนั้น วนทิตวา ทรงนมัสการแล้ว ตาปส์ ซึ่งดาบส นิสิติตวา ประทับนั่งแล้ว เอกมนต์ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง คเหตุวา ทรงพาเอาแล้ว ธีตรี ซึ่งธิดา ตาปสสุส ของดาบส จเปตวา ทรงตั้งไว้แล้ว ตั (ปทุมวดี) ซึ่งนางปทุมวดีนั้น กหาปณราสิมฺหิ บนกองแห่งกหาปณะ กตวา ทรง กระทำแล้ว อภิเสกั ซึ่งการอภิเษก ตตถ (จาเน) เอว ในที่นั้นนั้นเที่ยว คเหตุวา ทรงพาเอาแล้ว ตั (ปทุมวดี) ซึ่งนางปทุมวดีนั้น อาเนตวา นำมาแล้ว นคริ สู่ พระนคร อตฺตโน ของพระองค์ อโนโลกตวา ไม่ทรงแลดูแล้ว เสสิตฺถิโย ซึ่งหญิง ที่เหลือ ท. รมติ ย่อมทรงอภิรมย์ สทฺธิ เอว กับ ตาย (ปทุมวดี) ด้วยนาง ปทุมวดีนั้นนั้นเที่ยว ปฏฺจาย จำเดิม อาคตกาลโต แต่กาลเป็นที่มาแล้ว ฯ จ อหนึ่ง คพฺโก อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ ปติฏฺจาสิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว กุจฺฉิโย ในท้อง อสุสา (ปทุมวดี) ของนางปทุมวดีนั้น อนฺวาย เอว เพราะอาศัย สิวาสั ซึ่งการอยู่ร่วม นั้นเที่ยว ฯ จ ก็ คพฺภาฏฺจานั อ.การออกของสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ อโหสิ ได้มี แล้ว อสุสา (ปทุมวดี) แก่พระนางปทุมวดีนั้น ปรีปกุกคพฺกาย ผู้มีครรภ์อันแก่ รอบแล้ว ฯ มหาปทุมกุมารโ อ.กุมารชื่อว่ามหาปทุม เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยว วสิ อยู่แล้ว กุจฺฉิโย ในท้อง ฯ ปน ส่วนว่า เอกฺนปญฺจสฺตทารกา อ.พระโอรสผู้มีร้อย ห้าอันหย่อนด้วยหนึ่ง ท. อวเสสา ผู้เหลือลง สัเสทฺชา เป็นสังเสทฺชะ มหาปทุม- กุมารสุส มาตุ กุจฺฉิโต นิกฺขมิตฺวา นิปฺนุณฺกาเล ในกาล แห่งพระกุมารพระนามว่า มหาปทุม เป็นผู้ประสูติแล้ว จากพระครรภ์ ของพระมารดา บรรทมแล้ว หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติสุ บังเกิดแล้ว ฯ เต (กุมารา) อ.พระกุมาร ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง หุตฺวา เป็นแล้ว เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน อตฺตโน โสฬสวสุสฺสทฺเทสิกกาเล ในกาลแห่งพระองค์มีพระชันษาอันบุคคลพึงยกแสดงขึ้นว่า ๑๖ กิฬฺหฺดา ทรงเล่นอยู่ มงฺคโลปฺกฺษรณฺิยา ในสระโบกขรณฺิอันเป็นมงคล ปทุมสญฺจนฺฺนายน อันดารดาษแล้ว ด้วยปทุม อฺยฺยาเน ในพระอุทยาน ทิสวา เห็นแล้ว นวปทุมานิ ซึ่งดอกปทุมใหม่

ท. **ปุပ္ผิตานิ** อันบานแล้ว จ ด้วย **ปุราณปทุมานิ** ซึ่งดอกปทุมเก่า ท. **ปตฺนุตานิ** อันร่วงหล่นอยู่ **วณฺณโต** จากขั้ว จ ด้วย (**จินฺเตตฺวา**) ทรงดำริแล้ว **อิติ** ว่า “ชรา อ.ความคร่ำคร่า **เอวรุปา** อันมีอย่างนี้เป็นรูป (**โหติ**) ย่อมมี **อิมฺสฺส (ปุပ္ผสฺส)** แก่ ดอกไม้นี้ **อนฺุปาทินฺนํกสฺส** อันไม่มีวิญญูญาณครอง **ตาว** ก่อน, **ปน** ก็ **กิ** **องคฺ** อ.องค์ อะไรเล่า? (**ชรา**) อ.ชรา (**น ภาวิสฺสตี**) จักไม่มี **สรีรฺสฺส** แก่สรีระ **อมฺหากํ** ของเรา ท. ๫ **หิ** ด้วยว่า **อิทฺมฺปิ (สรีรํ)** อ.สรีระแม้ **อมฺหากํ** ของเรา ท. **เอวํคตํ** **เอว** เป็นของมีอย่างนี้เป็นคตินั้นเกี่ยว **ภาวิสฺสตี** จักเป็น” **อิติ** ดังนี้ **คเหตฺวา** ถือเอา แล้ว **อารมฺมณํ** ให้เป็นอารมณ์ **ปจฺเจกพุทฺธา** เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า **หุตฺวา** เป็น **คหุตฺวา** ไปแล้ว **นหนฺมฺลกปฺพุทฺธา** สู้จอมเขาชื่อว่านันทมูลกะ **อากาศเสห** ทาง **อากาศ** **วสฺมาหา** อยู่อยู่ **ตตฺถ (จาเน)** ในที่นั้น **ปรินิพฺพายิสฺสุ** ปรินิพพานแล้ว **อายุหฺปริโยสาเน** ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งอายุ ๫ **ปน** ส่วนว่า **ปทุมวดี** อ.พระนางปทุมวดี **จวิตฺวา** เคลื่อนแล้ว **ตโต (ภาวโต)** จากภพนั้น **สํสฺรหฺตี** ท่อง เทียวไปอยู่ **อุปฺปลวณฺณาเถรี** เป็นพระอุบลวรรณาผู้เถรี **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว **อิมฺสฺมิ พุทฺธฺอุปฺปาเท** ในพุทธรูปบาทนี้ **อิติ** ดังนี้แล ๫

ดาบสเห็นเด็กหญิงนอนอยู่ในภายในห้องปทุม กลับได้ความรักดุจจิตา นำไปสู่ บรรณศาลาพร้อมกับดอกปทุมนั้นแหละ ให้นอนบนเตียงน้อย. ครั้งนั้น น้ำนมบังเกิด ที่นิ้วหัวแม่มือ ด้วยอาณูภาพแห่งบุญของเด็กหญิงนั้น. ดาบสนั้น เมื่อดอกไม้นั้น เทียวแห้งแล้ว ก็นำดอกใหม่ดอกอื่นมาให้เด็กหญิงนั้นนอน. ที่นั้น ดอกปทุมผุดขึ้น ทุกๆ อย่างก้าว จำเดิมแต่กาลที่เด็กหญิงนั้นสามารถเพื่อจะเล่นวิ่งไปมาได้. ดาบสได้ ตั้งชื่อว่า “ปทุมวดี”. สีมืดัวของเด็กหญิง ได้มีสีผิวดุจกอดอกกุ่ม. นางไม่ถึงวาระ ของเทวดา ได้เป็นผู้มีวาระก้าวล่วงวาระของมนุษย์. พรานป่าของพระเจ้ากรุง พาราณสีเห็นนางแล้ว กลับไปเมืองพาราณสี กราบทูลแก่พระราชชา. พระราชาทรง สดับข่าวนั้นแล้ว เสด็จไปในที่นั้น ทรงไหว้ดาบส ประทับนั่ง ณ ที่สมควร รับเอาจิตา ของดาบส ทรงตั้งนางไว้เหนือกองกหาปณะ ทรงทำการอภิเษกในที่นั้นนั้นแหละ แล้ว พานางมายังพระนครของพระองค์ ไม่ทรงเหลียวแลเหล่านางสนมที่เหลือ จำเดิม แต่กาลที่นางมาแล้ว ทรงอภิรมย์เฉพาะกับนางปทุมวดีนั้นเท่านั้น. และพระนางทรง ตั้งครรภ์ เพราะอาศัยการอยู่ร่วมกันนั้นแหละ. ก็เมื่อพระนางมีครรภ์แก่เต็มที่แล้ว ก็ได้ ประสูติพระโอรส. มหาปทุมกุมารพระองค์เดียวเท่านั้น อยู่ในพระครรภ์. ส่วนพระ

โอรสอีก ๔๙๙ พระองค์ที่เหลือ เป็นสังเสทชะ ประสูติในคราวที่มหาปทุมกุมารประสูติ จากพระครรภ์ของพระมารดา บรรทมแล้ว. พระราชกุมารเหล่านั้นแม่ทั้งหมด ใน คราวที่พระองค์มีพระชนม์ได้ ๑๖ พระชันษา พร้อมกันเล่นอยู่ในสระโบกขรณีมณฑล ซึ่งดารดาษาไปด้วยดอกปทุม ในพระอุทยาน เห็นดอกปทุมใหม่บาน และดอกปทุม เก่าร่วงหล่นจากขั้ว จึงทรงดำริว่า “ความคร่ำคร่าเห็นปานนี้ ยังมีแก่ดอกไม้นี้ซึ่งไม่มี วิญญานครองถึงเพียงนี้, จะป่วยกล่าวไปโยถึงสระของเราเล่า, ด้วยว่า แม่สระระ ของพวกเรานี้ ก็จักมีคติดอย่างนี้นั้นแหละ” ดังนี้แล้ว ถือเอาให้เป็นอารมณ์ เป็นพระ บัจเจกพุทธเจ้า ไปสู่เงื่อมเขาชื่อว่านันทมูลกะทางอากาศ อยู่ในที่นั้น ในคราวสิ้นอายุ ก็ปรินิพพาน. ส่วนพระนางปทุมวดี เคลื่อนจากอัทภาพนั้นแล้ว ท่องเที่ยวไปในพุทธบุ- บาทนี้ ได้เป็นพระอุบลวรรณาเถรีแล้วแล.

.....

อปทานวณณนาทิสฺส ปทุมวดีวตฺถุ ฯ

ปทุมวดีวตฺถุ อ.เรื่องแห่งนางปทุมวดี (อาคต) มาแล้ว **อปทานวณณนาทิสฺส (วณณนาสุ)** ในอรรถกถา ท. มีอรรถกถาแห่งอปทานเป็นต้น ฯ

เรื่องนางปทุมวดีมาในอรรถกถาทั้งหลายมีอรรถกถาอปทานเป็นต้น.

.....

เอวํ ปจฺเจกพุทธบูชาปี หิตสุขาวหา โหตีติ ฯ

ปจฺเจกพุทธบูชาปี แม่ อ.การบูชาซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า **หิตสุขาวหา** เป็นเหตุ นำ มาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุข **โหติ** ย่อมเป็น **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้ **อิติ** ดังนี้ แล ฯ

แม้การบูชาพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็เป็นเหตุ นำประโยชน์สุขมาให้ ด้วยประการฉะนี้ ดังนี้แล.

.....

๖. จตุริตถิวตถุ

[๖๖] อตีเต กสฺสพพุทฺธกาเล เอลิกานามเก รฎฺฐเจ ปณฺณกชนามเก นคเร จตฺสโส อิตฺถิโย อหฺลฺสุ ๗ ตาสุ เอกา อณฺฎตริ ปิณฺฑปาทจาริกํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา ตสฺส อินฺทิวรกลาปํ อทาสิ, เอกา ตถารูปสฺเสว ภิกฺขุโน นิลฺุปลหตฺถกํ อทาสิ, เอกา ตถารูปสฺเสว ภิกฺขุโน ปทุมหตฺถกํ อทาสิ, เอกา ตถารูปสฺเสว ภิกฺขุโน สุมฺนมนฺกุลานิ อทาสิ ๗ อินฺทิวรกลาโป นาม อุทฺทาลกปฺปฺพหตฺถกํ ๗ ปทุมหตฺถกํ นาม ปทุมกลาโป ๗ สุมฺนมนฺกุลานิ นาม ทนฺตวณฺณานิ ชาตีสุมฺนปฺปฺพมฺกุลานิ ๗ เอวํ ตา เอตฺตํ ปุณฺณํ กตฺวา อปรภาเค กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺเสสุ นิพฺพตฺติตฺวา ปจฺเจกํ อจฺฉราสหฺสฺสปริวารา อหฺลฺสุ ๗ ตา ตตฺถ ยาวตายุํ ทิพฺพสมฺปตฺติ อณุภวิตฺวา ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปาการเสเสน อปราริ ตตฺถเว สฺสรนฺติโย อิมสฺมีปิ พุทฺธปฺปาเท ปฺน ตตฺถเว นิพฺพตฺติสฺสุ ๗ อถายสฺมา มหาโมคฺคฺลลาโน เทวจาริกํ จรฺนฺโต ตาวตีสฺสวณฺ์ คนฺตฺวา ตตฺถ ปฏฺิปาฏฺิยา จิตฺเตสุ จตฺตฺสุ วิมานฺเส ตา เทวธฺิโร ทิสฺวา จตุริตฺถิวินาเน วุตฺตนฺเยน ตาสํ ปุพฺพกมฺมํ ปุจฺฉิ ๗ ตาปิ เถรสฺส อตฺตโน ปุพฺพกมฺมํ อาจิกฺขิสฺสุ ๗ อถ เถโร ตาสํ อณฺุพฺพิกถํ กถฺเวว สจฺจานิ ปกาเสสิ ๗ สจฺจปริโยसानเ ตา สพฺพปาปิ สปริวารา โสตาปนฺนา อหฺลฺสุ ๗ เถโร เทวโลกโต อาคนฺตฺวา เชตวณฺ์ คนฺตฺวา สพฺพนฺตํ ปวตฺติ ภควโต อาโรเจสิ ๗ ตตฺถ ภควา ตมตฺถํ อตฺถุปฺปตฺติ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ฆมฺมํ เทเสสิ ๗ सा เทสนา มหาชนสฺส สาทฺธิกา ชาตฺธาติ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว อิตฺถิโย อ.หญิง ท. จตฺสโส ๔ คน อหฺลฺสุ ได้มี แล้ว นคเร ในพระนคร ปณฺณกชนามเก อันมีชื่อว่าปณฺณกชระ รฎฺฐเจ ในแวนแคว้น เอลิกานามเก อันมีชื่อว่าเอลิกา กสฺสพพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนาม ว่ากัสนปะ ๗ ตาสุ (จตฺตฺสุ อิตฺถิสฺสุ) เอกา (อิตฺถิ) อ.- ในหญิง ท. ๔ คนเหล่านั้น หนา -หญิง คนหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุ ปิณฺฑปาทจาริกํ ผู้เที่ยวไปเพื่อ บิณฑบาตเป็นวัตร อณฺฎตริ รูปใดรูปหนึ่ง ปสนฺนจิตฺตา ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว อทาสิ ได้ถวายแล้ว อินฺทิวรกลาปํ ซึ่งมัดแห่งดอกราชพฤกษ์ ตสฺส (ภิกฺขุโน) แก่ ภิกษุนั้น, เอกา (อิตฺถิ) อ.หญิงคนหนึ่ง อทาสิ ได้ถวายแล้ว นิลฺุปลหตฺถกํ ซึ่ง กำมือแห่งดอกอุบลเขียว ภิกฺขุโน แก่ภิกษุ ตถารูปสฺส เอว ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูปนั้น

เทียว, เอกา (อิตถิ) อ.หญิงคนหนึ่ง อทาสี ได้ถวายแล้ว ปทุมหตุถกั ซึ่งกำมือแห่ง
 ดอกปทุม ภัทฺขุโหน แก่ภัทฺขุ ตถารูปสฺส เอว ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูปนั้นเทียว, เอกา
 (อิตถิ) อ.หญิงคนหนึ่ง อทาสี ได้ถวายแล้ว สุมหมกุลานิ ซึ่งดอกมะลิตุม ท. ภัทฺขุโหน
 แก่ภัทฺขุ ตถารูปสฺส เอว ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูปนั้นเทียว ฯ อุทฺทาลกปฺปฺพหตุถกั
 อ.กำมือแห่งดอกราชพฤกษ์ อินฺทิวรกลาโป นาม ชื่อว่าอินทิวรกลาปะ ฯ ปทุมกลาโป
 อ.กำแห่งดอกบัวหลวง ปทุมหตุถกั นาม ชื่อว่าปทุมหตุถกะ ฯ ชาตีสุมนปฺปฺพ-
 มกุลานิ อ.ดอกมะลิตุม ท. ทนฺตวณฺณานิ อันมีสีเพียงดั่งงาช้าง สุมหมกุลานิ นาม
 ชื่อว่าสุมหมกุละ ฯ ตา (อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว ปุญฺญั
 ซึ่งบุญ เอตฺตกั อันมีประมาณเท่านี้ เอว ด้วยประการฉะนี้ กตฺวา กระทำแล้ว กาลั
 ซึ่งกาละ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว ตาวตีสฺส
 ในดาวดิงส์ ท. อจฺจราสฺสพริวารา เป็นผู้ที่มีพันแห่งนางอัปสรเป็นบริวาร ปจฺเจกั
 เฉพาะคน ๆ อหฺลฺลํ ได้เป็นแล้ว ฯ ตา (เทวธิตโร) อ.เทพธิดา ท. เหล่านั้น อหฺนุภิตฺวา
 เสวยแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ ยาวตายุกั สิ้นกาลกำหนดเพียงใด
 แห่งอายุ ตตฺถ (ตาวตีสฺส) ในดาวดิงส์ ท. เหล่านั้น สัสนฺตฺติโย ท่องเทียวไปอยู่ ตตฺถ
 เอว (เทวโลเก) ในเทวโลกนั้นนั้นเทียว อปรปรํ ไป ๆ มา ๆ วิปាកาวเสเสน เพราะ
 วิปាកอันเหลือลง ตสฺส เอว กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้นนั้นเทียว นิพฺพตฺติสฺส บังเกิดแล้ว
 ตตฺถ เอว (เทวโลเก) ในเทวโลกนั้นนั้นเทียว ปุณฺ อิกิ อิมสฺมิปิ พุทฺธบุปฺปาเท ใน
 พุทฺธบุปฺปาตแมนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น มหาโมคฺคัลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ आयสฺมา
 ผู้มีอายุ จรฺนฺโต เทียวไปอยู่ เทวจาริกั สู่ที่จาริกในเทวโลก คนฺตฺวา ไปแล้ว ตาว-
 ตีสฺสภานํ สู่ภพชื่อว่าดาวดิงส์ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตา เทวธิตโร ซึ่งเทพธิดา ท. เหล่านั้น
 วิมาเนสฺส ในวิมาน ท. จตฺตฺส ๔ จิตฺตฺส อันตั้งอยู่แล้ว ปฏฺิปาฏฺิยา ตามลำดับ ตตฺถ
 (ตาวตีสฺสภาน) ในภพชื่อว่าดาวดิงส์นั้น ปุจฺฉิ งามแล้ว ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาล
 ก่อน ตาสั (เทวธิตฺรานํ) ของเทพธิดา ท. เหล่านั้น วุตฺตฺนเยน โดยนัยอันถูกกล่าวแล้ว
 จตฺริตฺถิวิมานเ ในจตฺริตฺถิวิมานวัตถุ ฯ ตาปี (เทวธิตโร) อ.เทพธิดา ท. แม้เหล่านั้น
 อาจิกฺขิสฺส บอกแล้ว ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน อตฺตโน ของตน เถรสฺส แก่พระ
 เถระ ฯ อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ กเถตฺวา กล่าวแล้ว อหฺนุพฺพพิกั ซึ่งอหฺนุพฺพพิกธา
 ตาสั (เทวธิตฺรานํ) แก่เทพธิดา ท. เหล่านั้น ปกาเสสิ ประกาศแล้ว สจฺจานิ ซึ่งสัจจะ
 ท. ฯ สจฺจปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งสัจจะ ตา (เทวธิตโร) อ.เทพธิดา

ท. เหล่านั้น สพุพาปิ แม่ทั้งปวง สปริวารา ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร โสตาปนุหา เป็นพระโสดาบัน อหะลุ ได้เป็นแล้ว ฯ เถโร อ.พระเถระ อาคนุตวา มาแล้ว เทวโลกโต จากเทวโลก คนุตวา ไปแล้ว เขตวนิ สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ ปวตติ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น สพุพ ทั้งปวง ภควโต แก่ พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า กตวา ทรงกระทำแล้ว ตํ อตถิ ซึ่งเนื้อความนั้น อตถุปรตติ ให้เป็นเหตุเกิดแห่งเนื้อความ เทเสสิ ทรงแสดงแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม สมฺปุตตปริสาย แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ตตถ (เขตวน) ในพระ วิหารชื่อว่าเขตวันนั้น ฯ สา เทสนา อ.พระเทศนานั้น สาตถิกา เป็นเทศนาเป็นไป กับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตา เกิดแล้ว มหาชนสูส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ฯ

ในอดีตกาล ได้มีหญิง ๔ คน ในพระนครมีชื่อว่าปัทมกษะ ในแคว้นมีชื่อว่าเอสิกา ใน กาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ. บรรดาหญิงทั้ง ๔ คนนั้น หญิงคนหนึ่งพบ ภิกษุผู้เกี่ยววิณฑบาตเป็นวัตรรูปใดรูปหนึ่ง มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายดอกราชพฤกษ์ ๑ กำ กำภิกษุนั้น, หญิงคนหนึ่งได้ถวายดอกอุบลเขียว ๑ กำ กำภิกษุผู้เห็นปานนั้นนั้น แหละ, หญิงคนหนึ่งได้ถวายดอกปทุม ๑ กำ กำภิกษุผู้เห็นปานนั้นนั้นแหละ, หญิง คนหนึ่งได้ถวายดอกมะลิตูมๆ กำภิกษุผู้เห็นปานนั้นนั้นแหละ. กำดอกราชพฤกษ์ ชื่อ ว่าอินทิวรกลาปะ. กำดอกปทุม ชื่อว่าปทุมหัตถกะ. ดอกมะลิตูมๆ ทั้งหลาย ซึ่งมีสีดุจ งาช้าง ชื่อว่าสุมนมกุละ. พวกหญิงเหล่านั้น ทำบุญมีประมาณเท่านี้ อย่างนี้ ในกาล ต่อมา ทำกาละ บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่ละนาง ได้มีนางอัปสร ๑,๐๐๐ เป็น บริวาร. นางเทพธิดาเหล่านั้นสวยทิพยสมบัติ จนถึงกำหนดอายุ ในภพดาวดึงส์นั้น ท่องเที่ยวอยู่ในภพดาวดึงส์นั้นนั้นแหละ ไปๆ มาๆ ด้วยวิบากที่เหลือ แห่งกรรมนั้น นั้นแหละ แม้ในพุทธบูชาทนี้ ก็บังเกิดในภพดาวดึงส์นั้นนั้นแหละอีก. ต่อมา ท่านพระ มหาโมคคัลลานะ เทียวจาริกไปในเทวโลก ไปยังภพดาวดึงส์ พบเทพธิดาเหล่านั้น ที่ วิมานทั้ง ๔ อันตั้งอยู่ตามลำดับในภพดาวดึงส์นั้น จึงถามบุรพกรรมของเทพธิดาเหล่า นั้น ตามนัยที่กล่าวไว้ในจตุรตถีวิมานวัตถุ. เทพธิดาแม่เหล่านั้น ก็บอกบุรพกรรมของ ตน แก่พระเถระ. ที่นั้น พระเถระกล่าวอนุปุพพิกถาแก่เทพธิดาเหล่านั้น ประกาศ สัจจะทั้งหลาย. ในเวลาจบสัจจะ เทพธิดาเหล่านั้นแม่ทั้งหมด พร้อมกับบริวาร ได้เป็น พระโสดาบัน. พระเถระมาจากเทวโลก ไปยังพระเขตวัน กราบทูลความเป็นไปนั้น ทั้งหมด แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำเนื้อความนั้นให้เป็นเหตุ

เกิดแห่งเรื่อง ทรงแสดงธรรมแก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ที่พระเชตวันนั้น. พระเทศนา
นั้น เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

.....
จตุรตถิวตถุ ๗

จตุรตถิวตถุ อ.เรื่องแห่งหญิง ๔ คน (นิมฺมิจฺจ) จบแล้ว ๗

จบเรื่องหญิง ๔ คน.
.....

๗. ลาชเทวธิดาวตถุ

[๖๗] ราชคเห กิร เอกา สาลิกเขตตปาธิกา อิตถิ สาลีสีสานิ คเหตุวา ลาช กตฺวา
ชีวิตํ กปฺเปสิ ๗ ราชคหสมิเป ปเนกา คฺหา อตถิ ๗ สา ทวารสมิเป เอกสฺส
ปิปฺผลิรฺกฺขสฺส อตถิตาย “ปิปฺผลิรฺกฺหาติ ปณฺณายิตถ ๗ ตตฺถายสฺมา มหากสฺสโป
สตุตฺทาหํ นิโรธํ สฺมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฏาย ทิพฺเพน จกฺขฺนา ภิกฺขฺยาจรรณฺณจฺานํ
โอลเณโต ตํ อิตถิ ทิสฺวา ปตฺตจิวรมาทาย เขตตสมิเป อฏฺฐาสิ ๗ สา เถรํ ทิสฺวา
ปสนฺนจิตฺตา ลาช เถรสฺส ปตฺเต อากิริตฺวา “ภนฺเต ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐจรมฺมสฺส ภาคินิ
อสฺสนฺติ ปฏฺฐเจตฺวา, ตสมิ “เอวํ โหตุตฺติ วตฺวา ปกฺกนฺเต, อตฺตโน ทานํ อวชฺชมานา
นินฺวตฺตนฺตี เกทารมฺรียาทาย คมนมคฺเค เอกฟิลโต นิกฺขมนฺเตน ไชรวินฺเสน ทฏฺฐา
ตตฺถเว ปตฺติตฺวา กาลํ กตฺวา ตาวตีสกฺวเน อจฺจราสฺสสฺสปริปฺณฺเณ กนฺกวิมานเ
สฺสตุตฺตปฺพุทฺธา วิย สพฺพาลงฺการปฺปฏิมณฺฑิตตติคาวุตฺตตฺถภาเวเน นินฺพตฺติตฺวา
ทฺวาทสโยชนิกํ เอกํ ทิพฺพวตฺถํ นินฺวาเสตฺวา เอกํ ปารุปีตฺวา ปุพฺพกมฺมํ ปกาสนตฺถํ
สฺวณฺณลาชภริเตเน โอลมฺพนฺเตเน สฺวณฺณสรเณน ปฏฺฏิมณฺฑิตเต วิมานทฺวาทเร จิตฺตา
อตฺตโน สฺมปตฺติ โอลเเกตฺวา “เกเน กมฺเมนายํ ลทฺธาติ ทิพฺพจกฺขฺนา อุปฺฐาเรนฺตี
มหากสฺสปตฺเถรสฺส ลาชทาเนนาติ อณฺณาสิ ๗ สา อตฺตโน สฺมปตฺติ ถาวรํ
กาตฺกกามา ปาโตว สฺวณฺณมฺมยํ สฺมมชฺชนินฺนฺเจว กจฺจรรณฺทฺทนปจฺฉินฺนฺจ อาทาย
อาคณฺตฺวา เถรสฺส ปริเวณฺ สฺมมชฺชิตฺวา ปานินฺยปรีโกชนินฺย อุปฺฏฺฐเปสิ ๗ เถโร

“เคนจิ ทหเรน วา สามณเรน วา กตัม ภวิสสตีติ สลลกุเขตฺวา ตตฺยทิวเส
ทวารั วิวริตฺวา โอลเณโต ตัม ทิสฺวา “อเปหิ เทวธีเต, มา เม อนาคเต จิตฺตวีชนี
คเหตฺวา ฐมมกถิกเหิ ‘มหากสฺสปตฺเถรสฺส กิเรกา เทวธีตา วตฺตปฺปฏิวตฺตัม กตฺวา
ปานียปริโภชนีโย อฺปฺภูจเปสีติ วตฺตพฺพตัม กิริ, อิตฺ ปฏฺจาย อิทฺ มา ปกุกมิตฺติ อห
ฯ สา “มา มัม ฆนฺเต นาเสถาติ ปฺนปฺปฺนํ ยาจิ ๒ เถโร “ตว ปฺมาณํ น ชานาสีติ
อจฺจรรํ ปหริ ๒ สา ตตฺถ จาตุํ อสฺสโกนฺหิตี “ฆนฺเต มยา ลทฺทสฺสมปฺตฺตี มา นาเสถ,
ถาวรํ กาทุมํ เทธาติ โรทฺหตี อากาเส อฏฺฐจาสิ ๒ สตฺถา ปญฺจจตฺตาฬิสโยชนมตฺถเก
เขตฺวาเน คณฺฐกฺกุณฺณิ นิสฺสินฺโนว ตสฺสา โรทิตสทฺทํ สุตฺวา โอบาสํ ฝริตฺวา ตสฺสา
สมมุขา นิสฺสินฺโน วิย “เทวธีเต มม ปฺตฺตสฺส กสฺสปสฺส สัวรกรณเมว ภาโร,
ปฺญณฺตฺถิกานนฺตฺตํ “อโย โน อตฺโถติ สลลกุเขตฺวา ปฺญณฺกรณเมว ภาโร, ปฺญณ-
กรณณฺหิ อุกฺขโลเก สุขเมวาทิ วตฺวา ฐมมปทสฺส ปาปวคฺเค อิมํ คาทมาห

“ปฺญณฺณเจ ปฺริโส กยิรา กยิราเถนํ ปฺนปฺปฺนํ
ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ สฺโข ปฺญณฺสส อจฺจโยติ ๒

กิริ ได้ยินว่า อิตฺถิ อ.หญิง สาลิกฺขเขตฺตปาลิกา ผู้รักษาซึ่งนาแห่งข้าวสาาลี เอกา
คนหนึ่ง ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ คเหตฺวา เต็ดเอาแล้ว สาลิสีสานิ ซึ่งรวงแห่ง
ข้าวสาาลี ท. กตฺวา กระทำแล้ว ลาเช ให้เป็นข้าวตอก ท. กปฺเปสิ สำเร็จแล้ว ชีวิต
ซึ่งชีวิต ๒ ปน ก็ คฺหา อ.ถ้า เอกา ถ้าหนึ่ง อตฺถิ มีอยู่ ราชคหสมิเป ในที่ใกล้แห่ง
เมืองราชคฤห์ ๒ สา (คฺหา) อ.ถ้า นั้น ปญฺญายิตฺถ ปฺรากลแล้ว อิติ ว่า “ปิปฺผลิ-
คฺหา อ.ถ้าชื่อว่าปิปฺผลิ” อิติ ดังนี้ เอกสฺส ปิปฺผลิรุทฺทสฺส อตฺถิตาย เพราะความ
ที่ แห่งต้นไม้เลียบ ต้นหนึ่ง มีอยู่ ทวารสมิเป ในที่ใกล้แห่งประตู ๒ มหากสฺสโป
อ.พระมหากัสสปะ อายสฺมา ผู้มีอายุ สมาปชฺชิตฺวา เข้าแล้ว นิโรธํ ซึ่งนิโรธ
สตฺตาทํ ตลอดวัน ๗ ตตฺถ (คฺหา) ในถ้านั้น วุฏฺฐาย ออกแล้ว โอลเณโต แล
ดูอยู่ ภิภฺขาจารกฺุจฺจัน ซึ่งที่เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา จกฺขุณา ด้วยจักษุ ทิพฺเพน
อันเป็นทิพย์ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตัม อิตฺถิ ซึ่งหญิงนั้น อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตจิวริ
ซึ่งบาตรและจิวร อฏฺฐจาสิ ได้ยินแล้ว เขตฺตสฺมิเป ในที่ใกล้แห่งนา ๒ สา (อิตฺถิ)
อ.หญิงนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว เถริ ซึ่งพระเถระ ปสฺนฺนจิตฺตา ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว
อาภิริตฺวา เกลี่ยลงแล้ว ลาเช ซึ่งข้าวตอก ท. ปตฺเต ในบาตร เถรสฺส ของพระเถระ

ปฏิเจตวา บรรณาแล้ว อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อห) อ.ดิฉัน ภาคินี้ เป็นผู้มีส่วน ตุมเหติ ทิฏฐมมุตส แห่งธรรม อันท่าน เห็นแล้ว อสฺสึ พึงเป็น” อิติ ดังนี้, ตสฺมิ (เถเร) ครั้นเมื่อพระเถระนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอวํ (ตยา ปตฺถิตปตฺถนา) อ.ความบรรณา อันเธอ บรรณาแล้ว อย่างนี้ โหตุ ของจงสำเร็จ” อิติ ดังนี้ ปกฺกนฺเต หลีกไปแล้ว, อวชฺชมานา ใคร่ครวญอยู่ ทานํ ซึ่งทาน อตฺตโน ของตน นิวตฺตุนฺตี กลับอยู่ เกทารมรียาทาย คมมมคฺเค เอกพิลโต นิกฺขนฺเตน โฆรวิสเน ทฏฺฐา ผู้อันงูตัวมีพิษกล้า ตัวเลื้อยออกไปแล้ว จากโพรงแห่งหนึ่ง ในหนทางเป็นที่ไป บนขอบเขตของคันทนา กัดแล้ว ปตฺติตฺวา ล้มลงแล้ว ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเที่ยว กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ สุตฺตปฺปพฺพุธา วิยราวากะว่าตื่นแล้วจากความหลับ นิปฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว สพฺพาลงฺการปฺปฏิมณฺฑิตตฺติคาวุตฺตตฺตภาเวน ด้วยอรรถภาพมีคาวุตสามเป็นประมาณอันประดับแล้ว ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง กนกฺวิมานเ ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งทอง อจฺจราสสฺสปริปฺภุณฺเ อันเต็มรอบแล้วด้วยพื้นแห่งนางอัปสร ดาวตีสภวาน ในภพชื่อว่า ดาวตีส นีวาเสตฺวา นุ่งแล้ว ทิพฺพวตฺถึ ซึ่งผ้าอันเป็นทิพย์ เอกํ ผืนหนึ่ง ทฺวาทสโยชนิกํ อันประกอบแล้วด้วยโยชน์สิบสอง ปารุปีตฺวา ห่มแล้ว (ทิพฺพวตฺถึ) ซึ่งผ้าอันเป็นทิพย์ เอกํ ผืนหนึ่ง จิตา ยืนอยู่แล้ว วิมานทฺวาเร ที่ประตูแห่งวิมาน ปฏฺิมนฺฑิตเ อันประดับแล้ว สุวณฺณสรเกน ด้วยชั้นอันเป็นวิหารแห่งทอง โอลมพฺพเตน อันห้อยลงอยู่ สุวณฺณลาซกริเตน อันเต็มแล้วด้วยข้าวตอกอันเป็นวิหารแห่งทอง ปกาสนตฺถึ เพื่ออันประกาศ ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน โอลเกตฺวา แลดูแล้ว สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ อตฺตโน ของตน อุปฺราเรหฺติ ใคร่ครวญอยู่ ทิพฺพจกฺขุนา ด้วยจักขุอันเป็นทิพย์ อิติ ว่า “อຍ (สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินี้ (มยา) อันเรา ลทฺธา ได้แล้ว เกน กมฺเมเน เพราะกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ อญฺญาสิ ได้รู้แล้ว อิติ ว่า “(อຍ สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินี้ (มยา) อันเรา (ลทฺธา)อันได้แล้ว ลาซทาเนน เพราะการถวายซึ่งข้าวตอก มหากสฺสปฺตฺเถรสฺส แก่พระมหากัสสปะผู้เถระ” อิติ ดังนี้ ๓ สา (เทวธิตา) อ.เทพธิดานั้น กาดูกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกระทำ สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ อตฺตโน ของตน ทวาริ ให้เป็นสมบัติอันมั่นคง (หุตฺวา) เป็น อาทาย ถือเอาแล้ว สมฺมชฺชนี้ ซึ่งไม้กวาด เจว ด้วยนั้นเที่ยว กจฺวารจทฺทหนปฺจฺฉิ ซึ่งกระเช้า เป็นเครื่องทิ้งซึ่งหยากเยื่อ จ ด้วย สุวณฺณมยํ อันสำเร็จแล้วด้วยทอง ปาโตน ใน

เวลาเช้าเที่ยว อาคนहुตวา มาแล้ว สมมุชชิตวา กวาดแล้ว ปริเวณ ซึ่งบริเวณ
 เภรสุส ของพระเถระ อุปปฏฐเปสิ เข้าไปตั้งไว้แล้ว ปาหิยปริโกชหิย ซึ่งน้ำอันบุคคล
 ฟุ้งติ่มและน้ำอันบุคคลฟุ้งใช้สอย ฯ เถโร อ.พระเถระ สลุลุกเขตวา กำหนดแล้ว อิติ
 ว่า “(อิทำ วุตต) อ.ข้าวัตรนี้ เกนจิ ททเรน วา สามเณเรน วา กตัม เป็นข้าวัตร
 อันภิกษุหนุ่ม หรือ หรือว่า อันสามเณร บางรูป กระทำแล้ว ภวิสสุติ จักเป็น” อิติ
 ดังนี้ วิวริตวา เปิดแล้ว ทวารั ซึ่งประตู ตติยทิวเส ในวันที่ ๓ โอลิเกนโต แลดูอยู่
 ทิสฺวา เห็นแล้ว ตัม (เทวธิตร์) ซึ่งเทพธิดานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทวธิต
 ดูก่อนเทพธิดา (ตุวั) อ.เธอ อเปหิ จงหลีกไป, (ตุวั) อ.เธอ มา กริ อย่างกระทำแล้ว
 เม อนาคเต จิตฺตวีชหิ คเหตุวา ธมฺมกถิกเกหิ ‘มหากสุสปตฺเถรสุส กิริ เอกา
 เทวธิตา วตฺตปฺปฏิวตฺต กตฺวา ปาหิยปริโกชหิย อุปปฏฐเปสิตี วตฺตพฺพตฺตัม ซึ่งความ
 ที่ แห่งเรา เป็นผู้อันพระธรรมกถิก ท. ถือเอาแล้ว ซึ่งพัตอันวิจิตร ฟิงกล่าว ว่า ‘ได้ยิน
 ว่า อ.เทพธิดา ตนหนึ่ง กระทำแล้ว ซึ่งวัตรใหญ่และวัตรน้อย เข้าไปตั้งไว้แล้ว ซึ่งน้ำ
 อันบุคคลฟุ้งติ่มและน้ำอันบุคคลฟุ้งใช้สอย แก่พระมหากัสสปะผู้เถระ’ ดังนี้ ในอนาคต,
 (ตุวั) อ.เธอ มา ปกุกมิ อย่างก้าวมาแล้ว อิธ (จาเน) ในที่นี้ ปฏฺจาย จำเดิม อิตโต
 (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ สา (เทวธิตา) อ.เทพธิดานั้น ยาจิ อ้อนวอนแล้ว
 ปฺนุปฺนุ บ่อยๆ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมุเห) อ.ท่าน มา มํ นาเสถ
 จงอย่า ยังดิฉัน ให้ฉิบหาย” อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ.พระเถระ ปหริ ติดแล้ว อจฺจริ ซึ่ง
 นิ้วมือ (ฌาปนเหตุกัม) มีอันให้รู้ อิติ ว่า “(ตุวั) อ.ท่าน น ชานาสี ย่อมไม่รู้ ปมาณัม
 ซึ่งประมาณ ตว ของท่าน” อิติ ดังนี้เป็นเหตุ ฯ สา (เทวธิตา) อ.เทพธิดานั้น
 อสฺสกุโณตี ไม่อาจอยู่ จาตุ เพื่อดำรงอยู่ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น โรทฺหตี อากาเส
 อฏฺฐจาสี ได้ยื่นร้องให้อยู่แล้ว ในอากาศ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมุเห)
 อ.ท่าน มยา ลทฺธสมฺปตฺตี มา นาเสถ จงอย่า ยังสมบัติ อันดิฉัน ได้แล้ว ให้
 ฉิบหาย, (ตุมุเห) อ.ท่าน เทถ ของจงให้ กาคตุ เพื่ออันกระทำ ถาวริ ให้เป็นสมบัติ
 อันถาวร” อิติ ดังนี้ ฯ สตุถา อ.พระศาสดา นิสินฺโนว ประทับนั่งแล้วเที่ยว คณฺธ-
 กุฎฺธิย ในพระคันธกุฎี เขตวเน ในพระเชตวัน ปญฺจจตุตาฬิสีโยชนมตฺถเก ในที่สุด
 แห่งโยชน ๔๕ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว โรทิตสทฺทัม ซึ่งเสียงแห่งการร้องให้ ตสฺสา
 (เทวธิตฺตฺยา) ของเทพธิดานั้น ฝริตฺวา ทรงแผ่ไปแล้ว โอลาสัม ซึ่งพระรัศมี นิสินฺโน
 วีย รวากะว่าประทับนั่งแล้ว สมฺมุขา ในที่มีหน้าพร้อม ตสฺสา (เทวธิตฺตฺยา) ของ

เทพธิดานั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เทวธิดา ดูก่อนเทพธิดา สวรรกรรม เอว อ.การกระทำซึ่งการสำรวมนั้นเทียว ภาโร เป็นภาระ กสฺสปสฺส ของพระกัสสปะ ปุตฺตสฺส ผู้เป็นบุตร มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น, ตฺ ส่วนว่า ‘อัย (อตุโถ) โน อตุโถ (โหติ)’ อิติ สลฺลกฺเขตฺวา ปุณฺณกรรม เอว อ.การ กำหนดว่า ‘อ.ประโยชน์ นี้ เป็นประโยชน์ ของเรา ท. ย่อมเป็น’ ดังนี้ แล้วจึงกระทำซึ่งบุญนั้นเทียว ภาโร เป็น ภาระ ปุณฺณตฺถิกานํ (ชนาหํ) ของชน ท. ผู้มีความต้องการด้วยบุญ (โหติ) ย่อม เป็น, หิ ด้วยว่า ปุณฺณกรรม อ.การกระทำซึ่งบุญ สุขํ เอว เป็นความสุขนั้นเทียว อุกฺขยโลเก ในโลกทั้งสอง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ ปาปวคฺเค ในปาปวรรค ฐมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“เจ หากว่า ปุริโส อ.บุคคล กยิรา พึงกระทำ ปุณฺณํ ซึ่ง บุญไซรั, (โส ปุริโส) อ.บุคคลนั้น กยิราถ พึงกระทำ เอน (ปุณฺณ) ซึ่งบุญนั้น ปุณฺณํ บ่อยๆ กยิราถ พึงกระทำ จหนํ ที่ซึ่งความพอใจ ตมฺหิ (ปุณฺณ) ในบุญนั้น, (หิ) เพราะว่า อจฺจโย อ.การสั่งสม ปุณฺณสฺส ซึ่งบุญ สุขํ เป็นเหตุนำมา ซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ดังได้สดับมา หญิงเฝ้านางข้าวสาส์คนหนึ่ง ในกรุงราชคฤห์ เด็ดรวงข้าวสาส์ทั้งหลาย ทำข้าวตอกเลี้ยงชีวิต. ก็ใกล้เมืองราชคฤห์ มีถ้ำอยู่ถ้ำหนึ่ง. ถ้ำนั้น ปรากฏชื่อว่า “ปิพลีคูหา” เพราะว่าถ้ำนั้นมีต้นไม้เลียบต้นหนึ่งอยู่ใกล้ประตู. ท่านพระมหากัสสปะ เข้านิโรธตลอด ๗ วัน ที่ถ้ำนั้น ออกแล้ว จึงตรวจดูที่เป็นที่เทียวไปเพื่อภิกษา ด้วย ทิพยจักขุ เห็นหญิงนั้น ถือเอาบาตรและจีวร ได้ยืนอยู่ ณ ใกล้ที่นา. นางเห็นพระเถระ มีจิตเลื่อมใส เกลี่ยข้าวตอกลงในบาตรของพระเถระ ตั้งความปรารถนาว่า “ท่านเจ้าคะ ขอดิฉันพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้ว”, เมื่อพระเถระนั้น กล่าวว่า “ขอความ ปรารถนาที่ท่านปรารถนาแล้วอย่างนี้ จงสำเร็จ” ดังนี้ หลีกไปแล้ว, ใคร่ครวญทานของตนอยู่ พลังเดินกลับ ถูกงูตัวมีพิษร้าย ตัวเลื้อยออกจากโพรงแห่งหนึ่ง ในทางเป็นที่ ไปบนคันนากัด ล้มลงในที่นั้นนั้นแหละ ทำกาละ ดุจตี้นจากความหลับ มีอัตภาพ ๓ คาวุต ประดับด้วยเครื่องประดับทุกชนิด บังเกิดในวิมานทอง ที่เต็มไปด้วยนางอัปสร หนึ่งพันนาง ในภพดาวดึงส์ นุ่งผ้าทิพย์ผืนหนึ่ง ยาว ๑๒ โยชน์ ห่มผ้าทิพย์ผืนหนึ่ง

ยืนอยู่ที่ประตูวิมาน อันประดับด้วยชั้นทองคำอันห้อยลง อันเต็มด้วยข้าวตอกทองคำ เพื่อประกาศบูรพกรรม และดูอัธยาของตน ใคร่ครวญอยู่ด้วยทิพยจักขุว่า “สมบัตินี้ เราได้มา เพราะกรรมอะไร ?” ได้รู้ว่า “เพราะการถวายข้าวตอกแก่พระมหากัสสปเถระ”. เทพธิดานั้น มีความประสงค์จะทำสมบัติของตนให้เป็นของมั่นคง จึงถือเอาไม้กวาด และกระเช้าเป็นที่ทิ้งหยากเยื่อที่เป็นทองคำแต่เช้าตรู่ มากกว่าบริเวณของพระเถระ เข้าไปตั้งน้ำฉันและน้ำใช้. พระเถระกำหนดว่า “จักเป็นวัตรที่ภิกษุหนุ่มหรือสามเณรบางรูปกระทำไว้” เปิดประตูในวันที่ ๓ แลดู ก็ได้เห็นนางเทพธิดานั้น จึงกล่าวว่า “แนะนำเทพธิดา เธอจงหนีไป, เธอมาทำความที่เรเป็นผู้อันพระธรรมกถึกทั้งหลายในอนาคต ผู้ถือเอาพัตถอันวิจิตร ฟังกล่าวว่า ‘เล่ากันมาว่า เทพธิดาคนหนึ่งทำวัตรใหญ่และวัตรน้อย เข้าไปตั้งน้ำฉันและน้ำใช้แก่พระมหากัสสปเถระ’ ดังนี้, จำเดิมแต่หนีไป เธออย่ามาในที่นี้”. นางเทพธิดานั้น อ่อนวอนบอຍ ๆ ว่า “ท่านเจ้าคะ ขอท่านอย่าทำให้ดิฉันฉิบหายเลย”. พระเถระดีดนิ้วมือมีอันให้รู้ว่า “เธอไม่รู้ประมาณของตนเลย” ดังนี้เป็นเหตุ. นางไม่สามารถเพื่อจะดำรงอยู่ในที่นั้นได้ ได้ยื่นร้องให้อยู่ในอากาศว่า “ท่านเจ้าคะ ขอท่านอย่าทำให้สมบัติที่ดิฉันได้แล้วฉิบหายเลย, ขอท่านจงให้เพื่อจะทำให้มั่นคงเถิด” ดังนี้. พระศาสดาประทับนั่งอยู่ในพระคันธกุฎี ในพระเชตวันนั้นแหละ ในที่สุด ๔๕ โยชน์ ทรงสดับเสียงร้องไห้ของเทพธิดานั้น ทรงแผ่พระรัศมีไป ดูจประทับนั่งในที่ข้างหน้าของเทพธิดานั้น ตรัสว่า “เทพธิดา การทำความสำรวมนั้นแหละ เป็นภาระของพระกัสสปะ ผู้เป็นบุตรของเรา, ส่วนการกำหนดว่า ‘นี่เป็นประโยชน์ของเราทั้งหลาย’ ดังนี้ แล้วจึงทำบุญนั้นแหละ เป็นภาระของพวกชนผู้มีความต้องการด้วยบุญ, เพราะว่า การทำบุญ เป็นความสุขเท่านั้น ในโลกทั้งสอง” ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ ในบาปวรรค แห่งธรรมบทว่า

“หากบุคคลพึงทำบุญไซ้, พึงทำบุญนั้นบอຍ ๆ พึงทำความพอใจในบุญนั้น เพราะว่า การสั่งสมบุญ เป็นเหตุนำความสุขมาให้” ดังนี้.

ตตถ ปุณฺณเจ ปุริโสติ สเจ ปุคฺคโล สกึ ปุณฺณิ กเรยฺย ฯ

ตตถ (ปเทศ) “บุญญเจ ปุริโสติ (ปทวยสฺส) “สเจ ปุคฺคโล สกึ ญฺญํ กเรยฺย” (อติ
อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สเจ ถ้าว่า ปุคฺคโล อ.บุคคล กเรยฺย ฟังกระทำ ญฺญํ
ซึ่งบุญ สกึ คราวเดียวไซ้” อติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “บุญญเจ ปุริโสติ
(ปทวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หมาดสองแห่งบทว่า “บุญญเจ ปุริโส”
ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “บุญญเจ ปุริโส” ความว่า ถ้าบุคคลฟังทำบุญคราว
เดียว.

กยิราเถนฺหติ สกึ ญฺญํ เม กตํ อลเมตฺตาวตาทิ อโนรมิตฺวา ปุณฺปนุํ เอตํ
กเรยฺย ๕

“กยิราเถนฺหติ (ปทสฺส) “สกึ ญฺญํ เม กตํ, อลํ เอตฺตาวตาทิ (ปุญฺเณน)” ติ (จินฺตเนน)
อโนรมิตฺวา ปุณฺปนุํ เอตํ (ปุญฺญํ) กเรยฺย” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อโนรมิตฺวา ไม่งดเว้นแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด
อติ ว่า ‘บุญญ อ.บุญ เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว สกึ คราวเดียว, อลํ อ.พอละ
เอตฺตาวตาทิ (ปุญฺเณน) ด้วยบุญ อันมีประมาณเท่านี้’ อติ ดังนี้ กเรยฺย ฟังกระทำ
เอตํ (ปุญฺญํ) ซึ่งบุญนั้น ปุณฺปนุํ บ่อยๆ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กยิราเถนฺหติ
ว่า “กยิราเถน” ดังนี้ ๕

บทว่า “กยิราเถน” ความว่า ไม่งดเว้นด้วยอันคิดว่า ‘เราทำบุญคราวเดียว, พอละ
ด้วยบุญมีประมาณเท่านี้’ ดังนี้ ฟังทำบุญนั้นบ่อยๆ.

ตมฺหิติ ตสฺส กรณฺกฺขณฺปิ ตสฺมี ปุญฺเณ จนฺทํ รุจฺจึ อุตฺตาสํ กเรยฺเยว ๕ กสฺมา ๕
ปุญฺญสฺส หิ อจฺจโย วุฑฺฒิ สุขฺโข อิทฺโลกปรโลกสุขาวหนโตติ ๕

“ตมฺหิติ (ปทสฺส) “ตสฺส (ปุญฺญสฺส) กรณฺกฺขณฺปิ ตสฺมี ปุญฺเณ จนฺทํ รุจฺจึ อุตฺตาสํ กเรยฺเยว”

(อติ อตุโถ) ๕ “(ปริโส) กสฺมา (ตมฺหิ ปุญฺเณ จนฺทํ กรยฺยาติ ปุจฺจา) ๕ “ปุญฺญสฺส หิ อุจฺจโย วุฑฺฒิ สุโข (โหติ) อิธโลกปรโลกสุขาวหนโตติ (วิสุสฺซชฺชน) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “กรยฺย เอว พิงฺกกระทำนฺนเทียว จนฺทํ ซึ่งความพอใจ รุจิ คือว่าซึ่งความชอบใจ อุตฺสํหํ คือว่าซึ่งความอุตสาหะ ตสฺมึ ปุญฺเณ ในบุญนั้น กรณกฺขณปิ แม้นในขณะที่เป็นที่กระทำ ตสฺส (ปุญฺญสฺส) ซึ่งบุญนั้น” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตมฺหิติ ว่า “ตมฺหิ” ดังนี้ ๕ (ปุจฺจา) อ.อณฺถาม (อติ) ว่า “(ปริโส) อ.บุคคล (กรยฺย) พิงฺกกระทำ (จนฺทํ) ซึ่งความพอใจ (ตมฺหิ ปุญฺเณ) ในบุญนั้น กสฺมา เพราะเหตุอะไร?” (อติ) ดังนี้ ๕ (วิสุสฺซชฺชน) อ.อณฺแก อติ ว่า “หิ เพราะว่ อจฺจโย อ.การสั่งสม วุฑฺฒิ คือว่า อ.การพอกพูน ปุญฺญสฺส ซึ่งบุญ สุโข เป็นเหตุ นำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น อิธโลกปรโลกสุขาวหนโต เพราะเป็นเหตุ นำมาซึ่งความสุขในโลกนี้และโลกอื่น” อติ ดังนี้ ๕

บทว่า “ตมฺหิ” ความว่า พิงฺกทำความพอใจ คือความชอบใจ ได้แก่ความอุตสาหะนั้น แหละ ในบุญนั้น แม้นในขณะที่ทำบุญนั้น ๕ ถามว่า เพราะเหตุอะไร ? แก้วว่า เพราะว่ การสั่งสม คือว่าการพอกพูนบุญ เป็นเหตุนำความสุขมาให้ เพราะเป็นเหตุนำความสุข ในโลกนี้และในโลกอื่นมาให้.

.....
 คาถาวสาเน สา เทวธิตา โสตาปนฺนา หุตฺวา เทวโลกํ คตา ๕

คาถาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคาถา สา เทวธิตา อ.เทพธิดานั้น โสตาปนฺนา เป็นพระโสตาบัน หุตฺวา เป็น คตา ไปแล้ว เทวโลกํ สูเทวโลก ๕

เวลาจบคาถา เทพธิดานั้นเป็นพระโสตาบัน แล้วไปสู่เทวโลก.

.....
 ลาชเทวธิตาวตฺถ ๕

ลาชเทวธิตาวตฺถ อ.เรื่องแห่งเทพธิดาชื่อว่าลาชะ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๕

จบเรื่องลาชเทพธิดา.

๘. สารีปุตตมาตูลพราหมณวตถุ

[๖๘] เอวံ สวากปุชยาปี หิตสุขาวหา โหติ สตถุ วณฺณิตา จ ๗ ตตฺรึทํ วตถุ

ราชคเห กิเรโก สารีปุตตตเถรสฺส มาตุโล พราหมโณ ปฏิวสตี ๗ โส “โย มาเส มาเส สหสฺสปริจจาเคน ทานมกาสิ, โส พฺรหฺมโลกํ คมิสฺสตี, อยณฺหิ พฺรหฺมโลกสฺส มคฺโคติ อจฺริยโต สุตฺวา ตถา กตฺวา นิคฺคณฺจัน ทานมกาสิ ๗ เถโร ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา “น ตวมฺปิ ตวาจฺริยาปี พฺรหฺมโลกมคฺคํ ชานนฺติ, อมฺหากํ สตถฺตาเอว เอโก ชานาติ, เอหิ พฺรหฺมณ พฺรหฺมโลกมคฺคฺนเต กถาเปสฺสามีติ ตํ คเหตุวา เวพฺพนํ อากนฺตฺวา สตถุ อโรเจสิ ๗ อถสฺส สตถฺตา “พฺรหฺมณ เอวํ ตว วสฺสสํ ทินฺนทานโต มุหุตฺตมตฺตมฺปิ ปสนฺนจิตฺเตน มม สวากสฺส โอโลกนํ วา กญฺจจุกฺขามตฺตทานํ วา มหฺปผลตฺรนฺติ วตฺวา สวากปุชํ ปัสฺสนฺโต ฐมฺมปทสฺส สหสฺสวคฺเค อิมํ คาถมาห

“มาเส มาเส สหสฺเสน	โย ยเชถ สตํ สมํ
เอกญจ ภาวิตตฺตานํ	มุหุตฺตมฺปิ ปุชเย
สาเยว ปุชนา เสยโย	ยณฺเจ วสฺสสํ หุตฺนฺติ ๗

สวากปุชยาปี แมํ อ.การบูชาซึ่งพระสวาก หิตสุขาวหา เป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์ เกื้อกูลและความสุข (จ) ด้วย สตถุ วณฺณิตา เป็นการบูชา อันพระศาสดา ทรงสรรเสริญแล้ว จ ด้วย โหติ ย่อมเป็น เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ๗ อิทํ วตถุ อ.เรื่องนี ตตฺร (ปพฺเพ) ในข้อนั้น ๗

กิริ ได้ยินว่า พฺรหฺมโณ อ.พราหมณ์ มาตุโล ผู้เป็นลุง สารีปุตตตเถรสฺส ของพระ สารีบุตรผู้เถระ เอโก คนหนึ่ง ปฏิวสตี ย่อมอาศัยอยู่ ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ๗ โส (พฺรหฺมโณ) อ.พราหมณ์นั้น สุตฺวา ฟังแล้ว อจฺริยโต จากอาจารย์ อิติ ว่า “โย (ปคฺคโล) อ.บุคคลใด อกาสิ ได้กระทำแล้ว ทานํ ซึ่งทาน สหสฺสปริจ- จาเคน ด้วยการบริจาคซึ่งพันแห่งทรัพย์ มาเส มาเส ในเดือนๆ, โส (ปคฺคโล) อ.บุคคลนั้น คมิสฺสตี จักไป พฺรหฺมโลกํ สูพฺรหฺมโลก, หิ ด้วยว่า อยํ (มคฺโค) อ.หนทางนี้ มคฺโค เป็นหนทาง พฺรหฺมโลกสฺส แห่งพฺรหฺมโลก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ทานํ ซึ่งทาน

นิคคณฺฐาณํ แกนิกคณฺธํ ท. ๗ เถโร อ.พระเถระ คนตฺวา ไปแล้ว สฺนฺตํ กิํ สู้สำนัก
 ตสฺส (พฺราหฺมณสฺส) ของพฺราหฺมณฺนั้น สฺตฺวา ฟังแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไป
 ทัวนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺวมฺปิ แม่ อ.ท่าน อจฺริยาปิ แม่ อ.อาจารย์
 ท. ตว ของท่าน น ชานฺนฺติ ย่อมไม่รู้ พฺรหฺมโลภมคฺคํ ซึ่งหนทางแห่งพฺรหฺม
 โลก, สฺตฺถา เอว อ.พระศาสดานั้นเทียว อมฺหากิํ ของเรา ท. เอโก พระองค์เดียว
 ชานาติ ย่อมทรงทราบ, พฺราหฺมณฺ ดูก่อนพฺราหฺมณฺ (ตฺว) อ.ท่าน เอหิ จงมา, (อหิ)
 อ.อาตมา (สฺตฺถาริ) ทูลยังพระศาสดา กถาเปสฺสสามิ จักให้ตรัสบอก พฺรหฺมโลภ-
 มคฺคํ ซึ่งหนทางแห่งพฺรหฺมโลก เต แก่ท่าน” อิติ ดั่งนี้ คเหตุวาทาเอาแล้ว ตํ
 (พฺราหฺมณฺ) ซึ่งพฺราหฺมณฺนั้น อาคฺนฺตฺวา มาแล้ว เวพฺพูนํ สู้พระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
 อารโจะสิ กราบทูลแล้ว สฺตฺถุ แก่พระศาสดา ๗ อถ ครั้งนั้น สฺตฺถา อ.พระศาสดา
 วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พฺราหฺมณฺ ดูก่อนพฺราหฺมณฺ โอลอภํ อ.การแลดู สาวกสฺส
 ซึ่งสาวก มม ของเรา ปสฺนฺนจิตฺเตน ด้วยจิตอันเลื่อมใสแล้ว มุหุตฺตมตฺตมฺปิ แม่
 สิ้นกาลชั่วครู่หนึ่ง วา หรือ วา หรือว่า กฺกฺจจฺจกฺกิกฺขามตฺตทาณํ อ.การถวายเป็นสักว่า
 ภิกฺษาทักขิณี มหฺปฺผลตฺริ เป็นของมีผลมากกว่า ตว ทินฺนทานโต กว่าท่าน อันท่าน
 ให้แล้ว วสฺสสฺตํ สิ้นร้อยแห่งปี เอวํ อย่างนี้ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ปสฺนฺนโต
 เมื่อทรงสรรเสริญ สาวกปฺชฺชํ ซึ่งการบูชาซึ่งพระสาวก อาห ตรัสแล้ว อิมิ คาคํ
 ซึ่งพระคาคานี้ สหฺสฺสวคฺเค ในสหัสสวรรค ธมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท อสฺส
 (พฺราหฺมณสฺส) แก่พฺราหฺมณฺนั้น อิติ ว่า

“โย (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลใด ยเชถ ฟังบูชา สหฺสฺสเสน ด้วย
 พันแห่งทรัพย์ มาเส มาเส ในเดือนๆ สมํ สิ้นปี สตํ หนึ่ง
 ร้อย, จ ส่วนว่า (โย ปฺคฺคโล) อ.บุคคลใด ปุชเย ฟังบูชา
 (อริยปฺคฺคลํ) ซึ่งอริยบุคคล ภาวิตตฺตทาณํ ผู้มีตนอันให้เจริญ
 แล้ว เอกิํ ผู้หนึ่ง มุหุตฺตํ อปี แม่สิ้นกาลครู่หนึ่ง, เจ หากว่า
 หุตํ อ.การบูชา วสฺสสฺตํ ตลอดร้อยแห่งปี ยํ ใดไซ้, สา เอว
 ปุชฺษา อ.การบูชาอันนั้นเทียว (ตสฺส ปฺคฺคลสฺส) ของบุคคล
 นั้น เสยฺโย เป็นการบูชาประเสริฐกว่า (ปุชฺชนโต) กว่า
 การบูชา (วสฺสสฺตํ) สิ้นร้อยแห่งปี (ตสฺส อิตฺรสฺส ปฺคฺคลสฺส)
 ของบุคคลนอกนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ๗

แม้การบูชาพระสาวก ก็เป็นเหตุนาประโยชน์สุขมาให้ และพระศาสดาก็ทรงสรรเสริญแล้ว ด้วยประการฉะนี้. ในข้อนั้น มีเรื่องนี่ (เป็นอุทาหรณ์).

ได้ทราบมาว่า พราหมณ์คนหนึ่งผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรเถระ อาศัยอยู่ในเมืองราชคฤห์. พราหมณ์นั้น ฟังจากอาจารย์ว่า “บุคคลใดทำทาน ด้วยการบริจาคทรัพย์หนึ่งพัน ทุกๆ เดือน, บุคคลนั้นจักไปสู่พรหมโลก, ด้วยว่า นี่เป็นหนทางแห่งพรหมโลก” ทำเหมือนอย่างนั้น ได้ทำทานแก่นิครนธ์ทั้งหลาย. พระเถระไปสู่สำนักของพราหมณ์นั้น ฟังความเป็นไปทั่วนั้น กล่าวว่ “แม่ท่าน แม่อาจารย์ทั้งหลายของท่าน ย่อมไม่รู้หนทางแห่งพรหมโลก, พระศาสดาของพวกเรา พระองค์เดียวเท่านั้นย่อมรู้, มาเถิดพราหมณ์ อาตมาจะกราบทูลพระศาสดาให้ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลกแก่ท่าน” แล้วพาพราหมณ์นั้นมาสู่พระเวฬุวัน กราบทูลแก่พระศาสดา. ที่นั้น พระศาสดาตรัสว่ “พราหมณ์ การแลดูพระสาวกของเรา ด้วยจิตอันเลื่อมใสแม้สิ้นกาลเพียงครู่เดียวหรือว่ การถวายภิกษาเพียงหนึ่งทัพพี เป็นของมีผลมากกว่าการถวายทานที่ท่านถวายแล้วตั้ง ๑๐๐ ปีอย่างนี้” เมื่อทรงสรรเสริญการบูชาพระสาวก จึงตรัสคาถานี้ในสหัสสวรรค แห่งธรรมบท แก่พราหมณ์นั้นว่

“ผู้ใดฟังบูชาโลกิยมหาชน ด้วยทรัพย์พันหนึ่ง ทุกๆ เดือน
ตลอด ๑๐๐ ปี, ส่วนผู้ใด ฟังบูชาท่านผู้มีตนอบรมแล้วผู้หนึ่ง
แม้เพียงครู่เดียว, การบูชาของผู้หนึ่งนั้นแหละ ประเสริฐกว่า
การบูชาโลกิยมหาชนของผู้บุชานั้น, การบูชาตั้ง ๑๐๐ ปี จะ
ประเสริฐอะไร ?.

.....
ตตถ สหสเสนาติ สหสสปริจจาเคน ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “สหสเสนาติ (ปทสฺส) “สหสสปริจจาเคน” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่ “สหสสปริจจาเคน ด้วยการบริจาคซึ่งพันแห่งทรัพย์” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสุ) “สหสเสนาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่ “สหสเสน” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่ “สหสเสน” ความว่ ด้วยการบริจาคทรัพย์หนึ่งพัน.

ยเขชาติ โลกียมหาชนสุส ทานํ ททเยย ฯ

“ยเขชาติ (ปทสฺส) “โลกียมหาชนสุส ทานํ ททเยย” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ททเยย พึ่งให้ ทานํ ซึ่งทาน โลกียมหาชนสุส แก่โลกียมหาชน” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยเขชาติ ว่า “ยเชถ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ยเชถ” ความว่า พึ่งให้ทานแก่โลกียมหาชน.

.....

สตนฺติ สตปฺปมาณํ ฯ

“สตนฺติ (ปทสฺส) “สตปฺปมาณํ” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สตปฺปมาณํ มีหนึ่งร้อยเป็นประมาณ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สตนฺติ ว่า “สตี” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สตี” ความว่า มีประมาณ ๑๐๐ ปี.

.....

สมฺนฺติ วสุสฺสํ สํวจฺจรรํ ฯ วสุสฺสญฺหิ สมยติ ปทตฺเต ปวตฺตทาเปตฺติติ สมาติ วุจฺจติ ฯ

“สมฺนฺติ (ปทสฺส) “วสุสฺสํ สํวจฺจรรํ” (อิติ อตุโถ) ฯ วสุสฺสํ หิ (ปุคฺคฺลํ) สมยติ ปทตฺเต ปวตฺตทาเปตฺติติ (วิคฺคฺเหณ ปณฺฑิตฺเตน) “สมาติ วุจฺจติ ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “วสุสฺสํ ตลอดกาลฝน สํวจฺจรรํ คือว่าตลอดปี” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สมฺนฺติ ว่า “สมํ” ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ วสุสฺสํ อ.กาลฝน (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก “สมาติ ว่า “สมา” ดังนี้ (วิคฺคฺเหณ) เพราะวิเคราะห์อิติ ว่า “(ปุคฺคฺลํ) ยังบุคคล สมยติ ย่อมให้คิด ปวตฺตทาเปตฺติ คือว่าย่อมให้เป็นไป ปทตฺเต ในเนื้อความของบท” อิติ ดังนี้ ฯ

บทว่า “สมํ” ความว่า กาลฝนหนึ่ง คือว่าปีหนึ่ง ฯ แท้จริง กาลฝน เรียกกันว่า “สมา” เพราะวิเคราะห์ว่า “ทำให้บุคคลคิด คือว่าย่อมให้เป็นไปในเนื้อความของบท.

.....

เอกภยชาติ อนุดมโส เอกมปิ โสตาปนนปุคคัล ๕

“เอกภยชาติ (ปทสฺส) “อนุดมโส เอกมปิ โสตาปนนปุคคัล” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**อนุดมโส** โดยที่สุด **โสตาปนนปุคคัล** ซึ่งพระโสตาบันนุคคัล **เอกมปิ** แม้ผู้เดียว” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอกภยชาติ ว่า “เอกภยจ” ดังนี้ ๕

บทว่า “เอกภยจ” ความว่า โดยที่สุด พระโสตาบันนุคคัลแม้ผู้เดียว.

.....

ภาวิตตุดานนุติ คุณวเสน วฑุฒิตอตุดานัน ปริพฐุหิตจิตตุต ๕

“ภาวิตตุดานนุติ (ปทสฺส) “คุณวเสน วฑุฒิตอตุดานัน ปริพฐุหิตจิตตุต” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**วฑุฒิตอตุดานัน** ผู้มีตนอันให้เจริญแล้ว **ปริพฐุหิตจิตตุต** คือว่ามีจิตอันพอกพูนแล้ว **คุณวเสน** ด้วยสามารถแห่งคุณ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ภาวิตตุดานนุติ ว่า “ภาวิตตุดานัน” ดังนี้ ๕

บทว่า “ภาวิตตุดานัน” ความว่า มีตนอันให้เจริญแล้ว คือว่ามีจิตอันพอกพูนแล้ว ด้วยสามารถแห่งคุณ.

.....

ปุชเยติ กฏจจุภิกขาย วา ยาปนมตุดาหารสฺส วา ถุลสาฎกสฺส วา ทานวเสน ปุชเยย ๕

“ปุชเยติ (ปทสฺส) “กฏจจุภิกขาย วา ยาปนมตุดาหารสฺส วา ถุลสาฎกสฺส วา ทานวเสน ปุชเยย” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ปุชเยย** ฟังบูชา **ทานวเสน** ด้วยสามารถแห่งการให้ **กฏจจุภิกขาย** ซึ่งภิกษาทัฬพีหนึ่ง **วา** หรือ **วา** หรือว่า **ยาปนมตุดาหารสฺส** ซึ่งอาหารสักว่าอันเป็นเครื่องยังอัตภาพให้เป็นไป **วา** หรือว่า **ถุลสาฎกสฺส** ซึ่งผ้าสาฎกเนื้อหยาบ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปุชเยติ ว่า “ปุชเยย” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ปุชเย**” ความว่า พึงบูชาด้วยสามารถแห่งการให้ภิกษาทัฬหีหนึ่ง หรือ อาหารสักว่าเป็นเครื่องยังอัตภาพให้เป็นไป หรือว่าผ้าสาฎกเนื้อหยาบ.

.....

เสยโยติ ยัม อิตเรน วสุสสत्ตัม หุตัม ตโต เสฏฺโฐ ๕

“**เสยโยติ** (ปทสฺส) “(ปุชฺน) ยัม อิตเรน (ปุคฺคเลน) วสุสสत्ตัม หุตัม ตโต (อิตรสฺส ปุคฺคลสฺส วสุสสत्ตัม ปุชฺนโต) เสฏฺโฐ (โหติ)” (อติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(ปุชฺน) อ.การบูชา อิตเรน (ปุคฺคเลน) หุตัม อันอันบุคคลนอกนี้ บูชาแล้ว **วสุสสत्ตัม** ตลอดร้อยแห่งปี ยัม ตโต **เสฏฺโฐ** เป็นการบูชาประเสริฐที่สุด (ปุชฺนโต) กว่าบูชา (วสุสสत्ตัม) สิ้นร้อยแห่งปี (ตโต อิตรสฺส ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนอกนี้ (โหติ) ย่อมเป็น” อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**เสยโยติ** ว่า “เสยโย” ดังนี้ ๕

บทว่า “**เสยโย**” ความว่า ประเสริฐกว่าการบูชาตลอดร้อยปีที่บุคคลนอกนี้ บูชาตั้ง ๑๐๐ ปี.

.....

อปีจ ยญฺเจติ ปฏิเสธตฺเถ นิปาโต ๕ เตน วสุสสत्ตัม หุตัม น เสยโยติ อตฺโถ ๕

อปีจ “**ยญฺเจติ** (วจน) ปฏิเสธตฺเถ นิปาโต (โหติ) ๕ “(ปุชฺน) เตน (ปุคฺคเลน) วสุสสत्ตัม หุตัม น เสยโย (โหติ)” อติ อตฺโถ ๕

อปีจ อีกนัยหนึ่ง “**ยญฺเจติ** (วจน) อ.คำว่า “ยญฺเจ” ดังนี้ **นิปาโต** เป็นนิบาต **ปฏิเสธตฺเถ** ในอรรถปฏิเสธ (โหติ) ย่อมเป็น ๕ **อตฺโถ** อ.อธิบาย อติ ว่า “(ปุชฺน) อ.การบูชา **เตน (ปุคฺคเลน) หุตัม** อันอันบุคคลนั้น บูชาแล้ว **วสุสสत्ตัม** ตลอดร้อยแห่งปี **เสยโย** เป็นคุณชาติประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น **น หามิไต้**” อติ ดังนี้ ๕

อีกนัยหนึ่ง คำว่า “**ยญฺเจ**” เป็นนิบาตใช้ในอรรถปฏิเสธ. อธิบายว่า การบูชาที่บุคคลนั้นบูชาแล้วตั้ง ๑๐๐ ปี ย่อมไม่เป็นของประเสริฐเลย.

.....

คาถาสานะ พุราหมโณ โสตาปนโน ๕

คาถาสานะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระคาถา พุราหมโณ อ.พราหมณ์ โสตา-
ปนโน เป็นพระโสตาบัน (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๕

เวลาจบพระคาถา พราหมณ์ได้เป็นพระโสตาบัน.

.....
ตถะ เถรสส ภาคินะยวตถุมปิ สหายพุราหมณวตถุมปิ สมหาหริตพุพิ ๕

ภาคินะยวตถุมปิ แม่ อ.เรื่องแห่งหลาน เถรสส ของพระเถระ สหายพุราหมณ-
วตถุมปิ แม่ อ.เรื่องแห่งพราหมณ์ผู้เป็นสหาย (ปณฺฑิติน) อันบัณฑิต สมหาหริตพุพิ
ฟังนำมา ตถะ เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเกี่ยว ๕

ฟังประมวลเรื่องหลานของพระเถระก็ดี เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายก็ดี เหมือนอย่าง
นั้น.

.....
อามิสปฏิบัติบูชาวิเสส

[๖๙] เอวํ ตาว อามิสบูชา มหปผลา โหติ, โก ปน วาโท ปฏิบัติบูชา; ยโต เย
กุลบุตรตา สรณคณสิกขาปทปฏิบัติคหณอุปสงคสมาทาเนหิ จตุปวาริสุทธิสีเลหิ
จ อุตตโน คุณะหิ ภควนฺตํ ปุเชนฺติ เก เตสํ ปุชาผลํ วณฺณยิสฺสนฺติ ๕ เต หิ
ตถาคตํ ปริมาย ปุชาน ปุเชนฺตํ วุตฺตา ๕ เกณ วุตฺตา ๕ ภควตา ๕ ยทา หิ ภควา
มหาปริณิพพานมณฺจเก นิปฺชชฺติ ตทา ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพทวตา อิมสฺมี จกฺกวาเพ
สนฺนิปตฺติวา ทิพฺพมालาทิหิ ภควนฺตํ ปุเชสฺสุ ๕

อามิสบูชา อ.อามิสบูชา มหปผลา เป็นของมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น ตาว ก่อน เอว
อย่างนี้, ปน ก็ โก วาโท อ.วาทะอะไร ปฏิบัติบูชา ในการบูชาด้วยการปฏิบัติ,
เย กุลบุตรตา อ.กุลบุตร ท. เหล่าใด ปุเชนฺติ ย่อมบูชา ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า คุณะหิ ด้วยคุณ ท. อุตตโน ของตน สรณคณสิกขาปทปฏิบัติคหณ-

อุโปสถคุณสมาทานเหติ ด้วยการถึงซึ่งสรณะ การรับซึ่งสิกขาบท และการสมาทานซึ่งองค์แห่งอุโปสถ ท. (จ) ด้วย จตฺตปาริสฺสุทฺธิสึเลหิ จ ด้วยปาริสฺสุทฺธิสึล ๔ ท. ด้วย ยโต เพราะเหตุใด, (ตโต) เพราะเหตุนั้น เก อ.ใครท. วรรณยิสฺสนหฺติ จักพรรณนา ปุชฺชาผลํ ซึ่งผลแห่งการบูชา เตสํ (กุลปุตฺตนาหํ) ของกุลบุตร ท. เหล่านั้น ๆ หิ เพราะ ว่า เต (กุลปุตฺตนา) อ.กุลบุตร ท. เหล่านั้น (ปญฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต วุตฺตนา กล่าว แล้ว อิติ ว่า “ปุเชนฺหฺติ ย่อมบูชา ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต ปุชฺชาย ด้วยการบูชา ปรมา ยอย่างยิ่ง” อิติ ดังนี้ ๆ (ปฺจฺจนา) อ.อันถาม (อิตฺติ) ว่า “(เต อตฺถนา) อ.เนื้อ ความ ท. เหล่านั้น เกน อันใคร วุตฺตนา กล่าวแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ ๆ (วิสุตฺตชนํ) อ.อัน แก่ (อิตฺติ) ว่า “(เต อตฺถนา) อ.เนื้อความ ท. เหล่านั้น ภควตา อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (วุตฺตนา) ตรัสแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ ๆ หิ จริยังอยู่ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า นิปชฺชติ ย่อมบรรทม มหาปริณิพฺพานมฺยจฺเก บนเตียงเป็นที่มหาปริณิพพาน ยทา ในกาล ใด, ตทา ในกาลนั้น ทสฺสทสฺสจฺกฺวาเพทเวตฺตา อ.เวตฺตาในจักรวาลหมื่นหนึ่ง ท. สหฺนิปตฺติวฺวา ประชุมกันแล้ว อิมสฺสฺมิ จกฺกวาเพ ในจักรวาลนี้ ปุเชสฺสุ บูชานแล้ว ภควนฺหฺติ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ทิพฺพมลาทาทิ (วตฺถุหฺติ) ด้วยวัตถุ ท. มีพวงมาลัย อันเป็นทิพย์เป็นต้น ๆ

อามิสฺสบูชาน ยังมีผลมากอย่างนี้ก่อน, ก็จักกล่าวไปใยถึงปฏิบัติบูชาเล่า; เพราะกุลบุตร เหล่าใดบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคุณทั้งหลายของตน คือการถึงสรณะ รับ สิกขาบท และสมาทานองค์อุโปสถก็ดี คือปาริสฺสุทฺธิสึล ๔ ก็ดี, ใครเล่าจักพรรณนา ผลแห่งการบูชาของกุลบุตรเหล่านั้นได้. อันกุลบุตรเหล่านั้น ท่านกล่าวว่า “บูชา พระตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง”. ถามว่า “ใครกล่าว?”. แก้วว่า “พระผู้มีพระภาค เจ้า”. แท้จริง เมื่อคราวที่พระผู้มีพระภาคเจ้าบรรทม ณ พระแท่นที่มหาปริณิพพาน, เทพดาในหมื่นจักรวาลประชุมพร้อมกันในจักรวาลนี้ บูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วย สักการะทั้งหลายมีพวงมาลัยทิพย์เป็นต้นแล้ว.

.....

อถ ภควา นิปนฺโนเยว ปจฺวีตลโต ยาว จกฺกวาพฺมุขวภูมฺมฺยา จกฺกวาพฺมุขวภูมฺมฺยโต จ ยาว พุทฺทมโลกา สหฺนิปตฺติตาย ปริสาย มหฺนเตน อุตฺตสาเหน กตํ มหาสฺกการํ ทิสฺวา อาณนฺทตฺถเรตฺตสฺส มหาปริณิพฺพานสฺสุตฺเต วุตฺตนเยน ตํ สกฺการํ ทสฺเสตฺวา

เตนาปี อตตโน อสกุตทาวเมว ทสเสนโต “น โข อานนุท เอตดาวตา ตถาคโต สกุโต โหติ ครุกโต มานิตโต ปุชิตโต อปจิตติ อาห ฯ

อก ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า นิพนฺโหน เอว ทรงบรรทมแล้วนั้นเที่ยว ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว มหาสกุการิ ซึ่งสักการะใหญ่ ปจฺวิตลโต ยาว จกฺกฺวาฬ- มุขวฏฺฐิยา (จ) จกฺกฺวาฬมุขวฏฺฐิโต จ ยาว พุรฺหมโลกา สหฺนฺปิตฺตาย ปริสาย มหฺนฺเตน อุสฺสาเหน กตฺม อํนํนฺบริษัท ผู้ประชุมกันแล้ว แต่พื้นแห่งแผ่นดิน เพียงใด แต่ขอบแห่งปากแห่งจักรวาล ด้วย แต่ขอบแห่งปากแห่งจักรวาล เพียงใด แต่พรหม โลกด้วย กระทำแล้ว ด้วยความอุตสาหะ ใหญ่ ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว ตํ สกุการิ ซึ่งสักการะนั้น วุตฺตนฺเยน โดยนัยอันพระองค์ตรัสไว้แล้ว มหาปรีนิพฺพานสฺสุดเ ในมหาปรีนิพฺพานสฺสูตร อานนฺทฺเถรสฺส แก่พระอานนทฺผู้เถระ ทสฺเสนโต เมื่อทรง แสดง (ตฺสฺสา ปริสาย) เตนาปี (มหาสกุการเ) อตฺตโน อสกุตทาวํ เอว ซึ่ง ความที่ แห่งพระองค์ เป็นผู้อันบริษัทนั้น ไม่สักการะแล้วนั้นเที่ยว ด้วยสักการะใหญ่ แม่นั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนุท ดูก่อนอานนทฺ ตถาคโต อ.พระตถาคต (ปริสาย) สกุโต ครุกโต มานิตโต ปุชิตโต อปจิตโต เป็นผู้อันบริษัท สักการะ เคารพ นับถือ บูชา นบนอบแล้ว เอตดาวตา (การเณ) เพราะเหตุอันมีประมาณเท่านี้ โหติ ย่อมเป็น น โข หามิได้แล” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าบรรทมแล้วนั้นแล ทอดพระเนตรเห็นมหาสักการะที่บริษัท ผู้ประชุมกันแต่พื้นปฐพีกระทั่งถึงขอบปากจักรวาล และตั้งแต่ขอบปากจักรวาลกระทั่ง ถึงพรหมโลก ทำแล้วด้วยอุตสาหะใหญ่ ทรงแสดงสักการะนั้นแก่พระอานนทฺเถระ โดยนัยที่ตรัสไว้ในมหาปรีนิพฺพานสฺสูตรแล้ว เมื่อจะทรงแสดงความที่พระองค์ไม่เป็น อันบริษัทนั้นสักการะแล้วด้วยสักการะอันใหญ่แม่นั้นนั้นแหละ จึงตรัสว่า “อานนทฺ ตถาคตเป็นผู้ชื่อว่าอันบริษัทสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นบนอบแล้ว ด้วยสักการะ เพียงเท่านั้น หามิได้เลย” ดังนี้.

อิทํ วุตฺตํ โหติ “อานนุท น มยา ที่ปงฺกรปาทมูลเ นิพนฺเนน มาลาคนุชฺตฺริย- สงฺกิตานมตฺถาย อภินิหารอ กโต, น เอตตฺถาย ปารมิโย ปูริตา, ตสฺมา น โข

อหิ เอตาย ปุชชาย ปุชิตो नाम โหมีति ฯ

อิทํ (วจนํ) อ.คำนี้ อิติ ว่า “**อานนท** ดูก่อนอานนท **อภินิหาโร** อ.อภินิหาร **มยา** อันเรา **นิปนุเหน** ผู้หมอบแล้ว **ทีปังกรปาทมูล** ที่ใกล้แห่งพระบาทแห่งพระพุทธรเจ้า พระนามว่าทีปังกร **โกโต** กระทำแล้ว **อตถาย** เพื่อประโยชน์ **มาลาคนฺดुरिय-สังคีตานิ** แก้วพวงมาลัย ของหอม ดนตรี และสังคีต **ท. น** หามีได้, **ปารมีโย** อ.บารมี **ท. (มยา)** อันเรา **ปุริตา** ให้เต็มแล้ว **เอตตถาย** เพื่อประโยชน์แก้วัตถุมิระเบียบ เป็นต้นนั้น **น** หามีได้, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น **อหิ** อ.เรา (**ปรีสาย**) **ปุชิตो** **นาม** ชื่อว่าเป็นผู้อันบริษัทบูชาแล้ว **เอตตาย** **ปุชชาย** ด้วยการบูชา **น** **โหมิ** ย่อมเป็น **น** **โห** **หามีได้แล**” **อิติ** ดังนี้ (**ภควตา วุตฺตํ**) เป็นคำ อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว **โหติ** ย่อมเป็น ฯ

มีคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดังนี้ว่า “อานนท อภินิหารอันเราผู้หมอบแทบบาท-มูลของพระทีปังกรพุทธรเจ้า ทำแล้ว เพื่อต้องการพวงมาลัย ของหอม ดนตรี และสังคีต ก็หาไม่, บารมีทั้งหลายอันเราบำเพ็ญแล้วเพื่อต้องการพวงมาลัย เป็นต้นนั้น ก็หาไม่; เพราะฉะนั้น เราจึงไม่เป็นอันบริษัทบูชาแล้ว ด้วยการบูชาแล้วเลย”.

.....

“**กสฺมา** **ปน** **ภควา** **อญฺจตุถ** **เอกํ** **อุมฺมารปฺปมฺมตฺตํ** **ปี** **คเหตุวา** **พุทฺธคฺเณ** **อาวชฺเชตฺวา** **กตาย** **ปุชชาย** **พุทฺธญฺญาเณนาปิ** **อปฺริจฺฉินฺหนํ** **วิปากํ** **วณฺเณตฺวา** **อิช** **เอวํ** **มหตี** **ปุชฺชํ** **ปฏิกฺขิปปตีติ** ฯ **ปฺริสานุคฺคเห** **เจ** **สาสนสฺส** **จิริภฺจิจิตฺกามตาย** **จ** ฯ **ยทิ** **หิ** **ภควา** **เอวํ** **น** **ปฏิกฺขิเปยฺย** **อนาคเต** **สีลสมารโย** **อปฺริปุเรนฺตา** **วิปฺสฺสนญฺจ** **คพฺภํ** **อคฺคณฺหาเปนฺตา** **อุปฏฺฐาเก** **สมาทเปตฺวา** **ปุชฺชเยว** **กโรนฺตา** **วิจิริสฺสนฺติ** ฯ

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม **อิติ** ว่า “**ปน** **กิ** **ภควา** **อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า** **วณฺเณตฺวา** **ทรง** **พรรณนา**แล้ว **วิปากํ** **ซึ่งวิปาก** **ปุชชาย** **แห่งการบูชา** (**ปุคฺคเลน**) **เอกํ** **อุมฺมาร-** **ปฺปมฺมตฺตํ** (**สกุการํ**) **คเหตุวา** **พุทฺธคฺเณ** **อาวชฺเชตฺวา** **กตาย** **อันอันบุคคล** **ถือเอาแล้ว** **ซึ่งสักการะ** **แม้สักว่าดอกสามหาว** **ดอกหนึ่ง** **พิจารณาแล้ว** **ซึ่งพระคุณ** **ของพระพุทธรเจ้า** **ท.** **กระทำแล้ว** **พุทฺธญฺญาเณนาปิ** **อปฺริจฺฉินฺหนํ** **แม้อันพระพุท-** **ธฺยาน** **ไม่ทรงกำหนดแล้ว** **อญฺจตุถ** (**पालิปเทเส**) **ในบาลีประเทศอื่น** **ปฏิกฺขิปปติ**

ยอมทรงคัดค้าน **ปุช** ซึ่งการบูชา **มหตี** ใหญ่ **เอว** อย่างนี้ **อิธ** (**पालิปเทเส**) ในบาลีประเทศนี้” **อิตติ** ดังนี้ ฯ (**วิสุสขชน**) **อ.อันแก** (**อิตติ**) ว่า “(**ภควา**) **อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า** (**ปฎิกุชิปติ**) ย่อมทรงคัดค้าน (**ปุช**) ซึ่งการบูชา (**มหตี**) ใหญ่ (**เอว**) อย่างนี้ (**อิธ** **पालิปเทเส**) ในบาลีประเทศนี้ **ปริสาณคฺคเห** **เจ** เพราะทรงอนุเคราะห์ซึ่งบริษัทด้วยนั้นเทียว (**อตฺตโน**) **สาสนสฺส จิรฺภูจิติกา** **มตย** **จ** เพราะความที่ **แห่งพระองค์** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันดำรงอยู่สิ้นกาลนาน **แห่งพระศาสนาด้วย**” **อิตติ** ดังนี้ ฯ **หิ** **จริงอยู่** **ยทิ** **ฉิว่า** **ภควา** **อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า** **น** **ปฎิกุชิเปยฺย** **ไม่** **พึงทรงคัดค้าน** **เอว** อย่างนี้**ไชรั**, (**ภิกขุ**) **อ.ภิกษุ** **ท.** **สีลสมารโย** **อปปริปุเรหฺตา** **ไม่** **ยังศีลและสมาธิ** **ท.** **ให้เต็มรอบอยู่** (**จ**) **ด้วย** **วิปัสสน** **อคฺคณฺหาเปหฺตา** **ไม่** **ยังวิปัสสนาให้ถือเอาอยู่** **คพฺภ** **ซึ่งห้อง** **จ** **ด้วย** **สมาทเปตฺวา** **ชักชวนแล้ว** **อุปฏฺฐาเก** **ซึ่งอุปัฏฐาก** **ท.** **ภโรหฺตา** **วิจริสฺสนฺติ** **จัก** **เที่ยวกระทำอยู่** **ปุช** **เอว** **ซึ่งการ** **บูชา** **นั้นเทียว** **อนาคเต** **ในอนาคตกาล** ฯ

ถามว่า “ก็ในบาลีประเทศอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพรรณนาวิบากของการบูชา ที่บุคคลถือสักการะแม้เพียงดอกสามหาวดอกเดียว ระลึกถึงพระคุณทั้งหลาย ทำแล้วว่าเป็นวิบาก แม้พระพุทธรูป ก็ไม่ทรงกำหนดแล้ว เหตุไฉน ในบาลีประเทศนี้ จึงทรงคัดค้านการบูชาใหญ่อย่างนี้เสียเล่า ?”. แก้วว่า “เพราะทรงอนุเคราะห์บริษัทอย่างหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงมีพระประสงค์ถึงการตั้งอยู่ยั่งยืนแห่งพระศาสนาอย่างหนึ่ง”. **จริงอยู่** **ฉิว่า** **พระผู้มีพระภาคเจ้า** **จะไม่** **พึงทรงคัดค้าน** **ไว้** **อย่างนั้น** **ไชรั** **ในอนาคต** **ภิกษุ** **ทั้งหลาย** **ก็** **จัก** **เป็น** **ผู้** **ไม่** **ทำ** **ศีล** **และ** **สมาธิ** **ให้** **บริบูรณ์** **และ** **ไม่** **ยัง** **วิปัสสนา** **ให้** **ถือ** **เอา** **ห้อง** **ได้** **แต่** **ชักชวน** **พวก** **อุปัฏฐาก** **ทำการ** **บูชา** **เท่านั้น**.

อามิสฺปุชา **จ** **นาเมสา** **สาสน** **เอกยาคุปานกาลมตฺตปิ** **สนฺธาเรตุ** **น** **สกุโกติ**, **มหาวิหารสทิสฺสนฺหิ** **วิหารสทิสฺสปี** **มหาเจตยิสทิส** **เจตยิสทิสฺสปี** **สาสน** **สนฺธาเรตุ** **น** **สกุโกติ**, **เยน** **กต**, **ตสฺเสว** **โหติ**, **สมฺมาปฏฺิพฺตติ** **ปน** **สตฺถุ** **อนฺจจฺจวิกา** **ปุชา** **ฯ** **สา** **หิ** **เตน** **ปฏฺิจิตา** **เจ** **สกุโกติ** **จ** **สาสน** **สนฺธาเรตุ** **ฯ** **ตสฺมา** **อามิสฺปุช** **ปฏฺิกุชิปิ** **ตฺวา** **อิตร** **อนฺุชานนฺโต** **อาห** “**โย** **โฆ** **อานนฺท** **ภิกขุ** **วา** **ภิกขุ** **นี** **วา** **อุปาสิโก** **วา** **อุปาสิกา** **วา** **ธมฺมานุชฺมมปฏฺิปนโน** **วิหริ**, **สามิ** **จิ** **ปฏฺิปนโน**

อนุชฌมจารี โส ตถาคตํ สกฺกโรติ ครุฑโรติ มาเนติ ปุชฺเชติ ปรมาย ปุชฺชาย,
ตสมฺมาติหานนฺท “ธมฺมานุชฌมฺปฏฺธิปฺนฺหา วิหริสฺสาม สามิจิปปฏฺธิปฺนฺหา อนุชฌมจารีโนติ,
เอวณฺหิ โว อานนฺท สิฏฺธิตพฺพนฺติ ฯ

จ ก็ เอสา อามิสฺปุชฺชา นาม ชื่อ อ.อามิสฺปุชฺชานัน น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ สหฺธาเรตุํ
เพื่ออันทรงไว้พร้อม สาสฺนํ ซึ่งพระศาสนา เอกยาคฺุปานกาลมตฺตปิ แม้สักว่า
สิ้นกาลแห่งการดื่มซึ่งข้าวยาอีกหนึ่ง, หิ จริงอยู่ วิหารสหฺสฺสปี แม้อ.พันแห่งวิหาร
มหาวิหารสทิสฺ อันเช่นกับด้วยมหาวิหาร เจตฺยสหฺสฺสปี แม้อ.พันแห่งเจตฺย มหา-
เจตฺยสทิสฺ อันเช่นกับด้วยมหาเจตฺย น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ สหฺธาเรตุํ เพื่ออัน
ทรงไว้พร้อม สาสฺนํ ซึ่งพระศาสนา, (ปุญฺญกมฺม) อ.บุญกรรม เยน (ปุคฺคฺเลข)
อันบุคคลใด กตํ กระทำแล้ว, (อาหิสฺโส) อ.อาหิสงส์ โหติ ย่อมมี ตสฺส เอว
(ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคลนั้นนั้นเทียว, ปน ส่วนว่า สมฺมาปฏฺธิปฺตติ อ.การปฏิบัติชอบ
ปุชฺชา เป็นการบูชา อนุจฺฉวิกา อันสมควร สตฺถุ แก่พระศาสดา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ
หิ เพราะว่า สา (สมฺมาปฏฺธิปฺตติ) อ.การปฏิบัติโดยชอบนั้น เตน (ปุคฺคฺเลข) อัน
บุคคลนั้น ปฏฺฐิตา เจว ตั้งไว้แล้วด้วยนั้นเทียว สกฺโกติ ย่อมอาจ สหฺธาเรตุํ เพื่อ
อันทรงไว้ สาสฺนํ ซึ่งพระศาสนา จ ด้วย ฯ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้
มีพระภาคเจ้า ปฏิภฺชิปิ ตฺวา ทรงคัดค้านแล้ว อามิสฺปุชฺชํ ซึ่งอามิสฺปุชฺชา อนุชานนฺโต
เมื่อทรงอนุชฺชาต อิตฺริ (ปฏฺธิปฺตติปุชฺช) ซึ่งปฏิบัติบูชาชานอกนี้ อาห ตรัสแล้ว อิติ
ว่า “อานนฺท ตุก่อนอานนฺท ภิภฺชฺ วา อ.ภิภฺชฺหรือ ภิภฺชฺหิ วา หรือว่า อ.ภิภฺชฺณ
อุปาสโก วา อ.อุปาสกหรือ อุปาสิกา วา หรือว่า อ.อุปาสิกา โย โข ใดแล
ธมฺมานุชฌมฺปฏฺธิปฺนฺโห เป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม (หุตฺวา) เป็น
วิหริติ ย่อมอยู่, โส (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น สามิจิปปฏฺธิปฺนฺโห ผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง
อนุชฌมจารี ผู้ประพฤติตามซึ่งธรรมโดยปกติ สกฺกโรติ ย่อมสักการะ ครุฑโรติ
ย่อมเคารพ มาเนติ ย่อมนับถือ ปุชฺเชติ ย่อมบูชา ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต ปุชฺชาย
ด้วยการบูชา ปรมาย อย่างยิ่ง, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อานนฺท ตุก่อนอานนฺท
(ตฺมุเหหิ) อันเธอ ท. อิท (ธมฺมวินเย) ในพระธรรมวินัยนี้ (สิฏฺธิตพฺพ) ฟังศึกษา
อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. ธมฺมานุชฌมฺปฏฺธิปฺนฺหา เป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควร
แก่ธรรม สามิจิปปฏฺธิปฺนฺหา เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งแล้ว อนุชฌมจารีโน เป็นผู้ประพฤติ
ตามซึ่งธรรมโดยปกติ (หุตฺวา) เป็น วิหริสฺสาม จักอยู่” อิติ ดังนี้, อานนฺท ตุก่อน

อานนท์ โว อันเธอ ท. **สิขิตพฺพํ** พิงคฺกษา เอวํ หิ อย่างนี้แล” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็ชื่อว่าอามิสบูชานั้น ไม่อาจจะดำรงพระศาสนาไว้ได้ชั่วคราวแม้เพียงดื่มข้าวยาอีก
หนึ่ง. ที่จริง วิหารเป็นพื้น เช่นกับมหาวิหารก็ดี เจดีย์เป็นพื้นองค์ เช่นกับมหาเจดีย์
ก็ดี หากอดดำรงพระศาสนาไว้ได้ไม่; ผู้ใดทำ, อานิสงส์ก็มีแก่ผู้นั้นเท่านั้น. ส่วนสัมมา-
ปฏิบัติ เป็นการบูชาอันสมควรแก่พระศาสดา. เพราะสัมมาปฏิบัตินั้น พระองค์โปรด
ด้วย อาจจะดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วย. เพราะฉะนั้น ครั้นทรงคัดค้านอามิสบูชาแล้ว
จะทรงอนุญาตบูชานอกนี้ จึงตรัสว่า “อานนท์ ผู้ใดแล เป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม
อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง มีปกติ
ประพฤติตามธรรมอยู่, ผู้นั้น ชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชาตถาคต ด้วยการบูชา
อย่างยิ่ง; เพราะฉะนั้น อานนท์ ในพระธรรมวินัยนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาว่า ‘เราทั้ง
หลายจักเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง มีปกติประพฤติตามธรรม
อยู่, อานนท์ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล”.

[๗๐] ตตฺถ ฐมฺมานุชฺชมฺมปฏฺธิปทา นาม นววิธสฺส โลกุตฺตรฐมฺมสฺส อนุชฺชมฺมภูตา ปุพฺพ-
ภาคปฏฺธิปทา ฯ สา อตฺถโต สีลอาจารปฺปณฺณตฺติฐตฺตงฺคสมาทานํ ยาว โคตรุกฺโต
สมฺมาปฏฺธิปทาว ฯ สาเยว อนุจฺฉวิกตฺตา สามึจฺจิตฺติ วุจฺจติ ฯ โย ตํ ปฏฺธิปชฺชติ จรติ
ปริปุเรติ, โส ฐมฺมานุชฺชมฺมปฏฺธิปนฺโน สามึจฺจิปฏฺธิปนฺโน อนุชฺชมฺจารีติ วุจฺจติ ฯ ตสฺมา
จสฺส อคารเวสฺส ปตฺติฏฺจาย ปณฺณตฺตี อติกกมฺม อเนสนาย ชีวิตํ กปฺเปนฺโต
ปพฺพชิตฺโต น ฐมฺมานุชฺชมฺมปฏฺธิปนฺโน นาม ฯ ตํ สพฺพํ อตฺตโน ปณฺณตฺตสิกฺขาปทํ
อนุมตฺตํปี อนตฺติกกมิตฺวา ฐมฺเมน ชีวนฺโต ฐมฺมานุชฺชมฺมปฏฺธิปนฺโน นาม ฯ คหฺภูโจ
ปน ปณฺจเวรทสอกุสลกมฺมปเถ กโรนฺโต น ฐมฺมานุชฺชมฺมปฏฺธิปนฺโน นาม ฯ โย ปน
สรณฺสีเลสฺส ปริปุริการี โหติ มาสสฺส อฏฺฐจ อโปสเถ กโรติ ทานํ เทติ คนฺธปฺชฺช
มาลาปฺชฺชญจ กโรติ มาตาปิตโร ฐมฺมิกสมณพฺรหฺมณเณ จ อฺปปฏฺฐจฺหติ, อยํ ฐมฺมา-
นุชฺชมฺมปฏฺธิปนฺโน นาม ฯ

“ปรมา ย ปุชชยาติ จ วทฺนฺโต อิมํ ทสฺเสติ “นिरามิสฺปฺชฺชา นาม สกฺโกติ มม สาสนํ
สนฺธาเรตุํ, ยาว หิ อิมาย จตฺสฺโส ปริสา มํ อิมาย ปฏฺธิปตฺติปฺชฺชาย ปุชฺเชสฺสนฺติ, ตาว

มม สาสน์ นภมชฌเม ปุณฺณจฺนุโท วย วิโรจิสฺสตีติ มหาปรินิพฺพานสุตฺตวณฺณนา-
นโย ฯ

มหาปรินิพฺพานสุตฺตวณฺณนาโย อ.นัยแห่งอรรถกถาแห่งมหาปรินิพฺพานสุตฺต อิติ
ว่า “(วิหิจฺจโย) อ.วิหิจฺจย ตตฺถ (พฺพุทฺธวจนฺ) ในพระพุทฺธพจนฺนั้น (ปญฺทิตฺถ) อัน
บัณฑิต (เวทิตฺตฺพ) พึงทราบ ฯ ปุพฺพภาคปฏิปทา อ.ปฏิปทาอันเป็นส่วนเบื้องต้น
อนุธมฺมกฺกตา อันเป็นธรรมอันสมควรเป็นแล้ว โลกุตฺตรธมฺมสุส แก่โลกุตฺตรธรรม
หฺววิธสุส อันมีอย่าง ๙ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทา นาม ชื่อว่าธมฺมานุธมฺมปฏิปทา ฯ
สา (ปุพฺพภาคปฏิปทา) อ.ปฏิปทาอันเป็นส่วนเบื้องต้นนั้น สีลาจารบฺปญฺณตฺติ-
ธฺตฺตฺกสมาทานํ คือว่า อ.พระบัญญัติทางมารยาทคือศีล และการสมาทานซึ่งรุดงค์
สมฺมาปฏิปทา คือว่า อ.การปฏิบัติชอบเที่ยว ยาว เพียงใด โคตฺตรกฺโต แต่โคตฺตรกฺ-
ญฺญาณ อตฺถกฺโต โดยเนื้อความ ฯ สา เอว (ปุพฺพภาคปฏิปทา) อ.ปฏิปทาอันเป็นส่วน
เบื้องต้นนั้นนั้นเที่ยว (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัส อิติว่า “สามิจิ
ชอปปยํ” อิติ ดังนี้ (ตฺสฺสา ปฏิปทา) อนุจฺจวิกิตฺตา เพราะความที่ แห่งปฏิปทานั้น
เป็นข้อปฏิบัติอันสมควร ฯ โย (บุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปฏิปชฺชติ ย่อมปฏิบัติ จรติ
ย่อมประพฤติ ตํ (ปุพฺพภาคปฏิปทํ) ยังปฏิปทาอันเป็นส่วนเบื้องต้นนั้น ปริปุเรติ
ย่อมให้เต็มรอบ, โส (บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ
ย่อมตรัส อิติ ว่า “ธมฺมานุธมฺมปฏิปฺนฺโห เป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่
ธรรม สามิจิปฏิปฺนฺโห เป็นผู้ปฏิบัติสมควรยิ่งแล้ว อนุธมฺมจาริ เป็นผู้ประพฤติตาม
ซึ่งธรรมโดยปกติ” อิติ ดังนี้ ฯ ตฺสฺมา เพราะเหตุนั้น ปฺพชฺชิตฺ อ.บรรพชิต จฺสุ
อคารเวสุ ปติฏฺจาย ปญฺญตฺติ อติกฺกมฺม อเหสนาย ชีวิตํ กปฺเปนฺโต ผู้ตั้งอยู่
เฉพาะแล้ว ในความไม่เคารพ ท. ๖ ก้าวล่วงแล้ว ซึ่งบัญญัติ สำเร็จอยู่ ซึ่งชีวิต ด้วยการ
แสวงหาอันไม่สมควร ธมฺมานุธมฺมปฏิปฺนฺโห นาม ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรม
อันสมควรแก่ธรรม (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ฯ (ปฺพชฺชิตฺ) อ.บรรพชิต ตํ สพฺพํ
อตฺตโน ปญฺญตฺติสิกฺขาปทํ อนุมตฺตปี อนตฺติกฺกมิตฺวา ธมฺเมน ชีวนฺโต ผู้ไม่ก้าว
ล่วงแล้ว ซึ่งสิกขาบทอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแล้ว เพื่อตน นั้นทั้งปวง แม้
สักว่าเล็กน้อย เป็นอยู่อยู่ โดยธรรม ธมฺมานุธมฺมปฏิปฺนฺโห นาม ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติ
แล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ปน ส่วนว่า คหฺภูโจ อ.คฤหัสถ์
กโรนฺโต กระทำอยู่ ปญฺจเวรทสอกุสลกมฺมปเถ ซึ่งเวร ๕ และอกุศลกรรมบถ ๑๐

ท. ฐมมานุชฌมปฏิบัติปณโฑ นาม ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ๗ ปน ส่วนว่า โย (คหฺวโจ) อ.คฤหัสถ์ใด ปฏิบัติการ เป็นผู้กระทำให้เต็มรอบโดยปกติ สรณสีเลสุ ในสฺรณะและศีล ท. โหติ ย่อมเป็น, กโรติ ย่อมกระทำ อุโปสเถ ซึ่งอุโปสเถ ท. อฏฺฐ ๘ มาสสุส ต่อเดือน, เทติ ย่อม ถวาย ทาน ซึ่งทาน, กโรติ ย่อมกระทำ คหฺรฺบฺชฺ ซึ่งการบูชาด้วยของหอม (จ) ด้วย มาลาปฺชฺ ซึ่งการบูชาด้วยพวงมาลัย จ ด้วย, อุปฏฺฐหฺติ ย่อมบำรุง มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. (จ) ด้วย ฐมฺมิกสมณพฺรหฺมณฺเฑ ซึ่งสมณะและพราหมณ์ผู้ ประกอบด้วยธรรม ท. จ ด้วย, อโย (คหฺวโจ) อ.คฤหัสถ์นี้ ฐมมานุชฌมปฏิบัติปณโฑ นาม ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม (โหติ) ย่อมเป็น ๗

จ ก็ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วทนฺโต เมื่อตรัส อิติ ว่า “ปุชฺชาย ด้วยการ บูชา ปรมาโย อย่างยิ่ง” อิติ ดังนี้ ทสฺเสติ ย่อมทรงแสดง อิมํ (อตุถาธิปายํ) ซึ่งอรรถาธิบายนี้ (อิติ) ว่า “นฺรามิสฺชฺชา นาม ชื่อ อ.นฺรามิสฺชฺชา สกฺโกติ ย่อม อาจ สนฺธาเรตุ เพื่ออันทรงไว้พร้อม สาสนํ ซึ่งพระศาสนา มม ของเรา, ทิ เพราะ ว่า ปริสฺสา อ.บริษัท ท. จตฺสฺโส ๔ อิมฺา เหล่านี้ ปุชฺเชสฺสนฺหฺติ จักฺกฺชฺชา มํ ซึ่งเรา อิมาย ปฏิปตฺติปฺชฺชาย ด้วยการปฏิบัติบูชานี้ ยาว เพียงใด, สาสนํ อ.พระศาสนา มม ของเรา วิโรจิสฺสฺติ จักฺกรุงฺโรจฺนํ ปุณฺณจฺนฺโท วิย ราวกะ อ.พระจันทร์อันเต็มแล้ว นภมฺชฺเฑ ในท่ามกลางแห่งท้องฟ้า ดาว เพียงนั้น” (อิติ) ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๗

นัยอันมาในอรรถกถาหาปรินิพพานสูตรว่า “บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยในพระพุทฺธ- พจนฺนั้น: บุรพภาคปฏิบัติทานนั้นเป็นธรรมสมควรแก่โลกุตฺตรธรรม ๘ อย่าง ชื่อว่าฐมฺมา- นุชฌมปฏิบัติทา. บุรพภาคปฏิบัติทานนั้น โดยเนื้อความ ก็คือพระบัญญัติทางมารยาท คือ ศีล และสมาทานธุดงค์ ได้แก่สัสมมาปฏิบัติ เพียงไรแต่โคตรภูฏาณลงมานั้นเอง. บุรพ- ภาคปฏิบัติทานนั้นแล ตรัสว่าชอบยิ่ง เพราะเป็นข้อปฏิบัติสมควร. ผู้ใดปฏิบัติประพฤติ บำเพ็ญบุรพภาคปฏิบัติทานนั้น ผู้นั้น ตรัสว่า “เป็นผู้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง มีปกติประพฤติตามธรรม. เพราะฉะนั้น บรรพชิตผู้ตั้งอยู่ในอการวะ ๖ ละเมิดพระบัญญัติ เลี้ยงชีวิตด้วยอเนสนา จึงไม่ชื่อว่าผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม. บรรพชิตผู้ไม่ละเมิดสิกขาบทที่พระศาสดาทรงบัญญัติไว้แก่ตนทุกข้อนั้นแม้เพียง เล็กน้อย เลี้ยงชีพโดยธรรม จึงชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม. ฝ่ายคฤหัสถ์

ผู้ทำเวร ๕ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ไม่ชื่อว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม. แต่ผู้ใด เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสภาวะและศีล รักษาอุโบสถเดือนละ ๘ ครั้ง ให้ทาน ทำการบูชาด้วยของหอม และการบูชาด้วยพวงมาลัย บำรุงมารดาบิดาและสมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรม ผู้นั้นจึงเป็นผู้ชื่อว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

ก็พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เมื่อตรัสคำว่า “ด้วยบูชาอย่างยิ่ง” ดังนี้ ก็ชื่อว่ายอมทรงแสดง อรรถาธิบายนี้ว่า “ธรรมด่าว่านิรามิสบูชา ย่อมอาจดำรงศาสนาของเราไว้ได้ เพราะว่าบริษัท ๔ นี้ ยังจักบูชาเราด้วยปฏิบัติบูชานี้ตราบใด, ศาสนาของเราก็จักรุ่งเรือง ดังพระจันทร์วันเพ็ญแจ่มกระจ่างอยู่ท่ามกลางนภากาศตราบนั้น”

.....

อิโต ปุพฺพเพปิ ภควา ปฏิปัตติปุชฺเมว ปสฺสตี ๗ ตตฺรีมานิ วตฺถุณี ๗

ปุพฺพเพปิ แม้ในกาลก่อน อิโต (กาลโต) แต่กาลนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ปสฺสตี ย่อมทรงสรรเสริญ ปฏิปัตติปุชฺ เอว ซึ่งปฏิบัติบูชาในที่นี้ ๗ อิมานิ วตฺถุณี อ.เรื่อง ท. เหล่านี้ ตตฺร (ปุพฺพ) ในข้อนั้น ๗

แม้ในกาลก่อนแต่กาลนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงสรรเสริญปฏิบัติบูชาเหมือนกัน. ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์).

๙. ติสฺสตุเถราวตฺถุ

[๗๑] ยทา ภควา “อิโต ภิกฺขเว จาตุมฺมาสจฺเจเนน ปรีนิพฺพายิสฺสามีติ อห, ตทา ปุถุชฺชนา ภิกฺขุ อสฺสนฺนิ สนฺธาเรตุํ นาสกฺขีสุ ๗ เต วคฺควคฺคา หุตฺวา “กึ นฺ โข กิริสฺสามาติ มนฺเตตฺวา สตุถุ สนฺติเก วสฺสีสุ ๗ อเถโก ติสฺโส นาม เถโร “สตุถา กิร จาตุมฺมาสจฺเจเนน ปรีนิพฺพายิสฺสตี, อหฺญจฺมฺหิ อวีตฺราโค, สตุถริ ธรรมานเวยว, มยา อรหฺตฺตํ คณฺหิตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา เตสฺ สนฺติกํ อคฺนฺตฺวา เกน สทฺธิ จ กถาสลฺลาปํ อกตฺวา จตุสุ อิริยาปเถสุ เอกโกว อโหสิ ๗ ภิกฺขุ ตสฺส กิริยํ สตุถุ

อาจิภิษุ ๗ สตถา ตํ ปกโกสาเปตวา ปุจฉิตวา ตมตถํ สุตวา ตสฺส สาธุการํ
 ทตฺวา “ยสฺส ภิกฺขเว มยิ สิเนโห อตถิ, โส ติสฺสตุเถรสฺสทิวสว ภเวยฺย, คนฺธ-
 มาลาทีหิ ปุชฺชํ กโรนฺตปิ หิ เหนว มํ ปุเชนฺติ, ฐมฺมานุฐมฺมํ ปฏิปชฺชมาณาเยว ปน
 มํ ปุเชนฺตีติ วตฺวา ฐมฺมปทสฺส สุวคฺเค อิมํ คาถมาห

“ปวิเวกรสํ ปิตฺวา รสํ อุปสมฺมสฺส จ
 นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโป ฐมฺมปปีติรสํ ปิวนฺติ ๗

ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (อหํ)
 อ.เรา ปรีณิพฺพายิสฺสามิ จักปรีณิพฺพาน จาตุมฺมาสจฺเจเนน โดยอันล่วงไปแห่งเดือน
 ๔ อิติ (มาสโต) แต่เดือนนี้” อิติ ดังนี้ ยทา ในกาลใด, ตทา ในกาลนั้น ภิกฺขุ
 อ.ภิกษุ ท. ปุชฺชชฺชา ผู้เป็นปุชฺชน น อสฺกฺขีสุ ไม่ได้ आजแล้ว สฺนฺธาเรตุ เพื่ออัน
 ทรวงไว้พร้อม อสฺสูนิ ซึ่งน้ำตา ท. ๗ เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น วคฺควคฺคา
 เป็นพวกๆ หุตฺวา เป็น มนฺเตตฺวา ปรีกษากันแล้ว อิติ ว่า “(มยํ) อ.เรา ท. กวิสฺสาม
 จักกระทำ ก็ นุ โข ซึ่งอะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ วสีสุ อยู่แล้ว สฺนฺติเก ในสำนัก
 สตฺถุ ของพระศาสดา ๗ อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ เอโก รูปหนึ่ง ติสฺโส
 นาม ชื่อว่าติสสะ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า สตฺถา อ.พระศาสดา
 ปรีณิพฺพายิสฺสติ จักปรีณิพฺพาน จาตุมฺมาสจฺเจเนน โดยอันล่วงไปแห่งเดือน ๔, จ ก็
 อหํ อ.เรา อวิตฺราโค เป็นผู้มิระคะอันไม่ไปปราศแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น, สตฺถริ ครั้ง
 เมื่อพระศาสดา ฐรมาเน เอว ทรวงพระชนม์อยู่นั้นเทียว, มยา อรหฺตฺตํ คณฺหิตฺตุ
 อ.อัน อันเรา ถือเอา ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้
 อคนฺตฺวา ไม่ไปแล้ว สฺนฺติกํ สู่สำนัก เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น (จ) ด้วย
 ออกตฺวา ไม่กระทำแล้ว กถาสลฺลุปิ ซึ่งการสนทนาด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว สทฺธิ
 กับ เกน ด้วยใคร จ ด้วย เอกโกว ผู้ผู้เดียวเทียว อโหสิ ได้มีแล้ว อิริยาปเถสุ
 ในอิริยาบถ ท. จตุสฺ ๔ ๗ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อาจิภิษุ กราบทูลแล้ว กิริยํ ซึ่ง
 กิริยา ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น สตฺถุ แก่พระศาสดา ๗ สตฺถา อ.พระ
 ศาสดา (ปุคฺคลํ) ทรงยังบุคคล ปกโกสาเปตวา ให้ร้องเรียกแล้ว ตํ (เถรํ) ซึ่งพระ
 เถระนั้น ปุจฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว สุตฺวา ทรวงสดับแล้ว ตํ อตถํ ซึ่งเนื้อความนั้น
 ทตฺวา ประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ ตสฺส (เถรสฺส) แก่พระเถระนั้น วตฺวา

ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. สีเนโห อ.ความรัก มยิ ในเรา อตถิ มีอยู่ ยสฺส (บุคคลสฺส) แก่บุคคลใด, โส (บุคคลโ) อ.บุคคลนั้น ติสฺสตุเถรสทิสฺส เป็น ผู้เช่นกับด้วยพระติสสะผู้เถระเที่ยว ภเวยฺย ฟังเป็น, ทิ เพราะ ว่า (ชนา) อ.ชน ท. กโรหฺตปิ แม้กระทำอยู่ ปุชฺ ซึ่งการบูชา คนุชมาลาททิ (วตฺถุททิ) ด้วยวัตถุ ท. มีของหอมและพวงมาลัยเป็นต้น ปุเชนฺตติ ชื่อว่ายอมบูชา มํ ซึ่งเรา เหว หามิได้ นั้นเที่ยว, ปน ส่วนว่า (ชนา) อ.ชน ท. ปฏิปชฺชมานา เอว ปฏิบัติอยู่นั้นเที่ยว ธมฺมานุธมฺมํ ซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม ปุเชนฺตติ ชื่อว่ายอมบูชา มํ ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ อาท ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ สุขวคฺเค ในสุขวรรค ธมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“(ชินาสโว) อ.พระชินาสพ ปิตฺวา ตีมแล้ว ปวิเวกรสํ ซึ่ง รสแห่งความวิเวก (จ) ด้วย รสํ ซึ่งรส อุปสมสฺส แห่งความ เข้าไปสงบ จ ด้วย ปิวํ ตีมอยู่ ธมฺมบปิตฺติรสํ ซึ่งรสคือความ ปิติในธรรม นิตฺทโร เป็นผู้มีความกระวนกระวายออกแล้ว นิปฺปาโป เป็นผู้ไม่มีบาป โทติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

เมื่อคราวที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย โดยล่วงไป ๔ เดือน จาก เดือนนี้ เราจักปรินิพพาน”. พวกภิกษุผู้เป็นปุถุชน ไม่อาจเพื่อจะอดกลั้นน้ำตาไว้ ได้. พวกภิกษุเหล่านั้น เป็นพวกๆ ประึกษากันว่า “พวกเราจักทำอะไรหนอแล” พากันอยู่ในสำนักพระศาสดา. ที่นั่น พระเถระรูปหนึ่งชื่อว่าติสสะ คิดว่า “ได้ทราบมา ว่า พระศาสดาจักปรินิพพานโดยอันล่วงไป ๔ เดือน, อนึ่ง เรายังไม่ปราศจากราคะ, เมื่อพระศาสดาทรงพระชนม์อยู่นั้นแหละ, การที่เราถือเอาพระอรหัตต์ ย่อมควร” จึง ไม่ไปสู่สำนักของพวกภิกษุเหล่านั้น และไม่ทำการสนทนาปราศรัยกับใคร ได้เป็นผู้ เดี่ยวเท่านั้นในอริยابถทั้ง ๔. พวกภิกษุกราบทูลกิริยาของท่าน แต่พระศาสดา. พระศาสดารับสั่งให้เรียกท่านมา ตรัสถาม ทรงสดับเนื้อความนั้น ประทานสาธุการ แก่ท่าน ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความรักในเรา, ผู้นั้น ฟังเป็นดุจพระติสสะเถระ นั้นแหละ, ด้วยว่า พวกชนแม้ทำการบูชาด้วยของหอมและระเบียบเป็นต้น ไม่ชื่อว่า บูชาเรา, ส่วนว่า พวกชนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเท่านั้น ชื่อว่ายอมบูชาเรา” ตรัสพระคาถานี้ ในสุขวรรค แห่งธรรมบท ว่า

“พระชัชฌายะ ต่อมรสความวิเวกและรสความสงบ ต่อมรสคือ
ความปิติในธรรม เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป”.

ตตถ ปวิเวกรสนฺหติ ปวิเวกโต อุปปนฺหฺรสี เอกิภาวสุขนฺหติ อตฺถ โย ๗

ตตถ (ปเทศุ) “ปวิเวกรสนฺหติ (ปทสฺส) “ปวิเวกโต อุปปนฺหฺรสี เอกิภาวสุขนฺหติ อตฺถ โย ๗

อตฺถ โย อ.อรรถ อิติ ว่า “อุปปนฺหฺรสี ซึ่งรสอันเกิดขึ้นแล้ว ปวิเวกโต จากวิเวก
เอกิภาวสุขํ คือว่าซึ่งความสุขอันเกิดขึ้นแล้วจากความเป็นแห่งบุคคลผู้เดียว” อิติ
ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “ปวิเวกรสนฺหติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า
“ปวิเวกรสี” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปวิเวกรสี” ความว่า รสอันเกิดแต่ความวิเวก คือว่าความ
สุขอันเกิดจากความเป็นแห่งบุคคลผู้เดียว.

ปิตฺวาติ ทฺกฺขปฺริยฺญาทีนึ กโรนฺโต ชีณาสโว อารมฺมณโต สจฺฉิกิริยาเวสน
ปิวิตฺวา ๗

“ปิตฺวาติ (ปทสฺส) “ทฺกฺขปฺริยฺญาทีนึ (กิจฺจานึ) กโรนฺโต ชีณาสโว อารมฺมณโต สจฺฉิกิริยาเวสน
ปิวิตฺวา” (อิตฺติ อตฺถ โย) ๗

(อตฺถ โย) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ชีณาสโว อ.พระชัชฌายะ กโรนฺโต ผู้กระทำอยู่ ทฺกฺข-
ปฺริยฺญาทีนึ (กิจฺจานึ) ซึ่งกิจ ท. มีการกำหนดรู้ซึ่งทุกข์เป็นต้น ปิวิตฺวา ต่อมแล้ว
สจฺฉิกิริยาเวสน ด้วยสามารถแห่งการกระทำให้แจ้ง อารมฺมณโต โดยอารมณ์”
(อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปิตฺวาติ ว่า “ปิตฺวา” ดังนี้ ๗

บทว่า “ปิตฺวา” ความว่า พระชัชฌายะผู้ทำกิจมีการกำหนดรู้ทุกข์เป็นต้น ต่อมแล้วด้วย
สามารถการทำให้แจ้ง โดยอารมณ์.

อุปสมมสุสาติ กิเลสอุปสมนิพพานสุส ฯ

“อุปสมมสุสาติ (ปทสุส) “กิเลสอุปสมนิพพานสุส” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “กิเลสอุปสมนิพพานสุส แห่งพระนิพพานอันเป็นที่เข้าไปสงบแห่งกิเลส” (อติ) ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท “อุปสมมสุสาติ ว่า “อุปสมมสุส” ดังนี้ ฯ บทว่า “อุปสมมสุส” ความว่า นิพพานอันเป็นที่เข้าไปสงบกิเลส.

.....

นิทฺทโรติ เตน อุกฺขรสปานเนน อพฺภนฺตเร ราคทรณาทินมภาเวน นิทฺทโร ราคปาปาทีนมภาเวน นิปฺปาโป จ ฯ

“นิทฺทโรติ (ปทสุส) “เตน อุกฺขรสปานเนน อพฺภนฺตเร ราคทรณาทิน (ทรณาน) อภาเวน นิทฺทโร (จ) ราคปาปาทีน (ปาปาน) อภาเวน นิปฺปาโป จ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “นิทฺทโร ชื่อว่าเป็นผู้มีความกระวนกระวายออกแล้ว อภาเวน เพราะความไม่มี ราคทรณาทิน (ทรณาน) แห่งเครื่องกระวนกระวาย ท. มีเครื่องกระวนกระวายคือราคะเป็นต้น อพฺภนฺตเร ในภายใน (จ) ด้วย นิปฺปาโป ชื่อว่าเป็นผู้มีบาปออกแล้ว อภาเวน เพราะความไม่มี ราคปาปาทีน (ปาปาน) แห่งบาป ท. มีบาปคือราคะเป็นต้น จ ด้วย เตน อุกฺขรสปานเนน เพราะการดื่มซึ่งรสทั้งสองนั้น” (อติ) ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท “นิทฺทโรติ ว่า “นิทฺทโร” ดังนี้ ฯ

บทว่า “นิทฺทโร” ความว่า ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย เพราะไม่มีความกระวนกระวายคือราคะเป็นต้น ในภายใน และชื่อว่ามีบาป เพราะไม่มีบาปคือราคะเป็นต้น เหตุที่ดื่มรสทั้งสองนั้น.

.....

ธมฺมปฺปิตฺรสนฺหติ นวโลกุตฺตรธมฺมวเสน อุปฺปนฺนปฺปิตฺรสงฺขาตํ รสํ ฯ

“ธมฺมปฺปิตฺรสนฺหติ (ปทสุส) “นวโลกุตฺตรธมฺมวเสน อุปฺปนฺนปฺปิตฺรสงฺขาตํ รสํ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “รส ซึ่งรส อุปฺปนฺนปฺปิตฺรสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว

ว่าปีติอันเกิดขึ้นแล้ว **หนวโลกุตตรธมฺวเสน** ด้วยสามารถแห่งโลกุตตรธรรม ๙” (อิติ) **ดังนี้ (ปทสฺส)** แห่งบท **“ธมฺมปปีติรสฺสํ** ว่า “ธมฺมปปีติรสฺสํ” **ดังนี้ ๕**

บทว่า **“ธมฺมปปีติรสฺสํ”** ความว่า รส กล่าวคือปีติซึ่งเกิดขึ้นแล้ว ด้วยสามารถแห่งโลกุตตรธรรม ๙ ประการ.

.....

ปีวนฺติ ปีวนฺโต ๕

“ปีวนฺติ (ปทสฺส) “ปีวนฺโต” (อิติ อตฺถ) ๕

(อตฺถ) อ.อรรถ **(อิติ)** ว่า **“ปีวนฺโต ตีมอยฺ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส)** แห่งบท **“ปีวนฺติ** ว่า **“ปีว”** **ดังนี้ ๕**

บทว่า **“ปีว”** แปลว่า ตีมอยฺ.

.....

คากาวसानะ ทิสฺสตุเถโร อรหตุตฺ ปาปฺณิตี ๕

คากาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคากา **ทิสฺสตุเถโร** อ.พระติสสะผู้เถระ **ปาปฺณิ** บรรลุแล้ว **อรหตุตฺ** ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ **อิติ** **ดังนี้แล ๕**

เวลาจบคากา พระติสสะเถระก็บรรลุพระอรหันต์ **ดังนี้แล.**

.....

ทิสฺสตุเถรวตฺถ ๕

ทิสฺสตุเถรวตฺถ อ.เรื่องแห่งพระติสสะผู้เถระ **(นฺฏิจฺจํ)** จบแล้ว ๕

จบเรื่องพระติสสะเถระ.

.....

๑๐. อตตทตถตเถรวตถุ

[๗๒] อตตทตถตเถโรปี ตเถว จินฺเตตฺตวา ภิกฺขุณฺโณ สนฺติกั อคฺนฺตวาว เอกโกว หุตฺตวา อรหฺตตตถตเถว ปฏิปชฺชิตฺตํ ๗ ภิกฺขุ สตฺถุ ตมตฺถํ อาจิกฺขีสุ ๗ สตฺถา ตสฺสาปี สาธุการํ ทตฺตวา “ยสฺส ภิกฺขเว มยิ สินฺเนโห อตฺถิ, เตน อตตทตถตเถเรน วิย ภวิตพฺพํ, คนฺธาทีหิ ปฺปูเชนฺตปิ น ปฺปูเชนฺติ นาม, ฐมฺมานุฐมฺมปฏิปตฺติยา ปน มํ ปฺปูเชนฺตีติ วตฺตวา ฐมฺมปทสฺส อตฺตวคฺเค อิมํ คาคมาห

“อตตทตถํ ปรตฺถเณน พหุณาปี น หาปเย
 อตตทตถตเถว อภิณฺเวย สทตฺถปฺปสุโต สียาติ ๗

อตตทตถตเถโรปี แม่ อ.พระอิตตทตถตเถว จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว ตเถว เหว เหมือนอย่างนั้นนั้นเที่ยว อคฺนฺตวาว ไม่ไปแล้วเที่ยว สนฺติกั สูสานัก ภิกฺขุณฺโณ ของ ภิกฺขุ ท. เอกโกว เป็นผู้ผู้เดียวเที่ยว หุตฺตวา เป็น ปฏิปชฺชิตฺตํ ปฏิบัติแล้ว อรหฺตตตถตเถว เพื่อความเป็นแห่งพระอรหันต์นั้นเที่ยว ๗ ภิกฺขุ อ.ภิกฺขุ ท. อาจิกฺขีสุ กราบทูล แล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น สตฺถุ แก่พระศาสดา ๗ สตฺถา อ.พระศาสดา ทตฺตวา ประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ ตสฺสาปี (เถรสฺส) แก่พระเถระแม้นั้น วตฺตวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺขุ ท. สินฺเนโห อ.ความรัก มยิ ในเรา อตฺถิ มีอยู่ ยสฺส (บุคคลสฺส) แก่บุคคลใด, เตน (บุคคลเณ) อันบุคคลนั้น อตตทตถตเถเรน วิย เป็นราวกะว่าพระอิตตทตถตเถว ภวิตพฺพํ ฟังเป็น, (ชนา) อ.ชน ท. ปฺปูเชนฺตปิ แม้นุชาอยู่ คนฺธาทีหิ (วตฺถุหิ) ด้วยวตฺถุ ท. มีของหอมเป็นต้น ปฺปูเชนฺติ นาม ชื่อว่า ย่อมบูชา น หามีได้, ปน ส่วนว่า (ชนา) อ.ชน ท. (ปฺปูเชนฺตา) บูชาอยู่ ฐมฺมานุฐมฺมปฏิปตฺติยา ด้วยการปฏิบัติซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม ปฺปูเชนฺติ ชื่อว่าย่อมบูชา มํ ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาคํ ซึ่งพระคาคานี้ อตฺตวคฺเค ในอิตตทตถตเถว ฐมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“(บุคคล) อ.บุคคล อตตทตถํ น หาปเย ไม่ฟังยังประโยชน์ ของตน ให้เสื่อมไป ปรตฺถเณ เพราะประโยชน์ของบุคคล อื่น พหุณาปี แม้มาก, (บุคคล) อ.บุคคล อภิณฺเวย รู้ยิ่ง แล้ว อตตทตถํ ซึ่งประโยชน์ของตน สทตฺถปฺปสุโต เป็นผู้

ชวนชวยแล้วในประโยชน์ของตน **สียา** ฟังเป็น” **อิตี** ดังนี้ ๕

แม้พระอัสสชิทตเถระ ก็คิดเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ ไม่ไปยังสำนักของพวกภิกษุ เป็นผู้ผู้เดียวเท่านั้น ปฏิบัติเพื่อพระอรหันต์เท่านั้น. พวกภิกษุกราบทูลเนื้อความนั้นแด่ พระศาสดา. พระศาสดาประทานสาธุการแม่แก่ท่าน แล้วตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดมีความรักในเรา, ภิกษุนั้น ฟังเป็นจุดพระอัสสชิทตเถระ, พวกชนแม้บูชาด้วย ของหอมเป็นต้น ไม่ชื่อว่าบูชาเรา, ส่วนพวกชนผู้บูชาด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ ธรรม ชื่อว่ายอมบูชาเรา” ดังนี้ ตรัสคาถานี้ในอัสสชิทตวรรค แห่งธรรมบทว่า

“บุคคลไม่ฟังพร่ำประโยชน์ตน เพราะประโยชน์ของผู้อื่น
แม้มาก, บุคคลรู้ประโยชน์ตนแล้ว ฟังเป็นผู้ชวนชวยใน
ประโยชน์ของตน”.

ตตถ **อตุตทตถนุติ** กากณิกมตตมปิ อตุตโน อตุถิ ๕

ตตถ (ปะเทสุ) “**อตุตทตถนุติ** (ปะทสุส) “กากณิกมตตมปิ อตุตโน อตุถิ” (อิตี อตุถิ) ๕

(อตุถิ) อ.อรรถ (อิตี) ว่า “**อตุถิ** ยังประโยชน์ **อตุตโน** ของตน **กากณิกมตตมปิ** แม้สักว่ากากณิกหนึ่ง” (อิตี) ดังนี้ **ตตถ (ปะเทสุ)** “**อตุตทตถนุติ (ปะทสุส)** แห่ง-
ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “**อตุตทตถิ**” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**อตุตทตถิ**” ความว่า ประโยชน์ตนแม่เพียงกากณิกหนึ่ง.

ปรตถเณ พหุณาปีติ สหสสมตเตนาปี ปรสสุ อตุถเณ ๕

“**ปรตถเณ พหุณาปีติ** (ปะททวยสุส) “**สหสสมตเตนาปี ปรสสุ (ปุคฺคฺลสุส) อตุถเณ**” (อิตี
อตุถิ) ๕

(อตุถิ) อ.อรรถ (อิตี) ว่า “**อตุถเณ** เพราะประโยชน์ **ปรสสุ (ปุคฺคฺลสุส)** ของบุคคล
อื่น **สหสสมตเตนาปี** แม้สักว่าพันหนึ่ง” (อิตี) ดังนี้ (ปะททวยสุส) แห่งหมวดสอง
แห่งบท “**ปรตถเณ พหุณาปีติ** ว่า “**ปรตถเณ พหุณาปี**” ดังนี้ ๕

สองบทว่า “**ปรตฺถเณ พหุณาปี**” ความว่า เพราะประโยชน์ของบุคคลอื่น แม้ตั้งหนึ่ง
พิน.

.....
น หาปเยติ ปุคฺคโล เนะ ปรีหาเปยฺย คิหิสฺส ตาว กากณิกมตฺโตปี อตฺตตฺโต
ชาทนียฺ วา โภชนียฺ วา นิปฺผาเทติ น ปรตฺถเณ ฯ

อิทนต์ฺ อเวิ อกเถตฺวา กมฺมฏฺฐานสีเสน กถิตํ ฯ ตสฺมา อตฺตทตฺถํ น หาเปมีติ
ภิกฺขุณา สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนํ เจตียปฺปฏิสงฺขรณาทิกิจจํ วา อุปฺชฌายาทิวตฺตํ วา น
หาเปตพฺพํ ฯ อภิสมาจาริกวตฺตมฺหิ ปฺปูเรนฺโตเยว อริยผลาทีนํ สจฺฉิกโรติ ตสฺมา
อัยปี อตฺตทตฺถเณ ฯ โย ปน อจฺจารทฺฐวิปฺสสโก อชฺช อชฺชเววาทิ ปฏฺิวเฐ ปฏฺุจฺยนฺโต
วิจฺจติ เตน อุปฺชฌายาทิวตฺตมฺปิ หาเปตฺวา อตฺตโน กิจฺจเมว กาทพฺพํ ฯ

“**น หาปเยติ** (ปทสฺส) “**ปุคฺคโล เนะ ปรีหาเปยฺย, คิหิสฺส ตาว กากณิกมตฺโตปี อตฺตตฺโต**
ชาทนียฺ วา โภชนียฺ วา นิปฺผาเทติ, น ปรตฺถเณ (ชาทนียฺ วา ปรีโภชนียฺ วา นิปฺผาเทติ)”
(อิติ อตฺถเณ) ฯ

อิทํ “**อตฺตทตฺถนฺติ** วจฺนํ) ตฺ (ภควตา) อเวิ อกเถตฺวา กมฺมฏฺฐานสีเสน กถิตํ ฯ ตสฺมา “(อหํ)
อตฺตทตฺถํ น หาเปมีติ (จินฺเตตฺวา) ภิกฺขุณา สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนํ เจตียปฺปฏิสงฺขรณาทิกิจจํ วา
อุปฺชฌายาทิวตฺตํ วา น หาเปตพฺพํ ฯ (ภิกฺขุ) อภิสมาจาริกวตฺตํ หิ ปฺปูเรนฺโต อเวิ อริยผลาทีนํ
(ผลานิ) สจฺฉิกโรติ, ตสฺมา อัยปี (ธมฺโม) อตฺตทตฺถเณ (โหติ) ฯ โย (ภิกฺขุ) ปน อจฺจารทฺฐ-
วิปฺสสโก (หุตฺวา) “(อหํ) อชฺช (ปฏฺิวิชฺฉินฺสสามิ), (อหํ) อชฺชเว (ปฏฺิวิชฺฉินฺสสามิ)” อิติ ปฏฺิวเฐ
ปฏฺุจฺยนฺโต วิจฺจติ, เตน (ภิกฺขุณา) อุปฺชฌายาทิวตฺตมฺปิ หาเปตฺวา อตฺตโน กิจฺจเมว กาทพฺพํ ฯ

(**อตฺถเณ**) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**ปุคฺคโล** อ.บุคคล **เเน** **ปรีหาเปยฺย** ไม่พึงให้เสื่อมไปรอบ
นั้นเทียว, **อตฺตตฺถเณ** อ.ประโยชน์ของตน **กากณิกมตฺโตปี** แม้สักว่ากากณิก **คิหิสฺส**
ของคฤหัสถ์ **ตาว** ก่อน **ชาทนียฺ วา** ยังของอันบุคคลพึงเคี้ยวหรือ **โภชนียฺ วา** หรือ
ว่ายังของอันบุคคลพึงบริโภค **นิปฺผาเทติ** ย่อมให้สำเร็จ, **ปรตฺถเณ** อ.ประโยชน์ของ
บุคคลอื่น **น** (**ชาทนียฺ วา ปรีโภชนียฺ วา นิปฺผาเทติ**) ย่อมไม่ยังของอันบุคคลพึง
เคี้ยวหรือ หรือว่ายังของอันบุคคลพึงบริโภค ให้สำเร็จ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“**น หาปเยติ** ว่า “**น หาปเย**” ดังนี้ ฯ

ตุ ก็ อิหิ (“อตุตทตถุณฺหิ วจฺหิ) อ.คำว่า “ประโยชน์ของตน” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ออกเถตุวา ไม่ตรัสแล้ว เหว็ อย่างนี้ กถิตฺ ตริสแล้ว กมฺมฏฺฐาน-สีเสน ด้วยหวัช้อแห่งกัมมฏฺฐาน ฯ ตสฺมา เพราะเหตุฉนั้น เจตยปฺปฏิสงฺขรณาทิกิจจํ อ.กิจมีการช้อมแซมซึ่งเจตย็เป็นต้น อุปฺปนฺหํ อันเกิดขึ้นแล้ว สงฺขมฺสฺส แก่สงฆ์ วา หรือ วา หรือว่า อุปฺชฌายาทิวตฺตํ อ.วัตรมีอุปฺชฌายวัตรเป็นต้น ภิกฺขุณา อันภิกฺษุ (จินฺเตตุวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา อตุตทตฺถุณฺหิ หหาเปมิ ย่อมไม่ยังประโยชน์ของตนให้เสื่อม” อิติ ดังนี้ หหาเปตพฺพํ ไม่พึงให้เสื่อม ฯ หิ ด้วยว่า (ภิกฺษุ) อ.ภิกฺษุ อภิสมาจาริกวตฺตํ ยังอภิสมาจาริกวัตร ปฺปูเรหฺโต เหว็ ให้เต็มอยู่นั้นเทียว สจฺฉิกโรติ ย่อมกระทำให้แจ้ง อริยผลาทีนฺ (ผลานิ) ซึ่งผล ท. มีอริยผลเป็นต้น, ตสฺมา เพราะเหตุฉนั้น อัยปี (ธมฺโม) อ.ธรรมเมฉนี้ อตุตทตฺถุโถว ชื่อว่าเป็นประโยชน์ของตนเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ปนฺ กิ โย (ภิกฺษุ) อ.ภิกฺษุใด อจฺจารทฺธ-วิปฺสฺสโก เป็นผู้ปรารภวิปฺสสนาอย่างยิ่งยวด (หุตฺวา) เป็น ปฏฺจยฺหฺโต ปรารภนาอยู่ ปฏฺจเวรํ ซึ่งการแทงตลอด อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา (ปฏฺจวิขฺณิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺช ในวันนี้, (อหิ) อ.เรา (ปฏฺจวิขฺณิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺช เหว็ ในวันนี้ฉนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ วิจรติ ย่อมเทียวไป, กิจจํ เหว็ อ.กิจฉนั้นเทียว อตุตฺโท ของตนเตน (ภิกฺขุณา) อันภิกฺษุฉนั้น อุปฺชฌายาทิวตฺตมฺปิ แม้ยังวัตรมีอุปฺชฌายวัตรเป็นต้น หหาเปตุวา ให้เสื่อมแล้ว กาทพฺพํ พิงกระทำ ฯ

บทว่า “หหาเป” ความว่า บุคคลไม่ควรพราที่เตียว, สำหรับคฤหัสถ์ก่อน ประโยชน์ตน แม้สักว่ากาทณิกหนึ่ง ย่อมทำของควรเคี้ยวหรือของควรบริโภคให้สำเร็จได้, ประโยชน์ของผู้อื่น ทำให้สำเร็จไม่ได้.

ก็คำว่า “ประโยชน์ของตน” นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ตรัสอย่างนี้ ตรัสมุ่งกัมมฏฺฐานเป็นใหญ่. เพราะฉนั้น ภิกฺษุไม่พึงทำกิจมีการช้อมแซมเจตย็เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นแก่สงฆ์หรือ หรือว่าวัตรมีอุปฺชฌายวัตรเป็นต้นให้เสื่อมไป ด้วยคิดว่า “เราจะไม่พราประโยชน์ของตน” ดังนี้. ด้วยว่า ภิกฺษุเมื่อบำเพ็ญอภิสมาจาริกวัตรนั้นแหละ ย่อมกระทำอริยผลเป็นต้นให้แจ้ง, เพราะฉนั้น ธรรมเมฉนี้ ชื่อว่าเป็นประโยชน์ตนเทียว. ก็ภิกฺษุใดปรารภวิปฺสสนาอย่างยิ่งยวด เทียวปรารภนาถึงการแทงตลอดอยู่ว่า “ในวันนี้ ในวันนี้แหละ เราจักแทงตลอด”, ภิกฺษุฉนั้น ทำวัตรแม้มีอุปฺชฌายวัตรเป็นต้นให้เสื่อม

ไป ฟังทำกิจของตนโดยแท้.

.....

อตุตทตถุณมภิกขุณายาติ อัย เม อตุตโน อตุโถติ เอวรूप อตุตทตถุณ สลลกุเขตวาฯ
 “อตุตทตถุณมภิกขุณายาติ (คาถาปาทสุส) “อัย (อตุโถ) เม อตุตโน อตุโถ (โหติ)” ตี เอวรूप
 อตุตทตถุณ สลลกุเขตวา” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**สลลกุเขตวา** กำหนดแล้ว **อตุตทตถุณ** ซึ่งประโยชน์ของ
 ตน **เอวรूप** อันมีอย่างนี้เป็นรูป **อิตติ** ว่า ‘อัย (อตุโถ) อ.ประโยชน์นี้ **อตุโถ** เป็น
 ประโยชน์ **อตุตโน** ของตน **เม** ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น’ **อิตติ** ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้
 (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งคาถา “**อตุตทตถุณมภิกขุณายาติ** ว่า “อตุตทตถุณ
 มภิกขุณาย” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “**อตุตทตถุณมภิกขุณาย**” ความว่า กำหนดประโยชน์ตนเห็นปานนี้ว่า ‘นี่
 เป็นประโยชน์สำหรับตนของเรา’.

.....

สทตถุณปฺปสุโต สियाติ ตสฺมี สเก อตุเถ อุกฺขุตฺตปฺปยุตฺโต ภิกขุ ภเวยยาติ ฯ

“**สทตถุณปฺปสุโต** สियाติ (คาถาปาทสุส) “ตสฺมี สเก อตุเถ อุกฺขุตฺตปฺปยุตฺโต ภิกขุ ภเวยยาติ
 (อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ **อิตติ** ว่า “**ภิกขุ** อ.ภิกษุ **อุกฺขุตฺตปฺปยุตฺโต** เป็นผู้ชวนชวายเป็นแล้ว
 ชะมักเขม้นแล้ว **ตสฺมี สเก อตุเถ** ในประโยชน์ของตนนั้น **ภเวย** ฟังเป็น” **อิตติ**
 ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งคาถา “**สทตถุณปฺปสุโต** สियाติ ว่า “**สทตถุณปฺปสุโต**
 สिया” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “**สทตถุณปฺปสุโต** สिया” ความว่า **ภิกษุ** ฟังเป็นผู้ชวนชวายเป็นแล้ว
 ในประโยชน์ของตนนั้น.

.....

คากาวसानะ อุตตทตถุเถโรปิ อรหตุตฺ ปาปุณฺตีติ ฯ

คากาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคากา **อุตตทตถุเถโรปิ** แม่ อ.พระอัคร-
ทັถะผู้เถระ **ปาปุณฺตี** บรรลุแล้ว **อรหตุตฺ** ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ **อิติ** ดังนี้
แล ฯ

เวลาจบคากา แม่พระอัครทັถะเถระ ก็บรรลุพระอรหัต ดังนี้แล.

.....
อุตตทตถุเถรวตฺถุ ฯ

อุตตทตถุเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอัครทັถะผู้เถระ **(นิฏฺฐิตํ)** จบแล้ว ฯ

จบเรื่องพระอัครทັถะเถระ.

.....
ธมฺมปทสฺส ภิกฺขุขุคฺเค ธมฺมารามตฺเถรวตฺถุมฺปิ สมหริตพฺพํ ฯ

ธมฺมารามตฺเถรวตฺถุมฺปิ แม่ อ.เรื่องแห่งพระธมฺมารามะผู้เถระ **ภิกฺขุขุคฺเค** ในภิกขุ
วรรค **ธมฺมปทสฺส** แห่งธรรมบท **(ปญฺหฺติเตน)** อันบัณฑิต **สมหริตพฺพํ** ฟังประมวล
มา ฯ

ฟังประมวลมาแม่เรื่องพระธมฺมารามเถระ ในภิกขุวรรค แห่งธรรมบท.

.....
ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺน

[๗/๓] เอวํ ปฏิปตฺติปุชฺชา “สตุฏฺฐปฺปสตุฏฺฐา เจว อุตฺตมปุชฺชา จาติ ทฎฺฐพฺพวา ฯ ยถา ปน
ปพฺพชฺชิตอ อามิสฺสปุชฺชโก น ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนโน นาม, น ตถา คหญฺโจะ ฯ อามิส-
ปุชฺชโกปิ หิ คหญฺโจะ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนโน นาม ฯ

ปฏิปตฺติปุชฺชา อ.การปฏิบัติบูชาเที่ยว **(ปญฺหฺติเตน)** อันบัณฑิต **ทฎฺฐพฺพวา** ฟังเห็น

อิติ ว่า “**สตถุปลสตถา เจว** เป็นการบูชาอันพระศาสดาทรงสรรเสริญด้วยนั้นเทียว **อุตุตมปุชา จ** เป็นการบูชาอันสูงสุดด้วย” อิติ ดังนี้ เอรุ ด้วยประการฉะนี้ ๗ **ปท** เหมือนอย่างว่า **ปพุชชิต** อ.บรรพชิต **อามิสปุชโก** ผู้บูชาด้วยอามิส **ธมฺมานุธมฺม-ปฏิบัติปทโน** นาม ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม (โหติ) ย่อมเป็น **น** หามิได้ **ยถา** ฉนฺไต, **คหฺวโจ** อ.คฤหัสถ์ (**ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติปทโน**) เป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม (โหติ) ย่อมเป็น **ตถา** ฉนฺนั น หามิได้ ๗ **หิ** ด้วยว่า **คหฺวโจ** อ.คฤหัสถ์ **อามิสปุชโก** แม้ผู้บูชาด้วยอามิส **ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติปทโน** นาม ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม (โหติ) ย่อมเป็น ๗

การปฏิบัติบูชาเท่านั้น ฟังทราบว่าเป็นการบูชาที่พระศาสดาทรงสรรเสริญ และเป็นการบูชาอันสูงสุด ด้วยประการฉะนี้. เหมือนอย่างว่า บรรพชิตผู้บูชาด้วยอามิส ไม่ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ฉนฺไต, คฤหัสถ์เป็นผู้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม ฉนฺนั น หามิได้. ด้วยว่า คฤหัสถ์แม้ผู้บูชาด้วยอามิส ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม.

.....

เตน มหาปริณิพพานสูตรตวณฺณนายํ คหฺวจฺจสุส ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติชฺชชานาธิกาเร “ทานํ เทติ คนฺธปุชฺชํ มาลาปุชฺชจ กโรตีติ วุตฺตํ ๗ อามิสปุชโก หิ คหฺวโจ โย อตฺตโน สตุถารธา ทินฺโน โอวาโท ตํ กโรตี นาม โอวาทการโก จ ปุเชติ นาม, ตสฺมา โส สตุถุ โอวาทานุรูปํ กเตน อามิสปุชชากรณสงฺขาเตน อตฺตโน กุณฺเณ สตุถารํ ปุเชติ นามาติ ๗

เตน เพราะเหตุฉนั้น (วจหนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล เทติ ย่อมให้ ทานํ ซึ่งทาน **กโรตี** ย่อมกระทำ **คนฺธปุชฺชํ (จ)** ซึ่งการบูชาด้วยของหอมด้วย **มาลาปุชฺชํ จ** ซึ่งการบูชาด้วยระเบียบด้วย” อิติ ดังนี้ (**อฏฺฐกถาจารย์**) อันพระอรรถกถาจารย์ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว **ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติชฺชชานาธิกาเร** ในอริการแห่งการปฏิบัติซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม **คหฺวจฺจสุส** ของคฤหัสถ์ **มหาปริณิพพานสูตรตวณฺณนายํ** ในอรรถกถาแห่งมหาปริณิพพานสูตร ๗ **หิ** ก็ **คหฺวโจ** อ.คฤหัสถ์ **อามิสปุชโก** ผู้บูชาด้วยอามิส **กโรตี** นาม ชื่อว่าย่อมกระทำ **ตํ (โอวาทํ)** ซึ่ง-, **โอวาโท** อ.โอวาท **สตุถารธา** **ทินฺโน** อันอันพระศาสดาประทานแล้ว **อตฺตโน** แก่ตน **โย** ไต, -โอวาทนั้น,

จ หนึ่ง (บุคคล) อ.บุคคล โอวาทการโก ผู้กระทำซึ่งโอวาท ปุเชติ นาม ชื่อว่าย่อมบูชา, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น โส (บุคคล) อ.บุคคลนั้น ปุเชติ นาม ชื่อว่าย่อมบูชา สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา คุณณ ด้วยคุณ อตฺตโน ของตน อามิสปูชากรณสงฺฆาเตน อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าการกระทำซึ่งการบูชาด้วยอามิส (บุคคล) กเตน อันอันบุคคลกระทำแล้ว โอวาทานุรูป อันสมควรแก่โอวาท สตุถุ ของพระศาสดา อิติ ดังนี้แล ฯ

เพราะเหตุนี้ ในอธิการแห่งการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมของคฤหัสถ์ ในอรรถกถา มหาปรินิพพานสูตร ท่านกล่าวว่า “ย่อมให้ทาน ย่อมทำการบูชาด้วยของหอม และบูชาด้วยระเบียบ”. ก็คฤหัสถ์ผู้บูชาด้วยอามิส ชื่อว่าย่อมทำโอวาทที่พระศาสดาทรงประทานแล้วแก่ตน, หนึ่ง ผู้ทำตามโอวาท ชื่อว่าย่อมบูชา, เพราะฉะนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่าย่อมบูชาพระศาสดาด้วยคุณของตน กล่าวคือทำการบูชาด้วยอามิส ที่บุคคลทำตามสมควรแก่โอวาทของพระศาสดา ดังนี้แล.

อุกกุฏฐปุชเนยยกถา

[๗๔] เอรวิ โย ยถาวุตฺตตาย พาลอเสวนาย ปณฺทิตเสวนาย จ อนุปุพฺพเพน ปุชเนยฺยภาวูปคเต อุกกุฏฺฐเจ พุทฺธาภิเก สหฺเต ปุเชติ สกฺกโรติ ปสฺสติ, โส หิตสฺสุโข ปปฺโปติ, โย ตพฺพิปริเต อสฺนฺเต ปุเชติ, โส ทฺกฺโข ฯ ตตฺริมาณี วตฺถุนิ ฯ

โย (บุคคล) อ.บุคคลใด ปุเชติ ย่อมบูชา สกฺกโรติ ย่อมสักการะ ปสฺสติ ย่อมสรรเสริญ สหฺเต ซึ่งสัตบุรุษ ท. พุทฺธาภิเก มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น อุกกุฏฺฐเจ ผู้สูงสุด ปุชเนยฺยภาวูปคเต ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ควรบูชา อนุปุพฺพเพน ตามลำดับ พาลอเสวนาย ด้วยการไม่เสพซึ่งคนพาล (จ) ด้วย ปณฺทิตเสวนาย ด้วยการเสพซึ่งบัณฑิต จ ด้วย ยถาวุตฺตตาย อันอันข้าพเจ้ากล่าวแล้วอย่างไร, โส (บุคคล) อ.บุคคลนั้น ปปฺโปติ ย่อมถึง หิตสฺสุโข ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุข เอรวิ ด้วยประการฉะนี้, โย (บุคคล) อ.บุคคลใด ปุเชติ ย่อมบูชา อสฺนฺเต ซึ่งอสัตบุรุษ ท. ตพฺพิปริเต อันตรงกันข้ามกับสัตบุรุษนั้น, โส (บุคคล) อ.บุคคลนั้น

(ปโปปติ) ย่อมถึง **ทุกข์** ซึ่งความทุกข์ ๖ **อิมานิ วตฺถุณี** อ.เรื่อง ท. เหล่านี้ **ตตฺร (ปพฺเพ)** ในข้อนั้น ๖

บุคคลใดยอมบูชา สักการะ สรรเสริญสัตบุรุษมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ผู้สูงสุด ผู้เข้าถึงความเป็นผู้ที่ควรบูชาตามลำดับ ด้วยการไม่เสพคนพาล และการเสพบัณฑิต ตามที่กล่าวแล้ว, บุคคลนั้น ย่อมถึงประโยชน์สุข ด้วยประการฉะนี้, บุคคลใดยอมบูชา อสัตบุรุษผู้ตรงกันข้ามกับสัตบุรุษ, บุคคลนั้นย่อมถึงความทุกข์. ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์).

๑๑. อชาติสตุตฺตวตฺถุ

[๗๕] เอกทา กิร เทวทตฺโต รโหคโต 'สารีปุตฺตสฺส ปริสา โมคฺคฺลฺลานสฺส ปริสาติ เอวํ อิมเ วิสุํ วิสุํ ฐฺรา อหฺสิ, อหฺปิ เอกํ คณฺฐํ นีหฺรามิ, น จ สกฺกา วินา ลาเภน ปริสํ อุปฺปาเทตฺถุ, หนฺทหาหํ อชาติสตุตฺตนา สทฺธิ เอกโต หุตฺวา ลากํ นิพฺพตฺเตสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สงฺฆเมททุกฺขนฺทเก อาคตฺนเยน อชาติสตุตฺตํ อิทธิปฺปาฏิหาริเยน ปสาเทสิ ๖ โส ตสฺส ปรีทิตฺวา ตํ อสนฺตํ ปคฺคยฺห ตสฺส สกฺกาโร กตฺตฺกาโม พหุชนํ ปรีจฺจชิตฺวา คยาสีเส วิหารํ กาเรตฺวา เทวสิกํ ปญฺจ ธาสิปากสฺตานิ อทาสิ สายํ ปาตํ เทวทตฺตฺปฏฺจานญฺจ อคมาสิ ๖ โส เหมจฺจา วุตฺตฺนเยน เทวทตฺตสฺส วจฺนํ คเหตุวา ปิตโร ฆาเตตฺวา อตฺตโน ปจฺมมคฺคสฺส อุปนิสฺสยํ จินฺทิตฺวา ทุกฺข์ ปโปปติ ๖

กิร ได้ยินว่า เอกทา ในกาลหนึ่ง เทวทตฺโต อ.พระเทวทัต รโหคโต ไปแล้วในที่ลับ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า "อิม (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ เอวํ อย่างนี้ อิติ คือ 'ปริสา อ.บริษัท สารีปุตฺตสฺส ของพระสารีบุตร ปริสา อ.บริษัท โมคฺคฺลฺลานสฺส ของพระโมคคัลลานะ' ฐฺรา เป็นผู้มีฐานะ วิสุํ วิสุํ เฉพาะๆ อหฺสิ ได้เป็นแล้ว, อหฺปิ แม้ อ.เรา นีหฺรามิ จะนำไป คณฺฐํ ซึ่งฐานะของคณะ เอกํ อย่างหนึ่ง, จ แต่วํ (มยา) อันเรา วินา เว้น ลาเภน จากลาภ น สกฺกา ไม่อาจ ปริสํ อุปฺปาเทตฺถุ เพื่อ อัน ยังบริษัท ให้บังเกิด, หนฺทฺท เอาเถิด อหํ อ.เรา หุตฺวา เป็นแล้ว เอกโต โดย

ความเป็นอันเดียวกัน สหฺริ กับ อชาติสตุตฺนา ด้วยพระเจ้าอชาติศฺตรู ลามิ ยัง ลาม นิพฺพตฺเตสฺสามิ จักให้บังเกิดขึ้น” อิติ ดังนี้ อชาติสตุตฺตํ ยังพระเจ้าอชาติศฺตรู ปสาเทสิ ให้เลื่อมใสแล้ว อธิธิปฺปาฏิหาริเยน ด้วยอธิธิปาฏิหาริย์ อาคตฺนเยน โดยนัยอันมาแล้ว สงฺฆเมทฺทฺกฺขนฺธเก ในสังฆเมทฺทฺกฺขนฺธเก ฯ โส (อชาติสตุตฺต) อ.พระ เจ้าอชาติศฺตรูนั้น ปสฺสิทฺวา เลื่อมใสแล้ว ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) ต่อพระเทวทตฺตนั้น ปคฺคยฺห ยกย่องแล้ว ตํ (เทวทตฺตํ) ซึ่งพระเทวทตฺตนั้น อสนฺหฺตํ ผู้เป็นอสนฺตบุรุษ กตฺตฺกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกระทำ สกฺการํ ซึ่งสักการะ ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) แก่พระเทวทตฺตนั้น (หุตฺวา) เป็น ปริจฺจชิตฺวา ทรงบริจาคนแล้ว พหฺรณํ ซึ่งทรัพย์มาก (ปฺคฺคํ) ทรงยังบุคคฺล กาทเรตฺวา ให้กระทำแล้ว วิหารํ ซึ่งวิหาร คยาสิเส ที่คยาสิเส อทาสิ ได้พระราชทานแล้ว ถาลิปากสตาหิ ซึ่งร้อยแห่งถาดแห่งสำหรับ ท. ปญฺจ ห้า เทวสิกฺก ทุกฺก วัณ (จ) ด้วย, อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว เทวทตฺตฺปฏฺจฺจํ สู่ที่เป็นที่บำรุงของ พระเทวทตฺต สายํ ในเวลาเย็น ปาตํ ในเวลาเช้า จ ด้วย ฯ โส (อชาติสตุตฺต) อ.พระ เจ้าอชาติศฺตรูนั้น คเหตฺวา ทรงถือเอาแล้ว วจฺนํ ซึ่งคำ เทวทตฺตสฺส ของพระเทวทตฺต (ปฺคฺคํ) ทรงยังบุคคฺล มาเตตฺวา ให้ปลงพระชนม์แล้ว ปิตฺริ ซึ่งพระราชบิดา จินฺหิตฺวา ตัดแล้ว อฺปนฺนิสฺสยํ ซึ่งอุปนิสฺสย ปจฺมมคฺคสฺส แห่งมรรคที่ ๑ อตฺตโน ของ พระองค์ ปปฺโปติ ย่อมประสพ ทุกฺขํ ซึ่งความทุกข์ วุตฺตนเยน โดยนัยอันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว เหนฺจฺจา ในเบื้องล่าง ฯ

ดังได้สดับมา คราวหนึ่ง พระเทวทตฺตอยู่ในที่ลับ คิดว่า “ภิกษุเหล่านี้ อย่างนี้ คือ ‘บริษัท ของพระสารีบุตร บริษัทของพระโมคคัลลานะ’ ได้มีฐานะคนละแผนกัน, แม้เราก็จะนำ ฐานะของคุณะสักอย่างไร, แต่ว่า เว้นจากลามิ เราไม่สามารถเพื่อจะทำให้บริษัทเกิด ขึ้นได้, เอาเถอะ เราจะร่วมมือกับพระเจ้าอชาติศฺตรู ทำให้ลามิบังเกิดขึ้น” ทำให้พระ เจ้าอชาติศฺตรูทรงเลื่อมใสในอธิธิปาฏิหาริย์ ตามนัยที่มาในสังฆเมทฺทฺกฺขนฺธเก. พระเจ้า อชาติศฺตรูทรงเลื่อมใสต่อพระเทวทตฺต ทรงยกย่องพระเทวทตฺตผู้เป็นอสนฺตบุรุษ มีพระ ประสงค์จะทำสักการะแก่พระเทวทตฺตทรงบริจาคนทรัพย์จำนวนมากทรงให้สร้างวิหารที่ คยาสิเส ได้พระราชทานถาดสำหรับ ๕๐๐ ถาด ทุกฺก วัณ, และได้เสด็จไปสู่ที่บำรุงพระ เทวทตฺต ในเวลาเย็น ในเวลาเช้า. ท้าวเธอทรงถือเอาคำของพระเทวทตฺต ปลงพระชนม์ พระราชบิดา ตัดอุปนิสฺสยแห่งปจฺมมรรคของพระองค์ ทรงประสพทุกฺขํ โดยนัยที่กล่าว แล้วในหนหลัง.

๑๒. สญชีวาทถุ

[๗๖] โสเยว อตีเต พาราณสียํ ทิสปาโมกฺขาจริยสฺส ปญฺจอนฺเตวาสิมาณวกสตพฺพนฺตโร สญชีโว นาม มาณโว อโหสิ ฯ โส อาจริยสนฺติเก มตฺกุกฺกาปนมนฺตเมว อคฺคเหสิ น ปฏฺิพาหนมนฺตํ ฯ โส เอกทิวสํ มาณเวหิ สทฺธิ ทารุณฺมตฺถาย อรณฺณํ คนฺตฺวา มตํ พุยฺคฺขมํ ทิสฺวา โภ อิมํ อุฏฺฏจาเปสฺสสามีติ อาห ฯ เต สเจ สกฺโกสิ อุฏฺฏจาเปหิตี วตฺวา รุกฺขํ อภฺิริหีสฺสุ ฯ โส มนฺตํ ปรีวตฺเตตฺวา สกฺขราย ตํ ปหฺริ ฯ พุยฺคฺโข อุฏฺฏจาย เวเคน คนฺตฺวา สญชีวํ คลนาพฺยํ ทํสิตฺวา ชีวิตฺกฺขยํ ปาเปตฺวา ตตฺถเวย ปติ ฯ สญชีโวปิ ตตฺถเวย ปติ ฯ อุโภปิ เอกกฺกาเนเยว มตา นิปฺชชีสฺสุ ฯ มาณฺวา อาคนฺตฺวา อาจริยสฺส กเถสฺสุ ฯ โส ตาตา อสนฺตสมฺปกฺคณฺหโร นาม อยฺตุตฺกฺกาเน สกฺกาเร สมฺมานํ กโรนฺโต เอวรูปํ ทุกฺขํ ปฏฺิลภฺติเยวาทิ วตฺวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

“อสนฺตํ โย ปคฺคณฺหาติ อสนฺตมฺปเสวติ
ตเมว ฆาสํ กฺรุเต พุยฺคฺโข สชีวโก ยถาติ ฯ”

โส เอว (อชาตสตฺต) อ.พระเจ้าอชาตศัตรูนั้นนั้นเทียว มาณโว เป็นมาณพ สญชีโว นาม ชื่อว่าสญชีวะ ปญฺจอนฺเตวาสิมาณวกสตพฺพนฺตโร ในภายในแห่งร้อยแห่ง มาณพผู้เป็นอันเตवासิกห้า ทิสปาโมกฺขาจริยสฺส ของอาจารย์ทิสปาโมกข์ อโหสิ ได้มีแล้ว พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ฯ โส (สญชีโว) อ.มาณพชื่อว่าสญชีวะนั้น อคฺคเหสิ ได้เรียนเอาแล้ว มตฺกุกฺกาปนมนฺตํ เอว ซึ่งมนต์เป็นเครื่องยังสัตว์ตัวตายแล้วให้ลุกขึ้นนั้นเทียว น (อคฺคเหสิ) ไม่ได้เรียนเอาแล้ว ปฏฺิพาหนมนฺตํ ซึ่งมนต์เป็นเครื่องห้าม อาจริยสนฺติเก ในสำนักของ อาจารย์ ฯ โส (สญชีโว) อ.มาณพชื่อว่าสญชีวะนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว อรณฺณํ สูปา อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ทารุณฺ แก่พิน ท. สทฺธิ กับ มาณเวหิ ด้วยมาณพ ท. เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว พุยฺคฺขมํ ซึ่งเสื่อโคร่ง มตํ ตัวตายแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โภ ตุก่อนท่านผู้เจริญ (อหฺ) อ.กระผม อิมํ (พุยฺคฺขมฺ) ยังเสื่อโคร่งนี้ อุฏฺฏจาเปสฺสสามิ จักให้ลุกขึ้น” อิติ ดังนี้ ฯ เต (माणฺวา) อ.มาณพ ท. เหล่านั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวว่า (ตฺว) อ.ท่าน สกฺโกสิ ย่อมอาจไซ้, (ตฺว) อ.ท่าน (พุยฺคฺขมฺ) ยังเสื่อโคร่ง อุฏฺฏจาเปหิ จงให้ลุกขึ้น” อิติ ดังนี้ อภฺิริหีสฺสุ ขึ้นเฉพาะแล้ว รุกฺขํ สู้ต้นไม้ ฯ โส (สญชีโว) อ.มาณพชื่อว่าสญชีวะนั้น

ปรีวตเตตวา ร่ายแล้ว มนุต์ ซึ่งมนต์ ปหริ ตัดไปแล้ว ตัม (พยุคฺฆ) ซึ่งเสื่อโคร่ง นั้น สกฺขราย ด้วยก้อนกรวด ๗ พยุคฺฆ อ.เสื่อโคร่ง อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว คนุตวา ไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว ทสิตฺวา กัดแล้ว สณฺชิวํ ซึ่งมาณพชื่อว่าสัตถุชีวะ คลหาพิยฺม ที่ก้านแห่งคอ (สณฺชิวํ) ยังมาณพชื่อว่าสัตถุชีวะ ปาเปตฺวา ให้ถึงแล้ว ชีวิตกฺขยฺม ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต ปติ ล้มลงแล้ว ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่ นั้นนั้นเทียว ๗ สณฺชิวปิ แม้ อ.มาณพชื่อว่าสัตถุชีวะ ปติ ล้มลงแล้ว ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว ๗ อุโภปิ (สณฺชิวโ จ พยุคฺฆ จ) อ.มาณพชื่อว่าสัตถุชีวะด้วย อ.เสื่อโคร่งด้วย แม้ทั้งสอง มตา ตายแล้ว เอกฺกฺจาเน เอว ใน ที่เดียวกันนั้นเทียว นิปชฺชิสฺสุ นอนแล้ว ๗ มาณฺวา อ.มาณพ ท. อาคนุตฺวา มาแล้ว กเถสุํ บอกแล้ว อัจจริยสฺส แก่อาจารย์ ๗ โส (อัจจริโย) อ.อาจารย์นั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาดา ดูก่อนพอ ท. (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล อสนฺตสมฺปคฺคณฺหฺกโร นาม ชื่อว่าผู้กระทำการยกย่องซึ่งอสัตบุรุษ กโรนฺโต เมื่อกระทำให้ สกฺการสมฺมานํ ซึ่งสักการะและการนับถือ อยฺตตฺตฺกฺจาเน ในที่อันไม่สมควรแล้ว ปฏฺลิภฺติ เอว ย่อม ได้เฉพาะนั้นเทียว ทฺกฺขฺม ซึ่งความทักขฺม เอวรฺูปิ อันมีอย่างนี้เป็นรูป” อิติ ดั่งนี้ เทเสนฺโต เมื่อแสดง ธรรมํ ซึ่งธรรม อาห กล่าวแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ อิติ ว่า

“โย (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลใด ปคฺคณฺหาติ ย่อมยกย่อง อสนฺตํ ซึ่งอสัตบุรุษ (จ) ด้วย อุปฺเสวติ ย่อมเข้าไปเสพ อสนฺตํ ซึ่ง อสัตบุรุษ (จ) ด้วย, (อสนฺโต) อ.อสัตบุรุษ กุรุเต ย่อมกระทำให้ ตัม เอว (ปฺคฺคฺล) ซึ่งบุคคลนั้นนั้นเทียว ฆาสิํ ให้เป็นเหยื่อ พยุคฺฆ ยถา รวากะ อ.เสื่อโคร่ง สชิวโก ตัวเป็นไปกับ ด้วยชีวิต (กโรนฺโต) กระทำอยู่ (สณฺชิวกํ) ซึ่งมาณพชื่อว่า สัตถุชีวะ (ฆาสิํ) ให้เป็นเหยื่อ” อิติ ดั่งนี้ ๗

พระเจ้าอชาตศัตรูนั้นแหละ ในอดีต ได้เป็นมาณพชื่อว่าสัตถุชีวะ ในภายในมาณพ ผู้เป็นอันเตวาลิก ๕๐๐ คน ของอาจารย์ทศปาโมกข์ ในเมืองพาราณสี. สัตถุชีวะมาณพ นั้น เรียนเอามนต์ที่ทำให้สัตว์ตายลุกขึ้นได้ แต่ไม่เรียนมนต์สำหรับแก้ในสำนักของ อาจารย์. วันหนึ่ง สัตถุชีวะมาณพนั้น ไปป่าเพื่อต้องการฟืน พร้อมกับพวกมาณพ เห็น เสื่อโคร่งตาย จึงกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ผมจะทำให้เสื่อโคร่งนี้ลุกขึ้น”. พวกมาณพเหล่า

นั่นกล่าวว่า “ถ้าท่านสามารถ ท่านก็จงให้มันลุกขึ้นเถิด” ดังนี้แล้ว พวกมันขึ้นต้นไม้ สัตว์ชีวมาณพนั้นร้ายมนต์ ไข้ก้อนกรวดติดเสื่อโครงนั้น. เสื่อโครงลุกขึ้น ไปโดยเร็ว กัดสัตว์ชีวมาณพที่ล่าคอ ทำให้ถึงความสิ้นชีวิต ล้มลงในที่นั้นนั่นแหละ. แม้สัตว์ชีวมาณพก็ล้มลงในที่นั้นนั่นแหละ. คนและเสื่อโครงแม่ทั้งสอง นอนตายในที่เดียวกันนั่นแหละ. พวกมาณพมาแล้ว บอกแก่อาจารย์. อาจารย์นั้นกล่าวว่า “พอทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าคุณคนผู้ทำการยกย่องอสัตบุรุษ เมื่อทำสักการะและการนับถือในที่ไม่ควรแล้ว ย่อมกลับได้ความทุกข์เห็นปานนี้ทีเดียว” เมื่อแสดงธรรม จึงกล่าวคาถานี้ว่า

“บุคคลใดยกย่องอสัตบุรุษและเข้าไปเสพอสัตบุรุษ,
อสัตบุรุษย่อมทำบุคคลนั้นนั่นแหละให้เป็นเหยื่อ ดูกเสื่อโครง
กลับมีชีวิตทำสัตว์ชีวมาณพให้เป็นเหยื่อ ฉะนั้น”.

ตตถ อสนฺตฺนฺตฺติ ตีหิ ทฺจฺจฺริเตหิ สมนฺนาคตฺ ทฺสฺสีลํ ปาปฺทมฺมํ ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “อสนฺตฺนฺตฺติ (ปทสฺส) “ตีหิ ทฺจฺจฺริเตหิ สมนฺนาคตฺ ทฺสฺสีลํ ปาปฺทมฺมํ” (อติ
อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สมนฺนาคตฺ ผู้มาตามพร้อมแล้ว ทฺจฺจฺริเตหิ ด้วยทฺจฺริต
ท. ตีหิ ๓ ทฺสฺสีลํ ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว ปาปฺทมฺมํ ผู้มีกรรมอันชั่ว” (อติ)
ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “อสนฺตฺนฺตฺติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า
“อสนฺตฺ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อสนฺตฺ” ความว่า ผู้ประกอบด้วยทฺจฺริต ๓ อย่าง เป็นผู้
ทฺสฺสีล มีกรรมอันทราม.

โยติ ขตฺติยาทีสุ โย โกจิ ฯ

“โยติ (ปทสฺส) “ขตฺติยาทีสุ (ปฺคฺคฺเลสุ) โย โกจิ (ปฺคฺคฺโล)” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ขตฺติยาทีสุ (ปฺคฺคฺเลสุ) โย โกจิ (ปฺคฺคฺโล) อ.- ในบุคคล ท.

มีกษัตริย์เป็นต้นหนา -บุคคล บุคคลใดบุคคลหนึ่ง” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โยติ ว่า “โย” ดังนี้ ๕

บทว่า “โย” คือ บรรดาบุคคลมีกษัตริย์เป็นต้น บุคคลใดบุคคลหนึ่ง.

.....
ปคฺคณฺหาตีติ ปพฺพชิตฺ ฺวา จีวราทิสฺมฺปทาเนน คหฺภูจฺ ฺวา อุปราชเสนาปติภู-
 จานาทิสฺมฺปทาเนน ปคฺคณฺหาติ สกฺการสมฺมานํ กโรติ ๕

“**ปคฺคณฺหาตีติ** (ปทสฺส) “ปพฺพชิตฺ ฺวา จีวราทิสฺมฺปทาเนน คหฺภูจฺ ฺวา อุปราชเสนาปติภู-
 จานาทิสฺมฺปทาเนน ปคฺคณฺหาติ สกฺการสมฺมานํ กโรติ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**ปคฺคณฺหาติ** ย่อมยกย่อง **กโรติ** คือว่าย่อมกระทำ
สกฺการสมฺมานํ ซึ่งสักการะและการนับถือ **ปพฺพชิตฺ** ซึ่งบรรพชิต **จีวราทิส-**
มฺปทาเนน ด้วยการมอบถวายซึ่งปัจจัยมีจีวรเป็นต้น **วา** หรือ **วา** หรือว่า **คหฺภูจฺ**
 ซึ่งคฤหัสถ์ **อุปราชเสนาปติภูจฺ** ด้วยการมอบให้ซึ่งตำแหน่ง
 มีตำแหน่งแห่งอุปราชและเสนาบดีเป็นต้น” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “**ปคฺคณฺหาตีติ** ว่า “**ปคฺคณฺหาติ**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ปคฺคณฺหาติ**” ความว่า ย่อมยกย่อง คือ ย่อมทำสักการะและการนับถือ
 บรรพชิตด้วยการมอบถวายปัจจัยมีจีวรเป็นต้น หรือคฤหัสถ์ ด้วยการมอบตำแหน่งมี
 อุปราชและเสนาบดีเป็นต้นให้.

.....
อุปเสวตีติ ภาชติ ๕

“**อุปเสวตีติ** (ปทสฺส) “ภาชติ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**ภาชติ** ย่อมคบ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อุปเสวตีติ**
 ว่า “**อุปเสวตี**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**อุปเสวตี**” แปลว่า ย่อมคบ.

ตเมว ฆาสนหฺติ ทุสฺสีโล ตเมว อตฺตโน สมฺปคฺคณฺหํ ชาทนียํ กโรติ ตํ ฆสฺติ
 ชาทติ วินาสํ ปาเปตฺติ อตุโถ ๫ กิมิว ๫ ยถา สญฺชิวฺมาณฺเวน มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา
 สชฺวีโก มตฺตพฺยคฺโข สชฺวีตสมฺปทาเนน สมฺปคฺคหิตฺ อตฺตโน สชฺวีตทายกํ สญฺชิวฺเมว
 สชฺวีตา โวโรเปตฺวา วินาสํ ปาเปติ ๫ เอวมณฺโณปิ โย ยํ อสนฺหํ สมฺปคฺคณฺหาติ โส
 ทุสฺสีโล ตํ อตฺตโน สมฺปคฺคณฺหกเมว วินาเสติ เอวํ อสนฺตสมฺปคฺคณฺหกา วินาสํ
 ปาปฺณนฺตฺติ อตุโถ ๫

“ตเมว ฆาสนหฺติ (ปททฺวยสฺส) “ทุสฺสีโล (ปฺคฺคโล) ตเมว อตฺตโน สมฺปคฺคณฺหํ (ปฺคฺคลํ)
 ชาทนียํ กโรติ” (อิตฺติ อตุโถ), “ตํ (ปฺคฺคลํ) ฆสฺติ ชาทติ (ตํ ปฺคฺคลํ) วินาสํ ปาเปตฺติ อตุโถ ๫
 “กํ อิว (อสนฺโห ตํ เอว ปฺคฺคลํ ฆาสํ กฺรุเต) อิตฺติ ปฺจฺจนา) ๫ “ยถา สญฺชิวฺมาณฺเวน มนฺตํ
 ปริวตฺเตตฺวา สชฺวีโก มตฺตพฺยคฺโข สชฺวีตสมฺปทาเนน สมฺปคฺคหิตฺ อตฺตโน สชฺวีตทายกํ
 สญฺชิวํ เอว สชฺวีตา โวโรเปตฺวา (สญฺชิวํ) วินาสํ ปาเปติ ๫ เอวํ อณฺโณปิ โย (ปฺคฺคโล) ยํ
 อสนฺหํ สมฺปคฺคณฺหาติ, โส ทุสฺสีโล (ปฺคฺคโล) ตํ อตฺตโน สมฺปคฺคณฺหํ เอว (ปฺคฺคลํ) วินาเสติ
 “เอวํ อสนฺตสมฺปคฺคณฺหกา (ปฺคฺคลา) วินาสํ ปาปฺณนฺตฺติ อตุโถ” (อิตฺติ วิสฺสชฺชน) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(ปฺคฺคโล) อ.บุคคล ทุสฺสีโล ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้าย
 แล้ว กโรติ ย่อมกระทำ (ปฺคฺคลํ) ซึ่งบุคคล สมฺปคฺคณฺหํ ผู้ยกย่อง อตฺตโน ซึ่งตน
 ตํ เอว นั้นนั่นเทียว ชาทนียํ ให้เป็นของเคี้ยว”, อตุโถ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “ฆสฺติ
 ย่อมกิน ชาทติ คือว่าย่อมเคี้ยวกิน ตํ (ปฺคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น (ตํ ปฺคฺคลํ) ยังบุคคล
 นั้น ปาเปติ ย่อมให้ถึง วินาสํ ซึ่งความพินาศ” อิตฺติ ดังนี้ อิตฺติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส)
 แห่งหมวดสองแห่งบท “ตเมว ฆาสนหฺติ ว่า “ตเมว ฆาสํ” ดังนี้ ๫ (ปฺจฺจนา) อ.อันถาม
 (อิตฺติ) ว่า “(อสนฺโห) อ.อัสตบฺรุษ (กฺรุเต) ย่อมกระทำ (ตํ เอว ปฺคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น
 นั้นเทียว (ฆาสํ) ให้เป็นเหยื่อ กํ อิว เพียงตั้ง อ.อะไร?” (อิตฺติ) ดังนี้ ๫ (วิสฺสชฺชน)
 อ.อันแก่ (อิตฺติ) ว่า “มตฺตพฺยคฺโข อ.เสื่อโครงตัวตายแล้ว สชฺวีโก ตัวเป็นไปกับด้วยชีวิต
 สญฺชิวฺมาณฺเวน มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา สชฺวีตสมฺปทาเนน สมฺปคฺคหิตฺ ตัวอันมาณพ
 ชื่อว่าสัตฺตชฺวีระ ร่ายแล้ว ซึ่งมนต์ ยกย่องแล้ว ด้วยการมอบให้ซึ่งชีวิต โวโรเปตฺวา
 ปลงลงแล้ว สญฺชิวํ เอว ซึ่งมาณพชื่อว่าสัตฺตชฺวีระนั้นเทียว สชฺวีตทายกํ ผู้ให้ซึ่งชีวิต
 อตฺตโน แก่ตน สชฺวีตา จากชีวิต (สญฺชิวํ) ยังมาณพชื่อว่าสัตฺตชฺวีระ ปาเปติ ย่อมให้
 ถึง วินาสํ ซึ่งความพินาศ ยถา ฉนฺได ๫ โย (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลใด อณฺโณปิ แม้อื่น

สมบุคคลหาติ ย่อมยกย่อง ยี่ อสนฺตํ ซึ่งอัสตบรูษไต, โส (บุคคล) อ.บุคคล นั้น ทุสฺสิโล ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว (บุคคล) ยังบุคคล สมบุคคลหฺกั เหว ผู้ยกย่อง อตฺตโน ซึ่งตน ตํ นั้นนั้นเที่ยว วิหาเสติ ย่อมให้พินาศ เอว ฉะนั้น, อตฺถอ อธิบาย อิติ ว่า (บุคคล) อ.บุคคล ท. อสนฺตสมบุคคลหฺกั ผู้ยกย่องซึ่ง อัสตบรูษ ปาปฺพนฺหติ ย่อมถึง วิหาสํ ซึ่งความพินาศ เอว อย่างนี้' อิติ ดังนี้" อิติ ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “ตเมว ชาสํ” ความว่า บุคคลผู้ศีล ย่อมทำบุคคลผู้ยกย่องตนนั้นนั้นแหละ ให้เป็นของเคี้ยว, อธิบายว่า ย่อมกิน คือย่อมเคี้ยวกินบุคคลนั้น คือว่าทำให้ถึงความพินาศ. ถามว่า เหมือนอะไร ? แก้ว เหมือนเสื่อโครงตัวที่ตายแล้วกลับมีชีวิต ตัวที่สัญญาชีวมาณพรายมนต์ ยกย่องด้วยมอบชีวิตให้ ปลงสัญญาชีวมาณพผู้ให้ชีวิต แก่ตนนั้นแหละจากชีวิต ให้ถึงความพินาศ. แม้บุคคลอื่นก็อย่างนั้น บุคคลใดยกย่อง อัสตบรูษไต, บุคคลผู้ศีลนั้น ทำบุคคลผู้ยกย่องตนนั้นนั้นแหละให้พินาศ, อธิบายว่า บุคคลทั้งหลายผู้ยกย่องอัสตบรูษไต ย่อมถึงความพินาศ.

.....
 เอกกนิปาเต สญชีวชาตเก สญชีวตฺถุ ฯ

สญชีวตฺถุ อ.เรื่องแห่งมาณพชื่อว่าสัญญาชีวะ (อาคต) มาแล้ว สญชีวชาตเก ในสัญญาชีวชาตก เอกกนิปาเต ในเอกกนิปาต ฯ

เรื่องสัญญาชีวมาณพ มาในสัญญาชีวชาตก ในเอกกนิปาต.

.....
๑๓. ปรีพพาชกตฺถุ

[๗๗] อตีเต พาราณสียํ เอโก จมฺมสาฎโก นาม ปรีพพาชโก อโหสิ ฯ ตสฺส กิร จมฺมเมว นิवासํ ปารุปนญจ ฯ โส เอกทิวสํ พาราณสียํ ภิกฺขุทาย จรฺนโต เอพฺกานํ ยฺชฺฉนญฺจานํ ปาปฺภณฺตํ ฯ อเถโก เอพโก ตํ ทิสฺวา ปหฺริตฺตุกาโม โอสกฺกํ ฯ

ปริพุพชาโก เอส มยห์ อปจิติ กโรตติ สญญา ยอปปฏิกกมิตวา อิเมสฺ เอตตกาณํ
 มนุสฺसानมนฺตเร อยํ เอโกว เอฟโก อมหากํ คุณํ ชานาตีติ ตสฺส อญฺชลี ปคฺคยฺห
 อฏฺฐจาสิ ๗ ตํ ทิสฺวา อาปณฺเ นิสฺหฺโน ปณฺทิตฺวาณิไซ มา พุราหฺมณฺ ขณิกทสฺสเนน
 จตฺตฺปทสฺส วิสฺสาสมาปชฺชิ โส หิ ทพฺหปฺพหํ อิจฺจนฺโต โอสกฺกตีติ นีวาเรสิ ๗
 ตํขณญฺเวย เอฟโก เวเคนาคนฺตฺวา อฺรุมฺหิ ปหฺริตฺวา ตตฺถเว ปาเตสิ ๗ โส
 เวทนาปตฺโต ตตฺถเว นิปนฺโน

“เอวํ โส นิหฺโต เสติ โย อปฺปชฺชํ ปสฺสตีติ
 ยถาหฺมชฺช ปหฺโฏ หโต เมณฺฑเฑน ทุมฺมตีติ

ปริเทวมาโน กาลมกาสิ ๗

อดีตในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ปริพุพชาโก อ.ปริพชาท เอโก คนหนึ่ง จมฺมสาฎกโก
 นาม ชื่อว่าจมฺมสาฎก อโหสิ ได้มีแล้ว พาราณสี ในเมืองพาราณสี ๗ กิร ได้ยิน
 ว่า จมฺม เอว อ.หนึ่งนั้นเที่ยว นีวาสนํ เป็นเครื่องนุ่ง (จ) ด้วย ปารุปนํ เป็น
 เครื่องห่ม จ ด้วย ตสฺส (จมฺมสาฎกสฺส) ของปริพชาทชื่อว่าจมฺมสาฎกนั้น (โหติ)
 ย่อมเป็น ๗ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (จมฺมสาฎกโก) อ.ปริพชาทชื่อว่าจมฺมสาฎกนั้น
 จรฺนฺโต เที่ยวไปอยู่ ภิฑฺชาย เพื่อภิฑฺชา พาราณสี ในเมืองพาราณสี ปาปฺณาคี
 ย่อมถึง ยฺชฺชณญฺจฺจํ ซึ่งที่เป็นที่ต่อสู้ เอพฺกานํ ของแพะ ท. ๗ อถ ครั้งนั้น
 เอฟโก อ.แพะ เอโก ตัวหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (จมฺมสาฎกํ) ซึ่งปริพชาทชื่อว่า
 จมฺมสาฎกนั้น ปหฺริตฺกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันขวิด (หฺตฺวา) เป็น โอสกฺกิ ย่อมลงแล้ว
 ๗ ปริพุพชาโก อ.ปริพชาท อปฺปปฏิกกมิตฺวา ไม่ถอยกลับแล้ว สญญา ด้วยความ
 สำคัญ อิติ ว่า “เอโส (เอฟโก) อ.แพะนั้น กโรตี ย่อมกระทำ อปจิติ ซึ่งความ
 นอบน้อม มยห์ แก่เรา” อิติ ดังนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยํ เอฟโก อ.แพะนี้
 เอโกว ตัวเดียนั้นเที่ยว อนฺตเร ในระหว่าง มนุสฺसानํ แห่งมนุษย์ ท. เอตตกาณํ
 มีประมาณเท่านี้ อิเมสฺ เหล่านี้ ชานาตี ย่อมรู้ คุณํ ซึ่งคุณ อมหากํ ของเรา” อิติ
 ดังนี้ ปคฺคยฺห อฏฺฐจาสิ ได้ยินประคองแล้ว อญฺชลี ซึ่งอญฺชลี ตสฺส (เอฟกสฺส)
 ต่อแพะนั้น ๗ ปณฺทิตฺวาณิไซ อ.พ่อค้าผู้เป็นบัณฑิต ตํ (เอฟกํ) ทิสฺวา อาปณฺเ
 นิสฺหฺโน ผู้เห็นแล้ว ซึ่งแพะนั้น นั้นแล้ว ที่ร้านตลาด นีวาเรสิ ห้ามแล้ว อิติ ว่า
 “พุราหฺมณฺ ดูก่อนพราหฺมณฺ (ตฺวํ) อ.ท่าน มา อาปชฺชิ อย่างถึงแล้ว วิสฺสาสํ ซึ่งความ

วางใจ (สตตฺสฺส) ต่อสัตว์ จตฺปฺปทสฺส ตัวมีเท่าสี่ ขณิกทสฺสเนน ด้วยการเห็นโดย ชั่วขณะ, ทิ เพราะว่า โส (เอฬโก) อ.แพะนั้น อิจฺฉนฺโต ปรารถนาอยู่ ทฬฺหปฺ- ปหาริ ซึ่งการขวิดให้มันเหมาะ โอสกุกติ ย่อมย่อตัวลง” อิติ ดังนี้ ฯ ตํขณฺ อเว ในขณะที่นั้นนั้นเทียว เอฬโก อ.แพะ อาคนฺตฺวา มาแล้ว เวเคน โดยเร็ว ปหริตฺวา ขวิดแล้ว อฺรมฺหิ ที่อก (ตํ จมฺมสากฺกํ) ยังปริพาชกชื่อว่าจัมมสากฺกนฺน ปาเตสิ ให้ ล้มลงแล้ว ตตฺถ อเว (จาเห) ในที่นั้นนั้นเทียว ฯ โส (จมฺมสากฺกโก) อ.ปริพาชกชื่อ ว่าจัมมสากฺกนฺน เวทนาปตฺโต ผู้ถึงแล้วซึ่งเวทนา นิปนฺโน นอนแล้ว ตตฺถ อเว (จาเห) ในที่นั้นนั้นเทียว ปรีเทวมาโน คร่ำครวญอยู่ อิติ ว่า

“อหิ อ.เรา ทุมฺมติ ผู้มีปัญญาทราวม เมณฺฑเทน ปหฺโร หโต ผู้อันแพะ ขวิดแล้ว ให้ตายแล้ว อชฺช ในวันนี้ ยถา ฉนฺโต, โย (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลใด ปสฺสติ ย่อมสรรเสริญ (ปฺคฺคฺล) ซึ่งบุคคล อปฺชฺ ผู้ไม่ควรบูชา, โส (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น (อปฺชฺเนยฺยปฺคฺคฺเลน) นิหโต ผู้อันบุคคลไม่ควรบูชา ฆ่า แล้ว เสติ นอนอยู่ เอวํ ฉนฺนํ” อิติ ดังนี้

อกาสิ ได้กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ ฯ

ในอดีตกาล ได้มีปริพาชกคนหนึ่ง ชื่อว่าจัมมสากฺก ในเมืองพาราณสี. ได้ทราบมา ว่า หนังสือเป็นผ้าห่มและผ้าห่มของเขา. ในวันหนึ่ง เขาเที่ยวขอภิกษาในเมือง พาราณสี ถึงที่ต่อสูแห่งแพะทั้งหลาย. ที่นั้น แพะตัวหนึ่งเห็นเขา ประสงค์จะขวิด จึง ย่อตัวลง. ปริพาชกไม่ถอยกลับด้วยความเข้าใจว่า “แพะนั้นจะทำการนอบน้อมต่อ เรา” จึงกล่าวว่า “ในระหว่างแห่งพวกมนุษย์มีประมาณเท่านี้เหล่านี้ แพะตัวนี้ตัวเดียว เท่านั้น ที่รู้คุณของเรา” จึงได้ยื่นประคองอัญชลีต่อแพะนั้น. พอคำผู้เป็นบัณฑิต ผู้นั่ง ในตลาดเห็นแพะนั้น จึงห้ามว่า “พราหมณ์ ท่านอย่าถึงความวางใจต่อสัตว์สี่เท้า ด้วยการ เห็นเพียงชั่วขณะ, ด้วยว่า แพะนั้น ต้องการจะขวิดให้มันเหมาะ จึงย่อตัวลง”. ใน ขณะนั้นนั้นแหละ แพะวิ่งมาโดยเร็ว ขวิดที่อก ทำให้เขาล้มลงในที่นั้นนั้นเอง. เขา ประสบเวทนา นอนอยู่ในที่นั้นนั้นแหละคร่ำครวญว่า

“เรามีปัญญาทราวม ถูกแพะขวิดให้ตายในวันนี้ ฉนฺโต, บุคคล

ไตรสรณเสริญบุคคลไม่ควรบูชา, บุคคลนั้น ถูกบุคคลไม่ควร
บูชาฆ่าแล้ว นอนอยู่ ฉนั้นนั้น” ดังนี้

แล้วได้ทำกาละ.

.....
ตตถ โส นินโต เสตีติ โส อပ္พชณียปฺปสฺสโก เตน อပ္พชณิเยน มาริโต นิปชชติ ฯ
ตตถ (ปทสฺส) “โส นินโต เสตีติ (ปทานํ) “โส อပ္พชณียปฺปสฺสโก (ปฺคฺคโล) เตน (ปฺคฺคเลน)
อပ္พชณิเยน (ปฺคฺคเลน) มาริโต นิปชชติ” (อิติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “โส (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อပ္พชณียปฺปสฺสโก คือว่า
ผู้สรรเสริญซึ่งบุคคลผู้อันบุคคลไม่พึงบูชา เตน (ปฺคฺคเลน) อပ္พชณิเยน (ปฺคฺคเลน)
มาริโต ผู้อันบุคคล ผู้อันบุคคลไม่ควรบูชานั้น ให้ตายแล้ว นิปชชติ ย่อมนอน” (อิติ)
ดังนี้ ตตถ (ปทสฺส) “โส นินโต เสตีติ (ปทานํ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท
ท. ว่า “โส นินโต เสตีติ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น หลายบทว่า “โส นินโต เสตีติ” ความว่า ผู้นั้น คือผู้สรรเสริญ
บุคคลผู้ไม่ควรบูชา ถูกคนที่ไม่ควรบูชานั้น ฆ่าให้ตายแล้ว นอนอยู่.

.....
อပ္พชนฺติ อပ္พชณียํ ปฺคฺคฺลํ ฯ

“อပ္พชนฺติ (ปทสฺส) “(เกนจิ) อပ္พชณียํ ปฺคฺคฺลํ” (อิติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปฺคฺคฺลํ ซึ่งบุคคล (เกนจิ) อပ္พชณียํ ผู้อันใครๆ ไม่พึง
บูชา” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อပ္พชนฺติ ว่า “อပ္พชฺ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อပ္พชฺ” ความว่า ซึ่งบุคคลผู้ทีใครๆ ไม่ควรบูชา.

.....
ยถาหฺมชฺชชาติ ยถา อชฺช อสนฺตสมฺปคฺคหํ กตฺวา จิโต อหํ ฯ

“ยถาหฺมชฺชชาติ (ปทสฺส) “ยถา อชฺช อสนฺตสมฺปคฺคหํ กตฺวา จิโต อหํ” (อิติ อตฺถโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ยถา อชช อสนุตสมปคคหิ กตวา จิต อหิ รากะ
 อ.เรา ผู้กระทำ ซึ่งการยกย่องซึ่งอัสตบรุช ยินอยู่แล้ว ในวันนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส)
 แห่งบท “ยถาหมชชาติ ว่า “ยถาหมชช” ดังนี้ ๕

บทว่า “ยถาหมชช” ความว่า เหมือนเราผู้ทำการยกย่องอัสตบรุช ยินอยู่ในวันนี้.

.....
 ปหโตติ เมณฑเทน ทพฺหปฺปหาเรน ปหริโต ๕

“ปหโตติ (ปทสฺส) “เมณฑเทน ทพฺหปฺปหาเรน ปหริโต” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เมณฑเทน ทพฺหปฺปหาเรน ปหริโต ผู้อันแพะ ขวิดแล้ว
 ด้วยการใช้ขวิดอย่างมันเหมาะ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปหโตติ ว่า “ปหโต”
 ดังนี้ ๕

บทว่า “ปหโต” ความว่า ถูกแพะขวิด ด้วยการใช้ขวิดอย่างมันเหมาะ.

.....
 หโตติ มาริโต ๕

“หโตติ (ปทสฺส) “มาริโต” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มาริโต ให้ตายแล้ว” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “หโตติ ว่า “หโต” ดังนี้ ๕

บทว่า “หโต” ความว่า ฆ่าให้ตายแล้ว.

.....
 ทุมมตีติ นิปฺปณฺโณ ๕

“ทุมมตีติ (ปทสฺส) “นิปฺปณฺโณ” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นิปฺปณฺโณ ผู้มีปัญญาออกแล้ว” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
 บท “ทุมมตีติ ว่า “ทุมมตี” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ทุมมตี**” ความว่า ผู้ไม่มีปัญญา.

.....
 “เอว โย อญโณปิ อสนุตสมบุคคลํ กริสฺสตี, โสปี อหํ วีย ทุกฺขํ อนุภาวิสฺสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ”

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “โย อญโณปิ (บุคคล) อ.บุคคล แม้อื่นใด กริสฺสตี จักกระทำ อสนุตสมบุคคลํ ซึ่งการยกย่องซึ่งอัสตบุรุษ เอว อย่างนี้, โสปี (อสนุตบุคคล) อ.บุคคลผู้เป็นอัสตบุรุษแม่นั้น อนุภาวิสฺสตี จักเสวย ทุกฺขํ ซึ่งความทุกข์ อหํ วีย รวากะ อ.เรา” อิติ ดังนี้ (ปริพฺพาชเกน) วุตฺตํ เป็นคำ อันปริพาสก กล่าวแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ”

มีคำที่ปริพาสกกล่าวไว้ว่า “บุคคลแม้อื่นใด จักทำการยกย่องอัสตบุรุษ, บุคคลผู้เป็น อัสตบุรุษแม่นั้น จักเสวยความทุกข์ ดุจเรา ฉะนั้น”.

.....
 โสเยว อิมสฺมี พุทฺธูปปาเท สวตฺถิยํ เอวฺนาโมว ปริพฺพาชโก หุตฺวา ตเถว ปฏิปชฺชนโต เอพเกน ปหฺโฏ อโหสิตี ฯ จตฺกุกนิปาเต จมฺมสาฎกชาตเก ปริพฺพาชก- วตฺถุ ฯ”

โส เอว (ปริพฺพาชโก) อ.ปริพาสกนั้นนั่นเทียว ปริพฺพาชโก เป็นปริพาสก เอวฺนาโมว ผู้มีชื่ออย่างนี้เทียว สวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี อิมสฺมี พุทฺธูปปาเท ใน พุทฺธูปบาทนี้ หุตฺวา เป็น ปฏิปชฺชนโต ปฏิบัติอยู่ ตเถว เอว เหมือนอย่างนั้น นั้นเทียว เอพเกน ปหฺโฏ เป็นผู้อันแพะ ขวิดแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ ปริพฺพาชกวตฺถุ อ.เรื่องแห่งปริพาสก (อาคต) มาแล้ว จมฺมสาฎกชาตเก ในจัมม- สาฎกชาตก จตฺกุกนิปาเต ในจตฺกุกนิบาต ฯ”

ปริพาสกนั้นนั่นแหละ เป็นปริพาสกมีชื่ออย่างนั้นนั่นแหละ ในเมืองสาวัตถีในพุทฺธูปบาท นี้ ปฏิบัติเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ ได้เป็นผู้ถูกแพะขวิด ดังนี้แล. เรื่องปริพาสกมาใน จัมมสาฎกชาตก ในจตฺกุกนิบาต.

.....

อุกกุฏฐปุชเนยฺยปุชากถา ฯ

อุกกุฏฐปุชเนยฺยปุชากถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการบูชาซึ่งบุคคลผู้ควรบูชา
อย่างสูงสุด (**นิฏฺฐิตา**) จบแล้ว ฯ

จบกถาว่าด้วยการบูชาผู้ควรบูชาอย่างสูงสุด.

ปุชเนยฺยบุคคล

[๗๘] อปิจ ปพฺพชิตฺสฺส อัจฉริยฺปุชฌายา อนฺเตवासิกาทินฺ ปุชเนยฺยา วุฑฺฒตฺรา นวกาณฺ
สพฺเพ ปพฺพชิตา คหฺภูจฺานํ ฯ คหฺภูเจสฺส ปน เชฏฺฐภาทุภคินิโย กนิฏฺฐาณํ
ปุชเนยฺยา ปุตฺตานํ มาตาปิตโร กุลวฺรณํ สามิกสฺสสฺสสุราติ เอวมฺเปตฺถ ปุชเนยฺยา
เวทิตพฺพา ฯ เอเตสฺมปิ หิ ปุชฺชา กุสลธมฺมสมาทานตฺตา आयุอาทิวุฑฺฒิเหตฺตฺตา จ
มฺงคฺลเมว ฯ เตนาห ภควา จกฺกวตฺติสฺส
สามณฺณา พุรฺหมณฺณา กุเลเชฏฺฐจาปจายินो อิหํ กุสลธมฺมํ สมาทาย วตฺติสฺสฺสฺสฺส
กุสลาณํ ธมฺมานํ สมาทานเหตฺตฺตา आयุณาปิ วุฑฺฒิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
วณฺเณนปิ วุฑฺฒิสฺส

อปิจ อีกอย่างหนึ่ง **ปุชเนยฺยา** อ.ปุชเนยฺยบุคคล ท. (**ปณฺทิตฺเทห**) อันบัณฑิต
เวทิตพฺพา ฟิงฺทราบ เอตฺถ (“**ปุชเนยฺยานนฺติ ปเท**)” ในบทว่า “ปุชเนยฺยานํ” ดังนี้
นี้ **เอวมฺปิ** แม้อย่างนี้ **อิติ** คือ “**ปพฺพชิตฺสฺส อัจฉริยฺปุชฌายา อ.**- ในบรรพชิต ท.
หนา -อาจารย์และอุปัชฌาย์ ท. **ปุชเนยฺยา** เป็นปุชเนยฺยบุคคล **อนฺเตवासิกาทินฺ**
(**ชานํ**) ของชน ท. มีอันเตवासิกเป็นต้น (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **วุฑฺฒตฺรา** (**ภิกฺขุ**)
อ.ภิกษุ ท. ผู้แก่กว่า (**ปุชเนยฺยา**) เป็นปุชเนยฺยบุคคล **นวกาณฺ** (**ภิกฺขุณฺ**) ของภิกษุ
ท. ผู้ใหม่ (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **ปพฺพชิตา** อ.บรรพชิต ท. **สพฺเพ** ทั้งปวง (**ปุชเนยฺยา**)
เป็นปุชเนยฺยบุคคล **คหฺภูจฺานํ** ของคฤหัสถ์ ท. (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น ฯ **ปน** ส่วนว่า
คหฺภูเจสฺส เชฏฺฐภาทุภคินิโย อ.-ในคฤหัสถ์ ท. หนา -พี่ชายพี่หญิงผู้เจริญที่สุด ท.
ปุชเนยฺยา เป็นปุชเนยฺยบุคคล **กนิฏฺฐาณํ** (**ภาทุภคินินฺ**) ของน้องชายและน้องหญิง
ท. ผู้น้อยที่สุด (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **มาตาปิตโร** อ.มารดาและบิดา ท. (**ปุชเนยฺยา**)

เป็นปุชเนยยบุคคล ปุตตานัง ของบุตร ท. (โหนฺติ) ย่อมเป็น, สามิกสสุสุสุสา อ.สามี พ่อผัว และแม่ผัว ท. (ปุชเนยฺยา) เป็นปุชเนยยบุคคล กุลวรรณะ ของหญิงสาว ในตระกูล ท. (โหนฺติ) ย่อมเป็น” ฯ หิ ก็ ปุชฺชา อ.การบูชา เอเตสมฺปิ (ปุชเนยฺย-บุคคลานัง) ซึ่งปุชเนยยบุคคล ท. แม่เหล่านี้ มงคล์ เอว เป็นมงคลนั้นเกี่ยว (ตฺสฺสา ปุชฺชาย) กุสลธมฺสมาทานตฺตา เพราะความที่ แห่งการบูชา นั้น เป็นเหตุถือเอาซึ่ง ธรรมอันเป็นกุศล (จ) ด้วย (ตฺสฺสา ปุชฺชาย) อายุอาทิฯทุกฺติเหตุตฺตา เพราะความที่ แห่งการบูชา นั้น เป็นเหตุแห่งความเจริญแห่งธรรมมีอายุเป็นต้น จ ด้วย (โหนฺติ) ย่อม เป็น ฯ เตน เพราะเหตุ นั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาท ตรัสแล้ว จกฺกวัตติ- สุตฺเต ในจักกวัตตีสุตฺร อิติ ว่า “เต (มฺหุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น มตฺเตยฺยา เป็นผู้ถือกุศลแก่มารดา เปตฺเตยฺยา เป็นผู้ถือกุศลแก่บิดา สามณฺยา เป็นผู้ถือกุศลแก่ สมณะ พุรฺหมณฺยา เป็นผู้ถือกุศลแก่พรหมณ์ กุเลชฺชฏฺจาปจายินฺโหน เป็นผู้ประพฤดิ อ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุดในตระกูล ภวิสฺสฺนฺติ จักเป็น สสมาทาย วตฺติสฺสฺนฺติ จัก สมาทานประพฤดิ อิทํ กุสลธมฺมํ ซึ่งธรรมอันเป็นกุศลนี้, เต (มฺหุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น วตฺติสฺสฺนฺติ จักเจริญ อายุหาปี แม้ด้วยอายุ วตฺติสฺสฺนฺติ จักเจริญ วณฺเณหฺปี แม้ด้วยวรรณะ สสมาทานเหตุ เพราะเหตุแห่งการสมาทาน ธมฺมานัง ซึ่ง ธรรม ท. กุสฺลานัง อันเป็นกุศล” อิติ ดังนี้ ฯ

อีกอย่างหนึ่ง ในบทว่า “ปุชเนยฺยานัง” นี้ ฟังทราบปุชเนยยบุคคลอย่างนี้ คือ “บรรดา บรรพชิต อาจารย์และอุปัชฌาย์ เป็นปุชเนยยบุคคลของชนมีอันเตวาลิกเป็นต้น, พวก ภิกษุผู้แก่กว่า เป็นปุชเนยยบุคคลของพวกภิกษุผู้ใหม่, บรรพชิตทั้งปวง เป็นปุชเนยย- บุคคลของพวกคฤหัสถ์, ส่วนบรรดาพวกคฤหัสถ์ พี่ชายพี่หญิง เป็นปุชเนยยบุคคล ของน้องชายน้องสาว, มารดาบิดา เป็นปุชเนยยบุคคลของพวกลูกๆ, สามี พ่อผัวและ แม่ผัว เป็นปุชเนยยบุคคลของเหล่าหญิงสาวในตระกูล”. ก็การบูชาปุชเนยยบุคคล เหล่านี้ จัดว่าเป็นมงคลทั้งนั้น เพราะเป็นเหตุแห่งการสมาทานกุศลธรรม และเพราะ เป็นเหตุแห่งความเจริญแห่งธรรมมีอายุเป็นต้น. เพราะเหตุ นั้น ในจักกวัตตีสุตฺร พระ ผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ว่า “พวกมนุษย์เหล่านั้น เป็นผู้ถือกุศลมารดา ถือกุศลบิดา ถือกุศลสมณะ ถือกุศลพรหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุดในตระกูล จักสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้, พวกมนุษย์เหล่านั้น จักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญ ด้วยวรรณะบ้าง เพราะการสมาทานเหล่าธรรมที่เป็นกุศลเป็นเหตุ”.

ตตถ เตติ เย ภิกขเว วิสตีวสสสหัสสาयกาณ มาตาปิตุณ ปุตตา จตฺตาทิสวสส-
สสสาयกา มนุสฺสา ภวิสฺสนฺติ เต ปุตฺตภูตา มนุสฺสา ฯ

ตตถ (ปเทศ) “เตติ (ปทสฺส) “เย (มนุสฺสา) ภิกขเว วิสตีวสสสหัสสาयกาณ มาตาปิตุณ
ปุตตา จตฺตาทิสวสสสหัสสาयกา มนุสฺสา ภวิสฺสนฺติ, เต ปุตฺตภูตา มนุสฺสา” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ **(อติ)** ว่า “**ภิกขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **เย (มนุสฺสา)** อ.มนุษย์ ท. เหล่า
ใด **ปุตตา** เป็นบุตร **มาตาปิตุณ** ของมารดาและบิดา ท. **วิสตีวสสสหัสสาयกาณ**
ผู้มีพันแห่งปีลีบเป็นประมาณเป็นอายุ **มนุสฺสา** เป็นมนุษย์ **จตฺตาทิสวสส-**
สสสาयกา ผู้มีพันแห่งปีลีบเป็นประมาณเป็นอายุ **ภวิสฺสนฺติ** จักเป็น, **มนุสฺสา**
อ.มนุษย์ ท. **ปุตฺตภูตา** ผู้เป็นบุตรเป็นแล้ว **เต** เหล่านั้น” **(อติ)** ดังนี้ **ตตถ (ปเทศ)**
“เตติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “เต” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “เต” ความว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกมนุษย์เหล่าใด เป็นบุตร
ของมารดาและบิดา ผู้มีอายุประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี จักเป็นมนุษย์มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี,
มนุษย์ผู้เกิดมาเป็นบุตรเหล่านั้น.

มตฺเตยฺยาติ มาตฺหิตา มาตริ สมฺมาปฏิปนฺนา ฯ

“มตฺเตยฺยาติ (ปทสฺส) “มาตฺหิตา มาตริ สมฺมาปฏิปนฺนา” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ **(อติ)** ว่า “**มาตฺหิตา** ผู้เฝ้าดูแลแก่มารดา **สมฺมาปฏิปนฺนา** คือว่า
ผู้ปฏิบัติโดยชอบแล้ว **มาตริ** ในมารดา” **(อติ)** ดังนี้ **(ปทสฺส)** แห่งบท “มตฺเตยฺยาติ
ว่า “มตฺเตยฺยา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “มตฺเตยฺยา” ได้แก่ ผู้เฝ้าดูแลแก่มารดา คือผู้ปฏิบัติชอบในมารดา.

เปตฺเตยฺยาติ ปิตฺหิตา ฯ

“เปตฺเตยฺยาติ (ปทสฺส) “ปิตฺหิตา” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**ปีตฺหิตา** ผู้เก็บอกุลแก่บิดา (**สมฺมาปฏิปนฺนา**) คือว่า ผู้ปฏิบัติโดยชอบแล้ว (**ปีตริ**) ในบิดา” (อิติ) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**เปตฺเตยฺยาติ** ว่า “**เปตฺเตยฺยา**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**เปตฺเตยฺยา**” ได้แก่ ผู้เก็บอกุลแก่บิดา คือผู้ปฏิบัติชอบในบิดา.

.....

สามณฺญาติ สมณฺหิตา ๕

“**สามณฺญาติ** (**ปทสฺส**) “**สมณฺหิตา**” (อิติ **อตฺโถ**) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**สมณฺหิตา** ผู้เก็บอกุลแก่สมณะ” (อิติ) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**สามณฺญาติ** ว่า “**สามณฺญา**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สามณฺญา**” ได้แก่ ผู้เก็บอกุลแก่สมณะ.

.....

พฺรหฺมณฺญาติ พฺรหฺมณฺหิตา ๕

“**พฺรหฺมณฺญาติ** (**ปทสฺส**) “**พฺรหฺมณฺหิตา**” (อิติ **อตฺโถ**) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**พฺรหฺมณฺหิตา** ผู้เก็บอกุลแก่พราหมณ์” (อิติ) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**พฺรหฺมณฺญาติ** ว่า “**พฺรหฺมณฺญา**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**พฺรหฺมณฺญา**” ได้แก่ ผู้เก็บอกุลแก่พราหมณ์.

.....

กุเลชฺชฎฺฐาปจายิโนติ อตฺตโน กุเล ชฺชฎฺฐานํ มหาปีตฺจจุลฺลปีตฺชฺชฎฺฐาติกาทีนํ วุฑฺฒานํ อปจายิโน นิจฺจตุตฺติโน ๕

“**กุเลชฺชฎฺฐาปจายิโนติ** (**ปทสฺส**) “**อตฺตโน** **กุเล** **ชฺชฎฺฐานํ** **มหาปีตฺจจุลฺลปีตฺชฺชฎฺฐาติกาทีนํ** **วุฑฺฒานํ** (**ชฺชานํ**) **อปจายิโน** **นิจฺจตุตฺติโน**” (อิติ **อตฺโถ**) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**อปจายิโน** เป็นผู้มีควมอ่อนน้อมเป็นปกติ **นิจฺจตุตฺติโน**

คือว่าเป็นผู้ประพัตถ์ต่อมตน (ชานห์) ต่อชน ท. เขฏฐานห์ ผู้เจริญที่สุด วุฑฒานห์ คือว่าผู้เจริญ มหาปิตุจุลปิตุเขฏฐภาติกาทินห์ มีลุง อา และพี่ชายผู้เจริญที่สุดเป็นต้น กุเลในตระกูล อตตโนของตน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กุเลเขฏฐาปจายินโหติ ว่า “กุเลเขฏฐาปจายินโ” ดังนี้ ๕

บทว่า “กุเลเขฏฐาปจายินโ” ความว่า เป็นผู้มีความอ่อนน้อมเป็นปกติ คือว่าเป็นผู้ประพัตถ์ต่อมตน ต่อพวกชนผู้ใหญ่ คือผู้เจริญมีลุง อา และพี่ชายคนโตเป็นต้น ในตระกูลของตน.

.....
 กุสลาหนุตติ อนวชฺชลกฺขณานห์ ๕

“กุสลาหนุตติ (ปทสฺส) “อนวชฺชลกฺขณานห์” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “อนวชฺชลกฺขณานห์ อันมีความไม่มีโทษเป็นลักษณะ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กุสลาหนุตติ ว่า “กุสลาหน” ดังนี้ ๕

บทว่า “กุสลาหน” ความว่า มีความไม่มีโทษเป็นลักษณะ.

.....
 สมากานเหตุติ สมากาย วตฺตนเหตุติ ๕

“สมากานเหตุติ (ปทสฺส) “สมากาย วตฺตนเหตุติ” (อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ อิตติ ว่า “สมากาย วตฺตนเหตุ เพราะเหตุแห่ง การสมากานแล้วจึงประพัตถ์” อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สมากานเหตุติ ว่า “สมากานเหตุ” ดังนี้ ๕

บทว่า “สมากานเหตุ” ความว่า เพราะเหตุแห่งการสมากานประพัตถ์.

.....
 ปุชเนยฺยปุชากถา ๕

ปุชเนยฺยปุชากถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการบุชาซึ่งบุคคลผู้ควรบุชา

(นิกฺขิตฺตา) จบแล้ว ฯ

จบ กถาว่าด้วยการบูชาผู้ควรบูชา ฯ.

ปจฺมคคาถายตฺถสฺรูป

๗๙. เอวมิมาย คาถาย พาลอเสวนาหิมงฺคฺลตฺตยํ วุตฺตํ, ตํ สพฺพํ อิหปฺปสฺสชาติสมฺปตฺติ-
วฺชฺชติเหตุตฺตา “มงฺคฺลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

เอวํ (ภควตา) อิมาย คาถาย พาลอเสวนาหิมงฺคฺลตฺตยํ วุตฺตํ, (ปญฺหิตฺเตน) ตํ สพฺพํ (มงฺคฺลตฺตยํ
ตสฺส มงฺคฺลตฺตยสฺส) อิห (โลเก) ปสฺสชาติสมฺปตฺติวฺชฺชติเหตุตฺตา “มงฺคฺลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

พาลอเสวนาหิมงฺคฺลตฺตยํ อ.หมวดสามแห่งมงคลมีการไม่เสพซึ่งคนพาลเป็นต้น
(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว อิมาย คาถาย ด้วยคาถานี้, ตํ
(มงฺคฺลตฺตยํ) อ.หมวดสามแห่งมงคลนั้น **สพฺพํ** ทั้งปวง (ปญฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต
เวทิตพฺพํ ฟังทราบ “มงฺคฺลนฺติ ว่าเป็นมงคล (ตสฺส มงฺคฺลตฺตยสฺส) อิห (โลเก)
ปสฺสชาติสมฺปตฺติวฺชฺชติเหตุตฺตา เพราะความที่ แห่งหมวดสามแห่งมงคลนั้น เป็นเหตุ
แห่งความเจริญด้วยสมบัติมีการสรรเสริญในโลกนี้เป็นต้น เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสมงคล ๓ ประการมีการไม่เสพคนพาลเป็นต้นด้วยคาถานี้,
มงคล ๓ ประการทั้งหมดนั้น ฟังทราบว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งความเจริญ
ด้วยสมบัติมีการสรรเสริญในโลกนี้เป็นต้น ดังพรรณนามาจะนี้.

อฏฺฐกถายนฺตุ “พาลอเสวนา พาลเสวนปฺปจฺยภยาทีปริตฺตาเถเนน อุกฺภยโลกहित-
เหตุตฺตา ปญฺหิตเสวนา ปุชฺชนฺยปฺปชฺชา จ นิพฺพานสฺสคฺติเหตุตฺตา มงฺคฺลนฺติ วุตฺตํ ฯ
อิทฺมปิ ปจฺยวตฺตนฺติ ฯ

(อฏฺฐกถาจริเยน) อฏฺฐกถายํ ตู “พาลอเสวนา พาลเสวนปฺปจฺยภยาทีปริตฺตาเถเนน (ตสฺสา
พาลอเสวนาย) อุกฺภยโลกहितเหตุตฺตา (มงฺคฺลํ โหติ), ปญฺหิตเสวนา (จ) ปุชฺชนฺยปฺปชฺชา จ

(ตสฺสา ปณฺทิตเสวนปฺชเนยฺยปฺชชาย) นิพฺพานสฺสคติเหตุตฺตทา มงฺคฺลํ (โหติ)” อิติ (วจนฺ) วุตฺตํ ๗
อิทฺมปิ (วุตฺตํ) ปจฺยวตฺตํ (โหติ) อิติ ๗

ตุ ส่วนว่า (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “พาลอเสวนา อ.การไม่เสพซึ่งคนพาล (มงฺคฺลํ) ชื่อว่าเป็นมงคล (ตสฺสา พาลอเสวนาย) อุภยโลกहितเหตุตฺตทา เพราะความที่ แห่ง การไม่เสพซึ่งคนพาลนั้น เป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูลในโลกทั้งสอง พาลเสวนป-
ปจฺยภยชาติปริตฺตทาเนน ด้วยอันป้องกันซึ่งเหตุแห่งทุกข์มีภัยเป็นต้นอันมีการเสพ ซึ่งคนพาลเป็นปัจจัย (โหติ) ย่อมเป็น, ปณฺทิตเสวนา (จ) อ.การเสพซึ่งบัณฑิต ด้วย ปฺชเนยฺยปฺชชาย จ อ.การบูชาซึ่งบุคคลผู้ควรบูชาด้วย มงฺคฺลํ เป็นมงคล (ตสฺสา ปณฺทิตเสวนปฺชเนยฺยปฺชชาย) นิพฺพานสฺสคติเหตุตฺตทา เพราะความที่ แห่งการเสพ-
ซึ่งบัณฑิตและการบูชาซึ่งบุคคลผู้ควรบูชา นั้น เป็นเหตุแห่งพระนิพพานและสฺสคติ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าว แล้ว อฏฺฐกถายํ ในอรรถกถา ๗ อิทฺมปิ (วุตฺตํ) อ.คาถาแม่นี้ ปจฺยวตฺตํ เป็น ปจฺยวตฺตร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ๗

ส่วนในอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า “การไม่เสพคนพาล ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูลในโลกทั้ง ๒ ด้วยอันป้องกันเหตุแห่งความทุกข์ มีภัยเป็นต้น ที่มีการเสพคนพาลเป็นปัจจัย, การเสพบัณฑิตและการบูชาบุคคลผู้ควร บูชา ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งพระนิพพานและสฺสคติ” ดังนี้. แม้คาถานี้ ก็ เป็นปจฺยวตฺตรแล.

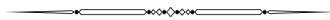
ปจฺมคาถายตฺตถวณฺณนา ๗

ปจฺมคาถาย อตฺตถวณฺณนา (นิฏฺฐิตา) ๗

อตฺตถวณฺณนา อ.วจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความ ปจฺมคาถาย แห่งคาถาที่ ๑

(นิฏฺฐิตา) จบแล้ว ๗

จบพรรณนาเนื้อความแห่งคาถาที่ ๑

ทุติยคาถายตถวณฺณนา

อตถวณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความ ทุติยคาถาย แห่งพระคาถาที่ ๒

(มยา) อันข้าพเจ้า (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

พรรณนาความแห่งคาถาที่ ๒

[๘๐] ทุติยคาถาย ฯ

ปฏิรูปเทสวาโสติ อนุจฺฉวิก เทเส นีวาโส ฯ เทโส จ นาม คามนครชนปทาที โย โภจึ สตุตฺตานํ นีวาโสกาโส ฯ ปุพฺพเพติ ปุรา อตีตชาติสฺสูติ อตุโถ ฯ กตปุญฺญตาติ อฺปจิตกฺกุสลตา ฯ อตฺตสมฺมาปณฺธิตี อตฺตโน สมฺมา ปณฺธานํ จปณํ ยฺยชฺชนํ ฯ เอตฺนฺติ โย จ ปฏิรูปเทสวาโส ยา จ ปุพฺพเพกตปุญฺญตา โย จ อตฺตสมฺมาปณฺธิ อิทํปี ติวริชํ อุตฺตมํ มงฺคฺลนฺติ คณฺหาหิ เทเวเตติ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ อยฺนฺเตวตฺถ วิตฺถาโร ฯ

ทุติยคาถาย (วินิจฺฉโย ปณฺชิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

ปฏิรูปเทสวาโสติ อนุจฺฉวิก เทเส นีวาโส ฯ เทโส จ นาม คามนครชนปทาที โย โภจึ สตุตฺตานํ นีวาโสกาโส ฯ “ปุพฺพเพติ (ปทสฺส) “ปุรา อตีตชาติสฺสูติ อตุโถ ฯ “กตปุญฺญตาติ อฺปจิตกฺกุสลตา ฯ “อตฺตสมฺมาปณฺธิตี อตฺตโน สมฺมา ปณฺธานํ จปณํ ยฺยชฺชนํ ฯ “เอตฺนฺติ (ปทสฺส) “(ตุว) ‘โย จ ปฏิรูปเทสวาโส ยา จ ปุพฺพเพกตปุญฺญตา โย จ อตฺตสมฺมาปณฺธิ, อิทํปี ติวริชํ (กมฺม) อุตฺตมํ มงฺคฺล (โหติ)” อิติ คณฺหาหิ เทเวเตติ (อตุโถ) ฯ อยฺ เอตฺถ (ทุติยคาถาย) สงฺเขโป ฯ อยฺ ตฺถ เอตฺถ (ทุติยคาถาย) วิตฺถาโร ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย ทุติยคาถาย ในพระคาถาที่ ๒ (ปณฺชิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) ฟังทราบ ฯ

นีวาโส อ.การอยู่ เทเส ในประเทศ อนุจฺฉวิก อันเหมาะสม ปฏิรูปเทสวาโสตี ชื่อว่าปฏิรูปเทสวาสะ ฯ จ ก็ นีวาโสกาโส อ.โอกาสเป็นที่อยู่ สตุตฺตานํ ของสัตว์ ท. โย โภจึ แห่งใดแห่งหนึ่ง คามนครชนปทาที มีหมู่บ้าน เมือง และชนบทเป็นต้น

เทโส นาม ชื่อว่าประเทศ ฯ อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “ปุรา ในกาลก่อน อติต-
 ชาติสุ คือว่า ในชาติอันเป็นไปล่วงแล้ว ท.” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปุพฺเพติ
 ว่า “ปุพฺเพ” ดังนี้ ฯ อุปจิตกฺกุสลา อ.ความที่แห่งบุคคลเป็นผู้มีกุศลอันสั่งสมไว้แล้ว
 กตปุญฺญาตา ชื่อว่ากตปุญฺญาตา ฯ ปณฺิธานํ อ.การตั้งความปรารถนา จปนํ อ.การ
 ตั้งไว้ ยุญฺชนํ อ.การประกอบ อตฺตโน ซึ่งตน สมนฺา โดยชอบ อตฺตสมฺมาปณฺิธิ
 ชื่อว่าอตฺตสมฺมาปณฺิธิ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “เทเวเต ตุก่อนเทวดา (ตฺวํ) อ.เธอ
 คณฺหาหิ จงถือเอา อิติ ว่า โย จ ปฏฺิรูปเทสวาโส อ.การอยู่ในประเทศที่เหมาะสม
 สมใดด้วย ยา จ ปุพฺเพกตปุญฺญาตา อ.ความที่แห่งบุคคลเป็นผู้มีบุญอันกระทำแล้ว
 ในกาลก่อนใดด้วย โย จ อตฺตสมฺมาปณฺิธิ อ.การตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบใดด้วย,
 (กมฺมํ) อ.กรรม ติวริํ อันมีอย่างสาม อิหํปิ แม่นี้ มงฺคฺลํ เป็นมงคล อุตฺตมํ อัน
 สูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอตฺนฺติ ว่า “เอตฺ”
 ดังนี้ ฯ สงฺเขโป อ.ความย่อ เอตฺถ (ทฺุติยคาถายํ) ในพระคาถาที่ ๒ นี้ อยฺมฺ นี้ ฯ
 ตฺุ ส่วนว่า วิตฺถาโร อ.ความพิสดาร เอตฺถ (ทฺุติยคาถายํ) ในพระคาถาที่ ๒ นี้
 อยฺมฺ นี้ ฯ

พึงทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๒

การอยู่ในประเทศอันสมควร ชื่อว่า “ปฏฺิรูปเทสวาส”. ก็โอกาสเป็นที่อยู่ของหมู่
 สัตว์แห่งใดแห่งหนึ่ง มีหมู่บ้าน เมือง และชนบทเป็นต้น ชื่อว่า “ประเทศ”. บทว่า
 “ปุพฺเพ” แปลว่า ในก่อน คือว่า ในอดีตชาติ. ความเป็นผู้มีกุศลอันสั่งสมไว้แล้ว ชื่อว่า
 กตปุญฺญาตา. การตั้งความปรารถนาไว้ การดำรงไว้ การประกอบตนไว้โดยชอบ ชื่อ
 ว่า อตฺตสมฺมาปณฺิธิ. บทว่า “เอตฺ” ความว่า เทพดา ท่านจงถือว่า การอยู่ในประเทศ
 อันสมควร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันเคยทำไว้ในก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ กรรม ๓
 อย่างแม่นี้ จัดเป็นมงคลอันสูงสุด”. ความสังเขปในคาถาที่ ๒ นี้เท่านี้. ส่วนความ
 พิสดารในคาถาที่ ๒ นี้ ดังต่อไปนี้.

๔. ปฏิรูปเทสवासกถา

กถาว่าด้วยการอยู่ในประเทศที่สมควร

[๘๑] **ปฏิรูปเทโส** นาม ยตถ จตฺสโส ปริสา วิจฺรหฺติ ทานาทินิ ปุณฺณกิริยาวตฺถุณี วตฺตนฺติ นวํคสฺตฺถุสฺสํ ทิปฺปติ ตตฺถ นินาโส สตฺตํ ปุณฺณกิริยปจฺจยตฺตํ มงฺคฺลนฺติ วุจฺจติ ฯ ตตฺริทํ วตฺถุ ฯ

(โส ปเทโส) **ปฏิรูปเทโส** นาม, ยตถ (ปเทเส) จตฺสโส ปริสา วิจฺรหฺติ, ทานาทินิ ปุณฺณกิริยา-
วตฺถุณี วตฺตนฺติ, นวํคสฺตฺถุสฺสํ ทิปฺปติ, ตตฺถ (ปเทเส) นินาโส (ตสฺส ปเทสฺส) สตฺตํ
ปุณฺณกิริยปจฺจยตฺตํ (ภควตา) “มงฺคฺลนฺติ วุจฺจติ ฯ ตตฺร (ปพฺเพ) อิทํ วตฺถุ ฯ

ปริสา อ.บริษัท ท. **จตฺสโส ๔** **วิจฺรหฺติ** ย่อมเที่ยวไป, **ปุณฺณกิริยาวตฺถุณี** อ.บุญ
กิริยาวตฺถุ ท. **ทานาทินิ** มีทานเป็นต้น **วตฺตนฺติ** ย่อมเป็นไป, **นวํคสฺตฺถุสฺสํ**
อ.คำสอนของพระศาสดามีองค์ ๘ **ทิปฺปติ** ย่อมรุ่งเรือง **ยตถ (ปเทเส)** ในประเทศใด,
(โส ปเทโส) อ.ประเทศนั้น **ปฏิรูปเทโส** นาม ชื่อว่าประเทศอันสมควร ฯ **นินาโส**
อ.การอยู่ **ตตฺถ (ปเทเส)** ในประเทศนั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุจฺจติ**
ย่อมตรัสเรียก “มงฺคฺลนฺติ ว่าเป็นมงคล (ตสฺส ปเทสฺส) สตฺตํ ปุณฺณกิริย-
ปจฺจยตฺตํ เพราะความที่ แห่งประเทศนั้น เป็นปัจจัยแห่งการทำซึ่งบุญ ของสัตว์ ท.
๒ **อิทํ วตฺถุ** อ.เรื่องนี้ **ตตฺร (ปพฺเพ)** ในข้อนั้น ฯ

บริษัท ๔ ย่อมเที่ยวไป บุญกิริยาวตฺถุมีทานเป็นต้น ย่อมเป็นไป นวํคสฺตฺถุสฺสํ ย่อม
รุ่งเรือง ในประเทศใด, ประเทศนั้น ชื่อว่าประเทศอันสมควร. การอยู่ในประเทศนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกว่าเป็นมงคล เพราะว่าประเทศนั้นเป็นปัจจัยแห่งการ
ทำบุญของเหล่าสัตว์. ในข้อนั้น มีเรื่องนี้ (เป็นอุทาหรณ์).

๑. เกวฏฏาวตถุ

[๘๒] สาวตถุถิยํ กิเรโก อริโย นาม เกวฏฏโฏ ปฏิวสติ ฯ โส เอกทิวสํ พลิสเสน มจฺเจ
 คณฺหนโต สาวตถุถิยา อุตฺตรทวารคามे ปิณฺฑทาย จริตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวฺรุตํ ตโตว
 อากจฺจนฺตํ สตถารํ ทิสฺวา พลิสยภูจฺฉิ จเปตฺวา อฏฺฐจาสิ ฯ สตถา ตสฺส อวิหฺูเร
 จตฺวา “ตฺวํ กีนามอสฺติ สารีปฺตตฺตเถราทโย ปุจฺฉิ ฯ เตปิ “อหํ สารีปฺตฺโต, อหํ
 โมคคฺคลานโหนติอาทินา สกสกนามานิ กเถสุ ฯ เกวฏฏโฏ “สตถา สพฺเพสํ นามํ
 ปุจฺฉติ, มมาปิ นามํ ปุจฺฉิสฺสติ มณฺเฑติ จินฺเตสิ ฯ สตถา ตสฺส จิตฺตํ ญตฺวา
 “อุปาสก ตฺวํ กีนามอสฺติ ปุจฺฉิ ฯ “อหํ ภาเนเต อริโย นามาติ ฯ อถสฺส ภควา “น
 อุปาสก ตาทิสฺวา ปาณชาติปาติโน อริยา นาม โหนฺติ, อริยา ปน สตฺตานํ อวิหีสฺน-
 ภาเว จิตฺตาติ วตฺวา ฐมมํ เทเสนฺโต ฐมมปทสฺส ฐมมฏฺฐจวคฺเค อิมํ คาถมาห

“น เตน อริโย โหติ เยน ปาณานิ หีสติ
 อหีสสา สพฺพปาณานํ อริโยติ ปุจฺฉติติ ฯ

กิริ ได้ยินว่า เกวฏฏโฏ อ.ชาวประมง เอโก คนหนึ่ง อริโย นาม ชื่อว่าอริยะะ ปฏิวสติ
 ย่อมอาศัยอยู่ สาวตถุถิยํ ในเมืองสาวตถิ ฯ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (เกวฏฏโฏ)
 อ.ชาวประมงนั้น คณฺหนโต จับอยู่ มจฺเจ ซึ่งปลา ท. พลิสเสน ด้วยเบ็ด ทิสฺวา
 เห็นแล้ว สตถารํ ซึ่งพระศาสดา สาวตถุถิยา อุตฺตรทวารคามे ปิณฺฑทาย จริตฺวา
 ภิกฺขุสงฺฆปริวฺรุตํ ตโตว (จฺานโต) อากจฺจนฺตํ ผู้เที่ยวไปแล้ว เพื่อบิณฑบาต
 ในหมู่บ้านใกล้ประตูทิศอุดร แห่งเมืองสาวตถิ ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว มาอยู่
 จากที่นั้นเที่ยว จเปตฺวา วางไว้แล้ว พลิสยภูจฺฉิ ซึ่งคันแห่งเบ็ด อฏฺฐจาสิ ได้ยินแล้ว ฯ
 สตถา อ.พระศาสดา จตฺวา ประทับอยู่แล้ว อวิหฺูเร ในที่ไม่ไกล ตสฺส (เกวฏฏโฏ)
 แห่งชาวประมงนั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว (เถเร) กะพระเถระ ท. สารีปฺตตฺตเถราทโย
 มีพระสารีบุตรผู้เถระเป็นต้น อิติ ว่า “ตฺวํ อ.เธอ กีนามो เป็นผู้ที่มีชื่อว่าอะไร อสิ ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ เตปิ (เถรา) อ.พระเถระ ท. แม่เหล่านั้น กเถสุ กราบทูลแล้ว สกสก-
 นามานิ ซึ่งชื่อของตน ๆ ท. (นเยน) โดยนัย อิติอาทินา เป็นต้นว่า “อหํ อ.ข้าพระองค์
 สารีปฺตฺโต เป็นผู้ชื่อว่าสารีบุตร (อมฺหิ) ย่อมเป็น, อหํ อ.ข้าพระองค์ โมคคฺคลานโ
 เป็นผู้ชื่อว่าโมคคฺคลานะ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ เกวฏฏโฏ อ.ชาวประมง
 จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “สตถา อ.พระศาสดา ปุจฺฉติ ย่อมตรัสถาม นามํ ซึ่งชื่อ

สพเพส (ภิกษุหนึ่ง) ของภิกษุ ท. ทั้งปวง, (สตถา) อ.พระศาสดา ปุจฉิสฺสติ มนฺเณ เห็นจะจักตรัสถาม นาม ซึ่งชื่อ มมาปิ แม่ของเรา” อิติ ดังนี้ ฯ สตถา อ.พระศาสดา ฅตฺวา ทรงทราบแล้ว จิตฺตํ ซึ่งจิต ตสฺส (เกวณฺณสฺส) ของชาวประมงนั้น ปุจฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก ตฺวํ อ.เธอ กิณาโม เป็นผู้มีชื่อว่าอะไร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ (เกวณฺณ) อ.ชาวประมง (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ.ข้าพระองค์ อริโย นาม เป็นผู้มีชื่อว่าอริยะ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล ท. ปาณานิปาตโน ผู้ยังสัตว์ให้ตกลงไปโดยปกติ ตาทิสา ผู้เช่นเธอ อริยา นาม เป็นผู้มีชื่อว่าอริยะ โหนฺติ ย่อมเป็น น หามิได้, ปน ส่วนว่า อริยา อ.พระอริยะ ท. จิตา ดำรงอยู่แล้ว อวิหีสณาเว ในความเป็นคืออันไม่เบียดเบียน สตฺตานํ ซึ่งสัตว์ ท.” อิติ ดังนี้ เทเสนโต เมื่อทรงแสดง ฅมฺมํ ซึ่งธรรม อสฺส (เกวณฺณสฺส) แก่ชาวประมงนั้น อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ ฅมฺมญฺจวคฺเค ในธัมมัญฺจวรรค ฅมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“(ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล หีสติ ย่อมเบียดเบียน ปาณานิ ซึ่งสัตว์ ท. เยน (การณฺน) เพราะเหตุใด, (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล อริโย ชื่อว่าเป็นพระอริยะ โหติ ย่อมเป็น เตน (การณฺน) เพราะเหตุนั้น น หามิได้, (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล (มยา) อันเรา ปวฺจจติ ย่อมเรียก “อริโยติ ว่า “อริยะ” ดังนี้ อหิสา เพราะการไม่เบียดเบียน สพฺพปาณานํ ซึ่งสัตว์ทั้งปวง ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ได้ทราบมาว่า มีชาวประมงคนหนึ่งชื่อว่าอริยะ อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี. วันหนึ่ง เขาใช้เบ็ดจับปลาอยู่ เห็นพระศาสดาผู้เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้านใกล้ประตูทิศอุดร เมืองสาวัตถี มีภิกษุสงฆ์แวดล้อม กำลังเสด็จมาจากที่นั้นนั่นแหละ จึงวางคันเบ็ดไว้ได้ยืนอยู่แล้ว. พระศาสดาประทับยืน ณ ที่ไม่ไกลแห่งชาวประมงนั้น ตรัสถามพระสารีบุตรเถระเป็นต้นว่า “เธอมีชื่อว่าอะไร ?”. พระเถระแม่เหล่านั้กราบทูลชื่อของตนๆ โดยนัยว่า “ข้าพระองค์ ชื่อว่าสารีบุตร ข้าพระองค์ ชื่อว่าโมคคัลลานะ” ดังนี้ เป็นต้น. ชาวประมงคิดว่า “พระศาสดาย่อมตรัสถามชื่อของภิกษุทั้งหลายทั้ง

ปวง, เห็นจะตรัสถามชื่อของเราบ้าง”. พระศาสดาทรงทราบจิตของเขา จึงตรัสถามว่า “อุบาสก เธอมีชื่อว่าอะไร?”. ชาวประมงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีชื่อว่าอริยะ”. ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า “อุบาสก บุคคลทั้งหลาย ผู้ทำปาณาติบาต โดยปกติเช่นเธอ เป็นผู้ชื่อว่าอริยะ หามิได้, ส่วนพระอริยะทั้งหลาย ตั้งอยู่ในความเป็นคืออันไม่เบียดเบียนเหล่าสัตว์ทั้งหลาย” เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่เขา จึงตรัสศกานี้ ในธัมมัญจวรรค แห่งธรรมบท ว่า

“บุคคลย่อมเบียดเบียนเหล่าสัตว์ เพราะเหตุใด, จะชื่อว่าเป็นพระอริยะ เพราะเหตุนั้น หามิได้, เราเรียกว่า “อริยะ” เพราะการไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์”.

.....
 ตตฺถ เตนาติ เตน การณน ฯ

ตตฺถ (ปะทสุ) “เตนาติ (ปะทสุ) “เตน การณน” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เตน การณน เพราะเหตุนั้น” (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะทสุ) “เตนาติ (ปะทสุ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “เตน” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “เตน” ได้แก่ เพราะเหตุนั้น.

.....
 หีสตีติ วิเหเจติ ฯ

“หีสตีติ (ปะทสุ) “วิเหเจติ” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “วิเหเจติ ย่อมเบียดเบียน” (อิตติ) ดังนี้ (ปะทสุ) แห่งบท “หีสตีติ ว่า “หีสติ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “หีสติ” แปลว่า ย่อมเบียดเบียน.

.....
 อหีสาคี สพุพปฏาณานํ ปาณินา อหีสเนน ฯ

“อหีสาดิ (ปทสฺส) “สพฺพปฺปาณานํ ปาณิอาทินา (ปฺหรณฺวตฺตฺถนา) อหีสเนน” (อิตฺติ อตฺตฺโถ) ๕

(อตฺตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “อหีสเนน เพราะการไม่เบียดเบียน **สพฺพปฺปาณานํ** ซึ่ง สัตว์ทั้งปวง ท. **ปาณิอาทินา (ปฺหรณฺวตฺตฺถนา)** ด้วยวัตถุเป็นเครื่องประหาร มีฝ่ามือ เป็นต้น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อหีสาดิ ว่า “อหีสา” ดังนี้ ๕

บทว่า “อหีสา” ความว่า เพราะการไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ด้วยฝ่ามือ เป็นต้น.

.....
อริโยติ ปฺวฺจฺจตีติ เมตฺตฺตาทิกาวานาย จิตฺตฺตา หีสโต อารกาว จิตฺโต ปุคฺคโล อริโยติ กถิตฺตีติ ๕

“อริโยติ ปฺวฺจฺจตีติ (คาถาปาทสฺส) “(อตฺตฺโน) เมตฺตฺตาทิกาวานาย จิตฺตฺตา หีสโต อารกาว จิตฺโต ปุคฺคโล (ภควตฺตา) ‘อริโยติ กถิตฺตีติ (อตฺตฺโถ) ๕

(อตฺตฺโถ) อ.อรรธ อิตฺติ ว่า “**ปุคฺคโล** อ.บุคคล **จิตฺโต** ผู้ตั้งอยู่แล้ว **อารกาว** ห่างไกล เทียว **หีสโต** จากการเบียดเบียน (ภควตฺตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **กถิตฺติ** ย่อม ตรัส ‘อริโยติ ว่า “อริยะ” ดังนี้ (อตฺตฺโน) **เมตฺตฺตาทิกาวานาย จิตฺตฺตา** เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ตั้งอยู่แล้ว ในภาวนามีเมตตาคือเป็นต้น” อิตฺติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่ง บทแห่งพระคาถา “อริโยติ ปฺวฺจฺจตีติ ว่า “อริโยติ ปฺวฺจฺจติ” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “อริโยติ ปฺวฺจฺจติ” ความว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ห่างไกลจากการ เบียดเบียนเท่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า ‘อริยะ’ เพราะว่าตั้งอยู่ในภาวนา มีเมตตาคือเป็นต้น.

.....
 คาถาวสาเน เกวฏฺฏโฏ โสตาปนฺโน อโหสิ ๕

คาถาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระคาถา **เกวฏฺฏโฏ** อ.ชาวประมง **โสตาปนฺโน** เป็นพระโสตาบัน **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ๕

เวลาจบคาถา ชาวประมง ได้เป็นพระโสตาบัน.

เอวานุตสส ปฏิรูปเทสวาโส สวณุปุณณกิริยาวตถุปัจจยตตทา มงฺคลนฺติ ฯ

เอวํ ตสฺส (เกวณฺณุตสฺส) ปฏิรูปเทสวาโส (ตสฺส ปฏิรูปเทสวาสสฺส) สวณุปุณณกิริยาวตถุ-
ปจฺจยตตทา มงฺคลํ (โหติ) อิติ ฯ

ปฏิรูปเทสวาโส อ.การอยู่ในประเทศอันสมควร **ตสฺส (เกวณฺณุตสฺส)** ของชาวประมง
นั้น **มงฺคลํ** เป็นมงคล (**ตสฺส ปฏิรูปเทสวาสสฺส**) สวณุปุณณกิริยาวตถุปัจจยตตทา
เพราะความที่ แห่งการอยู่ในประเทศอันสมควรนั้น เป็นปัจจัยแห่งบุญกิริยาวัตถุคือ
การฟัง (**โหติ**) ย่อมเป็น **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้ **อิติ** ดังนี้แล ฯ

การอยู่ในประเทศอันสมควรของชาวประมงนั้น ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นปัจจัยแห่ง
บุญกิริยาวัตถุคือการฟัง ด้วยประการฉะนี้ ดังนี้แล.

.....
เกวณฺณวตถุ ฯ

เกวณฺณวตถุ อ.เรื่องแห่งชาวประมง (**นิฏฺฐิตํ**) จบแล้ว ฯ

จบเรื่องชาวประมง.
.....

อปรนย ปฏิรูปเทส

[๘๓] อปีจ ปฏิรูปเทโส นาม, สตถุ โพธิมณฑปฺปเทโส ฌมฺมจกฺกปฺปวตฺตติปฺปเทโส
ทฺวาทสโยชนาย ปริสาย มชฺเฌ สพฺพตติถิมมํ ภินฺทิตฺวา ยมกปฺปาฎิหารียทสฺสิต-
คณฺทามพฺรุกฺขมฺมูลปฺปเทโส เทโวโรหณปฺปเทโส โย วา ปนญฺโณปี สวตฺถิรราชคหาทิ-
พฺพุทฺธาชีวาสปฺปเทโส ฯ ตตถ นีวาโส สตฺตทานํ ฉานฺนตฺตริยปฺปฎิลาภปจฺจยโต มงฺคลํ ฯ

อปีจ (โส ปเทโส) ปฏิรูปเทโส นาม, สตถุ โพธิมณฑปฺปเทโส ฌมฺมจกฺกปฺปวตฺตติปฺปเทโส
ทฺวาทสโยชนาย ปริสาย มชฺเฌ สพฺพตติถิมมํ ภินฺทิตฺวา ยมกปฺปาฎิหารียทสฺสิตคณฺทามพฺรุกฺข-
มฺมูลปฺปเทโส เทโวโรหณปฺปเทโส โย วา ปน ญโณปี สวตฺถิรราชคหาทิพฺพุทฺธาชีวาสปฺปเทโส

(อตุถ) ๙ ตตุถ (ปฏิรูปเทเส) นินวาโส สตุตทานัน ฉานตุตตริยปฏิภลาภจจุยโต มงคัล (โหติ) ๙

อปิจ อิกอยางหนิง โพริมณทปโปเทโส อ.ประเทศเป็นที่ผองใสแห่งบัญญัติาเป็นเครื่องตรัสรู้ สตุถุ ของพระศาสดา ธมมจกุกปวัตตติตปโปเทโส อ.ประเทศเป็นที่อันพระศาสดาทรงยังธรรมจักรให้เป็นไปทั่วแล้ว ทวาทสโยชนาย ปริสาย มชุฒเสพตติตุถิมท กิณฑิตวา ยมกปปาฏิหาริยทสสิตคณทามพรุกขมุลปโปเทโส อ.ประเทศแห่งโคนแห่งต้นคณทามพพุกฤษ อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทำลายซึ่งความมัวเมาของเตียรถียทั้งปวง ในท่ามกลาง แห่งบริษัท อันมีโยชน ๑๒ เป็นประมาณ แล้วจึงทรงแสดงซึ่งยมกปาฏิหาริย เทโวโรทรณปโปเทโส อ.ประเทศเป็นที่เสด็จลงจากเทวโลก วา ปน ก็หรือว่า สวตถิราชคหาทิพุทธาธิวาสปโปเทโส อ.ประเทศเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้ามีเมืองสาวตถิและเมืองราชคฤห์เป็นต้น อญโฆปี แม่อัน โย ไค (อตุถ) มีอยู่, (โส ปโปเทโส) อ.ประเทศนั้น ปฏิรูปเทโส นามชื่อว่าประเทศอันสมคร ๙ นินวาโส อ.การอยู่ ตตุถ (ปฏิรูปเทเส) ในประเทศอันสมครนั้น มงคัล เป็นมงคล ฉานตุตตริยปฏิภลาภจจุยโต เพราะเป็นปัจจัยแห่งการได้เฉพาะซึ่งอนตุตตริยะ ๖ สตุตทานัน แห่งสัตว ท. (โหติ) ย่อมเป็น ๙

อิกอยางหนิง ประเทศเป็นที่ผองใสแห่งบัญญัติาเครื่องตรัสรู้ของพระศาสดา ประเทศที่ทรงทำให้ธรรมจักรเป็นไป ประเทศที่โคนแห่งต้นคณทามพพุกฤษ ที่ทรงทำลายความมัวเมาของพวกเตียรถียทั้งปวง ในท่ามกลางบริษัทประมาณ ๑๒ โยชน แล้วจึงทรงแสดงยมกปาฏิหาริย ประเทศเป็นที่เสด็จลงจากเทวโลก ก็หรือว่า ประเทศเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้ามีเมืองสาวตถิและราชคฤห์เป็นต้นแม่อันใด ประเทศนั้น ชื่อว่าประเทศอันสมคร. การอยู่ในประเทศอันสมครนั้น ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นปัจจัยแห่งการได้อนตุตตริยะ ๖ ของเหล่าสัตว.

.....

ฉอนุตตรिय

[๘๔] อนุตตรियานิ จ นาม อณฺเณน อุตฺตริตเรน รหิตานิ นิรุตฺตรานิ รูปทสฺสนาทีนํ ๗ ตานิ อิท ภิภฺขเว เอกจฺโจ หตฺถิรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ อสฺสรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ มณฺิรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ อุจฺจาวจํ วา ปน ทสฺสนาย คจฺจติ สมณํ วา พุราหฺมณํ วา มิจฺฉาทิภฺภูจิกํ มิจฺฉาปภฺปิพนํ ทสฺสนาย คจฺจติ อตฺถเอตํ ภิภฺขเว ทสฺสนํ เนตํ นตฺถิตฺติ วทามิ ตณฺจ โข ภิภฺขเว เอตํ ทสฺสนํ หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสณฺหิตํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิณฺเณาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ โย จ โข ภิภฺขเว ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา ทสฺสนาย คจฺจติ นิวิภฺภูจฺจสฺสทฺโธ นิวิภฺภูจฺจปฺเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน เอตทานฺอนุตฺตรियํ ภิภฺขเว ทสฺสนานํ สตฺตทานํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมฺมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อภฺภูจฺจคฺมฺมาย ฌายสฺส อธิคฺมฺมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทฺธิทํ ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา ทสฺสนาย คจฺจติ ๗เป๗ อภิปฺปสนฺโน อิทํ วุจฺจติ ภิภฺขเว ทสฺสนานฺอนุตฺตรियํ ๗ (เริ่มเปิดหน้า ๓๗๓ ... ภิภฺขเว อนุสฺสทานฺอนุตฺตรियนฺหิติ เอวํ ฉภฺกนฺคฺคฺตเร อนุตฺตรियสฺสฺเต วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตพฺพานิ ๗)

อนุตตรियานิ จ นาม อณฺเณน (กิจเจณ) อุตฺตริตเรน รหิตานิ นิรุตฺตรานิ รูปทสฺสนาทีนํ (กิจจานิ) ๗ ตานิ (อนุตตรियานิ ปณฺหิตฺเตน) “อิต (โลก) ภิภฺขเว เอกจฺโจ (ปุคฺคโล) หตฺถิรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ อสฺสรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ มณฺิรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ อุจฺจาวจํ วา ปน (รตนํ) ทสฺสนาย คจฺจติ สมณํ วา พุราหฺมณํ วา มิจฺฉาทิภฺภูจิกํ มิจฺฉาปภฺปิพนํ ทสฺสนาย คจฺจติ, อตฺถิ เอตํ ภิภฺขเว ทสฺสนํ, น (อหํ) ‘เอตํ (ทสฺสนํ) นตฺถิตฺติ วทามิ, ตํ จ โข ภิภฺขเว เอตํ ทสฺสนํ หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสณฺหิตํ (โหติ) น นิพฺพิทาย (สํวตฺตติ) น วิราคาย (สํวตฺตติ) น นิโรธาย (สํวตฺตติ) น อุปสมาย (สํวตฺตติ) น อภิณฺเณาย (สํวตฺตติ) น สมฺโพธาย (สํวตฺตติ) น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, โย จ โข (ปุคฺคโล) ภิภฺขเว ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา ทสฺสนาย คจฺจติ นิวิภฺภูจฺจสฺสทฺโธ นิวิภฺภูจฺจปฺเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน (หฺตฺวา), เอตํ (ทสฺสนํ) อนุตฺตรियํ ภิภฺขเว ทสฺสนานํ สตฺตทานํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมฺมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อภฺภูจฺจคฺมฺมาย ฌายสฺส อธิคฺมฺมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย (สํวตฺตติ), ยํ อิทํ (โย อยํ ปุคฺคโล) ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา ทสฺสนาย คจฺจติ นิวิภฺภูจฺจสฺสทฺโธ นิวิภฺภูจฺจปฺเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน (หฺตฺวา), อิทํ (อนุตฺตรियํ มยา) วุจฺจติ ภิภฺขเว ทสฺสนานฺอนุตฺตรियํ ๗

จ ก็ (กิจจานิ) อ.กิจ ท. รูปทสฺสนาทีนิ มีการเห็นซึ่งรูปเป็นต้น รหิตานิ อันเว้นแล้ว อญฺเณน (กิจฺเณน) จากกิจอื่น อุตฺตริตฺเรณ อันยิ่งกว่า นิริุตฺตราหิ คือว่า อันมีกิจอื่นยิ่งกว่าออกแล้ว อนฺุตฺตริยานิ นาม ชื่อว่าอนุตฺตริยะะ ๗ ตานิ (อนฺุตฺตริยานิ) อ.อนุตฺตริยะะ ท. เหล่านั้น (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพานิ พึงทราบ (วจนสฺสภควตา) วุตฺตเนยฺน เอว โดยนัย แห่งคำ อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้วนั้นเกี่ยวอนฺุตฺตริยสฺสุตฺเต ในอนฺุตฺตริยสฺสุตฺตเร ในฉกฺกนิบาต อังคฺตฺตริณิกาย เอว อยางนี้ อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. เอกจฺโจ (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลบางคน อิชฺ (โลเก) ในโลกนี้ คจฺฉติ ย่อมไป ทสฺสนาย เพื่ออันดู หตฺถิรตนฺมุปี แม่ซึ่งรตฺนะคือช้าง คจฺฉติ ย่อมไป ทสฺสนาย เพื่ออันดู อสฺสรตนฺมุปี แม่ซึ่งรตฺนะคือม้า คจฺฉติ ย่อมไป ทสฺสนาย เพื่ออันดู มณิรตนฺมุปี แม่ซึ่งรตฺนะคือแก้วมณี วา ปน ก็หรือว่า คจฺฉติ ย่อมไป ทสฺสนาย เพื่ออันดู (รตนฺ) ซึ่งรตฺนะ อูจฺจวํ อันสูงอันต่ำ คจฺฉติ ย่อมไป ทสฺสนาย เพื่ออันดู สมณฺ วา ซึ่งสมณะหรือ พุราหฺมณฺ วา หรือว่า ซึ่งพราหฺมณฺ มิจฺฉาทิฏฺฐิกํ ผู้มีความเห็นผิด มิจฺฉาปฺปฏิปนฺหํ ผู้ปฏิบัติแล้วผิด, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. เอตฺ ทสฺสนํ อ.การเห็นนั้น อตฺถิ มีอยู่, (อหํ) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “เอตฺ (ทสฺสนํ) อ.การเห็นนั้น หตฺถิ ย่อมไม่มี” ดังนี้ นหามิได้, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. จ โข ก็แล ตฺ เอตฺ ทสฺสนํ อ.การเห็นนั้นนั้น หินฺ เป็นของต่ำ คมฺมํ เป็นของชาวบ้าน โปถุชฺชหิํ เป็นของมีอยู่ของปฤชฺชน อนฺริยํ เป็นของไม่ประเสริฐ อนฺตฺถสฺสยฺหิตํ เป็นของประกอบแล้วด้วยสิ่งไม่เป็นประโยชน์ (โหติ) ย่อมเป็น, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม นิพฺพิทาย เพื่อความเบื่อหน่าย น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม วิราคาย เพื่อคลายความกำหนด น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม นิโรธาย เพื่อความดับ น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม อุปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม อภิญฺญาย เพื่อความรู้ยิ่ง น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม สมฺโพธาย เพื่อความตรัสรู้ด้วยดี น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพฺพานาย เพื่อพระนิพฺพาน น หามิได้, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. จ ส่วนว่า โย โข (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลใดแล นวิฏฺฐสฺสทฺโธ เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นวิฏฺฐปฺเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว เอกนฺตคฺโต เป็นผู้ถึงแล้วโดยส่วนเดียว อภิปฺปสฺสนโน เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น คจฺฉติ ย่อมไป ทสฺสนาย เพื่ออันเห็น ตถาคตฺ วา ซึ่งพระตถาคต

หรือ ตถาคตสาวก ภา หรือว่าซึ่งสาวกของพระตถาคต ๗ ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตฺ (ทสฺสนํ) อ.การเห็นนั้น อนุตฺตริยํ เป็นอนุตฺตริยะะ (หุตฺวา) เป็น (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม วิสฺสุทฺธิยา เพื่อความหมดจดวิเศษ สุตฺตานิ ของสัตว์ ท. ทสฺสนานํ ผู้เห็น สมตฺกุกฺกมาย เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี โสภปริเทวานํ ซึ่งความเศร้า โศกและความร่ำไร ท. อฏฺฐงฺคฺมาย เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้ ทุกฺขโทมนสฺसानํ แห่งทุกข์ และโทมนัส ท. อธิคฺมาย เพื่ออันบรรลु ฃายสฺส ซึ่งฃายธรรม สจฺฉิกิริยา ยเพื่ออัน กระทำให้แจ้ง นิพฺพานสฺส ซึ่งพระนิพพาน, ยํ อิทํ = (โย อย) ปุคฺคโล อ.บุคคลนี้ ไต นิวิฏฺฐสทฺโธ เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นิวิฏฺฐปฺเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้ง มั่นแล้ว เอกนฺตคโโต เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว อภิปปสฺสโน เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น คจฺฉติ ย่อมไป ทสฺสนาย เพื่ออันเห็น ตถาคต ภา ซึ่งพระตถาคตหรือ ตถาคตสาวก ภา หรือว่า ซึ่งสาวกของพระตถาคต, ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิทํ (อนุตฺตริยํ) อ.อนุตฺตริยะะนี้ (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อมเรียก ทสฺสนานุตฺตริยํ ว่าเป็นทสฺสนานุตฺตริยะะ ๗

ก็กิจทั้งหลายมีการเห็นรูปเป็นต้น อันเว้นจากกิจอื่นที่ยิ่งกว่า คือไม่มีกิจอื่นยิ่งกว่า ชื่อว่าอนุตฺตริยะะ. อนุตฺตริยะะเหล่านั้น ฟิงทราบโดยนัยที่พระผู้มีภาคเจ้าตรัสไว้ใน อนุตฺตริยสฺสูตร ฉกฺกนิบาต อังคตฺตรนิกาย อย่างนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไปเพื่อจะดูรัตนะคือช่างบ้าง ไปเพื่อจะดูรัตนะคือม้าบ้าง ไปเพื่อจะดูรัตนะคือ แก้วมณีบ้าง ก็หรือจะไปเพื่อจะดูรัตนะอันสูงต่ำ ไปเพื่อจะดูสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีความเห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด, ภิกษุทั้งหลาย การดูนั้น มีอยู่, เราไม่กล่าวว่าการดูนั้น ไม่มี, ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่การดูนั้นนั่นแล ยังทราวม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลาย ความกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อการเข้าไปสงบ เพื่อการรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อพระ นิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลใดแล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ไปเพื่อจะดูพระตถาคต หรือ สาวกของพระตถาคต, ภิกษุทั้งหลาย บรรดาการดูทั้งหลาย ข้อที่บุคคล มีศรัทธา อันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่ง นัก ไปเพื่อจะดูพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคตนั้น ชื่อว่าเป็นยอดเยี่ยม ย่อม เป็นไปเพื่อความหมดจดของสัตว์ทั้งหลายผู้เห็น เพื่อการก้าวล่วงความเศร้าโศกและ

ความร่ำไรร่าพัน เพื่อการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อการรู้ซึ่งญาयธรรม เพื่อการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าทัสสนานุตตริยะ.

อิธ ภิกษเว เอกจโจ เภริสทุมปิ สวนาย คจจติ วิณาสทุมปิ สวนาย คจจติ คีตสทุมปิ สวนาย คจจติ อุจจาวจ วา ปน สวนาย คจจติ สมณสฺส วา พุราหุมนสฺส วา มิจฉาทิกฺขจิกสฺส มิจฉาปฏิปนฺนสฺส ฐมฺมสฺสวนาย คจจติ อตฺถเตตฺ ภิกษเว สวณฺเฑ นตฺถิติติ วทามิ ตณฺจ โข ภิกษเว เอตฺ สวณฺเฑ หินฺ คมฺมํ ๗เปยฺ น นิพพานาย สํวตฺตติ โย จ โข ภิกษเว ตถาคตสฺส วา ตถาคตสวากสฺส วา ฐมฺมสฺสวนาย คจจติ นิวิญฺจสฺสทฺโธ นิวิญฺจปฺเปโม เอกนฺตคโต อภิปปสนฺโน เอตทานุตฺตริยํ ภิกษเว สวณานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา ๗เปยฺ สจฺฉิกิริยาย ยทิตฺถ ตถาคตสฺส วา ตถาคตสวากสฺส วา ฐมฺมสฺสวนาย คจจติ ๗เปยฺ อภิปปสนฺโน อิทํ วุจฺจติ ภิกษเว สวณานุตฺตริยํ ๗

ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอกจโจ (บุคคล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลก) ในโลกนี้ คจจติ ย่อมไป สวนาย เพื่ออันฟัง เภริสทุมปิ แม้ซึ่งเสียงแห่งกลอง คจจติ ย่อมไป สวนาย เพื่ออันฟัง วิณาสทุมปิ แม้ซึ่งเสียงแห่งพิณ คจจติ ย่อมไป สวนาย เพื่ออันฟัง คีตสทุมปิ แม้ซึ่งเสียงแห่งเพลงขับ วา ปน ก็หรือว่า คจจติ ย่อมไป สวนาย เพื่ออันฟัง (สทฺท) ซึ่งเสียง อุจจาวจ ทั้งสูงทั้งต่ำ คจจติ ย่อมไป ฐมฺมสฺสวนาย เพื่ออันฟังซึ่งธรรม สมณสฺส วา ของสมณะหรือ พุราหุมนสฺส วา หรือว่าของพราหมณ์ มิจฉาทิกฺขจิกสฺส ผู้มีความเห็นผิด มิจฉาปฏิปนฺนสฺส ผู้ปฏิบัติแล้วผิด, ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตฺ สวณฺเฑ อ.การฟังนั้น อตฺถติ มีอยู่, (อหํ) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “เอตฺ (สวณฺเฑ) อ.การฟังนั้น นตฺถติ ย่อมไม่มี” ดังนี้ นหามิได้, ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล ตํ เอตฺ สวณฺเฑ อ.การฟังนั้นนั้น หินฺ เป็นของต่ำ คมฺมํ เป็นของชาวบ้าน ไปฤชฺชนิกํ เป็นของมืออยู่ของปุถุชน อนริยํ เป็นของไม่ประเสริฐ อนตฺถสญฺหิตํ เป็นของประกอบแล้วด้วยสิ่งไม่เป็นประโยชน์ (โหติ) ย่อมเป็น, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพพิทายเพื่อความเบื่อหน่าย นหามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม วิจารณ์ เพื่อคลายความกำหนัด น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม นิโรธาย เพื่อความดับ น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อม

เป็นไปพร้อม อุปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม อภิญญาย เพื่อความรู้ยิ่ง น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม สมุโพธาย เพื่อความตรัสรู้ด้วยดี น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพพานาย เพื่อพระนิพพาน น หามิได้, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ส่วนว่า โย โข (บุคคล) อ.บุคคลใดแล **คจฺจติ** ย่อมไป **ธมฺมสุสฺสนาย** เพื่ออันฟังซึ่งธรรม **ตถาคตสุสฺส** วา ของพระตถาคตหรือ **ตถาคตสาวกสุสฺส** วา หรือว่าของสาวกของพระตถาคต, **นิวิฏฺฐสฺสทฺโธ** เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว **นิวิฏฺฐปฺเปโม** เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว **เอกนฺตคโตะ** เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว **อภิปฺปสฺสนโน** เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ๗ **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **เอตํ (สวณํ)** อ.การฟังนั้น **อนนฺตฺตริยํ** เป็นอนนฺตฺตริยะ (**หุตฺวา**) เป็น (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม **วิสุทฺธิยา** เพื่อความหมดจดพิเศษ **สตฺตทานํ** ของสัตว์ ท. **สวณานํ** ผู้ฟัง **สมตฺติกฺกมาย** เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี **โสภปริเทวานํ** ซึ่งความเศร้าโศกและความรำไร ท. **อฏฺฐจฺจคฺมาย** เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้ **ทุกฺขโทมนสฺสฺสนํ** แห่งทุกข์และโทมนัส ท. **อธฺคฺมาย** เพื่ออันบรรลุ **ฃายสุสฺส** ซึ่งญายธรรม **สจฺฉิกิริยา** เพื่ออันกระทำให้แจ้ง **นิพฺพานสุสฺส** ซึ่งพระนิพพาน, **ยํ อิทํ = (โย อยํ) บุคฺคโล** อ.บุคคลนี้ใด **นิวิฏฺฐสฺสทฺโธ** เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว **นิวิฏฺฐปฺเปโม** เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว **เอกนฺตคโตะ** เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว **อภิปฺปสฺสนโน** เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (**หุตฺวา**) เป็น **คจฺจติ** ย่อมไป **ธมฺมสุสฺสนาย** เพื่ออันฟังซึ่งธรรม **ตถาคตสุสฺส** วา ของพระตถาคตหรือ **ตถาคตสาวกสุสฺส** วา หรือว่า ของสาวกของพระตถาคต, **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **อิทํ (อนนฺตฺตริยํ)** อ.อนนฺตฺตริยะนี้ (**มยา**) อันเรา **วุจฺจติ** ย่อมเรียก **สวณานนฺตฺตริยํ** ว่าเป็น **สวณานนฺตฺตริยะ** ๗

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไปเพื่อจะฟังเสียงกลองบ้าง ไปเพื่อจะฟังเสียงพิณบ้าง ไปเพื่อจะฟังเสียงเพลงขับบ้าง ก็หรือว่าไปเพื่อจะฟังเสียงอันสูงต่ำ ไปเพื่อจะฟังธรรมของสมณะหรือพราหมณ์ผู้มีความเห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด, ภิกษุทั้งหลาย การฟังนั้น มีอยู่, เราไม่กล่าวว่า การฟังนั้นไม่มี, ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่การฟังนั้นนั้นแล ยังทราวมเป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อการเข้าไปสงบ เพื่อการรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลใดแล มีศรัทธาอันแน่ว

แน่ มีความรักอันแน่นแฟ้น ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ไปเพื่อจะฟังธรรมของพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต, ภิกษุทั้งหลาย บรรดาการฟังทั้งหลาย ข้อที่บุคคล มีศรัทธาอันแน่นแฟ้น มีความรักอันแน่นแฟ้น ถึง(พระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ไปเพื่อจะฟังธรรมของพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคตนั้น ชื่อว่าเป็นยอดเยี่ยม ย่อมเป็นไปเพื่อความหมดจดของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ฟัง เพื่อการก้าวล่วงความเศร้าโศกและความรำไรราพัน เพื่อการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อการรู้ซึ่งญาขธรรม เพื่อการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าสวานนตตริยะ.

อิธ ภิกขเว เอกจโจ ปุตตลามมปิ ลภติ ทารลามมปิ ลภติ ธนลามมปิ ลภติ อัจจาวจំ วา ปน ลากิ ลภติ สมณเ ว พุราหุมนเ ว มิจฉาทิฏฐิจเก มิจฉาปฏิปนฺเน สทุธั ปฏิลภติ อตฺเตโส ภิกขเว ลาโก เนโส นตฺถิติ วทามิ โส จ โข ภิกขเว เอโส๓ ลาโก หิโน คมฺโม ๗เปฯ น นิพฺพานาย สํวตฺตติ โย จ โข ภิกขเว ตถาคเต วา ตถาคตสาวเก วา สทุธั ปฏิลภติ นิวิฏฐสฺสทุโ ๗เปฯ อภิปปสนฺโน เอตทานตฺตริยํ ภิกขเว ลากานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา ๗เปฯ สจฺฉิกิริยาย ยทิมํ ตถาคเต วา ตถาคตสาวเก วา สทุธั ปฏิลภติ ๗เปฯ อภิปปสนฺโน อิทํ วุจฺจติ ภิกขเว ลากานตฺตริยํ ๗

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอกจโจ (บุคคล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลก) ในโลกนี้ ลภติ ย่อมได้ ปุตตลามมปิ แม้ซึ่งการได้ซึ่งบุตร ลภติ ย่อมได้ ทารลามมปิ แม้ซึ่งการได้ซึ่งภรรยา ลภติ ย่อมได้ ธนลามมปิ แม้ซึ่งการได้ซึ่งทรัพย์ วา ปน ก็หรือว่า ลภติ ย่อมได้ (ลากิ) ซึ่งลากิ อัจจาวจំ ทั้งสูงทั้งต่ำ ปฏิลภติ ย่อมได้เฉพาะ สทุธั ซึ่งศรัทธา สมณเ ว ในสมณะหรือ พุราหุมนเ ว หรือว่าในพราหมณ์ มิจฉาทิฏฐิจเก ผู้มีความเห็นผิด มิจฉาปฏิปนฺเน ผู้ปฏิบัติแล้วผิด, ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอโส ลาโก อ.การได้นั้น อตฺถิ มีอยู่, (อหิ) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าวอิติ ว่า “เอโส (ลาโก) อ.การได้นั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” ดังนี้ น หามิได้, ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล โส เอโส ลาโก อ.การได้นั้น หิโน เป็นของต่ำ คมฺโม เป็นของชาวบ้าน โปถุชฺชนิกอ เป็นของมีอยู่ของปุถุชน อนฺริโย เป็นของไม่ประเสริฐ

อนตฺถสญฺหิตฺโต เป็นของประกอบแล้วด้วยสิ่งไม่เป็นประโยชน์ (โหติ) ย่อมเป็น, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นพฺพิทาย เพื่อความเบือหน่าย น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม วิจารณ์าย เพื่อคลายความกำหนัด น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม นโรธาย เพื่อความดับ น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม อุปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม อภิณฺณาย เพื่อความรู้ยิ่ง น หามิได้, (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม สมฺโพธาย เพื่อความตรัสรู้ด้วยดี น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นพฺพานายเพื่อพระนิพพาน น หามิได้, ภิภฺชเว ดูก่อนภิภฺช ท. จ ส่วนว่า โย โข (บุคฺคโล) อ.บุคฺคโลใดแล ปฏฺิลภติ ย่อมได้เฉพาะ สทฺธํ ซึ่งศรัทธา ตถาคเต วา ในพระตถาคตหรือ ตถาคตสาวเก วา หรือว่าในสาวกของพระตถาคต, นวิภฺจฺจสฺสทฺโธ เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นวิภฺจฺจบุเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว เอกนฺตคฺโต เป็นผู้ถึงแล้วโดยส่วนเดียว อภิปรุสฺสนุโห เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ภิภฺชเว ดูก่อนภิภฺช ท. เอตํ (ลกฺขณํ) อ.การได้นั้น อนฺตฺตริยํ เป็นอนฺตฺตริยะ (หุตฺวา) เป็น (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม วิสฺสุทฺธิยา เพื่อความหมดจดพิเศษ สตฺตทานํ ของสัตว์ ท. ลากาณํ ผู้ได้ สมตฺติภฺกมาย เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี โสภปริเทวานํ ซึ่งความเศร้าโศกและความร่ำไร ท. อภฺจฺจคฺมมาย เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้ ทุกฺขโทมนสฺสุสฺสานํ แห่งทุกข์และโทมนัส ท. อธิคฺมมาย เพื่ออันบรรลु ฃายสฺส ซึ่งญายธรรม สจฺฉิภฺกิริยาย เพื่ออันกระทำให้แจ้ง นพฺพานสฺส ซึ่งพระนิพพาน, ยํ อิทํ = (โย อยํ) บุคฺคโล อ.บุคฺคโลนี้ใด นวิภฺจฺจสฺสทฺโธ เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นวิภฺจฺจบุเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว เอกนฺตคฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว อภิปรุสฺสนุโห เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น ปฏฺิลภติ ย่อมได้เฉพาะ สทฺธํ ซึ่งศรัทธา ตถาคเต วา ในพระตถาคตหรือ ตถาคตสาวเก วา หรือว่า ในสาวกของพระตถาคต, ภิภฺชเว ดูก่อนภิภฺช ท. อิทํ (อนฺตฺตริยํ) อ.อนฺตฺตริยะนี้ (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อมเรียกลากาณฺตฺตริยํ ว่าเป็นลากาณฺตฺตริยะ ฯ

ภิภฺชทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมได้ลาภคือบุตรบ้าง ย่อมได้ลาภคือภรรยาบ้าง ย่อมได้ลาภคือทรัพย์บ้าง ก็หรือว่าย่อมได้ลาภอันสูงต่ำ ย่อมได้ศรัทธาในสมณะหรือพราหมณ์ผู้มีความเห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด, ภิภฺชทั้งหลาย การได้นั้น มีอยู่, เราไม่กล่าวว่าการได้นั้นไม่มี, ภิภฺชทั้งหลาย ก็แต่การได้นั้นนั้นแล ยังทราวม เป็นของชาว

บ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเปื้อนหนาย เพื่อคลายความกำหนด เพื่อความดับ เพื่อการเข้าไปสงบ เพื่อการรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลใดแล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อมได้ศรัทธาในพระตถาคต หรือในสาวกของพระตถาคต, ภิกษุทั้งหลาย บรรดาการได้ทั้งหลาย ขอให้บุคคล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อมได้ศรัทธาในพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคตนั้น ชื่อว่าเป็นยอดเยี่ยม ย่อมเป็นไปเพื่อความหมดจดของสัตว์ทั้งหลายผู้ได้ เพื่อการก้าวล่วงความเศร้าโศกและความรำไรราพัน เพื่อการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อการรู้ซึ่งฉวยธรรม เพื่อการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ลาภานุกตตริยะ.

อิธ ภิกขเว เอกจโจ หตถิสฺสมีปิ สิขฺขติ อสฺสสฺมีปิ สิขฺขติ รตฺสฺมีปิ สิขฺขติ ฐนฺสฺมีปิ สิขฺขติ ฏรฺสฺมีปิ สิขฺขติ อจฺจาวจํ วา ปน สิขฺขติ สมณสฺส วา พุราหฺมณสฺส วา มิจฺฉาทิภฺจิกสฺส มิจฺฉาปฺปฏิปนฺนสฺส สิขฺขติ อตฺถเสสา ภิกขเว สิขฺขา เนสา นตฺถิติติ วทามิ สา จ โข ภิกขเว เอสา สิขฺขา หีนา คมฺมา ๗เปฯ น นิพฺพานาย สํวตฺตติ โย จ โข ภิกขเว ตถาคตปฺปเวทิตฺเต ฐมฺวินเย อธิสฺสสิขฺขํ สิขฺขติ อธิจิตฺตสิขฺขํ สิขฺขติ อธิปฺปญฺญาสิขฺขํ สิขฺขติ นิวิญฺจสฺสทฺโธ ๗เปฯ อภิปฺปสนฺโน เอตทานุกตตริยํ ภิกขเว สิขฺขานํ สตฺตทานํ วิสุทฺธิยา ๗เปฯ สจฺฉิกิริยาย ยทิตฺถํ ตถาคตปฺปเวทิตฺเต ฐมฺวินเย อธิสฺสสิขฺขํ สิขฺขติ ๗เปฯ อภิปฺปสนฺโน อิทํ วุจฺจติ ภิกขเว สิขฺขานุกตตริยํ ๗

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอกจโจ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลก) ในโลกนี้ สิขฺขติ ย่อมศึกษา หตถิสฺสมีปิ แม้ในเพราะช้าง สิขฺขติ ย่อมศึกษา อสฺสสฺมีปิ แม้ในเพราะม้า สิขฺขติ ย่อมศึกษา รตฺสฺมีปิ แม้ในเพราะรถ สิขฺขติ ย่อมศึกษา ฐนฺสฺมีปิ แม้ในเพราะธนู สิขฺขติ ย่อมศึกษา ฏรฺสฺมีปิ แม้ในเพราะอาวุธ วา ปน ก็หรือว่า สิขฺขติ ย่อมศึกษา (สิปฺป) ซึ่งศิลปะ อจฺจาวจํ ทั้งสูงทั้งต่ำ สิขฺขติ ย่อมศึกษา สมณสฺส วา ต่อสมณะหรือ พุราหฺมณสฺส วา หรือว่า ต่อพราหฺมณฺ์ มิจฺฉาทิภฺจิกสฺส ผู้มีความเห็นผิด มิจฺฉาปฺปฏิปนฺนสฺส ผู้ปฏิบัติผิดแล้ว,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอสา สิกฺขา อ.การศึกษานั้น อตฺถิ มื่ออยู่, (อหํ) อ.เรา
 วทามิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า 'เอสา (สิกฺขา) อ.การศึกษานั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี' อิติ
 ดังนี้ น หามิได้, ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล สา เอสา สิกฺขา อ.การ
 ศึกษานั้นนั้น หินา เป็นของเลว คมฺมา เป็นของชาวบ้าน (ไปฤชฺชนิกา) เป็น
 ของมืออยู่ของปุถุชน (อนฺริยา) เป็นของไม่ประเสริฐ (อนตฺถสฺสยฺหิตา) เป็นของไม่
 ประกอบแล้วด้วยประโยชน์ (หุตฺวา) เป็น สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพฺพิตาย
 เพื่อความเบื่อหน่าย น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม วิกฺกตฺตํ เพื่อคลาย
 ความกำหนด น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิโรธาย เพื่อความดับ น
 หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อุปสฺมา ยเพื่อความเข้าไปสงบ น หามิได้,
 สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อภิญฺญา ยเพื่อความรู้อย่าง น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อม
 เป็นไปพร้อม สมฺโพธาย เพื่อความตรัสรู้ด้วยดี น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไป
 พร้อม นิพฺพานาย เพื่อพระนิพพาน น หามิได้, ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ส่วน
 ว่า โย โข (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใดแล นวิภูจฺสทฺโร เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว
 นวิภูจฺปะเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว เอกนฺตคฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระ
 รัตนตรัย) โดยส่วนตัว อภิปฺปสฺนโน เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น สิกฺขติ
 ย่อมศึกษา อธิสฺลสิกฺขํ ซึ่งอธิสฺลสิกขา สิกฺขติ ย่อมศึกษา อธิจิตฺตสิกฺขํ ซึ่งอธิ-
 จิตตสิกขา สิกฺขติ ย่อมศึกษา อธิปฺปญฺญาสิกฺขํ ซึ่งอธิปัญญาสิกขา ฌมฺมวินยฺเย ใน
 ธรรมวินัย ตถาคตฺตปฺปเวทิตฺเต อันพระตถาคตประกาศแล้ว, ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
 เอตํ (สิกฺขนํ) อ.การศึกษานั้น อนฺตฺตริยํ เป็นอนฺตฺตริยะ (หุตฺวา) เป็น (สํวตฺตติ)
 ย่อมเป็นไปพร้อม วิสุทฺธิยา เพื่อความหมดจดวิเศษ สดฺตํ ของสัตว์ ท. สิกฺขานํ
 ผู้ศึกษา สมตฺติกฺกมฺมาย เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี โสภปริตฺวานํ ซึ่งความเศร้าโศกและ
 ความร่ำไร ท. อฏฺฐจฺจมฺมาย เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้ ทุกฺขโทมนสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 โทมนัส ท. อธิคฺมฺมาย เพื่ออันบรรลु ฃายสฺส ซึ่งญาชฺรกรรม สจฺฉิกิริยา ยเพื่ออัน
 กระทำให้แจ้ง นิพฺพานสฺส ซึ่งพระนิพพาน, ยํ อิทํ = (โย อโย) ปุคฺคโล อ.บุคคลนี้
 ใด นวิภูจฺสทฺโร เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นวิภูจฺปะเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้ง
 มั่นแล้ว เอกนฺตคฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนตัว อภิปฺปสฺนโน
 เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น สิกฺขติ ย่อมศึกษา อธิสฺลสิกฺขํ ซึ่งอธิสฺลสิกขา
 สิกฺขติ ย่อมศึกษา อธิจิตฺตสิกฺขํ ซึ่งอธิจิตตสิกขา สิกฺขติ ย่อมศึกษา อธิปฺปญฺญา-

สิกข์ ซึ่งอธิปัญญาสิกขา ธมมวินย ในธรรมวินย ตถาคตปุเปเวทิตะ อั้นพระตถาคต ประกาศแล้ว, ภิกขเว ดูก่อนภิกขุ ท. อิทธิ (อนุตตริย) อ.อนุตตริยะนี้ (มยา) อั้นเรา วุจจติ ย่อมเรียก สิกขานุตตริย ว่าเป็นสิกขานุตตริยะ ๗

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมศึกษาในเพราะ (เรื่อง) ช้างบ้าง ย่อมศึกษาในเพราะ (เรื่อง) ม้าบ้าง ย่อมศึกษาในเพราะ (เรื่อง) รถบ้าง ย่อมศึกษาในเพราะ (เรื่อง) ธนูบ้าง ย่อมศึกษาในเพราะ (เรื่อง) อาวุธบ้าง ก็หรือว่าย่อมศึกษาศิลปะอันสูงต่ำ ย่อมศึกษาต่อสมณะหรือพราหมณ์ผู้มีความเห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด, ภิกษุทั้งหลาย การศึกษานั้น มีอยู่, เราไม่กล่าวว่าการศึกษาเช่นนั้นไม่มี, ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่การศึกษานั้นนั้นแล ยังทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อการเข้าไปสงบ เพื่อการรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลใดแล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อมศึกษาอริสัสสิกขา ย่อมศึกษาอริจิตตสิกขา ย่อมศึกษาอธิปัญญาสิกขา ในธรรมวินยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว, ภิกษุทั้งหลาย บรรดาการศึกษาทั้งหลาย ข้อที่บุคคล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อมศึกษาอริสัสสิกขา ย่อมศึกษาอริจิตตสิกขา ย่อมศึกษาอธิปัญญาสิกขา ในธรรมวินยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้วนั้น ชื่อว่าเป็นยอดเยี่ยม ย่อมเป็นไปเพื่อความหมดจดของสัตว์ทั้งหลายผู้ศึกษา เพื่อการก้าวล่วงความเศร้าโศกและความรำไรราพัน เพื่อการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อการรู้ซึ่งฉวยธรรม เพื่อการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า สิกขานุตตริยะ.

อิธ ภิกขเว เอกจโจ ขตติยมปิ ปริจจติ พุราหุณมปิ ปริจจติ คหปติมปิ ปริจจติ อัจจาวจ วา ปน ปริจจติ สมณ วา พุราหุณ วา มิจฉาทิฏฐิจิ มิจฉาปฏิปนุหน ปริจจติ อตฺเตสา ภิกขเว ปาริจรียา เนสา นตฺถิติ วทามิ सा ज चो भिक्षवे ऐसा पारिचरिया हीना कमुमा षष्ये न निपुणाय सर्वतुत्ति यो ज चो भिक्षवे तत्तात्ता वा तत्तात्तात्ता वा ปริजจति निविग्गुจसुสทโท षष्ये อภิปปสนโน

เอตทานุตฺตริยํ ภิกฺขเว ปาโรจฺรียานํ สุตฺตานํ วิสุทฺธิยา ฯเปฯ สจฺฉิกิริยา ยทิตํ
ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา ปโรจฺรติ ฯเปฯ อภิปฺปสนฺโน อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว
ปาโรจฺรียานุตฺตริยํ ฯ

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอกจฺโจ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลเก) ในโลก
นี้ ปโรจฺรติ ย่อมปรนนิบัติ ขตฺติยมฺปิ ซึ่งกษัตริย์บ้าง ปโรจฺรติ ย่อมปรนนิบัติ
พฺรหฺมณฺมฺปิ ซึ่งพราหมณ์บ้าง ปโรจฺรติ ย่อมปรนนิบัติ คหปติมฺปิ ซึ่งคฤหบดี
บ้าง วา ปน ก็หรือวา ปโรจฺรติ ย่อมปรนนิบัติ (ชน) ซึ่งชน อจฺจววจํ ผู้ทั้งสูงทั้งต่ำ
ปโรจฺรติ ย่อมปรนนิบัติ สมถํ วา ซึ่งสมณะหรือ พฺรหฺมณฺมฺ วา หรือวา ซึ่งพราหมณ์
มิจฺฉาทิฏฺฐิกํ ผู้มีความเห็นผิด มิจฺฉาปฏิปหนฺนํ ผู้ปฏิบัติผิดแล้ว, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ
ท. เอสา ปาโรจฺรียา อ.การปรนนิบัตินั้น อตฺถิ มียอยู่, (อหํ) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว
อิติ ว่า ‘เอสา (ปาโรจฺรียา) อ.การปรนนิบัตินั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี’ อิติ ดังนี้ น หามิได้,
ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล सा เอสา ปาโรจฺรียา อ.การปรนนิบัตินั้นนั้น
หีนา เป็นของเลว คมฺมา เป็นของชาวบ้าน (โปถฺตฺชนิกา) เป็นของมืออยู่ของปุถุชน
(อนรียา) เป็นของไม่ประเสริฐ (อนตฺถสฺสยฺหิตา) เป็นของไม่ประกอบแล้วด้วย
ประโยชน์ (หุตฺวา) เป็น ส่วตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพฺพิทาย เพื่อความเบื่อหน่าย
น หามิได้, ส่วตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม วิราคาย เพื่อคลายความกำหนัด น หามิได้,
ส่วตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิโรธาย เพื่อความดับ น หามิได้, ส่วตฺตติ ย่อมเป็น
ไปพร้อม อูปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ น หามิได้, ส่วตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม
อภิญฺญา เพื่อความรู้ยิ่ง น หามิได้, ส่วตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม สมฺโพธาย เพื่อ
ความรู้ด้วยดี น หามิได้, ส่วตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพฺพานาย เพื่อพระนิพพาน
น หามิได้, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ส่วนว่า โย โข (ปุคฺคโล อ.บุคคลใดแล
นินฺวิฏฺฐสฺสทฺโร เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นินฺวิฏฺฐปฺเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่น
แล้ว เอกนฺตคโต เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว อภิปฺปสนฺโน เป็น
ผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น ปโรจฺรติ ย่อมปรนนิบัติ ตถาคตํ วา ซึ่งพระตถาคต
หรือ ตถาคตสาวกํ วา หรือวา ซึ่งสาวกของพระตถาคต, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
เอตํ (ปาโรจฺรณํ) อ.การปรนนิบัตินั้น อนฺตฺตริยํ เป็นอนฺตฺตริยะ (หุตฺวา) เป็น
(ส่วตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อม วิสุทฺธิยา เพื่อความหมดจดพิเศษ สุตฺตานํ ของสัตว์
ท. ปาโรจฺรียานํ ผู้ปรนนิบัติ สมตฺติกฺกมาย เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี โสภปริตเวทวนํ

ซึ่งความเศร้าโศกและความร่ำไรร่ำพัน ท. อฏฺจุคฺมาย เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้ ทุกฺข-
โทมนสุสานฺหฺม แห่งทุกฺข์และโทมนัส ท. อธิคฺมาย เพื่ออันบรรลฺ ฅายสุส ซึ่งฅาย
ธรรม สจฺฉิกิริยาย เพื่ออันกระทำให้แจ้ง นิพฺพานสุส ซึ่งพระนิพฺพาน, ยํ อิทํ = (โย
อัย) บุคฺคโล อ. บุคฺคณินฺโด นินฺวิฏฺฐสุสทุโร เป็นผู้มึศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นินฺวิฏฺฐรฺูปเปโม
เป็นผู้มึความรักอันตั้งมั่นแล้ว เอกนุตฺตโคโต เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วน
เดียว อภิปรฺปสนฺโน เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น ปริจฺจติ ย่อมปรนนิบัติ
ตถาคตํ วา ซึ่งพระตถาคตหรือ ตถาคตสาวกํ วา หรือว่า ซึ่งสาวกของพระตถาคต,
ภิกฺขเว ตุก่อนภิกษุ ท. อิทํ (อนุตฺตรัย) อ. อนุตฺตรัยะนี (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อม
เรียก ปาโรจฺจียนานุตฺตรัยํ ว่าเป็นปาโรจฺจียนานุตฺตรัยะ ๗

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรนนิบัติกษัตริย์บ้าง ย่อมปรนนิบัติ
พราหมณ์บ้าง ย่อมปรนนิบัติคฤหบดีบ้าง ก็หรือว่าย่อมปรนนิบัติบุคคลผู้สูงต่ำ ย่อม
ปรนนิบัติสมณะหรือพราหมณ์ผู้มีความเห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด, ภิกษุทั้งหลาย การ
ปรนนิบัตินั้น มีอยู่, เราไม่กล่าวว่า การปรนนิบัตินั้นไม่มี, ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่การ
ปรนนิบัตินั้นนั้นแล ยังทราวม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่
ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อ
ความดับ เพื่อการเข้าไปสงบ เพื่อการรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน, ภิกษุทั้ง
หลาย ส่วนบุคคลใดแล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)
โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อมปรนนิบัติพระตถาคต หรือสาวกของพระ
ตถาคต, ภิกษุทั้งหลาย บรรดาการปรนนิบัติทั้งหลาย ข้อที่บุคคล มีศรัทธาอันแน่ว
แน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อม
ปรนนิบัติพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคตนั้น ชื่อว่าเป็นยอดเยี่ยม ย่อมเป็นไป
เพื่อความหมดจดของสัตว์ทั้งหลายผู้ปรนนิบัติ เพื่อการก้าวล่วงความเศร้าโศกและ
ความร่ำไรร่ำพัน เพื่อการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกฺข์และโทมนัส เพื่อการรู้ซึ่งฅายธรรม
เพื่อการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าปาโรจฺจียนานุตฺตรัยะ.

อิธ ภิกษเว เอกจฺโจ ปุตฺตมฺปิ อนุสฺสรติ ทารมฺปิ อนุสฺสรติ ธนมฺปิ อนุสฺสรติ
อุจฺจาวจํ วา ปน ธนํ อนุสฺสรติ สมณํ วา พฺราหมณํ วา มิจฺฉาภิภูจิกํ

มิจฉาปฏิปนฺนํ อนุสฺสรติ อตฺถเสสา ภิกฺขเว อนุสฺสตี เนสา นตฺถิตฺติ วทามิ สา จ โข ภิกฺขเว เอสา อนุสฺสตี หีนา คมฺมา ๗เปยฺ น นิพฺพานาย สํวตฺตติ โย จ โข ภิกฺขเว ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา อนุสฺสรติ นินฺวิจฺจสฺสทฺโธ ๗เปยฺ อภิปปสนฺโน เอตทานตฺตริยํ ภิกฺขเว อนุสฺสตีเน สตฺตานํ วิสุทฺธิยา ๗เปยฺ นิพฺพานสฺส สจฺฉนิกิริยาย ยทฺธิํ ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา อนุสฺสรติ ๗เปยฺ อภิปปสนฺโน อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อนุสฺสทานตฺตริยนฺติ เอวํ ฉกฺกนฺตุตฺตเร อนุตฺตริยสฺสฺเต วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิ ๗

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอกจฺโจ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลก) ในโลกนี้ อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง ปุตุตฺตมฺปิ ซึ่งบุตรบ้าง อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง ทารมฺปิ ซึ่งภรรยาบ้าง อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง ธนฺมฺปิ ซึ่งทรัพย์บ้าง วา ปน ก็หรือว่ อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง ธนํ ซึ่งทรัพย์ อจฺจาวจํ อันทั้งสูงทั้งต่ำ อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง สมณํ วา ซึ่งสมณะหรือ พฺราหฺมณํ วา หรือว่ ซึ่งพราหมณ์ มิจฉาทิฏฺฐจิกํ ผู้มีความเห็นผิด มิจฉาปฏิปนฺนํ ผู้ปฏิบัติผิด, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอสา อนุสฺสตี อ.ความระลึกถึงนั้น อตฺถิ มีอยู่, (อหํ) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว อิติ ว่ ‘เอสา (อนุสฺสตี) อ.ความระลึกถึงนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี’ อิติ ดั่งนี้ น หามิได้, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล สา เอสา อนุสฺสตี อ.ความระลึกถึงนั้นนั้น หีนา เป็นของเลว คมฺมา เป็นของชาวบ้าน (ไปฏฺชชนิกา) เป็นของมีอยู่ของปุถุชน (อนฺริยา) เป็นของไม่ประเสริฐ (อนตฺถสฺสยฺหิตา) เป็นของไม่ประกอบแล้วด้วยประโยชน์ (หุตฺวา) เป็น สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพฺพิทาย เพื่อความเบื่อหน่าย น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม วิราคาย เพื่อคลายความกำหนัด น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิโรธาย เพื่อความดับ น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อูปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อภิญฺจาย เพื่อความรู้อยิ่ง น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม สมฺโพธาย เพื่อความรู้ด้วยดี น หามิได้, สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม นิพฺพานาย เพื่อพระนิพพาน น หามิได้, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ส่วนว่ โย โข (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใดแล นินฺวิจฺจสฺสทฺโธ เป็นผู้มีศรัทธา อันตั้งมั่นแล้ว นินฺวิจฺจปฺเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว เอกนฺตฺตโต เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว อภิปปสนฺโน เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง ตถาคตํ วา ซึ่งพระตถาคตหรือ ตถาคตสวากํ วา หรือ

ว่า ซึ่งสาวกของพระตถาคต, ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตี (อนุสฺสรณ) อ.การระลึกถึงนั้น อนุตฺตริยิ เป็นอนุตฺตริยะ (หุตฺวา) เป็น (สํวตฺตติ) ย่อมเป็นไปพร้อมวิสุทฺธิยา เพื่อความหมดจดพิเศษ สดฺตานิ ของสัตฺว์ ท. อนุสฺสตีหิ ผู้ระลึกถึงสมตฺกุกมาย เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี โสภปริเทวานิ ซึ่งความเศร้าโศกและความร่ำไร ท. อฏฺจนฺคมาย เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้ ทุกฺขโทมนสฺसानิแห่งทุกฺข์และโทมนัส ท. อธิคมาย เพื่ออันบรรลฺล ฃายสฺส ซึ่งญายธรรม สจฺฉิกิริยาย เพื่ออันกระทำให้แจ้งนิพฺพานสฺส ซึ่งพระนิพฺพาน, ยํ อิทํ = (โย อยํ) ปุคฺคโล อ.บุคคลนี้ใด นวิฏฺฐสฺสทโธ เป็นผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว นวิฏฺฐปฺเปโม เป็นผู้มีความรักอันตั้งมั่นแล้ว เอกนฺตคโธ เป็นผู้ถึงแล้ว (ซึ่งพระรัตนตรัย) โดยส่วนเดียว อภิปฺปสหนฺโน เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว (หุตฺวา) เป็น อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง ตถาคตํ วา ซึ่งพระตถาคตหรือ ตถาคต-สาวกํ วา หรือว่า ซึ่งสาวกของพระตถาคต, ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิทํ (อนุตฺตริยิ) อ.อนุตฺตริยะนี้ (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อมเรียก อนุสฺสตานฺตฺตริยิ ว่าเป็นอนุสฺสตาน-นฺตฺตริยะ” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมระลึกถึงบุตรบ้าง ย่อมระลึกถึงภรรยาบ้าง ย่อมระลึกถึงทรัพย์บ้าง ก็หรือว่าย่อมระลึกถึงทรัพย์อันสูงต่ำ ย่อมระลึกถึงสมณะหรือพรหมณฺ์ผู้มีความเห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด, ภิกษุทั้งหลาย การระลึกถึงนั้น มีอยู่, เราไม่กล่าวว่าการระลึกถึงนั้นไม่มี, ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่การระลึกถึงนั้นนั้นแล ยังทราวม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อการเข้าไปสงบ เพื่อการรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อพระนิพฺพาน, ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลใดแล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อมระลึกถึงพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต, ภิกษุทั้งหลาย บรรดาการระลึกถึงทั้งหลาย ข้อที่บุคคล มีศรัทธาอันแน่วแน่ มีความรักอันแน่วแน่ ถึง(พระรัตนตรัย)โดยส่วนเดียว มีความเลื่อมใสยิ่งนัก ย่อมระลึกถึงพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต นั้น ชื่อว่าเป็นยอดเยี่ยม ย่อมเป็นไปเพื่อความหมดจดของสัตฺว์ทั้งหลายผู้ระลึกถึง เพื่อการก้าวล่วงความเศร้าโศกและความร่ำไรร่ำพัน เพื่อการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกฺข์และโทมนัส เพื่อการรู้ซึ่งญายธรรม เพื่อการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพฺพาน, ภิกษุทั้งหลาย นี้ เราเรียกว่าอนุสฺสตานนฺตฺตริยะ.

[๘๕] ตตถ อุจฺจาวจฺหติ ยงฺกิญฺจि มหฺนตฺ ฆุทฺทกํ อุจฺจเนจฺ จา รูปํ ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “อุจฺจาวจฺหติ (ปทสฺส) “ยงฺกิญฺจิ มหฺนตฺ ฆุทฺทกํ อุจฺจเนจฺ จา รูปํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ (เปิดจากหน้า ๓๘๖)

ตพฺพณฺณนาโย อ.นัยแห่งอรรถกถาแห่งอนุตตรियสูตรนั้น **อิตติ** ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “รูปํ ซึ่งรูป ยงฺกิญฺจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง มหฺนตฺ อันใหญ่ ฆุทฺทกํ อันเล็ก วา หรือว่า อุจฺจเนจฺ ทั้งสูงทั้งต่ำ” (อิตติ) ดังนี้ **ตตถ (ปเทศุ) “อุจฺจาวจฺหติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อุจฺจาวจํ” ดังนี้ ฯ**

นัยอันมาในอรรถกถาอนุตตรियสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘อุจฺจาวจํ’ ความว่า รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ใหญ่เล็ก หรือสูงต่ำ.

.....

หีนฺหติ นิหีนํ ฯ

“หีนฺหติ (ปทสฺส) “นิหีนํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นิหีนํ เป็นของทราวม” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “หีนฺหติ ว่า “หีนํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “หีนํ” คือ เป็นของทราวม.

.....

คฺมฺมฺหติ คามิกสฺนฺตํ ฯ

“คฺมฺมฺหติ (ปทสฺส) “คามิกสฺนฺตํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “คามิกสฺนฺตํ เป็นของมีอยู่แห่งชาวบ้าน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “คฺมฺมฺหติ ว่า “คฺมฺมํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “คฺมฺมํ” คือ เป็นของมีอยู่แห่งชาวบ้าน.

.....

ไปฤชชนิกนหติ ปฤชชนสนนตกั ๗

“ไปฤชชนิกนหติ (ปทสส) “ปฤชชนสนนตกั” (อติ อตโถ) ๗

(อตโถ) อ.อรรถ (อติ) วา “ปฤชชนสนนตกั เป็นของมีอญแหวงปฤชชน” (อติ) ดั่งนี้ (ปทสส) แหวงบท “ไปฤชชนิกนหติ วา “ไปฤชชนิกั” ดั่งนี้ ๗

บทวา “ไปฤชชนิกั” คือ เป็นของมีอญแหวงปฤชชน.

อนริยนหติ น อริยั น อุตตมั น ปริสทุรั ๗

“อนริยนหติ (ปทสส) “น อริยั น อุตตมั น ปริสทุรั” (อติ อตโถ) ๗

(อตโถ) อ.อรรถ (อติ) วา “อริยั เป็นของประเสริฐ น หามีไต้ อุตตมั คือวาเป็นของ สูงสุด น หามีไต้ ปริสทุรั คือวาเป็นของหมตจตรอบแลว น หามีไต้” (อติ) ดั่งนี้ (ปทสส) แหวงบท “อนริยนหติ วา “อนริยั” ดั่งนี้ ๗

บทวา “อนริยั” ความวา ไม่เป็นของประเสริฐ คือไม่เป็นของสูงสุด ไต้แกไม่ปริสทุรั.

อนตฤสมยหิตนหติ น อตฤสมยหิตั ๗

“อนตฤสมยหิตนหติ (ปทสส) “น อตฤสมยหิตั” (อติ อตโถ) ๗

(อตโถ) อ.อรรถ (อติ) วา “อตฤสมยหิตั เป็นของประกอบแลวด้วยประโยชนั น หามีไต้” (อติ) ดั่งนี้ (ปทสส) แหวงบท “อนตฤสมยหิตนหติ วา “อนตฤสมยหิตั” ดั่งนี้ ๗

บทวา “อนตฤสมยหิตั” คือ ไม่เป็นของประกอบด้วยประโยชนั.

นิพพิทายาติ วฏฏเฐ นิพพิทนตถั ๗

“นิพพิทายาติ (ปทสส) “วฏฏเฐ นิพพิทนตถั” (อติ อตโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**นิพพิทนต์ถัม** เพื่อความเบือหน่าย **วฏฏเฐ** ในวฏฏเฐ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**นิพพิททายาติ** ว่า “**นิพพิททาย**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**นิพพิททาย**” คือ เพื่อความเบือหน่ายในวฏฏเฐ.

.....

วิราคายาติ ราคาที่นั วิรัชชนตถัม ๕

“**วิราคายาติ** (ปทสฺส) “**ราคาที่นั (กิเลสานั) วิรัชชนตถัม**” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**วิรัชชนตถัม** เพื่ออันคลายความกำหนัด **ราคาที่นั (กิเลสานั)** แห่งกิเลส ท. มีราคาเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**วิราคายาติ** ว่า “**วิราคาย**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**วิราคาย**” คือ เพื่ออันคลายความกำหนัดแห่งกิเลสมีราคาเป็นต้น.

.....

นิโรธายาติ เตสั อปฺปวตฺตตินิรฺุชฺฌนตถัม ๕

“**นิโรธายาติ** (ปทสฺส) “**เตสั (กิเลสานั) อปฺปวตฺตตินิรฺุชฺฌนตถัม**” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**อปฺปวตฺตตินิรฺุชฺฌนตถัม** เพื่ออันดับโดยความไม่เป็นไป **เตสั (กิเลสานั)** แห่งกิเลส ท. เหล่านั้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**นิโรธายาติ** ว่า “**นิโรธาย**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**นิโรธาย**” คือ เพื่ออันดับโดยความไม่เป็นไปแห่งกิเลสเหล่านั้น.

.....

อุปสมายาติ เตสั วุปฺสมนตถัม ๕

“**อุปสมายาติ** (ปทสฺส) “**เตสั (กิเลสานั) วุปฺสมนตถัม**” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**เตสั (กิเลสานั) วุปฺสมนตถัม** เพื่ออัน ยังกิเลส ท. เหล่านั้น ให้เข้าไปสงบระงับ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อุปสมายาติ** ว่า “**อุปสมาย**”

ดังนี้ ฯ

บทว่า “อุปสมาย” ได้แก่ เพื่อระงับแห่งกิเลสเหล่านั้น.

.....

อภิฏญายาติ อภิขานนตถ์ ฯ

“อภิฏญายาติ (ปทสฺส) “อภิขานนตถ์” (อิติ อตฺถโ) ฯ

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อภิขานนตถ์ เพื่ออันรู้ยิ่ง” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อภิฏญายาติ ว่า “อภิฏญาย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อภิฏญาย” คือ เพื่อความรู้ยิ่ง.

.....

สมุโพธายาติ สมุโพธิสงฺขาตํ จตุมฺมคฺคญฺญาณํ ปฏฺวิวิชฺฌนตถ์ ฯ

“สมุโพธายาติ (ปทสฺส) “สมุโพธิสงฺขาตํ จตุมฺมคฺคญฺญาณํ ปฏฺวิวิชฺฌนตถ์” (อิติ อตฺถโ) ฯ

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปฏฺวิวิชฺฌนตถ์ เพื่ออันแทงตลอด จตุมฺมคฺคญฺญาณํ ซึ่งมรรคญาณ ๔ สมุโพธิสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สมุโพธายาติ ว่า “สมุโพธาย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สมุโพธาย” ได้แก่ เพื่อแทงตลอดมรรคญาณ ๔ กล่าวคือปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้.

.....

นิพฺพานายาติ นิพฺพานสจฺฉิกรณตถ์ ฯ

“นิพฺพานายาติ (ปทสฺส) “นิพฺพานสจฺฉิกรณตถ์” (อิติ อตฺถโ) ฯ

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “นิพฺพานสจฺฉิกรณตถ์ เพื่ออันกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นิพฺพานายาติ ว่า “นิพฺพานาย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “นิพฺพานาย” คือ เพื่ออันทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน.

นิวิฏฐสฺสทฺโรติ ปติฏฺฐิตสฺสทฺโร ๗

“นิวิฏฐสฺสทฺโรติ (ปทสฺส) “ปติฏฺฐิตสฺสทฺโร” (อิตติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปติฏฺฐิตสฺสทฺโร เป็นผู้มึศรัทธาอันตั้งลงแล้ว” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นิวิฏฐสฺสทฺโรติ ว่า “นิวิฏฐสฺสทฺโร” ดังนี้ ๗

บทว่า “นิวิฏฐสฺสทฺโร” คือ เป็นมึศรัทธาอันตั้งลงแล้ว.

.....

เอส นโย ทฺติยปเทปิ ๗

นโย อ.นัย ทฺติยปเทปิ แม้ในบทที่ ๒ เอส นั้น ๗

นัยแม้ในบทที่ ๒ ก็นัยนี้.

.....

เอกนฺตคฺโตติ เอกนฺตํ คฺโต อจลสฺสทฺโรติ อตุโถ ๗

“เอกนฺตคฺโตติ (ปทสฺส) “เอกนฺตํ คฺโต อจลสฺสทฺโรติ อตุโถ ๗

อตุโถ อ.อรรถ อิตติ ว่า “คฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว เอกนฺตํ โดยส่วนเดียว อจลสฺสทฺโร คือว่า เป็นผู้มึศรัทธาอันไม่หวั่นไหว” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอกนฺตคฺโตติ ว่า “เอกนฺตคฺโต” ดังนี้ ๗

บทว่า “เอกนฺตคฺโต” ใต้แก่ เป็นผู้ถึงแล้วโดยส่วนเดียว คือว่า เป็นผู้มึศรัทธาไม่หวั่นไหว.

.....

อภิปฺปสนฺโนติ อติวีย ปสนฺโน ๗

“อภิปฺปสนฺโนติ (ปทสฺส) “อติวีย ปสนฺโน” (อิตติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปสนฺโน เป็นผู้เลื่อมใสแล้ว อติวีย เกินเปรียบ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อภิปฺปสนฺโนติ ว่า “อภิปฺปสนฺโน” ดังนี้ ๗

บทว่า “อภิปรสนุโน” ได้แก่ เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งแล้ว.

.....

เอตทานุตุตริยหติ เอตํ อนุตุตริยํ ฯ

“เอตทานุตุตริยหติ (ปเท) “เอตํ อนุตุตริยํ” (อิตติ ปทจเจโท ปณฺทิตฺเตน กาทพฺโพ) ฯ

(ปทจเจโท) อ.การตัดซึ่งบท “เอตํ อนุตุตริยํ” (อิตติ) ว่า “เอตํ อนุตุตริยํ” ดังนี้ “เอตทานุตุตริยหติ (ปเท) ในบทว่า “เอตทานุตุตริยํ” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต (กาทพฺโพ) พึงกระทำ ฯ

บทว่า “เอตทานุตุตริยํ” ตัดบทเป็น เอตํ อนุตุตริยํ.

.....

วิสุทฺธิยาติ วิสุทฺธิสมฺปาปนตฺถํ ฯ

“วิสุทฺธิยาติ (ปทสฺส) “วิสุทฺธิสมฺปาปนตฺถํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “วิสุทฺธิสมฺปาปนตฺถํ เพื่ออันถึงซึ่งความหมดจดพิเศษ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วิสุทฺธิยาติ ว่า “วิสุทฺธิยา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “วิสุทฺธิยา” ได้แก่ เพื่อถึงความบริสุทธิ์.

.....

โสภปริเทวานหติ โสภสฺส ปรีเทวสฺส จ ฯ

“โสภปริเทวานหติ (ปทสฺส) “โสภสฺส (จ) ปรีเทวสฺส จ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “โสภสฺส (จ) ซึ่งความเศร้าโศกด้วย ปรีเทวสฺส จ ซึ่งความร่ำไรร่ำพันด้วย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โสภปริเทวานหติ ว่า “โสภปริเทวาน” ดังนี้ ฯ

บทว่า “โสภปริเทวาน” ได้แก่ ความเศร้าโศกและความร่ำไรร่ำพัน.

.....

อฏฺฐจฺจนฺตมายาติ อฏฺฐจฺจนฺตมฺนตฺถํ ฯ

“อฏฺฐจฺจนฺตมายาติ (ปทสฺส) “อฏฺฐจฺจนฺตมฺนตฺถํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อฏฺฐจฺจนฺตมฺนตฺถํ เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อฏฺฐจฺจนฺตมายาติ ว่า “อฏฺฐจฺจนฺตมา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อฏฺฐจฺจนฺตมา” ได้แก่ เพื่ออันตั้งอยู่ไม่ได้.

.....

ฃายสฺสาติ วิปฺสฺสนาสนฺหิตสฺส มคฺคสฺส ฯ

“ฃายสฺสาติ (ปทสฺส) “วิปฺสฺสนาสนฺหิตสฺส มคฺคสฺส” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “มคฺคสฺส เพื่อมรรค วิปฺสฺสนาสนฺหิตสฺส อันประกอบแล้ว ด้วยวิปฺสฺสนา” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ฃายสฺสาติ ว่า “ฃายสฺส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ฃายสฺส” ได้แก่ เพื่อมรรคที่ประกอบด้วยวิปฺสฺสนา.

.....

นิพฺพานสฺสาติ อปฺจฺจยนิพฺพานสฺส ฯ

“นิพฺพานสฺสาติ (ปทสฺส) “อปฺจฺจยนิพฺพานสฺส” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อปฺจฺจยนิพฺพานสฺส เพื่อพระนิพฺพานอันไม่มีปัจจัย” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นิพฺพานสฺสาติ ว่า “นิพฺพานสฺส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “นิพฺพานสฺส” ได้แก่ เพื่อพระนิพฺพานที่ไม่มีปัจจัย.

.....

ปฺตุตฺตลาภนฺติ ปฺตุตฺตสฺงฺขาตํ ลาภํ ฯ

“ปฺตุตฺตลาภนฺติ (ปทสฺส) “ปฺตุตฺตสฺงฺขาตํ ลาภํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ลาภํ ซึ่งการได้ ปฺตุตฺตสฺงฺขาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่า

บุดร” (อติ) ดั่งนี้ (ภทสฺส) แห่งภท “ปุตฺตลภนฺติ ว่ “ปุตฺตลภ” ดั่งนี้ ๗
ภทว่ “ปุตฺตลภ” ใต้แ่ก่ ซึ่งลภคคือบุดร.

.....
หตฺถิสฺมินฺติ หตฺถินิมิตฺตํ สิกฺขิตพฺพํ หตฺถิสิกฺขํ สิกฺขติ ๗

“หตฺถิสฺมินฺติ (ภทสฺส) “หตฺถินิมิตฺตํ (ปฺคฺคเลน) สิกฺขิตพฺพํ (สิปฺป) หตฺถิสิกฺขํ สิกฺขติ” (อติ
อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่ “สิกฺขติ ย่อมศีกษ (สิปฺป) ซึ่งคิลปะ หตฺถินิมิตฺตํ อันมี
ข้างเป็นนิมิต (ปฺคฺคเลน) สิกฺขิตพฺพํ อันอันบคคล ฟิงศีกษ หตฺถิสิกฺขํ ชื่อว่ศีกษ
ในเพระข้าง” (อติ) ดั่งนี้ (ภทสฺส) แห่งภท “หตฺถิสฺมินฺติ ว่ “หตฺถิสฺมี” ดั่งนี้ ๗

ภทว่ “หตฺถิสฺมี” ควมว่ ย่อมศีกษคิลปะมีข้างเป็นนิมิต ที่บคคลควรรศีกษ ชื่อว่
ศีกษในเพระข้าง.

.....
เอส นโย สพฺพตฺถ ๗

นโย อ.นัย สพฺพตฺถ (ภทสฺส) ในภท ท. ทังปวง เอส นี้ ๗

ในภททังปวง ก็นัยนี้.

.....
ถฐติ เจตฺถ สพฺพมวาร์จ ๗

“ถฐติ จ เจตฺถ (“ถฐสฺมินฺติ ปเท) สพฺพ อวาร์จ ๗

จ ก็ สพฺพ อวาร์จ อ.อวาร์จทังปวง ถฐติ ชื่อว่ถฐ เจตฺถ (“ถฐสฺมินฺติ ปเท) ในภท
ว่ “ถฐสฺมี” ดั่งนี้ ๗

ก็อวาร์จทกษนิต ชื่อว่ถฐ ในภทว่ “ถฐสฺมี” นี้.

.....

อุจฺจาวจฺหุติ มหฺนตฺ ขุทฺทกํ สิปฺปํ ฯ

“อุจฺจาวจฺหุติ (ปทสฺส) “มหฺนตฺ ขุทฺทกํ สิปฺปํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “สิปฺปํ ซึ่งคิลปะ มหฺนตฺ ใหญ่ ขุทฺทกํ น้อย” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุจฺจาวจฺหุติ ว่า “อุจฺจาวจํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อุจฺจาวจํ” ได้แกคิลปะ ใหญ่น้อย.

ตตฺถ รูปทสฺสเนสฺส อนฺุตฺตริยํ ทสฺสนานฺุตฺตริยํ ฯ

ตตฺถ (ฉสฺ อฺนฺุตฺตริเยสฺส) รูปทสฺสเนสฺส อนฺุตฺตริยํ (ทสฺสนํ) ทสฺสนานฺุตฺตริยํ ฯ

รูปทสฺสเนสฺส อนฺุตฺตริยํ (ทสฺสนํ) อ.- ในการเห็นซึ่งรูป ท. หนา -การเห็น อันยอดเยียม ตตฺถ (ฉสฺ อฺนฺุตฺตริเยสฺส) ทสฺสนานฺุตฺตริยํ ชื่อว่า- ในอนฺุตฺตริยะ ท. ๖ เหล่า นั้นหนา -ทสฺสนานฺุตฺตริยะ ฯ

บรรดาการเห็นรูป การเห็นอันยอดเยียม ชื่อว่าทสฺสนานฺุตฺตริยะ ในบรรดาอนฺุตฺตริยะ ๖ เหล่า นั้น.

เอส นโย สพฺพตฺถ ฯ

นโย อ.นัย สพฺพตฺถ (ปทสฺส) ในบท ท. ทังปวง เอส นี้ ฯ

ในบททังปวง ก็นัยนี้.

นิวิฏฺฐสฺสทฺสสฺส หิ สตฺถฺโน วา ภิกฺขุสงฺฆสฺส วา กสิณฺนอสฺสภานิมิตฺตาทินมณฺญตฺรสฺส วา ทสฺสนํ ทสฺสนานฺุตฺตริยํ นาม น หตฺถิรตนาทิตสฺสนํ ฯ

นิวิฏฺฐสฺสทฺสสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) หิ สตฺถฺโน วา ภิกฺขุสงฺฆสฺส วา กสิณฺนอสฺสภานิมิตฺตาทินํ (นิมิตฺตานํ) อณฺญตฺรสฺส (นิมิตฺตสฺส) วา ทสฺสนํ ทสฺสนานฺุตฺตริยํ นาม, น หตฺถิรตนาทิตสฺสนํ (ทสฺสนา-

นุตตริย์ โหติ) ๫

หิ จริงอยู่ ทสฺสนํ อ.การเห็น สตุฏฺโห ซึ่งพระศาสดา วา หรือ วา หรือว่า ภิกขุสงฺฆสฺส ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ วา หรือว่า กสิณอสุภานิมิตฺตาทินํ (นิมิตฺตानํ) อญฺญตรสฺส (นิมิตฺตสฺส) ซึ่ง- แห่งนิมิต ท. มีนิมิตมีกสิณและอสุภะเป็นต้นหนา-นิมิต อย่างใดอย่างหนึ่ง นวิภูจฺจสฺสทฺธสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) แห่งบุคคล ผู้มีศรัทธาอันตั้งมั่นแล้ว ทสฺสนานุตฺตริย์ นาม ชื่อว่าทสฺสนานุตฺตริยะ, หตฺถิรตนาทิสฺสนํ อ.การเห็นซึ่งรัตนะมีรัตนะคือช้างเป็นต้น (ทสฺสนานุตฺตริย์) ชื่อว่าทสฺสนานุตฺตริยะ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ๫

แท้จริง การเห็นพระศาสดา ภิกษุสงฆ์ หรือบรรดานิมิตมีกสิณนิมิตและอสุภานิมิตเป็นต้น นิมิตชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าทสฺสนานุตฺตริยะ, การเห็นรัตนะมีรัตนะคือช้างเป็นต้น ไม่ชื่อว่าทสฺสนานุตฺตริยะ.

.....
รตนตฺตยคุณกถาย เตปิฏกพฺพุทฺทวจนสฺส จ สวณํ สวานานุตฺตริย์ นาม น ขตฺติยาทิกุณกถาย สวณํ ๫

รตนตฺตยคุณกถาย (จ) เตปิฏกพฺพุทฺทวจนสฺส จ สวณํ สวานานุตฺตริย์ นาม, น ขตฺติยาทิกุณกถาย สวณํ (สวานานุตฺตริย์ โหติ) ๫

สวณํ อ.การฟัง รตนตฺตยคุณกถาย ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณของหมวดสามแห่งรัตนะ (จ) ด้วย เตปิฏกพฺพุทฺทวจนสฺส ซึ่งพระพุทฺทพจน์คือปิฏกสาม จ ด้วย สวานานุตฺตริย์ นาม ชื่อว่าสวานานุตฺตริยะ, สวณํ อ.การฟัง ขตฺติยาทิกุณกถาย ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณของอิสรชนมีกษัตริย์เป็นต้น (สวานานุตฺตริย์) ชื่อว่า สวานานุตฺตริยะ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ๫

การฟังกถาพรรณนาคุณของพระรัตนตรัยและพระพุทฺทพจน์คือพระไตรปิฏก ชื่อว่า สวานานุตฺตริยะ, การฟังกถาพรรณนาคุณของกษัตริย์เป็นต้น หาชื่อว่าสวานานุตฺตริยะไม่.

.....

สตตวิธอริยชนลาโภ ลาภานุกตริย์ นาม น มณिरตนาทिलाโก ๫

สตตวิธอริยชนลาโภ ลาภานุกตริย์ นาม, น มณिरตนาทिलाโก (ลาภานุกตริย์ โหติ) ๫

สตตวิธอริยชนลาโภ อ.การได้ซึ่งอริยทรัพย์อันมีอย่าง ๗ เทียว **ลาภานุกตริย์**
นาม ชื่อว่าลาภานุกตริยะ, **มณिरตนาทिलाโก** อ.การได้ซึ่งรัตนะมีรัตนะคือแก้วมณี
เป็นต้น (**ลาภานุกตริย์**) ชื่อว่าลาภานุกตริยะ (**โหติ**) ย่อมเป็น **น** หามิได้ ๫

การได้อริยทรัพย์ ๗ อย่างเท่านั้น ชื่อว่าลาภานุกตริยะ, การได้รัตนะคือแก้วมณี
เป็นต้น ไม่ชื่อว่าลาภานุกตริยะ.

.....

สิกขาตตยปฺรณเมว สิกขานุกตริย์ นาม น หตฺถิสิปฺปาทิสิกฺขนํ ๫

สิกขาตตยปฺรณํ เอว สิกขานุกตริย์ นาม, น หตฺถิสิปฺปาทิสิกฺขนํ (สิกขานุกตริย์ โหติ) ๫

สิกขาตตยปฺรณํ เอว อ.การยังหมวดสามแห่งสิกขาให้เต็มนั้นเทียว **สิกขานุกตริย์**
นาม ชื่อว่าสิกขานุกตริยะ, **หตฺถิสิปฺปาทิสิกฺขนํ** อ.การศึกษามีการศึกษาศิลปะ
ในเพราะข้างเป็นต้น (**สิกขานุกตริย์**) ชื่อว่าสิกขานุกตริยะ (**โหติ**) ย่อมเป็น **น**
หามิได้ ๫

การบำเพ็ญไตรสิกขาเท่านั้น ชื่อว่าสิกขานุกตริยะ, การศึกษาศิลปะในเพราะข้าง
เป็นต้น ไม่ชื่อว่าสิกขานุกตริยะ.

.....

รตนตตยปาริจรียาว ปาริจรียานุกตริย์ นาม น ขตฺติยาทิปาริจรียา ๫ รตนตตย-
คุณานุสฺสรณเมว อนุสฺสทานุกตริย์ นาม น ขตฺติยาทิกุณฺยานุสฺสรณนฺติ ตพฺพณฺณนา-
นโย ๫

รตนตตยปาริจรียา ว ปาริจรียานุกตริย์ นาม, น ขตฺติยาทิปาริจรียา (ปาริจรียานุกตริย์
โหติ) ๫ รตนตตยคุณานุสฺสรณํ เอว อนุสฺสทานุกตริย์ นาม, น ขตฺติยาทิกุณฺยานุสฺสรณ
(อนุสฺสทานุกตริย์ โหติ)” อิติ ตพฺพณฺณนानโย ๫

รัตนตตยปาริจรียาว อ.การปรนนิบัติซึ่งหมวดสามแห่งรัตนะเทียว ปาริจรียา-
 นุตตริยัม นาม ชื่อว่าปาริจรียานุตตริยะ, ขตติยาทิปาริจรียา อ.การปรนนิบัติซึ่ง
 อิศรชนมีกษัตริย์เป็นต้น (ปาริจรียานุตตริยัม) ชื่อว่าปาริจรียานุตตริยะ (โหติ)
 ย่อมเป็น น หามิได้ ๕ รัตนตตยคุณานุสสรณัม เอว อ.การระลึกถึงซึ่งคุณของ
 หมวดสามแห่งรัตนะเทียว นุสสทานุตตริยัม นาม ชื่อว่าอนุสสทานุตตริยะ,
 ขตติยาทิคุณานุสสรณัม อ.การระลึกถึงซึ่งคุณของอิสรชนมีกษัตริย์เป็นต้น (อนุส-
 สทานุตตริยัม) ชื่อว่าอนุสสทานุตตริยะ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ๕

การปรนนิบัติพระรัตนตรัยเท่านั้น ชื่อว่าปาริจรียานุตตริยะ, การปรนนิบัติกษัตริย์
 เป็นต้น ไม่ชื่อว่าปาริจรียานุตตริยะ, การระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยเท่านั้น ชื่อว่า
 อนุสสทานุตตริยะ, การระลึกถึงคุณของกษัตริย์เป็นต้น ไม่ชื่อว่าอนุสสทานุตตริยะ.

[๘๖] อานนฺทตฺเถโร สายัม ปาตัม สตุถาริ จกฺขุวิญญาเณน ทฏฺฐุ ลภติ, อิหิ ทสฺสนา-
 นุตตริยัม นาม ๕ อภิกฺขณัม สตุถุ วจนั โสตุ ลภติ, อิหิ สวานานุตตริยัม นาม ๕
 สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควาติ สตุถริ สทุธั ปฏฺฐิลภติ, อิหิ ลากานุตตริยัม นาม ๕ สตุถุ
 สาสเน สิग्ขาตตยัม สิग्ขาติ, อิหิ สิग्ขานุตตริยัม นาม ๕ อภิกฺขณัม สตุถาริ ปริจฺรติ
 อุปฏฺฐานั กโรติ, อิหิ ปาริจรียานุตตริยัม นาม ๕ สตุถุ โลภียโลกุตฺตรคฺคเณ อนุสฺสรติ,
 อิหิ อนุสฺสทานุตตริยัม นาม ๕

อานนฺทตฺเถโร อ.พระอานนทผู้เถระ ลภติ ย่อมได้ ทฏฺฐุ เพื่ออันเห็น สตุถาริ ซึ่ง
 พระศาสดา จกฺขุวิญญาเณน ด้วยจักขุวิญญาณ สายัม ในเวลาเย็น ปาตัม ในเวลา
 เช้า, อิหิ (ทสฺสน) อ.การเห็นนี้ ทสฺสนานุตตริยัม นาม ชื่อว่าทสฺสนานุตตริยะ ๕
 (อานนฺทตฺเถโร) อ.พระอานนทผู้เถระ ลภติ ย่อมได้ โสตุ เพื่ออันฟัง วจนั ซึ่งพระ
 ดำรัส สตุถุ ของพระศาสดา อภิกฺขณัม เนี้งงๆ, อิหิ (สวาน) อ.การฟังนี้ สวานา-
 นุตตริยัม นาม ชื่อว่าสวานานุตตริยะ ๕ (อานนฺทตฺเถโร) อ.พระอานนทผู้เถระ
 ปฏฺฐิลภติ ย่อมได้เฉพาะ สทุธั ซึ่งศรัทธา สตุถริ ในพระศาสดา อิติ ว่า “ภควา
 อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า สมฺมาสมฺพุทฺโธ ผู้ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง” อิติ ดังนี้,
 อิหิ (ลภณ) อ.การได้นี้ ลากานุตตริยัม นาม ชื่อว่าลากานุตตริยะ ๕ (อานนฺทตฺเถโร)

อ.พระอานนท์ผู้เถระ **สิกขติ** ย่อมศึกษา **สิกขาตตยัม** ซึ่งหมวดสามแห่งสิกขา **สาสเน** ในพระศาสนา **สตถุ** ของพระศาสดา, **อิทัง (สิกขณัม)** อ.การศึกษาใน **สิกขานุตตริยัม** นาม ชื่อว่าสิกขานุตตริยะ ๗ (**อานนุตตเถโร**) อ.พระอานนท์ผู้เถระ **ปริจจติ** ย่อมปรนนิบัติ **สตถารัม** ซึ่งพระศาสดา **อภิกขณัม** เองๆ **กโรติ** ย่อมกระทำ **อุပ္ภูจันท์** ซึ่งการบำรุง, **อิทัง (ปริจจณัม)** อ.การปรนนิบัตินี้ **ปาริจรียานุตตริยัม** นาม ชื่อว่าปาริจรียานุตตริยะ ๗ (**อานนุตตเถโร**) อ.พระอานนท์ผู้เถระ **อนุสฺสรติ** ย่อมระลึกถึง **โลกียโลกุตตรคฺเณ** ซึ่งพระคุณอันเป็นโลกียะและโลกุตตระ **ท.** **สตถุ** ของพระศาสดา, **อิทัง (อนุสฺสรณัม)** อ.การระลึกถึงนี้ **อนุสฺสทานุตตริยัม** นาม ชื่อว่าอนุสฺสทานุตตริยะ ๗

พระอานนทเถระย่อมได้เพื่อจะเห็นพระศาสดาในเวลาเย็น ในเวลาเช้า ด้วยจักขุวิญญาน, นี้ ชื่อว่าทสฺสนานุตตริยะ. ย่อมได้เพื่อจะฟังพระดำรัสของพระศาสดาเองๆ, นี้ ชื่อว่าสวานานุตตริยะ. ย่อมได้ศรัทธาในพระศาสดาว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง”, นี้ ชื่อว่าลาภานุตตริยะ. ย่อมศึกษาไตรสิกขาในพระศาสนาของพระศาสดา, นี้ ชื่อว่าสิกขานุตตริยะ. ย่อมปรนนิบัติพระศาสดาเองๆ คือย่อมทำการบำรุง, นี้ ชื่อว่าปาริจรียานุตตริยะ, ย่อมระลึกถึงพระคุณทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตตระของพระศาสดา, นี้ ชื่อว่าอนุสฺสทานุตตริยะ.

.....

อญฺเณปิ โสตาปนฺนสททาคามือนาคามิโน อานนุตตเถโร วิย สตถุ ทสฺสนํ สตถุ
 วจนสฺสวณฺญจ ลภนฺติ, สตถุริ สทฺธํ ปฏฺฐิลภนฺติ, สตถุ สาสเน สิกขาตตยัม สิกขนฺติ,
 สตถารัม ปริจจนฺติ, สตถุ คฺเณ อนุสฺสรนฺติ, อิทมฺปิ ทสฺสนานุตตริยัม นาม ๗เป๗
 อนุสฺสทานุตตริยัม นาม ๗ กลฺยาณปฺภุชฺชโน ปน อานนุตตเถโร วิย สตถุ ทสฺสนํ
 สตถุ วจนสฺสวณฺญจ ลภิตฺวา สตถุริ สทฺธํ ปฏฺฐิลภิตฺวา สตถุ สาสเน สิกขาตตยัม
 สิกฺขิตฺวา สตถารัม ปริจจิตฺวา สตถุ คฺเณ อนุสฺสริตฺวา ตํ ทสฺสนํ ตํ สวณฺํ ตํ ลาภํ
 ตํ สิกขาตตยัม ตํ ปาริจรียัม ตํ อนุสฺสติณฺจ วทฺฺฒตฺวา โสตาปตฺติมคฺคํ ปาเปติ, อิทัง
 ทสฺสนเมว นาม, สวณฺเมว นาม อยํ ลาภเมว นาม สิกฺขาเยว นาม ปาริจรียาเยว
 นาม อนุสฺสติเยว นาม ๗ มฺูลทสฺสนนฺตุ ทสฺสนานุตตริยัม นาม, ตถา มฺูลสฺสวณฺลาภ-
 สิกฺขาปาริจรียานุสฺสติโย ๗

โสดาปนุสสกทาคามิอนาคามิโน อ.พระโสดาบัน พระสกทาคามิ และพระอนาคามิ
 ท. อญฺเฌปี แม่เหล่าอื่น ลภนฺติ ย่อมได้ ทสฺสนํ ซึ่งการเห็น สตฺถุ ซึ่งพระศาสดา (จ)
 ด้วย วจนฺสฺสวณฺํ ซึ่งการฟังซึ่งพระดำรัส สตฺถุ ของพระศาสดา จ ด้วย ปฏฺิลภนฺติ
 ย่อมได้เฉพาะ สทฺธํ ซึ่งศรัทธา สตฺถุริ ในพระศาสดา ลิกฺขนฺติ ย่อมศึกษา
 ลิกฺขาตฺตยํ ซึ่งหมวดสามแห่งสิกขา สาสเน ในพระศาสนา สตฺถุ ของพระศาสดา
 ปริจฺรหฺติ ย่อมปรนนิบัติ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อหุสฺสฺรหฺติ ย่อมระลึกถึง คุณ
 ซึ่งพระคุณ ท. สตฺถุ ของพระศาสดา อานนฺทตฺเถโร วีย ราวกะ อ.พระอานนท์
 ผู้เถระ, อิทฺมปิ (ทสฺสนํ) อ.การเห็นแม่นี้ ทสฺสนานฺตฺตริยํ นาม ชื่อว่าทสสนา-
 นฺตฺตริยะ, ๗เปฯ ๗ลฯ อหุสฺสฺตานฺตฺตริยํ นาม ชื่อว่าอหุสฺสตานฺตฺตริยะ, ปน ส่วนว่า
 กฺลฺยาณปฺภุชฺชโน อ.กัลยาณปภุชชน ลภิตฺวา ได้แล้ว ทสฺสนํ ซึ่งการเห็น สตฺถุ ซึ่ง
 พระศาสดา จ ด้วย วจนฺสฺสวณฺํ ซึ่งการฟังซึ่งพระดำรัส สตฺถุ ของพระศาสดา จ ด้วย
 ปฏฺิลภิตฺวาได้เฉพาะแล้ว สทฺธํ ซึ่งศรัทธา สตฺถุริ ในพระศาสดา ลิกฺขิตฺวา ศึกษาแล้ว
 ลิกฺขาตฺตยํ ซึ่งหมวดสามแห่งสิกขา สาสเน ในพระศาสนา สตฺถุ ของพระศาสดา
 ปริจฺริตฺวา ปรนนิบัติแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อหุสฺสฺริตฺวา ระลึกถึงแล้ว คุณ
 ซึ่งพระคุณ ท. สตฺถุ ของพระศาสดา อานนฺทตฺเถโร วีย ราวกะ อ.พระอานนท์
 ผู้เถระ ตํ ทสฺสนํ จ ยังการเห็นนั้นด้วย ตํ สวณฺํ จ ยังการฟังนั้นด้วย ตํ ลภํ จ
 ยังการได้นั้นด้วย ตํ ลิกฺขาตฺตยํ จ ยังหมวดสามแห่งสิกขานั้นด้วย ตํ ปาโรจิริยํ จ
 ยังการปรนนิบัตินั้นด้วย ตํ อหุสฺสฺติ จ ยังการระลึกถึงนั้นด้วย วทฺฺเตตฺวา ให้เจริญ
 แล้ว (อตฺตฺานํ) ยังตน ปาเปติ ย่อมให้บรรลู่ โสตาปตฺติมคฺคํ ซึ่งโสดาปัตติมรรค,
 อิทํ (ทสฺสนํ) อ.การเห็นนี้ ทสฺสนํ เอว นาม ชื่อว่าทสสนะนั้นเทียว, (อิทํ สวณฺํ)
 อ.การฟังนี้ สวณฺํ เอว นาม ชื่อว่าสวณะนั้นเทียว, (อโย ลากโ) อ.การได้นี้ ลากโ
 เอว นาม ชื่อว่าลาภะนั้นเทียว, (อโย ลิกฺขา) อ.การศึกษานี้ ลิกฺขา เอว นาม ชื่อ
 ว่าสิกขานั้นเทียว, (อโย ปาโรจิริยา) อ.การปรนนิบัตินี้ ปาโรจิริยา เอว นาม ชื่อว่า
 ปาโรจิริยานั้นเทียว, (อโย อหุสฺสฺติ) อ.การระลึกถึงนี้ อหุสฺสฺติ เอว นาม ชื่อว่า
 อหุสฺสฺตินั้นเทียว ๗ ตฺ ส่วนว่า มฺูลทสฺสนํ อ.การเห็นอันเป็นเดิม ทสฺสนานฺตฺตริยํ
 นาม ชื่อว่าทสสนานฺตฺตริยะ, ตถาอ.เหมือนอย่างนั้น มฺูลสฺสวณฺลภิกฺขาปาริจฺริยา-
 นฺสฺสฺติโย อ.การฟัง การได้ การศึกษา การปรนนิบัติ และการระลึกถึงอันเป็นมฺูล ท.
 (สวณฺลภิกฺขาปาริจฺริยานฺสฺสฺตานฺตฺตริยานิ นาม) ชื่อว่าสวณานฺตฺตริยะ ลาภา-

นุตตริยะ สิกขานุตตริยะ ปารีจரியานุตตริยะ อนุสสถานุตตริยะ ฯ

พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี แม่เหล่าอื่น ก็เหมือนกับพระอานนท-
เถระ ย่อมได้การเห็นพระศาสดา และการฟังพระดำรัสของพระศาสดา ย่อมได้ศรัทธา
ในพระศาสดา ย่อมศึกษาไตรสิกขาในพระศาสนาของพระศาสดา ย่อมปรนนิบัติ
พระศาสดา ย่อมระลึกถึงพระคุณทั้งหลายของพระศาสดา, แม่นี้ ก็ชื่อว่าทัสสนา-
นุตตริยะ ฯลฯ ชื่อว่าอนุสสถานุตตริยะ. ส่วนกัลยาณปุถุชน ก็เหมือนพระอานนท-
เถระ ได้การเห็นพระศาสดา และการฟังพระดำรัสของพระศาสดา ได้ศรัทธาในพระศาสดา
ศึกษาไตรสิกขาในพระศาสนาของพระศาสดา ปรนนิบัติพระศาสดา ระลึกถึงพระคุณ
ทั้งหลาย ของพระศาสดา เจริญวิปัสสนามีการเห็น การฟัง การได้ ไตรสิกขา การ
ปรนนิบัติ และการระลึกถึงนั้นๆ แล้วทำตนให้บรรลุโสดาปัตติมรรค, นี้ ชื่อว่าทัสสนะ,
สวานะ, ลาภะ, สิกขา, ปารีจริยา, อนุสสติ แท้จริง. ส่วนทัสสนะอันเป็นของเดิม ชื่อว่า
ทัสสนานุตตริยะ. การฟัง, การได้, การศึกษา, การปรนนิบัติ และความระลึกถึงที่เป็น
ของเดิม ก็เหมือนอย่างนั้น คือ ชื่อว่า สวานานุตตริยะ, ลาภานุตตริยะ, สิกขานุตตริยะ,
ปารีจரியานุตตริยะ และอนุสสถานุตตริยะ.

[๘๗] เอตถ จ ทสสนานุตตริยนุติ อุตตริตรสฺส สตถุโน รูปทสฺสนมตฺตํ นาธิปฺเปตํ อถ
โฆ ตสฺส รูปทสฺสนมุขเณ อเวจฺจปฺปสาเทน พุทฺธคฺเณ โอคคาเหตุวา ทสฺสนํ เตนหา
อานนฺทเถโรตฺยาที ฯ

เอตถ (สุตฺเต) จ (ภควตา) “ทสฺสนานุตตริยนุติ อุตตริตรสฺส สตถุโน รูปทสฺสนมตฺตํ (การณ)
น อธิปฺเปตํ, อถ โฆ ตสฺส (สตถุโน) รูปทสฺสนมุขเณ อเวจฺจปฺปสาเทน พุทฺธคฺเณ โอคคาเหตุวา
ทสฺสนํ, เตน (อภูจกถาจริโย) อาห “อานนฺทเถโรตฺยาที (วจน) ฯ

นโย อนันย เอกกฺกคฺตฺตรวณฺณนาย แห่งอรรถกถาเอกกนิบาต อังคตฺตรนิกาย
สฎฺฐิกาย อันเป็นไปกับด้วยฎีกา อิติ ว่า “จ ก็ รูปทสฺสนมตฺตํ (การณ) อ.เหตุ สักว่า
การเห็นซึ่งพระรูป สตถุโน ของพระศาสดา อุตตริตรสฺส ผู้ยอดเยี่ยม (ภควตา)
อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อธิปฺเปตํ ทรงประสงคฺ์เอาแล้ว ‘ทสฺสนานุตตริยนุติ ว่าเป็น
ทัสสนานุตตริยะ เอตถ (สุตฺเต) ในพระสูตรนี้ น หามิได้ ฯ อถ โฆ โดยที่แท้

แล ทสสน์ อ.การเห็น โอคาเหตุวา หยั่งลง พุทฺธคุณ ในพระคุณของพระพุทธเจ้า
อเวจฺจบปฺสาเทน ด้วยศรัทธาอันไม่หวั่นไหว ตสฺส (สตฺถุโน) รูปทสฺสนมฺมุขเณ อันมี
การเห็นซึ่งพระรูป ของพระศาสดานั้น เป็นหัวหน้า, เตน เพราะเหตุนี้ (อฏฺฐกถา-
จิริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว ‘อานนฺทตฺเถโรตฺยาที (วจนฺ) ซึ่ง
คำเป็นต้นว่า ‘อานนฺทตฺเถโร’ ดังนี้ ๕

นัยแห่งอรรถกถาเอกกนิบาต อังคตตรนิกาย พร้อมกับฎีกาว่า “ก็เหตุสักว่าการเห็น
พระรูปของพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงประสงค์เอาว่าเป็น
ทสฺสนานุตฺตริยะ ในพระสูตรนี้. โดยที่แท้ การเห็นที่ยั่งลงในพุทฺธคุณ ด้วยศรัทธาที่
ไม่หวั่นไหว โดยมีการเห็นพระรูปของพระศาสดานั้นเป็นประมุข, เพราะฉะนั้น พระ
อรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า “อานนฺทตฺเถโร” ดังนี้ เป็นต้น.

.....
ตตฺถ ทฏฺฐพฺพโต ทสฺสน์ สตฺถุ รูปกาโย ตตฺถาปฺยวิเสสโต รูปายตฺนํ เตนหา จกฺขุ-
วิญญาเณน ทฏฺฐนฺตติ ๕

ตตฺถ (“ทสฺสนานุตฺตริยนฺตติ ปเท ปุคฺคเลน) ทฏฺฐพฺพโต ทสฺสน์ สตฺถุ รูปกาโย, ตตฺถาปิ
 (“ทสฺสนานุตฺตริยนฺตติ ปเท) อวิเสสโต รูปายตฺนํ (ทสฺสน์), เตน (อฏฺฐกถาจิริโย) อาห
“จกฺขุวิญญาเณน ทฏฺฐนฺตติ ๕

รูปกาโย อ.รูปกาย สตฺถุ ของพระศาสดา ทสฺสน์ ชื่อว่าทสฺสนะ (ปุคฺคเลน)
ทฏฺฐพฺพโต เพราะอันบุคคล ฟังเห็น ตตฺถ (“ทสฺสนานุตฺตริยนฺตติ ปเท) ในบท
ว่า “ทสฺสนานุตฺตริยะ” ดังนี้, รูปายตฺนํ อ.อายตนะคือรูป (ทสฺสน์) ชื่อว่าทสฺสนะ
ตตฺถาปิ (“ทสฺสนานุตฺตริยนฺตติ ปเท) ในบทว่า “ทสฺสนานุตฺตริย” ดังนี้แม้
อวิเสสโต โดยไม่แปลกกัน, เตน เพราะเหตุนี้ (อฏฺฐกถาจิริโย) อ.พระอรรถกถา-
จารย์ อาห กล่าวแล้ว ‘จกฺขุวิญญาเณน ทฏฺฐนฺตติ ว่า ‘จกฺขุวิญญาเณน ทฏฺฐุ’ ดังนี้ ๕

รูปกายของพระศาสดา ชื่อว่าทสฺสนะ เพราะบุคคลฟังเห็น ในบทว่า “ทสฺสนานุตฺตริย”
นั้น. อายตนะคือรูป ชื่อว่าทสฺสนะ ในบทว่า “ทสฺสนานุตฺตริย” แม้โดยไม่แปลกกัน.
เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า ‘จกฺขุวิญญาเณน ทฏฺฐุ’ ดังนี้.

นตฺถิ อิตฺโต อุตฺตรนตฺติ อนุตฺตรํ ตทฺเวว อนุตฺตรียํ ทสฺสนนฺจ ตํ อนุตฺตรียญฺจจติ
ทสฺสนานุตฺตรียํ ฯ

นตฺถิ อิตฺโต (ทสฺสนโต) อุตฺตรํ (ทสฺสนํ) อิติ (อิทํ ทสฺสนํ) อนุตฺตรํ, ตํ เอว (อนุตฺตรํ)
อนุตฺตรียํ, ทสฺสนํ จ ตํ (ทสฺสนํ) อนุตฺตรียํ จ อิติ ทสฺสนานุตฺตรียํ ฯ

(ทสฺสนํ) อ.ทสฺสนะ อุตฺตรํ անյոճԵԵԻԵԵԵԵ ԵԻԵ ԵԻԵ (ทสฺสนโต) กวาทสฺสนะนี้ นตฺถิ ย่อม
ไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (อิทํ ทสฺสนํ) อ.ทสฺสนะนี้ อนุตฺตรํ ชื่อว่าอนุตฺตระ, ตํ เอว
(อนุตฺตรํ) อ.อนุตฺตระนั้นนั้นเกี่ยว อนุตฺตรียํ ชื่อว่าอนุตฺตรียะ, ทสฺสนํ จ อ.ทสฺสนะ
ด้วย ตํ (ทสฺสนํ) อ.ทสฺสนะนั้นนั้น อนุตฺตรียํ จ เป็นอนุตฺตรียะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทสฺสนานุตฺตรียํ ชื่อว่าทสฺสนานุตฺตรียะ ฯ

ทสฺสนะอันยอจเยียมกวาทสฺสนะนี้ ย่อมไม่มี เหตุนี้ ทสฺสนะนี้ ชื่อว่าอนุตฺตระ,
อนุตฺตระนั้นนั้นแหละ ชื่อว่าอนุตฺตรียะ, ทสฺสนะนั้นด้วย เป็นอนุตฺตรียะด้วย เพราะเหตุ
นี้ ชื่อว่าทสฺสนานุตฺตรียะ.

.....

เสเสสฺปิ เอเสว นโย ฯ

นโย อ.นัย เสเสสฺปิ (อนุตฺตรียะ) ในอนุตฺตรียะ ท. แม่ที่เหลือ เอโส เอว นี้
นั้นเกี่ยว ฯ

แม่ในอนุตฺตรียะที่เหลือ ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.

.....

อยนตฺ วิเสโส ฯ

ตฺ ส่วนว่า วิเสโส อ.ความแปลกกัน อยํ นี้ ฯ

ส่วนความแปลกกัน ดังนี้ :-

.....

สุยยตีติ สวณฺ์ สตุถฺ วจณฺ์ ๕

(วจณฺ์ ปุคฺคเลน) สุยยตีติ สวณฺ์, สตุถฺ วจณฺ์ ๕

(วจณฺ์) อ.คำ (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคล สุยยติ ย่อมฟัง อิติ เพราะเหตุนั้น สวณฺ์ ชื่อว่า สวณะ, วจณฺ์ คือ อ.พระดำรัส สตุถฺ ของพระศาสดา ๕

อันเขาย่อมฟัง เหตุนี้ ชื่อว่าสวณะ, ได้แก่พระดำรัสของพระศาสดา

(ที่ชื่อว่าสวณะ เพราะอรรถว่า อันเขาฟัง, ได้แก่พระดำรัสของพระศาสดา)

.....

ลพฺภตีติ ลาโภ สตุถฺริ สทฺธา ๕

(สทฺธา ปุคฺคเลน) ลพฺภตีติ ลาโภ, สตุถฺริ สทฺธา ๕

(สทฺธา) อ.ศรัทฺธา (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคล ลพฺภติ ย่อมได้ อิติ เพราะเหตุนี้ ลาโภ ชื่อว่าลาภะ, สทฺธา คือ อ.ศรัทฺธา สตุถฺริ ในพระศาสดา ๕

อันเขาย่อมได้ เหตุนี้ ชื่อว่าลาภ, ได้แก่ศรัทฺธาในพระศาสดา.

(ที่ชื่อว่าลาภะ เพราะอรรถว่า อันเขาได้, ได้แก่ศรัทฺธาในพระศาสดา)

.....

สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขา สีลสมาริปญฺญา ๕

(ปุคฺคเลน) สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขา, สีลสมาริปญฺญา ๕

สิกฺขา ชื่อว่า อ.สิกฺขา (ปุคฺคเลน) สิกฺขิตพฺพโต เพราะอันบุคฺคล ฟังศึกษา, สีล-สมาริปญฺญา คือ อ.ศีล สมาริ และปัญญา ๕

ที่ชื่อว่าสิกฺขา เพราะอันบุคฺคลฟังศึกษา, ได้แก่ศีล สมาริ และปัญญา

.....

ปริจจณั ปาโรจิริยา อุပ္ภูจจัน ๗

ปริจจณั อ.การปรนนิบัติ **ปาโรจิริยา** ชื่อว่าปาโรจิริยา, **อุပ္ภูจจัน** คือ อ.การบำรุง
การปรนนิบัติ ชื่อว่าปาโรจิริยา, ได้แก่การบำรุง.

อนุสฺสรณั อนุสฺสติ, สตุฏฺฐุ คุณฺณานุสฺสรณั ๗

อนุสฺสรณั อ.การระลึกถึง **อนุสฺสติ** ชื่อว่าอนุสฺสติ, **คุณฺณานุสฺสรณั** คือ อ.การระลึกถึง
ซึ่งพระคุณ **สตุฏฺฐุ** ของพระศาสดา ๗

การระลึกถึง ชื่อว่าอนุสฺสติ, ได้แก่การระลึกถึงพระคุณของพระศาสดา.

อิทฺมปิตี ปุพฺเพ วุตฺตโต นิพฺพิเสสฺสตฺตา วุตฺตํ ๗

“**อิทฺมปิตี** (วจนั อฏฺฐกถาจริเยน ตสฺส วจนฺตส) ปุพฺเพ วุตฺตโต (วจนฺโต) นิพฺพิเสสฺสตฺตา
วุตฺตํ ๗

(วจนั) อ.คำ “**อิทฺมปิตี** ว่า “อิทฺมปิ” ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์
วุตฺตํ กล่าวแล้ว (ตสฺส วจนฺตส) ปุพฺเพ วุตฺตโต (วจนฺโต) นิพฺพิเสสฺสตฺตา เพราะ
ความที่ แห่งคำนั้น เป็นคำอันมีความแปลกออกแล้ว จากคำ อันถูกกล่าวแล้ว ในกาล
ก่อน ๗

คำว่า “**อิทฺมปิ**” พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ เพราะว่าเป็นคำที่ไม่แปลกจากคำที่ท่าน
กล่าวไว้แล้ว.

สตุฏฺฐุ ทสฺสนฺนฺติ อานนฺทเถโร วิย ปสาทกตฺติเมตฺตวาปุพฺพกั สตุฏฺฐุ ทสฺสนั
ลภิตฺวา ๗

“**สตุฏฺฐุ ทสฺสนฺนฺติ** (ปททวยสฺส) “อานนฺทเถโร วิย ปสาทกตฺติเมตฺตวาปุพฺพกั สตุฏฺฐุ ทสฺสนั

ลภิตวา” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**อาหนุทตเถโร** วีย ราวกะ อ.พระอาหนุทตเถระ **ลภิตวา** ได้แล้ว **ทสฺสนํ** ซึ่งการเห็น **สตฺถุ** ซึ่งพระศาสดา **ปสาททตฺติเมตตวาปุพฺพํ** อันมีความเลื่อมใส ความรักดี และเมตตาเป็นเบื้องต้น” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “**สตฺถุ ทสฺสนนฺติ** ว่า “สตฺถุ ทสฺสนํ” ดังนี้ ๕

สองบทว่า “**สตฺถุ ทสฺสนํ**” ความว่า ดุจพระอาหนุทตเถระได้การเห็นพระศาสดา อันมีความเลื่อมใส ความรักดี และเมตตาเป็นเบื้องต้น.

.....

สิกฺขาตฺตยฺนฺติ ปุพฺพภาคสิกฺขาตฺตยํ สิกฺขิตฺวา ๕

“**สิกฺขาตฺตยฺนฺติ** (ปทสฺส) “**ปุพฺพภาคสิกฺขาตฺตยํ สิกฺขิตฺวา**” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**สิกฺขิตฺวา** ศึกษาแล้ว **ปุพฺพภาคสิกฺขาตฺตยํ** ซึ่งหมวดสามแห่งสิกขาอันเป็นส่วนเบื้องต้น” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สิกฺขาตฺตยฺนฺติ** ว่า “**สิกฺขาตฺตยํ**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สิกฺขาตฺตยํ**” ความว่า ศึกษาไตรสิกขาอันเป็นส่วนเบื้องต้น.

.....

ตํ ทสฺสนนฺติ ทสฺสนมุขเณ ปวตฺตํ วิปสฺสนํ วฑฺฒเตตฺวา ๕

“**ตํ ทสฺสนนฺติ** (ปททวยสฺส) “**ทสฺสนมุขเณ ปวตฺตํ วิปสฺสนํ วฑฺฒเตตฺวา**” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**วิปสฺสนํ** ยังวิปัสสนา **ปวตฺตํ** อันเป็นไปทั่วแล้ว **ทสฺสนมุขเณ** โดยมุขคือทสฺสนะ **วฑฺฒเตตฺวา** ให้เจริญแล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “**ตํ ทสฺสนนฺติ** ว่า “**ตํ ทสฺสนํ**” ดังนี้ ๕

สองบทว่า “**ตํ ทสฺสนํ**” ความว่า เจริญวิปัสสนาที่เป็นไปโดยมุขคือทสฺสนะ.

.....

ทสฺสนมุขเณ ยาวอนุโลมณฺญาณํ วิปสฺสนาวารํ วฑฺฒเตตฺวา ตทหนฺตริ อฏฺฐมกฺกฺภูมิ โอฺกุกมฺนุโต หิ ทสฺสนํ ลภิตฺวา มคฺคํ ปาเปติ นาม ฯ

(กัลยาณปฺกฺุชฺโห) ทสฺสนมุขเณ ยาวอนุโลมณฺญาณํ วิปสฺสนาวารํ วฑฺฒเตตฺวา ตทหนฺตริ อฏฺฐมกฺกฺภูมิ โอฺกุกมฺนุโต หิ ทสฺสนํ ลภิตฺวา (อตฺตาทนํ) มคฺคํ ปาเปติ นาม ฯ

หิ จริงอยู่ (กัลยาณปฺกฺุชฺโห) อ.กัลยาณปฺกฺุชฺโห วิปสฺสนาวารํ ยํวาระแห่งวิปัสสนา ยาวอนุโลมณฺญาณํ เพียงไรซึ่งอนุโลมณฺญาณ ทสฺสนมุขเณ โดยมุขคือทสฺสนะ วฑฺฒเตตฺวา ให้เจริญแล้ว โอฺกุกมฺนุโต เมื่อก้าวลง อฏฺฐมกฺกฺภูมิ สู่ภูมิแห่งอริยะที่ ๘ ตทหนฺตริ อันไม่มีระหว่างแห่งอนุโลมณฺญาณนั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว ทสฺสนํ ซึ่งทสฺสนะ (อตฺตาทนํ) ยังตน ปาเปติ นาม ชื่อว่าย่อมาให้ถึง มคฺคํ ซึ่งมรรค ฯ

แท้จริง กัลยาณปฺกฺุชฺโห เจริญวาระแห่งวิปัสสนา กระทั่งอนุโลมณฺญาณ โดยมุขคือ ทสฺสนะ เมื่อก้าวลงสู่ภูมิแห่งอริยะที่ ๘ ในลำดับแห่งอนุโลมณฺญาณนั้น ได้ทสฺสนะ แล้ว ชื่อว่าทำตนให้ถึงมรรค.

.....

อิโต ปริ ปวตฺตทสฺสนํ ทสฺสนเมว นาม ฯ มฺูลทสฺสนํ สจฺจทสฺสนสฺสาปิ การณภาวโต ทสฺสนานุตฺตริยํ นาม ฯ

อิโต (ทสฺสนโต) ปริ ปวตฺตทสฺสนํ ทสฺสนํ เอว นาม ฯ มฺูลทสฺสนํ สจฺจทสฺสนสฺสาปิ การณภาวโต ทสฺสนานุตฺตริยํ นาม ฯ

ปวตฺตทสฺสนํ อ.ทสฺสนะอันเป็นไปทั่วแล้ว ปริ ในเบื้องหลัง อิโต (ทสฺสนโต) แต่ทสฺสนะนี้ ทสฺสนํ เอว นาม ชื่อว่าทสฺสนะนั้นเกี่ยว ฯ มฺูลทสฺสนํ อ.ทสฺสนะ อันเป็นของเดิม ทสฺสนานุตฺตริยํ นาม ชื่อว่าทสฺสนานุตฺตริยะ การณภาวโต เพราะความเป็นแห่งเหตุ สจฺจทสฺสนสฺสาปิ แม้แห่งการเห็นซึ่งสัจจะ ฯ

ทสฺสนะที่เป็นไปในเบื้องหลังแต่นี้ ชื่อว่าทสฺสนะแท้จริง. ทสฺสนะที่เป็นของเดิม ชื่อว่า ทสฺสนานุตฺตริยะ เพราะความเป็นเหตุแม้แห่งการเห็นสัจจะ.

.....

เอส นโย เสสานุตตริเยสุปี ฯ

นโย อ.นัย เสสานุตตริเยสุปี แม้นอนุตตริเยที่เหลือ ท. เอโส นี้ ฯ

แม้นอนุตตริเยที่เหลือ ก็นัยนี้.

.....
อิติปี โส ภควาติอาทินา พุทธานุสฺสตีวเสน อนุสฺสตีชฺฌมานํ อุปฺปาเทตฺวา ตํ
ปทฺฐจฺานํ กตฺวา วิปฺสฺสนํ วฑฺฒเนนฺโต อนุสฺสตี วฑฺฒเตตฺวาติ วุตฺโตติ สฎฺฎีกาย
เอกกงฺคตฺตรวณฺณนาย นโย ฯ (แปลเปิดหน้า ๓๗๐)

(กัลยาณปฺฤชฺโณ) “อิติปี โส ภควาติอาทินา (นเยน) พุทธานุสฺสตีวเสน อนุสฺสตีชฺฌมานํ
อุปฺปาเทตฺวา ตํ (ฌานํ) ปทฺฐจฺานํ กตฺวา วิปฺสฺสนํ วฑฺฒเนนฺโต (อฏฺฐกถาจริเยน) “อนุสฺสตี
วฑฺฒเตตฺวาติ วุตฺโตติ สฎฺฎีกาย เอกกงฺคตฺตรวณฺณนาย นโย ฯ

(กัลยาณปฺฤชฺโณ)อ.กัลยาณปฺฤชฺโชน **อนุสฺสตีชฺฌมานํ**ยังฌานอันมีอนุสฺสตีเป็นอารมณ์
อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว **พุทฺธานุสฺสตีวเสน** ด้วยสามารถแห่งการระลึกถึง
ซึ่งพระพุทฺธคุณ (นเยน) โดยนัย “อิติปี โส ภควาติอาทินา เป็นต้นว่า “อิติปี โส
ภควา” ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว ตํ (ฌานํ) ซึ่งฌานนั้น ปทฺฐจฺานํ ให้เป็นปทฺฐจฺาน
วิปฺสฺสนํ ยังวิปฺสฺสนา วฑฺฒเนนฺโต ให้เจริญอยู่ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถา-
จารย์ วุตฺโต กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘อนุสฺสตี ยังการระลึกถึง วฑฺฒเตตฺวา ให้เจริญแล้ว’
อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

กัลยาณปฺฤชฺโชนทำฌานอันมีอนุสฺสตีเป็นอารมณ์ให้เกิดขึ้น ด้วยสามารถแห่งพุทฺธานุ
สฺสตี โดยนัยเป็นต้นว่า “อิติปี โส ภควา” ดังนี้ ทำฌานนั้นให้เป็นปทฺฐจฺาน เจริญ
วิปฺสฺสนาอยู่ พระอรรถกถาจารย์ก็กล่าวว่า ‘เจริญวิปฺสฺสนามีความระลึกถึงเป็น
อารมณ์’ ดังนี้.

.....

๒. วุกฺกิลิตฺเถรวตฺถุ

[๘๘] สาวตฺถิยํ กิเรโก วุกฺกิลิ นาม พุราหฺมโณ ปฏิวสฺติ ๗ โส เอกทิวสํ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑทาย จรฺนตํ สตฺถารํ ทิสฺวา สตฺถุรูปทสฺสเนน อติตฺโต สตฺถารา สทฺธิเยว เชตวนํ คนฺตฺวา สตฺถุ เทสํ สุตฺวา สทฺธิ ปฏฺลิภิตฺวา “เอวาทํ นิจฺจํ สตฺถารํ ทฏฺฐํ ลภิสฺสามิตี สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา, อาหารภฺยชนกาลโต อณฺณสมฺมึ กाले ยตฺถ จตฺวา สตฺถารํ ปสฺสตี, ตตฺถ จิตฺ สชฺฌายกมฺมฏฺจานมนสิการาทินิ จชฺเชตฺวา สตฺถารํ โอลิเกนฺโต วิหาลิ ๗ สตฺถา ตสฺส ฌาณปริปากํ อากเมฺนฺโต จิรํ กาลํ กิณฺจิจิ อวตฺวา, ตสมฺมึ ปรีปกฺกณฺณเณ, “กิเเต วุกฺกิลิ อิมินา ปุตฺติกาเยน ทิฏฺฐเณ, โย โข วุกฺกิลิ ฌมฺมํ ปสฺสตี, โส มํ ปสฺสตี, โย มํ ปสฺสตี, โส ฌมฺมํ ปสฺสตี, ฌมฺมํ หิ วุกฺกิลิ ปสฺสนฺโต มํ ปสฺสตี, มํ ปสฺสนฺโต ฌมฺมํ ปสฺสตีตี วตฺวา อุกฺกฏฺจาย วสฺสุปนฺนํ ยิกาย ราชคหํ คนฺตฺวา วสฺสุปนฺนํ ยิกาทิวเส “อเปหิ วุกฺกิลิตฺตี ตํ ปณฺนามเส ๗ กิร ใต้ยินว่า พุราหฺมโณ อ.พราหฺมณฺ เอโก คนหนึ่ง วุกฺกิลิ นาม ชื่อว่าวุกฺกิลิ ปฏิวสฺติ ย่อมอาศัยอยู่ สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี ๗ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (พุราหฺมโณ) อ.พราหฺมณฺนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา จรฺนตํ ผู้เสด็จเที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑทาย เพื่อบิณฑบาต สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี อติตฺโต เป็นผู้ไม่อ้อม สตฺถุรูปทสฺสเนน ด้วยการดูซึ่งพระรูปของพระศาสดา (หุตฺวา) เป็น คนฺตฺวา ไปแล้ว เชตวนํ สู่พระวิหารชื่อว่าเชตวัน สทฺธิ เอว กับ สตฺถารา ด้วยพระศาสดา นั้นเที่ยว สุตฺวา ฟังแล้ว เทสํ ซึ่งพระเทศนา สตฺถุ ของพระศาสดา ปฏฺลิภิตฺวา ได้เฉพาะแล้ว สทฺธิ ซึ่งศรัทธา (จิหฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ลภิสฺสามิ จักได้ ทฏฺฐํ เพื่ออันเห็น สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา นิจฺจํ เป็นนิจ เอว ด้วยประการฉะนี้” อิติ ดังนี้ ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา จิตฺ ดำรงอยู่ แล้ว ตตฺถ (จาเน) ใน-, (อตฺตา) อ.ตน จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว ยตฺถ (จาเน) ในที่ใด กาลे ในกาล อณฺณสมฺมึ อื่น อาหารภฺยชนกาลโต แต่กาลเป็นที่ฉันซึ่งอาหาร ปสฺสตี ย่อมเห็น สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา, -ที่นั่น จชฺเชตฺวา ทังแล้ว สชฺฌายกมฺมฏฺจานมนสิการาทินิ (กิจฺจานิ) ซึ่งกิจท. มีการสาธยายและการกระทำไว้ในใจซึ่งกรรมฐานเป็นต้น โอลิเกนฺโต แลดูอยู่ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา วิหาลิ อยู่แล้ว ๗ สตฺถา อ.พระศาสดา อากเมฺนฺโต ทรงคอยทำอยู่ ฌาณปริปากํ ซึ่งการแกรรอบแห่งฌาณ ตสฺส

(ววกุณิสฺส) ของพระวักกalinั้น อวตฺวา ไม่ตรัสแล้ว กิณฺจ (วจนฺ) ซึ่งพระดำรัสอะไรๆ กาลิํ ตลอดกาล จิรํ อ้นยาวนาน, ตสฺมि (ววกุณิมฺหิ) ครั้นเมื่อพระวักกalinั้น ปรีปกุณฺณาณ เป็นผู้มีญาณอันแก่รอบแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ววกุณิ ดูก่อนวักกलि กิ (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร อิมินา ปุติกาณฺหํ ด้วยกายอันเปื่อยเน่านี้ (ตยา) ทิฏฺฐเณ อ้นอันเธอเห็นแล้ว เต แก่เธอ, ววกุณิ ดูก่อนวักกलि โย โย (ปุกฺคโล) อ.บุคคลใดแล ปสฺสตี ย่อมเห็น ฌมฺมํ ซึ่งกรรม, โส (ปุกฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปสฺสตี ย่อมเห็น มํ ซึ่งเรา, โย (ปุกฺคโล) อ.บุคคลใด ปสฺสตี ย่อมเห็น มํ ซึ่งเรา, โส (ปุกฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปสฺสตี ย่อมเห็น ฌมฺมํ ซึ่งกรรม, ววกุณิ ดูก่อนวักกलि หิ กิ (ปุกฺคโล) อ.บุคคล ปสฺสนฺโต เมื่อเห็น ฌมฺมํ ซึ่งกรรม ปสฺสตี ชื่อว่าย่อมเห็น มํ ซึ่งเรา ปสฺสนฺโต เมื่อเห็น มํ ซึ่งเรา ปสฺสตี ชื่อว่าย่อมเห็น ฌมฺมํ ซึ่งกรรม” อิติ ดังนี้, วสฺสุปนฺนํ ภาย ครั้นเมื่อดิถีเป็นที่น้อมเข้าไปใกล้ซึ่งกาลฝน อุปกุณฺญาจย เข้าไปใกล้แล้ว, คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ราชคฺห์ สู่เมืองราชคฤห์ ปณฺหาเมสิ ทรงขับไล่แล้ว ตํ (ววกุณิ) ซึ่งพระวักกalinั้น อิติ ว่า “ววกุณิ ดูก่อนวักกलि (ตฺว) อ.เธอ อเปหิ จงหลีกไป” อิติ ดังนี้ วสฺสุปนฺนํ ภาย ทิวเส ในวันแห่งดิถีเป็นที่น้อมเข้าไปใกล้ซึ่งกาลฝน ฯ

เล่ากันมาว่า มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อวักกलि อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี. ในวันหนึ่ง เขาเห็นพระศาสดาผู้กำลังเสด็จเที่ยวไปในเมืองสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ไม่อ้อมด้วยการเห็นซึ่งพระรูปของพระศาสดา ไปยังวัดพระเชตะวันพร้อมกับพระศาสดานั้นแหละ ฟังเทศนาของพระศาสดา ได้ศรัทธาแล้ว คิดว่า “เราจักได้เพื่อจะเห็นพระศาสดาเป็นนิจ ด้วยประการฉะนี้” จึงบวชในสำนักของพระศาสดา ในเวลาอื่นจากเวลาเป็นที่ฉันอาหาร ดำรงอยู่ในที่ที่จะเห็นพระศาสดาได้ ละทิ้งการสหายและการทำไว้ในใจซึ่งกรรมฐานเป็นต้น แลดูพระศาสดา อยู่แล้ว. พระศาสดาทรงรอกอยการแก่กล้าแห่งญาณ ของพระวักกalinั้น ไม่ตรัสอะไรๆ สิ้นกาลนาน เมื่อเธอมีญาณแก่กล้าแล้ว ตรัสว่า “วักกलि ประโยชน์อะไรแก่เธอ ด้วยกายที่เน่าเปื่อยนี้ที่เธอเห็นแล้ว, วักกलि ผู้ใดแลเห็นกรรม, ผู้นั้น ชื่อว่าย่อมเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา, ผู้นั้น ชื่อว่าย่อมเห็นกรรม, วักกलि ด้วยว่า บุคคลผู้เห็นกรรม ชื่อว่าย่อมเห็นเรา ผู้เห็นเรา ชื่อว่าย่อมเห็นกรรม” ดังนี้ เมื่อวันเข้าพรรษาใกล้เข้ามาแล้ว ไปยังเมืองราชคฤห์ ทรงขับไล่พระวักกalinั้น ตรัสว่า “วักกलि เธอจงหลีกไป” ดังนี้ ในวันเข้าพรรษา.

โส จาตุ อสกุโกนโต “กี มยหิ ชีวิตเน, โยหิ สตุถาริ ทฏฐิ น ลภิสฺสนฺติ ปพฺพตโต
 อตฺตานิ ปาเตตฺติ คิขฺมกฺกฺกั อภิริหิ ฯ สตุถา ตมตฺถิ ฌตฺวา “อัย เม สนฺติกา
 อสฺสาสํ อลภนฺโต มคฺคผลฺปนฺนิสฺสยํ นาเสยฺยาติ เวพฺวาเน นิสฺนฺโนว โอภาสํ มุญฺจิตฺวา
 อตฺตานิ ทสฺเสตฺวา ตสฺส พลวปฺปิตฺติ อฺปฺปาเทนฺโต ฌมฺมปทสฺส ภิกฺขุวคฺเค อิมํ
 คาถมาห

“ปาโมชฺชพฺหุโล ภิกฺขุ ปสนฺโน พุทฺธสฺสาสเน
 อธิคฺจฺเจ ปทํ สนฺตํ สงฺขารุปฺสมํ สุขนฺติ ฯ

โส (วฏฺกฺลิ) อ.พระวักกิลีนัน อสกุโกนโต ไม่อาจอยู่ จาตุ เพื่ออันดำรงอยู่
 (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “โย อหิ อ.เราใด น ลภิสฺสํ จักไม่ได้อ ทฏฐิ เพื่อ
 อันเห็น สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา, กี (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร ชีวิตเน ด้วยชีวิต
 (ตสฺส) มยหิ แก่เรานั้น” อิติ ดังนี้ อภิริหิ ขึ้นเฉพาะแล้ว คิขฺมกฺกั สุกฺขาติคิขฺมกฺก
 อตฺตานิ ปาเตตฺติ เพื่ออัน ยังตน ให้ตกไป ปพฺพตโต จากภูเขาย ฯ สตุถา อ.พระ
 ศาสดา ฌตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ อตฺถิ ซึ่งเนื้อความนั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว
 อิติ ว่า “อัย (วฏฺกฺลิ) อ.พระวักกิลีนัน อลภนฺโต เมื่อไม่ได้ อสฺสาสํ ซึ่งการปลอบ
 ใจ สนฺติกา จากสำนัก เม ของเรา มคฺคผลฺปนฺนิสฺสยํ ยังอุปนิสัยแห่งมรรคและผล
 นาเสยฺย พึงให้ฉิบหาย” อิติ ดังนี้ นิสฺนฺโนว ประทับนั่งแล้วเที่ยว เวพฺวาเน ในพระ
 วิหารชื่อว่าเวพฺวาน มุญฺจิตฺวา ทรงเปล่งแล้ว โอภาสํ ซึ่งพระรัศมี ทสฺเสตฺวา ทรง
 แสดงแล้ว อตฺตานิ ซึ่งพระองค์ พลวปฺปิตฺติ ยังปีติอันมีกำลัง อฺปฺปาเทนฺโต ให้เกิด
 ขึ้นอยู่ ตสฺส (วฏฺกฺลิสฺส) แก่พระวักกิลีนัน อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถิ ซึ่งพระคาถานี้
 ภิกฺขุวคฺเค ในภิกขุวรรค ฌมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ปาโมชฺชพฺหุโล ผู้มากด้วยความปราโมทย์
 ปสนฺโน ผู้เลื่อมใสแล้ว พุทฺธสฺสาสเน ในพระพุทฺธศาสนา
 อธิคฺจฺเจ พึงบรรลุน ปทํ ซึ่งพระนิพพาน สนฺตํ อันสงบ
 สงฺขารุปฺสมํ อันเป็นที่เข้าไปสงบแห่งสังขาร สุขิ อันเป็นสุข”
 อิติ ดังนี้ ฯ

พระวักกิลีนันไม่สามารถเพื่อจะดำรงอยู่ได้ คิดว่า “จะมีประโยชน์อะไรด้วยชีวิตแก่เรา

ผู้ไม่เห็นพระศาสดา” ดังนี้แล้ว จึงขึ้นสู่ภูเขาคิชฌกูฏ เพื่อจะทำตนให้ตกจากภูเขา. พระศาสดาทรงทราบความนั้น จึงทรงดำริว่า “พระวักกลินี้เมื่อไม่ได้การปลอบโยนจากสำนักของเรา พึงทำอุปนิสัยแห่งมรรคและผลให้ฉิบหาย” ดังนี้ประทับนั่งอยู่ที่พระเวฬุวันนั้นแหละ ทรงเปล่งพระรัศมี แสดงพระองค์ ทำปิตินันท์กำลังให้เกิดขึ้นแก่พระวักกลินั้น แล้วตรัสพระคาถานี้ ในภิกขุวรรคแห่งธรรมบทว่า

“ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
 พึงบรรลुพระนิพพาน อันสงบ อันเป็นที่เข้าไปสงบแห่งสังขาร
 อันเป็นสุข”.

.....
 ตตถ ปาโมชชพหุโลติ ปกติยาปิ ปาโมชชพหุโล ฯ

ตตถ (ปะเทศุ) “ปาโมชชพหุโลติ (ปะทสุส) “ปกติยาปิ ปาโมชชพหุโล” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปาโมชชพหุโล ผู้มากด้วยความปราโมทย์ ปกติยาปิ แม้ตามปกติ” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปะเทศุ) “ปาโมชชพหุโลติ (ปะทสุส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บทว่า “ปาโมชชพหุโล” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านี้ บทว่า “ปาโมชชพหุโล” ความว่า ผู้มากด้วยความปราโมทย์ แม้ตามปกติ.

.....
 ปสนฺโนติ ปสาทํ โรเปนฺโต ฯ

“ปสนฺโนติ (ปะทสุส) “ปสาทํ โรเปนฺโต” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “โรเปนฺโต ผู้ปลุกอยู่ ปสาทํ ซึ่งความเลื่อมใส” (อิติ) ดังนี้ (ปะทสุส) แห่งบท “ปสนฺโนติ ว่า “ปสนฺโน” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปสนฺโน” ความว่า ผู้ปลุกความเลื่อมใส.

.....

อธิคฺจฺเจ ปทํ สหฺตฺตฺติ นิพฺพานสงฺฆาตํ สหฺตฺตฺโกฏฺฐาสิ อธิคฺจฺเจยฺย ฯ

“อธิคฺจฺเจ ปทํ สหฺตฺตฺติ (คาถาปาทสุส) “นิพฺพานสงฺฆาตํ สหฺตฺตฺโกฏฺฐาสิ อธิคฺจฺเจยฺย” (อิติ อตฺโต) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อธิคฺจฺเจยฺย พึ่งบรรลฺล สหฺตฺตฺโกฏฺฐาสิ ซึ่งส่วนอันสงบแล้ว นิพฺพานสงฺฆาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าพระนิพฺพาน” (อิติ) ดังนี้ (คาถา-ปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “อธิคฺจฺเจ ปทํ สหฺตฺตฺติ” ว่า “อธิคฺจฺเจ ปทํ สหฺตฺตฺติ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “อธิคฺจฺเจ ปทํ สหฺตฺตฺติ” ความว่า พึ่งบรรลฺลส่วนที่สงบกล่าวคือพระนิพฺพาน.

สงฺขารูปสมํ สุขฺตฺติ สพฺพสงฺฆารานํ อุปสมฺภุตํ ปรมํ สุขํ ฯ

“สงฺขารูปสมํ สุขฺตฺติ (คาถาปาทสุส) “สพฺพสงฺฆารานํ อุปสมฺภุตํ ปรมํ สุขํ” (อิติ อตฺโต) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สุขํ อันเป็นความสุข ปรมํ อันประเสริฐ สพฺพสงฺฆารานํ อุปสมฺภุตํ อันเป็นที่เข้าไปสงบ แห่งสังขารทั้งปวง ท. เป็นแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (คาถา-ปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “สงฺขารูปสมํ สุขฺตฺติ” ว่า “สงฺขารูปสมํ สุขํ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “สงฺขารูปสมํ สุขํ” ความว่า ความสุขอันประเสริฐ อันเป็นที่เข้าไปสงบสังขารทั้งปวง.

อิมญจ ปน วตฺวา หตฺถํ ปสาเรตฺวา “เอहि วกฺกฺลฺลิตฺติ, มา ภายีติ อาห ฯ โส “สตฺถา เม ทิฏฺฐโจ, ‘เอहिติ วจนฺมฺปิ ลทฺทฺตฺติ พลวปปีตี อุปฺปาเทตฺวา “กุโธ คจฺฉามิติ อตฺตโน คมนภาวํ อชานิตฺวา สตฺถุ สมฺมุขฺวา อากาเส ปกฺขนฺทฺโต ปจฺมปาเทน ปพฺพเต จิตฺเตยฺว สตฺถารา วุตฺตคาคํ อวชฺเชนฺโต อากาเสยฺว ปีตี วิภฺษมฺภเวตฺวา สห ปฏฺฐิสฺสภิทาหิ อรหฺตฺตํ ปตฺวา สตฺถารํ วนฺทมาโน โอตฺริ ฯ

จ ปน กิแฉล (สตฺถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ครั้นตรัสแล้ว อิมํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัส

นี้ ปสาเรตฺวา ทรงเหยียดออกแล้ว หตฺถิ ซึ่งพระหัตถ์ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “วฏฺกฺลิตฺตํ กุณฺโณวักกฺลิตฺตํ (ตุว) อ.เชอ เอหิ จงมา, (ตุว) อ.เชอ มา ภายเอยากลับแล้ว” อิติ ดังนี้ ๙ โส (วฏฺกฺลิตฺตํ) อ.พระวักกฺลิตฺตํ พลวปฺปิตฺติ ยังปิดอันมีกำลัง อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว อิติ ว่า “สตฺถา อ.พระศาสดา เม อันเรา ทิฏฺฐโห เห็นแล้ว, วจฺหนมฺปิ แม้อ.พระดำรัส อิติ ว่า ‘(ตุว) อ.เชอ เอหิ จงมา’ อิติ ดังนี้ (เม) อันเรา ลหฺธํ ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ อชานิตฺตวาว ไม่รู้แล้วเทียว คมฺหนภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันไป อตฺตโน แห่งตน อิติ ว่า “(อห) อ.เรา คจฺฉามิ จะไป กุโธ (จฺานโธ) แต่ที่ไหน” อิติ ดังนี้ ปกฺขนฺทฺทโธ เล่นไปอยู่ อากาเส ในอากาศ สมฺมุขา ในที่มีพระพักตร์ พร้อม สตฺถุ แห่งพระศาสดา จิโธ เอว ยินแล้วนั้นเทียว ปพฺพเต บนภูเขา ปจฺม- ปาเทน ด้วยเท้าที่ ๑ อวชฺเชนฺโธ ใคร่ครวญอยู่ สตฺถารา วุตฺตคาคํ ซึ่งคาถา อันพระศาสดา ตรัสแล้ว วิกฺขมฺเภตฺวา ช่มแล้ว ปิตฺติ ซึ่งปิดี อากาเส เอว ใน อากาศนั้นเทียว ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏฺวิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏิสัมภิทา ท. วนฺทมาโน ถวายบังคมอยู่ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา โอตฺริ ข้ามลงแล้ว ๙

ก็แล พระศาสดาครั้นตรัสพระดำรัสนั้นแล้ว ทรงเหยียดพระหัตถ์ออก ตรัสว่า “มาเถิด วักกฺลิตฺตํ, เธอเอยากลับไปเลย”. พระวักกฺลิตฺตํ ทำปิดีที่มีกำลังให้เกิดขึ้นว่า “เราเห็นพระศาสดาแล้ว, แม้พระดำรัสว่า ‘เธอจงมา’ ดังนี้ เราก็ได้แล้ว” ไม่ทันรู้ความที่ตนไปว่า “เรากำลังไปจากที่ไหน ?” ก็เล่นไปในอากาศในที่มีพระพักตร์แห่งพระศาสดา ยืนอยู่บนภูเขาด้วยเท้าแรกนั้นแหละ ใคร่ครวญคาถาที่พระศาสดาตรัสแล้ว ช่มปิดีไว้ได้ใน อากาศนั้นแหละ ก็บรรลุพระอรหันต์พร้อมกับปฏิสัมภิทา ถวายบังคมพระศาสดา ข้ามลงแล้ว.

.....
 ฌมฺมปทวณฺณนาทิสฺสุ วฏฺกฺลิตฺตเถรวตฺถุ ๙

วฏฺกฺลิตฺตเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระวักกฺลิตฺตผู้เถระ (อาคต) มาแล้ว ฌมฺมปทวณฺณนาทิสฺสุ (วณฺณนาสฺสุ) ในอรรถกถา ท. มีอรรถกถาแห่งธรรมบทเป็นต้น ๙

เรื่องพระวักกฺลิตฺตเถระมาในอรรถกถาธรรมบทเป็นต้น.

[๘๙] เวนุตสฺส พุทธาธิวาสปปเทสวาโส “สตฺถุ รูปทสฺสนํ ทสฺสนานุตฺตริยํ, สตฺถุ เทสนาสวณํ สวณานุตฺตริยํ, สตฺถริ สทฺธาปฏฺฐิลาโก ลากานุตฺตริยํ, ลิกฺขาทตฺตยปฺรณํ ลิกฺขานุตฺตริยํ, สตฺถุ ปริจฺรณํ ปาริจฺรียานุตฺตริยํ, สตฺถุ คุณานุตฺตฺรณํ อนุสฺสตานุตฺตริยนฺติ ฉานุตฺตริยปฺปฏฺฐิลาภสฺส ปจฺจโย โหตีติ ฯ

พุทธาธิวาสปปเทสวาโส อ.การอยู่ในประเทศอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า **ตสฺส (วฏฺกสิสฺส)** ของพระวักกฺลินั้น **ปจฺจโย** เป็นปัจจัย **ฉานุตฺตริยปฺปฏฺฐิลาภสฺส** แห่งการได้เฉพาะซึ่งอนุตฺตริยะะ ๖ **อิติ** คือ “**รูปทสฺสนํ** อ.การเห็นซึ่งพระรูป **สตฺถุ** ของพระศาสดา **ทสฺสนานุตฺตริยํ** ชื่อว่าเป็นทสฺสนานุตฺตริยะะ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **เทสนาสวณํ** อ.การฟังซึ่งเทศนา **สตฺถุ** ของพระศาสดา **สวณานุตฺตริยํ** ชื่อว่าเป็นสวณานุตฺตริยะะ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **สทฺธาปฏฺฐิลาโก** อ.การได้เฉพาะซึ่งศรัทธา **สตฺถริ** ในพระศาสดา **ลากานุตฺตริยํ** ชื่อว่าเป็นลากานุตฺตริยะะ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **ลิกฺขาทตฺตยปฺรณํ** อ.การยังหมวดสามแห่งสิกขาให้เต็ม **ลิกฺขานุตฺตริยํ** ชื่อว่าเป็นลิกฺขานุตฺตริยะะ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **ปริจฺรณํ** อ.การปรนนิบัติ **สตฺถุ** ซึ่งพระศาสดา **ปาริจฺรียานุตฺตริยํ** ชื่อว่าเป็นปาริจฺรียานุตฺตริยะะ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **คุณานุตฺตฺรณํ** อ.การระลึกถึงซึ่งพระคุณ **สตฺถุ** ของพระศาสดา **อนุสฺสตานุตฺตริยํ** ชื่อว่าเป็นอนุสฺสตานุตฺตริยะะ (**โหติ**) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ **โหติ** ย่อมเป็น **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้ **อิติ** ดังนี้แล ฯ

การอยู่ในประเทศเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ของพระวักกฺลินั้น ย่อมเป็นปัจจัยแก่การได้อนุตฺตริยะะ ๖ คือ “การเห็นพระรูปของพระศาสดา ชื่อว่าเป็นทสฺสนานุตฺตริยะะ, การฟังเทศน์ของพระศาสดา ชื่อว่าเป็นสวณานุตฺตริยะะ, การได้ศรัทธาในพระศาสดา ชื่อว่าเป็นลากานุตฺตริยะะ, การบำเพ็ญไตรสิกขา ชื่อว่าเป็นลิกฺขานุตฺตริยะะ, การปรนนิบัติพระศาสดา ชื่อว่าเป็นปาริจฺรียานุตฺตริยะะ, การระลึกถึงพระคุณของพระศาสดา ชื่อว่าเป็นอนุสฺสตานุตฺตริยะะ ดังพรรณนามาฉะนี้แล.

.....

อปรนย ปฏีรูปเทส

[๙๐] อปีจ ปฏีรูปเทโส นาม “ปุรตฤติมาย ทิสาย กชงคัล นาม นิคโม, ตสฺสาปเรน มหา-
 สาลา, ตโต ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา, โอรโต มชฺเฌ, ปุรตฤติมทกฺขินาย อนุทิสาย
 สลฺลวตี นาม นที, ตโต ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา, โอรโต มชฺเฌ, ทกฺขินาย ทิสาย
 เสตกณฺณิกํ นาม นิคโม, ตโต ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา, โอรโต มชฺเฌ, ปจฺฉิมาย
 ทิสาย ฐนํ นาม พุราหฺมณคาโม, ตโต ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา, โอรโต มชฺเฌ,
 อุตฺตราย ทิสาย อสูรทฺรชฺช นาม ปพฺพโต, ตโต ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา, โอรโต
 มชฺเฌติ เอวํ จมฺมกฺขนฺธเก ปริจฺฉินฺโน มชฺฉิมปฺปเทสนามโก ชนปโท ฯ

อปีจ ปฏีรูปเทโส นาม “ปุรตฤติมาย ทิสาย กชงคัล นาม นิคโม (อตุถิ), ตสฺส (นิคมสฺส)
 อปเรน (จาเนน) มหาสาลา (อตุถิ), ตโต (มหาสาลาโต) ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา (สนฺติ),
 (มชฺฉิมชนปทา) โอรโต มชฺเฌ (สนฺติ), ปุรตฤติมทกฺขินาย อนุทิสาย สลฺลวตี นาม นที (อตุถิ),
 ตโต (สลฺลวตีโต) ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา (สนฺติ), (มชฺฉิมชนปทา) โอรโต มชฺเฌ (สนฺติ),
 ทกฺขินาย ทิสาย เสตกณฺณิกํ นาม นิคโม (อตุถิ), ตโต (เสตกณฺณิกโต) ปรี ปจจนฺติมา
 ชนปทา (สนฺติ), (มชฺฉิมชนปทา) โอรโต มชฺเฌ (สนฺติ), ปจฺฉิมาย ทิสาย ฐนํ นาม
 พุราหฺมณคาโม (อตุถิ), ตโต (ฐนโต) ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา (สนฺติ), (มชฺฉิมชนปทา)
 โอรโต มชฺเฌ (สนฺติ), อุตฺตราย ทิสาย อสูรทฺรชฺช นาม ปพฺพโต (อตุถิ), ตโต (อสูรทฺรชฺชโต)
 ปรี ปจจนฺติมา ชนปทา (สนฺติ), (มชฺฉิมชนปทา) โอรโต มชฺเฌ (สนฺติ)” อิติ เอวํ จมฺมกฺขนฺธเก
 ปริจฺฉินฺโน มชฺฉิมปฺปเทสนามโก ชนปโท ฯ

อปีจ อีกอย่างหนึ่ง **ชนปโท อ.ชนบท มชฺฉิมปฺปเทสนามโก** อันมีชื่อว่ามชฺฉิม
 ประเทศ **ปริจฺฉินฺโน** อันถูกกำหนดแล้ว **จมฺมกฺขนฺธเก** ในจัมมขันธ์กะ **เอวํ** อย่าง
 นี้ **อิติ** ว่า “**นิคโม** อ.นิคม **กชงคัล** นาม ชื่อว่ากชงคละ (อตุถิ) มีอยู่ **ทิสาย** ใน
 ทิศ **ปุรตฤติมาย** ตะวันออก, **มหาสาลา** อ.นครชื่อว่ามหาสาลา (อตุถิ) มีอยู่ **อปเรน**
 (จาเนน) ในที่เบื้องหลัง **ตสฺส (นิคมสฺส)** แห่งนิคมนั้น, **ชนปทา** อ.ชนบท ท.
ปจจนฺติมา อันมีในปลายแดน (สนฺติ) มีอยู่ **ปรี** ในเบื้องหลัง **ตโต (มหาสาลาโต)** จาก
 นครชื่อว่ามหาสาลานั้น, (มชฺฉิมชนปทา) อ.มชฺฉิมชนบท ท. **มชฺเฌ** ในท่ามกลาง
 (สนฺติ) มีอยู่ **โอรโต** โดยร่วมใน, **นที** อ.แม่น้ำ **สลฺลวตี** นาม ชื่อว่าสลฺลวตี (อตุถิ) มีอยู่
อนุทิสาย ในทิศน้อย **ปุรตฤติมทกฺขินาย** ตะวันออกเฉียงใต้, **ชนปทา** อ.ชนบท ท.

ปัจจนฺติมา อันมีในปลายแดน (สนฺหฺติ) มีอยู่ ปรี ในเบื้องหลัง ตโต (สลฺลวตฺโต) จากแม่น้ำชื่อว่าสลฺลวตฺตํนั้น, (มชฺฌิมชนบท) อ.มชฺฌิมชนบท ท. มชฺฌเ ในท่ามกลาง (สนฺหฺติ) มีอยู่ โอรโต โดยร่วมใน, นิคโม อ.นิคม เสตกณฺณิกํ นาม ชื่อว่าเสตกัณณิกะ (อตฺถิ) มีอยู่ ทิสาย ในทิศ ทกฺขิณาย ใต้, ชนบทา อ.ชนบท ท. ปจฺจนฺติมา อันมีในปลายแดน (สนฺหฺติ) มีอยู่ ปรี ในเบื้องหลัง ตโต (เสตกณฺณิกโต) จากนิคม ชื่อว่าเสตกัณณิกะนั้น, (มชฺฌิมชนบท) อ.มชฺฌิมชนบท ท. มชฺฌเ ในท่ามกลาง (สนฺหฺติ) มีอยู่ โอรโต โดยร่วมใน, พุราหุมนคาโม อ.หมู่บ้านพราหมณ์ ภูหนํ นาม ชื่อว่าภูณะ (อตฺถิ) มีอยู่ ทิสาย ในทิศ ปจฺจิมาย ตะวันตก, ชนบทา อ.ชนบท ท. ปจฺจนฺติมา อันมีในปลายแดน (สนฺหฺติ) มีอยู่ ปรี ในเบื้องหลัง ตโต (ภูนโต) จากหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อว่าภูณะนั้น, (มชฺฌิมชนบท) อ.มชฺฌิมชนบท ท. มชฺฌเ ในท่ามกลาง (สนฺหฺติ) มีอยู่ โอรโต โดยร่วมใน, ปพฺพโต อ.ภูเขา อุสิรรุชฺชํ นาม ชื่อว่าอุสิรรุชชะ (อตฺถิ) มีอยู่ ทิสาย ในทิศ อุตฺตราย เหนือ, ชนบทา อ.ชนบท ท. ปจฺจนฺติมา อันมีในปลายแดน (สนฺหฺติ) มีอยู่ ปรี ในเบื้องหลัง ตโต (อุสิรรุชฺชโต) จากภูเขาชื่อว่าอุสิรรุชชะนั้น, (มชฺฌิมชนบท) อ.มชฺฌิมชนบท ท. มชฺฌเ ในท่ามกลาง (สนฺหฺติ) มีอยู่ โอรโต โดยร่วมใน” อิติ ดังนี้ ปฏฺวิรูปเทโส นาม ชื่อว่าปฏฺวิรูปเทส ฯ

อีกอย่างหนึ่ง ชนบทที่มีชื่อว่ามชฺฌิมประเทศ ถูกกำหนดไว้ในจัมมขันธ์กะอย่างนี้ว่า “ในทิศตะวันออก (บูรพา) มีนิคมชื่อกชังคละ ต่อจากนั้น มีนครชื่อมหาสาลา ถัดจากนครชื่อมหาสาลานั้นไป เป็นปัจจันตชนบท ร่วมในเป็นมชฺฌิมชนบท, ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ (อาคเนย์) มีแม่น้ำชื่อสลฺลวตฺตํ ถัดจากแม่น้ำสลฺลวตฺตํนั้นไป เป็นปัจจันตชนบท ร่วมในเป็นมชฺฌิมชนบท, ในทิศใต้ (ทักษิณ) มีนิคมชื่อเสตกัณณิกะ ถัดจากนิคมเสตกัณณิกะนั้นไป เป็นปัจจันตชนบท ร่วมในเป็นมชฺฌิมชนบท, ในทิศตะวันตก (ประจิม) มีหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อภูณะ ถัดจากหมู่บ้านนั้นไป เป็นปัจจันตชนบท ร่วมในเป็นมชฺฌิมชนบท, ในทิศเหนือ (อุตฺร) มีภูเขาชื่ออุสิรรุชชะ ถัดจากภูเขานั้นไป เป็นปัจจันตชนบท ร่วมในเป็นมชฺฌิมชนบท” ชื่อว่าปฏฺวิรูปเทส.

.....

เอกกนิปาตงฺคตฺตรวณฺณนายมฺปิ ตเถว ชนฺธกปาถี ทสฺเสตฺวา “ออยฺยหิ ชนปโท มุกฺกิสฺสณฺณาโน อุชฺฐเกน กตฺถจิจิ อสฺสีติโยชโน โหติ, กตฺถจิจิ โยชนสฺติโก, กตฺถจิจิ

ทวิโยชนสติโก, มชฺเฒ ปน ติโยชนสติโก ปริยนุตปริกฺเขเปน นวโยชนสติโกติ วุตฺตํ ฯ

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “หิ กิ อัยฺ ชนปโท อ.ชนบทนี้ มุกฺกิงฺคสณฺหาโน มีสัณฐาน เพียงดังตะโพน อสีติโยชนโน มีโยชนแปดสิบเป็นประมาณ กตฺถจฺจิ (จาเน) ในที่บางแห่ง อุชฺฐเกน โดยตรง โหติ ย่อมมี, โยชนสติโก เป็นที่ประกอบแล้วด้วยร้อยแห่ง โยชน กตฺถจฺจิ (จาเน) ในที่บางแห่ง (โหติ) ย่อมมี, ทวิโยชนสติโก เป็นที่ประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งโยชนสอง กตฺถจฺจิ (จาเน) ในที่บางแห่ง (โหติ) ย่อมมี, ปน ส่วนว่า (อัยฺ ชนปโท) อ.ชนบทนี้ ติโยชนสติโก เป็นที่อันประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งโยชนสาม มชฺเฒ ในท่ามกลาง นวโยชนสติโก เป็นที่อันประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งโยชนเก้า ปริยนุตปริกฺเขเปน โดยรั้วอันมีที่สุตรอบ (โหติ) ย่อมมี” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถา-จฺริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ ทสฺสเสตฺวา ครั้นแสดงแล้ว ขนฺธกฺपालิ ซึ่งบาลีในชั้นธกะ ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว วุตฺตํ กล่าวแล้ว เอกกนิปาตงฺคฺตฺตฺร-วณฺณนายมฺปิ แม้ในอรรถกถาแห่งเอกกนิปาต อังคฺตฺตฺรนิกาย ฯ

แม้ในอรรถกถาเอกกนิปาต อังคฺตฺตฺรนิกาย พระอรรถกถาจารย์ ครั้นแสดงบาลีในชั้นธกะเหมือนอย่างนั้นแล้ว ก็กล่าวว่า “กิชนบทนี้ มีสัณฐานดุจตะโพน โดยตรงในบางแห่ง (วัด) ได้ ๘๐ โยชน ในบางแห่ง (วัด) ได้ ๑๐๐ โยชน ในบางแห่ง (วัด) ได้ ๒๐๐ โยชน แต่ศูนย์กลาง (วัด) ได้ ๓๐๐ โยชน (วัด) โดยรอบได้ ๘๐๐ โยชน.

.....

เอตฺถ พุทฺธา ปจฺเจกพุทฺธา สาริปฺพุตฺตโมคฺคฺคฺลฺลานาทโย มหาสาวกา พุทฺธูปฺภฺจฺจาโก พุทฺธมาตาปีตโร จกฺกวตฺตฺติราชาโน จ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตตฺถ สตฺตา จกฺกวตฺตฺติธฺมฺโม โอวาทํ คเหตฺวา ปณฺจสีเลสุ ปติภฺจฺจาย สคฺคปรายนา โหนฺติ ตถา ปจฺเจกพุทฺโธ-วาทเ ปติภฺจฺจาย ฯ พุทฺธพุทฺธสาวโกวาทเ ปติภฺจฺจหนฺตา ปน นิพฺพานสฺสคฺติปรายนา ฯ ตสฺมา ตตฺถ วาโส อิมาสฺมि สมฺปตฺตึนํ ปจฺจยโต มงฺคฺลนฺติ วุจฺจติ ฯ

พุทฺธา อ.พระพุทฺธเจ้า ท. (จ) ด้วย ปจฺเจกพุทฺธา อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท. (จ) ด้วย มหาสาวกา อ.พระมหาสาวก ท. สาริปฺพุตฺตโมคฺคฺคฺลฺลานาทโย มีพระสาริปฺพุตฺร และพระโมคคัลลนจะเป็นต้น (จ) ด้วย พุทฺธูปฺภฺจฺจาโก อ.พุทฺธูปฺภฺจฺจา (จ) ด้วย

พุทธมาตาปิตโร อ.พระพุทธรมาตาและพระพุทธรบิดาท. (จ) ด้วย จกุกวตติราชาโน
 อ.พระเจ้าจักรพรรดิ ท. จ ด้วย อุบุปชชุนติ ย่อมเกิดขึ้น เอตถ (มชฺฉิมปเทศ)
 ในมชฺฉิมประเทศนี้ ๕ สุตตา อ.สัตรี ท. คเหตุวา รับเอาแล้ว โอวาท ซึ่งโอวาท
 ตตถ (ปณฺฑิตเสสุ) จกุกวตติรณฺโณ ของ- ในบัณฑิต ท. เหล่านั้นหนา -พระเจ้า
 จักรพรรดิ ปติฏฺฐาย ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปญฺจสีเสสุ ในศีล ๕ ท. สคฺคปรายหา เป็น
 ผู้มีสวรรค์เป็นไปในเบื้องหน้า โทหนฺติ ย่อมเป็น, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น (สุตตา)
 อ.สัตรี ท. ปติฏฺฐาย ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปจฺเจกพุทฺโธวาท ในโอวาทของพระปัจเจก
 พุทธเจ้า (สคฺคปรายหา) เป็นผู้มีสวรรค์เป็นไปในเบื้องหน้า (โทหนฺติ) ย่อมเป็น ๕ ปน
 แต่วา (สุตตา) อ.สัตรี ท. ปติฏฺฐหนฺตา เมื่อตั้งอยู่เฉพาะ พุทฺธพุทฺธสาวโกวาท
 ในโอวาทของพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระพุทธเจ้า นิพฺพานสฺสคฺติปรายหา
 เป็นผู้มีพระนิพพานและสฺสคฺติเป็นไปในเบื้องหน้า (โทหนฺติ) ย่อมเป็น ๕ ตสฺมา เพราะ
 เหตุนี้ วาโส อ.การอยู่ ตตถ (ปฏฺฐิรูปเทศ) ในปฏฺฐิรูปเทศนั้น (ภควตา) อันพระผู้
 มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัส “มฺงคฺลนฺติ ว่าเป็นมงคล ปจฺจยโต เพราะเป็นปัจจัย
 อิมาสฺสิ สมฺปตฺติหนฺ แห่งสมบัติ ท. เหล่านี้ ๕

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย พระมหาสาวกมีพระสารีบุตรและ
 พระโมคคัลลานะเป็นต้น พุทฺธปฏฺฐิฐาก พระพุทธรมาตา พระพุทธรบิดา และพระเจ้า
 จักรพรรดิทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นในมชฺฉิมประเทศนี้. บรรดาสัตบุรุษเหล่านั้น สัตรีทั้ง
 หลายรับเอาโอวาทของพระเจ้าจักรพรรดิ ตั้งอยู่ในศีล ๕ มีสวรรค์เป็นเบื้องหน้า ตั้งอยู่
 ในโอวาทของพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็เช่นกัน. แต่เมื่อตั้งอยู่ในโอวาทของพระพุทธเจ้า
 และพระสาวกของพระพุทธเจ้า มีพระนิพพานและสฺสคฺติเป็นเบื้องหน้า. ฉะนั้น การอยู่
 ในปฏฺฐิรูปเทศนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่าเป็นมงคล เพราะเป็นปัจจัยแห่งสมบัติ
 เหล่านี้.

[๙๑] เอกกฺกคฺคฺตฺรวณฺณนายนฺตุ อปิจ อุปาทายูปาทายปิ มชฺฉิมเทโส ลพฺภติ, สกฺโลปิ
 หิ ชมฺพุทฺธิโป มชฺฉิมเทโส นาม, เสสา ทิปา ปจฺจนฺติมา ชนปทา, ตมฺพปณฺณทฺธิทีเป
 อนุรารปฺริ มชฺฉิมเทโส นาม, เสโส ปจฺจนฺโตติ วุตฺติ ๕ ตมฺปิ ยุชฺชติ ๕

ตุ ส่วนว่า (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “อปัจ อีกออย่างหนึ่ง มชฺฉิมเทโส อ.มัชฉิมประเทศ
 ลพฺภติ ย่อมถูกได้ อุปาทายูปาทายปิ แม้เพราะเข้าไปเทียบเคียงๆ, หิ จริงอยู่
 ชมฺพุทฺธิโป อ.ชมพุทฺธิป สกโลปิ แม้ทั้งสิ้น มชฺฉิมเทโส นาม ชื่อว่ามัชฉิมประเทศ,
 ทิปา อ.ทวิป ท. เสสา ที่เหลือ ชนปทา เป็นชนบท ปจฺจนฺติมา อันมีอยู่ในปลาย
 แดน (โหนฺติ) ย่อมเป็น, อนุรธาปฺริ อ.อนุรธาปฺริ ตมฺพปณฺณิทีเป ในตัมพปณฺณิ-
 ทวิป มชฺฉิมเทโส นาม ชื่อว่ามัชฉิมประเทศ, เสโส (เทโส) อ.ประเทศที่เหลือ
 ปจฺจนฺโต เป็นปัจจันตชนบท (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระ
 อรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว เอกกฺกคฺคตฺตรวณฺณนาญํ ในอรรถกถาแห่งเอกก-
 นิบาต อังคฺตตรนิกาย ๙ ตมฺปิ (วจน) อ.คำแม้นั้น ยุชฺชติ ย่อมสมควร ๙

ส่วนในอรรถกถาเอกกนิบาต อังคฺตตรนิกาย พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า “อีกออย่างหนึ่ง
 แม้เพราะการเทียบเคียงๆ มัชฉิมประเทศย่อมถูกได้, แท้จริง ชมพุทฺธิปแม้ทั้งสิ้น ชื่อ
 ว่ามัชฉิมประเทศ, ทวิปทั้งหลายที่เหลือ เป็นปัจจันตชนบท, อนุรธาปฺริในตัมพปณฺณิ-
 ทวิป ชื่อว่ามัชฉิมประเทศ, ประเทศที่เหลือ เป็นปัจจันตชนบท. คำแม้นั้น ก็สมควร.

ปฏฺฐิรูปเทสวาสาณิสฺส

อนุรธาปฺรสุมี หิ มุฏฺฐิสฺวณฺโณ เทวณฺปิยติสุโส นาม มหามหินฺทตฺเถโร
 วาเท ปติฏฺฐาย มหาปุณฺณานิ กตฺวา จตฺตาฬิส วสุธาณิ รชฺชํ กาเรตฺวา กาลํ กตฺวา
 ตาวตีสเทวโลเก นิพฺพตฺติ ๙ ตโต มุฏฺฐิสฺวณฺโณ อุตฺติโย นาม จตฺตตฺตฺตฺตฺต
 วสุธาณิ รชฺชํ กาเรสิ ๙ ตถา ตสฺเสว มหาสิโว นาม ปณฺจมปฺตฺตฺตฺต ตถา ตสฺเสว
 สุรตฺติสุโส นาม สตฺตมปฺตฺตฺต ๙ ตทา เสโน คฺคตฺโต จาติ เทว ทมิพฺราชาปฺตฺตฺตา
 สุรตฺติสุธาธาณํ อปเนตฺวา อนุรธาปฺเร ทฺวาทส วสุธาณิ รชฺชํ กาเรสุ ๙ ตทา
 มุฏฺฐิสฺวณฺโณ อเสโล นาม นวมปฺตฺตฺตฺต เสนคฺคตฺตราชาโน อปเนตฺวา ทส วสุธาณิ
 รชฺชํ กาเรสิ ๙ ตทา เอพาโร นาม ทมิพฺราชา อเสลธาธาณํ อปเนตฺวา จตฺตจตฺตาฬิส
 วสุธาณิ รชฺชํ กาเรสิ ๙ ตทา เทวณฺปิยติสุสฺส นตฺตา กากวณฺณติสุสฺวณฺโณ
 ปฺตฺตฺตฺตฺตฺต ทูฏฺฐคามณฺโณโย นาม เอพาราธาณํ ฆาเตตฺวา ลงฺกาทีเป อนุรธาปฺเร
 เอกธาธา อโหสิ ๙

หิ ด้วยว่า ทูตียปุตโต อ.พระราชโอรสองค์ที่ ๒ มุฏสีวรณโย ของพระเจ้ามุฏสีวะ
 อหุรารปุระสมิ ในเมืองชื่อว่าอหุราระ เทวานัมปิยติสฺโส นาม พระนามว่าเทวานัมปิย-
 ติสสะ ปติฏฺฐาย ทรงตั้งอยู่เฉพาะแล้ว มหามหินุทตเถโรวาเท ในโอวาทของพระ-
 มหามหินุทตผู้เถระ กตฺวา ทรงกระทำแล้ว มหาปุณฺณานิ ซึ่งบุญใหญ่ ท. (ปุคฺคฺลํ)
 ทรงยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา วสุสฺสานิ
 ลี้นปี ท. จตฺตทาฬีส ๔๐ กตฺวา ทรงกระทำแล้ว กาลํ ซึ่งการสวรรคต นิพฺพตฺติ ทรง
 บังเกิดแล้ว ดาวตีสเทวโลก ในเทวโลกชื่อว่าดาวตีส ๗ ตโต ต่อจากนั้น จตฺตถ-
 ปุตโต อ.พระราชโอรสองค์ที่ ๔ มุฏสีวรณโย ของพระเจ้ามุฏสีวะ อุตฺติโย นาม
 พระนามว่าอุตฺติยะ (ปุคฺคฺลํ) ทรงยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็น
 แห่งพระราชา วสุสฺสานิ ลี้นปี ท. ทส ๑๐ ๗ ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น ปญฺจมปุตโต
 คือ อ.พระราชโอรสองค์ที่ ๕ ตสฺส เอว (มุฏสีวรณโย) ของพระเจ้ามุฏสีวะนั้น
 นั้นเทียว มหาสิโว นาม พระนามว่ามหาสิวะ (ปุคฺคฺลํ) ทรงยังบุคคล (กาเรสิ) ให้
 กระทำแล้ว (รชฺชํ) ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา (วสุสฺสานิ) ลี้นปี ท. (ทส) ๑๐ ๗ ตถา
 อ.เหมือนอย่างนั้น สดฺตมปุตโต คือ อ.พระราชโอรสองค์ที่ ๗ ตสฺส เอว (มุฏสีว-
 รณโย) ของพระเจ้ามุฏสีวะนั้นนั้นเทียว สุรตีสฺโส นาม พระนามว่าสุรตีสสะ (ปุคฺคฺลํ)
 ทรงยังบุคคล (กาเรสิ) ให้กระทำแล้ว (รชฺชํ) ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา (วสุสฺสานิ)
 ลี้นปี ท. (ทส) ๑๐ ๗ ตทา ในกาลนั้น ทมิพฺรราชปุตฺตา อ.พระราชโอรสของพระเจ้า
 ทมิพ ท. เทว ๒ พระองค์ อิติ คือ “เสโน (จ) อ.พระราชโอรสพระนามว่าเสนะ
 ด้วย คุตฺโต จ อ.พระราชโอรสพระนามว่าคุตตะด้วย” อปฺเนตฺวา นำไปปราศแล้ว
 สุรตีสฺสราชนํ ซึ่งพระราชาพระนามว่าสุรตีสสะ (ปุคฺคฺลํ) ทรงยังบุคคล กาเรสิ
 ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา วสุสฺสานิ ลี้นปี ท. ทฺวาทส ๑๒
 อหุรารปุเร ในเมืองอหุราระ ๗ ตทา ในกาลนั้น หวมปุตโต อ.พระราชโอรสองค์
 ที่ ๙ มุฏสีวรณโย ของพระเจ้ามุฏสีวะ อเสโล นามพระนามว่าอเสละ อปฺเนตฺวา
 นำไปปราศแล้ว เสนคฺคฺตฺตราชนโ ซึ่งพระเจ้าเสนะและพระเจ้าคุตตะ ท. (ปุคฺคฺลํ)
 ทรงยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา วสุสฺสานิ
 ลี้นปี ท. ทส ๑๐ ๗ ตทา ในกาลนั้น ทมิพฺรราช อ.พระราชาทมิพ เอฬารโ นาม
 พระนามว่าเอฬาระ อปฺเนตฺวา นำไปปราศแล้ว อเสลราชานํ ซึ่งพระเจ้าอเสละ
 (ปุคฺคฺลํ) ทรงยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา

วสุธานี สิ้นปี ท. จตุจตุตทาฬีส ๔๔ ๗ ตทา ในกาลนั้น ปุตุโต อ.พระราชโอรส กากวณณติสฺสรณโณ ของพระเจ้ากากวณณติสสะ หตุตา ผู้เป็นพระราชนัดดา เทวานัมปิยติสฺสสุส ของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ทุฏฐคามณโภโย นาม พระนาม ว่าทุฏฐคามณโภย (บุคคล) ยังบุคคล ฆาเตตฺวา ทรงให้ปลงพระชนม์แล้ว เอฬารราชานํ ซึ่งพระเจ้าเอฬาระ เอกราชา เป็นพระราชาพระองค์เดียว อหุรธาปุเร ในเมืองอนุรธา ละงกาทีเป ในเกาะลังกา อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗

ด้วยว่า ในเมืองอนุรธา พระราชโอรสพระองค์ที่ ๒ ของพระเจ้ามุกฺกสีวะ พระนามว่า เทวานัมปิยติสสะ ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพระมหามหินทเถระ ทรงทำบุญใหญ่ ทรงครองราชย์ ๔๐ ปีแล้ว สวรรคต บังเกิดในดาวดึงส์เทวโลก. ต่อจากนั้น พระราชโอรส องค์ที่ ๔ ของพระเจ้ามุกฺกสีวะนั้นนั้นแหละ พระนามว่าอุตติยะ ทรงครองราชย์ ๑๐ ปี. พระราชโอรสองค์ที่ ๕ ของพระเจ้ามุกฺกสีวะนั้นนั้นแหละ พระนามว่ามหาสีวะ ก็เช่นกัน. พระราชโอรสองค์ที่ ๗ ของพระเจ้ามุกฺกสีวะ พระนามว่าสุรติสสะ ก็เช่นกัน. ในคราวนั้น พระราชโอรสของพระราชามิพ ๒ พระองค์ คือ เสนะ และคุดตะ ทรงถอดพระเจ้าสุรติสสะออก ทรงครองราชย์ในเมืองอนุรธาได้ ๑๒ ปี. ในคราวนั้น พระราชโอรสองค์ที่ ๙ ของพระเจ้ามุกฺกสีวะ พระนามว่าอเสละ ถอดพระเจ้าเสนะและพระเจ้าคุดตะออก ทรงครองราชย์ ๑๐ ปี. ในคราวนั้น พระราชามิพพระนามว่าเอฬาระ ทรงถอดพระเจ้าอเสละออก ทรงครองราชย์ ๑๐ ปี. ในคราวนั้น พระราชโอรสของพระเจ้ากากวณณติสสะ ผู้เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พระนามว่าทุฏฐคามณโภย ทรงให้ปลงพระชนม์พระเจ้าเอฬาระ ได้เป็นเอกราชในเมืองอนุรธา ในลังกาทวีป.

.....

อิติ โส เทวานัมปิยติสฺสสุส มรณวสุโต ปจฺฉา ฉนฺนวุตฺตวสุสมตฺถเก รชฺชํ กาวเรสิ ๗ ตทา เทวานัมปิยติสฺสเทวปุตุโต สงฺขารานํ อนิจฺจํ ปสฺสิตฺวา อธิมุตฺตกาลกิริยาย ตาวตีสภวนโต จวิตฺวา ละงกาทีเป เสฏฺฐิจุเล นิพฺพตฺติตฺวา สตฺตวสุสิกกกาลे ปพฺพชิตฺวา อรหา อโหสิ ๗ อญฺเฌปี ตตฺถ วสิตฺวา มคฺคผลปฺปตฺตา คณนปถํ วีตฺตวตฺตติ ๗

โส (ทุฏฐคามณโภโย) อ.พระเจ้าทุฏฐคามณโภยนั้น (บุคคล) ทรงยังบุคคล กาวเรสิ ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา ฉนฺนวุตฺตวสุสมตฺถเก ในที่สุดแห่งปี

๙๖ ปจฺจนา ในภายหลัง มรณวสุสโต แต่ปีเป็นที่สวรรคต เทวานัมปิยติสฺสสุส ของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ ตथा ในกาลนั้น เทวานัมปิยติสฺส-เทวปุตฺโต อ.เทพบุตรชื่อว่าเทวานัมปิยติสสะ ปสฺสิตฺวา เห็นแล้ว สงฺขารานํ อนิจฺจํ ซึ่งความที่ แห่งสังขาร ท. เป็นของไม่เที่ยง จวิตฺวา เคลื่อนแล้ว ดาวตีสภวนโต จากภพชื่อว่าดาวตีส อธิมุตฺตกาลกิริยาย ด้วยการกระทำซึ่งกาละด้วยน้อมใจไป นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว เสฏฺฐิจุล ในตระกูลของเศรษฐี ลงฺกาทีเป ในเกาะลังกา ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว (อตฺตโน) สดฺตวสุสิกกালে ในกาลแห่งตนเป็นผู้มีกาลฝน ๗ อรหา เป็นพระอรหันต์ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ (ชนา) อ.ชน ท. อญฺเฌปี แม่เหล่าอื่น วสิตฺวา อยู่แล้ว ตตฺถ (ลงฺกาทีเป) ในเกาะลังกานั้น มคฺคผลปฺปตฺตา บรรลุแล้ว ซึ่งมรรคและผล วิตฺวาตฺตา เป็นไปล่วงแล้ว คณฺหปถิ ซึ่งทางแห่งการนับ อิติ ดังนี้ แล ฯ

พระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทรงครองราชย์ในปีที่ ๙๖ แต่ปีเป็นที่สวรรคตของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ด้วยประการฉะนี้. ในคราวนั้น เทวานัมปิยติสสเทพบุตรพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงแห่งสังขารทั้งหลาย เคลื่อนจากภพดาวตีสด้วยอธิมุตตกาลกิริยา บังเกิดในตระกูลเศรษฐี ในลังกาทวีป บวชในตอนมีอายุ ๗ ขวบ ได้เป็นพระอรหันต์. แม้พวกชนเหล่าอื่น อยู่ในลังกาทวีปนั้น บรรลุุมรรคผล เกินที่จะนับได้แล.

ปฏฺฐูปเทสวาสกถา ฯ

ปฏฺฐูปเทสวาสกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการอยู่ในประเทศอันสมควร

(นิฏฺฐิตา) จบแล้ว ฯ

จบ กถาว่าด้วยการอยู่ในประเทศอันสมควร

๕. ปุพเพกตปุญญตา

กล่าวด้วยความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้ในก่อน

[๗๒] ปุพเพ กตปุญโย นาม อตติชชาติสุ พุทธปรุจเจกพุทฺธิณาสเว อารพฺภ อุปจิตกฺุสโล กตาทิการโ ๗ เอวรูปโป หิ อุตฺตสนฺหนกฺุสลมฺุโล หุตฺวา เตเนว กฺุสลมฺุเลน พุทฺธสฺส วา พุทฺธสาวกสฺส วา เทสนํ สุตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนาติ ยถา มหากปฺปิณราชาทโย ๗ ตสฺมา เอวรูปสฺส ปุพเพกตปุญญตา มงฺคฺลนฺติ วุจฺจติ ๗

(บุคคล) อ.บุคคล อุบัติกุศล ผู้มีกุศลอันสั่งสมแล้ว กตาทิการโ คือว่าผู้มีอิทธิการอันกระทำแล้ว อารพฺภ ปรารภ พุทธปรุจเจกพุทฺธิณาสเว ซึ่งพระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกพุทฺธเจ้า และพระชีณาสพ ท. อตติชชาติสุ ในชาติอันเป็นไปล่วงแล้ว ท. กตปุญโย นาม ชื่อว่าผู้มีบุญอันกระทำแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน ๗ หิ จริงอยู่

(บุคคล) อ.บุคคล เอวรูปโป ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป อุตฺตสนฺหนกฺุสลมฺุโล เป็นผู้มีกุศลมูลอันหนาขึ้นแล้ว หุตฺวา เป็น สุตฺวา ฟังแล้ว เทสนํ ซึ่งเทศนา พุทฺธสฺส วา ของพระพุทฺธเจ้าหรือ พุทฺธสาวกสฺส วา หรือว่าของสาวกของพระพุทฺธเจ้า ปาปุณฺนาติ ย่อมบรรลุ อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ เตเนว เอว กฺุสลมฺุเลน ด้วยกุศลมูลนั้นนั้นเทียว ยถา มหากปฺปิณราชาทโย (ชนา) ราวกะ อ.ชน ท. มีพระเจ้ามหา-กัปปินะเป็นต้น ๗ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เอวรูปสฺส (บุคคลสฺส) ปุพเพกตปุญญตา อ.ความที่ แห่งบุคคล ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป เป็นผู้มีบุญอันกระทำแล้วในกาลก่อน (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก “มงฺคฺลนฺติ” ว่าเป็น “มงคล” ดังนี้ ๗

บุคคลผู้สั่งสมกุศลไว้แล้ว คือผู้ทำอิทธิการไว้แล้ว ปรารภพระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกพุทฺธ-เจ้า และพระชีณาสพทั้งหลาย ในอดีตชาติทั้งหลาย ชื่อว่าผู้มีบุญอันทำไว้ใน กาลก่อน. แท้จริง บุคคลผู้เห็นปานนี้ เป็นผู้มีกุศลมูลอันหนาขึ้นแล้ว ฟังเทศนาของ พระพุทฺธเจ้าหรือของสาวกของพระพุทฺธเจ้า ย่อมบรรลุพระอรหัต ด้วยกุศลมูลนั้นนั้นแหละ ดุจพระเจ้ามหา-กัปปินะเป็นต้น. เพราะฉะนั้น ความที่บุคคลผู้เห็นปานนี้เป็นผู้มี บุญอันทำไว้ในกาลก่อน พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมตรัสเรียกว่าเป็นมงคล.

.....

ตตริทำ วัตถุ ๗

อิทำ วัตถุ อ.เรื่องนี่ ตตฺร (ปพฺเพ) ในข้อนั้น ๗

ในข้อนั้น มีเรื่องนี่ (เป็นอุทาหรณ์).

๑. มหากปฺปินตฺเถรวตฺถุ

[๗๓] อตีเต พาราณสีสมิเป เอกสมิ คามะ สหฺสฺสมตฺตา เปสการา ปฏิวสึสุ ๗ ตทา สหฺสฺสมตฺตา ปจฺเจกพฺพุธา อฏฺฐ มาเส หิมวฺนเต วสิตฺวา จตฺตารโ วสฺสิเก มาเส ชนปเท วสิตฺกามา นครสมิเป โอตริตฺวา เสนาสนกรณตฺถํ หตฺถกมฺมํ ยาจิตฺตุ อฏฺฐ ปจฺเจกพฺพุเท เปเสสุ ๗ ตทา เขฏฺฐเปสการภริยา เกนจิเทว กรณิเยน นคริ คจฺจนฺตี เต ทิสฺวา ปฺจฺจิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา มยํ ฆนฺเต อิมสมิ คามะ สหฺสฺสมตฺตา วสนฺตา อมฺเหสุ เอเกกา เอเกกสฺส ภิกฺขุ ทสฺสตี เสว อมฺหากํ ภิกฺขุ คณฺหถ เสนาสนปี โว กาเรสฺสามาติ วัตฺวา คามํ ปวิสิตฺวา มนฺุสฺसानํ อารโจะสิ ๗ ปจฺเจกพฺพุธาปี ปฺนทิวเส ตํ คามํ ปวิสึสุ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว เปสการา อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหุก ท. สหฺสฺสมตฺตา มีพื้นหนึ่งเป็นประมาณ ปฏิวสึสุ อาศัยอยู่แล้ว เอกสมิ คามะ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พาราณสีสมิเป ในที่ใกล้แห่งเมืองพาราณสี ๗ ตทา ในกาลนั้น ปจฺเจกพฺพุธา อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. สหฺสฺสมตฺตา มีพื้นหนึ่งเป็นประมาณ วัตฺวา อยู่แล้ว หิมวฺนเต ในป่าหิมพานต์ มาเส ลิ่นเตือน ท. อฏฺฐ แปล วัตฺตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันอยู่ ชนปเท ในชนบท มาเส ลิ่นเตือน ท. วสฺสิเก อันมีในฤดูฝน จตฺตารโ วสฺสิ (หุตฺวา) เป็น โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว นครสมิเป ในที่ใกล้แห่งพระนคร เปเสสุ ส่งไปแล้ว ปจฺเจกพฺพุเท ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. อฏฺฐ แปล ยาจิตฺตุ เพื่ออันขอหตฺถกมฺมํ ซึ่งหัตถกรรม เสนาสนกรณตฺถํ เพื่ออันกระทำซึ่งเสนาสนะ ๗ ตทา ในกาลนั้น เขฏฺฐเปสการภริยา อ.ภรรยาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหุกผู้เจริญที่สุด คจฺจนฺตี ไปอยู่ นคริ สู่พระนคร (อตฺตนา) กรณิเยน (กิจฺเจน) ด้วยกิจ อันอันตน ฟิงกระทำ

เกนจิ เอว บางอย่างนั้นเกี่ยว ทิสฺวา เห็นแล้ว เต (ปัจเจกพุทธ) ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ อตฺถิ ซึ่งเนื้อความนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยฺ อ.ดิฉนฺ ท. สหสฺสมตฺตา มีพันคนเป็นประมาณ วสนฺตา อยู่อยู่ อิมสฺมิ คาเม ในหมู่บ้านนี้, อมฺเหสุ เอเกกา (อิตฺถิ) อ.-ในดิฉนฺ ท. หนา -หญิง คนหนึ่ง ๆ ทสฺสติ จักถวาย ภิภฺขิ ซึ่ง ภิภฺชา เอเกกสฺส (ปัจเจกพุทธสฺส) แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ๆ, (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. คณฺหฺล ขอจรับ ภิภฺขิ ซึ่งภิภฺชา อมฺหากํ ของดิฉนฺ ท. เสฺว ในวันพรุ่งนี้, (มยฺ) อ.ดิฉนฺ ท. (อภฺยฺมมฺณฺ) ยังกันและกัน การเสฺวสาม จักให้กระทำ เสนาสนฺนิป म्मซึ่งเสนาสนะ โว เพื่อท่าน ท.” อิติ ดังนี้ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว คามํ สู่หมู่บ้าน อารโจะสิ บอกแล้ว มนุสฺसानํ แก่มนุษย์ ท. ๕ ปฺจเจกพุทธฺธาปี แม้อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. ปวิสฺสู เข้าไปแล้ว ตํ คามํ สู่หมู่บ้านนั้น ปฺนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ๕

ในอดีตกาล มีช่างหูกประมาณ ๑,๐๐๐ คน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ใกล้เมือง พาราณสี. ในคราวนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าประมาณ ๑,๐๐๐ องค์ อยู่ในป่าหิมพานต์ ๘ เดือน มีความประสงค์จะอยู่ในชนบท ๔ เดือนในฤดูฝน จึงพากันลงใกล้พระนคร ส่ง พระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ องค์ไปเพื่อขอหัตถกรรม เพื่อทำเสนาสนะ. ในคราวนั้น ภรรยา ของหัวหน้าช่างหูก ไปเมืองด้วยกิจที่ควรทำบางอย่าง พบพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น จึงถาม ฟังความนั้นแล้ว กล่าวว่า “ท่านเจ้าคะ พวกดิฉนฺมีประมาณ ๑,๐๐๐ คน อยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ บรรดาพวกดิฉนฺ คนหนึ่ง ๆ จะถวายภิภฺชาแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า องค์หนึ่ง ๆ ในวันพรุ่งนี้ ขอนิมนต์ท่านทั้งหลายจรับภิภฺชาของพวกดิฉนฺ, พวกดิฉนฺ จะช่วยกันทำแม่เสนาสนะเพื่อท่านทั้งหลาย” ดังนี้แล้ว เข้าไปสู่หมู่บ้าน บอกแก่พวก มนุสฺย. แม้พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายเข้าไปสู่หมู่บ้านนั้นในวันรุ่งขึ้น.

.....

มนุสฺสา เอกจฺจนฺทา หุตฺวา เตสํ ภิภฺขิ ทตฺวา ภตฺตทิจฺจาวสานเณ ปณฺณสาลาหสฺสํ กตฺวา เตสํ อทฺสุ ๕ เต อตฺตโน ปณฺณสาลาบิ วสฺสุปคเต ปฺจเจกพุทธฺเต สกฺกจฺจ อฺปฺภฺจฺหิตฺวา วสฺสํ วุตฺถานํ จิวํ อทฺสุ ๕ ปฺจเจกพุทธฺธา อนฺโมทิตฺวา ปกฺกมฺมีสุ ๕ เต ตโต จวิตฺวา ตาวตีเสสุ คณฺเทวปฺตฺตา นาม หุตฺวา ตตฺถ ทิพฺพสมฺปตฺตี อนฺภวิตฺวา ตโต จวิตฺวา กสฺสปฺพุทฺธกาเล พาราณสฺยิ ภูมฺมพิภฺกฺกุเล นิพฺพตฺตีสุ

๕ เตสุ เชฏฐเปสกาโร เชฏฐจุกุมพิกสส ปุตุโต ๕ ภริยาปิสส เชฏฐจุกุมพิกสเสว
 ฐิตา ๕ ตทณฺเณ ตทณฺณกุกุมพิกานํ ปุตุตฐิตโร ๕ เต สพฺเพปิ วยปฺปตฺตา อณฺณมณฺณ
 ชายปติกา หุตฺวา ฐนํ สํหริตฺวา คพฺภสทฺสสปรกฺกมณฺฑิตํ ปรีเวณฺ กาทเรตฺวา
 ปรีเวณฺมหํ กาทเรตฺวา พุทฺธปรมฺขสฺส วิสฺติภิกฺขุสทฺสสสฺส สดฺดทาหํ มหาทาหํ
 ทตฺวา โอสานทิวเส จิวํ อทํสุ ๕ เชฏฐจุกุมพิกภริยา ปน อติเรกํ กาทุกามา
 สทฺสศกฺขณเณ อนฺชปฺปผวณฺณสาฎฺเณ อนฺชปฺปผเทธิ จ สดฺดถารํ ปุชฺเชตฺวา
 “อหํ ภาเน นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฎฺฐาเน อนฺชปฺปผวณฺณสรีรา อนฺชนามกา โหมีติ
 ปฏฺฐเจสิ ๕ สดฺดถา “เอวํ โหตุติ อนฺโมเท ๕

มฺหุสฺสา อ.มฺหุสฺยํ ท. เอกจฺจนฺทา เป็นผู้มีฉันทะเป็นอันเดียวกัน หุตฺวา เป็น
 ทตฺวา ถวายแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา เตสํ (ปจฺเจกพุทฺธานํ) แก่พระปัจเจกพุทฺธเจ้า
 ท. เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว ปณฺณสาลาสทฺสสํ ซึ่งพันแห่งบรรณศาลา ฆตฺต-
 กิจจาวสาเน ในกาลอันเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วยภัตฺร อทํสุ ได้ถวายแล้ว เตสํ
 (ปจฺเจกพุทฺธานํ) แก่พระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท. เหล่านั้น ๕ เต (มฺหุสฺสา) อ.มฺหุสฺยํ
 ท. เหล่านั้น อุปฏฺฐหิตฺวา อุปัฏฺฐากแล้ว ปจฺเจกพุทฺธ ซึ่งพระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท.
 วสฺสุปคเต ผู้เข้าจำแล้วซึ่งกาลฝน ปณฺณสาลา ยํ ในบรรณศาลา อตฺตโน ของ
 ตน สกฺกจฺจํ โดยเคารพ อทํสุ ได้ถวายแล้ว จิวํ ซึ่งจิวร (ปจฺเจกพุทฺธานํ) แก่
 พระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท. วุตฺถานํ ผู้อยู่แล้ว วสฺสํ ตลอดกาลฝน ๕ ปจฺเจกพุทฺธา
 อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท. อนฺโมเทตฺวา อนฺโมทนาแล้ว ปกฺกมฺสิ หลีกไปแล้ว ๕ เต
 (มฺหุสฺสา) อ.มฺหุสฺยํ ท. เหล่านั้น จิวิตฺวา เคลื่อนแล้ว ตโต (อตฺตภาวโต) จาก
 อตฺตภาพนํ คณฺเทวปฺปตฺตา นาม ชื่อว่าเป็นคณฺเทวบุตฺร ดาวตีเสสฺส ในเทวโลกชั้น
 ดาวตึงส์ ท. หุตฺวา เป็น อนฺภวิตฺวา เสวยแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์
 ตตฺถ (ดาวตีเสสฺส) ในเทวโลกชั้นดาวตึงส์ ท. เหล่านั้น จิวิตฺวา เคลื่อนแล้ว ตโต
 (เทวโลกโต) จากเทวโลกนั้น นิพฺพตฺติสฺส บังเกิดแล้ว กุกุมพิกกุเล ในตระกูลของ
 กุกุมพិ พาราณสี ยํ ในเมืองพาราณสี กสฺสปรพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระ-
 นามว่ากัสสปะ ๕ เตสุ (มฺหุสฺเสสฺส) เชฏฐเปสกาโร อ.- ในมฺหุสฺยํ ท. เหล่านั้นหนา
 -บุคคลผู้กระทำซึ่งหุกฺผู้เจริญที่สุด ปุตุโต เป็นบุตฺร เชฏฐจุกุมพิกสฺส ของกุกุมพิ
 ผู้เจริญที่สุด (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๕ ภริยาปิ แม้อ.ภรรยา อสฺส (เชฏฐเปสการสฺส)
 ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหุกฺผู้เจริญที่สุดนั้น ฐิตา เป็นธิดา เชฏฐจุกุมพิกสฺส เอว ของ

กฏุมพีผู้เจริญที่สุดนั้นเที่ยว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ ตทญเณ (ชนา) อ.ชน ท. เหล่า
 อื่นจากนั้น ปุตตริตโร เป็นบุตรและธิดา ตทญญกฏุมพีกาฬ ของกฏุมพีเหล่าอื่น
 จากนั้น ท. (อหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สพเพปิ แม้ทั้งปวง
 วยปุตตา ผู้ถึงแล้วซึ่งวัย ชายปติกา เป็นภรรยาและสามี อญญมณญ์ ของกัน
 และกัน หุตวา เป็น สัทธิตวา รวบรวมแล้ว ธน ซึ่งทรัพย์ (ปุคคัล) ยังบุคคล
 กาเรตวา ให้กระทำแล้ว ปริเวณ ซึ่งบริเวณ คพภสทสสปฏิมณฺฑิต อันประดับ
 แล้วด้วยพันแห่งห้อง (ปุคคัล) ยังบุคคล กาเรตวา ให้กระทำอยู่ ปริเวณมห์ ซึ่ง
 การฉลองซึ่งบริเวณ ทตวา ถวายแล้ว มหาทาน ซึ่งทานใหญ่ สตฺดาหฺ ตลอดวัน
 เจ็ด วิสติภิกขุสทสสฺส แก่พันแห่งภิกษุสี่สิบ พุทฺธปฺมุขสฺส มีพระพุทฺธเจ้าเป็น
 ประมุข อหฺสฺ ได้ถวายแล้ว จิวริ ซึ่งจิวร โอสานทิวเส ในวันเป็นที่สิ้นสุดลง ฯ ปน
 แต่วา เขฏฺฐกฏุมพีภิกฺกริยา อ.ภรรยาของกฏุมพีผู้เจริญที่สุด กาดุกามา เป็นผู้ใคร่
 เพื่ออันกระทำ อติเรก ให้ยิ่งกว่า (หุตวา) เป็น ปุเชตวา บุษาลแล้ว สตฺถาริ ซึ่งพระ
 ศาสดา อโนชปฺปุพฺพวณฺณสาฎฺถเกณ ด้วยผ้าสาฎกอันมีสีเพียงดั่งสีแห่งดอกอังกาบ
 สทสฺสคฺฆนเกณ อันมีค่าพันหนึ่ง (จ) ด้วย อโนชปฺปุพฺเพติ ด้วยดอกอังกาบ ท. จ
 ด้วย ปฏฺฐเจสิ ปรารธนาแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหฺ อ.ข้าพระองค์
 อโนชปฺปุพฺพวณฺณสรฺริธา เป็นผู้ที่มีสีเพียงดั่งสีแห่งดอกอังกาบ อโนชนามกา
 เป็นผู้ที่มีชื่อว่าอโนชา โหมิ ของจงเป็น นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน ในที่เป็นที่ทั้งบังเกิด
 แล้วทั้งบังเกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ.พระศาสดา อหฺโมเท ทฺรอนฺุโมทนาแล้ว
 อิติ ว่า “เอวฺ (ตยา ปตฺถิตปฺตฺถนา) อ.ความปรารธนา อันเธอ ปรารธนาแล้ว อย่าง
 นี้ โหตุ ของจงสำเร็จ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกมนุษย์มีฉันทะเป็นอันเดียวกัน ถวายภิกษาแก่พระปัจเจกพุทฺธเจ้าเหล่านั้น ใน
 เวลาสิ้นสุดภตฺทิกจ ได้สร้างบรรณศาลา ๑,๐๐๐ หลังถวายแก่พระปัจเจกพุทฺธเจ้าเหล่า
 นั้น. พวกมนุษย์เหล่านั้นอุปัฏฐากพระปัจเจกพุทฺธเจ้าผู้เข้าอยู่จำพรรษาในบรรณศาลา
 ของตนโดยเคารพ แล้วได้ถวายจิวรแก่ท่านผู้อยู่จำพรรษาแล้ว. พระปัจเจกพุทฺธเจ้า
 อหฺโมทนาแล้วก็พากันหลีกไป. พวกมนุษย์เหล่านั้นเคลื่อนจากอตฺถภาพนั้นแล้ว เป็น
 คณเทพบุตรในสวรรคตฺตณฺฑิตสฺส เสวยทิพยสมบัติบนสวรรคตฺตณฺฑิตนั้น เคลื่อนจาก
 เทวโลกแล้ว บังเกิดในตระกูลกฏุมพี ในเมืองพาราณสี ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระ-
 นามวากัสสปะ. บรรดามนุษย์เหล่านั้น หัวหน้าช่างหูก เกิดเป็นบุตรของกฏุมพีผู้เป็น

หัวหน้า. ฝ่ายภรรยาของหัวหน้าช่างหูกนั้น ก็เกิดเป็นธิดาของกุกุมพีผู้เป็นหัวหน้า
นั้นแหละ. พวกชนเหล่าอื่นจากนั้น เกิดเป็นบุตรธิดาของกุกุมพีเหล่าอื่นจากนั้น. พวก
เขาแม่ทั้งหมด เต็มโตแล้ว เป็นภรรยาและสามีของกันและกัน รวบรวมทรัพย์ ให้ช่าง
สร้างบริเวณประดับด้วย ๑,๐๐๐ ห้อง ให้ทำการฉลองบริเวณ ถวายมหาทานตลอด
สัปดาห์ แก่ภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูป มีพระพุทธรูปเป็นประมุข ในวันสุดท้าย ได้ถวาย
จีวร. แต่ภรรยาของหัวหน้ากุกุมพี มีความประสงค์จะทำให้ยิ่งกว่า จึงบูชาพระศาสดา
ด้วยผ้าสาฎกมีสีดุดอกอังกาบ มีราคา ๑,๐๐๐ และด้วยดอกอังกาบทั้งหลาย แล้ว
ปรารถนาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระองค์จะมีสิริระมีสีดุดอกอังกาบ มีชื่อ
ว่าโนชา ในที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้วเกิด”. พระศาสดาทรงอนุโมทนาว่า
“ขอสิ่งที่เธอปรารถนาแล้วอย่างนี้ จงสำเร็จ”.

.....

เต สพฺเพปิ เอกํ พุทฺธนฺตรํ เทวมนุสฺเสสุ สํสริตฺวา อมฺหากํ สตฺถุ นิพฺพตฺติโต
ปุเรตรเมว เทวโลกา จวีสุ ๗ เตสุ เขมฺมจุกฺกวมฺปิโก กุกุกฺกวตฺตินฺคเร ราชกุเล
นิพฺพตฺติตฺวา มหากปฺปิโน นาม ราชา อโหสิ ๗ ตทญฺเณ ปุริสาปิ ตตฺถเวย อมจฺจุเล
นิพฺพตฺตา ๗ เขมฺมจุกฺกวมฺพิภกริยา ตุ มทฺทรฐเจ สาคลนฺคเร ราชธิดา หุตฺวา อโนช-
ปุปฺผวณฺณสรีรตฺยา อโนชา นาม อโหสิ ๗ ตทญฺเณ อตฺถิโยปิ ตตฺถเวย อมจฺจธโร
๗ เต สพฺเพปิ วยปฺปตฺตา อณฺณมณฺณํ ชายปติกา อเหสุ ๗ เวนฺนเตสุ สมคฺคสํวาสํ
วสนฺเตสุ อมฺหากํ สตฺถา โลเก นิพฺพตฺติตฺวา สวตฺถิยํ วิหาสิ ๗

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม่ทั้งปวง สํสริตฺวา ท่องเที่ยวไปแล้ว
เทวมนุสฺเสสุ ในเทวดาและมนุษย์ ท. พุทฺธนฺตรํ สิ้นพุทฺธันตร เอกํ หนึ่ง จวีสุ
เคลื่อนแล้ว เทวโลกา จากเทวโลก ปุเรตรํ เวย ก่อนกว่านั้นเที่ยว นิพฺพตฺติโต
กว่าการบังเกิด สตฺถุ แห่งพระศาสดา อมฺหากํ ของเรา ท. ๗ เตสุ (ชเนสุ) เขมฺมจุก-
กวมฺปิโก อ.- ในชน ท. เหล่านั้นหนา -กุกุมพีผู้เจริญที่สุด นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว
ราชกุเล ในราชสกุล กุกุกฺกวตฺตินฺคเร ในพระนครชื่อว่ากุกุกฺวดี ราชา เป็นพระ
ราชา มหากปฺปิโน นาม พระนามว่ามหากปฺปิเน อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ ปุริสาปิ แม่
อ.บุรุษ ท. ตทญฺเณ เหล่าอื่นจากนั้น นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว อมจฺจุเล ในตระกูล
ของอำมาตย์ ตตฺถ เวย (กุกุกฺกวตฺตินฺคเร) ในพระนครชื่อว่ากุกุกฺวดีนั้นนั้นเที่ยว ๗

ตุ ส่วนว่า **เชฏฐกกุฎุมพิกภริยา** อ.ภรรยาของกกุฎุมพีผู้เจริญที่สุด **ราชธิดา** เป็นพระราชธิดา **สาคลนคเร** ในเมืองชื่อว่าสาคละ **มทุทรวุเจ** ในแคว้นแคว้นชื่อว่ามัททะหุดวา เป็น **อโนชา นาม** เป็นผู้ชื่อว่าอโนชา (**อตุตโน**) **อโนชปุพฺพวณฺณสรีรตาย** เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มีศรีระมีวรรณะเพียงดังสีแห่งดอกอังกาบ **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ **อิตฺถิโยปี** แม่ **อ.หญิง ท. ตทญญา** เหล่าอื่นจากนั้น **อมจจธิตโร** เป็นธิดาของอำมาตย์ **ตตุถ เหว (สาคลนคเร)** ในพระนครชื่อว่าสาคลนั้นนั้นนึ่งเทียว (**อहेลฺลํ**) ได้เป็นแล้ว ฯ **เต (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่านั้น **สพฺเพปิ** แม้ทั้งปวง **วยฺยปฺปตฺตา** ผู้ถึงแล้วซึ่งวัย **ชายปติกา** เป็นภรรยาและสามี **อญฺญมณฺญ** ของกันและกัน **อहेลฺลํ** ได้เป็นแล้ว ฯ **เตสุ (ชเนลฺลํ)** ครั้นเมื่อชน ท. เหล่านั้น **วสนฺเตสุ** อยู่อยู่ **สมคค-สํวสํ** อยู่ร่วมกันโดยพร้อมเพรียงกัน **เอวํ** อย่างนี้, **สตฺถา** อ.พระศาสดา **อมฺหากํ** ของเรา **ท. นีพฺพตฺติตฺวา** ทรงบังเกิดแล้ว **โลเก** ในโลก **วิหาสิ** ประทับอยู่แล้ว **สาวตฺถิยํ** ในเมืองสาวตฺถิ ฯ

ชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด ท่องเทียวไปในเทวดาและมนุษย์ สิ้นหนึ่งพุทธันดร เคลื่อนจากเทวโลก ก่อนกว่าการบังเกิดของพระศาสดาของพวกเราที่เดียว. บรรดาพวกชนเหล่านั้น หัวหน้ากกุฎุมพีบังเกิดในราชสกุล ในพระนครกุกกุฏวดี ได้เป็นพระราชอาพระนามว่ามหากัปปินะ. แม้พวกบุรุษเหล่าอื่นจากนั้น ก็บังเกิดในตระกูลอำมาตย์ ในเมืองนั้นนั่นเอง. ส่วนภรรยาของหัวหน้ากกุฎุมพี เป็นพระราชธิดาในเมืองสาคละ แคว้นมัททะ ได้มีพระนามว่าอโนชา เพราะพระนางมีพระศรีระมีวรรณะดุจสีดอกอังกาบ. แม้พวกหญิงเหล่าอื่นจากนั้น เป็นธิดาของอำมาตย์ในเมืองนั้นเหมือนกัน. พวกชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด เติบโตแล้ว ได้เป็นภรรยาและสามีของกันและกัน. เมื่อพวกชนเหล่านั้น อยู่ร่วมกันโดยพร้อมเพรียงกันอย่างนี้ พระศาสดาของพวกเราทรงบังเกิดในโลก ประทับอยู่ที่เมืองสาวตฺถิ.

.....

อถกทิวสํ มหากปฺปินราชา สาวตฺถิโต อาคตวาณิชนํ สนฺติกา “พุทฺโธ อุปฺปนฺโน, รมฺโม อุปฺปนฺโน, สงฺโฆ อุปฺปนฺโนติ สุตฺวา ปิตฺติสมนฺตฺสฺสาโต เตสํ วจฺนํ ตีหิ สตฺสฺหสฺเสหิ ปุชฺเชตฺวา “ตาตา เทวียา สนฺติกํ คนฺตฺวา ตีณิ สตฺสฺหสฺसानิ คณฺหถาติ วตฺวา อมจฺจสฺหสฺเสน สทฺธี สตฺถารํ อุทฺทิสฺส อสฺสยาเนน นิกฺขมิ ฯ

อก ครั้งนั้น เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง มหากบปินราชา อ.พระราชาพระนามว่ามหา-
กบปินะ สุตวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า อุปฺปนฺโน ทรงอุบัติ
ขึ้นแล้ว, ฐมฺโม อ.พระธรรม อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว, สงฺฆโม อ.พระสงฆ์ อุปฺปนฺโน
เกิดขึ้นแล้ว” อิติ ดังนี้ สหฺตฺติกา จากสำนัก อาคตวาทินฺชานํ ของพ่อค้าผู้มาแล้ว ท.
สาวตฺถิโต จากเมืองสาวตฺถิ ปิตฺติโสมนสฺสชาติ ผู้ทรงมีความปีติและความโสมนัส
เกิดแล้ว ปุชฺเชตฺวา ทรงบูชาแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ เตสํ (วาทินฺชานํ) ของพ่อค้า ท. เหล่า
นั้น สดสฺสเสหิ ด้วยแสนแห่งทรีพฺย ท. ตีหิ สาม วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา
ดุก่อนพ่อ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว สหฺตฺติกํ สู้สำนัก เทวียา ของพระ
เทวี คนฺตฺหถ จงถือเอา สดสฺสเสหิ ซึ่งแสนแห่งทรีพฺย ท. ตีณิ สาม” อิติ ดังนี้
นิกฺขมิ เสด็จออกแล้ว อสฺสยาเนน ด้วยยานอันเทียมแล้วด้วยม้า อุทฺทิสฺส เจาจะ
สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา สทฺธิ กับ อมจฺจสฺสเสน ด้วยพันแห่งอำมาตย์ ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระเจ้ามหากบปินะ ทรงสดับข่าวว่า “พระพุทฺธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นแล้ว พระธรรมเกิดขึ้นแล้ว พระสงฆ์เกิดขึ้นแล้ว” จากสำนักของพวกพ่อค้า
ที่มาจากเมืองสาวตฺถิ ทรงเกิดปีติและโสมนัส ทรงบูชาคำพูดของพวกพ่อค้าเหล่านั้น
ด้วยทรีพฺยสามแสน ตรัสว่า “พ่อทั้งหลาย พวกท่านจงไปยังสำนักของพระเทวี แล้ว
รับเอาทรีพฺยสามแสนเถิด” ดังนี้แล้ว ก็พร้อมทั้งอำมาตย์หนึ่งพัน เสด็จออกด้วยยาน-
พาหนะเทียมม้า เจาจะพระศาสดา.

.....

สตุถาปี ตํทิวส์ ปจฺจฺจสกาเล โลกํ ไวลเณนฺโต สปริวารสฺส รณฺโณ อรหฺตฺโตป-
นิสฺสยํ ทิสฺวา ตํ ปจฺจฺจคฺคจฺจนฺโต สยเมว ปตฺตจฺจิวรมาทาย สาวตฺถิโต วิสตีโยชนสตี
คนฺตฺวา จนฺทภาคานทีตีเร นิโคธมฺมูเล จพฺพณฺณรสิโย วิสฺสชฺเชนฺโต นิสีหิ ฯ
รณฺโณ คตมคฺเค จ ติสฺโส นทีโย อหฺลํ ปจฺมา คจฺคา นาม ทฺติยา นีลพาหา
อชฺฌมโยชนวิตฺถารา เอกา มหานที ตติยา จนฺทภาคา นาม ฯ ราชา สปริวาโร
ตา ปฏฺิปาฏฺิยา ปตฺวา เอตฺสส สตุถุ คฺคณา นาม เหมฺจฺจา อวีจฺโต อุปฺริ ยาว
ภวคฺคา ปตฺถฏฺา สเจ เอส สตุถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ อิมํ อสฺसानํ ชฺรปฺปฏิจฺฉานิ มา เต
เมนฺตฺตฺติ วตฺวา สจฺจกิริยํ กตฺวา อุทฺทกปฺปฏิเจเน อสฺเส ปกฺขนฺททาเปสิ ฯ เอกอสฺสสฺสาปี
ชฺรปฺปฏิจฺฉิมตฺตํ น เตมิ ฯ เหวํ โส สปริวาโร ตติยํ นที อติภกฺกมิตฺวา จพฺพณฺณรสิโย

ทิสวา อสสปีฏจโตะ โอตริตวา โอนตสรโร สตุถุ สนฺตีกั คนฺตวา วนฺทิตวา นิสินฺโน
อนุปฺพุทฺธิกั สุตฺวา โสตาปนฺโน หุตฺวา เอหิกฺกขุภาเวน ปพฺพชิตฺวา อฏฺฐปริกฺขาร-
ธโร วสฺสสติกตฺเถโร วีย อโหสิ ฯ

สตถาปิ แม อ.พระศาสดา โวลเกนฺโต ทรงตรวจดูอยู่ โลกั ซึ่งโลก ปจฺจูกาเล
ในกาลเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด ตัทิวสั ในวันนั้น ทิสวา ทรงเห็นแล้ว
อรหฺตโตปนิสฺสยั ซึ่งอุปนิสัยแห่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ รมฺโย ของพระ
ราชา สปริวารสฺส ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร ปจฺจुकฺคจฺจนฺโต เมื่อเสด็จต้อนรับ
ตี (ราชานั) ซึ่งพระราชานั้น อาทาย ทรงถือเอาแล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและ
จิวร สยั เอว ด้วยพระองค์เองนั้นเทียว คนฺตวา เสด็จไปแล้ว วิสฺตโยชนสฺต สัน
ร้อยแห่งโยชนียีสิบ สาวตฺถิโต จากเมืองสาวตฺถิ วิสฺสชฺเชนฺโต นิสิตฺติ ประทับนั่ง
เปล่งอยู่แล้ว จพฺพพฺพณ-รสิโย ซึ่งพระรัศมีอันมีวรัณะ ๖ ท. นิโครธมฺมูเล ที่โคน
แห่งต้นไทร จนฺทภาคานที-ตีเร ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำชื่อว่าจันทภาคา ฯ จ ก็ นทฺติโย
อ.แม่น้ำ ท. ติสฺโส ๓ สาย คตฺมคฺเค ในหนทางเป็นที่เสด็จไปแล้ว รมฺโย ของ
พระราชา ปจฺมา (นทฺติ) คือ อ.แม่น้ำสายที่ ๑ คจฺคา นาม ชื่อว่าคงคา ทฺตฺติยา
(นทฺติ) คือ อ.แม่น้ำสายที่ ๒ นิลพาหา ชื่อว่านิลพาหา มหานที เป็นแม่น้ำใหญ่
เอกา สายหนึ่ง อทฺตโยชนวิตฺถารา มีกิ่งแห่งโยชน์เป็นส่วนกว้าง (โหติ) ย่อม
เป็น ตตฺติยา (นทฺติ) คือ อ.แม่น้ำสายที่ ๓ จนฺทภาคา นาม ชื่อว่าจันทภาคา อ.เหล่า
ได้มีแล้ว ฯ ราชา อ.พระราชา สปริวาริ ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร ปตฺวา เสด็จถึง
แล้ว ตา (นทฺติโย) ซึ่งแม่น้ำ ท. เหล่านั้น ปฏฺิปาฏฺิยา ตามลำดับ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ
ว่า “คุณา นาม ชื่อ อ.พระคุณ ท. เอตฺสฺส สตุถุ ของพระศาสดานั้น ปตฺถกฺกา แฝไป
แล้ว เภฏฺจา ในภายใต้ อวิจฺโตะ แต่นรกชื่อว่าอเวจี อุปริ ในเบื้องบน ยาว เพียงใด
ภวคฺคา แต่ภวคคพรหม, สเจ ถ้าว้า เอโส สตฺถา อ.พระศาสดานั้น สมฺมาสมฺพุทฺโธ
เป็นพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า (โหติ) ย่อมเป็นไซร้, ขุรปฺปฏิจานิ อ.หลังแห่งกีบ ท. อิมฺเส
อสฺसानั ของม้า ท. เหล่านี้ มา เตเมนฺตฺุ ของงอย่าเปี้ยก” อิติ ดั่งนี้ กตฺวา ทรง
กระทำแล้ว สจฺจกิริยั ซึ่งสักกิริยา อสฺเส ทรงยังม้า ท. ปกฺขนฺทาเปสิ ให้แล่นไป
แล้ว อุทกปฺปฏิเจน โดยหลังแห่งน้ำ ฯ (จานั) อ.ที่ ขุรปฺปฏิจิมตฺตี สักว่าหลังแห่ง
กีบ เอกอสฺสฺสสาปิ แมของม้าตัวหนึ่ง น เตมิ ไม่เปี้ยกแล้ว ฯ โส (ราชา) อ.พระ
ราชานั้น สปริวาริ ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร อติกฺกมิตฺวา ทรงข้ามแล้ว นทฺติ ซึ่ง

แม่น้ำ ตติย สายที่ ๓ เอว ด้วยประการฉะนี้ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว จพฺพณฺณรสิโย ซึ่งพระรัศมีอันมีวรรณะ ๖ ท. โอตริตฺวา เสด็จลงแล้ว อสฺสปิฏฺจโตะ จากหลังแห่งม้า โอนตสรีโร ผู้มีสร้อยอันนุ่มลงแล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สหฺตฺกั สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว สุตฺวา ทรง สดับแล้ว อนฺุพฺพิกถํ ซึ่งอนุพพิกถา โสตาปนฺโน เป็นพระโสตาบัน หุตฺวา เป็น ปพฺพชิตฺวา ทรงผนวชแล้ว เอหิกฺกขุภาเวณ โดยความเป็นแห่งเอหิกฺกขุ อฏฺฐ- ปริกฺขารธโร ผู้ทรงไว้ซึ่งบริวาร ๘ วสฺสสติกฺตเถโร วย เป็นราวกะว่าพระเถระผู้มี ร้อยแห่งกาลฝน อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

แม้พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่งในวันนั้น ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งพระ อรหัตของพระราชาพร้อมกับบริวาร เมื่อเสด็จต้อนรับพระราชานั้น ทรงถือเอาบาตร และจีวรด้วยพระองค์เองที่เดียว เสด็จไปสิ้น ๑๒๐ โยชน์จากเมืองสาวัตถี ประทับนั่ง ทรงเปล่งฉัพพรรณรังสี ที่โคนต้นไม้ริมฝั่งแม่น้ำจันทภาคา. ก็ในทางเป็นที่เสด็จไป ของพระราชา ได้มีแม่น้ำ ๓ สาย คือ สายที่ ๑ ชื่อว่าคงคา สายที่ ๒ ชื่อว่านิลพาหา ซึ่งเป็นแม่น้ำใหญ่สายหนึ่ง กว้างครึ่งโยชน์ สายที่ ๓ ชื่อว่าจันทภาคา. พระราชาพร้อม กับราชบริพารเสด็จถึงแม่น้ำเหล่านั้นตามลำดับ ตรัสว่า “ธรรมดาว่าพระคุณทั้งหลาย ของพระศาสดาพระองค์นี้ แผ่ไปในภายใต้แต่อเวจีจรก ในเบื้องบนถึงภวคคพรหม, ถ้าพระศาสดาพระองค์นี้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไซ้, ขอทูลหลังแม่ของม้าเหล่านี้ จงอย่าเปียก” แล้วทรงทำสักการีญา ทรงขับม้าไปบนหลังน้ำ. เพียงหลังทูลแม่ของม้าตัว เดียว ก็ไม่เปียกเลย. พระราชานั้นพร้อมกับราชบริพารเสด็จข้ามแม่น้ำสายที่ ๓ ด้วย อาการอย่างนี้ ทอดพระเนตรฉัพพรรณรังสี เสด็จลงจากหลังของม้า มีพระสร้อยนุ่ม ลงเสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดา ถวายบังคม แล้วประทับนั่งสดับอนุพพิกถา เป็น พระโสตาบัน ทรงผนวชโดยความเป็นเอหิกฺกขุ ได้เป็นดุจพระเถระผู้มี ๑๐๐ พรรษา ทรงบริวาร ๘.

.....

อโนชา เทวีปี พุทฺธาทีนฺมุปฺปตฺตี สุตฺวา วาณิชาณํ วจันํ นวหิ สตสฺสสฺเสหิ ปฺุชฺตฺวา “คจฺจถ ตาตาติ เต อฺุโยเชตฺวา รณฺญา สทฺธิ คตอมจฺจานํ ภริยาหิ ปรีวฺตฺตา สตฺถารํ อฺุทฺทิสฺส รถยาเนน นิกฺขมฺนตี ปฺุริมฺนเยเนว ตา นทฺิโย อติกฺกมิ

๕ สตุถา “อิมาส์ อุตตโน สามิเก ปสฺสนฺตีन्हฺ ฌนฺทราโค อุปฺปชฺชิตฺวา มคฺคนฺตฺราย กเรยฺย, โส เอวํ กาคฺตุํ น สกฺขิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา, ยถา เต อญฺญมญฺญํ น ปสฺสนฺตี, ตถา อกาสิ ๕ ตา สพฺพปาปิ ตติยํ นทึ อติกกมิตฺวา สตุถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิสินฺหา อนฺุพฺพพีกถํ สุตฺวา โสตาปนฺนา ชาตา ๕ เตปิ ภิกฺขุ ตาสํ เทลิตฺตมฺมํ สฺจนฺตฺวา สห ปฏฺิสมฺภิทาหิ อรหฺตฺตํ ปตฺตา ๕ สตุถา อิทฺธาภิสงฺขารํ ปฏิปฺปสฺสมฺภสิ ๕ อถ ตา เต ปพฺพชิตฺเต ทิสฺวา สตุถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิสุ ๕ สตุถา “อุปฺพลวณฺณมา อากจฺจตฺตติ จินฺเตสิ ๕ เถรี อากนฺตฺวา ตา ปพฺพาเชตฺวา อาทาย สาวตฺถิยํ ภิกฺขุณฺุสฺสยํ คตา ๕ ตาปิ สพฺพปา อรหฺตฺตํ ปตฺตา ๕ สตุถาปิ ภิกฺขุสฺสสฺส อาทาย อากาเสนฺน เชตฺวานํ อคฺมาสีติ ๕

เทวีปิ แมํ อ.พระเทวี **อโนชา** พระนามว่าอโนชา **สุตฺวา** ทรงสดับแล้ว **อุปฺปตฺตี** ซึ่ง การเกิดขึ้น **พฺุทฺธาทีन्हฺ (รัตนานํ)** แห่งรัตนะ ท. มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น **ปฺุชฺเตตฺวา** ทรง บูชาแล้ว **วจ्हํ** ซึ่งคำ **วาทินฺชานํ** ของพ่อค้า ท. **สฺตสฺสสฺเสหิ** ด้วยแสนแห่งทรัพย์ ท. **นฺวหิ** แก้ว **อฺุยฺโยเชตฺวา** ทรงส่งไปแล้ว **เต (วาทินฺเช)** ซึ่งพ่อค้า ท. เหล่านั้น **(วจฺเณ)** ด้วยพระดำรัส **อิตฺติ** ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. **(ตุมฺเห)** อ.เธอ ท. **คจฺจถ จงไป**” **อิตฺติ** ดังนี้ **รณฺญา สทฺธิ คตฺตอมจฺจานํ ภริยาหิ ปรีวฺตฺตา** ผู้อันภรรยา ท. ของ อํามาตย์ผู้ไปแล้ว ท. กับ ด้วยพระราชฯ แวดล้อมแล้ว **นิกฺขมฺนฺตี** เสด็จออกไปอยู่ รถยาเนน ด้วยยานคือรถ **อฺุทฺทิสฺส** เจาะจง **สตุถารํ** ซึ่งพระศาสดา **อติกกมฺิ** เสด็จ ข้ามแล้ว **ตา นทฺิโย** ซึ่งแม่นํ้า ท. เหล่านั้น **ปฺุริมฺนเยน** เหว โดยนัยอันมีในก่อน นั้นเทียว ๕ **สตุถา** อ.พระศาสดา **จินฺเตตฺวา** ทรงดำริแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**ฌนฺทราโค** อ.ความกำหนดด้วยอำนาจแห่งความพอใจ **อุปฺปชฺชิตฺวา** เกิดขึ้นแล้ว **อิมาส์ (อิตฺถินํ)** แก่หญิง ท. เหล่านี้ **ปสฺสนฺตีन्हฺ** ผู้เห็นอยู่ **สามิเก** ซึ่งสามี ท. **อุตตโน** ของ ตน **กเรยฺย** ฟังกระทำ **มคฺคนฺตฺราย** ซึ่งอันตรายต่อมรรค, **โส (ฌนฺทราโค)** อ.ความ กำหนดด้วยอำนาจแห่งความพอนั้น **น สกฺขิสฺสตี** จักไม่อาจ **กาคฺตุํ** เพื่ออันกระทำ **เอวํ** อย่างนี้” **อิตฺติ** ดังนี้ **อกาสิ** ได้ทรงกระทำแล้ว **ตถา** โดย-, **เต (ชฺนา)** อ.ชน ท. เหล่านั้น **น ปสฺสนฺตี** จะไม่เห็น **อญฺญมญฺญํ** ซึ่งกันและกัน **ยถา** โดยประการใด, - ประการนั้น ๕ **ตา (อิตฺถิโย)** อ.หญิง ท. เหล่านั้น **สพฺพปาปิ** แม้ทั้งปวง **อติกกมิตฺวา** ข้ามแล้ว **นทฺิ** ซึ่งแม่นํ้า **ตติยํ** สายที่ ๓ **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **สนฺติกํ** สู่สำนัก **สตุถุ** ของพระศาสดา **วนฺทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **นิสินฺหา** นั่งแล้ว **สุตฺวา** ฟังแล้ว

อนุพุพพิกา ซึ่งอนุพุพพิกา โสตาปนุหา เป็นพระโสดาบัน ชาตา เกิดแล้ว ฯ เติปิ
 ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. แม่เหล่านั้น สุนหุตตา พังอยู่ (สตถารา) เทสิตธมมัม ซึ่งธรรม อัน
 พระศาสดา ทรงแสดงแล้ว ตาสี (อิตถีน) แก่หญิง ท. เหล่านี้ ปตฺตา บรรลุแล้ว
 อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏิสมฺภิทา ท. ฯ
 สตถา อ.พระศาสดา ปฏิปฺปสุสมฺภเอสิ ทรงระงับแล้ว อิทุธาภิสงฺขาริ ซึ่งการปรุง
 แต่งด้วยฤทธิ์ ฯ อถ ลำดับนั้น ตา (อิตถีย) อ.หญิง ท. เหล่านี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว
 เต (สามิเก) ซึ่งสามี ท. เหล่านี้ ปพฺพชิตะ ผู้บวชแล้ว ยาจิสุ ทูลขอแล้ว ปพฺพชฺชํ
 ซึ่งการบวช สตถาริ กะพระศาสดา ฯ สตถา อ.พระศาสดา จินฺเตสิ ทรงดำริแล้ว
 อิติ ว่า “อุปฺปลวณฺณา อ.นางอุบลวรรณา อาคจฺจตุ จงมา” อิติ ดังนี้ ฯ เถริ อ.พระ
 เถริ อาคหฺตฺวา มาแล้ว ตา (อิตถีย) ยังหญิง ท. เหล่านี้ ปพฺพาเชตฺวา ให้บวช
 แล้ว อาทาย พาเอาแล้ว คตา ไปแล้ว ภิกขุญฺหฺปฺสฺสยํ สู่ที่เป็นที่พำนักของภิกษุณี
 สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวตฺถิ ฯ ตาปี (ภิกขุณีโย) อ.ภิกษุณี ท. แม่เหล่านั้น สพฺพา ทั้ง
 ปวง ปตฺตา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ สตถาปี แม่ อ.พระ
 ศาสดา อาทาย ทรงพาเอาแล้ว ภิกขุสฺหสฺสํ ซึ่งพันแห่งภิกษุ อคฺมาสิ ได้เสด็จไป
 แล้ว เชตฺวนํ สู่วิหารชื่อว่าเชตวัน อาภาเสน ทางอากาศ อิติ ดังนี้แล ฯ

แม้พระเทวีพระนามว่าอโนชาทรงสดับการอุบัติขึ้นของพระพุทธรเจ้าเป็นต้น ทรงบูชา
 คำของพวกพ่อค้าด้วยทรัพย์แก้แค้น ทรงส่งพวกพ่อค้าเหล่านั้นไปด้วยพระดำรัสว่า
 “ไปเถิดพ่อทั้งหลาย” อันภรรยาของพวกอำมาตย์ผู้โดยเสด็จกับพระราชาแวดล้อม
 แล้ว เสด็จออกไปอยู่ด้วยยานพาหนะคือรถ เจาะจงพระศาสดา ก้าวผ่านแม่น้ำเหล่า
 นั้น โดยนัยอันมีในก่อนนั้นแหละ. พระศาสดาทรงดำริว่า “เมื่อสตรีเหล่านี้ เห็นสามี
 ของตน ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ จะพึงเกิดขึ้นทำอันตรายต่อมรรค, ความ
 กำหนัดด้วยอำนาจความพอใจนั้น จักไม่อาจทำได้ดังนี้” ได้ทรงทำโดยประการที่
 พวกชนเหล่านั้น จะไม่เห็นซึ่งกันและกันได้. หญิงเหล่านั้นแม่ทั้งหมด ผ่านแม่น้ำสาย
 ที่ ๓ มาแล้ว ก็ไปยังสำนักของพระศาสดา ถวายบังคม นั่งแล้ว ฟังอนุพุพพิกา เป็น
 พระโสดาบัน. ฝ่ายพวกภิกษุเหล่านั้นฟังธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงแก่พวกหญิง
 เหล่านี้ ก็บรรลุพระอรหัตพร้อมทั้งปฏิสมฺภิทา. พระศาสดาทรงคลายฤทธาภิสงฺขาร.
 ที่นั้น พวกหญิงเหล่านั้น ก็เห็นพวกสามีของตนผู้บวชแล้ว จึงทูลขอบรรพชากับพระ
 ศาสดา. พระศาสดาทรงดำริว่า “นางอุบลวรรณาจงมา”. พระเถรีมาแล้ว ให้หญิงเหล่า

นั้นบวช แล้วพาไปสู่ที่พำนักของภิกษุณี ในเมืองสาวัตถี. แม้ภิกษุณีเหล่านั้นทุกรูปต่างบรรลुพระอรหัต. ฝ่ายพระศาสดาทรงพาเอาภิกษุหนึ่งพันรูป ได้เสด็จไปสู่พระเชตะวันทางอากาศ ดังนี้แล.

.....
เอกกษัตริยวรรณาทีสุ มหากปิณฑุเถรวตถุ ฯ

มหากปิณฑุเถรวตถุ อ.เรื่องแห่งพระมหากปิณฑุเถระ (อาคต) มาแล้ว
เอกกษัตริยวรรณาทีสุ (วรรณาทีสุ) ในอรรถกถา ท. มีอรรถกถาแห่งเอกกนิบาต
อังกษัตริยวรรณาทีสุ ฯ

เรื่องพระมหากปิณฑุเถระมาในอรรถกถาเอกกนิบาต อังกษัตริยวรรณาทีสุ.

.....
กตปุญญากตปุญญวิเสส

[๙๔] อปิจ ยสฺมา อกตปุญฺโณ อานุกาวิสมปฺนฺหํ วตถุ ลภนฺโต ทุกฺขํ ปาปฺณาติ,
กตปุญฺโณ สุขํ, ยสฺมา จ อกตปุญฺโณ ปเรหิ ทินฺนํปิ สิริ คเหตุํ น สกฺโกติ,
สา สิริ ปุญฺญวณฺตเมวูปคตา, ตสฺมาปิ ปุพฺเพกตปุญฺญตา มงฺคลนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ
ตตฺริมาณี วตถุณี ฯ

อปิจ ยสฺมา อกตปุญฺโณ (ปุคฺคโล) อานุกาวิสมปฺนฺหํ วตถุ ลภนฺโต ทุกฺขํ ปาปฺณาติ,
กตปุญฺโณ (ปุคฺคโล อานุกาวิสมปฺนฺหํ วตถุ ลภนฺโต) สุขํ (ปาปฺณาติ), ยสฺมา จ อกตปุญฺโณ
(ปุคฺคโล) ปเรหิ (ปุคฺคเลหิ) ทินฺนํปิ สิริ คเหตุํ น สกฺโกติ, สา สิริ ปุญฺญวณฺตํ เอว (ปุคฺคลํ)
อุปคตา, ตสฺมาปิ (ปณฺทิตฺเตน) “ปุพฺเพกตปุญฺญตา มงฺคลํ (โหติ)” อิติ (สนฺนิฏฺฐาณ) ทฏฺฐพฺพํ ฯ
ตตฺร (ปพฺเพ) อิมานิ วตถุณี ฯ

อปิจ อีกอย่างหนึ่ง (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อกตปุญฺโณ ผู้มีบุญอันไม่กระทำไว้แล้ว
ลภนฺโต เมื่อได้ วตถุ ซึ่งวตถุ อานุกาวิสมปฺนฺหํ อันถึงพร้อมแล้วด้วยอานุกาวิ
ปาปฺณาติ ย่อมถึง ทุกฺขํ ซึ่งความทุกข์, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล กตปุญฺโณ ผู้มีบุญ
อันกระทำไว้แล้ว (ลภนฺโต) เมื่อได้ (วตถุ) ซึ่งวตถุ (อานุกาวิสมปฺนฺหํ) อันถึงพร้อม

แล้วด้วยอานุภาพ (ปาปุณาติ) ย่อมถึง สุขี ซึ่งความสุข ยสฺมา เพราะเหตุใด, จ อหนึ่ง (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ออกตปุญฺโถ ผู้มีบุญอันไม่กระทำไว้แล้ว ห สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ คเหตุ เพื่ออันรับเอา สิริ ซึ่งสิริ ปเรหิ (ปุคฺคเลหิ) ทินฺหํปิ แม้อันอันบุคคล ท. เหล่าอื่น ให้แล้ว, สา สิริ อ.สิรินั้น อุปคตา เข้าถึงแล้ว (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ปุญฺญวหนฺตํ เอว ผู้มีบุญนั้นเที่ยว ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมาปิ แม้เพราะเหตุนี้ (สนฺนิฏฺฐาณํ) อ.ข้อสันนิษฐาน (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต ทฎฺฐพฺพํ ฟังเห็น อิติ ว่า “ปุพฺเพกตปุญฺญตา อ.ความที่แห่งบุคคลเป็นผู้มีบุญอันกระทำแล้วในกาลก่อน มงฺคฺลํ เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕ อิมานิ วตฺถุณี อ.เรื่อง ท. เหล่านี้ ตตฺตร (ปพฺเพ) ในข้อนั้น ๕

อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้ไม่ได้ทำบุญไว้ เมื่อได้วัตถุที่ถึงพร้อมด้วยอานุภาพ ย่อมถึงความทุกข์, บุคคลผู้ทำบุญไว้ เมื่อได้วัตถุที่ถึงพร้อมด้วยอานุภาพ ย่อมถึงความสุข เพราะเหตุใด, อหนึ่ง บุคคลผู้ไม่ได้ทำบุญไว้ ย่อมไม่อาจเพื่อจะรับเอาสิริที่บุคคล แม้เหล่าอื่นให้ได้, สิรินั้นเข้าถึงบุคคลผู้มีบุญเท่านั้น เพราะเหตุใด, แม้เพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงเห็นข้อสันนิษฐานว่า “ความที่บุคคลได้ทำบุญไว้ในกาลก่อน จึงเป็นมงคล”. ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์).

๒. มณิลทุสฺสกรวตฺถุ

[๙๕] อตีเต พาราณสียํ จตฺตารโ ภตฺตโร พฺราหฺมณา อิติปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา หิมวติ ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา ปณฺณสาลํ กตฺวา วสฺสึ ๕ เตสุ เชฎฺฐภตฺตา กาลํ กตฺวา สกฺโก หุตฺวา นิพฺพตฺติ ๕ โส ตํ การณํ ญตฺวา เอกทิวสํ เชฎฺฐกตฺวาปสํ อุปคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา “ภนฺเต เกน เต อตฺถโถติ ปุจฺฉิ ๕ โส ปน ปณฺฑิโรวโ, ตสฺมา “อคฺคินา เม อตฺถโถติ อาห ๕ สกฺโก “ยทิ ภนฺเต อคฺคินา อตฺถโ, อิมํ หตฺถเณน ปหริตฺวา ทารุณี อหริตฺวา อคฺคิ กโรหิติ วเทยฺยาสิ, อยํ ตถา กริสฺสตีติ วตฺวา ตสฺส วาสีผรฺสฺสํ อทาสิ ๕ วาสีผรฺสฺสโก นาม ทณฺฑเต ปเวสนวเสน วาสีปี ผรฺสฺสปิ ๕ สกฺโก หุตฺยํ อุปคนฺตฺวา ตเถว ปุจฺฉิ ๕ ตสฺส ปณฺณสาลาย หตฺถิมคฺโค โหติ ๕

โส หตถิหิ อุปทุทุโต “หตถินั วเสน เม ทุกขั อุปปชชติ, เต ปลาเปหิตี อาห ๗
 สกุโก “ภนเต อิมสมิ เภริตเล ปหญฺเฏ ตุมหากั ปจจามิตตา ปลาอิสสนติ, อิมสมิ
 ปหญฺเฏ เมตตจิตตา หุตฺวา จตฺรจฺฉินฺนโย เสนา ปริวาระสสนฺตีติ วตฺวา ตสฺส เอกั เภริ
 ทตฺวา ตติยปี อุปคฺนตฺวา ตเถว ปุจฺฉิ ๗ โสปี ปณฺฑุโรโค, ตสฺมา “ทริณา เม
 อตุโถติ อาห ๗ สกุโก ตสฺส เอกั ทริชมฺภู ทตฺวา “สเจ ตุมเห อิจฺจมานา อิมั
 อาวญฺเฏยฺยถ, มหานที หุตฺวา มโหฆั ปวตฺเตตฺวา ตุมหากั รชชั คเหตฺวา ทาทุ
 สกุขิสฺสตีติ วตฺวา ปกฺกามิ ๗

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว พุราหุมน อ.พราหมณ์ ท. ภตโร ผู้เป็นพี่น้อง
 ชายกัน จตฺตารโ สี่คน พาราณสี ในเมืองพาราณสี ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว อธิ-
 ปพฺพชฺชั บวชเป็นฤๅษี กตฺวา กระทำแล้ว ปณฺณสาลั ซึ่งบรรณศาลา ปฏิปาฏิยา
 ตามลำดับ หิมวติ ในป่าหิมพานต์ วสีสุ อยู่แล้ว ๗ เตสุ (ภตเรสุ) เชฏฺจกตา อ.-
 ในพี่น้องชาย ท. เหล่านั้นหนา -พี่ชายผู้เจริญที่สุด กตฺวา กระทำแล้ว กาลั ซึ่งกาละ
 สกุโก เป็นท้าวสักกะ หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ๗ โส (สกุโก) อ.ท้าวสักกะ
 นั้น ญตฺวา รู้แล้ว ตั การณั ซึ่งเหตุนั้น อุปคฺนตฺวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว เชฏฺจก-
 ตาปสั ซึ่งดาบสผู้เจริญที่สุด เอกทิวสั ในวันหนึ่ง วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้ว
 อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อตุโถ อ.ความต้องการ เกน ด้วยอะไร (อตุถิ)
 มีอยู่ เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ ๗ ปน ก็ โส (เชฏฺจกตาปโส) อ.ดาบสผู้เจริญที่สุด
 นั้น ปณฺฑุโรโค เป็นโรคผอมเหลือง (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส
 เชฏฺจกตาปโส) อ.ดาบสผู้เจริญที่สุดนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อตุโถ อ.ความ
 ต้องการ อคฺคินา ด้วยไฟ (อตุถิ) มีอยู่ เม แก่อาตมา” อิติ ดังนี้ ๗ สกุโก อ.ท้าว
 สักกะ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ยทิ ผิว่า อตุโถ อ.ความ
 ต้องการ อคฺคินา ด้วยไฟ (อตุถิ) มีอยู่ ไชรั, (ตฺว) อ.ท่าน ปหริตฺวา เคาะแล้ว อิมั
 (วาสีผรสฺก) ซึ่งพราโตะเล่มนี้ หตฺเถน ด้วยมือ วเทยฺยาสิ ฟิงกล่าว อิติ ว่า ‘(ตฺว)
 อ.เจ้า อาหริตฺวา นำมาแล้ว ทารุณี ซึ่งพิน ท. กโรหิ จงกระทำ อคฺคิ ซึ่งไฟ’ อิติ
 ดังนี้, อัย (วาสีผรสฺโก) อ.พราโตะเล่มนี้ กริสฺสตี จักกระทำ ตถา เหมือนอย่างนั้น”
 อิติ ดังนี้ อทาสิ ได้ประทานแล้ว วาสีผรสฺกั ซึ่งพราโตะ ตสฺส (เชฏฺจกตาปสฺส) อ.
 แก่ดาบสผู้เจริญที่สุดนั้น ๗ วาสีปี อ.มีดก็ดี ผรสฺปิ อ.ขวานก็ดี วาสีผรสฺโก นาม
 ชื่อว่าวาสีผรสฺกะ ปเวสหนวเสน ด้วยสามารถแห่งการสอดเข้าไป ทณฺเฑ ในด้าม ๗

สกุโก อ.ท้าวสักกะ อุปคนตุวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว ทุตติย (ตาปส) ซึ่งดาบสรูปที่ ๒ ปุจฉิ ตรีธตามแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ฯ หตถิมคโค อ.ทางของข้าง โหติ ย่อมมี ปณฺณสาลาย ไกลับรรณศาลา ตสฺส (ตาปสสฺส) ของดาบสนั้น ฯ โส (ตาปโส) อ.ดาบสนั้น หตถิหิ อุปทฺทฺโต ผู้อันข้าง ท. รมกวนแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ทุกขํ อ.ความทุกข์ เม ของอาตมภาพ อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น วเสน ด้วยสามารถ หตถินํ แห่งข้าง ท., (ตุว) อ.ท่าน เต (หตถิโน) ยังข้าง ท. เหล่านั้น ปลาเปหิ จงให้หนีไป” อิติ ดังนี้ ฯ สกุโก อ.ท้าวสักกะ วตุวา ตรีธแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อิมสฺมึ เภริตเล ครั้นเมื่อพื้นแห่งกลองนี้ (ตุมฺเหติ) อันท่าน ปหฺเฏ ตีแล้ว, ปจฺจามิตฺตา อ.ศัตรู ท. ตุมฺหากํ ของท่าน ปลาอิสฺสนฺติ จักหนีไป, อิมสฺมึ (ภริตเล) ครั้นเมื่อพื้นแห่งกลองนี้ (ตุมฺเหติ) อันท่าน ปหฺเฏ ตีแล้ว, เสนา อ.กองทัพ ท. จตฺรจฺฉินฺนโย อันมีองค์ ๔ เมตฺตจิตฺตา เป็นผู้มิจิตอันประกอบแล้ว ด้วยเมตตา หุตฺวา เป็น ปริวารสฺสนฺติ จักแวงล้อม” อิติ ดังนี้ ทตุวา ประทานแล้ว เอกํ เภริ ซึ่งกลองใบหนึ่ง ตสฺส (ตาปสสฺส) แก่ดาบสนั้น อุปคนตุวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว ตุตติยปี (ตาปส) ซึ่งดาบส แม้รูปที่ ๓ ปุจฉิ ตรีธตามแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ฯ โสปี (ตาปโส) อ.ดาบสแม้นั้น ปณฺฑุโรโค เป็นโรคผอมเหลือง (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส ตาปโส) อ.ดาบสนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อตฺถอ อ.ความต้องการ ทริธา ด้วยนมสัสม (อตฺถิ) มีอยู่ เม แก่อาตมภาพ” อิติ ดังนี้ ฯ สกุโก อ.ท้าวสักกะ ทตุวา ประทานแล้ว ทริชฺฌํ ซึ่งหม้อแห่งนมสัสม เอกํ หม้อหนึ่ง ตสฺส (ตาปสสฺส) แก่ดาบสนั้น วตุวา ตรีธแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า ตุมฺเห อ.ท่าน อิจฺจมานา ประารถนาอยู่ อาวฺภูเฏยฺยถ ฟิงคว่าลง อิมํ (ทริชฺฌํ) ซึ่งหม้อแห่งนมสัสมนี้, (ทริ) อ.นมสัสม มหานที เป็นแม่น้ำใหญ่ หุตฺวา เป็น มโหฬร ยังห้วงน้ำใหญ่ ปวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปทั่วแล้ว สกุขิสฺสติ จักอาจ ตุมฺหากํ รชฺชคฺเหตฺวา ทาตุํ เพื่ออัน ยึดเอา ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา แล้วจึงให้แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ ปกุคามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

ในอดีตกาล มีพราหมณ์ ๔ พี่น้องในเมืองพาราณสี บวชเป็นฤๅษี สร้างบรรณศาลาอยู่ตามลำดัดในป่าหิมพานต์. บรรดาพี่น้องชายเหล่านั้น พี่ชายคนโตทำกาละ บังเกิดเป็นท้าวสักกะ. ท้าวสักกะนั้นทราบเหตุหนึ่ง วันหนึ่ง เสด็จเข้าไปหาดาบสผู้เจริญที่สุดไว้แล้วถามว่า “ท่านขอรับ ท่านต้องการอะไร?”. ก็ดาบสนั้น เป็นโรคผอมเหลือง,

เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “อาตมภาพต้องการไฟ”. ท้าวสักกะตรัสว่า “ท่านขอรับ ถ้าท่านต้องการไฟ, ท่านพึงใช้มือเคาะมีดพราโตเล่มนี้ แล้วกล่าวว่า ‘เจ้าจงนำฟืน มาแล้วก่อไฟ’, มีดพราโตเล่มนี้จะทำเหมือนอย่างนั้น” ประทานมีดพราโตแก่ดาบสนั้น. มีดก็ตี ขวานก็ตี ชื่อว่าวาสิฬรสุกะ ด้วยสามารถการใส่เข้าไปในด้าม. ท้าวสักกะเสด็จเข้าไปหาดาบสรูปที่ ๒ ตรัสถามเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ. ทางของข้างมีอยู่ ไกลบรรณศาลาของท่าน. ดาบสนั้น ถูกพวกข้างรบกวน จึงกล่าวว่า “ความทุกข์ของ อาตมภาพ ย่อมเกิดขึ้น ด้วยสามารถแห่งข้างทั้งหลาย, ขอท่านจงโปรดทำให้พวก ข้างเหล่านั้นหนีไป”. ท้าวสักกะตรัสว่า “ท่านขอรับ เมื่อท่านตีหน้ากลองด้านนี้ พวก ศัตรูของท่าน จักหนีไป, เมื่อท่านตีหน้ากลองด้านนี้ กองทัพมีองค์ ๔ มีจิตเมตตา จัก แวดล้อม” ประทานกลองใบหนึ่งแก่ดาบสรูปนั้น แล้วเสด็จเข้าไปหาดาบสแม่รูปที่ ๓ ตรัสถามเหมือนอย่างนั้นเหมือนกัน. แมื่อดาบสนั้น ก็เป็นโรคผอมเหลือง เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “อาตมภาพต้องการนมส้ม”. ท้าวสักกะประทานหม้อนมส้มหม้อหนึ่ง แก่ท่าน ตรัสว่า “ถ้าท่านต้องการ พึงคว้าหม้อนมส้มนี้ลง, นมส้มจักกลายเป็นแม่น้ำ ใหญ่ ทำห้วงน้ำใหญ่ให้ไหลไปแล้ว จักอาจเพื่อจะยึดเอาความเป็นพระราชินีให้แก่ ท่านได้” ดังนี้แล้ว ก็เสด็จหลีกไป.

.....

ดโต ปฏฺญาจ วาสีฬรสุโก เชฏฺฐจฺจส อคฺคิ กโรติ ๗ ทฺติเยน เภริตฺเต ปหฺนฺเว หตฺถิ ปลายนฺติ ๗ ตติโย ทธี ปริภุญฺชติ ๗ ตทา เอโก สุกโร ปุราณคามญฺจาเน จรฺนโต อานุกาวสมฺปนฺนํ มณฺชิณฺฑํ ทิสฺวา มุขฺเน ๗ สฺลิตฺวา ตสฺसानุภาเวเน อากาสํ อฺปฺปติตฺวา สมฺมุทฺมชฺเฒ เอกํ ทิปกํ ทิสฺวา โอตริตฺวา เอกสฺส อฺมุทฺมพฺรฺรฺกฺขสฺส เหมฏฺจา วิหาสิ ๗ โส เอกทิวสํ รุกฺขมฺมูลे มณฺชิณฺฑํ ปฺรฺโต จเปตฺวา นิทฺทํ โอกฺกมิ ๗ อเถโก กาสีฬรฺจฺจวาลิกปฺริโส มาตาปิตฺตฺหิ เคหา นิฏฺกทฺถมิโต นาวิกานํ กมฺมกโร หุตฺวา นาวิ อภิรฺยฺห สมฺมุทฺมชฺเฒ ภินฺุนาย นาวาย ผลเก นิปฺนฺโน ตํ ทิปกํ ปตฺวา ผลาผลํ ปริเยสนฺโต ตํ สุกโร นิทฺทายนฺตํ ทิสฺวา สณฺิกํ คณฺฺตฺวา มณฺชิณฺฑํ คเหตฺวา ตสฺसानุภาเวเน อากาสํ อฺปฺปติตฺวา อฺมุทฺมพฺรฺสาขาย นิสฺนฺโน “อยมิมฺสฺसानุภาเวเน อากาสํ จริตฺวา อิธ วสฺติ มณฺเฒ, มยา อิมํ มาเรตฺวา มํสํ ขาทิตฺวา คณฺฺตฺว ฏฺฐิตฺติ จินฺเตตฺวา เอกํ ทณฺฑกํ ภณฺชิตฺวา ตสฺส สีสฺเส ปาเตสิ ๗ สุกโร ปพฺุชฺมิตฺวา

มณี อปสฺสนฺโต อิตฺโต จิตฺโต จ กมฺปมาโน วิจฺจริ ๗ โส ปุริโส หสิ ๗ สุกโร
 อุทฺทมฺลโลเกนฺโต ตํ ทิสฺวา สีเสน ตํ รุกฺขํ ปหฺริตฺวา ตตฺถเวท มโต ๗ โส
 โอตฺริตฺวา อคฺคิ กตฺวา ตสฺส มํสํ ปจฺจิตฺวา ขาทิตฺวา อากาสํ อุปฺปตฺติตฺวา
 หิมวณฺตมตฺถเกน คจฺจนฺโต อสฺสมปฺทํ ทิสฺวา เชฏฺฐอสิโน อสฺสเม ทฺวีหิ ตีหิ
 วสิตฺวา วาสีผฺรสุกฺกฺสฺสานุภาวํ ปสฺสิตฺวา อตฺตโน มณิสฺสานุภาวํ กเถตฺวา “ภนฺเต
 อิมํ คเหตุวา วาสีผฺรสุกํ เม เทถาติ อาห ๗ อสิ อากาเส จริตฺวาโม มณี คเหตุวา
 อิตฺรํ ตสฺส อทาสิ ๗ โส ตํ คเหตุวา โถกํ คนฺตฺวา “วาสีผฺรสุกํ ปหฺริตฺวา อิมสฺส
 สีสํ ฉินฺหิตฺวา มณี อาหฺราติ อาห ๗ วาสีผฺรสุโก ตถา อกาสิ ๗

วาสีผฺรสุโก อ.พฺร่าโต กโรติ ย่อมกระทำ **อคฺคิ** ซึ่งไฟ **เชฏฺฐสฺส (ตาปสฺส)** แก่
 คาบส ผู้เจริญที่สุด **ปฏฺฐาย** จำเดิม **ตโต (กาลโต)** แต่กาลนั้น ๗ **ภเวิตฺเล** ครั้นเมื่อ
 พื้นแห่งกลอง **ทฺติเยน (ตาปเสน)** อันคาบสรูปที่ ๒ **ปหฺเว** ดีแล้ว, **หตฺถิ** อ.ข้าง ท.
ปฺลาหยฺติ ย่อมหนีไป ๗ **ตติโย (ตาปโส)** อ.คาบสรูปที่ ๓ **ปฺริภฺวชฺติ** ย่อมบริโภค
 ทิ ซึ่งนมสัสม ๗ **ตทา** ในกาลนั้น **สุกโร** อ.สุกร **เอโก** ตัวหนึ่ง **จฺรฺนฺโต** เทียวไป
 อยู่ **ปุราณคฺมาภฺจฺจาเน** ในที่แห่งหมู่บ้านเก่า **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **มณฺชิณฺทํ** ซึ่งก้อน
 แห่งแก้วมณี **อานฺุภาวสฺมฺปนฺนํ** อันถึงพร้อมแล้วด้วยอานุกาพ **ทํสิตฺวา** คาบเอา
 แล้ว **มุเขน** ด้วยปาก **อุปฺปตฺติตฺวา** เหาะขึ้นไปแล้ว **อากาสํ** สู้อากาศ **อานฺุภาเว**
 ด้วยอานุกาพ **ตสฺส (มณิสฺส)** ของแก้วมณีนั้น **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ทีปํ** ซึ่งเกาะ **เอกํ**
 เกาะหนึ่ง **สมฺมทฺทฺมชฺเฌ** ในท่ามกลางแห่งมหาสมุทร **โอตฺริตฺวา** ข้ามลงแล้ว **วิหาสิ**
 อยู่แล้ว **เหฏฺฐา** ในภายใต้ **อุทฺทมฺพรุกฺขสฺส** แห่งต้นมะเดื่อ **เอกสฺส** ต้นหนึ่ง ๗
เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง **โส (สุกโร)** อ.สุกรนั้น **จฺเปตฺวา** วางไว้แล้ว **มณฺชิณฺทํ** ซึ่ง
 ก้อนแห่งแก้วมณี **รุกฺขมฺมูลे** ที่โคนแห่งต้นไม้ **ปุโรโต** ในที่ข้างหน้า **โอกฺกมิ** ก้าวลง
 แล้ว **นิทฺทํ** สู่อความหลับ ๗ **อถ** ครั้งนั้น **กาสิรฺฐวาลิกปฺริโส** อ.บุรุษผู้อยู่ในแวง
 แคว้นชื่อว่ากาสิโดยปกติ **เอโก** คนหนึ่ง **มาตาปิตฺุหิ** **นิภฺกทฺติโต** ผู้อันมารดาและ
 บิดา ท. คร่าออกแล้ว **เคหา** จากเรือน **กมฺมกโร** เป็นกรรมกร **นาวิกานํ** ของบุคคล
 ผู้ข้ามด้วยเรือ ท. **หฺตฺวา** เป็น **อภฺริยฺห** ขึ้นเฉพาะแล้ว **นาวํ** สู่เรือ, **นาวาย** ครั้น
 เมื่อเรือ **ภินฺุหาย** อับปางแล้ว **สมฺมทฺทฺมชฺเฌ** ในท่ามกลางแห่งมหาสมุทร, **นิปฺนฺโน**
 นอนแล้ว **ผลเก** บนแผ่นดินกระดาน **ปฺตฺวา** ถึงแล้ว **ตํ** **ทีปํ** ซึ่งเกาะนั้น **ปฺริเยสฺนฺโต**
 แสงหาอยู่ **ผลาผลํ** ซึ่งผลไม้น้อยใหญ่ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ตํ** **สุกโร** ซึ่งสุกรนั้น

นิตุทายนุติ ตัวประพฤติหลับอยู่ คนุตวา ไปแล้ว สณิกิ ค่อยๆ คเหตุวา ถือเอาแล้ว มณิขณฺฑิ ซึ่งก้อนแห่งแก้วมณี อุปฺปติตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว อากาสํ สู่ อากาศ อานุกาเวห ด้วยอานุกาพ ตสฺส (มณิสฺส) ของแก้วมณีนั้น นิสินฺโน นั้งแล้ว อุทุมฺพรสาขาย บนกิงของตันมะเดื่อ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (สุกโร) อ.สุกรนี้ จริตฺวา มณฺเฑ เห็นจะเที่ยวไปแล้ว อากาสํ สู่ อากาศ อานุกาเวห ด้วย อานุกาพ อิมฺสฺส (มณิสฺส) ของแก้วมณีนี้ วสติ ย่อมอยู่ อิช (จาเน) ในที่นี้, มยา อิมํ (สุกริ) มาเรตฺวา มंसฺ ขาทิตฺวา คนฺตุํ อ.อัน- อันเรา ยังสุกรตัวนี้ ให้ตายแล้ว เคี้ยวกินแล้ว ซึ่งเนื้อ -ไป วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ภณฺชิตฺวา หักแล้ว ทณฺฑกํ ซึ่งท่อนไม้ เองิ ท่อนหนึ่ง (ตํ ทณฺฑกํ) ยังท่อนไม้นั้น ปาเตสิ ให้ตกไปแล้ว สีเส บนศีระษะ ตสฺส (สุกรสฺส) ของสุกรนั้น ๆ สุกโร อ.สุกร ปพฺชฺฌิตฺวา ตื่นแล้ว อปฺสฺสนฺโต ไม่เห็นอยู่ มณิ ซึ่งแก้วมณี กมฺปมาโน วิจริ เที่ยวสน้อยอยู่แล้ว อีโต (ปฺสฺสโต) จ อีโต (ปฺสฺสโต) จ ในข้างนี้ด้วย ในข้างนี้ด้วย ๆ โส ปฺริโส อ.บุรุษนั้น หสิ หัวเราะแล้ว ๆ สุกโร อ.สุกร อุลฺโลเกนฺโต แหงนดูอยู่ อุทฺธํ ในเบื้องบน ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปฺริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น ปหริตฺวา ชนแล้ว ตํ รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้ นั้น สีเสน ด้วย ศีระษะ มโต ตายแล้ว ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเที่ยว ๆ โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น โอตฺริตฺวา ข้ามลงแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ ปจิตฺวา ปั้งแล้ว มंसฺ ซึ่งเนื้อ ตสฺส (สุกรสฺส) ของสุกรนั้น ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว อุปฺปติตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว อากาสํ สู่ อากาศ คจฺจนฺโต ไปอยู่ หิมวณฺฑมตฺถเกน โดยที่สุดแห่งป่าหิมพานต์ ทิสฺวา เห็นแล้ว อสฺสมปทํ ซึ่งอาศรมบท วสิตฺวา อยู่แล้ว ทฺวิหํ สิ้นวันสอง ดีหํ สิ้นวัน สาม อสฺสเม ในอาศรม เขฏฺฐจอิสฺโน ของฤษีผู้เจริญที่สุด ปสฺสิตฺวา เห็นแล้ว อานุกาเวห ซึ่งอานุกาพ วาสีผรฺสฺสฺส ของพรา้ไต้ กเถตฺวา บอกแล้ว อานุกาเวห ซึ่งอานุกาพ มณิสฺส ของแก้วมณี อตฺตโน ของตน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่าน ผู้เจริญ (ตฺมฺเห) อ.ท่าน คเหตุวา ถือเอาแล้ว อิมํ (มณิขณฺฑิ) ซึ่งก้อนแห่งแก้วมณีนี้ เทถ ขอจงให้ วาสีผรฺสฺสฺส ซึ่งพรา้ไต้ เม แก่กรรม” อิติ ดังนี้ ๆ อิสฺสิ อ.ฤษี จริตฺกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเที่ยวไป อากาเส ในอากาศ (หุตฺวา) เป็น คเหตุวา ถือเอาแล้ว มณิ ซึ่งแก้วมณี อทาสิ ใต้ให้แล้ว อิตฺริ (วาสีผรฺสฺสฺส) ซึ่งพรา้ไต้นอกนี้ ตสฺส (ปฺริสฺสฺส) แก่บุรุษนั้น ๆ โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว ตํ (วาสีผรฺสฺสฺส) ซึ่งพรา้ไต้นั้น คนุตฺวา ไปแล้ว โถกํ หน่อยหนึ่ง ปหริตฺวา เคาะแล้ว

วาสีผรสูกั ซึ่งพราโตะ อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เจ้า ฉินฺหิตฺวา ตัดแล้ว สีสิ ซึ่งศีระชะ อิมสฺส (ตาปสฺส) ของดาบสนี้ อาทฺร จงนำมา มณฺี ซึ่งแก้วมณฺี” อิติ ดังนี้ ฯ วาสีผรสูกั อ.พราโตะ อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

ตั้งแต่นั้นมา พราโตะก็ก่อไฟแก่ดาบสผู้เป็นหัวหน้า. เมื่อดาบสรูปที่ ๒ ตีพื้นกลอง พวกช่างต่างพากันหนีไป. ดาบสรูปที่ ๓ ย่อมบริโภคนมสัม. ในคราวนั้น มีสุกรตัวหนึ่งเที่ยวไปในที่หมู่บ้านเก่า เห็นก้อนแก้วมณฺีที่ถึงพร้อมด้วยอานุภาพ จึงใช้ปากคาบเหาะขึ้นไปสู่อากาศ ด้วยอานุภาพของแก้วมณฺีนั้น เห็นเกาะแห่งหนึ่งในท่ามกลางมหาสมุทร จึงข้ามลง แล้วอยู่ภายใต้ต้นมะเดื่อต้นหนึ่ง. วันหนึ่ง สุกรนั้นวางก้อนแก้วมณฺีไว้ในที่ข้างหน้า แล้วมอยหลับไปที่โคนต้นไม้. ที่นั้น บุรุษชาวแคว้นกาสีคนหนึ่งถูกมารดาบิดาไล่ออกจากบ้าน เป็นกรรมกรของชาวเรือทั้งหลาย ขึ้นสู่เรือแล้ว เมื่อเรืออับปางในท่ามกลางมหาสมุทร นอนบนแผ่นดินกระดาน ถึงเกาะนั้น แสงหาผลไม้น้อยใหญ่ เห็นสุกรตัวนั้นกำลังหลับอยู่ จึงค่อย ๆ เดินไป ฉวยเอาก้อนแก้วมณฺี เหาะขึ้นไปสู่อากาศ ด้วยอานุภาพของแก้วมณฺีนั้น นั่งบนกิ่งมะเดื่อ คิดว่า “สุกรตัวนี้เห็นจะเที่ยวไปสู่อากาศด้วยอานุภาพของแก้วมณฺีนี้ แล้วอยู่ในที่นี้, การที่เราฆ่าสุกรตัวนี้ เคี้ยวกินเนื้อ แล้วจึงไป ย่อมควร” ดังนี้แล้ว หักท่อนไม้ท่อนหนึ่ง ทำให้ตกบนหัวของสุกรนั้น. สุกรตื่นขึ้น ไม่เห็นแก้วมณฺี เทียวชมซานอยู่ข้างนี้และข้างโน้น. บุรุษนั้น หัวเราะ. สุกรแหงนหน้าดูข้างบน เห็นเขาแล้ว ใช้ศีระชนต้นไม้ นั้น ตายในที่นั้นนั่นเอง. บุรุษนั้นลงมา ก่อไฟ ปิ้งเนื้อสุกรตัวนั้น เคี้ยวกิน แล้วเหาะขึ้นไปสู่อากาศ ไปในที่สุดแห่งป่าหิมพานต์ เห็นอาศรมบาท อยู่ ๒-๓ วัน ในอาศรมของหัวหน้าฤๅษี เห็นอานุภาพของพราโตะ บอกอานุภาพของแก้วมณฺีของตน กล่าวว่า “ท่านขอรับ ขอท่านถือเอาแก้วมณฺีนี้ แล้วให้พราโตะแก่กระผมเถิด”. ฤๅษีมีความประสงค์จะเที่ยวไปในอากาศ ถือเอาแก้วมณฺี แล้วได้ให้พราโตะนอกนี้แก่บุรุษนั้น. เขาถือเอาพราโตะนั้น ไปหน้อยหนึ่ง เกาะพราโตะ กล่าวว่า “เจ้าจงตัดศีระชะของฤๅษีนี้ แล้วนำแก้วมณฺีมา”. พราโตะได้ทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว.

โส วาสีผรสูกั ปฏิจฺจนฺนฺฐจาเน จเปตฺวา ทฺติยํ อีสึ อุปคฺนฺตฺวา กติปาหํ วสิตฺวา เภரியานุกาวิ ทิสฺวา มณฺี ทตฺวา เภริ คเหตฺวา ปุริมฺนเยเนว ตสฺสาปิ สีสิ

จินหาเปตวา ตติยํ อุปคนฺตวา ทิฆมฺภุสฺสานุภาวํ ทิสฺวา มณฺี ทตฺวา ทิฆมฺภุ
คเหตฺวา ตเถว ตสฺสาปิ สีสํ จินหาเปตวา สพฺพํ อาทาย อากาสํ อุปฺปติตฺวา
พาราณสียา อวิทฺูเร โอตริตฺวา พาราณสีรณฺโฆ “ยฺุทฺธํ วา เม เทตฺุ รชฺชํ วาติ
เอกสฺส ปฺุริสสฺส หตฺเถ ปณฺุณฺํ เปเสสิ ๕ ราชสา สาสนํ สุตฺวา “โจริ คณฺุหิสฺสามิติ
นิกฺขมิ ๕ โส เภริ ปหริ ๕ จตฺุรฺกฺคินิ เสนา ตํ ปรีวาเรสิ ๕ รณฺโฆ อวตฺุถรณฺภาวํ
ณตฺวา ทิฆมฺภุ วิสฺสชฺเชสิ ๕ มหานที ปวตฺติ ๕ มหาชนฺโ โทมิหิ โอสีทิตฺวา
อุตฺุตริตฺุ นาสกฺขิ ๕ โส วาสีผรฺสฺกํ ปหริตฺวา “รณฺโฆ สีสํ อหฺราติ อห ๕ โส
คนฺตฺวา สีสํ อหฺริตฺวา ปาทมฺุเล นิกฺขิปี ๕ เอโกปี อวฺุธํ อุกฺขิปีตฺุ นาสกฺขิ ๕ โส
มหนฺุเตน พเลน ปรีวฺุโต นครํ ปวีสิตฺวา อภิสฺกํ กาเรตฺวา ทริวาทโน นาม ราช
อโหสิตี ๕

โส (ปฺุริโส) อ.บฺุรฺษนฺัน จเปตฺวา วางไว้แล้ว วาสีผรฺสฺกํ ซึ่งพฺุราได้ ปฏิจฺจนฺุญฺจาเน
ไนทีเป็นทีปกปิดแล้ว อุปคนฺตฺวา เข้าไปหาแล้ว ทฺุติยํ อีสํ ซึ่งฤษีรูปที ๒ วสิตฺวา
อยู่แล้ว กติปาหํ สันวันเล็กนอย ทิสฺวา เห็นแล้ว เภரியานฺุภาวํ ซึ่งอานฺุภาพ
แห่งกลอง ทตฺวา ให้แล้ว มณฺฺี ซึ่งแก้วมณฺฺี คเหตฺวา ถือเอาแล้ว เภริ ซึ่งกลอง
(วาสีผรฺสฺกํ) ยังพฺุราได้ จินหาเปตฺวา ให้ตัดแล้ว สีสํ ซึ่งศีรฺษะ ตสฺสาปิ (อีสิสฺส)
ของฤษีแม่นั้น ปฺุริมนเยน เอว โดยนัยอันมีไนก่อนนั้นเทียว อุปคนฺตฺวา เข้าไป
หาแล้ว ตติยํ (ตาปสํ) ซึ่งดาบสรูปที ๓ ทิสฺวา เห็นแล้ว อานฺุภาวํ ซึ่งอานฺุภาพ
ทิฆมฺภุสฺส ของหม้อแห่งนมสํม ทตฺวา ให้แล้ว มณฺฺี ซึ่งแก้วมณฺฺี คเหตฺวา ถือเอา
แล้ว ทิฆมฺภุ ซึ่งหม้อแห่งนมสํม (วาสีผรฺสฺกํ) ยังพฺุราได้ จินหาเปตฺวา ให้ตัดแล้ว
สีสํ ซึ่งศีรฺษะ ตสฺสาปิ (อีสิสฺส) ของฤษีแม่นั้น ตถา เอว เหมือนอยางนั้นนั้นเทียว
อาทาย ถือเอาแล้ว สพฺพํ (วตฺุถุ) ซึ่งวตฺุถุทั้งปวง อุปฺปติตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว
อากาสํ สฺุอากาส โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว อวิทฺฺูเร ไนทีไมไกล พาราณสียา แห่ง
เมืองพาราณสี เปเสสิ ส่งไปแล้ว ปณฺุณฺํ ซึ่งหนังสือ หตฺเถ ในมือ เอกสฺส ปฺุริสสฺส
ของบฺุรฺษคนหนึ่ง พาราณสีรณฺโฆ แก่พระราชาผู้เป็นใหญ่ไนเมืองพาราณสี อิติ ว่า
“(พาราณสีราชา) อ.พระราชาผู้เป็นใหญ่ไนเมืองพาราณสี เทตฺุ จงให้ ยฺุทฺธํ วา ซึ่ง
การรบหรือ รชฺชํ วา หรือว่าซึ่งความเป็นแห่งพระราชา เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ๕
ราชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน์ นิกฺขมิ เสตฺุจออก
ไป แล้ว (จินฺุตเนน) ด้วยอันทรงดำริ อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา คณฺุหิสฺสามิ จักจับ โจริ ซึ่ง

โจร” อิติ ดังนี้ ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ปหริ ตีแล้ว เภริ ซึ่งกลอง ฯ เสนา อ.กองทัพ จตุรงคินี อันประกอบด้วยองค์ ๔ ปริวาเรสิ แวดล้อมแล้ว ตั (ปุริสั) ซึ่งบุรุษ นั้น ฯ (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ญตวา รู้แล้ว อวตุถรณภาว ซึ่งความเป็นคืออัน ยกทัพมา รมุโย แห่งพระราชธา วิสสุชเชสิ เทแล้ว ทธิมฏั ซึ่งหม้อแห่งนมส้ม ฯ มหานที อ.แม่น้ำใหญ่ ปวตติ ไหลไปแล้ว ฯ มหาชโน อ.มหาชน โอสิติตวา จม ลงแล้ว ทธิมฺหิ ในนมส้ม น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว อุตฺตริตุ เพื่ออันข้ามขึ้น ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ปหริตวา เคาะแล้ว วาสีผรสูกั ซึ่งพราโต้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เจ้า อาหร จงนำมา สีสั ซึ่งศีระะ รมุโย ของพระราชธา” อิติ ดังนี้ ฯ โส (วาสีผรสูก) อ.พราโต้นั้น คนตวา ไปแล้ว อาหริตวา นำมาแล้ว สีสั ซึ่งศีระะ นิทฺธิปิ วางไว้แล้ว ปาทฺมุเล ที่ใกล้แห่งเท้า ฯ เอโกปิ (โยโย) อ.ทหารแม่คนหนึ่ง น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว อุกฺขิปิตุ เพื่ออันยกขึ้น อาวุธั ซึ่งอาวุธ ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น มหฺนฺเตน พลน ปริวูโต ผู้อันกำลังพล หมูใหญ่ แวดล้อมแล้ว ปวิสิตวา เข้าไปแล้ว นคฺริ สู่พระนคร (ปุคฺคัล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว อภิเสกั ซึ่งการอภิเชก ราชธา เป็นพระราชธา ทธิวาทโน นาม พระนามว่าทธิวาทนะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

บุรุษนั้นวางพราโต้ไว้ในที่ปกปิด แล้วเข้าไปหาฤษีรูปที่ ๒ อยู่ ๒-๓ วัน เห็นอาการของกลอง ให้แก้วมณี ถือเอากลอง แล้วให้พราโต้ตัดศีระะของฤษีแม่ นั้น โดยนัยอัน มีในก่อนนั้นแหละ แล้วเข้าไปหาฤษีรูปที่ ๓ เห็นอาการของหม้อนมส้ม ให้แก้วมณี ถือเอาหม้อนมส้ม แล้วให้มีดพราโต้ตัดศีระะของฤษีแม่ นั้นเหมือนอย่างนั้นเหมือนกัน ถือเอาสิ่งของทั้งหมดเหาะขึ้นไปสู่อากาศ ข้ามลงในที่ไม่ไกลแห่งเมืองพาราณสี ส่งหนังสือไปในมือของบุรุษคนหนึ่ง แก่พระเจ้ากรุงพาราณสีว่า “พระเจ้ากรุงพาราณสีจง ให้การรบ หรือจงให้ราชสมบัติแก่เรา”. พระราชาทรงสดับข่าวสาสน์ เสด็จออกด้วยตั้ง พระทัยว่า “เราจักจับโจร”. บุรุษนั้นตีกลอง. กองทัพมีองค์ ๔ แวดล้อมบุรุษนั้น. เขารู้ว่าพระราชธายกทัพมา จึงเทหม้อนมส้ม. แม่น้ำใหญ่ไหลหลากไปทั่ว. มหาชนจมลงในนมส้ม ไม่สามารถที่จะข้ามขึ้นได้. บุรุษนั้นเคาะพราโต้ กล่าววว่า “เจ้าจงนำพระเศียรของพระราชธามา”. พราโต้นั้นไปนำพระเศียรมาวางไว้ที่ใกล้เท้า. ทหารแม่คนหนึ่ง ก็ไม่สามารถจะยกอาวุธขึ้นได้. บุรุษนั้น ผู้อันกำลังพลหมูใหญ่ แวดล้อม เข้าไปสู่พระนคร ให้ทำการอภิเชก ได้เป็นพระราชธาพระนามว่าทธิวาทนะ ดังนี้แล.

ทุกนิปาเต ทธีวาทนชาตเก มณิลทฐสูกรวตถุ ๗

มณิลทฐสูกรวตถุ อ.เรื่องแห่งสูกรตัวมีแก้วมณีอันได้แล้ว (อาคต) มาแล้ว ทธีวาทน-
ชาตเก ในทธีวาทนชาตก **ทุกนิปาเต** ในทุกนิบาต ๗

เรื่องสูกรได้แก้วมณี มาในทธีวาทนชาตก ในทุกนิบาต.

๓. **สิรีโจรวตถุ**

[๙๖] สวตถุติยํ กิเรโก สิรีลขณพราหมโณ ปฏิวสติ ๗ โส เอกทิวสํ “อัยํ ทุคฺคโต
หุตฺวา ปุณ อีสฺสโร ชาโต, ยนฺนุหนาทํ ตสฺส สิรี เถเนตฺวา อาคจฺเจยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา
อนาถปิณฑิกสฺส ฆรํ อคฺมาสิ ๗ เสฏฺฐจิสฺส ปน สพฺพสเสโต โชตสฺงขปฺปฏิภาโค
กุกฺกุฏฺโฏ สุวณฺณปถฺยเช จปิโต อตฺถิ, ตสฺส จุพายํ สิรี ปติฏฺฐาสิ ๗ พฺราหมโณ ตตฺถ
คนฺตฺวา เสฏฺฐจินา กตสฺสการสมฺมาโน “กิมตถํ อาคโตสิตี ปฏฺฐโจ “กตฺถ นุ โข สิรี
ปติฏฺฐิตาติ โอลอฺกยมาโน “กุกฺกุฏฺฐุพายนฺติ ฅตฺวา “อหํ มหาเสฏฺฐิ ปญฺจมาถนฺวสเต
มนฺเต วาเจมิ, อกาลราวี เอกํ กุกฺกุฏํ นิสฺสาย เต จ มยญจ กิลมาม, อยญจ
กิริ กุกฺกุฏฺโฏ กาลราวี อิมสฺสตฺถาย อาคโตมฺหิ, เทหิ เมตฺนฺติ อาห ๗ “คณฺห
พฺราหมณฺ เทมิ เต กุกฺกุฏฺนฺติ ๗ เทมีติ จ วุตฺตกฺขณฺเยว สิรี ตโต อปคนฺตฺวา
อุสฺสีสเก จปิตมณฺิมฺหิ ปติฏฺฐาสิ ๗ พฺราหมโณ ตํ ฅตฺวา มณฺีปี ยาจิ ๗ มณฺี เทมีติ
วุตฺตกฺขณฺเยว สิรี ตโต อปคนฺตฺวา อุสฺสีสเก จปิตอารกฺขยญฺจियํ ปติฏฺฐาสิ ๗ โส
ตํ ฅตฺวา ตํปี ยาจิ ๗ เทมีติ วุตฺตกฺขณฺเยว สิรี ตโต อปคนฺตฺวา ปุณฺณลกฺขณ-
เทเวีย นาม เสฏฺฐิโน อคฺคมฺหเสเวีย สีเส ปติฏฺฐาสิ ๗ พฺราหมโณ ตํ ฅตฺวา
“อวิสฺสชฺชियํ ภณฺุทเมตํ, ยาจิตํปี น สกฺโกมีติ จินฺเตตฺวา เสฏฺฐจิสฺส ยถาภูตํ
อาจิกฺขิตฺวา “น สกฺกา ตว สิรี เถเนตฺุ, ตว สนฺตํกํ ตเวว โหตฺตุติ วตฺวา ปกฺกามิ ๗
กิริ ได้ยินฺว่า **สิรีลขณพราหมโณ** อ.พราหมณฺ์ผู้ซึ่งลักษณะแห่งสิรี **เอโก** คน
หนึ่ง **ปฏิวสติ** ย่อมอาศัยอยู่ **สวตถุติยํ** ในเมืองสาวัตถิ ๗ **เอกทิวสํ** ในวันหนึ่ง **โส**
(พฺราหมโณ) อ.พราหมณฺ์นั้น **จินฺเตตฺวา** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “อัยํ (อนาถปิณฑิก)

อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกะนี้ **ทุคโคโต** เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งยาก **หุตวา** เป็น **อิสฺสโร** เป็นอิสระ **ชาโต** เกิดแล้ว **ปฺน** อีก, **ยหนฺน** ไฉนหนอ **อหิ** อ.เรา **เถเนตฺวา** ลักขโมยแล้ว **สิริ** ซึ่งสิริ **ตสฺส** (อนาถบิณฑิกสฺส) ของเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกะนั้น **อาคจฺเจยฺยํ** ฟังมา” **อิตติ** ดังนี้ **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว **ขฺมริ** สูเรื่อน **อนาถบิณฑิกสฺส** ของเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกะ ๗ **ปน** ก็ **กุกฺกุฏฺโฏ** อ.ไก่ **สพฺพสฺเสโต** ตัวขาวปลอด **โรตสงฺขปฺปฏิกฺกาโ** ตัวมีส่วนแห่งสังข์อันถูกขัดแล้ว **เสฏฺฐิสฺส** ของเศรษฐี (**เสฏฺฐจินา**) **จปีโต** เป็นตัวอันเศรษฐีขังไว้แล้ว **สุวณฺณปฺลยฺชเร** ในกรงอันเป็นนิกรแห่งทอง **อตุถิ** มีอยู่, **สิริ** อ.สิริ **ปติฏฺฐาสิ** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **จฺุฬายํ** ที่หงอน **ตสฺส** (**กุกฺกุฏฺสฺส**) ของไก่ นั้น ๗ **พฺรหฺมณ** อ.พราหมณ์ **คณฺตฺวา** ไปแล้ว **ตตฺถ** (จาเน) ในที่นั้น **เสฏฺฐจินา** **กตสฺสกุการสมฺมาโน** ผู้มีสักการะและสัสมานะ อันเศรษฐี กระทำแล้ว **ปฺกฺกฺจ** ถามแล้ว **อิตติ** ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน **อาคโต** เป็นผู้มาแล้ว **กิมตฺถํ** เพื่อประโยชน์อะไร **อสิ** ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้ **โ** โลกยมาโน **แลดูอยู่** **อิตติ** ว่า “**สิริ** อ.สิริ **ปติฏฺฐิตา** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **กตฺถ** (จาเน) **นุ** โข ในที่ไหนหนอแล” **อิตติ** ดังนี้ **ณตฺวา** รู้แล้ว **อิตติ** ว่า “(สิริ) อ.สิริ (**ปติฏฺฐิตา**) ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **กุกฺกุฏฺจฺุฬายํ** ที่หงอนของไก่” **อิตติ** ดังนี้ **อาท** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**มหาเสฏฺฐิ** ข้าแต่มหาเศรษฐี **อหิ** อ.ข้าพเจ้า **วาเจมิ** ย่อมบอก **มณฺเต** ซึ่งมนต์ **ท.** **ปญฺจมาณวสเต** กระร้อยแห่งมาณพห้า **ท.**, **เต** (มาณวา) **จ** อ.มาณพ **ท.** เหล่านั้นด้วย **มยํ** **จ** อ.ข้าพเจ้า **ท.** ด้วย **นิสฺสาย** อาศัยแล้ว **กุกฺกุฏฺ** ซึ่งไก่ **เอกํ** ตัวหนึ่ง **อกาลราวี** ตัวขันไม่เป็นเวลา **กิลมาม** ย่อมล่าบาก, **จ** ก็ **กิริ** ได้ยินว่า **อยํ** **กุกฺกุฏฺ** อ.ไก่ตัวนี้ **กาลราวี** เป็นสัตว์ขันเป็นเวลา (**โหติ**) ย่อมเป็น, (**อหิ**) อ.ข้าพเจ้า **อาคโต** เป็นผู้มาแล้ว **อตุถาย** เพื่อประโยชน์ **อิมสฺส** (**กุกฺกุฏฺสฺส**) แก่ไก่ตัวนี้ **อมฺหิ** ย่อมเป็น, (ตฺวํ) อ.ท่าน **เทหิ** ขอจงให้ **เอตํ** (**กุกฺกุฏฺ**) ซึ่งไก่นั้น **เม** แก่ข้าพเจ้า” **อิตติ** ดังนี้ ๗ (**เสฏฺฐิ**) อ.เศรษฐี (**อาท**) กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**พฺรหฺมณ** **ดูก่อนพราหมณ์** (ตฺวํ) อ.ท่าน **คณฺห** จงจับเอา, (**อหิ**) อ.ข้าพเจ้า **เทมิ** ย่อมให้ **กุกฺกุฏฺ** ซึ่งไก่ **เต** แก่ท่าน” **อิตติ** ดังนี้ ๗ **จ** ก็ **สิริ** อ.สิริ **อปคณฺตฺวา** ไปปราศแล้ว **ตโต** (**กุกฺกุฏฺสฺส** **จฺุฬาท**) จากหงอน ของไก่ นั้น (**เสฏฺฐจินา**) “(อหิ) **เทมิติ** (**วจนฺสฺส**) **วุตตฺกฺขณ** **เอว** ในขณะที่ แห่งคำว่า “อ.ข้าพเจ้า ย่อมให้” ดังนี้ เป็นคำ อันเศรษฐี กล่าวแล้วนั้นเทียว **ปติฏฺฐาสิ** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว (**เสฏฺฐจินา**) **จปีตมณฺนิมฺหิ** ที่แก้วมณี อันเศรษฐี วางไว้แล้ว **อฺุสฺสีสเก** ในเบื้องบนแห่งศีรษะ ๗ **พฺรหฺมณ** อ.พราหมณ์

อ.สิริ รู้แล้ว ตี (การณ) ซึ่งเหตุนั้น ยาจิ ขอแล้ว มณีปี แม่ซึ่งแก้วมณี ๗ สิริ อ.สิริ อปคนตุวา ไปปราศแล้ว ตโต (มณีโต) จากแก้วมณีนั้น (เสฏฐิษา) “(อห) มณี เทมีติ (วจนสุส) วุตตฤชเณ เอว ในขณะที่ แห่งคำว้า “อ.ข้าพเจ้า ย่อมให้ ซึ่งแก้วมณี” ดังนี้ เป็นคำ อันเศรษฐี กล่าวแล้วนั้นเที่ยว ปติฏฐาสี ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว (เสฏฐิษา) จปิตอารกษยญจียิ บนมั้ตระเหวิด อันเศรษฐี วางไว้แล้ว อุสุสีสเก ใน เบื้องบนแห่งศีระชะ ๗ โส (พราหฺมโณ) อ.พราหฺมณนั้น อดวารู้แล้ว ตี (การณ) ซึ่งเหตุนั้น ยาจิ ขอแล้ว ตปี (อารกษยญจียิ) ซึ่งไม่ตระเหวิดแม้นั้น ๗ สิริ อ.สิริ อปคนตุวา ไปปราศแล้ว ตโต (อารกษยญจียิโต) จากไม่ตระเหวิดนั้น (เสฏฐิษา) “(อห) เทมีติ (วจนสุส) วุตตฤชเณ เอว ในขณะที่ แห่งคำว้า “อ.ข้าพเจ้า ย่อมให้” ดังนี้ เป็นคำ อันเศรษฐี กล่าวแล้วนั้นเที่ยว ปติฏฐาสี ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว สีเส บน ศีระชะ อคคมเหลสิยา ของอัครมเหลสี เสฏฐิโณ ของเศรษฐี ปุญญลกษณเทเวีย นาม ชื่อว่าบุญลักษณเทวี ๗ พราหฺมโณ อ.พราหฺมณ อดวารู้แล้ว ตี (การณ) ซึ่ง เหตุนั้น จินเหตุวรา คิดแล้ว อิติ ว่า “เอต ภาณํ อ.ภณฺฑะนั้น (เสฏฐิษา) อันเศรษฐี อวิสุสชฺชียิ ไม่พึงสละ, (อห) อ.เรา น สกฺโกมิ ย่อมไม่อาจ ยาจิตูปิ แม่เพื่ออันขอ” อิติ ดังนี้ อากิจิตวรา บอกแล้ว ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง เสฏฐิสฺส แก่เศรษฐี วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันข้าพเจ้า น สกฺกา ไม่อาจ เถเนตุ เพื่ออันลัก ขโมย สิริ ซึ่งสิริ ตว ของท่าน, สหฺตํ อ.ของอันเป็นของมีอยู่ ตว ของท่าน โหตุ จงมี ตว เอว แก่ท่านนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ๗

ดังได้สดับมา พราหฺมณผู้รู้ลักษณะของสิริคนหนึ่ง อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี. ในวัน หนึ่ง เขาคิดว่า “อนาถบิณฑิกเศรษฐีนี้ เป็นคนขัดสน กลับกลายเป็นอิสฺรชนอีก, ไฉน หนอ เราพึงลักสิริของเศรษฐีนั้น มาได้” จึงได้ไปยังเรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐี. ก็ เศรษฐีมีไ้แก่ตัวชาวปลอด เปรียบด้วยสังข์ที่ถูกขัดแล้ว ชั่งไว้ในกรงทอง, สิริตั้งอยู่ที่ หงอนของไ้กะนั้น. พราหฺมณไปที่เรือนเศรษฐี อันเศรษฐีทำสักการะและสัมนานแล้ว ถามว่า “ท่านมาเพื่อประสงค์อะไร ?” ตรวจดูว่า “สิริตั้งอยู่ที่ไหนหนอ” รู้ว่า “ที่หงอน ไ้ก่” จึงกล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้าบอกมนต์กะมาณพ ๕๐๐ คน, พวกมาณพ เหล่านั้น และข้าพเจ้าทั้งหลาย อาศัยไ้ก่ตัวหนึ่ง ซึ่งขันไม่เป็นเวลา ย่อมลำบาก, อนึ่ง ได้ยินว่า ไ้ก่ตัวนี้ เป็นไ้ก่ที่ขันเป็นเวลา, ข้าพเจ้ามาเพื่อต้องการไ้ก่ตัวนี้, ขอท่านจง ให้ไ้ก่ตัวนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด”. เศรษฐีกล่าวว่า “ท่านจงจับเอาไปเถิด พราหฺมณ, ข้าพเจ้า

ให้ไก่แก่ท่าน”. ก็ในขณะที่เศรษฐีกล่าวว่า “ให้” เท่านั้น สิริหายไปจากหงอนของไก่ ตั้งอยู่ที่แก้วมณีที่เศรษฐีวางไว้เหนือศีรษะ. พราหมณ์รู้เหตุนี้ จึงขอแม่แก้วมณี. ในขณะที่เศรษฐีกล่าวว่า “ให้แก้วมณี” เท่านั้น สิริหายไปจากแก้วมณีนั้น ตั้งอยู่ที่ไม้ตระเหวิดอันเศรษฐีวางไว้เหนือศีรษะ. พราหมณ์นั้นรู้เหตุนี้ จึงขอไม้ตระเหวิดแม้นั้น. ในขณะที่เศรษฐีกล่าวว่า “ให้” เท่านั้น สิริหายไปจากไม้ตระเหวิดนั้น ตั้งอยู่ที่ศีรษะของอัครมเหสีของเศรษฐี ชื่อว่าบุญลักษณ์เทวี. พราหมณ์รู้เหตุนี้ คิดว่า “ภักษะนั้นเศรษฐีไม่พึงสละ, เราไม่สามารถแม้เพื่อจะขอได้” จึงบอกตามความเป็นจริงแก่เศรษฐีกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่สามารถเพื่อจะลักสิริของท่านได้, สมบัติของท่าน จงมีแก่ท่านผู้เดียวเถิด” ดังนี้แล้ว ก็หลีกไป.

.....
 สิริ นาม อิสฺสรียํ, ยํ สนฺธาย เทวตาสํยุตเต วุตฺตํ ภควตา “สิริ โภคาน-
 มาสโยติ ฯ

สิริ นาม (ตํ) อิสฺสรียํ, ยํ (อิสฺสรียํ) สนฺธาย เทวตาสํยุตเต วุตฺตํ ภควตา “สิริ โภคาน-
 มาสโยติ (วจนํ) ฯ

(วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “สิริ อ.สิริ อาสโย เป็นที่อาศัย โภคานํ แห่งภคะ ท. (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ภควตา อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว เทวตาสํยุตเต ในเทวตาสังยุต สนฺธาย ทรงหมายเอา ยํ (อิสฺสรียํ) ซึ่งความเป็นแห่งอิสระไต, (ตํ) อิสฺสรียํ อ.ความเป็นแห่งอิสระนั้น สิริ นาม ชื่อว่าสิริ ฯ

ความเป็นอิสระ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาในเทวตาสังยุตว่า “สิริ เป็นที่อาศัยของภคะทั้งหลาย” ดังนี้ ชื่อว่าสิริ.

.....
 สิริติ อิสฺสรียํ ฯ อาสโยติ วสนฺนฺจานํ ฯ อิสฺสรียเอ หิ อภิมุขีญฺญเต กลโตปิ ชลโตปิ
 โภคา อากจฺจนฺติเยว ฯ เตเนตํ วุตฺตฺนฺติ ตพฺพณฺณนํ ยํ วุตฺตํ ฯ

(อภฺจกถาจรเยน) “สิริติ อิสฺสรียํ ฯ ‘อาสโยติ (ปทสฺส) ‘วสนฺนฺจานํ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ อิสฺสรียเอ หิ อภิมุขีญฺญเต (สนฺเต), กลโตปิ ชลโตปิ โภคา อากจฺจนฺติเยว ฯ เตเน เอตํ (วจนํ ภควตา)

วุดตุนติ (วจน) ตพพณณนาย วุดต ๕

(วจน) อ.คำ อิติ ว่า “อิสฺสรียํ อ.ความเป็นแห่งอิสระ สิริติ ชื่อว่าสิริ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘วสนฺภูจําหนํ เป็นสถานที่อยู่’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘อาสโยติ ว่า ‘อาสโย’ ดังนี้ ๕ ทิ จริงอยู่ อิสฺสรียเอ ครั้นเมื่อความเป็นแห่งอิสระ อภิมุขีภูเต เป็นสภาพมีอยู่เฉพาะหน้าเป็นแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, โภคา อ.โภคะ ท. อาคจฺจนฺติ เอว ย่อมมานั้นเทียว ถลโตปิ ทางบกบ้าง ชลโตปิ ทางน้ำบ้าง ๕ เตน เพราะเหตุนั้น เอตฺ (วจน) อ.พระดำรัสนั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุดตฺ ตริสแล้ว” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุดตฺ กล่าวแล้ว ตพพณณนาย ในอรรถกถาแห่งเวทตาสังยุตฺตนั้น ๕

ในอรรถกถาเวทตาสังยุตฺตนั้น ท่านกล่าวว่า “ความเป็นอิสระ ชื่อว่าสิริ. บทว่า ‘อาสโย’ ได้แก่สถานที่เป็นที่อยู่. แท้จริง เมื่อมีความเป็นอิสระ มีอยู่ตรงหน้า โภคะทั้งหลาย ย่อมมาทางบกบ้าง ทางน้ำบ้างที่เดียว. เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระดำรัสนั้น.

ตสฺมา สา ปุณฺณานุกาเวน สีขมฺติ ๕ สาปตฺถโต ปุณฺณสมฺปตฺติ ปุณฺณพลเมว, ตสฺมา อปฺปปุณฺโณ ปเรหิ ทินฺนํปิ สีริ คเหตุํ นาสกฺขิเยวาทิ ๕

ตสฺมา สา (สิริ) ปุณฺณานุกาเวน สีขมฺติ ๕ สาปี (สิริ) อตฺถโต ปุณฺณสมฺปตฺติ ปุณฺณพลเมว, ตสฺมา อปฺปปุณฺโณ (ปุคฺคโล) ปเรหิ (ชเนหิ) ทินฺนํปิ สีริ คเหตุํ น อสกฺขิ เอว อิติ ๕

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สา (สิริ) อ.สิรินั้น สีขมฺติ ย่อมสำเร็จ ปุณฺณานุกาเวน ด้วย อาณุกาพของบุญ ๕ สาปี (สิริ) อ.สิริแม้นั้น ปุณฺณสมฺปตฺติ คือว่า อ.สมบัติแห่ง บุญ ปุณฺณพล เอว คือว่า อ.กำลังแห่งบุญนั้นเทียว อตฺถโต โดยเนื้อความ, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อปฺปปุณฺโณ ผู้มีบุญน้อย น อสกฺขิ เอว ไม่ได้ อาจแล้วนั้นเทียว คเหตุํ เพื่ออันรับเอา สีริ ซึ่งสิริ ปเรหิ (ชเนหิ) ทินฺนํปิ แม้อัน อันชน ท. เหล่าอื่น ให้แล้ว อิติ ดังนี้แล ๕

เพราะฉะนั้น สิรินั้นย่อมสำเร็จด้วยอาณุกาพของบุญ. สิริแม้นั้น โดยเนื้อความ ก็คือ

สมบัติแห่งบุญ กำลังแห่งบุญนั้นแหละ. เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีบุญน้อย ไม่สามารถ
เพื่อจะรับเอาสิริที่แม่ชนเหล่าอื่นให้แล้วได้เลยแล.

.....

สิริโจรวตถุ ฯ

สิริโจรวตถุ อ.เรื่องแห่งพราหมณ์ผู้ลักซึ่งสิริ (นิฏฐิต์) จบแล้ว ฯ

จบเรื่องพราหมณ์ผู้ลักสิริ.

.....

๔. กฏหารกตถุ

[๗๗] ตสมึ ปน ปกุกนเต เสฏฐิ เขตวนํ คนฺตวา สพฺพํ สตถุ อาโรเจสิ ฯ สตถา น โข
คหปติ อิทาเนว อญฺเณสํ สิริ อญฺตถุ คจฺจติ ปุพฺเพปิ อปฺปบุญฺเณหิ อูปฺปาทิสสิ
ปน ปุญฺจวนฺตวนเมว ปาทมฺลํ คตาทิ วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ อหริ ฯ

ปน ก็ ตสมึ (พราหมณ์) ครั้นเมื่อพราหมณ์นั้น ปกุกนเต หลีกไปแล้ว, เสฏฐิ
อ.เศรษฐี คนฺตวา ไปแล้ว เขตวนํ สู้พระวิหารชื่อว่าเขตวัน อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว
सपुष्प (วตถุ) ซึ่งเรื่องทั้งปวง สตถุ แก่พระศาสดา ฯ สตถา อ.พระศาสดา วตฺวา
ตรัสแล้ว อิติ ว่า “คหปติ ดูก่อนคฤหบดี สิริ อ.สิริ อญฺเณสํ (ชานห์) ของชน ท.
เหล่าอื่น คจฺจติ ย่อมไป อญฺตถุ (จาเน) ในที่อื่น อิทาเนว เหว ในกาลนี้นั้นเที่ยว
น โข หามีได้แล, ปน ก็ ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อปฺปบุญฺเณหิ (ชเนหิ) อูปฺปาทิสสิ
สิริ อ.สิริ อันชน ท. ผู้มีบุญน้อย ให้เกิดขึ้นแล้ว คตฺวา ไปแล้ว ปาทมฺลํ สู้ที่ใกล้แห่ง
เทว ปุญฺจวนฺตวนํ เหว (ชานห์) ของชน ท. ผู้มีบุญนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ เตน
(เสฏฐินา) ยาจิโต ผู้อันเศรษฐีนั้น ทูลอ้อนวอนแล้ว อหริ ทรงนำมาแล้ว อตีตํ
(วตถุ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว ฯ

ก็เมื่อพราหมณ์นั้นหลีกไปแล้ว, เศรษฐีไปยังพระเขตวัน กราบทูลเรื่องทั้งหมดแต่พระ
ศาสดา. พระศาสดาตรัสว่า “คฤหบดี สิริของพวกชนเหล่าอื่น ย่อมไปในที่อื่น ในบัดนี้

เท่านั้น หามีได้แล, ก็แม้ในกาลก่อน สิริที่พวกชนผู้มีบุญน้อยทำให้เกิดขึ้นแล้ว ไป
 แทบเท้าของพวกชนผู้มีบุญเท่านั้น” อันเศรษฐีนั้นทูลอ้อนวอนแล้ว ทรงนำอดีตนิทาน
 มา.

.....

อดีตเต พาราณสีย โเอก กฏหารโก อโหสิ ๗ โส เอกทิวส์ อรณฺญา ทารุณี
 อหฺรโต เวลายํ นครทวารํ ปาปฺณิตุํ อสกุโกนฺโต สายํ เอกสุมี เทวกุเล นิปชฺช
 ๗ เทวกุเล วิสสุจจาปี พหุ กุกุฏฺฐา ตสฺสาวิฑูเร เอกสุมี รุกฺเข สยีสฺ ๗ ตตฺถโก
 อฺปริ สยิตกุกุฏฺฐ ปจฺจสกาเล เหฏฺฐา สยิตกุกุฏฺฐสฺ สรีเร วจฺจํ ปาเตตฺวา, “เกน
 เม สรีเร วจฺจํ ปาติตนฺติ วุตฺเต, “มยา อนฺุปรชาเรตฺวา ปาติตนฺติ วตฺวา ปน
 ปาเตสิ ๗ ตโต เต อฺโก “กินฺเต พลํ, กินฺเต พลนฺติ กลหมกํสุ ๗ อถ เหฏฺฐิม
 “มิ มาเรตฺวา องฺคาเร ปจิตฺวา ปกุกมํสํ ชาทนฺโต ปาโตว กหาปณฺสทสฺสํ ลภตฺติ
 อห ๗ อฺปริโม ปน “อมฺโก ตฺวํ เอตตฺเกน คชฺชสิ, มม ฏฺฐมํสํ ชาทนฺโต หิ ราช
 โหติ, พหิมํสํ ชาทนฺโต ปฺริโส เจ เสนาปติฏฺฐจฺานํ อิตฺถิ เจ อคฺคมเหสิฏฺฐจฺานํ ลภติ,
 อฏฺฐิมํสํ ปน ชาทนฺโต คิหิ เจ ภณฺฑาการิกฏฺฐจฺานํ, ปพฺพชิตฺ เจ ราชกุลฺปกภาวํ
 ลภตฺติ อห ๗ กฏฺหารโก เตสํ วจฺนํ สุตฺวา สณฺิกํ อารุยฺห อฺปริมํ กุกุฏฺฐํ คเหตฺวา
 มาเรตฺวา “ราชา ภวิสฺสามิตี เคหํ คนฺตฺวา “อิทํ กุกุฏฺฐมํสํ สาธุกํ สมฺปาเทหิติ
 ภริยาย อทาสิ ๗ सा तदा गत्वा “गृध्रः सामिति उपनामसि ७ “गृध्रे इति मंसि
 महानुभाव, तं चातिवा इहं राजा भविसामि, त्वं अकम्पहेसि भविससि, तं गतद्वय
 मंसय अथाय ऐहि, मयं कङ्कयं नहात्वा गृध्रिससामाति ७ ते अङ्को कनत्वा
 गतद्वयान् कङ्कतिरे जपेत्वा नहायितुं ओत्सि ७

อดีตเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว กฏหารโก อ.บุรุษผู้นำไปซึ่งพื้น โเอก คนหนึ่ง
 อโหสิ ได้มีแล้ว พาราณสีย ในเมืองพาราณสี ๗ เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง โส (กฏ
 หารโก) อ.บุรุษผู้นำไปซึ่งพื้นนั้น อหฺรโต นำมาอยู่ ทารุณี ซึ่งพื้น ท. อรณฺญา
 จากป่า อสกุโกนฺโต ไม่อาจอยู่ ปาปฺณิตุํ เพื่ออันถึง นครทวารํ ซึ่งประตูแห่ง
 พระนคร เวลายํ ในเวลา นิปชฺช นอนแล้ว เทวกุเล ที่ศาลเทพารักษ์ เอกสุมี แห่ง
 หนึ่ง สายํ ในเวลาเย็น ๗ กุกุฏฺฐา อ.โก ท. พหุ มาก (บุคคลเลน) วิสสุจจาปี แม้
 ตัวอันบุคคล ปล่อยแล้ว เทวกุเล ที่ศาลเทพารักษ์ สยีสฺ นอนแล้ว เอกสุมี รุกฺเข

ที่ต้นไม้ ต้นหนึ่ง อวิทุเร ในที่ไม่ไกล ตสุส (เทวกุลสุส) แห่งศาลเทพารักษ์นั้น ฯ
 ตตถ (กุกกุฏสุ) เอโก อุปริ สยิตกุกกุฏอ. - ในไก่ ท. เหล่านั้นหนา - ไก่ตัวที่นอน
 แล้ว ในเบื้องบน ตัวหนึ่ง วจจ ยังอุจจาระ ปาเตตวา ให้ตกแล้ว สรีเร บนสรีระ
 สยิตกุกกุฏสุส ของไก่ตัวนอนแล้ว เหฏฐา ในภายใต้ ปจจุสกาเล ในกาลเป็นที่
 ขจัดเสียเฉพาะซึ่งมีด, (วจเ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “วจจ อ.อุจจาระ เกน อันใคร
 ปาติตัมให้ตกลงแล้ว สรีเร บนสรีระ เม ของเรา” อิติ ดังนี้ (เหฏฐา สยิตกุกกุฏอ.)
 อันไก่ตัวนอนแล้ว ในภายใต้ วุตเต กล่าวแล้ว, วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(วจจ)
 อ.อุจจาระ มยา อันเรา อนุปราเรตวา ไม่ทันพิจารณาแล้ว ปาติตัมให้ตกลงแล้ว”
 อิติ ดังนี้ (วจจ) ยังอุจจาระ ปาเตสิ ให้ตกลงแล้ว ปุณ อิก ฯ ตโต ในลำดับนั้น เต
 (กุกกุฏา) อ.ไก่ ท. เหล่านั้น อุโก ทั้งสอง อกัสุ ได้กระทำแล้ว กลหฺม ซึ่งความทะเลาะ
 อิติ ว่า “กี อ.อะไร พลํ เป็นกำลัง เต ของเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น, กี อ.อะไร พลํ
 เป็นกำลัง เต ของเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น (กุกกุฏอ.) อ.ไก่
 เหฏฐิม ตัวอยู่ในภายใต้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(โก) อ.ใคร มํ ยังเรา มาเรตวา
 ให้ตายแล้ว ปจิตวา บังแล้ว องคาเร ที่ถ่านเพลิง ขาทนุโต เคี้ยวกินอยู่ ปกุกมัสสิ
 ซึ่งเนื้ออันสุกแล้ว ลภติ จะได้ กหาปณสหสุสิ ซึ่งพันแห่งกหาปณะ ปาโตว
 ในเวลาเช้าเที่ยว” อิติ ดังนี้ ฯ ปน ส่วนว่า อุปริโม (กุกกุฏอ.) อ.ไก่ ตัวอยู่ในเบื้อง
 บน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมโก เนะท่านผู้เจริญ ตวํ อ.เจ้า คชชสิ ย่อมคยโว
 เอตตเกน (พลเ) ด้วยกำลังอันมีประมาณเท่านี้, หิ เพราะวํ (โก) อ.ใคร
 ขาทนุโต เมื่อเคี้ยวกิน ภูลมัสสิ ซึ่งเนื้อล่า มม ของเรา ราชา เป็นพระราชชา โหติ
 จะเป็น, เจ หากว่า ปุริโส อ.บุรุษ ขาทนุโต ผู้เคี้ยวกินอยู่ พหิมัสสิ ซึ่งเนื้อ
 ในภายนอกไซรั (ลภติ) จะได้ เสนาปติภูจันท์ ซึ่งตำแหน่งแห่งเสนาบดี, เจ
 หากว่า อิตถิ อ.หญิง (ขาทนุติ) ผู้เคี้ยวกินอยู่ (พหิมัสสิ) ซึ่งเนื้อในภายนอกไซรั
 ลภติ จะได้ อคฺคมเหสิภูจันท์ ซึ่งตำแหน่งแห่งพระอัครมเหสี, ปน ส่วนว่า (ปฺคฺคโล)
 อ.บุคคล ขาทนุโต ผู้เคี้ยวกินอยู่ อฏฺฐิมัสสิ ซึ่งเนื้อที่กระดุก เจ หากว่า คิหิ เป็น
 คฤหัสถ์ (หุตฺวา) เป็นแล้วไซรั (ลภติ) จะได้ ภณฺทาคาริกภูจันท์ ซึ่งตำแหน่งแห่ง
 ขุนคลัง, เจ หากว่า ปพฺพชิตฺโต เป็นบรรพชิต (หุตฺวา) เป็นแล้วไซรั (ลภติ) จะได้
 (อตฺตโน) ราชกุลปกภาวํ ซึ่งความที่ แห่งตน เป็นผู้เข้าถึงซึ่งราชตระกูล” อิติ ดังนี้ ฯ
 กฏฺฐหารโก อ.บุรุษผู้นำไปซึ่งพิน สุตฺวา ฟังแล้ว วจจ ซึ่งคำ เตสิ (กุกกุฏานํ)

ของไก่ ท. เหล่านั้น อารุยห ขึ้นแล้ว สณิกิ ค่อยๆ คเหตวา จับแล้ว กุกุกฏฐิ
ซึ่งไก่ อุปริมฺ ตัวอยู่ในเบื่องบน (ตํ กุกุกฏฐิ) ยังไก่อัดนั้น มาเรตวา ให้ตายแล้ว
(จินฺเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ราชา เป็นพระราชชา ภาวิสุสามิ จัก
เป็น” อิติ ดังนี้ คนฺตวา ไปแล้ว เคหํ สูเรือน อทาสิ ได้ให้แล้ว ภริยาย แก่ภรรยา
(วจนฺเน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เธอ อิทํ กุกุกฏฐิมํสํ ยังเนื้อแห่งไก่อัดนี้ สมฺปาเทหิ
จงให้ถึงพร้อม สาธุกํ ให้ดี” อิติ ดังนี้ ฯ สา (ภริยา) อ.ภรรยาฉันนั้น กตฺวา กระทำแล้ว
ตถา เหมือนอย่างนั้น (ภตฺตํ) ยังภตฺร อุปฺนาเมสิ ให้น้อมเข้าไปใกล้แล้ว (วจนฺเน)
ด้วยคำ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตฺวํ) อ.ท่าน ภูฏช จงบริโภค” อิติ ดังนี้ ฯ
(ภฏฺฐหารโก) อ.บุรุษผู้นำไปซึ่งพิน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท ณะนาง
ผู้เจริญ อิทํ มํสํ อ.เนื้อนี้ มหาภูฏภาวํ เป็นเนื้อมีอาณูภาพมาก (โหติ) ย่อมเป็น, อหํ
อ.เรา ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว ตํ (มํสํ) ซึ่งเนื้อนั้น ราชา เป็นพระราชชา ภาวิสุสามิ
จักเป็น, ตฺวํ อ.เธอ อคฺคฺมเหสี เป็นพระอัครมเหสี ภาวิสุสสิ จักเป็น, (ตฺวํ) อ.เธอ
อาทาย ถือเอาแล้ว ตํ ภตฺตํ จ ซึ่งภตฺรนั้นด้วย มํสํ จ ซึ่งเนื้อด้วย เอหิ จงมา, มยํ
อ.เรา ท. นหาตฺวา อาบแล้ว คฺจฺจายํ ในแม่น้ำคงคา ภูฏชิสฺสามิ จักบริโภค” อิติ
ดังนี้ ฯ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโภ ทั้งสอง คนฺตวา ไปแล้ว จเปตฺวา วางไว้
แล้ว ภตฺตภาชนํ ซึ่งภาชนะแห่งภตฺร คฺจฺจาคีเร ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำคงคา โอตริสุ ช้าม
ลงแล้ว นหายิตฺตุํ เพื่ออันอาบ ฯ

ในอดีตกาล ได้มีบุรุษหาพินคนหนึ่งในเมืองพาราณสี. วันหนึ่ง เขานำพินมาจากป่า
ไม่อาจเพื่อจะถึงประตูเมือง ในเวลาได้ จึงนอนที่ศาลเทพารักษ์แห่งหนึ่ง ในเวลาเย็น.
ไก่อจำนวนมากที่ชาวบ้านปล่อยไว้ที่ศาลเทพารักษ์ นอนบนต้นไม้ต้นหนึ่ง ในที่ไม่ไกล
แห่งศาลเทพารักษ์นั้น. บรรดาไก่เหล่านั้น ไก่ตัวที่นอนข้างบนตัวหนึ่ง ถ่ายอุจจาระ
ตกรดบนตัวของไก่ตัวที่นอนข้างล่าง ในเวลาใกล้รุ่ง เมื่อไก่ตัวนอนข้างล่างกล่าวว่า
“ใครถ่ายอุจจาระตกรดบนตัวของเรา” ก็กล่าวว่า “เราไม่ทันพิจารณา ถ่ายให้ตกรด”
แล้วก็ถ่ายให้ตกรดอีก. ลำดับนั้น ไก่ทั้งสองตัวเหล่านั้น ได้ทำการทะเลาะกันว่า “อะไร
เป็นกำลังของเจ้า อะไรเป็นกำลังของเจ้า”. ที่นั้น ไก่ตัวที่อยู่ข้างล่าง กล่าวว่า “ใครฆ่า
เรา แล้วบึงที่ถ่านเพลิง เคี้ยวกินเนื้อที่บึงแล้ว จะได้ทรัพย์พันกหาปณะ ในเวลาเช้า
ตรู่”. ส่วนไก่ตัวที่อยู่ข้างบน กล่าวว่า “พ่อคุณ เจ้าย่อมคุยโวด้วยกำลังมีเพียงประมาณ
เท่านั้น, เพราะว่า ใครเคี้ยวกินเนื้อล่าของเรา จะเป็นพระราชชา, ผู้เคี้ยวกินเนื้อข้างนอก

ถ้าเป็นบุรุษ จะได้ตำแหน่งเสนาบดี, ถ้าเป็นสตรี จะได้ตำแหน่งอัครมเหสี, แต่ผู้เคี้ยว
กินเนื้อติดกระดูก ถ้าเป็นคฤหัสถ์ จะได้ตำแหน่งขุนคลัง ถ้าเป็นบรรพชิต จะได้ความ
เป็นผู้เข้าถึงราชตระกูล”. บุรุษหาฟันฟังกำของไก่ ๒ ตัวเหล่านั้น ค่อยๆ ขึ้นไป จับ
เอาไก่ตัวที่อยู่ข้างบน ฆ่าให้ตาย คิดว่า “เราจักเป็นพระราชชา” ดังนี้ แล้วกลับไปเรือน
ได้ให้แก่ภรรยาด้วยพูดว่า “เธอจงปรุงเนื้อไก่นี้ให้ดีเถิด”. ภรรยานั้นทำเหมือนอย่าง
นั้น น้อมภัตรเข้ามาด้วยกล่าวว่า “เชิญบริโภคนะ นาย”. คนหาฟันนั้น กล่าวว่า “นาง
ผู้เจริญ เนื้อนี้มีอาณูภาพมาก, เราเคี้ยวกินเนื้อนี้แล้ว จักเป็นพระราชชา, เธอจักเป็น
อัครมเหสี, เธอจงถือเอาภัตรนั้นและเนื้อมา, พวกเราอาบน้ำในแม่น้ำคงคา แล้วจัก
บริโภคนะ”. ภรรยาและสามีทั้งสองเหล่านั้น พากันไป วางภาชนะใส่ภัตรไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำ
คงคา แล้วลงไปเพื่อจะอาบน้ำ.

ตสมิ ขณ วาเตน ชุกิตฺ อุกทํ ภาตตภาชนํ อาทาย อคมาสิ ๗ อเถโก หตถาจริโย
มหามตฺโต เหฏฐา นทียํ หตถิ นหาเปนฺโต ตํ นทิสฺเตน วุชฺหมานํ ทิสฺวา
อุชฺชิปาเปตฺวา ตํ สพฺพํ ทิสฺวา ตํ ปิททาเปตฺวา ภริยาย เปเสสิ ๗ โสปี โข กฏฺจ-
หารโก มุเช ปวิฏฺเฐน วาลิโกทเกน อุทฺฐมาตอุทฺโร ปลายิ ๗ อเถโก หตถาจริยสฺส
กฺลุปโก ทิพฺพจกฺขุ ตาปโส ราชชฺยูยานे วสนฺโต มยฺหํ อุปฺภูจฺจาโก หตถาจริยภูจฺจานํ
น วิชฺหติ “กทา นุ โข สมฺปตฺติ ปาปฺณิสฺสตีติ ทิพฺพจกฺขุนา อุปฺชาเรนฺโต ตํ
การณํ ฌตฺวา ปุเรตรํ คนฺตฺวา หตถาจริยเคเห นิสฺสีติ ๗ หตถาจริโยปี อาคนฺตฺวา
นิสินฺโน ตํ ภาตตภาชนํ อาทราเปตฺวา ตาปสฺส อทาสิ ๗ ตาปโส ภูมฺสาทีนิ
เอเกกํ โภจฺจาสิ กาทเรตฺวา ภูมฺสํ หตถาจริยสฺส พหิมฺสํ ตสฺส ภริยาย ทาเปตฺวา
อภูจิมฺสํ อตฺตนา ภูชฺชิตฺวา “ตฺวํ อีโต ตตฺยทิวเส ราชชา ภวิสฺสสิ, อปฺปมตฺโต โหหิติ
วตฺวา ปกุกามิ ๗ ตตฺยเ ปน ทิวเส เอโก สามนฺตราชา อาคนฺตฺวา พาราณสี
ปริวาริสิ ๗ อถ ราชชา หตถาจริยํ ราชเวสํ คาทาเปตฺวา “ตฺวํ หตถิ อภिरุชฺห
ยฺชฺมาติ วตฺวา สยํ อณฺฎาทกเวเสน เสนางคํ วิจาเรนฺโต เอเกน มหาเวเคน
สเรน วิทฺโธ ตํชนฺณเณว มโต ๗ หตถาจริโย ตสฺส มตภาวํ ฌตฺวา พหุ กหาปณ
นีหราเปตฺวา “ธนฺตฺติกา ยฺชฺฉนฺตฺติ เภริณฺจาราเปสิ ๗ พลนิกาโย มุหฺตฺเตเนว
ปฏฺิราชานํ ชีวิตกฺขยํ ปาเปสิ ๗ อมจฺจา อตฺตโน รณฺโณ สรรริกฺจจํ กตฺวา “ราชา
ชีวมาโนว อตฺตโน เวสํ อิมสฺส อทาสิ, อยเมว ยฺชฺชํ กตฺวา รชฺชํ คณฺหิ,
เอตสฺเสว รชฺชํ ทสฺสามาติ มนฺเตตฺวา หตถาจริยํ รชฺเช อภิสฺสิญฺจิตฺวา ภริยญฺจสฺส

อคคัมเหสี อภิสุ ๗ ตาปโสปี ราชกุลุปโก อโหสิ ๗

ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น อุทกั อ.น้ำ วาเตน ขุกิตั อันอันลม ให้ปั่นป่วนแล้ว อาทาย พาเอาแล้ว ฆตฺตภาชนั ซึ่งภาชนะแห่งภัตฺร อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว ๗ อถ ครั้งนั้น มหามตฺโต อ.มหาอำมาตย์ หตฺถาจริโย ผู้เป็นควาญช้าง เอโก คนหนึ่ง หตฺถิ ยัง ช้าง นหาเปนฺโต ให้อาบอยู่ นทียั ในแม่น้ำ เภฏฺจา ในภายใต้ ติสฺวา เห็น ตั (ฆตฺตภาชนั) ซึ่งภาชนะแห่งภัตฺรนั้น นทิสฺเตน วุญฺหมานั อันอันกระแสน้ำแห่งแม่น้ำ พัดไปอยู่ (ปุคฺคัล) ยังบุคคล อุทฺธิปาเปตฺวา ให้ยกขึ้นแล้ว ติสฺวา เห็นแล้ว ตั (ฆตฺต) ซึ่งภัตฺรนั้น สพฺพั ทังปวง (ปุคฺคัล) ยังบุคคล ปิททาเปตฺวา ให้ปิดแล้ว ตั (ฆตฺตภาชนั) ซึ่งภาชนะแห่งภัตฺรนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว ฆริยาย แก่ภรรยา ๗ โสปี โข กฏฺฐหารโก อ.บุรุษผู้นำไปซึ่งพื้นแม่น้ำนั้นแล อุทฺธุมาทอุทฺโร ผู้มีท้องอันพองหนา ขึ้นแล้ว วาลิโกทเกน เพราะน้ำอันเจือด้วยทราย ปวิฏฺเฐน อันไหลเข้าไปแล้ว มุเข ในปาก ปลายิ หนีไปแล้ว ๗ อถ ครั้งนั้น ตาปโส อ.ดาบส ติพฺพจกฺขุ ผู้มีจักษุอัน เป็นทิพย์ กุลุปโก ผู้เข้าถึงซึ่งตระกูล หตฺถาจริยสฺส ของนายควาญช้าง เอโก รูป หนึ่ง วสนฺโต อยู่อยู่ ราชยุยานเ ในพระราชอุทยาน อุปฺธาเรนฺโต พิจารณาอยู่ ติพฺพจกฺขุหา ด้วยจักษุอันเป็นทิพย์ อิติ ว่า “อุปฺฏฺฐาโก อ.อุปฺฏฺฐาก มยฺหิ ของ เรา น วิชหติ ย่อมไม่ละ หตฺถาจริยญฺจานั ซึ่งตำแหน่งแห่งนายควาญช้าง, (โส อุปฺฏฺฐาโก) อ.อุปฺฏฺฐากนั้น ปาปุณฺนิสฺสติ จักถึง สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ กทา หุ โข ในกาลไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ฆตฺวา รู้แล้ว ตั ภารณั ซึ่งเหตุนั้น คนตฺวา ไป แล้ว ปุเรตฺริ ก่อนกว่า นิสฺสิทึ นั้งแล้ว หตฺถาจริยเคเห ในเรือนของนายควาญช้าง ๗ หตฺถาจริโยปี แม้อ.นายควาญช้าง อาคนตฺวา มาแล้ว นิสฺสินฺโหน นั้งแล้ว (ปุคฺคัล) ยังบุคคล อาทราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว ตั ฆตฺตภาชนั ซึ่งภาชนะแห่งภัตฺรนั้น อทาสิ ได้ถวายเป็นแล้ว ตาปสฺสส แก่ดาบส ๗ ตาปโส อ.ดาบส (ปุคฺคัล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว ญลฺมฺสาทีนิ (มฺसानิ) ซึ่งเนื้อ ท. มีเนื้อล้าเป็นต้น เอเกกั โกฎฺจาสั ให้เป็นส่วนหนึ่งๆ (ปุคฺคัล) ยังบุคคล ทาเปตฺวา ให้ให้แล้ว ญลฺมฺสั ซึ่ง เนื้อล้า หตฺถาจริยสฺส แก่นายควาญช้าง พหิมฺสั ซึ่งเนื้อในภายนอก ฆริยาย แก่ ภรรยา ตสฺส (หตฺถาจริยสฺส) ของนายควาญช้างนั้น ฆุญฺชิตฺวา ฉั้นแล้ว อญฺจิมฺสั ซึ่งเนื้อที่กระดุก อตฺตนา ด้วยตน วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.ท่าน ราชา เป็น พระราชา ตติยทิวเส ในวันที่ ๓ อิตฺโต (ทิวสโต) แต่วันนี้ ฆวิสฺสสิ จักเป็น, (ตฺวํ)

อ.ท่าน **อุปปมตฺโต** เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว โหหิ จงเป็น” **อิตติ** ดังนี้ **ปฏกามิ** หลีก
 ไปแล้ว ฯ **ปน** ก็ **ตติเย** **ทิวเส** ในวันที่ ๓ **สามนุตราชา** อ.พระราชารู้ประทับอยู่
 ในที่โดยรอบ **เอโก** พระองค์หนึ่ง **อาคนุตวา** เสด็จมาแล้ว **ปริวารเส** แวดล้อมแล้ว
พาราณสี ซึ่งเมืองพาราณสี ฯ **อก** ครั้งนั้น **ราชา** อ.พระราชารู้ **หตฺถาจริย** ยังนาย
 ความูข้าง **คาหาเปตฺวา** ให้ถือเอาแล้ว **ราชเวสี** ซึ่งเพศแห่งพระราชารู้ **วตฺวา** ตรีส
 แล้ว **อิตติ** ว่า “**ตฺว** อ.ท่าน **อภิรุษุห** ขึ้นเฉพาแล้ว **หตฺถิ** สูข้าง **ยฺชฺช** จงรบ” **อิตติ**
 ดังนี้ **วิจาเรนฺโต** ทรงตรวจอยู่ **เสนางค** ซึ่งส่วนแห่งกองทัพ (**เกนจิ**) **อณฺญาตก-**
เวเสน ด้วยเพศอันใครๆ ไม่รู้แล้ว **สย** ด้วยพระองค์เอง **เอเกน** **มหาเวเคน** **สเรน**
วิทฺโร ผู้อันลูกศร อันรวดเร็วมาก ดอกหนึ่ง แหว่งแล้ว **มโต** สวรรคตแล้ว **ตฺขณ** เหว
 ในขณะที่นั้นนั้นเทียว ฯ **หตฺถาจริโย** อ.นายความูข้าง **มตฺวา** รู้แล้ว **ตสฺส** (**รณฺโณ**)
มตฺภาว ซึ่งความที่ แห่งพระราชานั้น เสด็จสวรรคตแล้ว (**ปฺคคฺล**) ยังบุคคล
 นีหฺราเปตฺวา ให้น่าออกแล้ว **กหาปณ** ซึ่งกหาปณะ **ท.** **พหู** มาก **เกริ** ยังกลอง
จาราเปสิ ให้เทียวไปแล้ว (**ฌาปนเหตุก**) มีอันให้รู้ **อิตติ** ว่า “**ธนตฺถิก** (**ชนา**) อ.ชน
ท. ผู้มีความต้องการด้วยทรัพย์ **ยฺชฺช** **นฺตฺ** จงรบ” **อิตติ** ดังนี้เป็นเหตุ ฯ **พลนิกาโย**
 อ.หมู่แห่งพล **ปฏฺิราชาน** ยังพระราชารู้เป็นข้าศึก **ปาเปสิ** ให้ถึงแล้ว **ชีวิตกฺขย** ซึ่ง
 ความสิ้นไปแห่งพระชนม์ชีพ **มฺหุตฺเตน** เหว (**กาเลน**) โดยกาลชั่วคราวนั้นเทียว ฯ
อมจฺจา อ.อำมาตย์ **ท.** **กตฺวา** กระทำแล้ว **สริริกจฺจ** ซึ่งกิจด้วยพระสรีระ **รณฺโณ**
 ของพระราชารู้ **อตฺตโน** ของตน **มฺหุตฺเตน** ปรึกษากันแล้ว **อิตติ** ว่า “**ราชา** อ.พระ
 ราชารู้ **ชีวมาโน** เมื่อทรงพระชนม์อยู่เทียว **อทาสิ** ได้พระราชทานแล้ว **เวสี** ซึ่ง
 เพศ **อตฺตโน** ของพระองค์ **อิมสฺส** (**หตฺถาจริยสฺส**) แก่นายความูข้างนี้, **อຍ** เหว
 (**หตฺถาจริโย**) อ.นายความูข้างนี้นั้นเทียว **กตฺวา** กระทำแล้ว **ยฺชฺช** ซึ่งการรบ **คณฺหิ**
 ยึดเอาแล้ว **รชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งพระราชารู้, (**มຍ**) อ.เรา **ท.** **ทสฺสาม** จักให้ **รชฺช**
 ซึ่งความเป็นแห่งพระราชารู้ **เอตสฺส** เหว (**หตฺถาจริยสฺส**) แก่นายความูข้างนี้
 เทียว” **อิตติ** ดังนี้ **อภิสิญฺจิตฺวา** อภิเชกแล้ว **หตฺถาจริย** ซึ่งนายความูข้าง **รชฺเช**
 ในความเป็นแห่งพระราชารู้ (**จ**) ด้วย **อกิสฺ** ได้กระทำแล้ว **ภริย** ซึ่งภรรยา **อสฺส**
 (**หตฺถาจริยสฺส**) ของนายความูข้างนั้น **อคคฺมเหสี** ให้เป็นพระอัครมเหสี **จ** ด้วย ฯ
ตาปโสปี แม้อ.ดาบส **ราชกุลฺโป** เป็นผู้เข้าถึงซึ่งราชตระกูล **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ

ขณะนั้น น้ำอุกถมทำให้ปั่นป่วน ได้พัดพาเอาภาชนะใส่ภัตตรไป. ที่นั้น มหาอำมาตย์ผู้เป็นนายความช่างคนหนึ่ง ให้ช่างอาบน้ำในแม่น้ำด้านใต้ เห็นภาชนะใส่ภัตตรถูกกระแสน้ำพัดมา จึงให้ยกขึ้น เห็นอาหารนั้นทั้งหมด สั่งให้ปิดภาชนะ แล้วส่งไปให้แก่ภรรยา. แม้นคนหาพินั้นแล มีท้องอืดขึ้น เพราะน้ำปนทรายที่ไหลเข้าไปในปาก ก็หนีไป. ที่นั้น ดาบสผู้มีตาทิพย์ ผู้เข้าถึงตระกูลของนายความช่างท่านหนึ่ง อยู่ในพระราชอุทยาน ใครครวญอยู่ด้วยทิพยจักขุว่า “อุบัติจากของเราจะไม่ละตำแหน่งนายความช่าง, เมื่อไรหนอแล จักถึงสมบัติ” รู้เหตุนั้น ไปก่อนกว่า แล้วนั่งในเรือนของนายความช่าง. แม้นายความช่างมาแล้ว ก็นั่งให้น้ำภาชนะใส่ภัตตรนั้นมา ได้ถวายแก่ดาบส. ดาบสให้แบ่งเนื้อล่ำเป็นต้น ออกเป็นส่วนหนึ่งๆ สั่งให้ให้เนื้อล่ำแก่นายความช่าง เนื้อข้างนอก แก่ภรรยาของเขา ฉนั้นเนื้อติดกระดูกด้วยตนเอง กล่าวว่า “ในวันที่ ๓ จากวันนี้ไป ท่านจักเป็นพระราชชา, จงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด” แล้วก็หลีกไป. ก็ในวันที่ ๓ พระราชาผู้ประทับในที่รอบ ๆ พระองค์หนึ่ง เสด็จมาล้อมเมืองพาราณสี. ที่นั้น พระราชาทรงรับสั่งให้นายความช่างถือเอาเพศพระราชา ตรัสสั่งว่า “ท่านจงขึ้นข้างรบ” เสด็จเที่ยวตรวจกองทัพ ด้วยเพศที่ใครๆ ก็ไม่ทราบได้ ถูกลูกศรที่มาโดยเร็วมากดอกหนึ่ง แทะ สวรรคตในทันทีทันใด. นายความช่างทราบความที่พระราชาสวรรคตแล้ว สั่งให้นำกษาปณะจำนวนมากออกมา แล้วให้กลองเที่ยวป่าวประกาศไปว่า “พวกชนผู้มีความต้องการด้วยทรัพย์ จงรบ”. หมู่มากำลังพล ทำให้พระราชาผู้เป็นข้าศึกถึงชีพิตักษัย โดยกาลเพียงครู่เดียวเท่านั้น. พวกอำมาตย์ถวายพระเพลิงพระศพของตนแล้ว ปรึกษากันว่า “พระราชาเมื่อทรงพระชนม์อยู่ ก็ได้พระราชทานเพศของพระองค์แก่นายความช่างนี้, นายความช่างนี้แหละทำการรบ จนกู้ราชสมบัติไว้ได้, พวกเราจะให้ราชสมบัติแก่นายความช่างนี้แหละ” ดังนี้แล้ว จึงอภิเษกนายความช่างไว้ในราชสมบัติ และได้แต่งตั้งภรรยาของนายความช่าง ให้เป็นพระอัครมเหสี. แม้นดาบสได้เป็นผู้เข้าถึงราชตระกูล.

.....
 กุฎหารกวดฤ ๙

กุฎหารกวดฤ อ.เรื่องแห่งบุรุษผู้นำไปซึ่งพิน (นิฎฐิต) จบแล้ว ๙

จบเรื่องบุรุษหาพิน.

[๙๘] สตถา อิมํ อตีตํ อahrtiva ตสฺส ฐมฺมํ เทเสนโต ติกนฺปาเต สิริจฺรชาตเก อีมา
คาถา อภาสิ

“ยํ อุตฺตฤกา สงฺฆรหฺติ อลฺกขิกา พหุชนํ
สิปฺพานฺโต อสิปฺปา วา ลกฺขีว ตานิ ภูฏชติ
สพฺพตฺถ กตฺตฺถยสฺส อติจฺจยเมว ปาณฺโน
อุปฺปชฺชนฺติ พหุ โภคา อปี นายตเนสฺสปีติ ๕

สตถา อ.พระศาสดา อahrtiva ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่อง อัน
เป็นไปล่วงแล้วนี้ เทเสนโต เมื่อทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ตสฺส (อนาถปิณฑิก-
เสฏฺฐิโน) แก่เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะนั้น อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระ
คาถา ท. เหล่านี้ สิริจฺรชาตเก ในสิริจฺรชาตก ติกนฺปาเต ในติกนฺปาต อิติ ว่า

“(บุคคล) อ.บุคคล ท. อลฺกขิกา ผู้ไม่มีบุญ สิปฺพานฺโต
ผู้มีศีลปะ วา หรือว่า อสิปฺปา ผู้ไม่มีศีลปะ อุตฺตฤกา
ผู้มีความขวนขวาย สงฺฆรหฺติ ย่อมรวบรวม พหุชนํ ซึ่ง
ทรัพย์มาก ยํ ใด, ลกฺขีว (บุคคล) อ.บุคคล ผู้มีบุญเที่ยว
ภูฏชติ ย่อมใช้สอย ตานิ (ธนา) ซึ่งทรัพย์ ท. เหล่านั้น,
โภคา อ.โภคะ ท. พหุ มาก อติจฺจ ล่วงเลยแล้ว อญฺเมว
ปาณฺโน ซึ่งสัตว์ ท. เหล่าอื่นเที่ยว อุปฺปชฺชนฺติ ย่อมเกิด
ขึ้น กตฺตฺถยสฺส (บุคคล) แก่บุคคล ผู้มีบุญอันกระทำ
แล้ว สพฺพตฺถ (จาเนสฺ) ในที่ ท. ทั้งปวง, อปี อนึ่ง (โภคา)
อ.โภคะ ท. (พหุ) มาก (อุปฺปชฺชนฺติ) ย่อมเกิด นายตเนสฺสปี
แม่ในที่มิใช่บ่อเกิด ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาครั้นทรงนำอดีตนิทานมาแล้ว เมื่อทรงแสดงธรรมแก่อนาถปิณฑิกเศรษฐี
นั้น ได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ ในสิริจฺรชาตก ติกนฺปาตว่า

“บุคคลทั้งหลายผู้ไม่มีบุญ มีศีลปะก็ตาม ไม่มีศีลปะก็ตาม มี
ความขวนขวาย ย่อมรวบรวมทรัพย์ไว้เป็นอันมากใด, บุคคล
ผู้มีบุญเท่านั้น ย่อมใช้สอยทรัพย์เหล่านั้น, โภคะทั้งหลายเป็น

อันมาก ล่วงพ้นสัตว์เหล่าอื่นเสีย ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ทำบุญไว้
แล้ว ในที่ทุกสถาน, อนึ่ง โภคะเป็นอันมาก ย่อมเกิดขึ้นแม้ใน
ที่มีไชยย่อเกิดทั้งหลาย”.

.....
ตตถ ยนฺติ ยํ ฐนํ ฯ เยติปิ ปาโจ ฯ เย ปุริสา ฯ

ตตถ (ปเทศ) “ยนฺติ (ปทส) “ยํ ฐนํ” (อติ อตฺโถ) ฯ “เยติปิ ปาโจ ฯ “เย ปุริสา” (อติ
อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ยํ ฐนํ ซึ่งทรัพย์ใด” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “ยนฺติ
(ปทส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “ยํ” ดังนี้ ฯ ปาโจ อ.ปาฐะ “เยติปิ
ว่า “เย” ดังนี้บ้าง ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “เย ปุริสา อ.บุรุษ ท. เหล่าใด” (อติ)
ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ยํ” แปลว่า ทรัพย์ใด. ปาฐะว่า “เย” ดังนี้บ้าง, ความว่า
บุรุษเหล่าใด.

.....
อุสฺสูกฺกาติ ฐนสฺสฺรณฺน อุสฺสูกฺกมาปฺนฺนา ฉนฺทชาตา ฯ

“อุสฺสูกฺกาติ (ปทส) “ฐนสฺสฺรณฺน อุสฺสูกฺกํ อปฺนฺนา ฉนฺทชาตา” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อปฺนฺนา ผู้ถึงแล้ว อุสฺสูกฺกํ ซึ่งความขวนขวาย ฉนฺท-
ชาตา คือว่าผู้มีความพอใจอันเกิดแล้ว ฐนสฺสฺรณฺน ด้วยการรวบรวมซึ่งทรัพย์”
(อติ) ดังนี้ (ปทส) แห่งบท “อุสฺสูกฺกาติ ว่า “อุสฺสูกฺกา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อุสฺสูกฺกา” ความว่า ผู้ถึงความขวนขวาย คือเกิดความพอใจ ด้วยการรวบรวม
ทรัพย์.

.....

อลกุชีกาติ อปุณญา ฯ

อปุณญา ผู้ไม่มีบุญ อลกุชีกาติ ชื่อว่าอลักขิกา.

คนไม่มีบุญ ชื่อว่าอลักขิกา.

.....
 หตถิสิปฺปาทิวเสน สิปฺปวนฺโต อสิปฺปา วา อนฺตมโส เวตเนน กมฺมปี กตฺวา พหุ
 สงฺฆรฺนฺติ กิจฺเจเน สํหฺรฺนฺติ ฯ

(เต อลกุชีกา ปุคฺคฺลา) หตถิสิปฺปาทิวเสน สิปฺปวนฺโต อสิปฺปา วา อนฺตมโส เวตเนน กมฺมปี
 กตฺวา พหุ (ธนาณิ) สงฺฆรฺนฺติ กิจฺเจเน สํหฺรฺนฺติ ฯ

(เต อลกุชีกา ปุคฺคฺลา) อ.บุคฺคฺล ท. ผู้ไม่มีบุญ เหล่านี้ สิปฺปวนฺโต ผู้มีศีลปะ วา
 หรือว่า อสิปฺปา ผู้ไม่มีศีลปะ หตถิสิปฺปาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งศีลปะมีศีลปะ
 ในเพราะข้างเป็นต้น อนฺตมโส โดยที่สุด กตฺวา กระทำแล้ว กมฺมปี แม้ซึ่งการงาน
 เวตเนน ด้วยค่าจ้าง สงฺฆรฺนฺติ ย่อมรวบรวม สํหฺรฺนฺติ คือว่าย่อมประมวล พหุ
 (ธนาณิ) ซึ่งทรัพย์ ท. มาก กิจฺเจเน โดยยาก ฯ

คนไม่มีบุญเหล่านั้น มีศีลปะก็ตาม ไม่มีศีลปะก็ตาม ด้วยสามารถศีลปะมีศีลปะใน
 เพราะข้างเป็นต้น โดยที่สุดแม้ทำการงานด้วยค่าจ้าง ย่อมรวบรวม คือย่อมประมวล
 ทรัพย์จำนวนมากได้โดยยาก.

.....
 ลกฺขี วาติ ปุณฺณวา อญฺเฌ ว ปุริโส ตาณิ พหุชนฺนฺติ วุตฺตานิ ธนาณิ อตฺตโน
 ปุณฺณผลเณ กิจฺจิจิ กมฺมํ อกตฺวาปิ ปริภุชฺชติ ฯ

“ลกฺขี วาติ (ปทสฺส) “ปุณฺณวา อญฺเฌ ว ปุริโส ตาณิ (ภควตา) ‘พหุชนฺนฺติ วุตฺตานิ ธนาณิ
 อตฺตโน ปุณฺณผลเณ กิจฺจิจิ กมฺมํ อกตฺวาปิ ปริภุชฺชติ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “ปุริโส อ.บุรุษ อญฺเฌ ว อื่นเทียว ปุณฺณวา ผู้มีบุญ
 อกตฺวาปิ แม้ไม่กระทำแล้ว กิจฺจิจิ กมฺมํ ซึ่งการงานอะไรๆ ปริภุชฺชติ ย่อมบริโภค
 ตาณิ ธนาณิ ซึ่งทรัพย์ ท. เหล่านี้ (ภควตา) ‘พหุชนฺนฺติ วุตฺตานิ คือว่าอันพระ

ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่า ‘ซึ่งทรัพย์เป็นอันมาก’ ดังนี้ **บุญผแล** ด้วยผลแห่งบุญ **อดตโน** ของตน” (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**ลกฺขี** วาติ ว่า “**ลกฺขี** ว” ดังนี้ ๫

บทว่า “**ลกฺขี** ว” ความว่า บุรุษอื่นผู้มีบุญเท่านั้น แม้ไม่ได้ทำการงานอะไรๆ ย่อมบริโภครทรัพย์เหล่านั้น คือที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ‘ทรัพย์เป็นอันมาก’ ดังนี้ ด้วยผลบุญของตน.

.....
อติจฺจาติ **อติกฺกมิตฺวา** ๫

“**อติจฺจาติ** (**ปทสฺส**) “**อติกฺกมิตฺวา**” (**อิตติ** **อตุโถ**) ๫

(**อตุโถ**) อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า “**อติกฺกมิตฺวา** ก้าวล่วงแล้ว” (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**อติจฺจาติ** ว่า “**อติจฺจ**” ดังนี้ ๫

บทว่า “**อติจฺจ**” แปลว่า ก้าวล่วงแล้ว.

.....
อญฺเฆวาทิ **เอวสทฺโท** **สพฺพตฺถาติ** **เอเตน** **โยเชตฺพุโพ** **พหู** **โภคา** **อญฺเฆ**
อกตปฺญฺเฆ **สตุเต** **อติกฺกมิตฺวา** **สพฺพตฺถ** **กตปฺญฺณสฺส** **อุปฺปชฺชนฺตฺติ** ๫

“**อญฺเฆวาทิ** (**วจน**) **เอวสทฺโท** (**ปณฺหิตฺเตน**) “**สพฺพตฺถาติ** **เอเตน** (**ปเทน**) **โยเชตฺพุโพ** “**พหู** **โภคา** **อญฺเฆ** **อกตปฺญฺเฆ** **สตุเต** **อติกฺกมิตฺวา** **สพฺพตฺถ** **เอว** (**จาเนสฺสุ**) **กตปฺญฺณสฺส** (**ปุคฺคฺลสฺส**) **อุปฺปชฺชนฺตฺติ** ๫

เอวสทฺโท อ.เอวศัพท์ “**อญฺเฆวาทิ** (**วจน**) ในคำว่า “**อญฺเฆว**” ดังนี้ (**ปณฺหิตฺเตน**) **อันบัณฑิต** **โยเชตฺพุโพ** ฟังประกอบเข้า “**สพฺพตฺถาติ** **เอเตน** (**ปเทน**)” ด้วยบทนี้ว่า “**สพฺพตฺถ**” ดังนี้ **อิตติ** ว่า “**โภคา** อ.โภคะ ท. **พหู** มาก **อติกฺกมิตฺวา** ก้าวล่วงแล้ว **สตุเต** ซึ่งสัตว์ ท. **อกตปฺญฺเฆ** ผู้มีบุญอันไม่กระทำแล้ว **อญฺเฆ** เหล่าอื่น **อุปฺปชฺชนฺตฺติ** ย่อมเกิดขึ้น (**ปุคฺคฺลสฺส**) แก่บุคคล **กตปฺญฺณสฺส** ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว **สพฺพตฺถ** **เอว** (**จาเนสฺสุ**) ในที่ ท. ทั้งปวงนั้นเทียว” **อิตติ** ดังนี้ ๫

เอวศัพท์ ในคำว่า “**อญฺเฆว**” ดังนี้ **บัณฑิต** ฟังประกอบเข้ากับด้วยบทว่า “**สพฺพตฺถ**”

นี้ว่า “โภคะเป็นอันมากก้าวล่วงเหล่าสัตว์ผู้ไม่ได้ทำบุญไว้เหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทำบุญไว้แล้ว ในที่ทุกสถานเท่านั้น”.

.....

อปี นายตเนสूपิติ อปี อนาคตเนสूपิ อรตนากรesu รตนานิ อสุวณฺณการาทิสฺสุ สุวณฺณาทินิ อหตถายตนาทิสฺสุ หตฺถิอาทโยติ อวิญญานกสวิญญานกา พหุ โภคา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ

“อปี นายตเนสूपิติ (คาถาปาทสุส) “อปี อนาคตเนสूपิ ‘อรตนากรesu รตนานิ (อุปฺปชฺชนฺติ), อสุวณฺณการาทิสฺสุ (จาเนสฺสุ) สุวณฺณาทินิ (รตนานิ อุปฺปชฺชนฺติ), อหตถายตนาทิสฺสุ (จาเนสฺสุ) หตฺถิอาทโย (สตฺตา อุปฺปชฺชนฺติ)” อิติ อวิญญานกสวิญญานกา พหุ โภคา อุปฺปชฺชนฺติ” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อปี หนึ่ง โภคา อ.โภคะ ท. พหุ มาก อวิญญานก-สวิญญานกา อันไม่มีวิญญานและอันเป็นไปกับตัววิญญาน **อุปฺปชฺชนฺติ** ย่อมเกิดขึ้น **อนาคตเนสूपิ** แม้ในที่มิใช่บ่อเกิด ท. อิตฺติ คือ รตนานิ อ.รัตนะ ท. (อุปฺปชฺชนฺติ) ย่อมเกิดขึ้น **อรตนากรesu** ในที่มิใช่บ่อเกิดแห่งรัตนะ ท., **สุวณฺณาทินิ** (รตนานิ) อ.รัตนะ ท. มีทองเป็นต้น (อุปฺปชฺชนฺติ) ย่อมเกิดขึ้น **อสุวณฺณการาทิสฺสุ** (จาเนสฺสุ) ในที่ ท. มีที่มิใช่บ่อเกิดแห่งทองเป็นต้น, **หตฺถิอาทโย (สตฺตา)** อ.สัตว์ ท. มีช้างเป็นต้น (อุปฺปชฺชนฺติ) ย่อมเกิดขึ้น **อหตถายตนาทิสฺสุ (จาเนสฺสุ)** ในที่ ท. มีที่มิใช่บ่อเกิดแห่งช้างเป็นต้น’ (อิตฺติ) ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “อปี นายตเนสूपิ ติ ว่า “อปี นายตเนสूपิ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “อปี นายตเนสूपิ” ความว่า หนึ่ง โภคะเป็นอันมาก ทั้งที่ไม่มีวิญญานและมีวิญญาน ย่อมเกิดขึ้นแม้ในที่มิใช่บ่อเกิด คือ รัตนะทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นในที่มิใช่บ่อเกิดรัตนะ, ทองเป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นในที่มิใช่บ่อเกิดแห่งทองเป็นต้น, พวกสัตว์มีช้างเป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นในที่มิใช่บ่อเกิดของสัตว์มีช้างเป็นต้น

.....

ตตถ มุตตามณิอาทีนัน อนากเร ออุปชชเน ทุฏฐคามณิอภยราชวตถุ กเถตพุพ ๕

(ปณฺทิตฺเตน) ตตถ (อวิญญาณกสวิญญาณเกสุ โภเคสุ) มุตตามณิอาทีนัน (โภคานัน) อนากเร ออุปชชเน ทุฏฐคามณิอภยราชวตถุ กเถตพุพ ๕

ทุฏฐคามณิอภยราชวตถุ อ.เรื่องแห่งพระเจ้าทุฏฐคามณิอภย (ปณฺทิตฺเตน) อัน บัณฑิต กเถตพุพ ฟังกล่าว **ออุปชชเน** ในการเกิด **อนากเร** ในที่มีใช้บ่อเกิด **ตตถ (อวิญญาณกสวิญญาณเกสุ โภเคสุ) มุตตามณิอาทีนัน (โภคานัน)** แห่ง- ในโภคะ ท. อันไม่มีวิญญาณและอันเป็นไปกับด้วยวิญญาณเหล่านั้นหนา- โภคะ ท. มีแก้วมุกดา และแก้วมณีเป็นต้น ๕

บรรดาโภคะที่ไม่มีวิญญาณและมีวิญญาณเหล่านั้น ในการเกิดขึ้นในที่มีใช้บ่อเกิด แห่งโภคะทั้งหลายมีแก้วมุกดาและแก้วมณีเป็นต้น บัณฑิตฟังกล่าวเรื่องพระเจ้าทุฏฐคามณิอภย.

๕. ทุฏฐคามณิราชวตถุ

[๗๙] โรหนชนปเท กิร มหาคามे रश्चि कारेणत्सुส गकवण्णत्सुस्वहरण्णो
 ทุฏฐคามณิอภโย นาม ปุตุโต อโหสิ ๕ โส ปิตุ อจฺเจยเน ตตฺเถว रश्चि कारेतฺวา
 ตโต อากนฺตฺวา เอพาริ นาม ทมิพฺพรชานันฺ ฆาเตตฺวา ลงกาทิเป อนุราชปฺเร
 เอกราชา อโหสิ ๕ สตถุ ปรีนิพฺพานวสฺสโต ติวสฺสสฺตสฺสุปรี ทฺวาสฺตตฺติเม วสฺเส
 ตสฺส ปุณฺณานุกาเวเน อนุราชปฺรสฺส สมนฺตา สุวณฺณพีชาทีนินิ ออุปชชิสฺสุ ๕ ตถา
 หิ ปฺรโต ปุพฺพุตฺตรทิสาย ตโยชนมตฺถเก อวารวิวักฺขิตฺวาเม โสพสฺสกริสฺสปฺมาเถ
 ภูมิตฺเล อนเภาณินิ วิทตฺถิมตฺตานินิ องฺคฺลิมตฺตานินิ สุวณฺณพีชานินิ อุกฺกหิสฺสุ ๕ ตโต
 ปาจिनทิสาย สตตโยชนมตฺถเก คจฺจกาย ปรีตีเร ตมฺพปิกฺกิตฺตนาเม ชนปเท ตมฺพโลห-
 พิชฺช อุกฺกหิสฺสุ ๕ ตโต ปุพฺพทกฺขินาย จตฺโยชนมตฺถเก ปน วาปีคามे मणयो अुकुकुहिसु
 ๕ ตโต ทกฺขินทิสาย อุกฺกโยชนมตฺถเก อมฺพกฺกโกลชนปเท เอกสฺมิมิ เลเถ รชตํ
 ออุปชชิสฺสุ ๕ ตโต ปจฺจิมทิสาย ปญฺจโยชนมตฺถเก อฺรุเวลปฏฺฐาเน ปวาเพหิ สทฺธิ

สฏฺฐิจิสกฏฺฐปุรา สณฺฐานปฺปมาณโต มหาอามลกปฺปมาณา มุตฺตา ถลํ อารุหีสฺสุ ๕ ตโต
 อุตฺตรทิสาย สตฺตโยชนมตฺถเก เปฬิวาปิกคามสฺส วาปีปวิฏฺฐกนฺทราย วาลิกากิฏฺฐเ
 อุมฺมารปฺปผสมานวณฺณา ทิมโต วิทตฺถิจตฺตฺรํคฺคฺลา อวารุฏฺฐโต นิสทโปตกปฺปมาณ
 อุตฺตมา จตฺตารอ มณโย อฏฺฐหีสฺสุ ๕ มนุสฺสา ตานิ สุวณฺณพีชาทีนึ ทิสฺวา รณโย
 อารอเจสฺสุ ๕ ราชา ตานิ สฬฺพานิ อหฺราเปสฺสิติ ๕

กิริ ได้ยินว่า **ปุตุโต** อ.พระราชโอรส **ทฏฺฐคามณิกโย** นาม ชื่อว่าทฏฺฐคามณิกโย
 กากวณฺณติสฺสุหฺยรณโย ของพระราชาพระนามว่ากากวณฺณติสฺสะ (**ปุคฺคฺล**)
 กาทเรตฺตสฺส ผู้ทรงยังบุคคลให้กระทำอยู่ **รชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา **มหา-**
คามา ในมหาคาม **โรหณชนปเท** ในโรหณชนบท **อโหสิ** ได้มีแล้ว ๕ **โส** (ทฏฺฐ-
 คามณิกโย) อ.พระราชาพระนามว่าทฏฺฐคามณิกโยนั้น (**ปุคฺคฺล**) ทรงยังบุคคล
 กาทเรตฺวา ให้กระทำแล้ว **รชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา **ตตฺถ เอว** (มหาคามา) ใน
 มหาคามนั้นนั้นเทียว **อจฺเจยน** ในกาลอันล่วงไป **ปีตุ** แห่งพระราชบิดา **อาคณฺตฺวา**
 เสตฺติจมาแล้ว **ตโต** (มหาคามโต) จากมหาคามนั้น (**ราชปฺริสฺ**) ทรงยังราชบุรุษ
 ฆาเตตฺวา ให้ปลงพระชนม์แล้ว **ทมิฬราชาน** ซึ่งพระราชาทมิฬ **เอฬาร** นาม
 พระนามว่าเอฬาระ **เอกราช** เป็นพระราชาพระองค์เดียว **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว
 อณฺุราชปฺุเร ในเมืองชื่อว่าอณฺุราชะ **ลนฺกาทีเป** ที่เกาะลังกา ๕ (**รัตนานิ**) อ.รัตนะ
 ท. **สุวณฺณพีชาทีนึ** มีแร่แห่งทองเป็นต้น **อฺุปฺปชฺชิสฺสุ** เกิดขึ้นแล้ว **สมนฺตฺวา** ในที่โดย
 รอบ **อณฺุราชปฺุรสฺส** แห่งเมืองชื่อว่าอณฺุราชะ **ปฺุณฺณานุกาเว** ด้วยอานุกาพแห่งบุญ
 ตสฺส (ทฏฺฐคามณิกยสฺส) ของพระราชาพระนามว่าทฏฺฐคามณิกโยนั้น **วสฺเส** ในปี
 ทฺวาสตฺตติเมที่ ๗๒ **อฺุปริ** ในเบื้องบน **ติวสฺสสตสฺส** แห่งร้อยแห่งปีสาม **ปรีนิฬฺพาน-**
วสฺสโต แต่ปีเป็นที่ปรีนิฬฺพาน **สตฺถ** แห่งพระศาสดา ๕ **ตถา** หิ จริงเหมือนอย่าง
 นั้น **สุวณฺณพีชาทีนึ** อ.แร่แห่งทอง ท. **วิทตฺถิมตฺตฺตานิปิ** มีคืบหนึ่งเป็นประมาณบ้าง
อณฺุคฺลิมตฺตฺตานิปิ มีนิ้วหนึ่งเป็นประมาณบ้าง **อเนกา** หิ มีคืบหนึ่ง **อฏฺฐหีสฺสุ** ผุด
 ขึ้นแล้ว **ภูมิตเล** บนพื้นแห่งแผ่นดิน **โสฬสกริสฺส** ปฺปมาเณ **อันมิกริส** ๑๖ เป็น
 ประมาณ **อวารวิฏฺฐคาม** ในอวารวิฏฺฐคาม **ติโยชนมตฺถเก** ในที่สุดแห่งโยชนสาม
ปฺุฬฺพุตฺตรทิสาย ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือ **ปฺุโรโต** แต่เมือง ๕ **ตมฺพโลหพิ** อ.แร่
 แห่งทองแดง **อฏฺฐหิ** ผุดขึ้นแล้ว **ชนปเท** ในชนบท **ตมฺพปิฏฺฐินามเก** อันมีชื่อว่า
 ตมฺพปิฏฺฐิ **ปรีตีเร** ที่ฝั่งอื่น **คณฺุคาย** แห่งแม่น้ำคณฺุคา **สตฺตโยชนมตฺถเก** ในที่สุด

แห่งโยชน์เจ็ด ปาจิณทิสาย ในทิศปราจีน ตโต (ปุโรโต) แต่เมื่อนั้น ๗ ปน หนึ่ง
 มณโย อ.แก้วมณี ท. อฏฐหีสู ผุดขึ้นแล้ว วาปีคาม ในวาปีคาม จตุโยชนมตฤเก
 ในที่สุดแห่งโยชน์สี่ ปุพพทกขินาย ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตโต (ปุโรโต) แต่เมื่อนั้น ๗
 รชต อ.เงิน ออุปชชช เกิดขึ้นแล้ว เลณ ในถ้ำ เอกสมิ แห่งหนึ่ง อมพฏฐ-
 โกลชนปเท ในอัมพฏฐโกลชนบท อฏฐโยชนมตฤเก ในที่สุดแห่งโยชน์แปด
 ทกขินทิสาย ในทิศใต้ ตโต (ปุโรโต) แต่เมื่อนั้น ๗ มุตตา อ.แก้วมุกดา ท.
 มหาอามลกปุปมาณ มีผลมะขามป้อมผลใหญ่เป็นประมาณ สณฺฐานปุปมาณโต
 โดยประมาณแห่งสณฺฐาน สฏฺฐิสกฏปุรา อันยังเกวียน ๖๐ เล่มให้เต็ม สทุธิ กับ
 ปวาเพหิ ด้วยแก้วประพาฬ ท. อารุหีสู ขึ้นแล้ว ถล สุ่มก อรุเวลปฏฺฐเน ที่ทำน้ำ
 ชื่อว่าอรุเวละ ปญฺจโยชนมตฤเก ในที่สุดแห่งโยชน์ห้า ปจฺฉิมทิสาย ในทิศตะวัน
 ตก ตโต (ปุโรโต) แต่เมื่อนั้น ๗ มณโย อ.แก้วมณี ท. จตุตาโร ๔ ชนิด อุตตมา
 อันดีเยี่ยม อุมฺมารปุปฺผสมานวณฺณา อันมีสีอันเสมอด้วยดอกสามหาว วิทถฺติ-
 จตุรฺรคฺcula อันมีหนึ่งคืบ นิ้วสี่ ทิฆโต โดยส่วนยาว นิสทโปตกปุปมาณ อันมีหิน
 บดเป็นประมาณ อวารุฏฺฏโต โดยกลม อฏฐหีสู ผุดขึ้นแล้ว วาลิกาปิฏฺฐเจ บนหลัง
 แห่งทราย วาปีปวิฏฺฐกนฺทราย ไกลล้าธารอันไหลไปแล้วสู่บึง เปฬิวาปิกคามสุส
 แห่งเปฬิวาปิกคาม สตฺตโยชนมตฤเก ในที่สุดแห่งโยชน์เจ็ด อุตฺตรทิสาย ในทิศ
 เหนือ ตโต (ปุโรโต) แต่เมื่อนั้น ๗ มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตาหนี
 สุวณฺณพีชาติหนี (รัตนานี) ซึ่งรัตนะ ท. มีแร่แห่งทองเป็นต้นเหล่านั้น อาโรเจสุ
 กราบทูลแล้ว รมฺโง แก่พระราช ๗ ราช อ.พระราช (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ
 อาหารเปลีให้นำมาแล้ว ตาหนี (สุวณฺณพีชาติหนี รัตนานี) ซึ่งรัตน ท. มีแร่แห่งทอง
 เป็นต้นเหล่านั้น สพฺพานิ ทั้งปวง อิติ ดังนี้แล ๗

เล่ากันมาว่า ได้มีพระราชโอรสของพระราชานามว่ากาวรรณดิสสะ ผู้ทรงครอง
 ราชย์ในมหาคาม ในโรหณชนบท พระนามว่าทุฏฐคามณีอภัย. ในกาลที่พระราชบิดา
 สวรรคต พระองค์ทรงครองราชย์ในมหาคามนั้นนั้นแหละ เสด็จมาจากมหาคามนั้น
 ทรงปลงพระชนม์พระราชามิพพระนามว่าเอพาระ ได้เป็นเอกราช ในอนุราชบุรี ใน
 ลังกาทวีป. ในปีที ๗๒ นับแต่ปีเป็นที่ปรินิพพานแห่งพระศาสดาได้ ๓๐๐ ปี แร่ทองคำ
 เป็นต้นได้เกิดขึ้นในที่โดยรอบแห่งเมืองอนุราชะ ด้วยบุญญาภุภาพของพระองค์.
 แท้จริงเหมือนอย่างนั้น แร่ทองคำจำนวนมากประมาณหนึ่งคืบบ้าง ประมาณหนึ่งนิ้ว

บ้าง ผุดขึ้นที่พื้นแผ่นดินประมาณ ๑๖ กรีส ที่อวารวิวิฏคาม ในที่สุด ๓ โยชน์ ในทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) แต่เมือง. ในที่สุด ๗ โยชน์ ในทิศปรจาจีนแต่เมืองนั้น แร่
ทองแดงออกขึ้นในชนบทอันมีชื่อว่าตัมพวิฏฐิ ที่ฝั่งนอกแห่งแม่น้ำคงคา. อนึ่ง ในที่สุด
๔ โยชน์ ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ (อาคเนย์) แต่เมืองนั้น แก้วมณีทั้งหลายผุดขึ้นที่
วาปีคาม. ในที่สุด ๘ โยชน์ ในทิศใต้ (ทักษิณ) แต่เมืองนั้น เงินเกิดขึ้นในถ้ำแห่งหนึ่ง
ในชนบทชื่อว่าอัมพัฏฐโกละ. ในที่สุด ๕ โยชน์ ในทิศตะวันตก (ประจิม) แต่เมืองนั้น
แก้วมุกดาทั้งหลายโดยสัจฐานประมาณเท่าผลมะขามป้อมขนาดใหญ่ บรรจุเกวียน
ได้ ๖๐ เล่ม พร้อมกับแก้วประพาพทั้งหลาย ขึ้นสู่บกที่ทำน้ำชื่อว่าอูรุเวลละ. ในที่สุด ๗
โยชน์ ในทิศเหนือ (อุดร) แต่เมืองนั้น แก้วมณี ๔ ชนิดอย่างดีเยี่ยมมีสีเหมือนกับดอก
สามหาว โดยยาวประมาณ ๑ คืบ ๔ นิ้ว โดยกลม ขนาดเท่าหินบด ผุดขึ้นบนหลังหาด
ทราย ใกล้ลำธารที่ไหลไปสู่บึง แห่งเปพิวาปิกคาม. พวกมนุษย์เห็นแร่ทองคำเป็นต้น
เหล่านั้นแล้ว จึงกราบทูลแต่พระราชา. พระราชารับสั่งให้นำแร่ทองคำเป็นต้นเหล่านี้นั้นทั้งหมดมา ดั่งนี้แล.

.....
มหาวิเส อฏฐวิสิติมปริจเจเท ทุฏฐคามณิภยราชวตถุ ๗

.....
ตุฏฐคามณิภยราชวตถุ อ.เรื่องแห่งพระราชาพระนามว่าตุฏฐคามณิภย (อาคต)
มาแล้ว อฏฐวิสิติมปริจเจเท ในปริจเจเทที่ ๒๘ มหาวิเส ในคัมภีร์มหาวงศ์ ๗

.....
เรื่องพระเจ้าตุฏฐคามณิภย มาในปริจเจเทที่ ๒๘ ในคัมภีร์มหาวงศ์.

[๑๐๐] สตุถา ปน อิมิ คาทาทุยั วตุวา ปุณ “คหปติ อิเมสิ สตุตทานิ ปุณณสทิสั อณฺณิ
อายตน์ นาม นตุถิ, ปุณณวณฺตทานณฺหิ อนากเรสุปิ รตนานิ อุปปชฺชนฺติเยวาติ
วตุวา นิธิกณฺเฑ วตุตฺนเยน รมฺมึ เทเสนฺโต อีมา คาทา อภาสิ

“เอส เทวมนุสุสานิ

สพฺพกามทโท นิธิ

ยั ยั เทวาภิปฺภุเจนฺติ

สพฺพเมเตน ลพฺภติ ๗

สุวณฺณตา สุสรตา

สุสณฺจนา สุรูปตา

อาธิปัจจุ ปริวารโ	สพฺพเมเตน ลพฺภติ ฯ
ปเทศรชช อีสฺสรียํ	จกฺกวตฺติสฺสขํ ปิยํ
เทวรชชมุปี ทิพฺเพสุ	สพฺพเมเตน ลพฺภติ ฯ
มานุสิกา จ สมฺปตฺติ	เทวโลเก จ ยา รติ
ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ	สพฺพเมเตน ลพฺภติ ฯ
มิตฺตสมฺปทมาคมม	โยนิโส เจ ปญฺชชโต
วิชฺชาวิมุตฺติวสีภาโว	สพฺพเมเตน ลพฺภติ ฯ
ปฏฺฐิสฺสภิกขา วิโมกฺขา จ	ยา จ สวากปารมี
ปัจจุเจกโพธิ พุทฺธภูมि	สพฺพเมเตน ลพฺภติ ฯ
เอวํ มหตฺถิกา เอสา	ยทิทํ ปุญฺญสมฺปทา
ตสฺมา ธีรา ปสฺสฺสนฺติ	ปณฺฑิตา กตฺตปุญฺญตนฺติ ฯ

ปน ก็ สตุถา อ.พระศาสดา วตุวา ครั้นตรัสแล้ว อิมํ คาถาทุวยํ ซึ่งหมวดสองแห่ง คาถานี้ วตุวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “คหปติ ดูก่อนคฤหบดี อายตน์ นาม ชื่อ อ.บ่อ เกิด อดุณฺ อื่น ปุญฺญสทิสํ อันเช้นกับด้วยบุญ อิเมสํ สตุตฺตานิ ของสัตว์ ท. เหล่า นี้ หตฺถิ ย่อมไม่มี, ทิ ด้วยว่า รตนานิ อ.รัตนะ ท. อุปฺปชฺชนฺติ เอว ย่อมเกิดขึ้น นั้นเทียว อนากเรสุปี แม้นในที่มิใช่บ่อเกิด ท. (ชานน) แก่ชน ท. ปุญฺญวนฺตฺตานิ ผู้ มีบุญ” อิติ ดังนี้ ปุณ อีกร เทเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ธรรมํ ซึ่งธรรม วุตฺตนเยน โดย นัยอันถูกกล่าวแล้ว นิธิกณฺเฑ ในนิธิกณฺท์ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระ คาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“เอโส นิธิ อ.(บุญ)นิธินัน สพฺพกามทโท อันให้ซึ่งสมบัติ อันหาใคร่ทั้งปวง เทวมหุสฺसानํ แก่เทวดาและมนุษย์ ท., เทวา อ.เทวดาและมนุษย์ ท. อภิปฏฺฐเจนฺติ ย่อมปรารถนา ยํ ยํ (ผล) ซึ่งผลใดๆ, (ตํ ตํ ผล) อ.ผลนั้นๆ สพฺพํ ทั้งปวง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺภติ ย่อมได้ เอเตน (ปุญฺญนิธินา) ด้วยบุญนิธินัน ฯ

สุวณฺณตา อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีวรรณะงาม สุสรตา
 อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีเสียงอันไพเราะ สุสนฺจนา
 อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีทรวดทรงอันสมส่วน สุรูปตา
 อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีรูปร่าง อาธิปัจจุ อ.ความเป็นแห่ง
 บุคคลผู้เป็นใหญ่ยิ่ง ปริวารโ อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีบริวาร,
 สพฺพํ (ผล) อ.ผลทั้งปวง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺภติ ย่อมได้
 เอเตน (ปุญฺญนินฺหา) ด้วยบุญนินั้น ๆ

ปเทสฺรชฺชํ อ.ความเป็นแห่งพระราชาในประเทศ อีสฺสรียํ
 อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นใหญ่ จกฺกวตฺตีสฺสํ อ.ความสุข
 แห่งพระเจ้าจักรพรรดิ ปิยํ อันเป็นที่รัก เทวฺรชฺชมฺปิ แม
 อ.ความเป็นแห่งพระราชาในเทวดา ทิพฺเพสฺสุ ในหมู่ทิพย์ ท.,
 สพฺพํ (ผล) อ.ผลทั้งปวง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺภติ ย่อม
 ได้ เอเตน (ปุญฺญนินฺหา) ด้วยบุญนินั้น ๆ

สมฺปตฺตติ อ.สมบัติ มานุสสิกา อันเป็นของมีอยู่ในมนุษย์ จ
 ด้วย ยา รติ อ.ความยินดีใจ เทวโลเก ในเทวโลก จ ด้วย
 ยา นิพฺพานสมฺปตฺตติ อ.สมบัติคือพระนิพพานใด จ ด้วย,
 สพฺพํ (ผล) อ.ผลทั้งปวง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺภติ ย่อม
 ได้ เอเตน (ปุญฺญนินฺหา) ด้วยบุญนินั้น ๆ

มิตฺตสมฺบํ อาคมฺม โยนิโส เจ ปญฺญชฺโต (ปุคฺคฺลสฺส)
 วิชฺชาวิมุตฺตวิสสิกาโว อ.ความที่ แห่งบุคคล ผู้อาศัย ซึ่ง
 ความถึงพร้อมด้วยมิตร หากว่า ประกอบอยู่ โดยปัญญา
 อันแยบคายไซ้ไร เป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติ, สพฺพํ
 (ผล) อ.ผลทั้งปวง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺภติ ย่อมได้
 เอเตน (ปุญฺญนินฺหา) ด้วยบุญนินั้น ๆ

ปฏิสมฺภิทา จ อ.ปฏิสัมภิตาด้วย วิโมกฺโข จ อ.วิโมกข์ด้วย
 ยา สาวกปารมี (จ) อ.บารมีของพระสาวกใดด้วย ปจฺเจก-

โพธิ (จ) อ.ปัจเจกโพธิด้วย พุทธภูมิ (จ) อ.พุทธภูมิด้วย,
สพพ์ (ผล) อ.ผลทั้งปวง (บุคคล) อันบุคคล ลทุกติ ย่อมได้
เอเตน (บุญนิธินา) ด้วยบุญนิธินั้น ฯ

ยํ อิทํ = ยา อยํ บุญสมุปทา อ.ความถึงพร้อมด้วยบุญ
นี้ไต่, เอสา (บุญสมุปทา) อ.ความถึงพร้อมด้วยบุญนั้น
มหตฺติกา มีประโยชน์มาก เอวํ อย่างนี้ (โหติ) ย่อมเป็น,
ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ปญฺทิตา อ.บัณฑิต ท. ธีรา ผู้เป็นนัก
ปราชญ์ ปสฺสนฺติ ย่อมสรรเสริญ กตฺบุญตํ ซึ่งความที่แห่ง
บุคคลเป็นผู้มีบุญอันกระทำไว้แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็พระศาสดาครั้งตรัส ๒ คาถานี้แล้ว ตรัสอีกว่า “ดูก่อนคฤหบดี ชรามดาว่าบ่อเกิดอื่น
อันเช่นกับบุญ ของสัตว์เหล่านี้ ย่อมไม่มี”, เพราะว่ารัตนะทั้งหลายย่อมบังเกิดแต่ใน
ที่มีไซ้บ่อเกิดทั้งหลาย แก่เหล่าชนผู้มีบุญเท่านั้น” ดังนี้ เมื่อทรงแสดงธรรมโดยนัยที่
ตรัสไว้ในนิกคัณฑ์ ได้ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

“(บุญ)นิธินั้นให้สมบัตินำใคร่ทุกอย่างแก่ทวยเทพและมนุษย์,
ทวยเทพและมนุษย์ย่อมปรารถนาผลไต่ๆ ผลนั้นๆ ทุกอย่าง
ย่อมได้ ด้วยบุญนิธินั้น

ความมีวรรณะงาม ความมีเสียงไพเราะ ความมีทรวดทรง
งดงาม ความมีรูปงาม ความเป็นใหญ่ ความมีบริวาร ผลทั้ง
ปวง ย่อมได้ ด้วยบุญนิธินั้น

ความเป็นพระราชาในประเทศ ความเป็นอิสระ ความสุขของ
พระเจ้าจักรพรรดิ อันเป็นที่รัก แม้ความเป็นพระราชาใน
เทวดา แม้ในหมู่มิถุนีย์ ผลทั้งปวง ย่อมได้ ด้วยบุญนิธินั้น

สมบัติอันเป็นของมนุษย์ ความยินดีในเทวโลก สมบัติคือพระ
นิพพาน ผลนั้นทั้งปวง ย่อมได้ ด้วยบุญนิธินั้น

ความที่บุคคลผู้อาศัยมิตตสัมปทา หากว่าประกอบอยู่ด้วย

ปัญญา เป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติ ผลทั้งปวง ย่อมได้
ด้วยบุญนิธินั้น

ปฏิสัมภิทา วิโมกข์ สาวกบารมี ปัจเจกโพธิ และพุทธภูมิ ผล
ทั้งปวง ย่อมได้ ด้วยบุญนิธินั้น

ความถึงพร้อมด้วยบุญนั้น มีประโยชน์มากอย่างนี้ เพราะ
ฉะนั้น บัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ ย่อมสรรเสริญความเป็นผู้มี
บุญอันทำไว้แล้ว”.

.....
ตตถ นิสิตี ปุณฺณนิธิ ฯ

ตตถ (คาถาย) “นิสิตี ปุณฺณนิธิ ฯ (เปิดจากหน้า ๔๘๑)

นิกถทวณฺณหานโย อ.นัยแห่งอรรถกถาในนิกัถนทํ อิติ ว่า “ปุณฺณนิธิ
อ.ขุมทรัพย์คือบุญ นิสิตี ชื่อว่านิธิ ตตถ (คาถาย) ในพระคาถานั้น ฯ
นัยอันมาในอรรถกถานิกัถนทํว่า “ขุมทรัพย์คือบุญ ชื่อว่านิธิ” ในพระคาถานั้น.

.....
ปุณฺณเมว หิ นิธาทพฺพตฺเถน นิธิ ฯ

ปุณฺณ เอว หิ (ปุคฺคเลน) นิธาทพฺพตฺเถน นิธิ ฯ

หิ จริจฺอยู่ ปุณฺณ เอว อ.บุญนั้นเกี่ยว นิธิ ชื่อว่านิธิ (ปุคฺคเลน) นิธาทพฺพตฺเถน
เพราะอรรถว่าอันบุคคล ฟังฟังไว้

แท้จจริง บุญนั้นแหละ ชื่อว่านิธิ เพราะอรรถว่าอันบุคคลควรฟังไว้.

.....
เอวํ ภควา โส เตสํ ยํ ผลํ เทติ ตํ เอส เทวมนุสฺसानํ ฯเปฯ นิสิตี สงฺเขปโต
ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยสฺมา ปฏฺจนาย ตํ ตสฺส สพฺพกามททตฺตํ โหติ น วินา ปฏฺจนํ

ตสฺมา ตํ ตสฺส สพฺพกามททตฺเต เหตุํ ปฏฺจันํ ทสฺเสนฺโต ยํ ยนฺตยาที อุปฺขุฒ-
คาคฺคมาห ฯ

เอวํ ภควา, โส (บุญนิธิ) เตสํ (เทวมนุสฺसानํ) ยํ ผลํ เทติ, ตํ (ผล) “เอส เทวมนุสฺसानํ
ฯเปฯ นิธิติ สงฺเขปโต ทสฺเสตฺวา, อิทานิ, ยสฺมา ปฏฺจนาย ตํ ตสฺส (บุญนิธิสฺส) สพฺพกาม-
ททตฺตํ โหติ, น วินา ปฏฺจันํ (โหติ); ตสฺมา ตํ ตสฺส (บุญนิธิสฺส) สพฺพกามททตฺเต เหตุํ
ปฏฺจันํ ทสฺเสนฺโต “ยํ ยนฺตยาที อุปฺขุฒคาคํ อห ฯ

ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **ทสฺเสตฺวา** ครั้นทรงแสดงแล้ว **ตํ (ผล)** ซึ่ง-, **โส (บุญนิธิ)** อ.บุญนิธิ นั้น **เทติ** ย่อมให้ **ยํ ผล** ซึ่งผลใด **เตสํ (เทวมนุสฺसानํ)** แก่เทวดาและมนุษย์ ท. เหล่านั้น, -ผลนั้น **สงฺเขปโต** โดยสังเขป **อิติ** ว่า “เอโส นิธิ อ.นิธิ นั้น **सพฺพกามทโท** อันให้ซึ่งสมบัติอันน่าใคร่ทั้งปวง **เทวมนุสฺसानํ** แก่เทวดาและมนุษย์ ท.” **อิติ** ดังนี้ **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้ **อิทานิ** ในกาลนี้ **ทสฺเสนฺโต** เมื่อทรงแสดง **ปฏฺจันํ** ซึ่งความปรารถนา **เหตุ** อันเป็นเหตุ **ตสฺส (บุญนิธิสฺส) สพฺพกามททตฺเต** ในความที่ แห่งบุญนิธิ นั้น เป็นภาวะให้ซึ่งสมบัติอันน่าใคร่ทั้งปวง **ตํ** นั้น, **ตํ ตสฺส (บุญนิธิสฺส) สพฺพกามททตฺตํ** อ.ความที่ แห่งบุญนิธิ นั้น เป็นภาวะให้ซึ่งสมบัติอันน่าใคร่ทั้งปวงนั้น **โหติ** ย่อมมี **ปฏฺจนาย** ด้วยความปรารถนา, **วินา** เว้น **ปฏฺจันํ** ซึ่งความปรารถนา (**โหติ**) ย่อมมี **น** หามิได้ **ยสฺมา** เพราะเหตุใด, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น **อห** ตรัสแล้ว **อุปฺขุฒคาคํ** ซึ่งกึ่งแห่งคาคา “**ยํ ยนฺตยาที** เป็นต้นว่า “**ยํ ยํ**” ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงแสดงผลที่บุญนิธิ นั้น ให้แก่เทวดาและมนุษย์เหล่านั้น โดยสังเขปว่า “นิธิ นั้น ให้สมบัติที่น่าใคร่ทุกอย่างแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” ด้วยประการฉะนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงแสดงความปรารถนา นั้นว่าเป็นเหตุในความที่บุญนิธิ นั้นให้สมบัติที่น่าใคร่ทุกอย่าง เพราะบุญนิธิ นั้นจะให้สมบัติที่น่าใคร่ทุกอย่างได้ ก็ด้วยความปรารถนา เว้นความปรารถนาเสีย หาให้ได้ไม่ จึงตรัสกึ่งคาคาว่า “**ยํ ยํ**” ดังนี้ เป็นต้น.

.....

ตตถ ยํ ยนฺหติ ยํ ยํ ผลํ ๕ เทวาติ เทวมนุสฺสา ๕ เอเตน ปุญฺญนิธินา ๕ อิทานิ
ยฺนํ สพฺพํ เอเตน ลพฺภติ, ตํ โอริโส โอริโส ทสฺเสนโต สุวณฺณตา สุสรตา-
ตฺยาทิกา ปญฺจ คาถาโย อภาสิ ๕

ตตถ (อุปฺทฺตคฺคาถายํ) วิจิจฺจโย ปญฺชิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ๕

“ยํ ยนฺหติ (ปททวยสฺส) “ยํ ยํ ผลํ” (อิติ) อตฺโถ) ๕ “เทวาติ (ปทสฺส) “เทวมนุสฺสา” (อิติ
อตฺโถ) ๕ (ตํ) สพฺพํ ผลํ ปุคฺคเลน) เอเตน ปุญฺญนิธินา (ลพฺภติ) ๕ (สตุถา) อิทานิ ยํ ตํ สพฺพํ
(ผลํ ปุคฺคเลน) เอเตน (ปุญฺญนิธินา) ลพฺภติ, ตํ (ผลํ) โอริโส โอริโส ทสฺเสนโต “สุวณฺณตา
สุสรตาทฺยาทิกา ปญฺจ คาถาโย อภาสิ ๕

(วิจิจฺจโย) อ.การวิจิจฺจย ตตถ (อุปฺทฺตคฺคาถายํ) ในกึ่งแห่งคานานัน (ปญฺชิตฺเตน)
อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) ฟิงทราบ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ยํ ยํ ผลํ ซึ่งผลใดๆ” (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวด
สองแห่งบท “ยํ ยนฺหติ ว่า “ยํ ยํ” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “เทวมนุสฺสา
อ.เทวดาและมนุษย์ ท. (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เทวาติ ว่า “เทวา” ดังนี้ ๕
(ตํ) ผลํ) อ.ผลนั้น (สพฺพํ) ทั้งปวง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล (ลพฺภติ) ย่อมได้ เอเตน
ปุญฺญนิธินา ด้วยบุญนิธินั้น ๕ อิทานิ ในกาลนี้ (สตุถา) อ.พระศาสดา ทสฺเสนโต
เมื่อทรงแสดง ตํ (ผลํ) ซึ่ง-, ยํ ตํ (ผลํ) อ.ผลนั้นใด สพฺพํ ทั้งปวง (ปุคฺคเลน)
อันบุคคล ลพฺภติ ย่อมได้ เอเตน (ปุญฺญนิธินา) ด้วยบุญนิธินั้น, -ผลนั้น โอริโส
โอริโส โดยเฉพาะอย่างๆ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถาโย ซึ่งคาถา ท. ปญฺจ ห้า
“สุวณฺณตา สุสรตาทฺยาทิกา เป็นต้นว่า “สุวณฺณตา สุสรตา” ดังนี้ ๕

ฟิงทราบวิจิจฺจยในกึ่งคานานัน.

สองบทว่า “ยํ ยํ” แปลว่า ผลใดๆ. บทว่า “เทวา” หมายถึง เทวดาและมนุษย์ทั้ง
หลาย. ผลนั้นทุกอย่าง บุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น. บัดนี้ พระศาสดา เมื่อจะทรง
แสดงผลทุกอย่าง ที่บุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น โดยเฉพาะอย่างๆ จึงได้ตรัสคาถา ๕
คาถา ว่า “สุวณฺณตา สุสรตา” ดังนี้ เป็นต้น.

.....

[๑๐๑] ตตถ ปรมคากายั ๗ **สฺวณฺณตาติ** สฺนุทฺรจฺฉววิณฺณตา กณฺจนสนฺนิภตฺตจตา ๗ **สฺสรตาติ** พฺรหฺมสฺสรตา กรวิกภาณิตา ๗ **สฺสณฺจนาทาติ** สฺสณฺจิตตา “สมปิตวภูฏิตยฺยตฺตภูจฺจาเนสฺ องฺคปจฺจกานํ สมปิตวภูฏิตภาเวน สนฺนิเวโสติ วุตฺตํ โหติ ๗ **สฺรฺูปตาติ** สกฺลสฺรฺีรสงฺขาตรฺูปสฺส สฺนุทฺรตา “นาติทิมฺนาติรฺสสนาติกิสฺนาติถฺลนาติกาพฺนาจฺโจทาทตาติ วุตฺตํ โหติ ๗ **อาธิปจฺจนฺติ** อธิปติภาโว ชตฺติยมหาสาลาทีภาเวน สามิกภาโวติ อตฺโถ ๗ **ปริวารโรติ** ปริวารตา ๗ **สพฺพนฺติ** โอิสิสฺ วุตฺตํ สฺวณฺณตาทิจฺกํ สพฺพํ ๗

ตตถ (ปญฺจคากาสฺ) ปรมคากายั (วินิจฺฉโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ๗

สฺวณฺณตาติ (ปฺคฺคฺลสฺส) สฺนุทฺรจฺฉววิณฺณตา (ปฺคฺคฺลสฺส) กณฺจนสนฺนิภตฺตจตา ๗ **สฺสรตาติ** (ปฺคฺคฺลสฺส) พฺรหฺมสฺสรตา (ปฺคฺคฺลสฺส) กรวิกภาณิตา ๗ **สฺสณฺจนาทาติ** (ปฺคฺคฺลสฺส) สฺสณฺจิตตา “สมปิตวภูฏิตยฺยตฺตภูจฺจาเนสฺ องฺคปจฺจกานํ สมปิตวภูฏิตภาเวน สนฺนิเวโสติ (วจนํ อฏฺฐกถาจรียฺเนน) วุตฺตํ โหติ ๗ **สฺรฺูปตาติ** สกฺลสฺรฺีรสงฺขาตรฺูปสฺส สฺนุทฺรตา “(ปฺคฺคฺลสฺส) นาติทิมฺนาติรฺสสนาติกิสฺนาติถฺลนาติกาพฺนาจฺโจทาทตาติ (วจนํ อฏฺฐกถาจรียฺเนน) วุตฺตํ โหติ ๗ **อาธิปจฺจนฺติ** อธิปติภาโว “ชตฺติยมหาสาลาทีภาเวน สามิกภาโวติ อตฺโถ ๗ **ปริวารโรติ** ปริวารตา ๗ **“สพฺพนฺติ** (ปทสฺส “โออิสิสฺ (ภควตา) วุตฺตํ สฺวณฺณตาทิจฺกํ สพฺพํ (ผลํ)” (อิตติ อตฺโถ) ๗

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย **ตตถ (ปญฺจคากาสฺ) ปรมคากายั** ใน- ในคากา ๕ ท. เหล่านั้นหนา -คากาที่ ๑ (**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต (**เวทิตพฺโพ**) พึงทราบ ๗

(**ปฺคฺคฺลสฺส**) สฺนุทฺรจฺฉววิณฺณตา อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีผิวพรรณอันงดงาม (**ปฺคฺคฺลสฺส**) กณฺจนสนฺนิภตฺตจตา คือว่า อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีหนังอันเปรียบด้วยทอง **สฺวณฺณตาติ** ชื่อว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้มีวรรณะงาม ๗ (**ปฺคฺคฺลสฺส**) พฺรหฺมสฺสรตา อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีเสียงเพียงดังเสียงแห่งพรหม (**ปฺคฺคฺลสฺส**) กรวิกภาณิตา คือว่า อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีการกล่าวเพียงดังนกการเวก โดยปกติ **สฺสรตาติ** ชื่อว่าความเป็นแห่งบุคคลเป็นผู้มีเสียงอันไพเราะ ๗ (**ปฺคฺคฺลสฺส**) สฺสณฺจิตตา อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีทรวดทรงอันตั้งอยู่ด้วยดีแล้ว, (วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “สนฺนิเวโส อ.ความตั้งอยู่พร้อม **องฺคปจฺจกานํ** แห่งอวัยวะน้อยใหญ่ ท. **สมปิตวภูฏิตยฺยตฺตภูจฺจาเนสฺ** ในที่อันควรแล้วแก่ความเป็นอวัยวะอันเสมอ เต็ม และ

กลม ท. สมปีตวฏฏิตภาเวณ โดยความเป็นแห่งอวัยวะอันเสมอ เต็ม และกลม” อิติ
 ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) วุตฺตํ เป็นคำอธิบาย อันพระอรรถกถาจารย์ กล่าวแล้ว โหติ
 ย่อมเป็น, สฺสณฺหาติ ชื่อว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้มีทรวดทรงอันสมส่วน ฯ สกฺล-
 สรีรสงฺขาตฺรุปฺสฺส สฺนฺหฺรตา อ.ความที่ แห่งรูปอันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าสรีระทั้งสิ้น
 เป็นของงาม, (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “(บุคคลุสฺส) ชาติที่ขนาตฺรฺสฺสชาติกิสฺนาตฺธิสฺส-
 ชาติกาพฺหาจฺจาทตา อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้ไม่สูงนัก ไม่ต่ำนัก ไม่ผอมนัก
 ไม่อ้วนนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) วุตฺตํ เป็นคำอันพระ
 อรรถกถาจารย์กล่าวแล้ว โหติ ย่อมเป็น, สฺรฺูปตาติ ชื่อว่าความเป็นผู้มีรูปงาม ฯ
 อธิปฺติภาโว อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นใหญ่, อตฺถโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “สามิก-
 ภาโว อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นใหญ่ ขตฺติยมหาสาลาติภาเวณ โดยความเป็น
 แห่งบุคคลมีกษัตริย์ผู้มหาศาลเป็นต้น” อิติ ดังนี้ อาธิปฺจฺจนฺติ ชื่อว่าความเป็น
 แห่งบุคคลผู้เป็นใหญ่ ฯ ปฺริวารตา อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีบริวาร ปฺริวาโรติ ชื่อ
 ว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้มีบริวาร ฯ (อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สฺวณฺณตาทิจกฺกํ
 อ.หมวด ๖ มีความเป็นแห่งบุคคลผู้มีวรรณะงามเป็นต้น (ภควตา) วุตฺตํ อันอันพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โอริโส โดยเจาะจง สพฺพํ (ผล) ชื่อว่าผลทั้งปวง” (อิติ)
 ดังนี้ (ปทฺสฺส) แห่งบท “สพฺพนฺติ ว่า “สพฺพํ” ดังนี้ ฯ

บรรดา ๕ คาถาเหล่านั้น ฟังทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๑

ความเป็นผู้มีผิวพรรณงดงาม คือความเป็นผู้มีหนังเปล่งปลั่งดุจทอง ชื่อว่าความเป็น
 ผู้มีวรรณะงดงาม. ความเป็นผู้มีเสียงดุจพรหม คือความเป็นผู้มีปกติเจรจาดีการร้อง
 ของนกกการเวก ชื่อว่าความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ. ความเป็นผู้มีทรวดทรงดี, มีคำที่ท่าน
 อธิบายไว้ว่า “การตั้งอยู่ด้วยดีแห่งอวัยวะน้อยใหญ่ในที่ควรแก่อวัยวะอันเสมอเต็มและ
 กลมโดยความเป็นอวัยวะอันเสมอเต็มและกลม, ชื่อว่าความเป็นผู้มีทรวดทรงสมส่วน.
 ความที่รูปกล่าวคือสรีระทุกส่วนงาม, มีคำที่ท่านอธิบายไว้ว่า “ความเป็นผู้ไม่สูงนัก
 ไม่ต่ำนัก ไม่ผอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก” ดังนี้ ชื่อว่าความเป็นผู้มีรูปงาม.
 ความเป็นใหญ่, อธิบายว่า “ความเป็นใหญ่ โดยความเป็นขัตติยมหาศาลเป็นต้น” ดังนี้
 ชื่อว่าความเป็นใหญ่ยิ่ง. ความเป็นผู้มีบริวาร ชื่อว่าความมีบริวาร. บทว่า “สพฺพํ”
 คือ ๖ หมวด มีความเป็นผู้มีวรรณะงามเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้เฉพาะ

อย่างๆ ชื่อว่าผลทั้งปวง.

[๑๐๒] เวมิมาย คาทาย ปุณฺณานุกาเวน ลภิตพฺพํ รชฺชสมฺปตฺติโต โอรํ เทวมนุสฺสสมฺปตฺติ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตทฺภยรชฺชสมฺปตฺติ ทสฺเสนฺโต ทฺติยํ คาทมาห ฯ

(สตถา) เอวํ (ปุคฺคเลน) อิมาย คาทาย ปุณฺณานุกาเวน ลภิตพฺพํ รชฺชสมฺปตฺติโต โอรํ
เทวมนุสฺสสมฺปตฺติ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตทฺภยรชฺชสมฺปตฺติ ทสฺเสนฺโต ทฺติยํ คาทํ อาห ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา **ทสฺเสตฺวา** ครั้นทรงแสดงแล้ว **เทวมนุสฺสสมฺปตฺติ** ซึ่งสมบัติ
ในเทวดาและมนุษย์ **โอรํ** อันต่ำ **รชฺชสมฺปตฺติโต** กว่าสมบัติแห่งความเป็นแห่งพระ
ราชา (ปุคฺคเลน) **ลภิตพฺพํ** อันอันบุคคลพึงได้ **ปุณฺณานุกาเวน** ด้วยอนุภาพของ
บุญ **อิมาย คาทาย** ด้วยคานี้ **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้ **อิทานิ** ในกาลนี้ **ทสฺเสนฺโต**
เมื่อทรงแสดง **ตทฺภยรชฺชสมฺปตฺติ** ซึ่งสมบัติแห่งความเป็นแห่งพระราชาในเทวดา
และมนุษย์ทั้งสองนั้น **อาห** ตรัสแล้ว **ทฺติยํ คาทํ** ซึ่งคานี้ที่ ๒ ฯ

พระศาสดาครั้นทรงแสดงสมบัติในเทวดาและมนุษย์ อันต่ำกว่ารัชสมบัติที่บุคคลพึง
ได้ ด้วยอนุภาพของบุญ ด้วยคานี้ ดังพรรณนามาฉะนี้ บัดนี้ เมื่อจะทรงแสดง
รัชสมบัติทั้งสองอย่างนั้น จึงตรัสคานี้ที่ ๒.

ตตฺถ ปเทสฺรชฺชนฺติ เอกทีปปี สกัลลํ อปฺปาปฺภูติตฺวา ปจฺฉิยา เอเกกฺสฺมี ปเทเส
รชฺชํ ฯ

ตตฺถ (ทฺติยคาทาย) วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตพฺโพ ฯ

“**ปเทสฺรชฺชนฺติ** เอกทีปปี สกัลลํ อปฺปาปฺภูติตฺวา ปจฺฉิยา เอเกกฺสฺมี ปเทเส รชฺชํ ฯ”

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย **ตตฺถ (ทฺติยคาทาย)** ในคานี้ที่ ๒ นั้น (ปณฺหิตฺเตน)
อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

รชฺชํ อ.ความเป็นแห่งพระราชา **เอเกกฺสฺมี ปเทเส** ในประเทศหนึ่งๆ **ปจฺฉิยา**

แห่งแผ่นดิน **อุปปาปุนิตฺวา** ไม่ถึงแล้ว **เอกทึปปี** แม้ซึ่งทวีป ๆ หนึ่ง **สกลํ** ทั้งสิ้น **ปเทศรชฺชนฺติ** ชื่อว่าความเป็นแห่งพระราชาในประเทศ ฯ

พึงทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๒ นั้น.

ความเป็นพระราชาในประเทศหนึ่ง ๆ แห่งแผ่นดิน ไม่ถึงแม้ทวีป ๆ หนึ่งทั้งสิ้น ชื่อว่าความเป็นพระราชาในประเทศ.

.....
อิสฺสรียนฺติ **อิสฺสรภาโว** ฯ

อิสฺสรภาโว อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ใหญ่ **อิสฺสรียนฺติ** ชื่อว่าความเป็นแห่งอิสระ ฯ
ความเป็นใหญ่ ชื่อว่าความเป็นอิสระ.

.....
อิมินา ที่ปัจจุภาวะตฺติรชฺชํ **ทสฺเสติ** ฯ

(สดฺธา) **อิมินา** (ปเทน) ที่ปัจจุภาวะตฺติรชฺชํ **ทสฺเสติ** ฯ

(สดฺธา) อ.พระศาสดา **ทสฺเสติ** ย่อมทรงแสดง **ที่ปัจจุภาวะตฺติรชฺชํ** ซึ่งความเป็นแห่งพระเจ้าจักรพรรดิในทวีป **อิมินา** (ปเทน) ด้วยบทนี้ ฯ

พระศาสดาย่อมทรงแสดงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในทวีป ด้วยบทนี้.

.....
จกฺกวตฺติสฺสนฺติ **จกฺกวตฺติโน** **สุโข** ฯ

สุโข อ.ความสุข **จกฺกวตฺติโน** ของพระเจ้าจักรพรรดิ **จกฺกวตฺติสฺสนฺติ** ชื่อว่าจักกวัตติสุข ฯ

ความสุขของพระเจ้าจักรพรรดิ ชื่อว่าจักกวัตติสุข.

.....

ปิยนุติ อิกฺขจํ กนฺตํ มนาปํ ฯ

“ปิยนุติ (ปทสฺส) “อิกฺขจํ กนฺตํ มนาปํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อิกฺขจํ อันบุคคลปรารถนาแล้ว กนฺตํ อันน่าใคร่ มนาปํ อันเป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปิยนุติ ว่า “ปิย” ดังนี้ ฯ
บทว่า “ปิย” ได้แก่ นำปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ.

.....

อิมินา จาตุรนต์จกุกวตฺติริชฺชํ ทสฺเสติ ฯ

(สตุถา) อิมินา (ปเทน) จาตุรนต์จกุกวตฺติริชฺชํ ทสฺเสติ ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา ทสฺเสติ ย่อมทรงแสดง จาตุรนต์จกุกวตฺติริชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระเจ้าจักรพรรดิอันมีมหาสมุทร ๔ เป็นที่สุด อิมินา (ปเทน) ด้วยบทนี้ ฯ
พระศาสดาย่อมทรงแสดงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอันมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นที่สุด ด้วยบทนี้.

.....

เทวราชฺชนฺติ เทเวสุ ราชฺชํ ฯ

ราชฺชํ อ.ความเป็นแห่งพระราชา เทเวสุ ในเทวดา ท. “เทวราชฺชนฺติ ชื่อว่าเทวราชฺชะฯ
ความเป็นพระราชาในเทวดาทั้งหลาย ชื่อว่าเทวราชฺชะ.

.....

อิมินา มนุสฺสชาติํ มนุสฺसानมฺปิ เทวราชฺชํ ทสฺเสติ ฯ

(สตุถา) อิมินา (ปเทน) มนุสฺสชาติํ มนุสฺसानมฺปิ เทวราชฺชํ ทสฺเสติ ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา ทสฺเสติ ย่อมทรงแสดง เทวราชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา
ในเทวดา มนุสฺसानมฺปิ แม้ของมนุษย์ ท. มนุสฺสชาติํ มีพระเจ้านันชาติเป็นต้น

อิมินา (ปเทท) ด้วยบทนี้ ๕

พระศาสดาย่อมทรงแสดงความเป็นพระราชาในเทวดา แม้ของพวกมนุษย์มีพระเจ้า
มันธาตุเป็นต้น ด้วยบทนี้.

อปี ทิพฺเพสุตฺติ ทิพฺเพสุปี เทวราชฺช ๕

“อปี ทิพฺเพสุตฺติ (ปทสฺส) “ทิพฺเพสุปี เทวราชฺช” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “เทวราชฺช อ.ความเป็นแห่งพระราชาในเทวดา ทิพฺเพสุปี
แม่ในหมู่มิถิพย์ ท.” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อปี ทิพฺเพสุตฺติ ว่า “อปี ทิพฺเพสุ”
ดังนี้ ๕

บทว่า “อปี ทิพฺเพสุ” ได้แก่ความเป็นพระราชาในเทวดา แม่ในหมู่มิถิพย์ทั้งหลาย.

อิมินา เย เต ทิวิภาวา ทิพฺพาติ วุจฺจนฺติ, เตสุ ทิพฺเพสุ กาเยสุ อุปฺปนฺนาหํปี
เทวราชฺช ทสฺเสตฺติ ๕

(สตุถา) อิมินา (ปเทท, ปณฺทิตฺเตน) เย เต (กายา) ทิวิภาวา “ทิพฺพาติ วุจฺจนฺติ, เตสุ ทิพฺเพสุ
กาเยสุ อุปฺปนฺนาหํปี (เทวานํ) เทวราชฺช ทสฺเสตฺติ ๕

(สตุถา) อ.พระศาสดา **ทสฺเสตฺติ** ย่อมทรงแสดง **เทวราชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งเทวดา
ผู้พระราชา (เทวานํ) แห่งเทวดา ท. **อุปฺปนฺนาหํปี** แม้ผู้บังเกิดแล้ว **เตสุ ทิพฺเพสุ**
กาเยสุ ใน-, **เย เต (กายา)** อ.กาย ท. เหล่านั้น เหล่าใด (**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต
วุจฺจนฺติ ย่อมเรียก “ทิพฺพาติ ว่า “ทิพย์” ดังนี้ **ทิวิภาวา** เพราะมีอยู่ในโลกทิพย์,
-กาย ท. อันเป็นทิพย์ เหล่านั้น **อิมินา (ปเทท) ด้วยบทนี้ ๕**

ด้วยบทนี้ พระศาสดาย่อมทรงแสดงความเป็นพระเทวดาผู้พระราชา แห่งเหล่าเทวดา
แม้ผู้บังเกิดในหมู่อันเป็นทิพย์เหล่านั้น ที่เรียกว่า “ทิพย์” เพราะมีอยู่ในโลกทิพย์.

สรรพหุตติ โอริโส วุตตัม ปเทสชชชาติ ฯ

สรรพหุตติ (ภควตา) โอริโส วุตตัม ปเทสชชชาติ (ผล) ฯ

ปเทสชชชาติ (ผล) อ.ผล มีความเป็นแห่งพระราชาในประเทศเป็นต้น **(ภควตา)**
วุตตัม อันอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว **โอริโส** โดยเจาะจง **สรรพหุตติ** ชื่อว่าผล
ทั้งปวง ฯ

ผลมีความเป็นพระราชาในประเทศเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยเจาะจง
ชื่อว่าผลทั้งปวง.

[๑๐๓] เอวมิมาย ปุณฺณานุภาเวน ลภิตพฺพํ เทวมนุสฺสสรชฺชสมฺปตฺติํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
คาคาทุเวเน วุตฺตสมฺปตฺติํ สมาสโต ปฺรกุขตฺวา นิพฺพานสมฺปตฺติํ ทสฺเสนฺโต ตติยํ
คาคมาห ฯ

(สตถา) เอว (ปุคฺคเลน) อิมาย (คาคาย) ปุณฺณานุภาเวน ลภิตพฺพํ เทวมนุสฺสสรชฺชสมฺปตฺติํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ (อตฺตนา) คาคาทุเวเน วุตฺตสมฺปตฺติํ สมาสโต ปฺรกุขตฺวา นิพฺพานสมฺปตฺติํ
ทสฺเสนฺโต ตติยํ คาคํ อาห ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา **ทสฺเสตฺวา** ครั้นทรงแสดงแล้ว **เทวมนุสฺสสรชฺชสมฺปตฺติ**
ซึ่งสมบัติแห่งความเป็นแห่งพระราชาในเทวดาและมนุษย์ **(ปุคฺคเลน)** **ลภิตพฺพํ**
อันอันบุคคลพึงได้ **ปุณฺณานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งบุญ **อิมาย (คาคาย)** ด้วย
คาคานี้ **เอว** ด้วยประการฉะนี้ **(อตฺตนา)** **คาคาทุเวเน** **วุตฺตสมฺปตฺติ** **สมาสโต**
ปฺรกุขตฺวา **นิพฺพานสมฺปตฺติ** **ทสฺเสนฺโต** เมื่อทรง กระทำไว้ในเบื้องหน้า ซึ่งสมบัติ
อันพระองค์ ตรัสแล้ว ด้วยหมวดสองแห่งคาคา โดยย่อ แสดง ซึ่งสมบัติคือพระ
นิพพาน **อิทานิ** ในกาลนี้ **อาห** ตรัสแล้ว **ตติยํ คาคํ** ซึ่งคาคาที่ ๓ ฯ

พระศาสดาครั้นทรงแสดงรัชสมบัติในเทวดาและมนุษย์ ที่บุคคลพึงได้ด้วยอานุภาพ
ของบุญ ด้วยคาคานี้ ด้วยประการฉะนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงรวบรวมสมบัติที่ตรัสไว้
ด้วย ๒ คาคาโดยย่อ แล้วแสดงสมบัติคือพระนิพพาน จึงตรัสคาคาที่ ๓.

ตตถ มนุสฺसानํ อยฺหฺนฺติ มาหุสฺสี สา เอว มาหุสฺสิกา ฯ สมฺปชฺชนํ สมฺปตฺติ ฯ รมนฺติ
 เอตาย อชฺฌตฺตํ อุปฺปนฺนาย พหิทฺธา วา อุปฺกรณฺญตฺยาติ รติ สฺขํ สฺขวตฺถุ จ ฯ
นิพฺพานสมฺปตฺติติ นิพฺพานเมว ฯ **สพฺพนฺ**ติ โอิทฺโส วุตฺตํ มาหุสฺสีสมฺปตฺยาทิ ฯ

ตตถ (ตติยคาถาย วิจิฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตฺโพ)

มนุสฺसानํ อยฺ (สมฺปตฺติ) อิติ มาหุสฺสี, สา เอว (มาหุสฺสี) มาหุสฺสิกา ฯ สมฺปชฺชนํ สมฺปตฺติ ฯ
 (เทวมฺนุสฺสา) รมนฺติ เอตาย (สมฺปตฺติยา) อชฺฌตฺตํ อุปฺปนฺนาย พหิทฺธา วา อุปฺกรณฺญตฺยาติ
 (เอสา สมฺปตฺติ) รติ สฺขํ สฺขวตฺถุ จ ฯ **นิพฺพานสมฺปตฺติ**ติ นิพฺพานเมว ฯ **สพฺพนฺ**ติ (ภควตา)
 โอิทฺโส วุตฺตํ มาหุสฺสีสมฺปตฺยาทิ (ผล) ฯ

(วิจิฉโย) อ.การวิจิฉัย **ตตถ (ตติยคาถาย)** ในคาถาที่ ๓ นั้น **(ปณฺหิตฺเตน)**
 อันบัณฑิต **(เวทิตฺโพ)** ฟังทราบ ฯ

อยฺ (สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินี้ **มนุสฺसानํ** ของมนุษย์ ท. **อิติ** เพราะเหตุนั้น **มาหุสฺสี** ชื่อว่า
 มาหุสฺสี, **สา เอว (มาหุสฺสี)** อ.มาหุสฺสีนั้นนั้นเกี่ยว **มาหุสฺสิกา** ชื่อว่ามาหุสฺสิกา ฯ **สมฺปชฺชนํ**
 อ.ความถึงพร้อม **สมฺปตฺติ** ชื่อว่าสมบัตินี้ ฯ **(เทวมฺนุสฺสา)** อ.เทวดาและมนุษย์ ท.
รมนฺติ ย่อมยินดี **เอตาย (สมฺปตฺติยา)** ด้วยสมบัตินั้น **อุปฺปนฺนาย** อันเกิดขึ้นแล้ว
อชฺฌตฺตํ ในภายใน **วา** หรือว่า **อุปฺกรณฺญตฺยา** อันเป็นอุปฺกรณฺเป็นแล้ว **พหิทฺธา**
 ในภายนอก **อิติ** เพราะเหตุนั้น **(เอสา สมฺปตฺติ)** อ.สมบัตินั้น **รติ** ชื่อว่ารติ, **สฺขํ**
(จ) คือ อ.ความสุขด้วย **สฺขวตฺถุ จ** คือ อ.สิ่งของอันเป็นที่ตั้งแห่งความสุขด้วย ฯ
นิพฺพานํ เอว อ.นิพพานนั้นเกี่ยว **นิพฺพานสมฺปตฺติ**ติ ชื่อว่านิพพานสมบัตินี้ ฯ
มาหุสฺสีสมฺปตฺยาทิ (ผล) อ.ผล มีสมบัตินี้ของมนุษย์เป็นต้น **(ภควตา)** **วุตฺตํ** อัน
 อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว **โออิโส** โดยเจาะจง **สพฺพนฺ**ติ ชื่อว่าผลทั้งปวง ฯ

ฟังทราบวิจิฉัยในคาถาที่ ๓ นั้น.

สมบัตินี้ของพวกมนุษย์ เหตุนี้ ชื่อว่ามาหุสฺสี, มาหุสฺสีนั้นนั้นแหละ ชื่อว่ามาหุสฺสิกา.
 ความถึงพร้อม ชื่อว่าสมบัตินี้. ทวยเทพและมนุษย์ ย่อมยินดีด้วยสมบัตินั้น ซึ่งเกิดขึ้น
 ในภายใน หรือเป็นอุปฺกรณฺในภายนอก เหตุนี้ สมบัตินั้น ชื่อว่ารติ, ได้แก่ความสุข
 และสิ่งของที่ตั้งแห่งความสุข. นิพพานนั้นแหละ ชื่อว่านิพพานสมบัตินี้. ผลมีสมบัตินี้ของ

มนุษย์เป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยเจาะจง ชื่อว่าผลทั้งปวง.

[๑๐๔] เอมิมาย ปุณฺณภาเวน ลภิตพฺพํ สทฺธานุสาริภาวาทิวเสน ปตฺตพฺพํ นิพฺพานสมฺปตฺตีปี ทสฺเสตฺวา อิทานิ เตวิชฺชอุภโตภาควิมุตฺติภาววเสนาปี ปตฺตพฺพํ ตเมวสฺส อุบายญจ ทสฺเสนฺโต จตฺตฤคคาถมาห ฯ

(สตฺถา) เอวํ (ปุคฺคเลน) อิมาย (คาถาย) ปุณฺณภาเวน ลภิตพฺพํ (ปุคฺคเลน) สทฺธานุสาริภาวาทิวเสน ปตฺตพฺพํ นิพฺพานสมฺปตฺตีปี ทสฺเสตฺวา อิทานิ (ปุคฺคเลน) เตวิชฺชอุภโตภาควิมุตฺติภาววเสนาปี ปตฺตพฺพํ ตํ เอว (นิพฺพานํ จ) อสฺส (นิพฺพานสฺส) อุบายํ จ ทสฺเสนฺโต จตฺตฤคคาถํ อาห ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา ทสฺเสตฺวา ครั้นทรงแสดงแล้ว นิพฺพานสมฺปตฺตีปี แม้ซึ่งสมบัติคือพระนิพพาน (ปุคฺคเลน) ปุณฺณภาเวน ลภิตพฺพํ อันอันบุคคลพึงได้ด้วยอาณูภาพของบุญ (ปุคฺคเลน) สทฺธานุสาริภาวาทิวเสน ปตฺตพฺพํ อันอันบุคคลพึงบรรลุ ด้วยสามารถแห่งพระอริยบุคคลมีความเป็นแห่งบุคคลผู้แล่นไปสู่ศรัทธาโดยปกติเป็นต้น อิมาย (คาถาย) ด้วยคาถานี้ เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ตํ เอว (นิพฺพานํ) ซึ่งพระนิพพานนั้นนั้นเทียว (ปุคฺคเลน) เตวิชฺชอุภโตภาควิมุตฺติภาววเสนาปี ปตฺตพฺพํ อันอันบุคคลพึงบรรลุ แม้ด้วยสามารถแห่งความเป็นพระอริยบุคคลผู้มีเทวิชชะและอุภโตภาควิมุตฺติ จ ด้วย อุบายํ ซึ่งอุบาย อสฺส (นิพฺพานสฺส) แห่งพระนิพพานนั้น จ ด้วย อิทานิ ในกาลนี้ อาห ตรัสแล้ว จตฺตฤคคาถํ ซึ่งคาถาที่ ๔ ฯ

พระศาสดาครั้นทรงแสดงแก่นิพพานสมบัติที่บุคคลพึงบรรลุด้วยสามารถแห่งบุคคลผู้เป็นสัทธานุสारी ที่บุคคลพึงได้ด้วยอาณูภาพของบุญ ด้วยคาถานี้ ดังพรรณนามาฉะนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงแสดงพระนิพพานนั้นนั้นแหละ ที่บุคคลพึงบรรลุ แม้ด้วยสามารถพระอริยบุคคลผู้มีเทวิชชะและอุภโตภาควิมุตฺติ และอุบายแห่งพระนิพพานนั้น จึงตรัสคาถาที่ ๔.

ตตถ สมบุชชติ เอตาย คุณวิภูตี ปาปุณาตีติ สมปทา ฯ

ตตถ (จตุตถคากายั วิวินิจฉัยโย ปณฺหิตเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

(ปุคฺคโล) สมบุชชติ เอตาย (สมฺปตฺติยา) คุณวิภูตี ปาปุณาตีติ (เอสา สมฺปตฺติ) สมปทา ฯ

(วินิจฉัยโย) อ.การวินิจฉัย ตตถ (จตุตถคากายั) ในคากาที่ ๔ นั้น **(ปณฺหิตเตน)** อันบัณฑิต **(เวทิตพฺโพ)** ฟังทราบ ฯ

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมบุชชติ ย่อมถึงพร้อม **ปาปุณาติ** คือว่าย่อมบรรลु **คุณวิภูตี** ซึ่งความเจริญแห่งคุณ **เอตาย (สมฺปตฺติยา)** ด้วยสมบัตินั้น **อิติ** เพราะเหตุนั้น **(เอสา สมฺปตฺติ)** อ.สมบัตินั้น **สมปทา** ชื่อว่าสัมปทา ฯ

ฟังทราบวินิจฉัยในคากาที่ ๔ นั้น

บุคคลย่อมถึงพร้อม คือย่อมบรรลุความเจริญแห่งคุณ ด้วยสมบัตินั้น เพราะเหตุนั้น สมบัตินั้น ชื่อว่าสัมปทา.

มิตฺโต เอว สมปทา ตถา ตํ ฯ

มิตฺโต เอว สมปทา ตถา (มิตฺตสมปทา), ตํ (มิตฺตสมปทํ) ฯ

มิตฺโต เอว อ.มิตรนั้นเที่ยว **สมปทา** เป็นสัมปทา **ตถา (มิตฺตสมปทา)** ชื่อว่า มิตตสัมปทา เหมือนอย่างนั้น, **ตํ (มิตฺตสมปทํ)** ซึ่งสมบัติคือมิตรนั้น ฯ

สัมปทาคือมิตร ชื่อว่ามิตตสัมปทา, ซึ่งสมบัติคือมิตรนั้น.

อาคมฺมาติ สตุถาริ วา อญฺญตริ วา ครุจฺจานินิยํ สพุรหฺมจาริ นิสฺสาย ตโต โอวาทานุสาสนึ คเหตุวา ฯ

“**อาคมฺมาติ** (ปทสฺส) “**สตุถาริ วา อญฺญตริ วา ครุจฺจานินิยํ สพุรหฺมจาริ นิสฺสาย ตโต** (สตุถารา วา อญฺญตรสฺมา วา ครุจฺจานินิมฺหา สพุรหฺมจารินา) **โอวาทานุสาสนึ คเหตุวา**” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นิสฺสาย อาศัยแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา วา หรือ วา หรือว่า สพฺรหมจารี ซึ่งสพฺรหมจารี ครุฏฺฐาณิยํ ผู้ควรซึ่งฐานะอันควรแก่ความ เคารพ อภฺยตรํ รูปใดรูปหนึ่ง คเหตุวา รับเอาแล้ว โอวาทานุสาสนี ซึ่งโอวาท และอนุสาสนี ตโต (สตุถารา วา อภฺยตรสฺมา วา ครุฏฺฐาณิยมฺหา สพฺรหม- จารินา) จากพระศาสดา หรือ หรือว่า จากสพฺรหมจารี ผู้ควรซึ่งฐานะอันควรแก่ความ เคารพ รูปใดรูปหนึ่งนั้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อาคมฺมาติ ว่า “อาคมฺม” ดังนี้ ๕

บทว่า “อาคมฺม” ความว่า อาศัยพระศาสดา หรือสพฺรหมจารีผู้ควรซึ่งฐานะ อันควรเคารพรูปใดรูปหนึ่ง รับโอวาทและอนุสาสนี จากพระศาสดาหรือว่าจาก สพฺรหมจารีผู้ควรซึ่งฐานะอันควรเคารพรูปใดรูปหนึ่งนั้น.

.....

โยนิโสติ อฺปาเยน ๕

“โยนิโสติ (ปทสฺส) “อฺปาเยน” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อฺปาเยน โดยอฺบาย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โยนิโสติ ว่า “โยนิโส” ดังนี้ ๕

บทว่า “โยนิโส” แปลว่า โดยอฺบาย.

.....

ปฺยฺญชฺโตติ โยคานุฏฺฐาณํ กโรโต ๕

“ปฺยฺญชฺโตติ (ปทสฺส) “โยคานุฏฺฐาณํ กโรโต” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “กโรโต ผู้กระทำอยู่ โยคานุฏฺฐาณํ ซึ่งความหมั่นอันเป็น เหตุแห่งความพยายาม” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปฺยฺญชฺโตติ ว่า “ปฺยฺญชฺโต” ดังนี้ ๕

บทว่า “ปฺยฺญชฺโต” ความว่า ทำความหมั่นอันเป็นเหตุแห่งความพยายาม.

วิชาวิมุตติวสีภาโวติ ปุพฺเพนิวาสาทิสฺส ตีสฺส วิชชาสุ อฏฺฐสมาปตฺตินิพฺพานเภทาย
วิมุตฺติยา จ ตถา ตถา อทฺถายิตฺตเถน วสีภาโว ๕

วสีภาโว อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ชื่อว่าชานาญ อทฺถายิตฺตเถน เพราะอรรถว่า
ไม่ประพฤติกัซ้แล้ว ตถา ตถา โดยประการนั้นๆ วิชชาสุ ในวิชา ท. ตีสฺส ๓
ปุพฺเพนิวาสาทิสฺส มีบุพเพนิวาสญาณเป็นต้น (จ) ด้วย วิมุตฺติยา ในวิมุตติ อฏฺฐ-
สมาปตฺตินิพฺพานเภทาย อันต่างด้วยสมบัตติ ๘ และนิพพาน จ ด้วย วิชาวิมุตติ-
วสีภาโวติ ชื่อว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้ชานาญในวิชาและวิมุตติ ๕

ความเป็นผู้ชื่อว่าชานาญ เพราะอรรถว่าไม่ประพฤติกัซ้โดยประการนั้นๆ ในวิชา
๓ มีบุพเพนิวาสญาณเป็นต้น และในวิมุตติ อันต่างโดยสมบัตติ ๘ และนิพพาน ชื่อว่า
ความเป็นบุคคลผู้ชานาญในวิชาและวิมุตติ.

สพฺพํ โอิธิสฺส วุตฺตํ วสิตฺตํ ๕

สพฺพํ (ผล) โอิธิสฺส (ภควตา) วุตฺตํ (บุคฺคผลสฺส) วสิตฺตํ ๕

(บุคฺคผลสฺส) วสิตฺตํ อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้ชานาญ (ภควตา) วุตฺตํ อันอันพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว โอิธิสฺส โดยเจาะจง สพฺพํ (ผล) ชื่อว่าผลทั้งปวง ๕

ความเป็นผู้ชานาญ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยเจาะจง ชื่อว่าผลทั้งปวง.

[๑๐๕] เอวมิมาย ปุพฺเพกตฺวิชชาวิมุตฺติวสีภาวภาคิยปุณฺณานุภาเวน ลภิตพฺพํ เตวิชชาทิ-
ภาววเสนปี ปตฺตพฺพํ นิพฺพานสมฺปตฺตี ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยสฺมา ตวสีภาวปฺปตฺตา
เตวิชชอุภโตภาควิมุตฺตปิ สพฺเพ ปฏฺฐสมฺภิทาคุณฺวิภูตี ลภนฺติ อิมาย จ ปุณฺณ-
สมฺปทาย ตสฺสา วิภูติยา ปทฺฐจฺานวเสน ตถา ตถา กตฺตาย สปิ ลพฺภติ, ตสฺมา
ตฺปี ทสฺเสนโต ปณฺจมคฺคาถมาห ๕

(สตฺถา) เอว (บุคฺคเลน) อิมาย (คาคาย) ปุพฺเพกตฺวิชชาวิมุตฺติวสีภาวภาคิยปุณฺณานุภาเวน
ลภิตพฺพํ (บุคฺคเลน) เตวิชชาทิภาววเสนปี ปตฺตพฺพํ นิพฺพานสมฺปตฺตี ทสฺเสตฺวา, อิทานิ

ยสฺมา ตัวสีภาวปฺปตฺตา เตวิชชอุภโตภาควิมุตฺตาปิ สพฺเพ (อริยบุคคล) ปฏิสมฺภิทาทิคุณวิภูติ
 ฌานฺหิตฺติ (จ), (บุคคล) อิมาย จ ปุณฺณสมฺปทาย ตสฺสา วิภูติยา ปทฺฐจฺานวเสน (บุคคล)
 ตถา ตถา กตฺตาย สปิ (คุณวิภูติ) ลพฺภติ, ตสฺมา ตฺปิ (คุณวิภูติ) ทสฺเสนโต ปญฺจมคฺคํ
 อาท ๕

(สตุถา) อ.พระศาสดา **ทสฺเสตฺวา** ครั้นทรงแสดงแล้ว **นิพฺพานสมฺปตฺติ** ซึ่งสมบัติ
 คือพระนิพพาน **(บุคคล)** **เตวิชชาทิภาววเสนปิ ปตฺตพฺพํ** อันอันบุคคลพึงบรรลु
 แม้ด้วยสามารถแห่งความเป็นแห่งพระอริยบุคคลผู้มีวิชา ๓ เป็นต้น **(บุคคล)**
ปฺพเพกตฺวิชฺชาวิมุตฺติวสีภาวภาคิยฺปุณฺณานุภาเวน **ลภิตพฺพํ** อันอันบุคคลพึง
 ได้ ด้วยอานุภาพของบุญอันเป็นส่วนแห่งความเป็นแห่งผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติ
 อันบุคคลกระทำแล้วในกาลก่อน **อิมาย (คตฺตาย)** ด้วยคถานี้ **เอวํ** ด้วยประการ
 ฉะนี้ **ทสฺเสนโต** เมื่อทรงแสดง **ตฺปิ (คุณวิภูติ)** ซึ่งความเจริญแห่งคุณเมื่อนั้น **ตสฺมา**
 เพราะ-, **สพฺเพ (อริยบุคคล)** อ.อริยบุคคล ท. ทั้งปวง **ตัวสีภาวปฺปตฺตา**
 ผู้บรรลุแล้วซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตตินั้น **เตวิชชอุภโต-**
ภาควิมุตฺตาปิ แม้ผู้เป็นพระอริยบุคคลผู้มีวิชา ๓ และอุภโตภาควิมุตติ **ฌานฺหิตฺติ**
 ย่อมได้ **ปฏิสมฺภิทาทิคุณวิภูติ** ซึ่งความเจริญแห่งคุณมีปฏิสัมภิทาเป็นต้น **(จ)** ด้วย,
สปิ (คุณวิภูติ) อ.ความเจริญแห่งคุณเมื่อนั้น **(บุคคล)** อันบุคคล **ลพฺภติ** ย่อม
 ได้ **อิมาย ปุณฺณสมฺปทาย** ด้วยความถึงพร้อมแห่งบุญนี้ **(บุคคล)** **กตฺตาย** อันอัน
 บุคคลกระทำแล้ว **ตถา ตถา** โดยประการ นั้นๆ **ปทฺฐจฺานวเสน** ด้วยสามารถแห่ง
 ปทฺฐจฺาน **ตสฺสา วิภูติยา** แห่งความเจริญนั้น จ ด้วย **ยสฺมา** เพราะเหตุใด, -เหตุนั้น
อิทานิ ในกาลนี้ **อาท** ตรัสแล้ว **ปญฺจมคฺคํ** ซึ่งคถาที่ ๕ ๕

พระศาสดาครั้นทรงแสดงนิพพานสมบัติที่บุคคลพึงบรรลุแม้ด้วยสามารถแห่งความ
 เป็นพระอริยบุคคลผู้เป็นเทวิชชะเป็นต้น ที่บุคคลพึงได้ด้วยอานุภาพของบุญ อันเป็น
 ส่วนแห่งความเป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติที่ทำไว้ในปางก่อน ด้วยคถานี้ ดัง
 พรรณนามาฉะนี้ บัดนี้ เมื่อจะทรงแสดงแม้ความเจริญแห่งคุณ เพราะพระอริยบุคคล
 ทั้งปวงผู้บรรลุความเป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตตินั้น แม้ผู้เป็นเทวิชชะและอุภโต-
 ภาควิมุตติ ย่อมได้ความเจริญแห่งคุณมีปฏิสัมภิทาเป็นต้น และ ได้แม้ความเจริญ
 แห่งคุณมีปฏิสัมภิทาเป็นต้นนั้น ด้วยบุญสัมปทานี้ ที่ตนทำไว้ โดยประการนั้นๆ ด้วย

สามารถเป็นปทัฏฐานแห่งความเจริญนั้น จึงตรัสคาถาที่ ๕.

.....
ตตถ ปฏิสมุททาติ ฐมฺมตถนिरุตฺติปฺปฏิภาเนสุ ปเภทคตา ปญญา ฯ

ตตถ (ปญฺจมคคาถายฺ วิทิจฺจโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตฺพฺโพ)

ปฏิสมุททาติ ฐมฺมตถนिरุตฺติปฺปฏิภาเนสุ ปเภทคตา ปญญา ฯ

(วิทิจฺจโย) อ.การวินิจฉัย ตตถ (ปญฺจมคคาถายฺ) ในคาถาที่ ๕ นั้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตฺพฺโพ) พึงทราบ ฯ

ปญญา อ.ปัญญา ปเภทคตา อันถึงแล้วซึ่งความแตกฉาน ฐมฺมตถนिरุตฺติปฺปฏิภาเนสุ ในธรรม อรรถ นිරุตฺติ และปฏิภาณ ท. ปฏิสมุททาติ ชื่อว่าปฏิสัมภทา ฯ
พึงทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๕

ปัญญาอันถึงความแตกฉานในธรรม อรรถ นිරุตฺติ และปฏิภาณ ชื่อว่าปฏิสัมภทา.

.....
วิโมกฺขชาติ อฏฺฐ โลกียวิโมกฺขา ฯ

โลกียวิโมกฺขา อ.วิโมกข์อันเป็นโลกียะ ท. อฏฺฐ แปล วิโมกฺขชาติ ชื่อว่าวิโมกข์ ฯ
วิโมกข์อันเป็นโลกียะ ๘ ประการ ชื่อว่าวิโมกข์.

.....
สาวกปารมีติ สาวกสมฺปตฺติสาลิกา ปารมี ฯ

ปารมี อ.บารมี สาวกสมฺปตฺติสาลิกา อันยังสมบัติแห่งพระสาวกให้สำเร็จ สาวก-
ปารมีติ ชื่อว่าสาวกบารมี ฯ

บารมีที่ทำสาวกสมบัติให้สำเร็จ ชื่อว่าสาวกบารมี.

.....

สยมภูภาวสาธิกา **ปัจเจกโพธิ** ฯ

สยมภูภาวสาธิกา (ปารมี) **ปัจเจกโพธิ** ฯ

(ปารมี) อ.บารมี **สยมภูภาวสาธิกา** อันยังความเป็นแห่งพระสยมภูให้สำเร็จ **ปัจเจกโพธิ** ชื่อว่าปัจเจกโพธิ ฯ

บารมีที่ทำความเป็นพระสยมภูให้สำเร็จ ชื่อว่าปัจเจกโพธิ.

สหุสตุตตมภาวสาธิกา **พุทธภูมิ** ฯ

สหุสตุตตมภาวสาธิกา (ปารมี) **พุทธภูมิ** ฯ

(ปารมี) อ.บารมี **สหุสตุตตมภาวสาธิกา** อันยังความเป็นแห่งผู้สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวงให้สำเร็จ **พุทธภูมิ** ชื่อว่าพุทธภูมิ ฯ

บารมีที่ทำความเป็นผู้สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวงให้สำเร็จ ชื่อว่าพุทธภูมิ.

สหุพํ โอิธิโส วุตตํ ปฏิสมภิทาที ฯ

สหุพํ (ผล) โอิธิโส (ภควตา) วุตตํ ปฏิสมภิทาที (ผล) ฯ

ปฏิสมภิทาที (ผล) อ.ผลมีปฏิสมภิทาเป็นต้น **(ภควตา) วุตตํ** อันอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว **โออิโส** โดยเจาะจง **สหุพํ (ผล)** ชื่อว่าผลทั้งปวง ฯ

ผลมีปฏิสมภิทาเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยเจาะจง ชื่อว่าผลทั้งปวง.

เอวํ ภควา ยนตํ “ยํ ยํ เทวาทิปญฺเฑนุติ สหุพเมเตน ลพุกตํ วุตตํ ตํ อิมาทิปญฺจหิ คาทาทิ โอิธิโส โอิธิโส ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตเมว สหุพกามททสนฺนุติตํ ปญฺณสมฺปทํ ปสฺสนฺโต โอสานคากมาห ฯ

เอว ภาควา, (ภาควตา) ยัม ตัม “ยัม ยัม (ผล) เทวา อภิปฏิญเจหุติ, (ปุคฺคฺเลน) สพุพฺ (ตัม ตัม ผล) เอเตน (ปุญฺญนิธินา) ลพฺภตฺตีติ (ผล) วุฑฺฒํ, ตัม (ผล) อิมาทิ ปญฺจหิ คาทาหิ โอริโส โอริโส ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตัม เอว สพุพฺกามททสฺสญฺยิตํ ปุญฺญสมฺปทํ ปัสฺสนฺโต โอสานคาคํ อาห ๕

ภาควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสตฺวา ครั้นทรงแสดงแล้ว ตัม (ผล) ซึ่ง-, ยัม ตัม (ผล) อ.ผลนั้นใด อิติ ว่า “เทวา อ.เทวดาและมนุษย์ท. อภิปฏิญเจหุติ ย่อมปรารถนายัม ยัม (ผล) ซึ่งผลใดๆ, (ตัม ตัม ผล) อ.ผลนั้นๆ สพุพฺ ทั้งปวง (ปุคฺคฺเลน) อันบุคคลลพฺภติ ย่อมได้ เอเตน (ปุญฺญนิธินา) ด้วยบุญนิธินั้น” อิติ ดังนี้ (ภาควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุฑฺฒํ ตรัสแล้ว, -ผลนั้น โอริโส โอริโส โดยเจาะจงๆ ปญฺจหิ คาทาหิ ด้วยคาถา ท. ๕ อิมาทิ เหล่านี้ เอว ด้วยประการฉะนี้ ปัสฺสนฺโต เมื่อทรงสรรเสริญ ปุญฺญสมฺปทํ ซึ่งความถึงพร้อมแห่งบุญ สพุพฺกามททสฺสญฺยิตํ อันบุคคลเข้าใจกันแล้วทำให้ซึ่งสมบัติอันน่าใคร่ทั้งปวง ตัม เอว นั้นนั้นเกี่ยว อิทานิ ในกาลนี้ อาห ตรัสแล้ว โอสานคาคํ ซึ่งคาถาอันเป็นที่สุด ๕

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงแสดงผลที่พระองค์ตรัสไว้ว่า “ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ปรารถนาผลใดๆ ผลนั้นๆ ทั้งปวง ย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น” โดยเฉพาะเจาะจงด้วยคาถา ๕ คาถาเหล่านี้ ดังพรรณนามาฉะนี้ บัดนี้ เมื่อจะทรงสรรเสริญบุญสัมปทาที่เข้าใจกันทำให้สมบัติอันน่าใคร่ทุกอย่างนั้นนั้นแหละ จึงตรัสคาถาสุดท้าย.

ตตฺถ เอวหุติ อตีตตฺถนิทสฺสนํ ๕

ตตฺถ (โอสานคาคายํ วินิจฺฉโย ปญฺหิตฺเตน เวทิตฺตพฺโพ)

“เอวหุติ (วจนํ) อตีตตฺถนิทสฺสนํ (โหติ) ๕

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย ตตฺถ (โอสานคาคายํ) ในคาถาอันเป็นที่สุดนั้น (ปญฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตพฺโพ ฟังทราบ ๕

(วจนํ) อ.คำ “เอวหุติ ว่า “เอว” ดังนี้ อตีตตฺถนิทสฺสนํ เป็นคำชี้แจงเนื้อความอันเป็นไปล่วงแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ๕

ฟังทราบวินิจฉัยในคาถาสุดท้ายนั้น.

คำว่า “เอวี่” เป็นคำชี้แจงอรรถที่เป็นอดีต.

.....

มหา อตุโถ อสุสาติ มหตุถิกา, “มหโต อตุถาย สั่วตตตีติ อตุโถ ๗

มหา อตุโถ อสุสา (ปุญญสมปทาย อตุถิ) อิติ (สา ปุญญสมปทา) มหตุถิกา, “มหโต อตุถาย สั่วตตตีติ อตุโถ ๗

อตุโถ อ.ประโยชน์ มหา มาก อสุสา (ปุญญสมปทาย) แห่งความถึงพร้อมแห่งบุญนั้น (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ปุญญสมปทา) อ.ความถึงพร้อมแห่งบุญนั้น มหตุถิกา ชื่อว่ามีประโยชน์มาก, อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “สั่วตตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อตุถาย เพื่อประโยชน์ มหโต ใหญ่” อิติ ดังนี้ ๗

ประโยชน์มากมีอยู่แก่บุญสัมปทานั้น เหตุนั้น บุญสัมปทานั้น ชื่อว่ามีประโยชน์มาก, อธิบายว่า ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่.

.....

“มหิทธิยาติปิ ปาโจ ๗

ปาโจ อ.ปาฐะ “มหิทธิยาติปิ ว่า “มหิทธิยา” ดังนี้บ้าง ๗

ปาฐะว่า “มหิทธิยา” ดังนี้บ้าง.

.....

เอสาติ อุฑุเทสวงนั ๗

“เอสาติ (วงนั) อุฑุเทสวงนั (โหติ) ๗

(วงนั) อ.คำ “เอสาติ ว่า “เอสา” ดังนี้ อุฑุเทสวงนั เป็นคำแสดงหัวข้อ (โหติ) ย่อมเป็น ๗

คำว่า “เอสา” เป็นคำอุเทศ.

.....

เตน วุตตัม ปุณฺณสมฺปทํ อุทฺทิสฺสตี ฯ

(ภควา) เตน (ปเทน อตฺตนา) วุตตัม ปุณฺณสมฺปทํ อุทฺทิสฺสตี ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อุทฺทิสฺสตี ย่อมทรงแสดง ปุณฺณสมฺปทํ ซึ่งความถึงพร้อมแห่งบุญ (อตฺตนา) วุตตัม อันอันพระองค์ตรัสแล้ว เตน (ปเทน) ด้วยบทนั้น ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงบุญสัมปทาที่พระองค์ตรัสไว้ด้วยบทนั้น.

ยทิทฺทติ อภิมุขีภรณตฺเถ นิปาโต ฯ

“ยทิทฺทติ (สทฺโท) อภิมุขีภรณตฺเถ นิปาโต (โหติ) ฯ

(สทฺโท) อ.ศัพทํ “ยทิทฺทติ ว่า “ยทิท” ดังนี้ นิปาโต เป็นนิบาต อภิมุขีภรณตฺเถ ในอรรถว่าการกระทำให้มีหน้าเฉพาะ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ศัพทํว่า “ยทิท” เป็นนิบาต ใช้ในอรรถทำให้ตรงกัน.

เตน เอสาติ อุทฺทิสฺสํ นิทฺทิสฺสํ ตฺถ ยา เอสาติ อภิมุขํ กโรติ ฯ

(ภควา) เตน (“ยทิทฺทติ ปเทน อตฺตนา) “เอสาติ อุทฺทิสฺสํ (ปทํ) นิทฺทิสฺสํ “ยา เอสาติ อภิมุขํ กโรติ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า กโรติ ย่อมทรงกระทำ อภิมุขํ ให้มีหน้าเฉพาะ “ยา เอสาติ ว่า “ยา เอสา” ดังนี้ นิทฺทิสฺสํ เพื่ออันชี้แจง (ปทํ) ซึ่งบท (อตฺตนา) “เอสาติ อุทฺทิสฺสํ อันอันพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงแล้วว่า “เอสา” ดังนี้ เตน (“ยทิทฺทติ ปเทน) ด้วยบทว่า “ยทิท” นั้น ฯ

ด้วยบทว่า “ยทิท” นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงทำให้ตรงกันว่า “ยา เอสา” ดังนี้ เพื่อทรงชี้แจงบทที่พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงว่า “เอสา” ดังนี้.

บุญสมุปทาติ ปุญฺญานํ สมุปทา ฯ

สมุปทา อ.ความถึงพร้อม ปุญฺญานํ แห่งบุญ ท. บุญสมุปทาติ ชื่อว่าบุญ-
สัมปทา ฯ

ความถึงพร้อมแห่งบุญทั้งหลาย ชื่อว่าบุญสัมปทา.

.....
ปัสสหนตฺติ

“อสาธารณมณเฑสํ อโจรหโรณ นิธิ
กยิราถ ธีโร ปุญฺญานิ โย นิธิ อนุคามิโกติ

นิริกณฺฑเฑ จ “มา ภิกฺขเว ปุญฺญานํ ภายิตถ สฺขสฺเสตํ ภิกฺขเว อธิวจนํ ยทิตํ
ปุญฺญานีติอาทึหิ สตฺตกงฺคฺตฺตเร จ วุตฺเตหิ วจเนหิ วณฺณยนฺติ ฯ

“ปัสสหนตฺติ (ปทสฺส)

“อสาธารณ อณเฑสํ (ชานนํ) อโจรหโรณ นิธิ
กยิราถ ธีโร (ตานิ) ปุญฺญานิ โย นิธิ อนุคามิโก (อตฺถิ)” อิติ

นิริกณฺฑเฑ จ “(ตฺมฺเห) มา ภิกฺขเว ปุญฺญานํ ภายิตถ, สฺขสฺส เอตํ (‘ปุญฺญนฺติ วจนํ)
ภิกฺขเว อธิวจนํ (โหติ), ยํ อิทํ = ยานิ อิมานิ ปุญฺญานิ (สนฺติ)” อิติอาทึหิ สตฺตกงฺคฺตฺตเร
จ วุตฺเตหิ วจเนหิ วณฺณยนฺติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “วณฺณยนฺติ ย่อมสรรเสริญ วจเนหิ ด้วยพระดำรัส ท.
(ภควตา) วุตฺเตหิ อันอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว นิริกณฺฑเฑ ในนิริกณฺฑเฑ อิติ
ว่า

“นิธิ อ.ขุมทรัพย์ อสาธารณ อันไม่ทั่วไป อณเฑสํ (ชานนํ)
แก่ชน ท. เหล่าอื่น อโจรหโรณ อันโจรลักขโมยไปไม่ได้, โย
นิธิ อ.ขุมทรัพย์ใด อนุคามิโก อันไปตามโดยปกติ (อตฺถิ) มี
อยู่, ธีโร อ.นักปราชญ์ กยิราถ ฟังกระทำ (ตานิ) ปุญฺญานิ

ซึ่งบุญ ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ จ ด้วย

สตตงคฺคตฺตเร ในสัตตกนิบาต อังคตตรนิกาย (วจเนหิ) ด้วยพระดำรัส ท. อิติ-
อาทีหิ เป็นต้นว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. มา ภายิตฺถ ออย่ากลัว
แล้ว ปุญฺญานํ แต่บุญ ท., ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ยํ อิทํ = ยานิ อิมานิ ปุญฺญานิ
อ.บุญ ท. เหล่านี้ เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เอตํ (ปุญฺญนฺติ วจนํ) อ.คำว่า ‘บุญ’ ดังนี้ นั้น
อิริวจนํ เป็นชื่อ สุขสฺส ของความสุข (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ จ ด้วย (ปทสฺส)
แห่งบท “ปลฺสนฺติติ ว่า “ปลฺสนฺติ” ดังนี้ ๕

บทว่า “ปลฺสนฺติ” ความว่า ย่อมสรรเสริญ ด้วยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้
ในนริทกัณฺฐ์ว่า

“ขุมทรัพย์ที่ไม่ทั่วไปแก่ชนเหล่าอื่น โจรลักเอาไปไม่ได้ นัก
ปราษฎ์พึงทำบุญเหล่านั้น ที่เป็นขุมทรัพย์มีปกติติดตามไป”

และด้วยพระดำรัสที่ตรัสไว้ในสัตตกนิบาต อังคตตรนิกายว่า “ภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายอย่ากลัวบุญเลย, คำว่า ‘บุญ’ นั้น เป็นชื่อของความสุข นะภิกษุ
ทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นต้น.

กตปุญฺญตฺนฺติ ปุพฺพเพทตปุญฺญภาวฺนฺติ นริทกัณฺฐวณฺณนาโนโย ๕

“กตปุญฺญตฺนฺติ (ปทสฺส) “ปุพฺพเพทตปุญฺญภาว” (อิตติ อตฺโถ)” อิติ นริทกัณฺฐวณฺณนาโนโย ๕
(แปลไว้ที่หน้า ๔๕๙)

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปุพฺพเพทตปุญฺญภาว” ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้มีบุญ
อันกระทำไว้แล้วในกาลก่อน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กตปุญฺญตฺนฺติ ว่า
“กตปุญฺญต” ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๕

บทว่า “กตปุญฺญต” ความว่า ความเป็นผู้มีบุญอันได้ทำไว้แล้วในปางก่อน ดังนี้.

ยสุมา ปนิมา สตุต คาคา ขุททกปาเจ นิธิกณฺทสุตฺเต ปาลี อารุพฺหา, ตสุมา
สิริโจรชาตเก ปาลี นารุพฺหา อฏฺฐกถาปาจเมวารุพฺหาติ ฯ

ยสุมา ปน (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อีมา สตุต คาคา ขุททกปาเจ นิธิกณฺทสุตฺเต ปาลี
อารุพฺหา, ตสุมา (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน อีมา สตุต คาคา) สิริโจรชาตเก ปาลี น อารุพฺหา
อฏฺฐกถาปาจ เอว อารุพฺหาติ ฯ

ปน ก็ คาคา อ.คาคา ท. สตุต เจ็ด อีมา เหล่านี้ (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อัน
พระธรรมสังคากาจารย์ อารุพฺหา ยกขึ้นแล้ว ปาลี สู้บาลี นิธิกณฺทสุตฺเต ในนิธิ-
กณฺทสุตฺตร ขุททกปาเจ ในขุททกปาฐะ ยสุมา เพราะเหตุใด, ตสุมา เพราะเหตุนี้
(คาคา) อ.คาคา ท. (สตุต) เจ็ด (อีมา) เหล่านี้ (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อันพระ
ธรรมสังคากาจารย์ น อารุพฺหา ไม่ยกขึ้นแล้ว ปาลี สู้บาลี สิริโจรชาตเก
ในสิริโจรชาตก อารุพฺหา ยกขึ้นแล้ว อฏฺฐกถาปาจ เอว สู้ปาฐะในอรรถกถา
นั้นเทียว อิติ ดังนี้แล ฯ

ก็เพราะคาคาทัง ๗ เหล่านี้ พระธรรมสังคากาจารย์ยกขึ้นสู้บาลีในนิธิกณฺทสุตฺตร
ในขุททกปาฐะ, ฉะนั้น จึงไม่ยกขึ้นสู้บาลีในสิริโจรชาตก ยกขึ้นสู้ปาฐะในอรรถกถา
เท่านั้น ดังนี้แล.

.....
ปุพฺพเพกตปุญฺญตาคกา ฯ

ปุพฺพเพกตปุญฺญตาคกา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งความที่แห่งบุคคลเป็นผู้มีบุญ

อันกระทำแล้วในกาลก่อน (นิฏฺฐิตา) จบแล้ว

จบ กถาว่าด้วยความเป็นผู้มีบุญอันทำได้แล้วในกาลก่อน

๖. อตฺตสมฺมาปณฺธิกถา กถาวาด้วยการตั้งตน (จิต) ไว้ชอบ

[๑๐๖] อตฺตา นาม จิตฺตํ สกโล วา อตฺตภาโว ๕ ตทฺภยญฺหิ อตฺตติ ภาวาภวํ ชาวนฺโต
ชาติชราภิเภทํ สํสารทฺกฺขํ สตตํ คจฺจติ ปาปฺภนาตีติ อตฺตาติ วุจฺจติ ๕ อตฺต สาทจฺจ-
คมเน สาทจฺจคมเน นฺรินฺตรคมเน ๕ อตฺถนฺตรวเสน ปน อาหิโต อหนฺติ มาโน
เอตฺถาติ จ อทติ สุขทฺกฺขํ อนุภวตีติ จ อตฺตาติ วุจฺจติ ๕

อตฺตา นาม จิตฺตํ สกโล วา อตฺตภาโว ๕ ตทฺภยํ (จิตฺตตฺตภาวํ) हि “(สฺภาโว) อตฺตติ
ภาวาภวํ ชาวนฺโต ชาติชราภิเภทํ สํสารทฺกฺขํ สตตํ คจฺจติ ปาปฺภนาตีติ (อตฺถวิคฺคเห
น ปณฺทิตฺเตน) “อตฺตาติ วุจฺจติ ๕ อตฺต สาทจฺจคมเน (วตฺตติ), สาทจฺจคมเน นฺรินฺตรคมเน ๕
(ตทฺภยํ จตฺตตฺตภาวํ) อตฺถนฺตรวเสน ปน “อาหิโต อหนฺติ มาโน เอตฺถ (อตฺตภาเว)” อิติ
(อตฺถวิคฺคเห) จ “(สฺภาโว) อทติ สุขทฺกฺขํ อนุภวตีติ (อตฺถวิคฺคเห) จ (ปณฺทิตฺเตน)
“อตฺตาติ วุจฺจติ ๕

จิตฺตํ อ.จิต อตฺตา นาม ชื่อว่าตน, วา อีกอย่างหนึ่ง อตฺตภาโว อ.อัทภาพ สกโล
ทั้งสิ้น อตฺตา นาม ชื่อว่าตน ๕ हि จริงอยู่ ตทฺภยํ (จิตฺตตฺตภาวํ) อ.จิตและอัทภาพ
ทั้งสองนั้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก “อตฺตาติ ว่า “ตน” ดังนี้
(อตฺถวิคฺคเห) เพราะอรรถวิเคราะหฺ อิติ ว่า “(สฺภาโว) อ.สภาวะ อตฺตติ ย่อมไป
ชาวนฺโต คือว่าแล่นไปอยู่ ภาวาภวํ สุ่มพน้อยภพใหญ่ คจฺจติ ย่อมถึง ปาปฺภนาติ
คือว่าย่อมประสบ สํสารทฺกฺขํ ซึ่งความทฺกฺขในสงสาร ชาติชราภิเภทํ อันต่างด้วย
ทฺกฺขมีชาติและชราเป็นต้น สตตํ ต่อเนื่องกัน” อิติ ดังนี้ ๕ อตฺต อ.อตฺตธาตุ (วตฺตติ)
ย่อมเป็นไป สาทจฺจคมเน ในการไปต่อเนื่องกัน, นฺรินฺตรคมเน อ.การไปอันมี
ระหว่างออกแล้ว สาทจฺจคมเน ชื่อว่าการไปต่อเนื่องกัน ๕ ปน อนึ่ง (ตทฺภยํ
จิตฺตตฺตภาวํ) อ.จิตและอัทภาพ ทั้งสองนั้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อม
เรียก “อตฺตาติ ว่า “ตน” ดังนี้ (อตฺถวิคฺคเห) เพราะอรรถวิเคราะหฺ อิติ ว่า “มาโน
อ.มานะ ‘อหนฺติ ว่า ‘อ.เรา’ ดังนี้ อาหิโต ตังลงแล้ว เอตฺถ (อตฺตภาเว) ในอัทภาพ
นี้” อิติ ดังนี้ จ ด้วย (อตฺถวิคฺคเห) เพราะอรรถวิเคราะหฺ อิติ ว่า “(สฺภาโว)
อ.สภาวะ อทติ ย่อมกิน อนุภวติ คือว่าย่อมเสวย สุขทฺกฺขํ ซึ่งสุขและทฺกฺข” อิติ

ดังนี้ จ ด้วย **อตฺตณฺตรวเสน** ด้วยสามารถแห่งเนื้อความอื่น ๆ

จิต ชื่อว่าตน อีกอย่างหนึ่ง อัตภาพทั้งสิ้น ชื่อว่าตน. แท้จริง จิตและอัตภาพทั้ง ๒ อย่างนั้น ย่อมเรียกว่า “ตน” เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า “ยอมไป คือ แล่นไปอยู่สู่ภพน้อยภพใหญ่ ถึง คือว่าประสบความทุกข์ในสงสารอันต่างด้วยทุกข์มีชาติและชราเป็นต้นต่อเนื่องกัน. อุตฺตธาตฺตฺย ย่อมเป็นไปในอรรถการไปต่อเนื่องกัน, การไปไม่ขาดสาย ชื่อว่าการไปต่อเนื่องกัน. อนึ่ง ด้วยสามารถเนื้อความอื่น จิตและอัตภาพทั้ง ๒ อย่างนั้น ย่อมเรียกว่า “ตน” เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า “มานะว่า เรา ตั้งลงแล้วในอัตภาพนี้” ดังนี้ และเพราะอรรถวิเคราะห์ว่า “ยอมกิน หรือยอมเสวยสุขและทุกข์” ดังนี้.

.....
 อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม ฯ อิธเอกฺโข อตฺตานิ ทฺสฺสึลฺลํ สีเล ปตฺติภฺจเปตฺติ อสฺสทฺธํ สทฺธาสมฺปทาย มจฺจนฺรี จาคสมฺปทาย ปตฺติภฺจเปตฺติ อยํ วุจฺจติ อตฺตสมฺมาปณฺธิ ฯ

อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม (มยา วุจฺจเต) ฯ อิธ (โลก) เอกฺโข (ปุคฺคโล) อตฺตานิ ทฺสฺสึลฺลํ สีเล ปตฺติภฺจเปตฺติ, (อตฺตานิ) อสฺสทฺธํ สทฺธาสมฺปทาย (ปตฺติภฺจเปตฺติ), (อตฺตานิ) มจฺจนฺรี จาคสมฺปทาย ปตฺติภฺจเปตฺติ, อยํ (ปุคฺคโล ปณฺทิตฺเตน) วุจฺจติ อตฺตสมฺมาปณฺธิ ฯ

อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม ชื่อ อ.การตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบ (**มยา**) อันข้าพเจ้า (**วุจฺจเต**) จะกล่าว ฯ **เอกฺโข (ปุคฺคโล)** อ.บุคคลบางคน **อิธ (โลก)** ในโลกนี้ **อตฺตานิ** ยังตน **ทฺสฺสึลฺลํ** ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว **ปตฺติภฺจเปตฺติ** ย่อมให้ตั้งอยู่เฉพาะ **สีเล** ในศีล, (**อตฺตานิ**) ยังตน **อสฺสทฺธํ** ผู้ไม่มีศรัทธา (**ปตฺติภฺจเปตฺติ**) ย่อมให้ตั้งอยู่เฉพาะ **สทฺธาสมฺปทาย** ในความถึงพร้อมด้วยศรัทธา, (**อตฺตานิ**) ยังตน **มจฺจนฺรี** ผู้มีความตระหนี่ **ปตฺติภฺจเปตฺติ** ย่อมให้ตั้งอยู่เฉพาะ **จาคสมฺปทาย** ในความถึงพร้อมด้วยการบริจาค, **อยํ (ปุคฺคโล)** อ.บุคคลนี้ (**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต **วุจฺจติ** ย่อมเรียก **อตฺตสมฺมาปณฺธิ** ว่าการตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบ ฯ

จะกล่าวชื่อการตั้งตนไว้ชอบ. บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำตนผู้ศีลให้ตั้งอยู่ในศีล ทำตนผู้ไม่มีศรัทธา ให้ตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ทำตนผู้มีความตระหนี่ ให้ตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยการบริจาค, นี้เรียกว่าการตั้งตนไว้ชอบ.

.....

๑. ปณจโจรสตวตถุ

[๑๐๗] ตตถุ ทุสฺสีลํ สีเล ปติฏฺฐเปตฺติ เอตถ วตถุ วุจฺเจเต ฯ

ตตถุ (วจนฺสุ) “ทุสฺสีลํ (อตฺตาทนํ) สีเล ปติฏฺฐเปตฺติ เอตถ (วจนฺ มยา) วตถุ วุจฺเจเต ฯ

วตถุ อ.เรื่อง ตตถุ (วจนฺสุ) “ทุสฺสีลํ (อตฺตาทนํ) สีเล ปติฏฺฐเปตฺติ เอตถ (วจน) ใน- ในคำ ท. เหล่านั้นหนา -คำนี้ว่า “ยังตน ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว ย่อมให้ตั้งอยู่เฉพาะ ในศีล” ดังนี้ (มยา) อันข้าพเจ้า วุจฺเจเต จะกล่าว ฯ

บรรดาคำเหล่านั้น ในคำว่า “ทำตนผู้ทำศีลให้ตั้งอยู่ในศีล” นี้ จะเล่าเรื่อง.

.....
อตีเต กสฺสพพุทฺธกาเล ปณจสตโจรา ความฆาตาทินี กตฺวา โจริกาย ชีวิกํ กปฺเปสฺสุ ฯ
เต เอกทิวสํ มนุสฺเสหิ อนุพทฺธา ปลายนฺตา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา ตตฺถกํ อารณฺณกํ
ภิกฺขุํ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา “อมฺหากํ ฆนฺเต ปฏฺฐิสฺรณา โหถาติ วทิสฺสุ ฯ โส “สีลสทิสฺ
ปฏฺฐิสฺรณํ นาม นตฺถิ, สพฺเพปิ ตุมฺहे ปณจสีลํ สมากิยถาติ วตฺวา เตสํ สีลํ ทตฺวา
“อิทานิ ตุมฺहे สีลวฺนฺตา, ชีวิตฺเหตุปิ โว เวน สีลํ อติภฺกมิตฺพุพฺ, น มโนปโทโส
กาตพุโพติ เต โอวทิสฺสุ ฯ เต “สาธฺฐติ สมฺปฏฺฐิจฺฉินฺสุ ฯ อถ มนุสฺสา ตํ จานฺ ปตฺวา เต
สพฺเพ โจเร มาเรสฺสุ ฯ เต อฆณฺทสีลา กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตีสฺสุ ฯ เตสุ
โจรเชฏฺฐกโก เชฏฺฐกเทวปฺตฺโต อโหสิ ฯ เต อนุโลมปฺปฏิโลมวเสน เอกํ พุทฺธนฺตรํ
เทวโลเก สฺสริตฺวา อิทานิ ตโต จวิตฺวา สวตฺถิทวารสมิเป ปณจกฺลสฺติเก เกวฏฺฐ-
คาเม นิพฺพตฺตีสฺสุ ฯ เตสุ เชฏฺฐกเทวปฺตฺโต เชฏฺฐกเกวฏฺฐกฺกุเล นิพฺพตฺติตฺวา ยโสไซ
นาม กุลปฺตฺโต อโหสิ เตสํ อคฺคปฺริโส ฯ อิตเร อิตฺรกุเลสฺสุ นิพฺพตฺตา ฯ เต เอกทิวสํ
อจิริวติยา ชาลํ ชิปิตฺวา เอกํ สุวณฺณวณฺณํ มจฺฉํ ปฏฺฐิลภิตฺวา “อโย สุวณฺณวณฺโณ,
ตํ รมฺโถ ทสฺเสสฺสามาติ ตํ นาวายํ ปกฺขิปิตฺวา นาวํ อุกฺขิปิตฺวา โกสฺสรณฺโถ
ทสฺเสสฺสุ ฯ ราชฺา เตหิเยว ตํ คาหาเปตฺวา เซตวนํ คนฺตฺวา สตถุ ทสฺเสสิ ฯ สตถฺา
ตํ อตฺถุปฺตฺติ กตฺวา ตํชณฺณารูปํ รมฺมํ เทเสนโต สุตฺตนิปาเต กปิลสฺสุตฺตํ
เทเสตฺวา ปฺน รมฺมปทสฺส ตณฺหาวคฺเค “มฺนุชฺส ปมตฺตจฺาริโนตฺยาทิกา จตฺสฺโส
คาถา อภาสิ ฯ คาถาวसानเ เต เกวฏฺฐฺา สฺเวคปฺตฺตา สตถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา
อปรภาเค อุทานสฺส ตติยวคฺเค ยโสชฺสฺสุตฺเต วตฺตฺนเยน อรหฺตฺตํ ปตฺวา สตถฺารา

สทุธิ อาเนญชวิหารสมาปตติธมมปริโภเคน เอกปริโภคา อหะสนุติ ฯ

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **ปญจสโตโจรา** อ.โจรผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ท. กตฺวา กระทำแล้ว **คามฆาตาทิณี (กมุมานิ)** ซึ่งกรรม ท. มีการฆ่าซึ่งชาวบ้านเป็นต้น **กบฺเปสฺสุ** สำเร็จแล้ว **ชีวิกิ** ซึ่งการเป็นอยู่ **โจริกาย** ด้วยกิริยาอันประกอบแล้วด้วยการ ขโมย **กสฺสปพฺพุทฺธกาเล** ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ฯ **เอกทิวสฺสิ** ใน วันหนึ่ง **เต (โจรา)** อ.โจร ท. เหล่านั้น **มนุสฺเสหิ อหฺนพฺพธา** ผู้อันมนุษย์ ท. ติดตาม แล้ว **ปลายนฺดา** หนีไปอยู่ **ปวิสิตฺวา** เข้าไปแล้ว **อรณฺณํ** สู่ป่า **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ภิกขุํ** ซึ่งภิกษุ **อารณฺณกํ** ผู้อยู่ในป่า **เอกํ** รูปหนึ่ง **ตตฺถ (อรณฺณเ)** ในป่านั้น **วทฺทิตฺวา** ไหว้แล้ว **วทิสฺสุ** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **(ตฺมุเห)** อ.ท่าน ท. **ปฏฺิสรณฺา** เป็นที่พึงเฉพาะ **อมฺหากํ** แก่กระผม ท. **โหถ** จงเป็น” **อิตติ** ดังนี้ ฯ **โส (ภิกขุ)** อ.ภิกษุนั้น **วตฺวา** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**ปฏฺิสรณํ** นาม ชื่อ อ.ที่ พึงเฉพาะ **สีลสทิสฺ** อันเช่นกับด้วยศีล **นตฺถ** ย่อมไม่มี, **ตฺมุเห** อ.ท่าน ท. **สพฺเพ** แม้ทั้งปวง **สมาทฺิยถ** จงสมาทาน **ปญฺจสีลํ** ซึ่งศีล ๕” **อิตติ** ดังนี้ **ทตฺวา** ให้แล้ว **สีลํ** ซึ่งศีล **เตสฺสิ (โจรานํ)** แก่โจร ท. เหล่านั้น **โอบทฺิ** กล่าวสอนแล้ว **เต (โจเร)** ซึ่งโจร ท. เหล่านั้น **อิตติ** ว่า “**อิทานิ** ในกาลนี้ **ตฺมุเห** อ.ท่าน ท. **สีลวณฺดา** เป็นผู้ มีศีล **(โหถ)** ย่อมเป็น, **สีลํ** อ.ศีล **โว** อันท่าน ท. **เนว** **อดิภฺกมิตพฺพํ** ไม่พึงก้าวล่วง นั้นเทียว **ชีวิตเหตุปิ** แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต, **มโนปทฺิโส** อ.ความประทุษร้ายแห่งใจ **(ตฺมุเห)** อันท่าน ท. **น** **กาทพฺโพ** ไม่พึงกระทำ” **อิตติ** ดังนี้ ฯ **เต (โจรา)** อ.โจร ท. เหล่านั้น **สมฺปฏฺิจฺฉิสฺสุ** รับพร้อมแล้ว **อิตติ** ว่า “**สาธู** อ.ดีละ” **อิตติ** ดังนี้ ฯ **ถ** ครั้งนั้น **มนุสฺสา** อ.มนุษย์ ท. **ปตฺวา** ถึงแล้ว **ตํ** **จานํ** ซึ่งที่นั้น **เต** **โจเร** ยังโจร ท. เหล่านั้น **สพฺเพ** ทั้งปวง **มาเรสฺสุ** ให้ตายแล้ว ฯ **เต (โจรา)** อ.โจร ท. เหล่านั้น **อชณฺทสีลา** ผู้มีศีลอันไม่ขาด **กตฺวา** กระทำแล้ว **กาลํ** ซึ่งกาละ **นิพฺพตฺติสฺสุ** บังเกิดแล้ว **เทวโลเก** ในเทวโลก ฯ **เตสฺสุ (โจเรสฺ)** **โจรชฺชฏฺจโก** อ.- ในโจร ท. เหล่านั้น **นนา** -โจร ผู้เจริญที่สุด **ชฺชฏฺจกเทวปฺตฺโต** เป็นเทพบุตรผู้เจริญที่สุด **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ **เต (เทวปฺตฺตา)** อ.เทพบุตร ท. เหล่านั้น **สํสริตฺวา** ท่องเทียวไปแล้ว **เทวโลเก** ใน เทวโลก **พฺพุทฺธนฺตรํ** สิ้นพุทฺธันตร **เอกํ** หนึ่ง **อหฺนโลมปฏฺิโลมวเสน** ด้วยสามารถ แห่งอนฺุโลมและปฏฺิโลม **จวิตฺวา** เคลื่อนแล้ว **ตโต (เทวโลกโต)** จากเทวโลกนั้น **อิทานิ** ในกาลนี้ **นิพฺพตฺติสฺสุ** บังเกิดแล้ว **เกวณฺณคาเม** ในหมู่บ้านของชาวประมง

ปรยจกุลสติเก อันประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งตระกูลห้า สาวตฤทิวารสมิเป ในที่ใกล้
 แห่งประตูแห่งเมืองสาวตฤทิตี ๗ เตสุ (เทวบุตรเตสุ) เขมฺภจกเทวบุตรโต อ.- ในเทวบุตร
 ท. เหล่านั้นหนา - เทวบุตรผู้เจริญที่สุด นิพพตติตฺวา บังเกิดแล้ว เขมฺภจกเทวภู
 กุล ในตระกูลของชาวประมงผู้เจริญที่สุด กุลบุตรโต เป็นกุลบุตร ยโสไซ นาม ชื่อ
 ว่ายโสไซ อคคปริโส เป็นบุรุษผู้เลิศ เตสํ (กุลบุตรตฺวาน) กว่ากุลบุตร ท. เหล่านั้น
 อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ อิตเร (เทวบุตรตฺวา) อ. เทวบุตร ท. นอกนี้ นิพพตฺตา บังเกิด
 แล้ว อิตรกุลเสสุ ในตระกูลนอกนี้ ท. ๗ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง เต (ขนา) อ.ชน ท.
 เหล่านั้น ขิปิตฺวา ตักไว้แล้ว ชาล ซึ่งชาย อจิรวติยา ในแม่น้ำอจิรวติ ปฏิภิตฺวา
 ได้เฉพาะแล้ว มจฺฉ ซึ่งปลา สุวณฺณวณฺณํ ตัวมีสีเพียงดั่งสีแห่งทอง เอกํ ตัวหนึ่ง
 (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อัย (มจฺฉ) อ.ปลาตัวนี้ สุวณฺณวณฺโณ เป็นตัวมีสีเพียง
 ดั่งสีแห่งทอง (โหติ) ย่อมเป็น, (มย) อ.เรา ท. ทสฺเสสฺสาม จักแสดง ตํ (มจฺฉ)
 ซึ่งปลานั้น รณฺโณ แก่พระราชชา” อิติ ดังนี้ ปกฺขิปิตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว ตํ (มจฺฉ)
 ซึ่งปลานั้น นาวาย ในเรือ อุกฺขิปิตฺวา ยกขึ้นแล้ว นาวํ ซึ่งเรือ ทสฺเสสฺสุ แสดงแล้ว
 โกสลรณฺโณ แก่พระราชชาพระนามว่าโกศล ๗ ราชชา อ.พระราชชา เตหิ เอว (ขเนหิ)
 ทรงยังชน ท. เหล่านั้นนั้นเที่ยว คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว ตํ (มจฺฉ) ซึ่งปลานั้น
 คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว เขตวนํ สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน ทสฺเสสิ ทรงแสดงแล้ว สตฺถุ
 แก่พระศาสดา ๗ สตฺถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ตํ (มจฺฉ) ซึ่งปลานั้น
 อตฺถุปรฺตฺตี ให้เป็นเหตุเกิดแห่งเนื้อความ เทเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ฌมฺมํ ซึ่งธรรม
 ตํขณานุรูปํ อันสมควรแก่ขณะนั้น เทเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว กปิลสฺสุดํ ซึ่งกปิล
 สุตฺร สุตฺตนิปาเต ในสุตฺตนิปาต อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. จตฺสฺโส
 ๔ “มนุขสฺส ปมตฺตจาริโนตฺยาทิกา เป็นต้นว่า “มนุขสฺส ปมตฺตจาริโน” ดังนี้
 ตณฺหาวคฺเค ในตณฺหาวรรค ฌมฺมปทสฺส แห่งธรรมบท ปุณ อิก ๗ คาถาสาเห
 ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคาถา เต เกวณฺณฺวา อ.ชาวประมง ท. เหล่านั้น สํเวคฺป
 ปรตฺตา ถึงแล้วซึ่งความสังเวช ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของ
 พระศาสดา ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วุตฺตนเยน
 โดยนัยอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว ยโสชฺสฺสุดเต ในยโสชฺสฺสุตฺร ตติยวคฺเค ใน
 ตติยวรรค อุทานสฺส แห่งอุทาน อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก เอกปริโภคา
 เป็นผู้บริโภคเป็นอันเดียวกัน อาเนญชฺวิหารสมาปตฺติธมฺมปริโภเคน ด้วยการ

บริโภคซึ่งธรรมคือสมาบัติเป็นธรรมเป็นเครื่องอยู่ไม่หวั่นไหว สทุธิ กับ สตุถารา ด้วยพระศาสดา อเหตุไต้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

ในอดีตกาล ในกาลแห่งพระพุทเจ้าพระนามว่ากัสสปะ มีโจร ๕๐๐ ทำกรรมมีการฆ่าชาวบ้านเป็นต้น เลี้ยงชีวิตด้วยโจรกรรม. ในวันหนึ่ง พวกโจรเหล่านั้น ถูกชาวบ้านติดตามไป หนีไปอยู่ เข้าไปสูป่า เห็นภิกษุผู้อยู่ป่ารูปหนึ่งในป่านั้น ไหว้แล้ว ก็กล่าวว่า “ท่านครับ ขอท่านจงเป็นที่พึ่งแก่พวกกระผมเถิด”. ท่านกล่าวว่า “ธรรมด่าว่าที่พึ่ง เช่นกับศีล ย่อมไม่มี, พวกท่านแม่ทั้งหมด จงสมาทานศีล ๕” แล้วให้ศีลแก่พวกโจรเหล่านั้น กล่าวสอนพวกโจรเหล่านั้นว่า “บัดนี้ พวกท่านเป็นผู้มีศีล, พวกท่านไม่พึงก้าวล่วงศีล แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต, พวกท่านไม่พึงทำความประทุษร้ายทางใจ”. พวกโจรเหล่านั้นรับว่า “ดีละ”. ที่นั่น พวกมนุษย์ถึงสถานที่แห่งนั้น ฆ่าพวกโจรเหล่านั้นให้ตาย. พวกโจรเหล่านั้น มีศีลไม่ขาด ทำกาละ บังเกิดในเทวโลก. บรรดาโจรเหล่านั้น หัวหน้าโจร ได้เป็นเทพบุตรผู้เป็นหัวหน้า. เทพบุตรเหล่านั้น ท่องเที่ยวไปในเทวโลก สิ้นพุทธรันดรหนึ่ง ด้วยสามารถอนุโลมและปฏิโลม บัดนี้ เคลื่อนจากเทวโลก บังเกิดในหมู่บ้านชาวประมงประมาณ ๕๐๐ ตระกูล ในที่ใกล้ประตูเมืองสาวัตถี. บรรดาเทพบุตรเหล่านั้น หัวหน้าเทพบุตร บังเกิดในตระกูลชาวประมงผู้เป็นหัวหน้า ได้เป็นกุลบุตรนามว่ายโสชะ เป็นบุรุษผู้เลิศกว่ากุลบุตรเหล่านั้น. พวกเทพบุตรนอกนี้บังเกิดในตระกูลนอกนี้. ในวันหนึ่ง พวกชนเหล่านั้น ดักตาข่ายในแม่น้ำอจิรวดี ได้ปลาตัวมีสีดุจทองตัวหนึ่ง คิดว่า “ปลาตัวนี้ มีสีดุจทอง, พวกเราจะแสดงปลานี้แก่พระราชา” ดังนี้ แล้ว จึงใส่ปลานั้นในเรือ ยกเรือ ทรงแสดงแก่พระราชา. พระราชารับสั่งให้พวกชนเหล่านั้นนั้นแหล่นำปลานั้น เสด็จไปสู่พระเชตวัน แสดงแก่พระศาสดา. พระศาสดาทรงทำปลานั้น ให้เป็นเหตุเกิดแห่งเนื้อความนั้น เมื่อทรงแสดงธรรมอันสมควรแก่ขณะนั้น ทรงแสดงกปิณสูตร ในสุดตนิบาต ได้ตรัสคาถา ๔ คาถาเป็นต้นว่า “**มฺนุชฺสสุสพมตฺตจาริโน**” ดังนี้ ในตณหาวรรค แห่งธรรมบทอีก. ในเวลาจบคาถา ชาวประมงเหล่านั้นถึงความสังเวช บวชในสำนักของพระศาสดา ภายหลัง บรรลุพระอรหัต โดยนัยที่ตรัสไว้ในยโสชสูตร วรรคที่ ๓ แห่งอุทาน ได้เป็นผู้บริโภคร่วมกับพระศาสดา ด้วยการบริโภคธรรมคือสมาบัติซึ่งเป็นธรรมเป็นเครื่องอยู่อันไม่หวั่นไหว ดังนี้แล.

กปิลสูตตวณฺณนาทีสุ ปญฺจโจรสตวตฺตฺถ ๫

ปญฺจโจรสตวตฺตฺถ อ.เรื่องแห่งร้อยแห่งโจรห้า (อาคต) มาแล้ว กปิลสูตตวณฺณนาทีสุ (วณฺณนาสุ) ในอรรถกถา ท. มีอรรถกถาแห่งกปิลสูตตรเป็นต้น ๫

เรื่องโจร ๕๐๐ คน มาในอรรถกถากปิลสูตตรเป็นต้น.

.....

สหสฺสวคฺเค “โย จ วสฺสสํ ชีเว ทฺสฺสึโลติ คาถาวณฺณนาทีสุ สงฺกัจจสามเณร-
อชิมุตตกสามเณเรสุ ปสนฺนโจรวตฺถุปี กถตพฺพํ ๫

ปสนฺนโจรวตฺถุปี แม้อ.เรื่องแห่งโจรผู้ล้อมใสแล้ว สงฺกัจจสามเณรอชิมุตตก-
สามเณเรสุ ในสามเณรชื่อว่าสังกัจจะและสามเณรชื่อว่าอชิมุตตกะ ท. คาถา-
วณฺณนาทีสุ (วณฺณนาสุ) ในอรรถกถา ท. มีอรรถกถาแห่งคาถาเป็นต้น “โย จ
วสฺสสํ ชีเว ทฺสฺสึโลติ ว่า “โย จ วสฺสสํ ชีเว ทฺสฺสึโล” ดังนี้เป็นต้น สหสฺสวคฺเค
ในสัทสวรรณ (ปณฺทิตน) อันบัณฑิต กถตพฺพํ ฟังกล่าว ๫

ฟังกล่าวแม้เรื่องโจรผู้ล้อมใสในสังกัจจสามเณรและอชิมุตตกสามเณร ในอรรถกถา
แห่งคาถาเป็นต้นว่า “โย จ วสฺสสํ ชีเว ทฺสฺสึโล” ดังนี้เป็นต้น ในสัทสวรรณ.

๒. การทวารตเถรวตฺตฺถ

[๑๐๘] อสฺสทฺธํ สทฺธาสมฺปทาย ปติฏฺฐเปตฺติติ เอตฺถ ปน วตฺตฺถ วุจฺจเต ๫

“อสฺสทฺธํ (อตฺตานํ) สทฺธาสมฺปทาย ปติฏฺฐเปตฺติติ เอตฺถ (วจนฺ มยา) ปน วตฺตฺถ วุจฺจเต ๫

ปน ก็ วตฺตฺถ อ.เรื่อง “อสฺสทฺธํ (อตฺตานํ) สทฺธาสมฺปทาย ปติฏฺฐเปตฺติติ เอตฺถ
(วจนฺ) ในคำนี้ว่า “ยังตน ผู้ไม่มีศรัทธา ย่อมให้ตั้งอยู่เฉพาะ ในความถึงพร้อมด้วย
ศรัทธา” ดังนี้ (มยา) อันข้าพเจ้า วุจฺจเต จะกล่าว ๫

ในคำว่า “ทำตนผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยศรัทธา” นี้ จะเล่าเรื่อง (ตั้ง

ต่อไปนี้).

.....

ราชคเห ภารทวาชโคตโต นาม พุราหฺมโณ ปฏิวสติ มิจฺฉาทิกฺกุจโโก ๗ โส อสฺสทุโธ
 อปฺปสฺสนุโน, “พุทฺโธ ฐมฺโหม สงฺฆมฺหิตี วุตฺเต, กณฺเณ ปิทฺหิตี ฤทฺโธ ขทฺธิรชาณฺุสทิสฺโส ๗
 พุราหฺมณฺี ปนฺสฺส ฐนฺณชานฺี นาม โสตาปนฺนา สทฺธา ปสฺสนา ๗ สา ปกตฺติยา
 จิตฺตปฺปิ นิสฺสินฺนาปฺปิ ขิปิตฺตวาปฺปิ กาสิตฺตวาปฺปิ “นโม พุทฺธสฺสชาติ นมฺสฺสกาโร กโรตฺติ ๗
 อเถกทิวสฺสํ พุราหฺมโณ ปณฺจณฺุณํ พุราหฺมณฺสตาณํ อปฺโปทกปายาสํ ทาทุกาโม
 สฺวาตนาถ พุราหฺมเณ นิมฺนเตตฺตวา พุราหฺมณฺี อาห “เสว โภตฺติ อมฺหากํ ขฺมเร
 ปณฺจสฺตพฺุราหฺมณา ภูณฺุชิสฺสนฺุติ, ยํ ตฺวํ ตสฺส มฺุณฺุทกสมฺณสฺส นมฺสฺสกาโร กโรสิ,
 ตํ เสว เอกทิวสมตฺตํ มา อกาสิ, ตณฺุทฺธิ สฺสุตฺวา พุราหฺมณา อนตฺตมนา โหนฺติ,
 มา มํ พุราหฺมเณหิ ภินฺทิตฺติ ๗ “ตฺวํ พุราหฺมเณหิ วา ภิชฺช เทเวหิ วา, อหนฺตํ
 สฺตถารํ อณฺุสฺสริตฺตวา น สกฺโกมิ อนมฺสฺสมานา สณฺุจาทฺตุนฺติ ๗ โส ขคฺคํ คเหตฺวา
 “โภตฺติ สเจ เสว เตสฺสุ นิสฺสินฺเนสฺสุ ตํ มฺุณฺุทกสมณฺี นมฺสฺสสิ, อิมินา ตํ จินฺทิสฺสามิตฺติ
 อาห ๗ อริยสวากา นาม ปจฺวี วยิ ทฺุปฺปกมฺปา สิเนรุ วยิ จ ทฺุปฺปวิวตฺติยา
 โหนฺติ ๗ ตสฺมา สา เอวมอาห

“สเจ มํ องฺคมงฺคานิ กามํ เจชฺชสิ พุราหฺมณ
 เนวาทํ วิจารณ์ฺุสามิ พุทฺธเสฏฺฐจฺสฺส สาสนาติ ๗

พุราหฺมโณ อ.พราหฺมณฺ์ ภารทวาชโคตโต นาม ชื่อว่าภารทวาชโคตร มิจฺฉาทิกฺกุจโโก
 เป็นผู้มีความเห็นผิด (หุตฺวา) เป็น ปฏิวสติ ย่อมอาศัยอยู่ ราชคเห ในเมือง
 ราชคฤหฺ์ ๗ โส (พุราหฺมโณ) อ.พราหฺมณฺ์นั้น อสฺสทุโธ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
 อปฺปสฺสนุโน เป็นผู้ไม่เลื่อมใสแล้ว (หุตฺวา) เป็น, (วจเณ) ครั้นเมื่อคำ “พุทฺโธ
 ฐมฺโหม สงฺฆมฺหิตี ว่า “พุทฺโธ ฐมฺโหม สงฺฆ” ดังนี้ (เกนจ) อันใครๆ วุตฺเต กล่าวแล้ว,
 ปิทฺหิตี ย่อมปิด กณฺเณ ซึ่งหฺู ท. ฤทฺโธ เป็นผู้แข่งกระด้าง ขทฺธิรชาณฺุสทิสฺโส เป็นผู้
 เช่นกับด้วยดอไม้ตะเคียน (โหติ) ย่อมเป็น ๗ ปน ส่วนว่า พุราหฺมณฺี อ.นางพราหฺมณฺ์
 อสฺส (พุราหฺมณฺุส) ของพราหฺมณฺ์นั้น ฐนฺณชานฺี นาม ชื่อว่าฐนฺณชานฺี
 โสตาปนฺนา เป็นพระโสดาบัน สทฺธา เป็นผู้มีศรัทธา ปสฺสนา เป็นผู้เลื่อมใสแล้ว

(อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ **สา (ธัญชานี)** อ.นางธัญชานีนัน จิตาปิ ยืนอยู่แล้วบ้าง
 นิสินฺหาปิ นั่งแล้วบ้าง ขิปิตฺวาปิ ไอแล้วบ้าง กาสิตฺวาปิ จามแล้วบ้าง ปกตฺยา
 ตามปกติ กโรติ ย่อมกระทำ **นมสฺสการํ** ซึ่งนมัสการ “**นโม พุทฺธสฺสาติ** ว่า
 “**นโม พุทฺธสฺส**” ดังนี้ เป็นต้น ฯ **อก** ครั้งนั้น **เอกทิวสํ** ในวันหนึ่ง **พฺราหฺมณ**
 อ.พฺราหฺมณํ **ทาตุกาโม** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันให้ **อปฺโปทกฺปายาสํ** ซึ่งข้าวปายาสอันมี
 น้ำอันน้อย **พฺราหฺมณสฺตานํ** แก่ร้อยแห่งพฺราหฺมณํ ท. **ปญฺจนฺหํ** ห้า (**หุตฺวา**) เป็น
 นิมนฺเตตฺวา เชื่อเชิญแล้ว **พฺราหฺมณ** ซึ่งพฺราหฺมณํ ท. **สฺวาตนา** เพื่อกัทรบริโภค
 อันจะมีในวันพรุ่งนี้ **อาห** กล่าวแล้ว **พฺราหฺมณ** กะนางพฺราหฺมณิ **อิติ** ว่า “**โกติ** เนะ
 นางผู้เจริญ **ปญฺจสฺตพฺราหฺมณา** อ.พฺราหฺมณํมีร้อยห้าเป็นประมาณ ท. **ภฺยฺยชิสฺสนฺหฺติ**
 จักบริโภค **ชมเร** ในเรือน **อมุหํ** ของเรา ท. **เสว** ในวันพรุ่งนี้, **ตุวํ** อ.เธอ **กโรสิ**
 ย่อมกระทำ **นมสฺสการํ** ซึ่งนมัสการ **ตฺสฺส มุณฺทกสมณสฺส** แก่สมณะผู้ไล่นั้น
 ยํใด, (**ตุวํ**) อ.เธอ มา **อกาสิ** อยาได้กระทำแล้ว **ตํ (นมสฺสการํ)** ซึ่งการนมัสการ
 นั้น **เอกทิวสฺมตฺตํ (กาลํ)** ลี้นกาล ลักว่าวันหนึ่ง **เสว** ในวันพรุ่งนี้, **หิ** เพราะว่า
พฺราหฺมณา อ.พฺราหฺมณํ ท. **สฺตุวา** ฟังแล้ว **ตํ (วจนํ)** ซึ่งคำนั้น **อนตฺตมนา** เป็นผู้
 มีใจมิใช่ของตน **โหนฺติ** ย่อมเป็น, (**ตุวํ**) อ.เธอ มา **ภินฺทิ** อยาทำลายแล้ว **มํ** ซึ่งเรา
พฺราหฺมณหิ จากพฺราหฺมณํ ท.” **อิติ** ดังนี้ ฯ (**สา ธัญชานี**) อ.นางธัญชานีนัน
 (**อาห**) กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**ตุวํ** อ.ท่าน **ภิชฺช** จงแตก **พฺราหฺมณ**หิ จากพฺราหฺมณํ ท.
 วา หรือ วา หรือว่า **เทเวหิ** จากเทเวดา ท., **อหํ** อ.ดิฉัน **อนุสฺสริตฺวา** ระลึกถึงแล้ว
ตํ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดานั้น **อนมสฺสมานา** ไม่นมัสการอยู่ **น สกฺโกมิ** ย่อมไม่
 อาจ **สณฺจํ** เพื่ออันดำรงอยู่ด้วยดี” **อิติ** ดังนี้ ฯ **โส (พฺราหฺมณ)** อ.พฺราหฺมณํนั้น
คเหตฺวา ถือเอาแล้ว **ขคฺคํ** ซึ่งพระขรรค์ **อาห** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**โกติ** เนะนาง
 ผู้เจริญ **สเจ** ถ้าวา **เสว** ในวันพรุ่งนี้ **เตสฺส (พฺราหฺมณ**สฺ) ครั้งเมื่อพฺราหฺมณํ ท.
 เหล่านั้น **นิสินฺเนสฺส** นั่งแล้ว (**ตุวํ**) อ.เธอ **นมสฺสสิ** ย่อมนมัสการ **ตํ มุณฺทกสมณํ**
 ซึ่งสมณะผู้ไล่นั้นไซ้, (**อหํ**) อ.เรา **ฉินฺทิสฺสามิ** จักตัด **ตํ** ซึ่งเธอ **อิมินา (ขคฺเคน)**
 ด้วยพระขรรค์นี้” **อิติ** ดังนี้ ฯ **อริยสวกา** นาม ชื่อว่า อ.พระอริยสวาท. **ทฺปฺปกมฺปา**
 เป็นผู้อันใครๆ ให้ห้วนไหวได้โดยยาก **ปจฺวี** วย รวากะ อ.แผ่นดิน (**จ**) ด้วย
ทฺปฺปวิวตฺติยา เป็นผู้อันใครๆ ให้เป็นไปโดยรอบได้โดยยาก **สิเนรุ** วย รวากะ
 อ.ภูเขาสิเนรุ **จ** ด้วย **โหนฺติ** ย่อมเป็น ฯ **ตฺสฺมา** เพราะเหตุนั้น **สา (ธัญชานี)**

อ.นางธัญชาณีนั้น อาท กล่าวแล้ว เอวี่ อย่างนี้ อิติ ว่า

“พฺรหฺมณ ข้ำแต่พฺรหฺมณ สเจ ถ้ำว่า (ตุวี่) อ.ท่าน
 เจชฺชลี จะตต มั ซึ่งดิฉน องคุมงคานี ให้เป็นอวี่วะน้อย
 ใหญ่ ท. กามั แนน้ไชร้, อหี่ อ.ดิฉน เหว วิริมสิสามิ
 จักไม่งดเวนน้ันเทียะ สาสนา จากคำสอน พุทฺธเสฏฺฐจสิส
 ของพระพุทฺธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด” อิติ ดังนี้ ๕

พฺรหฺมณี่ชื่อว่าภารทวาชโคตร อาตัยอยู่ในเมืองราชคฤห์ เป็นมิจฉาภิกฺขุฉิ. เขาไม่มี
 ศรัทธา ไม่เลื่อมใส, เมื่อมีใครกล่าวว่ำ “พุทฺธ ฐมโม สงฺโฆ” ย่อมปิดหู เป็นคน
 กระต้าง เช่นกับตอไม้ตะเคียน. ส่วนนางพฺรหฺมณี่ของเขา ชื่อว่่านางธัญชาณี เป็น
 พระโสดาบัน มีศรัทธา มีความเลื่อมใส. นาง ยืนบ้ำง นิ่งบ้ำง โอบ้ำง จามบ้ำง ตาม
 ปกติ ย่อมทำนมัสการว่ำ “นโม พุทฺธสิส” ดังนี้เป็นต้น. ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง
 พฺรหฺมณี่ มีความประสงค์จะให้ข้าวปายาสที่มีน้ำน้อย แก่พวกพฺรหฺมณี่ ๕๐๐ คน
 จึงเชื่อเชิญพวกพฺรหฺมณี่ เพื่อจะบริโภคภัตฺรในวันรุ่งขึ้น กล่าวกับนางพฺรหฺมณี่ว่ำ
 “นางผู้เจริญ พຸຸຸຸนี้ พฺรหฺมณี่ ๕๐๐ คน จักบริโภคในเรือนของพวกเรา, เธอทำการ
 นมัสการแก่พระสมณะไล่น้ันใจ, พຸຸຸຸนี้ เธออย่าได้ทำนมัสการสมณะไล่น้ัน สักหนึ่ง
 วัน, เพราะว่ำ พวกพฺรหฺมณี่ฟังค่าน้ันแล้ว จะไม่สบายใจ, เธออย่าทำลายเราจากพวก
 พฺรหฺมณี่”. นางพฺรหฺมณี่กล่าวว่ำ “ท่านจงแตกจากพวกพฺรหฺมณี่หรือว่ำจากเหล่า
 เทวดาก็ตาม, ดิฉนัระลึถึงพระศาสดาน้ัน เมื่อไม่นมัสการ ย่อมไม้อาจเพื่อจะดำรง
 อยู่ได้”. พฺรหฺมณี่ฉวยเอาพระขรรค์กล่าวว่ำ “นางผู้เจริญ ถ้ำพຸຸຸนี้ เมื่อพวกพฺรหฺมณี่
 เหล่าน้ันนั่งกันแล้ว เธอ นมัสการสมณะไล่น้ันไชร้, เราจักฟันเธอด้วยพระขรรค์นี้”.
 ธรรมดว่ำพระอริยสาวกทั้งหลาย เป็นผู้อันใครๆ ให้หวั่นไหวได้ยาก ดุจแผ่นดิน และ
 เป็นผู้อันใครๆ ให้หันกลับได้โดยยาก ดุจภูเขาสุเนรุ. เพราะฉนั้น นางจึงกล่าวอย่างนี้
 ว่ำ

“ข้ำแต่พฺรหฺมณี่ ถ้ำท่านจักตตดิฉนให้เป็นท่อนเล็กท่อนน้อย
 จริงๆ ไชร้, ดิฉนัก็จักไม่วैनจากคำสอนของพระพุทฺธเจ้า ผู้
 ประเสริฐสุดเลย”.

.....

โส ตัม ปรามสิตุํ วา ปหริตุํ วา อสกุโกนุโต “ยนฺเต รุจฺจติ, ตัม กโรหิตี วตฺวา ขคฺคํ สยเน ชิปี ฯ ปุณฺทิวเส พุราหฺมโณ พุราหฺมณานํ ปายาสํ ปฏฺยิททาเปตฺวา กาลํ อาโรจาเปสิ ฯ เต อาคนฺตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ ฯ พุราหฺมโณปิ เตหิ สทฺธิ เอกปฺนฺติยํ นิสฺสีทึ ฯ อถ พุราหฺมณึ สุวณฺณกฺกฺจฺจุํ คเหตฺวา ฆตฺตคฺเค พุราหฺมเณ ปรีวิสมานา ตสฺส พุราหฺมณสฺส ฆตฺตํ สํหฺรณฺตี ทฺนฺนิกฺขิตฺเต ทารุภณฺเฑ ปกฺขลิ ฯ ทุกฺขา เวทนา อุปฺปชฺชึ ฯ सा ตํขณฺณเฆว สตุถาริํ อนุสฺสริตฺวา สิริสิ อญฺชลิ กตฺวา, येन वेपुหนํ, देनญฺชลิมฺปณาเมตฺวา “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ ติกฺขตฺตํ อุทาเนสิ ฯ”

โส (พุราหฺมโณ) อ.พราหฺมณึนั้น อสกุโกนุโต เมื่อไม่อาจ ปรามสิตุํ เพื่ออันตะตะ ต้อง วา หรือ วา หรือว่า ปหริตุํ เพื่ออันประหาร ตัม (ธนฺชฺชาหิ) ซึ่งนางธัญชานี นั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ยํ (กมฺม) อ.กรรมใด เต อันเธอ รุจฺจติ ย่อม ชอบใจ, (ตฺว) อ.เธอ กโรหิ จงกระทำ ตัม (กมฺม) ซึ่งกรรมนั้น” อิติ ดังนี้ ชิปี โยน ทิ้งแล้ว ขคฺคํ ซึ่งพระขรรค์ สยเน บนที่นอน ฯ ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น พุราหฺมโณ อ.พราหฺมณึ (พุราหฺมณึ) ยังนางพราหฺมณึ ปฏฺยิททาเปตฺวา ให้ตระเตรียมแล้ว ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส พุราหฺมณานํ แก่พราหฺมณึ ท. (ปุคฺคล) ยังบุคคล อาโรจาเปสิ ให้บอกแล้ว กาลํ ซึ่งกาล ฯ เต (พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณึ ท. เหล่า นั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว นิสฺสีทิสฺสุ นั่งแล้ว ฯ พุราหฺมโณปิ แม้ อ.พราหฺมณึ นิสฺสีทึ นั่งแล้ว เอกปฺนฺติยํ ในแถวเดียวกัน สทฺธิ กับ เตหิ (พุราหฺมเณหิ) ด้วยพราหฺมณึ ท. เหล่านั้น ฯ อถ ครั้งนั้น พุราหฺมณึ อ.นางพราหฺมณึ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว สุวณฺณกฺกฺจฺจุํ ซึ่งทัพพีอันเป็นวิหารแห่งทอง ปรีวิสมานา เลี้ยงดูอยู่ พุราหฺมเณ ซึ่งพราหฺมณึ ท. ฆตฺตคฺเค ในโรงแห่งภัตต สํหฺรณฺตี นำไปด้วยดีอยู่ ฆตฺตํ ซึ่งภัตต ตสฺส พุราหฺมณสฺส แก่พราหฺมณึนั้น ปกฺขลิ ลื่นแล้ว ทารุภณฺเฑ ที่แผ่นกระดาน แห่งไม้ (ปุคฺคเลน) ทฺนฺนิกฺขิตฺเต อันอันบุคคลปูแล้วไม่ดี ฯ เวทนา อ.เวทนา ทุกฺขา อันเป็นทุกข์ อุปฺปชฺชึ เกิดขึ้นแล้ว ฯ सा (พุราหฺมณึ) อ.นางพราหฺมณึนั้น อนุสฺสริตฺวา ระลึกถึงแล้ว สตุถาริํ ซึ่งพระศาสดา ตํขณฺ เหว ในขณะที่นั้นนั้นเกี่ยว กตฺวา กระทำแล้ว อญฺชลิ ซึ่งอัญชลี สิริสิ เหนือศีรษะ ปณาเมตฺวา ประณมแล้ว อญฺชลิ ซึ่งอัญชลี เตน (ทิสภาเคน) ใน-, เวพุหนํ อ.พระวิหารชื่อว่าเวพุวัน (อตฺถิ) มีอยู่ येन (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใต้, -ส่วนแห่งทิศนั้น อุทาเนสิ เปล่งแล้ว

ติกุขตตุ่ สามครั้ง “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส” ด้งนี้ ๗

พราหมณ์นั้นไม่อาจเพื่อจะแตะต้องหรือว่าดีนางพราหมณ์นั้นได้ จึงกล่าวว่ “เธอชอบใจสิ่งใด, จงทำสิ่งนั้นเถิด” ด้งนี้ แล้วโยนพระขรรค์ไว้บนที่นอน. ในวันรุ่งขึ้นพราหมณ์ให้นางพราหมณ์ตระเตรียมข้าวปายาสเพื่อพวกพราหมณ์ แล้วให้บอกเวลา. พวกพราหมณ์เหล่านั้นมาแล้ว ก็พากันนั่ง. แม้พราหมณ์ ก็นั่งในแถวเดียวกันกับพวกพราหมณ์เหล่านั้น. ที่นั่น นางพราหมณ์ถือเอาทัพพีทองคำ เลี้ยงดูพวกพราหมณ์ในโรงภัตตาคาร ขณะกำลังนำภัตตาคารไปเพื่อพราหมณ์นั้น ลิ่นที่พื้นกระดานที่เขาปูไว้ไม่ดี. ทุกขเวทนา จึงเกิดขึ้น. ในขณะนั้นนั่นเอง นางระลึกถึงพระศาสดา ทำอัญชลีเหนือเศียร ประณมอัญชลีไปในทิศที่พระเวฬุวันตั้งอยู่ อุทาน ๓ ครั้งว่ “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส” ด้งนี้.

ตสฺมี จ ขณ เตสฺ พฺราหฺมณฺสฺ เกจि ภุตฺตา โหนฺติ เกจि ภุญฺชมาณา เกจि หตฺเถ โอดาริตมตฺตา เกสณฺจि โภชนํ ปฺรโต จปิตมตฺตํ โหติ ๗ เต ตํ สทฺทํ สุตฺตวาลิเนรุมตฺเตน มุคฺคเรน สีเส ปหฺญา วิย กณฺเณสฺสุ สฺสเลน วิทฺธา วิย ทุกฺข-โทมนสฺสปรตฺตา อิมิณา อณฺเณทฺธิเกน มยํ ฆรํ ปเวสิตฺตาติ กุชฺฌิตฺวา หตฺเถ ปิณฺฑํ จกฺกเทตฺวา มุขเณ คหิตํ นุญฺจหิตฺวา พฺราหฺมณํ อกฺโกสมาณา ปกฺกมึสฺสุ ๗ พฺราหฺมโณปิ พฺราหฺมณิ นานปรปกาเรหิ อกฺโกสิตฺวา กิณฺจิ กาทฺตุ อสฺกโกนฺโต “เอวเมว ปนายํ วสฺสิ ยสฺมี วา ตสฺมี วา ตสฺส มุณฺฑกสฺส สมณสฺส วณฺณํ ภาสติ, อิทานิ ตฺยหาํ วสฺสิ ตสฺส สตฺถุโน วาทำ อารโเปสฺสามีติ วตฺวา กุปีโต อนตฺตมโน เวฬุวนํ คนฺตฺวา สตฺถารํ อวนฺทิตฺวาว เอกมฺนฺตํ นิสินฺโน ปณฺหํ ปุจฺฉิ

“กึ สฺสุ ฆตฺวา สฺสุขํ เสติ กึ สฺสุ ฆตฺวา น โสจติ
กิสฺสสฺส เอกธมฺมสฺส วรํ โรเจสิ โคตมาติ ๗

จ กึ ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น เตสฺ พฺราหฺมณฺสฺ เกจิ (พฺราหฺมณา) อ.- ในพราหมณ์ท. เหล่านั้นหนา -พราหมณ์ ท. บางพวก ภุตฺตา เป็นผู้บริโภคแล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น ๗ เกจิ (พฺราหฺมณา) อ.พราหมณ์ ท. บางพวก ภุญฺชมาณา เป็นผู้บริโภคอยู่ (โหนฺติ)

ย่อมเป็น, เกจิ (พฺรหฺมณา) อ.พฺรหฺมณฺ ท. บางพวก หตฺเถ โอตาริตมตฺตา เป็น ผู้สักว่า ยังมีอ ท. ให้ข้ามลงแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น, โภชนํ อ.โภชนะ (ปฺคฺคฺเลณ) จปีตมตฺตํ เป็นของสักว่าอันบุคคลวางไว้แล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า เกสญฺจิ (พฺรหฺมณานํ) ของพฺรหฺมณฺ ท. บางพวก โหติ ย่อมเป็น ๓ เต (พฺรหฺมณา) อ.พฺรหฺมณฺ ท. เหล่านั้น สุตฺวาว พังแล้วเที่ยว ตํ สทฺทํ ซึ่งเสียงนั้น สีเนรุมตฺเตน มุคฺคฺเรน สีเส ปหฺภาวีย ผู้ราวกะว่าอันหมั่นสักว่าภูเขาสิเนรุทฺพบแล้วที่ศีรษะ กณฺเณสุ สฺสุเลน วิทฺธา วิย ผู้ราวกะว่า อันหลาวแทงแล้ว ที่หู ท. ทุกฺขโทมนสฺส ปฺปตฺตา ถึง แล้วซึ่งความทุกข์และโทมนัส กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว อิติ ว่า “มย อ.เรา ท. อิมินา อญฺญลทฺธิเกน (ปฺคฺคฺเลณ) ปเวสิตา เป็นผู้ อันบุคคล ผู้นับถือซึ่งลัทธิอื่นนี้ ให้เข้าไป แล้ว ฆริ สฺสูเรือน (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ จทฺเตตฺวา ทิ้งแล้ว ปิณฺฑํ ซึ่งก้อนข้าว หตฺเถ ในมือ นฺนุจฺหิตฺวา ถ่มออกแล้ว มุเชน คหิตํ (ปิณฺฑํ) ซึ่งก้อนข้าว อันอันปาก อมไว้แล้ว อุกฺโกสฺมานา ต่าอยู่ พฺรหฺมณฺ ซึ่งพฺรหฺมณฺ ปกฺกมฺสิสุ หลีกไปแล้ว ๓ พฺรหฺมณฺ โณปี แม้ อ.พฺรหฺมณฺ อุกฺโกสิตฺวา ต่าแล้ว พฺรหฺมณฺ ซึ่งนางพฺรหฺมณฺ นานปฺปกาเรหิ โดยประการต่างๆ ท. อสฺกโกนฺโต เมื่อไม่อาจ กาดู เพื่ออัน กระทำ กิจฺจึ ซึ่งอะไรๆ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ อยฺ วสฺสิ อ.หญิงถ้อยนี้ ภาสฺติ ย่อมกล่าว วณฺณํ ซึ่งคุณอันบุคคลพึงสรรเสริญ สมณสฺส ของสมณะ มุณฺฑกสฺส ผู้ไล่น ตสฺส นั้น ยสฺมิ (จาเน) วา ในที่ใดหรือ ตสฺมิ (จาเน) วา หรือ ว่าในที่นั้น เอวฺ เอว อย่างนี้นั้นเที่ยว, วสฺสิ เนะหญิงถ้อย อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ.เรา อาโรเปสฺสามิ จักยกขึ้น วาทำ ซึ่งวาทะ ตสฺส สตฺถุโน ของพระศาสดานั้น เต ของเธอ” อิติ ดังนี้ กุปีโต โกรธแล้ว อนตฺตมโน เป็นผู้มิใช่ของตน (หุตฺวา) เป็น คนตฺวา ไปแล้ว เวพฺุวนํ สู่พระวิหารชื่อว่าเวพฺุวัน อวณฺฑิตฺวาว ไม่ถวายเป็นบังคม แล้วเที่ยว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสินฺโน นั้งแล้ว เอกมฺนตฺ ฌ ที่สมควร ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว ปญฺหํ ซึ่งปัญหา อิติ ว่า

“(ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล ฆตฺวา ฆ่าแล้ว ก็ สฺสู ซึ่งอะไรสิ เสติ ย่อมนอน สุขํ เป็นสุข, (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล ฆตฺวา ฆ่าแล้ว ก็ สฺสู ซึ่งอะไรสิ น โสจฺติ ย่อมไม่เศร้าโศก, โคตม ข้าแต่พระ โคตม (ตฺว) อ.พระองค์ โรเจสิ ย่อมชอบใจ วริ ซึ่งการฆ่า เอกธมฺมสฺส ซึ่งธรรมอย่างหนึ่ง กิสฺสสฺส อะไร?” อิติ ดังนี้

กทในขณะน้น บรรตพราหมณ้เหล่าน้น พราหมณ้บางพวกรบรโภคแล้ว บางพวกรก้าง
 รบรโภค บางพวกรสักรวเอามอววงลง, โภชนะ เป็นของสักรวอ้นบुकคลววงวกวตรงหน้า
 ของพวกรพราหมณ้บางพวกร. พราหมณ้เหล่าน้นพอพงเสอียงน้นเท่าน้น ดุจถูกอ้อน
 ขนาดเทากูเขาสลเนรुकบที่ศรชะ ดุจถูกหลวทงทหูก ถึงคววมทुकขและทอมน้ส โกรธ
 ว “พวกรเรา ถูกคนท่นบถอลทธออื่นน้ให้เข้ไปสูเรอาน” ทงกอนข้วนหมอ ถมกอนข้ว
 ทออยู่นปาก ด่าพราหมณ้ แล้วกพากันหลกไป. แมพราหมณ้ กิด่านางพราหมณ้ โดย
 ประการต่งต่ง เมอไม่สมารทจะทออะไรๆ วกได้ จงกกล่าวว “กออย่างน้เนอเล่า นางถอย
 น้ จงกล่าวสรเรศรลญคुकของสมณะล่อนน้นน้ในทูกๆ ท, หญงถอย บัดน้ เราจะยกวาทะ
 ของศาสต่านน้ ของเธอ” ดงน้ โกรธ ไม่พอใจ ไปยงพระเวพวัน ไม่ถววยบงคมพระ
 ศาสตาลีเย น้ ฅ ทสุมควร ทูลถวมปัญหาว

“บुकคลข้วอะไรลล ยอมนอนเป็นสุข ข้วอะไรลล ยอมไม่เศร้ว
 สอก, ท่านพระคอดม ทานขอบการข้วธรรมออย่างหนงออะไร?”.

อถสส สตุถา ปณห้ พุยกโรนุโต อาท

“โกธ้ ขตววา สข้ เสตล	โกธ้ ขตววา น สอจตล
โอรสส วลสมูลสส	มฐรคคสส พุราหมณ
วธ้ อรลยา ปลสสนุทล	ตญหล ขตววา น สอจตลตล ๫

อถ คร้งน้น สตุถา อ.พระศาสตว พุยกโรนุโต เมอทรงพยากรณ้ ปณห้ ซงปัญห
 อสส (พุราหมณสส) แกพราหมณ้ น้น อาท ตรัสแล้ว อลทล ว

“(บुकคล) อ.บुकคล ขตววา ข้วแล้ว โกรธ ซงคววมโกรธ เสตล
 ยอมนอน สข้ เป็นสุข, (บुकคล) อ.บुकคล ขตววา ข้วแล้ว
 โกรธ ซงคววมโกรธ น สอจตล ยอมไม่เศร้วสอก, พุราหมณ
 ดูกอนพราหมณ้ อรลยา อ.พระอรลยะ ท. ปลสสนุทล ยอม
 สรเรศรลญ วธ้ ซงการข้ว โอรสส ซงคววมโกรธ วลสมูลสส
 อ้นมอรากเป็นพลษ มฐรคคสส อ้นมปลายหวน, หล เพราะว

(บุคคล) อ.บุคคล **ขตฺวา** ฆ่าแล้ว **ตํ (โกธํ)** ซึ่งความโกรธ
นั้น **น โสจติ** ย่อมไม่เศร้าโศก” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พระศาสดาเมื่อทรงพยากรณ์ปัญหาแก่พราหมณ์นั้น จึงตรัสว่า

“บุคคลฆ่าความโกรธ ย่อมนอนเป็นสุข ฆ่าความโกรธ ย่อมไม่
เศร้าโศก, พราหมณ์ พระอริยะทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญการฆ่า
ความโกรธ ที่มีรากเป็นพิษ มีปลายหวาน, เพราะว่า บุคคลฆ่า
ความโกรธนั้นได้ ย่อมไม่เศร้าโศก” ดังนี้.

.....
ตตฺถ **ขตฺวาติ** **วริตฺวา** ฯ

ตตฺถ (ปเทศุ) **“ขตฺวาติ** (ปทสฺส) **“วริตฺวา”** (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า **“วริตฺวา ฆ่าแล้ว”** (อิติ) ดังนี้ **ตตฺถ (ปเทศุ) “ขตฺวาติ**
(ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า **“ขตฺวา”** ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **“ขตฺวา”** แปลว่า ฆ่าแล้ว.

.....
สทฺทนีติยมฺปิ **“หนุ** **หีสายํ** **ขตฺวาติ** **นโย** **วฺตุโต** ฯ

สทฺทนีติยมฺปิ (อคุควํสาจริเยน) **“หนุ** **หีสายํ** (วตฺตติ), **ขตฺวาติ** **นโย** **วฺตุโต** ฯ

นโย อ.นัย **อิติ** ว่า **“หนุ** อ.หนุธาตุ (วตฺตติ) ย่อมเป็นไป **หีสายํ** ในความเบียดเบียน,
ขตฺวา ฆ่าแล้ว” อิติ ดังนี้ (อคุควํสาจริเยน) อันพระอัครวงศาจารย์ **วฺตุโต** กล่าว
แล้ว **สทฺทนีติยมฺปิ** แม้ในสัททนีติปกรณ์ ฯ

แม้ในสัททนีติปกรณ์ พระอัครวงศาจารย์ ก็กล่าวนัยว่า **“หนุธาตุ** ย่อมเป็นไปในความ
เบียดเบียน, รูปสำเร็จว่า **ขตฺวา** แปลว่า ฆ่าแล้ว”.

.....

สุขี เสตีติ โภทปริพาเหณ อปริทยหมานตดา สุขี สยติ ฯ

“สุขี เสตีติ (ปททวยสฺส) “(ปุคฺคโล ตสฺส ปุคฺคลสฺส) โภทปริพาเหณ อปริทยหมานตดา สุขี สยติ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล สยติ ย่อมนอน สุขี เป็นสุข (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) โภทปริพาเหณ อปริทยหมานตดา เพราะความที่ แห่งบุคคลนั้น เป็นผู้ อันความเร้าร้อนคือความโกรธ ไม่เผาไหม้อยู่ ” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวด สองแห่งบท “สุขี เสตีติ ว่า “สุขี เสตี” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “สุขี เสตี” ความว่า บุคฺคลย่อมนอนเป็นสุข เพราะว่าความเร้าร้อนคือ ความโกรธเผาไหม้ไม่ได้.

.....
น โสจติ โภทวินาเสน วินนฺฏจโทมนสฺสตดา ฯ

น โสจติ (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) โภทวินาเสน วินนฺฏจโทมนสฺสตดา ฯ

น โสจติ ชื่อว่าย่อมไม่เศร้าโศก (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) โภทวินาเสน วินนฺฏจโทมนสฺส ตดา เพราะความที่ แห่งบุคคลนั้น เป็นผู้มีความโทมนัสอันพินาศไปแล้ว เพราะความ พินาศแห่งความโกรธ ฯ

ชื่อว่าย่อมไม่เศร้าโศก เพราะว่าเป็นผู้มีความโทมนัสอันพินาศแล้ว เพราะความพินาศ แห่งความโกรธ.

.....
วิสมฺมุลสฺสชาติ ทุกฺขวิปากสฺส ฯ

“วิสมฺมุลสฺสชาติ (ปทสฺส) “ทุกฺขวิปากสฺส” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ทุกฺขวิปากสฺส อันมีความทุกข์เป็นวิปาก” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วิสมฺมุลสฺสชาติ ว่า “วิสมฺมุลสฺส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “วิสมฺมุลสฺส” ความว่า มีความทุกข์เป็นวิปาก.

มธุรคคฺคฺสฺสาติ ปรีโยสานุสฺขสฺส ๗

“มธุรคคฺคฺสฺสาติ (ปทสฺส) “ปรีโยสานุสฺขสฺส” (อิตติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปรีโยสานุสฺขสฺส อันมีความสุขเป็นที่สิ้นสุดลง” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มธุรคคฺคฺสฺสาติ ว่า “มธุรคคฺคฺสฺส” ดังนี้

บทว่า “มธุรคคฺคฺสฺส” ความว่า มีความสุขเป็นเบื้องปลาย.

.....

อกฺกฏฺจฺสฺส หิ ปจฺจกฺโกสิตฺวา ปหฺนฺนฺสฺส จ ปฏฺิปปฺหริตฺวา สฺขํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺมา ตํ สฺนฺชฺยา มธุรฺนฺติ วุตฺตํ ๗ อคฺคสฺทฺโท เจตฺถ ปรีโยสานฺวาจโก ๗

อกฺกฏฺจฺสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) หิ ปจฺจกฺโกสิตฺวา (จ) ปหฺนฺนฺสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) จ ปฏฺิปปฺหริตฺวา สฺขํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺมา (ภควตา) ตํ (สฺขํ) สฺนฺชฺยา “มธุรฺนฺติ (วจนฺ) วุตฺตํ ๗ อคฺคสฺทฺโท จ เอตฺถ (“มธุรคคฺคฺสฺสาติ ปเท) ปรีโยสานฺวาจโก (โหติ) ๗

หิ จริยังฺย สฺขํ อ.ความสุข อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ปจฺจกฺโกสิตฺวา เพราะดำตออบ
อกฺกฏฺจฺสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ต่อบุคคล ผู้ดำแล้ว (จ) ด้วย ปฏฺิปปฺหริตฺวา เพราะตีตออบ
ปหฺนฺนฺสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ต่อบุคคล ผู้ตีแล้ว จ ด้วย, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วจนฺ)
อ.พระดำรัส “มธุรฺนฺติ ว่า “มธุรฺ” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัส
แล้ว สฺนฺชฺยา ทรงหมายเอา ตํ (สฺขํ) ซึ่งความสุขนั้น ๗ จ ก็ อคฺคสฺทฺโท อ.อคคศัพท์
เอตฺถ (“มธุรคคฺคฺสฺสาติ ปเท) ในบทว่า “มธุรคคฺคฺสฺส” ดังนี้ ปรีโยสานฺวาจโก เป็น
ศัพท์กล่าวซึ่งที่สุตรอบ (โหติ) ย่อมเป็น ๗

แท้จริง ความสุขย่อมเกิด เพราะดำตออบต่อบุคคลผู้ดำแล้ว และเพราะตีตออบต่อบุคคล
ผู้ตีแล้ว เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า “มธุรฺ” ทรงหมายเอาความสุข
นั้น. สำหรับ อคฺคศัพท์ ในบทว่า “มธุรคคฺคฺสฺส” นี้ เป็นศัพท์กล่าวถึงที่สุด.

.....

อริยาติ พุทฺธาทโย ๗

“อริยาติ พุทฺธาทโย (ปณฺชิตา) ๗

(ปณทิตา) อ.บณทิต ท. พุทธาทโย มีพระพุทเจ้าเป็นต้น “อริยาติ ชื่อว่าพระ
อริยะ.

บณทิตทั้งหลายมีพระพุทเจ้าเป็นต้น ชื่อว่าพระอริยะ.

.....
พราหมณ สตุถุ เทสน์ สุตวา ปฏิลทุสสุทโร สตุถุ สนติเก ปพพชิตวา
ลทฐปสมปโท นจิสเสว อรหา อโหสิติ ฯ

พราหมณ อ.พราหมณ สุตวา ฟังแล้ว เทสน์ ซึ่งเทศนา สตุถุ ของพระศาสดา
ปฏิลทุสสุทโร เป็นผู้มืศรัทธาอันได้เฉพาะแล้ว (หุตวา) เป็น ปพพชิตวา บวช
แล้ว สนติเก ในสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา ลทฐปสมปโท ผู้มือุปสมบทอันได้แล้ว
อรหา เป็นพระอรหันต์ นจิสเสว โดยกาลไม่นานนั้นเทียว อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิติ
ดังนี้แล ฯ

พราหมณฟังเทศนาของพระศาสดา กลับได้ศรัทธา บวชในสำนักของพระศาสดา ได้
อุปสมบทแล้ว ต่อมาไม่นานนั้นแหละ ก็ได้เป็นพระอรหันต์ ดังนี้แล.

.....
พราหมณสังยุตตวณณนาย ภารทวาชตเถรวตถุ ฯ

ภารทวาชตเถรวตถุ อ.เรื่องแห่งพระภารทวาชผู้เถระ (อาคต) มาแล้ว พราหมณ-
สังยุตตวณณนาย ในอรรถกถาแห่งพราหมณสังยุต ฯ

เรื่องพระภารทวาชเถระมาในพราหมณสังยุต.

.....
จตุกกงคุดตเร กภาพการามสตุตตวณณนาย กภาพกเสฏฐิจิวตถุมปิ กเถตพพิ ฯ

กภาพกเสฏฐิจิวตถุมปิ แม้อ.เรื่องแห่งเศรษฐีชื่อว่ากภาพกะ กภาพการามสตุตตวณณนาย
ในอรรถกถาแห่งกภาพการามสูตร จตุกกงคุดตเร ในจตุกกนิบาต อังคุดตริกาย
(ปณทิตน) อันบณทิต กเถตพพิ ฟังกล่าว ฯ

ฟังกล่าวแม่เรื่องภาพกเศรฐฐี ในอรรถกถาภาพการามสูตร ในจตุกกนิบาต อังคุตตร-
นิกาย

.....

๓. มจฺฉริโกสิยวตฺถุ

[๑๐๘] มจฺฉริ จาคสมฺปทาย ปติฏฺฐเปตฺติ เอตฺถ ปน วตฺถุ วุจฺเจเต ฯ

“มจฺฉริ (อตฺตานํ) จาคสมฺปทาย ปติฏฺฐเปตฺติ เอตฺถ (วจเน มยา) ปน วตฺถุ วุจฺเจเต ฯ

ปน ก็ วตฺถุ อ.เรื่อง “มจฺฉริ (อตฺตานํ) จาคสมฺปทาย ปติฏฺฐเปตฺติ เอตฺถ (วจเน) ในคำนี้ว่า “ยังตน ผู้มีความตระหนี่ ย่อมให้ตั้งอยู่เฉพาะ ในความถึงพร้อมด้วย การบริจาค” ดังนี้ (มยา) อันข้าพเจ้า วุจฺเจเต จะกล่าว ฯ

ก็ในคำว่า “ทำตนผู้มีความตระหนี่ให้ตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยการบริจาค” นี้ จะเล่า เรื่อง (ดังต่อไปนี้).

.....

พาราณสียํ เอโก อสีติโกฏิชนฺ เสฏฺฐิ “จตุสฺส นครทฺวาเรสฺส นครมชฺเฌ นิเวสนทฺวาเร จาติ ฉ ทานสาลาโย กาเรตฺวา เทวสิกํ ฉสฺสตสฺสสฺสํ ปริจฺจชิตฺวา มหาทานํ อทาสิ ฯ โส ยาวชิวํ ทานํ ทตฺวา “อิมํ มม ทานวํสํ มา อุปฺจจฺฉินฺหิตฺติ ปุตฺตํ อนุสาสิตฺวา ชีวิตปริโยसानเ สกโก หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ ปุตฺโตปิสฺส ตเถว ทานํ ทตฺวา จนนโ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ ตสฺส ปุตฺโต สฺริโย หุตฺวา ฯ ตสฺส ปุตฺโต มาตฺลิ หุตฺวา ฯ ตสฺส ปุตฺโต ปณฺจสิโข หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ ตสฺส ปุตฺโต โกสิโย นาม อสีติโกฏิชนฺเยว เสฏฺฐิ อโหสิ ฯ โส “มม ปิตาปิตามหา พาลา ทุกฺเขน สมฺภุตํ ชนํ ฉทฺเทสฺสํ, อหนตฺตํ ชนํ รกฺขิสฺสามิ, น กสฺสจฺจิ กิณฺจจิ ทสฺสามิตี จินฺเตตฺวา ทานสาลาโย วิหฺรฺชสาเปตฺวา อคฺคินา ฌาเปตฺวา ฌทฺรมจฺฉริ หุตฺวา ฌนเมว สํหริตี เนว อตฺตนา ปริภุญฺชตี น ปุตฺตทาราทีนํ เทตี ฯ โส หิ กณฺชิกทฺติยํ สกฺกนฺทกภตฺตํ ภูณฺชตี ฌลวตฺถานิ นิวาเสตี ปณฺณจฺจตฺตํ มตฺถเก กาเรตฺวา ชรโคณฺยุตฺตชชฺชรรเถน ยาตี ฯ อิจฺจสฺส อสฺปฺริสฺสสฺส ตตฺตกํ ฌนํ สุนฺเขน ลทฺธนาพิเกเร วิย ชาตํ ฯ

เสฏฐิ อ.เศรษฐี อสีติโกฏิโน ผู้มีทรัพย์มีโกฏิแปดสิบ เอโก คนหนึ่ง พาราณสีโย ในเมืองพาราณสี (ปุคคัล) ยังบุคคล กาเรตวา ให้กระทำแล้ว ทานสาลาโย ซึ่ง โรงทาน ท. ฉ ๖ แห่ง อิติ คือ “นครทวารesu ที่ประตูแห่งเมือง ท. จตุสุ ๔ (จ) ด้วย นครมชฺฌ ในท่ามกลางแห่งเมือง (จ) ด้วย นิเวสนทวารu ที่ประตูแห่งที่เป็น ที่อยู่ จ ด้วย” ปริจจชิตวา บริจาคแล้ว จสฺสตสทสฺสึ ซึ่งแสนหกแห่งทรัพย์ เทวสิกั ทุกๆ วัน อทาสิ ได้ให้แล้ว มหาทานั ซึ่งทานใหญ่ ๗ โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ทตฺวา ให้แล้ว ทานั ซึ่งทาน ยาวชิว ลีนกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต อหุสาสิตฺวา พร้าสอนแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เจ้า มา อุปฺจจินฺทึ อย่าเข้าไป ดัดแล้ว ทานวสิ ซึ่งวงศ์แห่งทาน มม ของเรา อิมึ นี้” อิติ ดังนี้ สกฺโก เป็น ท้าวสักกะ ชีวิตปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งชีวิต หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ๗ ปุตฺโตปิ แม อ.บุตร อสฺส (เสฏฐิโน) ของเศรษฐีนั้น ทตฺวา ให้แล้ว ทานั ซึ่งทาน ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว จนฺโท เป็นจันทเทพบุตร หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ๗ ปุตฺโต อ.บุตร ตสฺส (จนฺทสฺส) ของจันทเทพบุตรนั้น สฺริโย เป็นสฺริยเทพบุตร หุตฺวา เป็น (นิพฺพตฺติ) บังเกิดแล้ว ๗ ปุตฺโต อ.บุตร ตสฺส (สฺริยสฺส) ของสฺริยเทพบุตรนั้น มาตลึ เป็นเทพบุตรชื่อว่ามาตลึ หุตฺวา เป็น (นิพฺพตฺติ) บังเกิดแล้ว ๗ ปุตฺโต อ.บุตร ตสฺส (มาตลึสฺส) ของมาตลึเทพบุตรนั้น ปญฺจสิโข เป็นปัญจสิขเทพบุตร หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ๗ ปุตฺโต อ.บุตร ตสฺส (ปญฺจสิขสฺส) ของปัญจสิขเทพบุตรนั้น โกสิโย นาม ชื่อว่าโกสิยะ เสฏฐิ เป็น เศรษฐี อสีติโกฏิโน เอว ผู้มีทรัพย์มีโกฏิแปดสิบนั้นเทียว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ปีตاپิตามหา อ.บิดาและ ปุ ท. มม ของเรา พาลา เป็นคนโง่ (หุตฺวา) เป็น จทฺเทสุ ทิ้งแล้ว ธนึ ซึ่งทรัพย์ สมภูตํ อันเกิดแล้ว ทุกฺเขน โดยยาก, อหึ อ.เรา รกฺขิสฺสามิ จักรักษา ตํ ธนึ ซึ่ง ทรัพย์นั้น, (อหึ) อ.เรา น ทสฺสามิ จักไม่ให้ กิณฺจึ ซึ่งอะไรๆ กสฺสจึ แก่ใครๆ” อิติ ดังนี้ (ปุคคัล) ยังบุคคล วิทฺธึสาเปตฺวา ให้อถอนแล้ว ทานสาลาโย ซึ่งโรง ทาน ท. ฌาเปตฺวา ให้เผาแล้ว อคฺคินา ด้วยไฟ ฤทฺธมฺจฺฉริ เป็นผู้ทั้งมีความ กระด้างทั้งมีความตระหนี่ หุตฺวา เป็น สัหฺรติ ย่อมรวบรวม ธนึ เอว ซึ่งทรัพย์นั้น เทียว เหว ปริกฺกฺษติ ย่อมไม่บริโภค อตฺตนา ด้วยตนเองนั้นเทียว น เทติ ย่อม ไม่ให้ ปุตฺตทาราทินึ (ปิยชนานั) แก่ปิยชน ท. มีบุตรและภรรยาเป็นต้น ๗ หิ ก็ โส

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ภูมฺชติ ย่อมบริโภค สกฺกฺทกภตฺตํ ซึ่งภักตรอันเป็นไปกับด้วยรำ
กฏฺชิกทฺตฺยํ อันมีน้ำข้าวเป็นที่ ๒ นีวาเสติ ย่อมนุ่ง ญฺลวตฺถานิ ซึ่งผ้าเนื้อหยาบ
ท. (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว ปณฺณจฺจตฺตํ ซึ่งร่มอันเป็นวิการ
แห่งใบไม้ มตฺถเก บนกระหม่อม ยาติ ย่อมไป ชรโคณยฺตฺตชชฺชฺรณฺน ด้วย
รถเกาอันเทียมแล้วด้วยโคแก่ ๗ ธนํ อ.ทรัพย์ ตตฺตกํ อันมีประมาณเท่านั้น อสฺส
อสฺปฺปริสฺสฺส ของอัสตบุรุษนั้น สุนเขน ลทฺธนาพิเกรี วีย เป็นราวกะว่ามะพร้าว
อันสนับได้แล้ว ชาดํ เกิดแล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๗

ในกรุงพาราณสี เศรษฐีคนหนึ่งมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ให้สร้างโรทาน ๖ โรง คือ “ที่ประตฺ
เมื่อง ๔ แห่ง ที่กลางเมือง และที่ประตฺบ้านซึ่งเป็นที่อยู่” บริจาคทรัพย์ ๖๐๐,๐๐๐
ได้ให้มหาทาน ทุกๆ วัน. เขาให้ทานจนตลอดชีพ พร่ำสอนบุตรว่า “เจ้าอย่าเข้าไปตัด
วงศ์แห่งทานของเรา” ในเวลาสิ้นสุดชีวิต บังเกิดเป็นท้าวสักกะ. แม้นบุตรของเศรษฐี
นั้น ให้ทานเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ บังเกิดเป็นจันทเทพบุตร. บุตรของจันทเทพ-
บุตรนั้น บังเกิดเป็นสุริยเทพบุตร. บุตรของสุริยเทพบุตรนั้น บังเกิดเป็นมาตลิตเทพ-
บุตร. บุตรของมาตลิตเทพบุตรนั้น บังเกิดเป็นปัญจสิขเทพบุตร. บุตรของปัญจสิขเทพ-
บุตร ได้เป็นเศรษฐีชื่อว่าโกสิยะ มีทรัพย์ ๘๐ โกฏิเหมือนกัน. โกสิยศรษฐีนั้น คิดว่า
“พ่อและปู่ของเรา เป็นคนเขลา ทิ้งทรัพย์ที่เกิดได้โดยยาก, เราจักรักษาทรัพย์นั้น, เรา
จักไม่ให้อะไรๆ แก่ใครๆ เลย” ดังนี้แล้ว ให้อโงงทั้งหลาย เอาไฟเผา เป็นคน
กระต้างและตระหนี่ รวบรวมทรัพย์อย่างเดียว ทั้งไม่บริโภคด้วยตน ทั้งไม่ให้แก่ปิย-
ชนมีบุตรและภรรยาเป็นต้น. ก็โกสิยศรษฐีนั้น ย่อมบริโภคข้าวกับรำ มีน้ำข้าวเป็นที่
๒ นุ่งผ้าเนื้อหยาบ กั้ร่มที่ทำด้วยใบไม้บนกระหม่อม ย่อมเดินทางด้วยรถเกาที่เทียม
ด้วยโคแก่. ทรัพย์มีประมาณเท่านั้น ของเศรษฐีผู้อัสตบุรุษนั้น กลายเป็นตุจมะพร้าว
ที่สนับได้ ด้วยประการฉะนี้.

.....
เอโส เอกทิวสํ ราชูปฏฺฐานํ คจฺจนฺโต “อนุเสฏฐิ อาทาย คมิสฺสามิติ ตสฺส เคหํ
อคมาสิ ๗ ตสฺมี ขณฺเณ อนุเสฏฐิ นวเนตฺสปปิกกมฺรฺสทฺทจฺจ
ภุชฺชมาโน ตํ อาคตํ ทิสฺวา อาสนา วุฏฺฏาย “เอहि มหาเสฏฐิ, อิธ นิสฺสิท, ปายาสํ
ปริภุชฺชิสฺสามาติ อาห ๗ กิจฺจฺจาปิ โส ปายาสํ ทิสฺวา มุเข อุปฺปนฺนเขโพ

ภุชชิตุกาโม, ตถาปิ “สจหา ภุชชิตุสสามิ, อิมสฺส มม เคหิ อาคตกาเล ปฏิสกุกาโร กาทพฺโพ ภวิสฺสติ, เอวมเม ฐนํ นสฺสิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา นิสินฺนมตฺโตว เตน ปุณฺณปุณฺณํ ยาจิตฺตปิ “อิทานิ เม ภุตฺตํ สุหิตฺตสมิตี วตฺวา น ภุชชิตฺ ๗ โส อนุเสฏฺฐจิสฺส ภตฺตทิจจาวสาเน ตํ คเหตุวา ราชูปฏฺฐาณํ คนฺตฺวา ปุณฺณ อตฺตโน เคหิ ปจฺจาคนฺตฺวา ปายาสตถฺนุหาย ปิพฺพิโตปิ ฐนนาสภเยน กสฺสจิจิ อกเถตฺวาว ปิปาสํ อธิวาเสนโต อนุกฺกเมเน อุปฺปณฺณุอุปฺปณฺณุกฺขาโต อโหสิ ๗ เอวํ สนฺเตปิ ฐนนาสภเยน อกเถนโต อปรภาเค ทุพฺพโล หุตฺวา สยนํ อุปฺคฺยหิตฺวา นิปนฺโน ภริยาย ปุณฺณปุณฺณํ ปุจฺฉิตฺตํ ตํ การณํ กเถสิ ๗

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง เอโส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น คจฺจนฺโต เมื่อไป ราชูปฏฺฐาณํ สู่ที่ เป็นที่บารุงของพระราชา (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา อาทาย พาเอา แล้ว อนุเสฏฺฐิ ซึ่งอนุเศรษฐี คมิสฺสามิ จักไป” อิติ ดั่งนี้ อคมาสิ ได้ไปแล้ว เคหิ สู่เรือน ตสฺส (อนุเสฏฺฐิจิโน) ของอนุเศรษฐีนั้น ๗ ตสมิ ขณฺเ ในขณะนั้น อนุเสฏฺฐิ อ.อนุเศรษฐี ภุชชิตฺมาโน บริโภคอยู่ ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส (ปุคฺคฺเลน) สงฺขตํ อันอันบุคคฺลปรุจแล้ว นวหนิตฺสปฏิปกฺกมรฺุสฺกขรจฺจนฺเทหิ ด้วยเนยชั้น เนยใส น้ำผึ้ง สุก และน้ำตาลกรวดผง ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐีนั้น อาคตํ ผู้มา แล้ว วุจฺจาย ลุกขึ้นแล้ว อาสนหา จากอาสนะ อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาเสฏฺฐิจิ ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี (ตฺวํ) อ.ท่าน เอหิ ขอจงมา, (ตฺวํ) อ.ท่าน นิสิตฺท จงนัง อธิ (จาเน) ในที่นี้, (มยํ) อ.เรา ท. ปริภุชชิตฺสามิ จักบริโภค ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส” อิติ ดั่งนี้ ๗ โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ทิสฺวาว เห็นแล้วเทียว ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส อุปฺปนฺนเขโพ เป็นผู้มีน้ำลายอันเกิดขึ้นแล้ว มุเข ในปาก ภุชชิตฺตุกาโม เป็นผู้ใคร่ เพื่ออันบริโภค (หุตฺวา) เป็น กิจฺจายปิ แมกัจฺริง ตถาปิ แมกัถึงอย่างนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวา อหํ อ.เรา ภุชชิตฺุสสามิ จักบริโภคไซริ, ปฏิสกุกาโร อ.สักการะตอบแทน (มยา) กาทพฺโพ เป็นของอันเราพึงกระทำ อาคตกาเล ในกาล เป็นที่มาแล้ว เคหิ สู่เรือน มม ของเรา อิมสฺส (อนุเสฏฺฐจิสฺส) แห่งอนุเศรษฐีนี้ ภวิสฺสติ จักเป็น, เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, ฐนํ อ.ทรัพย์ เม ของเรา นสฺสิสฺสตี จักฉิบหาย” อิติ ดั่งนี้ นิสินฺนมตฺโตว ผู้สักรว่า นังแล้วเทียว เตน (อนุเสฏฺฐิจินา) ปุณฺณปุณฺณํ ยาจิตฺตปิ แมผู้อันอนุเศรษฐี อ้อนวอน แล้ว บ่อยๆ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ภตฺตํ) อ.ภัทร เม อันเรา ภุตฺตํ บริโภค

แล้ว อิทานี ในกาลนี้, (อหิ) อ.เรา สุหิตโต เป็นผู้อ้อมแล้ว อสุมิ ย่อมเป็น” อิติ
 ดังนี้ น กุญชิ ไม่บริโภคแล้ว ฯ โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น คเหตฺวา พาเอาแล้ว ตํ
 (อนุเสฏฺฐิ) ซึ่งอนุเศรษฐีนั้น ฆตฺตกิจฺจาวสาเห ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วย
 ภัตฺร ตสฺส (อนุเสฏฺฐิสฺส) แห่งอนุเศรษฐีนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ราชูปฏฺฐานํ สู่ที่
 เป็นที่บำรุงของพระราชา ปจฺจาคนฺตฺวา กลับมาแล้ว เคหิ สู่เรือน อตฺตโน ของตน
 ปุณฺ อิก ปายาสตณฺหยา ยปีพิโตปิ แม้ผู้ อันความอยากในข้าวปายาส บีบคั้นแล้ว
 ออกเถตฺวา ไม่บอกแล้ว กสฺสจि แก่ใครๆ ธนฺหาสภเยน เพราะความกลัวแต่อันพินาศ
 ไปแห่งทรัพย์ ปีปาสํ ยังความกระหาย อธิวาทฺเสนฺโต ให้ระงับอยู่ ออุปฺปณฺทอุปฺปณฺททุก-
 ชาโต เป็นผู้ทั้งผอมเหลืองทั้งผอมเหลืองเกิดแล้ว อนุทุกฺเมน ตามลำดับ อโหสิ ได้
 เป็นแล้ว ฯ เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สหฺเตปิ แม้มีอยู่, (โส เสฏฺฐิ)
 อ.เศรษฐีนั้น ออกเถนฺโต ไม่บอกอยู่ ธนฺหาสภเยน เพราะความกลัวแต่อันพินาศแห่ง
 ทรัพย์ ทฺพฺพโล เป็นผู้กำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วน
 อื่นอีก หตฺวา เป็น อุปฺคฺยฺหิตฺวา เข้าไปซ่อนแล้ว สยํ ซึ่งที่นอน นิปนฺโน นอน
 แล้ว ภริยา ย ปุณฺปุณฺํ ปุจฺฉิตฺโต ผู้อันภรรยา งามแล้ว บ่อยๆ กเถสิ บอกแล้ว ตํ
 การณํ ซึ่งเหตุนั้น ฯ สา (ภริยา) อ.ภรรยา นั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น
 อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.ท่าน ทฺคฺคโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งยาก อสิ ย่อมเป็น
 ก็ หรือ ? (อหิ) อ.ดิฉัน ปจิสฺสามิ จักหุง ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส ปโหนกํ ให้เพียง
 พอ สกฺลพาราณสีวาสินี (ชนานํ) แก่ชน ท. ผู้อยู่ในเมืองพาราณสีทั้งสิ้นโดยปกติ”
 อิติ ดังนี้ ฯ

วันหนึ่ง โกสิยเศรษฐีนั้น เมื่อจะไปสู่ราชสำนัก คิดว่า “เราจักพาอนุเศรษฐีไปด้วย”
 ดังนี้ จึงได้ไปเรือนของอนุเศรษฐีนั้น. ในขณะนั้น อนุเศรษฐี กำลังบริโภคข้าวปายาสที่
 ปรุงด้วยเนยข้น เนยใส น้ำผึ้งสุก และน้ำตาลกรวดผง เห็นโกสิยเศรษฐีนั้นมาแล้ว จึง
 ลุกขึ้นจากที่นั่ง กล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี เชิญท่านมาเถิด, เชิญนั่งในที่นี้, พวกเราจัก
 บริโภคข้าวปายาส”. โกสิยเศรษฐีนั้น พอเห็นข้าวปายาสเท่านั้น เกิดน้ำลายในปาก มี
 ความประสงค์จะบริโภค แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ก็คิดว่า “ถ้าเราจักบริโภคไซ้, เราจัก
 ต้องทำ สักการะตอบแทนแก่อนุเศรษฐีนี้ ในคราวที่เขามาเรือนของเรา, เมื่อเป็นเช่น
 นั้น ทรัพย์ของเราจักฉิบหาย” ดังนี้ จึงเพียงแต่นั่งเท่านั้น ถึงถูกอนุเศรษฐีอ้อนวอน
 บ่อยๆ ก็กล่าวว่า “เราบริโภคมาแล้วเดี๋ยวนี้, เรายังอ้อมอยู่” ดังนี้ จึงไม่บริโภค. ในเวลา

สิ้นสุดแห่งภักติกิจของอนุเศรษฐี โกลิยเศรษฐีนั้นจึงพาอนุเศรษฐีนั้นไปสู่ราชสำนักแล้ว กลับมาเรือนของตนอีก แม้ถูกความอยากในข้าวปายาสบิบคั้น ก็ไม่บอกแก่ใครๆ เลย เพราะกลัวว่าทรัพย์จะฉิบหาย อดกลั้นความอยากไว้ ได้เกิดเป็นผู้ทิ้งผอมเหลือง ทั้งผอมเหลือง โดยลำดับ. แม้เมื่อเป็นอย่างนี้, โกลิยเศรษฐี ก็ไม่บอก เพราะกลัวทรัพย์ฉิบหาย ต่อมา เป็นคนอืดโรย เข้านอนกที่นอนแฉ่ว ถูกภรรยาเข้าชี้ถาม จึงบอกเหตุ นั้น. ภรรยาฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า “ท่านเป็นคนขัดสนหรือ ?, ดิฉันจะหุงให้เพียงพอแก่ชาวเมืองพาราณสีทั้งหมด”.

ตํ สุตวา सा “กํ ตवं ทุคฺคโตสิ, สกลพาราณสีवासिन् ปโหนกํ ปายาสํ ปจิสฺสามิตฺติ อาห ๕ โส สีเส ทณฺฑเทน ปหโฏว วีย กุชฺฌิตฺวา “ซานามหํ ตว มหทฺธนภาวํ, สเจ เต กุลฆฺรอา อาภตํ ฌนํ อตุถิ, ปายาสํ ปจิตฺวา นาครานํ เทหิตฺติ อาห ๕ “เตนหิ เอกวธิवासินํ ปโหนกํ ปจิสฺสามิตฺติ ๕ “กิณฺเตหิตฺติ ๕ “เตนหิ อิตฺโต จิตฺโต จ สตุตฺสตุตฺตฆฺรवासินํ, เตนหิ อิมสฺสมิฺ เคเห ปริชนฺสฺส, เตนหิ พนฺธุชนฺสฺเสว ปโหนกนฺตฺติ ๕ “กิณฺเตนาตฺติ ๕ “เตนหิ ตฺยฺหณฺจ มยฺหณฺจ ปจามิตฺติ ๕ “กา นาม ตฺวํ มยฺหํ, ตฺยฺหํ น วฏฺฏทิตฺติ ๕ “เตนหิ ตฺยฺหํเววาตฺติ ๕ “อาม มยฺหํ ปจมานาปิ มา อึช ปจ, พหุ ปจจาสิสฺสนฺตฺติ, ตฺวํ ตณฺฑลฺปตฺถํ จตฺตฺพภาคชรี อจฺจรมตฺถํ สกฺขรํ กรณฺทก- ปูริ สปฺปี ตตฺตกํ มธฺุ เอกณฺจ ปจนภาชนํ เทหิ, อรณฺณํ ปวิสิตฺวา ตตฺถ ปจิตฺวา ภูณฺชิสฺสามิตฺติ ๕ सा तदा अकालि ५ सो तं सपुष्पं जेष्णकेन काहापेतुवा अरुण्यं कन्तुवा नतीतिरे ऐकस्मिं कज्जमुले अुत्थनं गाเรतुवा तारुत्तं आहरापेतुवा “त्वं कन्तुवा ऐकस्मिं मकके जतुवा गण्जित्वेव तिसुवा मम स्मण्यं เทहि, मया पकुगोสิ त्काले आकज्जेययासित्ति तं पेसेतुवा ऐकโก अकคि क्तुवा ปายาสं पजि ๕

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ทณฺฑเทน ปหโฏว วีย ผู้ราวกะว่า อันทอนไม้ ตีแล้ว สีเส ที่ศีรษะ กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ซานามิ ยอมธฺุ ตว มหทฺธนภาวํ ซึ่งความที่ แห่งเธอ เป็นผู้มึทรัพย์มาก, สเจ ถ้าว่า ฌนํ อ.ทรัพย์ (ตยา) อาภตํ อันอันเธอนำมาแล้ว กุลฆฺรอา จากเรือนแห่งตระกูล เต ของเธอ อตุถิ มีอยู่ไซ้, (ตฺวํ) อ.เธอ ปจิตฺวา หุงแล้ว ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส เทหิ จง ให้ นาครานํ แก่ชาวเมือง ท.” อิติ ดังนี้ ๕ (สา ภรียา) อ.ภรรยา นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อหํ) อ.ดิฉัน ปจิสฺสามิ จักหุง ปโหนกํ

ให้เพียงพอ เอกวิถิวาสีห์ (ชานห์) แก่ชน ท. ผู้อยู่ในถนนสายเดียวกันโดยปกติ”
 อิติ ดังนี้ ฯ (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชนอะไร เตหิ (ชเนหิ) ด้วยชน ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ (สา ภริยา) อ.ภรรยา นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.ดิฉัน (ปจิสฺสามิ) จักหุง (ปโหนก) ให้เพียงพอ สดุดสตุตตมรวาสีห์ (ชานห์) แก่ชน ท. ผู้อยู่ในเรือนเจ็ดเจ็ดโดยปกติ อีโต (ปสฺสโต) จ อีโต (ปสฺสโต) จ ในข้างนี้ด้วย ในข้างนี้ด้วย, เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.ดิฉัน (ปจิสฺสามิ) จักหุง (ปโหนก) ให้เพียงพอ ปรีชนสฺส แก่ชนผู้เป็นบริวาร อิมสฺมึ เคเห ในเรือนนี้, เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.ดิฉัน (ปจิสฺสามิ) จักหุง ปโหนก ให้เพียงพอ พนฺธุชนสฺส เอเว แก่ชนผู้เป็นเผ่าพันธุ์นั้น เทียว” อิติ ดังนี้ ฯ (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชนอะไร เตน (พนฺธุชนเนน) ด้วยชนผู้เป็นเผ่าพันธุ์นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ (สา ภริยา) อ.ภรรยา นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.ดิฉัน ปจามิ จะหุง ตฺยหิ จ แก่ท่านด้วย มยฺหิ จ แก่ดิฉันด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺวิ อ.เธอ กา นาม ชื่อว่าเป็นอะไร มยฺหิ ของเรา (อสิ) ย่อมเป็น, (ปายาโส) อ.ข้าพยายาส น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร ตฺยหิ แก่เธอ” อิติ ดังนี้ ฯ (สา ภริยา) อ.ภรรยา นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.ดิฉัน (ปจามิ) จะหุง ตฺยหิ เอเว แก่ท่านนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาม เออ (ตฺวิ) อ.เธอ ปจมานาปิ แม้เมื่อหุง มยฺหิ เพื่อเรา มา ปจ จงอย่าหุง อិธ (จาเน) ในที่นี้, พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก ปจจาสิสฺสฺหติ ย่อมหวังเฉพาะ, ตฺวิ อ.เธอ เทหิ จงให้ ตณฺฑุลปตฺถิ ซึ่งแล่งแห่งข้าวสาร (จ) ด้วย จตฺพภาคชิริ ซึ่งน้ำนมอันมีส่วน ๔ (จ) ด้วย สกฺขริ ซึ่งน้ำตาลกรวด อจฺจรมตฺถิ อันมีฟายมือเป็นประมาณ (จ) ด้วย สปฺปิ ซึ่งเนยใส กรณฺทกปฺรู อันยังขวดให้เต็ม (จ) ด้วย มฺรุ ซึ่งน้ำผึ้ง ตตฺถกิ อันมีประมาณเท่านั้น (จ) ด้วย ปจนภาชนํ ซึ่งภาชนะเป็นเครื่องหุง เอกํ หนึ่ง จ ด้วย, (อห) อ.เรา ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว อรณฺณํ สุปา ปจิตฺวา หุงแล้ว ตตฺถ (อรณฺณเ) ในปานั้น ภูยฺชิสฺสามิ จักบริโภค” อิติ ดังนี้ ฯ (สา ภริยา) อ.ภรรยา นั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น เจฏฺเฏน ยังคนใช้ คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว ตํ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ นั้น สพฺพํ ทั้งปวง คนฺตฺวา ไปแล้ว

อรณฺณํ สูปา (เงฏเกณ) ยังคนใช้ กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว อุทฺธํ ซึ่งเตา คจฺจ-
 มฺมุเล ในที่ใกล้แห่งกอไม้ เอกสฺมิ แห่งหนึ่ง นทิตฺเร ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำ อาหาราเปตฺวา
 ให้นำมาแล้ว ทารูทกํ ซึ่งฟืนและน้ำ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว ตํ (เงฏกํ) ซึ่งคนใช้นั้น
 (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “ตฺวํ อ.เจ้า คนตฺวา ไปแล้ว จตฺวา ยืนอยู่แล้ว เอกสฺมิ
 มคฺเค ที่หนทางแห่งหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว กญฺจิ เอว ซึ่งใครๆ นั้นเที่ยว เทหิ จงให้
 สญฺญํ ซึ่งสัตตัญญาณ มม แก่เรา, (ตฺวํ) อ.เจ้า อาคจฺเจยฺยาสิ ฟิงมา มยา ปกฺโกสิต-
 กाले ในกาลเป็นที่ อันเรา ร้องเรียกแล้ว” อิติ ดังนี้ เอกโก ผู้ผู้เดียว กตฺวา กระทำ
 แล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ ปจิ หุงแล้ว ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส ฯ

เศรษฐีนั้น โกรธเหมือนถูกเขาเอาไม้ตีที่ศีรษะ จึงกล่าวว่า “เรารู้ว่าเธอมีทรัพย์มาก,
 ถ้าทรัพย์ที่เรอนำมาจากเรือนของตระกูลของเธอ มีอยู่ไซ้ไร, เธอจงหุงข้าวปายาสแล้ว
 ให้แก่ชาวเมืองเถิด”. ภรรยา กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น ดิฉันจักหุงให้เพียงพอแก่พวกชน
 ผู้อยู่ในถนนเดียวกัน”. เศรษฐีกล่าวว่า “ประโยชน์อะไรด้วยพวกชนเหล่านั้นเล่า”.
 ภรรยา กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น ดิฉันจักหุงให้เพียงพอแก่พวกชนผู้อยู่ในเรือน ข้างละ ๗
 หลัง ทั้งข้างนี้และข้างนั้น, ถ้าอย่างนั้น ดิฉันจักหุงให้เพียงพอแก่ชนผู้เป็นบริวารใน
 เรือนหลังนี้, ถ้าอย่างนั้น ดิฉันจักหุงให้เพียงพอแก่ชนผู้เป็นเฝ้าพันธุ์เท่านั้น”. เศรษฐี
 กล่าวว่า “ประโยชน์อะไรด้วยชนเหล่านั้นเล่า”. ภรรยา กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น ดิฉันจัก
 หุงให้เพียงพอแก่ท่านและดิฉัน”. เศรษฐีกล่าวว่า “เธอชื่อว่าเป็นอะไรของเรา, ข้าว
 ปายาสย่อมไม่ควรแก่เธอ”. ภรรยา กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น ดิฉันจะหุงให้เพียงพอแก่
 ท่านเท่านั้น”. เศรษฐีกล่าวว่า “เออ, เธอแม่เมื่อจะหุงเพื่อฉัน จงอย่าหุงในที่นี้, พวกชน
 จำนวนมาก ย่อมหวังเฉพาะ, เธอจงให้ข้าวสาร ๑ แล่ง น้ำนม ๔ ส่วน น้ำตาลกรวด
 ประมาณพายมือหนึ่ง เนยใส เต็มขวด น้ำผึ้ง ก็ประมาณนั้น และภาชนะสำหรับหุง ๑
 ใบ, ฉันเข้าไปป่า หุงที่ป่านั้น จักบริโภคน”. ภรยานั้นได้ทำเหมือนอย่างนั้น. เศรษฐีนั้น
 ให้คนใช้ถือเอาของทุกอย่างนั้นไปป่า ให้ทำเตา ที่ใกล้กอไม้แห่งหนึ่ง ริมฝั่งแม่น้ำ ให้
 นำฟืนและน้ำมา กล่าวว่า “เจ้าไปยืนที่หนทางแห่งหนึ่ง เห็นใครๆ เข้า จงให้สัตตัญญาณ
 แก่เรา, เจ้าฟิงมาในเวลาที่เราร้องเรียก” ดังนี้แล้ว จึงส่งคนใช้นั้นไป ก่อไฟหุงข้าว
 ปายาสอยู่คนเดียว.

.....

ตสุมี ขณ สกุโก เทวราชา อุตตโน ทานวสิ อุปธาเรนโต ตํ สพพํ ฌตฺวา “อัยมจฺฉริ หุตฺวา มม วสิ อฺปจฺฉินฺหิตฺวา นิริเย นินฺพพตฺติสฺสติ, โอวาทมฺสฺส ทตฺวา อธิ นินฺพพตฺตนารฺหํ กริสฺสามิติ จินฺเตตฺวา จนฺทาทโย ปกุโกสาเปตฺวา สพพํ ปวตฺตี กเถตฺวา อหํ ปจฺฉมํ คจฺฉิสฺสํ มม ปายาสํ ยาจิตฺวา นิสินฺนกาเล ตุมฺเห ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา อากจฺเจยฺยาถาติ วตฺวา พุราหฺมณฺวณฺเณน ตํ อฺปนฺนตฺวา “โภ กตโร พาราณสี-มคฺโคติ ปุจฺฉิ ๕ เสฏฺฐิ “ก็ อุมฺมตฺตโกสิ, พาราณสีมคฺคฺมปิ น ชานาสิ, มา อิตฺเอหิ, เอโต ยาหิตี อาห ๕ สกุโก อสฺสฺสนฺโต วย “ก็ กเถสิตี ตํ อฺปนฺนจฺฉเวท ๕ โส “อเร พริพฺพราหฺมณ ก็ อิตฺ เอสิ, ปฺรโต ยาหิตี วย วิ ๕ สกุโก “กสฺมา โภ วยวิสิ, ฐโม ปญฺญาติ อคฺคิ จ, ปายาโส ปจฺฉติ, พุราหฺมณฺนิมนฺตฺนฏฺฐาเนน ภวิตพฺพํ, อหํปิ พุราหฺมณานํ โภชนกาเล โถกํ ลภิสฺสามิติ ๕ “นตฺเถตฺถ พุราหฺมณฺนิมนฺตฺนํ, ปฺรโต ยาหิตี ๕ “เตนหิ ตว โภชนกาเล โถกํ ลภิสฺสามิติ ๕ “เอกลิตฺถมฺปิ เต น ทสฺสามิ, โถกมิทํ มม ยาปฺนมตฺตฺนติ ๕ ตํ สุตฺวา สกุโก คาถา อภาสิ

“อฺปนฺนมหา อฺปนฺนํ ทชฺชา อฺนุมนฺตฺโต มชฺฉกํ
พหฺมฺหา พหฺกํ ทชฺชา อทานํ นฺนฺปชฺชติ
ตํ ตํ วทามิ โกลิย เทหิ ทานานิ ฎฺฎช จ
อริยมคฺคํ สมารุหฺ เนกาสิ ลภเต สฺขนฺติ ๕

ตสุมี ขณ ในขณะนั้น สกุโก อ.ท้าวสักกะ เทวราชา ผู้เป็นพระราชแห่งเทพอุปธาเรนโต ทรงใคร่ครวญอยู่ ทานวสิ ซึ่งวงศ์แห่งทาน อุตตโน ของตน ฌตฺวา รู้แล้ว ตํ (ปวตฺตี) ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น สพพํ ทั้งปวง จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนี้ มจฺฉริ เป็นผู้มีความตระหนี่ หุตฺวา เป็น อฺปจฺฉินฺหิตฺวา เข้าไปตัดแล้ว วสิ ซึ่งวงศ์ มม ของเรา นินฺพพตฺติสฺสติ จักบังเกิด นิริเย ในนรก, (อหํ) อ.เรา ทตฺวา ให้แล้ว โอวาทํ ซึ่งโอวาท อสฺส (เสฏฺฐิสฺส) แก่เศรษฐีนั้น กริสฺสามิ จักกระทำ นินฺพพตฺตนารฺหํ ให้เป็นผู้ควรเพื่ออันบังเกิด อธิ (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ (เทวปฺตฺต) ยังเทพบุตร ปกุโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว จนฺทาทโย (เทวปฺตฺเต) ซึ่งเทพบุตร ท. มีจันทเทพบุตรเป็นต้น กเถตฺวา ตรีสบอกแล้ว ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่ว สพพํ ทั้งปวง วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา คจฺฉิสฺสํ จักไป ปจฺฉมํ ก่อน, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อากจฺเจยฺยาถ พึงมา ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา ตามลำดับ ปายาสํ ยาจิตฺวา

นิสินุทกาเล ในกาลเป็นที่ ขอแล้ว ซึ่งข้าวปายาส แล้วจึงนั่ง มม แห่งเรา” อิติ ดังนี้
 อุปคณฺตฺวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว ตํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐีนั้น พุราหุมนวณฺเณน ด้วย
 เพศแห่งพราหมณ์ ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ พาราณสีมคฺโค
 อ.หนทางเป็นที่ไปสู่มืองพาราณสี กตโร เป็นหนทางไหน (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ
 ดังนี้ ฯ เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน อุมมตฺตโก เป็น
 คนบ้า อสิ ย่อมเป็น ก็ หรือ ?, (ตฺวํ) อ.ท่าน น ชานาสิ ย่อมไม่รู้ พาราณสี-
 มคฺคมุปี แม้ซึ่งหนทางเป็นที่ไปสู่มืองพาราณสี, (ตฺวํ) อ.ท่าน มา เอหิ จงอย่ามา
 อีโต (จฺานโต) แต่ที่นี้, (ตฺวํ) อ.ท่าน ยาหิ จงไป เอโต (จฺานโต) แต่ที่นั่น” อิติ ดังนี้
 ฯ สกฺโก อ.ท้าวสักกะ อสฺสฺสนฺโหโต วิย ราวกะว่าไม่ได้ยินอยู่ (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ
 ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน กเถสิ ย่อมกล่าว ก็ (วจฺห) ซึ่งคำอะไร ?” อิติ ดังนี้ อุปคณฺตฺ
 เหว ย่อมเข้าไปหาที่นั่นเทียว ตํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐีนั้น ฯ โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น
 วิรวิ ร้องแล้ว อิติ ว่า “พริทฺพุราหุมนฺ ดูก่อนพราหมณ์ผู้หวนก อเร เอยฺย (ตฺวํ)
 อ.ท่าน เอสิ ย่อมมา อีโต (จฺานโต) แต่ที่นี้ ก็ ทำไม ?, (ตฺวํ) อ.ท่าน ยาหิ จงไป
 ปรโต (จฺานโต) ในที่ข้างหลัง” อิติ ดังนี้ ฯ สกฺโก อ.ท้าวสักกะ (อาห) กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า “โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ (ตฺวํ) อ.ท่าน วิรวิสิ ย่อมร้อง กสฺมา เพราะเหตุอะไร
 ?, ฐโม อ.ควนไฟ ปญฺญาติ ย่อมปรากฏ (จ) ด้วย, อคฺคิ อ.ไฟ (ปญฺญาติ) ย่อม
 ปรากฏ จ ด้วย, ปายาส อ.ข้าวปายาส (ตยา) อันท่าน ปุจฺฉติ ย่อมหุง, (อิมินา
 จาเนน) อันที่นี้ พุราหุมนนิมฺหฺตฺนฺจฺาเนน เป็นที่เป็นที่เชื่อเชิญซึ่งพราหมณ์
 ภวิตพุทฺ พึงเป็น, อหฺปี แม้อ.เรา ลภิสฺสามิ จักได้ โลกํ หน้อยหนึ่ง โภชนกาเล ใน
 กาลเป็นที่บริโภค พุราหุมนานํ ของพราหมณ์ ท.” อิติ ดังนี้ ฯ โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี
 นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “พุราหุมนนิมฺหฺตฺนํ อ.การเชื่อเชิญซึ่งพราหมณ์
 เอตฺถ (จฺาเน) ในที่นี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี, (ตฺวํ) อ.ท่าน ยาหิ จงไป ปรโต (จฺานโต)
 ในที่อื่น” อิติ ดังนี้ ฯ (สกฺโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่าง
 นั้น (อหฺ) อ.เรา ลภิสฺสามิ จักได้ โลกํ หน้อยหนึ่ง โภชนกาเล ในกาลเป็นที่บริโภค
 ตว ของท่าน” อิติ ดังนี้ ฯ โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหฺ)
 อ.เรา น ทสฺสามิ จักไม่ให้ เอกสิตฺถมุปี แม้ซึ่งเมล็ดหนึ่ง เต แก่ท่าน, อิทํ (ภตฺตํ)
 อ.ภตฺตนี้ โลกํ นิดหน้อย มม (อตฺตภาวํ) ยาบหมตฺตํ เป็นของสักว่าเป็นเครื่อง
 ยังอิตฺถภาพ ของเรา ให้เป็นไป (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ สกฺโก อ.ท้าวสักกะ

สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตั (วจนฺ) ซึ่งคำนั้น อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท.
อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ทชฺชา พึงให้ อปฺปกั (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ
อันน้อย อปฺปมฺหา (วตฺถุมฺหา) จากวัตถุ อันน้อย (ทชฺชา)
พึงให้ มชฺฌกั (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ ท่ามกลาง อหฺมชฺฌโต
(วตฺถุมฺหา) จากวัตถุ ท่ามกลางอันหลัง ทชฺชา พึงให้ พหุกั
(วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ อันมาก พหุมฺหา (วตฺถุสฺมา) จากวัตถุ อัน
มาก, อทานฺ อ.การไม่ให้ น อฺปฺปชฺชติ ย่อมไม่ควร ฯ

โกสิย ดูก่อนท่านโกสิยะ ตั เพราะเหตุนั้น (อหิ) อ.เรา
วทามิ ย่อมกล่าว ตั กะท่าน, (ตุวิ) อ.ท่าน เทหิ จงให้
ทานาหิ ซึ่งทาน ท. จ ด้วย ภูณฺช จงบริโภค จ ด้วย
สมารุญฺห จงขึ้น อริยมคฺคั สู่หนทางของพระอริยเจ้า (จ)
ด้วย, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล เอกาสิ ผู้บริโภคผู้เดียว น ลกเต
ย่อมไม่ได้ สุขั ซึ่งความสุข” อิติ ดังนี้ ฯ

ในขณะนั้น ท้าวสักกเทวราช ทรงใคร่ครวญวงศ์แห่งทานของพระองค์ ทรงทราบเหตุ
นั้นทุกอย่าง ทรงดำริว่า “เศรษฐีนี้ เป็นคนมีความตระหนี่ เข้าไปตัดดวงศัของเรา จัก
บังเกิดในนรก เราให้อิโวกาทแก่เขา แล้วจักทำให้เป็นผู้ควรบังเกิดในเทวโลกนี้” จึงทรง
ให้เรียกจันทเทพบุตรเป็นต้นมา บอกความเป็นไปทุกอย่าง ตรัสว่า “เราจักไปก่อน,
พวกท่านพึงมาตามลำดับ ในเวลาที่เราขอข่าวปายาสแล้ว นั่งแล้ว” เข้าไปหาเศรษฐี
นั้นด้วยเพศแห่งพราหมณ์ ตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ ทางไปเมืองพาราณสีไปทางไหน
?”. เศรษฐีกล่าวว่า “ท่านเป็นคนบ้าหรือ ? ท่านย่อมไม่รู้แม่ทางที่จะไปเมืองพาราณสี,
ท่านอย่ามาข้างนี้, จงไปข้างโน้น”. ท้าวสักกะทำที่เป็นเหมือนไม่ได้ยิน เสด็จเข้าไป
หาเศรษฐี ตรัสถามว่า “ท่านพูดอะไร ?”. เศรษฐีนั้นร้องว่า “เฮ้ยพราหมณ์หูหนวก มา
ข้างนี้ทำไม ?, จงไปข้างโน้น”. ท้าวสักกะ ตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ เพราะอะไร ท่าน
จึงร้อง, ควันและไฟ ย่อมปรากฏ, ท่านกำลังหุงข้าวปายาส, น่าจะพึงเป็นสถานที่เชื่อ
เชิญพราหมณ์, แม้เราก็จักได้หน้อยหนึ่ง ในเวลาเป็นที่บริโภคของพวกพราหมณ์”.
เศรษฐีกล่าวว่า “การเชื่อเชิญพราหมณ์ในที่นี้ ย่อมไม่มี, ท่านจงไปทางอื่น”. ท้าวสักกะ

ตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เราจักได้หน้อยหนึ่ง ในเวลาเป็นที่บริโภคของท่าน”. เศรษฐีกล่าวว่า “แม้แต่เมล็ดเดียว เราก็จักไม่ให้แก่ท่าน, ภัตตนี้ มีนิดหน้อย, พอยังอัตภาพของเรา ให้เป็นไป”. ท้าวสักกะฟังคำนั้นแล้ว ได้ตรัสคาถาทิ้งหลายว่า

“บุคคลพึงให้ของน้อย แต่ของน้อย พึงให้ของปานกลาง แต่
ของปานกลาง พึงให้ของมาก แต่ของมาก การไม่ให้ ย่อมไม่
ควร.

โกสิยะ เพราะเหตุนั้น เราจะบอกท่าน, ท่านจงให้ทาน จง
บริโภค และจงขึ้นสู่ทางของพระอริยะ, บุคคลผู้บริโภคผู้เดียว
ย่อมไม่ได้ความสุข”.

ตตถ **อนุมชฺชโต มชฺชกนฺติ** อปฺปกมฺปิ มชฺชเ เจตฺวา เทว โภจฺจาเส กตฺวา
เอกโภจฺจาสิ ทตฺวา ตโต อวเสสโต **อนุมชฺชโต** ปุณฺ มชฺชเ เจตฺวา เอกโภจฺจาโส
ทาทพุโพเยว ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “**อนุมชฺชโต มชฺชกนฺติ** (คาถาปาทสฺส) “(ปุคฺคเลน) อปฺปกมฺปิ (โภจฺจาสิ)
มชฺชเ เจตฺวา เทว โภจฺจาเส กตฺวา เอกโภจฺจาสิ ทตฺวา ตโต อวเสสโต **อนุมชฺชโต** ปุณฺ
มชฺชเ เจตฺวา เอกโภจฺจาโส ทาทพุโพ เอว” (อิติ อตฺถโ) ฯ

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “เอกโภจฺจาโส อ.ส่วนหนึ่ง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล เจตฺวา
แบ่งแล้ว **อปฺปกมฺปิ (โภจฺจาสิ)** ซึ่งส่วน แม้อันน้อย **มชฺชเ** ในท่ามกลาง กตฺวา
กระทำแล้ว โภจฺจาเส ให้เป็นส่วน ท. เทว ๒ ทตฺวา ให้แล้ว เอกโภจฺจาสิ ซึ่งส่วน
ส่วนหนึ่ง เจตฺวา แบ่งแล้ว **อนุมชฺชโต** แม้จากส่วนท่ามกลางอันหลัง **อวเสสโต**
อันเหลือลง **ตโต** นั้น **มชฺชเ** ในท่ามกลาง **ปุณ** อีก **ทาทพุโพ เอว** พึงให้มันเทียว”
(อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสุ) “**อนุมชฺชโต มชฺชกนฺติ (คาถาปาทสฺส)** แห่ง- ในบท ท.
เหล่านั้นหนา -บาทแห่งคาถาว่า “**อนุมชฺชโต มชฺชกํ**” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า “**อนุมชฺชโต มชฺชกํ**” ความว่า พึงแบ่งส่วนแม้น้อย
ในท่ามกลาง ทำให้เป็น ๒ ส่วน แบ่งแม้จากท่ามกลางครั้งหลังที่เหลือนั้น ในท่ามกลาง

อีก แล้วพึงให้หนึ่งส่วน.

.....

อทาน์ นุปปชชตีติ อปปี วา พหุ วา ทินนุ โหตุ น อทาน์ นาม ยุชชติ ตปี
ทานเมว มหปผลเมว ฯ

“อทาน์ นุปปชชตีติ (คาถาปาทสฺส) “อปปี วา พหุ วา (วตฺถุ ปุคฺคเลน) ทินนุ โหตุ, น
อทาน์ นาม ยุชชติ, ตปี ทานเมว มหปผลเมว (โหติ)” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(วตฺถุ) อ.วตฺถุ อปปี วา อันน้อยหรือ พหุ วา หรือว่า
อันมาก (ปุคฺคเลน) ทินนุ เป็นของ อันบุคคล ให้แล้ว โหตุ จงเป็น, อทาน์ นาม ชื่อ
อ.การไม่ให้ น ยุชชติ ย่อมไม่ควร, ตปี ทาน์ เอว อ.ทานเมื่อนั้นนั้นเกี่ยว มหป-
ผล เอว เป็นทานมีผลมากนั้นเกี่ยว (โหติ) ย่อมเป็น” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส)
แห่งบาทแห่งคาถา “อทาน์ นุปปชชตีติ ว่า “อทาน์ นุปปชชติ” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “อทาน์ นุปปชชติ” ความว่า จะให้ของอันน้อยหรือมาก ก็ตามเถิด,
ธรรมดาว่าการไม่ให้ ย่อมไม่ควร, ทานเมื่อนั้นนั้นแหละ เป็นทานมีผลมากโดยแท้.

.....

ตฺนุติ เตน การณน ตํ ภาวนตํ วทามิ ฯ

“ตฺนุติ (ปทสฺส) “เตน การณน (อหํ) ตํ ภาวนตํ วทามิ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “เตน การณน เพราะเหตุนี้ (อหํ) อ.เรา วทามิ ย่อม
กล่าว ตํ กะท่าน ภาวนตํ คือผู้เจริญ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตฺนุติ ว่า “ตํ”
ดังนี้ ฯ

บทว่า “ตํ” ความว่า เพราะเหตุนี้ เราจึงพูดกะท่าน คือผู้เจริญ.

.....

ภุญฺช จาติ ทานานิ เจว เทหิ สยญจ ภูญฺช ฯ

“ภุญฺช จาติ (ปทสฺส) “ทานานิ เจว เทหิ สยญจ ภูญฺช” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน เทหิ จงให้ ทานานิ เจว ซึ่งทาน ท. ด้วย นั้นเทียว ภูณฺช จงบริโภค สยํ ด้วยตนเอง จ ด้วย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ภูณฺช จาติ ว่า “ภูณฺช จ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ภูณฺช จ” ความว่า ท่านจงให้ทานด้วย และจงบริโภคด้วยตนเอง.

.....
อริยมคฺคฺนฺติ อริยานํ ทานาภิตานํ พุทฺธาทีนํ มคฺคํ อภिरุห ฯ

“อริยมคฺคฺนฺติ (ปทสฺส) “(ตฺว) อริยานํ ทานาภิตานํ พุทฺธาทีนํ (สปรฺปริสฺสานํ) มคฺคํ อภिरุห” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน อภिरุห จงขึ้น มคฺคํ สู่ทาง อริยานํ ของ พระอริยะ ท. พุทฺธาทีนํ (สปรฺปริสฺสานํ) คือว่าของสัตบุรุษ ท. มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น ทานาภิตานํ ผู้ยินดียั้งแล้วในทาน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อริยมคฺคฺนฺติ ว่า “อริยมคฺคํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อริยมคฺคํ” ความว่า ท่านจงขึ้นสู่ทางของพระอริยะทั้งหลาย คือของสัตบุรุษ ทั้งหลาย มีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้น ผู้ยินดียั้งในทาน.

.....
เอกาสิติ เอโก ว ภูณฺชมาโน ฯ

“เอกาสิติ (ปทสฺส) “เอโก ว ภูณฺชมาโน” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เอโกว ผู้เดียวเทียว ภูณฺชมาโน บริโภคอยู่” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอกาสิติ ว่า “เอกาสิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “เอกาสิ” ความว่า ผู้เดียวเท่านั้น บริโภคอยู่.

.....
ลภเตติ ลภติ ฯ

“ลภเตติ (ปทสฺส) “ลภติ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ลภติ ย่อมได้” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ลภเตติ ว่า “ลภเต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ลภเต” แปลว่า ย่อมได้.

.....

ตํ สุตฺวา เสฏฺฐิ “มนาปนฺเต พฺราหฺมณ กถิตํ, โถกํ ลภิสฺสสิ นิสฺสทาติ อห ๕
สกุโก นิสฺสทิ ๕ ตโต จนฺโท เตเนว นเยน อาคนฺตฺวา คาถา อภาสิ

“โมฆนตฺสฺส หุตํ โหติ โมฆญจาปิ สมิหิตํ
อติถิสฺมึ โย นิสฺสนฺสฺมึ เอโก ภูฏชติ โภชนํ
ตํ ตํ วทามิ โกลิย ๕เปฯ เนกาสิ ลภเต สุชนฺติ ๕

เสฏฺฐิ อ.เศรษฺฐิ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น อห กล่าวแล้ว อติ ว่า “พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ (วจนํ) อ.คำ มนาปํ อันเป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ เต อันท่าน กถิตํ กล่าวแล้ว, (ตฺวํ) อ.ท่าน ลภิสฺสสิ จักได้ โถกํ หน้อยหนึ่ง, (ตฺวํ) อ.ท่าน นิสฺสท จงนั่งเถิด” อติ ดังนี้ ๕ สกุโก อ.ท้าวสักกะ นิสฺสทิ นั่งแล้ว ๕ ตโต ในลำดับนั้น จนฺโท อ.จันทเทพบุตร อาคนฺตฺวา มาแล้ว เตเนว เหว นเยน โดยนัยนั้น นั้นเทียว อภาสิ ได้กล่าวแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. อติ ว่า

“โย (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลใด อติถิสฺมึ ครั้นเมื่อแขก นิสฺสนฺสฺมึ
นั่งแล้ว เอโก ผู้เดียว ภูฏชติ ย่อมบริโภค โภชนํ ซึ่งโภชนะ,
หุตํ อ.การบูชา ตฺสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น โมฆํ เป็น
ของไร้ผล โหติ ย่อมเป็น (จ) ด้วย, สมิหิตํ แม้ อ.ความ
เพียร อันอันบุคคลพยายามแล้ว โมฆํ เป็นของไร้ผล (โหติ)
ย่อมเป็น จ ด้วย,

โกลิย ดูก่อนท่านโกลิยะ ตํ เพราะเหตุนั้น (อห) อ.เรา
วทามิ ย่อมกล่าว ตํ กะท่าน, (ตฺวํ) อ.ท่าน เทหิ จงให้ (จ)
ด้วย ภูฏช จงบริโภค จ ด้วย สมารุญห จงขึ้น อริยมคฺคํ
สู่หนทางของพระอริยเจ้า (จ) ด้วย, (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล

เอกาสี ผู้บริโภคนผู้เดียว น ลกเต ย่อมไม่ได้ สุข ซึ่งความ
สุข” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่า “พราหมณ์ ท่านกล่าวคำที่น่าพอใจ, ท่านจักได้หนอย
หนึ่ง, เชิญท่านนั่งเถิด”. ท้าวสักกะประทับนั่งแล้ว. ลำดับนั้น จันทเทพบุตร ก็มาโดย
นัยนั้นเหมือนกัน กล่าวคาถาทิ้งหลายว่า

“บุคคลใด เมื่อแขกนั่งแล้ว บริโภคโภชนาผู้เดียว, การบูชา
ของบุคคลนั้น เป็นของไร้ผล และความเพียรที่บุคคลนั้นตั้งไว้
แล้ว ก็เป็นของไร้ผล.

โกสิยะ เพราะเหตุนั้น เราจึงพูดกะท่าน, ท่านจงให้ จงบริโภค
และจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า, บุคคลผู้บริโภคนผู้เดียว ย่อม
ไม่ได้ความสุข”.

.....
ตตถ หุตหุตติ ธนุปปาทนตถ สรณท้ออาทิสฺส พลิกมมกรณํ ฯ

ตตถ (คากาย) “หุตหุตติ ธนุปปาทนตถ สรณท้ออาทิสฺส (จาเนสฺส) พลิกมมกรณํ ฯ

พลิกมมกรณํ อ.การกระทำซึ่งพลีกรรม สรณท้ออาทิสฺส (จาเนสฺส) ในที่ ท. มีสระน้ำ
และแม่น้ำเป็นต้น ธนุปปาทนตถ เพื่ออันยังทรัพย์ให้เกิดขึ้น หุตหุตติ ชื่อว่าการบูชา
ตตถ (คากาย) ในคากานั้น ฯ

การทำพลีกรรมในที่ทั้งหลายมีสระน้ำและแม่น้ำเป็นต้น เพื่อทำให้ทรัพย์เกิดขึ้น ชื่อ
ว่าการบูชา ในคากานั้น.

.....
สมหิตนตติ ธนุปปาทนทวเสน วิหิตํ ฯ

(บุคคลเล่น) วิหิตํ (วิริย) อ.ความเพียร อันอันบุคคล กระทำแล้ว ธนุปปาทนทวเสน
ด้วยสามารถแห่งการยังทรัพย์ให้เกิดขึ้น สมหิตนตติ ชื่อว่าความเพียรที่ตั้งไว้แล้ว ฯ

ความเพียรที่บุคคลได้ทำไว้ เพื่ออันทำให้ทรัพย์เกิดขึ้น ชื่อว่าความเพียรที่ตั้งไว้.

“เตนหิ นิสีท โภกั ลภิสฺสสีติ ๗ โสปี นิสีท ๗ ตโต สุริโย เตเนว นเยน อาคนฺตุวา
คาถา อภาสิ

“สจฺจนฺตสฺส หุตฺ โหติ สจฺจณฺจาปี สมฺมิตฺตํ
อติถิสฺมึ โย นิสินฺนสฺมึ เนโก ภูฏชติ โภชนํ
ตํ ตํ วทามิ โภสิย ๗เปฯ เนกาสิ ลภเต สุขนฺติ ๗

(โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาท) กล่าวแล้ว อิติว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.ท่าน
นิสิต จงนั่ง, (ตฺว) อ.ท่าน ลภิสฺสสิ จักได้ โภกั หน้อยหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ๗ โสปี (จหนฺโท)
อ.จันทเทพบุตรเมื่อนั้น นิสีท นั่งแล้ว ๗ ตโต ในลำดับนั้น สุริโย อ.สุริยเทพบุตร
อาคนฺตุวา มาแล้ว เตน เอว นเยน โดยนัยนั้นนั้นเทียว อภาสิ ได้กล่าวแล้ว
คาถา ซึ่งคาถา ท. อิติ ว่า

“โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด อติถิสฺมึ ครั้นเมื่อแขก นิสินฺนสฺมึ
นั่งแล้ว เอโก ผู้เดียว น ภูฏชติ ย่อมไม่บริโภค โภชนํ ซึ่ง
โภชนะ, หุตฺ อ.การบูชา ตสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น
สจฺจํ เป็นของมีผลจริง โหติ ย่อมเป็น (จ) ด้วย, สมฺมิตฺตํ
แม้ อ.ความเพียร อันอันบุคคลพยายามแล้ว สจฺจํ เป็นของมี
ผลจริง (โหติ) ย่อมเป็น จ ด้วย,

โภสิย ดูก่อนท่านโภสิยะ ตํ เพราะเหตุนั้น (อห) อ.เรา
วทามิ ย่อมกล่าว ตํ กะท่าน, (ตฺว) อ.ท่าน เทหิ จงให้ (จ)
ด้วย ภูฏช จงบริโภค จ ด้วย สมารุญฺห จงขึ้น อริยมคฺคํ
สู่หนทางของพระอริยเจ้า (จ) ด้วย, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล
เอกาสิ ผู้บริโภคผู้เดียว น ลภเต ย่อมไม่ได้ สุขํ ซึ่งความ
สุข” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น เชิญท่านนั่งเถิด, ท่านจักได้หน้อยหนึ่ง”. แม้จันทเทพ
บุตร ก็นั่งแล้ว. ลำดับนั้น สุริยเทพบุตรก็มาโดยนัยนั้นเหมือนกัน ได้กล่าวคาถา
ทั้งหลายว่า

“บุคคลใด เมื่อแชกนังแล้ว ไม่บริโภคนิโกชนะผู้เดียว, การบูชา
ของบุคคลนั้น เป็นของมีผลจริง และความเพียรที่บุคคลนั้นตั้ง
ไว้แล้ว ก็มีผลจริง

โกสิยะ เพราะเหตุนั้น เราจึงพูดกะท่าน, ท่านจงให้ จงบริโภคนิ
และจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า, บุคคลผู้บริโภคนิผู้เดียว ย่อม
ไม่ได้ความสุข”

.....
เสลั ปุพฺพสมิ ฯ

เสลั (วจนั) ปุพฺพสมิ (โหติ) ฯ

เสลั (วจนั) อ.คำที่เหลือ **ปุพฺพสมิ** เป็นคำอันเสมอกับด้วยคำในกาลก่อน **(โหติ)**
ย่อมเป็น ฯ

คำที่เหลือ ก็เหมือนกับคำในก่อน.

.....
ตโต มาตลึ อาคนฺตฺวา อาห

“สรุ สพุพิ โย ชุหติ	พหุกาย คยาย จ
โทณเ ติมพุตฺติตฺถสมิ	สิมฺโสเต มหาวเห
อตุร จสฺส หุตฺ โหติ	อตุร จสฺส สมิหิตุ
อติถิสฺมิ โย นิสินฺนสมิ	เนโก ภูฏชติ โภชน
ตฺ ตํ วทามิ โกสิย ฺเปย	เนกาสิ ลภเต สุขนฺติ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น **มาตลึ** อ.มาตลึเทพบุตร **อาคนฺตฺวา** มาแล้ว **อาห** กล่าวแล้ว **อติ**
ว่า

“โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด (อุปกฺนฺตฺวา) เข้าไปใกล้แล้ว **สรุ** ซึ่ง
สระน้ำ **สพุพิ** ทั้งปวง **ชุหติ** ย่อมบวงสรวง **พหุกาย (นทียา)**

จ ที่แม่น้ำ อันมีน้ำมากด้วย คยาย จ ที่สระโบกขรณีด้วย โทณะ (จ) ที่ทำน้ำชื่อว่าโทณะด้วย ติมพรุติตถุสฺมี (จ) ที่ทำน้ำชื่อว่าติมพรุด้วย มหาเว ที่ห้วงน้ำใหญ่ สิมโสเต อันมีกระแสน้ำเชี่ยว, เจ หากว่า หุตฺ อ.การบวงสรวง อตุร (จาเนสฺ) ในที่ ท. เหล่านั้น อสุส (ปุคฺคฺลสุส) ของบุคคลนั้น โหติ ย่อมมีไซ้, เจ หากว่า สมิหิตฺ อ.ความเพียรอันบุคคลตั้งไว้แล้ว อตุร (จาเนสฺ) ในที่ ท. เหล่านั้น อสุส (ปุคฺคฺลสุส) ของบุคคลนั้น โหติ ย่อมมีไซ้, โย (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลใด อติถิสฺมี ครั้นเมื่อแขก นิสินฺหฺสฺมี นั่งแล้ว เอโก ผู้เดียว น ภูยฺชติ ย่อมไม่บริโภค โภชนํ ซึ่งโภชนะ, (วจนฺ) อ.คำ (ปุคฺคฺเลน วตฺตพฺพ) ฟังกล่าว (เอตถ วตฺตมฺหิ) ในเรื่องนี้นั้นเที่ยว หตฺถิ ย่อมไม่มี;

โกสิย ดูก่อนท่านโกสิยะ ตํ เพราะเหตุนั้น (อหิ) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว ตํ กะท่าน, (ตฺวํ) อ.ท่าน เทหิ จึงให้ จ ด้วย ภูยฺช จงบริโภค จ ด้วย สมารุยฺห จงขึ้น อริยมคฺคํ สู่หนทางของพระอริยเจ้า (จ) ด้วย, (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคล เอกาสี ผู้บริโภคผู้เดียว น ลภเต ย่อมไม่ได้ สุขิ ซึ่งความสุข” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น มาตลีเทพบุตร จึงมาแล้วกล่าวว่า

“บุคคลใดเข้าไปถึงสระน้ำทุกแห่ง ย่อมบวงสรวงที่แม่น้ำอันมีน้ำมาก ที่สระโบกขรณี ที่ทำน้ำชื่อว่าโทณะ และที่ทำน้ำชื่อว่าติมพรุ ที่ห้วงน้ำใหญ่ซึ่งมีกระแสน้ำเชี่ยว, หากการบวงสรวงในที่เหล่านั้น ของบุคคลนั้น เป็นของมีผลไซ้, หากความเพียรที่บุคคลตั้งไว้แล้วในที่เหล่านั้น ของบุคคลนั้น เป็นของมีผลไซ้, บุคคลใด เมื่อแขกนั่งแล้ว ไม่บริโภคโภชนะคนเดียว, คำที่จะฟังกล่าวในเรื่องนี้แล ย่อมไม่มี;

โกสิยะ เพราะเหตุนั้น เราจะบอกท่าน, ท่านจงให้ จงบริโภคน้ำ และจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า, บุคคลผู้บริโภคน้ำผู้เดียว ย่อมไม่ได้ความสุข”.

ตตถ สริ สัพพนุติ โย ปุริโส นาคยทุกขาทีน พลิ กโรนโต สมุททโสณฺทโปกฺขรณิ-
อาทีสุ ยงฺกิญฺจิ สริ อุปคณฺตฺวา ชฺหติ ตตถ พฺลิกมฺมํ กโรติ ฯ

ตตถ (ปะเทสุ) “สริ สัพพนุติ (ปะททวยสุส) “โย ปุริโส นาคยทุกขาทีน (อมนุสฺสานํ) พลิ
กโรนโต สมุททโสณฺทโปกฺขรณิอาทีสุ (จาเนสฺ) ยงฺกิญฺจิ สริ อุปคณฺตฺวา ชฺหติ ตตถ (จาเนสฺ)
พฺลิกมฺมํ กโรติ” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “โย ปุริโส อ.บุรุษเด โกโรนโต เมื่อกระทำ พลิ ซึ่ง
พลิกรรม นาคยทุกขาทีน (อมนุสฺสานํ) แก่อมมนุษย์ ท. มีพญานาคและยักษ์เป็นต้น
อุปคณฺตฺวา เข้าไปใกล้แล้ว สมุททโสณฺทโปกฺขรณิอาทีสุ (จาเนสฺ) ยงฺกิญฺจิ สริ
สู่- ในที่ ท. มีมหาสมุทร เจ็อมเขา และสระโบกขรณีเป็นต้นหนา -สระน้ำ แห่งใดแห่ง
หนึ่ง ชฺหติ ย่อมบวงสรวง กโรติ คือว่าย่อมกระทำ พฺลิกมฺมํ ซึ่งพลิกรรม ตตถ
(จาเนสฺ) ในที่ ท. เหล่านั้น” (อิตติ) ดังนี้ ตตถ (ปะเทสุ) “สริ สัพพนุติ (ปะททวยสุส)
แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หมวดสองแห่งบทว่า “สริ สัพพ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “สริ สัพพ” ความว่า บุรุษเดเมื่อทำพลิกรรมแก่ม
พญานาคและยักษ์เป็นต้น เข้าไปถึงในบรรดา มหาสมุทร เจ็อมเขา และสระโบกขรณี
เป็นต้น สระน้ำแห่งใดแห่งหนึ่ง ย่อมบวงสรวง คือว่าย่อมทำพลิกรรมในสถานทีนั้น.

พหุกายาติ นทียา ฯ

“พหุกายาติ (ปะทสุส) “นทียา” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นทียา ที่แม่น้ำ” (อิตติ) ดังนี้ (ปะทสุส) แห่งบท “พหุกายาติ
ว่า “พหุกาย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “พหุกาย” ความว่า ที่แม่น้ำ.

.....

คยายาติ โปกฺขรณียา ฯ

“คยายาติ (ปทสฺส) “โปกฺขรณียา” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “โปกฺขรณียา ที่สระโปกฺขรณฺ” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “คยายาติ ว่า “คยาย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “คยาย” ความว่า ที่สระโปกฺขรณฺ.

.....

โทณฺเฑติ โทณฺนามเก ติตฺเต ฯ

“โทณฺเฑติ (ปทสฺส) “โทณฺนามเก ติตฺเต” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ติตฺเต ที่ทำน้ำ โทณฺนามเก อันมีชื่อว่าโทณะ” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โทณฺเฑติ ว่า “โทณ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “โทณ” ความว่า ที่ทำน้ำชื่อว่าโทณะ.

.....

ติมฺพฺรุตฺตฺถสฺมินฺหฺติ ติมฺพฺรฺนามเก ติตฺเต จ ฯ

“ติมฺพฺรุตฺตฺถสฺมินฺหฺติ (ปทสฺส) “ติมฺพฺรฺนามเก ติตฺเต จ” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ติตฺเต ที่ทำน้ำ ติมฺพฺรฺนามเก อันมีชื่อว่าติมฺพฺร จ ด้วย” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ติมฺพฺรุตฺตฺถสฺมินฺหฺติ ว่า “ติมฺพฺรุตฺตฺถสฺมี” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ติมฺพฺรุตฺตฺถสฺมี” ความว่า และที่ทำน้ำอันมีชื่อว่าติมฺพฺร.

.....

มหาวเหติ สีมฺโสเต มหนฺเต นทิวเห ฯ

“มหาวเหติ (ปทสฺส) “سیمโสเต มหนฺเต นทิวเห” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “นทิวเห ที่ห้วงแห่งแม่น้ำ มหนฺเต อันใหญ่ สีมฺโสเต อันมีกระแสน้ำอันเชี่ยว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มหาวเหติ ว่า “มหาวเห” ดังนี้ ฯ

บทว่า “มหาวเห” ความว่า ที่ห้วงน้ำใหญ่ ที่มีกระแสน้ำเชี่ยว.

.....
อตุราติ เอเตสุ สราทีสุ ฯ

“อตุราติ (ปทสฺส) “เอเตสุ สราทีสุ (จาเนสุ)” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(จาเนสุ) ในที่ ท. สราทีสุ มีสระน้ำเป็นต้น เอเตสุ เหล่านั้น” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อตุราติ ว่า “อตุร” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อตุร” ความว่า ในที่มีสระน้ำเป็นต้นเหล่านั้น.

.....
เจติ ยทิ ฯ

“เจติ (สททสฺส) “ยทิ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ยทิ ผิว่า” (อติ) ดังนี้ (สททสฺส) แห่งศัพท์ “เจติ ว่า “เจ” ดังนี้ ฯ

ศัพท์ว่า “เจ” แปลว่า ผิว่า.

.....
อสฺสาติ ตสฺส ปฺริสฺสฺส หุตญฺเจว สมิหิตญฺจ โหติ สผลํ สุขุทฺริยํ สมปฺชฺชติ, อติถิสฺมี อาคณฺตุเก นิสินฺเน, โย ปฺริโส เอโก โภชนํ น ฎฺชติ, เอตฺถ วตฺตพฺพ-
เมว นตฺถิติ ฯ

“อสุสาติ (ปทสฺส) “ตสฺส ปุริสสฺส หุตฺตเจว สมฺมิตฺตญจ โหติ สผลํ สุขุทฺทริยํ (โหติ) สมฺปชฺชติ, อติถิสฺมึ อากนฺตฺเก นิสินฺเน, โย ปุริโส เอโก โภชนํ น ภูฏชติ, เอตฺถ (วตฺถุมฺหิ ปุคฺคเลน) วตฺตพฺพํ เอว (วจฺนํ) นตฺถิติ (อตฺโถ) ฯ”

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “หุตฺ เจว อ.การบวสรวงด้วยนั้นเที่ยว สมฺมิตฺ จ อ.ความเพียรอันบุคคลตั้งไว้แล้วด้วย ตสฺส ปุริสสฺส ของบุรุษนั้น โหติ ย่อมมี สผลํ คือว่าเป็นของเป็นไปกับด้วยผล สุขุทฺทริยํ มีความสุขเป็นกำไร (โหติ) ย่อมเป็น สมฺปชฺชติ คือว่าย่อมสำเร็จ, อติถิสฺมึ ครั้นเมื่อแขก อากนฺตฺเก คือว่าครั้นเมื่ออาคันตุกะ นิสินฺเน หนึ่งแล้ว โย ปุริโส อ.บุรุษใด เอโก ผู้เดียว น ภูฏชติ ย่อมไม่บริโภค โภชนํ ซึ่งโภชนะ, (วจฺนํ) อ.คำ (ปุคฺคเลน) วตฺตพฺพํ เอว อันอันบุคคลพึงกล่าวนั้นเที่ยว เอตฺถ (วตฺถุมฺหิ) ในเพราะเรื่องนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อสุสาติ ว่า “อสุส” ดังนี้ ฯ”

บทว่า “อสุส” ความว่า การบวสรวงและความเพียรที่บุคคลตั้งไว้แล้ว ของบุรุษนั้น ย่อมมี คือมีผล มีความสุขเป็นกำไร ได้แก่ยอมสำเร็จ, เมื่อแขก คืออาคันตุกะหนึ่งแล้ว, บุรุษใดไม่บริโภคโภชนะผู้เดียว คำที่จะพึงกล่าวในเรื่องนี้นั้นแหละ ย่อมไม่มี.

.....

เสสํ ปุพฺพสมฺ ๕

เสสํ (วจฺนํ) ปุพฺพสมฺ (โหติ) ๕

เสสํ (วจฺนํ) อ.คำที่เหลือ ปุพฺพสมฺ เป็นคำอันเสมอกับด้วยคำในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น ๕

คำที่เหลือ ก็เหมือนกับคำในก่อน.

.....

ตโต ปณฺจสิโข อากนฺตฺวา อาห

“พลิสฺ โส นิคิลติ

ที่ขมสุดตํ สพนฺธนํ

อติถิสฺมึ โย นิสินฺนสมฺ

เอโก ภูฏชติ โภชนํ

ตํ ตํ วทามิ โกลิเย ฯเปฯ เนกาสิ ลภเต สุขนฺติ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น ปญจสิข อ.ปัญจสิขเทพบุตร อาคนฺตุวา มาแล้ว อาห กล่าวแล้ว
อิติ ว่า

“โย (บุคคลใด) อ.บุคคลใด อติถิสฺมึ ครั้นเมื่อแขก นิสินฺนสฺมึ
นั่งแล้ว เอโก ผู้เดียว ภูฏชติ ย่อมบริโภค โภชนํ ซึ่งโภชนะ,
โส (บุคคลใด) อ.บุคคลนั้น นิคิลติ ย่อมกลืนกิน พลิสฺ ซึ่งเบ็ด
ทิมสฺตตํ อันมีด้ายยาว สพฺนฺธํ อันเป็นไปกับด้วยเครื่องผูก,
โกลิเย ดูก่อนท่านโกลิเย ตํ เพราะเหตุนั้น (อหํ) อ.เรา
วทามิ ย่อมกล่าว ตํ กะท่าน, (ตุวํ) อ.ท่าน เทหิ จงให้ (จ)
ด้วย ภูฏช จงบริโภค จ ด้วย สมารุยฺห จงขึ้น อริยมคฺคํ
สู่หนทางของพระอริยเจ้า (จ) ด้วย, (บุคคลใด) อ.บุคคล
เอกาสิ ผู้บริโภคผู้เดียว น ลภเต ย่อมไม่ได้ สุขํ ซึ่งความ
สุข” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น ปญจสิขเทพบุตร มาแล้ว กล่าวว่า

“บุคคลใด เมื่อแขกนั่งแล้ว บริโภคโภชนะผู้เดียว, บุคคลนั้น
ย่อมกลืนกินเบ็ด ที่มีสายยาว มีที่เกี่ยว

โกลิเย เพราะเหตุนั้น เราจึงพูดกะท่าน, ท่านจงให้ จงบริโภค
และจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า, บุคคลผู้บริโภคผู้เดียว ย่อม
ไม่ได้ความสุข”.

ตํ สุตฺวา เสฎฺฐิ ทุกฺขโยเคน นิตฺถุนฺนโต “เตนหิ นิสิตฺ, โธกํ ลภิสฺสตีติ อาห ฯ โสปิ
นิสึทึ ฯ เอวนฺเตสฺ ปญจสฺ นิสินฺเนสฺ ปายาโส ปจิตฺ ฯ เสฎฺฐิ อุทฺธนา โอตฺตาเรตฺวา
“รฺกฺขปตฺตานิ อหฺรธาติ อาห ฯ เต ตตฺถ นิสินฺนาว หตฺถเ ปสาเรตฺวา หิมวฺนโต
มาลฺวปตฺตานิ อหฺรึสฺ ฯ เสฎฺฐิ “เอเตสฺ ปตฺเตสฺ ทาทพฺพปายาโส นตฺถิ, ขทฺริ-
ปตฺตานิ อหฺรธาติ อาห ฯ เต ตานิ อหฺรึสฺ ฯ เตสฺ เอเกกํ ปตฺตํ โยชผลกฺปฺปมาณํ

อโหสิ ๗ โส สพฺเพสํ ทพฺพิยา ปายาสํ อทาสี ๗ สพฺพนฺตีมสฺส ทินฺนกาเล อุกฺขลียา
 อุณฺ्ह น ปญฺญาปิ ๗ โส เตสํ ทตฺวา อุกฺขลึ คเหตฺวา นิสฺสีทิ ๗ ตสฺมี ขณฺเณ ปญฺจสิโข
 สุนฺโข หุตฺวา เตสํ ปุโรโต มุตฺตํ กโรนฺโต คจฺจติ ๗ พุราหฺมณา อตฺตโน ปายาสํ
 หตฺถเณ ปิทฺหีสฺสุ ๗ ตถา เสฏฺฐีปิ ๗ ตสฺส ปน หตฺถปิฏฺเฐ มุตฺตพินฺหุํ ปตฺติ ๗ โส
 หตฺถํ วัริตุกาโม “อุกฺขลึ เม โอลฺลเกถาติ วตฺวา นทึ โอตฺริ ๗ ตํ ขณฺณเมว
 สุนฺโข อุกฺขลียา มุตฺตํ อกาสิ ๗ โส ตํ มุตฺตํ กโรนฺตํ ทิสฺวา มหฺนตํ ทนฺตทกมาทาย
 ตชฺเชนฺโต อาคณฺฉิ ๗ สุนฺโข อสฺสาชานียมตฺโต หุตฺวา ตตฺถ ตตฺถ คตํ อนฺุพฺนฺธิ ๗
 โส มรณฺภยํโกโต พุราหฺมเณ อุปกณฺฉิ ๗ เต อุปฺปตฺติวาทา อากาเส อฏฺฐจฺสุ ๗ โส เตสํ
 อิทฺธี ทิสฺวา “เก ตุมฺเหติ ปุจฺฉิ ๗

เสฏฺฐี อ.เศรชฺฐี สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น นิตฺถุนฺนโต ถอนใจอยู่
 ทุกฺขโยเคน เพราะความประจบด้วยความทุกฺข์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนทึ ถ้า
 อย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน นิสฺสีท จงนั้ง, (ตุว) อ.ท่าน ลภิสฺสสิ จักได้ โลกํ หน้อยหนึ่ง”
 อิติ ดั่งนี้ ๗ โสปิ (ปญฺจสิโข) อ.ปญฺจสิขเทพบุตรเมื่อนั้น นิสฺสีทิ นั้งแล้ว ๗ เตสุ ปญฺจสุ
 (พุราหฺมณฺสุ) ครั้นเมื่อพราหฺมณฺ ท. ๕ เหล่านั้น นิสฺสินฺเนสฺ นั้งแล้ว เอวํ อย่างนี้
 ปายาโส อ.ข้าวปายาส (เสฏฺฐินา) อันเศรชฺฐี ปจฺจิโต หุงแล้ว ๗ เสฏฺฐี อ.เศรชฺฐี
 (ปายาสํ) ยังข้าวปายาส โอตฺเรตฺวา ให้ข้ามลงแล้ว อุกฺุณา จากเตา อาห กล่าว
 แล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อาหฺรถ จงนำมมา รุกฺขปตฺตานิ ซึ่งใบแห้งไม้
 ท.” อิติ ดั่งนี้ ๗ เต (พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณฺ ท. เหล่านั้น นิสฺสินฺหา นั้งแล้วเทียว
 ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น ปสาเรตฺวา เขยียดออกแล้ว หตฺถเณ ซึ่งมีอ ท. อาหฺริสฺสุ นำ
 มาแล้ว มาลฺลวปตฺตานิ ซึ่งใบแห้งเถายานทราย ท. ทิมวฺนฺตโต จากป่าหิมพานต์ ๗
 เสฏฺฐี อ.เศรชฺฐี อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยา) ทาทพฺพปายาโส อ.ข้าวปายาส
 อันเรา ฟังให้ เอเตสุ ปตฺเตสุ ในใบไม้ ท. เหล่านั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี, (ตุมฺเห)
 อ.ท่าน ท. อาหฺรถ จงนำมมา ขทฺริปตฺตานิ ซึ่งใบแห้งไม้ตะเคียน ท.” อิติ ดั่งนี้ ๗ เต
 (พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณฺ ท. เหล่านั้น อาหฺริสฺสุ นำมาแล้ว ตานิ (ขทฺริปตฺตานิ)
 ซึ่งใบแห้งไม้ตะเคียน ท. เหล่านั้น ๗ เตสุ (ขทฺริปตฺเตสุ) เอเกกํ ปตฺตํ อ.- ใบ
 แห้งไม้ตะเคียน ท. เหล่านั้นหนา -ใบหนึ่งๆ โยธผลกปฺปมาณํ เป็นใบมีแผ่นโล่ของ
 ทหารเป็นประมาณ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ โส (เสฏฺฐี) อ.เศรชฺฐีนั้น อทาสี ได้ให้แล้ว
 ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส ทพฺพิยา ด้วยทัพพี สพฺเพสํ (พุราหฺมณานํ) แก่พราหฺมณฺ

ท. ทั้งปวง ฯ อุห์ อ.ความพร่อง อุกุขลียา ในหม้อ (ปายาสสุส เสฏฺฐิจินา) สพฺพนฺติมสฺส (พฺรหฺมณฺสฺส) ทินฺนกาเล ในกาล แห่งข้าวปายาส เป็นของอัน เศรษฐี ให้แล้ว แก่พราหมณ์ ผู้มีในที่สุดแห่งพราหมณ์ทั้งปวง น ปรณฺยายิ ไม่ ปรากฏแล้ว ฯ โส (เสฏฺฐิจิ) อ.เศรษฐีนั้น ทตฺวา ให้แล้ว เตสฺ (พฺรหฺมณฺหํ) แก่ พราหมณ์ ท. เหล่านั้น คเหตฺวา ถือเอาแล้ว อุกุขลึ ซึ่งหม้อ นิสฺสิทฺติ นั้งแล้ว ฯ ตสฺมี ขณฺเ ในขณะนั้น ปรณฺยจฺสิโข อ.ปญฺจสิขเทพบุตฺร สุนฺโข เป็นสุนัข หุตฺวา เป็น กโรฺหฺโต กระทำอยู่ มุตฺตํ ซึ่งปัสสาวะ ปรุโต ในที่ข้างหน้า เตสฺ (พฺรหฺมณฺหํ) ของ พราหมณ์ ท. เหล่านั้น คจฺจติ ย่อมไป ฯ พฺรหฺมณฺหา อ.พราหมณ์ ท. ปิทฺทิสฺสุ ปิดแล้ว ปายาสฺ ซึ่งข้าวปายาส อตฺตโน ของตน หตฺเถน ด้วยมือ ฯ ตถา อ.เหมือนอย่าง นั้น เสฏฺฐิปี คือ แม่ อ.เศรษฐี (ปีทฺติ) ปิดแล้ว (ปายาสฺ) ซึ่งข้าวปายาส (อตฺตโน) ของตน (หตฺเถน) ด้วยมือ ฯ ปน แต่ว่า มุตฺตพิณฺทุ อ.หยดแห่งปัสสาวะ ปตฺติ ย่อม ตกลง หตฺถปิฏฺฐเจ บนหลังแห่งมือ ตสฺส (เสฏฺฐิโน) ของเศรษฐีนั้น ฯ โส (เสฏฺฐิจิ) อ.เศรษฐีนั้น โธวิตฺตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันล้าง หตฺถํ ซึ่งมี (หุตฺวา) เป็น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. โอโถเกถ จงแลดู อุกุขลึ ซึ่งหม้อ เม ของ เรา” อิติ ดังนี้ โอตฺริ ข้ามลงแล้ว นทึ สู้แม่ น้ำ ฯ ตํ ขณฺ อเว ในขณะนั้นนั้นเกี่ยว สุนฺโข อ.สุนัข อกาสิ ได้กระทำแล้ว มุตฺตํ ซึ่งปัสสาวะ อุกุขลียา ในหม้อข้าว ฯ โส (เสฏฺฐิจิ) อ.เศรษฐีนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (สฺนขิ) ซึ่งสุนัขนั้น กโรฺหฺโต ด้วกระทำ อยู่ มุตฺตํ ซึ่งปัสสาวะ อาทาย ถือเอาแล้ว ทณฺทกึ ซึ่งท่อนไม้ มหฺนฺโต ท่อนใหญ่ ตชฺเชนฺโต ตวาดอยู่ อาคณฺฉิ มาแล้ว ฯ สุนฺโข อ.สุนัข อสฺสาขานียมตฺโต เป็นสัตว์ มีม้าตัวอาษาในยเป็นประมาณ หุตฺวา เป็น อนุพฺนฺธิ ติดตามแล้ว (เสฏฺฐิจิ) ซึ่งเศรษฐี คตฺติ ผู้ไปแล้ว ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น ๆ โส (เสฏฺฐิจิ) อ.เศรษฐีนั้น มรณฺภยภิโต ผู้กลัวแล้วแต่ภัยคือความตาย อุปคณฺฉิ เข้าไปหาแล้ว พฺรหฺมณฺเ ซึ่งพราหมณ์ ท. ฯ เต (พฺรหฺมณฺหา) อ.พราหมณ์ ท. เหล่านั้น อุปฺปติตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว อฏฺฐจฺสุ ด้ดดำรงอยู่แล้ว อากาเส ในอากาศ ฯ โส (เสฏฺฐิจิ) อ.เศรษฐีนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว อิทฺธิ ซึ่งฤทฺธิ์ เตสฺ (พฺรหฺมณฺหํ) ของพราหมณ์ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ตฺมุเห อ.ท่าน ท. เก เป็นใคร (อตฺถ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว ก็ถอนหายใจเพราะความประจวบด้วยความทุกข์ กล่าวว่า “ถ้า อย่างนั้น เชิญท่านนั่งเถิด, ท่านจักได้หนอยหนึ่ง”. แม่ปญฺจสิขเทพบุตฺร ก็นั่งแล้ว.

เมื่อพราหมณ์ทั้ง ๕ คนเหล่านั้น นั่งแล้วอย่างนี้ เศรษฐีก็หุงข้าวปายาสเสร็จ. เศรษฐียกหม้อข้าวลงจากเตา กล่าวว่า “พวกท่านจงนำไปไม่มา”. พราหมณ์เหล่านั้นนั่งอยู่ที่นั่นนั้นแหละ เขยิบมือออกไป นำใบเถายานทรายจากป่าหิมพานต์มา. เศรษฐีกล่าวว่า “ข้าวปายาสที่เราพึงให้บนใบไม้เหล่านี้ ย่อมไม่มี, เชิญท่านนำไปตะเคียนมาเถิด”. พราหมณ์เหล่านั้น ก็นำไปตะเคียนเหล่านั้นมา. บรรดาใบตะเคียนเหล่านั้น ใบหนึ่งๆ ได้มีขนาดเท่าโล่ของทหาร. เศรษฐีนั้นได้ให้ข้าวปายาสด้วยทัพพี แก่พราหมณ์ทุกคน. ในเวลาที่ข้าวปายาสอันเศรษฐีให้แก่พราหมณ์คนสุดท้าย ความพร่องในหม้อไม่ปรากฏเลย. เศรษฐีนั้นให้แก่พราหมณ์เหล่านั้นแล้ว ก็ถือเอาหม้อข้าว นั่งแล้ว. ในขณะนั้น ปัญจสิขเทพบุตร ก็แปลงร่างเป็นสุนัข เดินถ่ายปัสสาวะไปที่ข้างหน้าของพราหมณ์เหล่านั้น. พวกพราหมณ์พากันใช้มือปิดข้าวปายาสของตน. แม้เศรษฐี ก็ทำเหมือนอย่างนั้น. แต่ว่า หยดปัสสาวะตกบนหลังมือของเศรษฐีนั้น. เศรษฐีมีความประสงค์จะล้างมือ จึงกล่าวว่า “ขอพวกท่านจงช่วยดูหม้อข้าวของเราด้วย” แล้วก็ล้างแม่น้ำ. ในขณะนั้นนั่นเอง สุนัขได้ถ่ายปัสสาวะลงในหม้อข้าว. เศรษฐีนั้นเห็นสุนัขนั้นกำลังถ่ายปัสสาวะอยู่ จึงหยิบเอาท่อนไม้ใหญ่ ตวาดอยู่ มาแล้ว. สุนัข กลายเป็นสัตว์ขนาดเท่าม้าอาชาไนย วิ่งไล่ตามเศรษฐีผู้ไปในที่นั้นๆ. เศรษฐีกลัวภัยคือความตาย จึงเข้าไปหาพวกพราหมณ์. พวกพราหมณ์เหล่านั้น ก็เหาะขึ้นไปลอยอยู่ในอากาศ. เศรษฐีนั้นเห็นฤทธิ์ของพวกพราหมณ์เหล่านั้น จึงถามว่า “พวกท่านเป็นใคร?”.

.....

อท สกโก “อัย จนุโท, อัย สุริโย, อัย มาตลี, อหิ สกโก, เอส สุนโข ปญจสิโขติ วตฺวา “น มยํ ตว ปายาสตฺถาย อาคตา, ตฺวญฺจ อมฺหากํ ฌาติ, อิทานิ ตฺวํ มจฺฉริ ชาโต, มจฺฉริโน ปน นาม นิริเย นิพฺพตฺตฺนฺติ, อมฺจฺฉริโน สคฺเค, ตสฺมา เตวฺว การุญฺเณนาคตฺมฺหาติ อาห ๗ ตํ สุตฺวา โส “อตฺถกามา กิริ เม เอเต มํ นิริยา อุตฺถริตฺวา สคฺเค ปติฏฺฐาเปตฺกามาติ ตฺวญฺจิจฺโต “อิโต ปฏฺฐาย มม อาโลปโต อุปฺทฺตฺตฺมฺปิ อเทยฺยํ นาม นตฺถิ, อุกํ ปสฺตมตฺตฺมฺปิ จาหํ ลภิตฺวา อทฺตฺวา น ปิวิสุสฺสามิตฺติ สกฺกสฺส สฺนฺติเก วรํ อคฺคฺเหลสิ ๗ สกฺโก ตํ ทเมตฺวา ทานผลํ ชานาเปตฺวา ปญฺจสีลํ ทตฺวา สทฺธิ จนฺหาทีหิ เทวโลกํ คโต ๗ โสปี นครํ ปวิสิตฺวา ราชานํ อนุชานาเปตฺวา “คหิตคฺคหิตภาชานานิ ปฺเรตฺวา คณฺหนฺตฺตฺติ

ยาจกานัน ฐนั ทตุวา ตั ฌณณเวยว นิกุขมม หิมวโต ทกุขินปสเส คงคาย เจว เอกสส ชาตสรสส จ อนตเร ปณณสาลั กตุวา ปพพชิตฺวา ตตถ จิรั วสิตุวา กาลั กตุวา อุปปาติกเทวปุตโต หุตฺวา สกุเกน เปสิตั เวชยนฺตรถมารุยุห มาตลิณา สทุธิ สกุภสส สนฺติกั อคมาสิ ๗ สกุโก ตั ทิสฺวา ตุฏฺฐมานโส หิริเทวี นาม ชีตฺรึ ตสฺส อทาสิ ๗ อปริมาณมสฺส อิสฺสรียิ ชาตั ๗

อด ครั้งนั้น สกุโก อ.ท้าวสักกะ วตุวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อัย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนี้ จนฺโท เป็นจันทเทพบุตร (โหติ) ย่อมเป็น, อัย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนี้ สุริโย เป็นสุริยเทพบุตร (โหติ) ย่อมเป็น, อัย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนี้ มาตลิ เป็นมาตลิตเทพบุตร (โหติ) ย่อมเป็น, อหิ อ.เรา สกุโก เป็นท้าวสักกะ (โหมิ) ย่อมเป็น, เอโส สุนฺโข อ.สุนฺชนัน ปญฺจสิโข เป็นปัญจสิขเทพบุตร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาท ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มยิ อ.เรา ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว ปายาสตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ข้าว ปายาส ตว ของท่าน (อมฺห) ย่อมเป็น น หามิได้, จ อนึ่ง ตฺวิ อ.ท่าน ญาติ เป็นญาติ อมฺหากิ ของเรา ท. (อสิ) ย่อมเป็น, อิทานิ ในกาลนี้ ตฺวิ อ.ท่าน มจฺจรี เป็นผู้มีความตระหนี่ ชาโต เป็นผู้เกิดแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น, ปน กิ (ชนา) อ.ชน ท. มจฺจรีโน นาม ชื่อว่าผู้มีความตระหนี่ นิพฺพตฺตฺนฺติ ย่อมบังเกิด นิริเย ในนรก, (ชนา) อ.ชน ท. อมจฺจรีโน ผู้ไม่มีความตระหนี่ (นิพฺพตฺตฺนฺติ) ย่อมบังเกิด สคฺเค ในสวรรค์, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (มยิ) อ.เรา ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว การุญเณน เพราะความกรุณา ตว เอว ตอท่านนั้นเทียว อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗ โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตั (วจนั) ซึ่งคำนั้น ตุฏฺฐจิตฺโต ผู้มีจิตอันยินดีแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า เอเต (เทวา) อ.เทพเจ้า ท. เหล่านี้ อตฺถกามา เป็นผู้ใคร่ซึ่งประโยชน์ เม ตอเรา มั นิริยา อุทฺธริตฺวา (ม) สคฺเค ปติฏฺฐาเปตฺถกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ถอน ขึ้น ซึ่งเรา จากนรก แล้วจึงยังเรา ให้ตั้งอยู่เฉพาะ ในสวรรค์ (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปฺทตฺตฺมฺปิ (วตฺถุ) อ.วัตถุ แม้อันเข้าไปกึ่ง หนึ่งๆ อาโลปโต จากคำข้าว มม ของเรา (มยา) อ.เทยฺยิ นาม ชื่อว่าเป็นของ อัน เรา ไม่พึงให้ นตฺถิ ย่อมไม่มี ปฏฺฐาย จำเดิม อิตฺโต (กาลโต) แต่กาลนี้, จ อนึ่ง อหิ อ.เรา ลกิตฺวา ได้แล้ว อุกทึ ซึ่งน้ำ ปสฺตมตฺตฺมฺปิ แม้สักว่าพายมีอหนึ่ง อทตุวา ไม่ให้แล้ว น ปวิสุสामी จักไม่ดื่ม” อิติ ดังนี้ อคฺคฺเขสิ ได้รับเอาแล้ว วริ ซึ่งพร สนฺติเก ในสำนัก สกุภสฺส ของท้าวสักกะ ๗ สกุโก อ.ท้าวสักกะ ทเมตฺวา ทรง

ฝึกแล้ว **ตัม (เสฏฐิ)** ซึ่งเศรษฐีนั้น (**ตัม เสฏฐิ**) ยังเศรษฐีนั้น **ชานาเปตวา** ให้รู้แล้ว **ทานผล** ซึ่งผลแห่งทาน **ทตวา** ให้แล้ว **ปญจสีลัม** ซึ่งศีล ๕ **คโต** เสด็จไปแล้ว **เทวโลกัม** สูเทวโลก **สทฐิ** กับ **จนทาทิหิ (เทวปุตฺเตหิ)** ด้วยเทพบุตร ท. มีจันท-
เทพบุตรเป็นต้น ฯ **โสปี (เสฏฐิ)** อ.เศรษฐีแม่ฉัน **ปวิสิตวา** เข้าไปแล้ว **นคริ**
สู่เมือง **ราชานัม** ทูลยังพระราช **อนุชานาเปตวา** ให้ทรงอนุญาตแล้ว (**อุคฺโขสิตฺวา**)
ปาวประกาศแล้ว **อิติ** ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. (อตฺตนา) **คหิตคฺคหิตภาชานา** นี้ ยัง
ภาชนะอันตนทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว ท. **ปุเรตฺวา** ให้เต็มแล้ว **คณฺหนุตฺ** จงถือ
เอา” **อิติ** ดังนี้ **ทตวา** ให้แล้ว **ธัม** ซึ่งทรัพย์ **ยาจกานัม** แก่ยาจก ท. **นิกฺขมฺ**
ออกไปแล้ว **ตัม** **ขณฺ** เหว ในขณะที่นั้นนั้นเที่ยว **กตฺวา** กระทำแล้ว **ปญฺณสาละ** ซึ่ง
บรรณศาลา **อนฺตเร** ในระหว่าง **คจฺคาย** เจว แห่งแม่น้ำคงคาด้วยนั้นเที่ยว **เอกฺสฺ**
ชาตฺสฺรสฺ จ แห่งสระน้ำอันเกิดแล้ว สระหนึ่งด้วย **ทกฺขิณฺปสฺเส** ที่ด้านทิศใต้
หิมวโต จากภูเขาคหิมพานต์ **ปพฺพชิตฺวา** บวชแล้ว **วสิตฺวา** อยู่แล้ว **จิริ** สิ้นกาล
นาน **ตตฺถ (จาเน)** ในที่นั้น **กตฺวา** กระทำแล้ว **กาลัม** ซึ่งกาละ **อุปฺปาติกเทวปุตฺโต**
เป็นอุปฺปาติกเทพบุตร **หุตฺวา** เป็น **อารุญฺ** ขึ้นแล้ว **เวชฺยนฺตฺรณิ** สู้รถชื่อว่า
เวชยันต์ **สกุณ** **เปสิตัม** อันอันท้าวสักกะทรงส่งไปแล้ว **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว **สนฺตฺ** กิ
สู่สำนัก **สกุณฺ** ของท้าวสักกะ **สทฐิ** กับ **มาตฺลิหา** ด้วยมาตลีเทพบุตร ฯ **สกุโก**
อ.ท้าวสักกะ **ทิสฺวา** ทรงเห็นแล้ว **ตัม (เทวปุตฺตัม)** ซึ่งเทพบุตรนั้น **ตฺถุจฺมานโส** เป็น
ผู้มีพระหฤทัยอันยินดีแล้ว **อทาสิ** ได้ประทานแล้ว **ธิตฺริ** ซึ่งธิดา **หิริเทวี** **นาม** ชื่อ
ว่าหิริเทวี **ตสฺ** (**เทวปุตฺตสฺ**) แก่เทพบุตรนั้น ฯ **อิสฺสรียิ** อ.ความเป็นแห่งบุคคล
ผู้เป็นใหญ่ **อปฺริมาณิ** อันไม่มีประมาณ **ชาติ** เกิดแล้ว **อสฺ** (**เทวปุตฺตสฺ**) แก่
เทพบุตรนั้น ฯ

ที่นั้น ท้าวสักกะ ตรัสว่า “ผู้นี้ เป็นจันทเทพบุตร, ผู้นี้ เป็นสุริยเทพบุตร, ผู้นี้ เป็น
มาตลีเทพบุตร, เรา เป็นท้าวสักกะ, สุนัขนั้น เป็นปัญจสิขเทพบุตร” ดังนี้ ตรัสว่า “พวก
เราพากันมาเพื่อต้องการข้าวปายาสของท่าน หามิได้, แต่ท่านเป็นญาติของพวกเรา,
บัดนี้ ท่านกลายเป็นผู้มีความตระหนี่, ก็ธรรมดาว่าพวกคนผู้มีความตระหนี่ ย่อม
บังเกิดในนรก, ผู้ไม่มีความตระหนี่ ย่อมบังเกิดในสวรรค์, เพราะฉะนั้น พวกเราจึงมา
เพราะความกรุณาต่อท่านเท่านั้น”. เศรษฐีนั้นฟังคำนั้นแล้ว ก็ดีใจว่า “ทราบว่ พวก
เทวดาเหล่านั้นประสงค์ประโยชน์ต่อเรา ประสงค์จะยกเราขึ้นจากนรกแล้วให้ตั้งอยู่

บนสวรรค์” กล่าวว่่า “จำเดิมแต่นี้ไป ชื่อว่าของที่เรำไม่ควรให้ แม้แค่เข้าไปครั้ง ๑ จากคำขำวของเรา ย่อมไม่มี, ก็เรำได้นำแม่เพียงพำยมือ ยังไม่ได้ให้ จักไม่เต็ม” ดังนี้แล้วได้รับเอำพรในสำนักของท้าวสั๊กกะ. ท้าวสั๊กกะทรงฝีกเศรษฐินั้น ให้รู้ผลของทำนแล้วให้ศีล ๕ เสด็จไปสู่เทวโลกพร้อมกั้กับจันทเทพบุตรเป็นต้น. เศรษฐีแม่นั้นเข้าไปเมืองทูลขออนุญาตกะพระรำชำ กล่าวว่่า “พวกชนจงใส่ภำษณะที่ตนทั้งถึอมาทั้งถึอมาแล้วให้เต็ม แล้วถึอเอำถึอ” ให้ทรัพย์แก่พวกยำจกแล้ว ออกไปในขณะที่นั้นนั้นแหละ สร้างบรรณศำลำในระหว่ำงแห่งแม่น้ำคงคำและสระน้ำธรรมชำติสระหนึ่ง ในด้ำนทิศใต้ของภูเขำหิมพำนต์ บวช อยู่ในที่นั้นสิ้นกำนน ทำก่ำละแล้ว เป็นอุปำติกเทพบุตรขึ้นรถชื่อว่ำเวษยันต์ที่ท้าวสั๊กกะทรงส่งไป ได้ไปสำนักของท้าวสั๊กกะพร้อมกั้กับมำตลีเทพบุตร. ท้าวสั๊กกะเห็นเทพบุตรนั้นแล้ว ทรงพอพระเหตุภัย จึงประทำนธิดำชื่อว่ำหิริเทวีให้แก่เทพบุตรนั้น. อิศริยยศหำประมำณมิได้เกิดขึ้นแก่เทพบุตรนั้นแล้ว.

.....

โส อิมสมิ พุทฺธูปฺปาเท สวตฺถิยํ กุลปฺตุโต หุตฺวา สตฺถุ เทสนํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา สีเลสุ ปรีปฺริการี ฐตฺงคฺคฺเคน สมฺนฺหาคโต ทานชฺฌาสโย ทานำภิรโต สำรำนียธมฺมปฺรโก อตฺตนา ลหฺธํ ปฏิกคฺคาหเกสุ วิชฺชมำเนสุ ฉินฺหนภตฺโต หุตฺวำปี เทติเยว ๙ สตฺถำ ตํ ตสฺส ทานำภิรตี อตฺถูปฺตตี กตฺวำ “อโย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปุพฺเพ อทำนสีโล มจฺฉรี ติณคฺเคน เตลพินฺทุมฺปี อทำตā, อถำหํ นํ ทเมตฺวำ ทำนผลํ วัฒนฺเตตฺวำ ทำนเ ปตฺติจฺจำเปสี, โส ปสฺตมตฺตมฺปี อุกกํ ลภิตฺวำ อทตฺวำ น ปวีสุสāmิติ มม สนฺติเก วรํ อคฺคเหสี, ตสฺส ผลเณ ทำนชฺฌาสโย ทานำภิรโตติ วตฺวำ อสีตินิปาเต สุรำภอชนชำตกํ กเถสีติ ๙

โส (เทวปฺตุโต) อ.เทพบุตรนั้น กุลปฺตุโตเป็นกุลบุตร สวตฺถิยํในเมืองสวตฺถิ อิมสมิ พุทฺธูปฺปาเท ในพุทฺธูปฺปาเท หุตฺวา เป็น สุตฺวา ฟังแล้ว เทสนํ ซึ่งเทศนā สตฺถุ ของพระศำสดā ปพฺพชิตฺวā บวชแล้ว ปรีปฺริการี เป็นผู้กระทำให้บริบูรณโดยปกติ สีเลสุ ในศีล ท. (หุตฺวā) เป็น สมฺนฺหาคโต ผู้มำตāmพร้อมแล้ว ฐตฺงคฺคฺเคน ด้วยคุณคือฐตฺงคฺ ทำนชฺฌāsโย เป็นผู้มີอัยยำศัยในทำน ทำนำภิรโต เป็นผู้ยินดียั้งแล้ว ในทำน สำรำนียธมฺมปฺรโก เป็นผู้ยั้งธรรมเป็นเครื่องยั้งกันและกันให้ระลึกถึถึงให้เต็ม (หุตฺวā) เป็น ปฏิกคฺคาหเกสุ ครั้นเมื่อปฏิกคฺคาหก ท. วิชฺชมำเนสุ มีอยู่ ฉินฺหนภตฺโต

เป็นผู้มีภัตตรอันขาดแล้ว หุตฺวาปิ แม้เป็นแล้ว เทติ เอว ย่อมให้มันเทียว (วตฺถุ) ซึ่ง
 วัตถุ อุตตนา ลทฺธํ อันอันตนได้แล้ว ๗ สตฺถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำ
 แล้ว ทานาภริตี ซึ่งความยินดียิ่งในทาน ตสฺส (ภิกฺขุสฺส) ของภิกษุหนึ่ง ตํ นั้น
 อตฺถุปรปตฺตี ให้เป็นเหตุเกิดแห่งเนื้อความ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อน
 ภิกษุ ท. อัย ภิกฺขุ อ.ภิกษุนี้ อทานสิโล เป็นผู้มีการไม่ให้เป็นปกติ มจฺฉริ เป็นผู้มีความ
 ตระหนี่ อทาทา เป็นผู้ไม่ให้ เตลพิหนฺทุมฺปิ แม้ซึ่งหยาดแห่งน้ำมัน ตินฺคฺเคน
 ด้วยปลายแห่งหญ้า ปุพฺเพ ในกาลก่อน (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อ
 ความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, อหํ อ.เรา ทเมตฺวา ฝึกแล้ว นํ (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุ
 นั้น วนฺณตฺวา พรรณนาแล้ว ทานผลํ ซึ่งผลแห่งทาน (ตํ ภิกฺขุ) ยังภิกษุหนึ่ง
 ปตฺติจฺจาเปสี ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ทานเ ในทาน, โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุหนึ่ง (จินฺเตตฺวา)
 คิดแล้ว อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา ลภิตฺวา ได้แล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ ปสฺตมตฺตมฺปิ แม้สักว่า
 ฟายมือ อทตฺวา ไม่ให้แล้ว น ปิวิสุสฺสามิ จักไม่ดื่ม’ อิติ ดังนี้ อคฺคฺเหสิ ได้รับเอา
 แล้ว วรํ ซึ่งพร สนฺติเก ในสำนัก มม ของเรา, (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุหนึ่ง ทานชฺฆาสโย
 เป็นผู้มื่อธยาศัยในทาน ทานาภริโต เป็นผู้ยินดียิ่งแล้วในทาน ผลเณ เพราะผล ตสฺส
 (ทานสฺส) แห่งทานนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว สุธาโกชน-
 ชาติกํ ซึ่งสุธาโกชนชาติก อสีตินิปาเต ในอสีตินิปาต อิติ ดังนี้แล ๗

ในพุทธรูปบาทนี้ เทพบุตรนั้นเป็นกุลบุตรในเมืองสาวัตถี ฟังเทศนาของพระศาสดา
 บวช ทำให้ปริบูรณ์ในศีลทั้งหลายโดยปกติ ประกอบด้วยจรตฺตคุณ มีธยาศัยในทาน
 ยินดียิ่งในทาน บำเพ็ญสาราณียธรรม เมื่อปลุกคาหกทั้งหลายมีอยู่ แม้เป็นผู้ขาดภัตตร
 ย่อมให้วัตถุที่ตนได้นั้นแหละ. พระศาสดาทรงทำความยินดียิ่งในทานนั้นของเธอให้
 เป็นเหตุเกิดขึ้น จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ เป็นผู้มีการไม่ให้เป็นปกติ มีความตระหนี่
 เป็นผู้ไม่ให้แม้หยาดน้ำมันด้วยปลายหญ้าในกาลก่อน, เมื่อเป็นเช่นนั้น เราฝึกภิกษุ
 นั้น พรรณนาผลทาน ให้เขาตั้งอยู่ในทาน, ภิกษุหนึ่งคิดว่า ‘เราได้น้ำแม่ฟายมือ ไม่
 ได้ให้แล้ว จักไม่ดื่ม’ ดังนี้ ได้รับเอาพรในสำนักของเรา, ภิกษุหนึ่งมีธยาศัยในทาน มี
 ความยินดียิ่งในทาน เพราะผลทานนั้น” ดังนี้ ตรัสสุธาโกชนชาติก ในอสีตินิปาต ดังนี้
 แล.

สุธาโภชนชาติกวางุณนาย มัจฉริยโกสิยวตถุ ฯ

มัจฉริยโกสิยวตถุ อ.เรื่องแห่งเศรษฐกิจชื่อว่าโกสิยะผู้มีความตระหนี่ (อาคต) มาแล้ว
สุธาโภชนชาติกวางุณนาย ในอรรถกถาแห่งสุธาโภชนชาติก ฯ

เรื่องมัจฉริยโกสิยเศรษฐกิจ มาในอรรถกถาสุธาโภชนชาติก.

[๑๑๐] เอกกนิปาตสส อฏฐมวคเค “อุโภ ขณฺฐา อุโภ กุณฺธิติ อิลลีสชาติกวางุณนาย
เอกสมฺมึ คุมฺเพ สุรํ ปิวิตฺวา สกฺเกน เทวินฺเทน ทมิตฺตสฺส ทานผลํ ฃตฺวา ปุณฺณํ
กตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตสฺส อิลลีสเสฏฺฐจิโน วตฺถุมฺปิ ฐมฺมปทสฺส ปุปฺผวคเค “ยถาปี
ภมฺโร ปุปฺผนฺตฺติ คาทาวณฺณนายํ มหาโมคคฺคฺลลานตฺเถเรณ กปฺลลฺปุเว ชาทิตุํ
สฺตตฺถุมิกปฺปาสาทสฺสปริมตฺเล นิลินฺนภาวํ ฃตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา ทมิตฺตสฺส ปุเว
ทตฺวา ปจฺฉา ฃตฺวานํ คนฺตฺวา สฺตถุ เทสํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตสฺส
มัจฉริเสฏฺฐจิสฺส วตฺถุมฺปิ กเถตฺพุพฺ ๕

เอกกนิปาตสส อฏฐมวคเค “อุโภ ขณฺฐา อุโภ กุณฺธิติ อิลลีสชาติกวางุณนาย เอกสมฺมึ คุมฺเพ
สุรํ ปิวิตฺวา สกฺเกน เทวินฺเทน ทมิตฺตสฺส ทานผลํ ฃตฺวา ปุณฺณํ กตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตสฺส
อิลลีสเสฏฺฐจิโน วตฺถุมฺปิ ฐมฺมปทสฺส ปุปฺผวคเค “ยถาปี ภมฺโร ปุปฺผนฺตฺติ คาทาวณฺณนายํ
มหาโมคคฺคฺลลานตฺเถเรณ (ตสฺส เสฏฺฐจิสฺส) กปฺลลฺปุเว ชาทิตุํ สฺตตฺถุมิกปฺปาสาทสฺส อฺปริมตฺเล
นิลินฺนภาวํ ฃตฺวา ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา ทมิตฺตสฺส ปุเว ทตฺวา ปจฺฉา ฃตฺวานํ คนฺตฺวา สฺตถุ
เทสํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตสฺส มัจฉริเสฏฺฐจิสฺส วตฺถุมฺปิ (ปณฺทิตฺเตน) กเถตฺพุพฺ ๕

วตฺถุมฺปิ อ.เรื่อง อิลลีสเสฏฺฐจิโน ของเศรษฐกิจชื่อว่าอิลลีสะ เอกสมฺมึ คุมฺเพ สุรํ
ปิวิตฺวา สกฺเกน เทวินฺเทน ทมิตฺตสฺส ผู้ดีมาแล้ว ซึ่งสุธา ที่พุ่มไม้ แห่งหนึ่ง อัน
ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ ทรงฝึกแล้ว ทานผลํ ฃตฺวา ปุณฺณํ กตฺวา สคฺเค
นิพฺพตฺตสฺส ผู้รู้แล้ว ซึ่งผลแห่งทาน กระทำแล้ว ซึ่งบุญ บังเกิดแล้ว บนสวรรค์
อิลลีสชาติกวางุณนาย ในอรรถกถาแห่งอิลลีสชาติก “อุโภ ขณฺฐา อุโภ กุณฺธิติ ว่า
“อุโภ ขณฺฐา อุโภ กุณฺธิ” ดังนี้เป็นต้น อฏฐมวคเค ในวรรคที่ ๘ เอกกนิปาตสส
แห่งเอกกนิบาตกัถี วตฺถุมฺปิ อ.เรื่อง มัจฉริยเสฏฺฐจิสฺส ของเศรษฐกิจผู้มีความตระหนี่
มหาโมคคฺคฺลลานตฺเถเรณ (ตสฺส เสฏฺฐจิสฺส) กปฺลลฺปุเว ชาทิตุํ สฺตตฺถุมิกป-

ปาสาทสูส อุปริมตเล นิสินฺหนภาวํ ฃตฺวา ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา ทมิตสูส ผู้
อันพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ รู้แล้ว ซึ่งความที่ แห่งเศรษฐีนั้น เป็นผู้หนึ่งแล้ว บนพื้น
อันมีอยู่ในเบื้องบน แห่งปราสาทอันประกอบแล้วด้วยชั้น ๗ เพื่ออันเคี้ยวกิน ซึ่งขนม
เบื้อง ท. ไปแล้ว ในที่นั้น ฝึกแล้ว ปุเว ทตฺวา ปจฺจนา เขตฺวานํ คนฺตฺวา สตฺถุ เทสํ
สูตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตสูส ผู้ถวายแล้ว ซึ่งขนม ท. ไปแล้ว สู่พระวิหารชื่อว่า
เขตฺวาน ในภายหลัง ฟังแล้ว ซึ่งเทศนา ของพระศาสดา บรรลุแล้ว ซึ่งโสตปาตติผล
คากาถาณฺณนายํ ในอรรถกถาแห่งคากา “ยถาปี ภมโร ปุปฺพหนฺติ ว่า “ยถาปี
ภมโร ปุปฺพ” ดังนี้เป็นต้น ปุปฺพคฺเค ในปุปฺพวรรค ฃมฺมปทสูส แห่งธรรมบทก็ดี
(ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต กเถตฺพุพฺพ ฟังกล่าว ๕

เรื่องของอิลลีสเศรษฐี ผู้ดื่มสุราที่พุ่มไม้แห่งหนึ่ง อันทำวสัฏกเป็นผู้เป็นจอมเทพฝึกแล้ว
ผู้รู้ผลของทาน ทำบุญ แล้วบังเกิดบนสวรรค์ ในอรรถกถาอิลลีสชาดกว่า “อุโก ขณฺฐา
อุโก กุณฺธิ” ดังนี้เป็นต้น ในวรรคที่ ๘ แห่งเอกกนิบาตก็ดี เรื่องเศรษฐีผู้ตระหนี่ ที่พระ
มหาโมคคัลลานะเถระรู้ว่าเศรษฐีหนึ่งบนพื้นชั้นบนแห่งปราสาท ๗ ชั้น เพื่อจะเคี้ยวกิน
ขนมเบื้อง ไปในที่นั้น แล้วฝึก ถวายขนมทั้งหลาย ภายหลังไปสู่พระเขตฺวาน ฟังเทศนา
ของพระศาสดา แล้วบรรลุโสตปาตติผล ในอรรถกถาแห่งคากาว่า “ยถาปี ภมโร
ปุปฺพ” ดังนี้เป็นต้น ในปุปฺพวรรค แห่งธรรมบทก็ดี บัณฑิตควรกล่าว.

อิจฺเจเต สพุเพ ทฺสุสีลํ อสฺสทฺธํ มจฺฉรี อตฺตานํ สีลาทีสุ จเปตฺวา วิวิชานิสฺสํ
สมฺปาปุณฺนิสุ ๕ ยณฺจ เนสํ ทฺสุสีลาทีเหตุกํ ทิฏฺฐจฺมมสมฺปฺราเยสุ ลภิตฺพุพฺพ เวรํ โหติ
ตํ สีลาทีสุ จิตฺกาลโต ปจฺจนา ปทียติ ตสฺมา อตฺตสมฺมาจปนํ มงฺคฺลนฺติ ทฏฺฐพุพฺพ ๕
เตนญฺจกถายํ โสปี มงฺคฺล ๕ กสฺมา ๕ ทิฏฺฐจฺมมิกสมฺปฺรายิกเวรปฺปหานวิวิชานิสฺสํสาธิ-
คมเหตุโตติ วุตฺตํ ๕

อิติ เอเต สพุเพ (ชนา) ทฺสุสีลํ อสฺสทฺธํ มจฺฉรี อตฺตานํ สีลาทีสุ (คฺุณฺสุ) จเปตฺวา วิวิชานิสฺสํ
สมฺปาปุณฺนิสุ ๕ ยํ จ เนสํ (ชนानํ) ทฺสุสีลาทีเหตุกํ ทิฏฺฐจฺมมสมฺปฺราเยสุ ลภิตฺพุพฺพ เวรํ โหติ,
ตํ (เวรํ เตหิ ชเนหิ) สีลาทีสุ (คฺุณฺสุ) จิตฺกาลโต ปจฺจนา ปทียติ, ตสฺมา อตฺตสมฺมาจปนํ
(ปณฺฑิตฺเตน) “มงฺคฺลนฺติ ทฏฺฐพุพฺพ ๕ เตน (อฏฺฐจกถาจรฺเยน) อฏฺฐจกถายํ “โสปี (อตฺตสมฺมาปณฺธิ)
มงฺคฺล (โหติ) ๕ ‘กสฺมา (โสปี อตฺตสมฺมาปณฺธิ มงฺคฺล โหติ’ อิติ ปุจฺจนา) ๕ ‘ทิฏฺฐจฺมมิก-

สมุปรายิกเวรบุปฺพานวิวิธานิสฺสาคิมเหตุโต (โสปี อุตฺตสมฺมาปณฺธิ มงฺคฺล โหติ) อิติ วิสฺสชฺชน)” อิติ (วจนฺ) วุตฺตํ ฯ

เอเต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สพฺเพ ทั้งปวง จเปตฺวา ตั้งไว้แล้ว อุตฺตานํ ซึ่งตน ทุสฺสีลํ ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว อสฺสทฺธํ ผู้ไม่มีศรัทธา มจฺฉริ ผู้มีความ ตระหนี่ สีลาทีสุ (คุณฺสุ) ในคุณ ท. มีศีลเป็นต้น สมฺปาปฺณิสฺสु บรรลุแล้ว วิวิธา- นิสฺสํ ซึ่งอันสงฆ์ต่าง ๆ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ จ อนึ่ง ยํ เวรํ อ.เวรใด ทุสฺสีลาภิ- เหตุกํ อันมีโทษมีบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้วเป็นต้นเป็นเหตุ เหน้ (ชนา) ลกิตพฺพํ อันอันชน ท. เหล่านั้น ฟิงได้ ทิฏฺฐธมฺมสมฺปฺราเยสุ ในธรรมอันสัตว์เห็น แล้วและในสัมปรายภพ ท. โหติ ย่อมมี, ตํ (เวร) อ.เวรนั้น (เตหิ ชเนหิ) อันชน ท. เหล่านั้น ปหฺยติ ย่อมละได้ ปจฺฉา ในภายหลัง สีลาทีสุ (คุณฺสุ) จิตกาลโต แต่กาลเป็นที่ดำรงอยู่แล้ว ในคุณ ท. มีศีลเป็นต้น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อุตฺต- สมฺมาจฺปนํ อ.การตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต ทฏฺฐพฺพํ ฟิง เห็น มงฺคฺลนฺติ ว่าเป็นมงคล ฯ เตน เพราะเหตุนั้น (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “โสปี (อุตฺตสมฺมาปณฺธิ) อ.การตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบแม่นั้น มงฺคฺลํ เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น ฯ (ปจฺฉา) อ.อันถาม (อิติ) ว่า ‘(โสปี อุตฺตสมฺมาปณฺธิ) อ.การตั้งไว้ ซึ่งตนโดยชอบ (มงฺคฺล) เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?’ (อิติ) ดังนี้ ฯ (วิสฺสชฺชน) อ.อันแก้ (อิติ) ว่า ‘(โสปี อุตฺตสมฺมาปณฺธิ) อ.การ ตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบแม่นั้น (มงฺคฺล) เป็นมงคล (โหติ) ย่อมเป็น ทิฏฺฐธมฺมิ- กสมฺปฺรายิกเวรบุปฺพานวิวิธานิสฺสาคิมเหตุโต เพราะเป็นเหตุแห่งการละซึ่งเวร อันเป็นไปในทิฏฐธรรมและอันเป็นไปในสัมปรายภพและการบรรลุซึ่งอันสงฆ์อันมี อย่างต่าง ๆ’ (อิติ) ดังนี้” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจาริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กถาแล้ว อฏฺฐกถายํ ในอรรถกถา ฯ

พวกชนเหล่านั้นทั้งหมด ตั้งตนผู้ศีล ไม่มีศรัทธา ตระหนี่ ไว้ในคุณมีศีลเป็นต้น แล้ว บรรลุอันสงฆ์ต่าง ๆ กัน ด้วยประการฉะนี้. อนึ่ง เวรใดมีผู้ศีลเป็นต้นเป็นเหตุ อัน พวกชนเหล่านั้นฟิงได้ในทิฏฐธรรมและสัมปรายภพ, เวรนั้น พวกชนเหล่านั้น ย่อมละ ได้ในภายหลังแต่เวลาที่ตนตั้งอยู่ในคุณมีศีลเป็นต้น, เพราะฉะนั้น การตั้งตนไว้โดย ชอบ ฟิงเห็นว่าเป็นมงคล. เพราะเหตุนั้น ในอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าว

ว่า “การตั้งตนไว้ชอบแม่นยำ จัดเป็นมงคล”. ถามว่า “เพราะเหตุอะไร ?” แก้วว่า “เพราะเป็นเหตุแห่งการละแวกที่เป็นไปในทิฏฐุธรรมและสัมปรายภพได้ และได้รับอานิสงส์ต่างๆ ดังนี้.

สมุมาปณิหิตจิตตานิสส์

[๑๑๑] สมุมาปณิหิตญหิ จิตตํ สพฺพสมฺปตฺตี ทาทฺตุํ สกฺโกติ ๗ เตน ภควา “ยํ ยํ สมฺปตฺตี เหนว มาตาทโย ทาทฺตุํ สกฺโกนฺติ, ตํ อิมสํ สตฺตฺตานํ อพฺภนฺตฺเร ปวตฺตํ สมฺมาปณิหิตํ จิตฺตเมว เทตฺติ วตฺวา ฌมฺมปทสฺส จิตฺตวคฺเค อิมํ คาถมาห

“น ตํ มาตา ปิตา กยิรา อญฺเฆ วา ปน ญาคกา
สมฺมาปณิหิตํ จิตฺตํ เสยฺยโส นํ ตโต กเรติ ๗

หิ จริชฺชอยู่ จิตฺตํ อ.จิต (บุคคล) สมฺมาปณิหิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้วโดยชอบ สกฺโกติ ย่อมอาจ ทาทฺตุํ เพื่ออันให้ สพฺพสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติทั้งปวง ๗ เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ปิยชนา) อ.ปิยชน ท. มาตาทโย มีมารดาเป็นต้น เหนว สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจนั้นเทียว ทาทฺตุํ เพื่ออันให้ ยํ ยํ สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติใดๆ, จิตฺตํ เอว อ.จิตนั้นเทียว (บุคคล) สมฺมาปณิหิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้วโดยชอบ ปวตฺตํ อันเป็นไปแล้ว อพฺภนฺตฺเร ในภายใน อิมสํ สตฺตฺตานํ ของสัตว์ ท. เหล่านี้ เทติ ย่อมให้ ตํ (สมฺปตฺตี) ซึ่งสมบัตินั้น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ จิตฺตวคฺเค ในจิตตวรรค ฌมฺมปทสฺส แห่ง ธรรมบท อิติ ว่า

“มาตา อ.มารดา ปิตา อ.บิดา น กยิรา ไม่พึงกระทำ ตํ (การณ) ซึ่งเหตุนั้น วา ปน ก็หรือว่า ญาคกา อ.ญาติ ท. อญฺเฆ เหล่าอื่น (น กยิรํ) ไม่พึงกระทำ (ตํ การณ) ซึ่งเหตุ นั้น, จิตฺตํ อ.จิต (บุคคล) สมฺมาปณิหิตํ อันอันบุคคล ตั้งไว้แล้วโดยชอบ กเร พึงกระทำ นํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น เสยฺยโส ให้ประเสริฐกว่า ตโต (การณโต) กว่าเหตุหนึ่ง” อิติ

ดังนี้ ฯ

แท้จริง จิตที่บุคคลตั้งไว้โดยชอบ ย่อมสามารถที่จะให้สมบัติทุกอย่างได้. เพราะเหตุ
นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า “ปิยชนทั้งหลายมีมารดาเป็นต้น ไม่สามารถที่จะให้
สมบัติใดๆ ได้, จิตที่บุคคลตั้งไว้ชอบแล้ว ที่เป็นไปในภายในของสัตว์เหล่านี้เท่านั้น
ย่อมให้สมบัตินั้นได้” ดังนี้แล้ว จึงตรัสคาถานี้ ในจิตตวรรคแห่งธรรมบทว่า

“มารดา บิดา ก็หรือว่า พวกญาติเหล่าอื่น ไม่สามารถจะ
ทำเหตุนั้นได้, จิตที่บุคคลตั้งไว้ชอบแล้ว ฟังทำบุคคลนั้น ให้
ประเสริฐกว่าเหตุนั้นได้”.

ตตถ น ตนฺติ “ภิกฺขเว ตํ การณํ เนว มาตา กรเยย น ปิตา น อญฺเฆ
ฌาตกา ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “น ตนฺติ (ปทสฺส) “ภิกฺขเว ตํ การณํ เนว มาตา กรเยย, น ปิตา (ตํ
การณํ กรเยย, น อญฺเฆ ฌาตกา (ตํ การณํ กรเยยฺ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มาตา อ.มารดา เนว กรเยย
ไม่ฟังกระทำนั้นเทียว ตํ การณํ ซึ่งเหตุนั้น, ปิตา อ.บิดา น (กรเยย) ไม่ฟังกระทำ
(ตํ การณํ) ซึ่งเหตุนั้น ฌาตกา อ.ญาติ ท. อญฺเฆ เหล่าอื่น น (กรเยยฺ) ไม่ฟัง
กระทำ (ตํ การณํ) ซึ่งเหตุนั้น” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “น ตนฺติ (ปทสฺส)
แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หน้า -บทว่า “น ตํ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “น ตํ” ความว่า ภิกษุทั้งหลาย มารดา ฟังทำเหตุนั้นไม่ได้
บิดาก็ทำไม่ได้ พวกญาติเหล่าอื่น ก็ทำไม่ได้.

สมฺมาปณฺหิตนฺติ ทสฺกุสลกมฺมปเถสุ จปีตํ ฯ

“สมฺมาปณฺหิตนฺติ (ปทสฺส) “(ปุคฺคเลน) ทสฺกุสลกมฺมปเถสุ จปีตํ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “(บุคคล) ฌปต์ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้ว ทสกุสสกมมเปสสุ ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ท.” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สมุมาปณฺหิตนฺติ ว่า “สมุมาปณฺหิต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สมุมาปณฺหิต” ความว่า ที่บุคคลตั้งไว้ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ.

.....

เสยฺยโส หนฺ ตโต กเรติ ตโต การณโต วรตฺร อุตฺตริตฺรํ ปุคฺคํ กโรติ ฯ

“เสยฺยโส หนฺ ตโต กเรติ (คาถาปาทสฺส) “ตโต การณโต วรตฺร อุตฺตริตฺรํ ปุคฺคํ กโรติ” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “กโรติ ย่อมกระทำ ปุคฺคํ ซึ่งบุคคล วรตฺร ให้ประเสริฐกว่า อุตฺตริตฺรํ คือว่าให้ยิ่งกว่า ตโต การณโต กว่าเหตุ นั้น” (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “เสยฺยโส หนฺ ตโต กเรติ ว่า “เสยฺยโส หนฺ ตโต กเร” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “เสยฺยโส หนฺ ตโต กเร” ความว่า ย่อมทำบุคคลให้ประเสริฐกว่าคือว่าให้ยิ่งกว่าเหตุ นั้น.

.....

มาตาปิตโร หนิ ปุตฺตานํ ฌนํ ททมานา เอกสฺมีเยว อตฺตภาเว กมฺมํ อกตฺวา สุขเชน ฌีวิตกปฺปนํ ทาทํ สกุโกนฺติ, ปุตฺตานมฺปน จกฺวตฺตติสิริ ทาทํ สมตฺถา มาตาปิตโร นาม นตฺถิ, ปเคว ทิพฺพสมฺปตฺตี วา ปจฺมชฺฌานาติสมฺปตฺตี วา, โลกุตฺตรสมฺปตฺติทาเน กถาว นตฺถิ ฯ สมุมาปณฺหิตนฺตุ จิตฺตํ สพฺพมฺเปตํ สมฺปตฺตี ทาทํ สกุโกติ ฯ เตเนตํ วุตฺตนฺติ ฯ ตสฺมา เกนจิปิ จิตฺตํ สมฺมา จเปตพฺพเมว สพฺพสุขํ เทติ ฯ

มาตาปิตโร หนิ ปุตฺตานํ ฌนํ ททมานา เอกสฺมี เอว อตฺตภาเว กมฺมํ อกตฺวา สุขเชน ฌีวิตกปฺปนํ ทาทํ สกุโกนฺติ, ปุตฺตานํ ปน จกฺวตฺตติสิริ ทาทํ สมตฺถา มาตาปิตโร นาม นตฺถิ, ปเคว ทิพฺพสมฺปตฺตี วา ปจฺมชฺฌานาติสมฺปตฺตี วา (ทาทํ สมตฺถา มาตาปิตโร นตฺถิ), โลกุตฺตรสมฺปตฺติทาเน กถาว นตฺถิ ฯ (บุคคล) สมุมาปณฺหิตํ ตู จิตฺตํ สพฺพมฺปิ เอตํ

สมปตฺตี ทาตุํ สกฺโกติ ๗ เตน เอตํ (วจนํ ภควตา) วุตฺตุนฺติ ๗ ตสฺมา เกนจิปิ จิตฺตํ สมฺมา
จเปตพฺพิ เอว, (ตํ จิตฺตํ) สพฺพสฺสขํ เทติ ๗

หิ จริงอยู่ มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ททมานา เมื่อให้ ธฺน ซึ่งทรัพย์
ปุตฺตทานํ แก่บุตร ท. สกฺโกณฺติ ย่อมอาจ เอกสฺมิ เอว อุตฺตภาเว กมฺมํ อกตฺวา
สฺสฺเขน ชีวิตกปฺปนํ ทาตุํ เพื่ออัน ไม่กระทำ ซึ่งการงาน แล้วจึงให้ ซึ่งความสำเร็จซึ่ง
ชีวิต ตามสบาย ในอรรถภาพหนึ่งนั้นเทียว, ปน แต่ว่า มาตาปิตโร หาม ชื่อ อ.มารดา
และบิดา ท. สมตฺถา เป็นผู้ผู้สามารถ ทาตุํ เพื่ออันให้ จกฺกวตฺตสิริ ซึ่งสิริคือพระเจ้า
จักรพรรดิ ปุตฺตทานํ แก่บุตร ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปเคว จะป่วยกล่าวไปโย (มาตา-
ปิตโร)อ.มารดาและบิดา ท. (สมตฺถา)เป็นผู้สามารถ (ทาตุํ)เพื่ออันให้ ทิพฺพสมฺปตฺตี
วา ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์หรือ ปจฺมชฺชานาหิสมฺปตฺตี วา หรือว่า ซึ่งสมบัติมี
ปฐมฌานเป็นต้น (นตฺถิ) ย่อมไม่มี, กถาว อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวเทียว โลกุตฺตร-
สมฺปตฺติทาเน ในการให้ซึ่งสมบัติอันเป็นโลกุตระ นตฺถิ ย่อมไม่มี ๗ ตฺ สุํนว่า จิตฺตํ
อ.จิต (ปฺคฺคฺเลน) สมฺมาปณฺหิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้วโดยชอบ สกฺโกติ ย่อม
อาจ ทาตุํ เพื่ออันให้ เอตํ สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัตินั้น สพฺพมฺปิ แม้ทั้งปวง ๗ เตน
เพราะเหตุนั้น เอตํ (วจนํ) อ.พระดำรัสนั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ
ตรัสแล้ว อิติ ดั่งนี้แล ๗ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น จิตฺตํ อ.จิต เกนจิปิ แม้อันใครๆ
จเปตพฺพิ เอว ฟังตั้งไว้แล้วเทียว สมฺมา โดยชอบ, (ตํ จิตฺตํ) อ.จิตนั้น เทติ ย่อม
ให้ สพฺพสฺสขํ ซึ่งความสุขทั้งปวง ๗

แท้จริง มารดาบิดาเมื่อจะให้ทรัพย์แก่บุตรทั้งหลาย ย่อมสามารถเพื่อจะให้บุตรไม่
ต้องทำการงาน เลี้ยงชีวิต ตามสบาย ในอรรถภาพเดียวเท่านั้น, แต่ธรรมดาว่ามารดา
บิดาเป็นผู้สามารถเพื่อจะให้สิริคือจักรพรรดิแก่บุตรทั้งหลาย ย่อมไม่มี, จะกล่าวไปโย
ถึงมารดาบิดาผู้สามารถเพื่อจะให้ทิพยสมบัติหรือว่าสมบัติมีปฐมฌานเป็นต้นได้แล้ว,
ไม่จำต้องกล่าวถึงในการให้โลกุตระสมบัติก็ได้. ส่วนจิตที่บุคคลตั้งไว้ชอบแล้ว ย่อม
สามารถเพื่อจะให้สมบัตินั้นทุกอย่างได้. เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัส
พระดำรัสนั้น ดั่งนี้แล. เพราะฉะนั้น จิตแม้ใครๆ ฟังตั้งไว้โดยชอบแท้ จึงจะให้ความ
สุขทุกอย่างได้.

.....

มิจจาจปิตจิตตโทส

[๑๑๒] มิจจาจปิตญฺหิ จิตฺตํ สพฺพทุกฺขํ เทติ, เตน ภควา “ยํ เนว โจราน เวริโน กาทุํ สกฺโกนฺหติ, ตํ อิมสํ สตฺตานํ อนฺโต มิจจาปณฺหิตํ จิตฺตเมว กโรตีติ วตฺวา ตตฺถเอวิมํ คาถมาห

“ทีโส ทิสํ ยนฺตํ กยิรา เวรี วา ปน เวรินํ
มิจจาปณฺหิตํ จิตฺตํ ปาปิโย นํ ตโต กเรติ ฯ

หิ จริยังอยู่ จิตฺตํ อ.จิต (บุคคลเลน) มิจจาจปิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้วผิด เทติ ย่อม ให้ สพฺพทุกฺขํ ซึ่งความทุกข์ทั้งปวง, เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค เจ้า วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โจราน อ.โจร ท. เนว (สกฺโกนฺหติ) ย่อมไม่อาจนั้นเทียว (กาทุํ) เพื่ออันกระทำ ยํ (วินาสํ) ซึ่งความพินาศใด, เวริโน (ชนา) อ.ชน ท. ผู้มีเวร น สกฺโกนฺหติ ย่อมไม่อาจ กาทุํ เพื่ออันกระทำ (ยํ วินาสํ) ซึ่งความพินาศใด, จิตฺตํ เอว อ.จิตนั้นเทียว (บุคคลเลน) มิจจาปณฺหิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้วผิด อนฺโต ใน ภายใน อิมสํ สตฺตานํ ของสัตว์ ท. เหล่านี้ กโรติ ย่อมกระทำ ตํ (วินาสํ) ซึ่งความพินาศนั้น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ ตตฺถ เอว (ธมฺมปทสฺส จิตฺตวคฺเค) ในจิตตวรรค แห่งธรรมบทนั้นนั้นเทียว อิติ ว่า

“ทีโส อ.โจรผู้ปรากฏ (ทิสฺวา) เห็นแล้ว ทิสํ ซึ่งโจรผู้ปรากฏ กยิรา ฟังกระทำ ยํ ตํ (อนฺยพฺยสนํ) ซึ่งความฉิบหายมิใช่ความ เจริญนั้นใด, วา ปน ก็หรือว่า (บุคคลโล) อ.บุคคล เวรี ผู้มีเวร (ทิสฺวา) เห็นแล้ว (บุคคลล) ซึ่งบุคคล เวรินํ ผู้มีเวร (กยิรา) ฟัง กระทำ (ยํ ตํ อนฺยพฺยสนํ) ซึ่งความฉิบหายมิใช่ความ เจริญ นั้นใด, จิตฺตํ อ.จิต (บุคคลเลน) มิจจาปณฺหิตํ อันอันบุคคล -ตั้งไว้แล้วผิด กเร ฟังกระทำ นํ (บุคคลล) ซึ่งบุคคลนั้น ปาปิโย ให้เป็นผู้เลวกว่า ตโต (อนฺยพฺยสนโต) กว่าความ ฉิบหายมิใช่ความ เจริญนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

แท้จริง จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิด ย่อมให้ความทุกข์ทุกอย่าง, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค เจ้าตรัสว่า “พวกโจร พวกคนมีเวร ไม่สามารถเพื่อจะทำความพินาศใดได้, จิตที่บุคคล

ตั้งไว้ผิด ในภายในของสัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ย่อมทำความพินาศนั้นได้” จึงตรัสคาถานี้
ในจิตตวรรค ธรรมบทนั้นนั้นแหละว่า

“โจรเห็นโจร ฟังทำความวอดวายใด ก็หรือว่า บุคคลผู้มีเวร
เห็นบุคคลผู้มีเวร ฟังทำความวอดวายใด, จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิด
ฟังทำบุคคลนั้นให้เป็นผู้ชั่วกว่า กว่าความวอดวายนั้น”.

.....
ตตถ “ทิสติ โจโร ฯ

ตตถ (คาถาย) “ทิสติ โจโร ฯ

โจโร อ.โจร ทิสติ ชื่อว่าทิส ตตถ (คาถาย) ในคาถานั้น ฯ

โจร ชื่อว่าทิส ในคาถานั้น.

.....
ทิสนฺติ โจโร ฯ

“ทิสนฺติ (ปทสฺส) “โจโร” (อิตฺติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “โจโร ซึ่งโจร” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทิสนฺติ
ว่า “ทิส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ทิส” แปลว่า ซึ่งโจร.

.....
ทิสฺวาติ ปาจเสโส ฯ

“ทิสฺวาติ ปาจเสโส (ปณฺทิตฺเตน ปกฺขิตฺตพฺโพ) ฯ

ปาจเสโส อ.บาลีที่เหลือ “ทิสฺวาติ ว่า “ทิสฺวา” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต
(ปกฺขิตฺตพฺโพ) ฟังใส่เข้ามา ฯ

ฟังเพิ่มบาลีที่เหลือว่า “ทิสฺวา” เข้ามา.

ยhurst กยิราติ ตสฺส อตฺตนา ทิฏฺฐจฺจรสฺส ปุตฺตทวารปีฬนุกฺเขตฺตาทินาสนชีวิต-
โวโรปนวเสน ยํ ตํ อนนฺยพฺยสนํ กรเญย ๫

“ยhurst กยิราติ (ปททวยสฺส) “ตสฺส อตฺตนา ทิฏฺฐจฺจรสฺส ปุตฺตทวารปีฬนุกฺเขตฺตาทินาสนชีวิต-
โวโรปนวเสน, ยํ ตํ อนนฺยพฺยสนํ กรเญย” (อติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “กรเญย ฟิงฺกระทำ อนนฺยพฺยสนํ ซึ่งความฉิบหายมิใช่
ความเจริญ ยํ ตํ นั้นใด, ตสฺส อตฺตนา ทิฏฺฐจฺจรสฺส แก่จฺร ผู้อันตน เห็นแล้ว
นั้น ปุตฺตทวารปีฬนุกฺเขตฺตาทินาสนชีวิตโวโรปนวเสน ด้วยสามารถแห่งการ
เบียดเบียนซึ่งบุตรและภรรยา การยังทรัพย์มีนาเป็นต้นให้ฉิบหาย และการปลงลง
จากชีวิต” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “ยhurst กยิราติ ว่า “ยhurst
กยิรา” ดังนี้ ๫

สองบทว่า “ยhurst กยิรา” ความว่า ฟิงทำความอดวายนั้นใด, แก่จฺรผู้ที่ตนเห็นแล้ว
นั้น ด้วยสามารถการเบียดเบียนบุตรภรรยา การทำให้ทรัพย์มีนาเป็นต้นให้ฉิบหาย
และการปลงเสียจากชีวิต.

.....
เวรีติ เกนจิเทว การณน พทฺฐเวรี ๫

พทฺฐเวรี (ปุคฺคฺล) อ.บุคคล ผู้มีเวรอันผูกไว้แล้ว เกนจิ เอว การณน ด้วยเหตุ
บางอย่างนั้นเทียว เวรีติ ชื่อว่าเวรี ๫

ผู้ที่ผูกเวรไว้แล้ว ด้วยเหตุบางอย่างเท่านั้น ชื่อว่าเวรี.

.....
เวรินฺหฺตฺติ เอรูรูป เวรี ทิสฺวา ๫

“เวรินฺหฺตฺติ (ปทสฺส) “เออรูรูป เวรี (ปุคฺคฺล) ทิสฺวา” (อติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ทิสฺวา เห็นแล้ว เวรี (ปุคฺคฺล) ซึ่งบุคคล ผู้มีเวร เอรูรูป
ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เวรินฺหฺตฺติ ว่า “เวริน” ดังนี้ ๫

บทว่า “**เวริน**” ความว่า เห็นบุคคลผู้มีเวรเห็นปานนี้.

.....

มิจฉาปณินทิต ทสอกุสลกมมปเถสุ จปีตํ ฯ

“**มิจฉาปณินทิต** (ปทสฺส) “(ปุคฺคเลน) ทสอกุสลกมมปเถสุ จปีตํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(ปุคฺคเลน) **จปีตํ** อันอันบุคคลตั้งไว้แล้ว **ทสอกุสลกมมปเถสุ** ในอกุศลกรรมมถ ๑๐ ท.” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**มิจฉาปณินทิต**” ว่า “**มิจฉาปณินทิต**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**มิจฉาปณินทิต**” ความว่า ที่บุคคลตั้งไว้ในอกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการ.

.....

ปาปิโยติ ปาปิฏฺจตรํ ฯ

“**ปาปิโยติ** (ปทสฺส) “**ปาปิฏฺจตรํ**” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ปาปิฏฺจตรํ** ให้เป็นผู้เลวที่สุดกว่า” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปาปิโยติ**” ว่า “**ปาปิโย**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ปาปิโย**” แปลว่า ให้เป็นผู้เลวที่สุดกว่า.

.....

นฺหติ เยน มิจฉาจปีตํ จิตฺตํ ตํ ปุคฺคํ ฯ

“**นฺหติ** (ปทสฺส) “**เยน** (ปุคฺคเลน) มิจฉาจปีตํ จิตฺตํ, ตํ ปุคฺคํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**จิตฺตํ** อ.จิต **เยน** (ปุคฺคเลน) **มิจฉาจปีตํ** อันอันบุคคลใดตั้งไว้แล้วผิด, **ตํ ปุคฺคํ** ซึ่งบุคคลนั้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**นฺหติ**” ว่า “**น**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**น**” ความว่า บุคคลผู้ตั้งจิตไว้ผิดนั้น.

.....

ตโตติ ตสฺมา โจรเวรีหิ ทิฏฺฐจฺจรเวรีปฺคฺคฺลโต ตโต วา อนนฺยพฺยสนโต ๗

“ตโตติ (ปทสฺส) “ตสฺมา โจรเวรีหิ ทิฏฺฐจฺจรเวรีปฺคฺคฺลโต ตโต วา อนนฺยพฺยสนโต” (อิตฺติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “ตสฺมา โจรเวรีหิ ทิฏฺฐจฺจรเวรีปฺคฺคฺลโต กวํบุคฺคฺล ผู้เป็นโจรและผู้มีเวร ผู้อันโจรและบุคฺคฺลผู้มีเวร ท. เห็นแล้วนั้น วา หรือว่า ตโต อนนฺยพฺยสนโต กวํความฉิบหายมิใช่ความเจริญนั้น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตโตติ ว่า “ตโต” ดังนี้ ๗

บทว่า “ตโต” ความว่า กวํบุคฺคฺลผู้เป็นโจรและผู้มีเวร ผู้ที่โจรและผู้มีเวรเห็นกันแล้ว นั้น หรือว่ากวํความวอดวายนั้น.

กเรติ กเรยฺย ๗

“กเรติ (ปทสฺส) “กเรยฺย” (อิตฺติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “กเรยฺย พึ่งกระทำ” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กเรติ ว่า “กเร” ดังนี้ ๗

บทว่า “กเร” แปลว่า พึ่งทำ.

อิหํ วุตฺตํ โหติ “ทิสฺส วา เวรี วา ปุตุตทารกฺเขตฺตวตฺตฺถุคฺคฺมฺหิสฺสทิสฺส อปรชฺฉนฺโต ยสฺส อปรชฺฉตฺติ ตมฺปิ ตเถว อตฺตนิ อปรชฺฉนฺตํ ทิสฺส วา เวรี วา ทิสฺสวา ยํ ตสฺส อนนฺยพฺยสนํ กโรติ มิจฺฉนฺตํ จิตฺตํ ตโต ปาปิฏฺฐตรํ ตํ ปุคฺคฺลํ กเรยฺย ๗ ทิสฺสเวรีโน หิ อิมสฺมึเวยว อตฺตภาเว ทุกฺขํ วา อุปฺปาเทยฺยํ ชีวิตฺกฺขยํ วา กเรยฺย มิจฺฉนฺตํ จิตฺตนฺตํ ทิฏฺฐจฺจรเม อนนฺยพฺยสนํ ปาเปตฺวา อตฺตภาวสฺตสฺสทิสฺสทิสฺสทิสฺส จตุราปาเย ชิปิตฺวา สีสํ อุกฺขิปิตฺตํ น เทตฺติติ ๗

อิหํ (อตฺตรูปํ ภควตา) วุตฺตํ โหติ “ทิสฺส วา เวรี วา ปุตุตทารกฺเขตฺตวตฺตฺถุคฺคฺมฺหิสฺสทิสฺส (ชเนสฺส) อปรชฺฉนฺโต, (อตฺตา) ยสฺส (ทิสฺส วา เวรีสฺส ปุคฺคฺลสฺส วา) อปรชฺฉตฺติ, ตมฺปิ ตเถว อตฺตนิ

อปรชฌนตํ ทิสํ วา เวรี วา ทิสฺวา ยํ ตสฺส (ทิสฺสฺส วา เวริสฺส ปุคฺคฺลสฺส วา) อนนฺยพฺยสนํ
 กโรติ, (ปุคฺคฺเลน) มิจฺฉาปณฺหิตํ จิตฺตํ ตโต (ทิสโต วา เวริโต ปุคฺคฺลโต วา) ปาปิฏฺจตรํ
 ตํ ปุคฺคํ กเรยฺย ฯ ทิสเวรีโน (ปุคฺคฺลา) หิ อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว ทุกฺขํ วา อุปฺปาเทยฺยํ
 ชีวิตฺกฺขยํ วา กเรยฺยํ, มิจฺฉาปณฺหิตํ จิตฺตํ ตู (ปุคฺคํ) ทิฏฺฐมฺเม อนนฺยพฺยสนํ ปาเปตฺวา
 อตฺตภาวสฺตสฺสฺสาณิปี จตุราปาเย ขิปีตฺวา สีสํ อุกฺขิปีตํ น เทตีติ ฯ

อิทํ (อตุฏฺฐรูป) อ.เนื้อความนี้ อิติ ว่า “**ทิสฺ วา** อ.โจรหรือ **เวรี วา** หรือว่า **อ.บุคคล**
 ผู้มีเวร **อปรชฌนฺโต** เมื่อประพฤติผิต **ปุตฺตทวารุชฺเขตฺตวตฺตุโกมฺหิสาทิสฺสุ (ธเนสฺสุ)**
 ในทรรพฺย ท. มีบุตฺร ภรรยา นา สวณ โค และกระบือเป็นต้น **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ตมฺปิ**
ตเถว อตฺตนิ อปรชฌนฺตํ ทิสํ วา เวรี วา ซึ่ง-, (อตุตฺตา) อ.ตน **อปรชฌนฺติ** ย่อม
 ประพฤติผิต **ยสฺส (ทิสฺสฺส วา เวริสฺส ปุคฺคฺลสฺส วา)** ต่อโจรหรือ หรือว่าต่อบุคคลผู้
 มีเวรใด, -โจรหรือ หรือว่าซึ่งบุคคลผู้มีเวร ผู้ประพฤติผิตอยู่ ในตน เหมือนอย่างนั้นนั้น
 เทียว แม่นั้น **กโรติ** ย่อมกระทำ **อนนฺยพฺยสนํ** ซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญ **ตสฺส**
(ทิสฺสฺส วา เวริสฺส ปุคฺคฺลสฺส วา) ต่อโจรหรือ หรือว่าต่อบุคคลผู้มีเวรนั้น **ยํ ใด,**
จิตฺตํ อ.จิต (ปุคฺคฺเลน) มิจฺฉาปณฺหิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้วผิต **กเรยฺย** พึงกระทำ
ตํ ปุคฺคํ ซึ่งบุคคลนั้น **ปาปิฏฺจตรํ** ให้เป็นผู้เลวที่สุดกว่า **ตโต (ทิสโต วา เวริโต**
ปุคฺคฺลโต วา) กว่าโจรหรือ หรือว่ากว่าบุคคลผู้มีเวรนั้น ฯ **หิ** จจริงอยู่ **ทิสเวรีโน**
(ปุคฺคฺลา) อ.โจรและบุคคลผู้มีเวร ท. **ทุกฺขํ** ยังความทุกข์ **อุปฺปาเทยฺยํ** พึงให้เกิดขึ้น
วา หรือ วา หรือว่า **กเรยฺยํ** พึงกระทำ **ชีวิตฺกฺขยํ** ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต **อิมสฺมี**
เอว อตฺตภาเว ในอัตภาพนั้นนั้นเทียว, **ตฺ** ส่วนว่า **จิตฺตํ อ.จิต (ปุคฺคฺเลน) มิจฺฉา-**
ปณฺหิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้วผิต **(ปุคฺคํ)** ยังบุคคล **ปาเปตฺวา** ให้ถึงแล้ว **อนน-**
พฺยสนํ ซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญ **ทิฏฺฐมฺเม** ในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว **خيปีตฺวา**
 ชาติไปแล้ว **จตุราปาเย** ในอบาย ๔ **อตฺตภาวสฺตสฺสฺสาณิปี** แม้สิ้นแสนแห่งอัตภาพ
 ท. **น เทติ** ย่อมไม่ให้ **อุกฺขิปีตํ** เพื่ออันยกขึ้น **ซิสํ** ซึ่งศีระชะ” อิติ ดังนี้ (ภควตฺตา)
วุตฺตํ เป็นคำอธิบาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว **โหติ** ย่อมเป็น ฯ

มีคำอธิบายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “โจรหรือบุคคลผู้มีเวร เมื่อประพฤติผิตใน
 บุตฺร ภรรยา นา สวณ โค และกระบือเป็นต้น, ตนย่อมประพฤติผิตต่อโจรหรือบุคคลผู้
 มีเวรใด, เห็นโจรหรือบุคคลผู้มีเวรแม่นั้น ผู้ประพฤติผิตในตนเหมือนอย่างนั้นเหมือน

กัน ย่อมทำความมอดวายต่อโจรหรือบุคคลผู้มีเวรนั้นได้, จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิดพึงทำบุคคลนั้นให้เป็นผู้เลวที่สุดกว่าโจรหรือบุคคลผู้มีเวรนั้น, แท้จริง โจรหรือบุคคลผู้มีเวรทั้งหลาย พึงทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น หรือพึงทำให้สิ้นชีวิต ในอรรถภาพนี้เท่านั้น, ส่วนจิตที่บุคคลตั้งไว้ผิด ทำให้ถึงความมอดวายในทิวรรุธรรม ชัดไปในออบาย ๔ แม้สิ้นแสนอรรถภาพ ย่อมไม่ให้เพื่อจะยกศีรษะขึ้นได้”.

.....

ตสฺมา เกนจิปิ จิตฺตํ มิจฺฉา น จเปตพฺพเมว ฯ

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น จิตฺตํ อ.จิต เกนจิปิ แม้อันใครๆ น จเปตพฺพํ เอว ไม่พึงตั้งไว้ มิจฺฉา ผิดนั้นเทียว ฯ

เพราะฉะนั้น แม้อันใครๆ ก็ไม่ควรตั้งจิตไว้ผิดโดยแท้.

.....

อตตทหนฺตกถา

[๑๑๓] โย จ ปุพฺเพ มิจฺฉาปฏิปन्नํ จิตฺตํ ปจฺฉา สมฺมา จเปติ, โส อตฺตทหนฺโตติ วุจฺจติ ฯ
อตตทหนฺโต จ นาม อคตปุพฺพํ ทิสํ คจฺจติ, เตน ภควา หตฺถาจริยปุพฺพกเมกํ ภิกฺขุํ
โอรทหนฺโต ชมฺมปทสฺส นาควคฺเค อิมํ คาถมาห

“น หิ เอเตหิ ยานเหติ คจฺเจยฺย อคตํ ทิสํ
ยถาตุตฺตนา สุทฺถเตน ทนฺโต ทนฺเตน คจฺจตีติ ฯ

จ ก็ โย (บุคคลใด) อ.บุคคลใด จเปติ ย่อมตั้งไว้ จิตฺตํ ซึ่งจิต มิจฺฉาปฏิปन्नํ อันปฏิบัติผิดแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน สมฺมา โดยชอบ ปจฺฉา ในภายหลัง, โส (บุคคลใด) อ.บุคคลนั้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก “อตตทหนฺโตติ ว่า “ผู้มีตนอันฝึกแล้ว” ดังนี้ ฯ จ ก็ อตตทหนฺโต นาม (บุคคลใด) อ.บุคคล ชื่อว่าผู้มีตนอันฝึกแล้ว คจฺจติ ย่อมไป ทิสํ สู่ทิศ อคตปุพฺพํ อันไม่ไปแล้วในกาลก่อน, เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า โอรทหนฺโต เมื่อตรัสสอน เอกํ ภิกฺขุํ ซึ่ง

ภิกษุรูปหนึ่ง หตุถาจรียปุพพภิกษุ ผู้เป็นนายควาญช้างในกาลก่อน อาห ตรัสแล้ว อิม คาคถึ ซึ่งคาถานี้ นาคคคเค ในนาควรรค ฐมมปทสฺส แห่งธรรมบท อิติ ว่า

“ทหนโต (ปุคฺคโล) อ.บุคคลผู้ฝึกแล้ว อตฺตนา มีตน ทนฺเตน อันทรมานแล้ว สฺททหนฺเตน อันฝึกฝนดีแล้ว คจฺจติ ยอมไป (ทิสฺ) สฺฐทิส (อคตฺ) อันไม่เคยไปแล้ว ยถา จันโต, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล คจฺเจยฺย ฟิงไป ทิสฺ สฺฐทิส อคตฺ อันไม่เคยไปแล้ว เอเตหิ ยาเนหิ ด้วยยาน ท. เหล่านั้น (เอว) จันนั้น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ๕

ก็บุคคลใดตั้งจิตที่ปฏิบัติผิดในกาลก่อนไว้โดยชอบในภายหลัง, บุคคลนั้น ท่านเรียกว่า “ผู้มีตนที่ฝึกแล้ว” ๕ ก็ธรรมด่าว่าบุคคลผู้ฝึกตนแล้ว ยอมไปสฺฐทิสที่ไม่เคยไป, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อตรัสสอนภิกษุรูปหนึ่งผู้เคยเป็นนายควาญช้าง ตรัสคาถานี้ในนาควรรค แห่งธรรมบทว่า

“บุคคลผู้ฝึกแล้ว มีตนอันทรมานแล้ว ฝึกฝนดีแล้ว ยอมไป สฺฐทิสที่ไม่เคยไปได้ จันโต, บุคคลฟิงไปสฺฐทิสที่ไม่เคยไป ด้วย ยานเหล่านั้น จันนั้น หามิได้”.

ตตฺถ อคตฺนฺติ สฺสปินฺนฺเตนาปิ อคตปุพฺพ ๕

ตตฺถ (ปะเทสุ) “อคตฺนฺติ (ปะทสฺส) “สฺสปินฺนฺเตนาปิ อคตปุพฺพ” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรธ (อิติ) ว่า “อคตปุพฺพ อันไม่เคยไปแล้วในกาลก่อน สฺสปินฺนฺเตนาปิ แมโดยที่สุดแห่งความฝัน” (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทสุ) “อคตฺนฺติ (ปะทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อคตฺ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อคตฺ” ความว่า ไม่เคยไปเลย แมโดยที่สุดด้วยความฝัน.

ทิสนุติ นิพพานํ ๕

“ทิสนุติ (ปทสฺส) “นิพพานํ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “นิพพานํ สู่พระนิพพาน” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทิสนุติ ว่า “ทิส” ดังนี้ ๕

บทว่า “ทิส” แปลว่า สู่พระนิพพาน.

.....

อตตนาติ จิตฺเตน ๕

“อตตนาติ (ปทสฺส) “จิตฺเตน” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “จิตฺเตน มีจิต” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อตตนาติ ว่า “อตตนา” ดังนี้ ๕

บทว่า “อตตนา” แปลว่า มีจิต.

.....

สุทฺตนาติ อริยมคฺคภาวนาย สุกฺกจฺจ ทมิเตน ๕

“สุทฺตนาติ (ปทสฺส) “อริยมคฺคภาวนาย สุกฺกจฺจ ทมิเตน” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ทมิเตน อันฝึกแล้ว สุกฺกจฺจ ด้วยดี อริยมคฺคภาวนาย ด้วยภาวนาอันสัมปยุตแล้วด้วยอริยมรรค” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สุทฺตนาติ ว่า “สุทฺตนา” ดังนี้ ๕

บทว่า “สุทฺตนา” ความว่า อันฝึกแล้วด้วยดี ด้วยภาวนาอันสัมปยุตด้วยอริยมรรค.

.....

ทฺนโตติ นิพฺพิเสวโน ๕

“ทฺนโตติ (ปทสฺส) “นิพฺพิเสวโน” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรธ (อติ) ว่า “นพพิเสวโน ผู้มีความเสพผิตออกแล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทนุโตติ ว่า “ทนุโต” ดังนี้ ๕

บทว่า “ทนุโต” ความว่า ผู้ปราศจากความเสพผิต.

ทนุเตนาติ อินุทริยทมเนน ทมิเตน ๕

“ทนุเตนาติ (ปทสฺส) “อินุทริยทมเนน ทมิเตน” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรธ (อติ) ว่า “ทมิเตน อันทรมานแล้ว อินุทริยทมเนน ด้วยการทรมานซึ่งอินทริย” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทนุเตนาติ ว่า “ทนุเตน” ดังนี้ ๕

บทว่า “ทนุเตน” ความว่า อันทรมานแล้ว ด้วยการทรมานอินทริย.

อิทํ วุตตํ โหติ “ยถา สปปญโย ปุคฺคโล ทนุโต ปุพฺพภาเค ทนุเตน อปรภาเค สฺททนุเตน อตตนา อคตํ ทิสฺส คจฺจติ ทนฺตภูมึ ปาปุณฺนาติ, น ตถา โภจึ ปุคฺคโล เอเตหิ หตฺถิยานาทีหิ ยานะหิ อคตํ ทิสฺส คจฺเจยฺย, ตสฺมา อตฺตทมนเมว เต วริ ภิกฺขุติ ๕

อิทํ (อตุถรูปํ ภควตา) วุตตํ โหติ “ยถา สปปญโย ปุคฺคโล ทนุโต ปุพฺพภาเค ทนุเตน อปรภาเค สฺททนุเตน อตตนา อคตํ ทิสฺส คจฺจติ ทนฺตภูมึ ปาปุณฺนาติ, น ตถา โภจึ ปุคฺคโล เอเตหิ หตฺถิยานาทีหิ ยานะหิ อคตํ ทิสฺส คจฺเจยฺย, ตสฺมา อตฺตทมนํ เอว เต วริ (โหติ) ภิกฺขุติ ๕

อิทํ (อตุถรูปํ) อ.เหือความนี้ อติ ว่า “ปุคฺคโล อ.บุคคล สปปญโย ผู้เป็นไปกับด้วยปัญญา ทนุโต ฝึกฝนแล้ว อตตนา มีตน ทนุเตน อันทรมานแล้ว ปุพฺพภาเค ในส่วนอันเป็นเบื้องต้น สฺททนุเตน อันฝึกฝนดีแล้ว อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก คจฺจติ ย่อมไป ทิสฺส สฺสูทิส อคตํ อันไม่เคยไปแล้ว ปาปุณฺนาติ คือว่าย่อมถึง ทนฺตภูมึ ซึ่งภูมิตนฝึกฝนแล้ว ยถา ฉนฺโต, โภจึ ปุคฺคโล อ.บุคคลบางคน คจฺเจยฺย พึงไป ทิสฺส สฺสูทิส อคตํ อันไม่เคยไปแล้ว ยานะหิ ด้วยยาน ท. หตฺถิยานาทีหิ มียาน

คือช้างเป็นต้น เอเตหิ เหล่านั้น ตถา ฉะนั้น หามิได้, ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อตฺตมมห์ เอว อ.การฝึกซึ่งตนนั้นเที่ยว วรึ เป็นสิ่งประเสริฐ เต แก่เธอ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

มีคำอธิบายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลผู้มีปัญญา ฝึกฝนแล้ว มีตนที่ทรมาณแล้วในส่วนเบื้องต้น ในกาลต่อมา ฝึกฝนดีแล้ว ย่อมไปสู่ทิศที่ไม่เคยไปได้ คือย่อมถึงภูมิที่ฝึกฝนแล้ว ฉนฺได, บุคคลบางคน พึงไปสู่ทิศที่ไม่เคยไปได้ ด้วยยานพาหนะทั้งหลายมียานพาหนะคือช้างเป็นต้น ฉนฺฉนํ หามิได้, ภิกษุ เพราะฉะนั้น การฝึกฝนตนเท่านั้น เป็นสิ่งประเสริฐสำหรับเธอ”.

อตฺตสมมาปณฺธิกถา ฯ

อตฺตสมมาปณฺธิกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบ

(นิกฺขิตฺตา) จบแล้ว

จบกล่าวว่าการตั้งตน (จิต) ไว้ชอบ

ทุติยคากายตถสรูป

[๑๑๔] เอวมิมายปี คากาย ปฏีรูปเทสวาโส ปุพเพกตปุณณตา อตตสมมาปณิธีติ มงฺคลตตยํ วุตฺตํ ฯ อิธ ปจฺมปาโท นวฺกฺขริโก ทานญจ ฐมฺมจริยา จ ตโป จ พุรฺหมจริยญจาติ จ ยถา ฯ ทุติยปาโท ปจฺยวตฺตสฺส ทุติยปาทลกฺขณญฺตุโต ฯ ทุติยขุฬํ ปจฺยวตฺตนฺติ ฯ

เอวํ อิมายปี คากาย (ภควตา) “ปฏีรูปเทสวาโส ปุพเพกตปุณณตา อตตสมมาปณิธีติ มงฺคลตตยํ วุตฺตํ ฯ อิธ (คากาย) ปจฺมปาโท นวฺกฺขริโก (โหติ) “ทานญจ ฐมฺมจริยา จ, ตโป จ พุรฺหมจริยญจาติ จ ยถา ฯ ทุติยปาโท ปจฺยวตฺตสฺส ทุติยปาทลกฺขณญฺตุโต (โหติ) ฯ ทุติยขุฬํ ปจฺยวตฺตํ (โหติ) อิติ ฯ

มงฺคลตตยํ อ.หมวดสามแห่งมงฺคล อิติ คือ “ปฏีรูปเทสวาโส อ.การอยู่ในประเทศอันสมควร ปุพเพกตปุณณตา อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีบุญอันกระทำไว้แล้วในกาลก่อน อตตสมมาปณิธี อ.การตั้งไว้ซึ่งตนโดยชอบ” (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรีสแล้ว อิมายปี คากาย ด้วยคากาแม่ณี เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ ปจฺมปาโท อ.บาทที่ ๑ อิธ (คากาย) ในคากานี้ นวฺกฺขริโก มี ๙ พยางค์ “ทานญจ ฐมฺมจริยา จ” (อิติ คากาปาโท ยถา) จ รวากะ อ.บาทแห่งคากาว่า “ทานญจ ฐมฺมจริยา จ” ดังนี้ ด้วย “ตโป จ พุรฺหมจริยญจาติ จ (คากาปาโท) ยถา รวากะ อ.บาทแห่งคากาว่า “ตโป จ พุรฺหมจริยญจ” ดังนี้ด้วย (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ทุติยปาโท อ.บาทที่ ๒ ทุติยปาทลกฺขณญฺตุโต เป็นบาทอันประกอบแล้วด้วยลักษณะของบาทที่ ๒ ปจฺยวตฺตสฺส ของปฐฺยวตฺตร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ทุติยขุฬํ อ.กึ่งที่ ๒ ปจฺยวตฺตํ เป็นปฐฺยวตฺตร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรีสมงฺคล ๓ ประการ คือ “การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันได้ทำไว้ในกาลก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑” ด้วยคากาแม่ณี ดังพรรณนามาฉะนี้. บาทที่ ๑ ในคากานี้ มี ๙ พยางค์ เหมือนบาทคากาว่า “ทานญจ ฐมฺมจริยา จ” ดังนี้ และเหมือนบาทคากาว่า “ตโป จ พุรฺหมจริยญจ” ดังนี้. บาทที่ ๒ ประกอบด้วยลักษณะของบาทที่ ๒ ของปฐฺยวตฺตร. ครั้งที่ ๒ เป็นปฐฺยวตฺตร ดังนี้แล.

.....

ทุติยคาถายตถวณฺณนา ฯ

ทุติยคาถาย อตถวณฺณนา (นิฎฺฐิตา) ฯ

อตถวณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความ ทุติยคาถาย แห่งคาถาที่ ๒

(นิฎฺฐิตา) จบแล้ว ฯ

จบ พรรณนาเนื้อความแห่งคาถาที่ ๒

